

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

-8-

Tercüme ve Şerh
AHMED AVNÎ KONUK

Bu Cildi Yayına Hazırlayanlar
Dr. Sâfi Arpaguş - Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Yayın Koordinatörü
Prof. Dr. Mustafa Tahralı

KİTABEVİ

Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin Sekizinci Cild Fihristi

-Mesnevî IV. Cildinin Devâmı-

Pâdişâh tarafından mektûbun cevâbı erişmemesinden nâşi o gulâmın mütegayyir olması	11
Süleymân (a.s.) üzerine, onun zellesi sebebiyle rûzgânın eğri esmesi	13
Şeyh Ebu'l-Hasan'ın kendisinin vücûd bulmasından ve ahvâlinde Bâyezîd (rahmetullâhi aleyh)in haber vermesini ıstimesi	20
Evvelki mektûbdan cevâb bulmadığı için o gulâmın huzûr-ı şâha başka bir mektûb yazması	24
O kimsenin kıssasıdır ki, bir başkasıyla meşveret ederdi, ona dedi ki: "Bir başkasıyla meşveret et; zîrâ ben senin düşmanım!"	34
Resûl (a.s.)ın Hüzeyl kabilesine mensûb delikanlıyı seriyye üzerine kumandan etmesidir ki, onda ihtiyarlar ve cenk tecrübe etmiş olanlar var idi	38
O Hüzeylîyi emir etmesi üzerine bir mu'terizin Resûl (a.s.)a i'tirâz etmesi	55
Resûl (a.s.)ın i'tirâz ediciye cevâb söylemesi	71
Ebâ Yezîd (kaddesallâhu sırrahû)nin "Sübhânî mâ a'zama şânî" Ya'ni, "Ben zâtımı şânıma lâyık olmayan şeylerden tenzîh ederim, benim şânım ne acib azımdır!" demesi kıssası ve müridlerin i'tirâzı ve dilin söylemesi tarzıyla değil, iyân yolundan onlara bunun cevâbı	79
Resûl (a.s.)ın huzûrunda o gevezenin fazâhatının ve çok biliciliğinin sebebi beyânındadır	97

Resûl (a.s.)'ın o Huzeylî'yi ihtiyarlar ve umûr görmüşler üzerine emirlîğe ve seraskerlîğe sebeb-i tafdülinin ve onu ihtiyâr etmesinin beyânı	101
Tamâm olan âkilin ve yarım âkilin ve tamâm olan adamın ve yarım adamın alâmeti ve lâ-şey olan şakî-i mağrûrun alâmeti	110
Gölün ve balıkçılardan ve biri âkil ve biri yarım âkil ve o diğeri mağrûr ve ahmak muğfel-i lâ-şey olan üç balığın ve her üçünün âkibet-i hâlinin kıssasıdır	115
Abdest alanın abdest evrâdını ters okuması	119
Bir şahıs istincâ vaktinde istincâ virdi olan "Allâhümme'calnî mine't-tevvâbine ve'c-alnî mine'l-mutatahhirîn" yerine "Allâhümme erihnî min râyihati'l-cenneti!" der idi. Ve istincâ virdini dahi, istinsâk vaktinde söylerdi. Azîzin birisi işitdi, buna tâkat tutmadı	122
O âkil balığın vâkif olması ve başkalarıyla meşveretsiz olarak hikmet cihetinden seferi önde tutması	125
O tutulmuş olan kuşun kıssasıdır ki: "Geçmişe pişmanlık yeme, vaktin tedârikini düşün ve pişmanlık içinde vakit zâyî etme!" diye vasiyet etti	130
O yarım akıllı balığın çâre düşünmesi ve kendisini ölü yapması	134
Onun beyânındadır ki, ahmağın giriftarlık ve nedâmet vaktinde ahd etmesi hiç vefâ tutmaz; zîrâ subh-i kâzibin vefâsı yokdur. "Ve eğer reddolunsalar, nehy olundukları şeye avdet ederlerdi, halbuki bunlar yalancılardır!"	140
Onun beyânındadır ki, vehim aklın kalbidir ve onun münâzıdır. Ona benzer, halbuki o değildir. Ve akıl sâhibi olan Mûsâ (a.s.)'ın vehim sâhibi olan Fir'avn ile mücâvêbâtının kıssasıdır	144
Onun beyânındadır ki, imâret vîranlıkdadır ve cem'iyet dağınıklıkdadır ve sağlamlık kırıklıkdadır ve murâd, murâdsızlıkdadır ve varlık, yoklukdadır. Ezdâdın ve evzâcın bakıyyesi bunun üzerinedir	157
Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn'a cevâb söylemesi	160
Mûsâ (a.s.)'a Fir'avn'ın cevâbı ve onun tehdîdi	161
Mûsâ (a.s.)'ın sihirbazlığı kendinden nefy etmesi	162
Onun beyânındadır ki, âdemîden her bir hiss-i müdrîk için başka bir müdre-kât vardır ki, diğeri hiss-in müdre-kâtından bî-haberdir. Nitekim san'atkar olan her üstâd, diğeri san'atkar olan üstâdın işinin yabancısıdır. Onun bî-haberliği ondandır ki, onun vazifesi değildir. O müdre-kâtın olmadığına delil olmaz. Gerçi hâl hükmü ile ona münkir olur. Ammâ burada münkirlikden habersizliğin gayrini murâd, etmiyoruz	170
Bu cihâna mensûb olanların, o cihâna mensûb olanlar üzerine hamle götürmesi ve onların zürriyyetinin ve neslinin ser-hadd-i gayb olan sınırına kadar	

koşmalarının ve onların pusudan gafleti beyânındadır; zîrâ gazî gazâyâ gitmese, kâfirler hücum getirir.	186
Onun beyânındadır ki, âdeminin toprağa mensûb olan teni, iyi cevherli olan demir gibi ayna olmağa kabildir. Tâ ki onda dünyâda dahi cennet ve cehennem ve kıyâmet ve onların gayri hayâl tarîki üzere değil, muâyeneten görünür	193
Mûsâ (a.s.)'ın gaybın arkasında olan esrâr-ı Fir'avn'ı ve onun vâkı'alarını Hakk'ın habîrligine îmân getirmesi, yâhut şübhe etmesi için açık söylemesi beyânındadır	199
Töbve kapısının dâimâ açık olması beyânındadır	203
Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn'a "Benden bir nasihat kabul et ve bedel olarak dört fazilet al!" demesi Ve Fir'avn'ın: "O dört hangisidir?" diye sorması	205
Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn'ın îmânının ücreti için o dört fazileti şerh etmesi	210
"Ben bir gizli hazîne idim, bilinmeğe muhabbet ettim" hadîs-i kudsisinin tefsîridir	215
Benî-âdemin kendi zekâvetine ve tabiatının tasvîrâtına mağrûr olması ve ilm-i enbiyâ olan ilm-i gaybı talep etmemesi	221
Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn'a dört faziletin tamâmını şerh etmesi	223
"Nâsa akılları mikdârınca söyleyiniz, kendi akıllarınız mikdârınca değil, tâ ki Allâh'ı ve onun Resûl'ünü tekzîb etmesinler!" hadîs-i şerifinin beyânındadır ..	226
Peygamber (a.s.)'ın "Her kim safer ayının çıktığını bana müjdeler ise, ben onu cennet ile müjdelerim" kavli-i şerifinin beyânı	229
Mûsâ (a.s.)'a îmân getirmek husûsunda Fir'avn'ın Âsiye ile meşvereti	233
Pâdişâhın doğanı ve bunak kocakarı kıssası	242
O kadının kıssasıdır ki, onun çocuğu oluk üzerinde sürtünür idi ve düşmek tehlikesi var idi; ve Ali (r.a.)dan çâre istedi	252
Resûlullâh (s.a.v.)'in: "Geç ey mü'min, zîrâ senin nûrun, benim ateşimi söndürdü!" hadîs-i şerifini beyândır.	267
Mûsâ (a.s.)'a îmân getirmek husûsunda Fir'avn'ın Hâmân ile meşveret etmesi ..	270
Hâmân'ın sözünün tezyîfi	274
Hâmân'ın sözü onda yer bulması sebebiyle, Mûsâ (a.s.)'ın, Fir'avn'ın îmânından nevmîd olması	283
Mustafâ (a.s.) ile Arab beylerinin "Mülkü mukâserme et! Bizim ile bir tenâzu' olmasın!" diye vâkı' olan münâzaası ve: "Ben bu emâretde me'mûrum!" diye Mustafâ (a.s.)'ın cevâb i'tâ buyurması ve tarefeynden onların bahsî	285
Sel gelmesi ve selin def' olması için beylerin kesilmiş ağaç dalı atması ve Mustafâ (a.s.)'ın beyler üzerine galib olması	287

Mûsâ (a.s.)'ın kıssasının tamâmı ve Fir'avn'ın takrî' ve tevbihi hakkındadır	291
Onun beyânındadır ki, Hakk'ın kudretini tanıyan cennet ve cehennem nerede olduğunu sormaz	293
Sünnînin ve felsefinin bahs etmesi ve dehrînin cevâbı ki münkir-i ulûhiyyetdir ve âleme kadîm der	300
Bu "Ve mâ halakne's-semâvâtî ve'l-arda ve mâ beynehumâ illâ bi'l-Hakkı" ya'ni "Biz gökleri ve yeri ve aralarında olan şeyleri ancak Hak ile yaratık" âyet-i kerîmesinin tefsîridir. Onlan bunun için yaratmadık ki, siz göresiniz; belki ma'nâ ve hikmet-i bâkiye için yaratık ki, siz onu görmezsiniz!	314
Hak Teâlâ'nın: "Ey Mûsâ ben ki hâlıkım, seni dost tutarım!" diye Mûsâ (a.s.)'a vahye etmesi	327
Pâdişâhın musâhibe öfkelenmesi ve bir şefâatçının o mağzûbün-aleyhe şefâat etmesi ve pâdişâhdan niyâz etmesi ve pâdişâh onun şefâatini kabûl etmesi ve musâhibin "Niçin şefâat ettin?" diye bu şefâatçiden incinmesi	330
Halîl'in Cebrâil'e cevâb vermesidir. Ona "Senin için bir hâcet var mıdır?" diye sorduğu vakit, Halîl ona: "Var ammâ sana değil!" diye cevâb verdi	343
"Halkı halk ettin, sonra bunlan helâk ettin!" diye Mûsâ (a.s.)'ın Hz. Hudâ'ya suâl etmesi ve cevâb gelmesi	353
Onun beyânındadır ki, rûh-i hayvânî ve akl-ı cüz'î ve vehm ve hayâl ayran misâli üzeredirler; ve bâkî olan vahye mensûb rûh, gizli yağ gibidir	361
Yine bu ma'nâda başka misâl	368
Pâdişahzâdenin hikâyesidir ki, hakîkî pâdişahlık ona yüz gösterdi. يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (Abese, 80/34-36) Ya'ni, "O gün kişi, kardeşinden ve anasından ve babasından ve refikinden ve evlâdından kaçır" âyet-i kerîmesi onun vaktinin nakdi oldu. Bu çocuk tabiatlıların toprak yığını pâdişahlığı ki, ona "kale zabt edicilik" adını verirler. Gâlib gelen o çocuk, o toprak yığınının üstüne gelir, "Kale benimdir!" diye öğrenir. Diğer çocuklar ona hased ederler. Zîrâ, الرِّبَا رِيعُ الْعَسِيَّانِ Ya'ni, "Toprak çocukların baharıdır." O pâdişahzâde vaktâki renklerin kaydından kurtuldu, dedi ki: "Ben bu renkli topraklara ancak süflî toprak derim. Altın ve atlas ve siyah kadife demem! Ben bu kadife kumaştan kurtuldum; ve vahdet tarafına sıçradım! وَأَتَيْنَاهُ الْحَكْمَ صَبِيًا (Meryem, 19/12) Ya'ni, "Biz ona çocuk olduğu halde hikmet verdik." Ve Hakk'ın irşâdî için seneler geçmesine hâcet yoktur. كُنْ تَكُونُ (Yâsîn, 36/82) ["O şeye "Ol!" der, hemen olur"] kudretinde hiçbir kimse kâbiliyet sözünü söyleyemez."	381
İnkıtâ'-i nesil korkusundan nâşi pâdişâhın kendi oğluna gelin getirmesi	391

Pâdişâhın oğlu için fakîr bir zâhidin kızını intihâb etmesi ve ehl-i perdenin i'tirâzı ve onların fakîre ittisâlden arlanması	395
Kâbîllî kocakârının şehzâdeye sihîrbazlık etmesi ve şehzâdenin meftûn olması	400
Bu Kâbîllî sihîrbazdan oğlunun halâsı hakkında pâdişâhın duâsının müstecâb olması	404
Pâdişâh-zâdenin o kocakârının sihîrinden kurtulması ve pâdişâhın şâd olması ve düğün yapması	408
Onun beyânındadır ki, şehzâde Âdem oğludur, Hakk'ın halîfesinin oğludur. Onun babası Âdem-i Sâfî'dir ki, melâikenin mescûdu olan Hakk'ın halîfesidir; ve o Kâbîllî kocakan dünyâdır ki, Âdem oğlunu babasından sihîr ile kat' etti. Ve enbiyâ ve evliyâ o tedârik edici tabîblerdir	412
O zâhidin hikâyesidir ki, kılık senesinde müflisliği ve kesret-i iyâli ile berâber mesrûr ve gülücü idi. Halbuki halk açlıktan ölüyorlar idi. Ona dediler ki: "Ne meserret vaktidir? Belki yüz ta'ziye vaktidir." Dedi: "Benim için korku yokdur!"	431
Onun beyânındadır ki, mecmû'-i âlem akl-ı küllün sûretidir. Vaktâki akl-ı külle eğrilik ile cefâ ettin, âlemin sûreti ağleb-i ahvâlde sana gam artırır. Nitekim babanın fenâ oldun. Babanın sûreti sana gam artırır ve her ne kadar bundan evvel nûr-i dîde ve râhat-ı cân olmuş idi ise de onun yüzünü göremezsın	436
Üzeyir (a.s.)'ın oğullarının kıssasıdır ki, babadan babanın ahvâlini sordular. Üzeyir dedi ki: "Evet, onu gördüm geliyor!" Ba'zısı onu tanıdılar ve bî-hûş oldular. Ba'zıları ki, tanımadılar dediler ki: "Müjde verdi, bu bî-hûşluk nedir?"	441
Bu "Ben her gün Allah'a yetmiş kere istiğfâr ederim" hadîsinin tefsîri hakkındadır	452
Onun beyânındadır ki, akl-ı cüz'î mezara kadar olandan ziyâdesini görmez; bâkîde enbiyâ ve evliyanın mukallididir	457
"Ey mü'minler! Kavlen ve fiilen Allah'ın ve Resûl'ünün önüne geçmeyin!" ma'nâsında olan âyet-i kerîmenin beyânındadır	468
Katırın deveye "Ben yola gitmekde çok yüz üstü düşünüyorum ve sen az yüz üstü geliyorsun. Bunun hikmeti nedir?" diye şikâyeti ve devenin katıra cevabı.	478
Devenin cevâblarını katırın tasdîk etmesi ve kendi üzerine onun fazlına ikrâr getirmesi ve ondan istiâne istemesi ve sıdk ile ona ilticâsı ve devenin katırın okşaması ve yol göstermesi ve pederâne ve şâhâne yardım etmesi	487
Kıbtî'nin Sibtî'ye, "Dostluk ve birâderlik hakkı için kendi niyetine Nîl'den bir testi doldur ve içmem için ağzıma koy! Siz Sibtîler'in kendiniz için Nîl'den doldurduğunuz testi saf sudur ve biz Kıbtîler'in doldurduğumuz testi sâfî kandır!" diye yalvarması	494

Kıbtî'nin Sıbtî'den duâ-yı hayır ve hidâyet niyâz etmesi ve Sıbtî'nin Kıbtî'ye hayır ile duâ etmesi ve onun Ekremü'l-ekremin ve Erhamü'r-râhimin cânibinden makbûl olması	513
Kocasına, "Sana o hayâller armut ağacının üzerinden görünüyor. Zîrâ armut ağacının üzerinden adamın gözüne böyle şeyler görünür; ve armut ağacının üzerinden aşağıya in, tâ ki o hayâller gitsin!" diyen fâhişe kadının hikâyesidir. Eğer bir kimse "O adamın gördüğü şey hayâl değil idi" derse, cevâb odur ki, "Bu bir misâldir, misl değildir. Misâlde ancak bu kadar kâfi olur. Zîrâ eğer armut ağacının üzerine gitmese idi, ister hayâl olsun, ister hakikat olsun aslâ onları görmez idi."	526
Mûsâ (a.s.)'ın kisasının bakıyyesi	535
Kıbtîler üzerine kânn şedid olması ve Fir'avn'un Mûsâ'dan şefâat taleb etmesi ..	541
Mûsâ (a.s.)'ın duâ etmesi ve ekinliklerin yeşil olması ve yağmur gelmesi	547
İbtidâ cihetinden Âdem'in hilkatının tavırları ve menzilleri	551
Onun beyânındadır ki, cehennem halkı açtırlar ve Hak Teâlâ'ya "Bizim nızıklarımızı semiz et ve çabuk bize eriştir, zîrâ bizim sabrımız kalmadı!" diye feryâd edicidirler	561
Zülkarneyn'in Kâf dağına gitmesi ve "Ey Kâf dağı! Hakk'ın sun'unun azametinden bize söyle!" diye ricâ etmesi ve Kâf dağının "Onun sıfat-ı azameti söze gelmez. Zîrâ O'nun indinde idrâkler fâni olur!" diye cevap vermesi ve Zülkarneyn'in "Onun sanâyi'inden hatırında tuttuğunu ve söylemesi sana pek kolay geleni söyle!" diye niyâz etmesi	574
Bir karınca kâğıt üzerinde giderdi. Kalemın yazmasını medhe başladı. Diğer bir karınca daha keskin idi. "Parmakları medh et ki, bu hüneri onlardan görüyorum" dedi. Diğer bir karınca her ikisinden daha parlak gözlü idi. "Ben kolu medh ederim, parmaklar kolun fer'idir" dedi	579
Cebrâil (a.s.)'ın kendisini Mustafâ'ya kendi sûretiyle göstermesi ve vaktâki onun yedi yüz kanadından birisi zâhir oldu, ufkı tuttu ve güneş bu kadar şua'ıyla berâber mahcûb oldu	589
Bî'setten evvel Cenâb-ı Hazret-i Peygamber (a.s.)'ın şâni hakkında yehûd ve nasârânın i'tikadı ve onun nâmını hırz-ı cân etmesi ve onun zuhûrunu isteyici olması beyânındadır	615

آشفتن آن غلام از نارسیدن جواب رقعه از قبیل شاه

Pâdişâh tarafından mektûbunı cevâbı erişmemesinden
nâşî o gulâmın mütegayyir olması

این بیابان خود ندارد پا و سر بی جواب نامه خسته است آن پسر

1885. *Bu sahrâ ayak ve baş tutmaz, o gulâm, mektûbun cevâbı olmaksızın mecrûh olmuştur.*

"Ayak ve baş tutmamak", haddi olmamakdan kinâyedir, Ya'ni, "Makâm-ı vahye vusûl ve hakikat-ı muhammediyye mertebesinde istiğrâk ve Hz. Cibrîl'in korkması hakkındaki esrâr ve maârifin nihâyeti yoktur; binâenaleyh bu bahsi bırakıp, kıssaya rücû' edelim. Velhâsıl ta'yini tenkîs edilen o gulâm pâ-dişâha yazdığı mektûbun cevâbını alamadığı için kalben mecrûh olmuştur ve kendi kendine demiştir:

که عجب چونم نداد آن شه جواب یا خیانت کرد رقعه بر ز تاب

1886. *Ki, "Acabâ o şâh bana niçin cevâb vermedi? Yâhud, mektûbu götüren meşakkatiden nâşî hüânîyet mi etti?"*

Pâdişâhdan cevâb alamayınca, o gulâm kendi kendine dedi ki: "Acabâ pâdişâh benim arızama niçin cevâb vermedi? Yoksa mektûbu götüren kim-

se, bu mektûb taşımak ve götürmek meşakkatinden nâsî hıyânet edip yırttı mı?" "Tâb" kelimesinin beş ma'nâsı vardır: 1. Fîrûğ ve pertev, 2. Gam ve endûh, 3. Tâkat ve iktidâr, 4. Harâret ve sıcaklık, 5. Mihneth ve meşakkat. Bu beş ma'nâdan başka "gurûr" ve "insan tâifesi" ve "gussa" ma'nâlarına geldiği de ba'zı lügatlerde gösterilmiştir; burada münâsibi, "meşakkat" ma'nâsıdır.

رقعه پنهان کرد و نمود آن بشاه کو منافق بود و آبی زیر کاه

1887. "O mektûbu gizleyip şâha göstermedi, zîrâ o münâfık ve saman altında bir su idi."

رقعه دیگر نویسم ز آزمون دیگری جویم رسول ذو فنون

1888. "Tecrübeden dolayı başka bir mektûb yazayım; fînûn sâhibi bir başka resûl arayım!"

"O adamın mektûbunu pâdişâha götürüp götürmediğini tecrübe için pâdişâha bir mektûb daha yazayım ve bu def'a mektûbumu kâmil ve ârif bir kimse ile göndereyim!" dedi. "Zû-fînûn"dan murâd, kâmil ve ârif olan kimsedir.

بر امیر و مطبخی و نامه بر عیب بنهاد ز جهل آن بیخبر

1889. O bî-haber, cehliden nâsî, şâha ve malbâh müdürüne ve mektûb götürene ayıb kor idi.

O kendi kusûrundan bî-haber olan gulâm, cehlinden dolayı tenkîs-ı ta'yî-nât husûsunda başkalannı ta'yîb etti.

هیچ گرد خود نمی گردی که من کز روی کردم چو اندر دین شمن

1890. [1896] Dinde putperest gibi, "Ben eğri gidicilik ettim!" diye, hiç kendi etrâfını dolaşmazdı.

"Şemen", putperest demektir. Putperestin dinde eğri gitmesi, vücûdda putunu tezkiye ve Hakk'a teşrik etmesidir. Bir kimse ki kendi nefsinin tezkiye eder ve kendi vücûdunu, vücûd-ı Hak muvâcehesinde müstakîl görürse, putpereste benzer ve onun gibi fikir ve meslekte eğri gidici olur. Binâenaleyh ta'yîni kesilen gulâm dahi hiç kendi nefesine toz kondurmadı ve vücûdunu şâh muvâcehesinde müstakîl gördü, bu sebeble putpereste benzedi.

کز وزیدن باد بر سلیمان علیه السلام به سبب زلت او

Süleymân (a.s.) üzerine, onun zellesi sebebiyle rüzgârın eğri esmesi

"Zelle", yürür iken ayağı kaymak ve söylerken hatâ etmek ma'nâlarındır. Enbiyâ-yı izâm hazarâtı günâh işlemekden ma'sûm olduğundan, burada "zelle"den murâd, fiilde ve kavilde makâm-ı refi'ş-şân-ı nübüvvet-penâhîlerine münâsib olan bir şeyi terk etmektir. Bu husûs "Hasenâtü'l-ebrâr seyyiâtü'l-mukarrebîn", ya'ni, "Ebrânnn hasenâti mukarreblerin seyyiâti" düstûruna mutâbıktır.

پس سلیمان گفت بادا کز مغز باد بر تخت سلیمان رفت کز

1891. Rüzgâr Süleymân (a.s.)'ın tahtı üzerine eğri gitti; binâenaleyh Süleymân: "Ey rüzgâr eğri sürtünme!" dedi.

"Gajîden" ve yukanda geçen "hazîden" bir ma'nâyadır. Çocukların sürtünerek yürümesi demektir. Ya'ni, "Rüzgâr Süleymân (a.s.)'ın murâdının hilâfî üzerine esmeğe başladı ve o hazret rüzgâra hitâben: "Ey rüzgâr, böyle murâdım hilâfında geri geri sürtünme!" dedi.

باد هم گفت ای سلیمان کز مرو ور روی کز از کرم خشمین مشو

1892. Rüzgâr dahi dedi: "Ey Süleymân, eğri gitme ve eğer eğri gidersen, benim eğriligiğimden öfkeli olma!"

Rüzgâr cevâben dedi: "Ey nebiyy-i zîşân, sen makâm-ı nübüvvetin mâdûnunda olan hasenâti ifâ ile iktifâ etme, makâm-ı âline münâsib olan hasenâti ihtiyâr buyur! Eğer makâm-ı şerîfinin mâdûnunda gidersen, eğri bir hareket olur. O halde ben dahi eğri olurum; binâenaleyh benim eğriligiğimden dolayı öfkelenme!" Bu beyt-i şerîfde beşerin ef'âl ve harekâtı eğri olduğu vakit, ahvâl-i tabîyyenin dahi intizâmı bozulacağına işâret vardır. Bu hâl fi-zamâninâ filen meşhûddur. Meyvelerin bozulması, vakitsiz yağmurlar yağması ve doluların ekinleri harâb etmesi ve kış ve yaz mevsimlerinde intizamsızlık gö-

rülmesi, hep insanların eğri hareketindendir. Zîrâ âyet-i kerîmede هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا (Bakara, 2/29) ya'ni, "Allâh arzda olan şeylerin hepsini sizin için yarattı" buyrulur. Binâenaleyh insan eğri olunca, bunlar da eğri olur.

این ترازو بهر آن بنهاد حق تا رود انصاف ما را در سبق

1893. *Flak bu terâziyi onun için koydu, tâ ki bizim için sebakda insâf gide!*

"Sebak", burada ders ve ta'lîm ma'nâsındır; ve bu beyt-i şerîfde, وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ وَأَقِيمُوا الزُّنْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ (Rahmân, 55/7-9) ya'ni, "Ve Râhmân gökleri yükseltti, tâ ki mîzanda tecâvüz etmeyeler ve siz de vezni adl ile yapın, mîzânı eksik yapmayın!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Hak Teâlâ eşyâ-yı semâviyye ve arzîyye ile insanlar arasında bu terâziyi ve vezni vaz' etti, tâ ki bizim için bu vaz'dan ders almak husûsunda insâf hâsıl ola!"

از ترازو کم کنی من کم کنم تا تو با من روشنی من روشنم

1894. *"Terâziden noksan edersen, ben de noksan ederim, sen benim ile rûşen oldukça, ben rûşenim!"*

Rûzgâr Süleymân (a.s.)a dedi ki: "Yâ nebiyyallâh, sen mertebe-i nübüvvetin icâbı olan hasenâtndan noksan bir şey yaparsan, ben de intizâmında noksan yaparım; sen bana karşı açık ve münevver oldukça, ben de sana karşı açık ve münevver olurum!"

همچنین تاج سلیمان میل کرد روز روشن را بر او چون لیل کرد

1895. *Kezâlik Süleymân'ın tâcı meyl etti, aydınlık olan gündüzü onun üzerine gece gibi etti.*

Bu rûzgârın eğri esmesi vak'ası gibi, bir de tâc vak'ası zâhîr oldu, Süleymân (a.s.)ın başına giydiği tâc, başından bir tarafa kayıp eğildi. Bu hâlî görüncü, onun gündüzü gece gibi oldu. Ya'ni, tahayyür ve taaccüb edip, gönlüne gam karanlığı çöktü ve meserret aydınlığı kalbinden zâil oldu.

گفت تاجا کز مشو بر فرق من آفتابا کز مشو از شرق من

1896. *Dedi: "Ey tâc, benim tepem üzerinde eğri olma; ey güneş, benim şarkımdan eğri olma!"*

Süleymân (a.s.) tâca hitâben buyurdu ki: "Ey tâc, başımın tepesi üzerinde eğrile! Ey nübüvvet ve saltanat güneşi olan tâc, benim maşık-ı saâdetimden eğrilip gurûb etme!"

راست میکرد او به دست آن تاج را باز کز می شد بر او تاج ای فتی

1897. *O tâcı eliyle doğru ederdi, ey delikanlı, tâc yine onun üzerine eğri olurdu.*

Süleymân (a.s.) tâca bu hitâbı yapmakla berâber, eliyle de doğrultur idi; fakat tâc yine kendi kendine eğrilir idi.

هشت بارش راست کرد و گشت کز گفت تاجا چیست آخر کز مغز

1898. *Sekiz def'a onu doğru yaptı ve eğri oldu. "Ey tâc nedir? Nihâyet eğri sürtünme!" dedi.*

گفت اگر صد ره کنی تو راست من کز روم چون کز روی ای مؤمن

1999. *"Sen beni eğer yüz def'a doğru yaparsan, ey mü'temen, mâdemki eğri gidiyorsun eğri olurum!" dedi.*

Tâc Süleymân (a.s.)ın sekiz def'a düzeltmesine rağmen dedi ki: "Ey nebiyy-i zamân ve ey mü'temen-i cihân, sen beni yüz def'a doğrultsan, mâdemki makâm-ı şerîfinin ictizâsına münâsib umûrda mîzân-ı i'tidâlden inhi-râf ediyorsun, benden doğruluk bekleme! Böyle eğri olurum!"

پس سلیمان اندرونه راست کرد دل بر آن شهوت که بودش کرد سرد

1900. *Ba'dehû Süleymân kendi içini doğru etti; gönü o şehvet üzerine ölmüş idi ki soğuk oldu.*

"Şehvet", arzû ve istek ma'nâsındır. Süleymân (a.s.) tâcdan bu cevâbı işittiği vakit, kendi bâtûnunda merkûz olan murâdâtını tedkik etti ve makâm-ı nübüvvet-penâhîsiyle mütenâsib olmayan arzûsundan ve isteğinden soğudu.

بعد ز آن تاجش همان دم راست شد آن چنان که تاج را می خواست شد

1901. *Ondan sonra onun tâcı derhâl doğru oldu; öyle ki tâcı isterdi, oldu.*

Süleymân (a.s.) o arzûsundan geçtikten sonra, başındaki tâc dahi doğru durmaya başladı. Süleymân (a.s.) o tâcın başında nasıl durduğunu isterse, öyle oldu.

بعد از آتش کز همی کرد او به قصد تاج اومی گشت تارک جو به قصد

1902. *Ondan sonra onu o kasd ile eğri ederdi, tâc kasd ile târek-cû olurdu.*

"Târek", baş tepesi ma'nâsınadır. Ya'ni, "Süleymân (a.s.) tâcın doğrulduğunu gördükten sonra kasden ve tecrübeten tâcı eğriltdi, tâc dahi kasden başının tepesini isteyici oldu, Ya'ni, başında doğru bir vaziyet aldı."

هشت کرت کز بکرد آن مهترش راست می شد تاج بر فرق سرش

1903. *O büyük, onu sekiz defa eğri yaptı, tâc onun başının tepesi üzerinde doğru oldu.*

تاج ناطق گشت کای شه ناز کن چون فشاندی بر ز گل پرواز کن

1904. *Tâc, nutk edici oldu ki: "Ey şâh nâz et, mâdemki kanadı çamurdan silktin pervâz et!"*

"Kanat"tan murâd, himmet-i kalbiyye ve "çamur"dan murâd, kendi mertebesinin hükmüne muhâlefettir. Ya'ni, "Ey sûret ve ma'nâ şâhı olan nebiyy-i zîşân, mâdemki himmetini, kendi mertebe-i nübüvvetine muhâlefetden silktin ve temizledin, artık o himmet kanadı ile uç uçabildiğin kadar!"

نیست دستوری کزین من بگذرم پردهای غیب این بر هم درم

1905. *"Bir izin yokdur ki, ben bundan geçeyim, bunun gayb perdelerini yırtayım!"*

"Cenâb-ı Hak tarafından bana bir izin yokdur ki, senin eğrilmenden, benim de eğrilmem lâzım geldiğine dâir olan sözlerimi, sana daha fazla tafsîl ve izâh edeyim; bu husûsdaki gayb perdelerini yırtıp, birtakım esrârı ızhâr edeyim!"

بر دهانم نه تو دست خود ببند مر دهانم را ز گفت ناپسند

1906. *"Sen kendi elini benim ağzım üzerine koy, nâ-makbûl sözden benim ağzımı bağla!"*

"Yâ nebiyyallâh, artık senin özün ve sözün doğru olduğu için; ben de doğruldum. Bu husûsdaki mükâlememizi kat' için, yed-i tasarrufunu benim ma'nevî olan ağzım üzerine koy, nâ-makbûl sözden, ya'ni, esrâr-ı ilâhiyyenin keşfinden benim ağzımı bağla!"

پس ترا هر غم که پیش آید ز درد بر کسی تهمت منه بر خویش گرد

1907. *İmâi derdden her gam ki, senin önüne gele, bir kimse üzerine töhmet koyma, kendi üzerine çevir!*

Ey sâlik, Süleymân (a.s.)'ın rûzgâr ve tâcı ile olan kıssasını dinledin. O hazret bir nebiyy-i zîşân iken, cüz'î bir muhâlefet üzerine, muhîtindeki eşyâ ile münâsebeti böyle olursa, senin mertebe-i inşâniyyene yakışmayan bir sürü muhâlefet-i hayvâniyyen yüzünden, etrâfında ne şeametler ve ne terslikler zuhûra geleceğini teemmül et! Binâenaleyh vücûdunda peydâ olan derd ve hastalık veyâhud işlerinde zuhûr eden terslikler yüzünden sana teveccüh eden gam ve kederi sakın başkalarından bilme. Bu kusûru kendi efkâr ve a'mâlinde bil! "Acabâ ne yaptım da bu hallere giriftâr oldum?" diye, kendi efkâr ve a'mâlini tefekkür et!

Menkibe: Hz. Pîr'in zamân-ı şeriflerinde, Konya tâcirlerinden birisinin kâr ve ticâreti günden güne sukûta başlamış; tâcir her türlü tedbirini ittihâz etmiş ise de, bu sukûtun men'ine bir çâre bulamamış. Cenâb-ı Pîr'in huzûr-ı saâdetlerine gelip hâlini arz etmiş ve demiş ki: "Efendim ben elimden geldiği kadar şerîat ahkâmını icrâyâ riâyetkârım, zekâtımı da seneden seneye veriyorum; ticâretim aleddevâm sukût etmek üzeredir; sebebini bir türlü idrâk edemiyorum?" Cenâb-ı Pîr buyururlar ki: "Sen ticâret için Mağrib tarafına gitmiş idin ve orada gezerken yol üzerinde manzara-i zâhiriyyesi gâyet kerîh bir kimseyi görüp, onun o manzarasından iğrenip önünde tükürdün; halbuki o zât bir veliyy-i ilâhî idi, senin bu hâlimden onun gönlü rencide oldu. Onu vazî ve zelîl ve kendini şerîf ve âlî görmeyen seni bu vaziyete düşürdü. Gidip onu bularak huzûrunda mütevâziâne isti'fâ-yı kusûr etmek lâzımdır." Tâcir bu hâlini tahattur edip Mağrib tarafına gitmiş ve emri Pîr vechiyle muâmele edip kusûrunu afv ettirmişdir ve ondan sonra işi düzelmiştir.

ظن میر بر دیگری ای دوستکام آن مکن که می سگالید آن غلام

1908. *Ey dostların murâdınca hareket eden! Bir başkasına zannetme, onu yapma ki, o gulâm fenâ düşünürdü.*

"Dost-kâm", dostların murâdı ve arzûsu dâiresinde hareket eden kimse ma'nâsıdır. Bu beyt-i şerîf, sâliklere hitâbdır. Ve sâliklerin dostu ehl-i Hak'dır. Ya'ni, "Ey ehl-i Hakk'ın murâdı üzere hareket eden sâlik, düşâr olduğun nâhoş ahvâlden dolayı, sakın başkalarını tecrîm etme, o ta'yîni kesi-

len gulâmin yaptığı fenâ düşüncede bulunma!" "Sikâlden", fıkretmek ve düşünmek demektir.

همچو فرعونى كه موسى هشته بود طفلكان خلق را سر مى ربود

1909. *Bir Fir'avn gibi ki, Mûsâ'yı bırakmış idi, halkın çocuklarının başını kapar idi.*

Bu ve âtideki beyitler, fenâlık eden içeride iken, dışarıda aramağa misâl olarak îrâd buyurulmuştur. Ya'ni, "Fir'avn'ın tâcını ve tahtını yıkacağı müneccimler tarafından haber verilen Mûsâ (a.s.) Fir'avn'ın sarayında beslendiği halde, Fir'avn, tâc ve tahtının düşmanını dışarıda arayıp; Mûsâ olduğu zu'muyla halkın çocuklarını öldürdü." Binâenaleyh sâlikin nefsi kendi vücûdunda, kendisinin düşmanı olduğu ve fenâlıklara sebep olan bu düşman bulunduğu halde sâlik, Fir'avn gibi bu içerideki düşmandan gâfil olup, başına gelen felâketlerin sebebini hâricde arar demek olur. Ey sâlik-i tarîk-i Hak, sen böyle yapma! "Hişten", salıvermek ve bırakmak ve terk etmek demektir.

آن عدو در خانه آن کوردل او شده اطفال را گردن گسیل

1910. *O düşman kör kalblinin evinde idi, o çocukların boynunu kesici olmuştur.*
[1911]

O Fir'avn'ın tâc ve tahtının ve enâniyetinin düşmanı olan Mûsâ (a.s.), kör kalbli olan Fir'avn'ın evinin içinde idi. Halbuki Fir'avn, şiddet-i kurbdan nâşî bu'da düşmüş ve kalbinin gözü kör olup, onu görememiş idi ve o bu düşmanı dışarıda arayarak Benî-İsrâîl çocuklarının başını kesici olmuştur.

تو هم از بیرون بدی با دیگران و اندرون خوش گشته با نفس گران

1911. *Sen dahi dışarıdan diğerleriyle kötüsün, halbuki içeride sakıl nefis ile hoş olmuştun.*

خود عدوت اوست قندش مى دهی و ز برون تهمت به هر کس مى نهی

1912. *Senin düşmanın muhakkak odur, ona şeker veriyorsun; ve hâricten herkese töhmet koyarsın.*

Ey sâlik جنیبك اعدى عدوك نفسك التى بين جنیبك Ya'ni, "En düşmanın senin nefsidir ki, iki yanının arasındadır" hadîs-i şerîfi mücibince, senin en büyük düşmanın nefsidir. Sen ona şeker veriyorsun; ya'ni, tezkiye edip, üzerine toz kon-

durmuyorsun. Başına gelen belâlar, bu düşman yüzünden olduğu halde, sen kabâhatı başkalarına isnâd ediyorsun.

همچو فرعونى تو کور و کوردل با عدو خوش بیگناهان را مذل

1913. *Sen Fir'avn gibi kôr ve kôr kalblisin, düşman ile hoşsun, bî-günâhları zelîl edicisin.*

Sen düşmanı görememek husûsunda Fir'avn gibi kôrsün ve kalbinin gözü olup, firâset sâhibi değilsin; bu körlüğün sebebi ise düşman ile hoş geçi-nirsin de, kabâhatı olmayanları tezîl ve tahkîr edersin; binâenaleyh dost ile düşmanı fark edemez bir haldesin.

چند فرعوناً کشی بیجرم را مینوازی مر تن پر غم را

1914. *Ey Fir'avn, nice bir kabâhatsizi öldürürsün, pür-gurm olan teni okşarsın.*

Bu beyt-i şerîfde ehl-i nefse hitâb buyrulur. Düşman ile dostu bilememek husûsunda ehl-i nefsin Fir'avn'a müşâhebeti vardır, onun için ehl-i nefse "Ey Fir'avni!" diye hitâb buyurulmuştur. Ya'ni, "Fir'avn'a müşâbih olan ehl-i nefis, sen ne vakte kadar, nefsini bırakıp halk ile uğraşırsın? Borç ile dolu olan teni okşarsın?" "Nefsin, üzerine edâsı vâcib olan borç ile dolu olması"nın ma'nâsı budur ki: Nefis, emr-i ilâhîyi icrâya ve nehy-i ilâhîden ictinâba borç-ludur, halbuki o bu borçlarını edâda mûmâtale ve tekâsül eder.

عقل او بر عقل شاهان می‌فزود حکم حق بی عقل و کورش کرده بود

1915. *Onun akli, şâhların akli üzerine ziyâde olurdu, Hakk'ın hükmü onu akılsız ve kôr etmiş idi.*

Ya'ni, dostu ve düşmanı lâynkıyla tanımak bir inâyet-i Hak'dır, eğer bu inâyet-i Hak olmazsa, zekâvet-i şahsiyye aslâ müessir olmaz. Nitekim Fir'avn'ın akıl ve zekâsı, zamânındaki hükümdarların akıl ve zekâsına gâlib idi; fakat Hakk'ın hükmü ve kazâsı o Fir'avn'ı bu husûsda akılsız ve basar-ı basîretini kôr etmiş idi. Ma'lûm olsun ki, Fir'avn ehl-i zekâdan birisi idi; onun dirâyet ve zekâveti koca bir kavim üzerinde da'vâ-yı rubûbiyetle berâber se-nelerce müstebidâne bir sûrette icrâ-yı hükûmete muvaffak olmasıyla sâbit-dir ve *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Müsevî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından beyân buyrulduğu üzere Mûsâ (a.s.)a وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ (Şuarâ, 26/23) ["Âlemlerin Rabbi dediğin de nedir?"] hitâbıyla mâhiyyet-i ilâhiyye-den suâl etmesi de cehlinden değil, belki Mûsâ (a.s.)ın hakîkaten bir peygam-

ber olup olmadığını imtîhân etmek maksadıyla vâki' idi. Nitekim bunun taf-sîli fakîr tarafından *Fusûsu'l-Hikem*'e yazılan şerhde münderîçdir.

مُهِرِ حَقِّ بَرِ چشَم و بر گوش خرد گر فلاطونست حیوانت کند

1916. *Hakk'ın mührü, aklın gözü ve kulağı üzerinde olursa, eğer Eflâtûn ise de onu hayvân eder.*

Ya'ni, حَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً Ya'ni, "Allâh Teâlâ onların kalbleri ve kulakları ve gözleri üzerine mühür vaz'ı ile perde çekmiştir" (Bakara,2/7) âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere; Hak Teâlâ bir kimsenin aklının gözü ve kulağı üzerine mühür perdesini çekerse, ulûm-ı zâ-hireyyede ve tedbîr-i umûrda Eflâtûn gibi meşhûr-ı cihân olsa da, onu mer-tebe-i insâniyyetden teb'îd ve hayvanlık mertebesine tenzîl eder. Ve bu mû-hûr vaz'ı, istî'dâd-ı ezeliye göre vâki' olan hükm-i Hak'dır.

حکم حق بر لوح می آید پدید آن چنان که حکم غیب بایزید

1917. *Hakk'ın hükmü levh üzerinde zâhir gelir, Bâyezîd'in hükm-i gaybı gibi.*

Ya'ni, Hakk'ın hükmü ve kazâ-yı ezeli, levh-i mahfûzda açık yazılmışdır ve bu hüküm aslâ tebeddül etmez. Zîrâ abdin istî'dâd-ı ezelisine müsteniden verilmiş olan bir hükümdür. Fakat onun açıklığı ve zâhirlîği kalbleri levh-i mahfûza mukâbil olan ekâbir-i evliyâyâ göredir. Nitekim Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri levh-i mahfûzda Ebu'l-Hasan Harakânî hazretlerinin zuhûr edece-ğini gördü ve âlem-i şehâdete nazaran gaybî olan bu hükmü haber verdi ve bu haber bilâhire bu âlem-i zâhirde tahakkuk etti.

شنیدن شیخ ابو الحسن خبر دادن ابا یزید را رحمة الله عليه از بودن و احوال او

Şeyh Ebu'l-Hasan'ın kendisinin vücûd bulmasından ve ahvâlinden
Bâyezîd (rahmetullâhi aleyh)in haber vermesini işitmesi

همچنان آمد که او فرموده بود بو الحسن از مردمان آن را شنود

1918. *Öyle geldi ki, o buyurmuş idi, Bû'l-Hasan âdemlerden onu işildi.*

Ebu'l-Hasan Harakânî hazretleri, cenâb-ı Bâyezîd'in haber verdiği gibi, âlem-i kevnde zâhîr oldu, ve o hazret, cenâb-ı Bâyezîd'in kendisi hakkında verdiği haber-i gâibâneyi halkdan dinledi.

که حسن باشد مرید و اتمم درس گیرد هر صباح از تربتم

1919. Ki, "Hasan benim müridim ve ümmetim olur; her sabah benim türbemden ders tutar."

Bâyezîd hazretleri buyurmuş idi ki: "Benim müridim ve tarikatde tâbliim Ebu'l-Hasan Harakânî olur. O her sabah benim türbemden ve rûhânîyetimden seyr ü sülûk dersini alır."

گفت من هم نیز خوابش دیده‌ام و ز روان شیخ این بشنیده‌ام

1920. Dedi: "Ben dahi onu rû'yâda görmüşüm, şeyhin rûhundan bunu işitmişim."
[1926]

Ebu'l-Hasan hazretleri halkdan cenâb-ı Bâyezîd'in bu haberlerini işitince buyurdu ki: "Ben dahi, Hz. Bâyezîd'in sûret-i misâliyyesini rû'yâda görmüşüm ve onun rûh-ı şerîfinden sizin bu söylediginizi işitmişimdir."

هر صباحی رو نهادی سوی گور ایستادی تا ضحی اندر حضور

1921. Her bir sabah kabir tarafına yüz kor idi; kuşluk vaktine kadar huzûrda durur idi.

Ebu'l-Hasan hazretleri her bir sabâh Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kabri-i şerîfine gidip, rûh-ı latîfine müteveccih olur ve kuşluk vaktine kadar huzûr-ı kalb ile ayak üstü durur idi.

Bu beyt-i şerîfde makabir-i evliyâyâ teveccühün fâidesi beyân buyurulmuştur. Dervîşin birisi şeyh Rûkneddîn Alâüddevlî hazretlerine şu suâli sordu: "Rûh bedenden taallukunu kestikten sonra, cismin toprak içinde idrâki kalmaz ve âlem-i ervâhda ise hicâb yokdur; binâenaleyh bir kişinin kabri üzerine gidip de rûhuna teveccüh etmenin ne fâidesi vardır? Ekâbirden birinin kabrine gidilmeyip de, kişi bulunduğu yerde rûhuna teveccüh etse olmaz mı?" Bu suâl üzerine Hz. Rûkneddîn dahi şu cevâbı verdi: "Kabre gitmenin çok fâidesi vardır, birisi budur ki: Bir kimse bir zâtın kabrini ziyârete müteveccih olsa, gittikçe fikren teveccühü kuvvetlenir ve kabri üzerine eniştiği vakit, o toprağı hissi ile müşâhede eder; ve bu sebeble hem fikren ve hem de

hissen meşğul ve külliyyetle müteveccih olur; ve böyle teveccühün fâidesi de ziyâde olur. Ve bir fâidesi de budur ki: Rûhun birçok seneler hayât-ı dünyâda taalluk ettiği cismnin bulunduğu mevzie nazarı, sâir mevzi'den daha ziyâde olur; binâenaleyh o mevzi'de o zâun rûhuna vâki' olan teveccühden çok fâide hâsıl olur. Bir kimse Resûl-i Ekrem hazretlerinin rûhâniyetlerine, bulunduğu mahalden teveccüh etse, fâide bulur. Fakat Medîne-i Münevvere'ye gitsen Fahr-ı Âlem'in rûhâniyeti o kimsenin geldiğinden ve yollarda çektiği zahmetden haberdâr olur ve oraya erişip, o hazretin Ravza-i pâkini hissi ile müşâhede ettiği vakit, kemâliyle müteveccih olur ve bulduğu fâide de o nisbetde olur." Makâbir-i evliyâ ziyâretinin fâidesini inkâr edenler çokdur, fakat bu fâide ehl-i müşâhede indinde muhakkaktır.

یا کہ بی گفتن شکالش حل شدی

یا مثال شیخ پیشش آمدی

1922. *Ya şeyhin misâli onun önüne gelirdi, yâhud söylemeksizin onun işkâli hallolurdu.*

"Ebu'l-Hasan hazretleri, cenâb-ı Bâyezîd'in kabri şerifi huzûrunda kuşluk vaktine kadar ayak üstü durunca, cenâb-ı Bâyezîd'in ya sûret-i misâliyyesi zuhûr edip, vâsita-i kelâm ile ona lâzım olan sözleri söyler ve müşkili-ni hallederdi. Veyâhud sûret-i misâliyye ile zuhûr etmiyerek vâsita-i kelâm olmaksızın muhtâc olduğu ma'nâları, rûh-ı şerifiyle kalbine ilka eyler, o hazretin işkâli bu sûretle hallolurdu." Ma'lûm olsun ki, rûh, bir cevher-i mücerred-i nûrânî olduğundan, bir sûreti yoktur. Âlem-i şehâdetde cism-i unsuriye ve âlem-i berzahda da cism-i berzahîye taalluk eder; ve cism-i berzahî, cism-i unsuriye sûretinde ise de, cism-i unusuriye gibi kesif değildir. Rû'yâda gördüğümüz suver-i ecsâm gibi latîfdir. Hayât-ı dünyeviyyede, âlem-i berzaha intikâl edenlerin rûhları ehl-i hicâb tarafından, ancak havâss-i hamse hicâbatı kalktığı vakit, ya'ni, uyku zamânında rû'yâda görülür; fakat Allâh'ın velîleri uyanıklık hâlinde de ervâha müteveccih kâmililer ile bu hicâbları kaldırabildiklerinden, bu hâl-i yakazalarında dahi ervâhu müşâhede edebilirler. Ebu'l-Hasan hazretlerinin müşâhedesini bu kabildendir; ve ervâh-ı kâmilânın tasarrufu, beyt-i şerîfde beyân buyurulduğu üzere iki türlü olur. Ya sûret-i misâliyye ve berzahîye ile zuhûr edip tekellüm eder ve sâlikin müşküllerini bu sûretle halleder; veyâhud sûretsiz ve kelâmsız sâlikin kalbine müşkilin cevâbını ilka ve ilhâm eder. Şu beyt-i şerîf, ikinci hâle nazaran söylenmiştir:

بعد از وفات تربت ما در زمین مجوی در سینه‌ای مردم عاشق مزار ماست

"Öldükten sonra bizim türbemizi yeryüzünde arama; bizim mezârımız, âşık olan âdemlerin sînesindedir!"

تا یکی روزی بیامد با سعود گورها را برف نو پوشیده بود

1923. *Hattâ bir gün saâdetle geldi, kabirleri yeni kar örtmüş idi.*

"Bâ-suûd" Ankaravî hazretleri tarafından "saâdetle" sûretinde tercüme buyurulmuşdur. Hind şârihlerinden Veli Muhammed Ekberâbâdî der ki: "Bu kelimenin aslı "Ebâ Suûd" olup, Ebu'l-Hasan hazretlerinin künyesidir ve "Ebâ"daki "elif" zarûret-i şiidren dolayı hafz olunmuşdur." Bu sûrete göre ma'nâ şöyle olur. "Bir gün Ebâ Suûd hazretleri âdetleri vech ile Bâyezîd hazretlerinin kabr-i şerifini ziyârete geldi; kabirlerin üzerine birçok tâze karlar yağmış ve mezarları örtmüş idi."

توی بر تو برفها همچون عَلم قبه دید و شد جانش به غم

1924. *Karları kat kat dağ gibi kubbe kubbe gördü ve onun canı gamlı oldu.*

"Alem", bayrak ve nişân ve dağ ma'nâlarına gelir, burada "dağ" demektir. Ya'ni, "Ebu'l-Hasan hazretleri kabristana geldiği vakit, gördü ki kat kat karlar yağmış ve dağ gibi yığınlar teşkil edip, kubbe kubbe görünmekte bulunmuş idi. Bu vaziyet içinde kabirlerin mahallini ta'yîn etmek kâbil değil idi; binâenaleyh Hz. Bâyezîd'in kabrini seçemediği için canı mağmûm ve mükeder oldu."

بانگ آمد از حظیره شیخ حی ها انا ادعوك كي تسعی الی

1925. *Diri olan şeyhin hazîresinden: "İşte ben seni çağırıyorum, tâ ki bana koşasın!" diye sadâ geldi.*

"Hazîre", bir şeyi dâiren-mâ-dâr muhît olan şeye denir. Kabirlerin etrâfı duvar ile çevrilmiş olduğu için, ona da "hazîre" derler. Kar yığınları sebebiyle yeri belirsiz olan Hz. Bâyezîd'in kabrinden ve hayât-ı ma'nevîyye ile diri bulunan o hazret tarafından: "Ey Ebu'l-Hasan, işte ben buradayım, bana koşup gelmen için seni çağırıyorum!" diye bir ses geldi. Ervâhın sesi var mıdır ve işitilir mi? Cenâb-ı Pîr efendimiz bu husûsta III. Cildin 1018 numaralı beyt-i şerifinde,

از جمادی عالم جانها روید غلغل اجزای عالم بشنوید

Ya'ni, "Cemâdlıktan canlar âlemine gidiniz, eczâ-yı âlemin gulgulesini işitiniz!" buyurmuş idi. Bundan anlaşılır ki, ervâhın sadâsı vardır, fakat his kulağı ile işitilmez, ancak rûh kulağı ile işitilir. Zîrâ ervâh latîfdır ve sadâsı da latîfdır; ve ecsâm kesîfdir ve sadâsı da kesîfdir. Latîf olan latîf ile ve kesîf olan da kesîf ile mesmû'dur. Ebu'l-Hasan Harakânî hazretleri cismâniyetden tecerrüd ve rûhâniyetlerinde müstağrak olmuş olduklarından, Bâyezîd hazretlerinin rûh-ı latîfinin sadâsını işitir idi.

هین بیا این سو آوازم شتاب عالم ار بر فست روی از من متاب

1926. "Ağâh ol, bu tarafa gel, âvâzeme şitâb et! Âlem eğer kar ise de, ben-den yüz çevirme!"

Hız. Bâyezîd'in rûh-ı şerîfi, Ebu'l-Hasan Harakânî hazretlerine hitâben: "Kar yağınlarından şaşırma, bu tarafa, benim sesime acele edip gel; her ne kadar âlem kar ile mestûr ise de, benim kabrım ziyâretinden yüz çevirme!" dedi.

حال او ز آن روز شد خوب و بدید آن عجایب را که اول می شنید

1927. Onun hâli önünde güzel oldu, o acâibi ki evvel işitir idi, gördü.

Ebu'l-Hasan hazretlerinin hâli o günden i'tibâren güzel ve latîf oldu; bu âna kadar işitdiği acîbeleri ayne'l-yakîn müşâhede etti. Ya'ni, ilme'l-yakîn mertebesinden, ayne'l-yakîn mertebesine terakkî etti.

رقعة دیگر نوشتن آن غلام پیش شاه چون جواب از رقعة اول نیافت

Evvelki mektûbdan cevâb bulmadığı için o gulâmın
huzûr-ı şâha başka bir mektûb yazması

نامه دیگر نوشت آن بد گمان پر ز تشنوع و نفیر و بر فغان

1928. O sū-i zan edici teşnî' ve nefîr ve figândan dolu, başka bir mektûb yazdı.

"Teşnî" melâmet etmek ve serzeniş göstermek; "nefir" feryâd etmek; "figân", "fâ"nın kesri veyâ zammı ile bağlamak ve na'ra atmak ma'nâsındır.

که یکی رقعہ نوشتہ پیش شاہ ای عجب آن جا رسید و یافت راہ
1929. *Dedi ki: "Huzûr-ı şâha bir mektûb yazdım, acabâ o mektûb oraya erişti mi ve yol buldu mu?"*

Ta'yîni kesilen o gulâm yazdığı mektûbda dedi ki: "Şâhımın huzûruna evvelce bir mektûb takdim etmiş idim, acabâ o mektûb huzûra vâsıl oldu mu?"

آن دگر را خواند ہم آن خوب خد ہم نداد او را جواب و تن بزد
1930. *O güzel yüzlü o diğeri dahi okudu, ona da cevâb vermedi ve sustu.*
[1937]

"Had", yanak ma'nâsına olup, burada zıkr-i cüz', irâde-i kü'l kabîlinden mecâz olarak "yüz" murâd, buyrulur. "Ten zeden", susmak ma'nâsındır. Ya'ni, "Şâh, gulâmın yazdığı o diğeri mektûbu da okudu, cevâb vermedi ve sustu."

خشک می آورد او را شهریار او مکرر کرد رقعہ پنج بار
1931. *Şehriyâr ona da sâkit oldu, o, mektûbu beş def'a mükerrer etti.*

"Huşk âverden", kinâyât-ı Acem'den olup, son derece i'râz ederek sükût etmekden kinâyedir. Nitekim bu ma'nâda cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki bir gazellerinde şöyle buyurlar. Beyit:

مستی فزود اندر سرم خامش کنم خشک آورم
خواهی تماش بشنوی امشب برو فردا بیا

"Başında sarhoşluk çoğaldı, sâkit olurum ve susarım; eğer onun tamâmını dinlemek istersen, bu gece git, yarın gel!"

گفت حاجب آخر او بنده شماست گر جوابش بر نویسی ہم رواست
1932. *Hâcib dedi: "Nihâyet o sizin bendenizdir, eğer ona cevâb yazar isen münâsibdir."*

"Hâcib", kapıcı, perdedâr demektir ki, huzûr-ı şâha gireceklerin teşrifâtçı-sı demek olur. Ya'ni, "Pâdişâh gulâmın mektûblarına cevâb vermemekte ıss-

râr edince, hâcib şâha hitâben dedi ki: “Şâhım, nihâyet bu gulâm sizin ben-denizdir; eğer lutf edip cevâb yazar isen münâsib olur.”

از شہی تو چه کم گردد اگر بر غلام و بنده اندازی نظر

1933. “Eğer gulâm ve benden üzerine nazar atar isen, senin şehliğinden ne ek-sik olur?”

گفت این سہلست اما احمقست مرد احمق زشت و مردود حقست

1934. Dedi: “Bu kolaydır, ammâ ahmadır. Ahmak adam çirkin ve Hakk'ın merdûdudur.”

Şâh, hâcibe cevâben dedi: “Bu gulâma cevâb vermek kolaydır; fakat ah-mak olduğundan kâbil-i hitâb değildir. Kendisine ma'kul bir söz söylense, ka-bûl etmeyip redde kıyâm eder. Muhâkemesi sakîmdir. Böyle ahmak bir ada-mın bâtını çirkin ve Hakk'ın merdûdudur.”

گر چه آمرزم گناه و زلش ہم کند بر من سرایت علش

1935. Eğerçi onun kabâhatını ve hatâsını afv ederim; onun illeti bana da sirâ-yet eder.

“Her ne kadar onun kabâhatını ve hatâsını afv edersem de, ondaki hamâ-kat illeti bana da sirâyet eder.” İlet-i hamâkatin sirâyeti budur ki, hamâkat sebep-i gazab olur. Meselâ bir muallim gâbî bir talebesine ders verir ve ona o dersi öğretmeğe sa'y eder. Birkaç def'a dersi takrîr ettiğî halde, o gâbî ve ah-mak olan talebe öğrenemez. Muallimin tab'ında hiss-i gazab peydâ olur ve gazab ise bir illet-i nefsânîyedir ve nefis hamâkatdan müteallim olur; binâ-enaleyh muallim tab'ında hissettiğî elemi, o ahmak talebesine intikâl ettirmek için cezâ sûretiyle onu te'lîm eder. Bunlar hep illet-i hamâkatin sirâyetidir.

صد کس از گرگین همه گرگین شوند خاصه این گر خبیث ناپسند

1936. Uyuzludan, yüz kimse uyuz olurlar, husûsiyle bu nâ-pesend olan habîs uyuz!

“Ger”, uyuz, “gîn” edât-ı nisbettir. “Meselâ illet-i hamâkatin sirâyeti, uyu-zun sirâyetine benzer. Bir uyuzludan yüz kimse uyuz illetine mübtelâ olur. Hele böyle habîs ve nâ-pesend bir ma'nevî uyuz olursa, onun sirâyeti, insa-nın cismine ve zâhirine değil, bâtınına olur.”

Menkıbe: Şeyh Sa'dî hazretleri *Gülüştân*'ında yazar ki: Bir kimse oğlunu taallüm ve terbiye için, hükemâdan birisine göndermiş. O hakîm onun birçok zaman ta'lîm ve terbiyesiyle meşgûl olmuş ise de, çocuğun hamâkân son derecede olduğundan, o hakîm çocuğu alıp babasının önüne götürmüş ve demiş ki: این پسر عاقل نمیشود و مرا دیوانه کرد Ya'ni, "Bu oğlan akıllanmıyor, beni de dîvâne etti." Hind nüshalarında "habîs-i nâ-pesend" yerine "habîs-i akl-bend" yazılmışdır. "Akıl bağlayıcı habîs" demek olur.

گر کم عقلی مبدا گیر را شوم او بی آب دارد ابر را

1937. *Noksan akıllılık uyuzu, kâfir için de olmasın, onun uğursuzluğu bulutu susuz tular.*

"Noksan akıllılık"tan murâd, akl-ı maâdın eksikliğidir. Zîrâ bu aklın noksânı inkâr-ı enbiyâya ve ta'n-ı evliyâyâ sebep olur. Ve bu yüzden gâye-i hilkat fevt olur, çünkü âyet-i kerîmede وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (Zâriyât, 51/56) Ya'ni, "Ben cin ve insan tâifesini ancak ibâdet etmeleri için yarattım" buyrulur. İmdi gâye-i hilkat bu inkâr ve adem-i itâat ile fevt olunca, bu inkârın uğursuzluğu âfâka münteşir olup, bulutlar vaktinde yağmur yağdırmaz olur. Nitekim I. cildde,

ابر برناید بی منع ز کات وز زنا افتد وبا اندر جهات

Ya'ni, "Zekât men' olunup verilmediği vakit, bulut yağmur yağdırmaz ve zinâdan da etrafda sâri hastabıklar intişâr eder" buyurulmuş idi; zîrâ hamâkat, gazab-ı ilâhîye bâdî olur.

نم نیارد ابر از شومی او شهر شد ویرانه از بومی او

1938. *Onun uğursuzluğundan bulut rutûbet yağdırmaz, onun baykuşluğundan şehir harâbe olur.*

از گر آن احمقان طوفان نوح کرد ویران عالی را در فضوح

1939. *Ahmakların uyuzlarından Nûh tûfânı âlemi rûsvâyılık içinde vîrân etti.*

Ahmakların o ma'nevî uyuzluklarından dolayı âfâk müteessir olup, gazab-ı ilâhî sebebiyle Nûh (a.s.)'ın zamânında tûfân vukû'a geldi ve bu tûfân, âlemi zillet ve rûsvâyılık içinde vîrân ve harâb etti.

گفت پیغمبر که احق هر که هست او عدوی ماست و غول رهن است

1940. *Peygamber buyurdu ki: "Her kim ki ahmakdır, o bizim düşmanımızdır ve yol vurucu guldür."*
[1947]

Bu beyt-i şerifte العاقل صدیقی Ya'ni, "Ahmak benim düşmanım-dır ve âkil dostumdur" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Bu beyt-i şerîfin ev-velinde Hind nüshalannda şöyle bir sûrh vardır: ستودن پیغمبر علیه السلام عاقل را ونوهیدن احمق را Ya'ni, "Peygamber (a.s.)ın âkili medh ve ahmağı zemmetme-si." Fakat Ankaravî nüshasında böyle bir sûrh münderîç değildir ve olmama-sı da münâsibdir; çünkü bahis, hadîs-i şerîfin Hz. Pîr efendimiz tarafından şer-hi hakkındadır; Ya'ni, bu hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz: "Ahmak kimse bizim düşmanımızdır" buyurmakla onun Hak yolunun vurucusu oldu-ğunu ve gulyabânî gibi mü'minlerin yollannı şaşırtıp helâk vâdisine sürükle-diğini murâd eylemiştir.

هر که او عاقل بود او جان ماست رُوح او و ریح او ریحان ماست

1941. *"Revh", tâzelik ve latîf rûzgâr ve râhat; "rih", rûzgâr vâstasıyla gelen güzel koku.*

"Reyhân", fesleğen denilen nebât ve ba'zı ehl-i lûgat indinde iyi kokulu otlann hepsine itâk olunur. Fukahâ indinde sâkı olmayan güzel kokulu ota derler. Rızık ve rahmet ma'nâsına da gelir. Hz. Pîr buyururlar ki: العاقل صدیقی ["Akıllı benim dostumdur"] hadîs-i şerîfi mücibince âkil bizim canımız gibi in-dimizde kıymetlidir, o âkılın tarafından esen nesîm ve onun kokusu, güzel kokulu nebât gibi bizim mahzûzumuzdur; zîrâ bizim ilka edeceğimiz hikemi-yât ve maârif-i ilâhiyyeyi kabûl isti'dadı vardır.

عقل دشنام دهد من راضیم ز آنکه فیضی دارد از فیاضیم

1942. *Akil bana söyerse ben râzıyım, zîrâ ki benim feyyâzlığımdan bir feyz tular.*

"Akıl"dan murâd, âkildir. Ya'ni, "Âkil olan kimse, eğer bana karşı söğüp saysa bile ben râzıyım; çünkü onun o hâli ânzıdır ve mâdemki kendisinde akıl vardır. Benim feyyâzlığımdan elbetde bir feyz tutar." Bu beyt-i şerîfte ce-nâb-ı Pîr efendimiz Rabb-i hâsslan olan ism-i gâlibin "Feyyâz" ism-i ilâhîsi olduğuna işâret buyururlar. Ma'lûm olsun ki, her bir insân-ı kâmil cem'îyyet-i esmâiyyeyi hâiz ve "Allâh" ism-i câmiinin mazhandır; fakat bu esmâdan bi-

risi onun Rabb-i hâssı olduğundan, ondan o ism-i gâlibin ahkâm ve âsârı zâhir olur. Esmâ cem'iyetinde i'tidâl ancak Hâtem-i Enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'dir. Enbiyâ hazarâtı dahi bir insân-ı kâmil olduklarından onlarda bu hâl zâhirdir. Meselâ Sâlih (a.s.) ism-i Fettâh'ın ve Mûsâ (a.s.) ism-i Zâhir'in ve İsâ (a.s.) ism-i Bâtın'ın mazhan olduklarından, gâliben zâhir olan ahkâm ve âsâr bu isimlerin muktezâlarına göre olmuştur.

نبود ش مهمانیش بی مائده

نبود آن دشتام او بی فائده

1943. *Onun söğmesi fâidesiz olmaz; onun o mihmanlığı fâidesiz olmaz.*

"Düşnâm"dan ya'ni, "söğme"den murâd, i'tirâz ve inkârdır. Ya'ni, "Âkıl-ın kâmile i'tirâz ve inkârı fâidesiz olmaz; zîrâ o âkıl, inkâr cihetinden fikren kâmilin misâfiridir; ve mâdemki misâfiridir, kâmil tarafından ona bir mâide ve ziyâfet çekilir." Nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da mündençdir ki fıkıh ve tefâsîrde asrın ulemâ-yı Hanefiyye'sinden bulunan Mevlânâ Şemseddîn-i Mârdînî, Hz. Mevlânâ efendimize inûsâbiyle neticelendi; ve onun bu i'tirâz ve inkâr bilâhare cenâb-ı Pîr efendimize inûsâbiyle neticelendi; ve onun bu müsâferet-i fikriyyesi, mâide-i ma'neviyye ile mütene'im olmasına sebep oldu; çünkü bu zât-ı şerîf, ukalâ-yı asırdan idi.

من از آن حلوای او اندر تيم

احمق ار حلوا نهدي اندر ليم

1944. *Eğer ahmak benim dudağıma helva koysa, ben onun o helvasından sıtma içindeyim.*

"Ahmak"dan murâd, ehl-i dünyâdır; nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da mündençdir ki, tüccârdan bir tâife Hz. Pîr'e mürid olmak isteyip mallarının müfredâtını bir pusulaya yazdılar ve bu malların nereye sarfını cenâb-ı Pîr arzû buyurursa oraya sarf edilmek üzere kendilerine emir buyurulması için, müridân-ı Pîr'den Celâleddîn Ferîdûn'a bu pusulayı verdiler. O da Hz. Mevlânâ'ya arz etti. Hz. Pîr, adem-i hoşnûd ile kalkıp ibriki alarak helâyâ gitti ve birçok zaman meks etti. Tâcirler pek çok beklediler. Mevlânâ Sirâceddîn hazretlerinden helâyâ gidip tâcirlerin beklediklerini arz eylemesini istid'â ettiler; cenâb-ı Sirâceddîn helâyâ gittiği vakit, cenâb-ı Pîr'in bir köşede durduklarını gördü ve keyfiyeti arz etti. Hz. Mevlânâ buyurdu ki: "Ey Sirâceddîn biz nerede, dünyâ nerede? Bu necâsâtın kokusu bütün dünyâ ve ehl-i dünyânın kokusundan burnuma daha iyi gelir; icâb eder ki, bu tâifeye i'tizâr edip diye-sin ki, eğer matlûbunuz râh-ı Hak ise malınızı kendi eliniz ile sarf ediniz!"

این یقین دان گر لطیف و روشنی نیست بوسه کون خر را چاشنی

1945. *Eğer latîf ve rûşen isen, bunu yakîn bil ki eşeğin kıcını öpmenin çeşnisi yokdur.*

Ahmağı dost itidhâz etmek ve kemâl-i muhabbetle onunla muâneka etmek, eşeğin kıcını öpmeğe benzer. Eşeğin kıcını öpmekte bir lezzet ve çeşni olmadığı gibi, ahmağı dost itidhâz edip muhabbetle ona sarılmak da da bir zevk ve çeşni yokdur.

سبلت گنده کند بی فائده جامه از دیگش سیه بی مائده

1946. *Senin buyuğunu fâidesiz kokmuş eder; elbise onun tenceresinden mâidesiz siyâhdır.*

Bu beyitlerde ahmağa muhabbet eşeğin kıcını öpmeğe ve onun ağzından çıkan ahmakâne sözler de eşeğin osuruğuna teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Eşeğin kıcını öpen kimsenin ağzına eşek osurduğu vakit, onun bıyıklarını [nasıl] pis kokutur ise, ahmak dahi senin ma'nevî olan ağzını, o murdar sözleriyle murdâr eder; ve senin libâs-ı îmân ve i'tikâdını zevksiz ve lezzetsiz ve mâidesiz sözleriyle vücûdunun şeceresinin karalığı ile kararur." Ma'lûm olsun ki, hamâkat-ı dîniyyenin esâsı ikidir: Birisi ulûm-ı tabîyye ve zâhiriyye tahsîli ile hakikat-ı kâinâtı anladığını zannedip ulûhiyyeti ve nübüvveti ve dîni inkâr edenlerdir. Diğerî ulûhiyyeti ve nübüvveti ve dîni ikrâr etmekle berâber, şerîata muhâlif olduğunu iddiâ ile, ulûm-ı evliyâyı inkâr edenlerdir. Bu iki tâifeden evvelkisi dîne açıktan açığa düşmandır; diğerî dost görünen düşmandır ki, bunların düşmanlıklarından evvelki tâife peydâ olmuşdur. Zîrâ evvelki tâife bu ikinci tâifenin şerîatden anladıkları ma'nâları münkirdirler. İşte bu tâifedir ki, lübb-i Kur'ân ve ahâdis-i şerîf olan bu *Mesnevî-i Şerîf*'i bir hikâye kitâbından başka bir şey olmadığını iddiâ ederler.

مائده عقلست بی نان و شِوَا نور عقلست ای پسر جان را غذا

1947. *Mâide ekmezsiz ve kebapsız akıldır; ey oğul, cana gıdâ aklın nûrudur.*

"Şivâ", biryân ve kebâb demektir. "Mâide", lügatde üzerinde taâm tertîb olunmuş olan sofra veya tepsi ma'nâsındır ki, akıl bu sofraya teşbîh buyurulmuştur. Ve onun üzerindeki taâm dahi nûr-ı akl olan, nûr-ı ma'rîfet-i ilâhiyyedir. Ya'ni, "Asıl taâm sofrası akıldır ki, o sofra üzerinde maddî ekme ve kebâb yokdur. Onun taâmı aklın nûrundan peydâ olan maârif-i ilâhiyyedir ki bu taâm canın gıdâsıdır."

نیست غیر نور آدم را خورش از جز آن جان نیابد پرورش
1948. *Âdeme nûrun gayri taâm yokdur; can onun gayrinden perveriş bulmaz.*

Hayvanın yiyeceği maddî gıdâlar olduğu gibi, âdemin taâmı dahi ancak nûr-ı akl olan maârif-i ilâhiyyedir. Eğer insan maddî gıdâya meyl eder ve maârif-i ilâhiyyeyi ihmâl ederse, hayvanlığı kuvvet bulur ve insanlığı dücâr-ı za'f olur. Binâenaleyh insanın rûh-ı izâfisi o nûrdan başkasıyla beslenemez.

زین خورشها اندك اندك باز بر کین غذای خور بود نی آن حر
1949. *Bu gıdâlardan yavaş yavaş kesil, zîrâ bu hürdür lâyıkı değil, eşeğin gıdâsı olur.*

Böyle olunca bu maddî ve zâhirî gıdâlardan yavaş yavaş kesil ve riyâzet tarîkine sülûk et; zîrâ bu gıdâ-yı maddî aslında hür ve serbest olan rûh-ı izâfinin lâyıkı değildir, o ancak eşek mesâbesinde olan cismin gıdâsıdır.

تا غذای اصل را قابل شوی لقمه های نور را آکل شوی
1950. *Tâ ki asl olan gıdâyı kabûl edici olasın; nûr lokmalarını yiyici olasın!*
[1957]

Binâenaleyh maddî gıdâları azalt ki, kalbin asl olan maârif-i enbiyâ ve evliyâyı kabûle müstaid olsun ve nûr-ı ma'rifet lokmalarını rûhunun ağız yiyici olsun!

عکس آن نورست کین نان نان شدهست فیض آن جانست کین جان جان شدهست
1951. *O nûrun aksidir ki, bu ekmek ekmek olmuştur. O canın feyzidir ki, bu can, can olmuştur.*

O akıl nûrunun aksi ve te'sîridir ki, bu zâhirî ekmek, cismin gıdâsı olan ekmek olmuştur; ve o rûh-ı izâfinin feyz ve taşkınlığıdır ki, bu rûh-ı hayvânî, cismi kâim tutan bir rûh olmuştur.

چون خوری یک بار از ماکول نور خاک ریزی بر سر نان و نور
1952. *Uaktâki me'kûl olan nûrdan bir kere yiyessin, fırın ekmeğinin başı üzerine toprak dökersin.*

Ya'ni, "Rûh-ı insânînin me'kûlü ve yiyeceği olan nûr-ı irfândan bir kere yiyip, zevkini ve lezzetini bulduğu vakit, gıdâ-yı sûnnin zevkine ve lezzetine göz yumarsın; ve finnlarda pişen maddî ekmeğin başına toprak dökersin." "Hâk nîhten", defn etmekden kinâyedir.

عقل دو عقلست اول مکسبی که در آموزی چو در مکتب صبی

1953. *Akl, iki akıldır, evvelkisi meksebe mensûbdur ki, mektebde sabî gibi öğrenirsin.*

Yukarıda 1947 numaralı beyitte نور عقلمست ای پسر جان را غذا [Ey oğul, cana gıdâ aklın nûrudur] buyurulmuş idi. Burada da cana gıdâ olan aklın nûrunu tavzihan buyunurlar ki, akıl iki nevi'dir: Birisi meksebe, ya'ni, kazanca mensûbdur, ya'ni, çalışmak ile kazanılır. Çocuk mektebde nasıl tahsîl-i ilim ederse, sen de öylece bu akli tahsîl edersin. Binâenaleyh bu akıl sana kulak ve göz yollarından gelir; diğeri vehbî olan akıldır ki, abdin ayn-ı sâbitesindeki isti'dâda binâen Hâk Teâlâ tarafından vehb ve ihsân olunmuştur. Nûru câna gıdâ olan akıl, bu akıldır.

از کتاب و اوستاد و فکر و ذکر از علوم و زمعانى خوب و بکر

1954. *Kitâbdan ve üstâddan ve fikirden ve zikirden ve ulûmdan ve güzel ve bîkr olan ma'nâlardan.*

Ya'ni, meksebi olan akıl, sen çocukların tahsili gibi, kitâbdan ve muallimden ve düşünmeden ve müzâkereden ve ulûm-ı mütenevviadan ve güzel ve yeni yeni ma'nâlardan tahsîl edip, öğrenirsin. Binâenaleyh kulakların muallimlerden işitmek ve gözlerin kitâblarda okumak sûretiyle bu akıl kazanılır.

عقل تو افزون شود بر دیگران لیک تو باشی ز حفظ آن گران

1955. *Senin aklın başkaları üzerine ziyâde olur; lâkin sen onun hıfzından ağır olursun.*

Ya'ni, bu kesbi olan aklın, tahsîlin nisbetinde başkalarının akıllarına tefevvuk eder; fakat sen bu tahsîl ile elde ettiğin aklın muhâfazasında ağır olur ve zahmet çekersin; çünkü insanda unutmak hâssası vardır, bellediğin ilimlerin unutulmaması için tekrâr ale't-tekrâr mütâlaâta ve mesleğindeki ulûmun terakkiyatını ta'kibe mecbûr olursun. Bu hâl ise, zahmetli ve ağırdır. Nitekim Şâh-ı Velâyet İmâm-ı Ali (k.v.) efendimiz âtidedi beyitlerde bu ma'nâya işâret buyururlar. Şiir:

رأيت العقل عقلم فمطبوع ومسموع ولا ينفع مسموع اذا لم يك مطبوع

كما لا ينفع الشمس وضوء العين ممنوع

"Ben akıl, iki akıl gördüm ki, biri matbû' ve diğeri mesmû'dur. Akl-ı matbû' olmadığı vakit, akl-ı mesmû' menfaat vermez; nitekim gözün nûru olmadığı halde güneş menfaat vermez."

"Akl-ı mesmû"' dan murâd, akl-ı kesbî ve tahsîlîdir; ve "akl-ı matbû"' dan murâd, dahi akl-ı vehbîdir. Akl-ı kesbî ile ulûm-ı zâhiriyye ve akl-ı vehbî ile ulûm-ı bâtuniyye idrâk olunur.

لوح حافظ باشی اندر دور و گشت لوح محفوظ اوست کو زین در گذشت

1956. *Dönüp dolaşmakta levh-i hâfız olursun; levh-i mahfûz odur ki o, bundan geçti.*

Bu evvelki aklı kazanmak husûsunda ehl-i ilmin kapılarını dönüp dolaşmakta, o ilmi hıfz edici levh olursun. Levh-i mahfûz o kimsedir ki, mütehal-lık olduğu akl-ı mevhûb sebebiyle, bu kesbî olan akla ehemmiyet vermedi ve fânî olan bu akl-ı mesmû'dan vazgeçti. Zîrâ bu akl-ı kesbî dimâğ-ı cismânî ile kâimdir. Mevt-i sûfî ile cisim harâb olduğu vakit, o da ma'dûm olur.

عقل دیگر بخشش یزدان بود چشمه آن در میان جان بود

1957. *Diğer akıl, Hâlık'ın bahşışı olur; onun menba'ı canın ortasında olur.*

İmâm-ı Alf (k.v.) hazretlerinin "matbû"' ta'bir buyurdukları akıl ise, ezeld-e Hâlık Teâlâ hazretlerinin bahşışı ve atâsıdır. Bu aklın çeşmesi ve menba'ı, rûh-ı izâfînin arasında bulunur ki, bu akıl, ulûm-ı ledünniyye kaynağıdır. Ve böyle bir kimse levh-i hâfız değil, levh-i mahfûz olur.

چون ز سینه آب دانش جوش کرد نی شود گنده نه دیرینه نه زرد

1958. *Vaktâki sîneden ilim suyu kaynadı, ne kokmuş, ne eski, ne sarı olur!*

Rûh-ı izâfî arasında bulunan bu akl-ı vehbînin menba'ından ulûm-ı ledünniyye suyu kaynadığı vakit, o su gâyet berrâk ve sâf olur, mürûr-ı zamân ile kokmaz, eskimez ve sararmaz. Fakat akl-ı mesmû'un menba'ından kaynayan ilim mürûr-ı zamân ile bozulur, eskir. Nitekim maddiyyûn evvelce "madde" ile "kuvvet" diye iki mevcûd-ı müstakil isbât ederlerdi. Mürûr-ı zamânla bu ilimlerin fâsid olup eskidiği anlaşıldı; zîrâ fennen maddenin vücûd-ı müstakilli olmayıp, kuvvetin tekâsûfünden ibâret olduğu sâbit oldu; ulûm-ı zâhiriyye-i sâire de buna kıyâs olunsun.

ور ره تبّعث شود بسته چه غم کو همی جوشد ز سینه دمدم

1959. *Ve eğer onun cereyânı bağlanmış olsa ne gam, zîrâ o dembedem sîneden kaynamaktadır.*

"Neb'", suyun çeşmeden dışarıya akması demektir. Ya'ni, "Akl-ı vehbî menba'ından fışkıran ulûm-ı ledünniyye suları, eğer lisân vâsitasıyla dışarıya akmasa ne gamdır! Onun cereyânı tıkanmaz; zîrâ o her dem sîneden kaynamakda ve fışkırmakda ve bir menfez bulunca dışarıya akmaktadır."

عقل تحصیلى مثال جویها کان رود در خانه از کویها

1960. *Akl-ı tahsîlî ırmaklar gibidir ki, o ev içine köylerden gider.*
[1967]

Fakat akl-ı tahsîlî ve kesbî, akl-ı vehbî gibi değildir, o ırmaklar gibidir; dışarıdan içeriye doğru akar. Nitekim ırmaklar evlerin içine köylerden geçerek gelir.

راه آبش بسته شد شد بی نوا از درون خویشتن جو چشمه را

1961. *Onun suyunun yolu bağlanmış olsa, bî-nevâ olur, çeşmeyi kendi içinden iste!*

Akl-ı mesmû' ilminin yolu olan kulak ve göz bağlansa, böyle bir kimse bî-nevâ ve ilimsiz kalır. Binâenaleyh, ilim ve hikmet menba'ını kendi kalbinden iste! Nitekim (S.a.v.) Efendimiz من اخلص لله اربعين صباحا ظهرت بنا بيع الحكمة من قلبه Ya'ni, "Kim ki kırk sabah Allâh için ihlâs ederse, kalbinden lisânı üzerine hikmet menba'ları zâhir olur" buyurmuştur.

قصه آن که کسی با دیگری مشورت می کرد گفتش مشورت با دیگری کن که من عدوی توام

O kimsenin kıssasıdır ki, bir başkasıyla meşveret ederdi, ona dedi ki:
"Bir başkasıyla meşveret et; zîrâ ben senin düşmanım!"

مشورت می کرد شخصی با کسی که تردد و ا رهد وز محبس

1962. *Bir şahıs tereddüdden ve bir mahbesden kurtulmak için bir kimse ile meşveret ederdi.*

"Kez" deki "ke", ta'lîl içindir. "Mahbesden kurtulmak"dan murâd, bir işin icrâsında tereddüdden halâs olmakdır; zîrâ tereddüd insanı icrâ-yı fiilden habs ve men' eder.

گفت ای خوشنام غیر من بگو ما جرای مشورت با او بگو

1963. Dedi: "Ey hoş namlı, benim gayrimi ara, meşveret mâcerâsını ona söyle!"

من علوم مر ترا با من میبچ نبود از رأی عدو پیروز هیچ

1964. "Ben senin düşmanının, bana meyl etme, düşmanın re'yinden hiç kimse muzaffer olmaz!"

"Piçiden", bükülmek, dolaşmak, meyl etmek ma'nâlarıdır. Burada "piç" kelimesine "meyl etme" ma'nâsı vermek münâsib olur. Ya'ni, "Meşveret taleb eden kimseye, kendisine mürâaat olunan kimse dedi ki: "Ey nâmı latif olan kimse, meşveret etmek için benden başkasını ara; zirâ ben senin düşmanının, kalben bu husûsda bana meyl etme! Düşmanın re'yinden hiçbir kimse kendi işinde muzaffer olmaz!"

رو کسی جو که ترا او هست دوست دوست بهر دوست لا شک خیر جوست

1965. "Gül, bir kimse ara ki, o sana dostdur, dost dost için şühhesiz hayır arayıcıdır."

من علوم چاره نبود کز منی کز روم با تو تمام دشمنی

1966. Ben düşmanım, çâre olmaz ki, benlikden eğri giderim, sana düşmanlık gösteririm.

"Ben senin düşmanının, benlik ve nefsâniyetden dolayı mutlak eğri giderim, adâvetim sebebiyle sana karşı doğru olmamın çâresi yokdur, elbetde sana düşmanlık gösteririm."

حارسی از گرگ جستن چاره نیست جستن از غیر محل ناجستنیست

1967. "Kurtдан muhâfaza" edicilik istemek şart değildir, mahallin gayrinden aramak, aramamaklıktır."

Ya'ni, "Düşman kurt gibi yırtmak için fırsat bekler; ondan muhâfaza ve himâye beklemek abesdir. Bir şeyi kendi yerinden başka bir yerde aramak, o şeyi aramamak demektir."

من ترا بی هیچ شکّی دشمنم من ترا کی ره تمام ره زخم

1968. "Hiçbir şeksiz ben sana düşmanım; ben sana ne vakit yol gösteririm, yol vurucuyum!"

هر که باشد همنشین دوستان هست در گلخن میان بوستان

1969. "*Her kim dostların musâhibi olursa, külhanda bostan içindedir.*"

"Kişi mizâcına ve fikrine muvâfık dostlar ile musâhib olduğu vakit, bulunduğu mahal külhan bile olsa, kalbi bostan içinde imiş gibi münşerih olur" ve bilakis fikrine ve mizâcına muhâlif bir kimse ile bi'l-mecbûriye musâhabet etse, o kimse gülîstân içinde bulunsâ bile, sıkıntı içinde kalır ve bu sıkıntı sebebiyle o gülîstân ona bir külhan ve mahbes gibi gelir.

هر که با دشمن نشیند در زمن- هست او در بوستان در گولخن

1970. "*Her kim ki düşman ile oturur, o zamanda o bostan içinde külhandır.*"
[1977]

Hind nüshalarında "der zemen" yerine "der çemen" yazılmışdır. Ya'ni, "Her kim ki çemende düşman ile oturur, o kimse o çemende ve bostanda külhan içinde oturmuş gibi muazzeb olur."

دوست را مازار از ما و منت تا نگردد دوست خصم و دشمنت

1971. "*Dostu bizden ve benden incitme, tâ dost sana hasım ve düşman olmaya!*"

"Mâzâr", "âzürden" masdannın nehy-i gâlb sığası olan "meyâzâr"ın muhaffedir "incitme!" demek olur. "Mâ vü men", hodbînlik ve tekebbürden kinâyedir. Ya'ni, "Dostu sen hodbînlik ve tekebbürden nâşî incitme, dost iken âkıbet hasım ve düşman olmasın!" demek olur.

خیر کن از بهر خلق ایزدت یا برای راحت جان خودت

1972. "*Halkının halkı için, yâhud kendi cânın râhatı için hayr et!*"

Ya'ni, "Ya Hak Teâlâ hazretlerinin nızâ-yı şerifini tahsîl maksadıyla onun mahlûkuna hayır ve ihsân et veyâhud halka kendi canının râhatı kasdıyla hayr et!" Zîrâ halka hayr ile muâmele ettiğin vakit, kalbleri sana müncezb olur ve muhabbet ederler. Bu iki niyet ve kasıddan evvelkisi evlâdır. Zîrâ nızâ-yı Bârfi için halka hayr edersen, hem Hakk'ın ve hem de halkın muhabbetini kazanırsın.

تا هماره دوست بینی در نظر در دلت ناید ز کین ناخوش صور

1973. "*Tâ ki nazarda bir düzeyde dost göresin, kinden nâşî senin kalbine nâhoş sûretler gelmesin!*"

"Ey sâlik, sen nazarında herkesi alesseviye dost gördükçe, gördüğün sûretlerin hepsi latîf olur. Eğer bu halkın bir kısmına karşı düşman olur ve kin tutar isen, gönlüne ve hayâline nâhoş ve çirkin sûretler gelir, kendi kendini rahatsız etmiş olursun." Beyit:

هر آن نقشی در صحرا نهادیم تو زیبا بین که ما زیبا نهادیم

"Her o bir nakşı ve sûreti ki ızhâr ettin, sen yakışıklı gör ki, biz yakışıklı olarak vaz' ettik."

چون که کردی دشمنی پرهیز کن مشورت با یار مهر انگیز کن

1974. "Mâdemki düşmanlık ettin, sakın; muhabbet koparıcı olan yâr ile meşveret et!"

"Ey kimse, mâdemki ya Hâlık'ın rızâsı veyâhud canının râhatı için, mahlûkâta dost nazarıyla bakıp hayr etmedin ve düşmanlık ettin; o halde kendini onların sana karşı bilmukabele olarak yapacakları düşmanlıktan sakın, sana karşı muhabbet ızhâr edici olan yâr ile meşveret et!"

گفت میدانم ترا ای بو الحسن که تویی دیرینه دشمن دار من

1975. Dedi: "Ey bû'l-hasen ben seni bilirim ki, sen beni eski düşman tutucusun!"

"Hasen", güzellik; "ebû", baba demektir. Sâhib ve mutasarrıf olmakdan kinâyedir. "Ebu'l-hasen": "Ey güzellik babası ve sâhibi" demek olur, bundan murâd, "Ey akıllı" demektir. Ya'ni, "Ey âkul, ben seni bilirim ki, sen benim eskiden beri düşmanımsın!"

لیک مرد عاقلی و معنوی عقل تو نگذاردت که کڑ روی

1976. "Fakât âkul ve ma'nevî âdemsin, senin aklın seni bırakmaz ki, eğri gidesin!"

Ya'ni, "Âkul olan kimse hakîm olur ve her şeyi yerli yerine koyar; binâ-enaleyh akıl bırakmaz ki, meşveret için sana mürâcaat eden bir kimseye karşı eğri hareket edip, onu eğri ve fenâ yollara sevk edesin!"

طبع خواهد تا کشد از خصم کین عقل بر نفس است بند آه‌نین

1977. "Tabîât ister, tâ ki düşmandan kin çeke; akıl nefs üzerinde demir gibi bağıdır."

"Tabîat insanı, düşmandan intikâm almak ister; zîrâ insan esmâ-i ilâhiyyenin mazhandır ve esmâ-i ilâhiyyeden birisi de "Müntakim" ism-i şerifdir ve bu ismin icâbı celâl ve kahrıdır; fakat Hakk'ın rahmeti, gazabını geçtiği ci-hetle, mazhar-ı cemâl olan akıl, insanın nefsi üzerinde demir gibi bir bağ olup, o gazabının hükmünü icrâya bırakmaz ve akıl onu hikmete ve kemâle sevk eder."

آیدش منعی کند واداردش عقل چون شهنه ست در نیک و بدش

1978. "O gelir onu men' eder ve onu geri tutar; akıl onun iyisi ve kötüsü üzerinde şahne gibidir."

"O akıl gelir ve o nefsi intikâmdan men' eder ve geri çeker. Akıl o nefsin iyi hâli ve kötü hâli üzerinde bir zâbita me'mûru gibidir."

عقل ایمانی چو شهنه عادلست پاسبان و حاکم شهر دلست

1979. "Îmâna mensûb akıl, âdil şahne gibidir; gönül şehrinin bekçisi ve hâkimidir."

"Îmâna mensûb olan akıl, maâdını düşünen akıldır ki, bu akıl hayât-ı dünyeviyyenin sonu ve ef'âl-i beşerin bir hesâbı ve mîzânı olduğunu idrâk eder. Bînâenaleyh o akıl, âdil bir zâbita me'mûru gibidir ki, nefsi iyiliğe sevk eder ve kötülükten men' eder. O akıl gönül şehrinin bekçisi ve hâkimidir." Kalbe fenâ hâtıraları ve fikirleri sokmamağa ve iyi fikirleri zabt ve rabta me'murdur.

همچو گربه باشد او بیدار هوش دزد در سوراخ ماند همچو موش

1980. "O akıl, kedi gibi uyanık olur; hırsız, fâre gibi delikte kalır."
[1987]

Birinci mîsrâ' gربه بیدار باشد او هوش همچو گربه باشد. Ya'ni, "O akl-ı maâd, kalb şehrinin kapısı önünde, kedi gibi gayet uyanık bir halde bekler. Havâ-tur-ı nefsâniyye ve vesâvis-i şeytâniyye hırsızları, sıçan gibi delikte kalır çı-kamazlar." Eğer çıkarlarsa o akl-ı maâd kedisi derhâl onları parçalar.

در هر آن جا که بر آرد موش دست نیست گربه یا که نقش گربه است

1981. Her o yerdeki sıçan el getire, kedi yokdur, yâhud ki kedinin nakış vardır.

"Havâtır-ı nefsâniyye ve vesâvis-i şeytâniyye sıçanlarının girip takarrur ettiği kalblerin kapısında bekçi olarak akl-ı maâd kedisi yokdur, yâhud o aklın nakış olan akl-ı maâş vardır." Hind nüshalarında ikinci mısra' *نست گربه ور بود* "Kedi yokdur ve eğer olsa da o ölmüşdür" sûretindedir; zîrâ akl-ı maâşın hâkim olduğu bir kalbde, akl-ı maâd ölmüşdür; binâenaleyh her iki nüsha aynı ma'nâyı müfiddir.

گره چه شیر شیر افکن بود عقل ایمانی که اندر تن بود

1982. *Bir kedi nedir! Arslan düşürücü arslandır; imâna mensûb olan akıl ki tende olur.*

Ya'ni, cism-i insânide olan akl-ı îmâniyi, kediye teşbîh ettik, halbuki onun kuvveti indinde bir kedi ne demektir, o arslanları deviren bir arslandır!

غرّه او حاکم درندگان نعره او مانع چرندگان

1983. *Onun bağırması yurtcuların hâkimidir, onun na'rası otlayıcıların mâni-
idir.*

"Gurre", "gariden" masdarından yapılmış olan isim masdardır, "şiddetle bağırmaq" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Arslanın şiddetle bağırması, onun mâdû-nundaki yırtıcı hayvanların hâkimidir, onun sesini işitince hepsi kaçarlar ve arslanın na'rası mer'âlarda otlayan hayvanları da otlamaktan men' eder." Akl-ı îmânî dahi cism-i insânide, nefsin yırtıcı olan sıfât-ı hayvâniyyesine hâkimdir, onları yırtıcılıktan men' eder ve nefsin sıfât-ı şehvâniyyesini, müs-tâğrak-ı şehvât olmaktan alıkoymaz.

شهر پر دزد ست و پر جامه کنی خواه شهنه باش گو و خواه نی

1984. *Şehir hırsız dolu ve elbise soyucu dolu; ister şahne olsun de, ister olma-
sın!*

"Şehr-i kalb, sıfât-ı nefsâniyye hırsızlarıyla dolu ve libâs-ı ihlâsı soyucu olan vesâvis-i şeytâniyye ile doludur. Cesede ister akl-ı îmânî zâbita me'mû-ru olsun ister olmasın müsâvidir!" Zîrâ kalb her taraftan esen rûzgâra ma'rûz bir meydan gibidir. Eğer akl-ı îmânî olursa onları tutar ve eğer yoksa bu hırsızlar şehir içinde istedikleri kadar fesâd yaparlar.

امیر کردن رسول علیه السلام جوان هذیلی را بر سریه
که در آن پیران و جنگ آزمودگان بودند

Resûl (a.s.)ın Hüzeyl kabîlesine mensûb delikanlıyı
seriyye üzerine kumandan etmesidir ki, onda ihtiyarlar
ve cenk tecrübe etmiş olanlar var idi

"Hüzeyl", kabâil-i Arab'dan birisinin ismidir. Âhırinde "yâ", yây-ı nisbet-
tir. "Seriyye" lügatde, asker tâifesinden bir bölük kimse ve dört yüz kadar sü-
vân asker ma'nâsınadır. Ve ehl-i siyer istulâhında Resûl-i zîşân Efendimiz'in
bizzat başında bulunmayıp riyâseti ve kumandanlığı ashâb-ı kirâmdan birisi-
ne tevfiז buyurduğu hey'et-i askeriyedir.

یک سریه می فرستادی رسول بهر جنگ کافر و دفع فضول

1985. *Resûl kâfir cengi ve fuzûlün def'i için bir seriyye gönderdi.*

"Fuzûl", "fazl"ın cem'i olup, müfred makâmında isti'mâl olunur. Lügatde
had ve vazîfeden ziyâde kavil ve fiil ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîfde Resûl-i
Ekrem Efendimiz'in kâfirler ile cengi, onların fiillerinde hadden tecâvüzlerini
def için vâki' olduğuna işâret buyrulur; zîrâ Hâtem-i Enbiyâ'nın nübüvve-
tini mümkir olanlar, İslâmiyet'in kılıç kuvvetiyle intişâr ettiğini iddiâ ederler.
Bu iddiâ ise, İslâmiyet'e karşı câhilâne bir iftirâdır. Câhilânedir, çünkü târih-i
İslâm bunun böyle olmadığını pek sarîh sûretde gösterir. Târih sahîfelerini
okuyup munsîfâne düşünenler bu iftirâdan ve böyle bir da'vâdan insâniyet
nâmına hayâ ederler. Ma'lûmdur ki, Resûl-i Ekrem hazretleri, Abdûlmutta-
lib'in yetimi idi ve kırk yaşına kadar kable'n-nübüvve Kureys arasında nu-
mûne-i imtisâl olacak ahlâk-ı fâzıla gösterdi ve kemâl-i ciddiyet ve sadâkat
ile yaşadı. Düşmanları bile "Muhammedü'l-Emîn" lakabını vermişler idi. Nü-
büvvet ile zâhir oldukları vakit müşriklere vahy-i ilâhîyi tebliğ ile iktifâ bu-
yurur ve kemâl-i fesâhat ile onları tevhid-i Hakk'a da'vet buyurur idi. Kılıcı
ve askeri nerede idi? Bu vazîfeyi ifâda zât-ı nübüvvet-penâhileri münferid
idi. Kureys arasında akıl ve dirâyet ve insâf sâhibi olanlar nübüvvetini ka-

bûl ettiler ve İslâmiyet'le müşerref oldular. Bu meziyetlerden mahrûm olanlar, inkâr ettiler ve bir gayz-ı hayvânî ile vücûd-ı saâdetlerine sù'-i kasda bile cür'et ettiler. Kureys günden güne İslâmiyet'in fazâilini ve ulviyyetini idrâk ettikçe çoğaldı. Müşriklerin bu hâle karşı öfkeleri arttı. Hadd-i câhilâne-lerini bilmeyip, tecâvûze başladılar. Tecâvûze ma'rûz kalanlar, kendilerini müdâfaa etmeğe mecbûr oldular. Müdâfaa-i nefis her millet ve hattâ münkirlerin indinde bile meşrû' iken, bu vaziyette bulunan ehl-i İslâm'a iftirâ edenler, kendilerinin insâfdan bî-behre mahlûk olduklarını isbât etmişlerdir. Ehl-i İslâm arasında intişâr-ı İslâmiyet'den birkaç asır sonra i'lâ-yı kelimetullâh için kılıç çekmek lâzım geldiğini beyân edenler de bulunmuş ise de, bu da doğru değildir. İslâmiyet aslâ insanların öldürülmesini câiz görmez. Kur'ân-ı Azîmüşşân'da kıtâl emri "mukâbele bi'l-misil" üzerine müsteniddir. Nitekim sûre-i Tevbe'de كَاتِبَةٌ كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَاتِبَةٌ وَ قَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ Ya'ni, "Müşrikler sizin hepinizi nasıl öldürürlerse, siz de onları kâffeten öldürünüz!" (Tevbe, 9/36) buyrulur. Kur'ân-ı Kerîm kısâsı bile, meşrû' olduğu halde bir fenâlık telakî buyurduğu جَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا Ya'ni, "Seyyienin cezası, onun gibi bir seyyi-edir" (Şûrâ, 42/40) âyet-i kerîmesinde sarîhtir. İnsanlar ne kadar dalâletde ve hayvâniyetde müstağrak olursa olsunlar, hilkaten adâlet ve sadâkatın meftûnudur. Adâlet ve sadâkat-ı fiiliye gördükleri vakit musahhar olurlar; binâenaleyh Müslümanlık, İslâmiyet'in ulviyyetini müdrik olan ehl-i insâf tarafından bi'l-ihiyâr kabûl edilmek sûretiyle intişâr etmiş ve el-ân da etmekde bulunmuştur. Avrupa ukalâsının İslâmiyet lehinde yazdıkları eserler bunun burhânıdır.

يك جوانی را گزید او از هذیل میر لشکر کردش و سالار خیل

1986. O Hüzeyl'den bir delikanlıyı seçti, onu askerın kumandanı ve cemâatin reisi yaptı.

اصل لشکر بی گمان سرور بود قوم بی سرور تن بی سر بود

1987. Askerın aslı, şübhesiz reisdır, reissiz kavim, başsız ten olur.

Askerın aslı ve kökü, o askerın başındaki kumandandır. Zîrâ meselâ bin nefer bir yerde içtimâ' etse, her birinin aynı fikirleri olduğundan, hepsi kendi fikirlerine göre hareket etmek isterler; binâenaleyh hareketlerinde vahdet hâsıl olmadığı için, onların içtimâ'larından hiçbir fâide hâsıl olmaz. Bu hâl onların perîşân olmalarına sebep olur. Fakat hepsi bir kumandana tâbî' bulunursa, onun fikri, onların cümlesini müdebbir olup, bu bin neferin harekâtı

müttetihid olur. Binâenaleyh askerin aslı ve temeli reisleri ve kumandanlandır; reisleri olmayan tâife, başsız ten gibi olur.

این همه که مرده و پژمرده ز آن بود که ترک سرور کرده

1988. *Bu ölgün ve solgun olman, hep ondan olur ki, serveri terk etmişsin.*

"Ey kimse, senin tarîk-ı dinde ölgün ve solgun olmanın sebebi, bu tarîkun reisini terk edip, kendi bildiğin gibi hareket etmendir." "Server"den murâd, Peygamber-i zîşân ve onun vârisleri olan evliyâ-yı kirâm hazarâudır. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîhi*'lerinin 13. faslında Emîr Pervâne'nin: "Mâdemki Hakk'ın bu lutfu vardır, o halde her kim taleb-i hakîkî eyleser, o lutf zuhûr eder" sözüne karşı şöyle buyururlar: "Velâkin sâlârsız ve mürşidsiz olmaz. Nitekim Mûsâ (a.s.)'ın ümmeti mutî' oldukları vakit, denizde yollar peydâ oldu ve deryâdan toz kalktı ve geçtiler. Ammâ muhâlefete başladıkları vakit filân beyâbanda bu kadar sene kaldılar. Zamânın sâlârları dahi tevâbiin kendilerine bende ve mutî' ve fermanberdâr olduklarını gördükçe, onların islâhı kaydında olurlar. Meselâ bu kadar asker bir emîrin hizmetinde mutî' ve fermanber oldukları vakit, o da aklını onların kârına sarf edip, islâhlân kaydında olur. Ammâ eğer mutî' olmazlar ise hiç aklını onların umûruna sarfa sa'y eder mi? Halkın kâffesi sırf tendirler ve onların arasında akıl o veldir. Mâdemki halk ten gibidirler, o velîye mutî' olmadıkça, onların ahvâlî dâimâ perîşanlık içinde geçer ve mutî' oldukları vakitte itâatları öyle olmalıdır ki, o her ne yaparsa münkâd olmalı ve kendi akıllarına mürâcaat etmemelidirler; zîrâ onu kendi akıllarıyla anlayamamaları câizdir. Ona külliyyen mutî' olmaları icâb eder. Nitekim bir çocuğu bir terzi dükkanına verirler, onun alâ-külli-hâl üstâdına itâatı lâzımdır. Eğer dikmek için uçkur verirse, uçkur diker; ve elbiseye dikilecek nişanlar verirse onları diker. San'at öğrenmek isterse, külliyyen kendi tasarrufundan geçip, üstâdlarının emrine mahkûm olmalıdır."

از کسل و ز بخل و ز ما و منی می کشی سر خویش را سر می کنی

1989. *Keselden ve buhûlden ve bizlikden ve benlikden baş çekersen, kendini baş edersin.*

Ya'ni, 'insân-ı kâmile tâbi' olmamanın sebebi üçdür: Birincisi keseldir ve tenbellikdir. Ba'zı kimselerin içinde tarîk-ı Hakk'a sülûk arzusu bulunur ise de, tenbelliği mâni' olur, der ki: "Eğer ben şu velîye tâbi' olsam, bana bir takım evrâd ve ezkâr telkin edecek ve ba'zı hizmetler buyuracak; ben uşenirim.

bunları yapamam; iyisi mi, namazımı kılar ve orucumu tutarım vesselâm." İkinci mâni' buhüldür. Eğer mürid sâhib-i servet ise, mürsid onun servetine olan taallukunu kat' için, fukarâya bezl-i emvâl ile emr eder; bu ise tab'ında buhül ve hased olan kimselerin aslâ işine gelmez. Üçüncü mani' bizlik ve benlikdir. Ya'ni, hodbinlik ve kibr ve enâniyettir. Bu hâl ekseriyâ kendi bilgilerini çok ve akıllarını kâmil gören kimselerde olur. İşte bu sebeblerden dolayı veliyy-i zamâna tâbi' olmakdan ibâ edip, kendilerini baş ve nefislerini kâmil görürler.

همچو استوری که بگریزد ز بار او سر خود گیرد اندر کوهسار

1990. *Bir hayvan gibi ki, yükden kaçır, dağlıkda kendi başını tutar.*
[1997]

"Ser-hod giriften", Türkçe'de "başını alıp gitmek" ta'bîrinin mukâbilidir. Ya'ni, "Yukanda zıkr olunan sebeblerden dolayı insân-ı kâmile tâbi' olmakdan kaçan kimse, yükden kaçan bir hayvana benzer ki, o hayvan başını alıp, dağlara doğru koşar."

صاحبش در پی دوان کای خیره سر هر طرف گر گشت اندر قصد خر

1991. *Onun sâhibi, arkasından koşucu olarak der ki: "Ey sersem, her tarafta eşeğin kasdında kurt vardır."*

گر ز چشم این زمان غایب شوی پشت آید هر طرف گرگ قوی

1992. *"Eğer bu zaman gözümden gâib olursan, senin önüne her tarafta kuvvetli kurt gelir!"*

استخوانت را بخاید چون شکر که نبینی زندگانی را دگر

1993. *"Senin kemiğini şeker gibi çiğner ki, artık diriliği göremezsın!"*

Bu beyitlerde "kurt"dan murâd, insan ve cin şeytanlardır ki, nefis sâhiblerini Hak yolundan çıkarp, karanlık ve korkunç olan küfür ve inkâr vâdîlerine düşürmek sûretileyle helâk ederler. Cenâb-ı Pîr efendimiz zamân-ı şerîflerinin insân-ı kâmilî olmak i'tibârıyla bu hayvan tabiatında olanları ikâz için buyururlar ki: "Her taraf şeyâtın-i ins ve cin kuvvetleri ile doludur. İlâhî olan yükden ve vazîfeden kaçan bir eşek mesâbesinde bulunan ehl-i nefsi helâk etmek kasdındadırlar. Eğer bana tebaiyetden kaçır isen, önüne her tarafta bu kurtlar çıkar ve senin kemiğini yerler, ya'ni, îmânını selb ederler. Artık hayât-ı ma'nevîyye göremezsın!"

آتش از ییہیز می گردد تلف

آن مگیر آخر بمانی بی علف

1994. *Onu tutma, nihâyet alefsiz kalırsın; ateş odunsuzluktan telef olur.*

Ya'ni, şeyâtîn-i ins ve cinnin azdırıp helâk edeceklerini farz etmede de ki: "Benim sana tâbî" olmama hâcet yokdur; işte Kur'ân ve ahâdis-i şerife meydandadır. Ben onlar ile amel edip bu kurtlara kendimi telef ettirmemenin çâ-resini bulurum." Fakat onu bil ki, senin rûh-ı insânînin alefi ve yiyeceği olan maârif-i ilâhiyyeden mahrûm kalırsın; zîrâ bu maârif, ancak insân-ı kâmilin kalb-i şerifine vârid olur. Ve bu maârif-i ilâhiyye ise ihlâs ateşinin odunudur; binâenaleyh bu odunlar gelmedikçe âteş-i ihlâs telef olur ve ihlâs-ı kalb kal-mayınca da hâlin harâb olur.

موز گرانی بار که جانت منم

هین بمگیر از تصرف کردم

1995. *Sakın benim tasarruf etmemden ve yükün ağırlığından kaçma, zîrâ se-nin canın benim.*

حکم غالب را بود ای خود پرست

تو ستوری هم که نفست غالبست

1996. *Sen bir hayvansın, hem öyle ki, nefsin gâlibdir, ey hod-perest hüküm gâ-libin olur.*

İnsan, "nefis" ile "akıl"dan terekkeb etmiştir. Akli cihetiyle melekler sını-fına mensûbdur ve nefsi cihetiyle hayvanlar sınıfına mülhaktır. İmdi ey ken-di nefesine tapan ve nefsinin kulu olan kimse, mâdemki nefsin aklına galebe etmiştir ve hüküm gâlibindir, binâenaleyh nefsin cihetinden hayvanlara mülhaksın.

خر نخواندت اسب خواندت ذو الجلال اسب تازی را عرب گوید تعال

1997. *Zü'l-Celâl sana "eşek" ta'bîr etmedi, sana "at" ta'bîr etti. Arab atına, Arab "teâl" der.*

"Teâl", kelimesi "yükselmek" ma'nâsındır, "Teâlî" masdarrun emr-i hâ-zındır, tefâul bâbindandır. Aşağıda olan âdemin, yukarı çıkması için nidâ olu-nur. Sonra bu kelimeyi "gel" ma'nâsında kullanırlar. Arablar, kaçan Arab atı-nı "teâl" diye çağırdıkları cihetle, bu kelime Arab atına alem oldu; binâenaleyh aralarında Arab atından bahs ettikleri sırada, "at" ma'nâsına olarak "teâl" ke-limesini kullanırlar. Cenâb-ı Pîr bu ma'nâ dolayısıyla hitâb-ı ilâhiye itikâl edip buyururlar ki: Nefs-i hayvânisi cihetinden hayvanlara mülhak olan in-

sanlara, Hak Teâlâ hazretleri “eşek” diye hitâb buyurmadı da, makbûl ve mu'teber Arab atı ma'nâsına olan “teâl” kelimesini isti'mâl buyurdu. Nitekim sûre-i En'âm'da vâki' olan âyet-i kerîmede şöyle buyrulur: قُلْ تَعَالَوْا أَنزِلْ مَا حَرَّمَ رَبِّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَمْلَاقٍ نَحْنُ نَنْزِلُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تُقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ Ya'ni, “Ey Habîb-i Ekrem'im de ki: “Gelin size Rabb'inizin harâm ettiği şeyi tilâvet edeyim, o da budur ki, Allâh Teâlâ'ya bir şeyi işrâk etmeyin ve vâlide-nize ihsân edin ve fakrdan korkarak evlâdınızı öldürmeyin, zirâ size ve onlara rızkı biz veriniz ve âşikâr ve gizli fevâhişe yaklaşmayın, Allâh'ın harâm ettiği nefsi öldürmeyin, meğer ki hakla ola. Allâh Teâlâ size bunları vasiyet etti, umulur ki taakkul edesiniz.” (En'âm, 6/151) Bu âyet-i kerîmede, “Arab atı” mesâbesinde olan insanı Hak Teâlâ, “teâlev” diye da'vet edip, nefislerin hayvâniyetinden nehy edip, تَعْقِلُونَ ibâresiyle akla da'vet buyrulur.

بهر استوران نفس پر جفا

میر آخور بود حق را مصطفی

1998. *Mustafâ, pür-cefâ olan nefis hayvanları için, Hakk'ın mirâhoru oldu.*

Zübde-i kâinât Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz, Hakk'ın hayvan ahırına olan bu dünyâda, pür-cefâ olan nefis hayvanları için, bu ahırın beyi ve müdebbiri oldu. Zirâ âyet-i kerîmede: “Ey Habîb'im bu Arab atları mesâbesinde olan ehl-i nefsi “teâlev” nidâsıyla çağırı!” diye Peygamber'e hitâb buyruldu.

تا ریاضتان دهم من ریاضم

قُلْ تَعَالَوْا كَفْتُكَ مِنْ رِيَّازَتِكُمْ

1999. *Kereminin cezbinden dolayı, “teâlev”, gelin, tâ ki size riyâzet vereyim, ben râyızım de!” buyurdu.*

“Râyız”, serkeş atı terbiye edip, râm ve münkâd eden kimse ma'nâsınadır. “Terbiye”den murâd, yukarıda zıkr olunan âyet-i kerîmedeki emr ve nehy-i ilâhîye mutî ve münkâd kılmaktır. Zirâ insan doğup, bu âlem-i kesâfete göz açtığı vakit, kendisini hayvan tabîatında bulur. Onun idrâki ve fikri, insâniyete teveccüh etmek için terbiyeye muhtâttır. Akıl ve idrâk bir ni'met-i ilâhîdir; bu ni'metin mahalline masrûf olması için Hak Teâlâ'nın keremi, beşeri hayvâniyetden, insâniyet tarafına çekmek üzere Habîb-i Ekrem'ine hitâben: “Ey insanlar ve Arab atı mesâbesinde olan mahlûklar “teâlev”, “gelin!” tâ ki sizi terbiye edip, serkeşliğinizi gidereyim; zirâ ben sizi terbiye etmek için geldim de!” buyurdu. Nitekim Resûl-i zîşân Efendimiz bu ma'nâya binâen mealâ Ya'ni, “Ben muallim olarak gönderildim” buyurdular.

نفسها را تا مروض کرده ام زین ستوران بس لگدها خورده ام

2000. [2007] *Nefisleri riyâzetlenmiş edinceye kadar, bu hayvanlardan çok tepmeler yemişim.*

Nefs-i hayvânîlerini terbiye kabûl edinceye kadar, bu hayvanlardan çok tepmeler yedim ve çok ezâ ve cefâ gördüm. Nitekim Rêsul-i Ekrem Efendimiz'in cehele-i Kureys'den çektikleri ezâ ve cefâ târih-i İslâm'da mufasssalar mûnderiç olduğundan muhtâc-ı izâh değildir. Onlardan evvelki enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın çektikleri de ma'lûmdur. Bu beyt-i şerif Resûl-i Ekrem Efendimiz'in lîsânındandır; fakat her asırda onların vârisleri olan insân-ı kâmilere dahi râci' olur.

هر کجا باشد ریاضت باره از لگدها اش نباشد چاره

2001. *Her nerede bir riyâzet atı olsa, onun tepmelerinden çâre olmaz.*

"Bâre" kelimesinin on ma'nâsı vardır. Buraya münâsib olanları "dost" ve "revîş" ve "at" ma'nâlarıdır. Şurrâh-ı kirâmdan ba'zıları "revîş" ve "dost" ma'nâlarını almışlardır; fakat "at" ma'nâsını münâsib gördüm; şu halde "riyâzet-bâre", "siyâh-rû" gibi sıfat mevsûfdan mukaddem zıkr olunmak sûretiyle yapılmış bir vasf-ı terkibî olur; ve "riyâzet olunan at" ma'nâsına gelir. Ya'ni, "Her nerede riyâzet ve terbiye olunan at olursa, mutlakâ onun tepmeleri de olur!" demek olur.

"Bâre", dost ma'nâsına geldiği takdirde "riyâzet-bâre" riyâzet muhibbi ve riyâzet verici ma'nâsına olur. Nitekim zen-dost olan kimseye "zen-bâre" derler.

لاجرم اغلب بلا بر انبیاست که ریاضت دادن خامان بلاست

2002. *Şübhesiz belânın ağlebi enbiyâ üzerinedir; zirâ hamlara riyâzet vermek belâdır.*

Mâdemki riyâzet ve terbiye olunan atın tepmeleri muhakkaktır, şu halde riyâzet ve terbiye verici olan peygamberlere elbetde belânın en çoğu isâbet eder, zirâ ham ve serkeş olanlara riyâzet ve terbiye vermek belâdır. Nitekim hadis-i şerifde bu ma'nâyâ işâreten فالأمتل ثم الأولياء ثم الأمتل فالأمتل Ya'ni, "Belânın en şiddetlisi enbiyâ üzerine, sonra evliyâ, sonra da onların emsâli üzerinedir" buyrulur. Velhâsıl terbiyecilik gâyet zor bir şeydir.

تا یواش و مرکب سلطان شوید

سکسکانید از دم یورغا روید

2003. *Süksükler*siniz, benim nefesimden yorga gidiniz, tâ ki sultânın yuvaşı ve merkebi olasınız.

"Süksük"ün birkaç ma'nâsı vardır. Burada, gayr-i muntazam yürüyen ve koşan at ma'nâsındır ki, süvârisini rahatsız eder (*Burhân*). "Yorga", rahvan yürüyen at ki, süvârisi rahat eder (*Burhân*). "Yuvâş", ekâbirin rükûble-rine mahsûs olmak üzere terbiye edilmiş olan "yavaş huylu at" ma'nâsındır (*Gıyâsü'l-Lügât*). Ya'ni, "Ey terbiyesiz Arab atı mesâbesinde olan insanlar, benim nefesimden ve kelâmımdan terbiyeler kabul edip, bu hayât-ı dünyeviyyede gayr-i muntazam koşmayı bırakın ve muntazam yürüyün, tâ ki sultân-ı hakîkî olan Hakk'ın cemî'-i esmâsının mazhar-ı tecelliyâtı olasınız! Ma'lûm olsun ki, terbiye ya umûmî veya husûsî olur. Azîz Neseî hazretleri bu iki nevi' terbiye hakkında *Zübdetü'l-Hakâyık*'ında şu izâhâtı verirler ki, hulâsaten nakl olunur: "Hak Teâlâ, kullarının terbiye ve ıslâhlarını irâde ve emir buyurmuşdur. Birinci nev'i enbiyâ vâsitâsıyla olan emirdir ki, bu emir, kullarını berâber tecrübe ve imtühân ve kendi ihtiyârlarıyla tarîk-ı fevz ve felâha da'vettir. Şerâyi'-i enbiyânın kâffesi bu kabildendir. Eğer kullar ihtiyârlarıyla tav'an bu emre inkıyâd ve imtisâl ederlerse, sür'atle tekmil-i nüfûs ederler. Bu emre inkıyâd etmeyen münkirler ve âsiler terbiye-i umûmiyyeye dâhil olurlar. Rubûbiyet-i Hak ale'd-devâm onları türlü ukubetler ile terbiye etmektedir; fakat onların bu terbiye-i umûmiyyeden haberleri olmaz; zîrâ kemâl-i cehl içindedir. Binâenaleyh onları hakîkate ve hilkatlerinden maksûd olan gâyeye îsâl edinceye kadar, rubûbiyet-i Hak hayren ve kahren terbiye eder. Terbiye-i husûsiyye, terbiye-i umûmiyyeden fer'dir, bu terbiye-i husûsiyye kullar hakkında bir kerem ve rahmet-i ilâhiyyedir."

ای ستوران ریمده از ادب

قُلْ تَعَالَوْا قُلْ تَعَالَوْا كُفْتُ رَبِّ

2004. *Rab* buyurdu ki: "Ey edebden ürkmüş hayvanlar! Teâlev de! Teâlev de!"

"Rab", esmâ-i ilâhiyyeden bir isimdir; mâlik ve sâhib ve seyyid ve müreb-bî ma'nâsındır. "Edeb", âdet ve kâide ve salâh-ı nefis ma'nâsındır. *Kâmûs*'da zarâfet ve usluluk ki, nâs ile kavlen ve fiilen lutf-ı muâmele etmek-den ibârettir. Ve sonraları bâis-i te'dîb olduğu için ulûm-i arabîyye ve eş'âra "edeb" itlâk ettiler. Burada "âdet" ve "kâide" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Âlemlerin müreb-bî-i hakîkî olan Hak Teâlâ hazretleri, insanlık kâidesinden ve âdetinden ürkmüş olan insan sûretinde ve hayvan sûretinde olan ehl-i ne-

fis hakkında, Habîb-i Ekrem'ine hitâben buyurdu ki: "Ey Resûl-i Ekrem'im, bu ehl-i nefse nidâ edip, de ki: "Ey edebden ürkmüş olan hayvanlar gelin, gelin!" Ma'lûmdur ki, Kur'ân-ı Kerîm'de "teâlev" hitâbını hâvî olan âyetler müteaddiddir; birisi umûm insanlara hitâbdır ki, yukanda zıkr olundu. Birisi da-hi ehl-i kitâb olan Mûsevîler'e ve nasrânîlere hitâbdır ki, sûre-i Âl-i İmrân'da قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ وَكُلٌّ يَأْهَلُ الْكِتَابِ يَتَّخِذُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Ya'ni, "Ey Resûlüm de ki: Ey ehl-i kitâb, bizim ile sizin aranızda müsâvî olan kelimeye geliniz ki, Allâh'dan başkasına ibâdet etmeyiz ve bir şeyi O'na şerîk tutmayız ve ba'zımız, ba'zımızı Al-lâh'dan gayri erbâb itihâz etmeyiz!" (Âl-i İmrân, 3/64) Yahûdîlerin ve nasrânîlerin hayvan sûretinde ehl-i nefis olup olmadıklarını vakâyi-i târîhiyyeyi insâf dâiresinde muhâkeme edenler bilirler. Yahûdîlerin nasrânîlere yaptıkları zulüm *Mesnevî-i Şerîf*'in I. cildinde geçti; ve nasrânîlerin gerek yahûdîlere ve gerek müslümanlara karşı yaptıkları zulümler ve haksızlıklar meydandadır.

گر نایند ای نبی غمگین مشو ز آن دو ییتمکن تو پر کین مشو

2005. "Eğer gelmezlerse ey Nebî gamgîn olma, o iki temkînsizden sen pür-kîn olma!"

"Ey Resûl-i Ekrem'im o ehl-i kitâbdan olan Mûsevîler ve nasrânîler senin da'vetine icâbet edip gelmezlerse gam çekme, kâide-i insâniyyete karşı temkînsiz olan o iki tâifeye kin tutma!" Ya'ni, فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَا مُسْلِمُونَ (Âl-i İmrân, 3/64) "Eğer yüz çevirirlerse, şahid olun muhakkak biz müslümanlarız deyiniz." Bu âyet-i kerîme, yukarıki âyet-i kerîmenin mâba'di olup, bu beyt-i şerîfde bu ma'nâya işâret buyurulmuştur.

گوش بعضی زین تعالواها کمرست هر ستوری را صطبلی دیگرست

2006. "Ba'zı kimselerin kulağı bu "Teâlev"lerden sağurdur; her bir hayvanın başka bir ahır vardır.

"İstabl", hayvan ahırın ma'nâsıdır. "Ahır"dan murâd, her bir ferдин nâsiyesinden tutup çeken Rabb-i hâssının muntehâsıdır. O Rabb-i hâss onun mazhan olduğu ism-i ilâhîdir. Binâenaleyh esmâ-i ilâhiyye hâssiyetlerinin ihtilâfına mebni, onların mazharları arasında da ihtilâf olur. Eğer bir kimse mazhar-ı ism-i Hâdî değil ise, bu "Teâlev"lerden, ya'ni, "Gelin!" nidâsını duymaktan sağır olur. Ona karşı en muknî sözler bile aslâ te'sîr etmez ve kendi fikrinden ve revîşinden dönmeyiz.

هست هر اسبی طویله او جدا

منهزم گردند بعضی زین ندا

2007. *Ba'zısı bu nidâdan münhezim olurlar, her bir atın ayrı tavîlesi vardır.*

Ba'zılan bu nidâdan münhezim olurlar. "Münhezim", yorulmuş asker tâifesi ma'nâsınadır. Ya'ni, "Nefsânî olan insanların bir kısmı bu "teâlev" nidâsından ürküp kaçarlardı. Zîrâ bu Arab atı mesâbesinde olan nefsânîlerin ayrı ayrı tavîleleri, ya'ni, uzun ve kalın ipleri vardır." "Tavîleler"den murâd, onların Rabb-i hâssları olan ism-i ilâhîdir ki, onları nâsiyelerinden tutup, kendi müntehâlarına çeker. Hâdî isminin müntehâsı cennet ve Mudil isminin müntehâsı da cehennemdir. Binâenaleyh onlar erbâb-ı müteferrika ashâbındandır, aslâ ittihâda yanaşmazlar. والناس معادن كعادن الذهب والفضة Ya'ni, "Nâs altın ve gümüş ma'denleri gibi ma'denlerdir" hadîs-i şerifinde insanlar arasındaki bu tefâvüte işâret buyurulmuştur.

ز آنکه هر مرغی جدا دارد قفس

منتبض گردند بعضی زین قصص

2008. *Bu kıssalardan ba'zıları munkabız olurlar; zîrâ ki her bir kuş ayrı kafes tutar.*

"Bu kıssalar"dan murâd, ya Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûr olan ibret-âmîz kıssalardır veyâhud bu *Mesnevî-i Şerîf*'de hikemiyâta ve ledünniyâta müstened olan kıssalardır. "Kuş"dan murâd, ervâhdır; "kafes"den murâd, mazhar olduğu ism-i ilâhînin dâiresidir. Ya'ni, "Ehl-i inkâr Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûr olan ibret-âmîz kıssalardan munkabız olurlar ve sıkırlar veyâhud zekâ-yı fitrîden mahrûm olan bir tâife ve kaba sofular bu *Mesnevî-i Şerîf*'de zikr ettiğimiz kısas-ı ârifânenen zevk alamayıp munkabız olurlar. Zîrâ her rûh, mazhar olduğu bir ism-i ilâhînin dâiresinde mahsûr kalmıştır." Erbâb-ı müteferrika ashâbındandırırlar ve ashâb-ı ittihadından değildirler. Nitekim âyet-i kerîmede وَأَرْبَابٌ مُتَفَرَّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهِ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ya'ni, "Erbâb-ı müteferrika mı hayırlıdır, yoksa Vâhid-i Kahhâr olan Allâh Teâlâ mı hayırlıdır?" (Yûsuf, 12/39) buyrulur.

زین سبب بر آسمان صف صف زدند

خود ملایک نیز ناهمتا بدند

2009. *Muhakkak melekler dahi nâ-hemtâ oldular; bu sebebdan dolayı gökde saf saf oldular.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Sâffât'da vâkı' وَأَنَا لَتَنُ الصَّافُونَ وَأَنَا لَتَنُ الْمُسَبِّحُونَ Ya'ni, "Biz meleklerden her birimizin bir makâm-ı ma'lûmü vardır ve biz muhakkak makâmlarımızda saf saf dururuz ve biz muhakkak tes-

bîh ve takdîs ediciyiz" (Sâffât, 37/164-166) âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Kafesleri aynı olan ervâh yalnız insanların ervâhı değil, melekler dahi yekdiğerine nazarı bî-hemtâ, ya'ni, nâ-cins ve bî-misildirler; zîrâ onların mazhar ol[dukları] esmâ-i ilâhiyye arasında da tefâzul ve tefâvût vardır. Bunlardan bir kısmı unsurî olup, Âdem'e serfûrû ve itâatla mükelleftirler, bunlara "melâike-i süflâ" dahi derler. Bir kısmı melâike-i nûniyyündür ki, onlar anâsırın bulunmadığı fezâda mütekevvîn olan ervâh-ı ulviyyedir. Bunlar anâsırdan mürekkeb olan ecrâm ile münâsebetdâr olmadıkları cihetle Âdem'e serfûrû ve secde ile me'mûr olmadılar ve bunların arasında da bî-nihâye merâtib ve makâmât vardır ki, onları Hak Teâlâ bilir.

کودکان مگر چه به یک مکتب درند در سبق هر یک ز یک بالاترند

2010. [2017] *Çocuklar gerçi bir mekteb içindedirler, derste her biri birinden daha yukarıdır.*

Bu beyt-i şerîf yukarıdaki beyitlerde mezkûr olan mahlûkât-ı ilâhiyye arasındaki tefâvût ve tefâzulun temsîlidir. Ya'ni, "Nâkus insanların ilimleri derecât üzerine olup, birinin ilmi, diğlerinden daha ziyâdedir."

مشرقى و مغربى را حساست منصب دیدار حس چشم راست

2011. *Maşrika ve mağribe mensûb olanlar için hisler vardır; mansıb-ı didâr hiss-i basar içindir.*

Bu beyt-i şerîfde muhtelif nukât-ı nazara işâret buyurulur; zîrâ evliyâul-lâh "cevâmiu'l-kelim"dir.

1. "Gerek şarklı ve gerek garblı olsun her insanın havâss-i hamse-i zâhire ve bâtenesi vardır. Bu hislerin içinde didâr ve görmek mansıbı hiss-i basar içindir."

2. Vücûd-ı insânîde şûrûka ve tulû'a mensûb olan hissiyât-ı rûhâniyye ve ma'neviyye ve akvâle mensûb olan hissiyât-ı cismâniyye vardır. Ve bunların vazâif ve merâtibi aynı ayndır. Nitekim ve havâs içinde müşâhede mansıbı hiss-i basar içindir ve müşâhede diğerk havâssin şânından değildir.

3. Bu âlemede maşriki, ya'ni, erbâb-ı hidâyet ve ehl-i rûh olanlar ile mağribî, ya'ni, erbâb-ı dalâlet ve ehl-i nefis olanların aynı ayndır idrâkleri vardır ve hiçbirisi hakâyık-ı eşyâyı müşâhede edemez.

Didâr ve müşâhede, hiss-i basar mertebesinde olan insân-ı kâmile mahsûsdur. Nitekim *Gülşen-i Râz* sâhibi Mahmûd Şebisterî hazretleri şöyle buyururlar. Beyit:

عدم آینه عالم عکس و انسان جو چشم عکس در و شخص پنهان
 تو چشم عکس و او نور دیده است به دیده دیده را دیده دیده است
 جهان انسان شد و انسان جهان از این پا کیزه تر نبود بیان

"Adem âyine, âlem aks ve insan aksin gözü ki, onda şahıs gizlidir. Sen bir aksin gözüsün ve o, gözün nûrudur; gözü bir göz ile göz görmüştür. Cihân insan ve insan da bir cihân-ı azîm oldu. Bundan daha açık bir beyân olmaz!"

Ve Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (k.s.) *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de bu ma'nâ hakkında şöyle buyururlar: فیسمی هذا مذکور انسانا وخليفة فأما انسانيته فالعموم نشأته وحصره الحقائق كلها وهو للحق بمنزلة انسان العين من العين الذي به يكون النظر يا'ni, "Bu mezkûr, "insan" ve "halife" tesmiye olundu. Onun insâniyetine gelince, onun neş'etinin umûmundan ve hakâyıkın kâffesini hasr edici olduğundan dolayıdır. Ve o kendisiyle nazar vâki' olan gözden, Hak için gözbebeği menzilesindedir; ve basar ile muabberün-anh olan odur. İşte bunun için "insan" tesmiye olundu; zîrâ Hak, onunla halkına nazar eyledi ve onlara rahmet etti."

صد هزاران گوشها گر صف زنند جمله محتاجان چشم روشنند

2012. *Yüz binlerce kulak eğer saf vursalar, çeşm-i rûşene muhtâcdırlar.*

"Kulakları sağlam olup, gözleri görmeyen yüz bin kimse bir yere toplanırsa, hepsi bir gözlüğe muhtâc olur." Ve kezâ halk-ı âlem kulak mesâbesinde olup yalnız Hakk'ın vücûdunu işitirler, görmezler. Ba'zıları bu habere inanır ve ba'zıları inanmaz. Binâenaleyh onların cümlesi gözbebeği mesâbesinde olan enbiyâya ve onların vârisleri bulunan evliyâyâ muhtâcdırlar. Nitekim I. cildde vâki' 2967 numaraya müsâdif, خود جهان آن يك كسست او ابلهست ["O cihânda sâdece tek kimsedir o' eblehdir"] beyt-i şerifinde bu ma'nâ beyân buyurulmuş idi.

باز صف گوشها را منصبی در سماع جان و اخبار و نبی

2013. *Canın ve ihbârının semâ'ında kulaklar sınıfının dahi bir mansıbı vardır.*

"Canın kelâmı"ndan murâd, kelâm-ı Hak'dır ve "ihbâr-ı nebî"den murâd, ahâdis-i nebeviyyedir. Ya'ni, kelâm-ı ilâhiyi ve ahâdis-i nebeviyyeyi dinlemek husûsunda da kulaklar sınıfının bir mansıbı vardır ve dinlemek ve işitmek kulakların hâssasıdır.

صد هزاران چشم را آن راه نیست هیچ چشمی از سماع آگاه نیست

2014. *Yüz binlerce göze o yol yoktur, hiçbir göz ışıtmekden âgâh değildir.*

Yüz binlerce göz, kulakların vazifesini göremez; zîrâ göz, ışıtmek ve dinlemek hâssasına karşı yabancıdır.

همچنین هر حس يك يك می‌شمر هر یکی معزول از آن کار دگر

2015. *Böyle her hissi bir bir say, her birisi diğerin kârından ma'zûldür.*

Havâss-i hamse-i zâhire ve bâtuneden her birisini böyle yekdiğeriyle mukâyese et, her birisini diğerinin vazifesine karşı yabancı görürsün.

پنج حس ظاهر و پنج اندرون در صفاند اندر قیام الصافون

2016. *Pes hiss-i zâhir ve beş bâtın, saffûn kuyâmında safdadırlar.*

Sırası düştükçe diğer mahallerde de izâh olunduğu üzere vücûd-ı beşerde beşi zâhir ve beşi bâtın olmak üzere on his vardır ki, bunlara "meşâir-i aşere" dahi derler. Zâhirîsi: "İşitmek", "görme", "koklama", "tatma" ve "tutma" kuvvetleridir. Bâtınîsi: "Hiss-i müşterek", "hayâl", "vâhime", "fikir" ve "hâfıza" kuvvetleridir. Bunların mâdûnunda kuvve-i bâise ve kuvve-i fâile ve kuvve-i şehvânî ve kuvve-i gazabî gibi daha birçok kuvvetler vardır. Her kuvvet kendi vazifesinde ve makâmında saf saf kâimdirler ve hiçbirisi kendi vazifesini ve makâmını tecâvüz edemez. "Melek", kuvvet ve şiddet ma'nâsına olduğu cihetle gerek vücûd-ı insânîdeki bu kuvâ ve gerek avâlim-i şehâdiyyenin tedbîr-i umûruna me'mûr olan kuvâ hep bir hakikatdır; zîrâ vücûd-ı hakîkinin, hakikat-i muhammediyye mertebesinden tenezzülü yine o mertebede sâbit olan sıfat-ı kudretin zâhiri, ya'nî, kuvâ ile vâkî'dir. Zîrâ vücûdda kudret ve kuvvet olmayınca irâde ettiği şeyin icâdı mümkün olmaz. Al-lâh Teâlâ hazretleri, ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِّينَ (Zâriyât, 51/58) ["Şüphesiz, güç ve kuvvet sâhibi olan"]dır. Ve kudret, sıfat-ı sâire gibi vücûd-ı hakîkinin şuûnâtından bir şe'n olduğu cihetle zâtının gayri değildir. Bu beyt-i şerîfde dahi yukarıda 2011 numaralı beyt-i şerîfin izâhında zikr olunan âyet-i kerîmeye işâret buyurulmuştur.

هر کسی کو از صف دین سرکشست می‌رود سوی صفی کان واپست

2017. *Her bir kimse ki o, dîn safından serkeşdir, bir saf tarafına gider ki o geridir.*

"Dîn", Allâh tarafından vaz' olunan şer' ve kânûn; ve kul tarafından zâhîren ve bâtunen inkıyâd ma'nâsınadır. Zâhîren inkıyâd, kitâbullâhda mezkûr olan emr ve nehy dâiresinde harekettir. Bâtunen inkıyâd, Allâh'ın ve Resûl'ünün hükmünü tasdik ve kabûl husûsunda nefsinde sıkıntı ve darlık kalmamaktır. Nitekim sûre-i Nisâ'da vâki' âyet-i kerîmede *فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يَحْكُمُوا بِمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ* (Nisâ, 4/65) Ya'ni, "Rabb'in (celle şânühû) hakkı için onlar beyinlerde ihtilâl ettikleri şeyde sana hüküm ettirip, sonra o hükümden nefislerinde sıkıntı bulmamak şartıyla sana zâhîren ve bâtunen inkıyâd etmedikçe îmân etmezler" buyrulur. Zîrâ yalnız zâhîren inkıyâd kâfi olaydı münâfikların a'mâl-i zâhîriyyelerinin de kıymeti olurdu. Binâenaleyh îmân-ı kâmil zâhîren amel ile berâber bâtunen dahi o amelleri kabûl ve icrâda nefsi sıkıntı ve kerâhet duymamaktır. Vâris-i ulûm-ı nebevî olan insân-ı kâmilin beyân buyurduğu ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye, kitâbullâhın maânî-i zâhire ve bâtinesini tefsîr ve izâh olduğundan, nâkıs olan insanların onlara karşı vâki' i'ûrâzâtı dahi dîn hakkında serkeşlikden ibârettir. Binâenaleyh her kim bu verese-i peygamberîye inkıyâddan, yüz çevirse dahi dîn safında geriye gider. Ulemâ-i zâhir bu hâlin numûnesidir ki, bir sözleri diğerini nakz eder. Hind nüshalarında "vâ-pesest" yerine "nâ-hoşest" muharrerdir. "Nâ-hoş olan saf tarafına gider" demek olur.

کیمیای بس شگرفت این سخن

تو ز گفتار تَعَالَا کم مکن

2018. *Sen "Teâlev!" sözünden nâkıs etme, bu söz çok azîm kimyâdır!*

Ey vâris-i nebevî olan insân-ı kâmil, mâdemki Peygamber'in vârisisin ve Hak Teâlâ Peygamber'ine "Teâlev" del" buyurdu, sen dahi nâkısın "Teâlev!" ya'ni, "Aşağıdan yukarıya gelin!" nidâsıyla çağır, bu sözü ve bu nidâyı kesme! Zîrâ bu söz, bakır mesâbesinde olan nâkısın altın gibi kâmil yapmak için pek büyük bir iksîrdir ve kimyâdır.

کیمیا را هیچ از وی وامگیر

گر مسی گردد ز گفتارت نفیر

2019. *Eğer bir bakır senin sözünden nefret edici olursa, kimyâyı aslâ ondan geri tutma!*

Eğer o bakır mesâbesinde olan bir nâkıs, senin beyân ettiğin hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeden ve da'vetinden nefret edip seni inkâr eder ise, aslâ küsme; "Teâlev!" kimyâsını tekrâr tekrâr o nâkısın arz et! Senin iksîr gibi olan nazım berekâtıyla, bir zaman sonra belki ona te'sîr eder.

- این زمان گر یست نفس ساحر ش گفت تو سودش کند در آخرش
2020. Şimdi onun sihirbâz olan, nefsi sağırdır; senin sözün sonunda ona fâide eder.

Senin münkirin olan nâkıs, sihirbâz olan nefsinin hükmü altındadır ve nefis ise hakikate karşı yabancı ve Hakk'a da'veti işitmekden sağırdır; da'vetin tekerrür ederse, senin sözün bir gün olur, ona fâide eder.

- قُلْ تَعَالَوْا قُلْ تَعَالَوْا اِیْ غَلَام هِنَ كِه اِن اللّٰه یَدْعُو بِالسَّلَام
2021. Ey gulâm "Teâlev" de, "Teâlev" de! Âğâh ol ki, muhakkak Allâh selâma da'vet eder.

"Ey gulâm", ta'bîriyle insân-ı kâmilin abd-i mahz olduğuna işâret buyrulur. Abd-i mahz kendi nefsinin dünyevî ve uhrevî murâdâtından geçip, Hakk'ın irâdesi dâiresinde hareket eden kimseye derler. Mürşidlik ancak böyle bir kimse için tahakkuk eder. Zîrâ sıfât-ı nefsânîyyeden tamâmiyle temizlenmiş olmayan kimse derece-i velâyet ve keşfe eremez. Eğer böyle bir kimse irşâda kıyâm ederse, mürîd ittihâz ettiği kimseleri aldatmış olur. Ve اللّٰه یَدْعُو اِلٰی دَارِ السَّلَام ya'ni, "Bizi aldatan bizden değildir" hadîs-i şerîfî mûcibince, ehl-i hidâyet olmaktan uzaklaşır. Binâenaleyh, Ya'ni, "Allâh Teâlâ dârüsselâma da'vet eder" (Yûnus, 10/25) âyet-i kerîmesi muktezâsınca "Teâlev" hitâbıyla halkı Hakk'a da'vete ehil olan zevât ancak abd-i mahz makâmında olanlardır. Başkalarının irşâd ve ri'yâset da'vâsına hakkı yoktur.

- خواجہ باز آ از منی و از سری سروری جو کم طلب کن سروری
2022. Efendi, benlikden ve başlıktan geri gel, bir server ara, reislik taleb etme!

Bu beyt-i şerîfde "cem'ü'l-cem'" makâmına gelmezden evvel, halkı irşâda kıyâm edenler ile, ilm-i zâhiri vusûl-i maksada kâfi gören ulemâ-yı zâhireye işâret buyrulur. "Ey efendi enâniyetden ve ri'yâsetden vazgeç ve geri dön! Seni o benlikden ve halkı Hakk'a da'vet ediyorum diye nefisine da'vet etmekten vazgeçirecek bir mürşid-i hakîkî ara! Baş olmak hevesinden vazgeç!" Ma'lûmdur ki, zamânımızdaki ehl-i tarîkun çoğunun nokta-i nazarı mürşidinden bir hilâfet almaktır. Çok yalancı şeyhler vardır ki, malına veya rütbesine veya diğer bir menfaat istihsâline tama'an birtakım ehl-i nefis kimselere hilâfet vermişler ve Hak yolunu mel'abe-i sibyâna çevirmişlerdir.

اعتراض کردن معترضی بر رسول علیه السلام بر امیر کردن آن هذیل

O Hüzeyl'i emîr etmesi üzerine bir mu'terizin Resûl
(a.s.)a i'tirâz etmesi.

چون پیمبر سروری کرد از هذیل از برای لشکر منصور خیل

2023. *Vaktâki Peygamber mansûr olan atlı asker için Hüzeyl'den bir reis yaph.*

"Hayl", atlı asker ma'nâsındır.

بو الفضولی از حسد طاقت نداشت اعتراض و لا نسلم بر فراشت

2024. *Bir bü'l-fuzûl hasedden tâkat tutmadı, i'tirâz ve "lâ-nüsellim" kaldırdı.*

"Bü'l-fuzûl", geveze, boşboğaz ma'nâsındır. "Lâ-nüsellim", "münkâd olmayız" ma'nâsına terkîb-i Arabî'dir. Ya'ni, "O atlı askerin içinden bir boşboğaz, o Hüzeyl kabîlesinden bulunan delikanlılığının askere kumandan olmasını çekemedi ve hased edip, i'tirâz ve "lâ-nüsellim" bayrağı kaldırdı."

خالق را بنگر که چون ظلمانی اند در متاع فانی چون فانی اند

2025. *Halka bak ki nasıl zulmânîdirler, bir metâ'-ı fânî içinde nasıl fânîlerdir.*

Ya'ni, "Sen şu insanlara bak ki, sıfatları muzlim ve karanlık olan nefse mensûbdurlar. Fânî bir metâ'-ı dünyâ olan huzûzât-ı nefsânîyyeleri içinde nasıl fânî ve müstağrak olmuşlardır." Nûrânî olan rûhlannın sıfatlarından gâfil ve hayât-ı bâkiye-i rûhdan nasıl câhil kalmışlardır!

از تکبر جمله اندر تفرقه مرده از جان زنده اندر مخرقه

2026. *Tekebbür cihetinden cümle tefrika içindedir; candan ölmüş mihraka içinde diridirler.*

"Mihraka", *Gıyâsü'l-Lügât* de *Letâîf*'den ve *Sarrâh*'dan naklen tahta kırık ve oyun âleti ma'nâsına gösterilmişdir; ve bu ma'nâ cenâb-ı Pîr efendi-

mizin murâd,-ı şeriflerine muvâfık görünür; zîrâ metâ'-ı dünyâ oyun âletle-
rinden başka bir şey değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Kadın, altın ve gümüş ve
at ve koyun gibi hayvânât-ı ehliyye sürûleri ve ekinlerin fânî olan metâ'-ı
dünyâdan olduğu" [Âl-i İmrân, 3/14] ve hayât-ı dünyânın dahi, إِنَّمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ["Dünyâ hayâtı oyun ve eğlencedir"] (Muhammed, 47/36)
âyet-i kerîmesinde oyun ve lehv olduğu mezkûrdur. Ve bu ma'nânın yuka-
rki beyt-i şerîfe de şiddet-i râbitası vardır; hulâsa-i ma'nâ budur: "Halk-ı ci-
hânın insân-ı kâmiliden ayrılıkları, hep nefislerindeki tekebbür cihetinden-
dir. Onlar cân-ı âlem olan insân-ı kâmile karşı ölmüşlerdir ve oyundan ibâ-
ret olan hayât-ı dünyâda oyun âletleri olan metâ'-ı fânî içinde diri ve fa'âl
bir haldedirler."

این عجب که جان به زندان اندرست و آنکهی مفتاح زندانش به دست

2027.. *Bu acebdir ki, can zindan içindedir ve ondan sonra zindanın anahtarı onun elindedir.*

"Taaccüb olunur ki, cân-ı âlem olan insân-ı kâmil, zindân mesâbesinde olan bu âlem-i zulmânî içindedir; sonra da bu zulmânî olan âlem zindanının anahtarı o kâmilin elindedir." O kâmil elindeki anahtar ile , zindanın kapısını açıp, tabiat ve kesâfetin mahbûsu olan kimseleri, âlem-i nûrânîye çıkarır. Bu beyt-i şerîfde وَجَنَةُ الْكَافِرِ وَالدُّنْيَا سَجْنُ الْمُؤْمِنِ ya'ni, "Dünyâ mü'minin zindanı ve kâfirin cennetidir" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

پای تا سر غرق سرگین آن جوان می زند بر دامنش جوی روان

2028. *O delikanlı ayaktan başa kadar necâsete garkdır; onun eteğine akıcı ır-
mak çarpar.*

Bî'l-asâle insân-ı kâmil olan Resûl-i Ekrem hazretlerine i'tirâz eden o de-
likanlı, ayaktan başa kadar necâset ve cife mesâbesinde olan dünyâyâ ve ah-
kâm-ı tabiata gark olmuşdur. Nitekim hadîs-i şerîfde وَطَالِبُهَا كَلَابُ الدُّنْيَا جِيفَةٌ Ya'ni, "Dünyâ cifedir ve onun tâlîpleri köpeklerdir" buyrulur. İnsân-ı kâmil, onun eteğine çarpıp akan bir ırmak gibi levisiyyât-ı nefsânîyyesini temizle-
mek için pek yakınındadır.

دائما پهلو به پهلو بی قرار پهلو ی آرامگاه و پشت دار

2029. *Dâimâ yan yana kararsız olarak ârâm mahallinin ve penâh sâhibinin yanındadır.*

"Ârâm mahallin"den ve "penâh sâhibi"nden murâd, insân-ı kâmil'dir, "Pehlû-yi ârâm-gâh" "der pehlû-yi ârâm-gâh" takdîrinde olup edât-ı zarf olan "der" mahzûftur. Ya'ni, "O delikanlı dâimâ insân-ı kâmil ile yan yanadır, ârâm mahallinin ve penâh sâhibinin yanındadır. Böyle olduğu halde kalbi mutmain olmayıp kararsızdır; zîrâ i'tîzâz, kalbin mutmain olmamasındandır. Her asnn insân-ı kâmiline karşı nâkus insanların vaziyetleri de böyledir.

نور پنهانست و جست و جو گواه
کز گرافه دل نمی جوید پناه

2030. *Nûr gizlidir ve cüst ü cû şâhiddir; zîrâ can ve gönül boş cihetden penâh*
[2037] *aramaz.*

Cenâb-ı Pîr-i destgîr *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 41. faslında bu ma'nâ hakkında şöyle buyururlar: "Cümle nüfûsda aklın ve harf ve savtın verâsında bir şey ve bir âlem-i azîm olduğuna kanâat vardır. Görmez misin ki bütün halk mecâzibin ziyâretine giderler ve belki bu, odur, derler. Doğrudur, böyle bir şey vardır; fakat mahallinde galat etmişlerdir. O şey akla sığmaz, akla sığmayan her ne ise odur. Her ceviz yuvarlaktır; fakat her yuvarlak ceviz değildir. Onun nişânı dediğimizdir. Filvâki' enbiyâ ve evliyânın bir hâli vardır ki, ifâdeye ve zabta gelmez. Lâkin akıl ve cân ondan kuvvet alır ve perverde olur. Etrâfını devr ettikleri mecâzîbde bu ma'nâ yokdur ve halleri tebeddül etmez ve onlar ile ârâm etmezler. Halbuki onlar, ârâm ettiklerini zannederler. Ben onlar için ârâm vardır demem. Nitekim vâlidesinden ayrılan bir çocuk, bir lahza başkasıyla oyalanır, çocuğun bu hâline ârâm demem, zîrâ galat etmiştir." Velhâsıl nûr-ı ilâhî, suver-i insâniyye altında gizlidir; her mü'min sâyesine ilticâ edip ârâm ve râhat için bir insân-ı kâmil arar. Bu arayıp tarama, böyle bir nûrun vücûduna şâhiddir. Zîrâ can ve gönül boş yere sığınacak bir yer aramaz."

گر نبودى حبس دنیا را مناص
نی بدی وحشت نه دل جستى خلاص

2031. *Eğer habs-i dünyâ için menâs olmasa idi, ne vahşet olurdu, ne de gönül*
halâs isterdi.

"Menâs", kaçıp sığınacak yer ve meferr ve melce' ma'nâsınadır. Ya'ni, "İnsanların böyle sûret-i insan içine gizlenen bir nûru aramaları, dünyâ habisi içinden kurtulmak için bir melce' aramalarından neş'et eder ve böyle bir menâs ve melce' dahi vardır. Bunun delîli gönüllerdeki vahşet ve sıkıntı ve bu sıkıntıdan kurtulmak arzûsudur." Binâenaleyh herhangi dine sâlik olursa olsun, kendi âlemlerinin etrâfında dolaşan ve onlardan istümdâd eden eşhâs,

bu halleriyle kendilerinin vahşet ve sıkıntı içinde bulunduklarını ve bir menâs aradıklarını gösterir; velâkin yanlış yerlere mürâcaat ederler. Mü'minlerin hâli de yukanki beyt-i şerifin izâhında beyân olundu.

و حشنت همچون موکل میکشد که بجو ای ضال منهاج رشد

2032. *Vahşetin müvekkel gibi çeker, der ki: "Ey yolunu şaşırان, hidâyetin geniş ve aydınlık yolunu ara!"*

"Minhâc" geniş ve aydınlık yol; "reşed", hayır ve rahmet ve hidâyet ma'nâlarıdır. Ya'ni, "Senin içindeki vahşet ve sıkıntı müvekkel gibi seni çekip de der ki: "Ey zulmet-i tabîat içinde doğru yolu şaşırmış olan kimse, hidâyetin ve rahmetin geniş ve aydınlık yolu olan insân-ı kâmilin huzûrunu iste ve ara!"

هست منهاج و نهان در مکنست یافتش رهن گزافه جستست

2033. *Geniş yol vardır ve mekmen içinde gizlidir, onu bulmak, boş aramağa mevkûfdur.*

"Geniş ve aydınlık hidâyet yolu olan insân-ı kâmilin huzûru her zaman da mevcûddur ve fakat mahall-i hafâda gizlidir. Boşu boşuna çok koşup aramağa mevkûfdur. Zîrâ sâlikde insân-ı kâmilî tanıyabilecek kadar hiddet-i nazar yoktur. O sûret-i zâhireye ve söze kapılıp bir nâkısı kâmil zannederek et-râfında dolaşır, sonra anlar ki, aradığı şey onda yoktur. Diğer birisine kapılır, onun da boş olduğunu anlar. Nihâyet araya araya bir gün Hakk'ın inâyetiyle huzûr-ı kâmilî bulmak nasîb olur.

تفرقه جویان جمع اندر کمین تو درین طالب رخ مطلوب بین

2034. *Tefrika kemînde cem'in tâlibidir; sen tâlibde matlûbun yüzünü gör!*

"Tefrika"dan murâd, ehl-i tefrikadır ki, insân-ı kâmil addiyle müteferrik kimselere başvuran tâliblerdir. "Bunlar her ne kadar zâhirde insân-ı kâmilî bulamamış iseler de, bâtında cem'îyyet-i esmâiyyeyi hâiz olan kâmilin tâlibidirler; fakat sen bu tâliblerin bu boş arayışlarında matlûb olan insân-ı kâmilin yüzünü gör!" Zîrâ matlûb olan kâmil, onların tâlibi olmasa, onlarda bu taleb ve arama aşkı olmaz idi. Ehl-i tefrika, esmâ-i müteferrikanın ve insân-ı kâmil "Allâh" ism-i câmi'inin mazhandır. Binâenaleyh bu esmâ-i müteferrikadan herhangi birisine bak, onun zımında ism-i câmi' olan "Allâh" ismini gör! Beyit:

*Aşk odu evvel düşer ma'sûka, ondan âşika
Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervâneyi*

Bu beyt-i şerif çok gâmuздur, tafsili müstakil bir risâle olur. Zikr olunan esaslar ehl-i zevk için kâfidir.

مردگان باغ برجسته زین کان دهنده زندگی را فهم کن

2035. *Bağın ölmüşleri kökten sıçramışdır, zîrâ o dirilik vericiyi fehm et!*

Ya'ni, esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye bağı ve meclâsı olan bu âlem-i şehâdetde zuhûr eden efrâd-ı beşerin ölmüşleri ve gâfilleri, bu esmâ ve sıfâtın kökü olan "Allâh" isminden sıçramışdır ve her biri esmâ-i müteferrika-i ilâhiyyenin mazhandır ve sûre-i Şûrâ'da vâki 'فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى' (Şûrâ, 42/9) "Dost ancak Allâh'dır ve ölüyü diriltir ancak O'dur" ve sûre-i Câsiye'de vâki 'قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْعَلُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ' (Câsiye, 45/26) Ya'ni, "Ey Resûlüm de ki: Allâh sizi diriltir, sonra sizi öldürür, sonra sizi kuyâmet gününe toplar" âyet-i kerimelerinde beyân buyurulduğu üzere Muhyî ve Mümî't ve Câmî isimleri gibi bilcümle esmâ-i müteferrikanın kökü ve aslı "Allâh" ism-i şerîfidir. İnsân-ı kâmil ise bu âlemde bu ism-i câmi'in mazhan olduğundan, ma'nâlan ölmüş olan gâfilleri bu ismin hâssiyeti ve niyâbet-i ilâhiyye ile diriltir ve ilim ile ihyâ eder. Binâenaleyh sen bu âlemde niyâbet-i ilâhiyye ile o dirilik verici olan insân-ı kâmilî anla!

چشم این زندانیان هر دم به در کی بدی گر نیستی کس مؤده ور

2036. *Eğer müjdecî bir kimse olmasa idi, bu zindana mensûb olanların gözû ne vakit her an kapıya olurdu?*

"Eğer bu dar olan âlem-i kesâfetin hâricinde, âlem-i letâfet olduğu müjdesini veren enbiyâ ve evliyâ olmasa idi, bu âlem-i tabîat zindanında kalan ve esmâ-i müteferrika mezâhiri bulunan efrâd-ı beşerin gözû her ân bu âlem-i kesâfet kapısına dikilmiş olur mu idi?" Ve zemâne feylesofları tabîat fevkındaki ulûmun keşfi ile meşgûl olurlar mı idi?

صد هزار آلودگان آب جو کی بدن دی گر نبودی آب جو

2037. *Eğer ırmağın suyu olmasa idi, yüz binlerce su arayan bulaşıklar ne vakit olurdu?*

"Su"dan murâd, ulûm-ı gaybiyye ve tabîat âleminin fevkindeki ulûmdur. "Cû", "ırmak"dan murâd, lisânlanndan ulûm-ı gaybiyye cânî olan enbiyâ ve

evliyâdır. “Âlûdegân”dan murâd, sıfât-ı nefsânîyye ve hayvânîyye ile mülevves olan efrâd-ı beşerdir. Ya’ni, “Eğer insân-ı kâmillerin lisân-ı şeriflerinden ulûm-ı gaybiyye sulan cârî olmasa idi, sıfât-ı nefsânîyye ve hayvânîyye ile mülevves ve encâs-ı tabîîyyeye bulaşmış olan birçok efrâd-ı beşer, bu ulûm-ı gaybiyyeyi anlamak merâkına düşerler mi idi?” Son zamanlarda ilm-i taşavvufu anlamak merâkına düşüp şark insân-ı kâmillerinin âsârını tercüme eden garb feylesofları ve müsteşnkleri bu beyân-ı âlfinin delilidir.

بر زمین پهلوت را آرام نیست ز آنکه در خانه لحاف و بستریست

2038. *Yer üzerinde senin yanının ârâmı yokdur, zîrâ ki evde, yorgan ve yatak vardır.*

“Bu arayıp taramanın misâli budur ki, sen toprak üzerinde yatdığın vakit, yan tarafına taşlar ve katı topraklar batar, rahatsız olursun; çünkü evde, yumuşak yatağın ve yorganın var idi.” Bunun gibi, senin rûhunun dahi, âlem-i letâfetde râhatı vardı. Bu cism-i kesife taalluku hasebiyle rahatsızlığa ve ızırâba düştü, evvelki râhatını arar. Beyt-i Mısırî (k.s.):

Gökte uçarken seni indirdiler
Çâr unsur bendlerine vurdular
Nûr iken âdın Niyâzî verdiler
Şol ezel ki i’tibârın [kandedir?]

بی مقرر گاهی نباشد بی قرار بی خمار اشکن نباشد این خمار

2039. *Kararsız, bir vakit makarsız olmaz; bu humâr, humâr-eşken olmaksızın olmaz.*

“Makar”, ism-i mekândır; “gâh”, vakit “gâhî” deki “yâ” vahdet içindir, “bir vakit” demek olur.” Bî-karâr”, herhangi bir şahsın sıfatıdır ve “kararsız kimse” demektir. Ya’ni, “Kararsız olan herhangi bir kimse hiçbir vakit makarsız değildir. Zîrâ onun kararsız olmasının sebebi, kendisinin evvelce karâr ettiği bir mahal olmasıdır, Eğer evvelce karâr ve râhat ettiği bir yer olmasa idi, bulunduğu mahalli karargâh itihâz ederdi” demek olur. Birinci mısra’nın ma’nâsı budur: “Humâr”, sarhoşluktan sonra ânz olan sersemlik ve baştaki ağırlık; “humâr eşken”, bu ağırlığı izâle edecek meşrûbât ma’nâlarıdır. Ya’ni, “Zıd, zıd ile zâil olur; noksanın zıddı da kemâldir ve bu âlemin kaidesi ezdâdın birbirini ta’kîb etmesidir. Çünkü bağ-ı âlem, esmâ ve sıfât-ı ilâhiyenin meclâsidir ve esmâ-i ilâhiyye ise mütekâbil ve birbirine zıddır. Dâr ve

Nâfi' ve Kâbız ve Bâsıt ve Hâdî ve Mudil ve Mâni' ve Mu'tî, ilh. gibi. Nitekim nûru zulmet ve zulmeti nûr ta'kîb eder. الأشياء تنكشف بضدادها ["Eşyâ zıtlarıyla münkeşif olur"] kâidesince zıd, zıddın inkişâfına sebebdir. Şu halde zıdlar sûretde birbirinden kaçır ise de, ma'nâda birbirinin tâlibidirler. Bunun gibi insân-ı kâmil ile insân-ı nâkıs sûretde yekdiğerine mu'teriz ve zıd iseler de ma'nâda yekdiğerinin tâlibidirler. Nitekim Arab'ın Resûl-i zîşân Efendimiz'e olan i'tirâzı da böyledir.

گفت نی نی یا رسول اللہ مکن سرور لشکر مگر پیر کهن

2040. [2047] *Dedi: "Hayır, hayır yâ Resûlallâh, askerin kumandanını eksi ihtiyardan gayri yapma!"*

Hüzeylî'nin kumandanlığına i'tirâz eden Arab dedi: "Hayır, hayır yâ Resûlallâh, bulunduğumuz müfreze-i askeriyenin kumandasını tecrübe-dîde eski bir ihtiyara tefvîz et!"

یا رسول اللہ جوان ار شیر زاد غیر مرد پیر سر لشکر مباد

2041. *"Yâ Resûlallâh, eğer delikanlı arslan olarak doğdu ise de ihtiyar adamın gayri ser-asker olmasın!"*

هم تو گفستی و گفت تو گوا پیر باشد پیر باشد پیشوا

2042. *"Hem sen demişindir ve senin sözün şahiddir, pişvâ ihtiyar olur, ihtiyar olur!"*

Bu beyt-i şerîf, mu'terizin sözleridir. "Pişvâ" ve "muktedâ"nın ihtiyâr olmasını âmir olan hadis-i şerîfe fakîr tesâdüf etmedim. Yedimdeki nüshalarda şurrah-ı kirâmın hiçbirisi tarafından da nakl edilmemiştir. Belki böyle bir hadis-i şerîf vardır; fakat hadis-i şerîfin ma'nâsı hiçbir vakit mu'terizin iddiâsı gibi mutlak olmaz. Zîrâ akıllı ve âlim bir genç, akılsız ve câhil bir ihtiyardan efdaldır; ve akıllı ve ilmi kâmil olmayan bir ihtiyar, çok yaşadığı müddetçe gördüğü vekâyî'den hisse almak ve tecrübe-dîde olmaktan uzaktır. Binâenaleyh aklen ve ilmen kâmil olan bir genç ile bir ihtiyar ictimâ' ettikleri vakit, elbet riyâsete ihtiyar lâyık olur; çünkü onun akıllı ve ilmi lehinde olduğu gibi, gördüğü tecrübeler de bu fazâile munzam olur. Fakat gencin akıl ve ilmi olmakla berâber, tecrübesi olmadığından bu ihtiyarın mâdûnunda kalır. Eğer böyle bir hadis-i şerîf var ise, elbet bu ma'nâyı mebnîdir. Mu'teriz sevk-i hamâkatla bunun da farkına varmamıştır.

یا رسول اللہ درین لشکر نگر هست چندین پیراز وی بیشتر

2043. "Yâ Resûlallâh, bu askere bak, ondan daha ziyâde bu kadar ihtiyar vardır!"

زین درختان برگ زردش را مبین سیبهای پخته او را بچین

2044. "Bu ağaçlardan onun sarı yaprağını görme, onun olmuş elmalarını topl!"

O geveze Arab, hikmet deryâsı olan Resûl-i zîşâna aklınca hikmet öğretiyor; ihtiyarı ağaca, ağarmış saçını, sakalını sarı yaprağa ve efkârını ve reylerini de olmuş elmaya teşbîh ediyor. Kendini bilmez bî-edeblerin halleri de, insân-ı kâmilin huzûrunda böyledir. Nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da mün-deriçdir ki: "Bir gün esnâ-yı takrîr-i *Maârif*'de, Hz. Mevlânâ efendimiz "hum" (حم) lafz-ı Fârisisini "hunb" (خنب) telaffuz buyurdu, o mecliste oturan bir şahıs: "Hudâvendigâr, "hunb" değil, ona "hum" derler!" dedi. Hz. Hudâvendigâr buyurdular: "Ey bî-edeb, ben o kadar bilirim; velâkin Şeyh Salâhaddîn böyle telaffuz buyururlar, ona mütâbaatı evlâ görürüm ve doğrusu onun buyurduğudur!"

بر گهای زرد او خود کی تهیست این نشان پختگی و کاملیست

2045. "Onun sarı yaprakları muhakkak ne vakit boştur; bu olmuşluk ve kâmil-lik âlâmetidir!"

برگ زرد ریش و آن موی سپید بهر عقل پخته میآرد نوید

2046. "Sarı yaprak sakal ve o beyaz kıl, pişmiş akıl için müjde getirir!"

"İhtiyarın kendi, ağaç ve sakal ve beyaz saçları sarı yaprak gibidir. Aklı meyveye müşâbih olup bu sakal ve o beyaz kıl, akıl meyvesinin olgunluğu müjdesini getirir."

بر گهای نو رسیده سبز فام شد نشان آن که آن میوه ست خام

2047. "Yeni yetişmiş yeşil renkli yapraklar, onun nişanı oldu ki, o meyve hamdır."

"Ağaçların yeni zuhûr eden yeşil yaprakları, meyvesinin daha ham bir halde bulunduğuna işârettir; ya'ni, genç kimselerin efkâr ve reyleri hamdır," demek olur.

- برگ بی برگی نشان عارفیست زردئی زر سرخ روی صیرفیست
2048. "Bergsizlik bergi, ârifin nişanıdır, altının sarılığı sarrâfın kırmızı yüz-lülüğüdür."

"Berg", müteaddid ma'nâları vardır, burada "sıfat" ma'nâsındır. "Sürh-rû-yî", sürûrdan kinâyedir. "Sayrefî", umûr ve mesâlihde mutasarrıf ve kurnaz ve mütebassır ve kâr-güzâr adama ıtlâk olunur; "tasarruf" ve "tekallüb" ma'nâsındandır; ve para sarrâfına derler. Burada sarrâf ma'nâsındır. Ya'ni, "Sıfatsızlık sıfatı, âriflik alâmetidir; zîrâ ârif kendisini hiçbir sıfatla mevsûf bilmez; belki bütün sıfat-ı kemâliyyeyi Hakk'a müfevvaz bilir ve kendisini bir emrin mâlikî görmez ve zelil ve mütekrar görür; İşte bu kemâl-i irfân alâmetidir. Nitekim Allâh Teâlâ hazretleri Bâyezîd'e (k.s.) التقرب بما ليس عندی الذلة والإنتقار Ya'ni, "Bana benim indimde olmayan şey sebebiyle yaklaş, o da zillet ve iftikârdır" buyurdu. Binâenaleyh ihtiyarın sanı yaprak mesâbesinde olan saç ve sakalı, kemâlinin ve irfânının alâmetidir. Zîrâ sanlık her vakit mezmûm değildir. Nitekim altının sarılığı sarrâfın yüzünü kızartır; ve yüz kızarması ve penbeleşmesi, gönüldeki sürûrun alâmetidir; ve gâyet san rengin kalblere sürûr verdiği süre-i Bakara'da vâki' âyet-i kerîme şahiddir. Ma'lûmdur ki, bu sürede vâki' "Öküz" kıssasında Mûsâ (a.s.)'ın ümmeti, kesilecek öküzün rengini sordular. *إنها بقرة صفراء فاقع لونها تسر الناظرين* Ya'ni, "Öküzün rengi gâyet sarı olsun ki, görenler onun renginden sürûr hâsıl etsinler" (Bakara, 2/69) cevâbını aldılar. Kıssanın tafsîli tefsîr kitablarındadır. Ve Mevlânâ Câmî hazretleri Fâtih Sultan Mehmed'in ihsân olarak kendisine gönderdiği sanı altınlar hakkında bu ma'nâda şu beyitleri söylemiştir.

درخشان رویشان چون نور لامع زقرآن وصفشان صفراء فاقع
سرور انگیز دلها پریشان تسر الناظرین در شان ایشان

"Nûr-ı lâmi" gibi yüzleri parlaktır, onların Kur'ân'dan vasıfları safrâ-i fâkî'dir. Perişân gönüllerin sürûr-engizidir; görenleri mesrûr eder âyet-i kerîmesi onların şânındadır."

- آن که او گل عارضت او نو خطست او به مکتبهای مخیر نو خطست
2049. "O kimse ki, gül burada yanaklıdır, o yeni hatlıdır, o ma'rîfet mekteplerinde yeni yazılıdır."

"Ârız", yanak demektir. Birinci mısra'daki "nev-hat", bir gencin yeni terleyen sakalından ve bıyığından kinâyedir. "Mahber", masdar-ı mîmîdir,

ilim ve ma'rifet ma'nâsınadır; ikinci mısra'daki "hat", yazı demektir. "Gül-ânız" izâfet-i teşbîhiyyede kesre hazf olunmak sûretiyle yapılmış bir vasf-ı terkidîdir, "gül yanaklı" demek olur. Ya'ni, "O kimse ki gül yanaklıdır, onun sakalı ve bıyığı daha yeni terlemektedir; o ilim ve ma'rifet mekteplerinde yeni yazılıdır."

حرفهای خط او کز مژ بود مژمن عقلست اگر تن میدود

2050. "Onun yazısının harfleri eğri büğrü olur; eğer teni koşarsa, akli müz-
[2057] mendir."

"Kejmej", eğri büğrü; "müzmen", selâme vezninde "zemâne"den mef'ûldür, kötürüm ma'nâsınadır. "Yazı"dan murâd, efkâr ve mütâlaât ve reydir. Ya'ni, "Bir gencin re'yi ve fikri isâbetsiz ve eğri büğrü olur. Her ne kadar cismi çevik ve diri olursa da, akli kötürümdür ve kâmil değildir."

پای پیر از سرعت ار چه باز ماند یافت عقل او دو بر بر اوج راند

2051. "İhtiyarın ayağı gerçi sür'atden geri kaldı, onun akli iki kanat buldu evc
üzzerine sürdü."

"Evc", her şeyin yukansı ma'nâsınadır. Ya'ni, "İhtiyarın cisminde her ne kadar çeviklik yok ise de, onun akli, birisi ilim ve ma'rifet, diğeri tecrübe olmak üzere iki kanat buldu ve bu kanatlar ile her şeyin en yüksek derecesine uçtu ve ma'nâ âleminin yüksek derecelerinde pervâz etti."

گر مثل خواهی به جعفر در نگر داد حق بر جای دست و پای پر

2052. "Eğer mesel istersen, Ca'fer'e bak! Hak el ve ayak yerine, kanat verdi!"

"Ca'fer"den murâd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in amucaları Ebû Tâlib'in oğlu ve imâm-ı Ali (k.v.) efendimizin büyük kardeşleridir. Ya'ni, "İki kanat ile ma'nâ âleminin yüksek derecelerinde uçmamın misâlini istesen Ca'fer b. Ebî Tâlib hazretlerinin kıssasına bak!" Kıssanın hulâsası şudur: Resûl-i Ekrem Efendimiz hicretin sekizinci senesi cumâde'l-ülâ ayında Hâris b. Umeyr'i, mektûb-ı şerifi ile Busrâ hükümdârına göndermiş idi. "Mûte" mevkiine vardı-ğı vakit, kâfirlerden Şurahbîl ibn Amr el-Gassânî karşısına çıkıp Hz. Hâris'i şehîd etti. Bu elçiyi öldürmek vahşetine karşı Resûl-i Ekrem Efendimiz Zeyd b. Hârise'yi üç bin nefer ile oraya gönderdi ve buyurdu ki: "Eğer bu seferde Zeyd şehîd olursa, onun yerine Ca'fer b. Ebî Tâlib kumandan olsun; ve eğer bu da şehîd olursa, yerine Abdullâh b. Revâha'yı kumandan yapın; ve eğer

o da şehîd olursa, ehl-i İslâm kimi isterse kendilerine kumandan yapsınlar!" Seriyye hareket etti ve Şurahbîl vahşisi dahi yüz bin kadar asker topladı. "Mûte" mevkiinde harbe tutuştular. Peygamber Efendimiz'in işâretleri vech ile Hz. Zeyd şehîd oldu; onu müteâkib düşman tarafından Ca'fer hazretlerinin evvelen bir kolu ve sâniyen diğer kolu kesildi, ba'dehû kendisini şehîd ettiler. Sonra da Abdullâh b. Revâha şehîd oldu. Ehl-i İslâm Hâlid b. el-Velid'i kumandan yaptılar. Şiddetli harp oldu. Çok düşman öldürdüler ve birçok ganimet aldılar. İmâm Taberânî rivâyet eder ki: Resûl-i Ekrem hazretleri Abdullâh b. Ca'fer'e: *هنيئاً لك أبوك يطير مع الملائكة في السماء* Ya'ni, "Sana mübârek olsun, baban melâike ile berâber göklerde uçuyor" buyurdu. Süheylî (rahmetullâhi aleyh) buyurur ki: "Hz. Ca'fer'e verilen kanatlar kuş kanatları gibi tüylü bir şey değildir. Zîrâ insan sûreti bilcümle sûretlerden eşrefdir. "Kanatlar"dan murâd, sıfat-ı melekiyye ve kuvve-i rûhâniyyedir. Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz dahi bu beyt-i şerifi, yukarıki beyitte beyân buyurduğu kanatlara temsilen zikretmiş olduklarından, Hz. Ca'fer'in kanatları dahi sıfat-ı melekiyye ve kuvve-i rûhâniyye olduğuna işâret buyurmuş olurlar. Ve bu bâbda birâz izâhat da II. cildin 3556 numarasına müsâdîf olan *جعفر طيار را پر جاريه است* ["Ca'fer-i Tayyâr için kanat câriyedir"] beytinde geçti.

بگذر از زر کین سخن شد محتجب همجو سیماب این دلم شد مضطرب

2053. *Altından geç ki, bu söz muhtecib oldu; bu gönlüm cıva gibi muztarib oldu.*

"Altın"dan murâd, hikemiyyâta ve esrâr-ı ilâhiyyeye müteallık sözlerdir. Hz. Pîr efendimizin bu *Mesnevî-i Şerif*'de latîf bir i'tiyâdlan vardır. Bir muhâlifin sözünü nakl ederken, zât-ı şerifleri tarafından muvâfık ma'nâlara intikal buyururlar ki, birkaç beyt-i şerîfde dahi bu usûlü ta'kîb buyurmuşlardır. Ya'ni, "Ben muhâlifin sözlerini nakl ederken, hikemiyyâta ve esrâra müteallık altın gibi aziz sözler söyledim. Daha da söyleyecektim, fakat bu sözler perde arkasına çekildi; benim beyân ve ifâdeye mâil olan gönlüm de cıva gibi çalkandı."

ز اندروم صد خموش خوش نفس دست بر لب می زند یعنی که بس

2054. *İçimden yüz sâkit olan hoş nefes, elini dudağı üzerine vurur, ya'ni, kâfidir, der.*

"Sâkit olan hoş nefes"den murâd, bâtın-ı şeriflerindeki letâîfidir. "Dest ber-b zeden", ya'ni, "elini dudağı üzerine koymak", sus, demekten kinâyedir...

Ya'ni, "Söyliyeceğim esrârı bâtınımdaki letâifim: "Sus, söyleme artık, yetişir!" işâretini verir."

خامشی بحرست و گفتن همچو جو بحر میجوید ترا جو را محو

2055. *Susmak denizdir ve söylemek ırmak gibidir, bahr seni ister, ırmağı arama!*

İnsanın sükût hâli vâsi' bir deryâya benzer, meselâ deniz köpürür ve köpükleri yine içinde gâib olur. Bunun gibi insanın bâtınında da köpük misâli birtakım hâtıralar zâhir olur ve yine içinde gâib olur. Fakat söylemek ırmak gibidir; ırmak içine düşen çörçöptü, darlığından dolayı kenarlarına atıp zâhire ihrâç ettiği gibi, kelâm dahi havâtırı izhâr eder; binâenaleyh seni bahr, ya'ni, sükût kendi tarafına istiyor ve çağınıyor. O tarafı ihtiyâr et, ırmak tarafı, ya'ni, kelâm tarafını arama!

از اشارتهای دریا سر متاب ختم کن و الله اعلم بالصواب

2056. *Deryânın işâretlerinden baş çevirme; hatm et ve Allâh doğruyu en çok bilicidir.*

Sükût deryâsının "Sus!" diye vâki' olan işâretlerinden baş çevirme, ona itâat ederek kelâmı hatm et ki, Allâh Teâlâ doğruyu ziyâde bilicidir; Ya'ni, mutasarrıf Hak'dır, sükût doğru ise seni susturur; ve söylemek doğru ise söyler.

همچنین پیوسته کرد آن بی ادب پیش پیغمبر سخن ز آن سرد لب

2057. *O bî-edeb, Peygamber'in huzûrunda böylece o soğuk dudakdan, sözü muttasıl etti.*

O bî-edeb olan mu'teriz Arab, يا من سكت يا'ni, "Sükût eden necât buldu" ve يا من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليذكر اسم الله او ليصمت Ya'ni, "Kim ki Allâh'a ve âhi-ret gününe imân etti ise Allâh'ın ismini zikr etsin, yâhud sussun!" emr-i Rî-sâletpenâhîlerine itâat etmeyip Peygamber'in huzûrunda böylece bir sözü dî-ğerine yetiştirmek sûretiyle o tab'a bürûdet veren dudakından uzatdı durdu ve انا فاسكت و الخير يا'ni, "Hayır söyle ve yoksa sus!" hadîs-i şerîfine muhâ-lefet etti.

دست میدادش سخن او بی خبر که خبر هرزه بود پیش نظر

2058. *Ona söz aldırdı, o bî-haberdır ki, nazar önünde haber herze olur.*

O mu'terize huzûr-ı Risâletpenâhîde söz söylemek fırsatı hâsıl oldu, fakat bu fırsatı pek fâidesiz kullandı; zîrâ o biçâre mu'teriz, nazar-ı müşâhede önünde haberin ve ma'lûmât satmanın herze ve beyhûde olduğundan bi-haber idi.

این خبرها از نظر خود نایست بهر حاضر نیست بهر غایبست

2059. *Bu haberler muhakkak nazarlardan nâibdir, hâzır için değildir, gâib içindir.*

Bu haberler, gören kimsenin gördüğü şeyleri, görmeyenlere bildirmek için nâibdir, o görülen şeyin huzûrunda bulunanlar için değildir. Zîrâ bir şeyi gören kimseye o şeyin ihbârı abesdir. Binâenaleyh haberler, bir şeyi görmemiş ve onun huzûrundan gâib bulunmuş olanlar içindir.

هر که او اندر نظر موصول شد این خبرها پیش او معزول شد

2060. *Her kim ki o nazara mevzûl oldu, bu haberler onun önünde ma'zûl oldu.*
[2067]

Her kim mertebe-i keşfe vâsıl oldu, bu keşif haberlerine o kimsenin ihtiyacı olmadı.

چون که با معشوق گشتی همنشین دفع کن دلآلگان را بعد از این

2061. *Mâdemki ma'sûk ile hem-nişîn oldun, bundan sonra kılavuzları def' et!*

"Dellâle", "delâlet"den mübâlağa ile ism-i fâilîdir; "bir işe kılavuzluk vazifesini ifâ eden kimse"ye derler. Ya'ni, "Ma'sûkun ve matlûbun olan şeye vâsıl olduktan sonra, kılavuza hâcet kalmadığı gibi, görülen bir şeye dahi, kılavuz mesâbesinde olan ihbârın ve kelâmın fâidesi yokdur."

هر که از طفلی گذشت و مرد شد نامه و دلالة بروی سرد شد

2062. *Her kim çocuklukdan geçti ve erkek oldu, mektûb ve kılavuz onun üzerine soğuk oldu.*

"Çocukluk"tan murâd, mertebe-i sülûkde bulunan kimsedir; ve "erkek"ten murâd, sülûkünü itmâm edip, mertebe-i kemâle vâsıl olan zâtdır; "mektûb"dan murâd, hakâyık ve maârife müteallık kitâblar ve risâlelerdir; ve "kılavuz"dan murâd, mürşiddir. Ya'ni, "Tarikatde sülûkünü itmâm edip, mertebe-i kemâle vâsıl olan kimse, müşâhede makâmına erişmiş olduğundan, artık bu müşâhede hakkında yazılmış olan kitâbları okumağa ve erbâb-ı müşâhededen bir mürşidin delâletine muhtâç olmaz; bunlar ona soğuk gelir."

نامه خواند از بی تعلیم را حرف گوید از بی تفهیم را

2063. *Mektûbu ta'lîm için okur, sözü tefhîm için söyler,*

Makâm-ı müşâhedeye vâsıl olan bir zât, eğer müşâhedeye müteallık olan âsân mütâlaa ederse, ehl-i sülûke ta'lîm için okur ve eğer söz söylese, bu makâmın ahvâlini ehl-i sülûke tefhîm edip, onları teşvîk için söyler.

پیش بینایان خبر گفتن خطاست کان دلیل غفلت و نقصان ماست

2064. *Görücülerin önünde haber söylemek hatâdır; zîrâ o gafletin delîli ve bizim noksanımızdır.*

Müşâhede erbâbının önünde, onun gördüğü şeyleri haber vermek hatâdır ve abesdir. Zîrâ bu hâl, o haberi söyleyen kimsenin delîl-i gafletidir; ya'ni, söyleyen kimse, onun müşâhede erbâbından olduğunu bilmeyecek derecede gâfil'dir ve bu hâl bizim hâlimizin noksânından ileri gelir.

پیش بینایان خموشی نفع تو بهر این آمد خطاب آنصوتوا

2065. *Görenlerin huzûrunda susmak senin nef'indir; "Ensûtü" hitâbı bunun için geldi.*

Ey gâfil, müşâhede ehli olan kâmillerin huzûrunda sâkit olarak oturmak, senin nef'ine ve fâidene sebep olur. Zîrâ sükût, kendinde meziyet ve fazîlet görmemek âlâmetidir. Ve kâmilin önünde böyle bir boşluk elbette bir fâideyi mücib olur. Çünkü dolu bir kab içine bir şey konmaz. Kâmil kendinin huzûrunda bir boş kab mesâbesinde olan bir sâlikî gördüğü vakit, onun kalbine nûr ilka eder. İşte sûre-i A'râf'da vâki' **وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ** "Kur'ân okunduğu vakit, onu dinleyiniz ve sâkit olunuz, merhâmet olunmanız me'mûldür" (A'râf, 7/204) âyet-i kerîmesinde mezkûr olan "Ensûtü" hitâbı bu ma'nâyı tefhîm için geldi.

گر بفرماید بگو بر گوی خوش لیک اندک گو دراز اندر مکش

2066. *Eğer "Söyle!" diye emr ederse, hoş söyle, fakat az söyle, uzun çekme!*

Ey sâlik, eğer bir kâmil sana söyle diye emr ederse, söyleyeceğin sözü hoş ve latîf olarak söyle ve az söyle, uzatma!

ور بفرماید که اندک کش دراز همچین شومین بگو با امر ساز

2067. *Ve eğer "Biraz uzun çek!" diye emr ederse, böyle utangan olarak söyle, emre ilâat et!*

Ve eğer o kâmil, "Söylediğin sözü uzat ve tafsîl et!" diye emr ederse, onun huzûrunda fesâhat ve belâgat ibrâz edeceğim diye, kendi akrân ve emsâlin arasında serbestçe konuştuğun gibi söz söyleme! Bir hükümdar huzûrunda "aman bir hatâ etmeyim" diye nasıl utanarak ve sıkılarak söylersen öyle söyle ve emre itâat et! Ve دل و قلم خير الكلام ما قل و دل ya'ni, "Sözün hayırlısı az olup, çok ma'nâyâ delâlet edendir" hadîs-i şerîfiyle amel et!

همچنان که من درین زیبا فسون با ضیاء الحق حسام الدین کنون

2068. *Ben şimdi bu latîf füsûnda, Hakk'ın ziyâsı olan Hüsameddîn ile öyleyim.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde nâmına *Mesnevî-i Şerîf* ithâf buyrulan Hüsameddîn Çelebi (k.s.) hazretlerinin makâm-ı müşâhede olduğuna işâreten buyururlar ki: "Ben bir müşâhede sâhibi bir kâmil olan Hakk'ın ziyâsı Hüsameddîn Çelebi hazretlerinin huzûrunda bu zîbâ-füsûnda, ya'ni, bu *Mesnevî-i Şerîf*e müteallık latîf ma'nâlarda, yukanda zıkr ettiğim kaide-i edebe riâyet etmekteyim." Ma'lûm olsun ki, Hz. Pîr'in bu beyânât-ı aliyyesi, hakikatde ehl-i sülûke ta'lîmdir. Nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr* da mezkûr olan şu vak'a bunun şahididir: "Hz. Hudâvendigâr ekser-i eyyâmda Çelebi Hüsameddîn hazretlerinin evine giderler idi. Bir kış gecesi, vakitsiz Çelebi'nin hânesine gitti. Kapı mesdûd, ashâbı cümleten uyumuş ve pek çok da kar yağmaktaydı. Hz. Hudâvendigâr avdet buyurmayıp ashâba zahmet olmasın diye kapıyı da çalmadılar. Gündüze kadar ayak üzerinde durdular, mübârek başlarına karlar yağdı; gündüz olunca bevâb kapıyı açıp, Hz. Hudâvendigâr'ın durduğunu ve ser-i mübâreklerine karlar yağdığını görerek, içeriye koştu ve Çelebi'ye haber verdi. Hz. Çelebi dışarıya çıkıp, Hudâvendigâr hazretlerinin ayağına kapanarak ve ağlayarak özür diledi. Hz. Hudâvendigâr nüvâzîşler buyurup, onların alından öptü; ve hakikatde bu ma'nen ta'lîmdir. Mürîdâna buyurdular ki: "Şeyh mürîdlerden müstağnî olmakla berâber, yine onlara bu siyâk üzere izzet ve hürmet eder. Mürîd için, şeyh hakkında bi-tarîk'i-evlâdır."

چون که کوه می کنم من از رشد او به صد نوعم به گفتن می کشد

2069. *Ben reşedden kısa ettiğim vakit, o beni yüz nevi' ile söylemeye çeker.*

"Reşed", doğru yolu bulup sülûk eylemek ve hayır ve rahmet ve hidâyet ma'nâlarıdır; burada "rahmet" ma'nâsı münâsibdir ve bu kelimedden *Mesnevî-i Şerîf* murâd, buyrulur; zîrâ bu *Mesnevî-i Şerîf* ibâdullâha rahmettir.

Ya'ni, "Ben bu *Mesnevî-i Şerîf*'deki ma'nâları kısa söylediğim vakit, o beni türlü türlü tedâbîr-i fikriyye ile söylemek tarafına çeker ve nihâyet uzatılır."

ای حسام الدین ضیای ذو الجلال چونکہ می بینی چه می جوئی مقال

2070. Ey Zü'l-Celâl'in ziyâsı olan Hüsâmeddîn, mâdemki görüyorsun, niçin
[2077] mahâl istiyorsun?

Ey Hüsâmeddîn Çelebi, mâdemki basar-ı basîretinle hakâyık-ı eşyâyı görüyorsun, niçin benden bu hakâyika müteallık sözleri söylememi istiyorsun? Ben ise gören kimsenin önünde o görülen şeylerden bahs etmeyi istemiyorum.

این مگر باشد ز حب مشتهی اسقنی خمرًا و قل لی انها

2071. Bu, gâlibâ müştehâ hubbünden ola! "Bana şarâb içir ve bana, muhakkak odur de!"

Bu beyt-i şerîfde Ebû Nüvâs'ın şu beyitlerine işâret buyrulur:

أَلَا فَأَسْقِنِي خَمْرًا وَقُلْ لِي أَنَّهُا الْخَمْرُ وَلَا تَسْقِنِي سِرًّا إِذَا مَا أَمَكْنَ الْجَهْرُ
وَبِحْ بِاسْمِ مَنْ أَهْوَى وَدَعْنِي عَنِ الْكُنَى فَلَا خَيْرَ فِي اللَّذَاتِ مِنْ دُونِهَا سِتْرُ

"Ey sâkı, âgâh ol, bana şarâb içir ve bana "İşte muhakkak bu şarâbdır de!" Ve cehren içirmek mümkün olduğu vakit, gizli içirme! Sevdiğimin ismini âşikâr et ve kinâye etmekden beni terk eyle! İmdi indinde örtü ve setr olan lezzetlerde hayır yoktur!"

Bu beyitlerdeki incelik budur ki: Şarâbı içen kimse gözü ile görüp, hiss-i basar hisse-i zevkini alacak ve sâkı, "Bu içtiğin şarâbdır!" dediği vakit, kulağı da kendi hisse-i zevkini işitmekle alacak ve hiss-i zâikası da içerken tadını duyup, o da kendi hisse-i zevkini alacaktır. İşte bunların hepsi hubb-i müştehâdır. Cenâb-ı Pîr efendimiz Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerinin hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeye olan hubb-i müştehâsını, Ebû Nüvâs'ın bu beyitlerindeki hubb-i müştehâya teşbîh buyurup, derler ki: "Ey Çelebi, bilirim ki, sen benim söylediğim hakâyıki görüyor ve biliyorsun; fakat bunları bana söyletmen, hiss-i sem'in dahi hisse-i zevkini almak içindir." Nitekim âfide buyururlar:

بر دهان تست این دم جام او گوش می گوید که قسم گوش کو

2072. Bu demide onun kadehi senin ağzının üzerindedir; kulak der ki: "Kulağın hissesi hani?"

Ey Çelebi Hüsâmeddîn'im, şimdiki halde, müşâhede şarâbının kadehi, senin ağzının üzerindedir; fakat kulağın der ki; "Benim kulağımın ve kuvve-i sâmiamın hissesi hani?" İşte bu hubb-i müştehâdan dolayı, benim söyleme-mi istersin.

قسم تو گرمیست نک گرمی و مست گفت حرص من از آن افرون ترست

2073. *Senin hissen harârettir; işte harâret ve sarhoşluk! "Benim hırsım ondan daha ziyâdedir!" dedi.*

Ya'ni, "Ey Çelebi Hüsâmeddîn'im, bu müşâhede şarâbından senin hissen harârettir ve hırsdır. İşte o müşâhede şarâbının harâreti ve hırsı ve sarhoşluğu, sende hâsıl olmuştur; zîrâ gördüğünü söyletmek, o şarâbın verdiği harâretten ve hırsdan ve iştihâdandır. Hüsâmeddîn'im cevâben dedi ki: "Benim hırsım ve iştihâm gördüğümünden bahs etmeğe doymamak derecesindedir!" Ma'lûm olsun ki, evliyâullâhın bir kısmı من عرف الله كل لسانه ya'ni, "Kim ki Allah'ı ârif oldu, lisânı kelîl oldu" hükmünce kendi müşâhedesinden sâkitdir. Bî-nâenaleyh bu zevâtun maârif-i zevkiyyeleri kendi zâtlannda kalır. Ve bir kısmı da; من عرف الله طال لسانه ya'ni, "Her kim Allah'ı ârif oldu, lisânı uzadı" hükmünce mütekellimdirler. Bu âlem-i keserât, âlem-i kelâm olmak i'tibârıyla, bu sınıf evliyâ, ibâdullâha rahmet-i kelâmiyye ile zâhir olduklarından, evvelki sınuftan mümtâzdırlar. Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî ve Hz. Mevlânâ ve Necmeddîn Kübrâ ve Ruzbihân Bakî ve Şeyh Sadreddîn Konevî ve Mevlânâ Câmî ve emsâli (kaddesallâhu esrârahum) hazarân bu sınıf mümtâz dandır. Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerinin cevâb-ı âlileri dahi bu ma'nâyı ifâde eder.

جواب گفتن رسول عليه السلام اعتراض کننده را

Resûl (a.s.)'in i'tirâz ediciye cevâb söylemesi

در حضور مصطفای قند خو چون ز حد برد آن عرب در گفت و گو

2074. *Şeker huylu Mustafâ'nın huzûrunda bu Arab vaktâki gûftü ü gâda hadden götürdü.*

"Kand-hû" ta bîriyle sûre-i Nûn'da vâki' *وَإِنَّكَ لَمَلِكٌ خَلَقْتَ عَظِيمٌ* Ya'ni, "Ve sen ahlâk-ı azîm üzeresin!" (Kalem, 68/4) âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

آن شه و النجم و سلطان عبس لب گزید آن سرد دم را گفت بس

2075. O "Ve'n-Necm" şâhi ve "Abese" sultânı o soğuk nefese dudak ısırdı, "Kâfi!" dedi.

Ya'ni, "Ve'n-Necm" âyet-i kerîmesinde, üzerine kase-i ilâhî vâki' olan o şâh ve "Abese ve tevellâ" âyet-i kerîmesinde zât-ı şerîfine hitâb ve itâb vâki' olan o sultân, o soğuk nefese, Ya'ni, sözü abes ve bârid olan o mu'terize dudak ısırdı ve: "Sus artık yeter!" buyurdu. *Arâisü'l-Beyân* tefsirinde: "Necm ile murâd, ilhâm olunanların kalblerine vâki' olan bu ilhâmdır ki, sahâif-i gu-yûbdan kulûb ma'denlerine sâkût olur" buyurulmuşdur. Ve *Tefsîr-i Kâşâ-nî* de: "Necm'den murâd, nefis-i Muhammediyye" buyurulmuşdur. Tafsîlât-ı sâire 'bu tefsirlerdedir. Burada zikri, mûcib-i tatvîl olur. Ve "Abese" sûre-i şerîfesinin nüzûlüne sebeb budur ki: Kureys müşriklerinin büyükleri, huzur-ı Nebevî'ye gelmişler idi. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in onları İslâm'a da'vet buyurduğu bir sırada, Abdullâh ibn Mektûm hazretleri geldi. Gözleri a'mâ olduğundan huzûr-ı göremedi ve meclisin ehemmiyetini de takdîr edemedi. Resûl Efendimiz'in bu mühim meşgaleleri arasında tekrâr tekrâr: "Yâ Resûlallâh, Hak Teâlâ'nın sana ta'lîm ettiğinden, bana ta'lîm et!" diye nidâ edip sözlerini kesti. Bunun üzerine cenâb-ı Peygamber mübârek çehrelerini ekşitdi ve ondan yüz çevirdi. Hak Teâlâ Resûl-i Ekrem'e hitâb ve itâb edip, buyurdu ki: *عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهٗ يَرَىٰ كُنِيَ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعُ الْذَكَرَى* Ya'ni, "Ona a'mâ geldikte yüzünü ekşitip çevirdi. Ne bilirsin, belki o müzekkâ ve mutahhar olur, yâhud va'zın ile müntefî' olur." (Abese, 80/1-4) Bu âyetin nüzûlünden sonra Efendimiz Ümmü Mektûm'a rast geldikçe: "Merhabâ yâ Abdullâh, Rabb'im senin için bana itâb etti!" diye hâtırını tatvîb buyurdu.

چند گوی پیش دانای نهان

دست می زد بهر منعش بر دهان

2076. Onu men' için ağrı üzerine el vurdu; gizlinin bilicisi huzûrunda nice bir söylersin.

O mu'teriz Arab Resûl-i Ekrem Efendimiz'in: "Sus artık yeter!" ma'nâsına olan dudak ısırma işâretinden anlamadığı için o Nebiyy-i zîşân, daha açık bir işâret olmak üzere mübârek elini kendi ağızları üzerine koydu ve bu işâret ile: "Ey geveze, ne zamâna kadar Hakk'ın esrârını bilen kimse önün-

de söz söylersin?" ma'nâsını murâd buyurdu. Ve bu cür'et birtakım humakâ tarafından, her asırda vâris-i Nebevî olan insân-ı kâmillere karşı da yapılmakta olduğundan, Hz. Pîr efendimiz onlara hitâben âtîdeki ebyâtı îrâd buyururlar:

پیش بینا بردہ سرگین خشک کہ بحر این را به جای ناف مشک

2077. "Misk göbeği yerine bunu satın al!" diye, görücünün önüne kuru gübre götürmüştün.

"Misk göbeği"nden murâd, vâridât-ı gaybiyye ve "kuru gübre"den murâd, muhâkemât-ı akliyyedir; zîrâ vâridât-ı gaybiyye indinde, muhâkemât-ı akliyye ve istidlâlât-ı fikriyye bu mesâbededir.

بهر را ای گنده مغزو گنده مخ زیر بینی بنهی و گویی که اخ

2078. Ey beyni ve iliği kokmuş, deve boklarını burnunun altına koyarsın ve dersin ki: Oh!

"Ba'r", deve ve at ve koyun ve emsâli hayvanların boku ma'nâsına gelen "ba're"nin cem'idir. "Muh", dimâğ ve ilik ve her şeyin hulâsası demektir. Burada yukanki beyitte mezkûr olan ma'nânın diğer bir temsilidir.

اُخْ اُخْی برداشتی ای گنج و گجاج تا که کالای بدت باید رواج

2079. Bir oh, oh kaldırdın, ey sersem ve şaşı, tâ ki senin kötü metâ'in revâç bula!

"Gîç", perişân ve perâkende ve sersem; ve "gâc", ahvel ve şaşı demektir. Burada doğru görememekten kinâyedir. Ya'ni, "Ey insân-ı kâmile karşı i'tî-râz koparan sersem ve eğri gören kimse, senin bir kötü metâ'dan ibâret olan istidlâlât-ı akliyyen revâç bulmak ve makbûl olmak için onları beğenip, "Oh, oh ne güzel mütâlaât!" dedin."

تا فریبی آن مشام پاک را آن چریده گلشن افلاک را

2080. Ta ki o pâk olan meşâmı, o eflâk gülşeninin otlamışını aldatasın!

"Pâk olan meşâm"dan murâd, rûh-ı musaffâ ve "eflâk gülşeni"nden murâd, a'yân-ı sâbitedir. "Ey gâfil, sen çürük reylerini, o musaffâ olan ve a'yân-ı sâbite âlemini mütâlaa eden insân-ı kâmilî aldatmak için beyân ediyorsun öyle mi? Şaşanım aklına!"

حلم او خود را اگر چه گول ساخت خویشتن را اندکی باید شناخت

2081. *Onun hilmi gerçi kendisini câhil yaptı, kendini biraz tanımak lâzım.*

"O insân-ı kâmilin hilmi ve mülâyemet-i tab'ı, gerçi kendisini câhil yerine koyup, senin edebsizliği yüzüne çarpmadı, fakat âdem olan kimse de , biraz insâf edip, kendi haddini bilmek ve tanımak lâzım!" İşte ulûm-ı enbiyâ ve evliyâyı içtihad ve istidlâlât-ı akliyye zannedip, kendi akl-ı nâkıslanıyla ölçen ulemâ-yı zâhirin hâli de böyledir.

دیگ را گر باز ماند امشب دهن گربه را هم شرم باید داشتن

2082. *Eğer tencerenin ağız bu gece açık kaldı ise, kediye de hayâ tutmak lâzımdır.*

"Tencere"den murâd, kâmilin vücûdu ve "gece"den murâd, perde-i beşeriyet, "kedi"den murâd, ma'rifet hırsızları olan nâkıslardır. Ya'ni, "Kâmilin vücûd-ı unsurişî, perde-i beşeriyet içinde açık kaldı ve tasarrufu ve tedbîr-i ma'nevîsi ile, o vücûd-ı unsurî ahkâmı örtülmedi ise, ma'rifet hırsızları olan nâkıslar da, hayâ edip, ondan çaldıkları hikem ve ma'rifeti ona satmamaları ve sükût etmeleri lâzımdır."

خویشتن گر خفته کرد آن خوب فر سخت بیدارست دستارش میر

2083. *O ferî güzel olan eğer kendisini uyumuş yaptı ise, pek uyanıktır, onun sarığını götürme!*

"O bâtınınun revnakı güzel olan kâmil, eğer kendisini ca'lf olarak uyumuş gösterdi ise o bâunen çok uyanıktır; senin kalbinin en ince köşelerine kadar nüfûz-ı nazar sâhibidir. Sakın onun sarığını kapma!" "Destâr bürden", hiçe saymaktan kinâyedir.

چند گویی ای لجوج بی صفا این فسون دیو پیش مصطفی

2084. *Ey safâsız inatçı, huzûr-ı Mustafâ'da bu şeytanın füsûnu nice bir söylersin?*

"Safâ", bir şey bulanık olmayıp duru ve berrâk olmak ma'nâsınadır. "İstîfâ", iftiâl bâbindan olup, "Mustafâ" ism-i mef'ûldür. Bir şeyin güzidesini ve sâfını almak ve ihtiyâr etmek ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ey nefsin murdâr sıfatlarından bulanmış ve gayr-i sâfî olan inatçı, Hakk'ın ihbâr eylediği bu nefs-i sâfiye sâhibinin huzûrunda bu şeytanın füsûnu ve hilesi olan muhâkemât-i fikriyyeni nice bir söyleyip durursun?"

صد هزاران حلم دارند این گروه هر یکی حلمی ازینها صد چو کوه

2085. *Bu tâife yüz binlerce hilim tutarlar; bunlardan her bir hilim yüz dağ gibidir.*

"Bu kâmiller, nâkûsların birçok sıfât-ı nefsânîyyelerine karşı o nisbetde hilim sahibidirler. Her bir sıfât-ı nefsânîyye mukâbilinde olan onların bir hilmi yüz dağ hüküm ve kuvvetindedir." Ya'ni, o sıfât-ı nefsânîyye onları tahrîk edip gazaba getirmez.

حلمشان بیدار را ابله کند زیرک صد چشم را گمراه کند

2086. *Onların hilmi uyanığı ebleh eder; yüz gözli olan zeyreği gümrah eder.*

Kâmillerin o derece hilimleri vardır ki, uyanık kalbli sâlikleri bile ahmak eder; Ya'ni, o kâmilin kemâlinde şübheye düşürür ve nüfûz-ı nazar sâhibi olan bir zekî ve âkıl kimsenin bile yolunu şaşırır. "Artık hilmin bu derecesi olamaz!" diye onları i'tirâza sevk eder.

حلمشان همچون شراب خوب نغز نغز نغز بر رود بالای مغز

2087. *Onların hilmi, bedî' olan güzel şarâb gibi, güzelcecik dimâğın bâlâsına gider.*

"Nağz", güzel ve iyi ve şey'-i acîb ve bedî' ki, onu görmek hoş gelir. "Nağ-zek", nağzın tasgîridir, "güzelcecik" demek olur. Ya'ni, "Kâmillerin hilimlerinin derece-i gâyede olmasının hikmeti budur ki, onların bu hilimleri azgın nefislerin köküne kadar işler ve te'sîr eder. Bu te'sîrin derecesi anlaşılacak üzere *Nefehâtü'l-Üns*'de mûnderîç olan şu menkûbenin zikrini münâsib gördüm: "Ebu'l-Abbâs Kassâb Âmilî (k.s.) hazretlerinin dergâhına bir edebsiz şahıs gelir, Hz. şeyhi tahkîr ve techîl edip, oradaki mürdâna kendisini beğendirip, şeyh olmak için evvelen dergâhın helâlarına girer ve oradaki tahâret ibriklerini beğenmez ve, bunlar mürdardır!" diyerek bu toprak ibriklerin hepsini kırar. "Bu nasıl dergâhtır, tahâret edecek bir temiz ibrik bulunmaz mı?" diye bağırır. Mürdleri şeyh Ebu'l-Abbâs hazretlerine haber verirler. "Gidiniz pazardan yeni ibrik satın alıp veriniz!" buyurur. Mürdler pazardan gelinceye kadar o herif bağırarak der ki: "Eğer dergâhınızda tahâret edebilecek bir ibrik bulunmuyorsa, bâri şeyhinizin sakalını getiriniz ki, onunla istincâ ve tahâret edeyim!" Hz. Şeyh bunu işitince yerinden kalkıp uzun ve ak sakalını iki avuçlarının içine alarak helâlara doğru gider ve der ki: "Kassâb oğlu bir makâma vâsıl oldu ki, sakalı istincâyâ yarar oldu!" O edebsiz, Hz. şeyhin bu

hilmini ve bu vaziyet-i mütevâzîânesini görünce derhâl ayaklarına kapanıp:
"Ey şeyh kâfir idim, müslümân oldum, afv et!" diyerek ona bende olmuştur."

مست را بین از شراب پر شیگفت همجو فرزین مست کز رفتن گرفت

2088. *Pek acıb olan şarâbdan sarhoşu gör; sarhoş ferzîn gibi eğri gitmek tuttu.*

"Te'sîri pek acıb olan üzüm şarâbından sarhoş olmuş bir adamı gör, şatranç oyununda olan ferzîn ismindeki taş gibi nasıl o yana bu yana yıkılarak eğri büğrü gitmektedir." "Ferzîn", şatranç oyununda hükmü diğer taşlardan ziyâde olan bir taşdır ve diğer taşlar üzerinde tasarruf için eğri büğrü dolaşır.

مرد بر ناز آن شراب زود گیر در میان راه می افتد چو پیر

2089. *Kavî adam, o çabuk tutan şarâbdan ihtiyar gibi yol ortasında düşer.*

Kuvvetli bir adam, çabuk te'sîr eden o üzüm şarâbından, yürümeğe mecâli kalmayıp, bir ihtiyar gibi yol ortasında düşüp kalır.

خاصه این باده که از خم بیست نی می که مستی او یک شبیست

2090. *Husûsiyle bu bâde ki, "Belâ!" küpündendir; bir mey değildir ki, o bir geceliktir.*
[2097]

2087 numaralı beyitten sonra gelen beyitlerin yekdiğerine rabtu budur ki: İnsân-ı kâmillerin hilmi, şarâb-ı latîf gibidir ve bu hilim şarâbı edebiszlerin di-mâğına kadar gidip, onları sarhoş eder ve ferzîn gibi onların bâtınlarını ileri geri hareket ettirir. Ya'ni, gâh ikrâra ve gâh inkârâ sevk eder. Cismânî olan üzüm şarâbından sarhoş olanların harekât-ı zâhiriyyeleri de böyle değil midir? Onlar da böyle düşe kalka giderler ve bu şarâbın te'sîri nihâyet bir gecelik olur, ondan sonra ayılır. Fakat bu şarâb "Belâ!" küpünden ve rûhânî olursa, ya'ni, *أَنْتَ رَبُّكُمْ* ["Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"] (A'râf, 7/172) hitâb-ı ilâhîsine rûhlann "Belâ!" [Evet!] cevâbını verdiği andan itibaren içilmiş olursa bu aşk-ı ilâhî şarâbının te'sîri ebedîdir. O şarâb-ı rûhânî, te'sîri bir gece devâm eden şarâb cinsinden değildir. Rûha mukârin olduğu için, rûh ile berâber kâimdir.

آنکه آن اصحاب کهف از نقل و نقل سبحد و نه سال گم کردند عقل

2091. *Odur ki, o Ashâb-ı Kehf mezeden ve naklden, üç yüz dokuz yıl aklı mahv ettiler.*

"Nukl", meze demektir; ve "meze"den murâd, ibtilâ-yı hayât-ı sûrîdir ki, bu ibtilâ onların bu hayât-ı sûriyyeden, hayât-ı berzahıyyeye intikallerini iktizâ etmiştir; ve bu hayât-ı berzahıyye dahi onlara uykü sûretinde müstevlî olup, üç yüz dokuz sene o hâl içinde kalmışlardır. Ve bu kadar sene onların vücûdlarındaki akıl muattal olmuştur. Nitekim sûre-i Kehf'deki âyet-i kerîmede, وَأَزْدَادُوا تَسْعًا وَتَبْنُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةِ سَنَةٍ ya'ni, "Onlar mağaralarında 309 sene kaldılar" (Kehf, 18/25) buyrulur. Ya'ni, "Bu rûhânî ve "Belâ!" küpünün şarâbı o şarâbdır ki, o Ashâb-ı Kehf, küffânın tasallutu belâsının mezesini yediler ve bu sebeble hayât-ı berzahıyyeye intikal ettiler. Bu halden i'tibâren rûhları 309 sene sızdı ve aklın faâliyetinden tecerrüd etti." Ashâb-ı Kehf'in kıssası tefsîrlerde munderîç olduğundan, burada tafsîle lüzûm görölmedi.

دستها را شرحه شرحه کرده‌اند

ز آن زمان مصر جامی خورده‌اند

2092. *Ondan Mısır kadınları bir kadeh içmişlerdir, ellerini şerha şerha etmişlerdir.*

Ya'ni, "O aşk şarâbından Mısır kadınları bir kadeh içtiler ve ellerini kesip parça parça ettiler." Bu beyt-i şerîf[de], Yûsuf (a.s.) ile Züleyhâ kıssasına işâret buyrulur. Kıssanın tafsîli tefsîr kitâblarındadır. Ve elsine-i nâsda da meşhûrdur. Hulâsası budur ki: "Mısır azîzinin kansı olan Züleyhâ, kölesi Yûsuf'u sevmiştir" diye kendisini ta'yîb eden ba'zı Mısır kadınlarını nezdine da'vet edip, bir ziyâfet çekti ve bu ziyâfette kadınların ellerine meyveler ve meyvelerin kabuklarını soymak ve kesmek için ustura gibi keskin bıçaklar verdi. Birdenbire onların huzûruna Yûsuf (a.s.)'ı çıkanverdi. Bu kadınlar Hz. Yûsuf'u görür görmez şaşırıldılar ve onun güzelliğine hayrân olup, bıçaklar ile ellerini kestiler ve بَشْرًا إِن هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ (Yûsuf, 12/31) Ya'ni, "Bu beşer değildir, ancak melek-i kerîmdir" dediler. Nitekim kıssanın tafsîli sûre-i Yûsuf'da mezkûrdur. Ma'lûm olsun ki aşk, hüsne taalluk eder ve hüsni, birî sûrî ve dîğeri ma'nevî olmak üzere iki nevî'dir. "Hüsni-i sûrî", hüsni-i ma'nevînin aksî ve zıllıdır. Binâenaleyh hüsni-i sûrî bir zıll-i zâildir. Eğer aşk hüsni-i sûriye münhasır olur ve bu hüsni-i sûride, hüsni-i ma'nevî müşâhede olunmazsa o aşk, aşk-ı mecâzî ve hayâlî olur; ve hayâlî ve fânî olan aşk ise i'tibârdan sâkıttır ve bu aşk şarâbının sarhoşluğu çok devâm etmez; ve eğer aşk şarâbı, "hüsni-i ma'nevî" kadehinden içilirse, onun nazarında aşk-ı mecâzî ile, aşk-ı hakîkî yerleşir. Evliyâullâhın ba'zılan bu meşrebbedir. Nitekim Lemeât sâhibi Fahreddîn-i Irâkî ve Evhadüddîn-i Kirmânî hazretleri bu zümredendirler.

Ançak bu aşk-ı mecâzî şiddet kesb ederse, gitgide âşıkı kendi hakîkatı olan hüsn-i ma'nevî tarafına çeker. Onun için الحَقِيقَةُ الْحَقِيقَةُ ya'nî, "Mecâz, hakîkatin köprüsüdür" denilmiştir. Ve cenâb-ı Pîr bu ma'nâyâ binâenî l. cildde pâ-dişâhın câriyeye olan aşkı kıssasında;

عاشقی گرزین سرو گرز آن سرست عاقبت ما را بدان سو رهبرست

Ya'nî, "Âşıklık gerek bu başdan ve gerek o başdan olsun, âkubet bizim için o tarafa rehberdir" buyurmuşlardır. Ve *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde de şöyle buyururlar. Şiir:

عشق زلیخا ز ابتدا بر یوسف آمد سالها شد آخر آن عشق خدا میگرد بر یوسف قفا
بگریخت او یوسف پیش زد دست در پیراهنش بدریده شد از جذب او بر عکس حال ابتدا
گفتش قصاص پیرهن بردم ز تو امروز من گفتا بس زینها کند تقلیب عشق کبریا

"Züleyhâ'nın aşkı ibtidâdan senelerce Yûsuf üzerine geldi. Nihâyet o aşk-ı Hudâ oldu. Yûsuf'a arkasını çevirir idi. O Züleyhâ kaçtı, Yûsuf onun arkasında, elini onun gömleği üzerine vurdu. Onun gömleği, Yûsuf'un çekişinden yırtıldı. İbtidâki hâlin aksi üzerine Yûsuf Züleyhâ'ya dedi ki: Senden gömleğin kısıasını bugün götürdüm. Züleyhâ cevâben: Aşk-ı Kibriyâ bunlardan çok taklîb eder."

Ya'nî, Züleyhâ evvelki hâl-i aşkında Yûsuf kaçarken arkasından çekip, onun gömleğini yırtmış idi. Şimdi de Yûsuf, Züleyhâ kaçarken arkasından çekip, onun gömleğini yırttı ve işte bu senin benim gömleğimi yırtmanın kısâsıdır diye bir latîfe etti." Velhâsıl Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkı da bu kabîlden idi.

ساحران هم سکر موسی داشتند دار را دلدار می انگاشتند

2093. Sihirbâzlar dahi Mûsâ'nın sekrini tuttular; dârı dildâr tasavvur ettiler.

Fir'avn'ın sihirbâzları dahi Mûsâ (a.s.)'ın hilm-i nebevîsi şarâbından sarhoş oldular; zîrâ Mûsâ (a.s.) onlara sihirlerini serbestçe vaz' ve icrâ etmelerine mûsâade buyurmuş idi. Onlar bu insân-ı kâmilin verdiği şarâbdan birdenbire sarhoş oldular; darağacını, dildâr-ı hakîkî tasavvur edip Fir'avn'a قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ (Şuarâ, 26/50) ya'nî, "Sen bizi darağacına asarsan bize bir zarar yoktur, biz ancak Rabb'imizle münkalib oluruz" dediler.

جعفر طیار ز آن می بود مست ز آن گرو می کرد بی خود پا و دست

2094. *Ca'fer-i Tayyâr ondan mest idi. Ondan dolayı kendinden geçip ayağını ve elini merhûn etti.*

Ca'fer-i Tayyâr (r.a.) hazretleri o "Belâ!" küpünün şarâbından sarhoş oldu; bu sarhoşluğundan dolayı kendinden geçti ve Mûte muhârebesinde ayağını ve elini fedâ etti. Ca'fer-i Tayyâr hazretlerinin kıssası 2052 numaralı beyitte hülâsaten zikr edilmiş idi.

قصه سبجانی ما اعظم شانی گفتن ابایزید قدس الله سره و اعتراض مریدان
و جواب این مرایشان را نه بطریق گفتن زبان بلکه از راه عیان

- Ebâ Yezîd (kaddesallâhu sırrahû)nın "Sübhânî mâ a'zama şânî!" Ya'ni, "Ben zâtımı şânıma lâayık olmayan şeylerden tenzîh ederim, benim şânım ne acîb azîmdir!" demesi kıssası ve müridlerin itirâzı ve dilin söylemesi tarîkıyle değil, iyân yolundan onlara bunun cevâbı

با مریدان آن فقیر محتشم ابایزید آمد که نک یزدان منم

2095. *O muhteşem olan fakîr Bâyezîd müridlerine: "İşte Yezdân benim!" diye geldi.*

"İhtîşâm", lügatde birinden utanmak ma'nâsınadır; ve "muhteşem", bu masdanın ism-i mef'ûlüdür. Ya'ni, "İstîlâ eden tecellî-i zâtî hasebiyle, kendi vücûd-ı abdânîsini isbât etmekden utanan ve vücûdda Hakk'ın vücûduna müftekr bulunan Bâyezîd (k.s.) o hâlin istiğrâkı sebebiyle "İşte Yezdân benim!" diye müridlerinin önüne çıkıverdi" ki, bu kelâm Hallâc-ı Mansûr'un "Ene'l-Hak" sözünün muâdilidir.

گفت مستانه عیان آن ذو فنون لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا مَا فَاعْبُدُون

2096. *O zû-fünûn sarhoşça âşîkâr olarak, "Benden başka ilâh yokdur, bana ibâdet edin!" dedi.*

Hız. Pîr efendimiz gerek *Fihî Mâ Fih'*lerinde ve gerek *Mesnevî-i Şerîf*lerinde bu hâli bir dereceye kadar akla takrîb için misâller îrâd buyurarak izâh etmişlerdir. *Fihî Mâ Fih'*de buyururlar ki: "Ene'l-Hak" demeyi herkes büyük da'vâdır zanneder, "Ene'l-abd" da'vâsı büyüktür. Ene'l-Hak da'vâsı azîm tevâzu'dur. Zîrâ "Ben abd-i Hudâ'yımı!" diyen kimse, iki mevcûd isbât eder; birisi kendisi için ve diğeri de Hudâ içindir. Fakat "Ene'l-Hak!" diyen kimse, kendisini yok edip ve ber-hevâ eyleyip "Ene'l-Hak!" der. Ya'ni, "Ben yokum, hep O'dur, Hudâ'dan başka mevcûd yoktur. Ben külliyyen adem-i mahzûm ve hiçim!" der bu makâmda tevâzu' ziyâdedir. Şu kadar ki, halk anlamıyorlar." Ve bu husûsda birâz izâhât dahi II. cildin 1336 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342 numaralı ebyât-ı şerifinde geçti. Kümme-lîn hazarâtı bu makâma, "makâm-ı ittihâd" tesmiye buyururlar. Sipehsâlâr hazretleri yazdığı *Menâkıb*'da bu makâm hakkında şöyle buyururlar: "İttihâddan maksûd olan odur ki, vaktâki sâlik cemî'-i makâmât: geçmiş olur ve mücâhedâtı ve riyâzât kuvveti ile nefsin bakrını iksîr-i a'zam yapıp ve bilcümle a'mâlini hiçe sayıp kâbil-i sıfât-ı ahadiyyet olmuş bulunur. Ondan sonra cemî'-i irâdât-ı rûhânî ve cismânî, sûrî ve ma'nevî kalkıp, Hak'ın irâdesine muttasıl ve âkîbet onun sıfatıyla muttasıl olur. Ve bu makâmdandır ki, Hâce-i kâinât ve ser-defter-i mevcûdât (salavâtullâhi aleyh) hazretleri *يَسْمَعُ وَيُبْصِرُ* ["Benimle işitir ve benimle görür"] mertebesine vâsıl olup, sıfât-ı pâk-i ahadiyyete ittisâl buldukta, Hz. Hak (celle ve alâ) hazretleri onların hakkında *وَمَا رَمَيْتُ إِذْ رَمَيْتُ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى* (Enfâl, 8/17) ya'ni, "Ey Habîb-i zîşânım, attığın vakit sen atmadın velâkin Allâh zü'l-celâl hazretleri attı" âyeti ile hitâb buyurmuşlardır ki, bu ma'nâya işâret-i azîmedir. Ve bu makâmât ricâlullâh için şedîd ve mahûf olarak büyük bir makâm ve pek serkeş bir menzildir ve hakikat-i tevhîde ehl-i zâhîrden hiçbir kimsenin ittîlâi yoktur."

Ve filhakîkade yalnız ulemâ-yı zâhîr değil, ehl-i tarîkden bu makâm-ı azîmin çeşnisini tatmayanlar bile bu gibi sözlerden ürküp kaçarlardı. Zîrâ bunlar beşeriyet hicâbı içinde olduklarından bu sırrı idrâk edemezler; fakat birâz muhâkemeleri olsa, kuyâs-ı Kûr'ânî ile böyle bir hâlin hak ve sâbit olduğunu idrâk edip, inkârden kurtulurlardı idi. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de, *نُودَىٰ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَأْمُرْسِي إِلَيَّ أَنَا اللَّهُ* (Kasas, 28/30) Ya'ni, "Mahall-i mübârekde Vâdi-i Eymen tarafından ağaçdan: "Yâ Mûsâ ben Allâh'ımı!" diye nidâ olundu" buyurulur. İmdi mâdemki Hak Teâlâ ağaçdan: "Ben Allâh'ımı!" diye hitâb buyurursa, ağaçdan daha mükerrem

olan insandan böyle bir hitâb vâki' olursa taaccüb olunur mu? Bu ma'nâyı cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki bir beyitte şöyle buyurlar:

حق ز شجر گفت منم و آن شد مقبول همه گر ز بشر گوید این دور مدارش ز عمی
"Hak Teâlâ ağaçdan: Ben Allâh'ım diye hitâb buyurdu ve bu nakil ve hitâb, ulemânın ve ehl-i zâhirin hepsi tarafından makbûl oldu. Eğer bu hitâbı, beşerden ederse, onu akıl gözünün körlüğünden baîd görme!"

Gülşen-i Râz sâhibi Mahmûd Şebisterî hazretleri dahi bir beytinde şöyle buyurur:

روا باشد انا الله از درختی چرا نبود روا از نیک بختی
"Ene'l-Hak hitâbının zuhûru bir ağaçdan câiz olursa, bir nîk-bahtdan niçin câiz olmasın?"

چون گذشت آن حال گفتندش صباح تو چنین گفتی و این نبود صلاح
 2097. *"Uaktâki o hâl geçti, ona sabahleyin dediler: "Sen böyle söyledin ve bu salâhı değildir!"*

Vaktâki Bâyezîd hazretlerinden o geceki hâl-i istiğrâk geçti, müridler ona sabahleyin dediler ki: "Ey üstâd, sen gece "Sübhânî mâ a'zama şânî!" dedin, bu söz fesâd-ı mahzûr, aslâ şerîata muvâfık değildir ve şerîata muhâlif olan şey ise salâh değildir!"

گفت این بار ار کنم از مشغله کاردها در من زنیذ آن دم هله
 2098. *Dedi: "Eğer bu kere dahi bu meşgaleden yaparsam, âgâh olun, o demde bana bıçakları vurun!"*

Hız. Bâyezîd müridlere hitâben buyurdu ki: "Eğer bir daha da'vâ-yı ulûhiyyet meşgalesi benden sâdır olursa, müteyakkız bulunun, o anda benim üzerime bıçaklar ile hücum edip, beni vurun ve kesin!" "Hele" edât-ı tenbîhdır.

حق منزله از تن و من با تنم چون چنین گویم بیاید کشتم
 2199. *"Hak tenden münezzehdir ve ben ten ileyim, vaktâki böyle söylerim, beni öldürmek lâzumdur."*

"Zîrâ Zât-ı Hak ten ve cisim olmaktan münezzehdir ve benim benliğim ten iledir; benim cisim ile olan benliğim mevcûd iken böyle bir söz söylediğim vakit, beni şer'an öldürmek lâzumdur!"

چون وصیت کرد آن آزاد مرد هر مریدی کاردی آماده کرد

2100. *Vaktâki o âzâd olan adam vasiyet etti, her bir mürid bir bıçak hazırladı.*
[2107]

Vaktâki o ten kaydından âzâd olup, hürriyet-i hakîkiyyeye mazhar olan adam ve nefs-i sâfiye sâhibi bulunan Hz. Bâyezîd böyle vasiyet etti; her bir mürid hükmi-i şer'i ifâ için bir bıçak hazırladılar.

مست گشت او باز زآن سغراق زفت آن وصیتهاش از خاطر برفت

2101. *O yine azîm olan suğrâkdan sarhoş oldu; onun vasiyetleri hâtırından gitti.*

"Suğrâk", büyük kadeh ve "sağrâk" "sîn" in fethi ile, mey kadehi ve mey ma'nâlanıdır. Ve *Sirâcü'l-Lügât* 'de ve *Reşîdî* 'de ve *Gıyâsü'l-Lügât* 'da "sîn" in fethi ile, "lüleli bardak" ma'nâsına olup, lafz-ı Türkî olduğu gösterilmiştir. Burada "mey ve şarâb" ma'nâsına olmak münâsıbdır ki murâd, tecellî-i zâtî şarâbıdır. Ya'ni, "Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri yine azîm olan tecellî-i zâtî şarâbından sarhoş oldu; müridlerine kendisinin öldürülmesi lâzım geldiği hakkındaki vasiyetleri hâtırından gitti." Zîrâ bu tecellî-i zâtînin icâbı abdin bî-gûş ve bî-his ve bî-fikr olmasıdır. Nitekim I. cildde [576. beyitte],

بی حس و بی گوش و بی فکر ت شوید تا خطاب ارجعی را بشنوید

Ya'ni, "İrcîî hitâbını işitmeniz için hissiz ve kulaksız ve fikirsiz olunuz!" buyurulmuş idi. Binâenaleyh bu hâl içinde, vasiyetlerin hâura gelmesi imkânı yoktur. Nitekim âfide buyururlar:

نقل آمد عقل او آواره شد صبح آمد شمع او بیچاره شد

2102. *Nakl geldi, onun akli âvâre oldu; sabah geldi, onun şem'i biçâre oldu.*

"Âvâre", mesken ve mekândan uzak olup kapısız kalan demektir. Ya'ni, "Mertebe-i isneyniyyetden, makâm-ı ittihâda nakl-i hâlî geldi, vücûd-ı abdânî kalktı ve aklın barındığı mesken ve makâm kalmadı; binâenaleyh akıl âvâre oldu, şems-i zât doğdu, cismâniyet gecesinden yanan rûh şem'i biçâre oldu.

عقل چون شحنة ست چون سلطان رسید شحنة بیچاره در کنجی خزید

2103. *Akl şıhne gibidir, vaktâki sultân erişti, biçâre şıhne bir köşeye sıvıştı.*

Hükûmet-i zâhiriyyede zâbıta me'mûru kuvve-i tasarrufu, bilcümle kuvâyı kendinde cem' eden hükümdârdan alır ve hükümdârın zuhûr ettiği yer-

de, zâbıta me'mûrunun kuvve-i tasarrufiyyesi kalmayıp, hükümdârın emri altında zebûn olur ve bir köşeye sıvışır. Orada ancak sultanın tasarrufu cârî olur. Bunun gibi akıl dahi vücûd-ı insânide zâbıta me'mûru gibidir, sultân-ı hakîkî olan Hakk'ın tecellîsi vâkî' olduğu vakit, o da zebûn olup tasarruftan geri kalır.

سایه را با آفتاب او چه تاب

عقل سایه حق بود حق آفتاب

2104. *Akıl Hakk'ın sâyesi, Hak da güneş olur; sâyenin onun güneşine ne tâkatı vardır?*

Akıl, Zât-ı Hakk'ın sâyesi ve zillidir; Zât-ı Hak dahi güneş mesâbesindedir, sâye ve gölge, o Hakk'ın şems-i zâtı karşısında aslâ sebât edemez, derhâl zâil olur. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri buyururlar: اذا قرن الحدیث بالقديم لم یبق له اثر Ya'ni, "Hâdis kadîme mukârin olduğu vakit, onun için eser bâkî kalmaz."

گم شود از مرد وصف مردمی

چون پری غالب شود با آدمی

2105. *Âdemîye perî gâlib olduğu vakit, âdemden âdemlik vasfı gâib olur.*

Ya'ni, nitekim cin tâifesi bir adama musallat olup, onda tasarruf ettiği vakit, ondan adamlık sıfatı gidip, yerine cinlik sıfatı gelir ve hüküm gâlibin olur.

زین سری گر زآن سری گفته بود

هر چه گوید آن پری گفته شود

2106. *Her ne söylerse o perî söylemiş olur, gerek bu bir taraftan ve gerek o bir taraftan söylemiş olsun.*

Ya'ni, bir adama bir cin musallat olup, onu taht-ı tasarrufuna alırsa, onun lisânından söyleyen o cin olur. O kimse, gerek bu bir taraftan, ya'ni, insanlık tarafından ve gerek o bir taraftan, ya'ni, cinlik tarafından söylemiş olsun, onun söylediği sözler, ona gâlib olan cinnin söylediği sözler olur.

Hoca Neş'et Efendi, (rahmetullâhi aleyh) Mevlânâ Câmî hazretlerinin *Mesnevî-i Şerif*'in iki beyt-i şerifine yazdığı şerhin tercümesinde şu vak'ayı yazıyor: "1195 târihlerinde İstanbul'da Sultân Bâyezîd civârında tahmînen yirmi yaşında bir delikanlı var idi ve kendisine cin musallat olmuş idi. Onda ânza-i cin o vecihle meşhûd olurdu ki, her gün o havâlideki berber dükkânlarına çıkıp, ehlibâsıyla sohbet ederdi. Bu delikanlı sâf ve bir mahalle gitmemiş ve seyr ü seferi ve tahsîli yok ve aslâ kendi lisânı olan Türkçe'den baş-

ka bir dil bilmez idi. Bununla berâber ba'zı gün Arapça konuşur ve Arapça'dan başka hiçbir dilden anlamaz ve Arapça'yı ana lisânı gibi söyler idi. Ve ba'zı gün Fârisice konuşur, başka dili anlamazdı ve ba'zı gün Hindçe söyler ve ihtiyâcını da o lisanla ifâde ederdi. Ve ba'zı günler Yahûdice ve Fransızca ve Rumca ve Tatarca ve Bulgarca ve Gürcüce söyler ve ba'zı günlerde hiç kimsenin anlamadığı bir lisân tekellüm ederdi. Velhâsıl herhangi lisân ile tekellüm ederse, o gün başka bir lisanla kendisine bir şey anlatmak muhâl idi. Söylediğini anlamak tercümân tedârikiyle mümkün olurdu; ve kendisine mâlik olduğu gün Türkçe konuşmasından ma'lûm olurdu. Ve bugün, evvelce konuştuğu lisanlardan kendisine ne söylense, aslâ anlamaz idi. Fakat cin tâife-si merkûmda tasarruf edip istedikleri lisanda konuştururlar idi ve kendisinde şuûrsuzluk ve sâir ânzada görülmez idi.

Bu kıssadan hisse vardır ki, ednâ mahlûk-ı ilâhî olan cin, bir vücûdda tasarruf ettiği vakit, onun irâdesini selb ve kendi irâdesini infâz edince, Hâlık-ı mevcûdâtın bahr-ı aşkında müstağrak olup, irâdesini, irâde-i Hak'da ifnâ eden kimseden sâdir olan ef'âl ve sıfât ve kemâlât Hakk'ın olmak müsteb'ad değildir."

چون پری را این دم و قانون بود . کردگار آن پری خود چون بود

2107. *Mâdemki peri için bu dem ve kânun olur, o perinin Hâlık'ı ise nasıl olur?*

"Dem", burada "efsûn ve hîle" ma'nâsınadır; ve "kânun", her şeyin aslına derler.Ya'ni, "Mâdemki mahlûk-ı ilâhî olan bir cinnin insana böyle efsûn ve hîlesi oluyor ve cinne mahsûs olarak böyle bir asıl ve kâide vardır, o cinnin Hâlık'ı olan Hak Teâlâ hazretlerinin sıfât ve ef'âli ile bir bendesi üzerinde tasarrufu ve istilâsı niçin olmasın? Bu aslâ müsteb'ad bir şey değildir."

اوی او رفته پری خود او شده ترک بی الهام تازی گو شده

2108. *Onun oluğu gitmiş, muhakkak peri o olmuştur. Türk ilhamsız Arapça söyleyici olmuştur.*

"Kendisine cin musallat olmuş olan o adamın adamlığı gitmiş ve o adam artık cin olmuştur; ve bir Türk'e müstevlî olan cin, Arabî ise, o Türk, ilhamsız olarak lisânıyla Arapça söyleyici olmuştur." Nitekim Hoca Neş'et Efendinin yukanda nakl olunan beyânâtı, bu hâlin şahididir.

nin diğerine hulûlü zannederler; zîrâ bunların nazarında Hakk'ın varlığı muvâcehesinde, kendilerinin dahi varlığı sâbitdir. Nitekim biraz yukanda;

از نظر گاهست ای مغز وجود اختلاف مؤمن و غیر و جهود

[Ey vücûdun mağzı, mü'minin ve mecûsînin ve yahûdînin ihtilâfı, nazar-gâhdandır (*Mesnevî* III, 1254)] buyurulmuş idi.

شیر گیر از خون نرّه شیر خورد تو بگویی او نکرد آن باده کرد

2111. *Arslan tutucu, eğer erkek arslanın kanını içerse, sen dersin ki, "O yapmadı, onu bâde yaptı!"*

Bu ve âtideki beyitlerde hüküm, müstevlî-i gâlibin olduğuna misâldir. Meselâ bir arslan avcısı arslan avına çıkarken korkmamak ve cesûr olmak için içki içer ve kemâl-i şecâat ve cesâretle erkek arslanı avlayıp öldürür. Sen onun böyle dehşetli bir arslan olduğunu gördüğün vakit dersin ki, "Bu arslanı o avlamadı, belki içtiği içki avladı!" Zîrâ bilirsin ki, içki avcının enâniyetinde bir tebeddül vücûda getirmiştir.

ور سخن پردازد از زر کهن تو بگویی باده گفتست آن سخن

2112. *Ve eğer eski altından söz düzerse, sen dersin ki, "O sözü bâde söylemiştir."*

Ve kezâ meselâ bir meclisde nutuk ve söz söyleyecek olan bir kimse, serbest ve fasîh söz söyleyebilmek için, içki içerek sıkılmaksızın halkın muvâcehesine çıksa ve eski altın gibi makbûl ve mu'teber sözler söylese, sen dersin ki, "Buna o serbestliği ve fesâhâti te'mîn eden içkidir ve bu sözü içki söylemiştir.

باده را می بود این شرّ و شور نور حق را نیست آن فرهنگ و زور

2113. *Bir bâdenin bu kadar şer ü şûru olursa, nûr-ı Hakk'ın o hüneri ve kudreti yok mudur?*

İmdi bir bâdenin ve içkinin bu derece şer u şûru ve vücûd-ı insânide bu kadar te'siri olursa, Hakk'ın nûr-ı vücûdunda o kadar hüner ve kudret olmaz mı?

که ترا از تو بکل خالی کند تو شوی پست او سخن عالی کند

2114. *Ki seni senden bi'l-küllîyye hâlî ede; sen süflî olasın da, O sözü âlî ede!*

"Hakk'ın varlığının senin vücüd-ı izâfîn üzerinde te'sîri olamaz mı ki seni, senliğinden tamâmiyle boşaltsın ve senin varlığın yerine, O'nun varlığı kâim olsun. Sen hiç mertebesine tenezzül edesin de, senden yüksek sözler söyleyen senin lisânınla Hak olsun." Nitekim hadis-i şerîfde, يقول الله بلسان عبده يا'ni, "Allâh Teâlâ kulumun lisânıyla "Semiallâhu limen hamideh!" der" buyrulur.

گر چه قرآن از لب پیغمبرست هر که گوید حق نگفت او کافرست

2115. *Gerçi Kur'ân Peygamber'in dudağındandır, her kim Hak söylemedi derse, o kâfirdir.*

Gerçi Kur'ân-ı Kerîm harf ve savt ile Peygamber (a.s.)ın lisân-ı şerîfinden sâdır oldu; ve biz ona lafzıyla ve ma'nâsıyla kelâm-ı Hak'dır dedik. Eğer bir kimse bu kelâmın elfâz-ı zâhîrisinin, mahlûk olan lisân-ı Nebevî'den sudûruna bakıp da, bunu Hak söylemedi, Peygamber söyledi derse, o kimse şer'an kâfir olur. Binâenaleyh bunun gibi, ekâbir-i evliyâullâhın lisânından "Ene'l-Hak" diyenin Hak olduğunu inkâr etmek, hamâkatden başka bir şey değildir. Beyit:

Mansûr "Ene'l-Hak" söyledi
Hakdır sözü, Hak söyledi.

چون همای بی خودی پرواز کرد آن سخن را بایزید آغاز کرد

2116. *Vaktâki bi-hodluk hümâsı pervâz etti, Bâyezîd o söze âgâz etti.*

Hakk'ın tecellisi ile, kendinden geçmek hümâsı uçtuğu vakit, Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, yine o nevî' söze başladı.

عقل را سبیل تحمیر در ربود ز آن قوی تر گفت کاول گفته بود

2117. *Aklı tahayyür seli kaptı; ondan daha kuvvetli söyledi ki, evvel demiş idi.*

Tecellî-i Hakk'ın muktezâsı olan hayret seli, cenâb-ı Bâyezîd'in aklını kaptı; evvelce söylemiş olduğu sözden daha kuvvetlisini söylemeğe başladı, şöyle ki:

نیست اندر جبه ام الا خدا چند جویی بر زمین و بر سما

2118. *"Cübbemin içinde Hudâ'nın gayri yokdur, nice bir yerde ve gökte ararsın!"*

Bu beyt-i şerîf Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin hâl-i istiğrâkda söylediği
ليس في جيتي سوى الله Ya'ni, "Cübbemin içinde Allâh'ın gayri yokdur" kelâm-ı
Arabî'sinin tercümesidir.

آن مریدان جمله دیوانه شدند کاردها بر جسم پاکش می زدند

2119. O müridler hep dîvâne oldular; bıçakları onun cism-i pâkine vurdular.

O müridler, mürsidler olan Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinden, kendi anlayışlarına göre şer'a muhâlif gördükleri bu sözleri işitince çıldırdılar ve hazır-ladıkları bıçakları o hazretin rûh-ı latîf hâline gelen cism-i pâkine vurdular.

هر یکی چون ملحدان مجرّد کوه کارد می زد پیر خود را بی ستوه

2120. Her biri Gird-i kûh mülhidleri gibi melûl olmaksızın kendi pîrine bıçak
[2127] vurdu.

"Gird-i kûh" *Burhân*'da Mâzenderân vilâyetinde bir dağın ismidir denil-miştir. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî buyurur ki: "Rey şehr-i nevâhisinde bir dağın adıdır ki, İmâm Fahrredîn-i Râzî zamânında mülhidler o dağ üzerinde toplanmışlar idi." "Sütûh", darılmak ve içi sıkıl-mak ve melûl olmak ma'nâsınadır. Ya'ni, "Müridlerin her biri "Gird-i kûh" dağında toplanan mülhidler ve mezheb-i bâtil erbâbı gibi aslâ melûl olmak-sızın ve sıkılmaksızın, kendi pîri olan Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine bıçak vurdu."

هر که اندر شیخ تیغی می خلید باز گونه از تن خود می درید

2121. Her kim ki şeyhe bir bıçak sapladı, tersine olarak kendi teninden yırtıldı.

Şeyhe bıçak saplayan kimse, şeyhin ne tarafına sapladı ise, kendi cismi-nin o tarafını yaraladı.

يك اثر نی بر تن آن ذو فنون و آن مریدان خسته و غرقاب خون

2122. O zû-fünûnün teni üzerinde bir eser yokdu, halbuki o müridler mecrûh ve kana gark idi.

هر که او سوی گلویش زخم برد خلق خود بیریده دید و زار مُرد

2123. Her kim onun boğazı tarafına yara götürdü, kendi boğazını kesilmiş gör-dü ve zârîlikle öldü.

Mürîdlerin herhangisi, Hz. Bâyezîd'in boğazını yaraladı işe, kendi boğazını kesilmiş bir halde gördü ve feryâd ederek öldü.

و آنکه او را زخم اندر سینه زد سینه اش بشگافت و شد مرده ابد

2124. *Ve o kimse ki, onun sînesine yara vurdu, onun sînesi yarıldı, mürde-i ebed oldu.*

Ma'lûm olsun ki, burada iki mes'ele vardır. Birisi Hz. Bâyezîd'in bıçak ile cism-i şerifinin kesilmemesi ve diğeri ona bıçak vuranın kendi vücûdunu yaralamasıdır. Evvelki mes'elenin sırrı budur ki, böyle bir tecellî vukû'unda kâmillerin vücûdunun kesâfeti letâfete münkalib olur. Nitekim ارواحنا اشباحنا يا'ni, "Bizim rûhlarımız cesedlerimizdir ve cesedlerimiz rûhlarımızdır" buyururlar ve o hâl içinde onların görünen sûret-i beşerîyyeleri, sûret-i berzahîyye gibi latîf olur. Rû'yâda görülen ecsâd-ı beşerîyye bunun nazîridir. Zîrâ rû'yâdaki sûretlere bıçak saplansa müteessir olmaz ve kesilmez; ve kezâ âyîne de görülen suver-i misâliyye dahi bu kabîldendir.

İkinci mes'elenin sırrı budur ki, insân-ı kâmil kemâl-i letâfeti ile bir âyîne mesâbesindedir ona mukâbil olanlar iyi ve kötü her ne görürlerse, kendilerine âit olur ve meselâ bir kimse aynaya tecâvüz etse, ona mün'akis olan kendi sûretine tecâvüz etmiş olur. Beyt-i Mısıfî-i Niyâzî (k.s.):

Halk içre bir âyîneyim
Her kim bakar bir ân görür
Her ne görür kendi yüzün
Ger yahşi ger yâman görür.

Ve âtûdeki ebyât-ı şerîfede bu sır îzâh buyurulur:

و آن که آگه بود ز آن صاحب قرآن دل ندادش که زند زخم گران

2125. *Ve o kimse ki, o sâhib-kırândan âgâh idi, ona ağır yara vurmak için gönül vermedi.*

"Sâhib-kırân", ilm-i nücûm ulemâsı ıstılâhında o kimsedir ki, onun doğduğu senede Zühre ve Müşteri seyyâreleri bir burçda cem' olur; ve bu karâr birçok seneler sonra vukû'a gelir. Bu senede doğan çocuk ya zâhîrde veya bâtında büyük bir adam olur. Ya'ni, "O mürîd ki, sâhib-kırân olan Bâyezîd hazretlerinin büyüklüğünden âgâh idi, ihtiyât edip ona ağır yara vurmak istemedi ve yalnız bir hafif yara açmakla iktifâ etti."

نیم دانش دست او را بسته کرد جان ببرد الا که خود را خسته کرد

2126. Yarım ma'rifet onun elini bağlanmış yaptı, canını kurtardı; şu kadar ki, kendini mecrûh etti.

O hafif yara vuran müridin, Hz. Bâyezîd hakkında yarım ma'rifeti, ona ağır yara vurmak husûsunda elini bağladı; binâenaleyh o yarım ma'rifetin fâidesini gördü ve canını helâkten kurtardı; fakat o hazrete açığı hafif yara nisbetinde, kendini yaraladı.

روز گشت و آن مریدان کاسته نوحه ها از خانه شان برخاسته

2127. Gündüz oldu ve o müridler eksilmiş, onların evinden feryâdlar kalkmış.

Geceki hücum geçti ve gündüz oldu, gördüler ki o muhâcim müridlerden ba'zılan eksilmiş ve ortadan gâib olmuş idi. O ölenlerin evlerinden âileleri feryâd koparmış idi.

پیش او آمد هزاران مرد و زن کای دو عالم در یک پیرهن

2128. Binlerce erkek ve kadın onun huzûruna geldi, dediler ki: "Ey iki âlem bir gömleğinde munderiş olan!"

"İki âlemin bir gömlekte munderiş olması" âlem-i kesâfet ve letâfet ve âlem-i sûret ve âlem-i ma'nâ ve tenzîh ve teşbîh, insân-ı kâmilde munderiş olması ma'nâsıdır.

Hind şârihlerinden Muhammed Mîr şöyle buyurur: "Ya'ni, onun huzûruna binlerce erkek ve kadın toplanıp sordular ki: "Ey Bâyezîd, gerçi senin vücûdun, vahdet-i vücûd i'tibârıyla müridlerin teninin aynı idi; ve senin cismin hançer ve kılıç yarısından pâk idi. Zîrâ o ten Hâlık Teâlâ'nın zâtıdır. Böyle olunca müridlerin teni niçin mecrûh olmuşdur?" "Cism-i şeyhin mecrûh olmaması mertebe-i tenzîh i'tibârıyla ve müridlerin tenlerinin mecrûh olması teşbîh i'tibârıyledir; zîrâ kesîf olan ancak müridlerin cisimleri idi." Nitekim âtîde beyitte buyururlar:

این تن تو گر تن مردم بدی چون تن مردم ز خنجر گم شدی

2129. Bu senin tenin eğer âdem teni olaydı, âdem teni gibi hançerden gâib olurdu.

Ma'lûm olsun ki, bu bahisler gâyet nâzik bahislerdir; zannolunmasın ki Bâyezîd bu mertebe-i abdiyyetde Hak olmuşdur. Zîrâ vücûd-ı mutlak-ı Hak'ın

her mertebede bir hükmü vardır ve vücûdun her bir mertebesi, diğer mertebesinin gayridir, aslâ aynı değildir. Nitekim suyun "buz" mertebesi, "su"yun "ayn"ı değildir. Zîrâ su ile yapılan işler, buz ile yapılamaz. Bu i'tibâr ile gayriyet pek açık ve sarîhtir; binâenaleyh insân-ı kâmilin vücûd-ı abdânîsi, tecellî-i Hak vukû'unda nefsü'l-emirde bâkîdir. Bu taayyün aslâ bâtil ve zâil olmaz. Ancak bu taayyün müşâhededen kalkar; çünkü ilm-i ilâhîde sâbit olan abdin sûreti, vücûd-ı mutlakın her bir mertebesinde bir kisve ile zâhir ve gayriyeti bâkî olur. Bu sûret, mertebe-i şehâdetde dünyâda unsurî ve mertebe-i berzahda misâlî ve mertebe-i ervâhda cevher-i mücerred-i nûrânîdir. Ric'at-ı kahkariyye ile, mertebe-i ilme avdet edinceye kadar, zıkr olunan merâtıbd e abdin gayriyeti sâbitdir; ve ilim mertebesi, zât-ı sırf tan temeyyüz i'tibârıyla bu zât-ı bahtın gayri ise de, onun nisebi olmak i'tibârıyla de aynıdır. Meselâ nısıf ve sülûs ve rub' ve hums' ve sūdüs ilh. vâhidin nisbetleri olmak ve vâhidde mündemiç olmak i'tibârıyla vâhidin aynıdır ve vâhidden ayrılp nısıf ve sülûs ve rub' ilh. hâlinde temeyyüz ettikleri vakit, o vâhidin gayridirler. Hak ile abd arasındaki ayniyet ve gayriyet dahi böyledir. Binâenaleyh abd kendi mertebesinde Hak ve Hak da kendi mertebesinde abd olmaz. Şu kadar ki abd, abdiyyeti Hakk'ın vücûdunda iktisâb etmiştir. Bu incelikleri anlamayanlar maatteessüf vahdet-i vücûd aleyhinde bulunurlar ve ma'rifet kapılarını kendi üzerlerine kaparlar.

İmdi bu mukaddime ma'lûm olduktan sonra anlaşılır ki bu vak'ada Hz. Bâyezîd'ün vücûd-ı abdânîsi zâil olmadı; belki tecellî-i Hak, onu kesâfet-i beşeriyye mertebesinden, mertebe-i letâfete ve melekîyyete nakl etti ve bu mertebede ona zât ve sîfât ile tecellî buyurdu. Vaktâki müridler tecâvüz ettiler, onun vücûd-ı latîfine bıçaklar te'sîr etmedi; nitekim bu babdaki izâhât yukarıki 2125 numaralı beyitte de geçti.

با خود اندر دیده خود خار زد

با خودی با بی خودی دو چار زد

2130. *Bir kendi ile olan bir kendinden geçmiş olan ile karşılaştı, kendiyle olan*
[2137] *kendi gözüne diken vurdu.*

"Dûçâr zeden", mukâbele etmek ve karşılaşmak ma'nâsınadır. "Bâ-hod"dan murâd, kendi mevhûm olan varlığına yapışmış olan nefsânî kimsedir; ve "bî-hod"dan murâd, hâlen kendi mevhûm olan varlığından geçmiş olan rabbânî kimsedir. Bir nefsânî olan kimse, bir rabbânî olan zât-ı şerîfe muâriz ve mukâbil olduğu vakit, zarar kendine olur. Nitekim Hacı Bayram Velî (k.s.) hazretleri aleyhinde bulunan vezîr, Edirne'de bir ziyâfet tertib edip, o hazrete zehirli bir şerbet veririr. O zât-ı şerîf dahi şerbeti eline alıp vezîre hitâben bu-

yururlar ki: "Biz bu şerbeti içeceğiz, fakat nef' ve zararı size âit olacaktır!" Ba'dehû şerbeti içerler; biraz sonra o zehrin eseri vezîrde sancılar ile zâhîr olup, terk-i hayât eder. Menâkıb-ı evliyâda bu gibi vakâyî'in emsâli pek çokdur.

ای زده بر بی خودی تو ذو الفقار بر تن خود می زنی آن هوش دار

2131. *Ey sen ki bir bi-hod üzerine Zülfikâr vurmuşsun, onu kendi tenin üzerine vurursun, akıl tut!*

"Ey gâfil, sen kendinden geçmiş ve mevhûm olan varlığından fânî olmuş bir veliyy-i kâmile Zülfikâr, ya'ni, kılıç vurmuşsun; veyâhud ona ezâ ve cefâ etmişsin. Bil ki o kılıcı kendi tenine vurdun ve o ezâ ve cefâyı kendine yaptın!" Bir mu'teriz çıkıp diyebilir ki: "Bu âlemde birçok evliyâyâ ve hattâ enbiyâyâ taarruz edenler oldu; onların hiçbirine, Hz. Bâyezîd ile müridleri arasındaki hâl vâki' olmadı! Cevâben deriz ki: Fânî-illâh olanlara tecâvüz edenlerin cezâları, muhtelif eşkâl ve sûretde olur. Ba'zan Cenâb-ı Hak bir hikmete müsteniden mütecâvizin cezâsını imhâl buyurur. Sonra ya bu âlemde veyâhud âlem-i âhiretde Müntakim ismi ile tecellî eder. Bu âlemdeki itikâmı dahi ya mütecâvizin kendi eli ile vâki' olur, sûret-i zâhirede halk buna, hatâ ve kazâ derler; veyâhud diğer birinin eli ile vâki' olur; ona da cinâyet derler. Zîrâ halk iç yüzünden gâfilidirler; âhiretdeki cezâ ise, dünyâdaki cezâlara kâbil-i kıyas değildir. Hak Teâlâ bu cezâlar hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de "azâb-ı ekber" buyurur. Nitekim sûre-i Secde'de وَلَنَذِقَنَّهِنَّ مِنَ الْعَذَابِ الْأَلِيمِ (Secde, 32/21) ya'ni, "Biz onlara azâb-ı ekberden aşağı olan azâb-ı ednâyı tattırınız!" buyurulur.

ز آنکه بی خود فانیست و ایمنست تا ابد در ایمنی او ساکنست

2132. *Zîrâ ki bi-hod fânîdir ve emîndir, ebede kadar o, eminlikde sâkindir.*

"Zîrâ kendinden geçmiş olan kimse, vücûd-ı Hak'da fânîdir ve kendi varlığından geçip, Hakk'ın varlığında fânî olmuş olan kimse, ebede kadar, ya'ni, hadd-i zamânî olmaksızın eminlikde sâkindir, onlar için dünyâda ve âhiretde havf ve hüzn yoktur." Nitekim âyet-i kerîmede وَلَا يَخَافُ عَلَيْهِمْ (Yûnus, 10/62) ["Bilesiniz ki Allâh'ın velîlerine korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de!"] buyurulur.

نقش او فانی و او شد آینه غیر نقش روی غیر آن جای نه

2133. *Onun nakşı fânî ve o, ayna oldu, orada gayrin yüz bin nakşından başkası yoktur.*

Bu beyt-i şerîfde "nefs-i sâfiye" mertebesine işâret buyrulur ki, abdiyyet-i mahza ve cennet-i zâta duhûl mertebesidir; ve bu zât nefsin bilcümle merâtibini hatm etmiştir. Nitekim âyet-i kerîmede رَاضِيَةً ارْجَعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً (Fecr, 89/27-30) ya'ni, "Ey nefs-i mutmainne, Rabb'in olan "Allâh" ismi tahtına râziye ve merziyye olduğun halde rü-cû' et, müteâkıben benim ibâdım arasına gir ve cennet-i zâtuma duhûl et!" buyrulur.

گر کنی تُف سوی روی خود کنی ور زنی بر آینه بر خود زنی

2134. Eğer "tüf" yaparsan, kendi yüzün tarafına yaparsın; ve eğer ayna üzerine vurursan, kendine vurursun!

"Tüf", tükürürken çıkarılan sadâ demektir. Ya'ni, "Ey gâfil, eğer sen bî-hodun yüzüne "tüh" diye tükürürsen, bil ki kendi yüzün tarafına tükürmüş olursun; çünkü o aynadır ve bir kimse beğenmediği ve hoşlanmadığı şeye karşı "tüh" der; ve eğer sen kâminden hoşlanmadın ise, bil ki o aynada kendini gördün ve kendi yüzüne tükürdün." Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fihî Mâ Fih*'lerinin 11. faslında şöyle buyrulur: Şeyh Muhammed Sererzî, müridlerin arasında oturmuş ve müridlerin birisi de baş kebabı iştihâ etmiş idi. Şeyh, "Falan için baş kebabı getiriniz!" diye emr etti. "Onun baş kebabına ihtiyâcı olduğuna ne ile bildin?" dediler, cevâb verdi ki: "Otuz senedir bende ihtiyâç kalmamışdır ve kendimi bütün ihtiyâçlardan pâk etmişimdir ve münezzehim. Ayna gibi sâf ve nakışsız olmuşum; vaktâki hâtırma baş kebabı geldi, bende iştihâ peydâ ve ihtiyâç hâsıl oldu. Onun, filânın takâzâsı olduğunu bildim. Zîrâ ayna nakışsızdır. Eğer aynada nakış görünürse, o gayrin nakışdır."

ور بینی روی زشت آن هم تویی ور بینی عیسی و مریم تویی

2135. *Ve eğer çirkin yüz görürsen, o dahi sensin ve eğer İsa'yı ve Meryem'i görürsen, sensin.*

Ey gâfil, eğer bî-hod olan insân-ı kâmilde çirkinlik hâli görürsen, bil ki o senin hâlinin aksidir; ve eğer onda vech-i İsa'yı ve Meryem'i görürsen, yine bil ki o senin vechindir.

او نه اینست و نه آن او ساده است نقش تو در پیش تو بنهاده است

2136. *O ne budur ve ne odur, o sâdedir; senin nakşını senin önüne koymuştur.*

چون رسید اینجا سخن در لب بیست چون رسید اینجا قلم در هم شکست

2137. *Uaktâki söz buraya erişti, dudağın kapısını bağladı; vaktâki buraya erişti, kalem kırıldı.*

Ya'ni, insân-ı kâmilin sûret-i kesîfesinin letâfete tebeddülü ve bir ayna gibi mücellâ olup, muhâtablarının in'ikâs-ı ahvâli ve hadd-i zâtında kendisi renksiz ve sâde olup, ayna gibi kendisine mün'akis olan sûretlerden ârî olması, zevkî ve vicdânî bir hâl olduğundan, elfâz ve ibârât ile anlatmak mümkün değildir. Bu bahse gelince söz, ağzın kapısı olan dudakları bağlar ve kalem bu bahse gelince kırılır ve yazamaz bir hâle gelir. Zîrâ bu makâm vahdet-i vücûd mes'elesinin inkişâf-ı hakikatı makâmıdır ve kalb-i sâlike tecellî-i zâtî vukû'u hâlidir. *Mesnevi-i Şerîf* şârihlerinden cenâb-ı İmdâdullâh (k.s.) hazretleri *Vahdet-i Vücûd* risâlelerinde buyururlar ki: "Bu makâm gitmeğe lâıykdır, söylemeğe lâıyk değildir. Söylemekden bilmeğe ve bilmekden görmeğe ve olmağa kadar çok fark vardır." Mevlânâ Câmî (k.s.) bu makâm hakkında şu rubâîyi buyururlar:

از ساحت دل غبار کثرت رفتن خوشتر که بهره در وحدت سفتن

مغرور سخن مشو که توحید خدای واحد دیدن بود نه واحد گفتن

"*Sâha-i dilden gubâr-ı kesretin gitmesi, vahdet incisini boş sözler ile delmek-den daha hoşdur. Söze mağrûr olma, zîrâ tevhîd-i Hudâ bir görmektir, bir demek değildir.*"

لب بیند ار چه فصاحت دست داد دم مز و الله اعلم بالرشاد

2138. *Her ne kadar fesâhat elverdi ise de, dudağı bağla, dem vurma! Allâh Teâlâ reşâdi en çok bilicidir.*

Bu beyt-i şerîf, ma'nâ-yı husûsîsi i'tibârîyle, zât-ı şerîflerinden, yine zât-ı şerîflerine hitâbdır. Ma'nâ-yı umûmîsi i'tibârîyle, kendilerine vahdet-i vücûd sırn zevkan ve hâlen münkeşif olan zevât-ı kirâma tavsiyedir. Ya'ni, "Her ne kadar lisânındaki fesâhat-i kelâmîyye sebebiyle, esrâr-ı münkeşîfeyi, ehl-i zekânın akıllarına takrîben anlatmak mümkün ise de, ağzını kapa ve sus! Allâh Teâlâ doğru yola sülûkü en çok bilicidir."

بر کنار بامی ای مست مدام پست بنشین یا فرود آ و السلام

2139. *Ey mest-i müdâm, damın kenârındasın, ya çöküp otur, yâhud aşağıya in vesselâm!*

"Müdâm", bâde ve içki ma'nâsınadır. Burada "müdâm"dan murâd, şarâb-ı tecellî-i ilâhîdir. "Dam kenarı"ndan murâd, kesâfet-i beşerîyye ile hâl-i letâfet arasındaki hadd-i fâsıldır. Ya'ni, "Ey Hakk'ın tecellîsi şarâbından sarhoş olmuş olan kimse, sen şimdi kesâfet-i beşerîyye ile, letâfet-i rûhâniyye arasındaki hadd-i fâsıldasın. Ya bu letâfete nâzır olan hâl içinde çöküp otur, ya'ni, sükût et; veyâhud yine kesâfet-i beşerîyye hâline rücû' et vesselâm!"

هر زمانی که شدی تو کامران آن دم خوش را کنار بام دان

2140. *Her bir zamân ki sen kâmrân oldun, o hoş demi dam kenârı bil!*
[2147]

Sen tecellî-i ilâhiye mazhar olup murâdına nâil olduğun her bir vakit, o zevkî ve vicdânî olan hoş ve latîf ânu dam kenân bil; zîrâ bu dem bir taraftan kesâfet-i beşerîyyeye ve diğer taraftan letâfet-i rûhâniyyeye nâzırdır.

بر زمان خوش هراسان باش تو همچو گنجش خفیه کن نی فاش تو

2141. *Hoş olan zamân üzere sen korkucu ol; sen onu hazîne gibi gizle, fâş etme!*

Hoş ve latîf olan tecellî-i Hak zamânı, dam kenânı gibi sukûtudan korkulacak bir makâmdır; binâenaleyh böyle bir hâl vuku'unda kork ve o hâlî bir hazîne ve defîne gibi sakla, nâ-mahrem ve nâ-ehil olan kimselere ifşâ etme! Zîrâ o gibi tecelliyât-ı Hakk'ın tevâlîsinden mahrûm kalırsın.

تا نباید بر ولا ناگه بلا ترس ترسان رو در آن مکمن هلا

2142. *Tâ ki vilâ üzerine ansızın belâ gelmesin; âgâh ol, o mekmende korka korka git!*

"Velâ", "vâv"ın fethi ile, karâbet ve dostluk ma'nâsınadır; ve "vâv"ın kesriyle "vilâ" tetâbu' ve birbiri arkasına gelmek ma'nâsınadır. Burada tetâbu' ma'nâsınadır. "Belâ", nîkmet ve imtîhân ve kerâhet olunan şey demektir. Ya'ni, "Ey kimse, sana vâkî" olan o latîf tecelliyât-ı Hakk'ı ifşâ etme; tâ ki o tecelliyâtın tetâbu'u ve tevâlîsi üzerine ansızın nîkmet-i zevâl ve inkîtâ gelmesin! Âgâh ol, bu gizli olan mahalde ve makâm-ı ma'nevîde korka korka git! Zîrâ dam kenân gibi tehlikelidir.

ترس جان در وقت شادی از زوال ز آن کنار بام غیبت اترحال

2143. *Şâdî vaktinde cânın zevâlinden korkması, o gayb damının kenârından irtihâldir.*

Meselâ meserret vaktinde: "Amân bu zevkli haller ve zamânlar geçecek" diye insanın canında bir korku olur. İşte bu korku, mertebe-i gaybda bulunan zevâl damının kenârından emîn bir mahalle irtihâl ve intikâl ma'nâsıdır. Ya'ni, sürûr içinde bulunan bir kimse, bu sürûrun geçmemesi tedâbîrine tevessül eder; zîrâ onun korkusu, dam kenârında durmak gibidir ve sukût etmek ve makamından zâil olmak havfı vardır. Bunun gibi, sâlik tecellî-i Hak sebebiyle âlem-i kesâfetden halâs ve âlem-i letâfete müteveccih olup sürûra müstağrak olunca, dam kenârında bulunan gibi korkmalı ve esrâr-ı gaybiyye damının kenârından sukût etmemek için, mahall-i selâmete irtihâl ve intikâl etmelidir; ve mahall-i selâmet, ketm-i esrâr hâlidir.

روح می بیند که هستش اهتزاز

گر نمی بینی کنار بام راز

2144. Eğer sır damının kenârını görmüyor isen, rûh görüyor; zîrâ onun ihtizâzı vardır.

Ya'ni, "Ey sâlik eğer sen esrâr-ı gaybiyye damının kenârını ve tehlikesini akıl gözüyle görmüyor isen, rûh görüyor ve bu görüşü sebebiyle sukût havfından ihtizâz ediyor ve titriyor." Nitekim cenâb-ı Pîr *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki şu beyt-i şerîf ile bu ma'nâyı işâret buyururlar: Beyit:

هر طریبی که در جهان گشت ندیم کهر می برمد از او دلم چون دل تو ز مقدری

"Her bir tarab ve şâdi ki, cihânda en küçük bir kimsenin nedîmi ve mukarîni olmuşdur; benim gönlüm o şâdiden ürker. Zenginlik sürûrundan senin gönlün nasıldır? Acabâ ürkmüyor mu?"

Ma'lûm olsun ki, sürûr gerek ezvâk-ı cismâniyyeden ve gerek ezvâk-ı rûhâniyyeden olsun, her insan bir sürûrun zevâlî ve inkıtâ'ı havfıyla bâtununda gizli bir rahatsızlık duyar. İnsan kendini tedkîk ederse vicdânî olan bu hâli tasdîk eder. Zîrâ bâtunlarda şâdîlerin ve sürûrların bekası olmadığı kanâatı mündemciştir. Bu hâl yekdiğerine zıd ve mütekâbil olan tecelliyât-ı esmâiyye iktizâsıdır ve bu tecellî mütevâlî ve müteâkıbdır. Şâdî, Bâsit ve gam, Kâbız isimlerinin muktezâsıdır. Ve her birinin muntehâ-yı hükmü dam kenân mesâbesindedir. Bâsit isminin muntehâ-yı hükmünden, Kâbız ismi hükmünün dâiresine sukût vâkî olur ve sair esmâ-i müteakible de buna kıyas olunsun.

بر کنار کنگره شادی بده ست

هر نکالی ناگهان کان آمده ست

2145. Her bir nekâl ki ansızın gelmişdir, şâdi küngüresinin kenarı üzerinde olmuşdur.

"Nekâl", ukûbet ve azâb ma'nâsıdır. "Küngüre", yüksek şeyin tepesi demektir. Ya'ni, "Ansızın gelen her bir nekâl ve ukûbet, meserret ve şâdî tepesinin kenârında vâkî' olmuştur." Zîrâ şiddet-i sürûr insanı edeb ve kaide hâricine çıkarır. Nitekim halkın sarhoşluk hâlindeki rezâleti bunun delîlidir. İşte bu şiddet-i sürûr dam kenân mesâbesindedir, onun için Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Kasas'da, إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ (Kasas, 28/76) Ya'ni, "Muhakkak Allâh Teâlâ ferahlananları sevméz!" buyrulur.

جز کنار بام خود نبود سقوط اعتبار از قوم نوح و قوم لوط

2146. *Muhakkak dam kenârının gayrinde sukût olmaz; Nûh kavminden ve Lût kavminden i'tibâr vardır.*

"i'tibâr", ibret almak ma'nâsıdır. İkinci mısra' *اعتبارست از قوم نوح و قوم لوط* takdîrindedir. Ya'ni, "Muhakkak sukût ancak dam kenârından olur. Bu husûsda Nûh (a.s.)'ın ve Lût (a.s.)'ın kavimlerinden ibret almak vardır." Zîrâ bu ve emsâlî kavimler son derece ezvâk-ı nefsânîyyelerine dalıp, peygamberlerini inkâr etmişler ve sürûr ve şâdî damının kenârına gelmişler idi. Ansızın bu dam kenârından ukûbet ve nekâl dâiresine sukût ettiler. Bunun zâhirde emsile-i târihîsi de çokdur. Nitekim Romalılar ve Bizanslılar ezvâk-ı nefsânîyyelerine dalıp, son derece sürûr ve şâdîye müstağrak idiler. Bunun neticesi olarak hâkimiyet-i millîyyelerini gâib edip, ukûbet-i esâfete giriftâr oldular.

یان سبب فصاحت و بسیار گویی آن فضول به

خدمت رسول علیه السلام

Resûl (a.s.)'ın huzûrunda o gezezenin fazâhatının ve çok biliciliğinin sebebi beyânındadır

"Fazâhat", rüsvâyılık ve ve rezâlet demektir. Hind nüshalarında "fazâhat" yerine "fesâhat" vâkî' olmuştur. Âtîdeki ebyât-ı şerifenin ma'nâlarıyla her iki kelime dahi münâsebetdârdır.

پرتو مستی بی حد نبی چون بزد هم مست و خوش گشت آن غبی

2147. *Peygamberin hadsiz olan sarhoşluğunun pertevi, vaktâki o gabîye çarp-
dı, hem sarhoş ve hem hoş oldu.*

"Gabî", câhil ve anlayışı az olan kimsedir. "Gabî"den murâd, Hüzeyl ka-
bilesinden olan bir delikanlının kumandan olduğuna i'tirâz eden geveze
adamdır. Ya'ni, "Resûl-i Ekrem hazretlerinin aşk-ı ilâhî şarâbından olan had-
siz sarhoşluğunun pertevi ve aksı, o gabî adam üzerine çarptığı vakit, o da
hem sarhoş oldu ve hem de inbisât hâline geldi. Bülbul gibi kemâl-i fesâhat
ile söz söylemeğe veyâhud fazâhata ve bî-edebliğe başladı."

لاجرم بسیار گو شد از نشاط مست ادب بگذاشت آمد در خیاط

2148. *Şühbesiz neşâtdan çok söyleyici oldu; sarhoş edebi terk etti ve hubâta geldi.*

"Hubâr", deliliğe müşâbih bir illetin adıdır ki, dimâğı bozar. Ya'ni, "O
mu'teriz olan geveze, hâl-i inbisâta gelmesinden dolayı çok söyleyici oldu; zî-
râ sarhoş oldu ve edebi terk ve deliliğe başladı." Bu beyt-i şeriflerde mürşidi
huzûrunda sâlike vâkı' olan bî-hodluğun ve sarhoşluğun, mürşidinden vâkı'
olan akiden tevellüd ettiğine işâret buyrulur. Birçok sâlikler vardır ki, hâl-i
mürşidden in'ikâs eden kemâlâtı kendi hallerinden bilirler ve mağrûr olurlar.
Bundan sâlikin tevakkî etmesi ve kendisini hiçe sayması icâb eder.

نی همه جا بی خودی شر می کند بی ادب را می چنان تر می کند

2149. *Bî-hodluk her yerde şer yapmaz; mey edepsizi böyle mülevves eder.*

"Bî-hod"dan murâd, meyden sarhoş olan kimsedir. "Ter" kelimesinin mü-
teaddid ma'nâları vardır, burada "murdâr" ve "mülevves" ve "fâsık" adam-
dan kinâye olur (*Burhân-ı Kâû*). Bu beyt-i şerifde hem şarâb-ı ma'nevîye ve
hem de şarâb-ı sûrîye işâret buyrulur. Ya'ni, "Sûrî olsun, ma'nevî olsun
mesûk hâli her yerde ve her adamda şer ve fenâlık yapmaz. Şarâb-ı sûrî ve-
yâ ma'nevî ancak tab'an edepsiz olan kimseyi böyle murdâr ve mülevves
eder." Mîsrâ':

İşret, güher-i âdemi temyîze mihekdir

گر بود عاقل نکو فر می شود ور بود بد خوی بدتر می شود

2150. *Eğer âkıl olursa iyi vakarlı olur, eğer kötü huylu olursa, daha fenâ olur.*
[2157]

"Fer", burada heng, vakâr ve temkîn ma'nâsınadır (*Burhân-ı Kâtı*). Eğer bir kimse âkil olursa, müşridinden mün'akis olan ma'nevî sarhoşluk esnâsında vakânı ve temkîniyi iyi muhâfaza eder; ve eğer kötü huylu ve tyne-ten terbiyesiz olursa, bu hâl esnâsında daha fenâ bir hâle gelir." Zâhirde içki içenlerin halleri de böyledir. Tabiatında hilim ve edeb gâlib olan sarhoş, daha halîm ve selîm olup ihvânına lutuf ile muâmele eder ve eğer tab'an haşşın ve terbiyesiz olursa, bir kavga çıkarıp meclis-i işreti karmakarışık bir hâle getirir.

بر همه می را محرم کرده اند

لیک اغلب چون بدنند و ناپسند

2151. *Fakat mâdemki ağleb kötülerdir ve nâ-pesendlerdir, cümle üzerine meyi harâm elmişlerdir.*

Bu ve âtideki beyitleri İsmâil-i Ankaravî (k.s.) hazretleri, Hind şârihlerinden daha ihâtalı bir sûrette şerh buyurmuşdur. Hulâsası şudur: Şarâb iki nevi'dir, birisi zâhirde üzüm şirasından yapılan şarâbdır; ve diğeri ise enbiyâ ve evliyâ hazretlerinin kendi tâbî'lerine ma'nen verdikleri aşk-ı ilâhî şarâbidir. Bu her iki nevi' şarâb dahi, içen kimseleri sarhoş eder. Sûrî şarâb hakkında dört âyet-i kerîme nâzil olmuşdur.

Birincisi sûre-i Nahl'de vâki: وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا (Nahl, 16/67) Ya'ni, "Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvesinden nebiz ve müskir ve güzel rızık ittihâz edersiniz" âyet-i kerîmesidir. Bu âyetdeki müsâadeye mebnî bidâyet-i İslâm'da müslümanlar hurmadan ve üzümünden i'mâl ettikleri şarâbı içirler idi.

İkincisi sûre-i Bakara'da vâki: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمْ أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا (Bakara, 2/219) Ya'ni, "Sana şarâb ve kumardan soruyorlar, de ki: İkisinde de büyük kabâhat ve menfaatler vardır ve onların kabâhati menfaatlerinden daha büyüktür" âyet-i kerîmesidir. Hz. Ömer ve Muâz b. Cebel (radıyallâhu anhümâ) ve daha ba'zı ashâb Peygamber Efendimiz'in huzûruna gelip: "Yâ Resûlallâh şarâb akli ve kumar, malı izâle ediyor. Bunların hükmünden bize haber ver!" dediler. Bu âyet-i kerîme nâzil oldu; binâ-enaleyh şarâbı ashâbın kimi içti ve kimi de içmedi.

Üçüncüsü sûre-i Nisâ'da vâki: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى (Nisâ, 4/43) Ya'ni, "Ey îmân edenler! Sarhoş olduğunuz halde, namaza yaklaşmayın!" âyet-i kerîmesidir. Bu âyetin sebab-ı nüzûlü budur ki: Kibâr-ı sahâbeden Abdurrahmân ibn Avf hazretleri, ba'zı kimseleri da'vet edip ziyâfet verdi ve zivâfet esnâsında şarâblar içildi. Hz. Abdurrahmân namaza

imâmet ettiği sırada الْكَافِرُونَ (Kâfirûn, 109/1) sûre-i şerifesindeki يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ (Kâfirûn, 109/2) Ya'ni, "Ben sizin taptığınızda tapmam" cümlesini sarhoşlukla لَا أَعْبُدُكُمْ (Ya'ni, "Ben sizin taptığınıza taparım" sûretinde okuyuverdi. Bu âyet nâzil olunca ashâb-ı kirâm şarâbı namazdan sonra içmeğe başladılar.

Dördüncüsü sûre-i Mâide'deki يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ (Mâide, 5/90) ya'ni, "Ey mü'minler şarâb ve kumar ve ibâdet için nasb olunan putlar ve câhiliyetde kullandıkları taksim okları şeytanın pis amelindendir, binâenaleyh ictinâb edin!" [âyetidir.] Bu âyetin sebebi-nüzûlü de, Utbân b. Mâlik (r.a.) Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.) ba'zı kimseler ile da'vet etti, yediler ve şarâb içtiler, sarhoşluk hâli zuhûra geldi, şiir söylemeğe başladılar. Hz. Sa'd, ensân hicve dâir bir şiir okudu. Ensârdan Hz. İştî, kalkıp bir kemik ile Hz. Sa'd'ın başını yarı. Sa'd hazretleri de cenâb-ı Peygamber'e şikâyet etti. Orada Hz. Ömer hâzır idi: "İlâhî, şarâb hakkında bize hükm-i kat'îyi beyân et!" diye münâcât etti; bu âyet-i kerîme nâzil oldu, ondan sonra şarâbı kimse içmedi.

İmdi şarâbın hürmeti hakkındaki hükm-i ilâhînin tertîb-i nüzûlüne bakılırsa görülür ki, bu ahkâm-ı muhtelifeyi celb eden şey, insanların çoğunun tab'ındaki galebe-i fesâddır. Ve mâdemki insanların çoğunun tabiatı böyle fenâdır ve nâ-makbûldür; binâenaleyh Türkçe'de meşhûr olan şu "Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır" düstûru mücibince, şarâb ve müskirât tabiatları iyi veya kötü olan bilcümle nâs üzerine harâm kılındı.

Ma'nevî şarâba gelince, bu da sûfî şarâba ve sarhoşluğa benzer. Çocuğun havsala-i isti'dâdî dar olup, kâminden zâhir olan ahvâle karşı tahammül edemeyip, edepsizlik bayrağı açarlar ve lâubâlî olurlar. Nitekim Hüzeylî olan delikanlı hakkında o gevezenin yaptığı i'tirâz ve Bâyezîd hazretlerine karşı müridlerin tecâvüzân bu kabîlindedir. Ancak bu şarâb-ı ma'nevînin, şarâb-ı sûfîden farkı budur ki, şarâb-ı sûfînin içilmesi, içenin irâdesine tâbî' olduğundan, nass-ı Kur'ânî ile men' edilmiştir ve içene de zâhiren hadd-i şer'î vururlar. Şarâb-ı ma'nevînin içilmesi ise, içenin irâdesine tâbî' değildir. O, insân-ı kâmilin aks-i hâlinde ibârettir. Bu sarhoşdan bir edepsizlik zuhûr ettiği vakit, had ve cezâsı da ma'nevî olur.

حکم اغلب راست چون غالب بدند تیغ را از دست ره زن بستند

2152. *Hüküm اغلب içindir, zîrâ kötüler galibdir; kılıcı yol vurucunun elinden aldılar.*

Hüküm, gâlib olan tarafın ahvâline göre verilir; ve bu nefsanîyet ve cismanîyet âleminde ise kötüler çoktur; binâenaleyh kılıç mesâbesinde olan şarâbî, akıl yolunu vurucu olan nefsanîlerin elinden aldılar ve şarâb içmeyi harrâm kıldılar.

بیان رسول علیہ السلام سبب تفضیل و اختیار کردن او
آن هذیلی را بامیری و سر لشکری بر پیران و کار دیدگان

Resûl (a.s.)'ın o Huzeylî'yi ihtiyarlar ve umûr görmüşler üzerine emirlîğe ve seraskerlîğe sebab-i tafdilinin ve onu ihtiyâr etmesinin beyânı

گفت پیغمبر که ای ظاهر نگر تو مبین او را جوان و بی هنر

2153. *Peygamber buyurdu ki: "Ey zâhire bakıcı, sen onu delikanlı ve hünersiz görme!"*

Peygamber (a.s.) o mu'teriz Arab'a cevâben buyurdu ki: "Ey şekl-i zâhiriye bakıcı olan kimse, sen benim kumandan ta'yîn ettiğim o Hüzeylî'yi, delikanlı ve hünersiz bir şahıs görme!"

ای بسا ریش سیاه و مرد پیر وی بسا ریش سپید و دل چو قیر

2154. *"Ey kimse, kara sakallı vardır ve ihtiyar adamdır; ve ey kimse çok beyaz sakallı vardır ve kalbi zift gibidir."*

"Ey zâhire bakan mu'teriz, birçok adamlar vardır ki, zâhirde sakalı kara-dır ve gençdir, fakat bâtında tecrübe-dide bir ihtiyar kadar akıllıdır; ve yine birçok kimseler vardır ki, sakalları beyâzdır ve kalbleri akılsızlık sebebiyle zift gibi kapkaradır."

عقل او را آزمودم بارها کرد پیری آن جوان در کارها

2155. *"Ben onun aklını def'alarca tecrübe ettim, o delikanlı işlerde ihtiyarlık yaptı."*

"Ben o Hüzeylî'nin aklını yaptığı işlerde tecrübe ettim; o bir delikanlı olduğuna halde, ona tevdi' ettiğim işlerde tecrübekâr bir ihtiyar gibi âkılâne hareket etti."

نی سپید موی آن در ریش و سر پیر پیر عقل باشد ای پسر

2156. *Ey oğul, ihtiyar, akul ihtiyarıdır; o sakalda ve başta kılın beyazı değildir.*

Cenâb-ı Pîr'in "ey püser" diye vâki' olan hitâblarında, kâmil olmayan her bir insanın çocuk mesâbesinde olduğuna işâret buyrulur. Ya'ni, "Ey nâkis insan, ihtiyar aklının kemâlinden dolayı makbûl ve şâyân-ı hümettir; binâenaleyh başı küçük ve aklı büyük ve kâmil olan bir insân, senelerce tecrübe-i hayâtı görmüş bir ihtiyar hükmündedir; yoksa her aklı nâkis ve muhâkemesi fâsid olan ak saçlı ve ak sakallı kimse, makbûl ve mu'teber olamaz."

از بلیس او پیرتر خود کی بود چون که عقلش نیست او لاشی بود

2157. *O muhakkak İblîs'den daha ihtiyar ne vakit olur, mâdemki onun aklı yokdur, o lâ-şey olur.*

Eğer bir ihtiyar, hayatda eski olduğu için mu'teber olmak lâzım gelse, hiçbir vakit İblîs'den daha eski olamaz; halbuki bu kadar eski olan İblîs'in, ind-i ilâhîde hiçbir kıymeti yokdur. Nitekim İblîs hakkındaki âyet-i kerîmede Hak Teâlâ فَأَخْرَجَ إِيَّكَ مِنَ الْعَالَمِينَ (A'râf, 7/13) Ya'ni, "Ervâh-ı melekîyye arasından çık, muhakkak sen küçüklerden sin ve kıymetsizlerden sin" buyurdu. Zîrâ İblîs'in aklı yok idi ve Cenâb-ı Hakk'a karşı Âdem hakkındaki kıyâs ve muhâkemesi fâsid idi. Mâdemki hayatda eski olan bir ihtiyarın aklı yokdur o lâ-şeydir, hiçdir.

طفل گیرش چون بود عیسی نفس پاک باشد از غرور و از هوس

2158. *Onu çocuk tut; vaktâki İsâ-nefes ola, gurûrdan ve hevesden pâk olur.*

"Tıfl gîreş" cümlesi, yukandaki beytin mâba'didir. Ya'ni, "Aklı olmayan ihtiyar lâ-şeydir ve hiçdir; böyle bir ihtiyâr sen çocuk hükmünde tut!" demek olur. Ondaki sonraki cümle, cümle-i istisnâîyedir. Ya'ni, "Herhangi yaşta olursa olsun, mâdemki İsâ-nefes olur, o nûr-ı ilâhîyi hâmil olup, onun nefesinden hükm-i tabiat altında zebûn olup ölmüş kimseler, hayât-ı ma'nevî bulur, artık o kimse gurûr ve heves-i nefsanîden pâk olmuş olur."

آن سپیدی مو دلیل بختگیست پیش چشم بسته کش کوه تگیست

2159. *O kul beyazlığı pişkinlik delilidir, bağlanmış gözün önündeki o, bir küleh-teğdir.*

"Kûteh", kısa ve "teg", burada "koşmak" ma'nâsınadır. "tegi"deki "yâ" yây-ı vahdettir. Ya'ni, "Saç ve sakalın beyaz olması herkesin nazarında pişkinlik delili değildir; belki o kimsenin nazarında pişkinliğin delilidir ki, onun gözü mahdûd bir sâha dâiresinde bağlanmışdır ve o kimsenin gözü rü'yet sâhasında kısa koşucudur ve görüşü kısadır." Bir ak sakallıyı görünce, hemen âkil ve pişkin bir adam olduğuna hüküm ediverir; ve kezâ kara sakallı bir genci görünce de, "Bu daha çocuktur, bunun tecrübesi ve pişkinliği yoktur!" der.

آن مقلد چون نداند جز دلیل در علامت جوید او دام سیل

2160. *Mâdemki o mukallid delîlin gayrini bilmez, o dâim âlâmetde yol arar.*

Ya'ni, "Zâhire nazar eden mukallid, bir şey hakkında hüküm verebilmek için, mutlakâ delîl-i zâhirî ister ve hüküm yolunu o dâimâ zâhirî âlâmet ve nişanlar içinde arar." Meselâ bu mukallide nazaran âkul, saç ve sakalı ak olan kimsedir.

بهر او گفتیم که تدبیر را چون که خواهی کرد بگزین پیر را

2161. *Onun için dedik ki: Mâdemki tedbîr edeceksin, pîri ihtiyâr et!*

Bu beyt-i şerîf yukanda geçen 2043 numaralı beyt-i şerîfe merbûtdur; çünkü mu'teriz o beyitte Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hitâben: "Hem sen demişsindir ve senin sözün şâhiddir, "Pişvâ ihtiyâr olur, ihtiyâr olur!" demiş idi. Ve bu beyitte de cenâb-ı Pîr efendimiz lisân-ı nebeviden buyururur ki: "Evet biz, "mâdemki tedbîr ve istîşâre edeceksin, pîri ihtiyâr et!" dedik; fakat pîrden murâdımız mutlakâ saç ve sakalı ağarmış olan ihtiyâr ve umûrunda delîl-i zâhirîye muhtâç olan mukallid ve zâhir-bîn olan kimse değil, belki herhangi yaşta olursa olsun taklidden kurtulmuş ve hakîkate nâzır olan insân-ı kâmilidir."

Gerek zikri geçen beyitte ve gerek bu beyitte من لم يكن له شيخ فتشحه الشيطان Ya'ni, "Kimin ki şeyhi yoktur, onun şeyhi şeytandır" hadîs-i şerîfine îşâret buyurulmuş olur. Ve "şeyh" in mukâbili Fârisîde "pîr" dir; fakat hadîs-i şerîf-deki şeyhden murâd, kâmil ve âkil olan mürşiddir; zîrâ şeyh, "muktedâ" ma'nâsına da gelir.

آن که او از پردهٔ تقلید جست
او به نور حق ببیند هر چه هست

2162. *O kimse ki, taklîd perdesinden sıçradı, o her ne varsa, Hak'ın nûruyla görür.*

"Taklîd perdesini yırtıp, hakikatî müşâhede eden kimse, bâlcümle mevcûdâtın Hakk'ın nûruyla görür. Zîrâ o kimse اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله Ya'ni, "Mü'minin firâsetinden sakının, zîrâ o Allâh'ın nûruyla nazar eder" hadis-i şerîfî mûcibince, firâset-i şer'iyye sâhibidir.

نور پاکش بی دلیل و بی بیان
پوست بشکافد در آید در میان

2163. *Onun pâk olan nûru delîlsiz ve beyansız postu yarak, ortaya gelir.*

"O kâmilin basar-ı basîretinde olan nûr-ı Hakk-ı pâk delîl-i zâhirîyye ve hurûf ve elfâz ile beyâna hâcet olmaksızın, sûret postunu yırtıp, dışarıya çıkar." Röntgen şua'ı, kesif olan adalât ve elyâf-ı vücûda nüfûz edip âlât-ı dâhiliyye-i beşeriyyeyi gösterdiği gibi, o nûr dahi suver-i kesifeye ve bâtına nüfûz eder.

پیش ظاهر بین چه قلب و چه سره
او چه داند چیست اندر قوصره

2164. *Zâhir görücünün önünde kalp nedir ve sağı nedir, o ne bilir kavsarada ne vardır!*

"Kalp", geçmez para; "sere", sağ para; "kavsara", hurma sazlanndan örülmüş olan hurma sepeti ma'nâsınadır. "Kalp"tan murâd, nâkis ve câhil insan; ve "sere"den murâd, kâmil ve ârif insan; "kavsara" dan murâd, cism-i insandır. Ya'ni, "Ancak şekl-i zâhirîyi gören kimsenin önünde nâkis ile kâmil müsâvidir. Zîrâ ikisi de sûret-i beşeriyye i'tibârıyla birbirine benzer; fark onların bâtınlarındadır. Halbuki zâhir-bîn olan, o birbirine benzeyen cisimlerin bâtınında ne olduğunu ne bilir!"

ای بسازر سیه کرده بدود
تا رهد از دست هر دزد حسود

2165. *Ey kimse, her hasûd hırsızın elinden kurtulmak için, dumanla karartılmış çok altın vardır.*

"Altın"dan murâd, insân-ı kâmil ve "duman"dan murâd, Hak Teâlâ'nın onun sırrı üzerine örttüğü sıfât-ı beşeriyye perdeleridir. Nitekim Rûkneddîn Alâüddevlî hazretleri bu ma'nâda şöyle buyurur: "Bir kimse mertebe-i velâyete eriştiği vakit, Hak Teâlâ onun sırrı üzerine bir perde örter ve onu halkın

gözünden gizli tutar. اولیائی تحت قیابی لا یعرفهم غیرى Ya'ni, "Benim evliyâm kub-belerimin altındadır, onları benden başkası bilmez" hadîs-i kudüsîsinin ma'nâ-sı budur. Ve bu kubbeler beşeriyet sıfatlarıdır; ve beşeriyet sıfatları odur ki, o velîde Hak Teâlâ bir ayıb zâhîr kılar, yâhud bir hünerini ayıb sûretinde gös-terir. Bir kimsenin bâtını nûr-ı irâde ile münevver olmadıkça, o velîyi anlaya-maz." Meselâ eline geçen parayı aslâ saklamayıp muhtaçlara sarf eder, onun bu semâhati halk nazârında isrâf görünür.

تا فرو شد آن بعقل مختصر

ای بسا مس زر اندوده بزر

2166. Ey kimse, altınla yaldızlanmış çok bakır vardır; tâ ki onu muhtasar olan akla satma!

"Bakır"dan murâd, nefsânî olan kimse; "yaldız"dan murâd, ulûm ve a'mâl-i zâhire. Ya'ni, "Bakır gibi bâtınları kıymetsiz olan nefsânî kimseler vardır ki, kendilerini ulûm-ı zâhiriyye ile yaldızlamışlardır; tâ ki o bakır me-sâbesinde olan şahıslarını mahdûd-ü'l-fikr olan humakâya satarlar ve onların ihtirâmâtını kazanalar!"

دل ببینم و به ظاهر ننگرم

ما که باطن بین جمله کشوریم

2167. "Biz ki cümle iklûmin bâtınını görüçüyük, kalbi görürüz ve zâhire bak-mayız."

Bu beyt-i şerîf hem lisân-ı nebevîden ve hem de vâris-i kâmilin lisânın-dan olmak câizdir. Ve îzâhı yukarıda geçen 1795, 1796 ve 1850 numaralı beyitlerin îzâhidir.

حکم بر اشکال ظاهر می کنند

قاضیانی که به ظاهر می تند

2168. Kâdılar ki, zâhire iltifât ederler, eşkâl-i zâhire üzerine hüküm ederler.

"Tenîden" masdanın müteaddid ma'nâları vardır, burada "teveccüh" ve "iltifât" ma'nâsıdır. Kâdılar ve hâkimler da'vâcılarının eskâr ve ahvâl-i bât-nelerinden bî-haber olduklarından, onlar her iki tarafın delîllerine ve şahidle-rine iltifât ederler; binâenaleyh onların hükümleri, zâhîr olan şekiller üzerine vâki' olur."

حکم او مؤمن کند این قوم رود

چون شهادت گفت و ایمانی نمود

2169. Vaktîki şehâdet söyledi ve bir imân gösterdi, bu kavim onun hükmünü çabuk mü'min yaparlar.

Ya'ni, da'vâcılardan birisi kadı huzûrunda kelime-i şehâdet getirip, îmân-ı ızhâr ettiği vakit, bu kadı ve hâkim tâifesi derhâl onun mü'min olduğuna hükmedip, onu mü'minlerin nâil olacağı hükûkdan istifâde ettirirler. Maahâ-zâ o kimsenin kalbinde îmândan eser yoktur.

بس منافق کاندین ظاهر گریخت خون صد مؤمن به پنهانی بریخت

2170. Çok münâfık bu zâhire kaçtı, gizlice yüz mü'minin kanını döktü.
[2177]

"İçlerinden dîn-i İslâm'ın düşmanı olduğu halde, dışlarından Müslümanlık ızhâr eden münâfıklar gizlice fesâdlar tertib ederek birçok müslümanların kanını döktüler." Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in I. cildinde beyân buyrulduğu üzere, Yahûdî pâdişâhının vezîri olan Pavlos, zâhiren Nasrâniyyet'i kabul etmiş göründü ve on iki beye ayn ayn berâtlar yazıp İsâ (a.s.)'ın dîninî kanştırdı ve bu yüzden birçok bî-günâh insanların kanlarının dökülmesine sebep oldu. Ve bu gibi münâfıkların târîh kitâblarında emsâli çokdur. وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ (Bakara, 2/11) Ya'ni, "O münâfıklara yeryüzünde fesâd yapmayınız denildiği vakit, derler ki, biz ancak ıslâh edicileriz."

جهد کن تا پیر عقل و دین شوی تا چو عقل کل تو باطن بین شوی

2171. Cehd et, tâ ki aklın ve dînin pîri olasın, tâ ki akl-ı küll gibi sen bâtın görücü olasın!

"Akl-ı küll", vücûd-ı mutlakın mertebe-i vahdetidir ve taayyün-i evvel mertebesidir. Buna hakikat-ı muhammediyye dahi derler. Bu mertebe; ahadiyyet ile vâhidiyyet arasında berzahdır. Mertebe-i ahadiyyetden feyz-i akdesi vâsitasız olarak kabul eder ki, adına "velâyet-i mutlaka" dahi derler; ve vâhidiyyet mertebesi ile feyz-i mukaddesi alıp halka eriştirir, adına "nübüvvet-i mutlaka" derler. کنت نبیا وآدم بین الماء والطين Ya'ni, "Ben, Âdem su ve çamur arasında iken nebî idim" hadîs-i şerîfinde bu nübüvvete işâret buyrulur. Bîlümle enbiyâ ve vâris-i kâmil olan evliyâ hazarâtının bu hakikat-ı muhammediyyeye ittisâlleri hasebiyle akılları, akl-ı küll gibi bâtın görücüdür. Bu ma'nâyâ binâen cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Ey sâlik, sen he-nüz sûret perdelerinin arkasındasın, senin aklının nûru, o sûretlerin bâtınla-rına nüfûz edemiyor. Çalış ki, aklın ve dînin pîri olasın ve nihâyet akl-ı küll gibi, senin aklının nûru bâtına nüfûz edebilsin!"

Menkıbe: Münâfıkların reîsi Abdullah bin Übey ile tevâbi'i bir gün cenâb-ı Ebû Bekir ve Ömer ve Ali (radiyallâhu anhüm) hazarâuna tesâdüf ettiler. Bu

münâfıklar onları yüzlerine karşı çok medh etti. Hz. Ali (r.a.) "Ey İbn Übey, Allâh'dan kork, nifâk etme!" buyurdu. Ya'ni, münâfıkların bâatlarına nâzır olan bu üç sultân onların nifâkını lisân-ı Hz. Ali ile yüzlerine vurdular.

از عدم چون عقل زیبا رو گشاد خلعتش داد و هزارش نام داد

2172. *Uaktâki akl-ı zîbâ ademden yüz açtı, ona hil'at verdi ve ona bin ad verdi.*

"Akl-ı zîbâ"dan murâd, akl-ı külldür ve "akl-ı küllün ademden yüz açması", vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın mertebe-i ahadiyyetden, mertebe-i vahdete tenezzülüdür; ve ta'bîr-i diğerle lâ-taayyün olan vücûd-ı mutlakın, taayyün-i evvel mertebesine tenezzülüdür. Ve "hil'at"dan murâd, vücûdun mertebe-i vahdetden, mertebe-i vâhidiyyete ve taayyün-i evvelden, taayyün-i sâni mertebesine tenezzülüdür ki, bu "hakikat-ı muhammediyye" ve "akl-ı küll" mertebesi, mertebe-i vahdete tenezzülünde esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye sûretleri olan a'yân-ı sâbite libaslarıyla mütelebbis oldu ve bu hil'atlara büründü ve bu hil'atların hâssiyetlerine ve hâl ve şânlarına göre de Hak Teâlâ ona birçok isimler verdi. Ya'ni, "Mâdemki akl-ı küll suver-i esmâ-i ilâhiyye olan a'yân-ı sâbite libaslarına büründü, o libâslar adedince, isimler ile tesmiye olundu. "Bin"den murâd, kasr ve tahdîd değildir; çoklukdan kinâyedir. Zîrâ akl-ı küllün giydiği esmâ hil'atları lâ-yuad ve lâ-yuhsâdır. İmdi o hakikat-ı muhammediyye ve akl-ı küll, bu âlem-i şehâdetde taayyün-i Muhammedî ile zâhir olduğu gibi, taayyün-i Muhammedînin intikâlinden sonra da, her asırda o hakikati hâmil olan vâris-i kâmillerde zuhûr eder ve onlar akl-ı küllün timsâl-i mücessemi olurlar; zîrâ her insân-ı kâmil "Allâh" ism-i câmi'inin mazhandır; binâenaleyh cem'iyyet-i esmâiyyeyi hâizdir ve onda esmâ-i ilâhiyyeden her birinin ahkâm ve âsân zâhir olur.

کمترین ز آن نامهای خوش نفس اینکه نبود هیچ او محتاج کس

2173. *O hoş-nefesin isimlerinden en aşağısı budur ki, o hiç kimseye muhtâc olmaz.*

"O akl-ı küllün mazhanı olan hoş-nefes insân-ı kâmilin isimlerinden en aşağısı budur ki, o hiçbir kimseye muhtâc olmaz." Zîrâ o kâmil "Samed" isminin de mahall-i tecellîsidir. Giydiği hil'atlardan birisi de budur ve "Samed" isminin hâssiyyeti, kendisi muhtâc olmayıp, herkes ona muhtâc olmaktır; binâenaleyh bu âlemdeki ukûl-i cüz'iyenin meclâsı olan nâkis insanlar, ken-

di nûrlarını bu akl-ı küllün mazharı olan insân-ı kâmilin nûrundan iktibâs ederler.

گر به صورت و نماید عقل رو تیره باشد روز پیش نور او

2174. *Eğer akıl bir sûretle açık yüz gösterse, onun nûrunun önünde gündüz karanlık olur.*

İmdi akl-ı küll, sûret-i beşeriyye perdesi altında mestûr olup, nûrunu bu perde arkasından neşr eder. Eğer o akıl bilfarz kendine mahsûs bir sûret-i nûrânîyye ile yüz gösterse ve zâhir olsa, onun nûrunun önünde, bu izâfî olan gündüzün aydınlığı karanlık olurdu. Ya'ni, gündüzün ışığı o aklın nûrunun yanında hiç mesâbesinde kalır idi.

ور مثال احمقی پیدا شود ظلمت شب پیش او روشن بود

2175. *Ve eğer ahmahlığın misâli zâhir olsa, gecenin karanlığı onun önünde aydınlık olur.*

"Ahmahlık"dan murâd, hakikat-ı iblîsiyyedir, zîrâ hakikat-ı iblîsiyye ism-i Mudill'in mazhar-ı etemmidir ve bu hakikatın mazharı olan İblîs ahmakların reisidir ve akl-ı küllün düşmanıdır; ve akl-ı küll dahi hamâkatın düşmanıdır. Nitekim 1940 numaralı beyitte:

گفت پیغمبر که احمق هر که هست او عدوی ماست و غول رهن است

[Peygamber buyurdu ki: "Her kim ki ahmadır, o bizim düşmanımızdır ve yol vurucu guldür."] buyurulmuş idi. Ya'ni, hamâkat dahi kezâ sûret-i beşeriyye perdesi altında mestûr olup, zulmetini bu perde arkasından neşr eder. "Eğer bu hamâkat bilfarz kendine mahsus olan zulmânî bir sûret-i misâliyye ile zâhir olsa, gecenin karanlığı o zulmetin önünde aydınlık add ve i'tibâr olunur idi."

کو ز شب مظلّم تر و تاری ترست لیک خفایش شقی ظلمت خروست

2176. *Zîrâ o geceden daha muzlim ve daha bir karanlıkdır; velâkin şakî olan huffâş karanlık satın alıcıdır.*

"Huffâş", ziyâ-ı şemsden müteessir olup, gurûbdan sonra uçağa başlayan yarasa kuşu ma'nâsınadır. Burada ulûm-ı enbiyâ ve evliyânın nûrundan kaçıp, zulmet-i tabiiyyeden hoşlanan ehl-i dalâletden kinâyedir.

اندك اندك خوى كن تا نور روز ورنه خفاشی بمانی بی فروز

2177. *Gündüzün nûruna kadar azar azar alış ve yoksa nûrsuz bir huffâş kalırsın.*

Ey maârif ve hakâyık-ı evliyânın nûrundan kaçan kimse! Şems-i hakikatın tulû'uyla gündüzün nûru zâhir oluncaya kadar, o maârifin nûruna yavaş yavaş ve azar azar kendini alıştır ve yoksa yarasa kuşu gibi nûra yabancı bir halde kalırsın ve ebedî zulmet içinde uçar durursun.

عاشق هر جا شکال و مشکلیست دشمن هر جا چراغ مقبلیست

2178. *Her yerin âşıkıdır ki, işkâl ve müşkil vardır; her yerin düşmanıdır ki, bir mukbilin çerâğı vardır.*

"Şikâl", işkâlin muhaffesidir; ve "işkâl", bir şey müştebih ve mültebis olmak ma'nâsındır ve "şikâl", kitâb vezninde "köstek" ve "ayak bağı" ma'nâsındır. "Mukbil"den murâd, enbiyâ ve evliyâ ve "çerâğ"dan murâd, ulûm-ı enbiyâ ve evliyânın nûrudur. Ya'ni, "O yarasa kuşu gibi ulûm-ı enbiyâ ve evliyânın nûrundan kaçan kimse, nerede müştebih ve mültebis ve kapalı kelâmin ma'nâları varsa onların ve o karanlık ma'nâların âşıkıdır." Zîrâ nâsın efkân arasına ilk edeceği fitneye bu ma'nâları muvâfık bulur. Nitekim âyet-i kerîmede *فَتَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ* (Al-i İmrân, 3/7) Ya'ni, "Kalblerinde fesâda meyl olan kimseler, ondan fitne taleb ederek Kur'ân'ın muhkemâtını bırakıp ma'nâsını anlayamadıkları müteşâbihâta tâbi' olur" buyrulur. Ve birçok mezâhib ve mesâlik-i bâtile erbâbi maatteessüf bu yüzden zuhûra gelmiştir ve bu yüzden Kur'ân'ın muhkemâtı ta'tile uğratılmışdır. "Ve bu yarasa kuşları her nerede ulûm ve maârif-i evliyânın nûru varsa, o yerin düşmanıdır. Çünkü ilimde râsihûn olan evliyânın bu müteşâbihâta verdikleri açık ve nûrlu ma'nâlar onların işine gelmez."

ظلمت اشکال ز آن جوید دلش تا که افرون تر نماید حاصلش

2179. *Onun kalbi ondan dolayı zulmet-i işkâli ister, tâ ki onun hâsılı daha ziyâde görüne.*

"O zulmet-perestın kalbi, ikâ' etmek istediği fitne ve fesâd, nâs arasında daha ziyâde revâç bulmak için, bu işkâl ve ilübâs zulmetini ister." Nitekim halkın i'tibânını kazanarak, huzûzât-ı nefsâniyyelerini elde etmek isteyen meşâyih-i rûsûmun ve sû-i ahlâk sâhibi olan ulemâ-i zâhirenin âdeti budur.

تا ترا مشغول آن مشکل کند و ز نهاد زشت خود غافل کند

2180. *Tâ ki seni o müşkile meşgûl ede ve kendi çirkin tabîatından gâfil ede.*
[2187]

Bu yarasa kuşları bu tavn, seni o müşkil ile meşgûl etmek ve kendinin çirkin seciyesinden ve tabîatından seni gaflete düşürmek için ihtiyâr ederler; zîrâ o gibi müfsidlerin hakikat nâmına ortaya koydukları işkâl ve müşkil maânî ile meşgûl olan müntesibleri, bu ma'nâlarda istiğrâkları sebebiyle başlarını kaldırıp bu efendilerin etvâr ve mişvânını tedkîk edemezler ve o müfsidi bir deryâ-yı hakâyık zannederler.

علامت عاقل تمام و نیم عاقل و مرد تمام و نیم مرد و علامت شقی مغرور لاشبی

Tamâm olan âkılın ve yarım âkılın ve tamâm olan adamın ve yarım adamın alâmeti ve lâ-şey olan şakî-i mağrûrun alâmeti

عاقل آن باشد که او با مشعل است او دلیل و پیشوای قافله است

2181. *Âkıl o olur ki, o meş'ale iledir, o kâfilenin delîli ve pişvâsıdır.*

"Meş'ale"den murâd, akl-ı külldür; ve akl-ı küll, hakikat-ı muhammediyeden ibâret olan nûr-ı Hak'dır. Vâris-i kâmil bu hakikatı hâmil olduğu cihetle o kâmil, vücûdun bu mertebe-i kesâfetinde ve zulmet-i tabiiyye içinde, bu akl-ı küll meş'alesi ve nûru ile yürür ve her şeyin hakikatini görür. Binâenaleyh o Hak yoluna giden kâfilenin önünde delîl ve muktedâdır.

بی رُو نور خود ست آن پیش رُو تابع خوبشست آن بی خویش رُو

2182. *O ileri gidici, kendi nûrunun arkasında gidicidir. O bî-hod gidici kendinin tâbî'idir.*

O Hak yolunda önde yürüyen vâris-i kâmil, kendi nûrunun arkasından gider; zîrâ o kâmilin zâtı akl-ı küllün meclâsıdır. Binâenaleyh kendi mevhum olan varlığından geçerek Hak yolunu kat' eden o kâmil, kendinin tâbî'i olmuş olur. Zîrâ vâris-i Muhammedîdir; ve vâris ile mûnis şahs-ı vâhid hükmündedir.

مؤمن خویشست و ایمان آورید هم بدان نوری که جانش زو چرید

2183. *Kendinin mü'minidir ve îmân getiriniz, hem o bir nûra ki, onun canı ondan otladı.*

"O vâris-i kâmil kendinin nûrunu görmüş ve îmân etmiştir. Zîrâ onun hakîkatı, hakîkat-ı muhammediyye mertebesidir ve o mertebenin hakîkatı de, vücûd-ı mutlak-ı Hak'dır; ve siz dahi o rehberin îmânına îmân ediniz ki, bu îmân sizi onun îmânı mertebesine götürsün. Zîrâ siz ona îmân etmekle o kâmilin canının feyz aldığı o nûra da îmân etmiş olursunuz ki, o nûr hakîkat-ı muhammediyyedir ve mertebe-i ulûhiyettir." Nitekim âyet-i kerîme-de *قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ* (Mâide, 5/15) Ya'ni, "Allâh tarafından size nûr-ı ilâhî olan nebiyy-i zîşân geldi ve apaçık kitâbullâh geldi" buyurulur. Ve vâris-i kâmil dahi bu âyet-i kerîmede dâhildir. Nitekim Hz. Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki şu beyt-i şeriflerinde zât-ı mübârekleri hakkında bu ma'nâya işâret buyururlar: Beyit:

بگشادند و خزینه همه خلعت پوشید مصطفی باز بیامد همه ایمان دارید

Nazmen tercüme:

"Açtılar kenz-i füyûzu olunuz hil'at pûş
Mustafâ geldi yine cümleliz îmân ediniz!"

دیگری که نیم عاقل آمد او عاقلی را دید خود داند او

2184. *Bir dîğeri ki, o yarım âkul geldi, âkılı önünde gözü bilir.*

Dîğeri bir sınıf ki, o yarım âkul geldi, bu sınıf yukanda ahvâl-i şerîfesi zikir olunan tamâm âkul kendi gözü mertebesinde bilir ve onun huzûrunda kendini kör addeder.

دست در وی زد چو کور اندر دلیل تا بدو بینا شد و چست و جلیل

2185. *Kör delîle el vurduğı gibi, ona el vurdu; nihâyet onunla görücü ve çevik ve celîl oldu.*

O kimsenin yarım olan akli, akli tâm olan zâtı tanımağa delîl oldu ve bir kör, rehberine nasıl sıkı sıkı yapışır, o da o âkul-i kâmilî öylece kendisine rehber bildi ve ona sıkı sıkı sarıldığı için, Hak yolundaki tehlikeleri görücü oldu ve kat'-ı mesâfe ve merâtib husûsunda da çevik oldu ve âkıbet maksûduna nâil ve vâsıl olup, celîl oldu.

و آن خری کز عقل جو سنگی نداشت خود نبودش عقل و عاقل را گذاشت

2186. *Ue o bir eşek ki, akıldan bir arpa ağırlığına mâlik olmadı, muhakkak onun aklı olmadı ve âkili terk etti.*

Bu üçüncü sınıf, insan sûretinde ve hayvan sûretinde bir mahlûk olup bir arpa ağırlığı kadar olsun akıl sâhibi olmadığından, âkili idrâk edemedi; ve eşek, eşeğin sûretini görüp kendi cinsi olduğuna hüküm ettiği gibi, bu akılsız dahi ancak âkulin sûretini görüp, onu da kendi gibi zannetti ve tebaiyet lüzûmunu hissetmeyip o âkili terk etti.

ره نداند نه كثير و نه قليل ننگش آید آمدن خلف دلیل

2187. *Ne çok ve ne az yol bilmez; delilin arkasında gelmek ona âr gelir.*

"O zâhir görücü olan akılsız, Hak yolunun ne çoğunu ve ne de azını bilmez: Bununla berâber kendini âkil ve kâmil addedip, bir vâris-i kâmilin arkasından gelmekden ve kendine o zâtı delil yapmaktan arlanır." Binâenaleyh mevhum olan varlığını ve enâniyetini Hak yolunda kendisine rehzen yapar.

می رود اندر بیابان دراز گاه لنگان آیس و گاهی به تاز

2188. *O uzun sahrâda gâh ümitsiz topallıyarak ve gâh koşma ile gider.*

O akılsız, uzun olan bu kesâfet ve keserât âlemi sahrâsında, bilmediği ve anlamadığı bir neticeye doğru gâh ümitsiz düşe kalka ve gâh koşma ile gider.

شمع نی تا پیشوای خود کند نیم شمعی نی که نوری کد کند

2189. *Şem'i yok, tâ ki kendinin pişvâsı etsin; bir yarım şem'i yok ki bir nûr dîlensin!*

"Şem'"den murâd, akl-ı kâmil ve "yarım şem'"den murâd dahi, yukanda izâh olunan yarım akıldır. Ya'ni, "Bu üçüncü sınıftan olan kimsenin hiç akıllı olmadığı için, kendi zâtında ve nefsinde muktedâsı ve pişvâsı yoktur ve ikinci sınıftan olan kimseler gibi yarım akı da yoktur ki, kendi zâtının ve nefsinin hâricinde olan bir âkil-i kâmilin aklından bir nûr ve akıl dîlensin!"

نیست عقلش تا دم زنده زند نیم عقلی نی که خود مرده کند

2190. *Onun aklı yokdur, tâ ki diri nefes vursun; bir yarım aklı yok ki, kendini ölü yapısın!*

"Dem zeden", söz söylemek ma'nâsınadır. "Dem zinde zeden", diri söz söylemek demek olur. Böyle bir kimsenin aklı olmadığından canlı ve diri söz söyleyemez ki, kalblerde bir te'sîr ve bir îmân-ı kavî uyandırır. Binâenaleyh söylediği sözler mütenâkız ve cansız olur. Bir yanm aklı dahi yoktur ki, âkıl-ı kâmilî tanışın da, onun huzûrunda kendini ölü gibi hiç mesâbesinde tutsun!" Bu gibi adamların nasıl bir adam olduğunu îzâh için humaka-i zamânenen birinin manzûm sözlerini nümüne olarak îrâd edelim. Bu kendi idrâkini beğenip, hakîm geçinen biçâre diyor ki:

*Enbiyâdan yaşarım müstağnî
Bir örümcek götürür hakka beni*

Enbiyâdan müstağnî yaşayan bu akıllının yine bu manzûmesinde söylediği sözlerle bakınız:

*Ara git deyrini gez Ka'besini
Dinle tekbîri, işit çan sesini
Göreceksin ki bu hep boşlukdur
Umduğun, aradığın şey yokdur
Düzme Allâh'ı gibi şeytânı
Buda'sı, Ehrimen'i Yezdân'ı
Topunun hâlıkı bir vehm-i cebîn
Gölgeler, gölgeler onlar da derin!*

Şimdi insâf olunsun da birâz teemmül buyurulsun. Enbiyâdan müstağnî yaşayan bu efendinin rehberi ve delîli örümcek imiş ve o da kendini hakka götürürmüş; fakat hak neresi bilir misiniz? Boşluk! Halbuki dîn ve fen nazarlarında boşluk ve adem yokdur. Zîrâ dîn Hakk'ın varlığını ve eşyânın Hakk'ın varlığından çıktığını; ve fen dahi, yokdan hiçbir şey çıkmayacağını ve binâenaleyh yokun var ve varın dahi yok olamayacağını beyân eder. İşte rehberi örümcek olan bir adamın mertebe-i aklı ve muhâkemesi bu kadar olur. Bu efendinin mezkûr manzûmesindeki sözlerin hepsi de birer saf-sata numûnesi olduğundan, burada tafsîline lüzûm yokdur. Fakîr "Târîh-i Kadîm Zeyline Reddiye" ünvânıyla yazdığım manzûm cevâblarda bunları îzâh ettim.

تا بر آید از نشیب خود به بام

مرده آن عاقل آید او تمام

2191. O tamâmen o âkılın ölmüşü gelsin, tâ ki kendi inişinden dama çıksın!

Yukanki cümlelerin mâba'didir. Ya'ni, "Öyle bir kimsenin aklı yokdur ki, âkl-i kâmilin kıymetini takdîr edip, onun huzûrunda kendi varlığından ve enânîyetinden geçsin, tâ ki düştüğü hamâkat inişinden ve çukurundan akıl damına çıksın ve tâbl' olduğu kâmil gibi kemâle gelsin!"

عقل کامل نیست خود را مرده کن در پناه عاقلی زنده سخن

2192. *Akl-ı kâmil yokdur, sözü diri olan bir âkılın penâhında kendini ölü yap!*

"Akl-ı kâmil nîst", "çün akl-ı kâmil nîst" takdîrindedir. Ya'ni, "Mâdemki sende akl-ı kâmil yokdur, canlı ve diri söz sâhibi olan bir âkılın himâyesi altında kendini ölü gibi câmîd kıl ve onun rey ve tedbiri dâiresinde, Hak yoluna sülûk et!"

زنده نی تا همدم عیسی بود مرده نی تا دمیگه عیسی شود

2193. *Diri değildir, tâ ki İsa'nın hemdemi olsun; ölü değildir tâ ki İsa'nın dem-gehi olsun!*

"Dem-geh", "dem", nefes ve "geh" mahal; "dem-geh", mahall-i nefes demek olur. Ya'ni, "O akılsız kimse, akıl ve irfân ile diri değildir ki, meşreb-i İsa'da olan bir kâmilin musâhibi olabilsin ve kendi enânîyetinden geçmiş ve ölü mesâbesinde kalmış değildir ki, İsa (a.s.) meşrebindeki kâmilin diri sözüne muhâtab olsun! "Düm-geh" olmak ihtimâlî de vardır. Zîrâ "düm", kuyruk ma'nâsınadır ki, arkadan kinâye olur; "geh", mahal ma'nâsınadır. "Düm-geh", arka mahal demektir ki, tebaiyet ma'nâsı murâd, olunur. Ya'ni, "O kimse ölü mesâbesinde değildir ki, İsa meşrebinde olan kâmilin arkasından yürüsün ve ona tâbl' olsun!" demektir.

جان کورش بگام هر سو می نهید عاقبت بجهد ولی بر می جهد

2194. *Onun kör olan canı her tarafa adım koyar, âkıbet kurtulmaz ve fakat yurakı sıçar.*

O kendini enbiyâ ve evliyâya tebaiyetden müstağnî addeden ahmaklığın canı, kendi kendime hakîkatî bulurum, diye bu âlem-i tabîatın uzun ve karanlık sahrâlarında körü körüne her tarafa adım atar; âkıbet bu zulmet-i tabîyyeden kurtulup bir nûr sâhasına çıkamaz ve fakat ömrü âhir olup bu âlem-i kesâfetin yukarısında olan âlem-i berzaha sıçar; velâkin bu sıçrama

fâidesiz olur." Hind nüshalarında bu beytin altına ebyât-ı Velediyye'den olması muhtemel olan şu beyti metne ilâve etmişlerdir:

سود ندهد بر جهیدن آن زمان زانکه نازل شد بلای آسمان

"O zaman sıçramak fâide vermez, zîrâ ki belâ-yı âsumân nâzil oldu." Bu beyit, yukarıki beyt-i şerîfin ma'nâsını müfessir olduğundan, burada zikrini münâsib gördüm. "Cesten", "kurtulmak" ve "kaçmak" ve "sıçramak" ma'nâlarına gelir. "Âkıbet ne-cehed" de "kurtulmak"; ve "ber-mî-cehed" de "sıçramak" ma'nâsınadır.

قصه آبگیر و صیادان و آن سه ماهی یکی عاقل و یکی نیم عاقل
و آن مغرور و ابله مغفل لاشی و عاقبت هر سه

Gölün ve balıkçıların ve biri âkıl ve biri yarım âkıl ve o diğeri mağrûr ve ahmak muğfel-i lâ-şey olan üç balığın ve her üçünün âkıbet-i hâlinin kıssasıdır

قصه آن آبگیرست ای عنود که در او سه ماهی اشگرف بود

2195. Ey inatçı o gölün kıssasıdır ki, onda üç büyük balık var idi.

"Ey inatçı" hitâbı, kendi benliğine mağrûr olup, insân-ı kâmile tâbî' olmakdan arlanan kimseyedir. Ve bu kıssa, yukarıda zikr olunan üç sınıfın temsîlidir. "Şigerf", "acıb" ve "büyük" ma'nâlarıdır. Ya'ni, "Bir göl var idi ve o gölde de üç acıb veyâ büyük balık var idi."

در کَلِله خوانده باشی لیک آن قشر قصه باشد و این مغر جان

2196. Kelîle'de okumuş olursun; fakat o kıssanın kırsı ve bu canın içi olur.

Kelîle ve Dimne isimindeki kitâb, Hind-i kadîm hükemâsından "Dâbşelîm" isimindeki bir hakîmin hikmet-i ahlâktan bahisle Sanskrit lisânıyla yazdığı bir kitâbdır. Hasan Vâiz tarafından Envâr-ı Süheylî ismi ile Fârisî'ye tercüme edilmiş ve Hindistan'da tab' edilmiştir. Filibeli Alâeddîn Ali Çelebi

tarafından da *Hümâyunnâme* ismiyle Türkçe'ye tercüme ve tab' edilmiştir. İbâresi tarz-ı kadîm üzeredir. Hilâlî Efendi de nazmen tercüme etmiştir; bilâhîre Şerîf İbrâhîm Mâhîr Efendi tarafından sâde bir lisân ile tercüme olunmuştur. Kul Mes'ûd nâmında birisi tarafından yapılan eski bir tercüme de Lâleli Kütüphanesi'nde mahfûzdur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu göl ve balık hikâyesinin bu *Kelîle ve Dinne* kitabında mezkûr olduğunu ve fakat orada bu hikâyenin zâhîrî ve kabûğu münderîç olup; burada bu hikâye vesîlesiyle canın içi beyân buyurulduğunu zikr ederler.

چند صیادی سوی آن آبگیر بر گذشتند و بدیدند آن ضمیر

2197. *Birkaç balıkçı o göl tarafına geçtiler ve o zamîri gördüler.*

"Sayyâd", avcı demektir; burada "balık avlayan balıkçı" demek olur. "Zamîr", alelumûm gizli olan şeye derler ve kalbdeki niyet gizli olduğundan ona da "zamîr" denir. Burada su içinde gizlenen balıklar murâd olunur.

پس شتایدند تا دام آورند ماهیان واقف شدند و هوشمند

2198. *Sonra tuzak getirmek için acele ettiler; balıklar vâkıf ve hûş-mend oldular.*

Balıkçılar o göl içinde gizli olan balıkları gördükten sonra, hemen oltalarını veya ağlarını getirmek, ya'ni hazırlamak için harekete geldiler ve faâliyete başladılar. Balıklar avcılarının bu faâliyetinden onların maksatlarını anladılar ve idrâklî bir hâle geldiler.

آن که عاقل بود عزم راه کرد عزم راه مشکلی ناخواه کرد

2199. *O ki âkıl idi, yola azm etti; nâ-marzî olan müşkil yola azm etti.*

Ya'ni, akı kâmil olan balık, tabiatın istemediği bir yola azm etti. Ya'ni, yaşamağa alıştığı bir muhîti terk edip, avcılarının tuzağından kurtulmak için zarûrî olan bir sefere çıktı.

گفت با اینها ندارم مشورت که یقین مستم کنند از مقدرت

2200. *Dedi ki: "Bunlar ile meşveret tutmam, zîrâ muhakkak beni kudretten zayıf ederler."*

O âkıl olan balık içinden dedi ki: "Ben diğer bu iki arkadaşım ile müşâveret etmem, zîrâ yakînen bilirim ki, onlar benim bu sefer ve seyâhat hakkında-

ki fikrimin kuvvetini za'fa düşürürler ve benim kudretimi kırarlar." "Makde-ret", zenginlik ve kudret ma'nâlarıdır.

مهر زاد و بود بر جانیشان تند کاهلی و جهلشان بر من زند

2201. *Doğma ve olma muhabbeti onların canı üzerinde dolaşırlar; onların câhilliği ve cehli benim üzerime vururlar.*

"Ben onlar ile şunun için müşâvere etmem ki, onlarda doğdukları ve vücûd buldukları mahallin muhabbeti vardır ve bu muhabbetler onların canı üzerinde dolaşırlar, tenbeldirler; bulundukları mahalden hareket etmek istemezler ve câhildirler. Bulundukları mahalden başka yer olduğunu bilmezler. Binâenaleyh onların tenbelliği ve cehli bana da te'sir eder. Benim sefer hakkındaki kasd ve himmetimi tezelzüle uğrattırlar." "Zâd", doğmak ma'nâsına masdar-ı tahfifdir, "Bûd", "bûden" masdarnın tahfifidir, "olmak" ve "vücûd bulmak" demektir. "Teniden" masdarnın müteaddid ma'nâsı vardır; burada "bir şeyin etrafında dolaşmak" ma'nâsıdır.

مشورت رازنده باید نکو که ترا زنده کند و آن زنده کو

2202. *Meşveret için iyi bir diri lâzımdır ki, seni diri etsin ve o diri hani?*

"Diri"den murâd, vücûd-ı abdânisinden fânî ve vücûd-ı Hakkânî ile bâkî olan insân-ı kâmilidir. Ya'ni, "Tarîk-ı Hak'da sülûk ve seyr ü sefer hakkında meşveret etmek ve onun re'y ve tedbiriyle hareket edebilmek için, iyi bir diri, ya'ni, sıfât-ı nefsâniyyesinden bir kıl ucu kadar bile eser kalmamış olan bir kâmil lâzımdır ki, seni de kendisi gibi vücûd-ı abdâniden kurtarıp, vücûd-ı Hakkânî ile kâim kulsun. Halbuki öyle bir diri ve insân-ı kâmil nerede?" Mürşidlik da'vâsında bulunanlar maatteessüf sıfât-ı nefsâniyye ile ma'lûl birtakım hastalardır. Kendileri bir hakîm-i ilâhiye muhtaçdır, kendilerinin icâd ettikleri hayâlâtı, füyûzât-ı rabbâniyye zannederler; ve kendilerini insân-ı kâmile tebaiyetden müstağnî addederler ve mahdûd muhâkemeleriyle kümmelîn-i evliyâullâhın maârif ve hakâyıkını tenkîd ederler, ne'üzû billâh!

ای مسافر با مسافر رأی زن ز انکه پایت لنگ دارد رأی زن

2203. *Ey müsâfir, müsâfir ile rey vur, zîrâ ki kadının reyi, senin ayağını topal tutar!*

"Müşâfir"den murâd, vücûdât-ı izâfiyye âleminden vücûd-ı hakîkiye sefer eden kimsedir. "Kadın"dan murâd, kadınlar gibi âlâyiş-i dünyeviyyeye meclûb olan nefisdir. Ya'ni, "Ey bu vücûd-ı izâfî âleminden vücûd-ı hakîkiye ve bu âlem-i keserâtdan, âlem-i vahdete sefer eden kimse! Kendin gibi olan bir müşâfir ile müşâvere et, eğer sıfât-ı nefsânîyyesi sebebiyle bu vücûd-ı mev-hûmuna bağlanmış ve âlâyiş-i dünyeviyyeye aldanmış olan kimse ile müşâvere edersen, emr-i sülûkde senin ayağını topal tutar." Keserât âleminde ve fikrinde kalıp, âlem-i vahdete doğru kat'-ı mesâfe edemezsin; zîrâ hadîs-i şerîfde *يا بني، انظر الى ما بين يديك وما بين خلفك و انظر الى ما بين يديك وما بين خلفك* ya'ni, "Kadınlar ile müşâvere edin ve onların reylerine muhâlefet edin!" buyurulmuştur.

از دم حب الوطن بگذر مایست که وطن آن سوست جان این سوی نیست

2204. *Hubbü'l-vatan deminden geç, durma; zîrâ vatan o tarafdır, can bu taraf değildir.*

"Dem", bu kelimenin Arapî ve Fârisî müteaddid ma'nâları vardır. *Şemsü'l-Lügât*'ın beyânına göre, "kılıç ve bıçağın keskin tarafı" ma'nâsına da gelir. Bu ma'nâya göre *يا بني، انظر الى ما بين يديك وما بين خلفك* ya'ni, "Vatan muhabbeti îmândandır" hadîs-i şerîfî bir "kılıç"a ve onun "keskin tarafı" zâhir olan âlem-i şehâdete ve keskin olmayan tarafı da bâtın olan âlem-i gayba teşbîh buyurulmuş olur. Âlem-i şehâdetin keskin olması, bu vücûdât-ı mev-hûmenin insan üzerinde müessir olmasından nâşîdir. İmdi bu ma'nâya göre cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: Bu hadîs-i şerîfin zâhiri ve bâtını vardır. "Bu kılıcın keskin tarafından, ya'ni, zâhirinden geç, durma; seni helâk eder ve bu fânî olan dünyâ tarafı sana vatan olamaz. Aslî olan vatan, o bâtın ve bâkî olan âlem-i gayb-dır; çünkü sen rûh-ı latîfsin ve rûh-ı latîfin tarafı bu kesâfet tarafı değildir."

گر وطن خواهی گذر آن سوی شط این حدیث راست را کم خوان غلط

2205. *Eğer vatan istersen Şat'ın o tarafına geç, bu doğru hadîsi galat okuma!*

"Şat", nehir kenârî ma'nâsınadır. "Nehir"den murâd, âlem-i fânî ve vücûd-ı kevnîdir. Bu âlem-i fânî nehrinin kenârî âlem-i gaybın mebdî olur. Ya'ni, "Eğer vatan istersen bu vücûd-ı kevnî ve izâfî nehrinin öbür tarafı olan âlem-i letâfete geç! Resûl-i Ekrem Efendimiz'in doğru olan bu hadîs-i şerîfini yanlış okuma!" Zîrâ âlem-i fânîyi vatan ittihâz etmek, âlem-i bekâyâ îmânı takviye etmez; belki âlem-i latîfî kendine vatan ittihâz etmek için, teveccüh-i kâmil ile müteveccih olmak îmân-ı kaviden neş'et eder.

باز گونه خواندن وضو کننده اوراد وضو را

Abdest alanın abdest evrâdını ters okuması

"Vird", "muayyen zamanlarda okunmak için vazîfe ittihâz olunan duâ"ya denir. "Evrâd", virdin cem'idir. Burada, abdest alırken okunan duâlar ma'nâsınadır.

در وضو هر عضو را وردی جدا آمدست اندر خیر بهر دعا

2206. *Abdestde her uzuv için ayrı bir vird vardır. Hadîsde duâ için gelmiştir.*

Abdest alırken her bir uzuv yıkandığı vakit okunacak olan ayrı bir vird vardır ki, bu evrâd hadîs-i şerîfde duâ olmak üzere bize ta'lim buyurulmuştur. Bu duâlar ayrıca muâmelât-ı dîniyyeye dâir yazılan kitâblarda münderiç olduğundan, burada zikri uzun olur.

چون که استنشاق بینی می کنی بوی جنت خواه از رب غنی

2207. *Buruna istinşâk ettiğin vakit, Rabb-i ganîden cennet kokusunu iste!*

"İstinşâk", burna su vermeğe derler. Ya'ni, "Abdest alırken burna su verdiğin vakit, hadîs-i şerîfde beyân buyurulan رايحة الجنة وارزقني من نعيمها اللهم ارحني koklat ve beni onun ni'metlerinden nızıklandır!" duâsını oku!"

تا ترا آن بو کشد سوی جنان بوی گل باشد دلیل گلستان

2208. *Tâ ki seni o koku cenneller tarafına çeksin; gül kokusu, gülîstânın delîli olur.*

"Koku, kendisinden koku sâdır olan şeye doğru rehberlik eder. Meselâ insanın burnuna gül kokusu geldiği vakit, buralarda bir gülîstân olmalıdır diye etrâfı araştırır." Ma'lûm olsun ki, abdest alırken duâları okumak, cismin hey'et-i mecmûasının tahâretine sebep olduğu ve bu duâlar okunmaksızın

abdest alınrsa, yalnız yıkanan uzuvların tahâreti husûle geleceği *من ذكر الله عند الوضوء طهر جسده كله فان لم يذكر اسم الله لم يطهر منه الا ما اصاب الماء* Ya'ni, "Kim ki abdest alırken Allâh'ı zikr ederse cesedinin hepsi temiz olur ve eğer Allâh'ı zikr etmezse, o kimsenin ancak su isâbet eden uzvu temiz olur" hadîs-i şerifinde beyân buyurulmuştur. Bunları ezberleyip okumak evlâdır. Eğer ezberlemek müşkil gelirse, hiç olmazsa abdesti gafletle almayıp, fikren ve lisânen Hakk'ı zikr etmelidir ve ancak böyle bir abdest tahâret-i kâmile-i zâhire ve bâtuneyi mûcib olur.

چون کہ استنجا کنی ورد و سخن این بود یا رب تو زینم پاک کن

2209. *İstincâ ettiğin vakit sözün virdi bu olur. "Yâ Rab sen beni bundan pâk et!"*

"İstincâ vakti"nden murâd, istincâ edip helâdan çıkmayı müteâkib olan zamandır. Zîrâ helâda mahall-i necâseti temizlerken lisânen Hakk'ı zikr etmek münâsib olmaz ve ebyât-ı âtiye dahi bu ma'nâyı müeyyiddir. Çünkü helâda vakt-i istincâda insan halkdan tecerrüd eder ve onu gören ve söylediğini işiten olmaz. Ya'ni, "İstincâyı müteâkuben okunacak vird-i duâ ve vazîfe-i münâcât *اللهم اجعلني من التوابين واجعلني من المتطهرين واجعلني من عبادك الصالحين* Ya'ni, "Ey benim Allâh'ım, beni ziyâde tövbe edicilerden kıl ve beni pek ziyâde temizlenicilerden kıl ve beni sâlih kullarımdan kıl ve beni üzerlerine havf ve hüzn târî olmayanlardan kıl!" duâsı ve münâcâtdır. Buhârî *Sahîh*'de istincâ duâsı *اللهم جيبني من الخبيث* ya'ni, "Ey benim Allâh'ım beni habîsden ve habîslerden mûcânib kıl!" sûretinde de rivâyet olunmuştur. Elfâz-ı duâ, Arabî olarak bu sûretledir; fakat maksat münâcâtdır ve Hak'dan talebdir; ve münâcât ve taleb ise her lisan ile olabilir. Bu ma'nâya işâreten cenâb-ı Pîr bu münâcât ve talebi lisân-ı Fârisî ile nazmen beyân buyurmuşlardır. Ma'nâsını bilerek ba'de'l-istincâ bu ebyât-ı şerîfe de okunabilir. Arabî ve Fârisî bilemeyenler Türkçe de münâcât ve niyâz edebilirler; fakat efdali hadîs-i şerifde sâbit olan elfâzdir.

دست من اینجا رسید این را بشت دستم اندر شستن جانست مست

2210. *Benim elim buraya erişip bunu yıkadı; elim canı yıkamakta zayıftır.*
[2217]

"Yâ Rab, benim elim mahall-i necâset olan uzvuma kadar yetişt ve bu uzvu su ile yıkadı ve zâhîrî bir temizlik yapabildi; fakat canımda hubb-i mâsi-

vâ habâsetleri vardır; bu zâhirî elim onları temizlemek husûsunda zâyîf ve âcizdir."

ای ز تو کس گشته جان ناکسان دست فضل تست در جانها رسان

2211. "Yâ Rab, nâkeslerin canı senden kes olmuştur; senin fazlının eli canlara erişicidir."

"Nâkes", alçak, denî, zelif ve hasîs olan kimse; "kes", makbûl ve mu'teber olan kimse. Ya'ni, "Yâ Rab, birçok alçak ve hasîs olan kimselerin canı, senin lutfun ve inâyetin ile makbûl ve mu'teber olmuştur. Senin fazl u kerem elin, bizim bâtınımız olan canlara da erişicidir!"

حد من این بود کردم من لئیم ز آن سوی حد را نقی کن ای کریم

2212. "Benim haddim bu idi, ben alçak yaptım; o had tarafından olanı ey kerîm, sen yap!"

Ya'ni, "Benim biri cismânî ve diğeri rûhânî olmak üzere iki haddim vardır. Cismâniyet haddi tarafından olan tahâreti, süflî olan cismime mahsûs âlet-i tahâret olan elim ile ben yaptım; fakat rûhânî olan haddim tarafına bu zâhirî ve cismânî elim erişmez. Binâenaleyh o haddim tarafına âit olan temizliği de, ey kerîm olan efendim, sen yap!"

از حدث شستم خدایا پوست را از حوادث تو بشو این دوست را

2213. "Ey Hudâ, ben postu hadesden yıkadım; sen de bu dostu havâdisden yıka!"

"Post"dan murâd, cisimdir ve "dost" dan murâd, rûhdur. Zîrâ bir beyt-i şerifde,

جامه از تن جان ز تن آگاه نیست در دماغش جز غم الله نیست

Ya'ni, "Elbise tenden ve can dahi tenden âgâh değildir, o canın dimâğında Allah gamından başkası yoktur" buyrulur. "Hades"den murâd, necâsât-ı zâhire ve "havâdis"den murâd, "mâsivâllâh" i'tibâr olunan suver-i eşyâ muhabbetidir ki, rûhun nefse olan bağlılığından husûle gelir. Ya'ni, "Ey Hudâ, ben cismimi necâset-i zâhiriyyeden yıkadım, sen dahi lutfunla bu senin dostun olan rûhumu senin mâsivânın muhabbetinden yıka!"

شخصی به وقت استنجا می گفت اللهم ارحني من راحة الجنة بجای
آن که اللهم اجعلني من التوابين و اجعلني من المتطهرين که ورد استنجاست
و ورد استنجا را به وقت استنشاق می گفت عزیزی بشنید و این را طاقث نداشت

Bir şahıs istincâ vaktinde istincâ virdi olan
"Allâhümme'calnî mine't-tevvâbine ve'calnî mine'l-
mutatahhirîn!" yerine "Allâhümme erihnî min râyihati'l-
cenneti!" der idi. Ve istincâ virdini dahi, istinşak vaktinde
söylerdi. Azizin birisi işitdi, buna tâkat tutmadı

آن یکی در وقت استنجا بگفت که مرا با بوی جنت دار جفت
2214. O biri istincâ vaktinde der idi ki: "Beni cennet râyihasıyla çift tut!"
O bir kimse istincâ vaktinde, istinşâk duâsını okuyup: "Yâ Rab beni cen-
net kokusuyla eş tut ve beni bu kokuya mukârin kıl!" der idi.

گفت شخصی ورد خوب آورده لیک سوراخ دعا گم کرده
2215. Bir şahıs dedi: "Güzel vird getirmişsin, fakat duânın deliğini gâib et-
mişsin!"

O kimsenin tersine okuduğu bu duâyı işiten bir kimse, onu ikâz için de-
di ki: "Ey efendi, duân güzeldir ve bu duânın güzelliğine diyecek yokdur;
fakat sende büyük bir yanlışlık var, duâya mahsûs olan cisminin deliğini
gâib etmişsin." Yukarıda izâh olunduğu üzere bir şahsın bu ters okunarı du-
âyı işitmesi, bu duânın helâda değil, helâdan çıkmayı müteâkib okunacağı-
nın delilidir.

این دعا چون ورد بینی بود چون ورد بینی را تو آوردی به کون
2216. "Mâdemki bu duâ burnun virdi idi, burun virdini sen niçin kuşına ge-
tirdin?"

"Ey efendi bu okuduğun duâ burnuna su verilirken okunacak bir vird idi, kışını temizlemek husûsunda okumanın ma'nâsı nedir?"

رایحهٔ جنت ز بینی یافت حر رایحهٔ جنت کی آید از دبر

2217. "Hür olan kimse cennet kokusunu burnundan buldu; cennet kokusu ne vakit dübürden gelir?"

"Burun"dan murâd, meşâmm-ı rûhdur ve "dübür"den murâd, meşâmm-ı cisimdir. Ya'ni, "Cisim kaydından âzâd olan kimse, cennet kokusunu ancak meşâmm-ı rûhundan alır; yoksa maddî kokulann iyisine ve fenâsına mahal olan cisminin burnundan almaz" demek olur.

ای تواضع برده پیش ابلهان وی تکبر برده در پیش شهان

2218. Ey ahmakların önüne tevâzu' götürmüş ve ey şâhların önüne tekebbür götürmüş!

"Ahmaklar"dan murâd, ehl-i dünyâ ve "şâhlar"dan murâd, enbiyâ ve evliyâ hazarâtıdır. "Ey hakâyık-ı eşyâdan bî-haber olan ehl-i nefis ve ehl-i dünyâ önünde mütevâzî' bulunan; ve ey hakâyık-ı eşyâya vâkıf olan enbiyâ ve evliyâ hazarâtına karşı mütekebbir bulunup, onlara tebaiyetden istinkâf eden beyefendi!"

آن تکبر بر خسان خوبست و چُست هین مرو معکوس عکسش بند تست

2219. O tekebbür alçaklar üzerine güzeldir ve yerindedir, sakın ma'kûs gitme, onun aksi senin bendindir.

"Çüst", müteaddid ma'nâsı vardır; burada "iyi" ve "tamâmen yerine oturan şey" ma'nâsıdır. Ya'ni, "Tekebbür, eğer alçak tabîatlı olan kimselelere karşı olursa güzeldir ve tamâmen yerine oturtulmuş bir muâmeledir. Ey efendi, sakın bu muâmelenin tersini yapma, ya'ni, âlîcenâb olan kimselere karşı sıfat-ı kibr ile zâhir olma! Eğer bu sıfat-ı kibri, ma'nâ şâhlanna karşı yaparsan, senin tarîk-ı Hak'daki seyrini bağlar, bir adım ileri atamaz olursun!"

از بی سوراخ بینی رُست گل بو وظیفهٔ بینی آمد ای عئل

2220. Gül burun deliği için bitti; ey galîzü't-tab', koku burnun vazîfesi geldi!

[2227]

"Utül", kaba ve gâlib tabiatlı olan adam demektir. Ya'ni, "Hak Teâlâ her şeyi bir şey için yaratdı ve kokusu güzel olan gül dahi bu hikmete mebnî, burnun deliği için neşv ü nemâ buldu. Ey tabiatında kabalık olan kimse, her uzununu mahallinde kullan ve gül kokusunu da burnundan al!"

بوی گل بهر مشامست ای دلیر جای آن بو نیست این سوراخ زیر

2221. *Ey cesûr, gül kokusu meşâmın içindir, o kokunun yeri bu aşağının deliği değildir.*

"Meşâmın", koklamak mahalli olan "meşemm" kelimesinin cem'idir, ikinci "mîm" teşdîd iledir, fakat Fârisî'de muhaffef olarak kullanılır. Ya'ni, "Ey cennet kokusunu meşâmın-ı cisminden duymak isteyen cür'etkâr; o cennet gülü olan ma'rifet-i ilâhiyyenin kokusu, meşâmın-ı rûh içindir. O kokunun yeri bu âlem-i süflîye mahsûs olan cisim burnunun deliği değildir!"

کی از اینجا بوی خلد آید ترا بو ز موضع جو اگر باید ترا

2222. *Huldün kokusu buradan sana ne vakit gelir? Eğer sana lâzım ise, kokuyu mevzî'inden iste!*

"Huld", "bâkî ve dâim olmak" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Bu cisim tarafından, ne vakit sana bekâ kokusu gelir? Eğer sana bu bekâ kokusu lâzım ise, onu o kokunun mevzî'i olan rûh tarafından iste!"

همچنین حب الوطن باشد درست تو وطن بشناس ای خواجه نخست

2223. *Hubbu'l-vatan böyle dürüst olur, ey efendi sen evvelâ vatanı tanı!*

Ya'ni, "Kokunun mahallini ta'yînden sonra, koklanacak şeyi o mahalle götürmek lâzım geldiği gibi حب الوطن من الایمان ["Vatan sevgisi îmândandır"] hadîs-i şerîfine de doğru ma'nâ verilmiş olabilmek için, evvelâ vatanı tanımak ve sonra da muhabbetini ona tevcîh etmek lâzım gelir ki, îmân sâbit olabilsin!" Zîrâ bu "vatan" bir kimsenin doğduğu ve yaşadığı memleket ma'nâsına alınırsa, kâfirler ve mecûsiler ve putperestler dahi, kendi vatanlarının muhibbidirler ve bu vatanlarını düşmanlarına vermemek için kanlarını dökerler ve canlarını fedâ ederler. Binâenaleyh bunların bu muhabbeti dahi îmândan neşet etmek lâzım gelir. Böyle olunca, hadîs-i şerîfdeki vatan, mevt ile rücû olunacak olan vatan-ı aslîden ibâret olur ve "Hubbû'l-vatanın îmândan olması" bu ma'nâya göre doğru ve sahîh olur.

واقف شدن آن ماهی عاقل و سفر پیش گرفتن بی مشورت با دیگران از حکمت

O âkıl balığın vâkîf olması ve başkalarıyla meşveretsiz
olarak hikmet cihetinden seferi önde tutması

(Bu ünvân Ankaravî nüshasında yoktur, Hind nüshaları kayd etmiştir.
Fihristde kolaylık olacağı mütâlaasıyla buraya derc olundu.)

گفت آن ماهی زیرک ره کنم دل ز رأی و مشورتشان بر کنم

2224. O zekî balık dedi ki: "Yol edeyim, kalbimi onların reyinden ve meşveretinden koparayım!"

"Râh kerden", sefer etmekden kinâyedir. Ya'ni, o akıllı olan balık kendi kendine dedi ki: "Ben bulunduğum bu gölden sefere ve seyâhata çıkayım ve kalbimi diğer arkadaşlarımla reyî ve meşveretî ile bağlamayayım!"

نیست وقت مشورت همین راه کن چون علی تو آه اندر چاه کن

2225. "Meşveret vakti değildir, âgâh ol, yol yap! Sen Ali gibi kuyuya âh et!"

Ya'ni, "Tehlike yakın ve göz önünde olduğundan meşveret ile ve dedikodu ile geçirilecek vakit yoktur, kendine gel ve sefere çık! Sen ilm-i hakîkatin şâhı olan İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû) efendimiz gibi kuyuya âh et!"

Ma'lûm olsun ki, Şâh-ı velâyet efendimizin kuyuya âh etmesi hakkında rivâyât-ı muhtelifa vardır. Bir rivâyetde Server-i âlem (s.a.v.) Efendimiz, Hakk'ın hüviyetine ve vahdet-i vücûduna dâir İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû)ya açıkça birtakım esrâr söyledi ve bu esrân keşf etmemesini de tenbîh buyurdu. Cenâb-ı Ali'yi o esrârın hâl-i azamet ve celâli istilâ etti. Mübârek başını bir kuyuya eğip bir âh çekti; derhâl kuyunun suyu o âhın harâretinden kaynadı. Ve bir rivâyetde de "Hû" dedi. Nitekim ârifin biri bu ma'nâyı beyânen söyle söylemiştir. Beyit:

Ol Ali çâha varp bir Hû dedi

Özge sırlardan ne o ne bu dedi

Ve bir rivâyetde dahi, lafzan esrânı kuyuya söyledi; kuyunun suyu kana tebeddül etti. Ferîdüddîn-i Attâr (k.s.) hazretleri de *Mantuku't-Tayr* isimindeki eser-i âlilerinde bunu şöyle beyân buyurmuştur:

مصطفی جای فرود آمد به راه	گفت آب آرید لشگر راز راه
رفت مرد باز آمد با شتاب	گفت پر خونست چاه و نیست آب
گفت بیدار ز درد کار خویش	مرضی در چاه گفت اسرار خویش
چاه چون بشنید آن تابش نبود	لاجرم پر خون شد و آبش نبود

"*Mustafâ (s.a.v.) yolda bir yere indi. "Asker için kuyudan su getiriniz!" buyurdu. Bir adam gitti, acele geri geldi ve "Kuyu kan doludur ve su yokdur!" dedi. Resûl-i Ekrem hazretleri buyurdu ki: "Bir uyanık kendi emrinin derdinden, ya'ni, Murtazâ, kuyuya kendi esrârını söyledi; vaktâki kuyu onu ıstıdı, ona tâ-kân yok idi, şüphesiz kan dolu oldu ve onun suyu olmadı."*

Bir rivâyetde dahi o kuyudan bir kâmiş bitti, çobanın biri o kâmiş kesip düdük yaptı ve çalıp eğlenmeğe başladı. Resûl-i Ekrem hazretleri bir gün o tarafdan geçerken çobanın çaldığı düdüğün sesini ıstıdı, hazır olanlara: "Bu ses benim cenâb-ı Ali'ye söylediğim esrân haber veriyor" buyurdu.

İmdi izâhdan müstağnîdir ki, bu rivâyetlerden maksûd olan eşkâl-i zâhiyye değildir; belki birkaç mühim ma'nânın ihtâr ve tenbîhidir. O mühim ma'nâlar da bunlardır:

1. Esrâr-ı hüviyyete ve vahdet-i vücûd sırrına herkes tahammül edemez, bu esrâra Şâh-ı velâyetin kalb-i şerîfi gibi metîn bir kalb lâzımdır.

2. Vücûdda zuhûra meyl vardır, binâcaleyh bâtında olan şeyler zuhûr etmek ister.

3. Nâ-ehil olanlara esrâr-ı ilâhiyenin keşfi câiz değildir; nitekim Hz. Ali keşf etmedi.

4. Bâındaki esrânın izhân için bir tazyîk-i şedîd vâki' olduğu vakit, onu ancak ehline söylemek lâzımdır. Nitekim Resûl-i Ekrem hazretleri, İmâm-ı Ali hazretlerine söyledi; zîrâ قلوب الاحرار قبور الاسرار Ya'ni, "Ahrânın kalbleri esrânın kabirleridir" denilmiştir; ve nitekim âtîdeki beyt-i şerîfde bu ma'nâya işâret buyrulur:

محرم آن آه کمیابست بس شب رو و پنهان روی کن چون عسس

2226. O âhın mahremi çok nâdirdir; ases gibi gece gidicilik ve gizli gidicilik et!

"Ases", geceleri gezen zâbıta me'mûru demektir. Ya'nı, "Resûl-i Ekrem hazretlerinin hakâyika müteallık olan ahâdis-i şerîfesinin maânî-i münîfesini idrâk edip "Âh!" eden kümmel-i evliyânın bu âhlanna mahrem olacak kimseler nâdirdir. Ve bilakis gerek bu *Mesnevî-i Şerîf*'de ve gerek cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin âsâr-ı aliyyesinde ve bilhas-sa *Fusûsu'l-Hikem*'inde emr-i Risâletpenâhî ile ızhâr buyurulan esrâr-ı ilâhiyyeye tahammül edemeyip, bi-edebâne ta'rîz edenler pek çokdur. Binâ-enaleyh ey sâlik-i müstaid, eğer sen bu esrâra ve bu âhlara vâkîf olur isen, ases gibi karanlıkta yürü ve esrâr-ı ilâhiyye yolunda gizli gizli git! Zîrâ bu esrâr-ı ilâhiyye aleyhine hücum edenler çokdur. Nitekim Ebû Hüreyre (r.a.) hazretleri buyururlar ki: "Ben Resûl-i Ekrem hazretlerinden iki torba ilim aldım, birini neşr ettim, birini de nâs boğazımı keserler korkusuyla neşr etmedim."

سوی دریا عزم کن زین آبگیر بحر جو و ترک این گردآب گیر

2227. *Bu gölden deryâ tarafına azm et, deryâyı iste ve bu girdâbın terkini tut!*

Dar olan bu dünyâ gölünden vahdet ve hakikat deryâsı tarafına azm et ve hakikat-ı vücûd deryâsını iste ve bu keserât âlemi bir girdâb mesâbesindedir, helâk olmamak için o âlemi terk et!

سینه را پا کرد و می رفت آن خذور از مقام با خطر تا بحر نور

2228. *O çok korkucu göğsünü ayak yaptı ve hatırlı makâmdan nûr deryâsına kadar gitti.*

"Sîne râ-pâ kerden", korkak kimsenin yüz üstü yatıp, sürünerek gitmesinden kinâyedir. Ya'nı, "O âkıl olan balık, bu fikirlerden sonra korka korka bu tehlikeli makâmdan, ya'nı, bu zulmet ve kesâfet makâmı olan âlem-i keserâtdan, nûr deryâsı olan vahdet deryâsına kadar gitti."

همچو آهو کز پی او سگ بود می دود تا در تنش یک رگ بود

2229. *Arkasından köpek olan âhû gibi, onun teninden bir damar oldukça koşardı.*

Ya'nı, o âkıl balık ve sâlik-i sâdık, arkasından bir yırtıcı köpek koşan bir âhû nasıl koşar ve kaçarsa, o da cisminde bir hareket damarı oldukça öyle koşar ve kaçardı.

خواب خرگوش و سگ اندر بی خطاست خواب خود در چشم ترسندہ کجاست

2230. [2237] *Tavşan uykusu ve arkada köpek hatâdır; korkanın gözünde muhakkak uykü nerede!*

"Hâb-ı hargüş", gafletten kinâyedir (*Bahâr-ı Acem*). "Köpek"den murâd, şeytandır; Ya'ni, sâlikin arkasında yırtıcı köpek mesâbesinde olan şeytan olup, onu avlayarak helâk etmek azminde iken, gafletde bulunmak hatâdır. Mâdemki insan pek tehlikeli olan bu dünyâda hâl-i seferdedir, onun gözünde gaflet uykusu olmamak icâb eder. Zîrâ korkan kimsenin gözüne uykü girmez.

Ma'lûm olsun ki emniyet, insanların iki sınıfında olur. Birisi sîfât-ı nefsâniyyelerinden mücerred ve sîfât-ı Hakkâniyye ile müşerref evliyâdır ki, onlar hakkında *أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ* (Yûnus, 10/62) ["Âgâh olun, muhakak Allâh'ın velîleri üzerine korku yoktur ve onlar mahzûn da olmazlar!"] buyurulmuştur. Diğerî nefis ve şeytanın içirdiği şarâb-ı gaflet ile sarhoş olan ehl-i dünyâdır ki, bir an olsun ayılıp korkmak onların şânından değildir. Onlar hakkında sûre-i Hicr'de *لَعَنَّاكَ إِنَّهُمْ لَغَفُوفٌ بِمَا فَعَلْتُمْ* (Hicr, 15/72) ya'ni, "Ey Resûl'üm senin hayâtın hakkı için onlar sarhoşlukları içinde sergerdân olmuşlardır" buyrulur. Bu iki tâife arasında bulunan sınıf dâimâ korku içindedirler. Ve bunların emni, emn-i hakîkî değildir; belki batan bir geminin içinde bulunup, batmasından haberi olmayan kimsenin emni kabîlindedir.

رفت آن ماهی ره دریا گرفت راه دور پهنه پهن گرفت

2231. *O balık gitti, deryâ yolunu tutdu, genişin genişi olan uzak yolu tutdu.*

"O balık, ya'ni, o âkıl olan sâlik gitti ve deryâ-yı vahdet yolunu tutdu ki, o yol genişin genişidir ve pek uzaktır." Zîrâ muhakakkler, "makâm-ı fenâyâ ve mahall-i emne vusûl için, ale'l-ekal bin mevt-i irâdî lâzımdır" derler.

رفت آنجا بسیار دید و عاقبت رفت آخر سوی امن و عافیت

2232. *Âkabet çok meşakkatler gördü, nihâyet emn ü âfiyet tarafına gitti.*

Ve bu seferi müteâkıb yolda çok meşakkatler gördü. Zîrâ yolda altı büyük akabe ve her akabe aralarında binlerce tehlikeli uçurumlar vardır. Bu altı akabe nefsin merâtûbidir ve nefis her bir mertebede bir varlık da'vâsında bulunur ve her bir mertebenin zulmânî ve nûrânî hicâbları vardır ki, hadîs-i şerîfde bunlara işâreten *ظلمة من نور و سبعين ألف حجاب من نور* ya'ni, "Allâh'ın nûrdan ve zulmetden yetmiş bin hicâbı vardır" buyrulur. Birçok sâlikler nefsin bu

da'vâlarından dolayı yolda kalırlar ve kendilerini kemâle gelmiş zannederler; ve kendi mertebeleriyle kâmilleri mukâyese edip, onların maârif ve hakâyıkına i'tirâz ederler; ve helâk-i ma'nevî içinde bulunduklarını idrâk edemezler. Şihâbüddîn Sühreverdi hazretleri *Avârifü'l-Maârif*'de bunlara "sâlik-i ebter" ta'bîr buyururlar. Bu akabelerden ve uçurumlardan sâliki geçirecek olan vâsıta, her bir mertebede kendinin hiçliğini idrâk edip muhakkukların vesâyâsına tâbî' olmaktır. "Velhâsıl o sâlik yolda birçok meşakkatler gördükden sonra, nihâyet emn ü âfiyet tarafına gitti ve nefs-i sâfiye ve kâmile mertebesini buldu ki, bu mertebede artık havf ve hüzn yoktur."

خویشتن افکند در دریای زَرْف که نیابد حد آن را هیچ طَرْف

2233. *Kendini derin olan deryâya bıraktı ki, hiçbir göz onun haddini bulamaz.*

"Tarf", inde'n-nazar göz kapağını kımlatmak demektir; ve "göz" ma'nâsı da murâd olunur, burada göz ma'nâsındır. Ya'ni, "Kendisini pek derin ve ucu bucağı bulunmaz olan vahdet-i vücûd-ı Hak deryâsına bıraktı ki, hiçbir göz o vücûdun ve varlığın had ve kenârını bulamaz."

پس چو صیادان ییاوردند دام نیم عاقل را از آن شد تلخ کام

2234. *Sonra vaktâki avcılar tuzak getirdiler, yarım âkılın dimâğı ondan acı oldu.*

"Avcılar"dan murâd, rûhu âlem-i süflînin huzûzâtı ve lezzâtı oltalanyla avlayan nefis ve şeytandır. Ve "yanım âkıl"den murâd, âkıl-i kâmile tâbî' olmayan eşhâsıdır. Ya'ni, "Yanım akıllı balık, balıkların oltaları ile kendini görünce, onun dimâğı helâk korkusundan acı oldu."

گفت آه من فوت کردم فرصه را چون نگشتم همراه عاقل چرا

2235. *Dedi: "Ah! Ben fırsatı fevt ettim, niçin o âkile yoldaş olmadım, niçin?"*

ناگهان رفت او و لیکن چون برفت می‌بیایستم شدن در پی به تفت

2236. *"O ansızın gitti, velâkin gittiği vakit, ben de arkadan harâretle gitmeli idim!"*

"O âkıl bize haber vermeksizin ve ansızın gidiverdi, velâkin gittiği vakit, ben de ona tâbî' olup harâretle ve aşk ile arkasından gitmeli idim!"

بر گذشته حسرت آوردن خطاست باز ناید رفته یاد آن هباست

2237. *Geçmişe hasret getirmek hatâdır, gitmiş olan geri gelmez, onun yâdi he-bâdır.*

"Hebâ", havada uçan toz zerrelere dir. Ya'ni, geçmiş olan bir şeyin zikri boşdur.

قصه آن مرغ گرفته که وصیت کرد که برگزشته پشیمانی
مخور تدارك وقت اندیش و روزگار میر در پشیمانی

O tutulmuş olan kuşun kıssasıdır ki: "Geçmişe pişmanlık yeme, vaktin tedârikini düşün ve pişmanlık içinde vakit zâyi' etme!" diye vasiyet etti

آن یکی مرغی گرفت از مکر و دام مرغ او را گفت ای خواجه هم
2238. O bir kimse bir kuşu mekir ve tuzakdan tutdu; kuş ona dedi ki: "Ey ulu efendi!"

تو بسی گاو ان و میشان خورده تو بسی اشتر به قربان کرده
2239. "Sen çok sığırlar ve koyunlar yemişsin, sen birçok deve kurbân etmişsin."
هم نگردی سیر از آنجا در زمن هم نگردی سیر از اجزای من

2240. "Sen zamânede onlardan doymadın, benim eczâmdan dahi doymazsın.
[2247]

Ya'ni, "Sen zamân-ı hayâtında bu kadar büyük hayvanları yedin, doymadın ve el-ân yemek için av arkasında koşuyorsun; binâenaleyh benim bu küçücük eczâ-yı vücûdumdan dahi doymazsın."

هل مرا كه تا سه پندت بر دهم تا بدانی زیر كم یا ابلهم
2241. "Beni bırak, tâ ki sana üç nasihat vereyim, tâ ki zeki miyim, yâhud ahmak mıyım bilesin!"

"Ey avcı efendi, beni âzâd et, sana üç nasihat edeyim; benim bu nasihatların ma'nâsını iyi düşün, zeki miyim, yoksa ahmak mıyım, bil!" Zîrâ "Ke-lâmından olur ma'lûm kişinin kendi mikdân."

اول آن پند هم بر دست تو ثانیث بر بام کهگل بست تو

2242. "Onun evvelkisi de, senin elinin üzerinde, onun ikincisi, senin samanlı çamurdan yapılan damının üzerinde."

Ya'ni, "O üç nasihatın birincisini elinin üzerinde vereceğim, ikincisini de senin samanlı çamur ile yapılmış olan damının üstünde söyleyeceğim."

آن سوم پندت دهم من بر درخت که از این سه پند گردی نیک بخت

2243. "O üçüncü nasihatı sana ben ağaç üzerinde veririm ki, bu üç nasihatden nîk-baht olursun."

Ya'ni, "Benim bu üç nasihatimle amel edersen, hayâtında tâliin yâver olur."

آنچه بر دستت آنتست آن سخن که محالی را ز کس باور مکن

2244. "O şey ki, senin elinin üzerindedir, o söz budur ki, bir muhâli kimseden kabûl etme!"

Ya'ni, avcı kuşun teklifini kabûl ettikten sonra kuş ona dedi ki: "Senin elinin üzerinde edeceğimi va'd ettiğim birinci nasihat budur ki: "Her kim olursa olsun, ma'nâ-yı muhâle taalluk eden bir sözü söylediği vakit, onu kabûl etme!" "Muhâl", vukû' ve imkân cihetinden hâriç, bâul ve beyhûde kelâm ma'nâsıdır. Meselâ bir cisim, bir hâl içinde iki mekânda bulunur demek gibi; ve mutlakâ mümkünü'l-vukû' olmayan bâtil şey hakkında kullanılır. Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî (k.s.) *İstulâhât-ı Sûfiyye*'lerinde "muhâl" hakkında şöyle buyururlar: "Hâriçde mevcûdu mümteni" olan şeydir. Bir şey hakkında hareket ve sükûnun ictimâ'ı gibi. Ya'ni, bir şey hakkında aynı zaman içinde hem "sâkin" ve hem "müteharrik" hükmü verilemez."

بر کفش چون گفت اول پند زفت گشت آزاد و بر آن دیوار رفت

2245. *Vaktâki onun eli üzerinde azîm olan evvelki nasihatı söyledi. Âzâd oldu ve o duvar üzerine gitti.*

گفت دیگر بر گذشته غم مخور چون ز تو بگذشت ز آن حسرت مبر

2246. *Diğerini dedi: "Geçmişe gam yeme, mâdemki senden geçti, ondan dolayı hasret götürme!"*

Kuş avcının elinden uçup duvara konduktan sonra, ikinci nasîhatı edip dedi ki: "Geçmişe gam yeme; ve bir ni'met ve devlet elinden çıktıktan sonra, onun hasretini çekip üzülme!"

بعد از آن گفتش که در جسمم کتیم ده درم سنگست نک در یتیم

2247. *Ondan sonra ona dedi ki: "İşte benim cismimde gizli on dirhem ağırlığında pek büyük inci vardır."*

دولت تو بخت فرزندان تو بود آن گوهر به حق جان تو

2248. *"Senin canın hakkı için, o gevher senin devletinin ve evlâtlarının bahtı idi."*

"Ey avcı efendi, senin hayâtına yemîn ederim ki o cismimdeki dürr-i yetîm o kadar kıymetli bir gevher idi ki, senin sebab-i devletin ve evlâtlarının da sebab-i saâdeti idi." "Dürr-i yetîm", sadef içinde tek ve büyük olarak çıkan inci dânesine derler.

فوت کردی در که روزی آن نبود که نباشد مثل آن در در وجود

2249. *"İnciyi fevt ettin, o senin nasîbin değil idi ki, o incinin vücûdda misli olmaz!"*

"Benim cismimde mektûm olan inciyi elinden kaçırдың; çünkü o senin nasîbin ve nızkın değil idi. O öyle bir inci idi ki, onun misli, mevcûd inciler arasında yok idi."

آن چنان که وقت زادن حامله ناله دارد خواجه شد در غلغله

2250. *Gebe kadın doğurmak vaktinde, nasıl nâle tutarsa, efendi öyle gulgulede oldu.*

"Gulgule", kuşların hep birden feryâd etmesi ve birçok adamın birden bir şey çağırması ki, hey'et-i mecmûası bir gürültü hâsıl eder ve bir şey anlaşılmaz. Ve bir mâyiin şişeden boşalırken "gul gul" diye sadâ vermesidir. Burada birtakım sözler söyleyerek bir adamın bağırması ma'nâsındır. Ya'ni, avcı elinden böyle bir fırsatı kaçırdığı için feryâda ve gürültüye başladı.

مرغ گفتش نی نصیحت کردم که مبادا بر گذشته دی غمت

2251. *Kuş ona dedi: "Düñün geçmesi üzerine senin gamın olmasın, diye sana nasîhat etmedim mi?"*

"Diy", dünkü gün ma'nâsınadır. Ya'ni, kuş, avcının feryâdını görünce, ona dedi ki: "Dünkü günün fırsatı geçmesi üzerine gam yeme diye sana nasihat etmedim mi idi, niçin bu nasihati tutmadın?"

چون گذشت و رفت چون غم می خوری یا نکردی فهم پندم یا کری

2252. *Mâdemki geçti ve gitti, niçin gam yiyorsun; benim nasihatimi ya anlamadın yahud sağırsın."*

و آن دوم پندت بگفتم کز ضلال هیچ تو باور مکن پند محال

2253. "Ve o ikinci nasihati sana demedim mi ki, dalâlden olan muhâl nasihatı sen hiç kabûl etme!"

"Dalâl", helâk olmak ve gâib olmak ve yol azmak ma'nâsınadır. Burada akıl yolunun azması ve gâib olması ma'nâsınadır. Ya'ni, "O ikinci nasihati sana demedim mi ki akıl yolunu şaşırtmak cihetinden olan muhâl nasihati kabûl etme!"

من نیم خود سه درم سنگ ای امد ده درم سنگ اندروم چون بود

2254. "Ey arslan, ben muhakkak üç dirhem ağırlığı değilim, benim içimde on dirhem ağırlığı nasıl olur?"

"Ey bayrak üzerine tersîm olunup her bir havâ ile hamle gösteren arslan! Benim cismim muhakkak üç dirhem ağırlığında bile değildir; nasıl olur da benim içime on dirhem ağırlığında bir büyük inci sığar? Ve benim bu muhâl olan sözüm, nasıl harekete getirdi?"

Bu beyt-i şerîfdeki arslan hitâbıyla, I. cildin baş tarafında vâki';

ما همه شیران ولی شیر علم حمله شان از باد باشد دم بدم

[611 numaralı] beyt-i şerîfine işâret buyrulur. Ma'nâ-yı şerîfi: "Biz hep arslanlarız, fakat bayrak arslanı, onların hamlesi dembedem rüzgârdan olur."

خواجه باز آمد به خود گفتا که هین نیاز گو آن پند خوب سومین

2255. *Efendi kendine geldi, dedi ki: "Haydi yine o üçüncü güzel nasihati söyle!"*

İkinci musrâ' Hind nüshalarında ay nazînin ya'ni, "Ey nâzenîn, üçüncü nasihati dahi söyle!" sûretindedir.

گفت آری خوش عمل کردی بدان تا بگویم پند ثالث رایگان

2256. *Dedi: "Evet onunla iyi amel ettin, tâ ki üçüncü nasîhati bedâva olarak söyleyeyim."*

Kuş avcıya hitâben dedi: "Evet efendim, söylediğim iki nasîhat ile, güzel amel ettin; şimdi de sana üçüncü nasîhati da bedâva olarak ya'ni, boş yere söyleyeyim." Bu üçüncü nasîhati söylememek dahi bir nasîhat idi, ya'ni, nasîhati tut ve amel et ma'nâsınadır.

پند گفتن با جهول خوابناک تخم افکندن بود در شوره خاک

2257. *Uykulu olan câhile nasîhat söylemek, çorak toprağa tohum bırakmak olur.*

"Cehûl", mübâlağa ile câhil demektir. "Hâb-nâk"dan murâd, gaflet uykusudur. "Dimâğî gaflet uykusuyla uyuşmuş olan pek ziyâde câhile nasîhat söylemek, çorak toprağa tohum ekmek kabîlinden olur."

چاک حمق و جهل نپذیرد رفو تخم حکمت کم دهش ای پند گو

2258. *Hamâkat ve cehil yırtığı yama kabûl etmez; ey nasîhat söyleyici, hikmet tohumunu ona az ver!*

Libâs-ı akla târif olan ahmaklık ve câhillik yırtığı yama kabûl etmez. Nitekim Türkçe'de "Takma akıl, akıl olmaz" darb-ı meseli meşhûrdur; ve böyle bir akıl, çorak toprak mesâbesindedir. Binâenaleyh böyle bir akıl sâhibine hikmet tohumunu az ver, ya'ni, isti'dâdına göre söz söyle!

چاره اندیشیدن آن ماهی نیم عاقل و خود را مرده کردن

O yarım akıllı balığın çâre düşünmesi ve kendisini ölü yapması

گفت ماهی دیگر وقت بلا چون که ماند از سایه عاقل جدا

2259. *O bir diğer balık, belâ vaktinde, âkulün sâyesinden ayrı kaldığından dedi:*

O yanm akıllı olan diğer balık, balıkçıların tuzağına tutulmak belâsı geldiği vakit, o deryâ tarafına giden akıllı balığın sâyesinden ve himâyesinden ayrı kaldığından kendi kendine dedi:

کو سوی دریا شد و از غم عتیق فوت شد از من چنان نیکو رفیق

2260. [2267] *Ki: "O gamdan âzâde olarak deryâ tarafına gitti, benden öyle iyi arkadaş fevt oldu!"*

لیک ز آن نندیشم و بر خود زم خویشتن را این زمان مرده کنم

2261. *"Fakat ondan dolayı düşünmem ve kendime vururum, kendimi şimdi ölü yaparım."*

"Fakat o âkılın himâyesini kaçırdığımdan dolayı düşünmem ve mücâhede kılıcını kendi üzerime vururum. Binâenaleyh şimdi kendimi ölü hâline ve vaziyetine koyarım." "Ber-hod-zenem" ibâresi, "re'y ve tedbîrî ve düşüncâyı kendi üzerime çarparım" ma'nâsına da gelir.

پس بر آم اشکم خود بر زبر پشت زیر و می روم بر آب بر

2262. *Binâenaleyh kendi karnını yukarı, arkamı aşağıya getiririm ve suyun üzerinde giderim, üzerinde.*

"Ber-âb ber" ibâresindeki ikinci "ber", te'kîd içindir. Ma'lûm olsun ki, balıkların ölenleri, su üzerinde karın tarafları yukarıya ve sırtları aşağıya doğru yüzer.

می روم بر وی چنان که خس رود نی بسباحی چنان که کس رود

2263. *"Onun üzerinde yüzücülük ile gider kimse gibi değil, çörçöp gittiği gibi giderim."*

"Deryâ"dan murâd, vücûd-ı izâfî deryâsıdır. Halkın bir kısmı bu deryâ üzerinde kendi mevhum olan varlıklarının ve nefislerinin hükmüne tebean yüzücülük ederler ve bin türlü mehâlike ma'rûz kalıp âh u enîn içinde bulunurlar; fakat yanm akıllı balık gibi kendi varlıklarının mevhum olduğunu idrâk edenler, bu deryâda kendi irâdelerinin muhâlifî olan akıntılar olduğunu müdrîk olup, kendilerini çörçöp gibi suyun akışına bırakırlar. Bunlar tarik-ı Hakk'ın sâlikleridir.

مرده گرده خویش بسپارم به آب مرگ پیش از مرگ امنست از عذاب

2264. *"Kendimi ölü yapıp suya tevdi ederim, ölümden evvel ölüm azâbdan emndir."*

Ya'ni, o yanm akıllı sâlik, kendi irâdelerinin hilâfı zuhûr ettiğini görüp, her irâdesinin hilâfı zuhûrunda bir azâb çekmemek ve tamâmiyle emniyetde kalmak için, ölüm hâlinde insan nasıl irâdesiz kalır, o da öylece irâdesini suyun cereyânına bırakmayı tasnîm etti.

مرگ پیش از مرگ اَمَسْتُ اِی فِتْیَ این چنین فرمود ما را مصطفی

2265. *Ey delikanlı, ölümden evvel ölüm emndir, Mustafâ bize böyle buyurdu.*

گفت مَوْتُوا کُلُّکُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ یَاۤیَ الْمَوْتُ تَمُوْتُوا بِالْفِتَنِ

2266. *Dedi ki: "Ölüm size gelmezden evvel, hepiniz ölünüz"; fitneler ile ölürsünüz.*

Bu beyitlerde مَوْتُوا قبل ان تموتوا Ya'ni, "Ölmezden evvel ölünüz!" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. [“Fitneler ile ölürsünüz”] ibâresi şerhan vâki'dir, ibâre-i hadîsden değildir. Ya'ni, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz bize buyurdu ki: "Ölmezden evvel ölünüz!". Eğer bu tavsiye-i Risâletpenâhî ile amel etmezseniz ey sâlikler, bu keserât âlemi içinde türlü türlü imtihanlar ile ölürsünüz, demek olur.

همچنان مرد و شکم بالا فگند آب می بردش نشیب و گه بلند

2267. *Öylece öldü ve karnını yukarıya bıraktı; su onu gâh yukarıya ve gâh aşağıya götürür idi.*

O yanm akıllı balık böyle düşündü ve hem de düşündüğü gibi öldü ve karnını yukarıya bıraktı, suyun cereyânı onu gâh yukarı ve gâh aşağıya sürükledi durdu.

هر یکی ز آن قاصدان بس غصه برد که دریا ماهی بهتر برد

2268. *O kâsıdlardan her biri, "Yazık, en iyi balık öldü!" diye çok gussa götürdü.*

"Kâsıdlar"dan murâd, rûh-ı sâlikî deryâ-yı vahdete vusûlden men' eden her şeydir ki, bunların en mühimmi nefis ve şeytan ve enâniyet sâhibi olup, kendilerini beğenen ulemâ-yı zâhîrdir. Bunlar henüz basar-ı basîreti açılmamış olan ve binâenaleyh akıllan yanm bulunan mü'minlerin rûhlarını tarîk-ı Hak'dan teb'id için türlü türlü tuzaklar ile avlarlar; ve bunlar sâlikin mücâhede kılıcını kendi üzerine vurduğunu gördükleri vakit, "Eyyvâh, en zeki bir adamı kaçırdık!" diye teessûf ederler.

شاد می شد او از آن گفت دریغ که برفت این بازییم رستم ز تیغ
2269. O, "Benim bu oyunum yerinde vâki' oldu, tığden kurtuldum!" diye uyanık sözünden şâd oldu.

O yarım akıllı balık, "Oh, benim o kendimi ölü göstermek oyunum tam yerinde vâki' oldu; binâenaleyh helâk kılıcından kurtuldum!" diye avcılarının "Yazıklı" sözünden sevindi.

پس گرفتش يك صياد ارجمند پس برو تف کرد و بر خاکش فگند
2270. Ba'dehû onu maazzez bir avcı tutdu, müteâkuben onun üzerine "tüf" etti ve onu toprağa bıraktı.

Ba'dehû o mücâhid olan sâlikî rûhunu muazzez ve sâhib-i kadr olan bir avcı, ya'ni, bir mürşid-i kâmil tuttu ve müteâkuben ona nefh etti ve nûr-ı hâl ihsân edip, onu toprağa ya'ni, cisminde bıraktı.

غلط غلطان رفت پنهان اندر آب ماند آن احمق همی کرد اضطراب
2271. Yuvarlana yuvarlana gizlice suya gitti, o ahmak kaldı ve ızdırâb etti.

O sâhib-i kadr olan azîz avcının nefhi sebebiyle, mücâhedât ve riyâzet içinde yuvarlana yuvarlana, gizlice vahdet deryâsına gitti; yalnız o ahmak balık kaldı ve o keserât gölü içinde çırpındı durdu.

از چپ و از راست می جست آن سلیم تا که به جهد خویش برهاند گلیم
2272. O selîm, kendinin cehdiyle kilimini kurtarmak için, sağdan ve soldan sıçradı.

"Selîm", akıldan sâf olan ahmak ma'nâsınadır. "Kilimi kurtarmak", nefsi-ni halâs etmekden kinâyedir. "Ahmak olan kimse, bu keserât gölü içinde kendi nefsinin halâs etmek için, sağdan ve soldan türlü türlü tedbire mürâcaat ederek çırpındı."

دام افکندند اندر دام ماند احمقی او را در آن آتش نشانند
2273. Ağr atıldılar, ağı içinde kaldı; ahmaklık onu o ateş içine koydu.

"Nişânden" masdan, burada "nihâden", ya'ni, koymak ma'nâsındadır. Ya'ni, "Bu keserât âlemi içinde kendi tedbirleriyle kurtulmağa çabalayan rûh-ı gâbî üzerine nefis ve şeytan mekr ve hîle tuzağını ve ağını atdılar; bu ağın

içinde tutulup kaldı; ahmaklık onu o âteş-i bu'd ve firâk içine koydu, deryâ-yı vahdet tarafını tutamadı."

با حماقت گشت او هم خوابه

بر سر آتش به پشت تابہ

2274. *Âteşin başı üzerinde bir tavanın sırtında o ahmaklık ile arkadaş oldu.*

"Hem-hâbe", berâber yatıp uyumak ve arkadaş olmak ma'nâsındır. "İf-tirâk âteşinin başı üzerinde ve tabîat tavasının sırtında, o akılsız kimse, ahmaklık ile arkadaş oldu ve gaflet uykusuna daldı." Zîrâ nefis ve İblîs tuzaklarına tutulanların hâli böyle olur.

عقل می گفتش آلم یاتک نذیر

او همی جوشید از تف سعیر

2275. *Parlamış âteşin harâretinden o kaynar idi, akıl ona: "Sana nezîr gelmedi mi?" dedi.*

O akılsız kimse gerek fânî olan hayât-ı dünyeviyyede ve gerek bâkî olan hayât-ı uhreviyyede azâba dûçar oldu. Âkıl olan enbiyâ ve evliyâyâ tâbî" olmayan ahmakların hayât-ı dünyeviyyedeki azâblarının envâ'ı o kadar çoktur ki, sayılmakla bitmez ve hiçbirinin kalbinde huzûr ve râhat bulunmaz. Kalblerine ânz olan ateşi söndürmek için bin türlü tedbire mürâcaat ederler. Her bir tedbir yeni bir elem ve azâb doğurur; fânî olan hayatları böyle geçer. Vaktâki rûhlannın gözü âlem-i âhirete açılır oradaki azâbların daha elîm ve daha şiddetli ve alevli olduğunu görüp feryâda başlarlar. Akıl meleği onlara nâzîr (Mülk, 67/8) Ya'ni, "Ey ahmaklar, Hak Teâlâ tarafından size bu netâicî söyleyerek bir korkutucu gelmedi mi?" der.

همچو جان کافران قالوا بلی

آن همی گفت از شکنجه و ز بلا

2276. *O işkenceden ve belâdan dolayı, kâfirlerin canı gibi "Kâlû belâ!" derdi.*

O âkile tâbî" olmayan ahmak, hayât-ı dünyeviyyede uğradığı işkence ve belâdan dolayı, akıl meleğinin "Sana korkutucu geldi mi?" diye itâb etmesine cevâben, belâ-yı âhireti gören kâfirlerin ve münkirlerin canı, evet dediği gibi, "Evet geldi, fakat biz tâbî" olmadık!" dedi.

Bu beyt-i şeriflerde, sûre-i Mülk'de olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: *كَلِمَاتٍ فِيهَا فَوْجٌ سَالَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنَّا شَيْءٌ إِنَّا أَنْتُمْ إِنَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ قَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ* (Mülk, 67/8-10) Ya'ni, "Her ne vakit ki bir tâife cehenneme ilkâ olınsa, cehennemin

me'mûru olan melâike onlara: "Size korkutucu gelmedi mi?" diye sorarlar. Cevâben derler ki: "Evet bize nezîr geldi, sonra biz tekzîb ettik ve dedik ki: "Allâh bize bir şey indirmedir! Siz ancak büyük şaşkınlık içindesiniz." Ve o kâfirler ilâveten dediler ki: "Eğer biz dinlese idik, yâhud taakkul etse idik, alevli ateşin ashâbından olmazdık."

باز می گفت ار که این بار من وارهم زین محنت گردن شکن

2277. *Yine o derdi ki: "Eğer ben bu kere boyun kırıcı mihnetden kurtulur isem,"*

من نسازم جز به دریایی وطن آب گیری را نسازم من سکن

2278. *"Ben azîm deryâdan başkasını vatan yapmayayım, gölü ben mesken yapmayayım!"*

"Seken", ev içinde sâkin olanlar ve kalbin şükûnet bulduğu her şey ma'nâsıdır; ve mesken ma'nâsına da gelir. Ya'ni, "O ahmak bu keserât âleminde tabiat tavasının sırtında pişerken der ki: Eğer bu düştüğüm, kılıç gibi boyun kırı ve kesici olan mihnetden kurtulursam, azîm olan vahdet deryâsından başkasını kendime vatan ittihâz etmiyeyim ve bu dünyâ gölünü ben ebedî mesken yapmak vehminde olmayayım!"

آب بی حد جویم و ایمن شوم تا ابد در امن و صحت می روم

2279. *"Hadsiz su isteyim ve emîn olayım, ebede kadar emn ü sıhhat içinde gideyim!"*

"Hadsiz su"dan murâd, ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i ilâhiyyedir; zîrâ su وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ (Enbiyâ 21/30) Ya'ni, ["Biz bütün canlıları sudan meydana getirdik"] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere mazhar-ı ism-i Hay'dır; ve ilim dahi rûhun hayâtı ve gıdâsıdır. Ya'ni, "Ben bu belâdan kurtulursam, vahdet deryâsına sefer edip bî-had ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye tâlibi olayım. Ve rûhumun bu ilim ile dirilmesi sebebiyle emîn olayım ve "seyr fillâh"da sıhhat ve selâmet içinde gideyim!" Ma'lûm olsun ki, ancak vâridât-ı ilmiyyesi gâyet vâsi' olan evliyâ "seyr fillâh"da emniyet ve sıhhat içinde gider. Eğer bu vâridât-ı ilmiyye noksân olursa, o velînin seyrinde emniyet ve sıhhat olamaz. Nitekim İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât*'ında muharrer olan 108. Mektûb, hem Şâh-ı Nakşebend'in ve hem Hz. Şeyh-i Ekber'in ve hem de Hüccetü'l-İslâm İmâm-ı Gazzâlî hazretlerinin ve diğer bir-

çok ekâbîr-i muhakkakînın keşiflerine muhâlif olduğu gibi, beyân olunan esbâb-ı mûcibe dahi Kur'ân-ı Kerîm'e muhâlifdir. Fakîr bu muhâlefeti ayrıca bir risâlede yazdığım cihetle burada zikri mûcib-i tatvîl olur. Ve bu zâtun Ebu'l-Hasan Harakânî ve Abdü'l-Kerîm Yemenî ve Ebu-Saîd Ebu'l-Hayr ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî ve emsâli ekâbirin kelâmlarına i'tirâzen yazılan mektûbları dahi bu kabildendir. Zîrâ nazarı ancak şerîatdedir, ilm-i hakikatde değildir; ve ilm-i hakikate nazaran ilm-i şerîat gayet dardır.

بیان آن که عهد کردن احمق بوقت گرفتاری و ندیم هیچ وفائی ندارد که صبح
کاذب وفا ندارد و نُو رُدُوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

Onun beyânındadır ki, ahmağın giriftarlık ve nedâmet vaktinde ahd etmesi hiç vefâ tutmaz; zîrâ subh-i kâzibin vefâsı yokdur. "Ve eğer reddolunsalar, nehy olundukları şeye avdet ederlerdi, halbuki bunlar yalancılardır!"

Ya'ni, ahmağın bir derde ve meşakkate giriftâr olup, fil-i sakîminin netîcesini gördüğü vakit, "Bir daha bu kabîl ef'âlî terk edeyim!" diye ahd etmesinin hiçbir te'sîri ve vefâsı yokdur. Onun bu ahdi subh-ı kâzibde zâhir olan aydınlığa benzer ki, o aydınlığın hiçbir vefâsı olmaz. Zuhûrunu müteâkib gâib olur. Nitekim bu gibi ahmakların hâlini Kur'ân-ı Kerîm sûre-i En'âm'daki şu âyet-i kerîmede beyân buyurur: وَلَوْ تَرَى إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَالَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نَكَذَّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ بَلْ بَدَأَهُمْ مَا كَانُوا يَخْشَوْنَ مِنْ قَبْلِ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (En'âm, 6/27-28) Ya'ni, "Ey Resûlüm sen onları ateş üzerinde durduruldukları vakit görsen, onlar: "Ne olurdu dünyâyâ geri gönderilse idik de Rabb'imizin âyetlerini tekzîb etmese idik" derler. Onların bu temennîsi, belki bundan evvel ihfâ eder oldukları şeyin kendilerine zâhir olmasındandır ve eğer reddolunsalar, elbette nehy olundukları şeye avdet ederler idi; onlar ise bu temennîlerinde yalancılardır."

عقل می گفتش حماقت با توست با حماقت عهد را آید شکست

2280.
[2287]

Akıll ona dedi ki: "Hamâkat seninle berâberdir, hamâkat ile ahde kırmak gelir."

Ya'ni, ahmak belâ vaktinde "Bir daha bu işi yapmayayım!" diye ahd ettiği vakit, akıl meleği ona der ki: "Ey biçâre, mâdemki ahmaklık seninle berâberdir, bu şîfât-ı hamâkat mutlakâ sana ahdini bozdurur!"

عقل را باشد وفای عهدھا تو نداری عقل رو ای خربھا

2281. "Ahidlerin vefâsı akıl için olur, sen akıl tutmazsın, git ey eşek kıymetli!"

"Ahidlere vefâ etmek aklın hâssasıdır, hamâkatda verdiği sözü tutmak hâssası yokdur. Ey biçâre mâdemki senin aklın yokdur, sûretin insan ise de, kıymet-i ma'nevîyyen ancak bir eşeğin kıymeti kadardır; binâenaleyh mihnet vaktinde boş yerde bir daha yatmayayım diye ahd edip durma, git hayvanlığına rücû' et!"

عقل را یاد آید از پیمان خود پرده نسیان بدراند خرد

2282. Akla kendi ahdinden yâd gelir, akıl unutkanlık perdesini yırtar.

Kendi ahdini tahattur edip ifâ eden ancak akıldır ve unutkanlık perdesini yırtan dahi ancak akıldır. Bir kimsenin ahdini unutmaması, ancak akıl ni'metinin nefsâniyet perdesi altında tesettür etmesiyle vâki' olur; yoksa akıl, nefsâniyet üzerine gâlib olduğu vakit, ahdin unutulması mümkün değildir.

چون که عقلت نیست نسیان میر تست دشمن و باطل کن تدبیر تست

2283. Mâdemki aklın yokdur, unutkanlık senin bey'indir, senin tedbîrinin düşmanı ve bâtil edicisidir.

Mâdemki cisminde nefsin hâkîm olup, aklının hükmü ve tasarrufu kalmamışdır, bu hâl içinde elbetde unutkanlık senin mülk-i vücûdunun beyidir ve hâkimidir. Aklın belâ vaktinde şîfât-ı nefsâniyye perdeleri altından baş kaldırıp birtakım tedbîre teşebbüs etse bile, o unutkanlık senin bu tedbîrinin düşmanıdır ve onu ibtâl edicidir.

از کمی عقل پروانه خسيس یاد نارد ز آتش و سوز و حسیس

2284. Aklın noksanlığından hasîs olan pervâne, ateşden ve yanmadan ve eserden hâtırına getirmez.

"Hasîs", bir şey yakından geçerken, kendi görülmeyip, mürûrunun hayâl gibi olan gizli sesi ve mutlakı "ses" ma'nâlarına gelir; ve bir şeyin eserine

ve nişanına dahi derler. Ya'ni, "Pervâne dediğimiz hayvancık aklının noksanlığı hasebiyle, mertebe-i havâniyyede pek dündür ve aşağıdır. Bu sebeble evvelce ateşten yandığını ve ateşe doğru giderse yine yanacağını ve ateşe yaklaştıkça onun eser-i harâretini aslâ hâtırına getiremez."

چون که پُرش سوخت توبه می کند آ ز و نسیانش بر آتش می زند

2285. *Uaktâki onunı kanadı yandı, tövbe eder, onun hırsı ve unutkanlığı, ateş üzerine vurur.*

"Vaktâki o pervâne ateş üstüne saldırır ve kanadı yanar; ondan sonra kaçır ve rücû eder. "Tövbe", rücû' ma'nâsınadır. Fakat yandığını unuttur, kendisinde ateşe karşı yine bir hırs uyanır ve bu unutkanlığı sebebiyle tekrâr ateş üzerine saldırır." Bunun gibi, akılları nefsâniyet sıfatları altında zebûn olan kimseler dahi, başlarına gelen belâdan dolayı tövbe ederler; sonra hırs-ı nefsanî gelir, o tövbeyi unuturlar. Meselâ içkiye mübtelâ olan kimse, ispiritonun tahribâtı sebebiyle hasta olur ve bu hastalık içinde feryâd eder ve doktorlar bir daha içki içmemesini kat'iyen tavsiye edip, tedâvî ederler, iyi olur. Evvelki çektiği ıztırâbâtı unutup, yine içkiye devâm eder.

ضبط و درک و حافظی و یاد داشت عقل را باشد که عقل آن را فراشت

2286. *Zabt ve derk ve hıfz edicilik ve hâtırda tutmak, akıl için olur, akıl onu yükseltir.*

Bu beyt-i şerîfde "zabt" ile, havâss-i bâtineden "hiss-i müsterek"e; ve "derk" ile, "kuvve-i fikriyye"ye ve "hâfızî" ile, "kuvve-i hâfıza"ya ve "yâd daşt" ile, "kuvve-i hayâliyye"ye işâret buyrulur. Ve kuvve-i fikriyye havâss-i zâhire ve bâtineden kuvve-i hâfızaya gelen şeyleri müşâhede edip, onların ma'nâlarını tahlîl ve terkîb sûretile tasarruf eyler. Onun için bu kuvve-i fikriyyeye, kuvve-i mutasarrıfa derler. Bu kuvvet eğer aklın fermânına tâbi' olursa, ona "zâkire-i mütefekkiye" derler; ve eğer kuvve-i vâhimenin hükmünde olursa, ona "mütehâyile" derler. Ya'ni, bu havâss-i bâtine akıl için olur ve akıl onları yükseltir. Aks-i halde bunlardan lâıykıyla istifâde olunamaz. Ve vehmin te'sîriyle mülk-i vücûda fesâd târî olur.

چون که گوهر نیست تابش چون بود چون مذکر نیست ایابش چون بود

2287. *Mâdemki gevher yokdur, onun pertevi nasıl olur; mâdemki zıkr edici değildir, onun geri dönmesi nasıl olur?*

Mâdemki bir kimsede akıl gevheri yokdur, o kimsenin kuvve-i fikriyyesi-nin pertevi olur mu? Ve mâdemki onun kuvve-i fikriyyesi akla tâbî' olup mü-zekkire, ya'ni, zâkire-i mütefekkiye sıfatını iktisâb edememiştir, onun bir felâ-ketdeki ahdini tefekkür edip, o felâket üzerine doğru gitmesi mümkün olur mu?

این تمنی هم ز بی عقلی اوست که نبیند کان حماقت را چه خوست

2288. 'Bu temennî dahi onun akılsızlığındandır; zîrâ görmez ki o hamâkatinin ne huyu vardır?

Ya'ni, ahmakın felâket vaktinde, "Eğer bu belâdan kurtulursam, bir daha bu kabîl ef'âle teşebbüs etmeyeyim!" diye temennide bulunması dahi, akılsızlığın-dan neş'et eder. Zîrâ başına gelen felâket, evvelce âkıbetini düşünemeyerek te-şebbüs ettiği bir fiil-i sakîmin neticesidir. Eğer evvelce taakkul etmiş olsaydı, bu belâ başına gelmezdi. İşte bu temennî dahi ahmaklığın huylarından birisidir.

آن ندامت از نتیجه رنج بود نه ز عقل روشن چون گنج بود

2289. O nedâmet rencin neticesinden olur, hazîne gibi rûşen olan akıldan değil.

"Renc", eziyet ve meşakkat; "rûşen", aydınlık ve zuhûrdan kinâyedir. "Genc", hazîne ve define ma'nâsındır. Ya'ni, "Akılsızın o pişmanlığı dûçâr olduğu eziyet ve meşakkat neticesinden olur. Yoksa arz-ı vücûdda bir define gibi olan aklın zuhûrundan değildir."

چون که شد رنج آن ندامت شد عدم می نیرزد خاک آن توبه و ندَم

2290. Vaktâki meşakkat gitti, o nedâmet yok oldu; o tövbe ve nedâmet toprağa [2297] değmez.

Ya'ni, akılsızın pişmân olması, meşakkate dûçâr olmasından idi; vaktâki o meşakkat gitti nedâmet dahi yok oldu. İmdi mâdemki o tövbe ve pişmân-lık belâ ve mihnet vaktinde oldu, böyle tövbe ve nedâmetin hiçbir kıymeti yokdur. Mebzûl ve zelîl olan toprağın kıymeti, bu tövbe ve nedâmetin kıy-metinden daha ziyâdedir.

آن ندَم از ظلمت غم بستم بار پس کلام اللیل یَمْحُوهُ النَّهَارُ

2291. O nedâmet zulmet gamından yol bağladı; binâenaleyh gecenin sözünü gündüz mahv eder.

"Bâr besten", seferden ve sefere hazırlanmaktan kinâyedir (Bahâr-ı Acem). کلام اللیل یَمْحُوهُ النَّهَارُ. Hârûnu'r-Reşîd'in câriyesinden sâdır olmuş

ve darb-ı mesel olarak kalmıştır. Sebebi budur ki: Cârîye Hârûn'a gece vuslat va'dinde bulunmuş idi, Hârûn gündüz onu çağırmış, cârîye de "Gündüz, gecenin sözünü mahv eder" ma'nâsında olan bu ifâdede bulunmuştur. Bu beyt-i şerîfde "gam" geceye ve "şâdî" gündüze teşbîh buyrulurak bu darb-ı mesel îrâd edilmiştir. Ya'ni, "Akılsızın o nedâmeti ve temennisi gam gecesinde sefere hazırlandı, vaktâki gam gecesi geçip, şâdî gündüzü geldi; binâenaleyh bu gam gecesinin ahdini, şâdî gündüzü mahv etti."

چون برفت آن ظلمت غم گشت خوش هم رود از دل نتیجه و زاده اش

2292. *Uaktâki o gam zulmeti gitti, hoş oldu, gönülden onun neticesi ve doğurduğu dahi gider.*

Vaktâki o gam gecesi gitti, meserret ve şâdî gündüzü geldiği cihetle o akılsız hoş oldu ve keyfi geldi; binâenaleyh onun gönlünden bu gam zulmetinin neticesi ve doğurduğu şey olan nedâmet dahi gider.

می کند او توبه و پیر خرد بانگ تو ردوا لعادوا می زند

2293. *O tövbe eder, akıl pîri, eğer "Reddolunsa avdet ederdi" sesini vurur.*

O akılsız kimse belâ ve mihnet vaktinde pişmân olup tövbe eder; fakat beşerîyyete ihsân-ı ilâhî olan akıl pîri, onun fevkünden "Eğer bu akılsız, mihnet habsinden salverilip şâdî ve râhat sâhasına bırakılsa, yine o fiil-i sakîme avdet ederdi!" na'rasını vurur.

در بیان آن که وهم قلب عقلست و ستیزه اوست ، باو ماند و او نیست و قصه
مجاوبات موسی علیه السلام که صاحب عقل بود با فرعون که صاحب وهم بود

Onun beyânındadır ki, vehim aklın kalbidir ve onun münâzırıdır. Ona benzer, halbuki o değildir. Ve akıl sâhibi olan Mûsâ (a.s.)ın vehim sâhibi olan Fir'avn ile mücâvebâtının kıssasıdır

Ma'lûm olsun ki, havâss-i bâtuneden birisi de "kuvve-i vâhime"dir. Bu kuvvet vücûd-ı insânide mahsûsât-i cüz'îyyeden maânî-i cüz'îyyeyi idrâk

eder. *Gülşen-i Râz* sâhibi Mahmûd Şebüsterî hazretleri *Mir'ât-ü'l Muhakkîkîn*'inde buyurur ki: "Kuvve-i vâhime, görmediği yalan ve gerçek olan şeyleri nefis-i insâna gösterir. Gösterdiği şeyler nefsü'l-emre mutâbık olsun, olmasın, birçok şeyleri kendinden peydâ edip, gösterir ki, bunların hiçbir vehicle aslı yoktur. Bunun için âfâk ve enfûs âlemlerini tatbik eden meşâyih ve ulemâ, nefis-i insânide olan vehmi âfâkda olan şeytanın misâli addetmişlerdir ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "Her kimse ile bir şeytan doğarmış, benim ile doğan şeytanı müşlûman ettim" buyurmaları buna işârettir; zîrâ kuvve-i vâhimenin kizbden aslâ perhîzi yoktur. Meselâ bir şeyi mevcûd gösterir; fakat aslâ o şeyin vücûdundan eser yoktur; ve bir şeyi ma'dûm gösterir, hadd-i zâtında o şey mevcûddur ve dâimâ vehmin işi böyledir." Bundan anlaşılır ki vehim, akla benzer; fakat akıl değildir; belki kalp olan bir akıldır. Hâlis altının yanında kalp altın nasıl ise, akıl yanında da vehmin kıymeti de böyledir. İmdi insanda nefsâniyet gâlib olduğu vakit, akıl yerine kuvve-i vâhime hüküm-fermâ olur ve rûhâniyet gâlib olduğu vakit, kuvve-i vâhime mağlûb olup, akıl hüküm-fermâ olur. Binâenaleyh enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ hazarâtı kuvve-i vâhimelerini mağlûb etmişlerdir. Kuvve-i vâhime hakkındaki birtakım dekâyık *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İshâkî'dedir.

عقل ضد شهوتست ای پهلوان . آن که شهوت می تند عقلش مخوان

2294. *Ey pehlivân akıl şehvetin zıddıdır, o ki şehvete iltifât eder, ona ta'bîr etme!*

"Pehlivân" ta'bîriyle ehl-i mücâhede olan sâlike hitâb buyurulur. "Tenîden", burada teveccüh ve iltifât etmek ma'nâsındır. Ya'nî, "Ey nefis düşmanı ile cihâda azm eden pehlivân, akıl şehvetin zıddıdır; zîrâ şehvât ve huzûzât-ı nefsâniyye mevhûmdur. Ve kuvve-i vâhime onları sana hazz-ı hakîkî şeklinde gösterir. Akıl ise hazz-ı hakîkîye nâzırdır; binâenaleyh akıl şehvetin zıddı olur. Binâenaleyh hazz-ı hakîkîye nâzır olan akıl ihtiyâr et ve hazz-ı fânîye nâzır olan kuvve-i vâhimeyi terk et! O şey ki, şehvât ve huzûzât-ı fânîye iltifât eder, sen o şeye akıl deme!"

وهم خوانش آن که شهوت را گداست وهم قلب نقد زر عقلهاست

2295. *O ki şehvetin dilencisidir, ona "vehim" ta'bîr et, vehim akılların hâlis altının kalpıdır.*

Ya'ni, şehvet-i nefsanînin tâlibi ve dilencisi ancak vehimdir; vehim ise, hâlis altın mesâbesinde olan aklın kalpıdır; Ya'ni, vehim akıl değildir, belki kalp olan akıldır.

بی محک پیدا نگردهم و عقل هر دو را سوی محک کن زود نقل

2296. *Uehim ve akıl miheksiz âşikâr olmaz; her ikisini çabuk mihek tarafına nakl et!*

Kalp olan vehim ile hâlis olan akıl, birbirinden mihek ile ayrılır; birinin kalplığı ve diğerinin hâlisiyeti âşikâr olur; binâenaleyh her ikisini de çabuk mihek tarafına nakl et!

این محک قرآن و حال انبیا چون محک مر قلب را گوید بیا

2297. *Bu mihek Kur'an ve enbiyânın hâlidir; her kalbe mihek gibi der ki: "Gel!"*

تا بینی خویش را ز آسیب من که نه اهل فراز و شیب من

2298. *"Tâ ki kendini benim müsâdememden göresin ki, benim yokuşumun ve inişimin ehli değilsin!"*

"Yokuş"dan murâd, ilm-i hakikat ve "iniş"den murâd, ilm-i şerîattır. Zîrâ şerîat âlem-i halka ve ilm-i hakikat Hakk'a taalluk eder. Her iki ilimde de mihek Kur'an ve enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın ahvâl-i alîyyeleridir.

Ma'lûm olsun ki, yanlış hükümler, kuvve-i fikriyyenin vehme tâbî' olmasından tevellüd eder; binâenaleyh gerek muâmelât-ı dünyeviyyede ve gerek ibâdât ve i'tikâdâtta çıkan ihtilâfât hep kuvve-i fikriyyeye vehmin karışmasından neş'et eder. Meselâ ehl-i gaflet cisimlerinin doğmazdan evvelki ve öldükden sonraki iki yokluk hâli arasında, gâyet mahdûd bir zamâna münhasır olan mevhum varlıklarına istinâden "Ben, beni!" diye bağırırlar ve bu mevhum benlikler nâmina binlerce hemcinslerini kurbân ederler. Beşeriyete mahsûs olan akıl ise, uzaktan bunların hallerine bakıp istihzâ eder. Bunların bu hükümleri mihek olan Kur'an'a arz olunduğu vakit kalp ve sahte olduğu zâhir olur. Zîrâ Kur'an-ı Kerîm *إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ* (Muhammed, 47/36) Ya'ni, "Hayât-ı dünyâ ancak laib ve lehvdir" buyurur. Ve kezâ fukahâdan biri çıkıp der ki: "Mâdemki bir anadan süt emen çocuklar süt kardeşi oluyor, binâenaleyh bir inekden süt içen çocukların da süt kardeşi olmaları icâb eder." Onun bu fetvâsı avâmın idrâkine bile mülâyim gelmediğinden şe-

hir hâricine çıkarmağa mecbûr olmuşlardır. Zîrâ halk bu fakihin bu fetvâsını mihek olan Kur'ân-ı Kerîm'e arz ederler ve görürler ki Kur'ân insanlara hitâben gelmiş ve onların arasındaki revâbıtı ta'yîn etmiştir. Ve sıhriyet ise hayvanlar ile insanlar arasında değil, münhasıran insanlar arasındadır. Ve kezâ ehl-i tarikatdan İmâm-ı Rabbânî *Mektûbât*'ının 108. mektûbunda bilcümle muhakkıkların hükümlerine muhâlefet ederek "nebinin nübüvveti onun velâyetinden efdal" olduğunu isbât için velâyetde sîne darlığı olduğunu ve bilakis nübüvvetde sîne genişliği bulunduğunu beyân eder. Onun bu hükmü mihek olan Kur'ân'a tatbik olundukda sûre-i Kehf'de vâki' Mûsâ (a.s.) ile cenâb-ı Hızır arasındaki kıssaya nazaran sîne' darlığının ahkâm-ı velâyet ile zâhir olan cenâb-ı Hızır'da değil, sâhib-i şeriat bir nebiyy-i zîşân olan Mûsâ (a.s.) da olduğu görülür. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de cenâb-ı Hızır'dan naklen, قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خَيْرًا (Kehf, 18/67-68) Ya'ni, "Muhakkak ve elbetde sen benim ile refâkate sabr edemezsin; ilminin ihâta etmediği şeye nasıl sabr edebilirsin?" buyrulur. Sabırsızlık ise, sîne darlığından neş'et eder. Velhâsıl zıkr olunan misallerde gösterildiği vech ile bu vehim kuvve-i fikriyyeye kanıştığı vakit, akıl gibi görünür, fakat akıl değildir, belki aklın sahtesi ve kalpıdır.

عقل را گر آرد سازد دو نیم همچو زر باشد در آتش او بسیم

2299. Eğer bir testere aklı iki yarım yapsa, altın gibi ateş içinde sırtıcı olur.

"Testere"den murâd, i'tirâz-ı fikriyyedir. Ya'ni, "Aklın verdiği hükümleri eğer türlü türlü i'tirâz ile ibtâlâ çabalasan, altın ateş içinde nasıl besim ve parlak olursa, o aklın hükümleri de o i'tirâz ateşleri içinde öylece parlak ve revnaklı bir halde bulunur ve aslâ ibtâl edilemez; fakat vehmin hükümleri, i'tirâzât-ı akliyye muvâcehesinde simsiyah olur."

وهم مرفوعون عالم سوز را عقل مرموسى جان افروز را

2300. Vehim muhakkak âlem yakıcı olan Fir'avn içindir; akıl, can parlatıcı olan Mûsâ içindir.

Vehim Fir'avn içindir, ya'ni, nefsanî olan kimseye mahsûsdur; ve akıl, canı nûrlandırıcı olan Mûsâ, ya'ni, insân-ı kâmil içindir.

رفت موسی بر طریق نیستی گفت فرعونش بگو تو کیستی

2301. Mûsâ yokluk tarîkı üzere gitti, Fir'avn ona: "Söyle sen kimsin?" dedi.

Mûsâ (a.s.), akıl sâhibi olduğundan vücûd-ı vehmîyi kaldırıp, yokluk târîkı üzerine vehim sâhibi olan Fir'avn'ı da'vete gitti. Fir'avn vehminin hük-mü ile ona: "Söyle bakalım, sen kimsin?" dedi.

گفت من عقلم رسول ذو الجلال حجة اللہام امام از ضلال

2302. Dedi: "Ben Zü'l-Celâl'in resûlü olan akıllım, Allâh'ın hüccetiyim, dalâlden emânım!"

Mûsâ (a.s.) cevâben buyurdu ki: يَا رَافِئُ (A'râf, 7/104) Ya'ni, "Ey Fir'avn, muhakkak ben Rabbü'l-âlemin'in resûlüyüm." Ben senin ve senin tâbi'lerinin üzerine Allâh'ın hüccetiyim. Nitekim إِذَا فَكِّفْنَا فِكْرًا (Nisâ, 4/41) Ya'ni, "Her ümmet peygamberlerini şâhid getirdiğimiz vakit, onların hâli nasıl olur? Yâ Habîb'im seni de onların üzerine şâhid getirdik" âyet-i kerîmesinde bu hüccete işaret buyrulur. "Emân", dördüncü bâbdan masdardır; "korkusuz", "âsûde" olmak ma'nâsındır. Ya'ni, benim vücûdumdan dalâletden emîn olmak hâli zuhûra gelir, demek olur.

گفت نی خامش رہا کن های و هو نسبت و نام قدیمت را بگو

2303. Dedi: "Hayır, sus! Hây ve hâyı bırak, nisbetini ve eski adını söyle!"

Fir'avn cevâben dedi: "Hayır, benim sana: "Sen kimsin?" diye sormaktan murâdım, eski ismini ve hâlini sana tahattur ettirmekdir; binâenaleyh "Ben resûlullâhım ve hüccet-i Hakk'ım!" gibi sözleri ve da'vâları bırak da, benim sarayımda terbiye olunduğunu ve eski adını söyle!"

گفت کہ نسبت مرا از خاکدانش نام اصلم کمترین بندگانش

2304. Dedi ki: "Benim nisbetim O'nun arzındandır; asıl olan ismim O'nun kullarının kemteridir."

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'ı iskât için buyurdu ki: "Ben Hak Teâlâ hazretlerinin küre-i arzının cevheri ve maddesi olan topraktanım; ve asl olan adım, Hâlık Teâlâ hazretlerinin kullarının âcizi ve hakîridir."

بنده یم من بنده زاده کردگار زاده پشت عیبش وز جور

2305. "Ben kulum, fâil-i mullakın kulunun oğluyum; O'nun kullarının sulbünün doğmuşuyum ve câriyelerinden doğmuşum!"

"Ben Allâh'ım kuluyum ve fâil-i mutlak olan Hak Teâlâ hazretlerinin kulu olan İmrân'ın oğluyum ve O'nun kullarının sulbünün doğmuşuyum. Ya'ni, ilk Âdem'den i'tibâren müteselsilen kullarının sulbünden sefer ederek, şimdi ki sûret-i Müsevvyeme geldim ve câriyelerin rahimlerine munsab olan müteselsil nutfelerden peydâ oldum."

"Cevâr", câriyenin cem'i olan "cevârî" kelimesinin zarûret-i kâfiye hasebiyle "yâ" harfî hafz olunmuş sûreti olmak icâb eder. Zîrâ câriyenin cem'i ale'l-kâide "cevârî" ve "câriyât" gelir; ve "civâr", "kitâb" vezninde, komşuluk ma'nâsına geldiği gibi, bir adama lede'l-iktizâ imdâd ve îânet ve hıfz u himâyet eylemek üzere ahd ü emân vermek ma'nâsına da müsta'meldir. Ve "cîm" in zammı ile "cûvâr", "emân taleb eylemek" demektir. Bu sûrette ma'nâ: "Ben Allâh'ın kullarının sulbünden doğdum ve Hak Teâlâ'nın hıfz u himâyesi taahhüdünden doğdum", demek olur. Bu ma'nâ murâd olunduğu takdirde, Mûsâ (a.s.) in hîn-i tevellüdünde Fir'avn'ın öldürdüğü Benî-İsrâîl'in çocukları arasında Hak Teâlâ hazretlerinin hıfz u himâyesi taahhüdüyle kurtulmuş ve bu himâye taahhüdünden doğmuş olduğuna işâret buyurulmuş olur. Bu beyt-i şerif Hînd nüshalarında,

زاده از پشت جوارى و عبيد

بنده زاده آن خداوند وحيد

sûretindedir. "O Vahid olan Hudâvend'in kulunun oğluyum, câriyelerinin ve kullarının sulbünden doğmuşum" demek olur.

Fakir zannederim ki, beyt-i şerifdeki "cevâr" kelimesinin "cevârî"den tahriifi muvâfık görülmemesine mebnî, onun yerine biri tarafından bu beyit ikâme edilmiştir. Halbuki "civâr" kelimesi, yukandaki ma'nâyâ göre alındığı takdirde, beyt-i şerifin ma'nâsı dakik ve zevk-âver olur.

نسبت اصلم ز خاک و آب و گل نسبت آب و گل را داد يزدان جان و دل

2306. "Aşlımın nisbeti topraktan ve sudan ve çamurdandır; Hâlık suya ve çamura can ve gönül verdi."

مرجع این جسم خاکم هم به خاک مرجع تو هم به خاک ای سهمناك

2307. "Bu toprak olan cismın merci'i dahi toprağadır; ey korkunç senin merciin dahi toprağadır!"

"Ey keyfi ve makâmının muhâfazası için birçok adamları öldüren ve halkı ölüm ile korkutan Fir'avn, senin topraktan mahlûk olan cismının, gideceği yer dahi topraktır. Toprak olup, halkın basıp çiğneyeceği bir cismın muhâ-

fazası için halka karşı yaptığın bu zulümler ve Hakk'a karşı yaptığın bu serkeşlikler nedendir?"

اصل ما و اصل جمله سرکشان هست از خاکی و آن را صد نشان

2308. "Bizim ahlâmız ve cümle serkeşlerin aslı bir topraktır ve onun yüz alâmeti vardır."

"Bizim gibi enbiyânın ve evliyânın cisimlerinin aslı topraktan olduğu gibi, enbiyâ ve evliyâyâ karşı serkeşlik eden münkirlerin ve zâlimlerin asılan dahi topraktır." Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Nûh'da وَاللّٰهُ اَنْتُمْ مِّنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا (Nûh, 71/17) ya'ni, "Allâh Teâlâ sizi arzdan bir bitiriş bitirdi" buyurur. Ve Nî'metullâh Nahcivânî (k.s.) hazretleri bu âyet-i kerîmenin tefsirinde şöyle buyururlar: اى انيتكم من الارض انبانا ابداعيا وصيركم انواعا واصنافا اولا من النبات ورباكم الى ان صرتم ثانيا حيوانا ثم انسانا قابلا للمعرفة والايان ثم كلفكم بما كلفكم من التكاليف الشاقة لترتقوا من رتبة البشرية الى مرتبة الخلافة والنيابة الالهية وتفوزوا بما لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر Ya'ni, "Allâh Teâlâ sizi arzdan ibdâ' olarak bitirmek sûretiyle inbât eyledi ve sizi 'envâ' ve esnâf olarak yaptı. Evvelen nebât cinsinden, sâniyen hayvân ve sonra da î mân ve ma'rifete kâbil insan oluncaya kadar terbiye etti. Ba'dehû rütbe-i beşerîyyeden mertebe-i hilâfete ve niyâbet-i ilâhiyyeye irtikânız ve göz görmedik ve kulak işitmedik ve kalb-i beşere hutûr etmedik şeye fâiz olmanız için size tekâlif-i şâkkâyı teklîf etti." Ve III. cildin 3887 ve 3888 numaralı beyitleriyle onları ta'kîb eden beyitlerde dahi cenâb-ı Pîr bu hakikatı gâyet vâzîh ve selîs bir sûrette beyân buyurmuşlardır. Ve bunun nazîri olan beyânât-ı alîyye dahi bu cildin sonlarına doğru gelecektir. Velhâsıl cism-i insân topraktan mahlûktur ve topraktan mahlûk olduğunun zâhirde birçok alâmetleri vardır şöyle:

که مدد از خاک می گیرد نت از غذای خاک پیچد گردنت

2309. "Ki, senin cismin topraktan meded tutar, senin boynun toprak gıdâsından sarılır."

Ya'ni, "Toprak nebât şekline girip, onu hayvan yer ve sen dahi kâbil-i ekl olan nebât ile hayvanı yersin, cismin bu gıdâdan semirir ve boynun kalınlaşır." Bu beyit Hind nüshasında,

نی مدد از خاک می گیرد نت از غذای خاک فربه گردنت

sûretindedir. Ya'ni, "Senin cismin topraktan yardım tutmaz mı, senin boynun toprak gıdâsından semizdir" demek olur.

چون رود جان می شود او باز خاک اندر آن گور مخوف سهنداک

2310. "Can gittiği vakit, o mahûf ve korkunç olan mezar içinde, yine toprak
[2317] olur."

"Ölüm hâli gelip, rûh gittiği vakit o cisim, mahûf ve korkunç olan meza-
rın içinde çürüyüp yine toprak olur."

هم تو و هم ما و هم اشیاء تو خاک گردند و نماند جاه تو

2311. "Hem sen ve hem biz ve hem senin emsâlin toprak olurlar ve senin
mansûbın kalmaz."

Cenâb-ı Pîr Fîhi Mâ Fîh'in 61. faslında yukanki ve bu beyitlerin ma'nâsı hakkında şöyle buyururlar: "Hak Teâlâ hikmet zımında rûhu kalıp ile bir iki gün te'lîf için bu kadar san'at yaptı ve kudret ızhâr eyledi; eğer insan kalıby-
la berâber, bir lahza mezarın içinde otursa, dîvâne olmak havfı vardır. Sûret
damından ve kokmuş kalıpdan sıçraması nasıl olur? Hiç orada kalır mı? Hak
Teâlâ tahvîf için onu bir alâmet kıldı; tâ ki insanların kalbinde vahşet-i kabir-
den ve toprağın zulmetinden bir korku peydâ ola. Nitekim yolda bir mevzî'de
bir kervanı vurduklarında, burası makâm-ı havfdır diye alâmet olmak üzere
iki üç taş birbiri üstüne vaz' ederler. Bu mezarlar dahi, hatar mahalli için böy-
lece bir alâmet-i mahsûsadır. O korku onlara te'sîr eder, eserin fiilen husûlû
icâb etmez ilh..."

گفت غیر این نسب نامیت هست مرا آن نام خود اولیترست

2312. Dedi: "Bu nesebin gayri senin adın vardır, senin için muhakkak o isim
evlâdır."

Hz. Mûsâ'nın bu beyânât-ı aliyyesine cevâben Fir'avn dedi: "Ben sana ci-
simlerin toprağa olan nisbetini sormuyorum; kimin oğlu olduğunu ve adın
ne olduğunu soruyorum. Sen bana onlardan bahs et, sana münâsib ve evlâ
olan ismini söyle!"

بنده فرعون و بنده بندگانش که از او پرورد اول جسم و جان

2313. "Sen Fir'avn'ın bendesisin ve onun bendelerinin bendesisin, evvelen
onun cisim ve cânı ondan beslendi."

"Yâ Mûsâ, ben senin nesebini söyleyeyim; sen Fir'avn'ın bendesisin;
ya'ni, sen benim bendem olan İmrân'ın oğlusun ve İmrân'ın cisim ve cânı,

benim ni'metim ile beslendi. Sen de benim sarayımda yiyip içtin ve terbiye gördün!"

زین وطن بگریخته از فعل شوم

بندۀ یاغی طاغی ظلم

2314. "Sen pek zulm edici bâgî ve tâgî olan kulsun; uğursuz fiilden nâşî bu vatanından kaçmış idin."

"Bâgî", Hak'dan ayrılp, serkeşlik eden; "tâgî", azgın ve zorba demektir. Bu beyt-i şerîfde sûre-i Kasas'da vâki' *وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَةِ وَهَذَا مِنْ عِبَادِهِ فَاسْتَفَاهَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عِبَادِهِ فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ* (Kasas, 28/15) ya'ni, "Ehlinin gafleti vaktinde şehre girdi; orada boğuşan iki adamı buldu, birisi onun tâlifesinden ve diğeri düşmanından idi; ["Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım diledi"] Mûsâ ona vurdu, aleyhine hükmetti, [ya'ni, ölümüne sebep oldu] dedi ki: "Bu şeytan işidir" âyet-i kerîmesine îşâret buyrulur.

Müfessirlerler derler ki: Mûsâ (a.s.) halkın öğle uykusu vaktinde veyâhud akşamlâ yatsı arasında Mısır'a girdi. Birisi Benî-İsrâîl'den ve diğeri Benî-İsrâîl'in düşmanı olan Kibtîler'den olmak üzere iki kimseyi kavga eder bir halde buldu. Kavganın sebebi de bu idi ki, Kibtî Fir'avn'ın ekmekçisi idi, Benî-İsrâîl'den olan adama odun getirmesini teklîf etti. O da istinkâf etti. Benî-İsrâîl'den olan adam, Cenâb-ı Mûsâ'dan yardım istedi. Mûsâ (a.s.) da'vâlarını dinleyip, Kibtî'yi haksız buldu ve göğsüne bir yumruk indirdi; sekte-i kalbden öldü. Onun öldüğünü görünce dedi ki: "Bu yaptığım iş, şeytan işlerinden bir iştir!" Beyt-i şerîfdeki "fil-i şûm" ile bu katle îşâret buyrulur.

خونی و غداری و حق ناشناس هم بر این اوصاف خود می کن قیاس

2315. "Karlısın ve gaddarsın ve hak-nâ-şinâssın; kendini bu evsâf üzerine dahi kuyâs et!"

Ya'ni, Fir'avn dedi ki: "Yâ Mûsâ, sen kendini yüksek bir mevki'de görürsün, habuki sen adam öldürdün ve zâlımsın; ve benim ni'metimin hakkını tanımıyorsun da bana karşı serkeşlik ediyorsun, kendini bir kerre dahi bu evsâf ile mukâyese et!"

در غریبی خوار و درویش و خلق که ندانستی سپاس ما و حق

2316. "Garîblık ve fakîrlık ve eski libâs içindesin, halbuki bizim şükürümüzü ve hakkımızı bilmedin!"

"Halak", eski şey, ya'ni, Fir'avn Mûsâ (a.s.)'ı aklınca tahkîr için dedi ki: "Sen şimdi garîplik ve fakîrlik ve eski püskü libâs içindesin. Böyle olduğun halde, evvelki hâlini unuttun ve bizim sarayımızda sürdürdüğün mükellef ve mutantan hayâtından dolayı bize teşekkür etmeni ve bize karşı itâat etmek hakkını bilmedin." Bu beyt-i şerîfde sûre-i Şuarâ'da vâki' *قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ وَقَعَلْتَ فَعْلَكَ الْتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ* (Şuarâ, 26/18-19) ya'ni, "Fir'avn dedi: "Biz seni içimizde çocuk iken beslemedik mi ve sen ömründen senelerce bizim aramızda kalmadın mı? Ve işlediğin filili işledin ve sen kâfirlerden oldun!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

گفت حاشا که بود با آن ملوک در خداوندی کسی دیگر شریک

2317. *Dedi: "Hâşâ ki o melîke hudâvendlikde dâîr bir kimse şerîk ola!"*

"Hudâvend", "Hudâ" ile "vend"den mürekkebirdir. "Hudâ" dahi, "hod" ile "â"dan mürekkebirdir. Ve "hod", kendi ve "â", "âmeden" masdarından emr-i hâzır olup vâsf-ı terkîbîdir, "kendi gelici" ma'nâsındadır; "vend" edât-ı nisbet ve edât-ı teşbîh olan "mânend" ma'nâlarındadır. Bu terkîb "sâhib ve mâlik" ma'nâsında kullanılır. "Melîk", "melik" ve "mâlik" ma'nâsındadır, kâdir ve mutasarrıf demektir. Ya'ni, Mûsâ (a.s.) Fir'avn'ın nokta-i nazarını cerh ve red için buyurdu ki: "Ey Fir'avn, sen kendini kâdir ve mutasarrıf ve sâhib, mâlik tasavvur edip, sana karşı hak söz söyleyeni serkeş addediyorsun; bunu bil ki o Melîk'e ve Mâlik-i hakîkîye sâhiblikde ve efendilikde hiçbir kimse ortak olamaz. Onu böyle bir şirkden tenzîh ederim!"

واحد اندر ملک او را یار نی بندگانش را جز او سالار نی

2318. *"Vâhid'dir, mülkde ona yâr yokdur. O'nun kullarına O'ndan başka sâlâr yokdur!"*

"Vücûdda vâhiddir, mülkünde O'nun yârı ve arkadaşı yokdur. O'nun kullanna zât-ı ulûhiyyetinden başka hükm eden bir reis ve kumandan yokdur."

نیست خلقتش را دگر کس مالکی شرکتش دعوی کند جز هالکی

2319. *"Onun halkına başka bir mâlik kimse yokdur, O'nun şirketini bir hâli-kin gayri da'vâ eder mi?"*

"Zât-ı Vâcibü'l-vücûdun mahlûkâtuna kendisinden başka bir mutasarrıf ve bir mâlik yokdur ki, mülküne iştirâk edip tasarrufunda ortak olsun, binâena-

leyh ona karşı şîrket ve ortaklık da'vâsı ancak hâlik ve fânî olan bir mahlûk tarafından olur; ve bu da o ahmâğın had-nâşinaslığı olur."

نقش او کردست نقاش من اوست غیر اگر دعوی کند او ظلم جوست

2320. "O nakş etmiştir, benim nakkâşım O'dur; eğer başkası da'vâ ederse o
[2327] zulüm isteyicidir."

Bu vücûd-ı izâfî âleminin sûretlerini O, nakş ve tersîm etmiştir. Bu sûretler O'nun "Musavvir" ism-i şerîfinin mezâhîridir. Ben de o sûretlerin biriyim; binâenaleyh benim nakkâşım da O'dur. Eğer bir başkası çıkıp: Senin cismîni ben besledim, büyüttüm, diye da'vâ ederse, o kimse, zulüm yapmak isteyen bir kimsedir." Zîrâ bu da'vâsı yerinde değildir; ve "zulüm" lügatda bir şeyi mahall-i mahsûsunun gayrine koymaktır; nitekim Hak Teâlâ sûre-i Lokmân'da *إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ* (Lokmân, 31/13) Ya'ni, "Şîrk elbetde bir zulm-i azîmdir" buyurur. Bir diğer âyet-i kerîmede *هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ* (Âl-i İmrân, 3/6) ya'ni, "Sizi rahimlerde dilediği gibi tasvîr eden O Allah'dır" buyrulur.

تو نتانی ایروی من ساختن چون توانی جان من بشناختن

2321. "Sen benim kaşımı yapamazsın, benim canımı nasıl tanıyabilirsin?"

"Sen benim cism-i zâhîrîme taalluk eden kaşımı ve bir kılımı bile yarata-mazsın; benim bâtınım olan canımı nasıl tanıyabilirsin? Hakk'ın resûlü mü-yüm, değil miyim nasıl bilirsin?"

بلکه آن غدار و آن طاغی تویی که کنی با حق تو دعوی دویی

2322. "Belki o gaddâr ve o azgın sensin ki, sen Hak'la ikilik da'vâsını edersin."

"Şîrk ve ikilik zulm-i azîm olduğuna ve sen de Hakk'a karşı ikilik da'vâ-sında bulunduğuna göre o bana söylediğin gaddâr ve azgın sensin!"

گر بکشتم من عوانی را به سهو نى برای نفس کشتم نى بلهو

2323. "Eğer ben bir me'mûru sehv ile öldürdüm ise, ne nefis için ne lehv ile öldürdüm."

"Avân", hükûmet me'mûru ve zâbita me'mûru ma'nâsnadır. Burada Fir'avn'ın ekmekçisi murâd, buyrulur. Ya'ni, "Ey Fir'avn, sen bana cânî ve katil diyorsun, eğer ben senin bir me'mûrunu öldürdüm ise, maksadım onu

öldürmek değil, belki te'dîb idi; bir yumruk vurdum, o öldü. Bu katil amden değildir, belki sehven ve hatâen vâki'dir; yoksa onu ne nefsim için ve ne de boş yere öldürdüm."

من زدم مشتى و او ناگه فتاد آن که جاناش خود نبد جانی بداد

2324. "Ben bir yumruk vurdum ve o ansızın düştü. O kimse ki, onun canı muhakkak yok idi, bir can verdi."

"Ben Kıbtî'ye bir yumruk vurdum ve o kazâ-yı ilâhî neticesi olarak mak-tûlen düştü. Onun rûh-ı izâfî ve insânîsi yok idi; belki hayvanlar gibi rûh-ı hayvânî ile yaşamakta idi; bu yumruk onun bu rûh-i hayvânîsini izâle etti." Ma'lûm olsun ki, nebînin bâtını günâhdan ma'sûmdur. Kıbtî'ye yumruk vur-ması ilhâm-ı ilâhî ile vâki' olmuş idi; fakat bunun ilhâm olduğunu Mûsâ (a.s.) vakt-i katilde müdrîk değil idi. Zâhir hâle bakıp *هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ* (Kasas, 28/15) Ya'ni, "Bu şeytan işindendir" dedi. Zîrâ nübüvvet zâhire nâzırdır.

من سگی کُشتم تو مرسل زادگان صد هزاران طفل بی جرم و زیان

2325. "Ben bir köpek öldürdüm, sen peygamber oğullarını, kabâhatsız ve zi-yansız yüz binlerce çocuğu!"

کشته و خونشان در گردنت تا چه آید بر تو زین خون خوردنت

2326. "Öldürmüşsün, onların kanı senin boynundadır; bu kadar kan içmeden acabâ senin üzerine ne gelir?"

Yukanki beytin haberi, bu beytin başındaki "küşet" dir. Ya'ni, "Ey Fir'avn, ben sûretde insan ve ma'nâda bir köpek olan Kıbtî'yi öldürdüm; ya sen! peygamber oğullarını, hiçbir kabâhatı olmayan birçok Benî-İsrâîl çocuk-larını öldürdün!"

کشته ذریت یعقوب را بر امید قتل من مطلوب را

2327. "Ben maddûbun katli ümîdi üzerine, Ya'kûb'un zürriyyetini öldürmüşsün."

"Yeni doğan çocuklar arasında, beni bulup öldürmek ümîdi ile Ya'kûb (a.s.)'ın zürriyyeti olan günahsız çocuklar öldürmüşsün!"

کورئ تو حق مرا خود بر گزید سر نگوں شد آن چه نفست می پزید

2328. "Hak senin körlüğüne beni ihtiyâr etti, senin nefsinin pişirdiği o şey baş aşığı oldu."

Fir'avn'ın nefsinin pişirdiği şey, Mûsâ (a.s.)'ın doğmaması ve doğduktan sonra da yaşaması için müneccimlerin ihbân üzerine Fir'avn tarafından itihâz edilen tedbîrlere ve hilelerdir ki, Mûsâ (a.s.)'ın doğması ve öldürülebilmesi ile o tedbîrlere ve hilelere bir işe yaramadı ve baş aşağı oldu.

گفت آنها را بهل بی هیچ شک
این بود حق من و نان و نمک

2329. Dedi: "Onları bırak, hiç şeksiz benim hakkım ve tuz ve ekmek hakkı bu mu olur?"

Fir'avn, Mûsâ (a.s.)'a cevâben dedi: "Sen o bana karşı serkeşâne olan da'vâları bırak! Hiç şek ve şübhe olmayarak senin üzerinde sâbit olan benim hakkım ve sarayımdayıyıp içmenin hakkı yok mudur?"

که مرا پیش حشر خواری کنی
روز روشن بر دلم تاری کنی

2330. "Ki, bana cemâat huzûrunda horluk edesin, aydınlık gündüzü gönlüm
[2337] üzerine karanlık edesin."

"Haşer", cemâat ve kalabalık ma'nâsıdır. Mûsâ (a.s.)'ın, halka karşı rubûbiyet da'vâsında bulunan Fir'avn'ı, cemâat-i kesîre huzûrunda da'vet buyurması, onun son derece kibir ve azametinde dokunmuş olduğundan, Mûsâ (a.s.)'a dedi ki: "Bu kadar kalabalık huzûrunda senin bana karşı böyle serkeşlik ve hakâret etmen ve debdebe ve saltanat ile aydınlık olan günlerimi gönlümde karanlık etmen lâayık mı idi? Ve seni terbiye etmem ve yedirmem ve içirmem hakkına karşı böyle mi yapmalı idin?"

گفت خوارئ قیامت صغیر
گر نداری پاس من در خیز و شر

2331. "Eğer hayır ve şerde benim nîgehbanlığımı tutmaz isen, kıyâmetin zilleti daha güçdür!"

"Ey Fir'avn, sen bu dünyâdaki horluğu ve zilleti nefsinde ağır görüyorsun; eğer benim Hak tarafından getirdiğim emir ve nehiyde benim nîgehbanlığımı ve muhâfızlığımı tutmazsan, âhirette zelîl ve hakîr olursun; fakat bu zillet ve hakâret dünyâdakine benzemez, o daha güçdür!"

زخم ماری را تو چون خواهی چشید
زخم کیکي را نمی تانی کشید

2332. "Bir pirenin zahmını çekemiyorsun, bir yılanın zahmını nasıl tadacaksn?"

"Ey Fir'avn, dünyâda bir pirenin ısırmasına tahammül edemiyorsun; âhîret azâbı, dünyânın azâbından şiddetlidir. Bir pireye nisbeten, yılan mesâbesinde, daha büyük olan o ısırmaya nasıl tahammül edebilirsin?" Ma'lûmdur ki, Kur'ân-ı Kerîm'de âhîret azâbının şiddetinden birçok mahallerde bahis buyrulur. Ezcümle sûre-i Fussilet'de *فَلَنَذِقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا* (Fussilet, 41/27) ya'ni, "Biz küfredenlere elbette azâb-ı şedîdi tatdîrîz" ve sûre-i Şûrâ'da *وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ* (Şûrâ, 42/26) ya'ni, "Kâfirler için azâb-ı şedîd vardır" buyrulur.

ظاہرا کار تو ویران می کنم لیک خاری را گلستان می کنم

2333. "*Zâhîren senin işini vîrân ederim, fakat bir dikenî gülîstân ederim.*"

"Ey Fir'avn, senin kibir ve azamet sermâyesi olan enâniyetini tahrîb ederim ve hayâlî olan varlığını yıkarım; fakat bir diken gibi olan nefsinî, ma'rîfet-i ilâhiyye gülîstânı yaparım."

بیان آن کہ عمارت در ویرانیست و جمعیت در پراکندگیست و درستی در شکستگیست
و مراد در بی مرادیست و وجود در عدمست و علی هذا بقية الاضداد و الازواج

Onun beyânındadır ki, imâret vîranlıkdadır ve cem'iyet dağınıklıkdadır ve sağlamlık kırıklıkdadır ve murâd, murâdsızlıkdadır ve varlık, yokluktur. Ezdâdın ve ezvâcın bakıyyesi bunun üzerinedir

آن یکی آمد زمین را می شکافت ابلهی فریاد کرد و بر نتافت

2334. *O birisi geldi zemîni yarıdı; bir ahmak feryâd etti ve mûkedder oldu.*

"Ber tâften", mûkedder olmak ve incinmek ma'nâsıdır. Bu kıssa sûrh-i şerîfin ma'nâsını izâh için bir temsildir. Ya'ni, "Bir kimse çift sürüp, toprağı sapan ile yarmakda idi; ahmak biri de onu görüp mûkedder oldu ve dayanamadı, bağırmağa başladı, dedi:"

کین زمین را از چه ویران می کنی می شکافی و پریشان می کنی

2335. *Ki, "Bu zemîni neden vîrân ediyorsun, yarıyorsun ve perîşân ediyorsun?"*

گفت ای ابله تواین بر من مران تو عمارت از خرابی باز دان

2336. *Dedi: "Ey ahmak, bunu benim üzerime sürme, sen imâreti de harâblık-dan bil!"*

Çiftçi cevâben dedi ki: "Ey ahmak, bu i'tirâzı benim üzerime sürme, sen ma'mûrluğu harâblıktan bil!"

کی شود گلزار و گندمزار این تا نگردد زشت و ویران این زمین

2337. *"Bu zemîn çirkin ve vîrân olmadıkça, ne vakit bir güllük ve buğdaylık olur?"*

کی شود بستان و کشت و برگ و بر تا نگردد نظم او زیر و زیر

2338. *Onun nazmı altüst olmayınca, ne vakit bostân ve ekin ve yaprak ve ye-miş olur?*

Arzın düzlüğü karıştırılıp altüst olmayınca o arz bostan ve ekinlik ve yeşillik ve meyvelik olur mu?

تانه بنشکافد بنشتر ریش چغز کی شود نیکو و کی گردید نغز

2339. *Cerâhatin yarasını neşter ile yarmadıkça, ne vakit iyi olur ve ne vakit la-tîf olur?*

"Çağz", çiban içinde peydâ olan cerâhat ma'nâsınadır. "Rîş" yaradır; "rîş-i çağz" terkîb-i izâfî olur.

تا نسوزد خلطه‌ایت از دوا کی رود شورش کجا آید شفا

2340. *Senin hıltların ilâçdan yarmadıkça, şûriş ne vakit gider, ne vakit şifâ gelir?*

"Hılt", tıbb-ı atîke göre vücûd-ı beşerde bulunan dört esaslı maddeden ibârettir. Onlar da "kan" ve "safrâ" ve "balgam" ve "sevdâ"dır. Bunlara "ahlât-ı erbaa" derler ve her birinin vücûd-ı insânide akciğer ve karaciğer ve dalak gibi tekevvin ettiği bir uzuv vardır. Meselâ ahlât-ı erbaadan safrâ, hadd-i i'tidâl-den çıkıp ziyâdeleştiği vakit mizâç bozulur ve vücûdda baş dönmesi ve istifrag

gibi şûriş hâsıl olur. "Hekîm bu bozukluğu teşhîs edip o safrâyı yakmak ve izâle etmek için ilâç yapmadıkça o şûriş gidip, sıhhat-ı beden yerine gelmez."

پاره پاره کرده درزی جامه را کس زند آن درزی علامه را

2341. *Terzi elbiseyi parça parça etti, o allâme olan terziyi kimse döğer mi?*

Meselâ terzi elbiseyi islâh etmek için söküp parça parça etse, o elbise dikmeyi çok iyi bilen terziyi, "Niçin esvâbı parçaladın?" diye bir kimse döğer mi?

که چرا این اطلس بگریده را بر دریدی چه کنم بدریده را

2342. *(Der mi) ki, "Bu güzîde atlası niçin yırttın, ben yırtılmışı ne yapayım?"*

هر بنای کهنه کاباذان کند نی که اول کهنه را ویران کند

2343. *Her eski binâyı ki ta'mûr ederler, o eskiyi yıkmazlar mı?*

همچنین نجار و حداد و قصاب هستشان پیش از عمارتها خراب

2344. *Dülger ve demirci ve kasab da böyledir, onların imâretlerden evvel harâbı vardır.*

Meselâ dülger olan, bir ağacı ve bir keresteyi keser, sonra o kesilen parça binâda işe yarar; ve demirci de böyledir. Kasab dahi evvelâ koyunu keser ve yüzer ve parçalar, sonra insana gıdâ olur. Bunların hepsinin işlerinde evvelâ tahrib ve sonra i'mâr vardır.

آن هلیله و آن بليله کوفتن ز آن تلف گردند معمورئ تن

2345. *O helîleyi ve o belîleyi döğmek, o teleften tenin ma'mûrluğunu yaptılar.*

"Helîle", Hindistan eriği dedikleri bir nevi ilâçdır ki, onu döğüp tabiâtı kabız olanlar yerler, tab'a mülâyemet verir. "Belîle" bu da helîlenin zıddı olan bir ilâçdır, tabiâtı mülâyim olanlar döğüp, kabız için yerler. Ya'ni, "Bu iki ilâcı döğüp şekillerini bozarlar; fakat onların bozulmasından, tenin nizâmı ve ma'mûrluğu hâsıl olur."

تا نکوبی گندم اندر آسیا کی شود آراسته ز آن خوان ما

2346. *Sen değirmende buğdayı döğmedikçe, bizim soframız ne vakit ondan süslenmiş olur?*

Ya'ni, buğday değirmende döğülüp un yapılır ve şekli tahrib edilir, sonra ekmek olup soframızı tezyin eder ve vücûd-ı beşeri i'mâr eder.

این تقاضا کرد آن نان و نمک که ز شست و اراهم ای سمل

2347. *"Bu takâzâyı o ekmek ve tuz yaptı ki, ey balık seni oltadan kurtarayım!"*

Ey Fir'avn ve ey akılsız balık, seni nefis ve şeytan oltasından kurtarmak-
lığım için bu da'vet takâzâsını, vaktiyle seninle benim aramda olan o tuz ve
ekmek hakkı vücûda getirdi. Sen ise, benim seni bu tuzakdan kurtarmağa te-
şebbüs etmemi serkeşlik ve azgınlık zannettin. Bu beyt-i şerif Hind nüshala-
rında, âfideki sürhü müteâkib yazılmışdır.

جواب گفتن موس علیه السلام مرفرعون را

Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn'a cevâb söylemesi

گر پذیری بند موسی وارهی از چنین شست بد نامنتهی

2348. *"Eğer Mûsâ'nın nasihatini kabûl edersen, nihâyeti olmayan böyle kötü tuzakdan kurtulursun!"*

بس که خود را کرده' بند هوا کرمکی را کرد تو ازدها

2349. *"Kendini bend-i hevâ eylemiş olduğun yeter, sen bir kurtcağızı ejderhâ etmişsin!"*

"Ey Fir'avn, sen şimdiye kadar hevâ ve hevesâtuna bağlanıp kalmışsın, artık yeter. Senin nefsin bidâyetde bir kurtcağız mesâbesinde idi, sen onu he-
vâsının ve hevesâtının icrâsıyla besleyip koskoca bir ejderhâ yaptın!"

اژدها را اژدها آورده ام تا به اصلاح آورم من دمبدم

2350. *"Ben dembedem islâha getirmek için, ejderhâya ejderhâ getirmişim!"*
[2357]

"Senin nefsin büyüye büyüye bir ejderhâ olmuştur, ben de o senin ejder-
hânı dembedem terbiye ve islâh etmek için asâmu ejderhâ yapmak mu'cize-

siyle geldim." Bu apaçık olan hârikayı hem âküller ve hem de ahmaklar idrâk eder. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ejderhânın ahvâlini ve azametini, III. ciltde 1097 numaralı beyitden 1102 numaralı beyte kadar beyân buyurmuşlar idi.

تا دم آن از دین بشکند مار من آن اژدها را بر کند

2351. "Tâ ki onun demi, bunun deminden kırılınsın, benim yılanım o ejderhâyı koparsın!"

"Tâ ki senin o nefsinin أَنَا رَبُّكُمْ (Nâziât, 79/24) Ya'ni, "Ben sizin Rabb-i a'lânızım!" sözü, bu benim mu'cize olarak getirdiğim ejderhânın cehennemî olan nefsinden makhûr olsun. Benim bu azîm yılanım senin o nefsinin ejderhâsını kökünden koparsın!"

گر رضا دادی رهیدی زین دو مار ورنه از جانت بر آرد او دمار

2352. "Eğer rızâ verirsen, bu iki yilandan kurtuldun ve yoksa o, canından helâk getirir."

"Ey Fir'avn, eğer nasihatlerimi kabûl edip bana tebaiyyete râzî olur isen, birisi senin nefsin ve diğeri benim mu'cizem olan iki yılanın dest-i taarruzundan kurtulursun; ve eğer râzî olmaz ve bana muhâlefetde devâm edersen, o iki yılan senin canının tarafından helâk getirir; Ya'ni, senin canını ve ma'nâ-nu helâk ederler, ancak sûret-i hayvâniyyen münce mid bir halde kalır."

جواب فرعون موسى عليه السلام را و تهدید او

Mûsâ (a.s.)a Fir'avn'ın cevâbı ve onun tehdidi

(Bu ünvân Hind nüshalarında münderiç olup, Ankaravî nüshasında yoktur; fakat fihriste kolaylık olduğu için fakîr dercini münâsib gördüm.)

گفت الحق سخت استا جادوی که در افکندی بمکر اینجا دوی

2353. Dedi: "Elhak pek usta sihirbazsın, zîrâ mekr ile buraya ikilik bıraktın!"

Fir'avn, Mûsâ (a.s.)a cevâben dedi ki: "Yâ Mûsâ, doğrusu budur ki, sen pek usta ve mâhîr sihirbazsın. Zîrâ mekir ve hîle ile bu memleketde halk arasına ikilik ve tefrika bıraktın!" Ma'lûmdur ki, müstebit hükümdarlar zîr-i idârelerindeki halkın müctemian kendisine tâbî' olmalarını isterler ve aslâ tefrika vukû'unu arzû etmezler; hürriyyet-i kelâmiyye ve mezhebiyye aslâ hoşlarına gitmez. Onun men'i için her türlü tedâbîr icrâdan geri durmazlar. Fir'avn da bu kabil hükümdarlardan idi.

خلق یکدل را تو کردی دو گروه جادوی رخنه کند در سنگ و کوه

2354. "Yek-dil olan halkı sen iki tâife yaptın, sihirbazlık taş ve dağa rahne yapar."

"Yâ Mûsâ, sen sihirbazlık ile kalbleri birbirine muvâfık ve müttehid ve nifakdan ârî olan halkı iki fırka yaptın. Zîrâ sihirbazlık dağa ve taş rahneler ve yanklar yapar ve iki parçaya ayırır."

نفی کردن موسی علیه السلام جادوی را از خود

Mûsâ (a.s.)ın sihirbazlığı kendinden nefy etmesi

گفت هستم غرق پیغام خدا جادوی کی دید با نام خدا

2355. Dedi: "Hudâ'nın peygâmına garkım, Hudâ'nın ismi ile sihirbazlığı kim gördü?"

"Peygâm", birisi tarafından gelen veya giden haber ve kelâm ma'nâsındır. Burada "vahy" murâd, buyrulur. Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a cevâben buyurdu ki: "Ey Fir'avn, bîn Hakk'ın vahyine müstağrakım, nefsimin hevâsından sana bir şey söylemiyorum ki, bana sihirbazlık isnâd olunsun. Hak Teâlâ hazretlerinin ism-i şerîfine izâfeten sihir yapmayı kim gördü?"

Ma'lûm olsun ki, "sihir" lügatde, bâtulı hak sûretinde göstermeğe derler. Necmeddîn-i Kübrâ (k.s.) hazretlerinin *Menâzilü'l-Hâirîn* isimindeki kitâbda beyân buyurduğu üzere meşhûr olan sihir beş kısım üzerinedir. 1. Tılsım, 2. Nîrenç yâhud nîrencât, 3. Rukye, 4. Halkatîrât, 5. Şa'bade'dir.

1. Tılsım: Buna "lîmyâ" da derler. Arzın nebâtâtının köklerinden olan ilâçların âsân ile, âsâr-ı semâviyyeyi cem' etmektir ki, bunlardan emr-i acib zuhûr eder. Tılsım lafzının harflerini kalb edince "musallat" kelimesi hâsıl olur ki, tılsımın ma'nâsı da ancak musallatdan ibârettir.

2. Nîfenc veyâhud nîfencât: Buna "ilm-i rîmyâ" da derler. Cevâhir-i arzîyyenin kuvvetlerini birbiriyle imtizâc ettirirler ve ondan acib ve garîb eserler zâhir olur.

3. Rukye: Buna "efsûn" dahi derler. Sihir isâbet eden kimseye içirmek için su üzerine okudukları ba'zı sözlerdir. Bu sözlerin ba'zılan "Fehleviyye" ya'ni, mecûsîlerin lûgâtı, ba'zılan da hezeyânatdır.

4. Halkatîrât: Üzerlerine ba'zı harfler yazılmış olan çizgilerdir ve birtakım garîb şekiller ve dâirelerdir.

5. Şa'bede: Hokkabazların san'at ve sür'atle gösterdikleri birtakım oyunlardır ki, zâhîrde âdet fevkünde görülür ve halk indinde sebebi meçhûl olduğu için hayret olunur.

İmdi bunların esmâ-i ilâhiyyeye adem-i mukâreneti hasebiyle, ba'zılan gaflet ve ba'zılan da küfür eseri olduğundan, bunlarda görülen âsâr-ı acibe ve garîbenin aslâ kıymeti yoktur. Fakat bu acib eserler ve hârikalar eğer ism-i ilâhiye mukârin olursa, o mu'cize ve kerâmet olur.

Nefehâtü'l-Üns'den menkûl olan âtîdeki menkûbe bu ma'nâyı îzâh eder:

"Herat şehrinin ulemâsı bir gün Şeyhülislâm Ahmed en-Nâmekıyyü'l-Câmî (k.s.) hazretlerinin huzûruna geldiler. Aralarında tevhid ve ma'rîfet-i Hak bâbında söz geçti. Şeyh (k.s.) buyurdu ki: "Siz bu sözü taklid ile söylüyorsunuz!" Onlar bu sözden pek ziyâde münfail oldular ve dediler ki: "Bizim her birimizin hıfzında Hak Teâlâ'nın vücûdunun isbâtı için bin delil vardır, biz nasıl mukallid oluruz?" Şeyh buyurdu ki: "Eğer her biriniz on bin delil hıfz etmiş olsa bile yine mukallidsiniz." Bunlar dediler ki: "Bize bu söz için burhân lâzımdır." Bunun üzerine Hz. Şeyh hâdime: "Üç inci ve bir de leğen getir!" buyurdu. Hâdim getirdi, şeyh onlara buyurdu ki: "Bu incinin aslı ne idi?" Dediler ki: "Sedefin zabt ettiği nîsan yağmuru katreleridir ve onun havsala-sında Hak Teâlâ'nın kudret-i kâmilestiyle inci oldu. Şeyhu'l-İslâm o incileri leğenin içindeki suya attı ve buyurdu ki: Her kim elini tahkîk yüzünden bu leğen üzerine "Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm" desin, bu üç dâne inci su olsun ve birbirine kaşşın." Ulemâ: "Bu acib şeydir, siz deyiniz bakalım!" dediler. Şeyh buyurdu ki: "Evvelen siz deyiniz, bana növbet geldiği vakit, ben de deyinim!" Ulemâ sırasıyla besmele-i şerîfi okudular, inciler olduğu hal üzere

durmakta idi. Vaktâki növbet Hz. Şeyhe geldi, şeyhin üzerinde bir hâl zâhir oldu, leğenden tarafa teveccüh edip "bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm" dedi. O üç inci su olup birbirine karıştı ve leğen içinde devr etti. Şeyh "Üskün bi-iznil-lâh" ["Allâh'ın izniyle sâkin ol!"] dedi, filhâl delinmemiş bir dâne inci oldu, hepsi hayretde kaldılar."

مشعلہ دینست جان موسوی

غفلت و کفرست مایہ جادوی

2356. *Sihirbazlığın mayası gaflet ve küfüdür, Mûsâ'ya mensûb olan can, dîn-i meş'alesidir.*

Yukarıda izâh olunduğu üzere sihirbazlığın mayası ya Hak'dan gâfil olup, O'nun mülkünde tasarrufa kıyâm etmektir; veyâhud mecûsilerin kelimâtını ve hezeyânâtını hak ve müessir bilmek sûretiyle küfüdür. Mûsâ'ya mensûb olan can ise dîn-i Hakk'ın nûru ve meş'alesidir.

کز دم پر رشک می گردد مسیح

من به جادویان چه مانم ای وقیح

2357. *"Ey hayâsız, ben sihirbazlara nasıl benzerim ki, Mesîh benim demimden pür-reşk olur!"*

"Vakîh", hayâsız ve edebsiz ma'nâsınadır. "Mesîh"den murâd, fakîrin anlayışına göre İsâ (a.s.) değil, belki âhir zamanda havârik-ı âdât ile zuhûr edecek olan Mesîh-i Deccâl'dir. Zîrâ, "Mesîh", arzı ölçen ve seyâhat eden ma'nâsınadır. İsâ (a.s.) arzda seyâhat edip halka nûr-ı hidâyet saçtığı gibi, Deccâl dahi kezâ arzda gezip, halkı zulmet-i dalâlete müstağrak kılacaktır. Peygamberler ümmetlerini bu Mesîh-i Deccâl ile tahvîf buyurup ikâz ettiler. Bu ma'râyâya göre bu beytin ma'nasını izâh tekellüfsüz mümkün olur. Ya'ni, "Ey edebsiz Fir'avn, sihirbazlık peygamberlerde olmaz. Sihirbazlığın mayası ve temeli gaflet ve küfüdür ve bunlarda zuhûr eden hârikulâde haller, hak değil, bâtıldır; zîrâ âhir zamanda havârik ile zuhûru muhakkak olan Mesîh-i Deccâl, benim demimden hâsıl olan havânkı duyduğu ve işittiği zaman hased eder. Zîrâ bâtil, Hakk'ı dâimâ kıskanır." Âtîdeki beyt-i şerîf bu ma'nâyı te'yîd buyurur:

که ز جام نور می گیرد کتب

من به جادویان چه مانم ای جنب

2358. *"Ey cünûb, ben sihirbazlara nasıl benzerim ki, kitâblar benim canımdan nûr tutar."*

"Cünüb", baîd ve uzak ma'nâsınadır. "Kitâblar"dan murâd, kütüb-i semâviyyedir. "Nûr"dan murâd, ilimdir; zîrâ nûr kendi zâhîr ve eşyâyı muzhîr olduğu gibi, ilim dahi bu hâssiyeti hâizdir. Ya'ni, "Ey Hak'dan uzak olan Fir'avn, ben sihirbazlara nasıl benzerim ki, bütün evvelki ve sonraki kütüb-i semâviyye benim canımın nûrunu alırlar, Ya'ni, benim canımın ilminden bahs ederler; zîrâ kütüb-i semâviyye, geçmiş peygamberlerin ümmetlerini da'vet ederken canlarından doğan sözleri zikr ederler ve gelecek peygamberin nişanlarını ve haberlerini verirler. Nitekim İncil, Cenâb-ı Peygamber'in geleceğini haber verdiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm dahi geçmiş peygamberlerin ahvâlini ve Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn ile olan mücâdelâtını ve mu'cizelerini mufasssalar beyân buyurmaktadır. Binâenaleyh yukarıki beyitte beyân buyurulduğu üzere kütüb-i semâviyyede mezkûr olan mu'cizât-ı Mûseviyye'ye havânk ile zuhûr edecek olan Deccâl-ı Mesîh'in hased etmesi müsteb'ad değildir. "Kitâb" hakkında diğeri bir vecih dahi, efrâd-ı beşerin kitâb-ı a'mâlidir veya kalbidir. Nitekim sûre-i İsrâ'da vâkı' *اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ نَفْسِكَ* (İsrâ, 17/14) ["Kitâbını oku, sana nefsin kâfidir"] âyet-i kerîmesinde bu kitâba işâret buyurulmuştur. Şu halde ikinci mısra'nın ma'nâsı: "Benim canımdan efrâd-ı beşerin kitâb-ı a'mâli veya kalbleri nûr alır" demek olur.

لا جرم بر من گمان آن بری

چون تو با پرّ هوا بر می پری

2359. "Çünkü sen hevâ kanadı ile yukarı uçarsın, şübhesiz benim üzerime de o zannı götürürsün!"

"Çünkü sen etrâfına münecimleri, sihirbazları toplayıp, onların tedbirleri üzerine hevâ-yı nefsânî kanadı ile halk üzerinde tahakküm edersin; şübhesiz beni de kendin gibi zannedip, senin üzerine sihir kuvveti ile tahakküm edeceğime hüküm edersin."

بر کریمانش گمان بد بود

هر که را افعال دَام و دَد بود

2360. "Her kime ki "dâm" ve "ded" in ef'âlî ola, onun kerîmler üzerine kötü zannı olur."

"Dâm", tuzak ma'nâsına geldiği gibi, âhû ve geyik gibi vahşî ve fakat yırtıcı olmayan hayvanlara derler; ve "ded", arslan, kaplan gibi yırtıcı olan hayvanlara denir. Ya'ni, "Kim ki yırtıcı olan ve olmayan hayvanların ef'âlîyle me'lûf ola, öyle bir kimse ahlâk ve ef'âl-i insâniyye ile me'lûf olan kerîmler üzerine de kötü zanneder ve onları da kendisi gibi zanneder."

- چون تو جزو عالمی هر چون بوی کل را بر وصف خود بینی غوی
 2361. "Zîrâ sen âlemin cüz'üsün, her nasıl olur isen küllü dahi kendi vasfı-
 nın üzerine gavî görürsün."

"Senin halkı kendin gibi zannetmenin sebebi budur ki, sen bu âlemin cüz'üsün." Nitekim Şeyh Sa'dî (k.s.) bu ma'nâyı şu beytinde beyân eder. Beyit:

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک جوهرند

"Benî-Âdem yekdiğerinin a'zâsıdır, zîrâ yaradılışda bir cevherdendirler."

"Mâdemki böyledir, sen her nasıl olursan, halkı da öyle görürsün, eğer sen azgın isen, herkes de senin nazarında azgındır."

- چون تو بر گردی و بر گردد سرت خانه را گردنده بیند منظر
 2362. "Uktâhi sen dönersin, senin başın da döner, senin gözün hâneyi de dö-
 nücü görür."

"Manzar", masdar-ı mîmî olursa, "nazar" demek olur. İsm-i mekân olursa, "nazar mahallî" demek olur ki, "göz" ma'nâsına gelir. Mîm'in kesriyle "mınzar" olursa, ism-i âlet olur ve âlet-i nazar ise göz demektir.

- ور تو در کشتی روی بر یم روان ساحل یم را همی بینی دوان
 2363. "Eğer sen gemide deniz üzerinde cârî olarak gidersen, denizin kenârı-
 nı koşucu görürsün."

- گر تو باشی تنگدل از ملحه تنگ بینی جمله دنیا را همه
 2364. "Eğer sen melhameden mükedder olursan, cümle dünyâyı hep dar görürsün."

"Melhame", Sarrah'da "azîm cenk mahallî" ma'nâsına gösterilmişdir. Ya'ni, "Eğer sen bir harb-i azîmden dolayı gönlü daralmış ve mükedder olursan, bütün dünyâyı da dar görürsün." İkinci mısra'da ba'zı nüshalarda "cümle" yerine "cev" yazılmıştır, mısra'ı "جو دنیا را همه" sûretindedir. "Cev" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır, burada "miyân ve iç" ma'nâsındır. Ya'ni, "Bütün dünyânın arasını veyâ içini dar görürsün" demek olur. Nüsha-i Ankaravî'de "cümle" kelimesi yazılmakla beraber, tercümede "cev" ma'nâsı verilmiştir.

ور تو خوش باشی بکام دوستان این جهان بنمایدت چون گلستان

2365. *Ve eğer dostlar murâdınca hoş olur isen, bu cihân sana gülîstân gibi görür.*

ای بسا کس رفته در شام و عراق او ندیده هیچ جز کفر و نفاق

2366. *Ey, çok kimse Şam'a ve Irak'a gitmiştir, o hiç küfür ve nifâkın gayrini görmemiştir.*

Ya'ni, "Birçok kimseler vardır ki seyâhat tarîkıyle Şam'a ve Irak'a gitmiş ve orada birçok ulemâ ve evliyâ bulunduğu halde, onların hiçbirini görmeyip, ancak halkın küfrünü ve nifâkını görmüştür." Zîrâ insan her yerde evvelen tab'ına ve ahlâkına muvâfık ahvâli görür.

وی بسا کس رفته تا هند و هری او ندیده جز مگر بیع و شری

2367. *Ve ey, çok kimse Hind'e ve Herat'a kadar gitmiştir, o kimse ancak bey' ve şîrâ gördü.*

"Ticâret kasdıyla Hind'e ve Herat'a gitmiş olan birçok kimseler, oralarda ancak alım satım muâmelesini görmüştür". Çünkü insan nereye gitse evvelâ kendi kasdını görür.

وی بسا کس رفته ترکستان و چین او ندیده هیچ جز مکر و کمین

2368. *Ve ey, çok kimse Türkistan ve Çin'e gitmiştir, o kimse aslâ mekirden ve keminden başkasını görmemiştir.*

"Kemîn", düşman için kurulan pusu ma'nâsınadır. "Birçok kimseler Türkistan'a ve Çin'e seyâhat etmiştir, oralarda ancak halk arasında hîle ve bir-birinin aleyhinde kurulmuş pusu görmüştür." Çünkü o kimsenin bu huylarda melekesi vardır, gittiği yerlerde de en evvel göreceği şeyler bunlardır.

چون ندارد مَذَرِکی جز رنگ و بو جمله اقلیمها را گو بگو

2369. *Mâdemki renk ve bûdan başka bir müdreğ tutmaz, iklimlerin cümlesini istedi.*

Seyâhat eden kimse mâdemki gittiği yerlerde, kendinin renginden ve kokusundan başka bir idrâk olunmuş şey tutmaz, sen ona de ki: "İstediğin kadar iklimlerin hepsini dolaş; oralardan kendi renginden ve kokundan başka bir şey bulamayacaksın!"

گاؤ در بغداد آمد ناگهان بگذرد او زین سران تا آن سران

2370. *Öküz ansızın Bağdad'a geldi; o bu taraftan, o taraflara kadar geçer.*
[2377]

Ba'zı nüshada "Bağdâd âmed" yerine "Bağdâd âyed" yazılmıştır.

از همه عیش و خوشبها و مزه او نبیند جز که قشر خربره

2371. *Bütün ayşdan ve hoşluklardan ve lezzetlerden, o kavun ve karpuz kabu-
ğundan başkasını görmez.*

Ya'ni, "Bir öküz Bağdad şehrine girip, bir taraftan öbür tarafına geçtiği va-
kit, o şehrin içinde her sınıf halka mahsûs olan yaşayışlar ve hoşluklar ve
lezzetlerden hiçbirinin farkında bile olamaz; o ancak şehrin ötesine berisine
atılmış olan kavun ve karpuz kabuklarını görür." Çünkü öküz ancak bu ka-
buklardan hoşlanır ve lezzet duyar. Bunun gibi bu *Mesnevî-i Şerîf*'i okuyan
bir sınıf dahi, öküz tabiatında olup bu latîf kitâbın ancak kavun ve karpuz ka-
buğu mesâbesinde olan hikâyelerinin sûretlerini görür ve onların içinden ve
bâtınından lezzet alamaz.

که بود افتاده بر ره یا حشیش لایق سیران گاوی یا خریش

2372. *Yol üzerine düşmüş ya saman, ya ot ola, o bir öküzün, yâhud eşeğin lâ-
yık-ı seyrânıdır.*

"Seyrân", gezmek ve temâşâ etmek ma'nâsındır. "Saman ve otun temâ-
şâsından zevk alan ya öküz veyâ eşekdir. Ba'zı nüshada "lâyık-ı seyrân" ye-
rine "lâyık-ı dendân" vâki'dir. Bu sûretde ma'nâ: "Yol üzerine düşmüş olan
saman veyâ ot ya bir öküzün veyâ bir eşeğin dişine lâyık olur" demektir.

خشک بر میخ طبیعت چون قدید بسته اسباب جاناش لا یزید

2373. *Tabîat çivisinin üzerine pastırma gibi esbâbın bağlanmışıdır, onun canı
ziyâde olmaz.*

"Bu vücûd-ı izâfî âleminde seyâhat eden kimse, birtakım sûrî sebeblere
ehemmiyet verip, kalbini pastırma gibi tabiat çivisinin üzerine bağlamış ve
asmuşdur; artık onun canı bu tabiat âleminin hâncini görüp yükelemez." Onun
sermâye-i efkârı bu âlem-i tabiatda gördüğü yeknesak ahvâldir; onun
için bu gibi kimselerin kalblerinde küşâyış ve vüs'at bulunmaz ve dâimâ dar-
lıkdan şikâyet içindedirler.

و آن فضای خرق اسباب و علل هست ارض الله ای صدر اجل

2374. *Halbuki o sebepleri ve illetleri yırtmanın fezâsı, ey büyük mertebeli, Allâh'ın arzıdır!*

"Halbuki Allâh Teâlâ'nın zâhirde esbâb ve illetlerin hüküm sürdüğü bu tabiat âleminin fevkinden bir fezâsı ve meydanı vardır ki, onun hakkında *أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ* (Nisâ, 4/98; Zümer, 39/10) ["Allah'ın arzı geniştir!"] buyurulmuştur." Bu âlem esbâb ve illetlerin yırtıldığı bir fezâdır. Meselâ bu dünyâ âleminde bir binâ yapmak için mi'mâr ve rençber ve tuğla ve kerpiç gibi birçok esbâb ve levâzım iktizâ eder. Halbuki o arzda bir binânın vücûd bulması için himmet ve teveccüh kâfidir. Bu arza "arz-ı simsime" dahi derler ki, onda görülen ahvâlî, bu âlemin mahsûsât ve ma'kulâtına göre vaz' edilmiş olan lügatler ile anlamak ve ta'rîf etmek mümkün değildir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber (k.s.) hazretleri *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinin ibtidâlarında bu âlemin ahvâlinde mümkün olduğu kadar teşbihât tarîkıyla bahs buyurmuşlardır.

هر زمان مبدل شود چون نقش جان نو بنو بیند جهانی در عیان

2375. *Her zaman nakış gibi mübeddel olur; can iyânda yeni yeni bir cihân görür.*

Bu beyt-i şerîfde şurâh-ı kirâmın muhtelif mütâlaâtı vardır; en münakkah ve münâsib olanı Ankaravî hazretlerinin beyân buyurduğu birinci vecihdir. O da budur ki: "Nakış" kelimesi "can" kelimesine muzâf değildir, maktû' okunmak lâzım gelir. Ya'ni, "O esbâb ve illetlerin yırtıldığı fezâ, her zaman nakış gibi değişir. Ya'ni, bu sûret silinir yerine, yeni bir sûret gelir, rûh apaçık yenden yeniye bir cihân görür." Bu beyânât hayâl değildir, çünkü hayâl, insanın zihninde gördüğü şeylerin bir sinema şeridi gibi, bir geçit yapmasından ibârettir. Bu âlemin sûretleri ise böyle değildir. Hiç görmediği ve bilmediği ve aslâ hâunna hutûr etmediği şeylerdir. O âlemi gören kimse, onları bu âlem-i dünyâ ehline anlatamaz, fakat hayâlini lügât-ı mevcûde ile anlatabilir. İmdi bu âlem-i tabiat, hayâle nisbeten dardır ve hayâl âlemi ise bu fezâ-yı hakîkate nisbeten dardır ve fezâ-yı hakikat çok geniştir binâenaleyh o âlemin temâşasından rûha usanmak ve bıkmak hâli gelmez.

گر بود فردوس و انهار بهشت چون فسرده یک صفت شد گشت زشت

2376. *Eğer Firdevs ve cennetin nehirleri olsa bir sıfatın donmuşu olduğu vakit, çirkin oldu.*

Eğer sûret âlemi, bilfarz cennetlerin a'lâsı olan Firdevs cenneti ve cennetin latîf olan nehirleri bile olsa, mâdemki her an bir tarz ve bir sıfat üzerinde donmuş kalmıştır ve başka bir tarz ve sıfata inkılâb edemiyor, göze çirkin görünmeğe başlar; zîrâ yeknesaklık rûha sıklet verir ve insana dâimâ gördüğü o güzelliklerden bıkkınlık ve usanç gelir; çünkü tab'-ı beşer teceddüden mahzûz ve mütelezziz olur. Bunun sırrı budur ki, âlem-i sûret sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin meclâsıdır; ve sıfât ve esmâ-i ilâhiyye ise nâmütenâhidir; binâ-enaleyh meclâ dahi ale'd-devâm ve bî-nihâye teceddüd ve tebeddül etmek icâb eder; ve insan, ma'rifet-i Hak için mahlûk olduğundan, tab'an bu bî-nihâye olan temâşasına ve ma'rifetine mütemâyildir. Şu kadar ki, insanların kısm-ı küllisi Hakk'ı görmez bu meylin sebebini de bilmez ve ancak nefsinin hazzını görür. Ârifler ise bu meclâda Hakk'ın sıfâtını ve esmâsını görür ve bunlardan müsemmaye intikâl eder ve aslâ nefsinin hazzını görmez. Belki *كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ* (Rahmân, 55/29) ["O her an bir şe'ndedir"] âyet-i kerîmesinin sırrını müşâhede eder.

بیان آن که هر حس مدرکی را از آدمی مدرکاتی دیگرست که از مدرکات
حس دیگر بی خبرست چنان که هر استاد پیشه‌ور اعجمی کار استاد پیشه‌ور
دیگرست و بی خبری او از آن که وظیفه او نیست دلیل نبود که آن مدرکات نیست،
اگر چه به حکم خال منکر بود آن را اما از منکری اینجا جز بی خبری نمی خواهیم

Onun beyânındadır ki, âdemîden her bir hiss-i müdrîk için başka bir müdrekat vardır ki, diğer hissın müdrekatından bî-haberdır. Nitekim san'atkâr olan her üstâd, diğer san'atkâr olan üstâdın işinin yabancısıdır. Onun bî-haberliği ondandır ki, onun vazîfesi değildir. O müdrekatın olmadığına delîl olmaz. Gerçi hâl hükmü ile ona münkir olur. Ammâ burada münkirlikden habersizliğin gayrini murâd etmiyoruz.

İnsanın vücûdu cinsinden olup, idrâk edici olan her bir his için, diğer idrâk olunmuş bir şey ve ma'lûmât vardır ki o his, diğer hissın idrâk ettiği şey-

den ve ma'lûmâtıdan bî-haberdır. Meselâ hiss-i basar için görmek ve hiss-i sem' için işitmek vardır. Hiss-i basar, hiss-i sem'in işitciliğinden bî-haberdır. Bu hâl şuna benzer ki, meselâ kuyumculuk san'atına vâkıf olan bir üstâd, demircilik san'atında mâhîr olan üstâdın acemisi ve yabancısıdır. Bu kuyumcunun, demircilikten habersizliğinin sırrı budur ki, demircilik o kuyumcunun vazîfesi değildir. İmdi vücûd-ı beşerdeki hissîn müdrekatı ve ma'lûmân da böyledir. Vücûd-ı insânî memleketinin idâresi için, bu havâs kendilerine ayrı ayrı vazâif tevdi' edilmiş olan birer me'mûrdur. Fakat bu habersizlik, ya'ni, bir hissîn vazîfesinden diğer hissîn haberi olmaması, onda bu hissîn bî'l-kuvve ve ma'nen mevcûd olmadığına delîl değildir. Gerçi bu vücûd-ı izâffînin hâli hükmünce biri diğerinin idrâk ettiği şeye ve bir ma'lûmâta hâlen münkirdir. Meselâ göz, görmek vazîfesiyle mükellef olup, işitmeyi münkirdir ve lîsân-ı hâl ile: "Bende işitmek hassası yokdur!" deyip durur. Fakat biz burada ve bu bahisde münkîrlikden ancak âlem-i sûrette bir hissîn müdrekatından diğer hissîn habersizliğini murâd, ediyoruz; başka bir şey murâd, etmiyoruz. Zîrâ bu hükûm cismîn ve âlem-i zâhîrîn hükmüdür. Rûhun hükmü böyledir, sem'-i rûh işitcilik hâlinde, baştan ayağa kadar işitcidir ve görücülüğü zâmânında, baştan ayağa kadar görücüdür. Ve bu hâssa her insanın rûhunda vardır; fakat vücûdunda kesâfet-i cismâniyye gâlib olan adamın rûhundaki bu hâssayı cismâniyeti setr etmiştir ve bu adam bu cismâniyet âleminde, cismîn hükmü dâiresinde yaşamakta bulunmuştur. Vaktâki birtakım riyâzât ve mücâhedât ile bir kimsenin cismi letâfet kesb edip, kendisinde ahkâm-ı rûhiyye zâhir olmağa başlar. O vakit bu ma'nâyı zevkan anlar ve tasdîk eder. Cismânîler bu ma'nânın münkirdirler; çünkü ahvâl-i rûhîdan bî-haberdirler.

برده پاکان حس ناپاک تست

چنبیره دید جهان ادراک تست

2377. Cihânın rû'yetinin dâiresi senin idrâkindir; pâklerin perdesi senin nâ-pâk olan hissindir.

"Çenbere", yuvarlak ve ortası boş olan şeye derler ki, dâire demektir. Ya'ni, "Ey kimse senin bu kâinât hakkındaki dâire-i rû'yetin, idrâkin kadardır. Eğer idrâkin dar ise, kâinâtı dar ve geniş ise, geniş görürsün. Eğer görüşün sûret dâiresine münhasır kalıyorsa, nazarın bu görüşün fevkine geçemez. Ve sûret ve kesâfet âlemi ise, âlem-i süffîdir ve kirli bir âlemdir; binâenaleyh senin havâssın bu âlemin dâiresinde mahsûr kalınca kirli olur. Binâenaleyh sen bu kirli olan hislerin ile bu sûret âleminde tecerrüd etmiş olan enbiyâ ve evliyâyı göremezsin. Senin bu kirli hislerin o temizlerin perdesi olur."

مدتی حس را بشو ز آب عیان این چنین دان جامه شوی صوفیان

2378. *Bir müddet hissi iyyân suyu ile yıka, sûfîlerin elbise yıkayıcılığını böyle bil!*

"İyyân"dan murâd, kalb gözüyle suver-i âlemin iç yüzünü müşâhededir. Ya'ni, "Ey idrâkinin dâiresi âlem-i sûrete münhasır kalmış olan kimse, bir müddet mücâhedât ve ri'yâzât ile kalb gözünün açılmasına gayret et, sonra bu göz ile suver-i âlemin bâtunlarını müşâhede suyu ile havâss-i zâhirenin galatlarını ve yanlışlıklarını yıka! وَيَاكَ فَطْهَرُ" (Müddessir, 74/4) Ya'ni, "Esvâbını temizle!" âyet-i kerîmesi mûcibince sûfîlerin çamaşır yıkayıcılığını da böyle bil!" *Nefehâtü'l-Ûns*'de şeyh Ali Ebu'l-Hasan el-Mağribî eş-Şâzelî (k.s.) hazretlerinin menkıbesinde şöyle buyrulur: "Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî demiştir ki, Resûl-i Ekrem'i rû'yâda gördüm, buyurdu ki: يا على طهر ثيابك من الدنس تحط Ya'ni, "Yâ Ali, elbiseni kirden temizle, tâ ki her bir nefesde Allâh'ın yardımı ile haz alasın!" Dedim ki: "Yâ Resûlallâh, benim elbisem hangisidir?" Buyurdular ki: "Hak Teâlâ sana beş libâs ve hil'at giydirmişdir: 1. Hil'at-ı muhabbet, 2. Hil'at-ı tevhîd, 3. Hil'at-ı ma'rîfet, 4. Hil'at-ı îmân, 5. Hil'at-ı İslâm'dır. Allâh'ı seven kimseye her şey kolay olur. Allah Teâlâ'yı anlayan kimsenin nazarında hiçbir şey kalmaz. Allâh Teâlâ'yı vahdâniyetle bilen kimse, O'na hiçbir şeyi şerîk tutmaz; ve Allâh Teâlâ'ya îmân eden kimse her şeyden emîn olur; ve İslâm ile muttasıf olan kimse Hak Teâlâ'ya âsî olmaz ve eğer âsî olursa i'tizâr eder ve i'tizâr ettiği vakit kabûl olunur." Ve Ebu'l-Hasan Şâzelî hazretleri Allâh Teâlâ'nın وَيَاكَ فَطْهَرُ (Müddessir, 74/4) kelâm-ı şerîfinin ma'nâsını bundan anladım buyurmuştur."

چون تو گشتی پاک پرده بر کنند جان پاکان خویش بر تو می‌زنند

2379. *Uktâki sen temiz oldun, perdeyi koparırlar; pâklerin canı sana kendilerini çarparlar.*

Ya'ni, yukanda zıkr olunan beş hil'atin temiz olduğu vakit, kalb gözünün perdesi olan kirlî his perdelerini koparırlar. Pâk olan enbiyâ ve evliyânın ervâh-ı aliyyeleri, sana kendilerini çarparlar. Gerek âlem-i rû'yâda ve gerek uyanklık hâlinde sana görünürler.

چشم را باشد از آن خوبی خبر جمله عالم مگر بود نور و صور

2380. *Eğer cümle âlem nûr ve sûretler olsa, o güzelliğden gözün haberi olur.*
[2387]

Ya'ni, nûr ve sûretler görünen şeylerdir, görünen şeylerin idrâkı ise, vücûd-ı beşerde ancak göze mahsûsdur. "Suver"den murâd, "nûr" ve "ezân hûbî" karinesiyle güzel sûreter murâd, buyurulur. Ya'ni, güzel sûretleri ve nûru idrâk eden ancak gözdür.

چشم بستى گوش می آری به پیش تا نمایی زلف و رخساره پیش

2381. *Gözünü kapadın, ona bir büf'ün zülfünü ve yanağını göstermek için kulağı öne getirdin.*

گوش گوید من به صورت نگروم صورت ار بانگی زند من بشنوم

2382. *Kulak der ki: "Ben sûrete bakmam, eğer sûret bir sadâ vurursa ben işitirim!"*

Ya'ni, meselâ gözünü kapadın ve kulağını açtın, bir güzelin zülfünü ve yanağını kulağın ile temâşâ etmek istedin, kulağın sana der ki: "Ben sûrete bakmam, benim sûret müşâhedesiyle işim yokdur; ben ancak o sûret ses çıkardığı vakit, o sesi işitirim, vazîfem budur!"

عالم من لیک اندر فن خویش فن من جز حرف و صوتی نیست پیش

2383. *Ben âlimim, fakat kendi fennimde, benim fennim bir harf ve savtın gayrinden ziyâde değildir.*

Ya'ni, kulak der ki: "Benim ancak kendi hünerimde ve fennimde ilim ve haberim vardır. Benim o hünerimde söylenen bir harfî ve çıkarılan bir sesi işitmekden başka ziyâdelik yokdur, vazîfem işitmeğe münhasırdır."

همین بیا بینی بین این خوب را نیست بینی در خور این مطلوب را

2384. *"Burun, haydi gel bu güzeli gör!" Burun bu matlûba lâyük değildir.*

Bu beyt-i şerifde "Eğer güyî ki" ibâresi mahzûfdur. Ya'ni: "Eğer desen ki, ey burun, haydi gel bu güzel sûreti gör! Burun lisân-ı hâl ile bu matlûba lâyük olmadığını söyler ve hâl-i rû'yet hâsıl olmaz."

گر بود مشک و گلایی بو برم فن من اینست و علم و مخبرم

2385. *"Eğer bir müşk ve gül suyu olursa koku götürürüm; benim fennim ve ilimim ve haberim budur!"*

"Muhbir", ism-i fâil olup, haber verici ma'nâsınadır. "Mahber" ism-i mef'ûl olup, haber verilmiş demektir. "Mahber" ism-i mekân olup, haber vermek ma-

halli demektir. Ve eğer bu telaffuz ile masdar-ı mîmî olursa, "haber" ma'nâsı-nadır; burada masdar-ı mîmî olmak münâsibdir. Ya'ni, burun der ki: "Ben sû-ret göremem, vazîfem kokulan duymaktır, eğer bir müşk ve gül suyu olursa koklarım; benim hünerim, bilgim ve haberim ancak kokular hakkındadır."

کی بینم من رخ آن سیم ساقی هین مکن تکلیف ما لیس بطاق

2386. "O sîm-sâkın yanağını ben ne vakit görürüm! Sakın bana teklîf-i mâ-lâ-yulâk etme!"

Ya'ni, burun lisân-ı hâl ile der ki: "Ben bacaklan gümüş gibi beyaz olan o gü-zelin yanağını ne vakit görebilirim! Bana tâkatının hâricinde bir teklîf yapma!"

باز حس کز نبیند غیر کز خواه کز غر پیش او یا راست غر

2387. *Kezâ eğri his, ejrîden gayri görmez, onun önünde ister eğri sürtün, yâ-hud doğru sürtün.*

"Gaj", "gajîden" masdanndan emr-i hâzırdır; çocukların sürtünerek yürü-meleri ma'nâsınadır. Burada hareket ma'nâsınadır. Ya'ni, "Her bir hissin ay-n bir hüneri ve ma'rifeti vardır, ondan ileriye geçemez; fakat bu hislerin bir doğru ve bir de eğri olması vardır. Meselâ gözüün şaşı olup biri iki görmesi gi-bi. Böyle eğri gören hissin hüneri ve ma'rifeti de eğri görmektir. Sen onun önünde ister doğru hareket et ve ister eğri hareket et."

چشم احوال از یکی دیدن یقین دان که معزولست ای خواجه معین

2388. *Ey yardımcı efendi, yakînen bil ki şaşının gözü birliği görmekten ma'zûl-dür.*

Ey ibâdullâha hakîkat-ı eşyâyı anlatmak sûretiyle fikirlerine yardımcı olan efendi, yakînen bil ki, kalb gözü şaşı olan kimsenin gözü, kâinâtın keserâtı içinde meşhûd olan birliği görmekten ma'zûldür; ona bu hakîkati anlatmağa çabalamak boşdur.

Hind nüshalarında ikinci mısra' ne tوحید بین sûretindedir. Ya'ni, "Şaşı göz, birliği görmekten muhakkak şırke nâzırdır, tevhîd görücü değildir" demek olur.

تو که فرعونى همه مکرى و زرق مر مرا از خود نمى دانی تو فرق

2389. "Sen ki Fir'avn'sın, bütün mekr ve zerksin, muhakkak beni kendinden fark etmeyi bilmezsin!"

Bu beyt-i şerîf Mûsâ (a.s.) tarafından Fir'avn'a hitâb olduğu gibi; her as-
rın mürşid-i kâmilleri tarafından Fir'avn tabîatinde ve meşrebinde olan kim-
selere dahi hitâbdır.

منگر از خود در من ای کز باز تو تا یکی تو را بینی تو دو تو

2390. "Ey eğri oynayıcı, sen bana kendinden bakma, tâ ki bir katı sen iki kat
[2397] görmiyesin!"

Ey bu vücûd-ı izâfî âlemindeki oyununu ve rolünü eğri oynayıcı olan
Fir'avn, sen Hakk'ın varlığı muvâcehesinde kendi varlığını da görüp, rubûbi-
yet ve tasarruf da'vâsını ediyorsun; vaktâki ben seni da'vete geldim, beni de
kendine kıyâs edip, Hak muvâcehesinde senin gibi varlık gösterdiğimi zan-
nediyorsun. Halbuki benim mutasarrıfım Hak'dır ve benim varlığım, O'nun
varlığında mahvıdır; binâenaleyh sen bana, kendine kıyâsen bakma, tâ ki bir
kat olan varlığı, sen iki kat görmiyesin!"

بنگر اندر من ز من يك ساعتی تا وراى كون يینی ساحتی

2391. "Bir sâat benden bana bak, tâ ki kevnin verâsında bir sâha göresin!"

"Ey Fir'avn, sen kendi varlığının hayâlini bırak da, bir müddet benden
bana bak; Ya'ni, bana tâbî ve benim Mûsâ'lığımda müstağrak ol, tâ ki bu
âlem-i kevnin ve vücûd-ı izâfî âleminin arkasında azîm bir meydan ve geniş
bir sâha göresin!"

وارهی از تنگی و از ننگ و نام عشق اندر عشق یینی و السلام

2392. "Darlıktan ve ârdan ne nâmdan kurtulasın, aşk içinde aşk göresin ves-
selâm!"

"Bu âlem-i kesâfetin darlığından ve nefsin kibrine taalluk eden ârdan ve utan-
madan ve enâniyetin hoşlandığı nâmdan kurtulasın. Bu rûhâniyet ve letâfet âle-
minde aşk içinde aşk göresin vesselâm!" "Vesselâm" kelimesi, bir işin usulü dâ-
iresinde yapıldığı halde, selâmet hâsıl olacağına işâreten müsta'meldir. Meselâ
"Bu işi böyle yapalım vesselâm" derler. Burada da o ma'nâyadır. Ya'ni, "Bir sâ-
at sen benden bana bak, tâ ki kevnin arkasında bir sâha göresin ve darlıktan ve
ârdan ve nâmdan kurtulasın da, aşk içinde aşk göresin vesselâm!" demek olur.

پس بدانی چون که رستی از بدن گوش و یینی چشم می داند شدن

2393. İmdi bedenden kurtulduğun vakit, kulak ve burun göz olmak bildiğini
[olabildiğini] bilirsin.

Bu keşif olan bedenden kurtulup, rûhâniyet kisvesine büründüğün vakit, görmek hâssasının kulakda ve burunda da hâsıl olduğunu görürsün. Zîrâ rûh görücülük hâlinde, baştan aşağıya kadar görücüdür.

راست گفتست آن شه شیرین زبان چشم گردد مو به موی عارفان

2394. *O tatlı dilli şâh doğru söylemiştir ki, ârifler mû-be-mû göz olur.*

Tatlı dilli şâh ile sultânü'l-ârifin Bâyezîd (k.s.) hazretlerine işâret buyurur. Zîrâ Hz. Bâyezîd *عينا ناظرة على بصير كل شاعر* "ya'ni, "Her bir kılı vücûdundan bakıcı bir göz olmadıkça, kişi âriflerden olmaz" buyurmuştur. Cenâb-ı Pîr efendimiz kendi zevk-i âlîlerine istinâden bu beyt-i şerîfde Hz. Bâyezîd'in sözlerini tasdik buyururlar. Mevlânâ Nizâmî (k.s.) dahi bu ma'nâda âtîdeki beyitleri söylemişlerdir. Beyit:

وآن نرگسین حرف کان باغ داشت مکر چشم او کحل ما زاغ داشت

همه دیده گشته چو نرگس تنش نگشته یکی خار پیراهنش

Tercüme ve îzah: "O bâğ-ı letâfetin mâlik olduğu nergisîn harf ki, onun gözün-de ancak *ما زاغ البصر وما طفی* (Necm, 53/17) ["Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı"] âyet-i kerîmesinin sûrresi vardı. Onun vücûdu nergis gibi bütün göz olmuş ve teninin gömleğinde nefsânî sıfat dikenlerinden birisi kalmamıştır."

چشم را چشمی نبود اول یقین در رحم بود او چنین گوشتین

2395. *Muhakkak evvelen gözün gözlüğü yok idi; o rahimde ete mensûb cenîn idi.*

"Çeşmî"deki "yâ" masdariyettir. "Cismîn görmek âleti olan gözde muhak-kaktır ki evvelen göz olmaklık hâli yok idi; onun ibtidâki hâli ete mensûb olan bir cenînden ibâret idi." Hind nüshalanında mısra'-ı evveldeki "çeşm" yerine "cism" vâki'dir. "Muhakkaktır ki evvelen cismîn gözü yok idi; ana rahminde et parçasından ibâret bir cenîn idi" demek olur.

ملت دیدن مدان پیه ای پسر و نه خواب اندر ندیدی کس صور

2396. *Ey oğul yağı, görmenin sebebi bilme ve yoksa rû'ya'da kimse sûretler görmez idi.*

Ehl-i teşrîh ininde ma'lûmdur ki, göz yedi tabaka üzerine müretteb ve yağ cinsinden müteşekkîl bir uzuvdur; ve onun sûret-i teşekkülü vücûd-ı beşerde rû'yet hâline bâis olur. Fakat hâssa-i rû'yeti münhasıran bu tavaz-

zu'a isnâd etmek ve bu yağ tabakalarını görmeğe sebep bilmek doğru değildir. Gözdeki yağ tabakalarının bu tavazzu'larında görmek hâli hâsıl olması, insanı şaşırtır ve "Görmek bundandır" der. "Fakat ey mertebe-i hakîkate vâsıl olmamış olan ve henüz çocuk mesâbesinde bulunan kimse, bunu böyle bilme! Eğer senin dediğin doğru olsa, uyuyup gözlerini kapamış olan bir kimsede aslâ görmek hâli hâsıl olmamalı ve birtakım sûretler görmemeli idi!"

نیست اندر دیدگاه هر دو بیه

آن پری و دیو می بیند شبیه

2397. *O cin ve şeytan görür; her ikisinin göz mahallinde yağa benzeyen yoktur.*

Ankaravî hazretleri "şebîh" kelimesini ikinci mısra'a rabt edip bu ma'nâyı beyân buyurmuşlardır. Ve bu kelimenin birinci mısra'a masrûf olması hâlinde, şebîhden mukaddem insan lafzı mukadder olması lâzım gelip, "perî ve dîvî insana şebîh görür; halbuki her iki tâifenin göz mahallinde insandaki yağ tabakaları yoktur" ma'nâsı verilebileceğini de gösterirler. Hind şâirleri bu ikinci ma'nâyı almışlardır.

نسبتش بخشید خلاق و دود

نور را با بیه خود نسبت نبود

2398. *Nûrun yağa muhakkak nisbeti yok idi, Vedûd olan Hallâk ona nisbet bahş etti.*

Haddizâtında kesîf yağ tabakalarından müteşekkil olan göze, nûr-ı basarın hiçbir münâsebeti yok idi; fakat Vedûd olan Hallâk, ya'ni, mahlûkâtını seven Yaratan, böyle bir nûr-ı basar lutfunu o kesîf yağ tabakalarına nisbet etti.

جنى از نارست بى هيچ اشتراك

آدم از خاکست كى ماند به خاک

2399. *Âdem topraktandır, ne vakit toprağa benzer? Cinnî, hiç iştirâksiz ateş-tendir.*

Cism-i Âdem'in mayası ve cevheri topraktan ve arz dandır; böyle olduğu halde eti, kanı, damarları, hiç toprağa benzer mi? Cin tâifesinin cisimleri de zâhirde aslâ ateşle iştirâki olmaksızın ateş-tendir. Nitekim cism-i insânî topraktan olduğu halde, zâhirde aslâ toprakla iştirâki ve toprağa benzer bir yeri yoktur.

نیست مانندان آتش آن پری گر چه اصلش اوست چون می‌بنگری

2400. *O perî, âteşin mânendleri değildir; nazar edersen gerçi onun aslı odur.*
[2407]

Hind nüshalarında birinci mısra' *perî* نیست *sûretindedir*. "O *perî* muhakkak *ateşin mânendi* değildir" demek olur.

مرغ از باد ست کی ماند به باد نامناسب را خدا نسبت بداد

2401. *Kuş havadandır, ne vakit havaya benzer; Hudâ nâ-münâsibe nisbet verdi.*

İlm-i hayvânâtda izâh olunduğu üzere kuş cinsinden olan hayvânâtın nutfesi yeldir ve havadır. Erkeği, dışının esfeline yel sahverir ve ondan yumurta hâsıl olur. "Kuşların aslı böyle bir hava olduğu halde, kendileri hiç havaya benzer mi? İşte Hak Teâlâ hazretleri, aslen münâsib olmayan bir şeye, akıl ve hayâle gelmeyen nisbetleri verdi."

نسبت این فرعا با اصلها هست بیچون از چه دادش وصلها

2402. *Bu fer'lerin asıllara nisbeti bîcündür; gerçi ona vasıllar verdi.*

"Toprağın fer'i olan cism-i âdemin kendi aslı olan toprağa ve ateşin fer'i olan cism-i perînin kendi aslı olan ateşe ve havanın fer'i olan kuşun, kendi aslı olan havaya nisbeti bîcündür ve ta'rîf ve tavsîfe sığar bir şey değildir. Böyle iken Hak Teâlâ hazretleri hikmet ve san'atı ile, birbirine münâsib olmayan şeyler arasına vasıllar verdi ve bitişiklikler koydu." Ve ehl-i fen bu ittisâlât ve istihâlâtı tedkik ederken hayretlere düştü.

آدمی چون زاده خاک هباست این پسر را با پدر نسبت کجاست

2403. *Âdem mâdemki hebâ olan toprağın evlâdıdır, bu oğlun babaya nisbeti nerededir?*

"Hebâ", havaya uçan toz demektir. "Âdem oğlu havaya uçan toz cinsinden bulunan toprağın evlâdıdır. Bir kerre cism-i âdeme bak, bir de onun babası olan toprağa bak, ne münâsebet görebilirsin?"

نسبتی گر هست مخفی از خرد هست بیچون و خرد کی بی برد

2404. *Eğerci bir nisbet var ise de akıldan mahfîdir, bîcündür; akıl ne vakit iz götürür?*

Gerçi beyân edilecek bir nisbet daha vardır; fakat o nisbet Hak ile eşyâ arasındaki nisbet olduğundan, akıldan pek gizlidir. Aslâ ta'rif ve tavsife sığmaz; binâenaleyh akıl o nisbetin arkasından ve izinden nasıl yürüyebilir? Bizim bu söylediğimiz nisbetler ise âlem-i kesâfete ve letâfete taalluk eden mahsûsât ve ma'kulâtıdır. Halbuki vücûd-ı hakîkî-i Hak, eltaf-ı eltaf-ı latîfdir ve bu eşyâ-yı zâhîrenin ebtan-ı butûnudur. Akıl ise o mertebenin huzûrunda kesîfdir, kesîfin latife yolu yoktur. Ve daha bu mertebeye çıkmazdan evvel, birtakım niteliksiz ve ta'rife sığmaz nisbetler daha vardır, şöyle ki:

باد را بی چشم اگر بینش نداد فرق چون می کرد اندر قوم عاد

2405. *Eğer rüzgâra gözsüz görüş vermese idi, Âd kavmi içinde nasıl fark ederdi?*

چون همی دانست مؤمن از عدو چون همی دانست می را از کدو

2406. *Mü'mini düşmandan nasıl bildi, meyi kabakdan nasıl bildi?*

Ya'ni, Âd kavmini emr-i ilâhî ile helâke me'mûr olan rüzgâr o kavmin arasına girdiği vakit, kâfir ile mü'mini ayınp ve yere çarpıp helâk eder ve mü'minlere dokunmaz idi. Maahâzâ bunları tefrîk için bizim bildiğimiz gibi bir gözü yokdu; fakat görüşü vardı. "Mey"den murâd, mazrûf ve "kabak"tan murâd, zarftır. Zîrâ eski zamanlarda kabakları kurutup, mey içmek için bardak gibi kullanırlar idi.

آتش نمرود را گر چشم نیست با خلیش چون تجشم کرد نیست

2407. *Nemrûd'un ateşinin gözü yoksa, onun Halîl'ine nasıl teceşşüm etmeğe lâayk oldu.*

"Teceşşüm", bir adam bir güç işi üzerine alıp zahmetini mürtekeb olmak ma'nâsına olduğu Kāmûs'da beyân olunmuştur. "İbrâhîm Halîl (a.s.)ı ateşin yakmaması, ateşin tab'ına nazaran zahmetli bir işi deruhte etmek olur." Ba'zı nüshalarda "tehaşşüm" vâkı' olmuştur. Bunun bir ma'nâsı da hürmet etmektir. Ya'ni, "Nemrûd İbrâhîm (a.s.)ı yakıp helâk etmek için ateşe attı; eğer ateşin gözü ve görüşü yok idiyse, Hakk'ın Halîl'ini yakmamak külfet ve zahmetini deruhteye liyâkat kesb etti veyâhud ona hürmet etti."

گر نبودی نیل را آن نور و دید از چه قبطی را از سبطی برگزید

2408. *Eğer Nil'in o nûru ve görüşü olmasa idi, neden Kıbtî'yi Sıbtî'den seçti?*

Eğer Mısır'daki Nîl nehrinin o nûr-ı rû'yeti ve görüşü olmasa idi, neden dolayı Fir'avn'ın tarafdân olan Kıbtî'yi Mûsâ (a.s.)'ın ümmeti olan Sıbtî'den ve Benî-İsrâîl'den tefrîk edip, Kıbtî'ye kan ve Sıbtî'ye su olurdu?

گر نه کوه و سنگ با دیدار شد پس چرا داود را او یار شد

2409. *Eğer rû'yetli dağ ve taş olmasa idi, o halde Dâvûd'a niçin yâr oldu?*

"Dîdâr", rû'yet ma'nâsınadır. بِأَجْبَالٍ أَوْيَ مَعَهُ (Sebe', 34/10) Ya'ni, "Ey dağlar, Dâvûd'un münâcâtında, onunla berâber gidin!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Eğer dağın ve taşın hâssa-i rû'yeti olmasa idi, Dâvûd (a.s.)'ın dağlarda münâcât ettiği vakit, o hazreti görüp, ona muvâfakat ederler mi idi?"

این زمین را گر نبودی چشم جان از چه قارون را فرو خورد آن چنان

2410. *Eğer bu arzın gözü ve canı olmasa idi, neden dolayı Kârûn'u öyle yu-*
[2417] *tardı?*

Sûre-i Kasas'da vâkî' olan Kârûn kıssasına işâret buyrulur.

چون بدیدی هجر آن فرزانه را گر نبودی چشم دل حنانه را

2411. *Eğer Hannâne'nin kalb gözü olmasa idi, o ferzânenin hicrini nasıl görürdü?*

"Hannâne", Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hutbe okurlarken dayandıkları bir direğin ismidir. Cemâat çoğaldığı vakit birkaç basamak merdiven yapılar, Server-i âlem Efendimiz o merdivenler üzerine çıkıp, hutbe okumağa başlایnca, direkden bir inilti zâhir oldu ve ashâb-ı kirâm bu iniltiyi işitdiler. Nitekim kıssası I. cildde 2145 numaralı beyitten i'tibâren zıkr olunmuştur.

سنگ ریزه گر نبودی دیده‌ور چو گواهی دادی اندر مشیت در

2412. *Taş parçaları eğer görücü olmasa idi, avuç içinde nasıl şehâdet verirdi?*

Ya'ni, "Ebû Cehil avucunun içine birtakım taş parçalarını saklayıp, huzûr-ı Risâletpenâhî'ye gelmiş ve içindekileri bilmesini teklif etmiştir. Bunun üzerine taşlar Server-i âlem Efendimiz'in risâletine şehâdet etmiştir." Bu kıssa da kezâ I. cildin 2188 numaralı beytinden i'tibâren beyân buyurulmuştur.

ای خرد بر کش تو پر و بالها سوره بر خوان زلزلت زلزله‌ها

2413. *Ey akıl sen kanatları çek, "Zülzilet zilzâlehâ" sûresini oku!*

Ey akıl, tefekkür kanatlarını aç da *إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا* (Zilzâl, 99/1) ["Arz zelzele ile sallandığı zaman..."] sûre-i şerîfesini oku!

در قیامت این زمین بر نیک و بد
کی ز نادیده گواهیها دهد

2414. *Kıyâmetde bu yeryüzü iyi ve kötü üzerine, ne vakit görülmemişden şâhidlikler verir?*

Ya'ni, kıyâmet gününde yeryüzü, sathında işlenmiş olan iyi ve kötü ef'âl üzerine şehâdet edecektir. Eğer o sath-ı arz rû'yet hâssasını hâiz olmasa idi, görülmemiş olan şeyler hakkında nasıl şehâdet edebilir?

که تحدث حالها و اخبارها
تظهر الأرض لنا أسرارها

2415. *Ne vakit halleri ve haberleri söyler, arz sırları bize izhâr eder?*

Eğer arzun görüşü olmasa idi, o arz kendi hallerini ve haberlerini nasıl söyler ve bize kendi sırlarını nasıl izhâr eder idi. Bu beyt-i şerîflerde *إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا* (Zilzâl, 99/1-5) ya'ni, "Arz kıyâmetde bir sarsılış sarsıldığı ve ağırlıklarını dışarıya çıkardığı vakit, insan, arza ne oldu? diye. O günde Rabb'in arza vahy etmesi sebebiyle o arz haberleri söyler" âyet-i kerîmesinin meâl-i münîfi beyân bu yunulur.

این فرستادن مرا پیش تو میر
هست برهانی که شد مرسل خیر

2416. *"Beni sen emîrin önüne bu göndermek, bir burhandır ki, mürsel habîrdir."*

"Beni senin gibi bir müstebid ve kuvvet-i zâhire sâhibi olan hükümdânın önüne gördüren Hak Teâlâ'nın bu gönderişi, o göndericinin ahvâlimize habîr ve âgâh olduğunun delîli ve burhândır." O burhân dahi budur ki, sen kuvvet ve kudret -i zâhire sâhibisin, a'vân ve ensârın çokdur, ben ise zâhirde fakîr ve tek başına çalışır bir şahısım. Bende zâhir olan celâdet, beni gönderecin kuvvet-i kâhire sâhibi olduğunun âlâmeti ve delîlidir.

کین چنین دارو چنین ناسور را
هست در خور از پی میسور را

2417. *"Zîrâ kolay olmak için böyle nasıra, böyle ilâç lâykıdır."*

"Senin hodbînlik ve enânîyet nasının pek çok büyümüş ve sertleşmiştir, onun kolayca izâlesi için ejderhâ olan benim asâm lâzımdır; o nasının ilâcı bu ejderhâdır."

واقعاتی دیده بودی پیش از این که خدا خواهد مرا کردن گزین

2418. "Bundan evvel vâkıalar görmüş idin ki, Hudâ benî müntehab kılma-
k ister."

Tefsîr kitâblarındaki beyâna nazaran Fir'avn'ın gördüğü rû'yâ bu idi ki, Kudüs-i Şerif tarafından bir ateş çıkıp, Mısır'ı kapladı. Fir'avn'ın kavmi olan Kibûlîler'in hepsini yakıp, Benî-İsrâîl'e aslâ zarar etmedi. Fir'avn bu rû'yâdan korkup, kâhinlere ta'bîr ettirdi. Onlar da, "Benî-İsrâîl'den bir çocuk doğacak, senin helâkin ve mülkünün zevâlî onun eli ile vâkî' olacaktır" dediler. Fir'avn'ın Benî-İsrâîl çocuklarını öldürmesinin sebebi de bu idi.

من عصا و نور بگرفتم به دست شاخ گستاخ ترا خواهم شکست

2419. "Ben elde asâ ve nûr tutmuşum, senin edebsiz olan boynuzunu kıraca-
ğım!"

"Asâ"dan murâd, Mûsâ (a.s.)'ın ejderhâ olan asâsıdır; ve "nûr"dan murâd, dahi, "yed-i beyzâ"sıdır ki, sûre-i Tâhâ'da vâkî' وَأَضْمَمْتُ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجُ (Tâhâ, 20/22) ya'ni, "Ve elini koltuğunun altına götür, zamm et, tâ ki ayıpsız ve iletsiz nûr-ı beyzâ hâlinde nübüvvetine diğer alâmet olarak çıksın!" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulur. "Boynuz"dan mu-
râd, Fir'avn'ın cismidir.

واقعات سهمگین از بهر این گونه گونه می نمودت رب دین

2420. "Rabb-i dîn, bundan dolayı sana türlü türlü korkunç vâkıaları gösterdi."
[2427]

"Rabb-i dîn senin te'dîbin için benî intihâb buyurduğunu anlatmak üze-
re sana türlü türlü konkuñç rû'yâlar gösterdi." Bu beyt-i şerîfe nazaran Ce-
nâb-ı Hak Fir'avn'a, âtîde vâkî' olacak hâdisâtı, rû'yânın "keşf-i muhayyel"
nev'inden olmak üzere müteaddid ve korkunç rû'yâlar göstermiş olduğu an-
laşılır.

در خور سر بد و طغیان تو تا بدانی کجاست در خورد آن تو

2421. "Senin kötü olan sırrına ve tuğyanına lâayk, tâ bilesin ki o senin lâay-
kındır!"

Birinci mısra' yukarıki beyti mütemmim olan bir cümledir. Ya'ni, "Hak Te-
âlâ sana senin kötü olan sırrına ve bâtunına ve azgınlığına lâayk olarak birta-
kım korkunç rû'yâlar gösterdi, tâ bilesin ki, o korkunç rû'yâlar senin lâaykın-

dır." Zîrâ rü'yâlar rü'yâ sâhibinin hâline münâsib olur. Eğer salâh dâiresinde yaşarsa rü'yâları tatîf ve fesâd dâiresinde yaşarsa rü'yâları da korkunç ve fenâ olur.

تا بدانی کو حکیمست و خیر مصلح امراض درمان ناپذیر

2422. "Nihâyet bilesin ki, o Hakîm ve Habîr'dir, ilâc kabûl etmeyen marazların muslihîdîr.

"Ey Fir'avn, âkîbet bilesin ki, Hak Teâlâ hazretleri Hakîm'dir, her şeyi yerli yerine tertîb buyurur ve Habîr'dir. Kulların ahvâl-i zâhire ve bâtinelerini ilm-i zevkî ile bilir ve ilâc kabûl etmeyen hastalıkların birtakım tedâbîr-i hakîmânesiyle muslihîdîr."

تو بتاویلات می گشتی از آن کور و کر کاین هست از خواب گران

2423. "Sen te'vîlât sebebiyle, bu ağır uykudandır diye, ondan kör ve sağır oldun."

"Ey Fir'avn, sen gördüğün korkunç rü'yâları, keyfine muvâfık olarak te'vîl ve ta'bîr ettin ve bunlar ağır uykudan hâsıl olma hayâlâtıdır dedin. Bu sebeble o rü'yâlarda [ki] işâretlerden kör ve sağır oldun."

و آن طیب و آن منجم در لمع دید تعبیرش ببوشید از طمع

2424. "Ve o tabîb ve o müneccim lem'alarda onun ta'bîrini gördü, tama'dan ördü."

"Lema'", yaldıramak ve parlamak ve bir şeyi götürmek ve ile eli veya libâs ile işâret etmek ma'nâlarıdır. Burada, mutlakan işâretler ma'nâsıdır. Ya'ni, "Ey Fir'avn, sen gördüğün korkunç rü'yâları tabîblere ve müneccimlere söyledin, onlar dahi o lem'alarda ve işâretlerde onların ta'bîrlerini gördüler; fakat senin in'âm ve ihsânına tama' ettikleri için, doğruyu söylemediler." Sana karşı dalkavukluk edip, mizâcına göre sözler söylediler ve onlardan her birisi:

گفت دور از دولت و از شاهیت که در آید غصه در آگاهیت

2425. Dedi ki: "Senin devletinden ve şahlığından uzaktır ki, senin âgâhlığına gussa gele!"

Ya'ni, tabîbler ve müneccimler: "Ey hükümdâr-ı azîm, senin devletin ve şahlığın kuvvetlidir ve memleketinde bir küçük vak'a hâdis olsa, me'mûrla-

rın derhâl sana haber verirler; binâenaleyh idâre-i hükûmetdeki teşkilâtın bu kadar muntazam ve kuvvetli iken, senin âgâhlığına gussa gelmez ve aslâ gaflete düşmezsin!" dediler.

از غذای مختلف یا از طعام طبع شوریده همی بیند منام

2426. "Muhtelif gıdâdan yâhud taâmdan, şûrîde olan tabîat rû'yâ görür."

Tabîbler ve müneccimler tesellî için dediler ki: "Ey hükümdâr-ı zîşân, beyhûde vehme düşme; türlü türlü gıdâlardan veyâhud yemeklerin cinsinden do layı, müşevveş ve karışık olan tabîat böyle rû'yâlar görür."

ز آنکه دید او که نصیحت جو نه تند و خونخواری و مسکین خو نه

2427. "Zîrâ o, gördü ki nasîhat isteyici değîlsin, sertsin ve kan dökücüsün ve miskin huylu değîlsin."

"Zîrâ o müneccim ve tabîb, senin rû'yâlarını dinledi ve ondaki işâretleri anladı; fakat gördü ki, sen nasîhat kabûl eder bir adam değîlsin; sert tabîatlısın ve nâhak yere öfkelenir, kan dökersin ve Allâh'ın kullarına karşı merhametli ve mütevâzi" değîlsin; hakîkatî söylemekden vazgeçti."

پادشاهان خون کنند از مصلحت لیک رحمتشان فروست از عنت

2428. "Pâdişâhlar maslahatdan nâsî kan ederler; fakat onların rahmetleri şiddetiden eîzündür."

"Anet", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır, burada "şiddet" ve "helâk" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ey Fir'avn, vâkâ hükümdarlar hikmet-i hükûmet icâbı olarak ve berâ-yı maslahat kan dökerler ve adam öldürürler; fakat onların, Allâh'ın kulları üzerine merhametleri şiddetlerinden ve onları kahırlarından daha ziyâdedir."

شاه را باید که باشد خوی رب رحمت او سبق دارد بر غضب

2429. "Şâha lâzımdır ki, hü-y-ı Rab ola, O'nun rahmeti gazabı üzerine sebk tuta!"

Ya'ni, "Allâh'ın ahlâkı ile ahlaklanınız" hükmüne tevîkan şâhlara ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık olmak lâzımdır; ve سبقت رحمتی علی غضبی Ya'ni, "Benim rahmetim gazabımı geçmiştir" hadis-i kudsi mücibince şâhın merhameti öfkesinden ve şiddetinden ziyâde olmak iktizâ eder."

نی غضب غالب بود مانند دیو بی ضرورت خون کند از بهر ریو

2430. "Şeytan gibi gazab gâlib olmaya ki, hileden nâşi zarûretsiz kan etsin."
[2437]

"Hükümdarlarda şeytan gibi gazab gâlib olmamak lâzımdır; tâ ki bu gazab sâikasıyla mekr ve hileden dolayı boş yere halkın kanını dökmeğe meyl etmesin!"

نی حلیمی مخنت وار نیز که شود زن روسپی ز آن و کنیز

2431. "Muhannes gibi bir halîm dahi olmaya, zîrâ ondan kadın ve câriye orospu olur."

"Muhannes", mef'ûl olan oğlanlara derler. Ya'ni, "Pâdişâhlar, mef'ûl olan oğlanlar gibi de bir yumuşak tabiatde olmamalıdır. Zîrâ onların yumuşak olan bu tabiâtleri sebebiyle, kadınları ve câriyeleri fâhişe olurlar."

دیو خانه کرده بودی سینه را قبله سازیده بودی کینه را

2432. "Sineni şeytan evi yapmış idin, kîni bir kible düzmüş idin."

"Ey Fir'avn, kalbine şeytanın sıfatlarını doldurmuş ve o sıfatların hükmüne tebean ibâdullâh üzerine hükümler vermiş idin; ve sıfât-ı şeytanın en büyüklerinden olan kîni ve gazabı kendine bir kible ittihâz edip, Hakk'ı bırakarak, o kibleye teveccüh etmiş idin."

شاخ تیزت بس جگرها را که خست نک عصا ام شاخ شوخت را شکست

2433. "Senin keskin boynuzun çok ciğerleri ki yaraladı; işte benim asâm senin edebsiz olan boynuzunu kırdı."

"Ey Fir'avn, senin keskin ve şedîd bir hayvan boynuzu mesâbesinde olan nefsin, pek çok Allâh'ın kullarının ciğerlerini deldi, yaraladı; işte ben de o keskin boynuza mukabil asânı getirdim, senin o edebsiz olan boynuzunu kırdı." Ya'ni, asâ, Fir'avn'ın Mûsâ (a.s.) a karşı serkeşliğine sebep olan nefs-i emmâresinin sûretidir. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (k.s.) *Fusûsu'l-Hikem*'de, *Fass-ı Müsevî*'de şöyle buyururlar: فالقی عصاه وهی صورة يا'ni, "O Mûsâ (a.s.), asâsını ilka etti, o Fir'avn'ın Mûsâ'ya onun da'vetine icâbetden ibâyetinde, kendisi ile asî ol-duğu şeyin sûretidir."

حملة بردن این جهانیان بر آن جهانیان و تاختن بردن ایشان تا سینور ذر و نسل که
سر حد غیبت و غفلت ایشان از کمین که چون غازی به غزا نرود کافر تاخته آورد

Bu cihâna mensûb olanların, o cihâna mensûb olanlar üzerine
hamle götürmesi ve onların zürriyyetinin ve neslinin serhadd-i
gayb olan sınırına kadar koşmalarının ve onların pusudan gafleti
beyânındadır; zirâ gâzî gazâya gitmezse, kâfirler hücum getirir.

"Tâhr" ve "tâhten", cenk ve gâret kasdıyla bir kimsenin üzerine koşmak
ma'nâsıdır. "Bürden" ve "kerden" masdanyla isti'mâl olunur (*Bahâr-ı
Acem*). "Bu cihâna mensûb olanlar"dan murâd, cismânî ve nefsânî olan kimse-
lerdir. Ve "o cihâna mensûb olanlar"dan murâd, rûhânî olan kimselerdir. "Ser-
hadd-i gayb olan sınır"dan murâd, adem-i izâfî ile vücûd-ı izâfî arasında fasl-ı
müşterek olan ana rahimleridir. Ya'ni, cismânî ve nefsânî olan kimselerin, rû-
hânî olan kimseler üzerine hücum ve hamleleri ve rûhânîlerin zürriyyetinin ve
neslinin, adem-i izâfî ile vücûd-ı izâfî arasında fasl-ı müşterek olan sınırına,
ya'ni, babalarının sulbüne ve analarının rahmine kadar cenk ve gâret kasdıyla
koşmaları ve o cismânî ve nefsânîlerin pusuda olan cünûd-ı ilâhiyyeden gafle-
ti beyânındadır. Zirâ gâzîler gazâyâ gitmezlerse, kâfir cenk ve yağma kasdıyla
koşarlar; bunun gibi eğer cünûd-ı ilâhiyye pusuda, kâfirlerin hücumuna müte-
rakkub olmasalar, rûhânîlerin, cismânîler elinde helâkleri mukarrer olur.

جانب قلعه و دژ روحانیان

حملة بردند اسبه جسمانیان

2434. *Cismânî olan asker, rûhânîlerin kal'ası ve serhaddi cânibine hamle gö-
türdüler.*

"Dij", kal'a ve hisâr ve serhad ma'nâsıdır, diğer ma'nâları da vardır.
"Cismânîler"den murâd, ehl-i nefis ve ehl-i dünyâ; ve "rûhânîler"den murâd,
enbiyâ ve evliyâdır. Beyt-i şerîfin ma'nâsı âfâkî olduğuna göre böyledir. Ve
enfûsî olduğuna göre dahi "cismânîler"den murâd, vücûd-ı beşerdeki kuvâ-
yı cismâniyye ve "rûhânîler"den murâd, dahi kuvâ-yı rûhâniyyedir. "Kal'a
ve hisâr"dan murâd dahi, kalb olur.

تا کسی ناید از آن سو پاک جیب تا فرو گیرند در بندان غیب

2435. *Tâ ki gayb derbendlerini tutsunlar, tâ ki o taraftan pâk-ceyb bir kimse gelmesin!*

"Ceyb", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır, burada "kalb" ma'nâsı nadır. "Pâk-ceyb", temiz kalbli demek olur. Ya'ni, "Cânib-i gaybdan bir temiz kalbli gelmemek için, cismânîler, rûhânîlerin şerhadd-i gaybı olan aslâb-ı âbâ' ve erhâm-ı ümmehâta kadar hücum ederler" demek olur.

غازیان حمله غزا چون کم برند کافران بر عکس حمله آورند

2436. *Uaktâki gâzîler hamle-i gazâyı az götürürler, kâfirler aks üzere hamle getirirler.*

Gâzîler gazâ hücumlarını az yaptıkları vakit, kâfirler onların bu rehâvetinden cesâret alarak bilakis şiddetle hücum ederler.

غازیان غیب چون از حلم خویش حمله ناوردند بر تو زشت کیش

2437. *"Gayb gâzîleri, uaktâki kendi hilimlerinden senin kötü mezhebin üzerine hamle götürmediler;"*

حمله بردی سوی در بندان غیب تا نیاید این طرف بردان غیب

2438. *"Gayb derbendleri tarafına hamle götürdün, tâ ki bu tarafa gayb ricâli gelmeye!"*

"Cânib-i gaybda olan cünûd-ı ilâhiyyenin gâzîleri, kendi hilimlerinden nâ-şî seni ef'âlinde serbest bıraktılar ve senin kötü mezhebin üzerine hücum etmediler; binâenaleyh meydanı boş buldun ve tasarrufu kendinde sandın, bu dünyâ tarafına ricâl-i gayb gelmesin için gayb derbendleri tarafına hücum götürdün."

چنگ در صلب و رحمها در زدی تا که شارع را بگیری از بدی

2439. *"Sulbe ve rahimlere pençe vurdun, tâ ki kötülükten şâri'i tutasın!"*

"Babanın bel kemigine ve ananın rahmine pençe vurdun, Ya'ni, ey Fir'avn, tenâsül vâki' olmamak için erkekleri kadınlardan ayırdın, tâ ki kazâyı ilâhînin vuku'una mâni' olmak, kötülüğünden şâri'i, ya'ni, sâhib-i şeriat olan bir nebînin zuhûrunu tutasın veyâhud neslin tarîk-ı âmmını tutasın."

"Şâri", "şeriat sâhibi" ma'nâsına geldiği gibi, "tarîk-i umûmî" ma'nâsına da gelir.

چون بگیری شه ره می که ذو الجلال بر گشادست از برای انتسال

2440. [2447] "Bir şâh-râhı nasıl tutarsın ki, zü'l-Celâl intisâl için açmıştır?"

"Şâh-râh", cadde ve büyük yol; "intisâl", nesillenmek demektir. Ya'ni, "Ey Fir'avn zü'l-Celâl olan Hâlık-ı Teâlâ hazretlerinin bu arz üzerinde nesl-i beşerin devâmı için açmış olduğu büyük caddeyi, sen nasıl tutar ve kaparsın?"

سد شدی در بندها را ای لجوج کورئ تو کرد سرهنگی خروج

2441. "Ey inatçı, derbendlerde sedd oldun; senin körlüğüne bir 'serheng' hurûc etti."

"Ey inatçı Fir'avn, sen Benî-İsrâîl'in erkeklerini, kadınlarından ayırmak sûretiyle neslin geçitlerine sedd oldun, senin körlüğüne bir yasakçı olan benim vücûdum meydana çıktı." "Derbend", geçit; "serheng", çavuş, kavâs, yasakçı demektir.

نك منم سرهنگ هنگت بشكنم نك بنامش نام و ننگت بشكنم

2442. "İşte yasakçı benim, senin vakârını kırarım; işte onun nâmıyla senin nâmını ve ârını kırarım!"

"Heng", vakâr, kasd, âr, mikdâr, zeyreklik, ayıklık, asker, kavim, darb, sadme ma'nâlarına gelir. Burada vakâr, kasd, âr, asker ma'nâlarının her biri münâsib olur. Ya'ni, "Ey Fir'avn, işte yasakçı ve zâbıta me'mûru benim, senin vakârını kırmak için geldim; Hâlık-ı zü'l-Celâl hazretlerinin nâm-ı şerîfi ile, senin mevhûm olan nâmını ve ârını kıracağım!"

تو هلا در بندها را سخت بند چند گاهی بر سبال خود بخند

2443. "Hele sen geçitleri sıkı bağla, birkaç vakit kendi bıyıklarına gül!"

"Sibâl", "sebelet" kelimesinin cem'idir, "bıyıklar" ma'nâsıdır; Fârisî'de "seblet" telaffuz ederler. "Kendi bıyıklarına gülmek", kendini beğenmekden kinâyedir. Ya'ni, "Ey Fir'avn zürriyyet-i beşerin geçitleri olan babaların sulbünü ve anaların rahimlerini kapa ve hele birkaç vakit, bu ef'âlini beğen ve mağrûr ol!"

سبيلت را بر کند يك يك قدر تا بدانی کالقدر يعنى الحذر

2444. "Senin bıyığını kader bir bir koparır, tâ bilesin ki, kader hazeri kör eder!"

"Kader-i ilâhî senin bıyığını, ya'ni, esbâb-ı gurûrunu birer birer koparıp mahv eder ve neticede dahi bilirsin ki, kader-i ilâhî korkuları kör eder ve kalıdırır." Zîrâ zâlim, kader-i ilâhî ile zulme başladığı vakit, gâyet cesûr olur ve aslâ içine korku gelmez. Onun için جاء القدر بطل الحذر ya'ni, "Kader geldiği vakit, korku bâtil olur" denilmiştir. Hind nüshalarında ikinci mısra' ta بدانی کالقدر يعنى vâkî olmuşdur. "Kader geldiği vakit, basar-ı basîret kör olur demektir.

سبيلت تو تيز تر يا قوم عاد که همی ترسيد از دوشان بلاد

2445. "Senin bıyığın mı daha keskin yâhud Âd kavminin mi? Zîrâ onların deminden beldeler korkardı."

"Bıyık"dan murâd, esbâb-ı gurûr olan kudret-i hükümdârî, "dem", nefes, hîle, nahvet ve kibir, koku, şiir vezni, kuyumcuların kullandığı minfah, âh, efsûn, zî-rûhların ağzı, vakit ve zaman ma'nâlarına geldiği gibi, teşdîd ile "dem", yaldızlamak, kılıcın ve bıçağın keskin tarafı ve semiz demektir. Burada "hîle" ve "kılıç" ma'nâlarına olmak münâsib olur. Ya'ni, "Ey Fir'avn, senin kuvvetin mi daha şedîddir, yoksa Âd kavmininki mi? Zîrâ Âd kavminin hîlesinden veya kılıcının keskinliğinden onlara hem-civâr olan beldeler halkı korkar idi." Peygamberlerine muhâlefetlerinden dolayı, Hak Teâlâ onları şedîd fırtına ile helâk etti. Hind nüshalarında "kavm-i Âd" yerine "ân-ı Âd" vâkî olmuşdur:

تو ستيزه روتری يا آن ثمود که نیآمد مثل ایشان در وجود

2446. "Sen mi daha inat yüzlüsün, yâhud o Semûd mu? Zîrâ onların misli vücûda gelmedi."

"Ey Fir'avn, peygambere karşı sen mi daha muannidsin, yoksa Semûd kavmi mi? Zîrâ inâd etmek husûsunda Semûd kavminin misli vücûd âlemi-ne gelmedi." Nitekim Sâlih (a.s.)ın kayadan dışı deve çıkarmak gibi bir mu'cizesini gördükleri halde, o mu'cize eseri olarak peydâ olan deveyi helâk ettirler ve nihâyet bir sayha-i şedîd ile Hak Teâlâ onları mahv etti.

صد از اینها گر بگویم تو کری بشنوی و ناشنوده آوری

2447. "Eğer yüz bunlardan söylesem, sen sağırsın, dinlersin, dinlememiş getirirsin!"

"Ey Fir'avn, eğer bu nevi' sözlerden, yüzlercesini söylesem, sen sağırsın, söylediklerimi dinlersin, fakat dinlenmemiş ve işitilmemiş sözlerden addeder-sin." Bunların hiçbirisi kulağına girmez.

توبه کردم از سخن کانگیختم بی سخن من دارویت آمیختم

2448. "Üzâr elliğim sözden töbe ellim; ben senin ilâcını sözsüz karıştırdım."

"Engîhten" masdan, yerinden kımlıdatmak, karıştırmak, yüksek yapmak, yukarı çekmek, teb'îd etmek, peydâ etmek ve düzmek ve ifşâ etmek ma'nâ-lanna gelir. Burada peydâ ve izhâr etmek ma'nâsı münâsibdir. "Söz"den mu-râd, nasâyihdir. Ya'ni, "Ey Fir'avn, sana karşı izhâr ettiğim nasâyihden artık vazgeçtim, anladım ki, sana nasihat te'sîr etmiyecektir; binâenaleyh senin ilâcını söze ihtiyaç görmeksizin karıştırdım ve çâreni fiilen hazırladım."

که نهم بر ریش خامت تا پرد یا بسوزد ریش و ریشت تا ابد.

2449. "Ki, pişmek için senin ham yaranın üzerine koyayım; yâhud yaran ve sakalın ebede kadar yana!"

Ya'ni, "Ey Fir'avn, sende küfür yarası vardır ve olanca şiddet ile bu yara işlemektedir. Ben bu işlemekte olan küfür yarası üzerine mu'cizem ilâcını getirdim. Bu ilâc ya senin yarayı pişirip sana hidâyet-bahş olur; veyâhud bu küfür yaran ve kibir ve azamet sakalın ebede kadar yanıp, mahv olur." "Rîş", hem "yara", hem de "sakal" ma'nâsına gelir.

تا بدانی که خبیرست ای عدو می دهد هر چیز را در خورد او

2450. "Ey düşman, tâ bilesin ki habîrdir. O her şeye lâyıknı verir."

[2457]

"Ey Hakk'ın düşmanı, ben o ilâcı, senin şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın, senin kötü fiillerinden habîr ve âgâh olduğunu bilmen için yaptım; zîrâ Hak Teâlâ Hakîm'dir, her şeye lâyıknı verir."

کی کزى کردی و بنمودی تو شر که ندیدی لایقش در بی اثر

2451. "Sen ne vakit eğrilik yaptın ve şer gösterdin ki, akabinde onun lâyıknı olan eseri görmedin?"

کی فرستادی دمی بر آسمان نیکی کز بی ندیدی مثل آن

2452. "Ne vakit göğe bir dem bir iyilik gönderdin ki, arkadan onun mislini görmedin?"

(Zilzâl, 99/7-8) ya'ni, "Kim ki, zerre miskâlî hayır yaparsa, onun mukâbilini görür ve kim ki, zerre miskâlî şer yaparsa, onun mislini görür" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu ma'nâda diğerk âyât-ı kerîme de vardır. Birinci mısra'daki "dem", vakit ve zaman ma'nâsındır.

گر مراقب باشی و بیدار تو هر دمی بینی جزای کار تو

2453. *Eğer sen murâkib ve uyanık olursan, her bir dem kârının cezasını görürsün!*

Bu beyt-i şerîf, münhasıran Fir'avn'a hitâb değil, her bir insana Hz. Pîr tarafından hitâb-ı umûmîdir. Ya'ni, "Ey nefsinin hükmü altında zebûn olan insan! Eğer bu âlemde kendi hâline murâkib ve nâzır olur ve uyanık bulunur isen, yaptığın iyi ve kötü işlerin mukâbilini görürsün." Bu hayât-ı dünyeviyede bunun binlerce misâli vardır. Kâtili âkıbet bir sebeble öldürürler. Zulm eden zâlimler sonunda mutlakâ diğerk bir zâlimin eline düşerler.

گر مراقب باشی و گیری رسن حاجت نبود قیامت آمدن

2454. *Eğer murâkib olursan ve ipi tutarsan, sana kıyâmet gelmeğe hâcet olmaz.*

Ey insan, bu dünyâda yaptığın fenâlîğe mukâbil bir fenâlık veya iyiliğe mukâbil bir iyilik gelmek için, mutlakâ kıyâmet gününü beklemeğe hâcet yoktur. Bunların mukâbili sana dünyâda da gelir. Meselâ bir zengin malının zekâtını verdiği halde, Hak Teâlâ malına bereket verip, ummadığı yerlerde malı çoğalarak mükâfât görür; ve zekâtını vermediği halde kazandım zanneder, maahâzâ ummadığı esbâb tahtında malı telef olur; fakat bu hallerden kendisi müteyakkız olmaz. Bu cezânın ne sebep tahtında geldiğini idrâk edemez. Bu dünyâdaki cezâdan başka, âhiretin de belâları vardır.

آن که رمزی را بداند او صحیح حاجتش نبود که گویندش صریح

2455. *O kimse ki, bir remzi o sahîh bile, ona hâcet olmaz ki, onu sarîh diyeler.*

Ya'ni, iyiliğin ve fenâlîğin dünyâda görülen mukâbilleri, âhirette sarîh ve açık sûrette nümâyân olacak olan ahvâlin remzi ve işâretidir. Dünyâda yaptığın fenâlîğin cezâsı geldiği vakit, bunun âhirette yaman bir tecellisi olacağına işâret olduğunu bilmek lâzımdır. İyilik de böyledir.

این بلا از کودنی آید ترا که نکردی فهم نکته و رمزها

2456. *Bu belâ sana ahmâklıktan gelir; zûrâ nükteyi ve remizleri fehm etmedin.*

Ey insan, bu belâ sana ahmaklıktan dolayı geldi, çünkü sen Hak Teâlâ hazretlerinin bu dünyâda vaz' ettiği birtakım nükteleri ve işaretleri anlamadın ve her fenâlığın veyâ iyiliğin mukâbilleri olduğunu kendi nefsinde veyâ-hud başkalarının nefsinde müşâhede etmedin ve ibret almadın.

از بدی چون دل سیاه و تیره شد فهم کن اینجا نشاید خیره شد

2457. *Uaktâki kötülükden kalb kara ve bulanık oldu, fehmi et, burada sersem olmak lâayık değildir!*

Ya'ni, bir günâh ve kabâhat yaptığın vakit, kalbin kararır ve ondaki safvet gidip bulanır. İçine de sebebini idrâk edemediğin bir sıkıntı basar. Burada müteyakkuzâne hareket etmek ve kendi hâlini iyi anlamak lâzımdır. Sarhoş gibi sersem olmak münâsib değildir; bu gibi halde tövbe ve istiğfâr icâb eder.

ور نه خود تیری شود آن تیرگی در رسد در تو جزای خیرگی

2458. *Yoksa muhakkak o bulanıklık bir ok olur, sana o sersemliğin cezası erişir.*

"Eğer tövbe ve istiğfâr olunmazsa kalbin o bulanıklığı hâricde bir belâ oku olup sana teveccüh eder ve saplanır; ve o sersemliğin ve tövbe etmemenin cezası sana, o ameline münâsib bir kisvede zâhir olur." Bu beyt-i şerîfde, şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: كلما اذنب العبد ذنبا حصلت في قلبه نقطة سوداء ان تاب " Ya'ni, " Kul her ne vakit bir günâh işlese, onun kalbinde bir kara nokta peydâ olur; eğer tövbe ve istiğfâr ederse mücel-lâ olur ve eğer günâha avdet ederse kalb kararınca kadar ziyâdeleşir."

نی بی نادیدن آلاشت ور نیاید تیر از بخشایشست

2459. *Ve eğer ok gelmezse bahşâyışındır, yoksa mülevvesliği görmemekden değil!*

Ve eğer yaptığın kötü fiilden veyâ kavilden dolayı sana bir belâ oku gelmez ve amelinin cinsinden bir cezâ teretdüb etmezse, belki bu hâl bir atâ-yı ilâhîdir; yoksa senin yaptığın o ma'siyeti ve mülevvesliği Hak Teâlâ hazretlerinin görmemesinden değildir.

هین مراقب باش گر دل بایدت کز بی هر فعل چیزی زایدت

2460. *Agâh ol, eğer sana gönül lâzımsa murâkûb ol, zûrâ her fiilin akabinde sana bir şey doğar.*

Ma'lûm olsun ki, kalb, bilcümle havâtırın mahall-i vürûdudur ve havâtır muharrik-i irâdâtdır. Zîrâ niyet, azim ve irâde ancak ba'de'l-hâtır olur. Hâtır ragbeti ve ragbet azmi ve azim a'zâyı tahrik eder. Binâenaleyh sâlik, kalbe gelen havâtırın mâhiyetine murâkûb olmak lâzım gelir. Eğer havâtır kötü ise kötü fiil ve iyi ise iyi fiil zâhir olur. Ve iyi ve kötü fiillerin zuhûrunda mutlakâ onların mukabilleri insana müteveccih olur. Nitekim âyet-i kerîmede مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا (Fussilet, 41/46) Ya'nî, "Kim ki amel-i sâlih işledi, onun nefsinin lehinedir; ve kim ki fenâlık etti, nefsinin aleyhinedir" buyuru-lur. Ve bu ma'nâ I. cildin 216 numaralı beyt-i şerîfinde,

این جهان کوهست و فعل ما ندا سوی ما آید نداها را صدا

[“Bu cihân dağdır ve bizim işimiz bağırmaktır. Bağırmanın sesi, bizim ta-rafımıza gelir.”] sûretinde beyân buyurulmuştur.

و ازین افزون ترا همت بود از مراقب کار بالاتر رود

2461. *Ve eğer sana bundan ziyâde himmet olursa, iş murâkûbdan daha yukarı gider.*

Ve eğer senin havâtırın murâkabe ve ef'âlini muhâsebe husûsunda himme-tin ziyâde olursa, böyle bir murâkûbdan tarîk-ı Hak'daki sülûk işi daha yuka-nya gider. Ya'nî, böyle bir murâkûb aşk-ı ilâhî kadehini içerek mest-i Hâk olur.

بیان آن که تن خاکی آدمی همچو آهن نیکو جوهر قابل آینه شدنست تا در او هم

در دنیا بهشت و دوزخ و قیامت و غیرها معاینه بنماید نه بر طریق خیال

Onun beyânındadır ki, âdemînin toprağa mensûb olan teni, iyi cevherli olan demir gibi ayna olmağa kâbilidir. Tâ ki onda dünyâda dahi cennet ve cehennem ve kıyâmet ve onların gayri hayâl tarîki üzere değil, muâyeneten görünür

Ma'lûmdur ki, eski zamanlarda aynaları demir levhalardan yaparlardı; ve bir demir levhanın yüzünü sile sile mücellâ bir hâle getirirler ve zamânî-

mızdaki gayet parlak ma'denlere, ayna gibi sûret aksettği vech ile, o silinmiş demir levhalanna da böyle sûret akseder ve ayna makamında kullanılır idi. Fakat her demirin cevheri ne kadar silinse ayna olmaya kâbil olamaz idi. Bu sûrh-i şerîfde kalb, böyle bir demire ve böyle bir aynaya teşbîh buyurulur. Ya'ni, kalb mücâhedât ve riyâzâta ve tövbe ve istiğfara devâm ile ve zikrullâh ile temizlenip sâf ve mücellâ kılınırsa, o kalbe dünyâda iken dahi ahvâl-i cennet ve cehennem ve ahvâl-i kıyâmet ve her şeyin iç yüzü muâyene-ten ve görmek sûretiyle zâhir olur; fakat bu görünüş hayâl tarîkiyle değil, hakîkaten vâki' olur. Ya'ni, öldükden sonra görülecek olan şeyleri aynen müşâhede eder. Meselâ kötü ahlâklı insanların bâtınları memsûh olur; kimi domuz ve kimi kurt ve kimi maymun ve kimi yılan ve akrep sûretindedir. Böyle bir kalb sâhibine onların suver-i bâtıneleri tamâmiyle görünür. Ve Şâh-ı Velâyet İmâm-ı Ali (k.v.) efendimizin 'لو كشف الغطاء ما ازدادت يقيناً' Ya'ni, "Eğer örtü keşf olursa, benim yakînim ziyâde olmazdı." Ya'ni, sûret perdeleri kalkup, âlem-i âhîret olsa ve hakikat tamâmiyle görünse, benim yakînim, şimdiki yakînimden ve müşâhedemden ziyâde olmaz idi, demek olur.

پس چو آهن گر چه تیره هیكلی صیقلی کن صیقلی کن صیقلی

2462. *İmdi gerçi demir gibi bulanık heykelsin; saykallık et, saykallık et, saykallık!*

"Saykal" kelimesi hakkında erbâb-ı lügat birçok mütâlaatda bulunmuş- tur; burada onların zikri uzun olur. *Kâmûs*'da "saykal", kulcı açıp bilemek san'atı olan adam ma'nâsına gösterilmiştir. Aslı, birinci bâbdan, "sakl"dır. "Bir şeyin pasını açıp cilâ vermek" ma'nâsınadır. Bu ma'nâya göre, "saykalı"deki "yâ" masdariyet olur ki, "pas silicilik et!" demektir. Bu ta'bîrin beyt-i şerîfde üç def'a zikri, sâlikin üç mertebe üzerine kalbini cilâlandırma- sı lâzım geleceğine işaretdir. Birinci mertebe şerîfattır ki, emr-i ilâhîye imtisâl ve nehy-i ilâhîden ictinâbdır. Sâlikin kalbi bu sûretle hicâbât-ı zulmânîyye- den kurtulur. İkinci mertebe tarîkatdır ki, bu mertebede sâlikin kalbi henüz hicâbât-ı nûrânîyye ile meştûrdur. Zîrâ bu mertebede henüz "bir"i iki görür. Üçüncü mertebe ma'rîfetdir ki, bu ırfân-ı zevkî ile nûrânî hicâbât dahi mür- tefi' olup, kalb münevver ve hakikat zâhir olur. Hulâsa-i ma'nâ şudur: "Ey insan, gerçi demir gibi bulanık ve kesif bir heykelsin ve cisimsin; velâkin ayna olmağa müstaid güzel cevher sâhibi olan bir demirsin. Binâenaleyh ev- velen şeriatle kalbine cilâcılık et, sâniyen tarîkatle cilâcılık et, sâlisen ma'rî- fetle cilâcılık et!"

صیقلی آن تیرگی از وی زدود آهن ار چه تیره و بی نور بود

2463. *Demir gerçi kesîf ve nûrsuz idi, saykallik o kesâfeti ondan sildi.*

Ya'ni, demir gerçi paslı ve nûrsuz ve gayr-i mücellâ idi; cilâ vericilik o bulanıklığı ve paslılığı o demirden sildi ve onu parlatdı.

صیقلی دید آهن و خوش کرد رو تا که صورتها توان دیدن در او

2464. *Bir cilâ verici demiri gördü ve onun yüzünü latîf yaptı, tâ ki onda sûretleri görmek mümkün ola.*

"Bir cilâ verici üstâd, paslı demiri gördü, onu ayna yapıp, içinde sûretler görünebilmek için, onun sathındaki pasları ve donukluğu sildi ve parlattı."

"Saykalı"deki "yâ", vahdet içindir.

گر تن خاکی غلیظ و تیره است صیقلش کن ز آنکه صیقل گیره است

2465. *Toprağa mensûb olan cisim, gerçi galîz ve bulanıktır; ona saykal et, zîrâ ki saykal tutucudur.*

"Saykal" *Kenzü'l-Lügât*'te cilâlamak ve parlatmak âleti ma'nâsına geldiği gösterilmiştir. Binâenaleyh bu beyt-i şerîfdeki "saykal" kelimeleri "miskale" ya'ni, âlet-i cilâ demek olur. Hulâsa-i ma'nâ budur: "Toprakdan hâsıl olan cisim, her ne kadar kesîf ve bulanık ise de, ona saykal yap ve miskaleyi vur! Zîrâ o âlet, cilâyı kabûl edicidir ve onda cilâlanmak isti'dâdı vardır; taş gibi değildir."

تا در او اشکال غیبی رو دهد عکس حوری و ملک در وی جهد

2466. *Tâ ki ona, gayba mensûb olan şekiller yüz versin, hûrî ve meleğin aksî ona sıçrasın!*

صیقل عقلت بدان دادست حق که بدو روشن شود دل را ورق

2467. *Hak akıl saykalını sana o sebeble vermiştir ki, onunla kalbe varak rûşen ola.*

Bu beyt-i şerîfde "saykal", âlet-i cilâ ma'nâsındır. Ya'ni, "Hak Teâlâ hazretleri sana, kalbin âlet-i cilâsı olan aklı o sebeble vermiştir ki, sen o akıl ile kalb aynasının yüzündeki pasları silersin ve o ayna mücellâ olduktan sonra, ona varak, ya'ni, kitâb-ı kâinâtın hakâyıkı rûşen ve zâhir ola!"

صیقلی را بسته ای بی نماز و آن هوا را کرده دو دست باز

2468. *Ey namazsız, bir cîlâ vericiyi bağlamışsın ve o hevânın iki elini açık yapmışsın.*

"Saykaltı", burada "cîlâ verici" demektir ve "yâ", vahdet içindir. Ya'ni, "Ey Hak'dan gâfil olan insan, sen âyîne-i kalbe bir cîlâ verici üstâd olan akıllı bağlamışsın; aklın düşmanı olan hevâ-yı nefsânînin iki elini açık serbest bırakmışsın. O serbest bıraktığın hevâ, senin âyîne-i kalbini her an paslandırıp, simsiyâh bir hâle getirmektedir." Hind nüshalarında "bî-namâz" yerine "bî-niyâz" vâki' olmuştur.

گر هوا را بند نهاده شود صیقلی را دست بگشاده شود

2469. *Eğer hevâyâ bağ konmuş olaydı, bir cîlâ vericinin eli açık olurdu.*

Ya'ni, sen dostun elini bağladın, düşmanın iki ellerini serbest bıraktın; eğer düşmanın olan hevâ-yı nefsânîye riyâzât ve mücâhedât bağlarını koymuş olaydın, bir cîlâ verici olan ve sana dost bulunan aklın eli açık olurdu.

آهنی کآینه غیبی بدی جمله صورتها در او مرسل شدی

2470. *Bir demir ki gayba mensûb âyîne idi, cümle sûretler onda mürsel olurdu.* [2478]

Eğer akıl serbest bırakılıp, düşman olan hevânın elleri bağlanmış olsa idi, gayba mensûb âyîne olan demir mesâbesindeki kalbe, âlem-i gaybın bütün sûretleri mürsel ve mün'akis olurdu.

تیره کردی ژنگ دادی در نهاد این بود یسعون فی الارض الفساد

2471. *Tabiatını bulanık yaptın, pas verdin; "Yeryüzünde fesâda çalışırlar" bu olur.*

Be'yt-i şerîfde, sûre-i Mâide'de vâki' olan وَرَسُولُهُ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ (Mâide, 5/33) ya'ni, "Şu kimseler ki Allâh Teâlâ ve Resûl'ü ile muhârebe ve yeryüzünde fesâda sa'y ederler, onların cezâları katl olunmak, yâhud asılmak, yâhud sol elleriyle sol ayakları kesilmek, yâhud beldeden nefy olunmaktır" âyet-i kerîmesinin iç yüzüne işâret buyrulur. Zîrâ Allâh ve Re-

sûl'üne mihâlefetle kıyâm etmek, tab'-ı insânînin küfür ve inkâr ile bulandırılması, hevâ-yı nefsânî ile kalbin paslandırılması sebebiyle vâki' olur. Binâ-enaleyh yeryüzünde beşeriyet arasında fesâda sa'y etmek, sâf olarak doğan efrâd-ı beşerin, hevâ-yı nefsânî ile kirlenmesi ve paslanması yüzündendir; zî-râ hadîs-i şerîfde *كل مولود يولد على فطرة الاسلام ثم ابواه يهودانه وينصرانه ويمجسانه* ya'ni, "Her bir mevlûd, fitrat-ı İslâm üzere doğar, sonra anası ve babası onu yahûdi ve nasrânî ve mecûsî yapar" buyurulmuştur.

برمشوران تا شود این آب صاف و اندر او بین ماه و اختر در طواف

2472. *Karıştırma, tâ ki su sâf olsun; ve onda ayı ve yıldızı tavâfda gör!*

Ey insan, sıfât-ı nefsâniyye ile kalb havuzunun sâf olan suyunu karıştırma, tâ ki bu su, fitrat-ı asliyyesi üzere sâf olsun ve o berrâk olan kalb havuzunda ay gibi parlak olan hakikat-ı vücûdu ve yıldızlar gibi tarîk-ı hidâyeti gösteren maârif-i ilâhiyyeyi tavâfda gör!

ز آنکه مردم هست همچون آب جو چون شود تیره نبینی قعر او

2473. *Zîrâ âdem ırmak suyu gibidir, vaktâki bulanık olur, onun dibini görmezsin.*

Ya'ni, âdemin hulâsası kalbdır ve kalb dahi ırmak suyu gibidir; dâimâ ona, cânib-i gaybdan havâtur vârid olur. Vaktâki o bulanık ve münkedir olur, onun berraklığı kalmaz ve dibi görünmez olur.

قعر جو پر گوهرست و پر ز در هین مکن تیره که هست او صاف و حر

2474. *İrmağın dibi cevher doludur ve inci doludur, sakın bulanık yapma ki o sâf ve hürdür.*

Ya'ni, kalb hadd-i zâtında bir kayd ve bir sûret ile mukayyed değildir; sâf ve hürdür ve onun dibi de hakâyık cevheri ve maârif-i ilâhiyye incileri ile doludur; sakın onu sıfât-ı nefsâniyye kirleriyle bulandırma!

جان مردم هست مانند هوا چون به گرد آمیخت شد پرده سما

2475. *Âdemin canı hava gibidir, vaktâki toz ile karıştı, semânın perdesi oldu.*

İnsanın latîf olan canı hava gibidir; hava, kemâl-i letâfetinden semâya hicâb olmaz; fakat hava, toz ile karıştığı vakit nasıl kesîf bir perde ve hicâb

olursa, can dahi nefsânî sîfât tozlarıyla karıştığı vakit öylece semâ-yı hakikatın hicâbı ve perdesi olur.

مانع آید او ز دید آفتاب چون که گردش رفت شد صافی و ناب

2476. O güneşin rû'yetinden mâni' gelir, vaktâki onun lozu gitti, sâfî ve hâlis oldu.

Ya'ni, sîfât-ı nefsânîyye tozlarıyla karışık olan rûh, hakikat göğünde olan Zât-ı Hakk'ı müşâhedeye mâni' olur. Vaktâki o rûhdan hevâ-yı nefsânî ve sîfât-ı cismânî tozları gider, o rûh, fitrat-ı aslıyyesi üzere sâf ve hâlis olur ve Hakk'un müşâhedesine mâni' olmaz.

با کمال تیرگی حق واقعات می نمودت تا روی راه نجات

2477. "Bulanıklığın kemâlîyle berâber Hak sana vâkıalar gösterdi, tâ ki necât yoluna gidesin!"

"Ey Fir'avn, senin kalbinin aynası isyân ve zulüm paslarıyla kararmış ve ırmak mesâbesinde olan kalbin, azgınlıkların sebebiyle bulanık bir hâle gelmiş iken, Hak Teâlâ hazretleri kemâl-i lutuf ve kereminden, sana dalâletden kurtuluş yolunu göstermek için birtakım vâkıalar gösterdi."

Ma'lûm olsun ki, bu beyt-i şerifin zımnında birtakım ma'nalar mündemidir. Evvelen, Hz. Enes'den (r.a.) mervî olan منامه فی إذا اراد الله بعد خيرا عاتبه فی ya'ni, "Allâh Teâlâ bir kuluna hayır murâd, buyurduğu vakit, ona rû'yâsında itâb eder" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Sâniyen, ezelde ayn-ı sâbitesi mü'min olup, âlem-i keşâfetde zulûmât-ı nefsânîyyede müstağrak olanları Hak Teâlâ hazretleri kahrından muhâfaza etmek için gerek rû'yâda ve gerek uyanıklıkta ikâz buyurur. Bu ikâzdan mütenebbih olanlar tövbe edip, dünyâ ve âhîret azâbından halâs olurlar. Mütenebbih olmayanlar dünyâda Fir'avn gibi kahr-ı ilâhîye dūçâr olurlar. Fakat ayn-ı sâbitelerinin mü'min olması hasebiyle azâb-ı âhîretde küffâr gibi ebedî kalmazlar. Eğer Hak Teâlâ afv ile muâamele buyurursa, azâb-ı âhîretten dahi necât bulurlar. Fir'avn'ın îmânı hakkında gerek *Fusûsu'l-Hikem*'de ve gerek *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de Hz. Şeyh-i Ekber efendimiz tafsîlât-ı vâziha i'tâ buyurmuşlardır, burada zikri uzun olur. Sâlisen, her kulun ayn-ı sâbitesi kâfir olursa, bu âlem-i keşâfetde hükm-i nefse tebean bir ne fenâlık yaparsa yapsın Hak Teâlâ onu ikâz buyurmaz ve onun ibret gözünü kapar ve dünyâda azâb-ı fânîye ve âhîretde de azâb-ı ebedîye giriftâr olur.

باز گفتن موسی علیه السلام اسرار فرعون را و واقعات
او را ظهر الغیب تا به خبیثی حق ایمان آورد یا گمان برد

Mûsâ (a.s.)'ın gaybın arkasında olan eśrâr-ı Fir'avn'ı ve onun
vâkıalarını Hakk'ın habîrligine îmân getirmesi, yâhud şübhe
etmesi için açık söylemesi beyânındadır

Ya'ni, Fir'avn, Mûsâ (a.s.)'ın nübüvvetle zuhûrundan mukaddem ba'zı
rû'yâlar görmüş ve muabbirler ile müneccimler onun bu rû'yâlarını mizâcına
muvâfık sûrette ta'bîr etmiş idi. Mûsâ (a.s.) o rû'yâları perde-i gaybın arka-
sından çıkıp Fir'avn'a açıkça söyledi; ve bu mu'cizesini onun için yaptı ki,
Fir'avn, Hak Teâlâ hazretlerinin kendi yaptığı işlerden haberdâr olduğunu ya-
kînen bilsin; yâhud bu husûsda Fir'avn'da bir yakîn hâsıl olmazsa bile, hiç
olmazsa: "Galibâ Mûsâ'nın söylediği sözler Hak tarafından kendisine ilka
edilmiştir" diyerek şübheye düşsün.

ز آھن تیرہ بہ قدرت می نمود واقعاتی کہ در آخر خواست بود

2478. "Muzlim demirden sonda olacak vâkıâtı kudret ile gösterdi."

"Ey Fir'avn, Hak Teâlâ hazretleri, muzlim ve paslı demir mesâbesinde
olan senin kalbinden, sonunda bu âlem-i kesâfetde zuhûr edecek olan hâdi-
seleri, sana kudret-i ilâhiyyesiyle gösterdi."

تا کنی کمتر تو آن ظلم و بدی آن همی دیدی و بدتر می شدی

2479. "Tâ ki sen zulmü ve kötülüğü daha az yapasın! Onu gördün ve daha be-
ter oldun."

Ya'ni, "Hak Teâlâ olacak hâdiseleri sana, zulmünü ve kötülüğünü daha az
yapman için gösterdi, halbuki sen bunları gördün, daha ziyâde azdın, daha
fenâ oldun!"

نقشهای زشت خوابت می نمود می رمیدی ز آن و آن نقش تو بود

2480. "Rû'yânda çirkin sûretler gösterdi, ondan ürkütün; halbuki o senin nak-
[2489] şın idi."

"Hak Teâlâ rû'yânda sana birtakım çirkin ve korkunç sûretler gösterdi, sen de onlardan ürktün ve korktun. Halbuki o gördüğün sûretler senin a'râz olan ef'âl ve a'mâl-i kabîhanın sûretleri idi. Zîrâ arazlar, yevm-i kıyâmetde birer sûret bağlayacaktır." Bu babdaki fzhâhât II. cildin 942 numaralı beyt-i şerifinden 965 numaralı beytine kadar zikir olundu.

همچو آن زنگی که در آینه دید روی خود را زشت بر آینه رید

2481. *O zenci gibi ki, aynada kendi yüzünü gördü, ayna üzerine yestehledi.*

Rû'yâda kendi amelinin sûret-i kabîhasını görüp beğenmeyen kimse, aynada kendi yüzünü görüp iğrenerek, ayna üzerine kazâ-yı hâcet eden zenciye benzer. O zenci aynaya der:

که چه زشتی لایق اینی و بس زشتیم آن تو است ای کور خس

2482. *Ki; "Ne çirkinsin! Sen ancak buna lâıyksın!" "Ey deni kör, benim çirkinliğim senindir!"*

O zenci aynaya: "Sen ne kadar çirkinsin; sen ancak buna, ya'ni, üzerine kazâ-yı hâcet etmeğe lâıyksın!" dediği vakit, ayna da lisân-ı hâl ile der ki: "Ey alçak kör, benim çirkinliğim senin yüzünden hâsıldır, ben sâfım!"

این جفا بر روی زشت می کنی نیست بر من ز آنکه هستم روشنی

2483. *"O cefâyı sen çirkin olan yüzüne yapıyorsun, benim üzerime değil, zîrâ ki ben mücellâyım!"*

گاه می دیدی لباس سوخته گاه دهان و چشم تو بر دوخته

2484. *"Ğâh libâsını yanmış görürdün, ğâh ağızını ve gözünü dikilmiş görürdün."*

"Ey Fir'avn, rû'yânda ba'zen "elbiseni yanmış görürdün" ki, hükümdarlık hil'atının harâblığına işâret idi; ba'zan da ağızını ve gözünü dikilmiş görürdün ki; "ağızın dikilmesi", ağızdan çıkan emirlerin hükümsüzlüğüne ve "gözünün dikilmesi" de, gördüğün hâdiselerden ibret almadığına işâret idi."

گاه حیوان قاصد خونت شده گاه سر خود را به دندان دده

2485. *"Ğâh hayvan senin kanına kasd edici olmuş, ğâh kendi başını yırtıcının dişinde görürdün."*

Yukanki beyitdeki "mî-dîdî" "görürdün" fiili, bu beyte de şâmilidir. Ya'ni, "Ba'zan rü'yânda seni bir hayvanın öldürmeğe kasd ettiğini görürdün; bu senin azgın olan nefs-i emmârenin sûreti idi; ba'zan başını yırtıcı bir hayvanın dişleri arasında görürdün, bu da ef'âl-i zâlimânenin sûreti idi.

که غریق سيل خون آمیز تیز که نگون اندر میان آب ریز

2486. "Gâh baş aşağı helâ içinde, gâh kan karışık olan hızlı selin garîkı görürdün."

"Ey Fir'avn, sen rü'yâda "kendini ba'zan baş aşağı abdesthâne içinde görür" idin ki, bu hâl senin şehevât-ı nefsâniyyeye müstağrak olduğuna işâret idi. Ba'zan dahi "kendini kan ile kanşık hızlı ve şiddetli akan sellerin içinde görürdün"; bu da senin haksız yere adamları öldürdüğüne işâret idi."

که شقی و شقی و شقی که ندات آمد از این چرخ نقی

2487. "Ba'zan sana bu temiz olan felekden, "Şakîsin ve şakîsin ve şakî!" diye nidâ gelirdi."

"Ey Fir'avn ba'zan vakt-i rü'yâda sana, pâk ve tâhir olan semâ tarafından te'kîden şakî olduğuna dâir nidâ vâkî" olurdu." Bu nidâ ta'bîre muhtâç olmayıp, açıktan açığa sana Hakk'ın bir itâbı idi.

که برو هستی ز اصحاب ضلال که ندا آمد صریحاً از جبال

2488. "Ba'zı vakit, "Git! ashâb-ı dalâldensin!" diye dağlardan açık olarak nidâ gelirdi."

که ابد فرعون در دوزخ فتاد که ندا می آمدت از هر جماد

2489. "Ba'zan Fir'avn ebedî cehenneme düştü diye, sana her cemâddan nidâ gelirdi."

Hind nüshalarında, "geh ebed" yerine "tâ ebed" vâkî' olmuşdur, "ebede kadar" demek olur.

Ma'lûm olsun ki, bu beyt-i şerifde "Fir'avn ebedî cehenneme düştü" nidâsından bahs buyurulmasına nazaran cenâb-ı Pîr efendimizin, Şeyh-i Ekber hazretlerinin gerek *Fusûsu'l-Hikem*'deki ve gerek *Fütühât-ı Mekkiyye*'deki beyânât-ı aliyyelerine muhâlif bir fikirde bulundukları zannolunursa da, böyle olmadığı yukarıda geçen 2477 numaralı beyt-i şerif ile, onun izâhından

anlaşılır. Zîrâ حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ (Yûnus, 10/90) Ya'ni, "Fir'avn garkı idrâk ettiği vakit dedi: "Ben inandım ki, Benî İs-râîl'in îmân ettiği Allâh'dan başka Allâh yoktur!" âyet-i kerimesi Fir'avn'ın garkından mukaddem kelime-i tevhîdi söyleyip, îmân ettiğine şehâdet buyu-ruyor. Binâenaleyh Fir'avn'ın ebedî cehennemde kalması, îmân etmemesi hâline ma'tûf olur.

زان بترها که نمی گویم ز شرم تا نگردد طبع معکوس تو گرم

2490. "Ondan beterleri vardır ki, senin ma'kûs olan tab'ın germ olmamak için,
[2499] hayâdan nâşi söylemiyorum."

"Senin ahvâlinde bu söylediklerimden daha beterleri vardır ki, benim on-ların hepsinden haberim vardır; fakat senin ters tab' ve ahlâkın kızıp azma-mak için hayâdan dolayı söylemiyorum."

اندکی گفتم به تو ای ناپذیر ز اندکی دانی که هستم من خبیر

2491. "Ey kabûl etmeyen biraz söyledim, birazdan bilirsin ki, ben habîrim!"

"Ey nasihat kabûl etmeyen Fir'avn, ben senin esrârından birâz söyledim, sen bu benim birazcık söylediğim sırlarımdan bilirsin ki, ben senin esrâr ve zamâirine vâkıfım."

خویشتن را کور می کردی و مات تا نیندیشی ز خواب و واقعات

2492. "Rû'yâdan ve vâkıâtıdan tefekkür etmemek için kendini kör ve mat ettin."

"Hâb'dan murâd, ta'bîre muhtâc olan rû'yâdır ki, buna "keşf-i muhayyel" dahi derler. Nitekim sırası düştükçe, birçok mahallerde izâh olundu. "Vâkı-ât'dan murâd, dahi, ta'bîre muhtâc olmayıp, aynen zuhûr eden rû'yâlardır. Buna da "keşf-i mücerred" derler. Ya'ni, "Ey Fir'avn, ta'bîre muhtâc olan ve olmayan rû'yâlardan dolayı, fikre dalmamak ve düşünmemek için kendini kör ve ölü yaptın!"

چند بگریزی نک آمد پیش تو کور کی ادراک مکر اندیش تو

2493. "Nice bir kaçarsın, senin hîle düşünücü olan idrâkinin körlüğü işte önü-ne geldi."

"Ey Fir'avn, sen sana gösterilen rû'yâları ve vâkıaları düşünmekden ne zamâna kadar kaçarsın ve onlara ehemmiyet vermeyip, hevâ-yı nefsanîni

tatmîn için birtakım hileler ve dolaplar düşünürsün. İşte senin hile düşünücü olan idrâkının körlüğü zâhîr oldu; ve o körlük, rû'yâların eseri zuhûr etmek sûretiyle senin önüne geldi."

Ma'lûm olsun ki, bu Fir'avn bahsi yalnız geçmiş zamandaki Fir'avn'a mahsûs değildir, her zaman mevcûd olan Fir'avn meşrebindeki kimseler ile, insân-ı kâmiller arasındaki mâcerânın tasvîridir.

بیان آن کہ در توبہ ہمیشہ بازست

Töbve kapısının dâimâ açık olması beyânındadır

ہین ممکن زین پس فراگیر احتراز کہ ز بخشایش در توبہ سنت باز

2494. "Sakın bundan sonra yapma, ihtirâz tut; zîrâ bahşâyişden töbve kapısı açıktır!"

"Ey Fir'avn sakın bundan sonra fesâd yapma, Hak Teâlâ'nın kahnından ihtirâz et ve yaptığın fenâlıklardan dolayı pişmân ol! Zîrâ henüz hayât-ı dünyevîye içindesin ve töbve etmek kapısı kapanmamıştır."

توبہ را از جانب مغرب دری باز باشد تا قیامت بر وری

2495. "Töbve için mağrîb cânibinden bir kapı vardır, halk üzerine kıyâmete kadar açık olur."

"Verî", "verâ" kelimesinin kâlde-i Fûrs üzere imâle olunmuşudur, "halk" ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîfde Ebû Hüreyre hazretlerinden mervî olan tab من تاب Ya'ni, "Kim ki güneşin mağrîbden tulû'undan evvel töbve ederse, Allâh Teâlâ töbvesini kabûl eder" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu hadîs-i şerîfin âfâkî ve enfûsî ma'nâları vardır. Âfâkîsi budur ki: Arzın ömrü nihâyet bulduğu vakit, mihveri etrâfındaki devri kuvâ-yı tabîyyeden bir sebep tahtında mütezzelzil olup, emr-i Hak'la tersine vâkî olur. Halk bu fevkalâdeliği gördüğü vakit, korkup Allâh'a rücû' ederler; fakat belâ vaktinde töbve makbûl olmaz. Enfûsîsi budur ki: من مات فقد قامت قیامتہ Ya'ni, "Ölen kimsenin muhakkak kıyâmeti koptu" hadîs-i şerîfi mücibince,

mevt her ferd-i beşerin kıyâmetidir; ve hâl-i ihtizâr rûh-i insânî güneşinin, cism-i kesif mağrıbinden, cism-i latîf-i berzahîye tulû'udur ki, bu tulû' esnâsında, hâl-i ihtizârda bulunan kimseye ahvâl-i berzâh münkeşif olur ve inkâr ettiği şeyleri görüp tasdik eder ve fakat bu anda tövbesi makbûl olmaz; zîrâ muhteşir gayba îmân getirmiş olmayıp, ancak îmân-ı şuhûdî sâhibi olur. Halbuki ind-i ilâhîde makbûl olan الذِّينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ (Bakara, 2/3) ["Gayba îmân edenler"] âyet-i kerîmesi mücibince îmân-ı gaybîdir.

هشت جنت را ز رحمت هشت در يك در توبه ست از آن هشت اى پسر

2496. Sekiz cennetin rahmetden sekiz kapısı vardır, ey oğul, o sekizden birisi tövbe kapısıdır.

Hind nüshalarında "heşt cennet" yerine "hest cennet" vâki'dir. Ma'nâsı "Cennetin rahmetden nâşi sekiz kapısı vardır" demek olur. Ma'lûm olsun ki, sekiz cennetin isimleri ve merâtibi hakkında ehlulâhın muhtelif beyânâtı vardır.

Ankaravî hazretleri şu tertîb üzere beyân buyurur: 1. Cennet-i Adn, 2. Cennet-i Vesile, 3. Cennet-i Firdevs, 4. Cennet-i Huld, 5. Cennet-i Naîm, 6. Cennet-i Me'vâ, 7. Dârü's-selâm, 8. Dârü'l-karâr'dır. Bu isimlerin her birisi Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûrdur. Bunların sekiz kapısı vardır: 1. Tövbe kapısıdır ki, her vakit açıktır. 2. Zekât kapısı, 3. Namaz kapısı, 4. Reyyân kapısı ki, oruç tutanlara mahsûstur. 5. Hac kapısı, 6. Cihâd kapısı, 7. Vera' kapısı ki, ehl-i takvâya mahsûstur. 8. Sıla kapısı ki, sıla edip, akrabâsını ziyâret edenlere mahsûstur.

Abdülkerîm Cîfî hazretleri ise *el-İnsânü'l-Kâmil* nâmındaki eserinde şu sûretle beyân buyurulur: 1. Cennetü's-Selâm, yâhud Cennetü'l-Mücâzât. Bu cennetin kapısı a'mâl-i sâlihâdandır; tövbe ise a'mâl-i sâlihâdandır. 2. Cennetü'l-Hulk, yâhud Cennetü'l-Mekâsib. 3. Cennetü'l-Mevâhib, 4. Cennetü'n-Naîm yâhud Cennetü'l-İstihkâk, 5. Cennetü'l-Firdevs, yâhud Cennetü'l-Maârif, 6. Cennetü'l-Fazile, 7. Cennetü's-Sifât, 8. Cennetü'z-Zât. Mezkûr kitâbda bu cennetlerin her birisinin ahvâli ve ehli hakkında tafsîlât vardır.

Azîz Nesefî hazretleri dahi *Resâil*'inde şöyle buyuruyor: "Sekiz cennet vardır, her bir cennetin evvelinde bir ağaç vardır ve her bir ağacın bir adı vardır; o cennete o ağacın ismi ile tesmiye ederler. Evvelki ağacın ismi "Vücûd"dur ve ikinci ağacın ismi "Mizâc"dur, üçüncü ağacın ismi "Akıl"dur, dördüncü ağacın ismi "İlim"dir, beşinci ağacın ismi "Hulk"dur, altıncı ağacın ismi "İrfân", yedinci ağacın ismi "Yakîn", sekizinci ağacın ismi "Muâyene"dir. İmdi cennetin vücûdu sâbitdir ve fakat keyfiyeti meçhûldür. Enbiyâ ve evliyâ hazarâtı taraflarından vâki' olan tavsîfât ise temsîlâtıdan ibârettir."

آن همه گه باز باشد گه فراز و آن در توبه نباشد جز که باز
2497. O cümle gâh açık olur, gâh kalkık; ve o tövbe kapısı açığın gayri olmaz.

Ya'ni, "Yukarıda zıkr olunan cennetin bütün kapıları gâh açık olur, gâh kapalı olur. Dâimâ açık olan kapı, "tövbe kapısı"dır; bu kapı kullar için aslâ kapanmaz." Ma'lûm olsun ki, âlem-i nefsâniyyet ve kesâfet ayn-ı cehennemdir ve âlem-i rûhâniyyet ise ayn-ı cennettir. Ve pek açık bir şeydir ki, bir şeyden yüz çevirmeyince, diğer şeye teveccüh olunmaz; binâenaleyh nefsâniyyet ve tabîat âleminin ahkâmında müstağrak olan bir kimse, bu âlemden bıkıp, rûhâniyyet âlemine teveccüh edince, cennetin kapısına dâhil olmuş bulunur. Ve tövbe ve rüçû' ise, ancak bundan ibâretidir; ve bu tövbe ve rüçû' kapısı ise, efrâd-ı beşerin her birisi için dâimâ açıktır; diğer kapılar böyle değildir. Meselâ Namaz ve Oruç kapıları evkât ile mukayyedir, binâenaleyh gâh açık ve gâh kapalı olur. Cennet-i Maârif de böyledir.

همین غنیمت دار در بازست زود رخت آن جا کش به کورئ حسود
2498. Âgâh ol, ganîmet tut, kapı açıktır; çabuk hasûdun körlüğüne yönünü oraya çek!

"Ey Fir'avn veyâhud Fir'avn meşrebinde olan kimse, kendine gel, azgınlıktan vazgeç, tövbe ve rüçû' kapısının dâimâ açık olmasını ganîmet bil ve fırsatı fevt etme; çabuk, hasûd olan şeytanın körlüğüne, cisim evinin eşyası olan efkâr ve a'mâlini o tövbe kapısına çek!"

گفتن موسی علیه السلام فرعون را که يك پند از من قبول كن
و چهار فضیلت عوض بستان و پرسیدن فرعون كه آن چهار کدامست

Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn'a "Benden bir nasihat kabûl et ve bedel olarak dört fazîlet al!" demesi Ve Fir'avn'ın: "O dört hangisidir?" diye sorması

همین ز من بپذیر يك چیز و بیار پس ز من بستان عوض آن را چهار
2499. "Âgâh ol, benden bir şey kabûl et ve getir, sonra benden onun için dört bedel al!"

"Ey Fir'avn, bir nasihat kabûl et ve o nasihatın hükmünü yerine getir. Sonra ona mükâfât ve bedel olmak üzere benden dört fâide al!"

گفت ای موسی کدامست آن یکی شرح کن با من از آن يك اندكى

2500. Dedi: "Ey Mûsâ o birisi hangisidir? O birden bana birâz şerh et!"
[2510]

Fir'avn cevâben dedi: "Ey Mûsâ o söylediğin bir nasihat hangi nasihatdır, o bir nasihatdan biraz bana izâhat ver!"

گفت آن يك كه بگوینی آشکار كه خدایی نیست غیر کردگار

2501. Dedi: "O bir ki, âşikâr olarak diyesin ki, fâil-i mutlakın gayri bir Hudâ yokdur."

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a cevâben buyurdu: "Ey Fir'avn, o sana söylediğim bir nasihat budur ki, fâil-i mutlakdan başka bir Allâh yokdur diyesin; ya'ni, "Lâ ilâhe illallâh" sözünü herkesin muvâcehesinde açıktan açığa söyleyesin ve kalbin ile de tasdik edesin!"

خالق افلاك و انجم بر علا مردم و دیو و پری و مرغ را

2502. "Âlâ üzerinde feleklerin ve yıldızların, insanın ve şeytanın ve perinin ve kuşun Hâlik'ıdır."

"Âlâ", "ayn"ın fethi ve zammı ile ["ulâ], şeref ve rif'at ve mertebe-i refîa ma'nâsıdır. Ya'ni, "O fâil-i mutlak hazretleri yüksek mertebe üzerinde bulunan feleklerin ve ecrâm-ı semâviyyenin ve insan ve şeytan ve cin ve kuş cinslerinin Hâlik'ıdır; ve bunların cümlesi o Zât-ı eccl-i a'lânın mahlûkudur."

خالق دریا و دشت و کوه و تپه ملکوت او بی حد و او بی شبیه

2503. "Denizin ve çölün ve dağın ve sahrânın Hâlik'ıdır. O'nun mülkû hadsiz ve O şebîhsiz!"

"Hak Teâlâ'nın Zât-ı ecclî, denizlerin ve çöllerin ve dağların ve sahrâların Hâlik'ıdır. Fezâ-yı bî-nihâyedeki ecrâm-ı lâ-yuad ve lâ-yuhsâ O'nun mülkûdür ve nihâyetsiz ve hadsiz olan fezâyı muhîttir ve kendisi suver-i eşyâdan hiçbir şeye benzemez; mülkünde O'nun şerîki ve nazîri yokdur."

گفت ای موسی کدامست آن چهار كه عوض بدهی مرا بر گو بیار

2504. (Fir'avn) dedi: "Ey Mûsâ o dört hangisidir ki, bana iwaz verirsin, söyle, getir!"

- تا بود کز لطف آن وعده حسن سست گردد چار میخ کفر من
2505. "Tâ ola ki, o güzel va'din lutfundan benim küfrümün çarmıhı gevşek ola!"

Bu ve âtîdeki ebyât, Fir'avn'ın isti'dâd-ı ezelişi lisânından vâki'dir. Zîrâ yukanda 2490 numaralı beyitte izâh olunduğu üzere, Fir'avn'ın hâl-i ihtizâr-dan mukaddem îmân ettiğine Kur'ân-ı Kerîm şehâdet buyuruyor. Ya'ni, Fir'avn'ın mü'min olan ayn-ı sâbitesi diyor ki: "Ey Mûsâ, bana îmâna bedel olarak o va'd ettiğin dört şeyi söyle; belki senin o güzel va'dinin letâfetinden benim küfr-i zâhîrîmin ve şekâvet-i nefsanîyyemin çarmıhı gevşer de, benim îmânım âlem-i kesâfetde de zâhir olur."

- بو که ز آن خوش وعدهای مفتنم بر گشاید قفل کفر صد منم
2506. "Belki o ganîmetlenmiş olan hoş va'dlerden, benim yüz batman olan küfrümün kilidi açılır."

- بو که از تأثیر جوی انگبین شهد گردد در تنم این زهر کین
2507. "Ola ki bal ırmağının te'sîrinden, bu kîn zehri, tenimde bal ola!"

"Bal ırmağı"ndan murâd, Fir'avn'ın ayn-ı sâbitesindeki îmân isti'dâdıdır. Ya'ni, "Ey Mûsâ, sen latîf olan va'dlerini söyle, câiz ki, benim ayn-ı sâbitemin feyz-i îmânı cismâniyetime ve kesâfetime te'sîr eder de, bu tenimdeki kîn zehri ve sıfât-ı nefsanîyyem muhabbet balına inkılâb eder."

- یا ز عکس جوی آن پاکیزه شیر پرورش یابد دمی عقل اسیر
2508. "Yâhud latîf olan sût ırmağının aksinden, esîr olan akıl bir dem terbiye bula!"

"Sût ırmağı"ndan murâd, muhabbet-i zevkıyye-i ilâhiyyedir. Ya'ni, "Yâ-hud muhabbet-i zevkıyye-i ilâhiyyenin aksinden, nefs-i emmârenin esîri olan aklım bir an için olsun terbiye bula!" Bu ve âtîdeki ebyât-ı şerîfede, sûre-i Muhammed'in on beşinci âyetinde vâki' olan *مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى* (Muhammed, 47/15) Ya'ni, "Müttakîlere va'd olunan cennetin mislidir ki, onda kokusu ve lezzeti bozulmamış su nehirleri ve ta'mı bozulmamış sûtten nehirler, içenler için lezzet olan şarâbdan nehirler, musaffâ baldan nehirler vardır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Muhakkikler indinde "su nehirleri"nden murâd, hayât-i ezeliyye-i ebediyye ile ihyâ edici olan ulûm-ı ledün-

niyyedir. "Süt nehirleri"nden murâd, muhabbet-i zevkıyye-i ilâhiyyedir. "Şarâb nehirleri"nden murâd, cezbe-i ilâhiyyedir. "Bal nehirleri"nden murâd, hakka'l-yakındır ki, ondan daha tatlı ve lezzetli bir şey yoktur ve isneyniyet şâibesinden musaffâdır.

یا بود کز عکس آن جوهای خمر مست گردم بو برم از ذوق امر

2509. "Yâhud ola ki, o şarâb ırmaklarının aksinden sarhoş olayım, emrin zevkinden koku götüreyim!"

"Şarâb ırmağı"ndan murâd, cezbe-i ilâhiyye ve şevk-ı müfritdir ki, ukûlû hayretlere sevk edip, mest eder. "Emir"den murâd, rûhdur; nitekim âyet-i kerîmede, قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي (İsrâ, 17/85) ya'ni, "Ey Resûl'üm de ki: Rûh Rabb'im'in emrindendir" buyrulur. Ya'ni, "Ey Mûsâ sen benim azmış olan nefsim'e hitâb et, belki bu hitâb-ı latîf netîcesinde bir cezbe-i ilâhiyyeden sarhoş olurum, rûhumun zevkinden bir koku alırım!"

یا بود کز لطف آن جوهای آب تازگی یابد تن شوره و خراب

2510. "Yâhud ola ki, o su ırmaklarının letâfetinden çorak ve harâb olan cisim
[2520] tâzelik bula!"

"Yâhud ola ki, o senden sâdır olan ulûm-ı ledünniyyenin ve ilm-i vahyin letâfetinden, benim çörçöp bitiren çorak ve harâb cismim, tâzelik bulup, hal-ka nâfi' olan yeşillikler bitirir!"

شوره ام را سبزه پیدا شود خار زارم جنت الماوی شود

2511. "Benim çorağuma bir yeşillik peydâ ola, dikenlik cennetü'l-me'vâ ola!"

"Benim çorak olan cismimden bir yeşillik, ya'ni, halka nâfi' olan akvâl ve ef'âl peydâ ola! O çorak cismim şimdiki halde fenâ sözlerim ve fenâ fiillerim ile bir dikenliktir. Câiz ki senin nasâyihin ile cennetü'l-me'vâ ola!" "Cennet-i Me'vâ", sekiz cennetten birisinin ismidir. Nitekim yukanda zikri geçti.

بو که از عکس بهشت و چار جو جان شود از یاری حق یار جو

2512. "Ola ki cennetin dört ırmağının aksinden nâşî, cân Flakk'ın muâvenetinden yâr isteyici ola!"

Ma'lûm olsun ki, cennet mahall-i lezzet ve cehennem mahall-i elemdir; ve lezzet muvâfakatdan ve elem muhâlefetden tevellüd eder. Azîz Nesefî hazret-

leri buyurur ki: "Hakikat-ı cennet muvâfakat ve hakikat-ı cehennem muhâlefettir. Lezzetin hakikatı murâddır ve elemin hakikatı murâdı bulmamaktır. Cennetin ve cehennemın kapıları çokdur; cümle akvâl ve ef'âl-i makbûle ve ahlâk-ı hamîde cennetin kapılarıdır. Ve cümle akvâl ve ef'âl-i nâ-makbûle ve ahlâk-ı zemîme cehennemın kapılarıdır; zîrâ insana erişen her belâ ve nâ-hoşluk, akvâl ve ef'âl-i nâ-makbûle ve ahlâk-ı zemîmedendir; ve insana erişen her râhat ve hoşluk, akvâl ve ef'âl-i makbûledendir ve ahlâk-ı hamîdedendir."

İmdi bu mukaddime ma'lûm olduktan sonra anlaşılır ki, cennet enbiyâya muvâfakattan tevellüd eder ve bu muvâfakatın neticesinden dahi kalb, biz-zât cennet-i 'âcile olup, onda yukarıda ta'dâd olunan nehirler cârî olur. Böyle bir kalb enbiyâya tâbî olan evliyânın kalbi olup, bu kalb enbiyânın cennet olan kalblerinin ve onlardaki dört nehrin aksidir. Ve böyle bir kalbe nâil olan bu âlemde cennet-i 'âcileye nâil olmuş olur ki, bunların sûretleri âhirette tekevvün edip, onlara cennet-i 'âcile derler. Bu cennetlere vusûlün gâyesi, canın kendi aslı olan vücûd-ı hakîkiye bî-tekeyyüf ittisâlidir.

آن چنانک از عکس دوزخ گشته ام آتش و در قهر حق آغشته ام

2513. "Nitekim cehennemın aksinden ateş olmuşum ve Hakk'ın kahrına batmışım."

Bu beyit, yukarıdaki beytin ma'nâsını te'yîd içindir. Ya'ni, "Ey Mûsâ, câiz ki senin nasâyihinden can, cennetin ve dört nehrin aksinden dolayı Hakk'ın yardımını ile yâr-ı hakîkiyi isteyici olur. Bu müstab'ad değildir. Nitekim şimdi ki halde ben cehennemın aksinden âteş-i zulm oldum ve Hakk'ın kahrına battım."

که ز عکس مار دوزخ همچو مار گشته ام بر اهل جنت زهر بار

2514. "Ğâh cehennem yılanının aksinden, cennet ehli üzerine yılan gibi zehir yağdırıcı olmuşum."

Yukarıdaki beytin tafsîlidir. Ya'ni, "Ba'zan cehennem yılanın aksinden nefsimin sıfatları yılan gibi olup, ehl-i cennet olan mü'minler üzerine envâ'-ı mezâlim zehirlerini yağdırıcı olmuşumdur."

که ز عکس جوش آب حمیم آب ظلم کرده خلاقان را رمیم

2515. "Ğâh hamîm suyunun kaynayışının aksinden zulmümün suyu halâikı remîm etmiştir."

"Hamîm", lügatde ezdâddandır. Hem "sıcak su"ya ve hem de "soğuk su"ya denir (*Kâmûs*). Burada sıcak ma'nâsına olduğu zâhirdir. "Ramîm", "çürümüş kemik" ma'nâsındır. Ya'ni, "Gâh cehennemin kaynar suyunun kaynayışının aksinden nefsimde gazab âteşi peydâ olup, zulmümün suyunu kaynatdı ve bu su, halkı çürümüş kemik hâline getirdi!"

من ز عکس زمهریرم زمهریر یا ز عکس آن سعیرم چون سعیر

2516. "Ben *Zemherîr*'in aksinden *Zemherîr*'im, *yâhud Saîr*'in aksinden *Saîr*'im."

"Zemherîr", şiddetli soğuk ma'nâsındır ki, "soğuk cehennem" in adıdır. "Saîr", parlanmış ateş ma'nâsındır ve cehennemin yedi tabakasından, dördüncü tabakasının ismidir. Ya'ni, "Ben soğuk cehennemin aksinden aynen Zemherîr oldum ve halkı soğuk emirlerim ile üşütdüm ve dondurdum. Veyâ-hud cehennemin dördüncü tabakasının aksinden, halka karşı bu cehennem gibi oldum ve onları parlayan gazabımın ateşiyle kavurdum."

دوزخ درویش و مظلوم کنون وای آن که یابمش ناگه زیون

2517. "Ben şimdi *fakîrin* ve *mazlûmun* cehennemiyim, vay o kimseye ki, ben onu ansızın *zebûn* bulurum."

"Benim nefsim ve şahsım fakîrlerin ve mazlûmların cehennemidir, işim dâimâ onları ta'zîb etmektir. Zebûn ve âciz olarak bulduğum bir kimsenin vay hâline!" Bu beyt-i şerîfde, her sırda mevcûd olan Fir'avn meşrebindeki zâlimlerin hâline de işâret buyrulur.

شرح کردن موسی علیه السلام آن چهار فضیلت را جهت پای مزد ایمان فرعون

Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn'ın îmânının ücreti için o dört fazîleti şerh etmesi

"Pây-i müzd", ücret-i kademiyye ve Türkçe "ayak teri" ma'nâsındır. Arabî'si "cu'l"dür. Burada mutlâkan "ücret" ma'nâsındır.

گفت موسی کاوّلین آن چهار
صحتی باشد تنت را بایدار

2518. *Mūsā dedi ki: "O dördün evvelkisi, senin cismine devamlı bir sıhhat ola!"*

Mūsā (a.s.) dedi ki: "Ey Fir'avn, o dediğim dört faziletin birincisi senin cisminde devamlı bir sıhhat ve âfiyet olur, hiç hasta olmazsın."

این عللهایی که در طب گفته اند
دور باشد از تنت ای ارجمند

2519. *"Bu illetleri ki, tıbda demişlerdir, ey muhterem, senin cisminden uzak olur."*

"Ercümend", aziz ve muhterem ye kadr ve i'tibâr sâhibi olan kimse demektir. Fir'avn'ın hükümdarlığına ve izzet-i sûrisine işâret buyrulur. Ya'ni, "Ey izzet-i sûri sâhibi olan Fir'avn, tıb kitaplarında yazılı olan illetlerin ve hastalıkların envâ'ı senin cism-i unsurından uzak olur."

ثانیا باشد ترا عمر دراز
که اجل دارد ز عمرت احتراز

2520. *"Sâniyen, senin için uzun ömür olur ki, ecel senin ömründen ihtirâz tular."*
[2530]

"Tevhîd-i ilâhî mukâbilinde sana gelecek olan ikinci fazilet ömrünün uzun olmasıdır ki, ecel senin ömründen sakınır, ya'ni, sana birçok vakit ecel gelemmez."

Ma'lûm olsun ki, ömrün uzalması ve kısalması hakkında muhtelif kaviller vardır. Bir kavle göre ömrün uzalması ve kısalması mümkündür. Nitekim rivâyet olunur ki, Ömer İbn Hattâb (r.a.) hazretleri hâl-i ihtizârda iken Ka'bû'l-Ahbâr (r.a.) geldi, dedi ki: "Vallâhi, eğer Ömer Hak Teâlâ'ya ecelini te'hîr için duâ etse, te'hîr ederdi!" Ona dediler ki: Bu nasıl mümkün olur? Halbuki Hak Teâlâ hazretleri, *إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ* (A' râf, 7/34) ya'ni, "Onların eceli geldiği vakit, bir sâat tekaddüm ve teahhur etmez!" buyurdu." Ka'bû'l-Ahbâr hazretleri cevâben: "O hüküm hâl-i ihtizâra nazaran, bu halden evvel ömrün ziyâde ve noksan olması câiz olur" dedi ve sûre-i Fâtur'da *وَمَا يُعْمَرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ* (Fâtur, 35/11) ya'ni, "Bir kimsenin ömründen ziyâde ve noksan olmaz, ancak levh-i mahfûzda ziyâde ve noksanlığı mukadderdir. Bu ömrün uzatılması ve kısaltılması Allâh Teâlâ'ya kolaydır" âyet-i kerîmesini okudu. Beyt-i şerîfde de bu ma'nâya işâret buyurulmuştur.

وین نباشد بعد عمر مستوی که بنا کام از جهان بیرون روی

2521. "Ve düz ömürden sonra olmıya ki, cihândan nâ-murâd, olarak hârice gidesin!"

"Ve sıhhat ve selâmetli olan uzun ömürden sonra, dünyâdan âhirete murrâdsız olarak gitmezsin, ya'ni, murâdât-ı uhrevîye nâil olduğun halde vefât edersin."

بلکه خواهان اجل چون طفل شیر نی ز رنجی که ترا دارد اسیر

2522. "Belki çocuk süt istediği gibi, eccl isteyici olursun, bir rencden değil ki, seni esîr tular!"

"Saâdet-i uhreviyye sana münkeşif olacağından, nazarında dünyâ zindan görünür. Bir çocuk nasıl ki vâldesinin sütünü isteyici olursa, sen dahi ölümü ve eccl öyle istersin; fakat eccl ve ölümü isteyiş, cismâniyetine tahammül-fersâ bir hastalık ve elem ânız olup da, hayâtından bıktığın ve usandığın için değildir; belki saâdet-i uhreviyyenin sana inkişâfındandır."

مرگ جو باشی ولی نه از عجز رنج بلکه بینی در خراب خانه گنج

2523. "Ölüm isteyici olursun, fakat rencin aczinden değil, belki hânenin harâbında defîne görürsün."

"Ey hayât-ı dünyeviyyenin meftûnu olan Fir'avn, sen îmân edersen, nûr-ı yakîn sebebiyle ölüm isteyici olursun; fakat bu ölümü istemen, hastalığın ve meşakkat-i cismâniyyenin verdiği acz yüzünden değil, belki bu cisim evinin yıkılması zımnında defîne olduğunu görürsün." Ba'zı nüshalarda "der harâb hâne" yerine "der harâbî hâne" vâki'dir; "hânenin harâblığında" demek olur.

Ma'lûm olsun ki, ölüm, tecellî-i Zâtî'dir, binâenaleyh ölüme muhabbet edenler ve âşık olanlar ancak Allâh'ın dostlarıdır. Nitekim yahûdîler "Biz Allâh'ın dostlarıyız!" da'vâsında bulundukları vakit, onlara sûre-i Cum'a'daki şu âyet-i kerime ile hitâb buyruldu: قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنْكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنْكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمْنُوا الْوَيْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ وَلَا يَتَمَنَّوْنَ أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتُمْ إِلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ (Cum'a, 62/6-7) Ya'ni, "Ey Resûlüm yahûdîlere de ki: "Eğer siz sâir nâsdan mümtâz olarak Allâh'ın dostları olduğunuzu zu'm ediyor iseniz ve sözünüzde sâdiklardan iseniz, ölümü isteyin bakalım! Halbuki onlar önlerine koydukları küfür ve isyân sebebiyle, aslâ ölümü temennî etmezler; Allâh Teâlâ ise zâlimleri bilicidir."

پس به دست خویش گیری تیشه می زنی بر خانه بی اندیشه

2524. "Binâenaleyh kendi elin ile bir balla tutarsın ve düşünmeksizin hâne üzerine vurursun."

"Sen ölüm isteyici olunca, mücâhedât ve riyâzât baltasını kendi elin ile tutup bu cisim evini hiç düşünmeksizin yıkmaya başlarsın ve ne olursam olayım diyerek dâimâ ölüme muntazır olursun." Zîrâ böyle bir âşık-ı Hak için cisim bir hapishânedan ibârettir.

که حجاب گنج بینی خانه را مانع صد خرمن این يك دانه را

2525. "Zîrâ hâneyi, defînenin hicâbı; bu bir dâneyi yüz harmanın mânî'i görürsün."

"Hâne"den murâd, cisim; "defîne ve hazîne"den murâd, halife-i Hak olan rûh; "dâne"den murâd, kezâ cism-i beşerîdir. Ve "yüz harman"dan murâd, rûha olan tecelliyât-ı mütenevvîa-i Hak'dır. Ya'ni, "Sen cisim evini kendi elin ile yıkmaya çabalarsın; çünkü bu cisim, Zât-ı Hakk'ın halifesi olan rûhun perdesi ve hicâbıdır. Bu bir habbe ve dâne mesâbesinde olan cism-i beşerîyi, onun zımnındaki rûha âit yüz harmanın, ya'ni, tecelliyât-ı mütenevvîa-i Hakk'ın mânîi görürsün." Nitekim cenâb-ı Pîr *Divân-ı Kebîr*'lerindeki bir beyitte şöyle buyururlar. Beyit:

در پرده خاك ای جان غیشت به پنهانی و اندر تنق غیبی صد یوسف کنعانی

"Ey can sâhibi olan kimse, bu toprak cisim perdesinde gizli bir ayş vardır; ve gayba mensûb olan perdede dahi Ken'ân'a mensûb olan yüz Yûsuf vardır."

Ve kezâ diğer bir beyt-i şeriflerinde buyururlar. Beyit:

کدام دانه فرو رفت در زمین که نرسد چرا به دانه انسانیت این گمان باشد

"Hangi dâne zemîne gömüldü de, neşv ü nemâ bulmadı? Senin insan dânen hakkında niçin bu zan olsun?" Ya'ni, niçin toprağa gömülen cism-i beşer dânesi hakkında neşv ü nemâ bulmamak zannı hâsıl olsun?"

پس در آتش افکنی این دانه را پیش گیری پیشه مردانه را

2526. "Böyle olunca bu dâneyi ateşe bırakırsın, bir baltayı da merdçe önde tutarsın."

"Mâdemki ölümden saâdet vardır, o halde bu cism-i beşerî dânesini riyâzet ateşine atarsın ve cismin arzûlarına muhâlefet baltasını da mertçe önünde tutarsın ve aslâ cismin muhâfazası kaydında bulunmazsın."

ای به یک برگی ز باغی مانده همچو کرمی برگش از رز رانده

2527. *Ey bir yaprak sebebiyle bir bağdan kalmış, bir yaprak onu bir kurt gibi asmadan koğmuştur.*

"Yaprak"dan murâd, cism-i beşer; "bağ"dan murâd, âlem-i vahdet; "asma"dan murâd, rûh. Ya'ni, "Ey hakikat ve vahdet bağının bir yaprağı mesâbesinde olan cismâniyyet-i beşeriyye ile o bağdan geri kalmış olan kimse. O zavallı kimseyi o bağ-ı vahdetin bir yaprağı olan cismâniyyet, yine o bağın asması mesâbesinde olan rûh-ı insâniden bir kurtcağız gibi koğmuştur." Ya'ni, insân-ı gâfil, cismâniyyetinin ahkâmına dalıp, kendi rûhundan ve vahdet âleminde geri kalmıştır.

چون کرم این کرم را بیدار کرد ازدهای چهل را این کرم خورد

2528. *Vaktâki kerem bu kurdu uyandırdı, cehil ejderhâsını bu kurt yedi.*

Hak Teâlâ'nın lutuf ve keremi, cism-i beşer yaprağında olan bu nefis kurdunu, bağ-ı vahdetin asması mesâbesinde olan rûhdan ve hakikat bağından âgâh ettiği vakit, bu kurt cehil ejderhâsını yutdu ve onda cehil yerine ilim ve ma'rifet kâim oldu.

کرم کرمی شد پر از میوه درخت آن چنین تبدیل گردد نیک بخت

2529. *Kurt, ağaç meyvesinden dolu bir asma oldu, nîk-baht olan işte böyle tebdîl olur.*

"Kirm", kurt ve "kerm", Arabî olup, asma ma'nâsınadır. Ya'ni, "Nefis kurdu cehil ejderhâsını yutunca, bağ-ı hakikatın asması mesâbesinde olan rûha mübeddel olur ki, o rûh asması, şecere-i kevnin meyvesinden dolu olur; ve şecere-i kevnin meyvesi sıfât ve esmâ-i ilâhiyye ulûm ve maârifidir ki, bu ulûm ve maârif vâsitâsıyla mezâhirde zâhir müşâhede olunur. İşte saâdet-i ezeliyye sâhibi olan kimse böyle tebdîl olur." Nitekim kâmiller ارواحنا و ارواحنا Ya'ni, "Bizim şahıslarımız rûhlarımız ve rûhlarımız şahıslarımızdır" demişlerdir.

تفسير كنت كنزا مخفيا فاحببت أن أعرف

“Ben bir gizli hazîne idim, bilinmeğe muhabbet ettim”
hadîs-i kudîsinin tefsîridir

Bu hadîs-i kudîsinin Hak Teâlâ hazretleri tarafından Dâvud (a.s.)a hitâben beyân buyurulduğu rivâyet olunur. يا داود كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لأعرف Ya'ni, “Ey Dâvud ben gizli bir hazîne idim, bilinmeğe muhabbet ettim, halkı beni bilsinler diye yarattım.” Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri, “Bu hadîs-i kudîsî seneden zayıf ve keşfen sahîhdir” buyururlar.

Ma'lûm olsun ki, vücûd, mertebe-i vahdete, ya'ni, hakikat-ı muhammediyye mertebesine tenezzülünden sonra, kendi zâtına ve sıfâtına şuûru hasebiyle, zâtında mündemic olan kemâlâtı ızhâra muhabbet etti. Bu zuhûr ve ızhâr ancak kendi zâtından, yine kendi zâtınadır. Vücûdda kendinden gayri birşey yoktur ki, ondan hafî olsun! Binâenaleyh bu hadîs-i şerîf, kable'z-zuhûr kendi kemâlâtının yine kendisine hafî olduğunu beyandan ibâretidir. Ya'ni, “Kable'z-zuhûr kendimden gizli olan kemâlâtımı, zevk-i şuhûdî ile bilinmeğe muhabbet ettim ve halkı bu zevk-i şuhûdî ile bilinmem için yarattım” demektir. Bunun ne gibi bir şey olduğu âtîdeki misâl ile tavazzuh eder:

Misâl: Kendisinde hattâtılık, ressamlık ve mi'marlık gibi birtakım sıfatlar bulunan bir kimse ızhâr edeceği levhalar ile binâların “kenz-i mahfî”sidir. Kendi kemâlâtını zevk-i müşâhede ile bilmek istediği vakit, kendinde olduğunu bildiği ve fakat görmediği bu levhaları tahrîr ve tersîm ve bu binâları inşa edip ızhâr eyledikten sonra “Ben bir gizli hazîne idim bu masnûâtı zevk-i müşâhede ile bilmek istedim ve bunları yaptım” der ve onları temâşâ edip san'atının kemâlâtını gördükde temeddüh eder. İşte eşref-i mahlûkât olan insanı âlem-i şehâdetde ızhârdan sonra Hak Teâlâ hazretlerinin فَبَارِكْ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ (Mü'minûn, 23/14) [“Yaratılanların en güzeli olan Allâh pek yücedir!”] buyurması bu ma'nâdandır.

صد هزاران خانه شاید ساختن

خانه بر کن کر عقیق این یمن

2530. Hâneyi kopar, zûrâ bu Yemen'in ahîkenden, yüz binlerce hâne yapmak
[2540] lâıyk olur.

"Hâne"den murâd, cism-i beşerî; "Yemen"den murâd, rûh; "akfık"den murâd, âsâr-ı rûhiyyedir. Ma'lûm olsun ki, ârifin cismânîyeti yıkılıp, rûhânîyete mübeddel olduktan sonra hal' (خلع) ve lebs (لبس) tarîkıyle her bir sûretde zâhir olmağa kâdir olur; ve bu sûretler misâli olan bedenlerin sûretleridir. Binâenaleyh ârif kendinin suver-i misâliyyesiyle âlemi seyr eder. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimizin kırk kimsenin hânesinde iftâr buyurdukları rivâyet olunur. Ve menâkıb-ı evliyâda bu hâlin nazâiri çoktur. Ya'ni, "Ey insan, beşeriyet hânesini yık ve rûhuna tebdîl et, zîrâ bu rûhun âsârından yüz binlerce böyle sûret-i beşerîyyede zâhir olmak mümkün olur."

گنج زیر خانه است و چاره نیست از خرابی هون مندیث و میست

2531. *Defîne ev altındadır ve çâre yokdur; sakın harâblıktan endîşe etme ve durma!*

Vücûd-ı hakîkî, senin vücûd-ı izâfî olan cismînin altındadır ve bu hâne-i cismînin o hakîkatin perdesi ve hicâbıdır. O hicâb ve perde kâim oldukça, o hakîkatin inkişâfına çâre yokdur. Binâenaleyh sakın cismînin harâblığından endîşe etme ve riyâzât ve mücâhedâtıdan aslâ tevakkuf etme!

که هزاران خانه از یک نقد گنج نان عمارت کرد بی تکلیف و رخ

2532. *Zîrâ gencin bir nakdinden binlerce hâneyi teklîfsiz ve meşakkatsiz ma'mûr etmek mümkündür.*

Zîrâ harâb olan cisim evinin altındaki defînenin bir nakdinden binlerce suver-i misâliyye evlerini külfetsiz ve zahmetsiz binâ ve ma'mûr etmek mümkündür.

Bu beytin ikinci mısra'ı ba'zı nüshalarda *می توان کردن عمارت بی رخ* ya'ni, "Zahmetsiz ma'mûr etmek mümkündür" sûretindedir; ve ba'zı nüshalarda *داهی می شود معمور بی تکلیف و رخ* ya'ni, "Binlerce hâne teklîfsiz ve zahmetsiz ma'mûr olur" sûretindedir.

عاقبت این خانه خود ویران شود گنج از زیرش یقین عریان شود

2533. *Âkıbet bu hâne muhakkak vîrân olur; defîne onun altından yakînen ur-yân olur.*

Bu cisim hânesi, tabîî ve ıztırârî olan ölüm sebebiyle muhakkaktır ki sonunda vîrân olur ve vücûd-ı hakîkî defînesi onun altından yakînen çırpılacak zâhir olur.

لیک آن تو نباشد ز انکه روح مزد ویران کردنتش آن فتوح

2534. *Fakat senin lâıykın olmaz, zîrâ ki rûha o fûtûh onu vîrân etmenin ücretidir.*

Fakat, ey cisim evinin ma'mûrluğuna çalışan kimse! Bu söylediğimiz defineyi ve hazîneyi bulmak senin lâıykın olmaz. Zîrâ o defineyi bulmak fûtûhu rûha nasıb olmak için, o hâne-i cismi bi'l-ihtiyâr riyâzât ve mücâhedât ile vîrân etmek îcâb eder. O fûtûh bu mevt-i ihtiyârının ücretidir.

چون نکرد آن کارمزدش هست لا تیس للإنسان إلا ما سعى

2535. *Uaktâki o kârı yapmadı, onun ücreti "lâ"dır; "insan için ancak sa'y eylediği şey vardır."*

Vaktâki bir kimse sonunda harâb olacak olan hâne-i cismîn ma'mûriyetine hasr-ı himmet edip, onun sıfatlarını riyâzât ve mücâhedât ile tahrîbe gayret etmedi; onun bu himmetinin ve gayretsizliğinin ücreti hiçden ibâret kaldı. Zîrâ sûre-i Necm'de olan âyet-i kerîmede, [وَأَنْ تَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى] (Necm, 53/39)] "İnsan için ancak sa'y ettiği amelin eseri ve neticesi vardır" buyrulur.

دست خالی بعد از آن تو کای دریغ این چنین ماهی نهان بد زیر میغ

2536. *Ondan sonra sen, "Ey yazık, böyle bir ay bulut altında nihân oldu!" diye elini çignersin.*

Eğer sen, hayât-ı dünyeviyyede çalışıp mevt-i ihtiyârî ile ölmezsen, mevt-i ızırârî ile ölüp, hâne-i cismîn harâb olduktan sonra, rûhun matlûb olan fûtûhdan mahrûm kalır. Ondandır da yazık ki, böyle bir ay, ya'ni, hakikat-i vücûd, bulut mesâbesinde olan vücûd-ı izâffînin sıfatları altında nihân oldu diye hasret çeker ve ellerini çignersin.

من نکردم آن چه گفتند از بهی گنج رفت و خانه و دستم نهی

2537. *"Ben iyilik cihetinden söyledikleri şeyi yapmadım; defîne ve ev gitti ve elim boşdur!"*

Dersin ki: "Ben enbiyâ ve evliyâ hazarâtının ibâdullâhın iyiliği için söyledikleri şeyi yapmadım ve nasihatlerini tutmadım. Bugün ise ızırârî ölüm vâsıtasıyla cisim hânesi yıkıldı ve defineyi de alıp götürdüler, iki elim boş kaldı!"

نیست ملک تو به بیعی یا شری

خانه اجرت گرفتی یا کری

2538. *Ücret yahud kirâ evini bir bey' ile ya bir şîrâ ile tutdun, senin mülkûn değil.*

"Kîrî", kirânın ve "şîrî", şîrânın imâle olunmuşudur. "Kîrâ", bir şeyin is-ti'mâline bedel olarak verilen ücret; "şîrâ'", satmak ve satın almak; "bey' ve şî-râ'", alış veriş ma'nâsınadır. Meselâ ücret-i yevmiyye ile veyâ aylık ve senelik kirâ ile verilen bir evi, o evin sâhibi ile vâkî' olan alış veriş sebebiyle, ondan alacağına mukâbil tutdun ve içinde sâkin oldun. Bilirsin ki bu ev senin mülkûn değildir. Bu beytin birinci mîsrâ'ı Hind nüshalarında و کری و خانه را اجرت گرفتی sū-retindedir. "Hâneyi ücret ve kirâ ile tutdun" demek olur.

تا در این مدت کنی در وی عمل

این کری را مدت او تا اجل

2539. *Bu kirânın müddeti ecele kadardır; nihâyet bu müddet içinde onda amel edersin.*

Tutduğun bu evin içinde, mukâvele müddetinin nihâyetine kadar oturabi-lirsin. Bu beyitlerde cism-i beşer kirâ ile tutulan hâneye veyâ dükkâna teşbîh buyurulmuşdur. Zîrâ bu cisim Hak'ın mülküdür, nitekim sûre-i Fetih'de وَلِلَّهِ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (Fetih, 48/14) Ya'ni, "Göklerin ve yerin mülkü Allâh'ın-dır" buyurulur. Vê ücret mukâbilinde olması budur ki: Hak Teâlâ hazretleri bu mülk-i vücûdu kullarına ibâdet etmeleri şartıyla iâre buyurdu; nitekim âyet-i kerîmede وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (Zâriyât, 51/56) ya'ni, "Biz cinni ve in-sanı ancak ibâdet etmeleri için yaradık" buyurulur. İbn Abbâs hazretleri "li-ya'bûdûn" kelimesini "li-ya'rîfûn" ile tefsîr buyurmuşdur; "Ma'rîfet için ya-ratdım" demek olur.

زیر این دکان تو مدفون دو کان

پاره دوزی می کنی اندر دکان

2540. *Dükkân içinde eskicilik ediyorsun; senin bu dükkânının altında iki ma'den vardır.*

Sana kirâ ile verilen bu cisim dükkânı içinde oturmuş eskicilik ve yama ya-mayıcılık ediyorsun; halbuki bu dükkânın altında iki ma'den, ya'ni, gümüş ve altın ma'denleri vardır. "Gümüş ve altın ma'denleri"nden murâd, ma'rîfet-i nefis ve ma'rîfet-i Hak'dır. Ma'rîfet-i nefis gümüş gibi ve ma'rîfet-i Hak ise al-tın gibi kıymetlidir; zîrâ yukanda izâh olunduğu üzere Hak Teâlâ bu cisim dükkânını kullarına ma'rîfet için vermiştir. Nitekim bu sûrh-i şerîfin rûhu da-

hi ma'rifetdir ki "Fe-ahbebtü en u'rafe" ["Bilinmeye muhabbet ettim"] buyurulmuştur. Ve bu iki ma'rifet bu cisim dükkânı altında mestûr ve mahfîdir.

هست این دکان کرایه زود باش تیشه بستان و تکش را می تراش

2541. *Bu dükkân kirâya mensûbdur; çabuk ol, baltayı al ve onun dibini yont!*

Ey insan, bu cisim dükkânı kirâlıktır ve âriyetdir; çabuk ol, riyâzet ve mücâhede baltasını al ve onun dibi ve köktü olan sıfât-ı nefsânîyyeyi yont!

تا که تیشه ناگهان بر کان نهی از دکان و پاره دوزی واره می

2542. *Tâ ki ansızın baltayı ma'den üzerine koyasın, dükkândan ve eskicilik-den kurtulasın.*

Tâ ki o riyâzet ve mücâhede baltasını vura vura ansızın bu iki ma'rifet ma'denleri zuhûr ede ve sen dahi bu âriyet ve kirâlık olan cism-i kesifden ve eskicilik edip, dâimâ o cism-i kesifî gıdâlar ve ilâçlar ile yamamakdan kurtulasın.

پاره دوزی چیست خورد آب و نان می زنی این پاره بر دلق گران

2543. *Yama dikicilik nedir? Su içmek ve ekmek yemektir. Bu yamayı sakîl eski libâs üzerine vuruyorsun.*

Bu cism-i kesif, yamalardan sakîl bir hâle gelmiş olan eski bir libâs gibidir. Sen ise su ve ekmek yamalarıyla bu eski libâsı yamamak ile meşgûlsün.

هر زمانی دَرْدُ این دلق تنت پاره بر وی می زنی زین خوردنت

2544. *Senin bu eski libâs olan tenin her bir zaman yırtılır; sen bu yemekden onun üzerine yama vurursun.*

Senin eski libâs mesâbesinde olan bu cismin, acıkmak ve gıdâya muhtâç olmak sûretiyle her zaman yırtılır. Sen dahi yemek yemek ve su içmek sûretiyle onun yırtığını yamamağa çalışırsın.

ای ز نسل پادشاه کامیار با خود آ زین پاره دوزی نگ دار

2545. *Ey ikbâl sâhibi olan pâdişâhın neslinden bulunan kimse! Kendine gel, bu yama dikicilikden âr tut!*

"Pâdişâh-ı kâmyâr"dan murâd, şurrâh-ı kirâmın buyurdukları gibi cismen "ebu'l-beşer" olan Âdem (a.s.) ve rûhen "ebu'l-ervâh" olan (S.a.v.) Efendi-

miz'dir. Ve hakikat-ı muhammediyye bilcümle eşyâyı muhîf olduğundan, idrâk sâhibi bilcümle efrâd-ı beşere, o hakikatın neslinden denilmek münâsib olur. Ya'ni, "Ey pâdişâh-ı kâmyârın neslinden olan insan! Kendine gel, bu cisim dükkânı içinde yamacılık mesâbesinde olan yemek ve içmek hazzına müstağrak olmaktan utanı!"

پارهٔ بر کن از این قعر دکان تا بر آرد سر بیش تو دو کان

2546. *Bu dükkânın dibinden bir parça kopar, tâ ki senin önünde iki ma'den baş çıkarsın!*

Bu cisim dükkânının dibi olan nefsanî sıfatlardan riyâzet ve mücâhede ile bir parçasını kopar ve izâle et, tâ ki senin önünde ma'rifet-i nefs ve ma'rifet-i Hak ma'denleri zâhir olsun!

پیش از آن کین مهلت خانهٔ کبری آخر آید تو نبرد زو بری

2547. *Ondan evvelki kirâ evinin mühleti âhir gele; sen ondan menfaat götürmedin.*

Bu beyt-i şerîf, yukarıki beytin mütemmimidir. Ya'ni, "Kirâlık bir hâne mesâbesinde olan bu cismin mühleti bitmeden ve hâl-i mev'û gelmeden evvel bu dükkânın dibini kaz da, iki ma'deni çıkar; zirâ kirâlık dükkânın müddet-i icân biter ve sen de ondan bir menfaat istihsâl etmemiş olursun."

پس ترا بیرون کند صاحب دکان وین دکان را بر کند از روی کان

2548. *İmdi dükkân sâhibi seni dışarıya eder ve bu dükkânı ma'den cihetinden koparır.*

İmdi müddet-i icâre münkaziye olunca ve eccl-i mev'ûd gelince, bu cisim dükkânının sâhibi olan Hak Teâlâ seni dışarıya çıkarır ve bu cisim dükkânını vech-i hakikîsinin zuhûru için koparır. Zirâ Kur'ân-ı Kerim'de **كُلُّ شَيْءٍ مَّا لَكَ** (Kasas, 28/88) ya'ni, "O'nun vech-i hakikîsinden ve Zât'ından gayri olan her şey hâlikdir; hüküm O'nundur ve O'na rücû olunur" buyrulur.

تو ز حسرت گاه بر سر می زنی گاه ریش خام خود بر می کنی

2549. *Sen hasretiden gâh başına vurursun, gâh kendinin ham olan sakalını koparırsın.*

کای دریغا آن من بود این دکان کور بودم بر نخوردم زین مکان
 2550. Ki, "Ey bu dükkân benim lâıyıkım idi, kör oldum, bu mekândan meyve
 [2560] yemedim!"

Cisim dükkânının mühleti münkaziye olup, ölüm geldiği vakit, hasretle döğünüp dersin ki: "Eyvâh, bu dükkân benim idi, ben bu dükkânın içindeki defineyi göremedim, kör oldum, bu mekândan intifâ' edemedim!"

ای دریغا بود ما را برد باد تا ابد یا حسرتا شد للعباد
 2551. "Ey yazık, bizim vücûdumuzu yel götürdü, kullar için ebede kadar "yâ
 hasretâ!" oldu."

Ya'ni, dersin ki: "Yazıklar olsun! Nasıl ma'rifete vesîle olan bizim vücûd-ı izâfîmizi yel mesâbesinde olan hevâ-yı nefsânî kaptı götürdü. Şimdi bizim gibi kulların feryâdı ebede kadar "yâ hasretâ!" nidâsı oldu. Bu beyt-i şerifde العباد عَلَى الْيَاسِرَةِ (Yâsîn, 36/30) ["Ne yazık şu kullar!"] âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

غره شدن آدمی به ذکاوت و تصویرات طبع
 خویشتن و طلب ناکردن علم غیب که علم انبیاست

Benî-âdemin kendi zekâvetine ve tabiâtının tasvîrâtına mağrûr olması
 ve ilm-i enbiyâ olan ilm-i gaybı taleb etmemesi

"Girre", gaflet ve nisyân ve aldanmak ve tecrübesizlik ma'nâlarıdır.

دیدم اندر خانه من نقش و نگار بودم اندر عشق خانه بی قرار
 2552. "Ben evde nakış ve güzel sûret gördüm, evin aşkında kararsız oldum."

Kendi zekâvetine ve tabiâtının kendi kuvve-i hayâliyyesinde tasvîr ettiği sûretlere meftûn ve mağrûr olan kimse, ölüm vâsitasıyla nazarında hakîkatın inkişâfını gördüğü vakit der ki: "Ben cisim evinde birtakım nakışlar ve güzel tab'ıma mülâyim sûretler gördüm; onun için bu cismimin hânesine dört el ile sarılıp, onun aşkından karar edemez bir hâle geldim."

بودم از گنج نهانی بی خبر
ور نه دستیوی من بودی تبر

2553. "Gizli defîneden habersiz idim ve yoksa baltâ benim gûldestem olur idi."

"Destenbevî", itrîyât aksâmından yaptıkları bir yumaktır ki, dâimâ elde tutup kokları ve kokuları güzel olan şeyleri birbirine kanşunp elde tutarak koklamak Arabî'de [خلخة] "lahlaha" ve [شمامة] "şemmâme" derler. Portakal ve ayva gibi kokusu güzel olan her meyveyi koklamak için elde tutmak (*Burhân-ı Kâın*). Elde tutulan gül ve çiçek demetleri de bu kabîldendir. Bu kelimeyi "destenbû" sûretinde "yâ"sız dahi isti'mâl ederler. Ya'nî, "Ben bu cisim dükkânı altındaki gizli defîneden gâfil idim; eğer böyle bir define olduğundan haberim olaydı, riyâzet ve mücâhede baltası elimde bir gül demeti ve itrîyât yumağı hâlinde olurdu ve dâimâ elimden bırakmaz idim."

آه اگر داد تبر را دادمی
این زمان غم را تبراً دادمی

2554. "Âh, eğer baltanın hakkını vere idim, şimdi gama teberrâ verirdim!"

Birinci mısra'daki [تبر را] "teber râ", "teber" ile "râ" edâtından mürekkebdır ve ikinci mısra'daki "teberrâ", berî olmak ve bîzârlık ma'nâsıdır. Bu iki kelime arasında muhasenât-ı kelâmdan "cinâs-ı tâm" san'atı vardır. Ya'nî, "Âh! teessûf ve tahassûs ederim ki, riyâzet ve mücâhede baltasının hakkını verip, nefsin sıfatlarını yonta idim; şimdi bu kötü sıfatların çenberi içinde mahbûs kalmaz ve gamdan dahi berî olurum."

چشم را بر نقش می انداختم
همچو طفلان عشقها می باختم

2555. "Gözü nakış üzerine aldım, çocuklar gibi aşklar oynadım!"

"Bu cisim hânesinde kuvve-i hayâliyyemde musavver olan sûretlere dandım ve kuvve-i aklîyyemi ve aklımın gözünü bu nakış ve sûretler üzerine atf ettim; çocuklar gibi o suver-i hayâl ile aşkbâzlıklar ettim!"

پس نکو گفست آن حکیم کامیار
که تو طفلی خانه پر نقش و نگار

2556. "İmdi o ikbâl sâhibi olan hakîm iyi söyledi ki, sen bir çocuksun, hâne nakış ve nigâr dolu."

"Hakîm"den murâd, Hakîm Senâyi-i Gaznevî (k.s.) hazretleridir. Kendileri Hâce Yûsuf Hemedânî hazretlerinin mürididir. 525 sene-i hicriyyesinde vefâtı rivâyet olunur. Bu beyt-i şerîfdeki ma'nâ, o hazretin *Hadikatü'l-Hakîka*

ismindeki manzûm eser-i latîflerinden muktebesdir. *Hadîka*'nın bir ismi dahi *İlâhî-Nâme*'dir. *Hadîka*'daki bu ma'nâyı mukayyid olan beyit şudur:

همه اندر ز من بتوانست که تو طفلی و خانه رنگینست

"Benim sana bütün vasiyetim budur ki, sen bir çocuksun ve hâne rengindir."

Zîrâ insanın kendi hayâl-hânesinde icâd ettiği nakışlar ve sûretler ile oynaması ve eğlenmesi ancak çocukluktur.

در الهی نامه بس اندر ز کرد که بر آر از دودمان خویش گرد

2557. *Kendi düdmânından toz çıkar diye, İlâhî-Nâme'de çok vasiyet etti.*

"Düdmân", kavim ve kabîle demektir ki, bundan murâd, kuvâ-yı nefsâ-niyyedir. "Toz çıkarmak", mücâhede ve riyâzet süpürgesiyle bu kuvânın tozlarını süpürüp kalbi pâk etmek, ma'nâsıdır.

تمامی شرح کردن موسی علیه السلام با فرعون فضیلت چهار گانه

Mûsâ (a.s.)'ın Fir'avn'a dört fazîletin tamâmını şerh etmesi

Bu sûrh Ankaravî nüshasında yokdur, Hind nüshaları yazmıştır. Fihrist-de kolaylık olmak için derc ettim.

بس کن ای موسی بگو وعده سوم که دل من ز اضطرابش گشت گم

2558. "Ey Mûsâ kâfî kıl, üçüncü va'di söyle; zîrâ benim kalbim onun ıztrâ-bından gâib oldu!"

Bu beyt-i şerîfde Hz. Pîr efendimiz Fir'avn'ın kussasına rücû' buyururlar. Fir'avn dedi ki: "Ey Mûsâ, beyân ettiğin hakâyık ve nasâyih kâfidir; bu kadar ile iktifâ edip, imân ettiğim halde nâil olacağım dört fazîletin üçüncüsünü de söyle; zîrâ kalbim bu üçüncü fazîletin merâkından çırpınıp gâib oldu. Ya'ni, kalbim bu merâkda müstağrak olup, başka şey düşünemeyecek bir hâle geldi!" Ey kâri-i muhterem, ma'lûmun olsun ki, *Mesnevî-i Şerîf*'in bu kussaları geçmiş zamânın Mûsâ'sı ile Fir'avn'a mahsûs değildir. Âtem teceddüd-i emsâl

"İftikâd", gâib olmuş bir şeyi aramak ma'nâsındır. Ya'ni, "Hak Teâlâ hazretlerinin o keremi ki, cefâ ve ezâ âlemi olan bu vücûd-ı izâfî içinde sana bu mülk-i zâhiri ve saltanat-ı kâhiri verdi; bak ki vefâ âlemi olan, âlem-i rû-hânîyyet içinde o kerem-i ilâhînin seni arayıp bulmaması nasıl olur?"

گفت ای موسی چهارم چیست زود باز گو صبرم شد و حرصم فزود

2563. *Dedi: "Ey Mûsâ dördüncüsü nedir? Çabuk açık söyle, sabrım gitti ve hürsüm ziyâde oldu!"*

Fir'avn dedi: "Ey Mûsâ, îmânıma bedel nâil olacağım dördüncü fazîlet nedir, çabuk açıkça söyle; zîrâ onu anlamak husûsunda sabırsız oldum ve o fazîlete hürsüm ve tama'im ziyâde oldu."

گفت چارم آن که مانی تو جوان موی همچون قیر و رخ چون ارغوان

2564. *Dedi: "Dördüncü odur ki, sen delikanlı kalırsın, kılın zift gibi ve yû-zûn erguvân gibi!"*

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a cevâben dedi: "Dördüncü fazîlet odur ki, sen ecelin gelinceye kadar hiç ihtiyarlamazsın, saçın sakalın zift gibi kapkara ve yüzün dahi erguvân çiçeği gibi penbe olarak delikanlı bir halde kalırsın!"

رنگ و بو در پیش ما پس کاسد است لیک تو پستی سخن کردیم پست

2565. *"Bizim indimizde renk ve koku çok kâsiddir; fakat sen süflisin, biz de sözû süflî yaptık."*

Bizim gibi enbiyâ ve bizim vârislerimiz olan evliyâ indinde sûret âlemindeki renklerin ve kokuların aslâ l'tübân ve revâcî yokdur; zîrâ hepsi fânîdir ve âriyetdir ve fânî ve zâil olan şeylere gönül bağlamak, idrâkleri pek aşağı tabakada bulunan çocuklara ve çocuk meşrebinde olan adamlara yakışır. Sen de ey Fir'avn, onlar gibi süflisin, binâenaleyh biz de sözümüzü senin idrâkin mertebesine indirip, süflî yaptık."

افتخار از رنگ و بو و از مکان هست شادی و فریب کودکان

2566. *Renkten ve kokudan ve mekândan iftihâr, çocukların sevinmesi ve aldanmasıdır.*

Renkli libaslardan ve güzel kokulardan ve süslü mekânlardan iftihâr etmek, çocukların sevinmesi ve aldanması eseridir. Zîrâ renkli esvâb giyip, gü-

zel koku sürünmek ve müzeyyen evlerde oturmak ile iftîhâr etmek ucub ve kibir alâmetidir; ve ucub ve kibir ise çocukların işidir. İnsanın kıymeti bunlar ile değildir, ancak ilim ve irfân ile; ilim ve irfân ise ucub ve kibri izâle eder. Çünkü ilim ve irfân sâhibi olan bir kimse kendisinin mâhiyetini düşündüğü vakit, kendi bidâyetini ve bir uzv-i süflîden diğer uzv-i süflîye akıtılmış sümük parçası ve nihâyetini dahi, öldükten sonra bir lâşe ve cife ve bu iki murdar hâlin arasında da kendisini necâset hamalı bulur. İmdi böyle bir vücûdu süslemek, ona ne kıymet verebilir?

بیان این خبر کہ کَلِّمُوا النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ
لَا عَلَى قَدْرِ عُقُولِكُمْ حَتَّى لَا يَكْذِبُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

“Nâsa akılları mikdârınca söyleyiniz, kendi akıllarınız mikdârınca değil, tâ ki Allâh'ı ve onun Resûl'ünü tekzib etmesinler!” hadîs-i şerîfinin beyânındadır

چون کہ با کودک سر و کارم فناد هم زبان کودکانه باید گشاد

2567. 'Uaktâki çocuk ile muâmele vâki' oldu, çocukların dilini de açmak gerekdir.

“Ser u kâr”, muâmeleden kinâyedir, “üftâden” masdarıyla kullanılır (*Bahâr-ı Acem*). Ya'ni, “Çocuklar ile muâmele ve münâsebet vâki' olduğu vakit, onların idrâkine göre söz söylemek ve onların dillerini kullanmak lâzım gelir.” Ma'lûmdur ki, herkesin idrâkının fevkünde söz söylemek, o sözün red ve inkârını mücib olur. Bir çocuk nasıl ki kendi idrâki derecesinde sözler söylemek ve nasihatler etmek sûretiyle büyükler tarafından terbiye olunursa, kâmil insanlar dahi, nâkıs insanları o tarz üzere terbiye buyururlar. Velhâsıl çocuklar ile muâmeleye mecbûr olduğun vakit dersin:

کہ برو کتاب تا مرغ خرم یا مویز و جویز و فستق آورم

2568. Ki, “Mektebe git, tâ ki sana kuş satın alayım, yâhud kuru üzüm ve ceviz ve fısıtık getireyim!”

"Küttâb", burada mekteb ma'nâsınadır. Ya'ni, "Çocuğu mektebe teşvîk için, "Haydi çocuğum sen mektebe git, ben sana güzel bir kuş alırım, yâhud türlü türlü yemişler getiririm!" diyerek onun idrâk edebileceği şeyleri mükâfât olarak gösterirsin. Bunun gibi, mürşid-i kâmil dahi sâliklere, çalış, filân makâma gelirsin, o makâmda şöyle ve böyle zevklere nâil olursun derler; ve riyâzet ve mücâhedâta teşvîk ederler. Eğer onlara "Bu işin neticesi Hakk'ın vücûdu muvâcehesinde ezvâk-ı sûrî ve ma'nevîden keff-i yed edip, kendi vücûd-ı mevhumunu yok etmektir!" deseler, bunun ne demek olduğunu anlamazlar ve korkup kaçarlardı. Bunun gibi Mûsâ (a.s.) dahi Fir'avn'a anlıyacağı tarzda söyleyip, buyurur ki:

جز شباب تن نمی دانی بگیر
این جوانی را بگیر ای خر شعر

2569. "Farz et ki, tenin bu gençliğinden başkasını bilmezsin, ey eşek, gençliği de arpa tut!"

"Ey sûret-i zâhirenin meftûnu olan Fir'avn, farz et ki, sen cismin bu gençliğine meftûnsun, ondan başkasını bilmiyorsun. Ey eşek meşreblî, o gençliği de, senin fikrini besleyen ve cismini semirten arpa farz et!" Hind nüshalarının da ikinci mısra "این جوانی را بگیر ای خر" ya'ni, "Bu cıvanlığı da ey ayı pîr farzet!" demek olur.

هیچ آذنگی نیفتد بر رخت تازه ماند آن شباب فرخت

2570. "Yüzüne hiçbir buruşukluk düşmez, senin o mübârek gençliğin taze kalır."
[2580]

"Ajeng", ihtiyarlık sebebiyle vücûda ânz olan buruşukluk; "ferruh", mübârek ve hümâyûn ve zîbâ yüz ma'nâsınadır; *Letâifu'l-Lügâ*'ın beyânına göre aslı "fer-ruh"dur. "Fer", zîbâ ve yakışıklı demektir. Ya'ni, "Ey Fir'avn o meftûnu olduğun cismin gençliği devâm eder ve yüzünde aslâ buruşukluk olmaz; senin o yakışıklı ve mübârek gençliğin taze kalır."

نه نژند پیریت آید به رو نی قد چون سرو تو گردد دو تو

2571. "Ne senin yüzüne ihtiyarlığın pejmürdeliği gelir, ne de senin servi gibi boyun iki kat olur."

"Nejend", müteaddid ma'nâları vardır, burada "pejmürde" ma'nâsı münâsibîr ve "nûn"un kesriyle de ["nijend"] telaffuz ederler. Ba'zı nüshalarda "nejend" yerine "nişân" yazılmışdır: "Yüzüne ihtiyarlık âlameti gelmez" demek olur.

نی شود زور جوانی از تو کم نی بدندانها خللها یا الم

2572. "Ne delikanlılığın kuvveti senden nâkıs olur, ne de dişlere bozukluk, yâ-hud ağrı gelir."

نه کمی در شهوت و طمٹ و بَعَال که زنان را آید از ضعف ملال

2573. "Ne zevcelerin şehvet ve cimâ'ında eksiklik olur ki, kadınlara senin za'fından usanç gelir."

"Ba'l", Kāmûs'un beyânına göre "zevc ve zevce" ma'nâsınadır. Zevce de "ba'le" dahi derler. Cem'i "bâ'nın kesriyle "biâl" gelir. "Baûl" ve "baûle" dahi gelir. "Tams", cimâ' ma'nâsınadır; ve "şehvet", taâm şehveti ma'nâsına olmak da münâsibdir. Ya'ni, "Zevcelerin şehvet ve cimâ'ında eksiklik olmaz; zîrâ o cimâ' za'fından dolayı kadınlara erkekten usanç ve istikrâh gelir." Çünkü kadınlar kendi şehvetlerini tatmîn için kuvvetli zevc isterler.

آن چنان بگشایدت فر شباب که گشود آن مزده عکاشه باب

2574. Gençliğin ferî sana öyle açılır ki, Ukkâşe'nin müjdesi ona kapı açtı.

Ma'lûm olsun ki, bu Mesnevî-i Şerîf de Hz. Mevlânâ efendimizin âdet-i latîfleri, bir kıssa zımında, o kıssadaki eşhâsın ahvâl-i rûhiyyelerini hâiz olan her asrın insanlarını irşâd etmektir. Nitekim bu bahsın mevzû'u Mûsâ (a.s.) ile Fir'avn'dır; ve her asırda Fir'avn'ın ahvâl-i rûhiyyesini ve meşrebini hâiz olan zâlimler mevcûd olduğu gibi, onlara nasîhat edip, doğru yola da'vet eden kâmiller de vardır. Mürşid-i kâmil, ehl-i dünyâ olan Fir'avn meşrebindeki insanları îmân-ı resmî ve taklîdiden, îmân-ı hakîkiye da'vet edip der ki: "Ey sûret-perest, bu âlem-i sûrette hastalıklar ve illetler ve ihtiyarlığın icâbatı olan acz-i cisim vardır. Rûh ve ma'nâ âlemine dön ve îmân-ı hakîki ve yakînî ile mü'min ol ki, cism-i kesifin, ahkâmı altında zebûn olmaktan kurtulasın ve bu cism-i kesifin rûh-ı latîfe mübeddel olsun. Böyle olduğu vakit, sana öyle bir gençlik ferî ve revnakı açılır ki, ashâb-ı kirâmdan Ukkâşe (r.a.) hazretlerinin verdiği müjde, o gençlik revnakının kapısını açtı. Ya'ni, Ukkâşe hazretleri Resûl-i Ekrem Efendimiz'e verdiği müjde ile bu gençlik revnakının kapısını kendi üzerine açtı ve cennet ehlinen oldu. Ya'ni, cennet-i 'âcîl bulundu ki, bu cennet-i 'âcîl, cism-i kesifin ahkâmından kurtulup, rûh-ı latîfin ahkâmı ve te'sîri altına girmektedir.

Hz. Ukkâşe'nin kıssası budur ki: Resûl-i Ekrem Efendimiz'e, rebîü'l-evvel ayında âlem-i bekâyâ intikâl buyuracakları vahy olundu ve ölüm tecellî-i Zâ-

ti olduğundan, Zât-ı Hakk'a müstâk olan Server-i Âlem (s.a.v.) Efendimiz: "Safer ayının çıktığını her kim bana müjdeler ise, ben de onu cennet ile müj-delerim" buyurdular. Ashâb-ı kirâmdan Hz. Ukkâşe bu müjdeyi verdi. Nite-kim âûdeki sûrh-i şerîfde beyân buyurulur.

قوله عليه السلام من بشرني بخروج صفر بشرته بالجنة

Peygamber (a.s.)'ın "Her kim safer ayının çıktığını bana müjdeler ise, ben onu cennet ile müjdelerim" kavî-i şerifinin beyânı

احمد آخر زمان را انتقال
در ربیع اول آمد بی جدال

احمد آخر زمان را انتقال

2575. *Âhir zamânın Ahmed'ine intikâl, cidâlsız rebû'l-evvelde geldi.*

Ya'ni, âhir zamânın Hakk'a en ziyâde "Hamd-i kâmil ile hamd eden" bir zât-ı mübâreki olan Server-i Âlem (s.a.v.) Efendimiz'in âlem-i bekâya intikâli ehl-i Sünnet ve cemâat indinde cidâlsız ve ihtilâfsız rebû'l-evvel ayında vâ-ki' oldu. Hz. Resûl-i Ekrem'in bu ayda intikâlleri tevâtüren ve müttefikan vâ-ki' olan rivâyât ile sâbitdir. Şîa tâifesi safer ayında olduğunu iddiâ ederlerse de, bu iddiâ tevâtüre muhâlifdir.

عاشق آن وقت گردد او به عقل

چون خبر یابد دلش زین وقت نقل

2576. *Uaktâki onun kalbi bu vakt-i nakilden haber bulur, o akl ile o vaktin âşığı olur.*

Ya'ni, "Resûl-i Ekrem hazretleri keşf-i kalbî ile âlem-i bekâya nakl edecek-lerinden haberdâr oldu. O hazret-i Seyyidü'l-evvelin ve'l-âhirin, keşf-i aklî ile o vakt-i naklin âşığı oldu. Zîrâ aklın keşfi budur ki, bu vücûd-ı kesif, kendi kesâfetinden soyunmadıkça, kendi hakikati olan vücûd-ı latife kavuşamaz. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ümmet-i merhûmesinden ölümün âşıkları çok-
dur. Ezcümle Hallâc-ı Mansûr hazretleri Cenâb-ı Hak'dan harâbî-i zâhiri ve hedm-i vücûdu taleb edip derdi: *الهي أفنيت ناسوتي في لاهوتيك فيحق ناسوتي في لاهوتيك* Ya'ni, "Îlâhî, nâsûtiyetimi senin lâhûtiyetinde ifnâ et-

tüm, binâenaleyh lâhûtiyetim hakkı için benim katlime sa'y edenlere rahmet eyle!" Ve Hz. Pîr efendimiz dahi şöyle buyurmuşlardır. Beyit:

هر که بمیرد شود دشمن او دوست کام دشمنم از مرگ من کور شود والسلام
"Her kim ölürse, onun düşmanı keyifle bâde-nûş olur, benim düşmanım benim ölümümden kör olur vesselâm!"

Ve diğer bir beyitte şöyle buyururlar:

چون نعرهء الصلا بر آید ما رقص کنان زدر در آئیم
"İntikâl için "essalâ!" na'rası geldiği vakit, biz âlem-i bekanın kapısından oynayarak gireriz."

چون صفر آید شود شاد از صفر که پس این ماه می سازم سفر
 2577. *Uaktâki safer gelir, bu aydan sonra sefer yapacağım diye, saferden şâd olur.*

Safer ayı geldiği vakit, Resûl-i zîşân Efendimiz, ben bu aydan sonra, ma'sûk-i hakîkî olan Hâlık'ım tarafına sefer edeceğim ve âlem-i kesâfetden kurtulup, âlem-i letâfete kavuşacağım, diye safer ayından mesrûr olur.

هر شبی تا روز زین شوق هدی ای رفیق راه اعلی می زدی
 2578. *Her bir gece, gündüze kadar bu hüdânın şevkından "Ey a'lâ yolun refîkı!" derdi.*

"Zeden", masdannın ma'nâ-yı aslîsi "vurmak"dır; fakat *Burhân-ı Kâtı*'ın beyânına göre, bu masdar mürekkeb olduğu vakit, pekçok ma'nâda isti'mâl olunur. Burada da, "demek" ve söylemek ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Resûl-i zîşân Efendimiz vakt-i rihleti gelinceye kadar, her gece, gündüze kadar *اللهم انت الرفیق الاعلی* ya'ni, "Ey benim Allâh'ım, sen refîk-i a'lâsın!" diye hitâb buyururlardı." Beyt-i şerîfdeki "hüdf", "hüdâ" kelimesinin imâle olunmuşu olursa, "doğru yola gitmek"e denir ki, "reşâd" ma'nâsındadır; ve "doğru yola delâlet" etmek ma'nâsındadır. Ve eğer "he"nin fethi veyâ kesri ve "dâl"ın sükûnuyla "hedy" ve "hidiy" olursa, "yol ve revîş" ma'nâsına gelir ki, beyt-i şerîfin ma'nâsına bu ikinci vecih daha muvâfıktır. Ya'ni, "Ma'sûkun yolunun şevkinden, ey a'lâ yolun refîkı!" derdi. Ankaravî hazretleri bu hadîs-i şerîfî *اللهم اغفر لی وارحمنی والحقنی بالرفیق الاعلی* veyâ *اللهم الرفیق الاعلی* sûretinde

nakl etmiştir ve Hind şârihlerinden Bahrü'l-Ulûm ve İmdâdullâh (kuddise sırruhumâ) hazarâtı dahi اللّٰهُمَّ اِنْتَ الرَّفِيقُ الْاَعْلٰی tarzında nakl etmişlerdir. Bu ikinci rivâyet beyt-i şerîfin ma'nâsına tevâfuk etmektedir. وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ (Hâdîd, 57/4) Ya'ni, "Nerede olursanız O sizinle berâberdir" âyet-i kerîmesi mücibince Hak Teâlâ hazretleri dünyâda ve ukbâda dahi refîk-ı a'lâdır, ancak bunun böyle olduğunu bilen bilir.

گفت هر کس که مرا مژده دهد چون صفر پای از جهان بیرون نهد

2579. *Dedi: "Her kimse ki, bana müjde verir, safer, ayağını cihândan hârice, koyduğu vakit."*

Ya'ni, Resûl-i Ekrem hazretleri ashâb-ı kirâmına hitâben buyurdu ki: "Her kim safer ayının çıktığını bana müjde verirse ve derse:"

که صفر بگذشت و شد ماه ربیع مژده ور باشم مر او را و شفیع

2580. *"Ki, safer geçti ve rebî' ayı oldu, ben de ona müjdecî ve şefî' olurum."*
[2590]

گفت عکاشه صفر بگذشت و رفت گفت جنت مر ترا ای شیر زفت

2581. *Ukkâse dedi ki: "Safer geçti ve gitti!" "Ey koca arslan muhakkak cennet senin içindir!" buyurdu.*

Müjde-i Resûlullâh üzerine Hz. Ukkâse: "Yâ Resûlallah safer ayı geçti gitti!" diye haber verdi. Server-i âlem Efendimiz dahi: "Ey koca arslan, muhakkak cennet-i 'acili ve âcili kazandın!" buyurdu.

دیگری آمد که بگذشت آن صفر گفت عکاشه ببرد از مژده بر

2582. *Bir başkası "O safer geçti!" diye geldi. "Müjdeden nef'i Ukkâse götürdü!" buyurdu.*

Hız. Ukkâse'den sonra ashâb-ı kirâmdan diğer birisi geldi ve: "Yâ Resûlallah safer ayı geçti!" diye haber verdi. Resûl-i Ekrem hazretleri buyurdular ki: "Bu müjdeyi senden evvel Ukkâse getirdi ve müjdenin mükâfâtı olan cenneti de aldı." Bu beyt-i şerîfde insân-ı kâmilin emrini ifâ için sür'at ve acelede hayır ve menfaat olduğuna işâret buyurulur.

پس رجال از نقل عالم شادمان و ز بقایش شادمان این کودکان

2583. *Binâenaleyh ricâl âlemin naklinden mesrûrdurlar; ve onun bekâsından bu çocuklar mesrûrdurlar.*

"Ricâl"den murâd, kendi mebbeine vâsıl olan evliyâ-yı kirâmdır ki, onlara "bâliğ" dahi derler. Ve "çocuklar"dan murâd, dahi, henüz bu mertebeye bülûğa vâsıl olamayan efrâd-ı beşerdir. "Bülûğ ve hürriyet" hakkındaki tafsîlât Aziz Neseffî hazretlerinin *Bülûğ ve Hürriyet* risâlesinde mündemidir, burada zikri uzun olur. Ya'ni, bu hayât-ı dünyeviyyede tecelliyât-ı zâtîyyeye mazhar olan ricâlullâh, bu tecellînin devâmına mâni' olan bu âlem-i kesâfetden ölüm vâsıtasıyla intikâl etmelerinden memnûn ve mesrûrdurlar; ve bu tecellîden bîhaber olan efrâd-ı beşer ki, onlar çocuklar gibi laib ve lehvdan ibâret olan bu hayât-ı dünyeviyyeye aldanmışlardır; onlar bu hayât-ı dünyeviyyenin bekâsından ve devâmından memnûn ve mesrûrdurlar." Birinci musrâ'daki "pes", Hind nüshalarında "bes" yazılmıştır. "Bes ricâl", "çok ricâl" demek olur.

چون کہ آب خوش ندید آن مرغ کور پیش او کوثر نماید آب شور

2584. Çünkü o kör olan kuş latîf suyu görmedi, onun önünde acı su kevser görünür.

"Kuş"tan murâd, rûhdur; "latîf su"dan murâd, hayât-ı hakîkî; ve "acı su"dan murâd, hayât-ı fânîdir. Ya'ni, "Bu hayât-ı dünyânın meftûnu olan efrâd-ı beşerin rûhları, hayât-ı hakîkiyye ve bâkiyyeyi görmediğinden, onların indinde bu hayât-ı fânîye, kevser suyu gibi latîf görünür ve aslâ bu hayâtından ayrılmak istemezler."

همچنین موسی کرامت می شمرد که نگردد آب اقبال تو درد

2585. "Senin ikbâlinin suyu tortu olmaz!" diye Mûsâ böyle kerâmet sayardı.

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a: "İmân ettiğin takdirde, senin ikbâlinin suyu, hâdisât-ı müellime ile tortulanmaz ve sâf olarak müreffehen yaşarsın!" diye bir takım kerâmetleri ve faziletleri saydı.

İkinci musrâ' Hind nüshalarında هم بدینسان بی قدم ره می سپرد üslûbu ile dahi kademsiz yol tevdi' etti" Ya'ni, Mûsâ (a.s.) bu fezâilî ta'dâd etmek üslûbu ile de Fir'avn'a kademsiz ve adım atmak zahmeti olmaksızın salâh yolunu tevdi' etti ve gösterdi, demek olur.

گفت احسنت و نکو گفتم و لیک تا کنم من مشورت با یار نیک

2586. Dedi: "İhsân ettin ve iyi söyledin, velâkin tâ ki ben iyi dost ile mesveret edeyim!"

"Nikû güftü", "ahsente" ta'bîr-i Arabî'sinin tefsîridir. "Tâ künem" de "tâ" terâhî içindir. Ya'ni, Fir'avn, Mûsâ (a.s.) a cevâben dedi ki: "Güzel söyledin, fakat evvelen iyi dost ile meşveret edeyim de, kabûl mes'elesini sonraya bırakalım!" demek olur.

مشورت فرعون با آسیه در ایمان آوردن به موسی علیه السلام

Mûsâ (a.s.)a îmân getirmek husûsunda Fir'avn'ın Âsiye ile meşvereti

باز گفت او این سخن با آسیه گفت جان افشان بر این ای دل سیه

2587. O bu sözü Âsiye'ye açık söyledi, dedi: "Ey kalbi kara, bunun üzerine can saç!"

Yukarıda 2585 numaralı beyitte de îzâh olunduğu üzere bu bahis, her asrın ehl-i dünyâsı olan zaleme ile, insân-ı kâmiller arasındaki münâsebâtın dekâyına işaret buyrulur. Binâenaleyh kıssayı yalnız bu vücûd-ı kevnîden geçmiş olan Mûsâ (a.s.) ile Fir'avn arasındaki münâsebâta hasır etmek muvâfık değildir. "Âsiye", Fir'avn'ın zevcesinin adı olmakla berâber, lügatde "direk" ma'nâsına olup, binânın kıvâmına sebebedir. Rûh dahi binâ-yı cismînin kıvâmına sebebedir. Binâenaleyh "Âsiye"den murâd, rûh ve akıl; "Mûsâ"dan murâd, insân-ı kâmil. "Hâmân"dan murâd, nefis ve şeytan; ve "Fir'avn"dan murâd, rûh ve nefsi câmi' olan şahs-ı beşerdir. İnsân-ı kâmil mülâyim ve doğru sözler ile ehl-i dünyâyı tarik-ı Hakk'a da'vet ettiği vakit, rûhu ve aklı ile meşveret eder; fakat nefis onu, insân-ı kâmile tebaiyetden vazgeçirir. "Can saçmak"dan murâd, rûh-i hayvânînin fedâsıdır. Ya'ni, "Fir'avn, Mûsâ (a.s.)ın da'vetini ve îmânı mukâbilinde va'd ettiği faziletleri açıkça Âsiye'ye söyledi. Âsiye dahi ona dedi ki: "Ey nefsinin kötü sıfatlarıyla, kalbini karartmış olan Fir'avn, Hz. Mûsâ'nın bu da'veti üzerine sen rûh-ı hayvânînin icâbâtından geç ve onu fedâ et!"

بس عنایتهاست متن این مقال زود دریاب ای شه نیکو خصال

2588. "Bu makâlin metninde çok inâyetler vardır, ey hisâli iyi olan şâh, çabuk anla!"

"Mûsâ (a.s.)'ın bu da'vetinde sana söylediği sözlerin metninde ve zımnında, çok inâyetler vardır. Evvelen sende îmâna kabiliyet görmüştür; sâniyen sende dirâyet ve zekâvetin hasebiyle seni hükümdârlığa ehil görmüştür. Bunlar ise, insanın iyi hasletlerindendir. Ey bu hasletleri hâiz olan şâh, bu da'vetin zımnındaki inâyetleri tefekkür et ve anla!" Fir'avn'ın îmâna olan kabiliyeti حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ (Yûnus, 10/90) ["Boğulma hâline gelince: Gerçekten İsrâil Oğulları'nın inandığı Tann'dan başka tann olmadığına ben de îmân ettim!"] âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan îmânı ile sâbitdir; ve zekâveti ise, Mûsâ (a.s.)a وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ (Şuarâ, 26/23) ["Âlemlerin Rabbi dediğin de nedir?"] diye mâhiyyet-i ilâhiyyeden suâl etmesiyle anlaşılır ki, cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri Fass-ı Mûsevî'de bu bahsi tamâmiyle îzâh buyurmuştur.

وقت کشت آمد زهی پر سود کشت این بگفت و گریه کرد و گرم گشت .

2589. "Zirâat vakti geldi, ne güzel fâide dolu ekin!" Bunu söyledi ve girye etti ve harâretli oldu.

Birinci mısra'daki birinci "kış", zirâat ma'nâsıdır ve ikinci "keşt", "kâş-ten" masdarnın muhaffefi olarak isim masdardır, "ekin" ma'nâsıdır ve ikinci mısra'daki "geşt" oldu demektir. Ya'ni, "Âsiye dedi ki الدنيا مزرعة الآخرة ["Dünyâ âhiretin tarlasıdır"] hadîs-i şerîfi mücibince bu hayât-ı dünyeviy-yende zirâat vakti geldi; ektiğin vakit ne güzel pür-fâide ekin olur dedi ve ağladı ve harâretlendi." Ma'lûmdur ki, rûh hakîkatı işitdiği vakit, pek çabuk müteessir olup harâretlenir.

بر جهید از جا و گفتا بخ لك آفتابی تاج گشت ای کَلَّا

2590. Yerinden sıçradı ve dedi: "Saâdet sana, ey kalcik, bir güneş sana tâc oldu!" [2600]

Âsiye müteessir olup yerinden sıçradı ve Fir'avn'a dedi ki: "Ey ma'nâsının başı îmândan ârî ve kabak gibi olan kalcik, ne mutlu sana ki, bir saâdet güneşi bu kel başına tâc oldu!"

عيب كل را خود بهوشاند كله خاصه چون باشد كله خورشيد و مه

2591. "Kelin aybını muhakkak külâh örter, husûsiyle külâh güneş ve ay olursa."

İkinci mısra'da "çün" şart içindir. Ya'ni, "Kelin kelliğini ve aybını, başına giydiği külâh örter. Husûsiyle o külâh güneş ve ay olursa, kâmilen aybı ve

kusuru örter." Fir'avn'ın sûret-i bâtinesinin başı sıfât-ı rûhâniyye saçlarından ârî ve îmân güneşinden ve irfân ayından külâh olduğuna işâret buyurulur.

هم در آن مجلس که بشنیدی تو این چون نگفتی آری و صد آفرین

2592. "Hem sen o meclisde ki bunu işittin, niçin evet ve yüz âferin demedin!"

این سخن در گوش خورشید ارشدی سرنگون بر بوی این زیر آمدی

2593. "Eğer bu söz güneşin kulağına gide idi, bunun ümîdi üzerine tepe taklak aşağıya gelirdi."

"Bûy", koku ma'nâsına geldiği gibi, diğer müteaddid ma'nâları da vardır. Burada ümîd ve arzû ve hâşiş ve tama' ma'nâları münâsibdir. Ya'ni, "Mese-lâ Mûsâ (a.s.) gibi ülü'l-azm bir peygamberin ve insân-ı kâmilin bu da'veti-ni ve va'd ettiği fazâilî güneş ısıtmış olsa idi, kendi mahrekini terk edip, bu fazâilin tama'ından tepe taklak olarak aşağıya gelir idi."

هیچ می دانی چه وعده است و چه داد می کند ابلیس را حق افتاد

2594. "Hiç bilir misin ne va'ddir ve ne atâdır? Hak İblîs'i iftikâd ediyor."

"İftikâd", mihribanlık ve gamhârlık etmek ve gâib olmuşu arayıp sormak. "Ey Fir'avn, hiç bilir misin ki, bir nebiyy-i zîşânın ve insân-ı kâmilin va'di ve atâsı nedir? Hak Teâlâ hazretlerinin İblîs'i sorması ve araması kabîlindendir." Zîrâ nebî ve vefî Hak'dan ayrı değildirler. Onların va'di ve atâsı Hakk'ın va'di ve atâsidir. Onların huzûru, Hakk'ın huzûrudur. Nitekim cenâb-ı Pîr eferidimiz II. cildin 2149, 2150 numaralı beyitlerinde şöyle buyurmuşlar idi:

هر که خواهد همنشین با خدا او نشیند در حضور اولیا

از حضور اولیا گر بگسلی تو هلاکی ز آن که جزوی نی کلی

"Her kim Hudâ ile berâber oturmak isterse, o evliyânın huzûrunda otursun. Eğer huzûr-ı evliyâdan münkâtı' olursan, sen helâke mensûbsun; zîrâ ki cüz'sün, küll değilsin."

Ve Dîvân-ı Kebîr'lerinde de şöyle buyururlar:

ای اولیای حق را از حق جدا شمرده گر ظن نیک داری بر اولیا چه باشد

"Ey Hakk'ın evliyâsını, Hak'dan ayrı saymış olan kimse, eğer evliyâyâ hüsn-i zannedersen ne olur!"

چون بدین لطف آن کریمت باز خواند ای عجب چون زهره ات بر جای ماند

2595. "Uktâki o kerîm seni bu lûtufl ile açık da'vet etti; ey aceb, senin ödün nasıl yerinde kaldı?"

"Mûsâ (a.s.) gibi bir kerîm, seni böyle lutuflar va'di sûretiyle îmâna da'vet etti. Nasıl oldu da onun heybetinden ödün patlamadı da, yerinde kaldı?" Zî-râ onun da'veti, Hakk'ın da'veti idi ve o Hak'dan ayrı değil idi.

زهره ات ندیدد تا ز آن زهره ات بودی اندر هر دو عالم بهره ات

2596. "Senin ödün yırtılmadı, tâ ki senin o ödünden, her iki âlemde sana behre olaydı."

"Öd"den murâd, vehm-i enânîyyetdir; zîrâ o vehm-i enânîyyet yırtılınca, her iki âlemin hakîkatı olan Hak zâhir olur ve vehm-i enânîyyeti zâil olan kimsenin behresi ve nasibi dünyâda ve âhiretde Hakk'ı müşâhede olur.

زهره کتر بهر حق او بر درد چون شهیدان از دو عالم بر خورد

2597. "Bir öd ki, o Hak için yırtılır, şehîdler gibi iki âlemden müntefi' olur.

"Bir vücûd-i vehmî ki, o Hak için yırtılır ve fedâ edilir, şehîdler gibi dünyâdan ve âhiretten menfaat bulur." Nitekim şehîdler hakkında Âl-i İmrân sûresinde şöyle buyrulur: *وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ* (Âl-i İmrân, 3/169-170) Ya'ni, "Allah yolunda öldürülenleri ölüler zannetmeyiniz, belki diridirler ve Rab'lerinin indinde rızıklandırılır. Allah'ın kendi fazlından onlara verdiği şey sebebiyle ferahlanırlar."

غافلای هم حکمتست و این عمی تا بماند لیک تا این حد چررا

2598. Gâfillik ve bu körlük dahi hikmetdir, tâ ki kala, fakat niçin bu hadde kadar?

Ya'ni, "Bu vücûd-ı mevhum vâsıtasıyla, birtakım esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin ahkâm ve âsânı zâhir olmak için, umûr-ı dünyâyâ dalıp, bir ism-i Zâhir'in ahkâmında müstağrak olup, ism-i Bâtın'ın ahkâmından gâfil ve kör olmak dahi hikmetdir. Fakat enbiyânın ve evliyânın da'vetini ve irşâdâtını reddedecek kadar bu gaflet ve körlük niçin devam etmelidir?" Ma'lûm olsun ki, gaflet iki nevi'dir. Birisi kable'l-vukûf olan gafletdir ki, bu gaflet chele-i halkın ve ehl-i dünyânın gafletidir. Bu gaflet onların hâl-i tabîsî olduğundan, tedâriki için tekellûfe hâcet yokdur. Diğerî ba'de'l-vukûf olan gafletdir ki, bu gaflet

ehlullâhın gafletidir ve bu gafletin tedârîki müşkildir ve tekellûf lâzımdır. Nitekim *Nefehâtü'l-Üns*'de mezkûrdur ki, Ebû Hamza-i Bağdâdî (k.s.) لولا الغفلة مات ya'ni, "Eğer gaflet olmasa idi, siddıklar zikrullâhın zevkinden can verirler idi" demiştir. Ve kezâ Ebu'l-Hüseyn Nûrî (k.s.) dâimâ elinde tesbîh tutar idi; ona dediler ki: تستجلب الذكر Ya'ni, "Tesbîh ile Hakk'ı zikir etmek mi istiyorsun?" Cevâb verdi ki: لا استجلب الغفلة Ya'ni, "Hayır, gaflet celb etmek istiyorum!" Bu gafletler hikmet-i ilâhiyyeye müsteniddir, zîrâ eğer gaflet olmasa nîzâm-ı âlem bozulur ve harâb olurdu.

غافلي هم حكمتست و نعمت است تا نبرد زود سرمایه ز دست

2599. *Sermâye elden çabuk uçmamak için, gâfillik dahi hikmetdir ve ni'mettir.*

Gaflet hakkındaki îzâhât-ı sâire I. cildin 2097 numarasına müsâdif olan,

استن این عالم ای جان غفلتست هوشیاری این جهان را آفتست

"Ey can bu âlemin direği gafletdir; ayıklık bu cihân için âfetdir!" beyt-i şerifinde de geçti.

لیک نی چندان که ناسوری شود ز هر جان و عقل رنجوری شود

2600. *Fakat o kadar değil ki, bir nasır ola, bir rencûrün canının ve aklının zehrî ola.*

Ya'ni, "Gaflet gerçi hikmet ve ni'mettir; fakat onun da bir derecesi vardır; eğer kat kat olup nasırlaşır, bir ma'nevî hastanın canının ve aklının zehri olacak dereceyi bulursa o gaflet belâdır ve ni'met değil, nıkmetdir." "Nâsûr", gözüün pınarında olan bir illetin adıdır ki, göz dâimâ yaşarır; ve ba'zan da mak'ad etrafında ve dış etlerinde de hâdis olur. Fârisî'den muarrebdir, "sâd" ile [ناصر] "nâsûr" dahi lügatdır.

خود که باید این چنین بازار را که بیک گل می خرد گلزار را

2601. *Halbuki böyle pazarı kim bulur ki, bir gül ile gülzârı satın alsın?*

Halbuki müstağrak olduğu gafletten uyanıp da, enbiyâ ve evliyânın da'vet pazarını kim bulur ki o pazarda enfûs ve emvâl satılıp, mukâbilinde cennet alınır. Nitekim âyet-i kerîmede إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمْ الْجَنَّةَ (Tevbe, 9/111) ya'ni, "Allâh Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukâbilinde satın aldı" buyrulur. İşte bu pazarda müşteri Hak'dır ve onun tellâlları enbiyâ ve evliyâ hazarâudır ve satıcılar da gafletten uyanan mü'minlerdir. İmdi bu alışveriş bir gül ile gülzârı satın almak demektir.

حبه را آمدت صد کان عوض

دانه را صد درختستان عوض

2602. *Bir dâneye yüz ivaz ağaçlıkları, bir paraya sana, yüz ivaz ma'deni!*

"Bu zikr olunan pazarda bir yemiş dânesine bedel olarak, yüz ağaçlıklar ve bostanlar; ve bir paraya bedel olarak dahi sana yüz altın ve gümüş ma'deni verilir." "Habbe", râyic olan paraların gayet küçük bir cüz'üdür, "bir para" diye tercüme etmek münâsib görüldü.

تا که کان الله له آید بدست

کان لله دادن آن حبه است

2603. *"Kâne lillâh" o habbeyi vermektir, tâ ki "kânellâhu leh" ele gelsin!*

Bu beyt-i şerîfde *له کان الله* Ya'ni, "Kim ki Allâh için olursa, Allâh onun için olur" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. "Bir habbe" ile abdin vücûd-ı mevhûmuna işâret buyrulur. Ya'ni, "Vücûd-ı mevhûmunu Allâh Teâlâ hazretlerinin emrinde ve irâdesinde fânî kılmak, bu pazara bir paralık nakid ile çıkmaktır ve bu hâl, "Allâh için olmak"dır; ve "Allâh için olmak" dahi, o habbeyi vermektir. Bunun mukâbilinde de "kânellâhu leh" ["Allâh onun için olur"] satın alınmış olur." Ma'lûmdur ki, insan pazara çıktığı vakit, sevdiği ve istediği şeyi satın alır. Abd bu pazarda vücûd-ı mevhûmunun nakdini irâde-i Hak muvâcehesinde sarf etmekle, Hakk'ı sevdiğini ve O'nu satın almak istediğini göstermiş olur. Ve bu alışveriş neticesinde de Allâh o abd için olur. Ve abdin vücûd-ı izâfî-i mevhûmu, vücûd-ı hakîkî-i Hak'da fânî olup, ondan Hakk'ın sıfâtı zâhir olur. Nitekim hadîs-i kudsîde *من احبني قتله ومن قتله فانا دينة* Ya'ni, "Kim ki beni severse, ben onu öldürürüm ve öldürdüğüm kimsenin diyeti de ben olurum!" buyurulmuştur. Bu beyt-i şerîfin hulâsası : "Vücûd-ı abdânîsini, vücûd-ı Hakkânîde fânî kılan kimse, vücûd-ı Hak ile bâkî olur" demektir.

هست شد ز آن هوی رب پایدار

ز آنکه این هوی ضعیف بی قرار

2604. *Zîrâ ki kararsız zayıf olan bu hüviyet, o dâim olan Rabb'in hüviyetinden mevcûd oldu.*

"Hüvî", "hüvv mensûb" ma'nâsıdır. Ve ekseriyâ "yâ" ile tâ-yı masdariyyet ziyâde edip "hüvviyyet" şeklinde isti'mâl edi[lir]; şahsiyet ve hakikat ve zât murâd olunur. Burada masdariyet "tâ"sı olmaksızın isti'mâl buyurulmuştur.

Ma'lûm olsun ki, hem Hakk'ın ve hem de abdin hüviyeti sâbitdir; fakat Hakk'ın hüviyeti mutlak ve abdin hüviyeti mukayyeddır ve Hakk'ın hüviyeti

hakîkî ve abdin hüviyeti ise izâfîdir. Meselâ suyun bir şahsiyeti ve hakikati olduğu gibi, buzun dahi bir şahsiyeti ve hakikati vardır; fakat buzun şahsiyeti kararsız ve zayıftır. Onun şahsiyeti ve hüviyeti buza nazaran daha devamlı olan suyun hüviyetinden ve şahsiyetinden mevcûd olur. Bu misâl gibi, abdin sebâtsiz ve fânî ve zayıf olan şahsiyeti ve hüviyeti, dâim ve bâkî olan Rabbü'l-âlemin hazretlerinin hüviyetinden ve onun vücûd-ı mutlakından mevcûd oldu.

هوى فانى چون كه خود با او سپرد گشت باقى دایم و هرگز نرد

2605. *Fânî olan hüviyet vaktâki kendisini ona teslim etti, bâkî, dâim oldu ve aslâ ölmedi.*

Abd, kendisinin fânî ve zayıf olan hüviyyet-i izâfîsini, dâim ve bâkî olan Hakk'ın hüviyyet-i mutlakasına teslim ettiği vakit, kendi sıfatlarından soyundu, o bâkî olan hüviyyet-i mutlakanın sıfatlarını giydi ve aslâ ölmedi.

همچو قطره خائف از باد و ز خاك كه فنا گردد بدین هر دو هلاك

2606. *Havadan ve topraktan korkan katre gibi ki, bu ikisi ile helâk olur.*

Ya'ni, insanın vücûd-ı izâfîsi denizden ayrılan bir katreye benzer. Katre kendi şahsiyetini ve taayyününü gâib edeceği mülâhazasıyla havadan ve topraktan korkar. Havadan korkar, çünkü katrenin kesâfetini bel' eder; ve topraktan korkar, çünkü toprak katreyi kendi zerrâtı arasına cezbe eder, neticede katrenin şahsiyeti gâib olur.

چون به اصل خود كه دریا بود گشت از تف خورشید و باد و خاك رشت

2607. *Vaktâki kendi aslı olan deryâya sıçradı, güneşin harâretinden ve havadan ve topraktan kurtuldu.*

Vaktâki güneşin harâretiyle topraktan tebâhhur edip havaya çıkar ve havada tekâsûf edip bulut olur ve bulutlar tekâsûf ederek yağmur olur, tekrâr su hâlinde denize dökülür; o katre güneşin harâretinden ve havadan ve topraktan kurtulur, ya'ni, istihâlâtdan yakasını kurtanır.

ظاهرش گم گشت در دریا و لیک ذات او معصوم و پا بر جا و نیک

2608. *Onun zâhiri deryâda gâib oldu; fakat onun zâtı ma'sûm ve ayağı yerinde ve iyidir.*

"Abdin katre mesâbesinde olan vücûd-ı unsurîsi ve taayyünü, vücûd-ı mutlak deryâsında eridi ve gâib oldu. Fakat onun ilm-i ilâhîde bir sûreti ve

ayn-ı sâbitesi var idi, o bilcümle istihâlâtdan mahfûz ve ma'sûm kaldı ve dâimâ yerinde durur." Zîrâ رایحة الایمان ما شمت ایمانın kokusunu koklamadı" demek olur. Ve o hoşdur ve latîfdir. Meselâ ressam bir resim levhasını yapacağı vakit, levhanın sûretini ilminde hazırlar, sonra ona hâriçde bir vücûd verir. Levhanın ressamın ilminde bir hakikatı sâbitdir, o mahv olmaz; fakat o hakikat dâimâ yerinde durur. Hâriçdeki levha ile berâber mertebe-i ilminden dışarıya çıkmaz; binâenaleyh bu vücûd-ı ilmi vücûd-ı hârici kokusunu koklamamıştır. Ve kemâl-i letâfette ressamın ilminde sâbitdir. Abdin hüviyeti de bu misâle muvâfıktır.

هین بده ای قطره خود را بی‌ندم تا ییابی در بهای قطره یم

2609. *Ey katre âgâh ol, kendini nedemsiz ver, tâ ki katrenin bahâsında denizi bulasın!*

Ey vücûdât-ı izâfiyyenin bir katresi olan abd, aslâ pişmân olmaksızın kendini vücûd-ı hakîki deryâsına ver! Tâ ki bu katre-i vücûdun bahâsı olarak vücûd-ı Hakkânî denizini bulasın!

هین بده ای قطره خود را این شرف در کف دریا شو این از تلف

2610. *Ey katre âgâh ol, kendine bu şerefi ver; denizin köpüğünde telef olmakdan emîn ol!*

"Ey katre mesâbesinde olan sâlik, âgâh ol, kendine vücûd-ı Hakkânî ile kâim olmak ve yaşamak şerefini ver ve bu şerefi bulmağa sa'y et! Denizin köpüğü mesâbesinde olan bu vücûd-ı izâfî âlemi içinde telef ve harâb olmakdan emîn ol!" Aziz Neseî hazretleri buyururlar ki: "Bir kimsenin rûhu, makâm-ı îmânda iken bedenden ayrılırsa, o rûhun terakkîsi felek-i Kamer'e kadar olur. Ve eğer makâm-ı ibâdetde iken mufârakat ederse, felek-i Utârid'e kadar olur. Velhâsıl dünyâda rûhu hangi makâmda iken mufârakat ederse rücû'u o makâma kadar olur. Fakat kendinin makâm-ı evveline kadar urûca kâdir olmayan kimseye azîm teessüf olunur. Bu hayât-ı dünyeviyyede iken makâm-ı îmâna erişmemiş olan kimsenin rûhu, bidâyetde hangi makâmdan gelirse gelsin, âsumâna urûc edemez. Âlem-i süflide kalır ve âlem-i süflî ise cehennemdir." Gerek beyt-i şerîfde ve gerek Aziz Neseî hazretlerinin izâhâtında sûre-i A'râf'da olan إِنَّ الَّذِينَ كَتَبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ (A'râf, 7/40) Ya'ni, "Bizim âyâtımızı tekzîb ve ondan istikbâr edenler için göğün kapıları açılmaz ve cennete giremezler" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

خود کرا آید چنین دولت به دست قطره را بحری تقاضاگر شده ست

2611. *Muhakkak böyle devlet kimin eline gelir, bir deniz katreyi takazâ-ger olmuştur.*

Muhakkak böyle bir devlet, ya'ni, insân-ı kâmilin senin ayağına kadar gelip seni da'vet etmesi devleti ve saâdeti kime nasîb olmuştur. Zîrâ katre mesâbesinde olan bir nâkısı, bir deryâ-yı hakikat olan kâmil taleb edici olmuştur.

اللہ اللہ زود بفروش و بخر قطره ده بحر پر گوهر بیر

2612. *Allâh için, Allâh için! Çabuk sat ve satın al. Bir katreyi ver, gevher dolu olan denizi götür!*

اللہ اللہ هیچ تأخیری مکن که ز بحر لطف آمد این سخن

2613. *"Allâh için, Allâh için! Hiçbir te'hîr etme, zîrâ bu söz lutuf denizinden geldi!"*

Ba'zı nüshalarda "bahr-ı lutf" yerine "ka'r-ı lutf" vâki'dir. Ya'ni, "Bu da'vet ve va'd husûsunu kabûl için, ey Fir'avn veyâ Fir'avn meşrebinde olan kimse, teahhür etme! Zîrâ bu sözler lutuf denizi veyâhud lutf-ı Hakk'ın ka'ri olan bir insân-ı kâmilden vâki' oldu."

لطف اندر لطف این گم می شود کاسفلی بر چرخ هفتم می شود

2614. *"Lutuf, bunun lutfu içinde gâib olur; zîrâ esfeli, yedinci felek üzerine gider."*

"Bu, insân-ı kâmilin sana karşı yaptığı lutuf içinde gâib olup, hiç mesâbesinde kalır." "Esfeli" deki "yâ", vahdet için olursa, en aşağı olan bir kimse; ve nisbet için olursa, "âlem-i süflîye mensûb olan bir kimse" demek olur. Ya'ni, "Zîrâ bu lutfun netîcesinde en aşağı olan bir kimse veyâhud âlem-i esfele mensûb olan bir kimse, yedinci felek üzerine urûc eder." Felek ile, merâtib-i nefse îşâret buyrulduğu takdirde, yedinci felek nefs-i kâmile ve sâfiye olur.

هین يك بازی فتادت بو العجب هیچ طالب این نیابد در طلب

2615. *"Âgâh ol ki, sana pek acib bir oyun vâki' oldu. Tâlîb bunu aslâ talebde bulamaz!"*

Ankaravî hazretleri "bâz" kelimesine iki türlü ma'nâ vermiştir. Birisi "oyun" ve diğeri "doğan" demektir. Her iki ma'nâya göre de "bâz"dan murâd, Mûsâ

(a.s.)ın Fir'avn'ı da'veti ve ona dört fazîlet va'd etmesidir. Bunun zımnında her asırdaki insân-ı kâmil ile insân-ı nâkıs arasındaki münâsebât mevcûddur. Ya'ni, "Ey Fir'avn, âgâh ol ki, sana pek acıb bir oyun veyâhud doğan kuşu düştü. Bir takım tâlibler bunu isterler de, bu talepleri içinde bulamazlar." Aşağıdaki kıssa-ya nazaran "bâz"ın doğan ma'nâsına olması daha müreccah görünür.

گفت با هامان بگویم ای ستیر شاه را لازم بود رأی وزیر

2616. Dedi: "Ey mestûre, Hâmân'a söyleyeyim, şâha vezîrin re'yi lâzımdır!"

Fir'avn, Âsiye'nin bu sözlerini dinledikten sonra dedi ki: "Ey nazar-ı halkdan örtünmüş olan Âsiye, Mûsâ'nın da'vetini ve va'dlerini vezîrim olan Hâmân'a da söyleyeyim; zîrâ şâha vezîrin re'yi de lâzımdır." "Mestûre" ta'biriyle rûha işâret buyurulur; zîrâ rûh, enzâr-ı hissiyyeden mestûrdur, ve Hâmân ile de nefse ve hevâ-yı nefse işâret buyurulur. Zîrâ akıl hem rûhu ve hem de nefsi dinler. Akılın va'd ettiği huzûzât, âcil (آجل) ve nefsin va'd ettiği huzûzât, âcil (عاجل) olduğundan, nefis ekseriyâ aklı çeler ve kendi tarafına meyl ettirir.

گفت با هامان مگو این راز را کور کمپیری چه داند باز را

2617. Dedi: "Bu sırı Hâmân'a söyleme! Kôr bir kocakarı doğanı ne bilir!"

Âsiye Fir'avn'a dedi: "Bu sırın vezîrin olan Hâmân'a söyleme! Zîrâ o fazâ-ili ve insân-ı kâmilin kadr ve menziletini anlayamaz; o gözünü ancak maddi-yâta dikmiştir; ilim ve irfânı takdîr edememek husûsunda kôr bir kocakarı hükmündedir. Kôr bir kocakarı av için terbiye edilmiş olan bir doğan kuşunu ne bilir?" Onun doğan ile olan muâmelesi âtûdeki kıssaya mutâbıktır.

قصه باز پادشاه و کمپیر زن

Pâdişâhın doğanı ve bunak kocakarı kıssası

باز اسپیدی به کمپیری دهی او ببرد ناخنش بهر بهی

2618. Bir beyaz doğanı bir koca karuya verirsin; o islâh için onun turnağını keser.

ناخنی که اصل کارست و شکار کور کمپیک ببرد کوروار

2619. *Bir tırnak ki, işin ve şikârin aslıdır; gör kocakarıcık körcesine keser.*

که کجا بوده ست مادر که ترا ناخنت زین سان درازست ای کیا

2620. *Der ki: "Ey ulu, senin anan nerededir ki, tırnağın böyle uzundur."*
[2630]

Meselâ av husûsunda mükemmel ta'lîm edilmiş ve işe yarayan kıymetli bir doğan kuşunu, bir bunak kocakarıya versen, o kuşun hey'etine bakıp onu beğenmez; onun şekil ve hey'etini ıslâh niyeti ile, uzun olan tırnaklarını keser. Halbuki tırnak av işinin yegâne bir âletidir ve aslıdır. Kocakarının akıl gözü kör olduğundan, o mühim uzvu keser de, der ki: "Vâh yavrum vâh! senin anan yok mu idi ki, bu uzun tırnaklarını kesip sana çeki ve düzen vermedi?" Böyle deyip o pis acûze doğana muhabbet ve şefkat vaktinde o biçârenin tırnağını ve gagasını ve uçamamak için dahi kanadını keser.

چون که تَتَمَاجَشْ دهد او کم خورد خشم گیرد مهرها را بر دَرَدْ

2621. *Vaktâki ona tutmaç verir, o az yer, öfkelenir, muhabbelleri yırtar.*

"Tutmaç", buğday unundan yapılan bir nevi' taâm (*Şemsü'l-Lügât*). "O acûze vaktâki doğana tutmaç denilen taâmdan verir, o hayvan alışmadığı bu taâmdan biraz yer, sonra yemekden vazgeçer. Acûze onun yemediğine öfkelenir ve muhabbet libaslarını yırtar da der."

که چنین تَتَمَاجْ پختم بهر تو تو تکبر می‌نمایی و عَتُوْ

2622. *Ki: "Senin için böyle tutmaç pişirdim; sen tekebbür ve serkeşlik gösteriyorsun!"*

"Utüvv", burada "mütekebbir olmak" ve "kibirlenmekde haddini tecâvüz etmek" ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı tekebbürü teşdîd için isti'mâl buyurulmuştur. Ya'nî, "Ey doğan, ben sana mahsûs olmak üzere a'lâ tutmaç pişirdim; sen ise onun kıymetini bilmeyip tekebbür ediyorsun ve tekebbürde de haddi tecâvüz ediyorsun!"

تو سزایی اینچنین رنج و بلا نعمت و اقبال کی سازد ترا

2623. *"Sen öyle meşakkat ve belânın lâyüküsün; ni'met ve ikbâl sana ne vakit nîzâm verir?"*

"Ey doğan, sen havalarda uçup, avlar arkasında koşmak ve hayvanlar ile boğuşmak gibi meşakkat ve belânın lâyıkısın ve böyle karışık hayatdan zevk alırsın. Senin önüne hazır pişmiş taâm gelmek gibi ni'met ve ikbâl, senin yaşıyışına nîzâm ve intizâm veremez."

آب تماجش دهد کین را بگیر گر نمی خواهی که نوشی ز آن فطیر

2624. O, "Bunu al!" diye tutmacın suyunu verir, eğer istemiyor ise, "O hamur-dan yiyesin!" der.

آب تماجش نگیرد طبع باز زال پررنجه شود خشمش دراز

2625. Doğanın tabiatı onun tutmaç suyunu tutmaz; acüze pür-rence ve onun öfkesi uzun olur.

Et yemeğe alışmış olan doğanın tabiatı, kocakarnın pişirdiği tutmacın su-yunu tutmaz. Kocakarı pek ziyâde incinir ve uzun uzadıya öfkelenir.

از غضب شوربای سوزان بر سرش زن فرو ریزد شود کل میغفرش

2626. Kadın öfkesinden sıcak çorbadı onun başı üzerine döker, onun miğferi kel olur.

"Miğfer", başa giyilen tolga ma'nâsındır. İtfâiye neferleri ateşten muhâ-faza için başlarına giyerler. Burada "miğfer"den murâd, doğanın başını setr eden tüyleridir. Ya'ni, sıcak taâmdan başı yanıp tüyleri dökülür.

اشک از آن چشمش فرو ریزد ز سوز یاد آرد لطف شاه دل فروز

2627. Yanmadan nâşî onun gözünden yaş dökülür; dil-fürûz olan şâhın lutfu-nu hatıra getirir.

Doğanın başı sıcak çorbadan yandığı için, gözleri yaşarır; gönül ferahlan-dıncı olan şâhın lutfunu hatırlar.

Ma'lûm olsun ki, bu kussada remiz ve işâret buyurulan ahvâl şudur: "Şâh"dan murâd, Hak Teâlâ; "doğan"dan murâd, enbiyâ ve onların vârisleri olan kümmelin-i evliyâ; "bunak kocakarı" dan murâd, ehl-i dünyâ ve ehl-i nefis; "tutmaç"dan murâd, huzûz-ı dünyeviyye; "tutmacın suyu"ndan mu-râd, ehl-i dünyânın re'y ve tedbîri; ve "tutmacın hamuru"ndan murâd, lez-zet-i fiiliyye-i dünyeviyyedir. Ya'ni, şâh-ı hakîkî olan Hak Teâlâ, enbiyâ ve evliyâsını ehl-i nefis olan ehl-i dünyâyı doğru yola ve hakîkate da'vet ve ir-

şâd için gönderir. Onlar kör kocakarı gibi, bu zevâtın kıymetini bilmeyip, onların turnakları ve gagaları ve kanatları mesâbesinde olan re'y ve tedbirlerini kat' edip, şikâr edememeleri için mevânî' icâd ederler; ve onlara kendilerinin meftûnu olduğu tutmaç mesâbesindeki huzûz-ı dünyeviyyeyi arz ederler ve onları hazz-ı dünyâyâ meyl ettirmek için, tutmacın suyu mesâbesindeki reylerini söylerler. O zevât-ı kirâm bundan yüz çevirirler. Sonra bu ehl-i dünyâ, onlara mansıb ve mal ve kadın gibi lezzât-ı dünyeviyyenin hâdimi olan mevâddı arz ederler. O zevât bunlara iltifât etmeyince, hiddet edip onlara tecâvüzât-ı fiiliyyede bulunurlar. Enbiyâ ve evliyâ-yı kirâm hazarâtı ondan müteessir olup "fenâ-fillâh" hâlinde lutf-ı Hakk'ı zikr ederler; ve "bekâ-billâh" mertebesinde halk ile meşgûl olup, onların îmân etmediklerine teessüf-hân olurlar. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in *يا ليت لم يخلق رب محمد* Ya'ni, "Ne olaydı Muhammed'in Rabb'i Muhammed'i yaratmasa idi!" buyurmalanı, bu mertebedeki lutf-ı ilâhîyi tezekkürden ve eşkıyanın hak ve hakikati kabûl etmelerine mebnî teessüfden nâşîdir.

ز آن دو چشم نازنین با دلال که ز چهره شاه دارد صد کمال

2628. *Nazlı nâzenîn olan iki gözden ki, şâhın çehresinde yüz kemâl tutar.*

Ya'ni, "Doğanın yaşları, nazlı nâzenîn olan iki gözünden akar ki, o iki göz şâhın yüzünden ve cemâlinden yüz kemâl tutar. "Şâh"dan murâd, Hak'dır; "çehresi"nden murâd, Hakk'ın Zât-ı mutlakıdır. "Yüz kemâl tutmak"dan murâd, insân-ı kâmilin cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhariyetidir.

چشم ما زاعش شده پر زخم زاع چشم نیک از چشم بد با درد و داغ

2629. *Onun çeşm-i mâ-zâğ, karganın zahmını dolu olmuştur. İyi göz, kötü gözden dertli ve dâğlıdır.*

"Çeşm-i mâ-zâğ" ta'biriyle sûre-i Necm'de *مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى* (Necm, 53/17) Ya'ni, "Basarı kaymadı ve haddini tecâvüz etmedi" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Resûl-i Ekrem hazretlerinin gözü Hakk'ın gayrine meyl ve râğbet etmedi" demek olur. "Zâğ", ya'ni, "karga"dan murâd, ehl-i nefis ve ehl-i dünyâ olan kimselerdir ki, hakkında "cife" buyrulan dünyâyâ tâlibdirlere ve kargalar gibi bu cifeye üşerler. "Zîrâ iyi gözler, kötü gözlerden dertli ve dâğlı olurlar." Ya'ni, ona kötü gözlerin nazarı değer demek olur. Zîrâ kötü gözden nazar değmesi Hak'dır; bu inkâr olunamaz. Çünkü el-yevm göze bakmak sûretiyle insanların manyetizma edildiği meydandadır.

چشم دریا بسطی کز بسط او هر دو عالم می نماید تار مو

2630. *Geniş deryâ olan göz ki, onun genişliğinden, her iki âlem kıl teli görünür.*
[2641]

"Bastatî", genişlik ve ihâta etmeklik ma'nâsınadır; "deryâ-bastatî" sıfat ile mevsûfun arasındaki kesre-i râbîta hazf olunmak sûretiyle yapılmış olan bir sıfat terkîbidir. Ya'ni, "Bahr-ı muhîr gibi geniş olan bir göz ki, o göz enbiyâ-nın ve onların vâris-i kâmillerinin gözüdür, o gözün vüs'at-ı ihâtasından, her iki âlem, ya'ni, dünyâ ve âhiret, bir kıl teli mesâbesinde görünür."

گر هزاران چرخ در چشمش رود همچو چشمه پیش قلم گم شود

2631. *Eğer binlerce felek onun gözüne giderse, deryâ önünde çeşme gibi gâib olur.*

Eğer bizim manzûme-i şemsiyyemiz gibi fezâda binlerce felek, o kâmilin gözüne görünse, denizin içine akıp, onun indinde gâib olan bir çeşme mesâbesinde olur. Nitekim Şehzâde'nin *Tefsîr-i Fâtîha Hâşiyesi*'nde beyân eylediği hadîs-i şerîfde ان الله تعالى خلق ماء الف الف قنديل وعلقها بالعرش والسموات والارض وما ya'ni, "Allâh Teâlâ milyonlarca kandil halk edip, onları arşa ta'lîk buyurdu; ve semâvât ve arz ve onlarda olan şeyler, hattâ cennet ve cehennem kâffesi bir kandil içindedir. Kandillerde olan şeyi Allâh Teâlâ'dan başka bir kimse bilmez" buyurulmuştur. İşte görüldüğü ki, bu hadîs-i şerîf bi'l-asâle insân-ı kâmil olan (S.a.v.) Efendimiz'in geniş nazarları önünde, her bir manzûme-i şemsiyye-nin bir kandil mesâbesinde görüldüğüne delildir.

چشم بگذشته از این محسوسها یافته از غیب بینی بوسنها

2632. *Bu mahsûslerden geçmiş göz gayb görücülükden büseler bulmuştur.*

Ya'ni, bu suver-i mahsûseye iltifât etmekden geçmiş olan göze, âlem-i gaybın perdesi açılır ve gayb görücülük hâli, onun gözünü öper, ya'ni, ona yaklaşıp,

خود نمی یابم یکی گوشه که من نکته گویم از آن چشم حسن

2633. *Halbuki ben bir kulak bulamıyorum ki, o güzel gözden bir nûkte söyliyeyim.*

"Güzel göz"den murâd, insân-ı kâmilidir. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber (k.s.) Fass-ı Âdemî'de insân-ı kâmil hakkında söyle buyurur: وهو للحق بمنزلة انسان العین Ya'ni, "Ve o insan Hak için gözbebeği menzilesindedir." Hz. Pîr-i dest-

gîr efendimizin burada beyân buyurmadıkları nükte her ne kadar ma'lûmumuz değil ise de, gerek *Fusûsu'l-Hikem*'de ve gerek *Mesnevî-i Şerîf*'de beyân buyurulmuş olan dekâyika nazaran anladığımız nükte budur ki: Vücûd-ı hakîkinin mertebe-i ıtlâkında sıfât ve sıfâtın âsârı olan esmâ ve esmânın âsân olan ef'âl yoktur. Vücûd mertebe-i ulûhiyyete tenezzülünde sıfât ve esmâ sâhibidir; fakat ef'âl yoktur. Vaktâki merâtüb-i kevnîyyeye tenezzül eder, ef'âl zâhir olur. Ve mertebe-i şehâdetde taayyünât-ı kesife libâsına büründüğü vakit, sıfât ve esmâ ve ef'âl azher olur. Binâenaleyh ism-i Câmî' Evvel ve Âhîr ve Zâhir ve Bâtın'ın hey'et-i mecmûasının ismi olur. İmdi vücûd-ı mutlakın cemî'i merâtib ve etvârının meclâsı âlem ve onun zübdesi ve hulâsası Âdem olmuş olur. Âlemsiz ve Âdem'siz Allâh'ı görmek mümkün değildir. Böyle olunca insân-ı kâmilde zât, sıfât ve esmâ ve ef'âl müctemi'dir. Ve bu mertebe vücûdun yedinci mertebe-i tenezzülü olup, tenezzülât-ı kemâliyye-i vücûdiyye, insân-ı kâmilde nihâyet bulur. Ve vücûd-ı mutlakın insân-ı kâmil mertebesindeki kemâlâtı, hiçbir mertebe ve etvârında müşâhed değildir. Hak, insân-ı kâmil ile görür, işitir, bilir ve bilcümle sıfât-ı kevnîyye ile muttasıf olur ve her bir mevtunin ve her bir mertebenin lezâzeti ile mütelezziz ve âlâmı ile müteallim olur. İmdi bu sözleri her bir kulak işitip kabûl edemez. Zîrâ sâha-i idrâki dardır. O dar olan idrâk kâilin küfr ettiğini zanneder. Halbuki bu sözler beyânât-ı kur'âniyyeye münâfi değildir. Hak Teâlâ hazretleri Zât-ı şerîfini **وَمَكْرُوهٌ وَمَكْرُوهٌ** (Ra'd, 3/54) ["Onlar tuzak kurdular, Allâh de onların tuzağını bozdu"] (Âl-i İmrân, 3/54) **إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ** (Ahzâb, 33/57) ["Bütün tuzaklar Allâh'a âitdir"] (Hadîd, 57/18) **وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا** ["Allâh ve Resûl'ünü incitenlere..."] (Enfâl, 8/13) **وَمَنْ يَشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ** ["Kim ki Allâh ve Resûl'üne meşakkat çektirirse..."] âyetlerinde, sıfât-ı kevnîyyeden olan "mekr" ve "ezâ" ve "karz almak" ve "meşakkat çekmek" ile tavsîf buyurmuşdur. Bu îzâhâtdan erbâb-ı zekâ ve irfân anlar ki, Hakk'ın ezvâkı, insân-ı kâmilin ezvâkı veya aksi olarak insân-ı kâmilin ezvâkı, Hakk'ın ezvâkıdır. "Kevn" âlemin vücûdudur ve "kevn-i câmî" ise insân-ı kâmilidir. Âlem, insân-ı kâmilin vücûdu ile mücellâ bir ayna mesâbesindedir ki, Hakk-ı mutlak onda sûret-i ilâhiyyesini kemâli ile müşâhede buyurur. Fakat bu müşâhede uzakdan kendi vücûdunun hâricinde vâki' olan bir şeye nazar ile mütehassıl temâşâ kabîlinden değildir, belki cemî'-i zerrâtta bizzât zuhûr ve huzûr ile müşâhede-i zevkıyyedir. Nitekim âyet-i kerîmede **وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ** (Sebe', 34/47) ["O her şeye şahiddir"] buyurulur. Bu bahîsde insân-ı kâmil hakkında söylenecek sözler çokdur; idrâki vâsi' olanlara bu kadar kâfidir.

می ربودی قطره اش را جبرئیل

می چکید آن آب محمود جلیل

2634. *O celîl olan âb-ı mahmûd damlası idi, Cebrâîl onun katresini kapardı.*

"Âb-ı mahmûd" ile "makâm-ı mahmûd"un füyûzâtına işaret buyrulur. Nitekim sûre-i İsrâ'da *عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا* (İsrâ', 17/79) ["Rabb'in seni makâm-ı mahmûda gönderceğini umabilirsin"] buyurulmuştur. Ve makâm-ı mahmûd, bir makâm-ı celîl olup, hâtem-i nübüvvet bu makâm-ı mahmûddadır. Ve *Arâisü'l-Beyân* tefsirinde Ruzbihân Baklî hazretleri, bu makâmın hâl-i şuhûd içinde mücâleset ve ehl-i kebâir için şefâat makâmı olduğunu beyân buyurur. Hz. Cebrâîl (a.s.) melâike-i mukarrebînden olmakla berâber, onun makâmı bu makâmın dînundadır. Nitekim bu cildin sonlarına doğru gelecek olan bir beyt-i şerîfde [nu. 3785] şöyle buyrulur:

تا ابد مدهوش ماند جبرئیل

احمد ار بگشاید آن پر جلیل

"Eğer Ahmed (a.s.) o celîl olan kanadını açarsa, Cebrâîl (a.s.) ebede kadar medhûş kalır." Ya'ni, "O celîl ve azîm olan makâm-ı mahmûdun füyûzâtı cârî olsa idi, Cebrâîl (a.s.) o füyûzâtın katrelerini kapardı ve o makâm-ı celîlin zevkünden hisseyâb olmak isterdi."

گر دهد دستوریش آن خوب کیش

تا بمالد بر پر و منقار خویش

2635. *Hattâ o mezhebi güzel, eğer ona ruhsat verirse, kendi kanadına ve gasına sürer.*

"Hattâ o makâm-ı celîlin sâhibi olan ve mezheb ve tarîkati güzel bulunan insân-ı kâmil, eğer izin verirse, Cebrâîl (a.s.) o cârî olan füyûzâtı kendi vücûh-ı te'sîrâtına sürer." Bundan anlaşılır ki, Hz. Cibrîl'in o makâmın füyûzâtından aldığı behre ve hisse zâtî değil, ânzîdir.

فر و نور و صبر و علم را نسوخت

باز گوید خشم کمپر ار فروخت

2636. *Doğan der ki: "Eğer kocakarının öfkesi parladı ise, ferimi ve nûrumu ve sabrımı ve ilmimi yakmadı."*

"Doğan"dan murâd, âfâkîsi enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâdır; ve "kempîr"den murâd, ehl-i nefis ve ehl-i dünyâdır. Ya'ni, "Şâh-ı hakîkînin av doğanı olan insân-ı kâmil, ehl-i nefsin kendisine olan hışmı ve gazabını gördüğü vakit, kendi kendine der ki: "Gerçi bu ehl-i dünyânın benim da've-

time karşı öfkesi parladı ve şiddet kesb edip, bana tecâvüzü vâki' oldu ise de, benim rûhumun ve bâtınımın şevketini ve revnakını ve sabnımı ve ilmimi yakamadı." Nitekim Resûl-i zîşân Efendimiz Uhud gazâsında müşrikler tarafından yaralandığı halde, bir taraftan kanları akar ve bir taraftan da *اللهم اهد قومي فانهم لا يعلمون* Ya'nî, "Ey benim Allâh'ım, kavmime hidâyet et, bilmiyorlar!" buyurup, sabr etmişler ve şevket-i bâtınelerinin ve nûr ve ilm-i velâyet ve nübüvvetlerinin sevkıyla, kavminin hidâyetleri için duâ buyurmuşlardır. Mesnevî:

ای دو صد بلقیس حلمت را زیون کاھد قوم انھم لا یعلمون

"Ey, iki yüz Yemen melikesi olan Belkîs, senin hilminin zebûnudur ki, sen o hilm-i nübüvvet-penâhîn ile düşmanların hakkında: "Yâ Rab, kavmime hidâyet et, zîrâ bu edepsizlikleri bilmediklerinden yapıyorlar!" buyurdun." Bu beyt-i şerifin enfüsüsüne gelince: "Doğan"dan murâd, rûh; ve "kocakan"dan murâd, nefisdir. Nefis azgınlık ateşi ile rûhu mağlûb ettiği vakit, rûh der ki: "Benim ferim ve nûrum ve sabnım ve ilmim vardır; bunların hiçbirisi nefiste yoktur. Bu fazâil nefsin ateşi yakamaz." Mesnevî:

جامہ از تن جان ز تن آگاہ نیست در دماغش جز غم اللہ نیست

"Elbise tenden, can dahi tenden âgâh değildir; o rûhunun dimâğında Allâh gamından başkası yoktur." İmdi bu enfûsî olan ma'nâ, bilcümle efrâd-ı beşere şâmilidir.

باز جام باز صد صورت تند زخم بر ناقہ نہ بر صالح زند

2637. Canımın doğanı yine yüz sûret peydâ eder; zahmı Sâlih üzerine değil, nâka üzerine vurur.

"Şâh-ı hakîkinin doğanı olan benim canım, yüz sûret peydâ eder." "Tenfiden" masdan burada "peydâ etmek" ma'nâsınadır. "Yüz sûret peydâ etme"nin ma'nâsı budur ki, kümmelîn-i evliyâ, istedikleri sûrette zâhir olurlar. Nitekim *Reşehât*'da mezkûrdur ki Ubeydullâh Ahrâr (k.s.) hazretleri müridlerinden birisinin havada uçtuğunu görmüş ve bu hâl kendisine çirkin geldiği için o hâli müridinden nez' etmiş; mürid her ne kadar yalvarmış ise de, o hâli iâde etmemiş. O mürid âteş-i nefsâniyyeti hasebiyle o hazreti ta'kîb edip tenhâ bir yerde hançer ile karşısına çıkarak, sû-i kâsd edeceği sırada; Ubeydullâh hazretleri bir mehîb çoban kıyâfetini iktisâb edip, müridin elinden han-

çerini almış ve: "Şimdi seni kendi hançerinde öldüreyim mi?" demiş. Mürid fevkalâde tazarru' ve niyâz ettiğinden ve bir daha böyle bir küstahlık yapmıyacağını kat'iyen va'd eylediğinden, hazret ona merhamet edip evvelki hâlini iâde buyurmuşdur. Menâkıb-ı evliyâda hal' ve lebs tarikiyle sûretlerini tebdil eden evliyâullâh çokdur. İkinci mısra'nın ma'nâsı da budur ki: "Kâmil der ki: Ehl-i nefis olan kimse, vuracağı yarayı, Sâlih (a.s.) mesâbesinde olan benim rûhuma değil, benim Sâlih (a.s.)'ın nâkası ve devesi mesâbesinde olan taayyününe vurur."

صالح از يك دم كه آرد باشكوه صد چنان ناکه بزايد متن كوه

2638. Sâlih'in azametle getirdiği bir nefesden dağın batını böyle yüz nâka doğurur.

Kâmilin rûhunun azametle getirdiği ve çıkardığı bir nefesden, taayyün dağının ortası böyle yüz nâka sûretini doğurur.

Nefehâtü'l-Üns'de Kazibü'l-Bân-ı Mevsilî (k.s.) hazretlerinin menkubesinde mündençidir ki: Musul'un kâdîsı Kazibü'l-Bân hazretlerinin münkinî idi. Bir gün Musul mahallelerinin birisinde o hazrete rast geldi. Kendi kendine dedi ki: "Bunu tutup hükkâm-ı şer'e teslim edeyim, hakkında siyâset etsinler!" Gördü ki, Kazibü'l-Bân hazretleri bir Kürt sûretinde zuhûr etti. Biraz daha be-ni geldi, bir Arab sûretinde göründü, kâdiye yaklaştığı vakit, fukahâdan birinin sûretinde zâhir oldu. Vaktâki kâdî ile karşı karşıya geldi dedi ki: "Ey kâdî, hangi Kazibü'l-Bân'ı hâkime götürüp siyâset ettireceksin?" Kâdî bu hâli görünce, inkârından tövbe edip, mürid oldu.

دل همی گوید خموش و هوش دار ورنه درانید غیرت بود و تار

2639. Gönül der ki: "Sus ve akıl tut ve yoksa gayret pûd u târı yırtar!"

"Pûd", kumaşın örgüsünün argacına ve "târ" anışına derler. Kumaş örgüsünün eni boyu demek olur. Cenâb-ı Pîr efendimiz vâris-i kâmil-i Muhammedî olmakla, kendi zevk-i âlîlerine tevfikân insân-ı kâmilin ahvâl ve esrânını yukanda bir nebze beyân buyurmuşlardır. Bu beyt-i şerîf[de], kendi zevk-i şerîflerine hitâben buyururlar ki: "Gönül der ki, sus ve mertebe-i istigârâdan, mertebe-i sahv ve akla gel! Yoksa gayret-i ilâhî, bu vücûd-ı izâfî kumaşının enini ve boyunu yırtar!" Gayret hakkındaki izâhât [I. cildde] 1790 numaralı beyt-i şerîfin ibtidâsındaki sûrh-i şerîfin izâhâtında beyân olunmuşdur.

- غیرتش را هست صد حلم نهان ورنه سوزیدی به یک دم صد جهان
 2640. Onun gayretinin yüz gizli hilmi vardır, ve yoksa bu demde yüz cihânı
 [2652] yakar idi.

Ya'ni, "Hakk'ın gayretinin gizli hilmi olması" budur ki, herkesin isti'dâdı, esrâr-ı ilâhiyyeyi kabûle müsâid degildir. Zîrâ bu halk, esmâ-i muhtelif-i ilâhiyyenin mezâhıridir ve her ismin bir hâssiyeti ve eseri vardır ki, bu hâssiyet yekdiğerinin gayridir. Bu sebeble Hakk'ın gayreti vardır. Zîrâ gayret, gayriyetden zâhir olur ve bu gayretin altında da "Halîm" ism-i şerîfinin iktizâsı olarak gizli bir hilmi vardır ki, bu hilim muktezâsınca, kullanını isti'dâdlarına göre yavaş yavaş terbiye buyurur. Ve eğer O'nun gayreti, isti'dâdı nâkıs olanlardan esrâr-ı ilâhiyyesini setr etmese Hakîm isminin eseri zuhûra gelmezdi. Ve Hakîm ve Halîm isimleri ise, "teklîf-i mâ-lâ-yutâk"a müsâade buyurmaz. Ve eğer Halîm ism-i şerîfi olmasa idi, âlemin gayriyet libâsını yakar idi.

- نخوت شاهی گرفتش جای پند تا دل خود را ز بند پند کند
 2641. Şâhlık kibri onun nasîhat yerini tutdu, hattâ kendi kalbini nasîhat bağından kopardı.

Cenâb-ı Pîr efendimiz yukarıdaki hakâyıkı beyân buyurduktan sonra, Fir'avn'ın kussasına rücû' edip buyururlar ki: "Pâdisâhlık kibir ve nahveti, Fir'avn'ın kalbindeki nasîhat kabûl edebilecek köşeyi ve yeri tuttu ve kapattı; hattâ kalbini nasîhat kabûl etmek bağından ve kaydından kopardı; Ya'ni, nasîhati kabûl etmedi de dedi:

- که کنم با رأی هامن مشورت کوست پشت ملک و قطب مقدرت
 2642. Ki: "Hâmân'ın re'yiyle meşveret edeyim! Zîrâ o, mülkün zahı ve makderetin kusbudur."
 مصطفی را رأی زن صدیق رب رأی زن بو جهل را شد بو لهب
 2643. Mustafâ'nın re'y vurucusu Rabb'in Sıddık'ı, Ebu Cehl'in re'y vurucusu Ebû Leheb oldu.

Ya'ni, Fir'avn fenâ bir adam olduğundan, kendisi gibi fenâ bir adam ile meşverete karâr verdi. "Nitekim Nebiyy-i zîşân Efendimiz, insanların en güzeli ve en halûku bulunan Hz. Ebû Bekir es-Sıddık ile müşâvere buyururdu.

Fenâ bir adam olan Ebû Cehil dahi, kendisi gibi fenâ bir şahıs olan Ebû Leheb ile meşveret ederdi." Zîrâ cins, cinse meyl eder.

عرق جنسیت چنانش جذب کرد کان نصیحتها به پیشش گشت سرد

2644. Cinsiyet ırkı onu öyle cezbe etti ki, o nasihatlerin önünde soğuk oldu.

"İrk", kök ve damar ma'nâsıdır. Ya'ni, "Gerek Fir'avn'da ve gerek vezîri olan Hâmân'da fenâlık damarları var idi. Bu cinsiyet damarı Fir'avn'ı Hâmân tarafına öyle çekti ki, Mûsâ (a.s.)'ın ve Âsiye'nin o nasihatleri onun içinde birtakım soğuk ve kıymetsiz sözlerden ibâret kaldı."

جنس سوی جنس صد پره پرد بز خیالش بندها را بر درد

2645. Cins, cins tarafına yüz kanat ile uçar, onun hayâli üzerine bağları yırtar.

"Cins, kendi cinsi tarafına kavuşmak için koşar. O cinsiyetin hayâli üzerine, önüne ne kadar mevânî çıkar ise, yırtar." Nitekim âtîdeki kıssa bu ma'nâyı tavzîh buyurur.

تقصه آن زن که طفل او بر سر ناودان غزید و خطر افتادن

بود و از علی مرتضی رضی الله عنه چاره جست

O kadının kıssasıdır ki, onun çocuğu oluk üzerinde sürtünür idi ve düşmek tehlikesi var idi; ve Ali (r.a.)dan çare istedi

گفت: شد بر ناودان طفلی مرا

يك زنی آمد به پیش مرتضی

2646. Bir kadın Murtazâ'nın huzûruna geldi, dedi ki: "Benim çocuğum oluk üzerine gitti!"

Bir kadın, şâh-ı velâyet Aliyyü'l-Murtazâ hazretlerinin huzûr-ı şeriflerine gelip dedi ki: "Aman ey Allâh'ın arslanı, benim çocuğum, dam kenarındaki oluğun üzerine gitti!"

- گرش می‌خواهم نمی‌آید به دست ور هلم ترسم که افتد او به پست
2647. "Eğer onu çağırır isem elime gelmez ve eğer bıraksam korkarım ki, o aşaya düşer!"

- نیست عاقل تا که دریابد چو ما گر بگویم کز خطر سوی من آ
2648. "Eğer tehlikeden benim tarafıma gel desem, âkıl değildir, tâ ki bizim gibi anlasın!"

"Çocuk âkıl değildir ki, "Gezdiğin yerde tehlike vardır, benim yanıma gel!" dediğim vakit, idrâk sâhibleri olan bizler gibi bu sözü anlasın!"

- هم اشارت را نمی‌داند به دست ور بداند نشنود این هم بدست
2649. "El ile işâreti de bilmez, eğer bilse de dinlemez, bu da fenâdır!"

- بس نمودم شیر و پستان را بدو او همی گرداند از من چشم و رو
2650. "Ona sütü ve memeyi çok gösterdim, o benden gözünü ve yüzünü çevirdi."
[2661]

- از برای حق شما یی ای مهان دستگیر این جهان و آن جهان
2651. "Allâh rızası için, ey büyükler, sizler bu cihânın ve o cihânın destgârisiniz.

"Allâh rızası için beni bu müşkil vaziyetden kurtar, ey insanların büyükleri, sizler gerek bu dünyâda ve gerek âhiretde, âciz kalan kulların ellerinden tutucusunuz!"

- زود درمان کن که می‌لرزد دلم که به درد از میوه دل بگسلم
2652. "Çabuk dermân et ki, yüreğim, gönül meyvesinden munkalı' olurum diye tltiriyor!"

- گفت طفلی را بر آور هم به بام تا که بیند جنس خود را آن غلام
2653. Dedi: "Dama bir çocuk daha getir, tâ ki o gulâm kendi cinsini görsün!"

İmâm-ı Ali (k.v.) hazretleri kadına dedi ki: "Bir çocuk daha bul da, dam üzerine getir, tâ ki o senin oğlun, kendi cinsi olan çocuğu görsün!"

- سوی جنس آید سبک از ناودان جنس بر جنسست عاشق جاودان
2654. "Olukdan hafîf olarak cins tarafına gelir; ebedî, cins cinse âşıktır."

"Damdaki çocuğu görür görmez oluk tarafından hafif ve tehlikesiz olarak kendi cinsi olan o çocuk tarafına gelir; zîrâ cinsin, kendi cinsine âşık olması şaşmaz ve ebedî bir kâidedir."

زن چنان کرد و چو دید آن طفل او جنس خود خوش خوش بدو آورد رو

2655. *Kadın öyle yaptı, vaktâki o çocuk, o kendi cinsini gördü, hoş hoş ona yüz getirdi.*

سوی بام آمد ز متن ناودان جاذب هر جنس را هم جنس دان

2656. *Oluk içinden dam tarafına geldi. Her cinsi cezb ediciyi, hemcins bil!*

Çocuk dam kenarındaki oluğun içinden, diğer çocuğun bulunduğu dam tarafına geldi. İşte böyle her cinsi cezb ediciyi, kendisinin cinsi bil!

غزغان آمد به سوی طفل طفل وارheid او از فتادن سوی سفل

2657. *Çocuk, sürtüne sürtüne, çocuk tarafına geldi, o aşağı tarafa düşmekden kurtuldu.*

"Gajden", çocukların sürtünerek yürütmesi demektir. "Gajân", hâl mevki'inde müsta'mel olan sıfat-ı müşebbehedir. "Gaj gajân" terkib-i terâdüfdir, "sürtüne sürtüne" demek olur. "Sifil" ve "süfûl", aşağı olan şey ma'nâsındır. Cenâb-ı Pîr efendimiz maksûd olan ma'nâ ne olduğunu ebyât-ı âtîde îzâh buyururlar.

ز آن بود جنس بشر پیغمبران که به جنسیت رهند از ناودان

2658. *Peygamberler ondan dolayı beşer cinsi olur ki, cinsiyet sebebiyle olukdan kurtarılır.*

Bu beyt-i şerîf لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ (Tevbe, 9/128) Ya'ni, "Muhakkak size nefsinizin cinsinden resûl geldi" âyet-i kerîmesinin sırrını beyândır. Ya'ni, "Peygamberlerin beşer olan bizim nefsimizin cinsinden gelmelerinin sebebi budur ki, onlar bizi çocuğun sürtündüğü oluk gibi tehlikeli olan bu hayât-ı dünyeviyyede, mehâlik-i âhiretten kurtarır."

پس بشر فرمود خود را مثلکم تا به جنس آیند کم گردند گم

2659. *Bînâenaleyh kendisine, "Sizin misliniz beşerim!" buyurdu, tâ ki cinse geleler ve az gâib olalar!*

Kâide-i umûmiyye olarak cins cinsi cezb ettiği için, Kur'ân-ı Kerim'de ﴿لَا أَنَا بِبَشَرٍ مِّثْلَكُمْ﴾ (Kehf, 18/1-10) Ya'ni, "Ey Resûlüm ben ancak sizin gibi beşerim de!" buyurulması üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz ﴿وَإِنَّا غَضِبْنَا بِكَ﴾ ya'ni, "Ben sizin gibi beşerim ve ben beşerin öfkelenildiği gibi öfkelenirim" buyurmuşlardır. "Kem kerdend güm", ya'ni, "az gâib olalar" ta'bîrindeki işâret, âtîdeki ebyât-ı şerîfede îzâh buyurulur. Zîrâ her kâidenin bir istisnâsı olduğu gibi, bunun da istisnâsı vardır. Eğer cinsiyyet-i rûhiyye ve ma'neviyye müsâid olmazsa, cinsiyyet-i sûriyye-i beşeriyenin fâidesi olmaz. Bu cinsiyyet-i sûriyye kâidesinden şaşıp helâk olanlar azdır. Zîrâ bunlar Allâh'ı ve peygamberleri kâmilten inkâr ve tahkîr eden kimselerdir ki, bunların adedi, Allâh'ı ve peygamberleri tanıyan mezâhib-i muhtelif'e erbâbına nazaran gayet azdır. Çünki herhangi bir mezheb-i mudîleye tâbî olup, Allâh'ı ve kendi peygamberini tasdik edenin emri Hakk'a müfevvazdır. Nitekim Hz. Attâr (k.s.) hikâye buyurur ki: "Melâike-i kırâm Hak tarafından "Lebbeyk yâ abdî!" Ya'ni, "Lebbeyk ey kulum!" nidâsını işitirlerdi. "Yâ Rab, lebbeyk diye hitâb buyurduğun kulu bize göster ki, ziyâret edelim!" dediler. Onlara o kulun makâmı işâret buyuruldu. Ziyâretine gittikleri vakit, kemâl-i sûzîşle puta taptığını gördüler. Hayret edip dediler ki: "Yâ Rab, o kulun müşrikidir." Hitâb-ı lzzet geldi ki: "Ey meleklerim onun maksûdu benim, fakat yolunu şaşırmışdır, ben de şaşırmadım a!"

ز انكه جنسيت عجایب جاذیبست جاذبش جنسیت هر جا طالیبست

2660. Zîrâ ki cinsiyet acâib bir câzıbdır. Her yerde ki bir tâlib vardır, onun [2671] câzibi cinsdir.

Zîrâ cinsiyette acıb bir çekicilik var; her nerede bir şeyin tâlibi ve isteklisi varsa, o şey o tâlibin cinsi olduğu için, onun çekicisidir.

عیسی و ادیس بر گردون شدند با ملایک چون که هم جنس آمدند

2661. İsa ve İdrîs felek üzerine gittiler; çünki melâike ile hemcins geldiler.

İsâ (a.s.)ın beden-i şerîfi, cism-i beşerde temessül eden rûhdan ibârettir. Beşer sûretinde zuhûru ve temessülü ancak suret-i beşerde olan Hz. Meryem'e münâsebet ve ittisâli ve Hz. Cibrîl'in cenâb-ı Meryem'e beşer sûretinde zâhir olarak nefh etmesi sebebiyledir. Binâenaleyh İsâ (a.s.) hayât-ı nûrâniyye ile haydır ki, bu hayâun melekler ile cinsiyeti vardır. Bu bâbda daha ziyâde tafsîlât atmak isteyenler *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İsevî'yi mütâlaa et-

sinler. İdrîs (a.s.)a gelince, bu nebiyy-i muhterem, riyâzât-ı şâkka ile nefsini sıfât-ı hayvânîyye ve küdürât-ı tabîyye ve nakâis-i ânzîyyeden tathîr etmiş ve âkıbet, rûhânîyeti, hayvânîyeti üzerine galebe etmekle kesîr'ul-insilâh ve sâhib-i mi'râc olmuş; ve melâike ve ervâh-ı mücerrede ile muhâtabâtta bulunmuş idi. Nitekim on altı sene yiyip içmediği ve uyumadığı ve akl-ı mücerred hâline geldiği rivâyet olunur. Zîrâ rûhun kıvâmı, gıdâ ile değildir. İşte bu sebeble bu iki peygamber âlem-i kesâfetden, âlem-i letâfete urûc etti; çünkü onların arasında âlem-i letâfete bir cinsiyet var idi. İdrîs (a.s.) hakkındaki tafsîlât dahi *Fusûs'ul-Hikem*'de Fass-ı İdrîsî'dedir.

جنس تن بودند ز آن زیر آمدند باز آن هاروت و ماروت از بلند

2662. *Hârût ve Mârût dahi ten cinsi idiler, ondan dolayı yüksekte aşıya geldiler.*

Bu Hârût ve Mârût kıssası I. cildin 3361 ve 3385 numaralı beyitlerinden i'tibâren beyân buyurulmuştur. Ya'nî, Hârût ve Mârût her ne kadar melâike cinsinden idiyeler de, onların ayn-ı sâbitelerinde ve hakikatlerinde cismâniyet âlemine münâsebet var idi. Bu cinsiyet sebebiyle ten âlemine nüzûlü taleb ettiler ve âlem-i ulvîden, âlem-i süflîye indiler.

کافران هم جنس شیطان آمده جانشان شاگرد شیطانان شده

2663. *Kâfirler şeytanın hemcinsi gelmiştir; onların canı, şeytanların şâkirdi olmuştur.*

Ma'lûm olsun ki, beşerde biri cismâniyet ve kesâfet ve diğeri rûhânîyet ve letâfet olmak üzere iki cihet vardır. Ve ervâh iki nevi'dir. Biri "ervâh-ı tayyibe" ve diğeri "ervâh-ı habîse"dir. Şeyâtîn ervâh-ı habîsedendir. Ve beşerin kâfir olan nevi'lerinin rûhlânıyla, şeytanların rûhları arasında cinsiyet vardır. Ve "küfür" lügatde "inkâr etmek" ve "örtmek" ma'nâlarına gelir; "kâfir" ve "münkîr", hakîkatî setr eden demek olur. Küfrün envâ'ı vardır:

1. Allâh'ın ve peygamberlerin münkîrleri.

2. Allâh'ın varlığını tasdîk ve peygamberleri inkâr edenler.

3. Allâh'ı tasdîk ve fakat peygamberlerin ba'zılarını kabûl ve ba'zılarını inkâr edenler.

4. Allâh'ı ve cemî' peygamberleri kabûl etmekle berâber, onların getirdikleri ahkâmın ba'zılarını kabûl ve ba'zılarını reddedenler. Bu tâifenin hepsi şeytanın tasarrufu ve ilkââtı altında zebûndurlar. Ve *إِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ*

(En'âm, 6/121) Ya'ni, "Şeytanlar kendi dostlarına savt-ı hafî ile ilkaâtda bulunurlar" âyet-i kerîmesi mûcibince , bu tâife şeytanların şâkirdleridir. Binâenaleyh rûhânî şeytanlar bâtın tarafından ve şeytanların şâkirdi olan cismânî şeytanlar dahi zâhir tarafından ehl-i hidâyeti dâimâ idlâl ile meşgûl olurlar. Maksatları cins-i beşeri kendileri gibi, mertebe-i ulviyyetden, mertebe-i süflîyyete iskâtıdır. Bu da onların tabîatlarındaki kibir ve hased sıfatlarından münbaisdir.

دیده های عقل و دل بر دوخته

صد هزاران خوی بد آموخته

2664. *Yüz binlerce kötü huy öğrenmişlerdir; akıl ve gönül gözünü dikmişlerdir.*

Bu şeytanların şâkirdi olan münkirler, kendi muallimleri olan rûhânî şeytanların ilkaâtından birçok kötü ahlâk öğrenmişlerdir. Ve akıl ve kalb, kötü ahlâkı beğenmemek ve reddetmek icâb ederken, bunların akıl ve gönül gözleri kör olduğundan, o kötü huyları halkın gözüne iyi göstermek için medh etmeğe çabalamışlardır. Nitekim âyet-i kerîmede وَإِذْ زَيْنُ لَهْمُ الشَّيْطَانُ (Enfâl, 8/48) Ya'ni, "Şeytan onların amellerini kendilerine süsledi" buyrulur.

آن حسد که گردن ابلیس زد

کمترین خوشان به زشتی آن حسد

2665. *Onların çirkinlikde en aşağı huyu o haseddir; o hased ki İblîs'in boynunu vurdu.*

O kâfirlerin çirkin huyları içinde en aşağı ve hafif olanı hased huyudur ve başkalarının elinde gördüğü ni'meti çekememek ve zevâlini istemektir. Halbuki onların hafif huyu olan bu hased, İblîs'in Âdem'e eğmediği boynunu vurdu ve âlem-i ulvîden âlem-i süflîye tardına sebep oldu.. Var onların bundan daha büyük olan çirkin huylarının te'sîrini kıyâs et!

که نخواهد خلق را ملک ابد

ز آن سگان آموخته حقد و حسد

2666. *Köpekler hıkd u hasedi ondan öğrenmişlerdir ki, halk için mülk-i ebedi istemezler.*

"Köpekler"den murâd, kâfirlerdir ki, onların görünmeyen şeytanların, âlem-i zâhir içinde ehl-i hidâyete saldırmak için ta'lîm ve terbiye ettikleri bir takım köpeklerdir. Bunlar kîni ve hasedi İblîs'den öğrenmişlerdir; ehl-i hidâyet olan halk için mülk-i ebedî istemezler.

هر که را دید او کمال از چپ و راست از حسد قولنجش آمد درد خاست

2667. O her kim için soldan, sağdan kemâl gördü, hasedden ona kulunç geldi, ağzı kalktı.

O kâfirlerin üstâdı olan İblîs ile, İblîs'in şâkirdleri olan o kâfirlerden her biri her kim için, âlem-i mülk ve melekûta âit bir kemâl ve fazîlet gördü ise, bâtınlarında kulunç sancısı ya'ni, karın ağrısı tutdu ve kalbleri ızdırâba ducâr oldu. "Eyyâh, bunda, bende olmayan fazîlet var!" diye kıskandı ve o kemâl sâhibini perişân etmek için rûy-i Hak'dan görünerek türlü türlü igvââtta bulundu.

ز انکه هر بد بخت خرمن سوخته می نخواهد شمع کس افروخته

2668. Zîrâ ki harmanı yanmış her bedbaht, kimsenin şem'i yanmış olduğunu istemez.

"Bedbaht"dan murâd, şekâvet-i ezeliyye ve rûh-ı habîs sâhibi olan kimse; "harmanı yanmak"tan murâd, a'mâl-i zâhiresinin hebâ olması demektir. Zîrâ kâfirlerin amelleri serâb gibidir. Nitekim şûre-i Nûr'da كَفَرُوا أَعْمَالَهُمْ كَسَرَابٍ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالَهُمْ كَسَرَابٍ (Nûr, 24/39) ya'ni, "Kâfir olanların amelleri serâb gibidir" buyrulur. Ya'ni, amellerinin harmanı yanmış olan her bir şakî-i ezeli, bu âlemde kimsenin şem'-i kalbinin hidâyetle parladığını istemez. Nerede öyle parlamış şem'-i hidâyeti görürlerse, derhâl söndürmeğe sa'y ederler. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: يَرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ (Saff, 61/8) Ya'ni, "Allah'ın nûrunu ağızlarıyla söndürmek isterler" ve Kur'ân'a "Bir zekî Arab'ın uydurmasıdır" derler. وَاللَّهُ مِنْهُ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (Saff, 61/8) Ya'ni, "Halbuki, kâfirler kerîh görse-ler dahî Allah Teâlâ nûrunu itmâm edicidir."

هین کمالی دست آور تا تو هم از کمال دیگران نفتی به غم

2669. Ağâh ol, bir kemâl ele getir, tâ ki sen dahi, başkalarının kemâlinde gamma düşmeyesin.

Bu beyt-i şerîfde hem dünyevî ve hem de uhrevî fezâile ve hünerlere hased edip çekemeyenlere hitâb buyrulur. Meselâ birisi müteaddid lisâna vâkuf olur; kendisinde o meziyet olmayan bir hasûd, çekemediğinden bir iftirâ ve tezvîr ile aleyhinde bulunmağa başlar. Ve uhrevî fezâile gelince, menâkıb-ı evliyâda bunların nazîr çokdur. Meselâ nefs-i mutmainne makâmını, riyâzât ve mücâhedât-ı kesîresiyle elde etmiş ve avâm-ı evliyâ mertebesini ihraz eylemiş

olan bir velf, kendisinin fevkündeki havâss ve ehassu'l-havâs zümresinden bulunan evliyâullâhın ma'nifetlerini, kendi mertebelerinin zevküne uymadığı için inkâr ederler, kendilerini büyük görürler. Bunların arasında Hz. Şeyh-i Ekber'i ve Hz. Mevlânâ'yı ve cenâb-ı Şâh Nakşibend'in maârifini inkâr edenler vardır. İsimlerinin burada ta'dadını münâsib göremem; belki bu inkârlardan vazgeçmiş olabilirler. Ya'ni, cenâb-ı Pîr efendimiz bu iki sınıf münkirlere hitâben buyururlar ki: "Ey münkirler âgâh olunuz, ehl-i kemâlin inkârından vazgeçiniz de, kendiniz onların kemâlâtı gibi bir kemâl ve hüner ele getiriniz; onların kemâllerini görüp kıskanarak gama ve kedere düşmeyiniz!"

از خدا می خواه دفع این حسد تا خدایت و ارهاند از حسد

2670. *Bu hasedin def'ini Hudâ'dan iste, tâ ki Hudâ seni cesedden kurtarsın!*
[2681]

مر ترا مشغولی بخشد درون که نیردای از آن سوی برون

2671. *Muhakkak sana bir bâtin meşgûliyeti bağlasın ki ondan zâhir tarafına teveccüh etmiyesin.*

"Ne-pürdâzî", "pürdâhten" masdarındandır ve bu masdân sekiz ma'nâsı vardır: 1. Hâlî kılmak, 2. Teveccüh etmek, 3. Mukayyed olmak, 4. Saz çalmak ve tegannî etmek, 5. Kaldırmak, ref' etmek, 6. Fâriğ olmak, 7. Nihâyet-e erişmek, 8. Tutmak ve kapmak. Burada teveccüh etmek ma'nâsıdır.

Ma'lûmdur ki hased sıfatı nefsin zevâhire teveccühünden münbaisdir; zîrâ nefis ahvâl-i bâttüden bî-haberdir. Binâenaleyh Hak Teâlâ bir kimseyi ahvâl-i bâtine ile meşgûl ederse, nefis o meşgûliyet içinde zevâhire teveccühden vâreste kalır.

جرعه می را خدا ز آن می دهد که بدو مست از دو عالم می رهد

2672. *Mey cür'asını Hudâ ondan dolayı verir ki, onunla mest olan iki âlem-den kurtulsun.*

"Hak Teâlâ hazretleri bu âlem-i sûretde, üzüm ve hurma vesâir şeylerden çıkan içkiyi ondan dolayı halk buyurmuşdur ki, o içki ile sarhoş olan kimse, dünyâ ve âhiret gamından kurtulsun." Bu beyt-i şerîf, yukarıki beytün bir misâlidir. Ya'ni bir şeyde meşgûl olmak, onun gayrinden gafleti icâb eder. Nitekim Hak Teâlâ meye o hâssıyyeti vermişdir ki onu içen kimse mest-i lâ-ya'kıl olup dünyâyı ve âhireti düşünemeyecek bir hâle gelir. Çünkü o hâl içinde sarhoşluk meşgûliyeti gâlibdir.

خاصیت بنهاده در کف حشیش کو زمانی می‌رهاند از خودیش

2673. *Haşîşin köpüğüne hâssiyet koymuştur ki, o bir zaman onu kendiliğinden kurtarır.*

"Keff-i haşîş"den murâd "nebât köpüğü" demektir ki, afyon ve esrâr denilen uyuşturucu madde, haşhaş ismindeki nebâun tasallub eden köpükleridir. Ya'ni "Hak Teâlâ haşhaşa bir hâssa vermiştir ki, onun yarılan sâkından ve şâhından sızan köpükler, tasallub ettiği vakit, afyon ve esrâr hâsıl olur; ve bunları yutan ve dumanını çeken kimse, bir zaman kendinin kendiliğinden geçer." Bu beyit dahi, yukarıki beytin ma'nâsını müeyyed olan misâldir.

خواب را یزدان بدان سان می‌کند کز دو عالم فکر را بر می‌کند

2674. *Hâlık uykuyu o üslûb ile eder ki, fikri iki âlemden koparır.*

"Be-dân-sân", "bâ", "ân", "sân" edevâtından mürekkebirdir. "Bâ", edât-ı musâhabet "ile", "ân" ism-i işâret, "o" ve "sân" edât-ı teşbîh olup, "üslûb, tarz ve gibi" ma'nâlarıdır. Ya'ni "Hâlık Teâlâ hazretleri beşer için uykuyu öyle bir tarz ile yapmıştır ki, ağır uykuya dalan kimsenin fikri iki âlemden, ya'ni dünyâ ve âhiretden fâriğ olur." Bu beyt-i şerîf dahi, yukarıdaki beytin ma'nâsını te'yîd eden bir misâldir.

کرد مجنون را از عشق پوستی کو نبشنامد عدو از دوستی

2675. *Mecnûn'a bir postun aşkından iş işledi ki, o düşmanı bir dostdan tanımaz.*

"Kerd", burada "iş işlemek" ma'nâsındır. "Post"dan murâd, Mecnûn'un mâsûkası olan Leylâ'dır. Ya'ni "Fâil-i hakîkî olan Hak Teâlâ hazretleri, Mecnûn'a Leylâ'nın aşkından bir iş işledi ki, Mecnûn o fil-i Hak içinde müstağ-rak olup, kendinden geçti ve muhîtindeki eşyâyı temyiz edemez bir hâle geldi ve dost ile düşmanı tefrik edemedi." Bu beyt-i şerîf dahi bir şeyde vâkî olan istiğrâk-ı küllînin, diğer şeyleri idrâkten men' ettiğinin misâlidir.

هست میهای شقاوت نفس را که ز ره بیرون برد آن نحس را

2676. *Nefis için şekâvet meyleri vardır ki, o uğursuzu yoldan dışarı götürür.*

"Nahs", şom ve uğursuz şey ma'nâsındır. Ya'ni "İnsan nefis ile rûhdan mürekkeb bir sun'-ı ilâhîdir, nefsin şekâvet meyleri vardır ki, onlar nefsin bir takım kötü sıfatlarıdır; ve o sıfatların en baş meyleri gazab ve şehvetdir. Gazabdan sarhoş olanlar bu öfkelerine cihâm ve hattâ vücûdlarını fedâ ederler. katil-

ler ve intihârlar bunun vâzih delilleridir. Bu meylerin mâdûnunda, kibir ve ucub ve hased ve kîn gibi daha birçok şekâvet içkileri vardır ki menhûs olan ehl-i nefsi doğru yoldan çıkarır." Ba'zı nüshalarda "nahs" yerine "necs" vâkî'dir.

که ییابد منزل بی نقل را

هست میهای سعادت عقل را

2677. *Akıl için saâdet meyleri vardır ki, nakilsiz olan menzili bulur.*

Kezâ akıl için de saâdet meyleri vardır; zîrâ akıl rûhun sıfatıdır ve vücûd-i insânî memleketinde halife olan rûhun vezîri addedilmiştir. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri *Et-Tedbirâtü lîlâhiyye* nâmındaki kitâblarında rûhun ve aklın sıfatlarını açık temsîlât ile beyân buyurmuşlardır." İmdi nefsin kötü sıfatları olduğu gibi, aklın dahi iyi sıfatları vardır; onların her birerleri saâdet meyleridir; bunların içinde en baş mey nîzâ ve iffetdir. Ef'âl-i Hak'dan râzı olup ef'âl-i halka ibretle nazar edenler ve şehvât-ı nefsânîyyelerini, iffet perdeleriyle örtenler râhat içinde olup, nakil külfetine hâcet olmayan bir menzili ve dârü'l-emânı bulurlar."

بر کند ز آن سو بگیرد راه پیش

خیمه گردون ز سر مستی خویش

2678. *Feleğin çadırı kendinin mesliğinden dolayı o taraftan koparır ve ön yolu tutar.*

"Hayme-i gerdûn", "feleğin çadırı"ndan murâd, zıkr-i mesken ve irâde-i sâkin olmak üzere mecâzen, bu çadırın altındaki sekene-i arz ve kitle-i beşerdir. Ya'ni "Bu kitle-i beşeri teşkil eden efrâddan her birinin kendine mahsûs bir sarhoşluğu vardır. O ayıklık tarafından kendisini koparır, önündeki sarhoşluk yolunu tutar. Önündeki sarhoşluk yolu da, her ferdin kendi murâdının ve arzûsunun yoludur; zîrâ her biri kendi arzûsunun sarhoşudur. Ne kadar insan varsa, o kadar da onları sarhoş eden mütenevvi' mey vardır."

هست عیسی مست حق خر مست جو

هین به هر مستی دلا غره مشو

2679. *Ey gönül sakın her bir sarhoşa aldanma, İsâ Hakk'ın, eşek arpanın sarhoşudur.*

Bu mütenevvi' şarabların bir kısmı tahûr, bir kısmı mülevvesdir. Şarâb-ı tahûrdan sarhoş olanlar İsâ-meşreb olan ehl-i saâdetdir; ve şarâb-ı mülevvesden sarhoş olanlar dahi, hayvan sıfretinde olan ehl-i şekâvetdir. Binâenaleyh bu kubbe-i felek altında bulunan her bir sarhoşa aldanma, arpa sarhoşlarını değil, Hak sarhoşlarını bul!

این چنین می را بجو زین خمها مستی اش نبود ز کوته دهما

2680. *Böyle meyi bu küplerden iste ki, onun mestliği kısa kuyruklardan olmaz.*
[2692]

"Böyle meyi, ya'ni şarâb-ı tahûru bu küplerden, ya'ni fânî fillâh ve bâkî bil-lâh olan insân-ı kâmilin küplerinden iste; zîrâ o kâmilin sarhoşluğu kısa kuyruklulardan, ya'ni henüz sıfât-ı nefsâniyyesinden kurtulmadığı halde, ırşâd-ı halka kıyâm eden nâkislardan olmaz. Belki doğrudan doğruya ma'sûk-ı hakîkiden aldığı şarâb-ı tahûrdandır." Nitekim Hz. Mevlânâ efendimiz buyururlar:

ساقی جان خویر و باده دهد سب و تا سر و پا ندگم کند زاهد مرتضای من

از کف خویش جسته ام در تک خم نشسته ام تا همگی خدا بود حاکم و کدخدای من

"Güzel yüzlü olan canın sâkisi, benim makbûl olan zâhidim elini ve ayağını gâib etsin diye, testi testi bâde verir; kendi varlığımdan sıçramışım, şarâb-ı aşk-ı ilâhî küpünün dibinde oturmuşum, hattâ benim hâkimim ve kedhudâm ve mutasarrıfım hep Hudâ olur."

ز آنکه هر معشوق چون خنثی است پر آن یکی درد و دگر صافی چو دُر

2681. *Zîrâ ki her ma'sûk dolu bir küp gibidir; o birisi tortu ve diğeri inci gibi sâfidir.*

Ey sâlik, mürşid itihâz edip gönül verdiğin her bir ma'sûk kendi arzûsunun ve murâdının şarâbından dolu bir küp gibidir. Fakat bu mürşidler iki nevidir. "O birinin içindeki şarâb"[dan] murâd, tortudur, ya'ni henüz onun bâtununda nefsinin ve varlığının zevki vardır. Fakat diğer bir mürşid daha vardır ki, onun bâtını inci gibi sâftır. Kendi nefsinin ve varlığının zevkinden aslâ eser yokdur.

می شناسا هین بچش با احتیاط تا می یابی منزله ز اختلاط

2682. *Ey mey tanıyan, âgâh ol, ihtiyât ile tat, tâ ki ihtilâtdan münezzehtir bir mey bulasın!*

Ey varlık ve yokluk şarâbını tanıyan sâlik, her bir küpün şarâbını ihtiyât ile tat, gaflet etme; zîrâ çok yoklukların altında varlıklar vardır. eğer böyle ihtiyât ile hareket edersen, câiz ki, sıfât-ı hakkâniyye şarâbıyla dolu ve sıfât-ı nefsâniyye şarâbıyla memzûc ve muhtelit olmayan bir küp bulup, mey-i sâfi içsin.

Ma'lûm olsun ki: "Tecellî, zât ve sıfât-ı ulûhiyyetin zuhûrundan ibârettir. Ve rûh için dahi tecellî olur; ve birçok sâlikler bu makâmda mağrûr olmuşlar

ve tecellî-i Hakk'ı bulduklarını zannetmişlerdir. Eğer şeyh-i kâmil, sâhib-i ta-sarruf olmazsa, bu vartadan halâs müşkil olur. Vaktâki gönül aynası beşeriyet sıfatlarından ve tabiat paslarından sâfi olur, kalbe ba'zı sıfât-ı rûhânî tecellî eder ve ba'zan dahi Hakk'ın halifesi olan rûhun zâtı tecellî eder ve kendi hilâfeti sebebiyle "Ene'l-Hak" da'vâsını eder. Tecellî-i rûhânî ile tecellî-i rabbânî arasındaki fark odur ki, tecellî-i rûhânînin hudûs nişânı vardır, onun kuvve-i ifnâiyyesi yokdur; vâkıâ zuhûr vaktinde sıfât-ı beşeriyeyi izâle eder; fakat fânî kılamaz. Tecellî hicâb altına gittiği vakit, derhâl sıfat-ı beşeriyet zâhir olur. Velâkin sâlik, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin tecellisinde bu âfetlerden emîn olur. Diğer bir fark dahi budur ki, tecellî-i rûhânîden, sükûnet-i kalb zâhir olur. Halbuki sâlik şek ve şübheden halâs olamaz. Bu tecellî ma'rifet-i tâm zevkini vermez. Ve tecellî-i rabbânî bunun hilâfina-dır. Ve bir fark dahi budur ki, tecellî-i rûhânîden gurûr ve husûl-i kemâl zan-ını hâsıl olur ve ucûb ve varlık ziyâde olur ve talebde noksan olur; ve hâvf ve niyâz azalır. Ve tecellî-i rabbânîden bunların hepsi kalkar ve hâvf ve niyâz artar." Mu'teriza içindeki fıkralar *Cevâhir-i Gaybî*'den mütercemdir. İmdi birçok sâlikler tecellî-i rabbânîyi, tecellî-i rûhânîden tefrîk edemediklerinden, kendile-rine vâkı' olan tecelliyât-ı rûhânîyyeyi, tecellî-i rabbânî zannedip, irşâd da'vâsına kıyâm etmişlerdir. Ve fakîrin anladığına göre cenâb-ı Pîr efendimiz "muhtelit şarâb küpü" ile ; bu gibi sâliklere işâret buyurmaktadırlar. Nitekim âtîdeki beyt-i şerif dahi bu ma'nâyı te'yîd buyurur.

هر دو مستی می دهندت لیک این مستی ات آرد کشان تا رب دین

2683. *Her ikisi sana sarhoşluk verir; fakat bu sana Rabb-i dîne kadar çekici sarhoşluk getirir.*

Ya'ni ey sâlik, sana hem tecellî-i rûhânîye ve hem de tecellî-i rabbânîye nâ-ıl olan iki tâifeden her biri, kalbine teveccüh ettikleri vakit, sarhoşluk verir; fakat evvelkinin içirdiği şarâb karışıkdr, ikincinin içirdiği şarâb ise sâf olup, sana Rabb-i dîn olan Hak Teâlâ hazretlerinin zâtına çekici olan bir sarhoşluk getirir.

تا رہی از فکر و وسواس و حیل بی عقال این عقل در رقص الجمیل

2684. *Âkıbet fikirden ve vesvâsdan ve hilelerden kurtulursun. Bu akıl, bağırsız deve raksındadır.*

"İkâl", hayvanların dizlerini birbirine bağladıkları bağdır. Bundan murâd, sıfât-ı nefsanîyedir. Ya'ni "Sen, tecellî-i rabbânî küpü olan kâminden şarâb

içtiğin vakit varlığından ve senin varlığının icâbı olan fikir ve vesveseden ve hilelerden kurtulursun. Binâenaleyh senin aklın bu gibi nefsânî bağlardan ârif olarak deve raksında olur." *Kāmûs*'a nâzaran "raks" maddesi, "zıplayıp oynamak" ma'nâsındır; ve "raks" fiili, "rakkās" ile "deve"ye mahsûstur. Bu sıçrama ve oynama başka hayvanlarda olursa "kafz ve nakz" itlâk olunur. "Raksu'l-bair" ve "raksu'l-ibil" derler. Ve "cemel" deve ma'nâsına olup, beyt-i şerifte akıl, deveye teşbîh buyurulmuştur. "Akıl bağısız kaldığı için mesrûr olarak deve raksı içinde olur", demekdir.

انبیا چون جنس روحند و ملک مر ملک را جذب کردند از فلک

2685. Çünkü enbiyâ, rûh ve melek cinsidirler, muhakkak meleği felekden cezbederler.

Ya'ni enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ hazarâtı rûh ve melek cinsi olduklarından, meleği muhakkak bir sûrete felek cânibinden ya'ni âlem-i ulvîden çektiler.

باد جنس آتشست و یار او که بود آهنگ هر دو بر علو

2686. Hava, ateşin cinsi ve onun arkadaşıdır, zîrâ ki her ikisinin âhengi alev üzerinedir.

Havâ-yı nesîmî ile ateş arasında sûret i'tibârıyla adem-i müşâbehet mevcûd ise de, bi'l-kimyâ birbirinin cinsi ve arkadaşıdır. Zîrâ havâ-yı nesîmî uzuvlarından birisi, müvellidü'l-humûzadır; ve ateş dahi bu unsurun ihtirâkından başka bir şey değildir. Zîrâ müvellidü'l-humûza olmasa, ateş husûle gelmez. İmdi bunların ikisi maddeten bir cins ve arkadaş oldukları [gibi] hâlen ve vâfen dahi mütecânisdirler; çünkü gerek hava ve gerek ateş, ya'ni harâret bir âhenkte olup, her ikisi de yukarıya suûd ederler. Bu ve âtîdeki beyt-i şerifler, yukarıki beyt için bir misâldir.

چون بیندی تو سر کوزی تهی در میان حوض یا جوی نهی

2687. Vaktâki sen bir boş testinin ağzını bağlarısın, bir havuzun yahud bir ırmağın içine koyarsın.

تا قیامت آن فرو ناید به پست که خالیست و در وی باد هست

2688. Kıyâmete kadar o aşağıya gelmez, zîrâ ki içi boşdur ve onun içinde hava vardır.

میل بادش چون سوی بالا بود ظرف خود را هم سوی بالا کشد

2689. *Mâdemki havanın meyli yukarı tarafa olur, kendi zarfını dahi yukarı tarafa çeker.*

Ya'ni enbiyâ bu âleme, sûret-i kesife-i beşeriyede geldiler; fakat onların ma'nâları rûh ve melek cinsindendir. Latîf olan meleği ve rûhu, latîf olan âlem-i ulvî cezbe eder ve onların sûret-i kesife-i beşeriyeleri de, onların latîf olan bâtınlarına tebean âlem-i ulvîye müncezib olur. Nitekim bir testinin ağzını su geçmiyecek sûrette sıkı sıkı bağlayıp suya atsan, o testi suyun dibine batmaz; zirâ içi kesâfetden boşdur ve onun içinde latîf olan hava vardır. Ve havâ-yı nesimînin meyli ise, yukarı tarafadır. Kendi zarfı olan testiye dahi suyun üstünde tutar ve batırmaz.

باز آن جانها که جنس انبیاست سوی ایشان کش کشان چون سایهاست

2690. *Yine o canlar ki enbiyâ cinsidir, onların tarafı sâyeler gibi çekicidir.*
[2702]

Enbiyâ melek ve rûh cinsi olup, onları âlem-i ulvîden çektikleri gibi, enbiyâ dahi cinsi olan mü'minlerin canlarını dahi, bu enbiyânın tarafı gölgeler gibi çekicidir.

ز آنکه عقلش غالبست و بی‌زشک عقل جنس آمد به خلقت با ملک

2691. *Zîrâ ki onun akli gâlibdir ve şeksiz akıl hilkatde melek ile cins geldi.*

Zîrâ ki, enbiyâ cinsi olan canın akli gâlibdir, nefsi gâlib değildir; ve akıl ise şübhesiz hilkatde, kemâl-i letâfetinden dolayı, melek ile bir cins olarak zâhir oldu.

و آن هوای نفس غالب بر عدو نفس جنس اسفل آمد شد بدو

2692. *Ve o hevâ-yı nefis ise, düşman üzerine gâlibdir; nefis esfel-i cins geldi, ona gitti.*

Hevâ-yı nefis ise Allâh'ın düşmanı üzerine gâlib olup, onu yed-i tasarrufuna almıştır. Zîrâ hevâ-yı nefisine mağlûb olup enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâyâ muhâlefet edenler, Allâh'ın ve Allâh'a mutî olanların düşmanıdırlar. Nitekim sûre-i Mümtehine'de buyrulur: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا* (Mümtehine, 60/1) Ya'ni "Ey mü'minler benim düşmanımı ve sizin düşmanınızı dost ittihâz etmeyin!" Nefis âlem-i süflî cinsinden olarak zâhir oldu ve yine kendi cinsi olan o âlem-i süflîye gitti. İkinci

mısrâ'daki "şud" yerine "şüh" vâki' olmuştur. Ve "şüh" Türkçe'de "tüh!" ma'nâsındır. Şu sûretde ikinci mısra'nın ma'nâsı "Nefis, esfel cins geldi, tüh ona!" demek olur.

بود قبلى جنس فرعون ذميم بود سبطى جنس موسى كريم

2693. *Kıbtî zemîm olan Fir'avn'ın cinsi idi; Sıbtî kelîm olan Mûsâ'nın cinsi idi.*

Mısır ahâlisinden Kıbtî denilen halk, mezmûm olan Fir'avn'ın cinsi idi, binâenaleyh Fir'avn'a tâbi' oldular. Sıbtî, ya'ni Benî-İsrâîl tâifesi ise, Mûsâ (a.s.)'in cinsi idi, binâenaleyh o nebiyy-i zîşâna tâbi' oldular.

بود هامان جنس فرعون را برگزیدش برد تا صدر سرا

2694. *Hâmân, Fir'avn'ın daha ziyâde cinsi idi, onu seçti, sarayının sadrına kadar götürdü.*

Hâmân ismindeki şahıs, Fir'avn'ın daha ziyâde cinsi olduğundan, birçok eşhâs arasından Fir'avn onu seçip, kendisine vezîr yaptı ve onu sarayında üst başa geçirdi.

لاجرم از صدر تا قعرش کشید که ز جنس دوزخند آن دو پلید

2695. *Şübhesiz onu sadırdan ka'ra kadar çekti; zîrâ o iki murdâr, cehennem cinsindendir.*

"Sadır"dan murâd, makâm-ı saltanat; "ka'r"dan murâd, indirâs-ı saltanat ve helâk-i cisimdir. "Cehennem cinsi"nden murâd, âlem-i kesâfet ve tabîatdır. Ya'ni, "Şübhesiz nefsânî ve cismânî olan Hâmân, Fir'avn'ın sûretini sadr-ı saltanatdan, ka'r-ı deryâya ve helâke çekti. Zîrâ sıfât-ı nefsânîyye ile mülevves ve murdar olan Hâmân ve Fir'avn, cehennem, ya'ni âlem-i kesâfet ve tabiat cinsindendir."

Ma'lûm olsun ki, Fir'avn'ın, garkı idrâk ettiği vakit, îmân ettiğine Kur'ân-ı Kerîm şâhiddir. Bu îmânın makbûl olup olmadığına dâir olan akvâl, *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Müsevî'de izâh olunmuştur. Bu ve âtideki ebyât-ı şerife, Fir'avn'ın îmândan evvelki hâlini musavvirdir. Zîrâ her kâfirin îmândan evvelki hâli budur. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) efendimiz, îmândan evvel Resûl-i Ekrem hazretlerinin vücûd-ı saâdetlerine sû-i kasd niyeti ile hareket etmiş idi; ve şübhe yok ki, o hâl içinde iken onun ahvâl ve tab'ı cehennem cinsinden idi; îmân ettikten sonra, en evvel ızhâr-ı İslâm için kılıcı çeken de o hazret oldu;

ve bu hareket ve tabiat ise, cennet cinsinden idi. Binâenaleyh bu beyt-i şerif *Fusûsu'l-Hikem*'in îmân-ı Fir'avn'ın makbûliyeti hakkındaki hükme muhâlif değildir; iyi teemmül etmek lâzımdır.

هر دو سوزنده چو دوزخ ضد نور هر دو چون دوزخ ز نور دل نفور

2696. *Her ikisi cehennem gibi yakıcı, nûrun zıddıdır; her ikisi cehennem gibi gönül nûrundan nefret edicidir.*

Fir'avn ile Hâmân, zulüm ve kahurlarıyla halkı cehennem gibi yakıcıdır; ve nûr olan adl ve lutfun zıddıdır ve her ikisi, gönül nûru olan ilîm ve îmân-dan nefret edicidir.

ز آنکه دوزخ گوید ای مؤمن تو زود بر گذر که نورت آتش را بود

2697. *Zîrâ ki cehennem der: "Ey mü'min sen çabuk geç, zîrâ senin nûrun ateşi kaptı!"*

در بیان حدیث رسول الله صلى الله عليه و سلم جز یا مؤمن فان نورک اطفأ ناری

Resûlullâh (s.a.v.)in: "Geç ey mü'min, zîrâ senin nûrun, benim ateşimi söndürdü!" hadîs-i şerifini beyandır.

Bu sûrh Ankaravî nüshasında yoktur, Hind nüshalarında vardır; fihristde kolaylık olduğu için fakır derc ettim.

Hadîs-i şerifin ibâresi şudur: *تقول جهنم يوم القيامة جز یا مؤمن فان نورک اطفأ ناری* "Kıyâmet gününde cehennem der ki: "Ey mü'min geç, zîrâ senin nûrun, benim nânımı söndürdü!" Bu hadîs-i şerifden anlaşılır ki, mü'min cehennemden nasıl kaçarsa, cehennem de mü'minden öyle kaçır da der ki:

بگذر ای مؤمن که نورت می کشد آتشم را چون که دامن می کشد

2698. *"Ey mü'min geç, zîrâ senin nûrun etek çektiği vakit, ateşimi öldürür!"*

Birinci musrâ'daki "küşed", "öldürmek" ma'nâsına olan "küšten" masda-rındandır, "söndürmek" ma'nâsında müsta'meldir. "Dâmen keşiden", "etek

çekmek" demektir; burada "salına salına nâz ile yürümek" ma'nâsıdır. Nitekim bir şâir şiirinde bu ma'nâyı kullanmıştır. Beyit:

شد آن جان جهان دامن کشان چون از چمن بیرون

روان شد جان مرغان چمن کوئی ز تن بیرون

"O cihânın canı vaktâki nâz ile hurâman olarak çemenden dışarıya çıkar, sanır-sın ki, çemen kuşlarının canı tenden dışarıya çıktı." (Bahâr-ı Acem).

Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı şudur: "Cehennem der ki: "Ey mü'min geç, zîrâ senin nûrun üzerimden nazlı nazlı geçtiği vakit, ateşimi söndürür!"

می‌رمد آن دوزخی از نور هم ز آنکه طبع دوزخستش ای صنم

2699. O cehennemlik dahi nûrdan ürker; zîrâ ki ey sanem, onun cehennem tab'ı vardır.

O cehennemlik olan kimse dahi, cehennemin nûrdan kaçtığı gibi, nûr-ı îmân ve irfândan ürker; zîrâ ey mahbûbım olan muhâtabım, o cehennemlik kimsede dahi cehennemin tabîâtı vardır; çünkü birbirinin cinsi olan iki şeyden birisi her neden ürker ve hazzetmezse, diğeri de o şeyden ürker ve hazzetmez.

دوزخ از مؤمن گریزد آن چنان که گریزد مؤمن از دوزخ به جان

2700. Mü'minin canla cehennemden kaçtığı gibi, cehennem de mü'minden kaçır. [2712]

ز آنکه جنس نار نبود نور او ضد نار آمد حقیقت نور جو

2701. Zîrâ ki, onun nûru, ateş cinsi olmaz; hakikatde nûr isteyici nârın zıddı geldi.

Nûr ile nârın farkı budur ki, nûr mazhar-ı ism-i Latîf olduğundan yakmaz ve kendi zâhir olduğu gibi, eşyâyı da muzhirdir. Nâr ise mazhar-ı ism-i Kah-hâr olduğundan yakar. Bununla berâber nâr dahi kendi zâhir ve eşyâyı muzhirdir. Zuhûr ve ızhârda nûr ile nârın ittihâdı, bu âlem-i tabîatda lutf ile kah-rın mümteziç ve karışık olması hikmetine müsteniddir. Nitekim ateşden, mumdan, lambadan ve elektrikden ve hava gazından nûr ve aydınlık zâhir olmakla berâber, yakar. İmdi gerek nûrun ve gerek nârın sûretleri olduğu gibi, ma'nâları da vardır. Nûr ma'nâsı cihetinden "vücûd"a ve "îlm"e ve "îmân"a ve "îkân"a ıtlâk olunur. Zîrâ kalb bunlardan sürûr ve râhat duyar. Nâr dahi, ma'nâsı cihetinden "adem"e ve "cehl"e ve "külf"e ve "şekk" ve "zunûn"a ıtlâk olunur. Zîrâ kalb bunlardan elem ve ıztırâb duyar. Binâena-

leyh evvelkilerin tâlibi, ikincileri istemez; zîrâ birbirinin zıddıdır ve iki zâd bir yerde müctemi' olmaz.

در حدیث آمد که مؤمن در دعا چون امان خواهد ز دوزخ از خدا

2702. *Hadîsde geldi ki, mü'min duâda Hudâ'dan cehennemden necât istediği vakit;*

دوزخ از وی هم امان خواهد به جان که خدایا دور دارم از فلان

2703. *Cehennem dahi ondan can ile halâs ister der ki: "Ey Hudâ beni falan-dan uzaklaştır!"*

Bu iki beyt-i şerîfde şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: اِنَّا قَالِ الْمُؤْمِنُ اللّٰهُمَّ اجْرِنِي مِنَ النَّارِ قَالَ تَقُولُ النَّارُ يَا نِي، "Mü'min: "Ey benim Allâh'ım, beni nârdan halâs et!" dediği vakit, nâr dahi: "Ey benim Allâh'ım, beni ondan halâs et!" der. Zîrâ her şey kendi cinsi olmayan şeyden kalen ve hâlen ve fiilen nefretini izhâr eder.

جاذبه جنسیت است اکنون بین نکه تو جنس کیستی از کفر و دین

2704. *Câzibe cinsiyettir, şimdi gör ki, sen küfür ve dînden kimin cinsisin?*

Yukandan beri verilen izâhâtдан anlaşıldığı vech ile, "Câzibenin ve bir şeyi bir şeyin kendi tarafına çekmesinin sebebi cinsiyettir. İmdi ey insan, sen kendini tedkük et, kalbinin muhabbeti küfür ve dînden hangisine mütemâyildir?" Ve seni kavlen ve hâlen ve fiilen kendi tarafına çeken küfür müdür, yoksa dîn ve îmân mıdır? Eğer muhabbet-i kalbiyyen kâfirler tarafına ise, onların cinsindensin ve eğer mü'minler tarafına ise, kezâ onların cinsindensin.

گر به هامان مایلی هامانی ور به موسی مایلی سبحانی

2705. *Eğer Hâmân'a mâil isen, Hâmân'a mensûbsun ve eğer Mûsâ'ya mâil isen Sübhân'a mensûbsun.*

Eğer Hâmân meşrebinde olan ehl-i nefse mâil isen veyâhud kendi vücûdunun memleketinde Hâmân olan nefesine muhib isen, bil ki, Hâmân cinsindensin; ve eğer Mûsâ (a.s.) meşrebinde olan insân-ı kâmile veyâhud memleket-i vücûdunda halîfe-i Hak olan rûha mâil ve muhib isen, bil ki, insân-ı kâmil ve rûh gibi Sübhân'a mensûbsun.

ور به هر دو مایلی انگیزته نفس و عقلی هر دو آن آمیزته

2706. *Ve eğer her ikisine mâillik peydâ ettin ise, nefis ve akılsın; o her ikisi karışıktdır.*

"Engîhten", yerinden kılmıdatmak, kaşırtmak, yüksek yapmak, yukan çekmek, uzak etmek, peydâ etmek ve düzmek ve inşa etmek ma'nâlarıdır; burada "peydâ etmek" demektir. "Mâilî" deki "yâ", masdariyet; "aklî"deki "yâ" hitâb içindir. Ya'ni, "Ey kimse, eğer sen hem Hâmân'a ve hem de Mûsâ'ya mâillik peydâ ve ızhâr etmiş isen, hem nefissin ve hem de akılsın, sende nefis ile aklın ahkâmı kaşmışdır."

هر دو در جنگند هان و هان بکوش تا شود بر نفس غالب عقل و هوش

2707. *Her ikisi cenkdedirler; aman aman, çalış tâ ki akıl ve hûş nefis üzerine gâlib olsun.*

Nefis ile aklın ahkâmı birbirine kaşıtığı vakit, her ikisi de nîzâ'da ve cenkdedirler. Ey sâlik, eğer bu hâl içinde isen, çalış ve mücâhede et, tâ ki akıl ve zekân, nefsin üzerine gâlib olsun!

در جهان جنگ شادی این بسست که بینی بر عدو هر دم شکست

2708. *Cenk cihânı içinde meserret, bu kâfidir ki, düşman üzerinde her dem hezîmet göresin.*

Cenk ve harb âlemi içinde insanın sevinmesi için, her an düşmanın hezîmete dûçar olduğunu görmek kâfidir. Binâenaleyh sâlik esnâ-yı sülûkünde, aklının te'siriyle, nefsinin sıfâtı münkesir ve münhezim olduğunu gördükçe, terakkisine vâkıf olup sevinir.

مشورت کردن فرعون با هامان در ایمان آوردن به موسی علیه السلام

Mûsâ (a.s.)a îmân getirmek husûsunda Fir'avn'ın
Hâmân ile meşveret etmesi

آن ستیزه رو به سختی عاقبت گفت با هامان برای مشورت

2709. *O inâd gîzlü, âkıbet şiddet ile meşveret için Hâmân'a söyledi.*

O inâdçı ve kavgacı Fir'avn, bî-arafâne ve hüsn-i niyyet ile değil, öfke ve şiddet ile meşveret etmek üzere mâcerâyı, vezîri olan Hâmân'a söyledi.

وعدہ های آن کلیم اللہ را گفت و محرم ساخت آن گمراہ را

2710. *O Kelîmullâh'ın va'delerini söyledi ve azgını mahrem yaptı.*
[2722]

Yâ'ni, Mûsâ (a.s.)'ın yukanda izâh olunan dört va'dini de Hâmân'a söyledi ve o azgın kâfirî, kendisine mahrem ittihâz etti.

گفت با هامان چو تنہایش بدید جست هامان و گریانش درید

2711. *Hâmân'a söyledi, vaktâki onu yalnız gördü; Hâmân sıçradı ve o yakasını yırttı.*

Fîr'avn bu sözleri vezîrî olan Hâmân'ı yalnız olarak gördüğü vakit söyledi ve müzâkereleri mahremâne ve hafıyyen vâkî' oldu. Hâmân bu sözlerini işitince, yerinden fırladı ve kederinden esvâbının yakasını yırttı.

بانگہا زد گریہا کرد آن لعن کوفت دستار و کله را بر زمین

2712. *O laîn na'ralar vurdu, bûkâlar etti, sarığını ve kûlâhını yere vurdu.*

کہ چگونہ گفت اندر روی شاہ این چنین گستاخ آن حرف تباہ

2713. *Dedi ki: "Böyle edebsiz o boş sözü şahın yüzüne nasıl söyledi?"*

جملہ عالم را مسخر کردہ تو کار را با بخت چون زر کردہ تو

2714. *"Sen cümle âlemi musahhar etmişsin, işi sen baht ile altın gibi etmişsin!"*

"Ey hükümdâr, sen etrâfındaki milletleri rey ve tedbîrin ile müsâhhar etmişsin; hepsi sana itâat ediyorlar; sen hükûmetinin işini sevk-ı tâlî' ile altın gibi sâf ve parlak ve fesâddan ârî etmişsin!"

از مشارق و ز مغارب بی لجاج سوی تو آرند سلطانان خراج

2715. *"Sultanlar masrûklardan ve mağriblerden senin tarafına husûmetsiz haraç getirirler."*

"Etrâfında şarkan ve garben vâkî' olan milletlerin hükümdarları sana itâat edip, husûmetsiz ve inadsız senin tarafına haraçlarını, vergilerini getiriyorlar."

پادشاہان لب ہمی مانند شاد بر ستانہ خاک تو ای کعباد

2716. *"Ey keykubâd, pâdişâhlar senin eşîğinin toprağı üzerine şâd olarak dudak sürerler!"*

"Keykubâd", "key" ile "kubâd" dan mürekkebdir. "Key", pâdişâh-ı kah-hâr demektir ve "Kubâd", Nûşîrevân'ın babasının ismidir. Sonraları şevket-i azîm sâhibi olan hükümdarlara lakab olmuştur. Ya'ni, "Ey Fir'avn, sen o kadar şevket ve azamet sâhibi bir hükümdarsın ki, zamânının pâdişâhları senin sarayının eşliğini, içlerinde sıkıntı duyarak değil, sürür ve haz ile öperler!"

اسب یاغی چون ببیند اسب ما رو بگرداند گریزد بی عصا

2717. "Azgın at, bizim atımızı gördüğü vakit, yüz çevirir, değneksiz kaçar."

Ya'ni, "Düşmanların azgın atları, bizim ordumuzun atlarını gördüğü vakit, değnek ve sopa vurmağa hâcet kalmaksızın, yüz çevirip kaçar."

تا کنون معبود و مسجود جهان بوده گردی کمینہ بندگان

2718. "Şimdiye kadar cihânın ma'bûdu ve mescûdu olmuş idin, bendelerin en aşağısı olursun!"

"Eğer sana vâki' olan teklîfi ve va'dleri kabûl edip, Mûsâ'ya tâbi' olursan, şimdiye kadar cihânın ma'bûdu ve mescûdu olduğun halde, bundan sonra en alçak mertebeye sukût edip, bendelerin en aşağısı olursun!"

در هزار آتش شدن زین خوشترست که خداوندی شود بنده پرست

2719. "Bin ateş içinde olmak, bundan daha hoşdur ki, bir hudâvend bende-perest ola!"

"Hudâvend", sâhib ve mâlik demektir. Bu kelime "hud" ve "â" ve "vend" cüzlerinden mürekkebdir. "Hud", "kendi" ma'nâsına olan "hûd"un muhaffefidir. "Â", "âmeden" masdarının emr-i hâzındır. "Hudâ", "kendi gelici" ma'nâsında vasf-ı terkîbîdir. "Vend", edât-ı nisbet ve teşbîhidir. "Bende-perest", "bendeye tapıcı" ma'nâsında vasf-ı terkîbîdir; ve bendeye tapmak, kişi kendi kendine itâat etmekden kinâyedir. Ya'ni, "Hâmân dedi ki: "Ey Fir'avn, bir hükümdârın kendi kölelerine itâat etmesinden ise, bin ateş içinde bulunup mahv olmak daha hoşdur!"

نی بکش اول مرا ای شاه چمن تا ببیند چشم من بر شاه این

2720. "Hayır, ey şâh-ı çîn, evvelen beni öldür, tâ ki benim gözüm bunu şâhın
[2732] üzerinde görmesin!"

"çîn", ma'rûf bir memleketin ismi olduğu gibi, "toplamak" ma'nâsına olan "çîden" masdarnın emr-i hâzındır. Bu sûretde "şâh-ı çîn", "şah toplayıcı" ma'nâsında vaf-ı terkîbî olur ki, bu ma'nâ yukarıdaki 2716 numaralı beytin ma'nâsını müeyyid olur. Hind nüshalarında "çîn" yerine "hîn" vâkî' olmuşdur; "âgâh ol!" demektir. Ya'ni, "Ey hüküm ve nüfûzu altına şâhlan toplayıcı olan Fir'avn, hayır, sen Mûsâ'nın teklifini kabûl etme; eğer edersen evvelâ beni öldür, tâ ki senin gibi bir şâhın üzerinde bu mezelleti benim gözüm görmesin!"

خسروا اول مرا گردن بزَن تا نبیند این مذلت چشم من

2721. "Ey hüsrev, evvelâ benim boynumu vur, tâ ki benim gözüm bu mezelleti görmesin!"

خود نبودست و مبدا این چنین که زمین گردون شود گردون زمین

2722. "Halbuki böyle olmamamışdır ve olmasın ki, arz felek ola, felek arz!"

"Halbuki yerin gök ve göğün dahi yer olması gibi böyle bir hâl vâkî' olmamışdır ve olmasın, ya'ni başlar ayak ve ayaklar da baş olmasın!"

بندگان ما خواجه تاش ما شوند بی دِلان مان دل خراش ما شوند

2723. "Bizim bendelerimiz, bizim hâce-taşımız olurlar. Bî-dillerimiz bizim gönül turmanımız olurlar."

"Hâce-taş", bir efendiye hizmet eden kimseler ki, "kapı yoldaşı" derler; "bî-dil", âşık ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ey Fir'avn, eğer sen Mûsâ'nın teklifini kabûl edersen, biz kendi bendelerimiz ile hukûkda müsâvî olur ve biz onlar ile bir efendiye hizmet eden kapı yoldaşları oluruz; ve şimdi bize âşık ve muhib olurlar, ol vakit bizi incitici ve gönlümüzü tırmalayıcı olurlar."

چشم روشن دشمنان و دوست کور گشت ما را پس گلستان قعر گور

2724. "Düşmanların gözü aydın ve dostun gözü kör olur; böyle olunca gülîstân bizim için mezarın dibi oldu."

Ya'ni, "Biz yukanda tasavvur olunan hâle dücâr olduğumuz vakit, düşmanların gözü aydın olur ve sevinirler ve dostların gözü de kör olur; bu hâl karşısında gülîstân bizim için mahall-i safâ değil, mezarın dibi olur." Nefis ve ehl-i dünyâ olan erbâb-ı nefis, insân-ı kâmile itâat etmek arzûsunda bulunan bir kimseyi de, böyle Hâmân gibi vazgeçirmeğe sa'y eder.

تزییف سخن هامان

Hâmân'ın sözünün tezyîfî

دوست از دشمن همی نشناخت او نرد را کورانه کز می باخت او

2725. *O dostu düşmandan tanımadı; neredi o, kör gibi eğri oynadı.*

"Nerd", tavla oyununa derler. Ya'ni "Hâmân dostu ve düşmanı idrâk edemedi ve bu hayât-ı dünyeviyye oyununu eğri oynadı." Zîrâ bu hayât-ı dünyeviyyede ehl-i hidâyet ve ehl-i dalâlet vardır. Ehl-i hidâyete ve rûhlarına meyl edenler, oyunlarını iyi ve doğru oynarlar; ve ehl-i dalâlete ve nefislerine meyl edenler eğri oynarlar.

دشمن تو جز تو نبود ای لعین بی گناهان را مگو دشمن به کین

2726. *Ey laîn, senin düşmanın, senin gayrın olmaz, günâhsızlara kîn ile düşman deme!*

Ey dergâh-ı izzetden kovulmuş olan, senin düşmanın senin nefisinden başkası değildir! Zîrâ sen bilcümle murâdlarını, nefisini ve mevhum olan varlığını tatmîn için icrâya teşebbüs ediyor ve o arzûlarının husûlü için envâ'-ı mezâlimi irtikâb ediyorsun. Senin haksız arzûlarına muhâlefet eden günâhsızları düşman addedip, onlara karşı tutuyorsun.

پیش تو این حالت بد دولتست که دَوَادُوْ اول و آخر لتست

2727. *Senin indinde bu kötü hâl, devletdir ki; evveli devâdev ve âhiri letdir.*

"Devâdev" ve "dev", "devîden" masdarından emr-i hâzırdir. İki emr-i hâzır arasında rabt ve ittisâl elifi getirirler, kesret ve temâdî ma'nâsı ifâde eder. "Devâdev"i Türkçemizde "koş bire koş!" diye tercüme etmek münâsib olur. "Let", döğmek, vurmak ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ey Hâmân senin indinde nefis azgınlığı ve zulüm gibi kötü haller devletdir." Halbuki "devlet" kelimesi "dev" emr-i hâzır-ı Fârisî'si ile, "let" masdar-ı Arabî'sinden mürekkebirdir. "Binâenaleyh o

senin devletinin ibtidâsı "koş bire koş"dur, âhiri de "dayak"dır". Ya'nî icrâ-yı saltanat edip, halk üzerine tahakküm edeceğim diyerek ale'd-devâm tedbirler arkasında koşmaktır ve sonunda da ya zâhiren veyâ bâtunen darbe-i te'dîbdir.

گر از این دولت نتازی خرخزان این بهارت را همی آید خزان

2728. *Eğer bu devletten sürtüne sürtüne koşmazsan, senin bu bahârına hazân gelir.*

مشرق و مغرب چو تو بس دیده اند که سر ایشان ز تن بیریده اند

2729. *Maşrık ve mağrib, senin gibisini çok görmüşlerdir ki, onların başını ten-den kesmişlerdir.*

مشرق و مغرب که نبود برقرار چون کنند آخر کسی را پایدار

2730. *Maşrık ve mağrib ki, berkarâr olmaz, diğer bir kimseyi nasıl pâyidâr eder?*
[2742]

Maşnk ve mağrib üzerindeki hükümdarlığa mağrûr olma ve i'timâd etme; zîrâ mağrib ve maşnk fânî olduğundan, dayanılacak bir şey değildir. Kendileri fânî olan şeyler, başkalarına nasıl bekâ te'min eder?

تو بدان فخر آوری کز ترس و بند چاپلوست گشت مردم روز چند

2731. *Sen onunla fahr getirirsin ki, korkudan ve bağdan insanlar birkaç gün sana yaltaklanıcı oldu.*

Ey devlet ve dünyâya mağrûr olan kimse, korkudan ve hapisden nâşi insanların birkaç gün sana karşı yaltaklanıcı olması sebebiyle iftîhâr mı ediyorsun?

هر که را مردم سجودی می کنند زهر اندر جان او می آکنند

2732. *İnsanlar her kime bir sücûd ederlerse, onun canına zehir doldururlar.*

İnsanlar mevki' sâhiblerinin önünde serfûrû ettikçe ve onlara karşı tabas-bus ve temelluk eyledikçe, onların kibir ve azametini tahrik edip, koltuklarını kabartırlar. Bu hâl ise onların canlarına ve bânılarına zehir doldurup, onları ma'nen helâk etmek demek olur.

چون که بر گردد از او آن ساجد ش داند او که زهر بود و موبد ش

2733. *Vaktîki ondan onun o sâcidi rücû' eder, o kimse onun zehir ve fenâ hâle düşürücü olduğunu bilir.*

"Mûbid", if'âl bâbının ism-i fâilidir. Sülâsisi dördüncü bâbdan "vebed" dir. Ma'nâsı, bir adamın yaşayışı sıkıntı ve şiddet üzerine olmakla bed-hâl olmak demektir. Binâenaleyh "mûbid", fenâ hâle düşürücü demek olur. Ya'nî, "Vaktâki o ikbâl sâhibinin önünde baş eğen ve secde edici olan kimse, ondan yüz çevirip, ta'zîmini ve hürmetini kat' etse, ikbâl sâhibinin bâtını zehir içmiş gibi elem duyar; binâenaleyh o elem esnâsında o kendisine secde edenlerin ve mütemellikların zehir olduğunu ve kendisini fenâ hâle düşürücü olduğunu bilir ve idrâk eder."

ای خنک آن را که ذلت نفسه وای آن کز سرکشی شد چون که او

2734. Ey saâdet ona ki, onun nefsi zelif oldu; vay ona ki serkeşlikden dağ gibi oldu!

Ne mutlu o kimseye ki nefsinin zelif tuttu ve halka karşı mütevâzi' oldu; vay o kimsenin hâline ki nefsinin serkeşliğinden ve tekebbüründen, halkın önüne dağ gibi dikildi!

این تکبر زهر قاتل دان که هست از می پر زهر گشت آن کیج مست

2735. Bu tekebbür ki vardır, zehr-i kâtil bil; zehir dolu olan meyden o ahmak sarhoş oldu.

Ey insan, nefiste olan bu tekebbürü, rûhunu helâk edici bir zehir bil! İşte Hâmân ve Hâmân meşrebinde olan ahmaklar bu zehir dolu olan nefsin şarâ-bından sarhoş oldular.

چون می پر زهر نوشد مدبری از طرب يك دم بجنابند سری

2736. Bir müdbir zehir dolu olan meyi içtiği vakit, bir dem tarabdan bir baş sallar.

Bir bedbaht zehir dolu olan içkiyi içtiği vakit ispiroto dimâğını uyuşturur ve bir ân için keyiflenip başını sallar ve raks eder.

بعد يك دم زهر بر جانش قند زهر در جانش کند داد و ستد

2737. Bir demden sonra zehir onun canına düşer; zehir onun canında alış ve-riş yapar.

"Can"dan murâd, burada rûh-i hayvânîdir; ve içki ispiRTOSunun hayât-ı hayvâniyye üzerine olan sû-i te'siri etebbâ tarafından uzun uzadıya izâh edil-

miş ve bir ayyâşın bünyesinde ayn-ı zehir olan ispirtonun nasıl bir alış veriş ettikleri gösterilmiştir. Rûh-ı insânîye olan sû-i te'sirâtı da başkadır.

گر نداری زهریش را اعتقاد کو چه زهر آمد نگر در قوم عاد

2738. *Eğer onun zehirliğine i'tikâd etmezsen de! Bak Âd kavmine ne zehir geldi!*

Hind nüshalarında "kûçe" yerine "gez çi" vâki'dir; ve "gez", "geziden" masdarından emr-i hâzırdır. Ya'ni, "Kibir ve ucbün zehirliğine i'tikâdın yoksa, haydi bak, kibir ve ucübleri sebebiyle peygamberlerine muhâlefet eden Âd kavmine, o kibir ve ucüb ne derece zehir geldi!" Hak Teâlâ onları şedîd fırtınalar ile helâk etti.

چون که شاهی دست یابد بر شهی بکشدش یا باز دارد در چهی

2739. *Vaktâki bir şâh, bir şâh üzerine el bulur, onu öldürür yahud bir kuyuda tutar.*

"Dest yâften", "zafer bulmak"dan kinâyedir. Ya'ni, "İki şâh birbiriyle harb edip, birisi diğeri üzerine zafer bulur. Gâlib olan şâh, mağlûbu ya öldürür veya yâinud kuyu gibi bir yerde habs eder." Bu beyt-i şerîf bir misâldir. Da'vâ-yı tasarruf eden iki pâdişâhın birbirlerine karşı muâmelesi, zıkr olunduğu vech ile olur. İmdi eğer mutasarrıf-ı hakîkî olan Hakk'a karşı kibir ve tasarruf da'vâsına kıyâm olunursa, öyle bir edebsize karşı Hakk'ın muâmelesi nasıl olur, var kıyâs et! Hadîs-i kudside ناری ومن نازعنی فیہما ادخلته ناری Ya'ni "Sıfat-ı kibriyâ benim cübbem ve azamet gömleğimdir, kim ki bendén onları soymak isterse, onu ateşime idhâl ederim" buyurulmuştur.

ور بیابد خسته افتاده را مرهمش سازد شه و بدهد عطا

2740. *Ve eğer düşmüş hastayı bulursa, şâh ona merhem yapar ve atâ verir.*

[2752] Ya'ni, "Dünyâ şâhları kendilerine karşı başkalarının kibir ve azamet ızhârından öfkelenir; ve eğer onlara zillet ve ifkâr gösterilirse, imdâdlarına koşup, ihsân ve imdâd ederler." Bunun gibi Hak Teâlâ hazretleri dahi mütekebbirleri sevmez ve onlara kahr ile muâmele buyurur, fakat kalbleri münkesir ve zelîl olan kullarına ikrâm ve lutf buyurur. Nitekim *Risâle-i Gavsîyye*'de Hak'dan naklen şöyle buyrulur: يا غوث بشر المذنبين بالفضل والكرم وبشر المعجين بالعدل والنعيم Ya'ni "Ey Gavs, günâhkâr kullanma fazl u keremim ile müjde ver ve mütekebbirlerle de adl ü azâbım ile müjde ver!"

گر نه زهرست این تکبر پس چرا کشت شه را بی گناه و بی خطا

2741. *Eğer bu tekebbür zehir değil ise, o halde niçin günâhsız ve hatâsız şâhı öldürdü?*

Ma'lûmdur ki, kibrin rûhu, bir kimse kendini beğenip, başkasına tâbî' olmamakdır. İki hükümdâr dahi kendi rey ve tedbîrini beğenip ve şevket ve satvetine güvenip, birbirlerine karşı harb ederler. Biri diğeri'nin esîr ettiği vakit, zamân-ı kadîmde ya öldürür veyâhud bir yerde habs eder idi. "İmdi eğer ki bir zehir değil ise, esîr olan şâhın başı bu kibir ve azamet yüzünden niçin bu belâyâ giriftâr oldu?"

وین دگر را بی ز خدمت چون نواخت زین دو جنبش زهر را باید شناخت

2742. *Ve bu diğeri'ni hizmetsiz niçin okşadı? Bu iki hareketden zehri tanımak lâzımdır.*

Ve bir hasta fakîrin hiçbir hizmeti vâkî' olmadığı halde, şâh ona lutuf ve ihsân edip okşadı. İmdi şâhın bu kahr ve lutuf, hareket ve muâmelelerinden, hangi huyun zehir olduğunu tanımak lâzımdır.

راه زن هرگز گدایی را نزد گرگ گرگ مرده را هرگز گرد

2743. *Yol vurucu aslâ bir dilenci'yi vurmaz. Kurt ölmüş kurdu hiç ısırmı mı?*

Âlem-i tabiatda kavînin alekser zayıfa tecâvüzü vâkî' olmaz. Nitekim yol kesen bir şakî bir fakîri soymaya ve vurmaya teşebbüs etmez; ve bir kurt, ölmüş kurdu ısırmaz.

خضر کشتی را برای آن شکست تا تواند کشتی از فجار رست

2744. *Hızır gemiyi onun için kırdı, tâ ki gemi fâcirlerden kurtulabilsin!*

Kıssası sûre-i Kehf'de beyân olunduğu üzere Hızır (a.s.) âcizlerin mutasarrıf olduğu gemiyi, Hak'dan meyl ve udûl eden âsîlerden kurtarmak için deldi; zîrâ sağlam gemileri, zâlimler gasb etmekte idi. Bu gemiyi delik görüncâ zabt etmekden vazgeçip bıraktılar, Binâenaleyh kırklık sebeb-i necât oldu.

چون شکسته می‌رهد اشکسته شو امن در فقرست اندر فقر رو

2745. *Mâdemki kırık kurtuluyor, kırık ol! Emniyet fakr içindedir, fakra git!*

"Mâdemki kırık ve ma'yûb kurtuluyor, binâenaleyh sen de münkesirü'l-kalb ol, kendini büyük görme ve mütekebbir olma. Zâhirî ve bâtunî tecâvûzden ve azâbdan emniyet, kendini muhtağ bir halde görmektedir. Binâenaleyh kurtuluş yolu olan fakra git!" Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz الفقر فخرى ya'ni "Fakr benim fahrimdir" buyurdular ve münâcâtlannda da اللهم احينى المساكين يا'ni "Yâ Rabbî, beni miskîn olarak yaşıat ve miskin olarak öldür ve miskinler zümresi içinde haşr eyle!" buyururlar idi.

آن کهی کو داشت در کان نقد چند گشت پاره پاره از زخم کُند

2746. O bir dağ ki, o menba'da birkaç nakid tuttu, kazma zahmından parça parça oldu.

"İçinde altın ve gümüş ma'deni olan bir dağ kazma darbeleriyle yarıp, parça parça ederler." Varlık o dağ böyle parçalatur. Fakat ma'denden ârî olan dağa kimse tarafından bir tecâvûz 'vâki' olmaz. İnsandaki enâniyet ve kibir ve varlık dahi, böyle tecâvûz vukû'unu icâb ettirir.

تیغ بهر اوست کو را گردنیست سایه کافکنده ست بر وی زخم نیست

2747. Kılıç onun içindir ki, onun bir boynu vardır; gölge ki düşmüştür, ona zahm yokdur.

Hak kılıcı, kendisinde kibir ve enâniyet boynu olan kimseye mahsûsdur. Kendi varlığını atıp, zill-i esmâ-i ilâhî olan bir kimseye Hakk'ın kılıç darbele-ri yokdur, bu gölgeler kılıçdan muâfdir.

مهرتری نَفَطَسْتُ و آتش ای غوی ای برادر چون بر آذر می روی

2748. Ey azgın, büyüklük nefst ve ateşdir; ey birâder niçin ateş üzerine gidiyorsun?

"Büyüklük ve kibir ve azamet nefst yağı ile ateş gibi tehlikeli bir şeydir. Ey birâder niçin bu kibir ve ucub ateşi üzerine gidiyorsun ve niçin büyük mevki'lere geçip, halka kibir ve kurum satacağım diye her ân canını kemiriyorsun?" "Âzer", ateş ma'nâsınadır.

هر چه او هموار باشد بر زمین تیرها را کی هدف باشد بین

2749. Her ne şey ki, o yeryüzüne berâber ola, gör ne vakit oklara hedef olur?

Arz üzerine müstevî olarak yatan bir şey üzerine aslâ oklar isâbet etmez.

سر بر آرد از زمین آن گاه او چون هدفها زخم یابد بی رفو

2750. *Yerden baş kaldırır, o vakit o hedefler gibi yamasız yara yer.*
[2762]

Yer ile berâber olan kimseye ok isâbet etmez; başını kaldırdığı vakit tedâvî kabûl etmeyen yaraları yer.

نردبان خلق این ما و نیست عاقبت زین نردبان افتاد نیست

2751. *Halkın merdiveni bu bizlik ve benlikdir; bu merdivenden âkabet düşmek lâıktır.*

"Üftâd nîst"de "yâ", yâ-yı liyâkat olmak münâsibdir, masdariyet olması da bir vecihdir. "Mâ ve menî", kibirten ve enâniyetden kinâyedir. Ya'ni, "Bu halk hayât-ı dünyeviyyede kibir ve enâniyet merdiveni üzerindedir; zîrâ herkesin benliği bir derecede değildir, basamak basamaktır. Kiminin benliği üst basamakda, kimininki ortada, kimininki en aşağı basamakdadır. Fakat bu basamakların her birinde bulunanın, oradan düşmeğe liyâkatı vardır; zîrâ hayât-ı dünyâda her şey fânîdir ve her şey gelip geçicidir."

هر که بالاتر رود اهلترست کاستخوان او بتر خواهد شکست

2752. *Her kim daha yukarı giderse, daha ahmakdır; zîrâ onun kemiği daha fenâ kırılacaktır.*

Her kim benlik ve enâniyet merdiveninin en üst basamağına çıkarsa, en ahmak bir kimsedir; zîrâ onun o irtifâ'dan düşmesi muhakkaktır; ve düştüğü vakit dahi onun kemiği mesâbesinde olan mevhum varlığı, daha fenâ bir sûretde kırılacaktır ve bu münâsebetle elem-i şedîd duyacaktır.

این فروعت و اصولش آن بود که ترفع شرکت یزدان بود

2753. *Bu fîrû'dur, onun usûlü o olur ki, tereffu' Hâlık'ın şirketi olur.*

Kibir ve enâniyetin bu saydığımız fenâlıktan, asıl ve esâs değil, belki bir aslın fîrû'udur; onun aslı budur ki, bir kimse enâniyetde tereffu' eder ve benlik merdiveninin en üst basamağına yükselirse, varlıkta ve benlikde Hâlık Teâlâ hazretiyle ortaklık etmiş olur.

چون نمردی و نگشتی زنده زو باغیی باشی به شرکت ملک جو

2754. *Mâdemki ölmedin ve ondan diri olmadın, şirket ile mülk isteyici bir bâ-gî olursun.*

Mâdemki kendine varlık isbâtından kurtulup mevt-i ihtiyârî ile ölmedin ve kendinde olduğunu zannettiğin vücûd vehminden kurtulmadın ve netîcede Hakk'ın hakîkatî olan varlığı ve vücûdu ile diri olmadın, binâenaleyh vücûdda ve tasarrufta Hakk'a karşı ortaklık ve şirket da'vâsına kıyâm et-tin, kul iken efendilik dâiyesine düştün; mülk ve tasarruf isteyici bir azgın kul oldun.

چون بدو زنده شدی آن خود ویست وحدت محض است آن شرکت کیست

2755. *Vaktâki onunla diri oldun, o muhakkak odur; vahdet-i mahza vardır, o şirket ne vakit vardır?*

"Vaktâki vücûd-ı Hakkânî ile diri oldun, vücûd-ı abdânînin ahkâm ve âsâ-rı muattal oldu, artık senin sûretinden mutasarrıf olan Hak olur. Bu mertebe-de vahdet-i mahza vardır, vücûdda ve sıfâtta aslâ Hakk'a iştirâk yoktur." Bu makâma "makâm-ı ittihâd" derler. Bu makâmda abdin bilcümle rûhânî ve cismânî ve sûrî ve ma'nevî irâdeleri kalkar, Hakk'ın irâdesine muttasıl ve âkıbet Hakk'ın sıfatıyla muttasıl olur. Demirin ateşte kızıp, ateş hâline gelmesi gibi.

شرح این در آینه اعمال جو که نیایی فهم آن در گفت و گو

2756. *Bunun şerhini amellerin aynasında iste! Zîrâ güft ü gûda onun fehmi-ni bulamazsın.*

Bu "makâm-ı ittihâd" ve "vahdet-i mahz" makâmının hâlini ve zevkünü, sülûkün içindeki amellerin aynasında görürsün, yoksa o hâl ve zevki, söz ile ve dedikodu ile anlayamazsın; zîrâ hâli, kâl ile idrâk mümkün değildir. Binâ-enaleyh sülûkünde çalış!

گر بگویم آن چه دارم در درون بس جگرها گردد اندر حال خون

2757. *Eğer içimde tuttuğum şeyi söylersem, çok ciğerler derhâl kan olur.*

"Vahdet emr-i vicdânîdir. Eğer ben bâtınımda bulduğum hâli ve zevki, ke-lâm libâsına büründürüp, ızhâr edecek olursam, herkes kendi bulunduğu

uçurumu idrâk ederek gam ve gussaya ginfîtar olur." "Ciğer hûn geştên", gam ve gussaya düşmekden kinâyedir.

بس کنم خود زیر کان را این بسست بانگ دو کردم اگر در ده کسست

2758. *İhtifâ ederim, zeyrekler için muhakkak bu kâfidir. İki na'ra attım, eğer köyde kimse varsa!..*

Vücûd ve sıfat-ı azamet ve kibriyâ Hakk'ın olup, abdin vücûdu mevhum olduğunu ve böyle bir vücûdda da'vâ-yı enânîyyet yakışmıyacağını beyân ettim; ve bu beyânımı kâfi görürüm; zîrâ zekî ve zeyrek olanlar için bu beyânâtım kâfidir. Zekâveti ve firâseti olmayan kimselere ne kadar söylense, anlatmak mümkün olmaz. İki na'ra attım, birisi Hakk'ın varlığı ve sıfâtı hakkındadır ve diğeri de abdin varlığı ve sıfâtı hakkındadır. Ey sâlik, eğer bu vücûd-ı izâfînin mahallesinde ve köyünde bir kimse, ya'ni akl-ı selîm varsa, bu na'ralarımdan hem kendi nefsinin ve hem de Rabb'ini anlarsın!

حاصل آن هامان بدان گفتار بد این چنین راهی بر آن فرعون زد

2759. *Elhâsıl, o Hâmân o kötü sözü ile, böyle bir yolu o Fir'avn üzerine vurdu.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz birçok hakâyıkı beyândan sonra yine Fir'avn ve Hâmân kıssasına rücû' edip buyururlar ki: "Elhâsıl Fir'avn'ın vezîri olan o Hâmân, Fir'avn'ın benliğini tatmîn ve takviye edecek olan kötü sözleriyle, Mûsâ (a.s.)'ın açtığı vâsi' bir hidâyet yolunu, o Fir'avn üzerine kapadı."

لقمة دولت رسیده تا دهان او گلوی او بریدی ناگهان

2760. *Devlet lokması ağızına kadar erişmiş, o onun boğazını ansızın kesmiş idi.*
[2772]

Devlet lokması Fir'avn'ın rûhunun ağızına kadar yaklaşmış iken, o Hâmân, onun mevcûdiyyet-i ma'neviyyesinin boğazını ansızın kesmiş ve zavallı Fir'avn yutamamış idi.

خرمن فرعون را داد او به باد هیچ شه را این چنین صاحب مباد

2761. *O Fir'avn'ın harmanını yele verdi. Hiçbir şehin böyle musâhibi olmasın!*

"Harmanı yele vermek", zarara uğratmaktan kinâyedir. Ya'ni "O Hâmân müfsidâne sözleri ile Fir'avn'ı zarara uğrattı. Hiçbir hükümdânın böyle bir müfsid ve müzevvir musâhibi ve vezîri olmasın!"

نومید شدن موسی علیه السلام از ایمان فرعون بجا یافتن سخن هامان در وی

Hâmân'ın sözü onda yer bulması sebebi ile, Mûsâ
(a.s.)'ın, Fir'avn'ın îmânından nevmîd olması

Mûsâ (a.s.), Hâmân'ın sözü Fir'avn üzerinde müessir olduğunu görüp
Fir'avn'ın îmân etmesinden ümîdini kesti.

گفت موسی لطف بنمودیم و جود خود خداوندیت را روزی نبود

2762. *Mûsâ dedi: "Lutuf ve cûd gösterdik, halbuki senin hudâvendliğine nasîb olmadı!"*

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a hitâben buyurdu: "Ey Fir'avn, biz seni Hak yoluna da'vet etmekle sana lutf ettik ve kerem gösterdik; halbuki senin bu zâhirî efendiliğine ve hükümdarlığına nasîb olmadı."

آن خداوندی که نبود راستین مروانی دست دان نی آستین

2763. *O efendilik ki, doğruya mensûb olmaya, muhakkak onu ne el ve ne de yen bil!*

"Doğruya ve Hakk'a mensûb olmayan efendilik, emr-i tasarrufda ne el ve ne de yen hükmünde değildir." El hükmünde değildir, çünkü el bir san'atkânın aklı dâiresinde iş görür ve intizâm te'mîn eder. Halbuki Hakk'a mensûb olmayan efendinin umûrunda intizâm ve hüsn-i netice aramak abesdir; ve yen hükmünde de değildir. Çünkü yen, eli ve kolu setr ve hıfz eder; onun efendiliği ise, onu hıfz etmek şöyle dursun, bilakis başının belâsıdır. Nitekim Fir'avn'ın efendiliğinin âkibeti meydandadır; ve târihte Fir'avn meşrebinde hükümdarların sû-i âkibetlerini tafsîle hâcet yoktur.

آن خداوندی که دزدیده بود بی دل و بی جان و بی دیده بود

2764. *O efendilik ki, çalınmış ola, gönülsüz ve cansız ve gözsüz olur.*

"Çalınmış olan, ya'ni zâtî olmayıp, ârizî olan efendiliğin ne kalbi ve ne de canı ve ne de gözü olur." Ya'ni, kalbi olmadığı için efendiliğin muktezâsı olan

vazâifi idrâk edemez. Rûhu olmadığı için, efendiliğin icâbâtıyla kâim olup, hareket edemez ve gözsüz olduğu için mertebesinin iktizâsı olan hak ve adli göremez.

آن خداوندی که دادندت عوام باز بستاند از تو همچو وام

2765. O efendiliği ki, sana avâm verdiler, borç gibi senden geri alırlar.

"Bu sûrî efendilik ve hükümdarlık ki, avâm-ı halkın intihâbıyla sana geldi, zâtî olan bir efendilik değildir; bir gün gelir ki, onu sana veren avâm-ı halk, borç gibi senden geri alır." Hükümdarların ve pâdişâhların hal'i ve reis-i cumhurların tekrâr halk tarafından adem-i intihâbı vukuâtı târih sayfalarında mebzûlen beyân olunmuştur. Numûne ibrâzına hâcet yoktur; zîrâ bu ânzî efendiliğin idâresi altında muvâfıklar bulunduğu gibi, muhâlifler de vardır.

ده خداوندی عاریت به حق تا خداوندیت بخشد متفق

2766. Âriyet olan efendiliği Hakk'a ver, tâ ki sana ittifâk olunmuş efendilik bahş etsin!

"Mâdemki âriyet ve ânzî olan efendilik borç gibi bilâhire geri verilecek bir şeydir ve böyle bir efendiliğin idâresi altında muhâlifler de bulunduğundan onların galebesi ihtimâliyle kalb ızırâb içindedir; binâenaleyh bu izâfî ve âriyet olan efendiliği Hakk'a ver; tâ ki sana bir hakîkî ve aslî efendilik bahş etsin ki, sana tâbî' olanların arasında aslâ muhâlif bulunmasın ve hepsi müttefikân senin efendiliğine karşı baş eğsinler!" Ma'lûm olsun [ki], bu efendilik insân-ı kâmilin efendiliğidir. Zîrâ bu vücûd-ı izâfî âleminde şâh-ı hakîkî insân-ı kâmilidir ve onlar isterlerse sûrî şâhların umûrunda tasarruf ederler. Âtı-deki menkabe bu tasarrufun burhânıdır:

617 sene-i hicriyyesinde Sultân Muhammed Harzemşâh ile sultân Alâeddîn-i Selçûkî arasında harb vâkî' oldu. Sultân Alâeddîn tebdîl-i kıyâfet ederek Harzemşâh'ın ordusunu tecessüs için birkaç Türk ve hediyeler ile berâber, gûyâ Erzurum havâlisi Türkleri'nden imiş gibi Harzemşâhın huzûruna çıkmışlar. Harzemşâh, Sultân Alâeddîn'in aleyhinde sözler söyleyen bu câsuslardan memnûn olmuş ve onlara çadır kurdurmuş. Sultan Alâeddîn o gece Harzemşâh'ın ordusundaki çadır içinde uyumuş; diğer taraftan dahi Harzemşâh'a bunların câsus olmak ihtimâli fikri vârid olmuş. O gece Hz. Pîr'in پدر-i âlîleri olan Sultân-ı Ulemâ Bahâeddîn Veled (k.s.) hazretleri, Sultan Alâeddîn'e zâhir olup: "Melik uyku vakti değildir çabuk kalk, atna bin!" bu-

yurdu. Sultan Alâeddîn kalkıp atına bindi ve maiyeti ile berâber gece kendi ordusu tarafına firâr etti. Düşmanlar ta'kîb ettiler ise de yetişemediler. Bu menkabenin tafsîli *Sipehsâlâr Menâkıbı*'nde mündericidir.

منازعت امیران عرب با مصطفی علیه السلام که ملک را مقاسمت
کن با ما تنازعى نباشد و جواب فرمودن مصطفی علیه السلام
که من مأمورم در این امارت و بحث ایشان از طرفین

Mustafâ (a.s.) ile Arab beylerinin "Mülkü mukâseme et! Bizim
ile bir tenâzu' olmasın!" diye vâkı' olan münâzaası ve: "Ben bu
emâretde me'mûrum!" diye Mustafâ (a.s.)'ın cevâb i'tâ
buyurması ve tarefeynden onların bahsî

آن امیران عرب گرد آمدند نزد پیغمبر منازع می شدند

2767. Arab beyleri toplandılar, Peygamber'in nezdinde nizâ' edici oldular.

که تو میری هر يك از ما هم امیر بخش کن این ملک بخش خود بگیر

2768. Dediler ki: "Sen beysin, bizden her birimiz dahi beydir; bu mülkü pay
et, kendi payını al!"

هر یکی در بخش خود انصاف جو توز بخش ما دو دست خود بشو

2769. "Her birisi kendi bâbında insâf isteyicidir; sen bizim payımızdan iki
elini yıka!"

"Mülkü taksîm et, her bey kendi payını alsın; onların her birisi kendi pa-
yunda hak ve insâf isteyicidir. Ya'ni kendi payına râzı ol da, böyle bir taksîm-
den sonra sen de bizim payımıza el uzatmaktan ve tecâvûzden vazgeç!"

گفت میری مرا حق داده است سرورئ و امر مطلق داده است

2770. Dedi: "Beyliği bana Hak vermişdir, emr-i mutlakın serverliğini ver-
mişdir."

Server-i âlem (s.a.v.) Efendimiz Arab beylerine cevâben buyurdu ki: "Ey ümerâ-yı Arab, beyliği bana Hak Teâlâ hazretleri vermiştir." Nitekim *إِنَّ الَّذِينَ يَبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ* (Fetih, 48/10) ya'ni "Sana mübâyaa edenler, ancak Al-lâh'a mübâyaa ederler" âyet-i kerîmesinde Resûl-i Ekrem hazretlerine olan bîatın, Allâh Teâlâ hazretlerine bîat olduğu sarîhtir. "Ve benim serverliğim ve riyâsetim mahall ve kavmiyyet kayıdlarıyla mukayyed olmayıp, küre-i arz üzerindeki beşerin alelîtlâk cümlesine şâmilidir; Ya'ni yalnız Arab kavmine veyâ Arabistan Yarımadası'na meb'ûs değildir." Nitekim sûre-i Sebe'de *وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ* (Sebe', 34/28) ya'ni "Biz seni ancak nâsın kâffesine beşîr ve nezîr olarak gönderdik velâkin nâsın çoğu bilmiyorlar" buyurulur.

کین قرآن احمد ست و دور او هین بگیری د امر او را اتقوا

2771. "Zûr bu Ahmed'in kîrânıdır ve onun devridir; âgâh olun, onun emri ni tutun, korkunuz!"

"Kîrân", müfâale bâbından masdardır; mukârenet ma'nâsıdır. Bir adama veyâ bir şeye yâr ve hemdem ve musâhib olmak demektir. Ya'ni, "Bu zamân, âhir zamân peygamberi Ahmed (a.s.v.) a mukârinidir ve o hazretin devridir; ve bu zamanda kendisine tâbî' olacak başka bir ferd yoktur; binâena-leyh o hazretin emrini tutun ve korkun!"

قوم گفتندش که ما هم ز آن قضا حاکمیم و داد امیریمان خدا

2772. *Kavim ona dediler ki: "Biz dahi o kazâdan hâkimiz ve bize de beyliği Hudâ verdi."*

Arab beyleri Resûl-i Ekrem Efendimiz'e dediler ki: "Biz dahi kazâ-yı îlâhiden dolayı halk üzerine hâkim olduk; bize de beyliği Hak Teâlâ hazretleri verdi."

گفت لیکن مر مرا حق ملک داد مر شما را عاریت از بهر زاد

2773. *Dedi: "Fakat bana Hak mülk verdi, size zâddan dolayı âriyet verdi."*

"Zâd", "zâden" masdarından hâsıl-ı masdardır, "doğum" ma'nâsıdır. Ya'ni, Arab beylerine cevâben Resûl-i Ekrem Efendimiz buyurdular ki: "Hakk'ın bana verdiği emîrlik, bana temlik sûretiyledir ki, ben o beyliğin nef'ine değil, asluna mâlikim; size verilen beylik ise iâre sûretiyle verilmiştir;

siz onun aslına değil, menfaatine mâlik olursunuz. Âriyet olan şeyi sâhibi yine alır; ve fakat temlik olunan şey alınmaz. Ve bu beylik size doğum cihetinden mahlûk tarafından müteselsilen gelmiştir; benimki ise, doğrudan doğruya Hak tarafından verilmiştir."

میری من تا قیامت باقیست میری عاریتی خواهد شکست

2774. "Benim beyliğim kıyâmete kadar bâkîdir; âriyete mensûb olan beylik kırılacaktır."

"Benim beyliğim ve şer' ve kânûnum kıyâmete kadar ümmet-i islâmiyye arasında bâkîdir; fakat sizin âriyete mensûb olan beyliğiniz, emsâliniz vech ile kınlacak ve münkarız olacaktır."

قوم گفتند ای امیر افزون مگو چیست حجت بر افزون جوئی تو

2775. Kavim dediler: "Ey bey çok söyleme, senin ziyâde isteyiciliğin üzerine hüccet nedir?"

Arab beyleri Resûl-i Ekrem'e hitâben dediler ki: "Ey bey, çok söyleme, senin beyliğin bizim beyliğimiz üzerine müreccah olduğunu hüccet ve delîl ile isbât et!"

سیل آمدن و قضیب انداختن امرا جهت دفع شدن

سیل وغالب شدن مصطفی علیه السلام بر امیران

Sel gelmesi ve selin def' olması için beylerin kesilmiş ağaç dalı atması ve Mustafâ (a.s.)'ın beyler üzerine gâlib olması

Bu sûrh Ankaravî'de yokdur, fihristde kolaylık olacağı için derc ettim.

در زمان ابری بر آمد ز امر مر سیل آمد گشت آن اطراف پر

2776. Derhâl acı emirden bir bulut zâhir oldu sel geldi, o taraflar dolu oldu.

Arab beylerini ilzâm edici olan acı emr-i ilâhî geldiği cihette derhâl havada bir bulut zâhir olup şiddetli yağmur yağmağa başladı ve müdhîş seller ak-tı ve o tarafları bu seller istilâ etti.

رو به شهر آورد سيل بس مهيب
اهل شهر افغان كنان جمله رعب

2777. Çok mehib sel şehre yüz getirdi; şehir halkı ise hep korkmuş olarak efgân edici.

"Mehib", heybetli ve azametli adam ki, halk kendisinden korkar (*Kâmûs*). "Raib", ism-i mef'ûl ma'nâsında, "korkmuş" demektir. Ya'ni, "Çok korkunc bir sel şehre doğru hücum etmeğe başladı; şehir halkı ise bu hâl muvâcehesinde hep korkmuş olarak feryâd ve fîgân edici idiler."

گفت پیغمبر که وقت امتحان
آمد اکنون تا گمان گردد عیان

2778. Peygamber dedi ki: "Gümân ayân olmak için şimdi imtihân vakti geldi!"

Ya'ni, Peygamber, "Şüheler âşikâr olmak ve zanlar yakîne mübeddel olmak için, şimdi imtihân olmak vakti geldi!" buyurdu.

هر امیری نیزه خود در فکند
تا شود در امتحان آن سيل بند

2779. Her bir bey kendi mızrağını bıraktı, tâ ki imtihanda o sel bağlayıcı ola.

"Şiddetle akan seli durdurmak imtihânında, sel bağlayıcı olmak için, her bir bey kendi elindeki mızrağı sele bıraktı." "Tâ şevved"deki "tâ", ta'lîm içindir. "Seyl-bend", vasf-ı terkîbidir.

پس قضیب انداخت در وی مصطفی
آن قضیب معجز فرمان روا

2780. *Müteâkiben Mustafâ ona kazîbi*, o fermân götürücü kazîb-i mu'cizi attı. [2792]

"Kazîb", ağaç dalı; "revâ", "reften" masdarından sıfat-ı müşebbehedir; "götürücü" ma'nâsına dır. Ya'ni "Arab beyleri mızraklarını atıktan sonra, Mustafâ (aleyhi's-salâtu ve's-selâm) Efendimiz dahi sele bir ağaç dalı attı ki, o dal fermân götürücü mu'ciz idi, ya'ni hasımları âciz bırakarak emrini ileri götürücü idi."

نیزه ها را همچو خاشاکی ربود
آب تیز سيل پر جوش عنود

2781. Mızrakları bir çöp gibi kaptı, çok kaynayan inadçı selin şedîd suyu.

Bu beyt-i şerîfde mef'ûl, fâile tekaddüm etmiştir. Birinci mısra' mef'ûl ve ikinci mısra' fâildir. Ya'ni "Çok kaynayan inadçı selin şedîd suyu Arab beylerinin attıkları mızrakları kaptı, götürdü."

نیزه ها گشت جمله و آن قضیب بر سر آب ایستاده چون رقیب

2782. *Mızrakların hepsi gâib oldu; halbuki o dal, rakib gibi suyun başı üzerinde durmuş idi.*

Arab beylerinin mızraklarının hepsi suda kaybolmuş oldu; halbuki Resûl-i Ekrem Efendimiz hazretlerinin attığı dal, selin akıntısından vâbeste kalıp, bir bekçi gibi suyun sathı üzerinde durmuş idi.

ز اهتمام آن قضیب آن سيل زفت رو بگردانید و آن سیلاب رفت

2783. *O dalın ihtimâmından, o azîm olan sel yüz çevirdi ve o sel gitti.*

"Resûl-i Ekrem hazretlerinin attığı dalın ikdâm ve kasdı yüzünden, o şiddetli sel, şehir tarafından geri dönüp gitti." "İhtimâm", ikdâm ve kasd etmek ma'nâsıdır. Hind nüshalarında, ikinci mısra' سوی بحر رفت ya'ni "Yüz çevirdi ve deniz tarafına gitti" sûretinde vâki'dir.

چون بدیدند از وی آن امر عظیم پس مقرر گشتند آن میران ز بیم

2784. *Uaktâki ondan o emr-i azîmi gördüler, binâenaleyh o beyler korkudan mukurr oldular.*

Vaktâki Arab beyleri Resûl-i Ekrem hazretlerinden o mu'cize-i azîmi gördüler ve o hazretin bu tasarruf-ı acibinden korkup, nübüvvetini tasdik ettiler.

جز سه کس که حقد ایشان چیره بود ساحرش گفتند و کاهن از جحد

2785. *Üç kimseden gayri ki, onların hıkdı gâlib idi, inkârdan nâşi ona sâhir ve kâhin dediler.*

"Hıkd", kin; "çîre", gâlib; "cuhûd", inkâr ma'nâlarıdır. "Kâhin", falcı ve gâibden haber verdiği zannolunan kimse. Ya'ni "Arab beylerinden üç kimse îmân etmedi. Çünkü onların nefislerinde kîn gâlib idi; ve nefsinde kîn gâlib olan kimse ne kadar hârika görse tasdik etmez; inkârında ve inâdında ısrâr eder. Binâenaleyh o üç kimse bu mu'cize-i azîmi görüp, bunun bir hârika olduğunu tasdik etmekle berâber, "Sihir ve kehânetdir!" dediler ve nübüvveti tasdik etmediler.

ملک بر بسته چنان باشد ضعیف ملک بر رسته چنین باشد شریف

2786. *Mülk-i mukayyed öyle zayıf olur, mülk-i mutlak ise böyle şerîf olur.*

“Ber beste”, bağlanmış ve mukayyed; “ber reste” kayıddan kurtulmuş ve mutlak ve âzâd ma’nâsınadır. Ya’ni, “Hayât-ı fâniyenin devâmı ile mukayyed olan mülk öyle zayıf olur; zirâ bu hayât-ı fâniye esîr-i tabiatdır ve onun ahvâline tabiat hâkimdir. Binâenaleyh onun mülkü ve mâlikiyeti çürük ve zayıf olur. Ve fakat tabiat kaydıdan kurtulmuş ve hayât-ı bâkiye ile diri bulunmuş olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyanın mülkü ve mâlikiyeti şerîf ve kavîdir.” Zirâ onlar sûret-i abdâniyyede, vücûd-ı Hakkânî ile kâimlerdir ve onların tasarrufu, Hakk’ın tasarrufudur.

نیزه ها را گر ندیدی با قضیب نامشان بین نام او بین ای نجیب

2787. *Eğer ağaç dalı ile mızrakları görmedin ise, ey necîb onların adını gör, onun adını gör!*

Ey aslı temiz olan mü’min, eğer sen zamân-ı saâdetden sonra, âlem-i hayâta gelip, seli ve Arab beylerinin mızraklarını ve Resûl-i Ekrem’in attığı ağaç dalını görmedin ise, idrâk ettiğin bu zaman içinde onların adı ile Resûl-i Ekrem’in ism-i şerîfini gör!

نام او و دولت تیزش نمرد نامشان را تیز سیل مرگ برد

2788. *Onların adını ölümün şiddetli seli götürdü; onun adı ve kavî devleti ölmedi.*

“Arab beylerinin adını ölüm seli sildi süpürdü; bugün onların adını anan kalmadı; fakat Server-i âlem Efendimiz’in nâm-ı mübâreki ve onun vaz’ ettiği kavî devletin temeli çürümedi.” Küre-i arz üzerinde yaşayan üç yüz elli milyon müslüman, beş vakitte, ezanda ve kâmetde ve namazda onun ism-i şerîfini anıyorlar.

همچنین هر روز تا روز قیام پنج نوبت می‌زندش بر دوام

2789. *Devâm üzere onun beş nevbetini vururlar; kıyâmet gününe kadar her gün böyledir.*

“Beş nevbet”den murâd, beş vakit namaz, ezân ve kâmetdir. Küre-i arz üzerinde kıyâmete kadar bu hâl böyle her gün devâm eder.

در تمامی حدیث موسی علیه السلام و تقریر و توہیح فرعون

Mûsâ (a.s.)'ın kıssasının tamâmı ve Fir'avn'ın takrî' ve tevbîhi hakkındadır

"Takrî'", azarlamak ve serzeniş etmek ma'nâsınadır. Bu sûrh dahi Ankaravî nüshasında yoktur.

گر ترا عقلست کردم لطفها ور خری آورده ام خر را عصا

2790. "Eğer senin aklın varsa, lutuflar ettim ve eğer eşek isen, eşeğe asâ getirdim!"
[2802]

Ya'ni "Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a hitâben buyurdu ki: "Ey Fir'avn, eğer senin aklın varsa, ben seni Hakk'a da'vet etmek ve îmânına mukâbil mükâfât va'd eylemek sûretiyle sana lutuflar ettim; ve eğer akıldan mahrûm ve eşek meşrebinde olup, hamâkatla muttasıf isen, eşeklere sopa lâıyk olduğu gibi, ben de sana işte sopa mesâbesinde olan asâyı getirdim!"

آن چنان زین آخورت بیرون کنم کز عصا گوش و سرت پر خون کنم

2791. "Seni bu ahırdan öyle dışarı ederim ki, senin kulağını ve başını asâdan pür-hûn ederim!"

"Ey Fir'avn, eğer eşek isen seni bu dünyâ ahırından öyle bir dışarıya çıkarırım ki, asâyı vura vura senin doğru sözü işitmeyen kulağını ve muhâkemedan ârî olan başını kana bularım!"

اندرین آخور خران و مردمان می نیابند از جفای تو امان

2792. "Bu ahırda eşekler ve insanlar senin cefândan emân bulmazlar."

"Bu dünyâ ahırında ne eşek meşrebinde olan ahmaklar ve ne ehl-i akıl ve zekâ olan insanlar, senin cefândan ve zulmünden emân ve necât bulmazlar."

نك عصا آورده ام بهر ادب هر خری را كو نباشد مستجب

2793. "İşte, müsteceb olmayan her bir eşeğe, edeb için asâ getirmişim!"

Ya'ni "Âlem-i insâniyetde makkûl olmayan her bir eşek meşrebindeki eş-hâsa mahsûs olmak üzere, onları te'dîb için asâ getirmişim!"

کازدهایی گشته در فعل و خو

ازدهایی می شود در قهر تو

2794. "Senin kahrında bir ejderhâ olur; zîrâ fiilde ve huyda bir ejderhâ ol-muşsun!"

"Ey Fir'avn, bu getirdiğim asâ seni kahr etmek husûsunda bir ejderhâ olur. Zîrâ senin fiilin ve ahlâkın, bir ejderhânın fiili ve ahlâkıdır." Nitekim Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî dahi *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Müsevî'de ay-nı ma'nâyı şu sûretle beyân buyururlar: قالی عصاه وهی صورة ما عصی به فرعون موسى فی ابایته عن اجابة دعوته Ya'ni "Mûsâ (a.s.) asâsını bıraktı, halbuki o, Fir'avn'ın Mûsâ'ya, onun da'vetine icâbetinden ibâyetinde kendisi ile âsî olduğu şeyin sûretidir." Ya'ni, bu asâ, Hz. Mûsâ'nın da'vetini kabûlden imtinâ'ı husûsun-da Fir'avn'ın, kendisine dayanarak âsî olduğu şeyin sûretidir ve Fir'avn'un Mûsâ (a.s.)a isyanda dayandığı şey kendi nefis-i hayvâniyyesidir. Binâena-leyh asâ, Fir'avn'ın Hz. Mûsâ'ya karşı serfûrûda tekebbürüne sebep olan nefis-i emmâresinin sûretidir.

لیک بنگر ازدهای آسمان

ازدهای کوهی تو بی امان

2795. "Sen amansız, dağa mensûb bir ejderhâsın; fakat göğün ejderhâsını gör!"

"Ey Fir'avn, sen âlem-i tabîat dağlarında başıboş bırakılarak alabildiğine büyümüş, korkunç bir ejderhâsın; fakat göğün, ya'ni âlem-i ma'nânın ejder-hâsını gör ki, o ejderhâ senin nefis-i emmârenin iç yüzüdür."

که هلا بگریز اندر روشنی

این عصا از دوزخ آمد چاشنی

2796. "Bu asâ cehennemden bir çeşni geldi, "Âgâh ol, rûşenliğe kaç!" diye."

"Bu asâ cehennemden bir çeşni ve nümûne olarak bu âlemde zâhir oldu. Sana lisân-ı hâl ile: "Ey Fir'avn, kendine gel! Zulmet-i nefsâniyyeden, nûr-ı rûhâniyyete kaç!" diyor."

مخلصت نبود ز در بندان من

ور نه درمانی تو در دندان من

2797. "Ve yoksa benim dişimde âciz kalırsın; benim derbendlerimden sana mahlas olmaz.

"Mahlas", masdar-ı mûmîdir, "halâs" ma'nâsınadır. "Derbendân", kal'alar ve muhâsaralar ma'nâsınadır. "Ey Fir'avn, da'vetime icâbet lüzûmunu taakul etmezsen, senin hayvanlığın tahakkuk eder ve hayvana da asâ lâzım olur; ve benim asâm ise, senin nefsinin iç yüzü olan ejderhâdır. Binâenaleyh ejderhâmın dişleri arasında âciz kalırsın ve benim kal'alanımdan sana halâs olmak imkânı olmaz."

در بیان آن که شناسای قدرت حق نهرسد که بهشت و دوزخ کجاست

Onun beyânındadır ki, Hakk'ın kudretini tanıyan
cennet ve cehennem nerede olduğunu sormaz

هر کجا خواهد خدا دوزخ کند اوج را بر مرغ دام و فغ کند

2798. *Hudâ her nerede isterse cehennem yapar; evci kuşa tuzak ve fak eder.*

"Evc", lügatde her şeyin yukarısı ve üstü; ve hey'et istilâhında "yıldızın arzdan en uzak olan derecesi" ma'nâsınadır. "Dâm", tuzak; "fah", tuzak ve av mahalli ma'nâlanına gelir. "Fah", burada mahall-i şikâr demek olur. Ya'ni "Hak Teâlâ hazretleri her nerede isterse cehennem yapar, zîrâ cehennem mahall-i elemidir ve mahall-i elem dünyâda ve âhiretde çokdur; binâenaleyh kudret-i Hak tecelliyât-ı kahriyyesini her nerede olursa icâd eder. Meselâ kuşu yeryüzünde kurulan tuzağa ve av mahalline tutulmamak için havada uçarken, Hak Teâlâ murâd ederse, o kuşa en yüksek bir mahalli tuzak ve av mahalli yapar." Türkçe'de "fah" yerine "fak" kullanılır. Nitekim "faka bastı" derler.

هم ز دندان بر آرد دردها تا بگویی دوزخست و ازدها

2799. *Senin dişlerinden dahi ağrılar çıkarır; hattâ "Cehennemdir ve ejderhâdır!" dersin.*

Ey cennet ve cehennemin nerede olduğunu soran gâfil, senin varlığının içinde Hak Teâlâ hazretleri cehennem peydâ eder. Meselâ sana diş ağrısı ve-

nir, yemek yiyemezsin ve uyku uyuyamazsın. O ağırlardan kıvranıp durur da, dersin ki: "Bu dış ağnsı cehennem azâbidir ve insanı sokan bir ejderhâdır!" Binâenaleyh cehennem seni te'lîm eden şeydir.

یا کند آب دهانت را عمل تا بگویی که بهشتت و حلّ

2800. *Yâhud senin ağzının suyunu bal yapar, hattâ dersin ki: "Cennettir ve*
[2812] *huleldir!"*

"Hulel", "hulle"nin cem'idir, ağır pahâlî elbisedir ki, iç kabı ile dış kabından mürekkebdir. Meselâ içine giyilen hurka ile, dışına giyilen cübbenin mec-mû'una "hulle" derler. Burada, kıymetli ve müzeyyen libâs ma'nâsındır. Ehl-i cennetin lisâbına da "hulle" derler. Ya'ni "Hak Teâlâ hazretleri senin ağzının salyasına bal gibi bir tad verir, yediğin yemeklerin ve içtiğin suyun lezzetini kemâliyle duyarsın ve bu lezzetler içinde müstağrak ve mahzûz olup, "Bu benim hâlim cennettir ve ehl-i cennetin giydiği libâs-ı latîf ve müzeyyendir!" dersin. İşte görüyorsun ki, Hak Teâlâ cenneti de senin vücûdunda ve varlığının içinde peydâ etti. Binâenaleyh gerek dünyâda ve gerek âhirette cennet ve cehennem senin varlığının içinde zâhir olur. Azîz Neseî hazretleri buyurur ki: "Cennetin hakîkatî muvâfakatdır ve cehennemî hakîkatî muhâlefetdir; ve lezzetün hakîkatî murâdî bulmakdır ve elemin hakîkatî murâdî bulmamakdır. Ve eğer bir kimse diğerk bir ibâre ile söylemiş olursa, der ki: "Âtesin ma'nâsı bizim söyledüğimizin aynıdır." İmdi cehennemî ve cennetî mertebeleri vardır. Sâlikin yolu cehennemlerin ve cennetlerin cümlesi üzerindedir. Ahmakların cenneti ve cehennemi başkadır; ve âkullerin cehennemi ve cenneti başkadır; ve âşıkânın cehennemi ve cenneti başkadır. Ahmakların cenneti ve cehennemi muvâfakat ve muhâlefetdir; ve âkullerin cehennemi ve cenneti ihtiyâç ve terkdir; ve ayıkların cehennemi ve cenneti hicâb ve keşifdir." Bu beyânât-ı şerîfe cennet ve cehennem hakkında ehl-i irfân için bir düstûr-ı azîmdir.

از بن دندان برویاند شکر تا بدانی قوت حکم قدر

2801. *Dişin dibinden şeker bilirir, tâ ki hükm-i kaderin kuvvetini bilesin!*

Ma'lûm olsun ki, bu âlem-i dünyâda cem'iyet var ise de, vüs'at yokdur. Ya'ni âhiretin taayyününe sığan tecelliyât-ı ilâhiyye, dünyânın taayyününe sığmaz. Ancak dünyânın taayyününde tecelliyât-ı lutfiyye ve kahriyye karışık bir sûrette ictimâ' eder. Nitekim dünyâda elem ve lezzet muhtelif zaman-

larda şahs-ı vâhidde içtimâ' eder. Ve elem ve lezzet isâbeti husûsunda mü'min ve kâfir müşterekdir; fakat âhirette elem ve lezzet mümteziç değildir. Lezzet, lezzet-i hâlisadır ve azâb dahi, azâb-ı sırfdır. Binâenaleyh bunlar şahs-ı vâhidde içtimâ' etmez; ve bu husûsda mü'min ve kâfir birbirinden ayrılır. "İmdi dünyâ elem ve lezzet husûsunda âhiretin bir numûnesidir; ve elem ve lezzet ise, insanın varlığına ve vücûduna taalluk eden iki muhtelif haldir ki, onları Hak Teâlâ hazretleri hükmi-kaderini kuvvetini bilmen için, senin vücûdunda izhâr eder. Meselâ dışının dibinden şeker bitirir ve çıkarır ve lezzet duyarsın; ve bu elem ve lezzet senin vücûduna öyle tesâdüfî olarak taalluk etmez. Lezzet, yaptığın iyiliğe mükâfât olarak gelir; ve elem dahi, yaptığın fenâlığa mücâzât olarak zâhir olur."

پس به دندان بی گناهان را مگر فکر کن از ضربت نامحترز

2802. *Binâenaleyh günâhsızları dış ile ısırma, nâ-muhteriz olan darbeden fikir et!*

Ey insan, mâdemki elem ve lezzet senin varlığına, yaptığın iyilik veya kötülükten dolayı isâbet ediyor, o halde dışın ile günâhsızları ısırma; ya'nî kuvvet ve kudretin ile bî-günâh olan mazlûmlara zulm etme! Kaçılması mümkün olmayan dayağı düşün; zîrâ yaptığın fenâlığın mücâzâtı mutlakâ sana gelecektir, bundan kaçınmak mümkün değildir.

نیل را بر قبطیان حق خون کند سبطیان را از بلا محصون کند

2803. *Hak Nîl'i Kıbtîler üzerine kan yapar, Sıbtîler'i belâdan mahsûn eder.*

"Hak Teâlâ hazretleri Fir'avn'ın kavmi olan Kıbtîler'e karşı Mısır'ın Nîl nehrini kan hâlinde akıtır ve Kıbtîler Nîl'in suyunu içemez bir hâle gelirler ve susuzluktan yandıkları halde, içecek su bulamamak azâbına giriftâr olurlar. Mûsâ (a.s.)'ın ümmeti olan Benî-İsrâîl'i ise o belâdan saklar. Zîrâ onlar susadıkları vakit Nîl'in suyunu kandan âri ve sâf olarak bulurlar." "Mahsûn", "hı-sın"dan ism-i mef'ûl olup "mahfûz ve saklanmış" ma'nâsınadır. Binâenaleyh Hak Teâlâ hazretleri Nîl nehrini üzerinde hem elemi ve hem de lezzeti ve hem cehennemi ve hem de cenneti cem' etmiştir.

تا بدانی پیش حق تمیز هست در میان هوشیار راه و مست

2804. *Tâ bilesin ki yolun ayığı ve sarhoş arasında, Hakk'ın indinde temyiz vardır.*

"Yol"dan murâd, hayât-ı dünyeviyyedir; "ayık"dan murâd, peygambere tâbî olan ehl-i hidâyet ve dirâyet; "sarhoş"dan murâd, huzûzât-ı nefsanîyyesine meclûb ve hayât-ı dünyeviyyeye mağrûr olanlardır. Ya'ni "Hak Teâlâ hazretlerinin bir sûret-i Nîl üzerinde biri kahr ve diğeri lutuf olmak üzere iki sûret ızhâr buyurması, ehl-i hidâyet ile, ehl-i dalâlet arasında, ind-i ilâhîsinde temyîz olduğunu bilmen içindir."

نیل تمیز از خدا آموخته ست تا گشاد آن را و این را سخت بست

2805. *Nîl temyîzi Hudâ'dan öğrenmiştir; hattâ ona açtı ve buna sıkı bağladı.*

Nîl, Kibûler ile Benî-İsrâîl'i temyîz ve tefrîk etmeyi Hak Teâlâ hazretleri'nden öğrenmiştir. Nitekim o, Benî-İsrâîl'e içilecek olan suyu açtı ve bu Kibûti'ye Nîl'i kan yapıp, su içmeyi sıkı sıkı kapadı.

لطف حق عاقل کند مر نیل قهر او ابله کند قایل را

2806. *Hakk'ın lutfu muhakkak Nîl nehrini âkul eder; O'nun kahrı Kâbil'i ahmak eder.*

"Kâbil", Hz. Âdem'in oğullarından birinin ismidir, kardeşi Hâbîl'i öldürdü. Ya'ni "Nîl nehri cemâddan olduğu halde, Hak Teâlâ onu âkul yaptı ve ehl-i hidâyet ile ehl-i dalâleti ayırdı, bu hâl Hakk'ın lutfu idi. Kâbil ise, bir peygamberin oğlu iken, birâderini öldürmek şenâatini irtikâb etti ki, bu ahmaklık idi; ve bu ahmaklık ise, kahr-ı ilâhî eseri idi."

در جمادات از کرم عقل آفرید عقل از عاقل به قهر خود برید

2807. *Cemâdâtta keremden akıl yarattı; âklı, âkılden kendi kahrı sebebiyle kesti.*

"Hak Teâlâ kemâl-i kereminden birtakım cemâdâtta akıl yarattı ki, onlar imtizâcât husûsunda yekdiğeriyle muntazam teâmülât içindedir. Böyle iken, insana mahsûs olan âklı, âkul olan insandan kendi kahrı sebebiyle de kesti; ve onda âkul ile münâsebet bırakmadı." Binâenaleyh onlar muâmelâtta tavr-ı âkul hâricinde hareket ettiler ki bunlar münkirlerdir. Nitekim Hak Teâlâ sûre-i Mülk'de küffârdan naklen buyurur: *وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ* (Mülk, 67/10) Ya'ni "Küffâr dediler: Eğer biz dinler ve taakkul eder ola idik, ashâb-ı saîreden olmaz idik."

در جماد از لطف عقلی شد بدید و ز نکال از عاقلان دانش رمید

2808. *Cemâdda lutfundan bir akıl zâhir oldu; ve nekâlden nâsî âküllerden dâniş ürkütü.*

Cemâdda Hak'ın lutfundan bir akıl zâhir oldu; ve zî-rûh olan âküllerden, Hakk'ın onlara müteveccih olan azâbından dolayı, bilgi ve irfân ürkütü ki, bu gibilerin muhâkemât-ı mantıkyyeden ârî olan hükümlerine ukalâ hayret eder.

عقل چون باران به امر آن جا بریخت عقل این سو خشم حق دید و گریخت

2809. *Akil yağmur gibi emir ile oraya döküldü; akıl bu tarafda Hakk'ın hışmını gördü ve kaçtı.*

Akil, emr-i ilâhî ile yağmur gibi cemâd tarafına döküldü ve cemâd üzeri-ne hükmünü icrâ etti. Fakat yine o yağmur gibi dökülen akıl, bu zî-rûhun ba'zıları tarafında Hakk'ın hışmını ve kahrını gördü, kaçtı. Binâenaleyh o akıldan olması lâzım gelen zî-rûhun muhâkemesi, eser-i akıldan ârî ve saçma sapan oldu.

ابر و خورشید و مه و نجم بلند جمله بر ترتیب آیند و روند

2810. *Bulut ve güneş ve ay ve yüksek yıldızlar, hep tertîb üzerine gelirler ve giderler.*

هر یکی ناید مگر در وقت خویش که نه پس ماند ز هنگام و نه پیش

2811. *Her biri gelmez, ancak kendi vaktinde ki, vaktinden ne geri ve ne ileri kalır.*

Ma'lûm olsun ki, cemâd aleddevâm ma'rifet-i fitriyye-i zâtîyye üzerinedir; tabîat-ı asliyyesinden inhirâf etmez. İlmen ve aynen ve mertebeten teslîmi-yet ve inkıyâd üzeredir; ve irâde-i ilâhiyyenin tasarrufu tahtındadır. Ondan sonra nebâtât gelir; zîrâ nebâtâtta, cemâddan fazla olarak nümûvv ve büyü-mek vardır. Her ne kadar büyüme onun fitratı iktizâsından ise de, o hare- ket-i tabîyye-i fitriyye örfeñ ona izâfe olunur. Binâenaleyh o hareket-i tabî- iyye, bir nevi' tasarruf-ı tabîî olur ki, bu cemâdâtta yokdur. Bu sûrette nebât ma'rifetde cemâddan daha aşağıdır ve ma'rifet ise aklı iktizâ eder. Bu bâbda- ki tafsîlât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ishâkî'de mevcûtdur. Ecrâm-ı semâviy-

yenin intizâm-ı harekâtı, ilm-i hey'et mütâlaa edenlerce ma'lûmdur. Burada bu intizâmın derecesini îzâh etmek uzundur.

چون نکردی فهم این را ز انبیا دانش آوردند در سنگ و عصا

2812. *Sen bu sırrı anlamadığın için, enbiyâ taş ve değneğe ma'rifet getirdiler.*

Ya'ni "Cemâdda, lutf-ı ilâhîden bir akıl zâhir olması sırrını idrâk edemediğin için, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) bu sırrı sana âşikâre göstermek için taş-da ve değnekte ma'rifet ızhâr ettiler." Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mübârek ellerindeki taş parçaları nübüvvetlerine şehâdet ettiler; ve kezâ Mûsâ (a.s.)'ın mübârek elindeki asâ yılan oldu ve "Gel!" dediği vakit geldi, "Gitt!" dediği vakit de gitti. Bunlar ise cemâdın ma'rifetlerine ve akıllarına delâlet eder.

تا جمادات دگر را بی‌لباس چون عصا و سنگ داری از قیاس

2813. *Tâ ki diğer cemâdâtı kıyâs cihetinden, şübhesiz asâ ve taş gibi tutasın!*

"Libâs", istibâh ma'nâsındır. "Bî-libâs", istibâhsız demek olur. Ya'ni "Yükanda zıkr olunan taş ve asâdaki ma'rifeti gördün ve tevâtüren işittin; diğer cemâdâtı da bunlara kıyâs et ve bu husûsda aslâ şübhen olmasın!"

طاعت سنگ و عصا ظاهر شود و ز جمادات دگر مخبر شود

2814. *Taşın ve değneğin itâatı zâhir olur; ve diğer cemâdâtdan muhbir olur.*

Nitekim cemâdâtın ilmen ve aynen ve mertebeten teslimiyet ve inkıyâd üzere olduğu yukarıda 2811 numaralı beyt-i şerîfde îzâh olundu. Ya'ni "Enbiyânın elinde taşın ve değneğin itâatı zâhir olur ve onlar diğer cemâdâtın hâlinde de haber verici olurlar da derler ki":

ما ز یزدان آگهیم و طایعیم ما همه بی‌اتفاقی ضایعیم

2815. *"Biz Hâlık'dan âgâhız ve itâat ediciyiz; bizim hepimiz tesâdüfî olarak zâyi' değiliz!"*

"Bizim Hâlık'ımız hakkında ma'rifet-i fitriyye-i zâtıyyemiz vardır; binâ-enaleyh biz bu ma'rifetimiz sebebiyle Hâlık'ımıza itâat ediciyiz ve irâde-i ilâhiyyenin tasarrufu altındayız. Bizim hepimiz maddiyât âleminde ve sâha-i tabîatda tesâdüfî olarak zuhûr edip, başıboş bırakılmış ve zâyi' bir halde değiliz."

همچو آب نیل دانی وقت غرق کو میان هر دو امت کرد فرق

2816. *Gark vaktinde Nîl suyu gibi bilesin ki, o her iki ümmetin arasını ayırdı.*

Ya'ni, sâir cemâdâtı da Fir'avn'ın garkı vaktinde Nîl suyu bilesin. Zîrâ o Nîl suyu Kıbtîler ile Benî-İsrâîl'in arasını ayırdı, Benî-İsrâîl'e yol verdi; açılan yoldan Kıbtîler ile Fir'avn geçmeğe başladığı vakit, sular kavuştu ve onları boğdu.

چون زمین دانیس دانا وقت خسف در حق قارون که قهرش کرد نسف

2817. *Onu zemîn gibi dâna bilesin; hasf vaktinde Kârûn hakkındaki kahrı onu nesf etti.*

"Hasf", yere batmak, "nesf" binâyı yerinden koparmak. "Kârûn" Mûsâ (a.s.) zamânında gâyet zengin bir şahıs olup, o hazrete muhâlefetinden dolayı yere battı. Ya'ni "Bilcümle cemâdâtı, yine cemâd nev'inden olan arz gibi dâna ve ârif bilesin; zîrâ Kârûn'nun yere batması vaktinde emre itâat etti ve bu sûretle vâkı' olan kahr-ı ilâhî o Kârûn'un binâ-yı vücûdunu yerinden kopardı."

چون قمر که امر بشنید و شتافت پس دو نیمه گشت بر چرخ و شکافت

2818. *Ay gibi ki, emri işitti ve acele etti, sonra felek üzerinde iki yarım oldu ve yarıldı.*

Cemâdâtın hepsini bir küre-i müncemid olan ay gibi bil ki, emr-i peygamberîyi işitti ve hemen felek üzerinde iki parça oldu ve yarıldı.

چون درخت و سنگ کاندرد هر مقام مصطفی را کرده ظاهر السلام

2819. *Ağaç ve taş gibi ki, her makâmda Mustafâ'ya zâhiren selâm etmişdir.*

Bu beyt-i şerîfde, İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû) efendimizin şu kavl-i şerîfine işâret buyrulur: كنت امشى مع النبي صلى الله عليه وسلم بمكة فخرجنا: Ya'ni "Ben Mekke şehrinde (S.a.v.) ile berâber yürüyor idim. Mekke'nin nâhiyelerinden birine çıktık; her ağaç ve taş ki, ona karşı çıktı, "Esselâmü aleyküm yâ Resûlâlâhî" dedi."

بحث کردن سنی و فلسفی و جواب دهری که منکر الوهیتست و عالم را قدیم می گوید

Sünnînin ve felsefinin bahs etmesi ve dehrînin cevâbı ki
münkir-i ulûhiyyetdir ve âleme kadîm der

دی یکی می گفت عالم حادثست فانی است این چرخ حقیق وارثست

2820. *Dün birisi diyordu ki: "Âlem hâdisdir, bu felek fânîdir, Hak ona vârisdir."*
[2833]

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (Rahmân, 55/26) Ya'ni "Arz üzerinde olan her şey fânîdir" ve كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) ya'ni "Her bir şey hâlikdir, O'nun vec-hi müstesnâdır" ve وَلِلَّهِ مِيرَاتُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (Âl-i İmrân, 3/180) ya'ni "Gökle-rin ve yerin mîrâsı Allâh'a mahsûsdur" âyet-i kerîmelerine işâret buyurulur.

فلسفیی گفت چون دانی حدوث حادثی ابر چون داند غیوث

2821. *Bir felsefî dedi ki: "Hudûsü nasıl bilirsin; bulutun hâdisliğini yağmur-lar nasıl bilir?"*

Sünnînin: "Âlem hâdisdir!" dediğini işiten bir feylesof ona i'tirâzen dedi ki: "Sen âlemin hâdis olduğunu ne bilirsin? Zîrâ âlemin vücûdu senden evveldir ve sen ondan sonrasın; ve âlemden tekevvün ettin. Meselâ yağmurlar bulut-dan peydâ olurlar; onlar bulutların hâdis olduğunu nasıl bilirler ve bu da'vâ-ya hakları var mıdır?" "Guyûs", "gays"ın cem'idir; ve "gays", lâzım olduğu vakit yağan yağmurdur.

ذره خود نیستی از انقلاب توجه می دانی حدوث آفتاب

2822. *"İnkılâbdan muhakkak bir zerre değilsin, sen güneşin hudûsünü ne bi-lirsin?"*

"Senin vücûdun inkılâbât-ı zamânenen ve istihâlât-ı anâsırdan bir zerre bile değildir; sen âlemin ve âlemden mevcûd olan güneşin hâdis olduğunu na-sıl bilebilirsin?"

کرمکی کاندیر حدث باشد دفین کی بداند آخر و بدو زمین

2823. "Bir kurtcağız ki, pislik içinde medfûn olur, zemînin âhirini ve başlan-
gıcını ne vakit bilir?"

"Hades", burada pislik ma'nâsındır. "Bedv", burada âgâz ve başlangıç, demektir. Bu beyitler felsefinin sünniye olan i'tirâzâtıdır.

این به تقلید از پدر بشتیده از حماقت اندر این پیچیده

2824. "Bunu taklîd ile babadan işitmişsin, hamâkattan buna sarılmışsın!"

"Bu âlem hâdisdir, çünkü mütegayyirdir ve her mütegayyir ise hâdisdir; öyle ise âlem hâdisdir" kıyâs-ı mantıkîsini babandan taklîd ile işitmişsin, fakat bunun ne demek olduğunu düşünemeyip, hamâkatden bu kıyâs-ı mantıkîye sarılmışsın!"

چيست برهان بر حدوث این بگو و نه خاموش این فزون گویی مجو

2825. "Bunun hudûsüne burhân nedir söyle ve yoksa sus! Bu ziyâde söyleyiciliği isteme!"

گفت دیدم اندر این بحث عمیق بحث می کردند روزی دو فریق

2826. Dedi: "Bir gün gördüm ki, bu derin bahisde iki ferîk bahs ettiler."

Sünnî, feylesofun i'tirâzına cevâben dedi ki: "Bu âlemin hudûsü ve kide-mi derin bir bahisdir. Bir gün iki tâifenin bu derin bahisde mübâhaseye tutuş-tuklarını gördüm."

Ma'lûm olsun ki âlemin hudûsü ve kîdemi hakkında hükemâ arasında çok kıl ü kâller vâki' olduğu gibi, âlem-i şehâdet yalnız bizim âlemimizden ibâret olduğu zannedildiği için, ehl-i tasavvufdan ba'zılan dahi kıyâmet-i küb-râyı te'vîl cihetine sapsmışlardır. Binâenaleyh burada birâz izâhât i'tâsî lâzım-dır. Ma'lûmdur ki, vücûd-ı Hakk'ın ne evveli ve ne de âhiri vardır, kadîmdir; binâenaleyh sîfât ve esmâsı dahi kadîmdir; ve sîfât ve esmânın zuhûr-ı âsâr 'کُلُّ يَوْمٍ هُوَ يَوْمٌ شَانٌ' (Rahmân, 55/29) ["O her an bir şe'ndedir"] buyurulmuştur. Böyle olunca Hakk'ın tecellî etmediği bir ân yoktur. Hak ezelen ve ebeden Hâlık'dır, Rez-zâk'dır, Gaffâr'dır, Mümîn'dir, Muhyî'dir ilh... Binâenaleyh vücûd kadîm oldu-ğu gibi, keyfiyyet-i hudûs dahi kadîmdir; ancak efrâd-ı hâdisin evveli ve âhi-ri vardır ve keyfiyyet-i hudûsün evveli ve âhiri yoktur; Ya'ni Hakk'ın halk et-

medîgi bir ân yokdur. İmdi fezâ-yı bî-nihâye, ayn-ı vücûd-ı Hak'dır; ve onda bir taraftan tekevvün ve bir taraftan tefessüd eden kâinât ve zâilât, sıfat-ı hâlikyyetin mazhandır ve o bî-nihâye avâlimin üzerinde ezelen tekevvün eden insanların efrâdı hâdisdir. Fezâdaki âlemlerden birinin kıyâmeti kopmakla, Hakk'ın avâlim-i şehâdiyye sûretindeki tecellisi munkat' olmaz. Velhâsıl avâlimin fezâda tekevvün ve tefessüdünün ibtidâsı ve intihâsı yokdur; vücûd-ı hakîkî ezeli ve ebedî ve kadîm olduğu gibi, vücûdât-ı izâfiyyenin bu tekevvün ve tefessüdü keyfiyetleri dahi ezeli ve ebedî ve kadîmdir, ancak efrâdının ibtidâsı ve intihâsı vardır. Vâf-ı hudûs ve evveliyet ve âhiriyyet bu tekevvün ve tefessüd eden avâlimin her birerlerine izâfe olunur. Âlem-i şehâdeti, içinde bulunduğumuz âlemden ibâret zannetkilerinden, onun kademi ve hudûsü hakkında birçok kıyl u kâller vâki' oldu; ve âlem-i şehâdetin bu âlemden ibâret olduğu zannına göre kıyâmet-i kübrânın vuku'uyla esmâ-i ilâhiyyenin muattaliyyeti lâzım geleceğinden mutasavvifeden birtakımı da te'vîl cihetine gittiler. Bu bâbdaki tafsîlât-ı zâide *Fusûsu'l-Hikem'e* fakîr tarafından yazılan şerhde i'tâ edilmiştir.

در جدال و در خصام و در ستوه گشت هنگامه بر آن دو کس گروه

2827. "Mücâdelede ve muhâsamada ve ızırâbda o iki bölük kimse üzerine hengâme oldu."

"Cidâl" ve "hısâm", müfâale bâbından masdarlardır; ve "sütüh", keder, melâl ve gam ve ızırâb ma'nâlarıdır. "Hengâme", cem'iyyet, kavga meydanı, şamata ve gürültü demektir. Ya'ni, "O derin bahsîn mücâdele ve muhâsamasında ve ızırâbında, bahse girişen iki bölük adamlar arasında kavga meydanı oldu."

من به سوی جمع هنگامه شدم اطلاع از حال ایشان بستم

2828. "Ben şamata cem'iyyeti tarafına gittim, onların hâlinden utılâ' aldım."

"Ben halkın gürültü va kavga meydanında toplandığı tarafa gittim, mücâdele ve muhâsama edenlerin hâline muttali' oldum."

آن یکی می گفت گردون فانست بی گمانی این بنا را بانست

2829. O birisi derdi ki: "Felek fânîdir, şübhesiz bu binâ için binâ edici vardır!"

Ya'ni, muhâsımlardan birisi diğerine der idi ki: "Âlem fânîdir, hiç şübhe yokdur ki, bu fânî olan âlemin binâsı için bir binâ edici ve mi'mâr vardır!"

و آن دگر گفت این قدم و بی کیست نیستش بانی و یا بانی و نیست

2830. *Ve o diğeri dedi: "Bu kadîm ve bî-keydir; onun bânîsi yokdur veyâhud*
[2843] *bânî odur."*

"Key", hangi ve ne vakit ma'nâsında edât-ı istifhâmdır. Şehinşâh ve melikü'l-mülûk, ya'ni pâdisâhların pâdisâhu ve pâdisâh ve kâhhâr ve cebbâr ma'nâlarında müsta'meldir ki, bu ma'nâyı Zühâl yıldızı demek olan Keyvân'dan almışlardır. Zîrâ Zühâl yıldızının mahreki arzın ve Merih'in ve Müşterî'nin fevkindedir. Beyt-i şerîfde iki ma'nâ dahi münâsib olur. Ya'ni feylesof dedi ki: "Bu âlem kadîmdır, bunun ibtidâsı bî-keydir, ya'ni ne vakitten beridir? diye sorulmaz veyâhud onun bir hâkimi ve mutasarrıfı yokdur ve onu birisi binâ etmemişdir veyâhud kendisi, kendini binâ etmiştir."

Bu beyt-i şerîfden anlaşılır ki maddiyyûnun nazariyyesi eskidir; zîrâ onlar dahi kâinâtta madde ve kuvvet isbât edip, bu âlemin onların imtizâcından husûle geldiğini ve bir Hâlık-ı âkılın bulunmadığını beyân ederler.

گفت منکر گشته خلاق را روز و شب آرنده و رزاق را

2831. *Dedi: "Hallâk'ı, gece ve gündüz getiriciye ve Rezzâk'a münkir olmuşsun!"*

Sünnî feylesofa cevâben dedi: "Demek ki sen, geceyi ve gündüzü getirip götürün ve mahlûkâtın nızıklarını veren Hallâk-ı âlemi inkâr ediyorsun!"

گفت بی برهان نخواهم من شنید آن چه گویی آن به تقلیدی گزید

2832. *Dedi: "Delilsiz dinlemek istemem o şeyi ki söylersin, onu taklîd ile kabûl etmek istemem!"*

"Taklîd", işitilen şey hakkında i'mâl-i fikr edilmeksizin körü körüne kabûl edilip bir gerdanlık gibi boynuna takmaktır. Feylesof sünnîye dedi ki: "Âlemin fânî ve hâdis olduğuna delîl isterim; senin şundan bundan işiterek taklîd ile söylediğin sözü, ben de taklîd ile kabûl edemem!"

همین بیاور حجت و برهان که من نشنوم بی حجت این را در زم

2833. *"Âgâh ol, hüccet ve burhân getir; zîrâ ben zemânede bunun hüccetsiz dinlemem!"*

گفت حجت در درون جانتست در درون جان نهان برهانتست

2834. *Dedi: "Hüccet benim canımın içindedir, can içinde gizli burhânım vardır."*

تو نمی بینی هلال از ضعف چشم من نمی بینم مکن بر من تو خشم

2835. "Sen gözünün za'fından hilâli görmüyorsun, ben görüyorum; benim üzereme hışım etme!"

Sünnî, feylesofun delîl istemekde ısrâr etmesine cevâben dedi ki: "Sen kendi vücûdunun hâricinde delîl arıyorsun; halbuki bunun delîli benim canımın içindedir ki, bu delîl nûr-i yakîndir ve nûr-i yakîn can içinde, ağyânın nazarıdan gizli bir burhandır; sen ise kalbin gözünün za'fından hilâl gibi olan bu nûr-ı yakîni görmüyorsun, ben ise görüyorum. Bu nûru benim görmemden dolayı bana hiddet etme!"

گفت وگو بسیار گشت و خلق گنج در سر و پایان این چرخ بسیج

2836. *Dedikodu çok oldu ve' halk bu müretteb olan feleğin başında ve nihâyetinde perâkende hâtır oldu.*

"Gıc", burada perişân ve perâkende-hâtır olmak; ve "besîc", müteaddid ma'nâları vardır; burada "düzülmüş ve tertîb olunmuş" demektir. Ya'ni "Sünnî ile feylesof arasındaki mübâhase ve dedikodu çok oldu; ve uzadı ve bunların mübâhaselerini dinleyen halkın dahi zihinleri karışıp bu âlemin ibtidâsı ve inühâsı hakkında hatırları perişân oldu; hangisinin haklı olduğunu bilemediler."

گفت یارا در دروغم حجتیست بر حدوث آسمانم آیتیست

2837. *Dedi: "Ey yâr, içimde bir hüccet vardır, âsumânın hudûsü üzerine bana bir âyetdir."*

Nihâyet sünnî dedi: "Ey arkadaş, benim kalbimde bir hüccet ve delîl vardır ki, o delîl göklerin ve âlemin hâdis olması üzerine benim için bir alâmet ve nişandır."

من یقین دارم نشانش آن بود مر یقین دان را که در آتش رود

2838. "Ben yakîn tutarım, muhakkak yakîn biliciye onun nişanı o olur ki, ateşe gider."

"Ey feylesof arkadaş, âlemin hudûsü ve fenâsı hakkında, benim kalbimde bir nûr-ı yakîn vardır. İmdi, bende yakîn vardır sözü bir da'vâdır, her da'vâya da bir şâhid ister. Binâenaleyh yakîn bilici olan kimsenin nişanı ve

şâhidi odur ki, bu müddeî ateşe girsin; eğer ateş yakarsa da'vâsında kâzibdir, yakmazsa da'vâsında sâdıkdır."

همچو حال سر عشق عاشقان در زبان می‌ناید آن حجت بدان

2839. "Bil ki, o hüccet dile gelmez, âşıkların sır-ı aşkının hâli gibidir."

Ya'ni, "Aşk nasıl bir emr-i zevkî ve vicdânî olup, lisân ile ta'rîf ve tavsîf olunamaz ise, kalbimde bir emr-i vicdânî olan o hüccet ve o nûr-ı yakîn de, öylece lisân ile ta'rîf olunamaz."

نیست پیدا سر گفت و گوی من جز که زردی و نزاری روی من

2840. [2853] "Benim yüzümün sarılığundan ve zayıflığından gayri, benim gûft u gû-yumun sırrı zâhir değildir."

Ya'ni, "Benim dil ile söylediğim hâlimin iç yüzü ve sırrı zâhir değildir; ben-den zâhir olan şey ancak yüzümün sarılığıdır ve zayıflığıdır. Bu emr-i vicdânî olan hâlimin zâhirime olan te'sîridir."

اشک و خون بر رخ روانه می‌دود حجت حسن و جمالش می‌شود

2841. "Kanlı yaş, yanak üzerinde akıcı olarak gider, onun hüsn ü cemâlinin hücceti olur."

Ya'ni, "Aşk bir emr-i vicdânîdir, söz ile ta'rîf etmek kâbil değildir. Fakat bir âşık, ma'sûku için ağlar ve göz yaşı yanaklarından akarsa, o göz yaşı, ma'sûkunun hüsn ü cemâlinin hücceti ve delîli olur." Ya'ni bâtındaki hâlin zâhirde bir nişâni ve alâmeti olur.

گفت من اینها ندانم حتی که بود در پیش عامه آبتی

2842. Dedi: "Ben bunları âmmе indinde bir âyet olan bir hüccet bilmem!"

Felsefî sünniye cevâben dedi: "Ben senin söylediğin sözleri, umûm-ı nâs indinde da'vâyı isbât edici bir nişan olan bir hüccet ve delîl bilmem; ve bun-lar halkı iknâ' eden sözler değildir."

گفت چون قلبی و نقدی دم زند که تو قلبی من نکویم ارجمند

2843. Dedi: "Uktâki, bir kalp ve bir nakd, "Sen kalpsın ben azîz olan iyi-yim" diye dem vururlar."

هست آتش امتحان آخرین کاندر آتش در فتند این دو قرین

2844. "Sonuncu imtihân ateşdir ki, bu iki karîn ateşe giderler."

Feylesofun i'tirâzı üzerine sünî dedi ki: "Bir kalp ile hâlis para, "Sen kalp-sın, ben azîz ve mu'teber olan iyi parayım!" diye lisân-ı hâl ile birbirleriyle bahse girişmiş olsalar, onların ikisini de tecrübe için ateşe koyarlar." Hâlis al-tın ateşte sağlam kalır ve kalp altın bozulur ve yanar.

عام و خاص از حالشان واقف شوند از گمان و شک سوی ایقان روند

2845. "Âmm ve hâss onların hâlinden vâkıf olurlar, zandan ve şekden ikân tarafına giderler."

"Kalp ile hâlis ateşe gidince avâm ve havâs, onların hallerini görüp hangisinin hâlis ve hangisinin kalp olduğuna vâkıf olurlar ve bu sûretle zandan ve şekden kurtulup yakîn tarafına giderler ve bu yakîn ile şekleri zâil olur."

آب و آتش آمد ای جان امتحان نقد و قلبی را که آن باشد نهان

2846. "Ey can, su ve ateş, gizli olan bir nakd ve kalp için imtihân geldi."

Ya'ni, "Hâlisliği ve kalplığı anlaşılmayan iki altını kuyumcular tecrübe için evvelâ ateşe koyup kızdırırlar, sonra da suya atarlar. Hâlis altın parl parl yanar ve kalp altın kapkara olur." Hâlis ile kalpın ta'rîfindeki eski usûl böyle idi; şimdi fen dâiresinde pek kolay anlaşılır.

یا من و تو هر دو در آتش رویم حجت باقی حیرانان شوم

2847. "Ya ben ve sen her ikimiz ateşe gidelim, hayrân olan bâkîlerin hücceti olalım!"

یا من و تو هر دو در بحر اوفتیم که من و تو این گره را آیتیم

2848. "Yâhud ben ve sen her ikimiz denize düşelim, zîrâ ben ve sen bu gürû-ha bir âyetiz."

Ya'ni, "Mâdemki hâlis ile kalpı ateş ve su ile tecrübe ediyorlar, biz de hâ-lisliğimiz ile kalplığımızı ya ateş veyâ su ile tecrübe edelim; bizim hâlimiz biz-den sonrakilere hüccet ve delîl olsun, zîrâ biz her ikimize tâbî olan gürûhun bir âyeti ve bir âlâmetiyiz."

همچنان کردند و در آتش شدند هر دو خود را بر تن آتش زدند

2849. Öyle yaptılar ve ateşe gittiler, her ikisi kendisini ateşin harâretine çarptılar.

Ma'lûm olsun ki, sünnînin i'tikâdına göre ateş Hakk'ın emri olmadıkça yakmaz, zîrâ muhrîk bi't-tab' değildir. Eğer sünnî kalbinde bir "Acabâ!" ve zerre kadar şübhe olmaksızın ateşe girse, İbrâhîm Halîl (a.s.) Nemrûd'un ateşi yakmadığı gibi, yakmaz; binâenaleyh feylesofu ilzâm için sünnînin ateşe girmesi câiz olur. Fakat feylesof bu i'tikâda değildir, o ateşi muhrîk bi't-tab' bilir; binâenaleyh sünnînin imtihan için teklîf ettiği ateşe girmesi, kendi i'tikâdının hilâfında bir hareket olur. Bu i'tibâr'ile sünnî ile berâber ateşe girmesi ma'kul görünmez. Ma'kul olan feylesofun sünnîye: "Benim i'tikâdımca ateş muhrîk bi't-tab'dır, onun için ben giremem, çünkü yanacağımı bilirim. Mâdemki senin i'tikâdınca ateş seni yakmayacaktır; sen gir, senin yanman bana ve bizden sonrakilere hüccet ve burhân olsun!" demesi idi. Binâenaleyh kissadan maksûd olan zâhîrî ateş değildir, belki nefis ve tabîat ateşidir. Zîrâ bu ateş, bu âlem-i kesâfetde hem sünnîyi ve hem de feylesofu muhîttir; fakat sünnî îmân ve irfânı ve amel-i sâlihî ve ahlâk-ı fâzılî sebebiyle bu ateşin kahn altında zebûn değildir. Felsefî ise îmânsız ve irfânsız ve amelsiz ve ahlâksız olduğundan, bu ateşlerin içinde makhûr ve müstehlektir. Sünnînin necâu hem sûrî ve hem de ma'nevîdir; feylesofun helâkî de hem sûrî ve hem de ma'nevîdir. Ve "sünnî"den murâd, yukanki beyitlerde dahi işâret buyurulduğu üzere "nûr-ı yakîn sâhibi olan bir veliyy-i kâmil"dir ki, bu gibilerin nâm-ı şerîflerini mevt-i ızırânî ve tabîî ateş yakmamıştır. Onların münâsebeti ve medâyihi ve menâkıbı kitâblarda mundericidir; fakat münkirlerin nâmını bu ateş sahîfe-i kâinâtından silmiştir; ve veliyy-i kâmilden, sûrî ateşte yanmamak ve suda batmamak gibi havânk zuhûr edebilir.

آن خدا گوینده مرد مدعی رست و سوزید اندر آتش آن دعی

2850. O Hudâ deyiyci müddeî olan adam kurtuldu; o piç ateş içinde yandı.
[2863]

"Da'î", harâm-zâde, veled-i zinâ ve piç ma'nâsındır. Bu beyt-i şerîfde münkir-i ulûhiyyet olanların nikâh-ı sahîh mahsûlû olmadıklarına işâret buyurulur. Ya'ni, "O münkir-i ulûhiyyet olan feylesof, nefis ve tabîat ateşi içinde yandı ve hayât-ı dünyeviyyesinde bu ateşler içinde kavruldu."

از مؤذن بشنو این اعلام را کورئ افزون روان خام را

2851. Bu i'lâmı müezzinden dinle, hâmin rûhuna bir körlük ziyâde et!

Milyonlarca ehl-i îmânın ibâdet ettiği câmi'lerin minârelerinde müezzinler tarafından vâkî' olan i'lâm ve ihbâr dinle! Beş vakitte Allâh'ın Resûl'ünün

nâm-ı şerîfini zikr ederler; halbuki münkir-i ulûhiyyet olan feylesofların adları batmışdır; binâenaleyh müezzînlerin beş vakitte vâki' olan bu ihbârlarını dinle de, hâm olan feylesofların canına bir körlük daha ziyâde et, büsbütün kör olsunlar!

که نسوزیدست این نام از اجل کش مسمی صدر بودست و اجل

2852. *Zîrâ bu nâm ecelden yanmamışdır; çünkü onun müsemması yüksek ve büyük olmuştur.*

Zîrâ bu Peygamber'in nâmı mevt-i ızırârî ve tabîl ateşinden yanmamışdır. Halbuki bu ateşe mü'minler ile münkirler berâberce girdiler. Bu ateş münkirleri yaktı, mü'minleri yakmadı; çünkü bu nâmın sâhibi olan zât-ı Peygamberî hadd-i zâtında yüksek ve celîldir.

صد هزاران زین رهان اندر قرآن بر دریده پرده های منکران

2853. *Kırânda yüz binlerce yarış günlerinden münkirlerin perdeleri yırtılmışdır.*

Şurâhdan ba'zıları "kırân" kelimesi "karn"ın cem'i olduğunu beyân etmişler ise de, *Kâmûs*'da "karn"ın cem'i "kurûn" geldiği gösterilmişdir. Ve "karn", otuz veyâ seksen sene ma'nâsına gelir. Binâenaleyh "kırân" müfâ-ale bâbindan, "mukârenet" ma'nâsında masdardır. Yalnız "dağ zirvesi" ma'nâsına gelen "karn"ın cem'i "kırân" gelir imiş ki, bunun da bu beytin ma'nâsıyla münâsebeti yoktur. "Rihân", "rehn"ın cem'idir ve at koşusunda geçecek atın sâhibine verilmek üzere ortaya konan öndül ve "eyyâmü'r-rihân" ma'nâsınadır ki, o günlerde Arablar böyle öndül ile at koştururlar (*Şemsü'l-Lügât*). Hulâsası Türkçe "yarış günleri" demek olur. Şu halde beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle demektir: "Enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ mukârenet ve mübâhase vaktinde vâki' olan bu birçok yarış günlerinden dolayı, onları münkir olanların perde-i nâmûsları yırtılmışdır. Nitekim Mûsâ (a.s.) ile Fir'avn'ın sihirbazları birbirlerine mukârin ve mübâhis oldular; nihâyet sihirbazlar mağlûb oldu. Ve kezâ biraz yukarıda zikr olunduğu üzere Resûl-i Ekrem'e Arab beyleri mukârin ve mübâhis oldular; nihâyet sele dal ve mızrak atmak sûretiyle vâki' olan imtihan ve müsâbaka neticesinde münkir olan Arab beyleri mağlûb oldular ve utandılar ve perde-i nâmûsu ve azametleri yırtıldı. Bu gibi hâdisâtun kısas-ı enbiyâda ve menâkıb-ı evliyâda emsâli çokdur.

- چون گرو بستند غالب شد صواب در دوام و معجزات و در جواب
2854. *Uaktâki rehin bağladılar, doğru, mu'cizâtın ve cevâbın devâmında galib oldu.*

Vaktâki her zamanda ehl-i hak ile ehl-i bâtl mübâhaseye girişip, ortaya "öndil" ve rehin koydular, mu'cizât-ı enbiyânın ve münkirleri iskât edecek cevâbın devâmını te'mîn için ehl-i hak, ehl-i bâtl üzerine galib oldu; zîrâ her asırda mevcûd olan veliyy-i kâmiliden zuhûr eden havârik ve kerâmât, o veliyy-i kâmilin tâbi' olduğu peygamberin mu'cizâtı cümlesindendir.

- فهم کردم کان که دم زد از سبق و ز حدوث چرخ پیروز یست و حق
2855. *Anladım ki, sebakdan ve feleğin hudûsünden dem vuran kimse muzafferdir ve hakdır.*

"Sebak", at koşusu ve ok atışı yarışına girişmek demektir. Ya'ni, "Âlemin hudûsünden ve bu da'vâyı isbât için müsâbakaya girişmekden dem vuran kimsenin galib ve muzaffer ve da'vasının hak olduğunu anladım." Zîrâ bu kimse, âlem-i tabiâtın hâricine çıktığını fiilen gösterdi ve âlem-i tabiâtın hâricine çıkan kimse bittabi' kavânin-i tabiiyye ahkâmına tâbi' değildir. Beyt-i Hâfız-ı Şîrâzî (k.s.):

- تو ز سرای طبیعت نمی روی بیرون کجا بکوی حقیقت سفر توانی کرد
- "Sen ki tabiat evinden dışarıya çıkmadın, hakikat mahallesine sefer edebilmen neredel"

- حجت منکر هماره زرد رو يك نشان بر صدق آن انكار كو
2856. *Münkirin hücceti her vakit sarı yüzlü olmaktadır; o inkârın sıdkı üzerine bir nişan hani?*

"San yüzlü olmak", mağlûb olup utanmaktan kinâyedir. Ya'ni, "Ehl-i hakkı inkâr eden kimsenin, mübâhase neticesinde getirebileceği hüccet ve delil, ancak mağlûb olup utanmaktır. Onun inkârının doğruluğuna hiçbir nişan ve isbât yoktur."

- يك مناره در ثنای منكران كو در اين عالم كه تا باشد نشان
2857. *Münkirlerin senâsı hakkında bir minâre bu âlemde hani ki, tâ nişân olsun!*

"Bu âlemde münkir-i ulûhiyyet olanların medh ve senâsı hakkında nîdâ olunan bir minâre var mıdır ki, onların i'tikâdlarının telbîs ve tasdîkine nişân olsun!" Edyân-ı bâtîle bile münkirü'l-ulûhiyyet olanlara bir pâye ve bir kıymet vermez.

منبری کو که بر آن جا مخابری یاد آرد روزگار منگری

2858. *Planı bir minber ki, orada bir muhbir, bir münkirin rûzgârını yâda getirsin?*

"Rûzgâr", yel ve âlem ve zamân, vakit ve hâl ma'nâlanıdır. Burada hâl ma'nâsı münâsibdir. Ya'nî, "Münkir-i ulûhiyyet olan bir kimsenin hâlini tahsîn için, bir muhbir ve vâize mahsûs bir kürsü var mıdır ki, o vâiz orada bu münkir-i medh ve senâ etsin?" Bu akıl ve muhâkeme fakirleri her asırda şurada burada müteferrik bir sûrette çıkıp, ukalâ-yı zamâne tarafından hakâret görerek sönüp giderler.

روی دینار و درم از نامشان تا قیامت می دهد زین حق نشان

2859. *Dînâr ve diremin yüzü, onların nâmından kıyâmete kadar bu hakdan nişân verir.*

"Dînâr", sikkeli altın; "direm", akçe ve para demektir. "Onların nâmı"ndan murâd, Allâh'ın ve peygamberlerinin ism-i şerîflerindendir. Ya'nî altın ve altının gayri olan paraların yüzünde ism-i celâl-i ilâhî ile peygamberinin ism-i şerîfi mahkûk olması, kıyâmete kadar bu hakdan, ya'nî tasdîk-i ulûhiyyet ve risâletden nişân verir." Ma'lûmdur ki, zamân-ı Hz. Pîr'de sikkelerin bir tarafında hükümdârın ismi ve diğer tarafında da "Lâ ilâhe illallâh Muhammedü'r-Resûlullâh" mahkûk idi. Hükûmet-i Selçûkiyye'nin sikkeleri böyle olduğu gibi diğer eski hükûmetlerin paraları da böyle idi. Hattâ 1921 senesinde tab' olunan Türkiye Posta pullarının beş yüz kuruşluğu üzerinde de kelime-i tevhîd mahkûk idi. Ve nâm-ı ilâhî yalnız hükûmet-i islâmiyye paralarına mahsûs değildir; Fransa hükûmetinin altınları kenârında da el-ân "Dieu protégé La France" ["Tanrı Fransa'yı korusun!"] mahkûkdür. "Velhâsıl paraların kiminde nâm-i ilâhî ve kiminde nâm-ı ilâhî ile nâm-ı peygamberî birlikte olarak mahkûk olup, kıyâmete kadar bu hakdan nişân verirlir."

سکه شاهان همی گردد دگر سکه احمد بیون تا مستقر

2860. *Şâhların sikkesi başka türlü olur; Ahmed'in sikkelerini müstekarra kadar gör!*

"Müstekarr", karar mahallî demektir ki, bundan murâd kıyâmetdir. Ya'ni, "Altın ve gümüş paraların üzerinde nâm-ı ilâhî ile nâm-ı Resûl'ün mahkûk olması onların âlâmet-i sıkdır. Fakat hükûmetler inkılâb içinde olduklarından, bir hükûmetin yerine diğer hükûmet gelerek şâhların sikkeleri de değişebilir; fakat Ahmed (a.s.v.) Efendimiz'in sikkesi, ya'ni nâm-ı saltanatı ve nübüvveti kıyâmete kadar bâkîdir!"

برخ نقره و یا روی زری و انما بر سکه نام منکری

2861. *Gümüşün veya bir altının yüzünde, sikke üzerinde bir münkirin adını göster!*

Ya'ni, âlemde hiçbir sikke üzerinde bir münkir-i ulûhiyyet ve nübüvvetin nâmı mahkûk değildir. Böyle bir hâl vâkî' olmaması, onların butânına ve zilletlerine delâlet eder.

خود مگیر این معجز چون آفتاب صد زبان بین نام او أم الكتاب

2862. *Haydi güneş gibi olan bu mu'cizi tutma, yüz dilliği gör, onun adı Ümmü'l-Kitâb'dır.*

"Yüz dilli"den murâd, Kur'ân-ı Kerîm'dir ki, bir adı da Ümmü'l-Kitâb'dır. Ya'ni "Zamân-ı saâdetde münkirlere karşı Resûl-i Ekrem hazretlerinin gösterdiği mu'cizâtı ve minârelerde ve minberlerde nâmının zikrî ve sikkeler üzerine isminin hakkedilmesi sûretiyle zamânımızda da gördüğümüz güneş gibi mu'ciz halleri ve hâdiseleri bırak da, yüz dilli olan Kur'ân-ı azîmü's-ş-şânı gör ki, onun adı Ümmü'l-Kitâb'dır."

Ma'lûm olsun ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz Kur'ân-ı Kerîm hakkında "Mu'cize-i kaîmedir" buyururlar idi. Bir kerre lisân i'tibâriyle belâğatın son derecesindedir. Kur'ân-ı Kerîm *وإن كنتم في ريب مما نزلنا على عبدنا قلوا بسورة من مثله* (Bakara, 2/23) ya'ni "Kulumuza indirdiğimiz şeyden şek ve şübhe de iseniz, onun mislinden bir sûre getiriniz!" diye Arab bülegâsına meydan okudu. Hiçbirisi Kur'ân-ı tanzîre cesâret edemedi. Gerçi ba'zı ahmaklar, cühelâyı kandırmak için kısa sûrelere nazîre yapmağa yeltendiler; fakat yaptıkları saçmalara kendileri de güldüler. Ezcümle peygamberlik da'vâsında bulunan Müseylime-tü'l-Kezzâb'ın yaptığı maskaralığın numûnesi şudur: *يا ضفدع كم تنقن اعلاك في الماء واسفلك في الطين لا الماء تكدرين ولا الشارب تمنعن* Ya'ni "Ey kurbağa, nice bir ötersin ki, yukarın suda ve aşağın çamur içindedir. Ne suyu bulandırabilirsin ne içen kimseyi men' edebilirsin!" Ve diğer ? "El-Kâriatü" sûre-i şerifesine yaptığı bir

kepâze nazîre de budur: الفيل ما الفيل وما ادريك ما الفيل له ذنب وثيل وشفر طويل وإن ذلك من: kepâze nazîre de budur: Ya'ni "Fil nedir fil? Filin ne olduğunu sana ne şey bildirdi? Onun bir hurma lifinden ipe benzer kuyruğu vardır, bir uzun hortumu vardır; muhakkak bu bizim Rabb'imizin halkından azdır." Havâss-ı kur'âniyyeyi bu şerhde ta'dâd etmek imkânı yoktur, *Mevâhib-i Ledünniyye*'de bir nebze beyân buyurulmuştur; isteyen mütâlaa etsin. "Kur'ân'ın yüz dilli olması"nın ma'nâsı budur ki, Kur'ân beşerin umûmuna hitâben nâzil olmuştur; binâ-enaleyh her milletin irşâdına mahsûs hitâb ve söz vardır. "Ümmü'l-Kitâb" olması da budur ki, teşbîh ve tenzîhi câmi'dir. Zîrâ kütüb-i semâviyye-i mâzîyenin ba'zıları sırf tenzîhi ve ba'zıları da sırf teşbîhi mübeyyindir. Meselâ Tevrât tenzîh ve İncil teşbîh üzerine ve Nûh (a.s.) a münzel olan kitâb da gâh teşbîh ve gâh tenzîhe da'vet vardır. Nitekim tafsîlî *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Nühî'dedir. Ve Kur'ân hiçbir kütüb-i semâviyyenin söylemediği ahkâmı câmi'dir. Kur'ân'da ibâdât, münâkehât, muâmelât, ukûbât, hukûk-ı irsiyye, dâlâletde kalanları irşâd için edille-i akliyye, geçmiş asırlardan haber, mugayyebâtın haber, helâk olan kavimlerin zikri, hüsn-i ahlâka medâr olacak mevâiz, nasâyih-i mergube, dâr-ı âhiretin ahvâli, dâr-ı dünyânın ahvâli, ulûm-ı ledünniyye, mehâsin-i âdâb ve bunlardan başka daha pek çok kavâid vardır. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: مَا فَرَقْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ (En'âm, 6/38) Ya'ni "Kur'ân'da beyân olmadık bir şey bırakmadık!" demek olur.

زهره نی کس را که يك حرفی از آن یا بدزدد یا فرايد در بيان

2863. *Kim senin mecâli yokdur ki, ondan bir kelimeyi beyân husûsunda ya çalsın, ya ziyâde etsin!*

Kur'ân-ı Kerîm'in bir kelimesini eksiltmek veya ziyâdeletmek sûretiyle ma'nâsını tahrîfe kimsenin mecâli yokdur ve şimdiye kadar Kur'ân'ın bu kadar düşmanları olduğu halde kimse bu cür'eti gösterememiştir; zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de Hak Teâlâ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (Hicr, 15/9) Ya'ni "Muhakkak Kur'ân'ı biz indirdik ve elbette onu muhâfaza edici biziz!" buyurur. Ve Kur'ân'ın sırf vâhy-i ilâhî olup, beşer tarafından hiçbir şey katılamıyacağı[nı] mübeyyin olarak Hak Teâlâ el-Hâkka sûre-i şerifesinde de şöyle buyurur: وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ (Hâkka, 69/ 44-46) Ya'ni "Eğer Peygamber ba'zı akvâli kendinden düzüp, bize isnâd etse, biz onu kudretimiz ile yakalayıp, sonra damannı kesip helâk ederdik."

یار غالب شو که تا غالب شوی یار مغلوبان مشو همین ای غوی

2864. *Galibin yâri ol ki, âkibet gâlib olasıñ; ey azgın, âgâh ol, mağlûbların yâri olma!*

Ehl-i nefsi ve münkirleri mağlûb eden enbiyâ ve evliyânın yâri ol ve onların mesleğini ihtiyâr et ki, sen de onlar gibi zâhîren ve bâtînen gâlib olasıñ! Ey nefsinâ tâbî' olan azgın efendi, sakın mağlûb olan münkirlerin dostu olma ki, dünyâda ve âhiretde mağlûb olmayasın!

حجت منکر همین آمد که من غیر این ظاهر نمی بینم وطن

2865. *Münkirin hücceti ancak bu geldi ki, ben bu zâhîrin gayri vatan görmüyorum.*

Münkir-i ulûhiyyet olan kimsenin indinde hüccet ve burhân ancak hayât-ı dünyânın zâhîridir. Onun gözü ancak eşyânın zâhîrini ve kendi mevcûdiyetinin vatanını dahi dünyâdan ibâret görür. Nitekim Hak Teâlâ sûre-i Câsiye'de bu gibiler hakkında buyurur: وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ (Câsiye, 45/24) Ya'ni "Münkirler dediler ki: "Bu hayât dedikleri ancak bu dünyâda olan hayâtdır ve bizi ancak dehr helâk eder." Halbuki onların bu sözlerine ilim cinsinden hiçbir delilleri yoktur, ancak onlar zannederler."

هیچ ندیدند که هر جا ظاهر است آن ز حکمتهای پنهان مخبر است

2866. *Hiç düşünmez ki, her yerde bir zâhir vardır, o gizli hikmetlerden bir muhbirdir.*

"Hayâtın ve eşyânın zâhîrini gören bu münkir, hiç düşünmez ki, her nerede zâhir olan bir şey var ise, o şey, Hakk'ın gizli hikmetlerinden haber vericidir." Meselâ kavun ve karpuz ve hıyar gibi yaz meyvelerinin kışın ve portakal ve muşmula ve üvez gibi kış meyvelerinin dahi yazın zâhir olmaması, düşünenler için ibret alınacak şeylerdir. Her mevsimde o mevsime göre hayât-ı beşer için fâideli şeylerin zuhûru, bir Mün'im'in vücûdundan haber verir.

فایده هر ظاهری خود باطن است همچو نفع اندر دواها کامست

2867. *Her bir zâhîrin fâidesi muhakkak bâtındır; ilâçlarda olan nef' gibi kâmindir.*

Ma'lûm olsun ki, her bir zâhirde bâtın olan fâideyi görmek ancak kalb gözüyle olur ve kalb gözü ise ancak enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyanın sözlerini dinleyip kabûl etmekle açılır. Halbuki münkirler, onların sözlerini dinleyip reddettiklerinden Hak Teâlâ onların kalblerini mühürlemiş ve kulaklarına ve gözlerine de perde çekmiştir. Nitekim sûre-i Bakara'nın baş tarafında خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً (Bakara, 2/7) ["Allâh onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir; onların gözlerinde perde vardır"] buyurur. Binâenaleyh münkirlerin bevâtın-ı eşyâya nüfûz-ı nazarları imkânı yoktur.

تفسير اين آيت كه وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ يُبَارِكُ مَدِينِ
بهر همین كه شما می بینید بلکه بهر معنی و حکمت باقیه كه شما نمی بینید آن را

Bu "Ve mâ halakne's-semâvâtî ve'l-arda ve mâ beynehumâ illâ bi'l-Hakkı" ya'ni "Biz gökleri ve yeri ve aralarında olan şeyleri ancak Hak ile yarattık" âyet-i kerîmesinin tefsîridir. Onları bunun için yaratmadık ki, siz göresiniz; belki ma'nâ ve hikmet-i bâkiye için yarattık ki, siz onu görmezsiniz!

Ma'lûm olsun ki, "Hak" esmâ ve sıfât-ı zâtıyyedendir ve âyet-i kerîmede "Hak" lafzına dâhil olan "bâ" mülâbese içindir. Şu halde âyet-i kerîmenin ma'nâsı: "Biz gökleri ve yeri ve aralarında olan şeyi ancak Hak isim ve sıfatımıza mülâbis olarak yarattık" demek olur. İmdi Hak esmâ-i zâtıyyeden olunca, onun zımında Mübdî ve Muîd ve Muhyî ve Mümîd ve Muizz ve Müzill ilh... gibi isimler dahi dâhil olur. Binâenaleyh mahlûkun halkı, esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye ahkâm ve âsânın zuhûru içindir ki, bunun gâyesi, yukarıda geçen ve 2530 numaralı beyt-i şerîfin sûrhü olan اعراف كنت كثيرا مخفيا فاحببت ان اعرف [“Ben gizli bir hazîne idim, bilinmemi sevdim, bilinmem için halkı halk ettim”] hadîs-i kudîsinin merbûtiyetidir. Böyle olunca esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye ahkâmının zuhûru, ma'rifet husûlû içindir; ve ma'rifet husûlû ise âbidiyet ve ma'bûdiyet nisbetlerini meydana çıkarır. Nitekim âyet-i kerîmede وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (Zâriyât, 51/56) ya'ni "Ben cinni ve insi an-

cağ ibâdet etmeleri için yarattım!" buyrulur. Böyle olunca âlemin halkı, onların sûretlerini basar-ı hissî ile temâşâ için değildir. Belki onların zımnındaki kasd ve irâde-i ilâhiyyeyi kalb gözüyle idrâk etmek içindir ki, bunları his gözüyle görmek mümkün değildir.

هیچ نقاشی نگارد زین نقش بی امید نفع بهر عین نقش

2868. *Hiçbir nakkâş, nakşın zînetini nef' ümîdî olmaksızın, nakş aynından dolayı tersim eder mi?*

Ya'ni, bir ressam, bir resim levhasını yaptığı vakit, onun zımnında bir nef' ve fâide kasd ve irâde eder; ve o sûretin bir ma'nâsı vardır; yoksa ressam "Ma'nâsı olsun, olmasın, şöyle bir sûret yapayım!" diyerek bir nakış ve sûret yapmaz.

بلکه بهر میهمانان و کِهَانِ که به فرجه وارهند از اندهان

2869. *Belki fürce ile gamlardan kurtulsunlar diye misâfirler ve çocuklar için tersim eder.*

"Kihân", küçük ma'nâsına olan "kih" kelimesinin cem'idir. "Fürce", iki şey arasındaki açıklık ma'nâsına olup Fârisler "temâşâ" ma'nâsında isti' mâl ederler. Ya'ni, "Resam yaptığı resim levhalarını evlerin duvarlarına ta'lik olunarak, misâfirlerin ve çocukların onları temâşâ ederek kalbleri ferahlansın diye tersim ederler." Nakşın fâidelerinden birisi budur. Bu beyt-i şerîfde suver-i eş-yâ ile mesrûr olanların çocuk mesâbesinde olduklarına işaret buyrulur.

شادئ بچگان و یاد دوستان دوستان رفته را از نقش آن

2870. *Çocukların şâdilîği ve onun nakşından gitmiş dostları, dostların zikri için tersim eder.*

"Ressamın resim yapmasının fâidesi çocukların mesrûr olmaları veya uzak sefer ile veya vefât sebebi ile nazardan gâib olmuş olan dostların, dostlar tarafından yâdi ve tahatturu içindir." Nitekim zamanımızda taammüm eden fotoğrafların çıkarılmasındaki kasıdlar ve fâideler meydandadır.

هیچ کوزه گر کند کوزه شتاب بهر عین کوزه نی بر بوی آب

2871. *Hiç bardak yapan, bardağa bardağın "ayn"ından dolayı acele eder mi? Suyun büyüünden dolayı yapar.*

"Bûy", kelimesi koku, behre ve nasîb, huy, tabîat, muhabbet, ümîd, arzû, hâhiş, tama' ma'nâlarına gelir; burada "arzû" ve "ümîd" ma'nâları münâsib olur. Ya'ni, "Bardak ve testi gibi şeyleri yapan, bunları kendi şekil ve sûretlerinden dolayı yapmaz; içine su konmak arzû ve ümîdiyle yapar."

هیچ کاسه گر کند کاسه تمام بهر عین کاسه نی بهر طعام

2872. Hiç kâse yapıcı, tamâm olarak kâseyi taâm için değil, kâsenin "ayn"ı için yapar mı?

Kâseci kâsenin sûretini ancak içine yiyecek bir şey konur mütâlaasıyla yapar.

هیچ خطاطی نویسد خط به فن بهر عین خط نه بهر خواندن

2873. Hiçbir hattât yazıyı fen ile okumak için değil, yazının "ayn"ı için yapar mı?

Hattât özenerek yazdığı bir yazıyı, o yazının şeklinden ve zâtından dolayı yazmaz; belki okunup, onun delâlet ettiği ma'nâya intikâl etmesi için yazar.

نقش ظاهر بهر نقش غائبست و آن برای غایب دیگر بیست

2874. Zâhirin nakşı, gâibin nakşı içindir; ve o, diğer gâib için bağlandı.

"Zâhir olan bir şeyin nakşı ve sûreti, henüz gâib olan bir şeyin nakşı içindir; ve o gâib olan şeyin nakşı da, diğer gâib olan bir şey içindir." Meselâ bakkı bir tencere yapar, bu tencerenin şekli-zâhirîsi, onun içinde pişecek olan ve henüz gâib bulunan yemeğin sûreti içindir; ve yemeğin sûreti dahi, onu yiyenlerin vücûdlarında kuvvet husûlû içindir; ve vücûdda kuvvet husûlû, ondan dünyevî ve uhrevî birtakım amellerin sûreti zâhir olmak içindir.

همچو بازیهای شطرنج ای پسر فایده هر لعب در تالی نگر

2875. Ey oğul, şatranc oyunu gibidir; her oyunun fâidesini tâlîde gör!

Zâhirin nakşı, gâibin-nakşı için olmasının misâli şatranc oyununda zâhir-dir." Meselâ oyunculardan biri diğerine bir taş verir, onun sebebi arkadan gelen oyunları kazanmaktır." Dama oyunu da böyledir.

این نهاده بهر آن لعب نهان و آن برای آن و آن بهر فلان

2876. Bunu o gizli oyun için ve onu onun için ve onu falan için koydular.

Ya'ni, "Şatranc oyununda bu zâhir olan oyunu, onu ta'kîb edecek olan gizli oyun için ve o gizli oyunu da, ondan daha gizli olan oyun için, velhâsıl onu onun için ve onu da falan için müteselsilen vaz' ettiler." İşte âlemdeki eşyâ-yı zâhire dahi böyledir. Her zâhirin bir bâtını ve o bâtının bir bâtını ve o bâtının dahi diğer bir bâtını ilh. vardır.

همچنین دیده جهات اندر جهات در پی هم تا رسی در برد و مات

2877. *Cihân içinde gözünü de peyderpey böyle sıçrat, tâ ki bürd ve mata erişesin!*

"Cehân", "cehâniden" masdanndan emr-i hâzırdır, "sıçrat!" ma'nâsınadır. "Bürd", şatranc oyunu istilâhında gâlib ve "mat", mağlûb ma'nâlarıdır. Ya'ni, "Ey mütefekkir, bu âlemin altı ciheti içinde dahi gayret gözünü her tarafta böyle biri biri arkasına, ya'ni zâhirden bâtına ve o bâtından onun bâtına sıçrat, tâ ki "gâlib"e, ya'ni müessire ve "mağlûb"a, ya'ni müesserü'n-fihe erişesin!"

اول از بهر دوم باشد چنان که شدن بر پایه های نردبان

2878. *Merdivenin basamaklarına gitmek için olduğu gibi, birinci, ikinci için olur.*

"Geh süden"deki "geh" ta'lîl içindir. Ya'ni, "Bir sûretten diğer sûrete intikâl, merdivenin basamaklarına benzer; birinciye basarsan, arkasından ikinci gelir."

و آن دوم بهر سوم می دان تمام تا رسی تو پایه پایه تا به بام

2879. *Ve o ikinciye, sen basamak basamak dama erişinceye kadar, tamâmen üçüncü için bil!*

شهوۃ خوردن ز بهر آن منی و آن منی از بهر نسل و روشنی

2880. *Yemek şehveti o menî içindir; o menî nesil ve rûşenlik içindir.*

Yemek yemek sûreti vücûdda menî sûretinin ve menî sûreti dahi çocuk sûretinin ve hayatda rûşenliğin, ya'ni rûh-i hayvânî rûşenliği içindir; zîrâ yemekden rûh-i hayvânî nûrlanır.

کند ینش می نیبند غیر این عقل او بیسر چون نبت زمین

2881. *Kör görüş bunun gayrini görmez; onun aklı berg-i nebâtî gibi seyirsizdir.*

"Künd", keskinin zıddı olan "kör" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Görüşü keskin olmayan kimse, her sûretin derecât üzerine olan bâtınını göremez; zîrâ onun aklının, yerdeki nebât gibi yürüyüşü yokdur. Nebât nasıl ki dikildiği yerde kalırsa, onun aklı dahi ilk saplandığı noktada kalır."

نبت را چه خوانده چه ناخوانده هست پای او به گل درمانده

2882. *Nebâtın çağırılması ne, çağırılmaması ne, onun ayağı çamurda âciz kalmışdır!*

"Herhangi bir nebâtı, "Yâhû gel buraya!" diye ister çağır ister çağırma, o zavallı her iki halde de anlamaz. Zîrâ ayağı çamurda dikilmiş kalmış ve yürümekden acz içindedir." Bunun gibi görüşü ve fikri mahdûd olan kimseleri de istediğin kadar hakikat tarafına da'vet et, o saplandığı yerden ve kökleşen i'tikadından bir adım ileriye gidemez.

گر سرش جنبد به سیر باد رو تو به سر جنبایش غره مشو

2883. *Eğer onun başı rûzgârını seyri ile kımıldarsa, git sen onun baş kımıldatmasına aldanma!*

"Eğer sen nebâtın, rûzgânın esmesi sebebiyle başını kımıldattığını görürsen aldanma!" Onun hareketi kendinden değildir; belki te'sir-i hâricîdendir. Bunun gibi, mahdûdu'l-fikr bir kimse, bir kâmilin huzûrunda oturup, dinlediği hakâyık ve maârif anlamış ve kabûl etmiş gibi görünerek baş sallarsa aldanma; o yine kendi anlayışında ve fikrinde sâbitdir.

آن سرش گوید سمعنا ای صبا پای او گوید عمعنا خلنا

2884. *Onun başı, "Ey sabâ, biz işittik!"; onun ayağı der ki, "İsyân ettik, bizi bırak!"*

Ya'ni, "Sabâ rûzgârı nebâtın başını kımıldattığı vakit, o nebâtın başı lisân-ı hâl ile : "Ey rûzgâr, biz senin hareket emrini dinledik!" der; fakat yine yerinde durur. Zîrâ onun ayağı ve kök tarafı: "Biz senin emrine isyân ettik, bizi kendi hâlimize bırak!" der.

Kısa görüşlülerin mürşid-i kâmil husûsundaki halleri ve kendi vehimleri-ne göre sülûklerinin mâhiyetleri de böyledir.

چون نداند سیر می‌راند چو عام بر تو کل می‌نهد چون کور گام

2885. *Vaktâki seyir bilmez, avâm gibi sürer; kör gibi tevekkül üzerine adımı koyar.*

Kör görüşlü olan kimse, vaktâki tarîk-ı ma'nâda yürümek bilmez, avâm gibi sürer gider. Kör gibi tevekkül üzerine adım koyar ve hayâtın cereyân-ı tabîisine tâbî' olur.

بر توکل تا چه آید در نبرد چون توکل کردن اصحاب نرد

2886. *Cenkde tevekkül üzerine acabâ ne gelir, ashâb-ı nerdin tevekkül etmesi gibi.*

Bu ebyât-ı şerifenin ma'nâsı budur ki: "Ba'zı kimseler kendi kısa görüşlerine i'timâden âküllerin nasâyihini dinleyip, yapmazlar ve kendi bildikleri gibi hareket ederler. Ve tavla oyuncularının zarın hükmüne tevekkülen inandıkları gibi, âtîde karşılanna galibiyet ve mağlûbiyetden hangisi çıkacağını bilmezler." Ve kezâ ehl-i sülûkden ba'zılan dahi mürşidlerinin verdikleri vazâif i crâda tekâsül, ve iş olacağına varı diyerek mücâhedâtı terk ve kendi bildikleri gibi hareket ederler. Halbuki sâlik düşmanı nefis ile cenk içindedir. Böyle bir cenk içinde bulunan oyuncularının tevekkülü gibi tevekkül etmekden hiçbir fâide hâsıl olmaz.

و آن نظرهایی که او افسرده نیست جز رونده جز درنده پرده نیست

2887. *Ve o bir nazarlar ki, o donmuş değildir, gidicinin ve perde yırtıcının gayri değildir.*

Yukarıda zıkr olunan kör nazarlardan başka, bir de keskin nazarlar vardır ki, donmuş değildir. O nazarlar neye mün'atf olur ise, ileriye gider ve perdeyi yırtar, eşyanın bevâtunına nüfûz eder.

آن چه در ده سال خواهد آمدن این زمان بیند به چشم خویشان

2888. *O şey ki on sene de gelecektir, kendi kendine bu zaman görür.*

Kalb gözü açık olan kimse, levh-i mahfûza nâzır olup âlem-i misâlden bu âlem-i kesâfete on sene sonra gelecek olan şeyi, o kendinin kalb gözüyle zamân-ı hâl içinde görür.

همچنین هر کس به اندازه نظر غیب و مستقبل بیند خیر و شر

2889. *Herkes böyle nazarının ölçüsüyle gaybı ve müstakbeli ve hayır ve şerri görür.*

Zâhir gözünün rü'yeti herkes indinde muhtelifdir. Kimi pek uzağı görür, kimi ondan biraz daha yakını görür, kimi pek yakını görür; ve kimi bakar kör olup, hiç göremez. Bunun gibi kalb gözünün rü'yeti dahi derecât üzerinedir; levh-i mahfûza nazarı, parlaklığı ve keskinliği mikdârıncadır. Gaybı ve müstakbeli nazamın yetiştüğü kadar görebilir. Akıl gözü de böyledir; ma'rifeti az ve akli zayıf olanlar, ancak o gündeki hayrı ve fâideyi görür, onun biraz arkasındaki şerri ve zararı göremez.

چون که سد پیش و سد پس نماند شد گزارة چشم و لوح غیب خواند

2890. *Vaktâki önün seddi ve arkanın seddi kalmadı, gözün ziyâdeliği oldu ve*
[2904] *gayb levhini okudu.*

"Güzâre", ziyâdelik ma'nâsınadır. "Sedd-i pîş"den murâd, müstakbele âit mevânî ve "sedd-i pes"den murâd, mâziye âit mevânî'dir. Ya'ni, "Vaktâki müstakbelin ve mâzînin mevânî'i kalktı, kalb gözünün ziyâdeliğin hâsıl oldu ve gayb levhini okudu."

Ma'lûm olsun ki, hakikatde mâzî ve müstakbel yokdur; mâziyi ve müstakbeli, ileriye ve geriye hicâb olan vücûd-ı izâfî âlemi husûle getirir; yoksa hadd-i zâtında mâzî ve müstakbel şe'n-i vâhiddin ibâretidir. İnsan vücûd-ı izâfî âleminin kuyûdâtundan kalbini kurtanp, hürriyyet-i hakikiyyeye nâil olduğu vakit, öndeki ve arkadaki hicâblar kalkar, zamân-ı i'tibârîye tâbî' olma-yan gayb levhini okur.

Burada Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Tedbirât-ı İlâhiyye*'sinden birâz iktibâs ile izâhât vermek fâidelidir: "Vücûd-ı insânide üç nûr vardır: "Nûr-ı hayât", "nûr-ı akıl", "nûr-ı yakîn"dir. Nûr-ı hayât, nefs-i hayvânîyye şua'nın cemî'i zerrât-ı vücûda ve dimâğa ve ondan akla in'ikâs eder. Bunun illetleri ve mâni'leri üçdür: "Rân", "hicâb" ve "akıl"dir. Rân, irtikâb-ı maâsiden nâşî kalbde hâsıl olan perdedir. Hicâb, mir'ât-ı kalbe suver-i ekvânın intibâ'dır ki, matlûbun rü'yetine mâni' ve hâil olur. Ve aklın mâni' olması, nûr-ı ilimden bir şey iktisâb etmeyip, kendi tahmînâtına tâbî' olmasından nâşîdir.

"Nur-ı akl", cevher-i akıldan nefs-i hayvânîyye şua'nın in'ikâsiyle kalbe hâsıl olan nûrun illeti ve marazı nefs-i gazabiyyedir. Bu nefsin şânı teâlî ve tekebbürdür ve ucûbdur, ya'ni kendini beğenmekdir. Bunlar sıfat-ı İblîs'dir. Bu nefsin bir ateşi vardır ki, kalbi pişirir ve yakar ve ondan kalb üzerinde bir duman çıkar. Akıl ile kalb arasında hâil olur; ve binnetice nefs-i hayvânîyyeden akla ve akıldan kalbe vâsıl olan nûr munkatı' olur; binâ-

enaleyh kalbi zulmet kaplar ve bu dumana “gıtâ” ve “künn” ve “gışâve” ta’bîr olunur.

“Nûr-ı yakîn”. Bu nûr insan için en son emeldir ve o emelin fevkinde insan için başka bir emel yoktur. İmdi bu nûr-ı yakînin illeti ve marazı kalbde adem-i ihlâsdır; ya’ni tamâmiyle hak ve hakîkate kalbin teveccüh edememesidir. Ve a’mâl-i mahmûde ve mezmûmeye nazar ile kalbin makbûz olmasıdır. Meselâ sâlik kesret-i salât ve savm ve zikir gibi a’mâl-i mahmûde[ye] nazar edip “Bu kadar ibâdetim ve a’mâl-i sâlihâm var, elbette bu sâyede derecât-ı âliyyeye irtikâ ederim!” der; veyâhud “Benim bunca isyânım ve kötû amellerim bunların eskâli altında zebûn iken, benim için terakkıyât-ı ma’nevîyye kapısı kapanmışdır!” deyip rahmet-i ilâhiyyeden me’yûs olur. Ve adem-i ihlâsda riyâ ile halkı ve diğer sûretlerde dahi kendini ve amellerini görür. Halbuki sâlike lâzım olan nefy-i mâsivâ ve nefy-i vücûd idi; bu haller ise, isbât-ı mâsivâ ve isbât-ı vücûd olup, kâmilen onların zıddıdır ve bunlar ayn-ı yakîne hicâb olan şeylerdir.”

چون نظر پس کرد تا بدء وجود مانجرا و آغاز هستی رو نمود

2891. *Uaktâki arkaya nazar ede, vücûdun ibtidâsına kadar mâcerâ ve vücûdun başlangıcı yüz gösterir.*

Böyle bir sâlik, kendi vücûd-ı izâfisinin gerisine, ya’ni mâzisine nazar ettiği vakit, bu vücûd-ı izâfî âleminin ibtidâsına kadar cereyân eden ahvâlî ve onun başlangıcı ne sûretde vâkî’ olduğu ona yüz gösterir.

بحث املاك زمین با کبریا در خلیفه کردن بابای

2892. *Bizim babamızı halîfe etmek husûsunda yeryüzü meleklerinin Kibriyâ ile bahsi.*

Birinci beytin nihâyetindeki “rû nümûd” fiilinin bu beyte de şümûlû vardır. Ya’ni, “Yeryüzü meleklerinin Kibriyâ ile bahsi yüz gösterir” demek olur. Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Bakara’da olan *وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ* (Bakara, 2/30) ya’ni “Senin Rabb’in melâikeye ben yeryüzünde bir halîfe kılıcayım dediği vakit, dediler ki: “Sen arzda fesâd eden ve kan döken kimseyi halîfe yapar mısın? Halbuki biz senin hamdin ile sana tesbîh eder ve seni takdîs ederiz” âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu beyt-i şerîfde “yeryüzü melekleri” buyurulmasına nazaran, bu mübâhasenin melâike-i usuriyyûn tarafından vâkî’ olduğu anlaşılır.

Ma'lûm olsun ki, "melek", kudret ve şiddet ma'nâsına gelir ve bu âlem-i kesîfde birtakım kuvâ-yı unsuriyye olduğu fennen sâbitdir ki, bunlara "kuvâ-yı tabîyye" derler. Ve bu kuvvetlerin âsânı nazar-ı hissî ile görülebilir ise de, kendilerinin mâhiyetleri ve hakikatları gayr-i mer'îdir. Meselâ elektriğin hakikatını hiçbir kimse ta'rîf edemez, yalnız sebep-i tekevvününü ve âsânını beyân edebilir. Ve bu kuvvetler külliyyât i'tibâr[ıyla] ta'dâd olunabilir ise de cüz'iyât i'tibârıyla lâ-yuad ve lâ-yuhsâdır. Onun için şerîatte ihbâr buyurulmuştur ki, her bir yağmur tânesi, bir melek tarafından inzâl olunur; ve bir tâneyi indiren melek, bir daha rücû' etmez. Filhakikada yağmur tânesinin nüzûlü hiç şübhe yok ki sath-ı arza bir kuvvetle nâzil olur; ve ondan sonra nâzil olan tânenin nüzûlü için masrûf olan kuvvet evvelki kuvvetin aynı değildir ve evvelki kuvvetin rücû'u imkânı yoktur. Cereyân-ı elektrîk dahi böyledir. Sâirleri dahi buna kıyâs olunsun! İmdi her bir kuvvet mezâhir-i ilâhiyyeden bir mazhar'dır ve her bir mazhar, bir ism-i ilâhînin tedbiri tahtındadır; binâenaleyh her bir zerre Hayât-ı ilâhiyye ile hay olduğu gibi, her bir kuvvet dahi O'nunla haydır. Melâike-i unsuriyyûn, ya'ni yeryüzünün melekleri dahi mezâhir-i ilâhiyyeden olmakla, cümlesi hay olup, uhdelerine mevzû' olan vazâifi ifâ ederler.

چون نظر در پیش افکند او بدید آن چه خواهد بود تا محشر بدید

2893. *Uaktâki o nazarı öne bıraktı, mahşere kadar zâhir olacak şeyi gördü.*

Ya'ni, "Kâlb gözü açık olan bir veliyy-i kâmil vaktâki o nazarı istikbâle atf etti, mahşere kadar zuhûr edecek ahvâli görür." Nitekim Sadreddîn-i Konevî (k.s.) hazretleri kendi şeyhi olan Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî efendimizden naklen buyurur ki: "Bana şeyhim buyurdu ki, Endülûs'den Rûm diyârına vâsıl olduğum vakit, kendi kendime dedim ki: "Hak Teâlâ benim üzerime, benim için ve benden sudûrunu takdîr ettiği ahvâl-i zâhiriyye ve bâtuniyye-i vücûdiyyemin tefâsilini ömrümün sonuna kadar göstermedikçe, gemiye binmiyeyimi!" Binâenaleyh huzûr-ı tâm ile ve şuhûd-ı âmm ile ve murâkabe-i kâmile ile Hak Teâlâ'ya teveccüh ettim; sonra Hak Teâlâ bana, zâhiren ve bâtinen ömrümün sonuna kadar, benden cârî olan ahvâlin hepsini, hattâ senin pederin İshak b. Muhammed'in sohbetini ve senin sohbetini, ahvâlini ve ulûmunu ve ezvâkını ve makâmâtını ve tecelliyâtını ve mükâşefâtını ve Hak Teâlâ'dan cemî'i huzûzunu gösterdi; binâenaleyh yakîn ve basîret üzerine gemiye bindim.""

* Bkz. Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü'l-Üns (Evliyâ Menkabeleri)*, Terc. ve Şerh: Lâmiî Çelebi (Haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara), Mârifet Yay., İstanbul, 1995, s. 758-759.

پس ز پس می‌بند او تا اصل اصل پیش می‌بند عیان تا روز فصل

2894. *Binâenaleyh arkasından o aslın aslına kadar, önünü de rûz-ı fasla kadar âşikâre görür.*

Böyle bir nazar-ı kalb sâhibi mâziden, aslın aslı olan mertebe-i vahdete kadar ve müstakbelden dahi, rûz-ı fasla ya'ni yevm-i kuyâmete kadar olan ahvâl ve şuûnâtı apaçık görür.

هر کسی اندازه روشن دلی غیب را بند به قدر صیقلی

2895. *Her bir kimse rûşen-dillîği kadar, cilâcılığı mikdârı gaybı görür.*

Her bir kimse ahvâl-i gaybiyyeyi, kalbinin parlaklığı ve mücâhede ve ri-yâzet vâsıtasıyla cilâcılığı mikdân görür.

هر که صیقل بیش کرد او بیش دید بیشتر آمد بر او صورت پدید

2896. *Her kim cilâ âletini ziyâde yaptı, o ziyâde gördü; ona sûret daha ziyâde geldi.*

"Saykal", cilâ âleti ma'nâsınadır; ve burada bundan murâd, mücâhede-i nefsiyye ve ri-yâzetdir. Ya'ni, " Her kim kalbin parlamasına sebep olan mücâhede ve ri-yâzâtı ziyâde yaptı, o kalbin gözü ziyâde gördü, ona âlem-i gaybin sûretleri daha ziyâde mün'akis oldu."

گر تو گویی کان صفا فضل خداست نیز این توفیق صیقل ز آن عطاست

2897. *Eğer sen dersen ki, safâ fazl-ı Hudâ'dır, bu saykal-ı tevfikî dahi o atâdandır.*

"Ey mu'teriz, eğer sen dersen ki, kalbe saykal vurmağın safvet ve parlaklık husûle getirmek kulun yed-i ihtiyârında değildir. Zîrâ safvet husûlü Cenâb-ı Hakk'ın kerem ve inâyetidir; ve saykal vurmağa muvaffakiyet dahi yine o fazl-ı ilâhidendir." Binâenaleyh kalbe saykal vurmağa tergîb ve teşvîk etmek fâide vermez.

قدر همت باشد آن جهد و دعا لیس لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

2898. *O sa'y ve duâ, himmet kadar olur; "insan için ancak sa'y eylediği şey vardır."*

"Himmet", kasd ve âhenk; ve "duâ", taleb ma'nâsıdır. Ya'ni, "Ey mu'teriz, biz de sana cevâben deriz ki: Çalışmak ve taleb etmek insanın himmeti kadardır ve insan kasdettiği bir şey hakkında cehd eder ve çalışır ve onun husûlünü ister; binâenaleyh insan için sa'y ettiği şey husûle gelir." İkinci mısra' Ve'n-Necm sûre-i şerifesinde (Necm, 53/39) vâki' olan âyet-i kerîmedir.

واهب همت خداوند ست و بس همت شاهی ندارد هیچ خس

2899. *Himmetin vâhibi ancak Hudâvend'dir; hiçbir denî şâhlık himmetini tutmaz.*

Gerçi himmeti bahş eden dahi ancak Hak Teâlâ hazretleridir. Fakat Hakk'ın atâsı ve ihsânı dahi isti'dâda görür. Zîrâ tab'ı alçak olan kimsenin, şâh ve hükümdâr olmak kasdı ve himmeti hâurından bile geçmez." Ve lâzım olmayan bir şeyi birisine vermek abes olur. Nitekim dülgerin âletini terziye vermek abesdir. Hak Teâlâ ise abes fiil işlemekten münezzehdir.

نیست تخصیص خدا کس را به کار مانع طوع و مراد و اختیار

2900. *Hudâ'nın bir kimseyi bir işe tahsîsi yoktur ki, tav'ı ve murâdı ve ihtiyârı mâni' olsun.*

Ya'ni, "Hak Teâlâ bir kulunu cebren bir işe tahsis etmiş ve onu cebren şakî veyâ saîd yapmış değildir. Zîrâ kul, isti'dâd-ı ezelsi mücibince Hak'dan hangi işe tahsisini taleb etmiş ise, Hak dahi onu vermiştir." Binâenaleyh abdden taleb ve Hak'dan ihsân vâki' olmuşdur. Eğer abdin şekâveti hakkında bir cebir vâki' olmuş ise, kendinden kendinedir. Nitekim âyet-i kerîmede لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ (Enbiyâ, 21/23) ya'ni "Hakk'a işlediğinden suâl olunmaz, mes'ûl olan onlardır" buyrulur. Filvâki' Hakk'a, "Niçin ihsân ettin ve niçin ifâza-i vücûd ettin?" diye suâl olunmaz; fakat abde şuûnât-ı ilâhiyye deryâsında, "Hâl-i saâdet varken, niçin hâl-i şekâveti ihtiyâr ettin?" diye sorulur; ve abdin hâl-i saâdet varken, hâl-i şekâveti taleb etmesi, himmetinin aşağı olmaşındandır. Abdin himmeti ise onun kendinden ve hakikatinden münfek değildir. İlm-i ilâhîde ve ism-i Bâtın'da meknûn olan abdin hakikatine "Kün!" ya'ni "Ol!" hitâb-ı ilâhîsi geldiği vakit, o hakikat ancak kendi nefsini kendi icâd eder; velâkin Hak ile ve Hak'da icâd eder. Nitekim âyet-i kerîmede إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (Nahl, 16/40) Ya'ni "Biz bir şeyi murâd ettiğimiz vakit, bizim sözümüz ona "Ol!" demektir, müteâkben olur" buyurulmuşdur. Görülüyor ki, "fe-yekûn" ["o olur"]

kavli ile Hak Teâlâ bir şeyin vücûd bulması, o şeyin kendi nefsinden olduğunu bize inhâr buyurmuştur. Bu hakâyık ve maârifin tafsili *Fusûs-ı'l-Hikem*'de Fass-ı Üzeyrî'de, Fass-ı Ya'kûbî'de ve Fass-ı Sâlihî'dedir. Şu halde abd, ezelden ebede kadar gerek iyilikde ve gerek kötülükde, kendi irâde ve ihtiyârı dâiresinde amel eder; fakat onun irâde ve ihtiyârının vücûdunun hâlikı Hak'dır vesselâm.

ليك چون رنجی دهد بد بخت را او گریزند به كفران رخت را

2901. *Lâkin vaktâki bedbahta bir renc vere, o yükünü küfrâna kaçıtır.*

Bu ve âtîdeki beyt-i şerîfde sûre-i Muhammed'de olan وَلَيُؤْتِكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ (Muhammed, 47/31) ya'ni "Biz sizden mücâhid olanları ve saburluları bilmek için sizi imtihân ederiz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Vaktâki bedbahta ve şakî-i ezeliye Hak Teâlâ bu âlem-i dünyâda bir renc ve meşakkat ve bir belâ verir; o bu belâyâ ve meşakkate tahammül edemeyip, yükünü ya'ni kuvâ-yı vücûdiyyesini şikâyet ve küfrân tarafına kaçıtır" ve Hakk'a karşı fikrini bozar ve zât-ı Hakk'ın hicâbı olan suver-i âlem tarafına meyîl ve teveccüh eder.

نيك بختی را چو حق رنجی دهد رخت را نزدیکتر وای می نهد

2902. *Vaktâki iyi bahılıya bir renc verir, yükünü daha yakına koyar.*

"Hak Teâlâ saîd-i ezeliye bir meşakkat ve belâ verdiği vakit, o belânın bir imtihân-ı ilâhî olduğunu idrâk edip فَهَرُوا إِلَى اللَّهِ (Zâriyât, 50/51) ya'ni "Allâh'a kaçınız!" âyet-i kerîmesi mücibince, mâsivallâhdan yüz çevirip, bilcümle kuvâ-yı vücûdiyyesiyle Hakk'a teveccüh eder." Binâenaleyh bu âlem-i kevnede kullara müteveccih olan mihnetler ve meşakkatler, saâdet-i ezeliyye ile, şekâvet-i ezeliyyenin mihekkî ve mizâmı olmuş olur.

بد دلان از بیم جان در کارزار کرده اسباب هزیمت اختیار

2903. *Korkaklar can korkusundan cenkde hezîmet esbâbını ihtiyâr etmişlerdir.*

Sûrî muhârebelerde korkaklar, can korkusundan hezîmet esbâbını tchîyye ettikleri gibi, nefis düşmanıya vâkî olan muhârebe-i ma'neviyyede dahi nâmerd olanlar, rûh-ı hayvânîlerinin helâkî korkusundan, mücâhidlerin safını bozup, mağlûbiyet esbâbını ihzâr ederler.

پر دلان در جنگ هم از بیم جان حمله کرده سوی صف دشمنان

2904. *Cesûrlar cenkde yine can korkusundan düşmanların saffı tarafına hamle etmişlerdir.*

"Harb-i sûride şecî" ve cesûr olanlar dahi, yine can korkusundan düşman saflarına hücum etmişlerdir. Çünkü maksadları düşmanı ezdikden sonra râhat etmektir." Fakat korkaklar düşmanı ezmeden kaçtıkları için, düşman gâlib oldukça, onlar râhat yüzü göremezler. Bunun gibi harb-i ma'nevîde cesûr ve şecî olanlar, nefis düşmanını mağlûb edip rûhlarını helâk-i ma'nevîden kurtarmak için âlâm ve meşakkat-i dünyeviyyeye sabır ve tahammül ederek Hakk'a teveccüh ederler. "Bed-dil", korkak ma'nâsına olup, bedbaht ve şakî-i ezeliye işâret olunur; ve "pür-dil", şecî ve cesûr ma'nâsına olup, nîk-baht ve saîd-i ezeliye işâret olunur.

رستم را ترس و غم واپیش برد هم ز ترس آن بد دل اندر خویش مرد

2905. *Rüstemler'i korku ve gam daha ileriye götürdü; o korkak dahi korkudan kendinde öldü.*

"Rüstem", İran pehlivanlarından birinin adıdır. Burada "şecî" ve mutlak "pehlivan" murâd olunur. Ya'ni, "Şecî" olanları korku ve gam, sûrî ve ma'nevî harblerde düşman tarafına daha ileri götürdü; korkak olanlar ise, korkulandan kendi kendilerine helâk oldular." Çünkü onların muvâcehesinde düşman gâlib ve diri kaldı.

چون محک آمد بلا و بیم جان ز آن پدید آید شجاع از هر جبان

2906. *Mâdemki belâ ve cân korkusu mihek geldi, şücâ' ondan her korkakdan zâhir olur.*

"Cübân", korkak ma'nâsıdır. Ya'ni, "Mâdemki bu âlem-i sûret ve kesâfetde belâ ve mihnet ve can korkusu mihek ve mîzân olarak Hak Teâlâ tarafından vaz' buyuruldu. İşte bu mihek ve mîzândan dolayı şecî ve cesûr olanlar, korkak olanlardan ayrıldı ve temeyyüz etti." Zîrâ böyle bir mîzân ve mihek olmasa, herkes cêsâret ve şecâat da'vâsında bulunur idi ve aralarını tefrîk etmek mümkün olmaz idi; ve neticede Hak muvâcehesinde şekâvet ve saâdet hakkında hüccet-i bâlîğa sâbit olmaz idi. Halbuki *فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ* (En'âm, 6/149) ya'ni "Allâh için hüccet-i bâlîğa sâbitdir; eğer murâd ede idi, hepinize hidâyet verir idi." Fakat 2900 numaralı beyitte izâh olduğu üzere herkesde hidâyete isti'dâd yoktur.

وحی کردن حق تعالی به موسی علیه السلام که ای موسی من که خالقم ترا دوست می دارم

Hak Teâlâ'nın: "Ey Mûsâ ben ki hâlıkım, seni dost tutarım!" diye Mûsâ (a.s.)a vahy etmesi

گفت موسی را به وحی دل خدا کای گزیده دوست می دارم ترا

2907. *Hudâ vahy-i dil ile Mûsâ'ya buyurdu ki: "Ey makbûl, seni dost tutarım!"*

Hak Teâlâ hazretleri Mûsâ (a.s.)ın kalbine vahy edip buyurdu ki: "Ey indimde makbûl olan resûlüm; ben seni severim ve dost tutarım!" "Vahy", lûgatde savt-ı hafîye derler.

گفت چه خصلت بود ای ذو الکرم موجب آن تا من آن افزون کنم

2908. *Dedi: "Ey kerem sâhibi, onun mûcibi ne haslet olur, tâ ki ben onu ziyâde edeyim?"*

Mûsâ (a.s.) Hakk'a hitâben dedi ki: "Ey kerem sâhibi olan Rabb'im, o muhabbetin ve sevginin sebebi nedir ki? Senin muhabbetini daha ziyâde tahsîl için, o sebebin ziyâde olmasına çalışayım!"

گفت چون طفلی به پیش والده وقت قهرش دست هم بر وی زده

2909. *Dedi: "Sen vâlide önünde bir çocuk gibisin ki, onun kahrı vaktinde elini yine ona vurmuştur."*

Ya'ni, Hak Teâlâ hazretleri Mûsâ (a.s.)a cevâben buyurdu ki: "Yâ Mûsâ, sen vâlidesinin kahrı ve gazabı vaktinde, yine vâlidesine sarılan bir çocuk gibisin!" "Tıfî"de "yâ", yâ-yı hitâb olmak, yâ-yı vahdet olmakdan daha münâsibdir.

خود نداند که جز او دیار هست هم از او مخمور هم از او مست

2910. *"Muhakkak bilmez ki, onun gayri bir kimse vardır, hem ondan mahmûr ve hem ondan sarhoştur."*

"Deyyâr", "fey'âl" vezninde "bir kimse" ma'nâsına makâm-ı nefyde müsta'meldir; aslı "deyvâr" idi ve vâv yâ'ya kalb veyâ idgâm olundu; "deyyâr" oldu, "eyyâm" gibi. Ya'ni "Çocuk, anasından başka bir kimseyi bilmez, ayıklığı ve sarhoşluğu velhâsıl biltümle zevki anasındandır."

مادرش گر سیلی بر وی زند هم به مادر آید و بر وی تند

2911. "Onun anası eğer ona bir tokat vursa, yine anasına gelir ve ona iltifât eder."

"Tenîden", burada teveccüh ve iltifat etmek ma'nâsındır.

از کسی یاری نجوید غیر او اوست جمله خیر او و شر او

2912. "Onun gayri bir kimseden muâvenet istemez; onun hayrı ve onun şerri cümle odur."

"Çocuk anasından başka hiçbir kimseden yardım beklemeyiz; hayr ve şerri hep anasından bilir." Hind nüshalarında "ne-cûyed" yerine "ne-hâhed" vâki'dir; o da "istemez" ma'nâsındır.

خاطر تو هم ز ما در خیر و شر التفاتش نیست جاهای دگر

2913. "Senin hâtırın dahi hayır ve şerde bizdendir, onun iltifâtı başka yerlere değildir."

"Yâ Mûsâ, senin hâtırın dahi hayır ve şerde bizden tarafadır; o hâtırının teveccüh ve iltifâtı, başka yerlere, ya'ni bu vücûdât-ı izâfiyye âleminde Zeyd'e ve Amr'a değildir."

غیر من پیشت چو سنگست و کلوخ گر صبی و گر جوان و گر شیوخ

2914. "Gerek çocuk ve gerek delikanlı ve gerek ihtiyarlar olsun, benim gayrim senin indinde taş ve kerpiç gibidir."

همچنانکه اِيَّاكَ نَعْبُدُ در حنین در بلا از غیر تو لا نَسْتَعِين

2915. Hanînde "Biz ancak sana ibâdet edirik!"; belâda "Senin gayrinden istiânâ etmeyiz!" gibi.

"Hanîn", nâle ve feryâd etmek ve ağlamak; ve burada "münâcât etmek"den kinâyedir. Bu ve âüdeki beyitlerde cenâb-ı Pîr efendimiz Mûsâ (a.s.)'ın münâcâtı, ümmet-i Muhammed'in münâcâtına müşâbih olduğunu

beyân buyunurlar. Ya'ni, "Biz ümmet-i Muhammed Fâtîha-i şerîfeyi okurken *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* (Fâtîha, 1/5) ya'ni "Yâ Rab, bizim ibâdetimiz ancak sendendir ve her husûsda ancak senden yardım talep ederiz" deriz. Mûsâ (a.s.)'ın Hakk'a karşı münâcâtı da böyle idi."

هست این ایّاك نَعْبُدُ حصر را در لغت و آن از بی نفی ریا

2916. Bu "*İyyâke na'bûdü*" lügatde hasr içindir ve o riyânın nefyi içindir.

"Lügat", savt ve sadâ demektir, cem'i "lûgay" ve "lûgât" gelir. Burada kavâid-i arabîyye mücibince telaffuz-ı kelâm demektir. "Kavâid-i arabîyye"den murâd, ilm-i maânîdir; zîrâ ilm-i maânîde hakkı te'hîr olan bir şeyin takdîmi, hasr ma'nâsı ifâde eder. Bu ibârede dahi "İyyâke", "na'bûdü" kelimesine takaddüm etmişdir; binâenaleyh hasr ifâde eder. Ve Türkçe'de edât-ı hasr "ancak" kelimesidir. Bu ibârenin ma'nâsı "Biz ancak sana ibâdet ederiz!" demek olur. Ve bu hasrın fâidesi dahi nefy-i riyâ içindir; zîrâ bir kimse kalben ancak Hakk'a ibâdeti ve tezellülü kasd etse, halka gösterişden berî olur; ve tezellülü Hakk'a münhasır kılan kimse, hiçbir mahlûkun önünde tezellül etmez. Eğer bir garazdan nâşî mahlûkun önünde mütezellil olursa "İyyâke na'bûdü" münâcâtında kâzib olmuş olur.

هست ایّاك نَسْتَعِينُ هم بهر حصر حصر کرده استعانت را و قصر

2917. "*İyyâke nestaîn*" dahi hasr içindir; istiâneyi hasr ve kasr etmişdir.

"İyyâke", "nestaîn" in mef'ûlû olup fâilden ve fiilden muahhar olmak lâzım iken, takaddüm etmişdir. Bu takaddüm ilm-i maânî mücibince, hasr ve kasr ifâde eder; binâenaleyh abd "İyyâke nestaîn" dediği vakit "Yâ Rab, ancak senden yardım isteriz" diyerek bu yardımı Hakk'a hasr etmiş olur. Eğer böyle demekle berâber, umûr ve husûsâtında Hakk'ın gayrinden dahi yardım isterse, bu münâcâtında kâzib olmuş olur.

که عبادت مرا ترا آریم و بس طمع یاری هم ز تو داریم و بس

2918. Demekdir ki, ibâdeti ancak sana getiririz. Yardım tama'ını da ancak senden tutarız.

Bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ı, "İyyâke na'bûdü" ibâresinin ve ikinci mısra' dahi "İyyâke nestaîn" ibâresinin ma'nâlarıdır. Fâtîha-i şerîfenin maânî-i latîfesi çok uzun ve vâsî'dir. Şârih-i Mesnevî İsmâîl-i Ankaravî (k.s.) hazret-

lerinin matbû' olan *Fütûhât-ı Ayniyye*'si mütâlaa olunursa bu husûsda azîm istîfâde olunur.

خشم کردن پادشاه بر ندیم و شفاعت کردن شفيعی آن مغضوب
عليه را و از پادشاه درخواستن و پادشاه شفاعت اورا قبول کردن
و رنجيدن ندیم از این شفيع که چرا شفاعت کردی

Pâdişâhın musâhibe öfkelenmesi ve bir şefâatçinin o
mağzûbün-aleyhe şefâat etmesi ve pâdişâhdan niyâz etmesi
ve pâdişâh onun şefâatini kabûl etmesi ve musâhibin "Niçin
şefâat ettin?" diye bu şefâatçiden incinmesi

پادشاهی بر ندیمی خشم کرد خواست تا از وی بر آرد دود و گرد

2919. *Bir pâdişâh bir musâhibe öfkelen-di, istedi ki ondan duman ve toz çıkarsın.*

"Dumanı ve toz çıkarmak", helâk etmekden ve binâ-yı vücûdunu yıkmak-
dan kinâyedir. Zîrâ, bir binâ yıkıldığı vakit, havaya toz ve duman kalkar.

کرد شه شمشیر بیرون از غلاف تا زند بر وی جزای آن خلاف

2920. *Pâdişâh o muhâlifinin cezâsını ona vurmağ için kılıcı kınından dışarı*
[2934] *çıkardı.*

Ya'ni, pâdişâh kendisine muhâlefet eden o musâhibin cezâsını öldürmek
sûretiyle vermek için kılıcı kınından çekti.

هیچ کس را زهره نه تا دم زند یا شفيعی بر شفاعت بر تند

2921. *Söz söylemek yâhud bir şeft'in şefâatine teveccüh etmek için hiçbir kim-
senin mecâli yok idi.*

Birkaç yerde dahi beyân olunduğu üzere, "teniden" masdarnın müteaddid
ve ma'nâları vardır: "Dokumak, vurmağ, hâmuş olmak, aldanmak, peydâ et-
mek, bir şeyin etrâfında dolaşmak ve teveccüh ve iltifât etmek." *Mesnevî-i*

Şerif'de bu fiil çok müsta'meldir. Bu ma'nâlardan bir ma'nâsını almak sûretyle tercüme eylemek icâb eder.

جز عماد الملك نامی از خواص در شفاعت مصطفی وارانه خاص

2922. *Şefâat emrinde Mustafâ gibi hâs olan, havâsdan İmâdü'l-Mülk adlının gayrı.*

Bu beyit yukarıki beytin bir cümle-i istisnâsidir. Binâenaleyh bu iki beytin mecmûan tercümesi şöyle olur: "Şefâat emrinde Mustafâ (a.s.) gibi hâs olan, havâsdan İmâdü'l-Mülk adlıdan başka, pâdişâhın öfkesine karşı söz söylemek veyâhud bir şefî şefâatine teveccüh etmek için hiçbir kimsenin mecâli yok idi."

بر جهيد و زود در سجده فتاد در زمان شه تیغ قهر از کف نهاد

2923. *Sıçradı ve çabuk secdeye düştü. Şâh derhâl kahr kılıcını elden bıraktı.*

Pâdişâhın hâs bendelerinden olan İmâdü'l-Mülk, yerinden sıçradı ve hemen pâdişâhın huzûrunda secdeye vardı. Pâdişâh bu hâs bendesinin tezellülünü ve şefâatini görünce derhâl elinden kahr ve helâke müheyyâ olan kılıcı bıraktı.

گفت اگر دیو است من بخشیدمش ور بایسی کرد من پوشیدمش

2924. *Dedi: "Eğer şeytan ise de ben onu bağışladım; ve eğer İblîslîk etti ise de ben onu örttüm."*

Şâh dedi: "Eğer o musâhib şeytanın kendi olsa bile ben onu affettim; ve eğer şeytanın kendi olmayıp sıfât-ı şeytânî ile muttasıf oldu ise, onun bu kötü sıfatını setr ettim ve mağfiret eyledim."

چون که آمد پای تو اندر میان راضیم گر کرد مجرم صد زبان

2925. *"Mâdemki senin ayağın ortaya geldi, eğer mücrim yüz ziyân etti ise de râzıyım."*

"Ey benim musaffâ ve güzide kulum! Mâdemki ortaya senin şefâat ayağın geldi, eğer mücrim ve âsî kulum, yüz ziyân ve kabâhat yaptı ise de, râzı olur ve afv ederim."

Ma'lûm olsun ki, bu kıssada "pâdişâh"dan murâd, Hak ve "şefî"den murâd, kalb-i Muhammedî üzere vâkî olan insân-ı kâmil; ve "mücrim"den mu-

râd, fenâ-fillâh makâmında bulunup esrâr-ı ilâhiyyeyi fâş eden zevâtdır. Binâenaleyh kıssanın ebyât-ı şerîfesi ona göre teemmül olunmak lâzım gelir.

صد هزاران خشم را تا من شکست که ترا آن فضل و آن مقدار هست

2926. "Senin o fazlın ve o mikdârın vardır ki, yüz binlerce gazabı kırabilirim."

"Ey benim hâs kulum, benim indimde senin o kadar fazlın ve o kadar kıymetin vardır ki, senin şefâatini kıramam, yüz binlerce gazabımı kırabilirim."

لا به ات را هیچ نتوانم شکست ز آنکه لایه تو یقین لایه من است

2927. "Senin yalvarmanı aslâ kıramam, zîrâ ki senin yalvarman, muhakkak benim yalvarmamdır."

"Sen kendi sıfatından soyundun, benim sıfatlarımı giydin; binâenaleyh senin sıfat-ı irâden, benim sıfat-ı irâdemdir. Senin irâdeni reddetmek, kendi irâdemi reddetmek demek olur. Şu halde senin yalvarmanı ve şefâatini kıramam." Bu beyt-i şerîf insân-ı kâmil tarafından vâkî' olan şefâatin reddolunmaması sırnı beyân eder.

گر زمین و آسمان بر هم زدی ز انتقام این مرد بیرون نامدی

2928. "Eğer yer ve gök birbirine vuru idi, bu âdem intikâmından dışarıya gelmezdi."

"Eğer benim bu âdemin helâkine kasdından dolayı yer ve gök birbirine çarpa idi, intikâmımdan bu âdem dışarıya çıkamazdı, ya'ni kurtulamaz idi." Varsın yer ve gök yıkılsın, tek ben bu âdemden intikâm alayım! der idim.

ور شدی ذره به ذره لایه گر او نبردی این زمان از تیغ سر

2929. "Ve eğer zerre zerre yalvarıcı olaydı, o şimdi kılıçdan baş götürmez idi."

"Ve eğer mevcûdât zerre zerre o mücrim hakkında yalvarıcı ve şefâatçi olaydı, o şimdi benim kılıcımdan başını kurtaramaz idi."

بر تو می‌نهیم منت ای کریم لیک شرح عزت تست ای ندیم

2930. [2944] "Ey kerîm senin üzerine minnet koymuyoruz; fakat ey nedîm senin izzetinin şerhidir."

"Ey kerîm olan hâs kulum! Benim senin fazlını ve kıymetini beyân edişim, senin üzerine minnet yükünü koymak için değildir; velâkin ey benim

nedîm-i muhteremim, bu söylediklerim senin benim indimdeki mertebe-i iz-zetînin ve rif'atının şerhidir." Zîrâ sıfât-ı cemîle ve celîleni şerh etmek, benim sıfatlanmı beyân etmektir. Çünkü sen bensin ve ben de senim!

این نکردی تو که من کردم یقین ای صفات در صفات ما دفين

2931. "Bunu sen yapmadın, muhakkak ben yaptım, ey kimse senin sıfatların, bizim sıfatlarımızda medfûndur!"

"Bu şefâati sen yapmadın, muhakkak ben yaptım; ey benim hâs kulum, senin sıfât-ı beşerîyyen, bizim sıfât-ı cemîle ve celîlemiz altında gömülmüş kalmıştır." Nitekim demirin sıfatı, ateşin sıfatı altında gömülüp kaldığı vakit, o demir artık ateş olur.

تو در این مستعملی نه عاملی ز آنکه محمول منی نه حاملی

2932. "Sen bunda müsta'melsin, âmil değilsin, zîrâ ki benim mahmûlûmsün, hâmil değilsin!"

"Müsta'mel", ism-i mef'ûl sıfasıyla, kullanılmış; "âmil", kullanıcı; "hâmil", taşıyan; "mahmûl", taşınılmış demektir. Ya'ni, "Ey benim hâs kulum! Sen bu şefâat emrinde beni kullanıcı değilsin; belki sen benim tarafımdan kullanılmışsın; ve sen bu husûsda kendi irâdeni hâmil değilsin, belki benim irâdemini mahmûlûsün ve benim irâdemi yüklenmişsin." Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinde kendi hâl-i şerîflerini beyânen şu rubâîyi zikr ederler:

ای تن خبرت هست که بر پشت تو کیست پا بر سر چرخ نه که بار تو پرست

حمال کسی شدی که اندر همه عمر خورشید بروی تو نیارد نگرست

"Ey cisim, haberin var mıdır ki, senin sırtında kim vardır? Ayağını felek üzerine koy ki, senin yükün latîf olan peridir. Ömrün içinde bir kimsenin hamalı oldun ki, güneş senin yüzüne bakmağa kâdir değildir."

ما رمیت إذ رمیت گشته خويشتن در موج چون کف هشته

2933. "Mâ rameyle iz rameyle" olmuşsun, kendini dalgada köpük gibi bırakmışsın!"

"Ey benim hâs kulum sen, وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى (Enfâl, 8/17) ya'ni "Atığın vakit sen atmadın velâkin Allâh attı" âyet-i kerîmesindeki ma'nânın mazhan olmuşsun ve varlık deryâsının içindeki keserât ve mezâhir dalgalarında kö-

pük gibi kendini bırakmışsın!" Köpükler dalgalarda, nasıl dalgaların hareketına tâbî' ise, sen de öylece benim tecelliyât-ı muhtelifeme tâbî' bir haldesin.

لا شدی پهلوی الا خانه گیر این عجب که هم اسیری هم امیر

2934. "Lâ" oldun, "illâ"nın yanında ev tut; bu acıbdır ki hem esîrsin, hem emîrsin.

"Vücûd-ı mev'hûmun "lâ", ya'ni "yok" oldu; artık "illâ" ile işâret olunan vücûd-ı hakîkî indinde makâm tut! Ey benim hâs kulum bu acıbdır ki, sûret-i beşerîn ve vücûd-ı mev'hûmun ile esîrsin ve mukayyedsin; fakat iktisâb ettiğin vücûd-ı Hakkânî ile de emîrsin ve hürsün!" Binâenaleyh sen câmiu'l-ezdâdsın ve esâretle hürriyeti ve hakkıyetle abdiyyeti cem' etmişsin.

و آن ندیم رسته از زخم و بلا زین شفیع آزرده و برگشت از ولا

2935. Halbuki zahm u belâdan kurtulmuş olan nedîm, bu şefî'den incindi ve dostlukdan rücû' etti.

Pâdişâhın gazab ettiği musâhib, pâdişâhın kılıcının yarasından ve belâ-yı helâkden, o musâhib-i mu'teberin şefâati sebebiyle kurtulduğundan dolayı, bu musâhibden incindi ve ona danıldı ve onun dostluğundan vazgeçti.

دوستی ببرد ز آن مخلص تمام رو به حایط کرد تا نارد سلام

2936. O muhlisden tamâmen dostluğu kesti, selâm getirmemek için yüzü duvara itti.

"Kendisine karşı ihlâs sâhibi olan o şefâatçi musâhibden tamâmen dostluğu kesti; ve selâm alıp vermemek için dahi, rast geldiği yerde, yüzünü duvar tarafına çevirdi."

Ma'lûm olsun ki, "şâh"dan murâd, şâh-ı hakîkî olan Hak'dır. Ve "mağ-zûbun-aleyh olan nedîm"den murâd dahi, meşreb-i Muhammedî'yi hâiz olan uşşâk-ı ilâhîdir. Zîrâ Allâh'ın âşıkları iki türlüdür; birisi âşık-ı zât, diğeri âşık-ı sıfâtdır. Zât, câmiu'l-ezdâd olduğundan, âşık-ı zât-ı Hak olanların aşkında da ezdâd cem' olur ve onların indinde ma'sûkun kahn ve lutfu müsâvidir; fakat âşık-ı sıfât olanların nazarında kahr, lutf gibi değildir. Çünkü onlar, ma'sûk-ı hakîkinin zâtının nikâbı ve hicâbı olan sıfâta âşıklardır. Binâenaleyh onların aşkında ezdâd cem' olmaz. Âşık-ı zât olanların hâli, I. cildin 1598 numaralı beyt-i şerifinde mezkûr olan hâldir ki, cenâb-ı Pîr efendimiz orada şöyle buyurmuş idi:

عاشقم بر قهر و بر لطفش به جد بر العجب من عاشق این هر دو ضد

"Ben onun kahrına ve lutfuna cidden âşıkım; çok acıdır ki, ben her iki zıddın âşıkayım."

زین شفیع خویشتن بیگانه شد زین تعجب خلق در افسانه شد

2937. *Kendinin bu şefî'inden yabancı oldu; halk bu taaccübden efsânede oldular.*

"Efsâne", sergüzeşt ve masal ve meşhûr ve şöhret bulmuş olan şeye derler. "Bu musâhib, kendine şefâat edip, helâkden kurtaran dosta karşı, mahzâ şefâat ettiği için, yabancı bir vaziyet aldı; halk arasında bu hâl şâyî' oldu ve bundan dolayı taaccübde kaldılar;" ve bu mes'ele hakkında dedikoduya düş-tüler ve dediler ki:

گر نه مجنونست یاری چون برید از کسی که جان او را واخريد

2938. *"Eğer mecnûn değil ise, dostluğu niçin kesti, bir kimseden ki onun canı-nı kurtardı?"*

"Pâdişâh bu musâhibi öldürecek idi, Imâdü'l-Mülk bunu o helâkden kur-tardı; binâenaleyh eğer bu musâhib deli değil ise, kendisini ölümden kurtar-an bu zâtın niçin dostluğu kesti ve hasim oldu?"

واخريدش آن دم از گردن زدن خاک نعل پاش بایستی شدن

2939. *"Onu o anda boynu vurulmakdan kurtardı; onun ayağının na'linin top-rağı olmak gerek idi!"*

باز گونه رفت و یزاری گرفت با چنین دل دلداری گرفت

2940. *"Aksine gitti ve bîzârlık tuttu, böyle bir dildâr ile kindarlık tuttu."*
[2955]

"Şefâatçi olan Imâdü'l-Mülk, bu musâhibi boynu vurulmakdan kurtardığı için, ona karşı minnetdâr ve mütezellil olmak lâzım iken, bu zât tersine ha-reket etti ve ondan incinmek yolunu tuttu; böyle bir dildâr-ı şefî ile kin tutu-culuk cihetine gitti."

پس ملامت کرد او را مصلحی کین جفا چون می کنی با ناصحی

2941. *Binâenaleyh bir muslih ona melâmet etti, dedi ki: "Bu cefâyı niçin bir nâsihe yapıyorsun?"*

O dedikoduyu yapan halk arasından bir nasihatçı çıkıp o musâhibin hareketini takbîh etti de dedi ki: "Sen bu cefâyı, seni helâke kasd eden pâdişâha nasihat ederek sana şefâat eden bir zâta niçin yapıyorsun?"

جان تو بخريد آن دل دار خاص آن دم از گردن زدن کردت خلاص

2942. "O dildâr-ı hâs senin canını kurtardı, o dem boynunun vurulmasından seni halâs etti."

گر بدی کردی نبایستی رمید خاصه نیکی کرد آن یار حمید

2943. "Eğer sana fenâlık ede idi bile ürkemek gerek değil idi, husûsiyle o hamîd olan yâr iyilik etti."

"İmâdü'l-Mülk evvelden sana bir fenâlık etmiş olsa idi bile, mâdemki seni ölümünden kurtardı, o şâyân-ı hamd ü senâ olan dost, sonunda sana iyilik etti!" Binâenaleyh bu yaptığın muâmele doğru değildir.

گفت بهر شاه مبذولست جان او چرا آید شفیع اندر میان

2944. Dedi: "Şâh için can mebzûldür, o niçin araya şefî geliyor?"

O musâhib, kendisine nasihat eden kimseye cevâben dedi ki: "Benim canım şâha fedâdır ve onun huzûrunda can fedâsı benim için bir ni'metdir. İmâdü'l-Mülk'ün şefâatçı olarak araya girmesi, benden bu ni'metin fevtine sebeb olmakdan ibâret oldu; binâenaleyh bana karşı dostluk değil, düşmanlık etti."

لی مع الله وقت بود آن دم مرا لَا يَسَعُ فِيهِ نَبِيٌّ مُجْتَبَى

2945. "O dem benim için "Lî maallâh vakti" i idi, "ona nebiyy-i müctebâ sığmaz!"

Bu beyt-i şerîfde feris mersil ولا نبی مقرب فيه ya'ni "Benim Allâh ile bir vaktim vardır ki, oraya mukarreb olan melek ve nebiyy-i mürsel sığmaz!" hadis-i şerîfine işâret buyrulur.

Ma'lûm olsun ki, bir "makâm-ı tevhid" ve bir de "makâm-ı itihâd" vardır. Tevhidin ma'nâsı "bir bilmek" ve "bir demek"dir; ve itihâdın ma'nâsı, "bir olmak"dır. Bu makâm makâm-ı tevhidten daha yüksektir. Velâkin "bir olmak"dan maksad, kısa idrâkli kimselerin zannettikleri gibi "hulûl" değildir; velâkin bu hâl-i itihâd, ehl-i tevhid için dâim olmaz. Nitekim Feridûn ibn Ahmed Sipehsâlâr (k.s.) hazretleri Menâkıb'ında bu hâl hakkında şöyle buyurlar: "Bilmelidir ki, ehl-i tevhid dâimâ bu hâl-i itihâd ile mevsûf olamazlar;

zîrâ Hz. Risâlet (s.a.v.) Efendimiz "Benim Allâh'la bir vaktim vardır" buyururlar idi. Ve kuvvet-i beşeriyye bu bâr-ı sakîle nasıl tâkat getirebilir. Ve Hüseyin ibn Mansûr Hallâc (rahmetullâhi aleyh) bu bânikanın beğâyet müştâkı olduğundan, dâimâ bu halde kalmak isterdi, halbuki kuvvâ-yı beşeriyye tahammül etmezdi; şübhesiz vakt-i münâcâtıda Hak Teâlâ hazretlerinden harâbî-i zâhiri ve hedm-i vücûdu taleb eyler idi. Nitekim buyurur: *يا هـي افيت ناسوتي في لاهوتك فبحق ناسوتي في لاهوتك ان ترحم على من سعى في قتي* Ya'ni "Yâ Rabbî, nâsûtiyetimi senin lâhûtiyetinde ifnâ eyledim; imdi lâhûtiyetinde olan nâsûtiyetim hakkı için benim katlime sa'y edenlere rahmet eyle!" Ve Efdalüddîn Hâkânî hazretleri dahi bu ma'nâda olan hakâyıkı iki beyitte beğâyet güzel buyurmuştur. Beyit:

خار پای من منم خود را زخود فارغ کنم این دوئی یکو شود هم من تو گردم هم تو من
با تو بشنیم بکام خویشتن بی خویشتن تا مرا سودای تو خالی نکرد اندر زمن

"Ayağımın dikenini benim, kendimi kendimden fâriğ edeyim; bu ikilik birlik ola, hem ben sen olayım, hem de sen ben olasın. Kendimin murâdı olmaksızın, murâdım da senin ile oturayım, tâ ki senin muhabbetin hiçbir zaman beni hâ-lîf etmesin!"

Bu ma'nâlar I. cildin 3995 numarasına müsâdif olan,

لَا يَسَعُ فِينَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ وَالْمَلَكُ وَالرُّوحُ أَيْضًا فَاعْقِلُوا

["Allâh ile bizim aramıza nebiyy-i mürsel ile melek-i mukarreb sığmaz, anlayın!"]

beytinde dahi geçti. İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz'in velâyeti nübüvvetinden efdal olmasının sır ve hikmeti, velâyetlerinde Hak ile kendi arasına ne melek-i mukarreb ve ne de nebiyy-i mürsel girememesindendir. Fakat nübüvvetlerinde araya melek-i mukarreb girer.

من نخواهم رحمتی جز زخم شاه من نخواهم غیر آن شه را پناه

2946. "Ben şâhın zahmından gayri bir rahmet istemem, ben o şâhdan başka penâh istemem."

"Benim için şâhın zahmı ve kahn ayn-ı rahmetdir, benim kahrda ve lutfda sığınacak mahallim ancak o şâhdır." Ba'zı nüshalarda "zahm" yerine "rahm" vâki'dir. Bu sûretde ma'nâ "Ben şâhın rahmetinden başka bir rahmet istemem", ya'ni "Bana kimse acımasın, şâhımın acıması kâfidir" demek olur.

غیر شه را بهر آن لا کرده ام که بسوی شه تولی کرده ام

2947. "Şâhın gayrini onun için "lâ" etmişim, zîrâ şâh tarafına teveccüh etmişim."

"Ben şâh-ı hakîkinin zâtının gayri olan taayyünâtı ve bu taayyünât arasındaki vücûd-ı mevhumumu, onun vücûd-ı hakîkisi muvâcehesinde yok etmişim; zîrâ zâhiren ve bâtunen o şâh-ı hakîkî tarafına teveccüh etmişim."

شاه اگر برده به قهر خود سرم شاه بخشد شصت جان دیگرم

2948. "Eğer şâh kendi kahriyle başını keserse, şâh altmış başka can bağışlar."

Hind nüshalarında, "şâh eger bürred" yerine "ger be-bürred o" vâkî'dir. Ya'ni, "Şâh-ı hakîkî kahriyle benim başını keserse, hayât-ı fâniyemi izâle ederse, bana başka hayât-ı bâkiye bağışlar." Nitekim hadis-i kudsîde من احبني من قبله يا'ni "Ben beni seven kimseyi öldürürüm ve öldürdüğüm kimsenin diyeti ben olurum" buyurulmuştur.

کار من سربازی و بی خویشیست کار شاهنشاه من سربخشیست

2949. "Benim isim cesûrluk ve enâniyetsizliktir; şâhenşâhımın işi baş bağışlayıcılıktır."

"Ser-bâz", cesûr; "yâ", masdariyyettir. Ya'ni, "Benim isim ma'sûk-i hakîkimin muvâcehesinde can fedâsı husûsunda cesûrluktur ve kendimin kendiliğini terk etmektir. ve şâhenşâhın işi de bu fedâkârlığa mukâbil baş ve hayât-ı tâze bağışlayıcılıktır."

Ma'lûm olsun ki, abdin vücûd-ı kesîfi, Hakk'ın varlığından ihsân olunmuş bir âriyettir; onun hakîkati dahi ilm-i ilâhînin sûretidir. Binâenaleyh abdin "Benimdir!" diyecek bir mülkü yoktur, elinde olanlar ise mevhumdur. Eğer abd kendi varlığını fedâ edecek olursa, vehmini fedâ edecek demek olur.

فخر آن سر که کف شاهش بُرد ننگ آن سر کو به غیری سر بُرد

2950. "Fâhr o başa ki, onu şâhın eli keser; ayb o başa ki bir gayriye muvâfakat ede!"

"Ser bürden", bir şeyi sonuna erdirmek ve bir şeye muvâfakat etmek ma'nâsınadır (*Bahâr-ı Acem*). Burada ikinci ma'nâ münâsibdir. Ya'ni, "Şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın kestiği baş iftihâr etsin ve şâhın gayri ile uyuşan baş da yerinsin ve kendini ta'yib etsin!"

شب که شاه از قهر در قیّش کشید تنگ دارد از هزاران روز عید

2951. "Gece ki, şâh onu kahırdan kara içine çekti, binlerce bayram gününden âr tutar!"

"Kır", zift ma'nâsınadır; siyâh renk ma'nâsında da kullanılır. Burada "kara renk" ma'nâsında müsta'meldir. Ya'ni, "Şâh-ı hakîkinin kara renk içine çektiği gece, birçok bayram günlerinin parlaklığından ve aydınlığından âr tutar; ya'ni o günlerin aydınlığına aslâ ilîfât etmez; zîrâ şâhın murâdı, ni'met ve devletdir!"

خود طواف آن که او شه بین بود فوق قهر و لطف و کفر و دین بود

2952. "Muhakkak şeh görücü olan kimsenin tavâfı, kahır ve lutfun ve küfür ve dînin fevkı olur."

"Tavâf", bir şeyin etrâfını dolaşmak ve dâiren-mâ-dâr dönmek. "Şeh görücü"den murâd, Hakk'ın müşâhedeinde kendinden ve bilcümle mâsivâdan gâfil olmuş olan insân-ı kâmilidir. Ya'ni, "Bilcümle tecelliyâtda zât-ı Hakk'ı müşâhede eden bir kâmilin seyri ve devri, kahır ve lutfun ve küfür ve dînin fevkünde olur." Zîrâ kahır ve lutuf ve küfür ve dîn, âlem-i sıfâta taalluk eder; âlem-i zât ise, âlem-i sıfâtın fevkündedir; ve sıfât zâtın hicâbı ve nikâbıdır. Böyle bir kâmil ise hicâbı yırtmış ve nikâbı kaldırmış ve zâta müteveccih olmuşdur. Kahır ve lutuf ve küfür ve dîn, abdın varlığına ve vücûduna taalluk eden nisbetlerdir. Abdin varlığı, Hakk'ın varlığında mahv ve müstehlek olup, vücûd-ı Hakkânî ile kâim olunca, ona bu nisbetlerin taalluku kalmaz; binâ-enaleyh onun tavâfı ve devri, bittabi' kahır ve lutfun ve küfür ve dînin fevkünde olur.

Nefehâtü'l-Üns'de Şeyh Ebû Saîd Ebu'l-Hayr hazretlerinden menkûldür ki, buyururlar: "Bir gün Şeyh Ebu'l-Abbâs Kassâb'ın huzûruna iki kişi gelip oturdu. Dediler ki: "Bizim aramızda mübâhase vâki' oldu, birimiz: Kişiye ezel ve ebed gamı ve kederi kâfidir!" diyor; ve birimiz de: "Kişiye ezel ve ebed meserreti kâfidir!" diyor. Siz ne buyurursunuz? Şeyh elini yüzüne sürüp dedi ki: El-hamdü lillâh ki Kassâb oğlunun makâmı ne gamdır ve ne de şâdîdir! ليس عند ربكم صباح و مساء Ya'ni "Rabb'inizin indinde ne sabah, ne de akşam vardır, gam ve şâdî senin sıfatındır ve her ne ki senin sıfatındır hâdisdir ve hâdisin kadîme yolu yoktur."

Küfür ve dînin fevkünde tavâf ve seyirden, sakın kâmilden tekâlif-i şer'iyenin sukûtu ma'nâsı anlaşılsın! Bilakis bu kâmilin kendisinin kendiliği

olmaksızın, Kitâb ve Sünnet'den aslâ inhirâfı vâkî' olmaz ve kendisi sâhib-i Mesnevî Hz. Pîr efendimiz gibi her husûsda muktedâ-bih olur. Ve ta'tîl-i şerîat edenler iki sınıftır: Birisi mecâzîb-i mutlakadır ki, onlar tavr-ı aklın hâricine çıktıkları cihetle ma'zûrdurlar; zîrâ teklîf akladır ve sebeb-i teklîf olan akıl onlarda zâil olmuştur. Diğerî bilcümle muâmelelerinde akıl dâiresinde hareket eden kimselerdir ki, bunların ayakları ilm-i tasavvufda vâdî-i dalâlete kaymıştır.

ز آن نیامد يك عبارت در جهان كه نهانست و نهانست و نهان

2953. Cihânda ondan bir ibâre gelmez, zîrâ gizlidir ve gizlidir ve gizli!

Ya'ni, "Müşâhede sâhibinden ve onun tavâfindan bu âlem-i kelâmda bir ibâre bulup haber vermek mümkün değildir. Çünkü onun hâli ve seyri iç içedir ve pek gizlidir." "Gizli" gelmesinin üç def'a zikri, onların seyrinin ve tavâfinın, âlem-i şehâdet ve âlem-i misâl ve âlem-i ervâh mertebelerinin fevkünde olduğuna işâretidir. Zîrâ Hak'la onların aralarına melek-i mukarreb bile giremez; ve melek-i mukarreb ise, âlem-i ervâhdandır; binâenaleyh bu mertebelerin fevkündeki hâli anlatmak ibâre ile bu cihânda kâbil değildir.

ز آنكه اين اسما و الفاظ حميد از گلابه آدمی آمد پديد

2954. Zîrâ ki, bu esmâ ve elfâz-ı hamîde, âdemînin gülâbesinden zâhir oldu.

"Gülâbe", birkaç ma'nâya gelir; burada iplik sardıkları "çark" demektir; bundan murâd, Âdem'in cism-i kesîfi ve kalıbıdır. Ya'ni "Hakk'a âid olan bu isimler ve elfâz-ı mahmûde, bu benî-âdemin kesîf olan cisminde zâhir oldu." Burada "esmâ ve elfâz-ı hamîde" ipliğe ve "Âdem'in cismi" de iplik sanları çarka teşbîh buyurulmuştur.

Hulâsa-i ma'nâ budur ki: Hak Teâlâ hazretleri kendi vücûdunu bilmemiz husûsunda, bizi hâdiseler nazar etmeğe havâle etti. سَرَّيْهِمْ آيَاتًا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ (Fussilet, 41/53) Ya'ni "Biz âyâtımızı karîben onlara âfâkdâ ve nefislerinde gösteririz" âyet-i kerîmesinde, âyâtını bize gösterdiğini beyân etti. Binâenaleyh biz hâdis olan vücûdumuza ve gülâbemize baktık, onda hayât, ilim, semî', basar, kudret ilh... gibi sıfatlar gördük; bu sıfatlarımız ile vücûd-ı vâcibe ve onun böyle sıfatları bulunduğuna istidlâl ettik; ve sıfatlardan isimler çıktı ve bunların neîcesi olarak insandan birtakım elfâz-ı hamîde zâhir oldu. Binâenaleyh biz Hakk'ı ancak tavsîf ettiğimiz vasfın "ayn"ı bulduk ve kendimizi vasf etmedik, ancak bir vücûb-i hâss-ı zâtî kaldı. Zîrâ biz hâdis olduğumuz için bu

vasıf ile kendimizi tavsîf etmemize imkân yoktur; şu halde biz, vâcibü'l-vücûdu hâdis olan vücûdumuz ile, vücûd-ı hâdisimizden bildiğimiz vakit, kendimize nisbet ettiğimiz her vasfı, ona nisbet ettik. Ve enbiyâ-yı ızâm hazarânun lîsânıyla bize bununla da ihbârât-ı ilâhiyye vâki' oldu. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ* (Bakara, 2/181) ["Şühbesiz Allâh işitici ve bilicidir"] ve *إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمِعُ وَأُنِيرُ* (Tâhâ, 20/46) ["Ben sizinle berâberim, işitir ve görürüm"] ve *وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ* (Hac, 22/61) ["Allâh hakkıyla işiten ve görendir"] ilh. Görülüyor ki, Hak Teâlâ kendi nefsi bize, hayat, ilim, semî', basar, kudret ve irâde gibi bizde olan sıfatlar ile vasf etti; biz onu âlîmiyet ve kâdiriyyet ve mürdîyet gibi vasıflar ile müşâhede ettiğimiz vakit, bu vasıflar ile kendimizi de müşâhede ederiz. Velhâsıl mertebe-i ilimde ve akılda sâbit olan Hakk'ın şuûnâtını vücûd-ı aynîsi ile, kemâl-i cem'iyet ile ızhâr eden Âdem oldu.

علم الاسماء بد آدم را امام ليك ني اندر لباس عين و لام

2955. "*Alleme'l-esmâ Âdeme*" imâm oldu, fakat "ayn" ve "lâm" libâsında değîl.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا (Bakara, 2/31) Ya'ni "Ve Allâh Teâlâ Âdem'e isimlerin hepsini ta'lîm etti" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. "Esmâ"dan murâd, Hakk'ın "esmâ-i hüsnâ"sıdır. "Ayn" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır; burada "bir şeyin nefsi ve şekli" ma'nâsındır. "Lâm", insanın şahsına ve kalıbına da itlâk olunur. Ya'ni "Hak Teâlâ'nın ta'lîm-i esmâsı Âdem'e imâm oldu ve Âdem bu esmâ' cem'iyetinin ahkâm ve âsâna tâbî" oldu. Fakat bu ta'lîm-i esmâ, şimdi bizim bu âlem-i kesâfetde yaptığımız gibi, insanın şahsına "ayn" ile, ya'ni taayyünât-ı lafziyye ve sûriyye ile; veyâhud yazı ile vâki' olmadı ve vücûd-ı aynî libâsı giydirilmedi. Belki mertebe-i akılda ve ma'nâda sâbit olan hayât ve ilim ve sem' ve basar gibi şuûnât-ı Hak, Âdem'in vücûd-ı ilmîsine ve ayn-ı sâbitesine, yine ma'nen taalluk etti. Bu bahis II. cildin 3258 numarasında mûnderic, *آدم أنبئهم بأسماء درس گو* [Ey Âdem, "Enbi'hûm bi-esmâihim" dersini söyle!] beyt-i şerîfinde de bir nebze geçti.

چون نهاد از آب و گل بر سر کلاه گشت آن اسمای جانی رو سیاه

2956. *Vaktâki sudan ve çamurdan başı üzerine külâh koydu, o câna mensûb olan isimler kara yüzlü oldu.*

"Vaktâki Âdem'in vücûd-ı ilmîsinin başına Hak Teâlâ bu âlem-i kesâfetde sudan ve çamurdan mürekkeb bir kalıp ve bir kesîf külâh koydu ve vü-

cûd-ı aynî verdi, o mertebe-i akılda ve ma'nâda sâbit ve rûhânî olan isimler kara yüzlü, ya'ni cismânî ve filî oldu." Ya'ni hayât ve ilim ilh. gibi Hakk'ın şûunât-ı zâtîyesinden ve niseb-i ademîyyeden ibâret bulunan umûr-ı külliyyesinin hâricde vücûd-ı aynîleri yok idi; vaktâki vücûd-ı aynî sâhibi olan efrâd-ı insânîyye, âlem-i kesâfette zâhir oldu. O umûr-ı külliyye zâtlarıyla bu efrâd-ı insânîyyede sâri ve bâriz oldu. Binâenaleyh kesif ve kara yüzlü olan vücûd-ı aynîye taallukları hasebiyle o maânide, mahall-i taalluku cihe-tiyle kesâfet ve zulmet kesb etti.

که نقاب حرف و دم در خود کشید تا بود بر آب و گل معنی پدید

2957. *Zîrâ su ve çamur üzerinde ma'nâ zâhir olmak için, kelime ve nefes nikâbını kendisine çekti.*

Zîrâ isimler onun için kara yüzlü oldu ki, Âdem'in sudan ve çamurdan mürekkebe olan vücûd-ı aynî-i kesifî üzerinde, vücûd-ı ilmîsindeki ma'nâ zâhir olmak için o isimler, kâğıtlar üzerinde kara mürekkebe ve nefeslerde harf ve savt nikâbını kendisine çekti.

گر چه از يك وجه منطقی كاشف است يك از ده وجه ترك مزلفست

2958. *Uâkıâ nutuk bir vecihden keşf edicidir; fakat on vecihden müzlifi terkdir.*

"Gerçi Âdem'in vücûd-ı aynî-i kesifinden sâdır olan kelâm, ma'nâları bir vecihden keşf edicidir; ve birçok vecihden dahi yakın olanı terk etmektedir." Zîrâ latîf olan ma'nâları, kesif olan elfâz ile tamâmiyle anlatmak mümkün değildir. Meselâ aşk bir ma'nâdır ve bir emr-i vicdânîdir. Bu aşkı, âşık olmaya-na "ayın", "şın" ve "kâf" harfleriyle anlatmak kâbil olmaz. Bu sebebdan Hakkîm Senâî hazretleri şu beyitlerinde buyururlar:

باز گشتم ز آنچه گفتم زآنکه نیست در سخن معنی و در معنی سخن

"Söylediğim şeyden rücû' ettim; zîrâ ki sözde ma'nâ ve ma'nâda dahi söz yoktur."

Velhâsıl söz bir cihetden ma'nâyı kâşif ise de, birçok vecihlerden de yakın olanı terkdir; ve "yakın" olandan murâd, Zât-ı Hak'dır. Zîrâ Hak *وَتَحَنُّنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ* (Kâf, 50/16) ya'ni "Biz o kimseye şâh damarından daha yakınız" buyurduğu halde, biz O'nun vücûdunu birçok edille-i kelâmîyye ile isbâta kı-

yâm ederiz; ve bu edille-i kelâmiyye ile onun O'nun vech-i zâtını örteriz. Nitekim Hz. Mısırî-i Niyâzî buyurur: Mısra':

Zâhir iken ol, O'nu örter delâil beyyinât

Hind nüshalarında bu beytin ikinci mısra'ı, *لیک از ده وجه دیگر مکف است* vâki'dir "Lâkin diğer ön vecihden setr edicidir" demek olur.

گفتن خلیل مر جبرئیل را چون پرسیدش
که آلك حَاجَة خلیل جوابش داد كه اَمَّا اِلَيْكَ فَلَا

Halîl'in Cebrâîl'e cevâb vermesidir. Ona "Senin için bir hâcet var mıdır?" diye sorduğu vakit, Halîl ona: "Var ammâ sana değil!" diye cevâb verdi

Bu sûrh-i şerîfin Hind nüshalarındaki sûreti şöyledir:

گفتن جبرئیل علیه السلام خلیل علیه السلام را كه هل لك حاجة قال بلى اما اليك فلا

Ma'nası: "Cebrâîl (a.s.)ın, İbrâhîm Halîl (a.s.)a: "Senin için bir hâcet var mıdır?" diye söylemesi. "Evet var, ammâ sana değil!" demesi."

Ma'lûmdur ki, Nemrûd İbrâhîm Halîl (a.s.)ı öldürmek istediği vakit, bir büyük ateş yaktı ve o hazreti mancınık üzerine oturtup, ateş üzerine fırlatmak üzere iken, Cebrâîl (a.s.) gelip: "Bir ihtiyâcın varsa söyle! şimdi seni ateşden kurtarayım!" dedi. Cenâb-ı İbrâhîm ise: "Evet ihtiyâcım vardır; fakat sana değildir! Seni ve beni yaratan Allâh zü'l-celâl hazretlerini!" diye cevâb verdi. Hz. Cibrîl: "O halde hâcetini Rabb'inden istel!" dedi. Hz. İbrâhîm cevâben: "Ne söyleyim, o benim hâlimi biliyor!" dedi.

من خلیل وقتم و او جبرئیل من نخواهم در بلا او را دلیل

2959. "Ben vaktin Halîl'iym ve o Cebrâîl'dir; ben belâda onu delîl istemem!"

Bu beyt-i şerîf pâdişâh tarafından kendisine gazab olunan musâhibin lisânından mu'terize cevâbdır. Ya'ni, "Ey mu'teriz, ben vaktin Halîl'i mesâbesindeyim ve o İmâdü'l-Mülk dahi, Hak'la İbrâhîm (a.s.)ın arasına girmek iste-

yen Ceb râîl (a.s.) mesâbesindedir. "İbrâhîm Halîlullâh Nemrûd'un ateşine atılırken, onun delâletini istemediği gibi, ben de belâ vaktinde ma'sûkum ile kendi arama hiçbir kimsenin delîl olarak girmesini istemem!"

که بپرسید از خلیل حق مراد

او ادب ناموخت از جبریل راد

2960. *O hakîm olan Cibrîl'den edeb öğrenmedi mi ki, o Hakk'ın Halîl'in-*
[2975] *den murâdını sordu.*

"Râd", kelimesinin dört ma'nâsı vardır. 1. Hakîm ve dânâ, 2. Kerîm ve cömert, 3. Şecî' ve dilâver, 4. Söz söyleyici. Burada "hakîm ve dânâ ve kerîm ve cömert" ma'nâları münâsibdir. Ya'ni, "O İmâdü'l-Mülk Ceb râîl (a.s.)dan hakîmlik ve kerîmlik edeb ve kâidesini öğrenmedi mi? Zîrâ Hz. Cibrîl, tavassutdan mukaddem bir kere İbrâhîm Halîl (a.s.)ın fikrini ve murâdını sordu ve "Bir hâcetin var mı?" dedi. O İmâdü'l-Mülk ise, aslâ re'yimi sormaksızın şefâate tasaddî etti." Bu hâl kerîmliğin ve hakîmliğin kâidesine muhâlifdir.

ور نه بگیریم سبکباری کنم

که مرادت هست تا یاری کنم

2961. *Ki, "Senin murâdın var mıdır, tâ ki yardım edeyim ve yoksa kaçayım hafîflik edeyim."*

H. Cibrîl sordu ki: "Senin bir murâdın ve istediğin var mıdır, söyle, tâ ki yardım edeyim; ve eğer yoksa kaçayım ve sana karşı hafîflik edeyim; ve şu belâ vaktinde sana sıklet vermiyeyim!"

واسطه زحمت بود بعد العیان

گفت ابراهیم نی رو از میان

2962. *İbrâhîm dedi: "Hayır, aradan git, iyândan sonra vâsıta zahmet olur!"*

İbrâhîm (a.s.) Ceb râîl (a.s.)a dedi: "Hayır, senin tavassutunu istemiyorum, sen aradan çekil; zîrâ ben müşâhede-i zât hâli içindeyim ki, bu hâl makâm-ı ittihâddır. İyândan ve makâm-ı ittihâddan ve müşâhede ve huzûrdan sonra, araya vâsitânın girmesi kalabalık ve kesret olur; ve izdihâm ve kalabalıkda ise müzâhame ve sıkışıklık vardır." "Zahmet", kalabalık ve omuz omuza sıkışmak ma'nâsınadır.

مؤمنان را ز انکه هست او واسطه

بهر این دنیا است مرسل رابطه

2963. *Mürsel bu dünyâ için mü'minlere râbitadır, zîrâ ki o vâsitadır.*

"Hak tarafından gönderilmiş olan peygamber bu dünyanın ehli olan mü'minleri Hakk'a rabt edicidir. Zîrâ ki Hak Teâlâ'dan telakkî eylediği emir ve nehyi tebliğ için bir vâsıtaadır."

Ma'lûm olsun ki, insân-ı nâkûsda istiklâl-i vücûd ve gayriyet vehmi galib olduğundan, kendisinden zâhir olan sıfat ve ef'âlî nefsine izâfe eyler ve vücûdunda istiklâl gördükçe, emr-i vücûdda da'vâ-yı iştirâk eyler. Bu ise zulm-i azîmdir. Nitekim Hak Teâlâ **إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ** (Lokmân, 31/13) ["Muhakkak şîrk zulm-i azîmdir"] buyurur. Zîrâ zulûm lûgatde bir şeyi mevziinin gayrine vaz' etmekdir; bu da emr-i vücûdda sâika-i vehm ile da'vâ-yı iştirâkden tevel-lüd eder. Böyle olunca şîrkin menşei, kendi nefsinden ve muhitindeki eşyanın hakâyıkdan ve onların mücidinden cehil ve bu cehil hasebiyle zulmet-i tabîiyye ahkâmında istiğrâkdır. İmdi hazret-i şehâdet, a'yân-ı sâbitenin isti'dâdât ve kâbiliyyât-ı zâtîyyeleri hasebiyle vücûdun libâs-ı gayriyyet ile zuhûrundan ibâret olduğundan, zübde-i âlem olup, sûret-i ilâhiyyeyi kabûl ve cümle taayyünleri müsâid olan onlara bu hakikatî ta'lîm ve onları zulmet-i tabîiyye sâhasından geri çekmek ve asl-ı hakîkî tarafına döndürmek için peygamberler gelmiş ve bu husûsda mü'minlere râbîta ve vâsîta olmuşdur.

هر دل ار سامع بدی وحی نهان حرف و صوتی کی بدی اندر جهان

2964. Eğer her gönül gizli olan vahyi işitici olaydı, cihânda bir harf ve savt ne vakit olurdu?

"Vahy", lûgatde savt-ı hafîye derler. İstîlâh-ı şer'ide, "peygamberlere melek vâsıtasıyla vâkî' olan tebliğ-i ilâhî"dir; ve sûret-i umûmiyyede kalbe harf ve savt vâsıtası olmaksızın ilkâ ma'nâsına da gelir. Evliyâyâ olan bu ilkâyâ "ilhâm" ve "hâtûr-ı Hakkânî" derler. Bu ilkâ olunan ilim, sahîh ve sâbit olan bir ilimdir ki, Hak Teâlâ hazretleri onu âlem-i gaybdan, havâss-ı evliyânın kalblerine kazf buyurur. Ya'ni, "Her gönül âlem-i sûretten gizli olan Hakk'ın harfsiz ve sadâsız vahyini işitici olaydı, bu âlem-i sûretde kelimeye ve sadâya ve telaffuza ve yazıya hâcet kalmazdı." Herkes gizli olan bu tebliğ-i ilâhî-yi işitemediği için araya, bunu işitmeğe müstaid olan enbiyâ ve evliyâ vâsîta oldu. Kesâfet-i vücûdiyyeleri sebebiyle, Hak'dan uzak düşen mü'minleri Hakk'a rabt etti.

گر چه او منحو حقست و بی سرست لیک کار من از آن ناز کترست

2965. "Gerçi o Hakk'ın mahvıdır ve irâdesizdir; fakat benim işim ondan daha nazîkâdır."

"Ser", burada meyil ve hâhiş ve irâde ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerif öldürülecek olan müşâhibin lisânındandır. Ya'ni, "O İmâdü'l-Mülk, ya'ni şefâata kıyâm eden müşâhib; gerçi Hakk'ın ve şâh-ı hakîkinin mahvıdır ve kendi irâdesini, onun irâdesinde mahv ettiği için, kendinin bir şeye meyli ve irâdesi kalmamışdır; fakat benim işim ve makâmım, onun işinden ve makâmından daha nâzıktır ve bu nezâket araya vâsita istemez."

کرده او کرده شاهست لیک بیش ضعفم بد نمایندست نیک

2966. "Onun fiili, şâhın fiilidir; fakat benim za'fım önünde iyi, kötü görünücüdür."

Ya'ni, "Gerçi o şefîn fiili, şâhın irâdesinde istiğrâkı hasebiyle, şâhın fiilidir. Fakat şâh ile benim aramda onun varlığı ve vücûdu vardır. Halbuki benim hâiz olduğum makâm-ı âlf-i itihâd, benim gözümü keserâtı görmekten za'fa düşürmüştür. İşte keserât ve isneyniyet âleminde iyi olan tavassut ve şefâat, bu makâm-ı itihâdın icâbı olan benim bu za'fımın önünde, bana fenâ görünür." Hind nüshalarında "Piş-i za'fem" yerine "piş-i çeşmem" ["Gözümün önünde"] vâki'dir.

آن چه عین لطف باشد بر عوام قهر شد بر نازنینان کرام

2967. *Avâm üzerine ayn-ı lutf olan şey, nâzenân-ı kirâm üzerine kahır oldu.*

Zîrâ avâm, sıfât ve esmâ hicâbları içindedirler; lutfu ve kahır aynı aynı görürler; halbuki erbâb-ı müşâhede olan uşşâk-ı ilâhî, kahır ve lutfu bir görürler. Avâma göre lutf iyi ve kahır fenâdır. Ehl-i müşâhedeye göre ikisi de hoşdur ve lutfudur. Nitekim Hz. Pîr efendimiz I. cildin 1598 numaralı beyt-i şerifinde:

عاشقم بر قهر و بر لطفش به جد بو العجب من عاشق این هر دو ضد

Ya'ni "Ben onun kahırına ve lutfuna cidden âşıkım, çok acıdır ki ben her iki zıddın âşıkıyım!" buyurmuştur. Ve Eşref-i Rûmî hazretleri dahi bu makâmda şöyle buyururlar. Beyit:

Erse cemâlinden vefâ, yâhud celâlinden cefâ
İkisi de cânâ safâ, senden o hoşdur hem bu hoş!

Binâenaleyh ma'sûk tarafından müteveccih olan kahır ve belâyı men' etmek, böyle bir âşık için, ma'sûkun lutfunu ve iltifâtını men' etmek demek ol-

duğundan, avâma iyi görünen bu men', ona fenâ görünür. Bu zevkin sâhibi olan Baba Kemâl-i Hocendî (k.s.) dahi şöyle buyurur. Beyit:

کر دلت بشکست دلبر مستی افزون کن کمال کر شکست جام مجنون قصد لیلی دیگرست

"Eğer dilber senin gönlünü kırarsa ey Kemâl, sarhoşluğunu artır, zîrâ Mecnûn'un kâsesini kırmakdan Leylâ'nın başka kasdı vardır."

Baba hazretlerinin bu beyti kıssaya müsteniddir; şöyle ki: Mecnûn'un ma'sûku olan Leylâ, fukarâya tevzî' için yemek pişirmiş. Dilencilerin çanaklarını alıp Leylâ'nın başına toplandıklarını işiten Mecnûn dahi, eline bir kâse alıp, dilenci kıyâfetine Leylâ'yı görmek kasdıyla oraya gitmiş. Leylâ kepçesiyle dilencilere tevziât yaptığı sırada, karşısına âşık olan Mecnûn'un çıktığını görünce, kepçesiyle Mecnûn'un kâsesine vurup kırmış ve onu orada bulunanlar arasında mümtâz tutmakla âşıkına iltifât etmiştir. "İlâhî böyle bir aşkı bize de ihsân buyur da, bu varlığımıza taalluk eden elem ve lezzet kaydından geçelim! Âmin bi-hürmet-i seyyidü'l-mürselîn!"

Hind nüshalarında ikinci mısra'daki "nâzenînân" yerine "aşk-kışân" vâki'dir, "aşk mezhebliler" demek olur.

بس بلا و رخ می باید کشید عامه را تا فرق بتوانند دید

2968. *Avâma çok belâ ve meşakkat çekmek lâzımdır, tâ ki farkı görmeğe kâdir olsunlar!*

"Sifât ve esmâ-i ilâhiyye hicâbı içinde müstağrak olan avâma çok riyâzet ve mücâhede belâ ve meşakkatlerini çekmek lâzımdır ki, makâm-ı müşâhede-ye vâsıl olup, havâssın farkını görebilsinler ve bu farkı o makâmda zevkan ve vicdânen anlayabilsinler!" İkinci mısra' Hind nüshalarında عامه را تا فرق را تانند دید sûretindedir.

کین حروف واسطه ای یار غار پیش واصل خار باشد خار خار

2969. *Ey yâr-ı gâra vâsıtâ olan hurûf, vâsılın önünde hâr hâr olan dikedir.*

"Gâr", mağara ma'nâsında olup, bu âlem-i zulmânî olan dünyâ murâd buyrulur. "Hâr hâr", heyecan ve taalluk-ı hâtırdan kinâyedir ki, ibtidâsı meyl ve hâhiş olur. Ya'nî, "Ey cismânî âlem arkadaşı, ma'nâyı taksim husûsunda vâsıtâ olan bu hurûf ve kelimât, vâsıl-ı Hak olan kâmilin önünde heyecan ve taalluk-ı hâtır dikedir." Zîrâ hurûf ve kelimâın matlûb olan ma'nâyı ifhâm edemediğini gören vâsıl-ı kâmil muztarib olur; binâenaleyh bu hurûf ve keli-

mât zevkuyât ve vicdâniyâtı ifadede kâsır olduğundan, kâmil-i vâsıla diken gibi batar.

بس بلا و رخ بایست و وقوف تا رهد آن روح صافی از حروف

2970. O rûh-ı sâfî hurûfdan kurtulmak için, çok belâ ve renc ve vukûf lâzımdır.
[2985]

"Vukûf", durmak ve muttali' olmak ma'nâlarıdır. Ya'nî, "Cism-i insânî-ye taalluk eden rûh-ı sâfî maânî-i latîfeyi harf ve savt vâsıtası olmaksızın, idrâk edebilmek için çok belâ ve meşakkat ve bu belâ ve meşakkatler içinde de durmak lâzımdır." Zîrâ belâ ve meşakkat nefsin kuvvetini ve azgınlığını kırar ve nefsin kuvveti kırılınca da, rûhun safveti zâhir olmağa başlar. Nitekim Hz. Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 70. faslında şöyle buyururlar: "Hak ile kul arasında hicâb ikidir, bâkî hicâblar bundan zâhir olur; o da sıhhat ve maldır. Sahîhü'l-beden olan kimse: "Hani Hak? bilmiyorum ve görmüyorum!" der. Kendisinde maraz peydâ olunca: "Yâ Allâh, yâ Allâhî!" demeğe başlar ve Hak ile hem-râz olup, tekellüm eder. Binâenaleyh gördün ki, o sıhhat onun hicâbı idi ve Hak o maraz tahtında gizlenmiş idi. Ve bir adamın ne kadar malı ve kuvâsı varsa, o kadar esbâb ve murâdâtını müheyyâ kılar ve gece ve gündüz onunla meşgûl olur. Bî-nevâlik teveccüh edince nefis zayıf olup, Hak etrâfında dolaşır. Hak Teâlâ Fir'avn'a dört yüz yıl ömür verdi ve memleket ve pâ-dişâhlık ve cemî'-i murâdâtını ihsân eyledi. Bunların cümlesi onu Hz. Hak'dan teb'îd eyleyen hicâb idi. Hafî zikr etmemesi için murâdsızlık ve baş ağrısı vermedi ve ona: Arzûlarına meşgûl ol ve bizi yâd etme! dedi."

لیک بعضی زین صدا کرتے شدند باز بعضی صافی و برتر شدند

2971. *Fakat ba'zısı bu sadâdan pek sağır oldular, yine ba'zıları sâfî ve pek âlî oldular.*

"Halk-ı âlemin hicâbât-ı nefsânîyyede istiğrâkı hasebiyle vahy-i nihâmî işitmeğe tâkatı olmadığından, enbiyâ ve evliyâ vâsıtalarıyla, lafız ve savt ile tefhîm-i maânî zarûretî hâsıl oldu; fakat halkın ba'zılan bu lafız ve savtı işitmekden pek sağır oldular enbiyâyâ ve evliyâyâ arkalarnı çevirdiler; ve yine ba'zılan da bu sadâyı kabûl ve enbiyâyâ tâbî' olarak safvet kesb edip, pek yükseldiler." Zîrâ bu sadâ nefse muhâlefet belâsını tahmîl etti.

همچو آب نیل آمد این بلا سعد را آبست و خون بر اشقیاء

2972. *Bu belâ Nîl suyu gibi geldi; saîde sudur ve eşkiyâyâ kandır.*

Binäenaleyh bu belâ Mûsâ (a.s.) ile Fir'avn zamânındaki Nîl suyu gibi geldi. Benî-İsrâîl'e def'-i harâret eden su olduğu gibi, her asırdaki ehl-i saâde-
te de su oldu ve latîf göründü; ve Fir'avn'ın kavmine kan olduğu gibi, kezâ-
lik her zamandaki ehl-i şekâvete de kan oldu ve müstekreh göründü.

هر که پایان بینتر او مسعودتر جلدتر او کارد که افزون دید بر

2973. *Her kim ki, âkıbeti ziyâde görücüdür, o pek mes'ûddur; mahsûlü ziyâde gören o kimse pek cidd ile eker.*

Bu hayât-ı dünyeviyyenin âkıbetini ziyâde gören kimse, sonunda pek mes'ûddur; çünkü bu dünyâ مزرعة الآخرة ya'ni "Dünyâ âhiretin tarlasıdır" hadîs-i şerîfi mücibince, bir tarladır; burada güzel ameller tohumunu eken sonunda ve hayât-ı uhreviyyede biçecektir. Binâenaleyh sonunda çıkacak mahsûlü ziyâde gören kimse, tarlasına kemâl-i ciddiyetle ekin eker.

Ma'lûm olsun ki, bu hayât-ı dünyâda dahi, âhiret ma'nâsının numûnele-
ri mevcûddur. Meselâ gençliğin âhireti, ihtiyarlıktır. Gençliğinde vücûduna sû-i isti'mâl tohumunu eken kimse, ihtiyarlığında ille ve eskâm azâbına gi-
riftâr olur. Ve kezâ hayâtının evveli olan gençliğinde tembellik edip çalışma-
yan kimse, hayâtının âhireti olan ihtiyarlığında fakr u zarûret azâbına dûçar
olur.

ز آنکه داند کین جهان کاشتن هست بهر محشر و برداشتن

2974. *Zîrâ bilir ki, bu zirâat cihânı mahşer ve kaldırmak içindir.*

"Sonu iyi gören bilir ki, bu zirâat cihânı mahşer için ve ef'âl ve akvâl to-
humlarının mahsûlünü kaldırmak ve biçmek içindir." Zîrâ her fiilin sûretin-
den bir ma'nâ doğar.

هیچ عقدی بهر عین خود نبود بلکه از بهر مقام ربح و سود

2975. *Hiçbir akid, kendi "ayn" ı için olmadı, belki kâr ve fâide makâmından nâşîdir.*

"Alım satım ve icâr ve istîcâr, vekâlet ve kefâlet gibi akidlerden hiçbir
akid, o akdın zâtı ve kendisi için değildir; belki o fiil akdın zımında gizli olan
kâr ve fâide makâm ve mahallinden dolaydır." Ba'zı nüshalarda "makâm"
yerine "hayâl" vâki olmuşdur; "Her bir akid kâr ve fâide hayâlinde nâşîdir"
demek olur.

منکری اش بهر عین منکری

هیچ نبود منکری گر بنگری

2976. *Eğer bakarsan hiçbir münkir olmaz ki, onun münkirligi, münkirligin "ayn" ı için olsun.*

Meselâ bir kimse, birisinin söylediği sözü veyâhud yaptığı fiili inkâr ederse, hiçbir kasdı olmaksızın, ancak inkâr keyfiyetinin kendisi ve zâtı için inkâr etmez; belki inkârında bir kasıd gizlidir.

یا فزونی جستن و اظهار خود

بل برای قهر خصم اندر حسد

2977. *Belki hasedde hasmın kahrı, yâhud fazîlet istemek ve kendini ızhâr etmek içindir.*

Ya'ni, "Bir şeyi inkârın zımında ya hased duygusu vardır ki, münkir olan kimse, muhâlefet ettiği kimsenin ilmini ve fazlını ve şerefini çekemez, onu inkâr ile mağlûb etmek murâd eder; veyâhud fazîlet ve şerefde onun fevküne çıkıp, halka kendini göstermek ve satmak ister." Ehl-i nefis olan kimselerin inkân, alekser bu maksadlara müstenid olduğundan, cenâb-ı Pîr efendimiz "kanâat"den nâşî vâkî' olan inkân beyân buyurmamıştır; zîrâ bu inkâr ya doğru veyâ eğri kanâatden nâşî olur. Eğer doğru kanâatden nâşî olursa, o kimse, eğri kanâatli olan kimsenin kanâatini tebdîl edebilir; ve bu eğri kanâatli kimsenin inkârı da zâil olur. Fakat hased ve ızhâr-ı fazîlet ve kendini göstermek sebeblerine müstenid olan inkârdan münkiri vazgeçirmek mümkün değildir.

بی معانی چاشنی ندهد صور

و آن فزونی هم بی طمع دگر

2978. *'Ue o fazîlet de diğêr tama' içindir; ma'nâlar olmaksızın sûretler çeşni vermez.*

Ya'ni, hasmına karşı ızhâr-ı fazîlet etmek dahi, başka bir kasdın zuhûruna tama'an vâkî' olur ki, o da herhangi bir husûsda hasmını mağlûb edip, halka kendinin ondan efdal olduğunu gösterdikden sonra, onların hürmetini kazanmak ve bu hürmetin zımında da menâfî' te'mîn etmek içindir; zîrâ ma'nâlan olmayan ef'âlin tadlan ve lezzetleri yokdur.

که صور زیتست معنی روشنی

ز آن همی‌پرسی چرا این می‌کنی

2979. *Ondan dolayı "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sorarsın; zîrâ sûretler zeytin yağı, ma'nâlar aydınlık gibidir.*

İşte sûretler ma'nâlardan dolayı zâhir olduğu için, sen herhangi bir fiili icrâ eden kimseye, o fiilin ma'nâsını ve neticesini anlıyamadığın vakit: "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sorarsın. Çünkü ef'âlin sûretleri zeytin yağı gibidir ve onların zımnındaki ma'nâlar dahi, bu zeytin yağının içinde gizli olan şu'le ve aydınlık gibidir.

ور نه این گفتن چرا از بهر چیست چون که صورت بهر عین صورتیست

2980. Yoksa bu "Niçin" demek ne içindir? Mâdemki sûret, bir sûretin
[2995] "ayn"ı içindir.

Eğer bir sûret, o sûretin mahzâ "ayn"ından ve şeklinden dolayı yapılmış ise, "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sormanın ma'nâsı olmaz idi ve böyle bir suâl sorulmaz idi.

این چرا گفتن سؤال از فائده ست جز برای این چرا گفتن بد ست

2981. Bu "Niçin?" demek, fâideden suâldir; bunun gayrinden nâşi "Niçin?"
demek fenâdır.

Ya'ni, bir işin fâiline "Bu yaptığın iş ne içindir?" demek o fiilin fâidesinden suâldir ve "Bu iş neye yarar ve fâidesi nedir?" demek olur. Fâidesi anlaşılmak için îrâd edilmeyen "niçin" suâli fenâdır; çünkü ma'nâsız ve maksatsızdır; ma'nâdan ve maksaddan hâli olan şey ise abesdir ve abes ile iş-tigâl ise fenâdır.

از چه رو فائیده جویی ای امین چون بود فائیده این خود همین

2982. Ey emîn ne yüzden fâide istersin? Mâdemki bunun fâidesi ancak bu
olur.

"Fâide", kelimesi "fid" masdarından ism-i fâildir, ma'nâsı ma'rûfdur. Beyt-i şerîfde bu kelimenin telaffuzu veznin sıhhati için hemze uzatılmak sû-retiyle okunur. Bu sebebden Hind nüshaları bu telaffuza işâreten bu kelime-yi "fâide" sûretinde yazmışlardır. Ya'ni, "Ey akıl ve zekâsının kuvvetinden emîn olan kimse, mâdemki senin "niçin" suâlinin sûreti bir fâide husûlü için-dir ve o fâide dahi sence onun fiilinin fâidesi hakkında ma'lûmât istihsâlidir; binâenaleyh o fâilin fiilinde de muhakkak bir fâide vardır. Şu halde onun fi-ilinde ne cihetden fâide ister ve ararsın?"

پس نقوش آسمان و اهل زمین نیست حکمت کان بود بهر همین

2983. *Binâenaleyh göğün ve ehl-i arzın nakışları, hikmet değildir ki o, ancak bunun için olsun.*

Göğün ve arz ehlinin nakışları ve sûretleri, ancak bu nakışlar için olsa, onların ızhârında hikmet ve fâide olmamak lâzım gelir; halbuki biz insanlar ef'âlimizi ve suâllerimizi bir hikmete ve fâideye istinâd ettiriyoruz.

گر حکیمی نیست این ترتیب چیست و ر حکیمی هست چون فعلش تہیست

2984. *Eğer bir hakîm yok ise, bu tertîb nedir; ve eğer bir hakîm varsa onun fiili niçin boşdur?*

Ya'ni, eğer hadd-i zâtında bir hakîm ve sâni' yok ise, fezâ-yı bî-nihâye-deki ecrâmın ve manzûme-i şemsiyyelerin ve arzın ve arz üzerindeki kavânın-i tabîyyenin tertîbâtı ve intizamları nedir ve nasıl peydâ olmuşdur? Zîrâ cebimizdeki saatlerin bile kendi kendine vücûd bulduğunu kabûl edemeyen ukûl-ı beşer, bir intizâm-ı azîme mâlik olan bir manzûme-i şemsiyyenin fezâda kendi kendine tekevvün edip, böyle bir intizâm kesb ettiğini nasıl kabûl eder? Münkir-i ulûhiyet olan dimâğlar şeytanın maskarasıdır. İmdi mâdemki bir sâni'-i hakîm vardır, onun bu kadar ef'âlî elbette boş ve nakş eylediği sûretler ma'nâsız değildir.

کس نسازد نقش گرمابه و خطاب جز بی قصد صواب و ناصواب

2985. *Kimse hamâm ve hızb nakşını, savâb veya nâ-savâb kasdın gayrinden nâşî yapmaz.*

"Hızb" *Sarrâh*'da, kesr ile boyamak ma'nâsınadır ve feth ile "hazâb" saç ve sakalı boyadıkları madde ma'nâsınadır; burada her iki ma'nâ da münâsib olur. Ya'ni, "Hiçbir kimse hamâm duvarlarına maksadsız ve ma'nâsız resimler yapmaz; ve saç ve sakal boyasını vücûda getirmez ve saçını ve sakalını boyamaz. Eğer bunları yaparsa, mutlaka ya eğri veya doğru bir maksadı vardır da, onun için yapar." Meselâ pek genç iken saç ve sakalı ağarmış olan kimse, eğer boyanırsa, onun maksadı gençliği göstermek olduğu için doğru olur; ve eğer bir ihtiyar boyar ve genç görünmek isterse, onun kasdı elbette eğri olur. Zîrâ yüzünün buruşukluğu, boyasını tekdîb eder. Velhâsıl âlem-i vücûdda kasd ve ma'nâsı olmayan bir sûret yokdur.

مطالبه کردن موسی علیه السلام حضرت خدا را که خَلَقْتَ خَلْقًا فَأَهْلَكْتَهُمْ وَ جَوَاب آمدن

"Halkı halk ettin, sonra bunları helâk ettin!" diye Mûsâ (a.s.)'ın
Hz. Hudâ'ya suâl etmesi ve cevâb gelmesi

Bu sûrh-i şerîfin ibâresi Hind nüshalarında şöyledir: از مطالبه کردن موسی از
حضرت عزت که لم خلقت خلقا فأهلكه و احرقته و جواب آمدن از حضرت عزت
(a.s.)'ın Hz. İzzet'den "Niçin halkı yarattın, sonra onu helâk ettin ve yaktın?"
diye suâl etmesi ve Hz. İzzet'den cevâb gelmesi."

گفت موسی ای خداوند حساب نقش کردی باز چون کردی خراب
2986. *Mûsâ dedi: "Ey hesâbın sâhibi, nakş ettin, tekrâr niçin harâb ettin?"*

Mûsâ (a.s.) Cenâb-ı Hakk'a hitâben münâcât tarzında dedi ki: "Ey iki
cihânda hesâbın sâhibi, senin ef'âlin hesâbsız değildir; bu suver-i kevnîy-
yeyi nakş ettin ve tasvîr ettin; tekrâr o latîf sûretleri niçin bozdun ve harâb
ettin?"

نر و ماده نقش کردی جان فرا و آنگهان ویران کنی این را چرا
2987. *"Erkeği ve dişiği canfezâ olarak nakş ettin ve ondan sonra bunu niçin vî-
rân ettin?"*

گفت حق دانم که این پرسش ترا نیست از انکار و غفلت و ز هوا
2988. *Hak buyurdu: "Bilirim ki, senin bu suâlin inkâr ve gâflelden ve hevâ-
dan değildir?"*

ور نه تأدیپ و عتاب کردمی بهر این پرسش ترا آزردمی
2989. *"Yoksa te'dîb ve itâb ederdim, bu suâl için seni incitir idim."*

لیک می خواهی که در افعال ما باز جویی حکمت و سر بقا
2990. *"Fakat istersin ki, bizim ef'âlimizde bekânın hikmetini ve sıvrını tefah-
[3005] hus edeceksin."*

"Bâz custen", tefahhus etmek ve bir şeyin iç yüzünü ve hakikatini ciddi-yetle ve mübâlağa ile araştırmak ma'nâsındır (*Bahâr-ı Acem*). "Bekâ"dan murâd, esmâ-i ilâhiyye ahkâm ve âsânın devâm ve bekâsıdır. Zîrâ esmâ-i ilâhiyyenin zuhûr-ı ahkâm ve âsânı aslâ ta'tîl kabûl etmez. Ya'ni, "Yâ Mûsâ, sen istiyorsun ki, bizim e'âlimizde, esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyemiz ahkâm ve âsânın bekâsı ve devâmı hikmet ve sırrını tefahhus edesin!"

تا از آن واقف کنی مر عام را پخته گردانی بدین هر خام را

2991. "Tâ ki ondan avâmı vâkıf edesin, bununla her hâmi pişmiş yapasın!"

Ya'ni, "Bu sırdan avâmı vâkıf edip, nûr-ı ma'rîfet ile onların kalblerini ten-vîr edesin; ve cehil yüzünden insanlığı hâm kalmış olan kimseleri bu ma'rîfet ile pişiresin!"

قاصداً سایل شدی در کاشفی بر عوام ار چه که تو ز آن واقفی

2992. "Sen avâm üzerine keşf edicilikde kasden sâil oldun; eğerçi ki, sen ondan vâkıf oldun."

"Yâ Mûsâ sen bu zikr olunan sırta ve hikmete vâkıf olduğun halde, mah-zâ avâma da keşf etmek için bu suâli kasden sordun."

ز آنکه نیم علم آمد این سؤال هر برونی را نباشد این مجال

2993. "Zîrâ ki bu suâl yarım ilim geldi; her hâricî için bu mecâl olmaz."

"Senin vukûfunun alâmeti budur ki السؤال نصف العلم Ya'ni "Suâl ilmin yarısıdır" düstûru mücibince, böyle bir suâle tasaddî ettin; zîrâ vukûfun hâricin-de kalan her bir kimsenin böyle bir suâl sormağa mecâlî ve kudreti yoktur."

هم سؤال از علم خیزد هم جواب همچنان که خار و گل از خاک و آب

2994. "Suâl de cevâb da ilimden kalkar; nitekim diken ve gül, topraktan ve su-dan kalkar."

Ya'ni, "Bir mevzûu bilmeyen kimse o mevzû' üzerine suâl sormaz; ve kezâ o mevzûu bilmeyen kimse de hiçbir cevâb veremez. Binâenaleyh hem suâl ve hem de cevâb ilimden çıkar; ve iki muhtelif şeyin aynı menba'dan zu-hûrunun misâli budur ki, diken ve gül birbirine muhâlif iken, aynı topraktan ve sudan çıkar."

هم چنان که تلخ و شیرین از ندی هم ضلال از علم خیزد هم هدی

2995. "Hem dalâlet, hem de hidâyet ilimden kalkar; nitekim acı ve tatlı yağmurdan kalkar."

"Doğru i'tikâdlar ilimden hâsıl olduğu gibi, eğri i'tikâdlar dahi ilimden çıkar. Zîrâ halkın akılları ve isti'dâdları mütefâvittir, hepsi bir derecede değildir. Meselâ ulûm-ı tabîyye âlimleri sûret-i umûmiyyede iki sınıftır. Birisi: "Bu kâinâtın böyle muntazam sûrette tertîbi ve devrânı mutlakâ bir sâni'-i hakîmin vücûduna mütevakkıfır", der; ve bu âlimin aklı, bu geniş ilmin sâhasında şaşırıp, metânetini muhâfaza eder. İkinci sınıfın aklı bu geniş ilim meydanında şaşırıp: "Bu kâinâtın intizâmı nasılsa tesâdüfen böyle vâki' olmuştur; bir sâni'-i hakîm tarafından tertîb edilmiş değildir", der. Hiç düşünmez ki, fezâ-yı bî-nihâyede bu kadar manzûme-i şemsiyyeler var; kimi bozuluyor, kimi aynı kâide tahtında yeniden tekevvün ediyor. Bu tesâdüf hepsinde mi böyle intizamlar tevli'd etmiş ve peyderpey etmekde bulunmuştur? İşte evvelki âlimin hidâyeti ve doğru i'tikâdi ilimden olduğu gibi, ikinci âlimin dalâleti ve şaşkınlığı dahi yine ilimden olmuştur. Nitekim sûre-i Câsiye'deki âyet-i kerîmede buyrulur: *أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ* (Câsiye, 45/23) Ya'ni "O kimseyi gördün mü ki hevâ-yı nefsanîsini ilâh ittihâz etti? Ve Allâh Teâlâ onu ilim üzerinde idlâl etti." Bunun bir misâl-i zâhirîsi de budur ki ta'mu acı ve tatlı olan meyveler, yağmurdan peydâ olur. Beyit:

Halkın isti'dâdına vâbestedir âsâr-ı feyz

Ebr-i nîsandan sade f dördâne, e'f sem kapar

"Hüdi", "hüdâ"nın imâle olunmuştur, doğru yol ma'nâsınadır; ve "nedî" yağmur ma'nâsınadır.

ز آشنایی خیزد این بغض و ولای وز غذای خوش بود سقم و قوی

2996. "Bu buğz ve dostluk âşinâlıktan kalkar; ve hastalık ve kuvvetler latîf gıdâdan olur.

"Buğz", nefret ve adâvet; ve "vilâ", dostluk; "sukm", hastalık; "kuvâ", kuvvetin cem'idir. Bu beyit dahi iki muhtelif şeyin aynı menba'dan zuhûrunun misâlleridir. Ya'ni, "Tanımaklık keyfiyeti bir ma'nâ olduğu halde bundan iki muhtelif hal zuhûr eder ki, bunlar düşmanlık ve dostlukdur. Zîrâ, bir kimse tanımadığı bir adama ne dost ve ne de düşman olur. Ve kezâ bir fiil-i te-

gaddiden hem hastalık ve hem de vücûdun kuvvetleri peydâ olur." Ba'zı nüshalarda "kuvâ" yerine "şifâ" vâkı'dır.

مستفید اعجمی شد آن کلیم تا عجمیان را کند زین سر علیم

2997. *O kelîm a'cemî olan müstefîd oldu, tâ ki acemîleri bu sırdan bilici ede!*

"A'cemî", lisân-ı fasîh ile söz söyleyemeyen kimseye derler. Burada vukûfsuz ve câhil ma'nâsındır. "Müstefîd", kâr ve fâideye nâil olan ve ilim ve ma'nâ tahsîl eder olan kimsedir. A'cemî, müstefîd'in sıfatıdır. Ya'nî, "O Allah'ın kelîmi olan Mûsâ (a.s.) câhilleri ve avâmı bu sırdan âlim ve bilici etmek için kendisini fâide taleb edici câhil yaptı."

ما هم از وی اعجمی سازیم خویش پاسخش آرم چون ییگانه پیش

2998. *Biz dahi ondan dolayı kendimizi a'cemî yapalım. Onun cevâbını yabancı gibi önümüze getirelim.*

Mâdemki Mûsâ (a.s.), sorduğu suâlin cevâbını bilirken avâmın vukûfunu temîn için zâhiren böyle bir suâle tesaddî etti, ey Hüsâmeddîn Çelebi, bu suâlin cevâbı hem benim ve hem de senin ma'lûmun olduğu halde, bu Mesnevî'yi okuyanların vukûflarını te'minen bu cevâbı bilmeyenler gibi burada zikredelim.

خر فروشان خصم همدیگر شدند تا کلید قفل آن عقد آمدند

2999. *Eşek satanlar birbirinin hasmı oldular. Nihâyet o akdîn kilidinin anahatarı geldiler.*

Nitekim eşek satan kimseler at pazarında kendilerine alıcı ve satıcı süsü verip müşterilerin hırsını celb için kemâl-i harâretle ve husûmetle pazarlığa girerler. Bâyi' eşiği medh edip yüksek bir fiyat ister. Diğeri de kendi işlerine gelen münâsib bir fiyatı teklîf eder. Bu hâli temâşâ eden yabancı müşteriler de hakîkî bir alım-satım yaptıklarını zannedip eşiğin mübâyaaasında âlâkadar olurlar. Halbuki onlar hakîkî olan bir akd-i bey'in kilidini açmak ve satışa revâc vermek için böyle yaparlar. Bunun gibi bir meclisde iki ârif bulunduğu vakit bildikleri şeyi birbirlerine sorarlar ve cevab verirler. Neticede orada bulunan kimseler bu suallerden ve cevaplardan istifâde ederler.

پس بفرمودش خدا ای ذو لباب چون پیرسیدی بیا بشنو جواب

3000. *İmdi Hudâ ona buyurdu. "Ey lûbâb sâhibi! Mâdemki sordun, gel cevâbı dinle!"*

"Lübâb", herşeyin iyisi ve makbûlü ma'nâsıdır. "Zû-lübâb", her şeyin iyisini ve hâlisini hâiz olan, demek olur. Bundan [murâd], Mûsa (a.s.)'nın nübüvvetidir.

موسیا تخمی بکار اندر زمین تا تو خود هم وادهی انصاف این

3001. "Ey Mûsa yere tohum ek, tâ ki sen dahi buna insâf veresin!"

"Ey Mûsâ, benim halkı yaratıp sonra helâk ettiğimin sırnı ve hikmetini anlamak ve buna hak vermek için toprağa tohum eki!"

چون که موسی کشت و شد کشتش تمام خوشه‌هاش یافت خوبی و نظام

3002. *Vaktâki Mûsâ ekte, onun ekini tamâm oldu, onun başakları güzelliğ ve nizâm buldu.*

داس بگرفت و مر او را می‌برید پس ندا از غیب در گوشش رسید

3003. *Orak tuttu ve ekini biçti. Mûteâkiben kulağına gaybdan nidâ erişti.*

"Dâs", ekin biçtikleri orak demektir.

که چرا کشتی کنی و پروری چون کمالی یافت آن را می‌بری

3004. *Şöyleki, "Niçin bir zirâat edersin ve terbiye edersin. Vaktâki bir kemâl buldu, onu kesersin."*

Ya'ni, cânib-i gaybdan gelen nidâda böyle denildi ki: "Yâ Mûsâ, Niçin ek-tin ve ekdiğini terbiye ettin ve kemâle geldiği vakit onu biçtin?"

گفت یارب ز آن کنم ویران و پست که در اینجا دانه هست و کاه هست

3005. *Dedi: "Yâ Rab! Ondan dolayı vîrân ve pest ederim ki, burada dâne vardır ve saman vardır."*

Mûsâ (a.s.) o nidâ-yı gaybîye cevâben dedi: "Yâ Rab! Bu ekini ondan dö-layı kesip biçip yerlere yatırıyorum ki, bunların arasında hem buğday dâne-leri ve hem de saman vardır."

دانه لایق نیست در انبار کاه کاه در انبار گندم هم تباه

3006. *"Dâne saman ambarına lâîyk değildir. Saman dahi buğday ambarında bozuktur."*

نیست حکمت این دو را آمیختن فرق واجب می کند در بیختن

3007. "Bu ikisini karıştırmak hikmet değildir. Elemek emrinde farkı, vacib eder."

"Buğday ile samanı bir yerde saklamak, her ikisine de zulüm olur. Zîrâ zulüm, bir şeyi mevziin gayn yere koymaktır; ve hikmet ise herşeyi yerli yerine koymaktır. Binâenaleyh hikmet, bunları eleyip ayırmak husûsunu icâb ettiriyor."

گفت این دانش تو از کی یافتی که به دانش یدری بر ساختی

3008. Dedi: "Sen bu ilmi kimden buldun ki, ilim sebebiyle bir harman tertib ettin?"

Hız. Mûsâ'ya cevâben Hak Teâlâ buyurdu ki: "Sen buğday ile samanı ayırmak ilmini kimden buldun ve öğrendin ki, o bulduğun ilim sebebiyle bu iki şeyi bir birinden ayırmak için böyle bir harman tertib ettin?"

گفت تمیزم تو دادی ای خدا گفت پس تمیز چون نبود مرا

3009. Dedi: "Ey Hudâ! Bana temyîzi sen verdin." Dedi: "Öyle olunca niçin benim temyîzim olmasın?"

Mûsâ (a.s.) suâl-i ilâhiye cevâben dedi ki: "Yâ Rab, bana temyîz etmek ve ayırmak ilmini sen verdin." Hak Teâlâ dahi cevâben buyurdu ki: "Mâdemki temyîzi sana ben verdim, binâenaleyh bende temyîz ve tefrik ilmi olmamak mümkün olur mu?"

دز خلائق روحهای پاک هست روحهای تیره و گوناک هست

3010. "Halâyıkda temiz rûhlar vardır; bulanık ve çamurlu rûhlar vardır."

"Cemiyet-i beşerîyye arasında sıfât-ı nefsânîyye kirlerinden temizlenmiş rûhlar olduğu gibi bu sıfatlar ile bulanmış ve ahkâm-ı cisim ile çamurlanmış rûhlar da vardır."

این صدقها نیست در یک مرتبه در یکی درست و در دیگر شبه

3011. "Bu sadefler bir mertebede değildir; birisinde inci ve diğerinde şebe vardır."

"Şebe", kehribâ gibi hafif ve yumuşak ve parlak ve kara renkli bir taştır. Giyâsü'l-Lügât, Müeyyidü'l-Fuzalâ ve Keşfü'l-Lügât ve Burhân ve Fer-

heng-i Cihangîr den naklen böyle yazar. Ya'ni, "Bu cisim sadeleşleri bir mer-tebede değildir. Bir kısmının içinde parlak inci gibi olan îmân ve bir kısmı-nın içinde de kara taş gibi olan inkâr vardır; ve birisinin ayn-ı sâbitesi maz-har-ı hidâyet ve diğerinin ki mazhar-ı dalâletdir."

واجبست اظهار این نیک و تباه همچنان کاظهار گندمها ز کاه

3012. "Buğdayları samandan çıkarmak gibi, bu iyiyi ve bozuğu çıkarmak vâ-cibdir."

"Buğdayları samandan ayırıp her birini başka başka yerlere koymak na-sıl lâzım ise, dışarıları birbirine benzeyen ve fakat içleri başka başka olan bu efrâd-ı beşer arasında da temyiz ve iyisini ve fenâsını ayırmak lâzımdır."

Ma'lûm olsun ki, Rabbü'l-erbâb olan Hak Teâlâ her biri bir rabb-i hâs olan esmâsı ahkâmından marzî ve mağzûb olanların temyîzini irâde buyu-rur. Bu temyîz ise, zuhûr-i ahkâmıdan sonra olur; ve zuhûr-i ahkâm ise ba'de'l-îmtihân mümkündür. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ (Mülk, 67/2) Ya'ni, "O öyle Allah'dır ki, hanginizin amê-li en güzeldir sizi imtihan etmek için mevî ve hayâtı yarattı." Ve kezâ, وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ (Muhammed, 47/31) ya'ni, "Sizden mü-câhid ve sâbir olanları bilmemiz için sizi imtihan ederiz" buyurur. Eğer dün-yâda peygamberler vâsıtasıyla marzî olan sırât-ı müstakîm ile mağzûb olan sırât-ı müstakîm ta'rîf olunmamış olsa, her ayn-ı sâbitenin isti'dâd ve kabî-liyet-i zâtîyyesinden ibâret olan hüccet-i bâlîğa filen zâhîr ve şühûd ile te-vessuk edememiş olur idi. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا (Nisâ, 4/41) Ya'ni, "Her ümmet peygamberlerini şâhid getirdiğimiz vakit onların hâli nasıl olur? Yâ habîbim seni de onların üzerine şâhid getirdik." İşte, فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ (En'âm, 6/149) ya'ni, "Allah için hüccet-i bâlîğa sâbitdir" âyet-i kerîmesi mûcibince şühûd ile tevessuk eden hüccet-i bâlîğanın ikâmesinden sonra mukbiller ile mücrimler ve ehl-i kurb ile ehl-i bu'd ayrılarak, فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ (Şûrâ, 42/7) ya'ni, "Bir tâife cennetde ve bir tâife cehennemdedir" sırn zuhûra gelir. Ve marzî olanlar kendi sırât-ı müstakîmlerinin nihâyeti olan cennete ve mağzûb olanlar da kendi sırât-ı müstakîmlerinin nihâyeti olan cehenneme vâsıl olurlar.

تا نماند گنج حکمتها نهان

بهر اظهارست این خلق جهان

3013. Bu cihânın halkı izhâr içindir, tâ ki hikmet hazîneleri gizli kalmaya!

Ya'ni, Hak Teâlâ'nın bu cihânı yaratması, esmâsı ve sıfâtı ahkâm ve âsânnın izhârı içindir. Zîrâ, bu esmâ ve sıfâtı kenz-i mahfî olan Zât-ı ahadiyyesinde müstehlek idi; ve bu esmâ ve sıfâtın her birisi bir hikmet hazînesidir. Eğer hak Teâlâ bu âlem-i kesâfeti yaratmamış olsa idi, o hikmet hazînelerinin her biri Zât-ı ahadiyyesinde gizli kalırdı.

جوهر خود گم مکن اظهار شو كنت كنزا گفت مخفيا شنو

3014. "Küntü kenzen" dedi, "mahfiyyen"'i işit! Kendi cevherini zâyî' etme, izhâr ol!

"Hadîs-i kudûsînde Hak Teâlâ hazretleri, ان اعرف مخفيا فأحببت ان اعرف مخفيا ya'ni, "Ben bir gizli hazîne idim. Bilinmeğe muhabbet ettim. Halkı Beni bilsinler diye yarattım" buyurmuştur. Bu hadîsteki "mahfiyyen" sözünü dinle ve dikkat et!"

Ma'lûm olsun ki, Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî (k.s.) hazretleri bu hadîs-i kudûsî hakkında, "Seneden zayıf ve keşfen sahih'dir" buyururlar. Ve Hz. Mevlânâ (r.a.) efendimizin *Mesnevî-i Şerif*'lerinde zikr buyurmalarna nazaran keşf husûsunda Hz. Şeyh-i Ekber ile mutâbık bulunurlar; ve bu hadîs-i kudûsînin tefsîr-i ve îzâhı II. cildin 363 numarasına mûsâdîf olan كنت كنزا ["Gizli bir rahmet hazînesi idim"] beytinde ve bu cildin, 2530 numaralı beytinin baş tarafındaki sûrh-i şerîfde vâki' olmuştur. "Mahfiyyen" sözünü dinle!" tavsiye-i âlîsinden maksad budur ki: Her bir ferd-i beşer bir ism-i hâssın mazhandır. Onun vücûdu bu âlemde o ismin hazînesinde meknûz ve mahfî olan ahkâmın zuhûru içindir. Binaenaleyh, her insan kendi isti'dâd-ı ezelişinin ahkâmını sa'y ile meydana çıkarmak lâzımdır, tâ ki bu hadîs-i şerîfde beyân buyurulan gâye husûle gelsin. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu ma'nâya binâen لا يحب البطالين يا'ni, "Muhakkak Allah battalları sevmez" buyururlar. "İzhâr şev" dedi, "ol" ma'nâsına olan "şev" emr-i hâzırını şurrâh-ı kirâmdan bâzıları "kun" ya'ni "et" ma'nâsına almışlar ve "izhâr" kelimesini de if'âl babının masdan addetmişler, "izhât et!" ma'nâsını vermişlerdir. Bu sûretde ma'nâ, "küntü kenzen mahfiyyen ilh..." hadîs-i kudûsîndeki "mahfiyyen" sözünü işit de, kendi cevherini zâyî' etme, izhâr et ve meydana çıkar!" demek olur. Fakîre lâiyh olan ma'nâya gelince, "izhâr", if'âl babının masdan olmayıp, "zahr"ın cem'i olan "azhâr"dır. Ve *Kâmus*'da "zahr"ın müteaddid ma'nâları vardır. Bir ma'nâsı da, "üzerine binip gittikleri deve"dir. Eğer bu ma'nâya alınırsa, "şev" kelimesi, ma'nâ-yı aslîsinde kalır. Bu sûretde ikinci mûsrâ'nın ma'nâsı, "Kendi cevherini zâyî' et-

me! Esmâ ve sîfât-ı ilâhiyenin hâmilî olup, yük taşıyan develer mesâbesinde ol!" demek olur.

بیان آن که روح حیوانی و عقل جزوی و وهم و خیال بر مثال دوغند

و روح وحی که باقیست همچون روغن نهانست

Onun beyânındadır ki, rûh-i hayvânî ve akl-ı cüz'î ve vehim ve hayâl ayran misâli üzeredirler; ve bâkî olan vahye mensûb rûh, gizli yağ gibidir

İnsanın cism-i unsuriyyesindeki rûh-i hayvânî ve dimâğının tevazzu'-ı husûsîsinden münteşî olan akl-ı cüz'î ve vehim ve hayâl yoğunluktan yapılan ayrına benzerler ve bunlar fânîdirler; ve bâkî olan vahye mensûb rûh-i insânî ise, bu ayrıanın içinde gizli olan yağ gibidir.

جوهر صدف خفی شد در دوغ همچنانکه روغن اندر متن دوغ

3015. *Senin sıdkının cevheri yalan içinde gizli oldu; nilekim yağ ayran arasındadır.*

"Tereyağı, ayran arasında gizli olduğu gibi senin doğruluğun dahi yalanın arasında gizli oldu." "Metn", burada "ara" ve "vasat" ma'nâsınadır.

آن دروغت این تن فانی بود راست آن جان ربانی بود

3016. *Senin yalanın bu fânî ten olur; doğrun o rabbânî olan can olur.*

Senin bu dünyadaki varlığın yalan ile doğrudan mürekkebe bir yarıktır. Yalanın ölüm sebebiyle fenâ bulan ve buz gibi eriyip dağılan cismindir; ve doğru olan cevherin dahi nefha-i ilâhî olan rûh-i izâfî ve insânîdir.

سالها این دوغ تن پیدا و فاش روغن جان اندر او فانی و لاش

3017. *Senelerce bu ten ayrıntı zâhir ve açıktır. Can yağı onda fânî ve hîçdir.*

Senelerce bu cismın ayrıntı mesâbesinde olan rûh-i hayvânî zâhirdir; ve onun ahvâlî apaçıktır. Rûh-i insânî ve rabbânî yağı ise, o rûh-i hayvânî ay-

ranı içinde fânî ve hiç olarak kalmıştır. Zîrâ rûh-i hayvânî gâlib ve rûh-i rab-bânî ise mağlûb bir halde bulunmuştur.

تا فرستد حق رسولی بندهٔ دوغ را در خمره جنبانده

3018. *Tâ ki Hak, yayık içindeki ayranı tahrîk edici bir kulu, bir resûl olarak gönderir.*

"Humrê", küçük küp ma'nâsına Fârisî bir kelimedir; sütün yağın çıkar-mak için kullandıkları "yayık" ma'nâsı murâd buyrulur; Ya'ni, "beşerin cism-i unsurîsî", yayığa ve ondaki "rûh-i hayvânî", ayrana ve bu rûh-i hay-vânîye taalluku olan "rûh-i insânî", yağa teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Hak Teâlâ bu cisim yayığı içindeki rûh-i hayvânî ayranını tahrîk edici ve çalkala-yıcı olan bir kulunu bir elçi olarak gönderir."

تا بجنباند به هنجار و بنی تا بدادم من که پنهان بود من

3019. *Nihâyet kâide ve fen ile tahrîk eder, hattâ benim vücûdumda gizli olan kimdir, bilirim.*

"Hencâr", "hâ"nın fethi ve kesri ile, tarîk, tarz, kâide, kânûn, renk ma'nâ-larına gelir. Burada "kânûn" ma'nâsı münâsibdir ki, "şer'" demektir. İkinci musrâ'daki "bûd-i men", "der bûd-i men" takdîrindedir. Ya'ni, "Hak Teâlâ'nın gönderdiği peygamber kânûn ve şer'-i ilâhî ile ve nübüvvetin icâb ettirdiği fen ve idâre ve siyâset ile ayran mesâbesinde olan rûh-i hayvânîmi tahrîk eder. Hattâ onun bu tahrîki sâyesinde bu vücûd-i izâfimde gizli olan kim ol-duğunu bilirim."

Ma'lûm olsun ki, rûh-i izâfî bu âlem-i kesâfetde halîfe-i Hak'dır ve onun hakîkati de Hak'dır. Aşk-ı ilâhî sarhoşları bu aşk şarâbını, bu şarâbın sâkîsi olan rûhun elinden içerler; ve bu şarâbın verdiği sarhoşluk ile ma'sûk-i hakî-kîleri olan Hakk'a yine kendi vücûdlarında vâsıl olurlar; ve o vakit kendi vü-cûdlarında gizli olanın kim olduğunu anlarlar. Nitekim Hz. Pîr efendimiz şu rubâîlerinde bu ma'nâya işâret buyururlar: Rubâî:

پیدا و نهان تو بوده من غافل اندر دل و جان تو بوده من غافل

من در دو جهان ترا نشان می جستم خود جمله جهان تو بوده من غافل

Bu rubâîyi 1040 târihinde Şam Mevlevîhânesi'nde vefât eden Himmetî Dede (rahmetullâhî aleyh) nazmen şöyle tercüme etmiştir. Elsine-i Mevlevî-yânda meşhûrdur.

Ben bilmez idim gizli ayân hep sen imişsin
 Tenlerde ve canlarda nihân hep sen imişsin
 Senden bu cihân içre nişân ister idim ben,
 Âhir bunu bildim ki cihân hep sen imişsin!

یا کلام بندہ کان جزو اوست در رود در گوش او کو وحی جوست

3020. *Yâhud bir bendesinin kelâmı ki, o onun cüz'üdür. O kimsenin kulağına*
 [3035] *gider ki, o vahiy isteyicidir.*

"Yâhud Hak bir bendesinin kelâmını gönderir ki, o kelâm o bendenin tâ-bî' olduğu peygamberin vahye müstenid olan kelâmının cüz'üdür; ve bu kelâm, vahye müstenid olan sözleri dinlemeğe müstaid olan kimsenin kulağına gider." İşte böyle bir kimse bu sâyede kendi vücûdunda gizli olanın kim olduğunu anlar ve bilir. Ve Hakk'ın vahye müstenid olan kelâmı ile gönderdiği bendelerden birisi de sâhib-i *Mesnevî* olan Hz. Mevlâna (r.a.) efendimiz olduğundan âtîdeki beyt-i şerîfde şöyle buyururlar:

أذن مؤمن وحی مارا واعیست آن چنان گوش قرین داعیست

3021. *Mü'minin kulağı bizim vahyimizi hıfz edicidir. Öyle bir kulak dâînin karînidir.*

Bizim sözlerimiz vahy-i Hak olduğundan vahy isteyici olan mü'minin kulağı bizim bu vahyimizi dinleyip, hıfz edicidir. Böyle bir kulak Hakk'a da'vet edici olan bendenin karînidir. Evliyâyâ olan ilhâm-ı ilâhîye vahiy denip denmeyeceği hakkındaki izâhât bu cildin 1847, 1848, 1849 ve 1850 numaralı beyitlerinde geçti.

همچنان که گوش طفل از گفت مام پر شود ناطق شود او در کلام

3022. *Nitekim çocuğun kulağı anasının sözünden dolu olur, kelâmda nâtik olur.*

"Mâm", "mâder" kelimesinin ihtisâridir, "ana" demektir. Veliyy-i kâmil anaya ve mü'min-i müstaid dahi çocuğa teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Çocuklar analarından söz öğrendikleri gibi müstaid olan mü'minler vahye müstenid olan kelâmları kâmillerden öğrenip söylerler."

ور نباشد طفل را گوش رشد گفت مادر نشنود گنگی شود

3023. *Ve eğer çocuğun sağlam kulağı olmazsa anasının sözünü işitmez bir dilsiz olur.*

"Reşed", doğru yolu bulup sülûk etmek ve Hak yolunda salâbetle müstâkîm olmak ve hayır ve rahmet ve hidâyet ma'nâlarına gelir; burada "sağlam" ma'nâsında isti'mâl buyurulmuştur. "Güng", dilsiz demektir. Ya'ni, "Kulağı ma'lûl olup söz işitmeyen bir çocuk bittabi' anasının söylediği sözleri işitip hıfz edemez ve binnetice söz de söyleyemez ve dilsiz olur."

دایما هر کَرّ اصلی گنگ بود ناطق آن کس شد که از مادر شنود

3024. *Her aslı olan sağır dâimâ dilsiz olur; nâlık o kimse oldu ki, anasından işitti.*

"Aslı, ya'ni anadan doğma olan her sağır anasının sözlerini işitemediği için dâimâ dilsiz olur. Söz söyleyici olan kimse anasından söz işiten kimsedir." Zâhir kulakları sağır olanlar böyle dilsiz oldukları gibi, bâtın kulakları sağır olup, enbiyâ ve evliyânın sözlerini işitmeyen kimseler dahi maârif ve hakâik-i ilâhiyyeden bir söz söyleyemezler.

دان که گوش کَرّ و گنگ از آفتیست که پذیرای دم و تعلیم نیست

3025. *Bil ki, sağır kulak ve dilsizlik bir âfettendir; zîrâ sözü ve ta'lîmi kabul edici değildir.*

Ya'ni bil ki, "Bizim peygambere ihtiyâcımız yoktur ve aklımız kâfidir" diyerek enbiyâyı ve onların vârisleri olan evliyâyı dinlememek ve onların sözlerine karşı sağır olmak şekâvet-i ezeliyye âfetindendir. Zîrâ onlarda kelâm-ı enbiyâ ve evliyâyı ve ta'lîmi kabûl edebilecek isti'dâd yoktur.

آن که بی تعلیم بد ناطق خداست که صفات او ز علتها جداست

3026. *O ki, ta'lîmsiz nâlık oldu, Hudâ'dır; zîrâ onun sıfatları illetlerden cüddâdır.*

Ya'ni, beşerin ilmi mutlakâ ta'lîm ile olduğu için bir muallime muhtaçtır. Ve ilimsiz söz söylemenin imkânı yoktur. Çünkü söz bildiği şeyi ifâde etmekden ibâretidir. Binâenaleyh insanlar ilm-i hakîkatî öğrenmek husûsunda enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın ta'lîmlerinden aslâ müstağnî kalmazlar. "Ta'lîme muhtaç olmayan ilim ve kelâm ancak Hakk'ın ilmi ve bu ilmine müstenid olan kelâmıdır. Çünkü ilim ve kelâm sıfattır ve Hakk'ın sıfatları ise sebeblere ve illetlere muhtaç değildir. O'nun sıfatları zâtî gibi kadîm ve zâtundan lâ-yenfekdir."

یا چو آدم کرده تلقینش خدا بی حجاب مادر و دایه و ازا

3027. *Ya Âdem gibi, Hudâ ona, ana ve dâye ve eziyet hicâbı olmaksızın telkîn eder.*

Yâhud, bir muallim-i sûrinin ta'lîmine muhtaç olmayarak hâsıl olan ilim öyle bir ilimdir ki, Hak Teâlâ bir kimseye anası ve babası ve dâyesi vâsita olmaksızın ve eziyet ve zahmet çekmeksizin Âdem (a.s.)a telkîn ettiği gibi telkîn etmiştir." Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf*ism-i latîfine ithâf buyurulan Hüsâmeddîn Çelebi (k.s.) hazretlerinin cedd-i olan Ahî Türk'e bir gecede Hak Teâlâ Alîm ismi ile tecellî buyurmuş ve Arab lisânına vâkıf olmadığı halde ertesi günü kürsüye çıkarak *اصبحت عربيا و امسيت كرديا* Ya'ni, "Kürd olarak akşamladım ve Arab olarak sabahladım!" buyurmuştur.

یا مسیحی که بتعلیم و دود در ولادت ناطق آمد در وجود

3028. *Yâhud, bir Mesîh ki, Vedûd'un ta'lîmi ile velâdetde vücûda nâtik olarak geldi.*

Yâhud, "Bir muallim-i sûrinin ta'lîmi olmaksızın husûle gelen ilim ve kelâm İsâ (a.s.)a Vedûd olan Hak Teâlâ'nın ta'lîmi ile vâkı' olur; ve bu ta'lîm sebebiyle doğduğu vakit bu vücûd-i izâfî âlemine söz söyleyici olarak gelir." Nitekim İsâ (a.s.) doğduğu vakit halk cenâb-ı Meryem'e ta'rîz edip, "Ey Meryem! Senin anan baban iyi adamlar idi. Sen niçin böyle zinâ edip bu çocuğu doğurdun?" dediler. Hz. Meryem (radiyallâhu anhâ)) dahi, "Hakikat-i hâli çocuk söylesin!" diye işâret edince İsâ (a.s.) *إني عبدُ الله أتاني الكتابُ وجعلني نبيا* (Meryem, 19/30) ya'ni, "Ben muhakkak Allah'ın kuluyum, bana kitâb verdi ve beni peygamber yaptı" buyurdu.

از برای دفع تهمت در ولاد که نژادست از زنا و از فساد

3029. *Doğum hakkında def'-i tühmet için, zinâdan va fesâddan doğmamıştır diye.*

Bu beyt-i şerîf yukanki cümlelerin müştemilâtındandır. Ya'ni, "Yâhud, bir Mesîh ki, Vedûd'un ta'lîmi ile doğum hakkında def'-i tühmet için zinâdan ve fesaddan doğmamıştır diye velâdet vaktinde vücûda nâtik olarak geldi" demek olur.

جنبشی بایست اندر اجتهاد تا که دوغ آن روغن از دل باز داد

3030. *İçtîhâdda bir hareket lâzımdır, tâ ki ayran o yağı gönülden geri versin!*
[3045]

Mücâhede ve riyâzet emrinde sa'y ve gayret lâzımdır ki, ayran gibi olan rûh-i hayvânîye taalluku bulunan yağ mesâbesindeki rûh-i izâfî bâtından zâhire çıksın!

روغن اندر دوع باشد چون عدم دوع در هستی بر آورده علم

3031. *Yağ ayran içinde yok gibidir; ayran varlıkta bayrak kaldırmıştır.*

Yağ, ayran içinde mevcûd iken nasıl yok gibi bir hâlde ve ayran zâhir ise, rûh-i hayvânî ile rûh-i izâfî arasındaki münâsebet de böyledir. Rûh-i hayvânî zâhirdir, rûh-i izâfî ise yok gibidir.

آن که هست می نماید هست پوست و آنکه فانی می نماید اصل اوست

3032. *O ki sana var görünür, kabuktur; ve o ki, fânî görünür, asl olan odur.*

Ey sâlik, basar-ı hissî ile gördüğün şeyler hep kabuktur ve postdur. Ve his gözünün fânî ve hiç mesâbesinde gördüğü şey ki, ma'nâdır ve rûh-i izâfîdir, işte asl olan odur.

دوع روغن ناگرفتست و کهن تا بنگزینی بنه خرجش مکن

3033. *Ayran yağ tutmamıştır ve eskidir. Onu ayırmadıkça bırak harc etme!*

Ya'ni, "Senin rûh-i hayvânînde hayvanlık sıfatları kökleşmiş ve hayvanlık dâiresinde çok zamanlardan beri kalmıştır; ve rûh-i insânî sıfatlarını iktisâb etmemiş ve onun rengine boyanmamıştır. Bu rûh-i insânînin sıfatlarını rûh-i hayvânîye muntabî bir hâle getirinceye kadar çalış. Bu hâle gelmezden evvel, o rûh-i hayvânînin kuvvetini mübâhata harc ve sarf etme!" Bu beyt-i şerîfde bir sâlikin maksûduna vâsıl oluncaya kadar şer'in müsâade buyurduğu telezzüzât-ı nefsânîyeye meyl etmesi câiz olmadığına işâret buyurulur. Zirâ telezzüzât-ı nefsânîyeye ve huzûzât-ı dünyeviyye şer'in müsâade buyurduğu derecede olsa bile sâlikin terakkîsine hicâb olur.

هین بگردانش به دانش دست دست تا نماید آن چه پنهان کرده است

3034. *Âgâh ol, onu ilim ile nevbet nevbet çevir, tâ ki o gizlemiş olduğu şeyi gösterebilirsin!*

"Dest", kelimesi "el"den başka kinâye tarîkıyla nef', kudret, zafer, fırsat, nevbet, tarz, revîş, destûr, kâide ma'nâlarına da gelir; burada "nevbet" ma'nâsı münâsibdir. "Dest dest", "nevbet nevbet" demek olur. Ya'ni, "Ey sâ-

lik, müteyakkız ol! O rûh-i hayvânî ayrılanı bu cisim yayığı içinde evvelen şeriat, ba'dehû tarikat ve ondan sonra hakikat ilimleriyle nevbet nevbet çevir ve tahrik et, tâ ki o, rûh-i hayvânînin kendisinde gizlediği rûh-i insânî âsân meydana çıksın!" Ma'lûm olsun ki, rûh-i insânî bir ma'nâ-yı küllî olup, tecezzî kabul etmez. Nitekim II. cildin 186 numarasına müsâdîf olan beyt-i şerîfde:

تفرقه در روح حیوانی بود نفس واحد روح انسانی بود

"Tefrika rûh-i hayvânîde olur, rûh-i insânî ise nefsi vâhid olur"

buyurulmuş idi. İşte bu nefsi vâhid olan rûh-i insânî kendi mertebesinden nûrunu güneş gibi neşr eder. Cisimdeki kalb penceresi eğer rûh-i hayvânî sıfâtının kesif perdeleriyle örtülmüş ise, o cisim bu nûru alamaz, zulmet-i hayvâniyyet içinde kalır. Fakat bu pencere kemâliyle açılıp, o rûh güneşinin nûrû tamâmen alındığı takdirde o cisimde hükümran olan bu rûhün âsân olur. Zîrâ o rûhün nûru bu cism-i unsurînin zerrâtına varıncaya kadar kaplar, cisim ayn-ı nûr olur. Nitekim hadîs-i şerîfde اللهم اجعلني نورا ya'ni, "Yâ Rab, beni nûr kıl!" buyurulması bu ma'nâyı gösterir. Binâenaleyh, bu hâl içinde rûh-i hayvânînin hükmü kalmaz. Nitekim bu ma'nâ yine II. cildin 184 numarasına müsâdîf olan:

مفترق شد آفتاب جانها در درون روزن ابدانها

"Canların güneşi, bedenlerin penceresinden müfterik oldu"

buyurulmuştur. Ve kezâ, rûhün birliği ve cisimlere taalluku keyfiyeti bu cildin 411 numarasına müsâdîf olan:

مؤمنان معدود لیک ایمان یکی جسمشان معدود لیکن جان یکی

["Mü'minler ma'düddür, fakat imân birdir; onların cisimleri ma'düd, fakat can birdir"]

beyt-i şerîfiyle onu takip eden diğer beyitlerde de izâh olunmuştur.

ز انکه این فانی دلیل باقیست لایه نستان دلیل ساقیست

3035. Zîrâ ki, bu fânî bâkînin delîlidir; sarhoşların sözü, sâkînin delîlidir.

"Lâbe", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır; bir ma'nâsı da "söz"dür. Burada "sarhoşların saçma sapan söyledikleri söz" ma'nâsındır ki, sar-

hoşların sarhoşlukları bu gibi sözlerinden belli olur. Ya'ni, "Bu fânî ve müstaid-i harâb olan cism-i zâhîr, bâkî ve bâtın olan rûhun vücûduna muhtaçtır. Binâenaleyh görünen bu fânî cisim, görünmeyen o bâkî rûhun delîlidir. Görünen şeyler mahsûs ve görünmeyen şeyler ma'kuldür; ve mahsûs olan şeyler, ma'kul olan şeylerin delîli olur. Meselâ, saçma sapan sözler söyleyen bir kimsenin hâlinden sarhoş olduğu belli olur ve onun bu sarhoşça sözleri ona bâde ve içki veren bir sâkinin vücûduna delîl olur."

مثال دیگر هم در این معنی

Yine bu ma'nâda başka misâl

مخبری از بادهای مکتوم

هست بازیهای آن شیر علم

3036. O bayrak arslanının oynamaları, müktemem olan rûzgârlardan bir haber vericidir.

Bâzı bayraklarda arslan resmi vardır. O cansız arslan resminin oynamaları ve hareketleri rûzgârdan olur. Rûzgânın şarkdan mı yoksa garbdan mı estiği anlaşılmazsa o rûzgânın estiği ciheti bu bayrak haber verir.

شیر مرده کی بجستی در هوا

گر نبودی جنیش آن بادها

3037. Eğer o rûzgârların hareketi olmaya idi, ölü arslan ne vakit havada sıçar idi?

یا دیورست این بیان آن خفاست

ز آن شناسی باد را گر آن صباست

3038. Sabâ mıdır, yâhad debûr müdür? Rûzgârı ondan tanırsın. Bu o hafânın beyânıdır.

"Sabâ", şark rûzgârı; "debûr", garb rûzgârıdır. Ya'ni, "Esen rûzgârın ciheti serin nazarında mahfî kalırsa bayrağa bakar ne cihetden estiğini anlarsın. Bu bayrağın vücûd-i zâhîrîsi o gizli kalan rûzgânın cihetini beyân ve izhâr eder."

فکر می جنباند او را دمبدم

این بدن مانند آن شیر علم

3039. *Bu beden o bayrak arslanının nazîridir, onu dembedem fikir rûzgârı kımıldadır.*

Bu cism-i unsûrî o bayraklardaki cansız arslan resmine benzer. Onu cism-in bâtunundan esen fikir rûzgân kımıldadır. Zîrâ cism-in âzâları içeriden gelen bir irâde ile hareket eder.

وان که از مغرب دبور با وباست

فکر کان از مشرق آید آن صباست

3040. *Fikir ki o, maşrûkdan gelir, o sabâdır; ve o ki, mağribdendir, vebâli olan debûrdur.*

Zâhirde sabâ rûzgân latîf bir sûretde şarkdan eser ve kalbleri ferahlandırır; ve batı rûzgân garbdan eser ve vücûdlara sıklet ve hastalık verir. “Bunun gibi fikir rûzgânının bir kısmı şarkî olup rûhdan zuhûr eder; bir kısmı da garbî olup cisim ve nefis tarafından eser. Şarkdan esen fikirler ilim ve hikmete ve hidâyete bâdî olur. Garbdan esen fikirler, cehl ve dalâleti hâmil olur.”

مغرب این باد فکرت ز آن سرست

مشرق این باد فکرت دیگرست

3041. *Bu fikir rûzgârının maşrûkı başkadır; bu fikir rûzgârının mağribi o taraftandır.*

“Fikret”, kelimelerindeki “ta”lar hitâb için olmayıp, nefis-i kelimedenden olduğuna göre tercüme böyle olur. Hitâb için oldukları takdirde, “Bu senin fikir rûzgânının maşrûkı başkadır; ve senin bu fikir rûzgânının mağribi o taraftandır” demek olur. Ya’ni, fikir rûzgânının maşrûkı rûhdur ve mağribi de cisim ve nefisdir.

جان جان جان بود شرقش فؤاد

مه جمادست و بود شرقش جماد

3042. *Ay cemâddır ve onun şarkı cemâd olur; cânın cânının cânıdır ki onun şarkı fuâddır.*

“Fuâd”, kalbin bâtını ma’nâsınadır. Ya’ni, “Sûrî ay bir küre-i cemâddır ve onun doğduğu cihet dahi cemâd nev’indendir. Fakat cânın cânı olan insân-ı kâmilin cânı olan Hakk’ın tecelligâhı kalbin bâtınıdır.” Hind nüshalanında me جمادست yerine غور vâkı’dır ki, “Güneş cemâddır” demek olur.

شرق خورشیدی که شد باطن فروز قشر و عکس آن بود خورشید روز

3043. *Bir güneşin şarkı ki, bâtin parlâtıcı olur, gündüzün güneş onun kabuğu ve aksidir.*

"Şark", maşnk ma'nâsına geldiği gibi, "parlamak ve parıldamak" ma'nâsına da gelir, burada ikinci ma'nâ münâsıbdır. "Güneş"den murâd, insân-ı kâmilidir. Ya'ni, "Âlem-i ma'nâ güneşi olan insân-ı kâmilin tulû'u ve parlaması ki, o güneş bâtin parlâtıcı oldu. Gündüzün bu zâhirî ve unsurî olan güneş onun kabuğu ve aksidir." Zîrâ, bu sûrî güneşin halkındaki sebeb ve hikmet o insân-ı kâmilin zuhûrudur. Nitekim hadîs-i kudsîde الانلاک لولاک لما خلقت الانلاک Ya'ni, "Eğer sen olmasaydın eflâkı yartmazdım" buyrulur. Ve bi'l-asâle insân-ı kâmil Server-i âlem Efendimiz'dir; ve onların vârisi olan kümmelîn-i evliyâdan her biri de böyle birer güneşdir.

ز آنکه چون مرده بود تن بی لهب پیش او نه روز بنماید نه شب

3044. *Zîrâ cisim lehebsiz ölmüş olursa, onun önünde ne gündüz görünür, ne gece!*

"Sûrî güneşin hakikat-i insâniyye güneşinin kışn ve aksi olmasının âlâmeti budur ki, cisim, rûh-i insânînin taalluk ettiği rûh-i hayvânîsiz olursa ölmüş olur; ve ölmüş olan bir kimsenin indinde ne güneş ve ne de gündüz kalır. Bunların hiçbirisi onun önünde görünmez." Rûh-i hayvânîye "leheb", ya'ni "ateşin alevi" ta'bîr buyurulması cisimde harâret-i garîziyye tevlid etmesine işâretidir. Zîrâ rûh-i hayvânî cesedde munkatî' olursa, rûh-i izâfînin mahall-i taalluku kalmaz.

ور نباشد آن چو این باشد تمام بی شب و بی روز دارد انتظام

3045. *Ve eğer o olmasa mâdemki bu tamâm olur, gecesiz ve gündüzsüz intizam tutar.*

Ve eğer o zâhirî güneş olmasa, mâdemki bu rûh-i izâfî tamâm ve mevcûdudur, onun diriliği geceye ve gündüze hacet olmaksızın intizâm dâiresinde devâm eder.

همچنان که چشم می بیند به خواب بی مه و خورشید ماه و آفتاب

3046. *Nitekim göz rû'yâda aysız ve güneşsiz ayı ve güneşi görür.*

Nitekim insanın vücûd-i berzahîsinin gözü rû'yâda zâhirî aya ve güneşe muhtâç olmaksızın ay ve güneş görür. Zîrâ uyuyan kimsenin his gözü kapa-

lıdır. Zâhirdeki ayı ve güneşi bittabi' göremez. Halbuki rû'yâsında gökyüzü nü ve güneşi ve ayı gördüğü pek çok vâkı' olur.

نوم ما چون شد اخ الموت ای فلان زین برادر آن برادر را بدان

3047. Ey fülân, mâdemki bizim uykumuz ölümün kardeşi oldu, bu kardeşden kardeşi bil!

Ey sözümüzü dinleyen efendi! Bizim uyumuz النوم اخ الموت ya'ni, "Uyku ölümün kardeşidir" hadîs-i şerîfi mücibince mâdemki ölümün kardeşi oldu uyku vaktindeki hâle bak da onun kardeşi olan ölüm vaktindeki hâli idrâ et!

Ma'lûm olsun ki, cism-i insânî biri kesif, diğeri latîf olmak üzere iki kat dır. Kesîfî bu unsurî olan vücûddur ki, rûh-i hayvânî ile kâimdir. Latîfî, bu ke sîf vücûdda iç gömleği gibi mahfî olan cism-i berzahîdir. Bu cism-i berzah rûh-i hayvânî ile diri olan cism-i unsurîden ölüm vaktine kadar ayrılmaz Cism-i unsurî uyku hâlinde bulunduğu vakit onun his gözünün önünd âlem-i mahsûsât gâib olur, cism-i berzahînin faâliyeti başlar. Kendi isti'dâ ve safveti derecesinde rû'yâlar görür. Ve âlem-i misâlin göğünü, güneşini v ayını gören göz, bu cism-i berzahînin gözüdür. Nitekim I. cildde Hakîm Senâ hazretlerinin,

آسمانهاست در ولایت جان کارفرمای آسمان جهان

["Can vilâyetinde gökler vardır ki, cihânın göğüne iş buyurucudur"]

beytinin tefsîrini hâvî olan 2065 numaralı beyitte bu ma'nâ zikredilmiş idi. İmdi cism-i kesîf-i insânî hayât-ı dünyeviyye ile yaşadıkça vahdet hâlinde bulunan rûh-i insânî güneşi kendi âleminden her iki cisme de nûrunu salar. Vaktâki, cism-i unsurînin mevt-i tabîi ile rûh-i hayvânîsi munkat' olur, cism-i berzahî faâliyetinde devâm eder. Toprağa gömülen bu cism-i unsurî- dir. Cism-i berzahînin toprakla münâsebeti yokdur. Hz. Mevlânâ efendimiz bir beyitlerinde bu ma'nâya işâret buyururlar:

گر بشکند این جام من غصه نباشم ساقی دگر آن جامی در زیر بغل دارو

"Eğer bize bâde-i hayâtı içiren sâkî, bu vücûd-ı unsurî kadehini kırsa ben gam çekmem. Zîrâ onun koltuğunun altında bâde-i hayâtı bize içirecek olan di- ğer bir vücûd kadehi vardır."

ور بگویند که هست آن فرع این مشقو آن را ای مقلد بی یقین

3048. *Ve eğer sana derlerse ki o, bunun fer'idir, ey mukallid yakînsiz olarak bunu dinleme!*

"Eğer sana bir kimse felâsife-i Meşşâî'nin ve doktorların dedikleri gibi, "Rû'yâda görülen şeyler bu âlemin fer'idir ve hayâl-i mahzûr. Zîrâ, âdemin muhayyilesinde olan şeyin sûreti ekseriyâ uykuda zâhir olur. Binâenaleyh o sûretlerin bir hakîkatı yoktur" derse, ey şunun bunun sözünü takliden kabûl eden kimse, sakın bu sözü, yakînsiz ve körü körüne dinleme!" Zîrâ insan çok kere kuvve-i muhayyilesinde olmayan ve aslâ bilmediği şeyleri görür. Bu müşâhede yukarıda izâh olduğu üzere cism-i berzahî gözünün âlem-i misâle nazar etmesinden mütehasıldır; ve âlem-i misâl ise bu âlem-i şehâdetin fer'i değildir, belki aslıdır. Ve bil'akis bu âlem-i şehâdet âlem-i misâlin fer'idir. Çünkü bu âlemin sûretleri evvelen âlem-i misâlde tekevvün eder. Ba'dehû bu âlem-i şehâdetde peydâ olur.

Ma'lûm olsun ki, icâb ettikçe bu şerhin müteadid mahallerinde de beyân olduğu üzere rû'yâ üç nevi'dir. 1. Keşf-i mücerred 2. Keşf-i muhayyel 3. Hayâl-i mücerred.

"Keşf-i mücerred", bu âleme nüzûl edecek olan sûreti kable'n-nüzûl cism-i berzahînin gözü âlem-i misâlde müşâhede eder ve gördüğü gibi o sûret aynen bu âlemde zâhir olur.

"Keşf-i muhayyel", cism-i berzahînin gözü bu âleme nüzûl edecek olan bir sûreti âlem-i misâlde bu âlemde iktisâb edeceği sûretten başka bir sûrette görür. Meselâ "ilm"i sût sûretinde görür. Kezâ nâil olacağı bir mansıb-ı sûriyi kendisinin asılması sûretinde görür. Bu rû'yâ ta'bîre muhtâç olur.

"Hayâl-i mücerred", cism-i berzahî cism-i unsurînin ahkâmında müstağrak olup uyku hâlinde bu istiğrâk sebebiyle âlem-i misâli göremez ve hicâba düşer; ve bu hâl içinde gördüğü sûretler cism-i unsurî dimâğının zabt ettiği sûretlerden ibâret olur. Meselâ cism-i unsurîye şehvet-i nefsânîyye gâlib olup ihtilâm olur. Bu rû'yâlara "adgâs ü ahlâm" Ya'ni perişan rû'yâlar ta'bîr ederler. Cenâb-ı Pîr efendimizin bu beyt-i şerîfde, işâret buyurdıkları rû'yâlar "keşf-i mücerred" ve "keşf-i muhayyel" nev'inden olan rû'yâlardır. Ve Meşşâî'nin ve doktorların bahs ettikleri rû'yâlar ise, "hayâl-i mücerred" nev'inden bulunan rû'yâlardır.

می بیند خواب جانت وصف حال که به بیداری نبینی بیست سال

3049. *Senin canın rû'yâda hâlin vasfını görür ki, uyanıklıkta yirmi senede görmezsin.*

می دوی سوی شہان با دھا

در پی تعبیر آن تو عمرها

3050. *Onun ta'biri arkasında sen ömürlerce, dühâlı şahlar tarafına koşarsın.*
[3065]

"Dühâ", dâl'in zammesi ile, "kişinin fikri ve firâseti iyi olmak" ma'nâsına-
dır. Bu beyitler rü'yâ hâlinin bu âlemin fer'i olmadığını isbât içindir. Meselâ
yarım saat uyuyan kimse öyle rü'yâlar görür ki, gördüğü şeyleri uyanıklık
hâlinde görebilmek uzun vakitlere muhtaçtır. "Yirmi seneye muhtaç olan hâ-
disât rü'yâ âleminde yarım saatin içine sığar. Binâenaleyh sen böyle bir rü'yâ
gördüğün vakit taaccüb edip fikri ve firâseti iyi olan ilim şahları tarafına ko-
şar ve ta'birini ricâ edersin", dersin

که بگو این خواب را تعبیر چیست فرع گفتن این چنین سر را سگیت

3051. *Ki: "Bu rü'yânın ta'biri nedir?" Böyle sırta fer' demek köpeklikdir.*

Ey rü'yâda görülen sûretlere bu âlem sûretlerinin fer'i diyen kimse, bir
acıb rü'yâ gördüğün vakit bu da'vânı unutup merâka düşer ve "Acabâ bu
rü'yânın ta'biri nedir?" diye muabbirlerin arkasında koşarsın. Böyle gizli
bir hâl olan rü'yâ âlemine, bu âlemin fer'idir demek köpeklikdir ve süfliyet-
dir.

خواب عامست این و خود خواب خواص باشد اصل اجتناب و اختصاص

3052. *Bu avâmın rü'yâsıdır; ve havâssın rü'yâsı ise, ictibâ ve ihtisâsların as-
lıdır.*

"İctibâ", seçmek, intihâb etmek ve ihtiyâr etmek; "ihtisâs", mahsûs olmak
ve husûsiyet kesbetmek. Ya'ni, "Bu bizim söylediklerimiz avâm-ı nâsın
rü'yâlarıdır. Allah'ın hâs kullarının rü'yâsı ise onların Hak tarafından kendi
ma'rifet-i ilâhiyyesi için vâki' olan intihâb ve ihtiyârın ve vuslat-ı zâtıyyesi-
ne tahsisiniñ aslıdır." Ya'ni, bu hâs kullar uyanıklık hâlinde cem'i eşyâda
Hakk'ı müşâhede ettikleri gibi, uykularında ve rü'yâlarında da müşâhede
içindedirler. Belki onların uykuları âlem-i keserâtın ahkâmından büsbütün fe-
râğat hâli olduğundan uyanıklık hallerinden daha âlîdir ve daha sâf olarak
a'yan-ı sâbite âlemini mütâlaa ederler.

خواب بیند خطه هندوستان

پیل باید تا چو حسید درشبان

3053. *Fil gerekdir, tâ ki gecelerde uyuduğu vakit rü'yâda Hindistan memle-
ketini görsün!*

"Fil"den murâd, ârif-i rabbânî ve "Hindistan memleketi"nden murâd, dahi âlem-i hakîkattir. Ya'ni, "Ârif-i rabbânî gerekdir ki, gecelerde uyuduğu vakit, rü'yâsında âlem-i hakîkati müşâhede etsin!"

خر نینید هیچ هندستان به خواب خر ز هندستان نکر دست اغتراب

3054. *Eşek rü'yâsında aslâ Hindistan'ı göremez; eşek Hindistan'dan igtirâb etmemiştir.*

"İgtirâb", gurbete düşmek ve vatan-ı aslîsinden ayrılmak ma'nâsınadır. Ya'ni, filler Hindistan'da yetişip, neşv ü nemâ bulur ve başka mahalle nakl edilirse Hindistan'dan ayrılıp, gurbete düşmüş bulunur. Fakat eşek her memleketde neşv ü nemâ bulur. "Binâenaleyh Hindistan'dan gurbete düşmemiş olan eşek rü'yâsında vatan-ı aslîsi olan Hindistan'ı göremez." Bunun gibi rûhları fil mesâbesinde büyük olan ârifler igtirâb ettikleri âlem-i ervâhı rü'yâlarında görürler. Fakat bu âlemde rûh-i hayvânînin hükmü altında esir olan eşek tabiatındaki kimseler âlem-i ervâhdan igtirâb etmedikleri için rü'yâlarında o âlemi göremezler. Bu beyt-i şerîfde bir hakîkate işâret buyurulur ki, o da, vâhid olan rûh-i küllî-i Muhammedî'de ancak enbiyâ ve evliyâ-i kûmelin hazarâtının ervâh-i şerîfeleri müteayyin olması ve sair efrâd-i beşerin ervâh-i cüz'ileri müteayyin olmayıp henüz kuvvede kalmasıdır. Nitekim hükmâ nüfûs-i külliyyenin kable'l-ecsâm ve nüfûs-i cüz'iyenin ba'de'l-ecsâm husûlüne kâil olmuşlar; ve İmâm Gazzâlî hazretleri dahi aynı mütâlaada bulunmuşdur. Sadreddîn-i Konevî hazretleri cenâb-ı Şeyh-i Ekber (r.a.) hazretlerinden naklen bu hakîkati beyân buyurmuşlardır. Nitekim Mevlânâ Câmî, İbn-i Fârîz hazretlerinin Kasîde-i Hamriyye'sinin ذكر الحبيب مدامه شربنا علی ilh. beytine yazdığı şerhde bu bâbda ba'zı izâhât i'tâ etmiştir. Ve cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) dahi âtîdeki ebyâtta rûh-i şerîflerinin cesedlerinden mukaddem taayyününe işâreten buyururlar. Beyit:

پیش از آن کاند در جهان باغ ومی وانگور بود از شراب لایزالى جان ما مخمور بود
ما به بغداد جهان جان انا الحق می زدیم پیش از آن کین دار و گیر و نکته منصور بود
پیش از آن کین نفس کل در آب و گل معمار شد در خرابات حقایق عیش ما معمور بود
"Cihanda bâğ ve mey ve üzümün vücûdundan mukaddem, canımız şarâb-ı lâ-yezâliden mahmûr idi. Biz can âleminin Bağdâd'ında Ene'l-Hak na'rası vurur idik, Mansûr'un kavgası ve nüktesi mevcûd olmadan mukaddem. Nefs-i küll

su ve çamurda mi'mâr olmazdan mukaddem, hakâyık meyhânesinde bizim ayşımız ma'mûr idi."

جان همچون پیل باید نیک زفت تا به خواب هند داند رفت تفت

3055. *Fil gibi çok büyük can gerekdir, tâ ki rû'yâda harâretle Hind'e gitmeyi bilsin!*

"Nîk", iyi ma'nâsına olmakla berâber burâda "pek" ve "çok" ma'nâsındır. Hind nüshalarında ikinci mısra'daki "dâned" yerine "tâned" yazılmışdır. "Tâ ki rû'yâda Hind'e gidebilsin" demek olur. "Çok büyük can"dan murâd, havâss-ı evliyâ-i kirâmın rûhlardır.

ذکر هندستان کند پیل از طلب پس معصوم گردد آن ذکرش به شب

3056. *Fil talebden nâşi Hindistan'ın zikrini eder. Binâenaleyh onun o zikri gecede musavvir olur.*

Ânî talebden ve iştiyâktan nâşi âlem-i hakîkati tefekkür edip zîkr eyler. Binâenaleyh onun zîkr ettiği şey kendi mertebelerine münâsib bir sûrette gece rû'yâlarında zâhir olur; ve buna "tecellî-i sûfî-i ilâhî" denir.

اذكروا الله کار هر اوباش نیست ارجعی بر پای هر قلاش نیست

3057. "*Üzükürullah!*" her evbâşın kârı değildir. "*İrcü*" her kalleşin ayağına değildir.

"Evbâş", Arabî bir kelimedir, "erâzil-i nâsdan olan kimse"; "kallâş", ipsiz sapsız ve arsız kimse. Burada her ikisi de hayvâniyet ve nefsâniyet sıfatlarında müstağrak olan kimselerden kinâyedir. Ya'ni, اذكروا الله ذكراً كثيراً (Ahzâb, 33/41) Ya'ni, "Allah'ı zîkr-i kesîr ile zîkr ediniz!" emrini icrâ edebilmek her kopuğun yapabileceği iş değildir. Zîrâ Allah'ı zikretmek yalnız lisânen "Allah, Allah!" demek değildir. Nitekim I. cildde [beyit: 3494]:

ای ز هو قانع شده با نام هو از هواها کی رهی بی جام هو

Ya'ni, "Hû'nun kadehi olmaksızın ne vakit nefsin hevâlarından kurtulursun? Ey Hû'dan Hû'nun nâmına kâni' olan kimse!" buyurulmuş idi. Ve kezâ, يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارجعي إلى ربِّك (Fecr, 89/27-28) ya'ni, "Ey nefis-i mutnainne, rabbine rücû' et!" hitâbı her nefsânî kimsenin ayağına hitâben vâki' olmamıştır. Zîrâ böyle kimselerin ayakları Hakk'a rücû' için bir adım bile at-

maya kâdir değildir. "Ayak", ta'bîrinin isti'mâli zıkr-ı cüz ve irâde-i küll ka-
bilinden mecâzdır; murâd, "ayağın sâhibi olan şahıs"dır.

لیک تو آیس مشو هم پیل باش ورنه پیلی در پی تبدیل باش

3058. *Fakat sen me'yûs olma, yine fil ol! 'Ve eğer fil değil isen tebdîl arka-
sında ol!*

"Fakat ey sâlik, sen me'yûs olma. Kendini ma'rifet-i Hakk'ın tahsîlinde fil
gibi büyük yap ve maârif ve hakâik-i ilâhiyyenin tahsîline istîdâdın yok ise,
ahlâk-ı hayvânîyyeni ahlâk-ı insânîyyeye tebdîl arkasında koş!" Nitekim,
اذا اردت مقام الابدال فعليك تبدیل الاحوال Ya'ni, "Abdâl-i ilâhî makâmını istersen, teb-
dîl-i ahvâlî üzerine lâzım kıl" demişlerdir. Tebdîl-i ahvâl hakkındaki izâhât
yukarıda 3034 numaralı beyitte geçti.

کیمیا سازان گردون را بین بشنو از میناگران هر دم طنین

3059. *Feleğin kimyâ yapımcılarını gör; mînâgerlerden her dem tanîni işit!*

"Kîmyâ", birçok mahallerde de beyân olunduğu üzere bakır mâdenini al-
tına tebdîl husûsunda kimyâgerler tarafından kullanılan gizli bir maddedir ki,
"iksîr" ta'bîr ederler. "Kîmyâ yapımcılar"dan murâd, insân-ı kâmillerdir. "Mî-
nâ", lafzı Hindî olup, Fâris'de müsta'meldir. "Kîmyâ" ma'nâsına geldiği gibi,
bardak ve tabak yaptıkları madde ma'nâsına da gelir. "Mînâger", bunları ya-
pan kimselerdir. "Tanîn", davul ve tanbur ve sinek ve sivrisinek ve an ses-
leri ma'nâsıdır. Burada eşyâ-yı züccâciye sesleri murâd buyrulur. Ya'ni,
"Ey sâlik, rûhunu maârif ve hakâik-i ilâhiyye ile büyütemez isen, ahvâlîni
tebdîle gayret et! Ve eğer bu tebdîl-i ahvâl mes'elesini de kendi kendine be-
ceremiyor isen, feleğin insân-ı kâmillerini gör ki, onlar senin bakır mesâbe-
sinde olan ahvâl-i hayvânîyyeni sıfât-ı insânîyyeye tebdîl etsinler. Eger,
"Ben o insân-ı kâmilî ne bileyim ve nasıl bulayım?" der isen, eşyâ-yı züccâ-
ciye âmillerinin fabrikalarındaki tanîn ile bu fabrikaları belli olduğu gibi, o kâ-
millerin dahi sadâları vardır." Ve onların sadâları hayvâniyet mertebesinde
insanlık mertebesine getirdikleri sâliklerdir. Yoksa kuru lâflar değildir. Zîrâ
onlar insanın bâtınında tasarruf ederler.

نقش بداندند در جو فلک کارسازانند بهر لی و لک

3060. *Cevv-i felekde nakış bağlayıcılarıdır; benim için ve senin için iş yapıcı-
[3075] lardır.*

"Cevv", yer ile gök arasındaki boşluk; "felek", yıldızların devr ettiği sâha. Ya'ni, "Küre-i arz üzerindeki kâmiller manzûme-i şemsiyyeyi teşkil eden seyyârât arasındaki boşluklarda nakış bağlarlar ve tasarruf ederler. Onların kuvve-i tasarrufları o uzak mesâfelere kadar nâfiz olur da onların bu tasarruflarını his gözüyle görmek kâbil olmaz, belki âsârından belli olur. Binâenaleyh onların bende ve sende dahi tasarrufları vâkî' olur; ve o tasarrufun eserini, insan kendi kılında ve nefesinde hissedet." Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in 11. faslında cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâda şöyle buyururlar: "Maksûdunu taleb için azîzin birisi halvetde oturmuş idi. Ona, "Böyle bir maksûd-i âlî halvetde hâsıl olmaz. Halvetden dışarı çık, sana bir azîzin nazarı vâkî' olduğu vakit o maksûdun hâsıl olur" diye nidâ geldi. "O azîzi nerde bulayım?" dedi. "Câmi'de birçok halkın arasında bulursun" dediler. "Hangisi olduğunu nasıl bileyim?" dedi. "Git, o seni tanır ve sana nazar eyler; ve alâmeti odur ki, nazarı senin üzerine vâkî' olunca elinden ibrik düşer ve bî-hûş olursun. Onun nazarı senin üzerine vâkî' olduğunu bundan bilirsin" dediler. Öyle yaptı. Su dolu ibriği eline alıp, mescidin cemâatine su dağıtır ve safların arasını dolaşır idi. Nâgehân onda bir hâl zâhir oldu; ve nâra vurup ibrik elinden düştü ve bî-hûş olarak bir köşede kaldı. Halkın kâffesi gittiler. Vaktâki kendine geldi, kendini yalnız gördü. Nazar eden o şâhı orada göremedi, lâkin maksûduna nâil oldu." Bu beyt-i şerîfde "Nakşebendânend" ta'bîriyle Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin zuhûruna da işâret vardır. Nitekim İbrâhîm-i Gülşenî hazretlerinin zuhûrunu da,

آن چشم و چراغ روشنی را

دیدم رخ خوب گلشنی را

Ya'ni, "Gülşenî'nin güzel yüzünü, o çeşm ü çerâğ-ı Rûşenî'yi gördüm" buyururlar ki, ikinci mısra'da Dede Ömer Rûşenî'nin zuhûru da berâber mezkûrdur.

بنگر ای شب کور این آسیب را

گر نبینی خلق مشکین جیب را

3061. Eğer misk yakalı halkı görmez isen, ey gecede görmeyen bu sadmeye bak!

"Şeb-kûr", gece vakti gözü görmeyen kimseye derler. "Müşkîn-ceyb"den murâd, cism-i şerîfi letâfet-i rûhâniyyede müstağrak olan veliyy-i kâmilîdir. "Âsîb", burada sadme ve te'sîr ma'nâsınadır. "Ey zulmet-i tabîyyede istîğrâk hasebiyle kalb gözü görmeyen kimse, letâfet-i rûhâniyyede müstağrak olan veliyy-i kâmilî görmüyor ve onu kendin gibi esîr-i tabîat zannediyor isen,

onun sadme ve te'sîrine bak ki, onun huzûrunda bulunduğun vakit bu te'sîri kalbinde duyarsın." Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhî Mâ Fîh*'lerinin 31. faslında şöyle buyururlar: "Osman (r.a.) halife oldu. Minbere çıktı. Halk, "Ne buyuracak?" diye muntazır idiler. Sâkitâne nazar edip, hiçbir şey söylemez idi. Halk üzerine bir hâl ve vecd nâzil oldu. Öyle ki dışarıya çıkmaya mecâl-leri kalmadı. Ve yekdiğerine ve nerede oturduklarına şûûrları olmadı. Yüz tezkîr ve va'z ve hutbe ile onlara öyle bir hoş hâl vâki' olmamış idi. Öyle fevâid ve mükâşefât hâsil ve esrâr ma'lûm oldu ki, bu kadar amel ve va'z ile olmamış idi. Meclisin nihâyetine kadar böyle nazar eder ve bir şey buyurmaz idi. Aşağıya inmek istedikde, *يا نبي ان لکم امام فعال خير و احسن اليکم من امام قوال*, "Sizin için fa'âl olan imam kavvâl olan imamdan hayırlı ve ahsendir" deyip indi." İşte görülüyor ki, insân-ı kâmilin göz ile görülmeyen âsibi ve te'sîri böyle olur; ve bu gibi te'sîrlerin envâ'ı muhtelifdir. Ba'zısı vâsita-i kelâm ile olur ve ba'zısı nazar ile olur.

نبت نو نورسته بين از خاك تو

هر دم آسيست بر ادراك تو

3062. *Her dem senin idrâkin üzerine te'sîr vardır; senin toprağından yeni yeni bitmiş olan nebâtı gör!*

Ya'ni, "Ey insân-ı kâmilin huzûrunda bulunan kimse, her dem senin idrâkin üzerine onun sözlerinin te'sîri vardır. Ve bu te'sîr sebebiyle senin toprağına mensûb olan cisminden yeni yeni bitmiş olan nebât mesâbesindeki fikirleri gör!" Zîrâ onun sözlerini dinlemezden evvel senin dimâğında bu gibi eskâr-ı âliye neşv ü nemâ bulmaz idi.

بسط هندستان دل را بی حجاب

زين بد ابراهيم ادهم دید خواب

3063. *Bundan oldu, İbrâhim Edhem gönül Hindistanı'nın bastını hicâbsız olarak rû'yâda gördü.*

"İşte bu âsib ve te'sîrden oldu ki, İbrâhim b. Edhem (k.s.) hazretleri gönül Hindistanı'nın geniş sâhaşını rû'yâsında hicâbsız olarak gördü." "Bast", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır; burada "bir mekân vâsi" olmakla mekân-leri sığdırmak ma'nâsındır (*Kâmûs*). İbrâhim Edhem Belh şehrinde pâdişâh idi. Bir cezbe-i ilâhî sebebiyle tâc ü tahtını terk edip derviş oldu. Menâkıbı *Nefehâtü'l-Üns*'de mezkûrdur. Cezbesinin sebebi hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Bu rivâyetlerden birisini cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhî Mâ Fîh*'in 43. faslında şöylece beyân buyururlar:

"İbrâhîm Edhem (k.s.) pâdişahlık zamânında ava gitmiş idi. Bir âhûnun arkasından askerinden tamâmıyla ayrılıp uzak düşünceye kadar koştu, ter içine battı. Hâlâ o beyâbanda ta'kîb ederdi. Ta'kîb hadden aştı. Âhû söze gelip yüzünü arkasına çevirerek dedi: ما خلقت لهذا Ya'ni, "Seni bunun için yaratmadılar ve beni avlamak için getirmediler. Haydi beni sayd ettin farz et, acaba ne hâsıl olur?" İbrâhîm (k.s.) bunu işitince bir na'ra vurup kendini atından aşağıya attı. Sahrâda çobandan gayrı hiçbir kimse yok idi. Murassa' olan libâs-ı şâhânesini ve silâh ve atını çobana verip, onun arkasına giydiği abâyı kendisine vermesini ve bu hâli hiç kimseye söylememesini ve kimseye ahvâlinden nişân vermemesini ricâ etti; ve o abâyı giyip yola çıktı. Sen şimdi onun garazına bak ki, ne idi, Hakk'ın maksûdu ne idi. O âhûyu sayd etmek diledi, Hak Teâlâ ise onu âhû ile sayd etti. Tâ ki bu âlemde Hakk'ın murâdî vâkî' olur idiğini bilesin!" Ve bu rivâyet *Nefehâtü'l-Üns*'de de Mevlânâ Câmi (k.s.) hazretleri tarafından böyle nakledilmiştir. Diğer bir rivâyet-de dahi şöyledir:

"Cenâb-ı İbrâhîm (k.s.) bir gece yatağında yatarken sarayın damı üzerinde birtakım adamların koşuştuğunu duyar. Onlara, "Orada ne işiniz var?" diye bağırır. Onlar da, "Deve kaybettik, arıyoruz!" derler. Hz. İbrâhîm "Damda deve aramanın ne ma'nâsı vardır?" der. Onlar da cevâben "Ya kaba döşekler üstünde Hakk'ı aramanın ne ma'nâsı vardır?" derler. Cenâb-ı İbrâhîm (k.s.) bu irşâd ve ikâzın te'sîriyle taht ü tâcını terk edip dervîş olur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu vak'anın rû'yâda olduğuna işâret buyururlar. Dam üzerinde birtakım bekçilerin gece vakti deve aradıkları rivâyeti dahi bu cildin 728-832 beyitlerinde mezkûrdur.

ملکت برهم زد و شد ناپدید

لا جرم زنجیرها را بر درید

3064. Şübhesiz zincirleri kopardı, memleketi birbirine vurdu ve nâ-pedîd oldu.

Hz. İbrâhîm bin Edhem vâkî' olan bu irşâd ve cezbe-i ilâhî te'sîriyle sıfât-ı nefsâniyye zincirlerini kopardı; ve saltanat ve memleket hırsını altüst etti ve erkân-ı devletin nazanndan gâib oldu.

که جهد از خواب و دیوانه شود

آن نشان دید هندستان بود

3065. O Hindistan'ı görmenin alâmeti olur ki, uykudan sıçrar ve deli olur.

Ya'ni, gaflet uykusundan uyanıp cismâniyet ve nefsâniyet sâhasından sıçramak ve kuyûd-i tabîyye ile muhât olan tavr-ı aklın hâricine çıkmak, rûh filinin hakikat Hindistan'ını görmesinin alâmetidir. Böyle bir kimseye ehl-i dünyâ "deli" derler; ve bunlar dahi ehl-i dünyâyâ "deli" derler.

آن چنان کہ گفت پیغمبر ز نور کہ نشانش آن بود اندر صدور

3066. *Nitekim Peygamber nûrdan söyledi ki, onun nişânı sadırlarda olur.*

Ya'ni, Peygamber (a.s.v.) Efendimiz, kalbe vârid olan nûr-i cezbe-i ilâhîden bahs edip buyurdu ki: "O nûr-i cezbenin nişânı sadırlarda olur ; ve o nişân ve alâmet de budur":

کہ تجافی آرد از دار الغرور ہم انابت آرد از دار السرور

3067. *"Ki, gurûr evinden uzaklık getirir, sürûr evi için de rücû' getirir."*

"Tecâfî", uzaklık demektir. "Gurûr evi"nden murâd, dünyâdır. "Sürûr evi"nden murâd, âhiretdir. "Ez dârü's-sürûr" daki "ez", ta'lîl içindir, "dâr-ı sürûr için" demek olur. Bu iki beyt-i şerîfde şu hadîs-i Nebevîye işâret buyrulur. *إذا دخل النور في القلب انشرح وانفسح قالوا وما علامة ذلك يا رسول الله قال عليه السلام* Ya'ni, "Kalbe nûr dâhil olduğu vakit, açılıp genişler." Dediler ki: "Yâ Resûlallah! Bunun alâmeti nedir?" (Aleyhisselâm) Efendimiz buyurdular ki: "Dünyâdan uzaklaşır ve âhirete döner ve nüzûlünden evvel ölüm için hazırlanır!" "Ez dârü's-sürûr"daki "ez", ta'lîl için olmayıp "intizâ" için olursa, beyt-i şerîfde şu hadîse de işâret buyurulmuş olur. *الدنيا حرام على اهل الآخرة والآخرة حرام على اهل الدنيا وهما* Ya'ni, "Dünyâ âhiret ehline haramdır ve âhiret, dünyâ ehline haramdır ve her ikisi de ehlullâha haramdır." Binâenaleyh, bu sûretde beytün hülâsa-i ma'nâsı böyle olur: "Kalbine nûr dâhil olan kimse dünyâdan uzaklaşır ve hem de âhiretten rücû' eder. Maksûdu ancak Hakk'ın zât-ı celîli olur."

داستانی بشنو ای یار صفا

بهر این شرح حدیث مصطفی

3068. *Bu hadîs-i Mustafâ'nin şerhi için, ey yâr-ı safâ, bir hikâyeye dinle!*

Ya'ni, yukanda zıkr olunan *hadîs-i şerîfinin şerhine dâir olan âtidedi hikâyeyi dinle, ey safvet-i kalbiyye sâhibi olan dostum!*

حکایت آن پادشاه زاده که پادشاهی حقیقی بوی روی نمود، **يَوْمَ يَفِرُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ** نقد وقت او شد، پادشاهی این خاک توده کودک طبعان که قلعه گیری نام کنند آن کودک که چیره آید بر سر خاک توده بر آید و لاف می زند که قلعه مراست کودکان دیگر بر وی رشک برند که التراب ربیع الصبیان، آن پادشاه زاده چون از قید رنگها برست گفت من این رنگهای رنگین را همان خاک دون می گویم زر و اطلس و اکسون نمی گویم من از این اکسون رستم به یکسو جستم، **وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا** ارشاد حق را مرور سالها حاجت نیست و قدرت کن **فَيَكُونُ** هیچ کس سخن قابلیت نگوید

Pâdişahzâdenin hikâyesidir ki, hakikî pâdişahlık ona yüz gösterdi. **يَوْمَ يَفِرُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ** (Abese, 80/34-36) Ya'ni, "O gün kişi, kardeşinden ve anasından ve babasından ve refikinden ve evlâdından kaçır" âyet-i kerîmesi onun vaktinin nakdi oldu. Bu çocuk tabiatlıların toprak yığını pâdişahlığı ki, ona "kale zabt edicilik" adını verirler. Gâlib gelen o çocuk, o toprak yığınının üstüne gelir, "Kale benimdir!" diye öğünür. Diğer çocuklar ona hased ederler.

Zirâ, التراب ربیع الصبیان ya'ni, "Toprak çocukların bahâdır." O pâdişahzâde vaktâki renklerin kaydından kurtuldu, dedi ki: "Ben bu renkli topraklara ancak süflî toprak derim. Altın ve atlas ve siyah kadife demem! Ben bu kadife kumaştan kurtuldum; ve vahdet tarafına sıçradım! **وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا** (Meryem, 19/12) Ya'ni, "Biz ona çocuk olduğu halde hikmet verdik." Ve Hakk'ın irşâdı için seneler geçmesine hâcet yoktur. **كُنْ فَيَكُونُ** (Yâsîn, 36/82) ["O şeye "Ol!" der, hemen olur"] kudretinde hiçbir kimse kâbiliyet sözünü söyleyemez."

يَوْمَ يَفِرُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (Abese, 80/34-36) ["O gün kişi kardeşinden ve anasından ve babasından ve refikinden ve evlâdından kaçır"] âyeti kerîmesi, "Abese ve tevellâ" sûre-i şerîfesindedir. التراب ربیع الصبیان ["Toprak çocukların bahâdır"] Sehl b. Sa'd ve İbn-i Ömer'den mervî olarak Câmi'ü's-Sağîr'de münderiç ahâdis-i şerîfedendir. "Eksûn" (اکسون) elif'in fethi

ve kesriyle ["iksûn"], pek kıymetli siyah bir kumaşın ismidir ki, en kıymetli kadifedir. **وَأَتَيْنَاهُ الْحَكَمَ صَبِيًّا** (Meryem, 19/12) ["Biz ona çocuk olduğu halde hikmet verdik"] âyet-i kerîmesi sûre-i Meryem'dedir. Ya'ni, "Bu kıssa kendisine hakikat âleminin pâdişahlığı teveccüh eden bir pâdişah oğlunun hikâyesidir ki, onun nazarında kıyâmet koptu ve keserât-ı taayyünât zâil olup, kıyâmet-i kübrâda âmmeye şâmil olan **يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ** (Abese, 80/34-36) ["O gün kişi kardeşinden ve anasından ve babasından ve refiklerinden ve evlâdından kaçır"] âyet-i kerîmesindeki hâl, bu dünyâda onun vaktinin nakdi oldu. Bu çocuk tabiatlı olan dünyâ pâdişahlarının pâdişahlıkları toprak yığınlarının pâdişahlıklarıdır ki, bu pâdişahlıkların adına "kale zabt edicilik" derler. Bu çocuk tabiatlılardan birisi diğerine gâlib geldiği vakit "kale" ta'bîr olunan o toprak yığınının üstüne gelir, "Bu kale benimdir!" diye öğünür ve iftihâr eder. Diğer çocuk tabiatlı olan hükümdarlar da ona hased ve gıpta ederler. Çünkü hadîs-i şerîfde **رَبِيعُ الْعَبِيَّانِ** ["Toprak çocukların bahândır"] buyurulmuştur. Bu çocuklar bir kum ve toprak yığını gördükleri vakit hemen kemâl-i şevk ve şâdi ile bu yığının üstüne hücum edip oynarlar. Ve çocuk tabiatlı pâdişahların hâli de böyledir. O pâdişah oğlu, vaktâki topraktan peydâ olan bu kesif taayyünât-ı dünyeviyyenin kaydından ve alâkasından kurtuldu, onların bu menşesine nazar edip dedi ki: "Ben bu renkli topraklara ve bu taayyünât ve keserât-ı dünyeviyyeye ancak, "Süflî toprak!" derim. Bir toprağın taayyünât-ı muhtelifesine aldanıp kimine "Altın!" ve kimine "Atlas!" ve kimine "Siyah kadife kumaş!" demem. Ben pâdişahların giyinip iftihâr ettikleri bu kıymetli kadife kumaşın muhabbetinden ve alâkasından kurtuldum; ve bu keserât bağlarını koparıp, vahdet tarafına sıçradım. Benim bu hâlim şâyân-ı taaccüb değildir. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri Yahyâ (a.s.)a daha çocuk iken hikmet verdiğini **وَأَتَيْنَاهُ الْحَكَمَ صَبِيًّا** (Meryem, 19/12) ["Biz ona çocuk olduğu halde hikmet verdik"] âyet-i kerîmesinde beyân buyurmuştur. Ve Hakk'ın inâyet-i irşâdı kullarının yaşına ve senelerin mürûruna tâbî değildir. Hak Teâlâ bir şeyin olmasını irâde buyurduğu vakit, "Künl!" ya'ni, "Ol!" der, o şey dahi "fe-yekûn", ya'ni, "derhâl olur". Binâenaleyh bu **كُنْ فَيَكُونُ** (Yâsîn, 36/82) ["Ol!" der, hemen olur"] düstûrünün ve kâidesinin kudreti ve kuvveti karşısında hiçbir kimse kâbiliyet sözünü söyleyemez. Zîrâ kâbiliyet ve isti'dâd ancak Hakk'ın ma'lûmudur. Sûret-i zâhi-rede bizim kâbiliyetsiz ve isti'dâdsız gördüğümüz bir kimse, Hak indinde kâbiliyetli ve müstaid olur. Bu cehil sebebiyle kulların kâbiliyetden bahset-mesi doğru değildir."

پادشاهی داشت يك برنا پسر ظاهر و باطن مزین از هنر

3069. *Bir pâdişâhın zâhiri ve bâhînî hünerden müzeyyen olan bir yiğit oğlu var idi.*

خواب دید او کان پسر ناگه بمرد صافی عالم بر آن شه گشت دُرْد

3070. *O rü'yâ gördü ki, o oğlan ansızın öldü. Âlemin sâfisi o şâhın üzerine tortu oldu.*

Şâh rü'yâsında bir tâne olan oğlunun ansızın öldüğünü gördü. Dünyânın kederden saf ve süzölmüş olan huzûzâtı o şâh üzerine gam ve keder sebebiyle tortu oldu ve bulandı.

خشک شد از تاب آتش مشك او که نماند از تف آتش اشك او

3071. *Ateşin harâretinden onun tulumu kuru oldu. Öyle ki ateşin harâretinden onun yaşı kalmadı.*

"Tulum"dan murâd, "cisim"; "ateş"den murâd, "kalbe ânz olan şiddetli keder"dir. Ya'ni, "Oğlunun vefâtı üzerine kalbine ânz olan şiddetli keder ateşinin harâretinden cisminin rutûbeti kalmadı ve kurudu; ve o derece kurudu ki, o keder ateşinin harâretinden gözünün yaşı da kalmadı." Ma'lûmdur ki şiddetli korkudan ve kederden insanın ağzında tükrüğü kurur ve yutkunmak için suya muhtâç olur.

آن چنان پر شد ز دود و درد شاه که نمی یابید در وای راه آه

3072. *Şâh dâd ve derdden öyle dolu oldu ki, ona âh yol bulamadı.*

Şâh bu rü'yâ sebebiyle gam ve elemden öyle doldu ki, geniş nefes almayacağı kalmadı. Ve geniş ve serbest nefes ile telaffuzu mümkün olan "Âh!" kelime-i nidâiyesi bile şâhın sadrına yol bulamadı. Bu ta'bîrât şiddet-i gamdan nefes tutulmaktan kinâyedir.

خواست مردن قالبش بی کار شد عمر مانده بود شه بیدار شد

3073. *Ölmek istedi, onun kalbi bî-kâr oldu. Ömrü kalmış idi, şâh uyandı.*

Cism-i berzahîsi ile gördüğü bu rü'yâ içinde ölmek istedi. Bu cism-i berzahînin te'sîri uykuda olan cism-i unsurîsine de te'sîr ederek faaliyetini bozdu. Fakat dünyâda yaşamak için ömrü kalmış idi, bu te'sîr ile uyandı.

Ma'lûmdur ki, cism-i berzahînin rû'yâdaki te'sîrâtı cism-i unsuriye de te'sîr eder. Meselâ bu cism-i berzahî rû'yâda ağlasa cism-i unsurların gözünden yaşlar akar ve bu rû'yâ sâhibi zâhîrde dahi ağlayarak uyanır. Binâenaleyh rû'yâ sâhibinin eceli gelmiş ise, cism-i berzahînin rû'yâda vâki' olan şiddet-i teessürü cism-i unsurların rûh-i hayvânîsini kat' eder ve ölümüne sebep olur. Şiddet-i meserret dahi şiddet-i keder gibi müessirdir.

شادی آمد ز بیداریش بیش که ندیده بود اندر عمر خویش

3074. *Uyanıklıktan ona ziyâde şâdilîk geldi ki kendi ömründe görmemiş idi.*

Şâh bu korkunç rû'yâdan uyandığı vakit, o derece sevindi ki, müddet-i ömründe hiç böyle bir meserret görmemiş idi.

که ز شادی خواست هم فانی شدن بس مطوق آمد این جان و بدن

3075. *Zîrâ şâdilîkden dahi fânî olmak istedi; binâenaleyh, bu can ve beden mutavvak geldi.*

"Şâh uykudan uyanınca öyle bir seviniş sevindi ki, az kaldı bu şiddet-i meserretten dahi fânî olacak ve ölecekti. Binâenaleyh, bu cism-i berzahî ile cism-i unsurların teessür cihetinden birbirine halkalanmış olarak geldi." "Can"dan murâd, "ruhâniyet gâlib olan cism-i berzahî" ve "beden"den murâd dahi, "cism-i unsurlar"dır. Zîrâ cism-i berzahî rû'yâda şiddet-i gamdan ve cism-i unsurlar dahi uyanıklıkta şiddet-i meserretten ölüm hâli geçirdiler. Ve insanın varlığının bu yönüne bu can ve bedenin iki muhtelif ve zıt teessürâtı gerdanlık gibi geçti.

از دم غم می‌بمیرد این چراغ و ز دم شادی بمیرد اینت لاغ

3076. *Bu çerağ gam deminden söner, şâdilîk deminden de söner. İşte acib oyun!*

"Çerağ"dan murâd, "rûh-i hayvânî"dır. "Dem", burada "efsûn ve hîle" ma'nâsındadır. "İnet", burada "zehî" ma'nâsında kelime-i taaccübdür. "Lâğ", "oyun ve hezl ve zarâfet" ma'nâsındadır; burada "oyun" ma'nâsı münâsibdir. Zîrâ âyet-i kerîmede *إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لُحْءٌ وَلَهُوَ* (Muhammed, 47/36) buyrulur. Ya'ni, "Hayât-ı dünyâ ancak oyun ve lehvdir" demektir. "Mürden", ateş ve çerağ ve mum hakkında "sönmek" demektir. Ya'ni, "Bu rûh-i hayvânî lambası gam efsûnundan söner ve meserret efsûnundan dahi söner; ve bu efsûnu okuyan dahi dünyâ acüzesidir. İnsanın varlığı üzerinde işte acib bir oyundur"

در میان این دو مرگ او زنده است این مطوق شکل جای خنده است

3177. O bu iki ölüm ortasında dîridir; bu mutavvak şekil gülme yeridir.

O insan ifrât-ı gam ve ifrât-ı meserret yüzünden vâki' olan iki ölüm arasında yaşamaktadır. Bu iki hâl insanın varlığının boynuna geçen halkalar ve gerdanlıklardır. Helâki mûcib olan fart-ı gam halkasından kaçıp, yine helâki mûcib olan fart-ı meserret halkasına ilticâ etmesi, bir şekl-i mutavvak olur ki, bu da gülünecek bir haldir.

شاه با خود گفت شادی را سبب آن چنان غم بود از تسبیب رب

3078. Şâh kendi kendine dedi: "Sevincin sebebi, Rabb'in tesbîbinden öyle gam idi."

Şâh uyanıp mesrûr olduğunu görünce, kendi kendine dedi ki: "Benim bu sevincimin sebebi, rû'yâmda Rabbü'l-âlemin hazretlerinin bana oğlumun öldüğünü göstermesi sebebini halk buyurması idi ki, o sebeb-i gam bu şâdînin ve sevincin sebebi oldu."

ای عجب یک چیز از یک روی مرگ و آن ز یک روی دگر احیا و برگ

3079. Ey aceb, bir şey bir cihetden ölüm, ve o diğer bir cihetden ihyâ ve bergdir.

"Berg", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır; burada "kuvvet ve kudret" ma'nâsındır. Ya'nî, "Taaccüb olunacak bir hâldir ki, bir ölüm hâlini görmek, rû'yâ cihetinden ölüm ve uyanıklık cihetinden dirilmek ve kuvvet iktisâb ettirmek olur." Zîrâ gamın sebebi rû'yâda ölüm hâlinin vuku'unu görmek idi; ve şâdînin sebebi de uyanıklıkda ölüm hâlinin adem-i vuku'unu görmek idi. Bir şeyin sübûtu sebeb-i gam ve intifâsı sebeb-i şâdî oldu. Şu halde bir şeyin isbât ve nefyî gerek şahs-ı vâhid hakkında ve gerek eşhâs-ı müteaddide hakkında gam ve şâdînin sebeb-i tahaddüsü oldu. Fakat bu nefy ve isbâtın sebeb-i gam ve şâdî olması nisbet dâiresinde vâki' olur. Zîrâ ba'zen bir şeyin nefy ve isbâtı bir şahsın gamını ve diğer şahsın meserretini mûcib olur. Meselâ bir şahıs iki şahısdan birisinin dostu ve diğerinin düşmanı olur. O şahsın ölüm haberi dostu mağmûm ve düşmanı mesrûr eder; ve bu haberin yanlış olup zıddı zâhir olunca dostu mesrûr ve düşmanı mağmûm olur; ve kezâ ya za nisbetle kürk menfûr ve kışa nisbetle kürk makbûl olur. Velhâsıl, şey-i vâhidin şahs-ı vâhid hakkında hem sebeb-i helâk ve hem de sebeb-i hayât olması zamâna ve mekâna ve mevtuna ve ahvâle nisbetledir. Ve kezâ ulûhiyet

bir ma'nâdır; onun nefyi helâk-i mâ'nevîyi ve isbâtı da hayât-ı mâ'nevîyi mûcibdir.

آن یکی نسبت بدان حالت هلاک باز هم آن سوی دیگر امتساک

3080. *O bir o hâle nisbetle helâkdir ve yine o diğer tarafa da imtisâkdir.*
[3096]

Bir ma'nâ ve bir hâl, bir hâle nisbetle sebeb-i helâkdir; ve yine o ma'nâ ve o hâl diğer bir tarafa nisbetle de helâkten imtisâk ve hıfzdır.

آن یکی نسبت بدان حالت عذاب سوی دیگر آب صافی و عذاب

3081. *O biri o hâle nisbetle azâbdır. Diğer tarafa sâfi ve tatlı sudur.*

Birinci mısra'daki "azâb", işkence ma'nâsına olan ma'rûf azâbdır ve ay-
nın fethi iledir. İkinci mısra'daki "izâb", "tatlı" ma'nâsına olan "azb" in
cem'idir ki, müfred makâmında isti'mâl buyurulmuştur. Nitekim "tatlı su"
ma'nâsında "mâ-i azb" ve "mâ-i izâb" ta'bîrini kullanırlar. Meselâ bir su,
hastaya nisbetle azâb ve işkence ve sıhhatde olup, susamış olan kimseye de
bal gibi tatlıdır.

شادی تن سوی دنیاوی کمال سوی روز عاقبت نقص و زوال

3082. *Tenin şâdîlığı dünyâya mensûb olan tarafa kemâldir; âkıbet günü tara-
fına naks ve zevâldir.*

"Cismin sürûru ve şenliği dünyâ tarafına mensûb olan hayvanlığa nisbet
hoşdur ve kemâldir. Zîrâ nefs-i hayvânî hiçbir şeyin sonunu düşünmez. "Bir
günün beyliği beylikdir!" deyip hâl-i hâzırdeki hazzın ve zevkin meclûbudur.
Fakat yine bu cismin sürûru ve şâdîlığı âkıbet gününe nisbetle naks ve zevâl-
dır." Zîrâ hadis-i şerîfde, الدنيا كحلम النائم ya'ni, "Dünyâ uyuyan kimsenin rü'yâ-
sı gibidir" buyurulmuş, فإذا ماتوا فانتبهوا ya'ni, "Nâs uykudadırlar, öldük-
leri vakit uyanırlar" hadis-i şerîfiyle de dünyânın uyku ve âhiretin uyanıklık
hâli olduğu gösterilmiştir. Binâenaleyh, bu dünyânın zevki âhiretin elemi ve
elemi de âhiretin zevkidir. Nitekim âyet-i kerîmede, إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ (Kasas,
28/76) ya'ni, "Allah Teâlâ ferahlananları sevmez" buyrulur.

خنده را در خواب هم تعبیر خوان گریه گوید با دروغ و اندوهان

3083. *Ta'bîr-hân olan kimse rü'yâdaki gülmeyi, teessüfler ve kederler ile ağla-
ma, der.*

"Ta'bir-hân", rü'yâ ta'bir eden kimse ki, "muabbir" derler. Ya'ni, "Nitekim muabbir olan kimse rü'yâyı tersine ta'bir edip, "Rü'yâdaki gülme, uyanıklık hâlinde teessüfler ve kederler ile ağlama vaki' olacaktır" der.

گریه را در خواب شادی و فرح هست در تعبیر ای صاحب مرخ

3084. *Ey râhat sâhibi! Rü'yâda olan ağlamaya, ta'birde ferah ve şâdi vardır.*

"Merah", şiddet-i ferah ve neşât ve kendini beğenmek ma'nâlarına gelir. Burada birinci ma'nâyadır. Rü'yâda ağlayan kimse uyanıklıkta ferahlanacağı için "Ey sâhibi merah!" diye hitâb buyurulmuştur.

شاه اندیشید کین غم خود گذشت لیک جان از جنس این بد ظن گشت

3085. *Şâh düşündü ki, bu gam muhakkak geçti. Fakat can bu cinsten kötü zanlı oldu.*

Rü'yâsında oğlunu ölmüş gören şâh düşündü ki, "Bu rü'yâdaki gam muhakkak geçti. Fakat, canım bu cins rü'yâdan oğlumun hayâtı hakkında sû-i zanna düştü. Korkarım ki, bu rü'yânın eseri zâhirde de vâki' olmasın!"

ور رسد خاری چنین اندر قدم که رود گل یادگاری بایدم

3086. *"Ve eğer böyle bir diken ayağa erişirse ki, gül gider. Bana bir yâdigâr gerekdir."*

"Ve eğer böyle oğlumun ölümü dikenini benim canımın ayağına batarsa ki, bu dikenin batmasıyla gülistân-ı hayâtının gülü solup gider, binâenaleyh, onun yerine bana bir yâdigâr lâzım olur."

چشم زخمی زین مباد که رسد یادگاری بایدم گر آورد

3087. *"Olmaya ki bundan bir çeşm-i zahm erişsin. Eğer o giderse, bana bir yâdigâr gerekdir."*

"Çeşm-i zahm", âzar ve noksanıdır ki, Arablar "aynû'l-lâme" derler. Türkçe "nazar değmek" ta'bir olunur. Ya'ni, "Olmaya ki bu rü'yâdan oğluma bir âzar ve noksan erişsin. Eğer o böyle ziyâna uğrayıp giderse, onun yerine bana bir yâdigâr lâzımdır."

چون فنا را شد سبب بی منتها پس کدامین راه را بندیم ما

3088. *"Mâdemki fenâ için sebep muntehâsız oldu, binâenaleyh biz hangi yolu bağlayalım?"*

"Mâdemki ölümün ve fenânın esbâbına nihâyet yokdur, binâenaleyh biz insana müteveccih olan bu nihâyetsiz ölüm sebeblerinin yollarını nasıl bağlayabiliriz ve hangi yolu kapayabiliriz?"

صد دریچه و در سوی مرگ لدیغ می کند اندر گشادن زینغ

3089. *Sokucu ölüm tarafına yüz pencere ve kapı açılmak vaktinde gıcır gıcır ediyor.*

"Ledîğ", "ledğ" masdarından sıfat-ı müşebbehe olup, "sokucu" ma'nâsıdır. "Jîğ jîğ", kapı açılırken çıkan ses ki, "gıcır" denir. Ya'ni, "Sokucu ve elem verici olan ölüm tarafına hastalıkların ve türlü türlü kazâların pencere ve kapıları açılmak esnâsında gıcır gıcır eder; ve ölümün o kapılardan ve pencerelerden geldiği anlaşılır."

زینغ زینغ تلخ آن درهای مرگ نشنود گوش حریص از حرص برگ

3090. *O ölüm kapılarının acı gıcırtısını, harîsin kulağı hurs-ı bergden nâsî işitmez.*
[3104]

"Berg", burada mühimmât ve levâzımât-ı dünyeviyye ma'nâsıdır. Ya'ni, "Harîsin kulağı mühimmât ve levâzımât-ı dünyeviyye hürsından dolayı ölüm kapılarının acı gıcırtılarını işitmez." Bu kapı gıcırtılarından birisi de saçların ve sakalların ağarmasıdır. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) Risâletpenâh (s.a.v.) Efendimiz'e عظمیٰ یا رسول الله Ya'ni "Yâ Resûlallah! Bana va'z ü nasihat buyur" dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz dahi, عظمیٰ یا عمر ya'ni, "Yâ Ömer, vâiz olarak sana ölüm yeter!" buyurdu. Cenâb-ı Ömer kapısına bir adam ta'yîn etti. Her gün yüksek sadâ ile kendisine bu hadîs-i şerîfi ihtâr ederlerdi. Vaktâki saçına ve sakalına ak düştü, münâdiye izin verip, "Artık hâcet kalmadı. Saçım sakalım dahi bana ölümü ihtâr etmektedir" buyurdu. Ve Cenâb-ı Pîr efendimiz bir gazellerinde şöyle buyururlar:

موی سیه کردی سفید جاسوس مرگ آمد بدید گشت زدنی نا امید ای دل دمی بیدار شو

"Kara saç beyaz yaptın, ölüm câsusı zâhir oldu. Dünyâdan nâ-ümîd oldun, ey gönül bir dem uyan!"

از سوی تن دردها بانگ در ست و ز سوی خصمان جفا بانگ در ست

3091. *Ten tarafından olan derdler kapının sesidir. Hasımlar tarafından olan cefâ da kapının sesidir.*

Cisim tarafından zâhir olan ağnlar ve hastalıklar ölüm kapısının açılması-
nın sesidir; ve keza senin canının hasmı olan kimselerin sana yaptığı ezâ ve
cefâ dahi yine o kapının sesi ve gıcırmasıdır."

جان و سر بر خوان دمی فهرست طب نار علتها نظر کن ملتبه

3092. *Ey cân ü ser! Bir dem tıbbın fihristini oku! Parlayan akılların ateşine nazar et!*

"Cân ü ser", sâmi'lere hitâbdır. "Ey" harf-i nidâsı mahzûfdur. Ya'ni, "Ey sözü müdrîk olan rûh ve dimâğ" demek olur. "Mültehib", "parlayan ve alev saçan." Ya'ni, "Ey sözü müdrîk olan can ve baş sâhibi kimse! Bir dem tıb ki-tâblarının fihristini oku da, cism-i insânide parlayan ve alev saçan hastalıklar-ı gör ve onların ateşine nazar et!" Hind nüshalarında "cân ü ser" yerine "ey püser" vâki' olmuştur.

هین برو بر خوان کتاب طب را تا شمار ریک بینی رنجها

3093. *Agâh ol, git tıb kitabını oku! Tâ ki kumlar sayısınca marazlar göresin.*

ز آن همه غرّها در این خانه رهست هر دو گامی پر ز کژدمها چہست

3094. *Bütün o kahlbelerden bu eve yol vardır; her yer iki adında akreblerden dolu kuyu vardır.*

"Gar", Fârisî'de kahpe ve fâhişe demektir. Hastalıklar "fâhişe"ye teşbîh buyurulmuştur. Vech-i şebek budur ki, fâhişeler bir eve girmeye yol bulurlarsa o ev halkını ifsâd ederler. Hastalıklar da cisim evine girdiği vakit o cismi ifsâd ederler. Ya'ni, "Her biri bir fâhişe mesâbesinde olan bütün o marazlardan bu vücûd-i beşer hânesine yol vardır. Bu hayât-ı dünyevinin her bir iki adında akreblere müşâbih olan mikroplarla dolu kuyu vardır. Nitekim bu mikroplara III. cildin 26 numarasına müsâdif olan,

ذرها دیدم دهانشان جمله باز گر بگویم خوردشان گردد دراز

[*"Zerreler gördüm ağızları hep açık; eğer onların yemeğini söylersem uzun olur"*]

beyt-i şerîfinde işâret buyurulmuş idi.

باد تند ست و چراغم ابری زو بگیرام چراغ دیگری

3095. *"Rüzgâr sertdir ve benim çerâğım bir ebterdir; ondan diğer bir çerâğ tutturayım!"*

Bu beyt-i şerîf şâhın lîsânındandır. "Kazâ-yı ilâhî rûzgâr sertdir ve benim çerağım ve mumum ise sonsuz ve devamsızdır. Onu bu rûzgâr söndürmezden evvel ondan diğeri bir çerağ yakayım!" "Ebter", lügatde kuyruğu kesik hayvan ve sonunda oğlu ve kızı olmayan insan ve öldükden sonra adı yâd olunacak hayrı ve ihsânı olmayan kimse ma'nâsındır. Burada ikinci ve üçüncü ma'nâlar münâsibdir. "Diğeri bir çerağ yakmak"dan murâd, şâhın oğlunun zürriyetidir.

تا بود کز هر دو يك كافى شود گر به باد آن يك چراغ از جا رود

3096. "Tâ ola ki, her ikiden birisi kâfî ola! Eğer rûzgâr ile o bir çerağ yerinden giderse."

"Eğer kazâ-yı ilâhî ile gelecek olan ölüm rûzgârı, biri oğluma ve diğeri oğlumun oğlundan âriyet olan iki çerağdan birini söndürürse, belki birisi kalır." Hind nüshalarında "kâfî" yerine "vâfî" muharredir.

همچو عارف کز تن ناقص چراغ شمع دل افروخت از بهر فراغ

3097. Ârif gibi ki, nâkıs çerağ olan tenden, ferâğ için gönül şem'ini parlattı.

Bu beyt-i şerîf Cenâb-ı Pîr tarafındandır. Ya'ni, "Şâhın maksadı zâhirde ârifin kaskına benzedi. Zîrâ ârif, nâkıs ve zevâlê mahkûm olan cisim çerağından ferâğat için gönül şem'ini yaktı ve fânî olan rûh-i hayvânîye karşı lâkayd kalıp bâkî olan rûh-i insânîyi nûr-i maârif ile parlattı."

تا که روزی این بمیرد ناگهان پیش چشم خود نهد او شمع جان

3098. Tâ ki bir gün bu ansızın sönerse, o kendi gözünün önüne can şem'ini koyar!

Tâ ki bir gün bu rûh-i hayvânî çerağı ölüm sebebiyle ansızın sönerse, o ârif kendi cism-i berzahîsinin gözü önüne parl parl parlayan rûh-i insânî şem'ini koyar!

او نکرد این فهم پس داد از غرر شمع فانی را به فانی دگر

3099. O bunu fehîm etmedi; binâenaleyh "garer" cihetinden fânî olan şem'ini diğeri fânîye verdi.

"Garer", lügatde mestûrî'l-âkıbe olan ve sonu ma'lûm olmayan demektir; ve fıkıh istulâhında, denizdeki balığın ve havadaki kuşun bey'i gibi bey-i gâib

ma'nâsınadır. Ya'ni, "Halbuki o zavallı şâh, ârifler gibi sönecek bir çerâğın yerine diğer bir çerâğ yakma lüzûmunu idrâk etti ise de, yakılacak çerâğın nev'ini ta'yîn edemedi; ve onların çerâğ yakmak husûsundaki kasdlarının bâ-tununu anlayamadı. Binâenaleyh, fânî ve âkubeti meçhûl olan oğlunun yerine, yine fânî ve âkubeti meçhûl olan onun oğlunu ikâme etmeye kasd etti."

عروس آوردن پادشاه فرزند خود را از خوف انقطاع نسل

İnkıtâ'-i nesil korkusundan nâşi pâdişahın kendi oğluna gelin getirmesi

پس عروسی خواست باید بهر او تا نماید زین تزوج نسل او

3100. *Böyle olunca onun için bir gelin istemek lâzım, tâ ki bu tezevvüden*
[3113] *onun nesli görünsün!*

Pâdişâh kendi kendine dedi ki: "Mâdemki oğlumun âkubeti meçhûldür, ona bir gelin alıp evlendirmek lâzımdır, tâ ki bu tezevvüden onun nesli bu âlemde görülsün." Hind nüshalarında "tâ nümâyed" yerine "tâ bemând" vâ-kî'dir. "Tâ ki, bu tezevvüden onun nesli kalsın!" demek olur.

گر رود سوی فنا این باز باز فرخ او گردد ز بعد باز باز

3101. *"Eğer bu doğan fenâ tarafına giderse dahi, onun yavrusu doğandan son-ra doğan olur."*

Birinci mısırânın nihayetindeki "bâz", "dahi" ma'nâsına olan edatdır. İkinci mısırâ'nın nihayetindeki "bâz"ların ikisi de "doğan kuşu" demektir. *ز بعد باز* terkib-i izâfîdir. Ya'ni, "Doğan kuşu gibi olan benim oğlum, ölüm sebebiyle fenâ tarafına giderse dahi, onun yavrusu bu doğan gibi olan oğlumdan son-ra büyüyüp doğan olur."

صورت این باز گر ز اینجا رود معنی او در ولد باقی بود

3102. *"Bu doğanın sûreti eğer buradan giderse, onun ma'nâsı veledde bâkî olur."*

Ya'ni, "Bu doğan mesâbesinde olan oğlumun sûreti ölüm sebebiyle bu dünyâ yüzünden gâib olup giderse onun ma'nâsı ve bâtını kendi oğlunda bâ-kî kalır."

مصطفیٰ کہ اَلْوَلَدُ سِرِّ اَبِيْهِ

بهر این فرمود آن شاه نییہ

3103. O nebîh olan şâh ki, Mustafâ'dır. Bunun için اَلْوَلَدُ سِرِّ اَبِيْهِ ["Çocuk babasının sırrıdır"] buyurdu.

"Nebîh", uyanıklık ve şân ve şeref ve şöhet ma'nâsına olan "nebâher"den sıfat-ı müşebbehedir; "âgâh ve uyanık ve şerif ve meşhûr" demek olur. اَلْوَلَدُ سِرِّ اَبِيْهِ Ya'ni "Çocuk babasının sırrıdır" hadis-i şerîfdir. Ya'ni "Oğul, babanın ma'nâsı ve bâtını olduğu için her şeyin hakikatinden haberdâr ve âgâh olan şâh ki, Mustafâ (a.s.v.)dır, "Çocuk babasının sırrıdır" buyurdu.

Ma'lûm olsun ki, bu hadis-i şerîfin tefsîri husûsunda ulemânın muhtelif akvâli vardır. Burada onların zikri uzundur. En musîbi budur ki: "Çocuğun hayâtı babasının vücûdundan tekevvün eder. Zîrâ, fennen sâbitdir ki, nutfede bir takım huveynât vardır. Çocuğun aslı bu hayvancıklardan birisidir. Ana rahminde tıbben ma'lûm olan birtakım istihâlâtı geçirip insan yavrusu şeklini iktisâb eder. Çocuk insâniyetde babasının misli ve nazîridir; ve kable'z-zuhûr babasının vücûdunda mahfî olup onun bâtını ve sırrıdır. Bu nutfede ana rahmine dökülürken kadının nazarı ve erkeğin tahayyülâtı çocuğun hilkatı üzerinde mües-sirdir. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî efendimiz *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinin 188. bâbında şöyle buyururlar: "İnde'l-cimâ' kadın bir sûrete nazar ettikde veyâhud inde'l-vikâ' ve'l-inzâl erkek bir sûreti tahayyül eyledikde çocuk tahayyül olunan sûretin hulku üzerine olur. Bunun için hükemâ inde'l-cimâ' erkek ile kadın o sûrete nazar etmek üzere, emâkinde ekâbir-i hükemâdan fuzalânın sûretlerini tasvîr ile emrederler. Zîrâ hayâlde müntabî olan şey tabiatda te'sîr eder. İmdi o sûret üzerine olan bu kuvve-i hayâliyye sudan tekevvün eden veledde zâhir olur ve bu, ilm-i tabiatda bir sırr-ı acıbdır."

می‌پاموزند طفلان را حَرَفْ

بهر این معنی همه خلق از شَغَفْ

3104. Bu ma'nâ için bütûn halk, fart-ı muhabbetlerinden nâşî çocuklara san'atlarını öğretirler.

"Şeğaf", lügatde "gışa-yı kalbe vurmak ve dokunmak" ma'nâsınadır. "Aşk ve muhabbet istilâ ederek kalbi üstünden bürümek" ma'nâsında kullanılır ki, fart-ı muhabbetden kinâyedir. "Hîref", "sanat" ma'nâsına olan "hir-

fet" in cem'idir. Ya'ni, "Çocuk babasının sırrı olduğu ma'nâsından dolayı bütün halk, fart-ı muhabbetlerinden kendi sırları olan çocuklara bildikleri her şeyi ve san'atlarını öğretirler; ve hiç kimseye öğretmek istemedikleri ma'rifeti çocuklarına ibzâl ederler."

تا بماند آن معانی در جهان چون شود آن قالب ایشان نهان
3105. *Tâ ki onların o kalıbı nihân olduğu vakit, o ma'nâlar cihânda kalsın!*

Tâ ki babaların o cism-i unsurleri ölüm sebebiyle toprak altında inhilâl edip gözlerden nihan olduğu vakit, kendilerinde olan ma'nâlar, oğullanna intikâl etmek sûretiyle cihânda müteselsilen bâkî kalsın!

حق بحکمت حرصشان داده ست جد بهر رشد هر صغیر مستعد
3106. *Her müstaid olan sagîrin rûşdü için Hak hikmetle onların hursına cidd vermişdir.*

Her isti'dâdı olan çocuğun doğru yola gitmesi için Hak Teâlâ hikmeti sebebiyle babaların o çocuklara ta'lûm hursına cidd vermişdir. Bu hırslarının tatmîni için son dercede sa'y ederler.

من هم از بهر دوام نسل خویش جفت خواهم پور خود را خوب کیش
3107. *"Ben dahi kendi neslimin devâmı için kendi oğluma güzel mezhebli eş isterim."*

دختری خواهم ز نسل صالحی نی ز نسل پادشاهی طالحی
3108. *"Bir sâlihın neslinden bir kız isterim. Bir tâlîh olan azîm pâdişâhın neslinden değil!"*

"Tâlîh", fenâ ve fâsık kimse; "pâdişâhî"deki "yâ" yâ-i ta'zîmdir. Ya'ni, "Ben alacağım kızı iyi bir adamın neslinden intihâb etmek isterim. Kuvvet-i zâhire sâhibi ve fakat fenâ ve fâsık olan bir pâdişâhın kızını oğluma almak istemem!"

شاه خود این صالحست آزاده اوست نه اسیر حرص فرجست و گلوست
3109. *Şâh muhakkak bu sâlihdir, âzâde odur. Fercin ve boğazın esîri değildir.*

"Ferc", hem erkeğin ve hem de kadının âlet-i tenâsülüne derler. Ya'ni, "Asıl şâh bu sâlih olan kimsedir. Böyle bir kimse nefsinin bağlarından kurtu-

lup hür olmuştur. Kendi âlet-i tenâsülünün ve boğazının esîri değildir." Zîrâ zevk-i tenâsül ve taâm kişinin en büyük bağlarından. Her bir fenâlık bu zevklerin istihşâli ve maksadıyla itikâb olunur.

مر اسیران را لقب کردند شاه عکس چون کافور نام آن سیاه

3110. *O zencinin adı aksine "Kâfûr" olduğu gibi, esirlere "şâh" lakabını yaptılar.*
[3123]

"Halk, lakabı ve ismi ters koyarlar. Meselâ kapkara olan bir zenci köleye bembeyaz olan "Kâfûr" ismini takarlar. Bunun gibi sîfât-ı nefsânîyyesinin esîri olan adamlar da aksine hürriyet tasavvur edip "şâh" lakabını verirler."

شد مفازه بادیه خونخوار نام نیک بخت آن پیس را گویند عام

3111. *"Hunhâr" olan bâdiyenin adı "mefâze" oldu. Avâm o "pîs"e "nîk-bahî" derler.*

"Pîs", "baras" dedikleri bir illetin ismidir ki, cisim bu illet sebebiyle alaca bir hâle gelir; ve hasîs ve rezîl adamdan kinâye olarak kullanılır. Murdar ma'nâsında Türkçe'ye nakledilmiştir (*Burhân*). "Mefâze", necât mahalli demektir. Ya'ni, "Mefâze, necât mahalli demek olduğu halde halk, insanların ölümlerine sebep olan korkunç sahrâya tersine olarak bu ismi koydular. Bunun gibi avâm dahi o hasîs ve rezîl olan kimseye iyi tali'li ve sâhib-i devlet derler."

بر اسیر شهوت و خشم و امل بر نوشته میر یا صدر اجل

3112. *Şehvetin ve gazabın ve emelin esîrine "Bey" yâhud "Sadr-ı ecell" yazmışdır.*

Avâm nefsinin kötü sıfatlarına esîr olan bir kimseye hitâben yazdığı arîzâda "Bey" yâhud "Sadr-ı a'zâm" lakablarını kullanır. Bunlar ise onun hâline nisbetle ters şeylerdir." "Sadr"ın müteaddid ma'nâları vardır. Burada, "bey, büyük rütbe ve mansıbı hâiz olan kimse" demektir.

آن اسیران اجل را عام داد نام امیران اجل اندر بلاد

3113. *O ecelin esîrlere avâm beldelerde "ecell olan beyler" nâmını verdi.*

Velhâsıl hakîkat-i hâlden gâfil ve zevâhire nâzır olan avâm, o ecelin ve ölümün esîrlere, şehirlerde tersine olarak "âli beyler" nâmını verdi.

- صدر خوانندش که در صف نعال جان او پستست یعنی جاه و مال
3114. Ona "sâdr" ta'bir ederler ki, saff-ı niâlde, ya'ni câh ve maldan onun canı süflüdür.

"Saff-ı niâl", ayakkabı çıkardıkları yerdir ki, "kapı önü" demektir; "câh" mansıb-ı dünyevî ve "câh ü mâl", saff-ı niâlin tefsîridir. Ya'ni, "Halk öyle bir kimseye büyük mansıb sâhibi ta'bir ederler ki, o kimsenin hayâtı âlem-i ma'nâya ve hakîkate nisbetle pâbuşluk ve kapı dibi mesâbesinde olan câh ve maldan bağlanıp süflî bir hâle gelmiştir." Hind nüshalarında جان او پستست yerine جان او بسته است vâki'dir. "Onun canı saff-ı niâlde bağlanmışdır" demek olur.

اختیار کردن پادشاه دختر درویش زاهدی را جهت پسر و اعتراض
کردن اهل پرده و تنگ داشتن ایشان از پیوندی درویش

Pâdişâhın oğlu için fakîr bir zâhidin kızını intihâb etmesi ve ehl-i perdenin i'tirâzı ve onların fakîre ittisâlden arlanması

"Ehl-i perde"den murâd, sarayın muhadderâtı olan kadınlardır.

- شاه چون با زاهدی خویشی گزید این خبر در گوش خاتونان رسید
3115. Vaktâki şâh bir zâhid ile karâbet ihtiyâr etti, bu haber hâtunların kulağına erişti.

"Şâhın oğluna fakîr bir zâhidin kızını alacağı haberini sarayın kadınları duydu." "Hâtûn", Türkçe'de kibar kadınlara verilen elkâbdır. "Kadın" kelimesi bundan muharrefdir.

- مادر شه زاده گفت از نقص عقل شرط کفویت بود در عقل و نقل
3116. Şehzâdenin anası aklının eksikliğinden nâşi dedi: "Aklılda ve nakilde küfviyyet şartdır!"

"Küfviyyet", "kefâet", hasebde ve nesebde ve mâl ve câhda ve bilcümle umûrda müsâvât demektir. "Nakıl"den murâd, ahkâm-ı fikihiyyedir. Zîrâ

ahkâm-ı fıkhiyyede "kefâet", akd-i nikâhın şartındandır. Eğer küfviyet olmaksızın nikâh akd edilmiş olsa münâkihlerden birinin velisi hâkime mürâcaatla nikâhı fesh ettirebilir. Çünkü aralarında küfviyet bulunmayan zevce ve zevce arasında hüsn-i imtizâc olamayacağı aklen dahi sâbitdir; ve akl-ı maâşın hükmü budur. Fakat hakîkate nâzır olan akl-ı maâd sâhipleri indinde hükm-i kefâet başkadır. Onların nazarı hüsn-i ahlâkadır. Zâhirde kibâr ve büyük âileye mensûb ve servet ü sâ mân sâhibi bulunan bir kimse tab'an denî ve rezil olmak i'tibârıyla ahlâk-ı fâzile sâhibi olan bir fakîr ile müsâvî olmaz. Bu fakîrin seviyesi ondan yüksektir. Ve mâlûmdur ki, akl-ı maâş, akl-ı maâda nisbeten nâkısıdır. Çünkü akl-ı maâş her şeyin zâhirini görür, bâtinâ nûfûz edemez. Akl-ı maâd ise her şeyin âkibetini teemmül eder. İmdi kadınların nazarı zâhire ve âlâyîş-i dünyeviyyeye ma'tûf olduğundan akılları akl-ı maâşdır. Akılları bu mertebede olan erkekler dahi kadın hükmündedirler. Binâenaleyh bu gibiler nâkısı'l-akldırlar. Şehzâdenin anası dahi söylediği sözleri bu nâkıs olan akl-ı maâş ölçüsü ile söyledi.

توز شمع و بخل خواهی و ز دغا تا بیندی پور ما را بر گدا

3117. "Sen şuhh ve buhliden ve zekâvelden bizim oğlumuzu bir dilenciye akd etmek istersin!"

"Şuhh", hırsa mukârin olan "buhl"; "buhl", nâkeslik edip imsâk etmekdir ki, keremin zıddıdır. "Dehâ", zekâvet ve zarâfet demektir ki, burada felsefe-i fikriyye ile vâki' olan zekâvet ve zarâfet murâd olunur. Ya'ni, "Şehzâdenin anası sözüne devam edip şâha dedi ki: "Sen hırsa mukarin olan buhlünden ve nâkeslik yüzünden malını imsâkinden ve birtakım felsefe-i fikriyye ile zarâfet göstererek bu buhlünü setr etmeden dolayı bizim oğlumuzu bir dilenciye bağlamak ve akd etmek istiyorsun!"

گفت صالح را گدا گفتن خطاست کو غنی القلب از داد خداست

3118. Dedi: "Sâlihe dilenci demek hatâdır. Zîrâ Hakk'ın ihsânından kalbi zengindir."

Şâh zevcesine hitâben ve cevâben dedi: "Salâh-ı hâl sâhibi olan bir kimseye dilenci demek hatâdır. Böyle bir kimsenin kalbi Hakk'ın ihsânından zengindir." Zîrâ zenginlik, mal çokluğu ile değildir. Meselâ yüz bin lirası olan kimse elli bin liraya avuç açan bir dilencidir. Fakat cebinde bir lirası olup, kâinâtın servet ü sâ mânından müstağni yaşayan bir kimse hakîkatde zengin-

dir. Nitekim hadis-i şerîfde: ليس الغنى عن كثرة العرض اما الغنى غنى النفس Ya'ni, "Zengin, eşyânın çokluğundan zengin değildir. Zengin ancak nefsi ve zâtı zengin olan kimsedir." Zîrâ mal çokluğundan olan zenginlik gınâ-yı ânzîdir ve kalb zenginliği gınâ-yı zâtîdir. Gınâ-yı ânzî, ma'rûz-i zevâldır. Gınâ-yı zâtî şahsın nefsinden aslâ münfekk değildir. İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû) efendimiz dahi nazmen şöyle buyururlar.

غنى كل من يقنع

فقير كل ذى حرص

"Her bir hırs sâhibi fakirdir. Kanâat eden her bir kimse de zengindir."

نه از لایمی و کسل همچون گدا

در قناعت می گریزد از تقی

3119. "Takvâdan dolayı kanâata kaçır; dilenci gibi alçaklıktan ve tembellikten değil.

"Tukâ", perhîz etmek ve sakınmak ve korkmaktır; "kesel", tembellik ve gevşeklik; "leimî", bahillik ve alçaklık demektir. Ya'ni, "Sâlih olan kimsenin fakrı kanâatındendir. Yoksa dilenciler gibi tabiat alçaklığı ve tembellik yüzünden değildir; ve kanâatı ihtiyâr etmesi de onun haramdan ve şübheli lokmadan perhîz etmesinden ve sakınmasındandır."

آن ز فقر و قلت دونان جداس

قلتی کان از قناعت وز تقاس

3120. [3133] Bir killet ki, o kanâatdan ve takvâdandır, o alçakların fakr ve killetinden ayırdır.

"Kanâat ve perhîz etmek cinsinden olan fakr ve killet, o alçak ve tembel dilencilerin fakr ve killetleri cinsinden değildir." Zîrâ o tembel dilencilerin iftikân ve ihtiyâcı halkadır. Fakat perhîz eden ve kanâatkâr olan fakirlerin iftikân ve ihtiyâcı, ancak Hakk'adır. Resûl-i Ekrem Efendimiz, يا'ni, "Fakirlik benim fahmımdır" hadis-i şerîflerinde iftihâr buyurdıkları fakirlik ancak bu nevi' fakirliktir. Yoksa halkın keselerine göz diken ve ashâb-ı sa'yin tufeylisi olarak yaşayan tembellerin fakirliği iftihâr olunacak bir şey değildir. Velhâsıl bu tâifenin fakrı, وَاللَّهِ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ (Fâtûr 35/15) ya'ni, "Allah Teâlâ zengindir ve siz ise Allah'a muhtaçlarsınız" âyet-i kerîmesinde beyan buyurulan fakrdır. Binâenaleyh böyle perhîzkâr ve kanâatkâr olan zevât-ı muhteremenin ellerine binlerce lira geçse aslâ saklamayıp derhâl erbâb-ı ihtiyâca dağıtırlar. Nitekim Ferîdun ibn Ahmed Sipehsâlâr (k.s.) yazdığı Menâkub'da Cenâb-ı Pîr efendimizin fakırlarını şöyle tasvîr buyurur:

"Hz. Pîr efendimize selâtün ve ümerâ esbâb-ı maîşet için birçok para gönderdikleri halde o hazret onları, ba'zan Şeyh Salâhaddîn Zerkûb-i Konevî ve bâzan da Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerinin evlerine gönderirler ve kendi hâne-i saâdeti için bir pâre alıkoymaz idi. Ancak şiddet-i zarûret hâsıl olup da büyük mahdûmları Sultan Veled (k.s.) hazretleri ricâ ederse onlara cüz'î bir şey verirler idi. Evlerinde tekellûf ile yemek pişdiği gün ev halkına gücenirler ve yiyecek az olduğu gün onlara iltifât ederek, "Bugün bu ev sâhiplerinin alınlarında nûr-i fakr lemeân ediyor!" derler ve dâimâ fakr ile iftihâr ederler idi."

حبه آن گر یابد سر نهی وین ز گنج زر به همت می جهی

3121. Eğer o, bir habbeyi bulursa baş koyar; bu ise altın hazînesinden himmetle sıçar.

"Habbe", burada eski zaman paralarından olan bir dînârın yirmi dört parçasından bir parçası demektir; ve kıymeti lâ-şeydir. Ya'nî, "O tembel dilenci bir habbeyi bulursa ona baş koyar ve secde ve serfûrû' eder. Fakat, perhîz-kâr olan zât-ı muhterem ise himmetinin yüksek olması sebebiyle altın hazînesi kendisine verilse sıçar ve aslâ ona iltifât etmez."

شه که او از حرص قصد هر حرام می کند او را گدا گوید همام

3122. Şâh ki, o hürsdan nâşi her haramın kasdını eder, hümâm ona "dilenci" der.

"Hümâm", himmeti azîm olan kimse demektir. Ya'nî, "Her haram olan malı toplamaya-kasdeden kimse, sûretde şâh ve hükümdâr bile olsa, himmeti azîm olan ekâbir-i dîn o hükümdara "dilenci" nazarıyla bakar."

گفت کو شهر و قلاع او را جهیز یا نثار گوهر و دینار ریز

3123. Dedi: "Onun için cihaz olarak şehir ve kaleler, yâhud gevher saçmak ve altın dökücülük hani?"

Şâh oğluna bir fakîr kızı almak istemeyen nâkısı'l-akl haremine bu sözleri söyledikten sonra haremi ona cevâben dedi: "Peki ama kızın cihâzı olmak lâzımdır. Cihâz olarak bizim oğlumuza verilmesi lâzım gelen şehirler ve kaleler nerede? Yâhud oğlumuzun şân ve şerefine lâıyk bir sûretde bastığı yerlere saçılacak cevherler hani? Ve altın saçılık bu kızın âilesi için mümkün mi?"

گفت رو هر که غم دین بر گزید باقی غمها خدا از وی برید

3124. Dedi: "Gül! Her kim ki, dîn gamını ihtiyâr etti, gamların bâkîsini Hak ondan kesti."

Bu beyt-i şerîfde, *يا'ني، "Kim gam-larını bir gam yaparsa Allah Teâlâ onun bütün gamlarına kifâyet eder" ha-dîs-i şerîfine işâret buyrulur. "Gamlar"dan murâd, icâbât-ı beşeriyye olarak fıkdanı gama ve hüzne sebep olan ahvâl-i dünyeviyye ve uhreviyyedir. "Bir gam"dan murâd dahi, "dîn gamı"dır. Ya'ni, "Dîn gamını ihtiyâr eden kimse-den Allah Teâlâ hazretleri sâir gamları izâle eder."* Beyit:

Gam değildir gide dünyâ kala dîn

Gam odur ki kala dünyâ gide dîn

غالب آمد شاه دادش دختری از نژاد صالح خوش گوهری

3125. *Şâh gâlib geldi. Bir latîf cevherli sâlihîn aslından ona bir kız verdi.*

"Şâh zevcestiyle böyle birtakım münâkaşalardan sonra ona gâlib geldi. Cevheri ve tıynetî latîf olan bir sâlih âdemin neslinden oğluna bir kız verdi." Hind nüshalannda "dâdeş" yerine "bested" yazılmışdır, "bir kız aldı" demek olur.

در ملاحت خود نظیر خود نداشت چهره اش تابانتر از خورشید چاشت

3126. *Melâhatda ise, hendi nazîrini tutmadı. Onun çehresi kuşluk güneşin-den daha parlak idi.*

Bu sâlih adamın kızının güzelliğe nazîri yok idi. Yüzü güneşin kuşluk vaktindeki parlaklığından daha parlak idi.

حسن دختر این خصالش آن چنان کز نکویی می نگنجد در بیان

3127. *Kızın güzelliği bu idi. Onun ahlâkı iyilikden öyle idi ki, beyâna sığmaz.*

صید دین کن تا رسد اندر تیغ حسن و مال و جاه و بخت متفع

3128. *Dîni sayd et, tâ ki hüsn ve mâl ve câh ve intifâ' olunan baht teba' da erişsin!*

"Teba'", uyan ve birinin arkasından gelen kimse. Ya'ni, "Sen evvelâ dîni sayd et ve onu elde et! Güzellik ve mâl ve câh ve kendisiyle intifâ' olunan baht ve saâdet ârkadan gelir." Bu beytî şerîfde, *ينكح المرأة لمالها ولجمالها ولدينها فأغفر* ya'ni, "Kadın malı ve cemâli ve dîni için nikâh olunur. İmdi dîn sâ-hibi zaferyâb olur" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Nikâh husûsunda ev-velâ dîn kaydını nazar-ı i'tibâre alan kimse Cenâb-ı Hakk'ın lutfuyla mâl ve

cemâl sâhibi olan kadını bulmaya da muvaffak olur; ve kezâ dîn kaydında olan kimsenin mâl ve rızk-ı vâsi' ve mansıb ayağına gelir. Nitekim âyet-i kerîmede, وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ (Talak, 65/2-3) ya'ni, "Kim ki Allah Teâlâ'dan korkarsa, emrini tutup nehyinden ictinâb ederse, onun için bir mahreç kılar ve onu hesâb etmediği cihetden irzâk eder" bu-yurulur.

آخرت قطار اشتر دان بملک در تبع دنیا ش هم چون پشم و پشک

3129. *Âhireti mülk ile deve katarı bil; dünyâ ona teba'da yün ve gübre gibidir!*

Âhireti mülk ile mahmûl deve katarı mesâbesinde bil! O deve katarı senin olunca onun hâmil olduğu mal ve mülk dahi senin olur; ve dünyâ bu yüklü katarı tâbî olmakda develerin yünlerine ve gübrelere benzer. Deveye mâlik olan kimse elbet onların yünlerine ve gübrelere de mâlik olur.

پشم بگرینی شتر نبود ترا و بود اشتر چه قیمت پشم را

3130. *Eğer yünü ihtiyâr edersen deve senin olmaz; ve eğer deve olursa yünün ne kıymeti vardır!*

"Eğer devenin yününe kanâat ile iktifa edip deveye mâlik olmakdan sarf-ı nazar edersen kıymetli olan aslı bırakıp kıymetsiz olan fer'i ihtiyâr etmiş olursun; ve eğer asl olan deveyi ihtiyâr edersen yün kendiliğinden senin olur." Binâenaleyh yünün mülkiyetini iktisâb ile uğraşmanın kıymeti kalmaz. İşte dünyâ ile âhiret dahi bu misâle mutabıktır.

جادوی کردن کمپیر کابلی شاهزاده را و گرفته شدن شاهزاده

Kâbilli kocakârının şehzâdeye sihirbazlık etmesi ve
şehzâdenin meftûn olması

Bu sûrh Ankaravî nüshasında münderiç değildir. Fihristde kolaylık olacağı için derc olundu.

چون بر آمد این نکاح آن شاه را با نژاد صالحان بی مرا

3131. *Vaktâki bu nikâh, o şâha i'tirâzsız olan sâlihlerin nesebi ile zâhir oldu.*

"Merâ", cidâl ve i'tiraz demektir. Ya'ni, "Vaktâki oğlunun nikâhı o şâha kazâ-yı ilâhiye i'tirâzı ve hükm-i ilâhî ile cidâli olmayan sâlihlerin nesebin-den bir kız almak sûretiyle zâhir oldu."

Ma'lûm olsun ki, salâh-ı tâm kazâ-yı ilâhiye rızâ iledir. Ahkâm-ı ilâhiyye-den hatırı perîşan olan mü'minler salâh-ı kâmil sâhibi olmadıklarına beyt-i şerîfe "bî-merâ" kaydıyla işâret buyurulmuşdur. Ba'zı nüshalarda "bî-merâ" yerine "evliyâ" ve "bî-rîyâ" yazılmışdır, ma'nâları zâhirdir.

از قضا کمپیر کی جادو که بود عاشق شه زاد با حسن و جود

3132. *Kazâ cihetinden bir kocakarcık hüsünlü ve cûdlu olan şehzâdenin âşığı idi.*

Bu nikâha karar verilmekle berâber bir taraftan da kazâ-yı ilâhi cihetinden bir kocakarcık hüsn ü kerem sâhibi olan şehzâdeye âşık olmuş idi.

جادویی کردش عجوزه کابلی که برد ز آن رشک سحر بابلی

3133. *Kâbilli acûze ona sihir yaptı ki, Bâbil'e mensûb olan sihir ondan reşk götürür.*

"Kâbil", Afganistan'ın pâyitahtı olan bir şehrin ismidir. "Bâbil", Bağdad cihetinde bir şehir-i kadîmın ismidir ki, halkına Hârût ve Mârut tarafından sihir ta'lîm edilmiş idi. "Sîhr-i Bâbilî" sihr-i kâmil ve müessir ma'nâsınadır. Ya'ni, "Kâbil şehrine mensûb olan bir kocakarı şehzâdeye sihir yaptı ki, onun sihri Bâbil şehrine mensûb olan sihirden daha baskın ve müessirdir."

شه بچه شد عاشق کمپیر زشت تا عروس و آن عروسی را بهشت

3134. *Şehzâde o çirkin kocakarının âşığı oldu, hattâ gelini ve dâmatlığını bıraktı.*

"Şeh-beççe", şehzâde; "arûs", hem geline hem de güveyiye denir. "Arûsî", düğün veya dâmatlık ma'nâsınadır. "Hiştên", bırakmak, terk etmek demektir. Ya'ni, "Şehzâde o sihir sebebiyle o çirkin Kâbilli kocakanya âşık oldu. O derecede ki, gelinden ve dâmatlıktan vazgeçti."

يك سیه دیوی و کابولی زنی گشت بر شه زاده ناگه ره زنی

3135. *Kara bir şeytan ve Kâbilli bir kadın, ansızın şehzâdeye bir rehzen oldu.*

İsmâil Ankaravî (k.s.) hazretleri şerhlerinde, "Kâbûl" kelimesi tavuk ve güvercin yumurtlayacak yer ve folluk ma'nâsına olduğunu beyân buyurmuşdur. Fakîr bu kelimeyi yedimde olan lügatlerde aradım bulamadım. Bu ma'nâda "kâbûk" kelimesine tesâdüf ettim. Hind şârihleri ise bu kelimenin aslı "Kâbil" olup, şiirin vezni için "vâv" ziyâde buyurulmuş olduğunu beyân ediyorlar.

آن نود ساله عجوزی گنده کُش نه خرد هشت آن ملک را و نه نُس

3136. *O doksan yaşında ferici kokmuş bir kocakarı, o melikın ne aklını ve ne şuûrünü bıraktı.*

"Nûs", birkaç ma'nâsı vardır, burada "şuûr" ma'nâsı münâsibdir. Bu ma'nâ *Burhân*'da ve *Ferheng-i Cihangîr*'de mündericidir.

تا به سالی بود شه زاده اسیر بوسه جایش نعل کفش گنده پیر

3137. *Bir yıl kadar şehzâde esir oldu. Onun bûse mahallî kokmuş ihtiyârın pabucunun nalçası oldu.*

صحبّت کمپیر او را می درود تاز کاهش نیم جانی مانده بود

3138. *Kocakarının sohbeti onu bıçtı; hattâ eksilmeden bir yarım can kalmış idi.*

"Kâhiş", "kâsten" masdarından ism-i masdar olur; "eksilmek ve zayıflamak" demektir. "Kocakarının yaptığı büyü vâsıtasıyla olan sohbet şehzâdeyi bıçtı ve eritti. Hattâ zayıflıktan şehzâdenin bir yarım canı kalmış idi." "Sohbet"den murâd, muâmele-i cinsiyyedir. Zîrâ bir genç muâmele-i cinsiyenin kesretinden teverrüm dahi edebilir.

دیگران از ضعف وی با درد سر او ز سبکر سحر از خود بی خبر

3139. *Başkaları onun za'fından baş ağrısında idi. O büyüünün sarhoşluğundan kendinden bî-haber idi.*

Ya'ni, şehzâdenin bu zayıf hâlini gören başkaları, ya'ni kendi mensûbları kederli ve başları ağrılı idi. Fakat şehzâde büyüünün verdiği sarhoşluktan nâşî kendinden bî-haber idi.

این جهان بر شاه چون زندان شده این پسر بر گریه شان خندان شده

3140. *Bu cihan şâh üzerine zindan gibi olmuş idi. Bu oğlan ise onların ağla-*
[3153] *masına gülücü olmuş idi.*

شاه بس بیچاره شد در بُرد و مات روز و شب می کرد قربان و زکات

3141. *Şah bürd ve matda çok biçâre oldu. Gündüz ve gece kurban ve zekât ya-*
par idi.

"Bürd", satranç oyunu istilâhından olup, taşların hepsi ölmüş ve "şâh" kalmış olur; ve bu "yanm mat" menzilesindedir. "Mat", bu da satranç istilâhındandır; "şâh"ın mukayyed olması hâlidir. Burada ümitli ve ümitsiz olmakdan kinâyedir. "Şah oğlunun halâsı ümîdi ve ümitsizliği arasında çok biçâre kaldı. Sevk-i ümîd ile gece ve gündüz kurban kesip fukarâya dağıtır ve zekât ve sadaka verir idi."

ز آنکه هر چاره که می کرد آن پدر عشق کمپیرک همی شد بیشتر

3142. *Zîrâ ki, o peder her çâreyi ki yapardı, kocakarıcığazın aşkı daha ziyâde*
olurdu.

Şâh oğlunu büyüden kurtarmak için her ne tedbîre mürâcaat etti ise boşa çıktı. Şehzâde de kocakarıcığazın aşkı daha ziyâde olurdu ve şâh ümitsiz kalırdı.

پس یقین گشتش که مطلق آن سریست چاره او را بعد از این لایه گریست

3143. *Binâenaleyh ona yakîn oldu ki, mutlakâ o bir sırdır; bundan sonra onun*
için çâre lâbegûrlıktır.

Binâenaleyh şâha kanâat ve yakîn geldi ki, oğlunun büyüye tutulmasında mutlakâ bir sır-ı ilâhî vardır. Bunca tedbirin müessir olmamasına bakılırsa bundan sonra Hak Teâlâ'ya münâcâtdan ve yalvarmakdan başka çâre kalmamıştır.

سجده می کرد او که هم فرمان تراست غیر حق بر ملک حق فرمان کراست

3144. *O secde etti, dedi ki: "Yine fermân senindir! Hakk'ın mülkü üzerinde*
Hakk'ın gayrı kimin fermânı vardır?"

Şâh secdeye kapanıp münâcâta başladı ve dedi ki: "Yâ Rab! Biz tedbîre mürâcaat ettik fakat yine fermân senindir. Zîrâ sentin mülkün üzerinde

senden başka kimin emr ü fermânı nâfiz olur?" İkinci mısra' şâh tarafından münâcât cümlesine dâhil olmayıp, Cenab-ı Pîr efendimiz tarafından olmak dahi münâsib olur.

لیکن این مسکین همی سوزد چو عود دست گیرش ای رحیم و ای ودود

3145. "Fakat bu miskin öd gibi yanıyor. Ey Rahîm ve ey Vedûd! Onun eli-
ni tut!"

Ya'ni, "Yâ Rab! Bu miskin oğlum, büyü ateşi içinde öd ağacı gibi yanıyor. Ey rahmet-i hâssa sâhibi ve ey kullanna Vedûd olan Allâhım! O biçârenin eli-
ni tut, bu belâdan kurtar!"

تا ز یارب یا رب و افغان شاه ساحر استاد پیش آمد ز راه

3146. Nihâyet şâhın "Yâ Rab! Yâ Rab!" indan ve efgânından bir üstâd sâ-
hir yoldan onun önüne geldi.

Nihâyet şâhın "Yâ Rab! Yâ Rab!" diye vâkı' olan münâcâtundan ve efgânından rahmet-i ilâhî cûş ü hurûşa geldi ve bir seyyah zühür etti ki, mâ-
hir bir sihîrbaz idi.

مستجاب شدن دعای پادشاه در خلاص فرزندش از این جادوی کابلی

Bu Kâbilli sihîrbazdan oğlunun halâsı hakkında
pâdisâhın duâsının müstecâb olması

او شنیده بود از دور این خبر که اسیر پیره زن گشت این پسر

3147. O uzakdan bu haberi işitmiş idi ki, bu oğlan kocakarının esîri oldu.

Ya'ni, seyyah olan o sihîrbaz bu şehzâdenin sihir vâsıtasıyla bir kocaka-
rının esîri ve âşığı olduğu haberini uzakdan işitmiş idi.

کان عجزه بود اندر جادویی بی نظیر و ایمن از مثل و دوی

3148. Zîrâ, o acûze sihîrbazlıkda nazîrsiz ve misilden ve ikilikden emîn idi.

"İmin", "âmin" kelimesinin imâle olunmuşudur. "Düvî", ikilik ma'nâsına-dır. Ya'ni "O Kâbilli kocakannın sihribazlıkda nazîri yok idi ve kendisi de ken-disinin misli olmadığından ve sihribazlıkda kendisinin bir ikincisi bulunmadı-ğundan emîn idi."

دست بر بالای دستت ای فتی در فن و در زور تا دست خدا

3149. *Ey delikanlı, fende ve kuvvette Hudâ'nın eline kadar el el üstünde-dir!*

"Dest", kelimesinin elden başka diğer ma'nâları da vardır; burada "kudret" demektir. "Fen", burada ilme müstenid olan san'at demektir ki, bundan kuvvet-i mâneviyye murâd buyrulur. "Zûr", kuvvet-i maddiyyedir. Bu beyt-i şerîf Cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından irşâden beyân buyrulur. Ya'ni, "Ey genç sâlik, sakın bildiklerine ve kudret-i maddiyyene mağrûr olma! Zîrâ, gerek kuvvet-i ma'nevîyyede ve gerek kuvvet-i maddiyyede kudret-i ilâhiyye mertebesine kadar kudret kudret üstündedir. Nitekim bu ma'nâ, وَقَوْفُ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٍ (Yûsuf, 12/76) Ya'ni, "Her bir ilim sâhibinin üstünde bir alîm vardır" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulmuşdur.

متهای دستها دست خداست بحر بی شک متهای سیلهاست

3150. *Ellerin mûntehâsı Hudâ'nın elidir. Şübhesiz deniz sellerin mûntehâsıdır.*

Kudretlerin mûntehâsı Hudâ'nın kudretidir ve Hakk'ın kudretinin üstün-de başka kudret yoktur. Zîrâ mezâhirde zâhir olan kudret, Hakk'ın sıfat-ı kudretinin pertevidir. Binâenaleyh, bu pertev ve aks mezâhirin fenâsından sonra yine Hakk'ın deryâ-yı kudretine rücû' eder. Nitekim deniz sellerin nihâyetidir ve sellerin hepsi denize akıp orada deryâyâ mûnkalib olur. Nitekim âyet-i kerîmelerde, وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ (Zuhrûf, 43/14) Ya'ni, "Biz Rabbimize mûnkalib oluruz" ve kezâ, وَأَن إِلَى رَبِّكَ الْمَتَى (Necm, 53/42) Ya'ni, "Mezâhirin mûntehâsı Rabb'inedir!" buyrulur.

هم از و گیرند مایه ابرها هم بدو باشد نهایت سیل را

3151. *Bulutlar dahi ondan mâye tutarlar; selin nihâyeti de ona olur.*

"Havadaki bulutların mâyesi ve aslı denizden tebahhur eden sudur. Sonra yağmur hâlinde arza düşüp sel olur ve seller nihâyet yine denize akarlar."

Vücûd-i eşyâ ve mezâhir dahi bu misâle mutâbıktır. Vücûd-i hakîkî Hakk'ın'dır. Bu vücûdât-ı izâfîye kendi varlıklarını Hakk'ın varlığından iktisâb ederler. Sonra fânî olup kendi mâyeleri ve asılları olan Hakk'ın varlığına gidip orada yok olurlar ve deryâ-yı vücûda karışırlar. (Hûd, 11/123) Ya'ni, "Emrin hepsi Hakk'a rücû' eder."

گفت شاهش کین پسر از دست رفت . گفت اینک آدمم درمان رفت

3152. *Şâh ona dedi ki: "Bu oğlan elden gitti!" Dedi: "İşte büyük derman olarak geldim!"*

Şâh, o usta sihirbaza dedi ki: "Benim oğlum elden gitti." "Ez dest reften", bî-hodlukdan ve ihtiyârsızlıktan ve ıztırâbdan kinâyedir (*Burhân*). Bu ta'bîr Türkçe'de de müsta'meldir ve "zâî" olmak" dan kinâye olur. Şâhin bu sözüne cevâben usta sihirbaz dedi ki: "İşte ben emr-i Hak'la onun derdine büyük bir derman ve ilâç olarak geldim!"

نیست همتا زال را زین ساحران جز من داهی رسیده ز آن کرآن

3153. *"O kenardan erişmiş olan ben dâhîden başka bu sihirbazlardan zâlê hemtâ yokdur!"*

"Kerân", kenar; ve "zâl" burada, "ak saçlı bunak ihtiyar" ma'nâsınadır (*Burhân*). "Dâhî", zekî ve âlim ve cesur ve uzağı gören kimse demektir. Ya'ni, "Ben Hak tarafından geldim ve sihir ilminde dâhîyim. Benden başka bu Kâbîllî sihirbaz bunak kocakarıya sihir ilminde nazîr ve hemtâ yokdur. Onunla ancak [ben] başa çıkabilirim!"

چون کف موسی به امر کردِ گار نک بر آرم من ز سحر او دمار

3154. *"İşte ben, Kirdigâr'ın emriyle Mûsâ'nın eli gibi onun sihri için helâk getiririm."*

"Kirdigâr", esmâ-i ilâhiyyedendir; "zi sihr"deki "ez" ta'lîl içindir. "Demâr", helâk demektir. Ya'ni, "İşte ben; Hak Teâlâ'nın emriyle Fir'avun'u ve onun sihirlerini Mûsâ (a.s.)ın eli helâk ettiği gibi, o kocakannın sihri için helâk getiririm."

که مرا این علم آمد ز آن طرف بی ز شاگردی سحر مستخف

3155. *"Zîrâ bu ilim bana istihfâf olunmuş olan sihir şâkirdliği olmaksızın o taraftan geldi."*

"Benim sihrimin kocakânının sihri ne fâik olmasının sebebi budur ki, bu sihir ilmi bana Hak tarafından ihsân olunmak sûretiyle geldi. Yoksa bu ilmi şâyân-ı istihzâ ve istihfâf olan sihir şâkirdliği yapmak sûretiyle elde etmiş de-ğilim."

آدمم تا بر گشایم سحر او تا نماند شاه زاده زرد رو

3156. "Onun sihri ni açmak için, şehzâde sarı-yüzlü kalmamak için geldim."

"Tâ ber-küşâyem" ve "tâ nemând"daki "tâ"lar ta'lîl içindir.

سوی گورستان برو وقت سحر پهلوی دیوار هست اسپید گور

3157. "Sihir vaktinde mezarlık tarafına git! Duvarın yanında beyaz mezar vardır."

سوی قبله باز کاو آن جای را تا ببینی قدرت و صنع خدا

3158. "Kible tarafında o yeri tekrar kaz, tâ ki Hudâ'nın kudretini ve san'atını göresin!"

بس دراز ست این حکایت تو ملول زیده را گویم رها کردم فضول

3159. "Bu hikâye çok uzundur sen melûlsun, zübde-i söylüyorum, fuzûlü terk ettim."

Bu büyü kıssasının tafsîlâtı uzundur. Ey sâmi' kıssarın zâhîrinden sana bıkkınlık ânz olduğunu anladığım için kıssanın zübdesini söylüyorum ve zevâidi bırakıyorum. Hikâyenin tarzından ve âtîdeki beyitlerden anlaşılan budur ki, büyücü kocakarı bir saç kılı veya iplik üzerine düğümler bağlayıp okumuş ve üfürmüş ve usta sihirbazın ta'rif ettiği mezara gömmüş ve pâdişâh dahi gidip bu büyü lü düğümleri açmıştır. Nitekim âtîdeki sûrh-i şerîfî ta'kîb eden ilk beyit Hind nüshalarında şu sûrette mûnderic olup bu ma'nâyı muvazzih bulunmuştur; ve bu beyit Ankaravî nüshasında yoktur.

جادویها دید پنهان اندرو صد گره بر بسته بر یک تار مو

"Onda, ya'ni o mezarda gizli sihirbazlıklar gördü ki, bir kıl teli üzerine yüz düğüm bağlanmış idi."

رهیدن پادشاه زاده از سحر آن کمپیر و شاد شدن پادشاه و عروسی کردن

Pâdişâh-zâdenin o kocakârının sihriden kurtulması ve
pâdişâhın şâd olması ve düğün yapması

آن گرھهای گران را بر گشاد پس ز محنت پور شه را راه داد

3160. *O ağır düğümleri açtı. Binaenaleyh şâhın oğluna mihnetden yol verdi.*
[3173]

"Râh dâden", halâs etmekden kinâyedir. Ya'ni, "Pâdişâh o mezarda bulduğu kıl veyâ iplik üzerindeki ağır düğümleri çözdü. O üstad sihirbaz şâha bu işi yaptırmak ile şâhın oğlunu büyü mihnetinden kurtardı."

آن پسر با خویش آمد شد دوان سوی تخت شاه با صد امتحان

3161. *O oğlan kendine geldi. Yüz imtihan ile şâhın tahtı tarafına koşucu oldu.*

"İmtihan", tecrübe etmek ve sözde teemmül etmek ve rûşen etmek ve Hak Teâlâ'nın kalbi îmân ile genişletmesi ma'nâlarıdır; ve *Müntehabü'l-Lügâr*'da diğer ma'nalar da vardır. Eğer "bâ sad imtîhân", şehzâdeye râci' olunursa, "Şehzâde kemâl-i rûşenî ile ve gönül genişliği ile şâhın tahtı tarafına koşucu oldu" demek olur. Ve "imtihan", mihnete ve beliiyyeye düşmek ma'nâlarına alınır, bu sûretde bu ta'bîr şâha râci' olmak icâb eder ve ma'nâ, "Yüz mihnetli ve beliiyyeli olan şâhın tahtı tarafına koşucu oldu" demek olur. Yâhud, "bâ sad imtîhân", bu ma'nâ ile şehzâdeye dahi râci' olabilir. Ve bu sûretde "şâhın gazabından korkma" ma'nâsı verilmek lâzım gelir. Zîrâ şehzâdenin yaptığı iş, şehzâdeliğine yakışır bir hâl değil idi. Vaktâki kendine geldi, bu çirkin hâli müdrîk oldu. Âtidedi beyt-i şerîfde bu ma'nâya merbûtiyet vardır.

سجده کرد و بر زمین میزد دقن در بغل کرده پسر تیغ و کفن

3162. *Oğlan kılıç ve kefeni koltuğuna almış olduğu halde secde etti ve yer üzerine çene vurdu.*

Şehzâde yaptığı işin pek büyük bir kabâhat olduğunu idrâk ettiğinden babası olan şâhin huzûruna "Afv edersen keremindir ve eğer getirdiğim kılıç ile boynumu vurup bu kefeni sarar isen adlındır" ma'nâsını mutazammın olarak koltuğunda kılıç ve kefen bulunduğu halde gitti ve önünde secdeye kapandı.

شاه آیین بست و اهل شهر شاد و آن عروس ناامید و بی‌مراد

3163. *Şâh, âyin bağladı ve şehir halkı ve o ümitsiz ve murâdsız olan gelin şâd oldu.*

"Âyin besten", donanma yapmaktan kinâyedir. "Şâh, memlekette izhâr-ı meserret için donanma yaptı; ve şehir halkı eğlendiler ve şehzâdeye nikâh için evvelce söz kesilen sâlih adamın kızı olan o ümitsiz ve murâdsız gelin de sevindi."

عالم از سر زنده گشت و با فروز ای عجب آن روز روز امروز روز

3164. *Âlem başdan diri ve revnaklı oldu. Acib şey, o gün de gün, bu gün de gün!*

Ya'ni, "O gamlı gün feleğin günlerinden idi. Bu meserretli gün de yine o feleğin günlerinden bir gündür. Devr-i feleğin günlerinde fark yoktur." Şehzâdenin meshûr ve pâdisâhın mağmûm olduğu gün dahi alelusûl sabahı ve akşamı olan gün idi; ve şehzâdenin sihirden halâs ve pâdisâhın mesrûr olduğu gün dahi yine sabahlı ve akşamlı bir gündür. Günler arasında fark ihdâs eden şey insanı mesrûr veya mağmûm eden hâdiselerdir. Binâenaleyh günlerin seâmeti ve saâdeti hâdisâtın nev'ine tâbi'dir. Nitekim sûre-i Âl-i İmrân'da vâki' olan âyet-i kerîmede buyrulur: *إِنْ يَمْسُكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلَهُ* (Âl-i İmrân, 3/140) Ya'ni, "Eğer siz harbde yaralandınız ise, kavm-i düşman dahi onun gibi yaralandı. İşte bu nâs arasında devr ettiğimiz günlerdir."

یک عروسی کرد شاه او را چنان که جلاب قند بد پیش سگان

3165. *Şâh onun için öyle bir düğün yaptı ki, köpeklerin önünde cûlâb-ı kanîd vardı.*

"Cûlâb", şekerî suda eritip ateşte kaynatırlar, kuvâma gelip kesâfet peydâ ettiği vakit ona "cûlâb" ismini verirler. Binâenaleyh, "cûlâb-ı kanîd", bizim bildiğimiz "şeker şurubu" demek olur. Ya'ni, "Pâdisâh, sevincinden şehzâde için öyle mutantan bir düğün yaptı ki, düğün yemeklerinin çokluğundan köpeklerin önüne bile şeker şurubu döktüler."

جادوی کمپیر از غصه بمرد روی و خوی زشت با مالک سپرد

3166. *Sihirbaz kocakarı gussadan öldü, çirkin yüzünü ve huyunu Mâlik'e teslim etti.*

Gıyâsü'l-Lügâr'da "câdû", hem "sihir" ve hem de "sâhir" ma'nâsında gösterilmiştir. Burada sihirbaz ve büyücü demektir. "Mâlik", cehennem meleklerinin reisinin ismidir. Ya'ni, "Şehzâde büyüünün te'sirinden kurtulup evlenince büyücü kocakarı kederden öldü. Çirkin olan yüzünü ve huyunu cehennem zebânîlerinin başı olan Mâlik'e teslim etti."

شاه زاده در تعجب مانده بود کز من او عقل و نظر چون در ربود

3167. *Şehzâde "O benim aklımı ve nazarımı nasıl kaptı?" diye taaccübde kalmış idi.*

Şehzâde büyü sebebiyle vâki' olan o yanlış görüşden kurtulduğu vakit doğruyu görmeye başladı ve kendi kendine, "O doksanlık pis kocakarı nasıl oldu da benim aklımı ve görüşümü kaptı da altüst etti" diyerek hayrette kalmış idi.

نو عروسی دید همچون ماه حُسن که همی زد بر ملیحان راه حُسن

3168. *Güzellik ayı gibi bir yeni gelin gördü ki, melihler üzerine güzellik bulutu vurur idi.*

Şehzâdenin nazarı doğrulduğu vakit sarayında güzellik ayı gibi parl parl parlayan bir yeni gelin gördü ki, onun güzelliği yanında diğer güzellerin güzelliği hiç kalırdı.

گشت بیهوش و برو اندر فتاد تا سه روز از جسم وی گم شد فؤاد

3169. *Bî-hûş oldu ve yüzü üzerine düştü. Üç güne kadar onun cisminden fûâd gâib oldu.*

"Şehzâde gelinin bu derecedeki güzelliğini görünce kendinden geçti ve yüzü üzerine düştü. Üç gün geçinceye kadar onun cisminden sebep-i idrâk olan bâtun-ı kalb gâib oldu." "Fuâd", burada kalbin bâtını ma'nâsındadır.

سه شبان روز او ز خود بیهوش گشت تا که خلق از غیبی او پر جوش گشت

3170. *Üç gün, üç gece kendinden bî-hûş oldu. Hattâ halk onun gâşyinden pür-câş oldu.*

Şehzâde üç gün üç gece kendini gâib etti. Saray halkı onun böyle devam eden baygınlığından ızırâba düştüler.

از گلاب و از علاج آمد بخود اندک اندک فهم گشتش نیک و بد

3171. *Gül suyundan ve ilâçdan kendine geldi. O azar azar iyiyi ve kötüyü fehm etti.*

Saray halkı şehzâdenin yüzüne gül suyu serptiler ve ilâçlar yaptılar. Nihâyet yavaş yavaş kendine gelmeye başladı; ve iyiyi ve kötüyü de yine azar azar ve yavaş yavaş anladı.

بعد سالی گفت شاهش در سخن کای پسر یاد آر از آن یار کهن

3172. *Bir sene sonra şah söz arasında ona dedi ki: "Ey oğul! O eski yârdan hâtıra getir!"*

Şehzâde kendine gelip muâmelâtunda tavr-ı akl dâiresinde hareket etmeye başladıktan bir sene sonra şah sohbet esnâsında oğluna dedi ki: "Ey oğlum! Şu geçirdiğin hâdiseyi tahattur et de o eski murdar kocakarı mâşûkanı bir düşün!"

یاد آور ز آن ضجیع و ز آن فراش تا بدین حد بی وفا و مر مباش

3173. *O berâber yatandan ve o dōšekden hatıra getir, tâ ki, bu halde bî-vefâ ve acı olma!"*

"Zacî", bir dōşekde berâber yatan kimseye derler. "Mür", acı demektir. Ya'ni, "Ey oğlum! O berâber yattığın pis kocakanyı ve onun murdâr yatağını hatırına getir de, şimdiki berâber yattığın ma'sûk-ı la'tîfine karşı vefâsız ve acı olma! O ni'meti bu derecede ehemmiyetsiz görme! Zîrâ şimdiki hâlin evvelki hâline nisbetle pek büyük bir ni'mettir."

گفت رو من یافتم دار السرور وارهیدم از تچه دار الغرور

3174. *Dedi: "Git, ben dârû's-sürûru buldum, dârû'l-gurûrun kuyusundan kurtuldum."*

Şehzâde cevâben dedi ki: "Ey baba! Git, bana bu sözleri söyleme! Ben şimdi sürûr kâşânesini buldum ve gurûr evinin karanlık kuyusundan kurtuldum. Binâenaleyh, nâil olduğum lutf-i azîmin kadrini bilmez miyim?"

همچنان باشد چو مؤمن راه یافت سوی نور حق ز ظلمت روی تافت

3175. *Mü'min yol bulduğu zulmetden nûr-ı Hâk tarafına yüz çevirdiği vakit böyle olur.*

Mü'min hidâyet yolunu bulduğu ve zulmet-i tabiatdan Hakk'ın nûru tarafına yüz çevirdiği vakit bu kıssadaki şehzâde gibi olur.

Ma'lûm olsun ki, âtîdeki sûrh-i şerîfde beyân buyurulacağı üzere bu kıssada "şâh"dan murâd, halîfe-i Hak olan Hz. Âdem ve "şehzâde"den murâd, her bir ferd-i beşer; "Kâbilli kocakan"dan murâd, dünyâ ve "seyyâh usta sihirbaz"dan murâd, insân-ı kâmilidir. Bu insân-ı kâmilin yaptığı ilâç vâstasıyla dünyâyâ meftûn ve medûb olan bir kimse, kendine gelip eğri nazardan kurtulduğu vakit, dünyâ kocakanının çirkinliğini ve kendi hakikatının güzelliğini görür ve o cemâl-i hakîkî muvâcehesinde fânî olur, sonra ayılıp mer-tebe-i bekâyâ gelir. Şeyh olan insân-ı kâmil ona evvelki hâli ile sonraki hâlinin mukâyesesini emreder. Sâlik dahi yukandaki gibi hâlini arz eyler.

در بیان آن که شه زاده آدمی بچه است و خلیفه زاده خداست پدرش
آدم صفی خلیفه حق مسجود ملایکه و آن کمپیر کابلی دنیا است که آدمی
بچه را از پدر بیرید به سحر و انبیا و اولیا آن طبیب تدارک کننده اند

Onun beyânındadır ki, şehzâde Âdem oğludur, Hakk'ın halîfesinin oğludur. Onun babası Âdem-i Safî'dir ki, melâikenin mescûdu olan Hakk'ın halîfesidir; ve o Kâbilli kocakarı dünyâdır ki, Âdem oğlunu babasından sihir ile kat' etti; ve enbiyâ ve evliyâ o tedârik edici tabîblerdir

ای برادر دان که شه زاده توی در جهان کهنه زاده از نوی

3176. *Ey birâder bil ki, bu eski cihânda yeniden doğmuş olan şehzâde sensin!*

Ey kardeş bil ki, yukarıki şehzâde kıssasında işâret ettiğim şehzâde sensin ki, bu eski küre-i arz üzerinde topraktan çıkmış ve doğmuşsun!

کابلی جادو این دنیاست کرد مردان را اسیر رنگ و بو

3177. *Kâbilli olan sihribaz bu dünyâdır ki, o erleri rengin ve kokunun esiri etti.*

"Kâbil şehrine mensûb olan büyükcü kocakarıdan maksûd bu dünyâdır ki, o dünyâ birçok erkekleri türlü türlü renkleri ve kokuları ile esir edip kendine bend etti." Nitekim hadîs-i şerîfde, *ما روت و ماروت*, *يا'ni*, "Dünyâdan korkun! Nefsim yed-i kudretinde olan Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, muhakkak o Hârût ve Mârût'dan daha sihribazdır" buyurulur. Ma'lûmdur ki, Hârût ve Mârût hikmet-i ilâhiyye ile beşere sihir ta'lîm eden iki meleğin ismidir ki, kussaları Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Bakara'da mezkûrdur. "Renk" ve "bû"dan murâd, dünyânın zîneti ve güzelliğidir. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîhi*'in 2. faslında dünyâ hakkında şöyle buyururlar: "Bu âlem pür-hâşâk ve köpükdür; ve lâkin o dalgaların tegallübü ve deryânın coşuşu ve dalgaların hareketi münâsebeti ile o köpük ve o toprak güzelleşir ve letâfet kesb eder. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *زَيْنَ النَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ* Ya'ni, *وَالْفَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* (Âl-i İmrân, 3/ 14) "Kadınlar ve oğullar ve kahtarlar ile altın ve gümüş ve tammü'l-hilka hünerli ve nişanlı atlar ve deve ve öküz ve koyun ve ekin şehvetine ve arzûsuna muhabbet, nâs için tezyîn kılındı. İşte hayât-ı dünyânın metâ'ı!" İmdi Cenâb-ı Hak "züyyine" ya'ni, "tezyîn kılındı" buyurmuş olduğundan o yalnız güzel değil, belki güzelliğe nihâyet mertebededir ve onun letâfeti mahall-i diğerden olur. Kalp para boyanmış altındandır. Ya'ni bu dünyâ köpükdür, kalptir, bî-kadr ü kıymettir. Biz onun boyanmış altınıyız. İlh."

چون در افکندت در این آلوده رود دمبدم می خوان و می دم قل آعود

3178. *Uaktâki seni bu bulaşık nehrin içine bıraktı, dembedem "Kul eüzü" yü oku ve üfle!*

"Rûz" [:"Rûd"], kelimesi nehir ma'nâsınadır. Lisân-ı Fârisî'de "dâl" ile "zâl" arasını tefrîk için nokta koymazlar. Fakat bu hâl, okumakda güçlük tevîd eder. Bunları tefrîk için lisân âlimlerinden ba'zıları kâide vaz' etmişlerdir. Bunlardan Şihâbüddîn-i Kirmânî'nin manzûm olarak gösterdiği kâide şudur:

هر کجا ما قبل وی جز حرف علت ساکنست همچو مرد و کرد و سرد و برد او را دال خوان
هر کجا ما قبل وی ساکن بحرف علتست همچو باز و یز و بوذ و باز او را ذال خوان

"Her nerede ki onun mâ-kabli sâkin olan harf-i illetin gayndır, "merd" ve "kerd" ve "serd" ve "berd" gibi onu "dâl" oku! Her nerede ki, onun mâ-kab-

li harf-i illet ile sâkindir, "bâz" ve "bîz" ve "bûz" ve "bâz" gibi, onu "zâl" oku!"

"Rûd", kelimesi de bu kabilden olduğundan "eûz" kelimesine kâfiye olmuşdur. Ya'nî, "Sihirbaz bir kocakan olan bu dünyâ seni bir nehir gibi akıp giden ve şehevât-ı nefsânîyye ve lezzât-ı cismânîyye ile bulaşık olan rengârenk sûretleri içine aldığı vakit sen dembedem "Kûl Eûzü" sûre-i şerifesini oku ve kendine üfle! Zîrâ, bu sûre-i şerîfe o kocakanının büyüsunü bozar."

Bu âyet-i kerîmenin sebab-i nüzûlü budur ki, Lebîd ibn A'sâm'ın kızları Resûl-i Ekrem Efendimiz'e büyü yapıp, Zervân kuyusunun içine atıldılar. Server-i âlem Efendimiz'in cism-i şerîfleri bu büyüden müteessir oldu. Cebrâîl (a.s.) büyü'nün vücûdunu ve mahallini haber verdi. Üzerine düğümler bağlanmış olan ipliği kuyudan çıkarıp "Kûl Eûzü" sûre-i şerîfelerini düğümler üzerine okuyup üfleyerek açtılar; ve cism-i şerîflerinden bu sihrin te'siri zâil oldu. Bu sûrelere "Muavvizeteyn" derler. Ma'nâ-yı şerîfleri tefsîr kitaplarında munderiç olduğundan burada tatvilden ictinâben yazılmaktan sarf-ı nazara olundu. Bu sûrelerin okunup kendi üzerine üfürülmesi hem insan ve hem de dünyâ sihirbazlarının sihrine karşı müessir olduğundan mü'minler tarafından devâm edilmesi lâzımdır.

تا رهى زين جادوى و زين قلق استعاذت خواه از رب الفلق

3179. *Bu sihirbazlıktan ve bu ıztırâbdan kurtulman için Rabbü'l-felak'dan istiâze et!*

"Tâ rehî"deki "tâ", ta'lîl içindir. "Kalak", ıztırâb ve çırpınmak demektir. "Felak", sabah ma'nâsına geldiği gibi, "çukur yer" ma'nâsına da gelir. Burada ikinci ma'nâyâ işaret buyruluyor. Zîrâ dünyâ esfel-i sâfilîndir. Nitekim âyet-i kerîmede, لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ (Tîn, 95/4-5) Ya'nî, "Biz insanı güzel sûrette yarattık, sonra onu esfel-i sâfilîn olan dünyâyâ reddettik" buyrulur. Ya'nî, "Dünyânın bu sihirbazlığından kurtulmak için, bu çukur yerin ve esfel-i sâfilînin zararından ve sihrinden onun Rabb'ine sığın!"

ز آن نبی دنیات را سحاره خواند کو به افسون خلق را در چه نشاند

3180. *Ondan dolayı Nebî dünyâyâ "sehhâre" ta'bîr buyurdu. Zîrâ o efsûn ile halkı kuyu içine diktî.*
[3193]

Bu dünyâ kocakanısı halkı tabîat ve lezzât-ı cismânîyye kuyusu içine diktiği ve mihladiği için Resûl-i Ekrem Efendimiz ona "sehhâre" Ya'nî, "büyücü

kan" ta'bîr buyurdu. Nitekim buyurduğu hadîs-i şerîf yukarıda 3177 numaralı beytin izâhında geçti.

هين فسون گرم دارد گنده پير کرده شاهان را دم گرمش اسير

3181. *Âgâh ol! Kokmuş ihtiyar harâretli fûsûn tutar; onun harâretli nefesi şahları esir etti.*

"Fûsûn", sâhirlerin kendi maksadları için okudukları kelimeler ma'nâsına-
dır. "Germ" burada müessir ma'nâsında müsta'meldir. "Dem", nefes ve fûsûn
ma'nâlanna gelir. Burada her iki ma'nâ da münâsibdir.

در درون سینه نقّات اوست عقده های سحر را اثبات اوست

3182. *Sîne içinde onun neffâsâtı vardır; sihir için onun düğümleri isbâtı vardır.*

"Neffâsât", "neffâse"nin cem'idir; "neffâse", düğümler üzerine "tüh tüh"
diye tükürükler saçarak üfören kadın demektir. Ya'ni, "O büyücü kocakan in-
sanların göğüslerinin içine tükürükler saçarak üfürür ve sihir için düğümler
bağlar." Ya'ni dünyâ insanlara türlü türlü sûretler gösterip onların muhab-
betlerini kalblerine ilkâ ve bu muhabbeti tesbît eder. Ve insanlar dahi mu-
habbet-i şedîde sebebiyle dünyâyâ son derece meclûb ve meftûn olup can-
larını bile fedâ ederler.

ساحره دنیا قوی دانا زنیست حل سحر او به پای عامه نیست

3183. *Dünyâ sihirbazı kuvvelli âlim bir kadındır; onun sihrinin halli avâmın pâyi ile değildir.*

"Pây", burada tâkat ve kudret ma'nâsınadır. Hind şâirlerinden Muham-
med Efdal ve Veli Muhammed ve Mîr Nûrullah hazarâtı "sa'y" ma'nâsına al-
mışlar ve demişlerdir ki: "Pây-i müzd"ün "hakk-ı sa'y" ma'nâsına olması bu
ma'nâyı teyid eder. Dünyâyâ "kadın" tâbiri ile İbn Abbas hazretlerinden mer-
vî olan şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: *يؤتى بالدينيا يوم القيامة على صورة عجوز شطاء*
زرقاء اثابها بادية لا يراها احد الا كرمها فتشرف على الخلائق فيقال لهم اتعرفون هذه فيقولون نعمذ بالله
من معرفتها فيقال لهم هذه الدنيا التي تغاخرتم بها وتقاتلتم عليها
Ya'ni, "Yevm-i kıyâmetde dün-
yâ kır saçlı, gök gözli, dişlek bir kocakan sûreti üzerine getirilir ki, onu gö-
ren kimse iğrenir. Halkın üstüne doğru koşar. Halka denir ki: "Bunu tanıyor
musunuz?" Halk derler ki: "Onu tanımaktan Allah'a sığınınız. Onlara denir
ki: "İşte bu sizin kendisiyle tefâhur ettiğiniz ve onun yüzünden birbirlerinizizi

öldürdüğünüz dünyâdır." Ya'ni, "Dünyâ sihîrbazı kuvvetli ve sihîr ilmini iyi bilen bir kadındır. Onun yaptığı sihîrin açılması ve def'i avâmın kudreti ve sa'yi ile mümkün olmaz." Onu izâle etmek için yukandaki şehzâde kissasında olduğu üzere bir tabîb-i ilâhî lâzımdır.

انبيا را کي فرستادی خدا

ور گشادی عقد او را عقلها

3184. Eğer onun düğümlerini akıl açar idi, Hudâ ne vakit enbiyâyı gönderir idi?

Ey insan! "Ben akıllıyım, dünyâ sihîrbazının yaptığı sihîrleri aklım ile açarım ve izâle ederim!" deme! Zîrâ teşekkül-i bünyevîden hâsıl olan ve dimâğın faaliyetinden ibâret bulunan akl-ı maâş, dünyâ sihîrbazının yaptığı düğümleri açamaz. Eğer bu akıl o düğümleri açar idi, Hak Teâlâ hazretleri insanları akl-ı maâd dâiresine da'vet eden enbiyâyı göndermez idi." Zîrâ akl-ı maâşlarının mertebeleri ve idrâkleri yüksek olan insanlar bu dünyânın birçok fenâ ve müzır olan huzûzâtını iyi görmüşler ve bir ni'met olan hayât-ı sünîleri ni ifnâ etmişlerdir.

راز دان بَقَعُ الله ما يشاء

میں طلب کن خوش دم عقدہ گشا

3185. Ağâh ol! Düğüm açıcı, "Yef'alüllahi mâ yeşâ"nın sırrını bilici olan hoş nefesi talep et!

"Hoş-dem"den murâd, enbiyâ ve onların vârisleri olan havâss-ı evliyâdır. (İbrâhim, 14/27) "وَيَقُولُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ" (Ya'ni, "Allah Teâlâ dilediği şeyi işler" ve "يُحْكَمُ مَا يُرِيدُ" (Mâide, 5/1) "Dilediği şeye hükmeder" âyet-i kerîmesinin sırrını bilici olan yine bu zevât-ı kirâmdır ki, onlar sırr-ı kadere nâzırdırlar ve insanların isti'dâd-ı ezeliîlerini görüp ona göre husûsî terbiyeye tâbî tutarlar. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz'in cihâr-yâr-ı güzîninden her birini kendi isti'dâd ve meşreplerine göre terbiye buyurdular; ve meselâ cenâb-ı Sıddîk-ı Ekber'e zıkr-ı hâfî ve şâh-ı velâyet İmâm-ı Ali hazretlerine de zıkr-ı cehri telkîn buyurdular. Onların vârisleri olan havâss-ı evliyânın terbiyeleri de böyledir. Zîrâ telkîn-i şeriatda müsâvât var ise de telkîn-i tarikatda müsâvât yoktur. Hülâsa-i ma'nâ, "Ey dünyâ sâhiresinin sihriyle meshûr olup, eğriyi ve doğruyu göremeyen kirîse! Kendine gel! Bu sihîrin düğümlerini açıcı ve senin gizli olan ist'dâd-ı ezeliînin üzerine terettüb eden hükm-i ilâhîyi bilici olan hoş nefesli bir insân-ı kâmilli iste!"

شاه زاده ماند سالی و تو شست

همچو ماهی بسته است او به شست

3186. O seni balık gibi oltaya bağlamış; şehzâde bir sene kaldı ve sen altmış!

Dünyâ seni balık gibi huzûzât ve şehevât oltasına bağlamışdır. Yukarı ki küssada beyân olunan şehzâde Kâbilli kocasının sihrinde bir sene kaldı. Sen ise altmış seneden beri bu oltaya saplanmış kalmışsın.

شصت سال از شست او در محنتی نی خوشی نی بر طریق سنتی

3187. *Altmış sene onun oltasından mihnet içindesin. Ne hoşsun, ne mihnet turiki üzerindesin!*

Ey dünyâyâ meclûb olan kimse, altmış sene dünyânın muhabbeti oltasından mihnet içindesin! Bu dünyânın hazzı arkasında koşmakla berâber, bâîr bir rahat etsen ve hâlin hoş olsa, o da yok! Sonra sünnet-i seniyye ve şeriat tarîkı üzerinde ef'âlin de yok ki, öldükden sonra râhat-ı uhreviyyeye nâil olabilesin!

فاسقی بد بخت نه دنیات خوب نه رهیده از وبال و از ذنوب

3188. *Bedbaht fâsıksın, ne dünyân güzeldir, ne de vebâlden ve günahlardan kurtulmuşsun!*

Hırs ve tama'ından râhatın olmadığı için hayât-ı dünyeviyende bir letâfet yoktur. Fâsıksın ve lâkin fıskenin hükmünü veremediğin ve hakkını kemâliyle icrâ edemediğin için bedbahtsın, binâenaleyh fâsik-ı mahrûmsun! Âhîret cihetine gelince ne vebâlden ve ne de günahlardan kurtulmuşsun. Zîrâ tâib ve müstağfir değilsin!

نفع او این عقده ها را سخت کرد پس طلب کن نفخه خلاق فرد

3189. *Onun üfürmesi bu düğümleri sıkı yaptı. Binâenaleyh Hallâk-ı Ferd'in nefhasını talep et!*

"Hallak-ı Ferd'in nefhası"ndan murâd, enbiyâ ve onların da vârisleri olan evliyâ hazarâtının nefhasıdır. Zîrâ onlar, Hakk'ın zâtının ve sıfâtının mazhandırlar. Ya'ni, "Dünyâ sâhiresinin üfürmesi mal ve mülk ve kadın ve para ve mansıb düğümlerini sıkı yaptı. Binâenaleyh, bu düğümlerin çözülmesi için bir mürşid-i kâmilin nefhasını talep et!"

تا نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي ترا وا رهند زین و گوید برترآ

3190. *Tâ ki, وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي ["Ben insana rûhumdan nefh ettim"] seni bundan kurtarsın ve yukarı gel desin!*

"Mürşid-i kâmilin vâsıtasıyla sende وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) Ya'ni, "Ben insana rûhumdan nefh ettim" âyet-i kerîmesinin sırrı zuhûr etsin! Rûh-ı

hayvânînin icâbâtı olan meclûbiyyet-i dünyeviyye rûh-i insânî hükmünün altında zebûn olsun da seni dünyânın bağlarından kurtarsın! Ve sana bu âlem-i süfliden âlem-i ulviye gel desin!" Ma'lûm olsun ki, her sûret-i insânîde olan mahlûk rûh-i küllînin nûrunu almaya müstaidir. Fakat rûh-i hayvânînin galebe-i ahkâmı o nûrun ahzine hicâb olur. Bu hicâbâtı insân-ı kâmilin tasarrufu izâle eder. Bu hicâbât kalktıktan sonra kalb-i insânîye rûh-i küllînin nûru müstevlî olur وَنَفَخَتْ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) ["Ben insana rûhumdan üfledim"] âyet-i kerîmesinin hükmü zâhir olur.

جز بنفخ حق نسوزد نفخ سحر نفخ قهرست این و آن دم نفخ مهر

3191. *Sîhir nefhi Hakk'ın neshinin gayrı ile yanmaz. Bu kahrın neshidir ve o nefes, mîhrin neshidir.*

"Bu dünyâ sâhîrinin üfürmesi ancak Hakk'ın nefhi olan insan-ı kâmilin tasarrufu ile yanar ve zâil olur. Bu dünyâ sâhîresinin nefhi kahr-ı ilâhînin neshidir; ve o mürşid-i kâmilin nefesi ve nefhi hubb-i ilâhînin neshidir." Bu beyt-i şerîfde insân-ı kâmilî taleb etmek, bir kula hubb-i ilâhî sebebiyle vâkî olduğuna işâret buyrulur. Zîrâ bir kulun Hakk'a muhabbeti ancak Hakk'ın ezelde ona muhabbeti vâkî olmasıyladır. Nitekim, يَجِبُهُمْ وَيُحِبُّونَهُ (Mâide, 5/54) Ya'ni "Allah Teâlâ onları sever ve onlar da Allah'ı severler" âyet-i kerîmesinde muhabbet-i ilâhiyye evvelâ zikir buyurulmuştur.

رحمت او سابقست از قهر او سابقی خواهی برو سابق بجزو

3192. *O'nun rahmeti O'nun kahrından sâbıktır. Sâbıklık ister isen git sâbıkı iste!*

Ya'ni, Hakk'ın rahmeti kahrından evveldir. Zîrâ rahmet-i hâssa-i zâtiyye Hakk'ın ba'zı kullanna muhabbeti âsârından olan inâyet-i ezeliyyedir. Bu ehl-i inâyetin esfel-i sâfilîn olan bu âlem-i kevnde izhân Hakk'ın tecellî-i kahrîsidir. Binâenaleyh eğer sen sâbıklık istersen, ya'ni sende dahi rahmet-i hâssa-i zâtiyye eserinin zuhûrunu istersen, git kendisinde bu rahmet-i hâssa-i zâtiyye âsân bu âlem-i kevnde fiilen zâhir olan bir insân-ı kâmilî iste!

تا رسی اندر نفوس زوجت کای شه مسحور اینک مخرجت

3193. *Tâ ki tezvîc olunan nûfûsu isteyesin. Zîrâ ey meshûr olan şâh, işte senin mahrecin!*

Bu beyt-i şerîfde, "İze's-şemsü küvvirât" [Tekvîr, 81/1] sûre-i şerîfesin-de vâki' وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ (Tekvîr, 81/7) âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ma'nâsı, "Vaktâki nefisler tezvîc olundu" demek olur. Ya'ni, "Senin nefsin inâyet-i ezeliyye ehlinden olan mürşid-i kâmile mülâkî olduğu vakit, senin dahi inâyet-i ezeliyye ehlinden olduğunun fiilen sâbit olup bir nefs-i sâlih di-ğەر nefs-i sâlihe eş olmuş olur. Ey dünyânın meshûru olan şehzâde, ya'ni halife-i Hak olan Hz. Âdem'in oğlu! İşte senin tabîât kuyusundan çıkacak yerin!"

در شبیکه و در بر آن پر دلال

با وجود زال ناید انحلال

3194. "Zâlin vücûduna inhilâl gelmez., ağı içinde ve o pür-nâzın nezdinde.

"Zâl", ak saçlı ihtiyar; "şebîke" ağ ve tuzak; "delâl", nâz ve şîve. "Zâl" ta'biri 3183 numaralı beyitte mezkûr olan hadis-i şerîfde ki, "şemtâ" (شمطاء) kelimesinin mukâbilidir. Ya'ni, "Ey dünyânın meftûnu olan kimse, sen pek nazlı ve şîveli olan dünyâ kocakansının ağı ve tuzağı içinde bulunduğça onun vücûduna inhilâl gelmez ve sen de onun sihirden kurtulamazsın ve binâenaleyh sâlihlerle de eş olamazsın ve sâlihlerin hazzı olan âhiretten da-hi nasîbini alamazsın."

این جهان و آن جهان را ضرّتان

نی بگفتست آن سراج امتان

3195. O ümmetlerin sirâcı bu cihâna ve o cihâna "iki ortak" dememiş midir?

Müntehabü'l-Lügâr'da "darre", bir zevcin taht-ı nikâhında olan iki kadın-dan her birisi ma'nâsınadır; Türkçe'de "ortak" derler. O ümmetlerin sirâcı ve nûru olan Sultân-ı enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz hadis-i şerîflerinde, الدنيا والآخرة (Ahzâb, 33/45-46) ya'ni, "Ey peygamberim, bîz seni şâhid ve mübeşşir ve nezîr ve O'nun izni ile Allah'a dâ'vet edici ve nurlu bir sirâc olarak gönderdik" âyeti kerîmesine işâret buyrulur.

صحت این تن سقام جان بود

پس وصال این فراق آن بود

3196. Binâenaleyh, bunun visâli onun firâkı olur; bu tenin sıhhati cânın sekâmı olur.

Birinci mısra'da sûre-i Şûrâ'da vâkî *الْآخِرَةُ وَمَا لَهَا فِي الدُّنْيَا نَزْوَةٌ مِنْهَا* (Şûrâ, 42/20) Ya'ni, "Kim ki, dünyâ kesbini ve tedbîrini isterse, ona ondan veririz. Ve o kimse için âhirette nasîb yoktur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bundan murâd; umûr-i dünyeviyyeyi kâmilten ihmâl etmek değildir, belki umûr-i dünyeviyyeye dalıp, âhireti büsbütün ihmâl etmektir. Zîrâ sûre-i Kasas'da; *وَاتَّبِعْ فِيمَا أَمَرَكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَعِيمَكَ مِنَ الدُّنْيَا* (Kasas, 28/77) ya'ni, "Allah Teâlâ'nın sana verdiği mâl ve servet ile âhireti taleb et! Ve dünyâdan nasîbini de unutma!" buyurulmuştur. Binâenaleyh, hem umûr-i dünyeviyyeyi ve hem umûr-i uhreviyyeyi kemâl-i fetânet ve dirâyetle idâre etmek lazımdır. Birini kâmilten i'mâr ve diğeri kâmilten tahrib mûcib-i mes'ûliyetdir. Zîrâ, bunlar iki ortak kadın gibi birbirine zıddır. Ve kezâ, ten ile can dahi böyle birbirinin zıddıdır. Ten sıhhat ve kuvvette oldukça nefis kâmilten kendi hazına ve lezzâtına dalar ve rûhu mağlûb eder ve can hasta olur. Bu ma'nâya binâen, hadis-i şerîfde, *إذا أحب الله عبدا ابتلاه ولا خير في عبد لا يذهب ماله ولا يسمم جسمه* Ya'ni, "Allah Teâlâ, bir kulunu sevdiği vakit onu mübtelâ kılar. Ve mahî gitmeyen ve cismi hasta olmayan kulda hayır yoktur" buyrulur.

سخت می‌آید فراق آن مقرر دان سختتر

سخت می‌آید فراق این عمر

3196*. *Bu geçidin ayrılığı sana şedîd gelir; binâenaleyh, o makarr ayrılığını daha şedîd bil!*

Ya'ni, "Varlıkda ve hayatta bir geçit ve köprü mesâbesinde olan bu dünyanın ayrılığı sana ağır ve şedîd gelir. Halbuki senin varlığının makarrı ve takarrur mahalli olan âhiretin ayrılığını daha şedîd bil!" Ya'ni, senin vücûdunla varlığına terettüb eden lezzât ve huzûzât-ı dünyeviyyeden ayrılmak sana şiddetli gelir. Lezzât-ı dünyeviyye lezzât-ı uhreviyyenin yanında hiç mesâbesinde olduğundan lezzât-ı uhreviyye ve rûhâniyyeden ayrılığı lezzât-ı cismâniyye ayrılığından daha şiddetli bil, demek olur.

تا چه سخت آید ز نقاش جد

چون فراق نقش سخت آید ترا

3197. *Mâdemki sana nakışın firâkı şedîd gelir, acabâ onun nakkâşından ayrılık ne şedîd gelir?*

Ya'ni, dünyâ sûretlerini nakşeden Hak'dır ve sen bu nakışlarda nakkâş olan Hakk'ın cemâlini müşâhede edemeyip nakışları müstakil zannederek

Bu numara mükerrerdir.

onların "ayn"larının lezzet-i müşâhedesine daldın ve cemâl-i Hak'dan gâfil oldun; ve sana bu nakışların "ayn"larından ayrılmak şedid ve müşkil geldi. Halbuki âhiretin en büyük lezzeti ve zevki cemâl-i Hakk'ın müşâhedesidir. Nitekim âyet-i kerîmede, *وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ* (Kıyâmet 75/22-23) Ya'ni, "O günde yüzler vardır ki, güzel parlaktır. Onlar Rablerine nâzırdır" buyrulur. Binâenaleyh, acaba bu güzel nakışların nakkaşı olan Hakk'ın cemâl-i bâ-kemâlinde ayrılmak, o âlemde sana ne kadar müşkil ve şedid gelir? Bu âlemde fırsat elde iken bir kere düşün!

ای که صبرت نیست از دنیای دون چونت صبرست از خدای دوست چون

3198. *Ey kimse! Alçak olan dünyâdan senin sabrın yokdur. Dost olan Hudâ'dan senin nasıl sabrın vardır, nasıl?*

Bâzı nüshalarda "Ez Hudâ, ey dost!" vâkî' olmuştur. Bu sûretde ma'nâ, "Ey dost, Hudâ'dan senin nasıl sabrın vardır, nasıl?" demek olur. Fakat dünyânın sıfatı birinci mısra'da "dün" olarak zikir buyurulmuş olduğundan Hudâ'nın sıfatı dahi bunun zıddı olarak "dost" olmak münâsib ve bu nüsha sahîh görünür. Yukanki beyit ile bu beyitte "cennet-i zât"a işaret buyrulur.

چون که صبرت نیست زین آب سیاه چون صبوری داری از چشمهٔ اله

3199. *Mâdemki bu kara sudan senin sabrın yokdur, İlâh'ın çeşmesinden nasıl sabırluk tutarsın?*

Bu beyt-i şerîfde de "cennet-i sıfât"a işaret buyrulur. Ya'ni, "Ey hazz-ı dünyevînin meftûnu olan kimse, mâdemki, bu kara ve bulanık su mesâbesinde olan dünyânın lezzâtına karşı sabrın yokdur, ya yevm-i âhiretde sıfât-ı ilâhiyyenin meclâsı olan cennetdeki çeşme-i ilâh'a karşı nasıl sabrın olur.?" Bu beyt-i şerîfde sûre-i Gâşîye'de olan *فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ* (Gâşîye, 88/12) Ya'ni, "Cennet-i a'lâda akıcı çeşme vardır" âyeti kerîmesine işaret buyrulur.

چون که بی‌این شرب کم داری سکون چون ز ابراری جدا و ز یثربون

3200. *Mâdemki bunun şübhü olmaksızın az sükân tutarsın, ebrâra mensûb olandan ve "Yeşrebûn"dan niçin ayrısın?*

Mâdemki bu âlem-i süflînin meşrûbâtını içmemekle sükûnun az oluyor ve "Aman içemedim!" diye ıztırâba düşüyorsun, bu hayât-i fâniyenin inkıtâından sonra başlayan hayât-ı bâkîyede ebrâra mahsûs olan pınardan ve "Yeş-

rebûn" ihbâriyle vâki' olan o ebrânın içmelerinden niçin aynsın? Bu ebrânın içtikleri çeşme hakkında sûre-i İnsân'da şöyle buyrulur: *إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا عَيْنَا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا* (İnsân, 76/5-6) Ya'ni, "Ebrâr muhakkâk bir kâseden içerler ki, onun mizâcî kâfûrdur. Bir çeşmedir ki, Allah'ın kullan onunla içer. Onu istedikleri gibi akıtlar."

گر بینی يك نفس حسن ودود اندر آتش افكنی جان و وجود

3201. *Eğer bir nefes Vedûd'un cemâlini görsen, canını ve vücûdunu ateşe bırakırsın!*

"Vedûd", esmâ-i ilâhiyyedendir. Ebced hesâbıyla adedi (20) olup, sâat-i kamerde bu aded kadar zikrine devâm [eden] kimse nûrâniyet kesb eder ve kalbine vûs'at gelir ve kalbinde reng-i mâsivâdan eser koymaz. Sâat-i kamer, pazar günleri ezânî saat dörtde, pazartesi birde, sah gününü beşde, çarşamba gününü ikide, perşembe gününü altıda, cuma gününü üçde, cumartesi gününü yedidedir. Ya'ni, "Eğer sen bu hayât-ı dünyevîtyede bir nefes Vedûd'un tecellî-i zâtîsi vâki' olup cemâl-i bâ-kemâlini görsen, onun aşkından canını ve vücûdunu ateşe atarsın!"

جیفه بینی بعد از آن این شرب را چون بینی کرو و فر قرب را

3202. *'Uaktâki kurbun kerr ü ferini göresin, bundan sonra bu şürbü cife görürsün.*

"Kerr ü fer", azamet ve ihtişâmdan kinâyedir. Ya'ni, "Hakk'ın kurbünü ve visâlini gördükden sonra bu dünyânın ekl ve şürbünü cife mesâbesinde iğrenç bir şey görürsün ve yeme ve içmeden kesilirsin."

همچو شه زاده رسی در یار خویش پس برون آری ز پا تو خار خویش

3203. *Şehzâde gibi kendi yârine erişirsin; binâenaleyh, ayağından kendi dikenini dışarıya çıkarırsın.*

"Şehzâde kocakannın sihrinden kurtulup, nasıl kendi yârine kavuşmuş ise, sen de dünyânın sihrinden kurtulur ve yâr-ı hakîkî olan Hakk'a vâsil olursun. Binâenaleyh, ayağına batmış olan kendinin mevhum olan varlık dikenini kendi hakikatının ayağından çıkarırsın ve görürsün ki, Hakk'ın varlığından başka bir varlık yok imiş." Bu beyt-i şerîfde fenâ-fillâh mertebesine işâret buyrulur.

جهد کن در بی خودی خود را یاب زودتر و الله اعلم بالصواب

3204. *Cehd et, bî-hodluk içinde pek çabuk kendini bul! Allah doğruyu en çok bilicidir.*

Bu beyt-i şerîfde bekâ-billah mertebesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Kendi hakikatinden varlık ve enâniyet dikenini çıkarıp Hz. Mısıf'nin atıdaki beytinde dediği gibi. Beyit:

Çü bildim cümle Hak imiş,
Arada gayrı yok imiş,
Biküllî onda gark imiş
Ne ben vârim ne irfânım!

dersin. Ondan sonra inâyet-i Hak ile bu bî-hodluk içinde kendini bulursun. Bu hâl içinde senin "Ben" demen "Hak" demek olur. Çalış ey sâlik, çabuk bu hâli bul! Ey sâlik biz sana bu tavsiyeyi yapıyoruz. Fakat ilm-i ilâhîsindeki senin isti'dadını Hak Teâlâ hazretleri bilir vesselâm!"

هر زمانی هین مشو با خویش جفت هر زمان چون خر در آب و گل میفت

3205. *Sakın bir zaman kendin ile çift olma; her zaman eşek gibi suya ve çamura düşme!*

"Sakın her bir zamanda enâniyetin ve mevhum olan varlığın ile yâr olma. Eğer böyle yaparsan eşek gibi suya ve çamura düşersin." Zîrâ, sana bu mevhum varlığı gösteren cism-i unsurîdir; ve sudan ve çamurdan çıkan bu taayyün-i kesîfdir. Eğer sen bu taayyün-i kesîfe yapışıp kendine bir varlık isnâd edersen eşekler gibi çamur içine düşer ve orada saplanıp kalırsın!

از قصور چشم باشد این عثار که نبیند شیب و بالا را چهار

3206. *Bu kayma gözün kusûrundan olur; zîrâ aşâğıyı ve yukarıyı âşikâr olarak göremez.*

"İsâr", sürçmek ve kaymak; "cîhâr", zâhiren ve iyânen, demektir. "Bu suyun ve çamurun mahsûlü olan cism-i kesîfin varlığı ve istiklâl-i vücûdu tarafına kaymak, görüşün kusûrundan neş'et eder. Zîrâ bu zâhirî göz, mebd-i vücûdu ve âlem-i ulvîyi ve o vücûdun tenezzülâtı merâtibinden olan âlem-i süflîyi açıktan açığa göremez." Bulunduğu hâl-i süflî içinde saplanır kalır.

برى پیراهان یوسف کن سند ز انکه بویش چشم روشن می کند

3207. *Yûsuf'un gömleğinin kokusunu sened yap! Zîrâ ki, onun kokusu gözünü aydın eder.*

"Yûsuf'dan murâd, "vücûd-i hakîkî-i Hak"; "gömlek"den murâd, "taayyünât"; "koku"dan murâd, bu taayyünâtta mahsûs olan sıfât-ı ilâhiyyedir. "Sened", "dayanılacak şey". Ya'ni, "Bu taayyünât-ı kesîfenin "ayn"ına sarılıp kalma! Belki bu taayyünâtından mahsûs ve Yûsuf'un gömleğinin kokusu mesâbesinde olan sıfât-ı ilâhiyyeyi sened yap! Ve idrâk-i hakâyık husûsunda asâ gibi o sıfatlara dayan! Zîrâ bu sıfatdan kör olan gözün açılıp vücûd-i hakîkînin zâuna intikâl edersin."

صورت پنهان و آن نور جبین کرده چشم انبیا را دور بین

3208. *Gizli sûret ve o nûr-i cebî, enbiyânın gözünü uzak görücü etmiştir.*

"Gizli sûret"den murâd, "mertebe-i vâhidiyyet"dir ki, bu mertebede sıfât-ı ilâhiyyenin suver-i ilmiyyesi olan a'yân-ı sâbite tekevvün eder. Bu tecelliye "feyz-i akdes" derler; ve bu mertebeye "hakikat-i insânîyye" de derler. Daha birçok isimleri de vardır. Fakîr bu isimleri *Fusûs-ı'l-Hikem*'e yazdığım şerhin mukaddimesinde cem' ettim, burada zikri uzun olur. "Nûr-i cebî" ile yine bu mertebeye işâret buyrulur. Zîrâ "cebî", alın ma'nâsınadır, yüzün baş tarafıdır. "Nûr", kendi zâhir ve eşyâyı muzhir olan şeye derler. Bu hâssayı hâiz olduğu için "ilm"e dahi "nûr" denir. Ve "a'yân-ı sâbite" âlemi, kevnin mebde-i olduğundan "cebî"e teşbîh ve bu "suver-i ilmiyye"ye de "nûr" ta'bîr buyurulmuştur. Ya'ni, gizli sûret ve nûr-i cebî olan a'yân-ı sâbite âlemi, enbiyâ (aleyhimüsselâm)ın gözünü uzak görücü etmiş ve onlar bu mertebeden mertebe-i vahdeti ve ahadiyyeti müşâhede etmişlerdir."

نور آن رخسار برهاند ز نار هین مشو قانع به نور مستعار

3209. *O rûhsârın nûru nârdan kurtarır; sakın nûr-i müsteâr ile kânî olma!*

O yüzün nûru olan sıfât-ı ilâhiyye seni cehl ateşinden kurtarır. Zîrâ bu suver-i kesife o suver-i ilmiyyenin gölgeleridir ki, feyz-i mukaddes ile bu âlemde zâhir oldu. Binâenaleyh, sen bu taayyünâtta zâhir olan sıfatlardan suver-i ilmiyye mertebesine ve o mertebeden mevsûfun vücûduna intikâl edip cehl ateşinden kurtulursun. Nûr-i müsteâr ki, havâss-i hamse-i zâhirenden kalbine ve dimâğına intikâl eden ilimlerdir. Bu ilimler pek nâkis olduğundan sakın bu ilimlere kanâat etme!

چشم را این نور حالی بین کند جسم و عقل و روح را گر گین کند

3210. *Bu nûr gözü, hâle mensûbu görücü eder; cismi ve aklı ve rûhu uyuz eder.*
[3224]

"Bu havâssin verdiği ilim hâle mensûbu, ya'ni, fânî olan hayât-ı zâhiriyyeyi görücü eder. Yoksa hayât-ı bâkiyyi göstermez. Binâenaleyh bu nâkis ilim insanın cismine ve ilmini ve rûhunu uyuz eder ve muhtarîb kılar." Bir uyuz nasıl çırpınır ve kaşınırsa bu ilim sâhibinin cismi de aslâ rahat yüzü görmez ve aklı bu güne bir şeye karar verir, yannı vazgeçer ve rûhu ve ma'nâsı elem içinde olur.

صورتش نور ست و در تحقیق نار گر ضیا خواهی دو دست از وی بدار

3211. *Onun sûreli nûrdur ve tahkîkde nârdır; eğer ziyâ istersen iki elini ondan kaldır.*

O havâssin verdiği ilmin sûreti nûr ve parlak görünür. Halbuki, o ilim cismânî olduğu için hakikatde nârdır. Zîrâ hayât-ı dünyânın zâhirine taalluk eder ve bâtını inkâr ettirir. Nitekim bu ilme sanlanlar hakkında âyet-i kerîmede, *يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ* (Rûm, 30/7) ya'ni, "Onlar hayât-ı dünyâdan zâhir olanı bilirler. Halbuki onlar âhiretlerinden gâfildirler" buyrulur. Böyle olunca eğer ziyâ istersen iki elini o aldatıcı olan ilimden kaldır. "Be-dâr", "dâştên" masdarının emr-i hâzır olup, "ber-dâştên", "kaldır-mak" ma'nâsında isti'mâl buyurulmuştur.

دم بدم در رو فتد هر جا رود دیده و جانی که حالی بین بود

3212. *Bir göz ve cân ki, hâle mensûbu görücü olur, her nereye giderse yüz üstü düşer.*

"Zâhir hâlî görücü olan bu hiss-i basar ve rûh-i hayvânî herhangi ma'nâya müteveccih olursa yüz üstü düşer ve onun hakikatini göremez." Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in 49. faslında mezkûrdur ki, birisi cenâb-ı Mevlânâ efendimiz hazretlerine, "Biz ahvâl-i âdem'i birer birer öğrendik. Onun mizâc ve tabîatı ve germ ü serfisi kıl ucu kadar kadar bizden hafî değildir. Onda bâkî kalacak olan şeyin ne olduğunu hiç anlamadık" dedi. Hz. Pîr efendimiz cevâben buyurdular ki: "Eğer onu bilmen, kavî-i mücerred ile mümkün ve hâsıl oldu bu kadar sa'y ve kûşîşe ve envâ'-ı mücâhedeye ihtiyâc olmaz ve hiç kimse kendisini meşakkate salıp fedâ etmez idi. Meselâ birisi denize girip tuzlu

sudan ve timsahlar ile balıklardan başka bir şey görmez ve "Denizde bulunduğunu haber verdikleri gevher nerededir? Yoksa hadd-i zâtında gevher mi yokdur?" der. Halbuki gevher (inci) mücerred denizi görmekle ne vakit hâsıl olur? Eğer yüz bin kere denizin suyunu tas tas alsa gevher bulamaz. Gevhere vusûl için dalgıç lâzımdır. O da her dalgıç değil, çâlâk ve tâlî'i yâver bir dalgıç ister. Bu hünerler ve ilimler denizin suyunu tasla almak gibidir. Gevhere yol bulmak başka türdür. Çok kimseler vardır ki, bütün hünerler ile âreste olmuşlar ve sâhib-i mâl ve cemâl bulunmuşlardır; ancak onlar da o ma'nâ yokdur. İlh."

همچنانکه دور دیدن خواب در

دور بیند دور بین بی هنر

3213. *Hünersiz olan uzak görücü, rü'yâda uzak görmek gibi uzağı görür.*

"Hünersiz olan uzak görücü"den murâd, ilimleri istidlâlâta müstenid olan ulemâ-i zâhirdir. Onlar istidlâlleri vâsıtasıyla mütâlaalarını ve muhâkemelerini uzaklara kadar götürürler. Hakikat-i vücûd kendilerini ihâta etmiş olduğu halde onlar onu uzakda görürler. Halbuki Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de, وَفَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ (Zâriyât, 51/21) ya'ni, "Sizin zâtınızdadır, görmüyor musunuz?" ve diğer âyet-i kerîmede, وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Kaf, 50/16) ya'ni, "Biz ona şah damarından daha yakınız!" buyurur. Böyle iken bu ehl-i istidlâl hakikati bir türlü kendilerine yaklaştırmazlar. Onlarda hâsıl olan tenzîh-i vehmî illeti, dâimâ hakikat-i vücûdu gözlerine pek uzakda gösterir. Bunların hâli rü'yâda uzağı gören kimsenin hâline benzer. Meselâ:

می دوی سوی سراب اندر طلب

خفته باشی بر لب جو خشک لب

3214. *İrmak kenârında susamış olarak uyumuş olursan, taleb içinde serâb tarafına koşarsın.*

Susuzluktan ağzın kurumuş bir halde ırmak kenârında uyumuş olursan ve harâretin te'sîriyle rü'yâda serâb görüp su zannı ile o uzakda gördüğün serâb tarafına koşarsın. Halbuki, ırmağın suyu çağıl çağıl önünde akıp duruyor. Sen ise uykuda olduğun için bu yakınlığın farkında değilsin; rü'yâdaki serâbın arkasından koşup duruyorsun.

عاشق آن بینش خود می شوی

دور می بینی سراب و می دوی

3215. *Serâbı uzak görürsün ve koşarsın; o kendi görüşünün âşıkı olursun.*

Bu rü'yâda uzakta gördüğün serâba doğru su zannı ile koşarsın ve "Benim gözüm ne kadar keskin görüyor!" diye o görüşünün âşığı olursun.

می‌زنی در خواب با یاران تو لاف که منم بینا دل و پرده شکاف

3216. *Sen rü'yâda yârâna "Kalbi görücü ve perde yırtıcı benim!" diye öğünür-sün.*

Sen yine o rü'yâ içinde senin gibi su arayan arkadaşlarına bu uzakdaki serâbı gördüğün için, "Benim kalb gözüm uzakları görür ve ben perde arkasında gizli olan matlûbun perdesini yırtıcı ve hicâblarını kaldıncıyım!" diye de öğünür ve kendini medh edersin de dersin ki:

نک بدان سو آب دیدم هین شتاب تا رویم آن جا و آن باشد سراب

3217. *"İşte o tarafda su gördüm, haydi acele oraya kadar gidelim!" Halbuki o serâb olur.*

Ya'ni, rü'yâda gördüğün serâb tarafına yine rü'yâdaki arkadaşlarınla beraber gidersin. Oraya gittiğin vakit, o suyun serâb olduğunu görürsün.

هر قدم زین آب تازی دورتر دو دوآن سوی سراب با غرر

3218. *Garerli olan serâb tarafına koş koş, her kadem bu sudan daha uzak koşarsın.*

"Garer", hatar ve tehlike ma'nâsınadır. "Dev-devân", koş koş demek-dir. Ya'ni, "Sen yanında su olduğu halde rü'yâsında serâb arkasında koşan uyumuş gibi hatarlı olan âlem-i hayâl tarafına her adım attıkça âlem-i hakikatden daha uzaklaşırsın ve serâb tarafına koş koş tâb u tüvânın kesilir ve susuzluğun gitmez ve nâcâr kalırsın."

عین آن عزمت حجاب این شده که به تو پیوسته است و آمده

3219. *Senin o azminin "ayn"ı, sana muttasıl ve gelmiş olan bunun hicâbı olmuştur.*

Ya'ni, "Senin uykuda su aramak için vâki' olan azim ve kasdının "ayn"ı ve kendisi sana muttasıl bulunan ve önüne gelmiş olan ırmak suyunun hicâbıdır." Bunun gibi Hak Teâlâ hazretleri "Ben sizin şah damarınızdan size daha yakınım!" (Kâf, 50/16) buyurduğu halde tenzih-i sırf uykusuna yatan ulemâ-i zâhir ve ehl-i istidlâl onun vücûduna birçok deliller ikâme-

siyle meşgûl olmuşlardır. Bunların O'nu nefislerinin ve eşyânın hâricinde aramaları kendilerine pek yakın olan zâtın hicâbı olmuştur. Beyt-i Hz. Hüdâyî (k.s.):

*Zuhûru perde olmuştur zuhûra,
Gözü olan delil ister mi nûra?*

بس کسا عزمی به جایی می کند از مقامی کان غرض در وی بود

3220. *Ne kadar çok kimse bir yere bir azm eder, bir makâmdan ki, o garaz*
[3234] *onda olur.*

"Bes kesâ"daki elif, elif-i taaccübdür; "ne kadar veyâ ne çok kimse" diye tercüme olunur. Ya'ni, "Ne kadar çok kimse vardır ki, bir maksad ve matlab aramak için bulunduğu yerden diğer bir yere gider. Halbuki onun matlûbu ve aradığı şey o terk etmiş olduğu makamdadır." Nitekim Hak Teâlâ insanın kendi nefsinde iken onu aramak için memleket memleket dolaşır. Nitekim Yûnus Emre (k.s.) bu ma'nâyı âtîdeki beytinde buyurur. Beyit:

*Dervîşlik başdadır tacda değildir,
Kızdırmak oddadır saçda değildir,
Ararsan Mevlâ'yı kendinde ara,
Kudûs'de Mekke'de hacda değildir!*

Ve bu ma'nâ Kur'ân-ı Kerîm'de: *وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ* (Hadîd, 57/4) Ya'ni, "Nerede olsanız Hak Teâlâ sizinle berâberdir" âyet-i kerîmesinde de sarîhtir.

دید و لاف خفته می ناید بکار جز خیالی نیست دست از وی بدار

3221. *Uyumuşun görüşü ve öğrenmesi işe gelmez; bir hayâlden başka değildir,
ondan el kaldır.*

Tenzîh-i sırf uykusuna yatan ulemâ-i zâhirin ve ehl-i istidlâlin görüşü ve kendi bildikleriyle öğrenmeleri işe yaramaz. Bunların o ilimleri ve muhâkemeleri hayâlden başka bir şey değildir. Onların o ulûm-i hayâliyyeleriyle meşgûl olmakdan vazgeç de Hakk'ı kendinde bulan ehl-i hakîkatin ulûm-i zevkiyyelerini öğren! Zîrâ onların gösterdikleri yol Allah'ın yoludur.

خوابناکی لیک هم بر راه حسب الله بر ره الله حسب

3222. *Uykulusun, fakat yine yol üstünde uyu! Ne için? Allah için, Allah için, Allah'ın yolunda uyu!*

تا بود که سالکی بر تو زند از خیالات نَعَسَتْ بر کند

3223. *Nihâyet ola ki, bir sâlik sana çarpsın, seni uyku hayâllerinden koparsın!*

Ey âlim-i zâhiri ve istidlâlî! Senin kalb ve akıl gözün uykuludur. Eğer o uykuna devâm etmek istersen bâri ehl-i hakîkatin vaz' ettiği tarîk üstünde uyu! Allah hakkı için Allah'ın yolunda uyu! Bu uykunun netîcesinde belki Hak yolunun sâlikı olan bir kâmil sana tesâdüf eder de seni uyku hayâlleri mesâbesinde olan bu ulûm-i vehmiyyeden kurtanır. Eğer uyuyanların yolu üzerinde uyur isen hepsi uykuda oldukları için seni uyandıran bulunmaz. "Nûâs", uyku demektir.

خفته را گر فکر گردد همچو موی او از آن دقت نیابد راه کوی

3224. *Uyumuşun fikri eğer kıl gibi olsa, o incelikden mahallenin yolunu bulamaz.*

"Ulûm-i zâhiriyye erbâbının fikri eğer kıl gibi ince olsa, böyle bir âlim o ince fikirlerden hakîkatı bulmak değil, mahallesinin yolunu bile bulamaz." Ya'ni Hakk'ı bilmek ve anlamak şöyle dursun, kendi nefsi her şeyden kendisine daha yakın olduğu halde kendi nefsini bilemez, demek olur.

Nitekim, Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 4. faslında bu âlimler hakkında şöyle buyurur: "Ehl-i zamânın âlimleri ulûmda kılı kırk yararlar. Kendilerine taalluku olmayan şeyleri gâyet iyi bilmişlerdir; ve o ulûmda onlara ihâta-i külliyye hâsıl olmuştur. Halbuki mühim olan ve cümleden ona daha lâzım bulunan kendinin kendiliğini bilmez. "Bu câizdir, o câiz değildir, bu helâldir, o haramdır!" diye her şeye hill ve hurmetle hükmeder. Halbuki, kendisini bilmez ki, helâl midir, haram mıdır, câiz midir? Pâk midir, yoksa nâ-pâk midir?"

فکر خفته گر دو تا و گر سه تاست هم خطا اندر خطا اندر خطاست

3225. *Uyumuşun fikri eğer iki kat ve eğer üç kat olsa, yine hatâ içinde hatâ içinde hatâdır.*

Bu beyt-i şerîfdeki incelik dahi pek zevk-âverdir. Ya'ni, ehl-i istidlâlîn "fikirinin iki kat olması" budur ki, onun tefekkürü evvelen havâss-i hamse-i zâhiresinin ve sâniyen havâss-i hamse-i bâtunesinin verdiği ilme müstenid olur, ve "üç kat olması" da bunların mecmûuyla berâber ulûm-i mütedâvile-i zâhireden vâkî olan müktesebâtına istinâd etmesidir. Havâss-i hamse-i zâhire-

nin verdiği ilimdeki hatâ meydandadır. Meselâ göz pek uzak mesâfedeki bû-yûk bir cismi gayet küçük görür. Havâss-i hamse-i bâtunenin havâss-ı zâhi-reden aldığı ilim üzerine vâki' olan muhâkemâtında ve hükmünde dahi çok hatâ vâki' olur. Zîrâ bu havâs arasında bulunan kuvve-i vâhime pek mües-sirdir. Üçüncü mertebede mükteseb olan ulûm-i zâhire-i mütedâvile ise, esâ-sen havâss-i zâhire ve bâtunenin faâliyetinden mütehasıl olduğundan birçok hatâlar ile doludur. Binâenaleyh, uyumuş olan bir kimsenin fikri bu sûrette iki veye üç kat olsa da üç derece hatâda olur vesselâm.

خفته پویان در بیابان دراز

موج بروی می‌زند بی احتراز

3226. *Dalga onun üzerine ihtirâzsız çarpar. Uyumuş olan uzun sahrâda ko-sucudur.*

Hakikat-i vücûd denizinin dalgalan o ulûm-i istidlâliyye erbâbının üzeri-ne sakınmaksızın ve çekinmeksizin çarpıp durur. O uyumuş olan kimse ise “o hakikatı isbât edeceğim” diye hayâlî olan delâil sahrasında koşar durur. Nitekim Cenâb-ı Pîr Efendimiz, *Fîhi Mâ Fîh*’in 22. faslında şöyle buyururlar: “Bir kimse sultân-ı mahbûbîn Mevlânâ Şemseddîn-i Tebrizî hazretlerinin hu-zûrunda, “Ben delîl-i kâtî ile Hak’ın mevcûdiyetini isbât ederim!” dedi. Er-tesi sabah Mevlânâ Şemseddîn hazretleri buyurdular ki: “Dün gece melâike gelmişler idi. O adam hakkında: “Elhamdülillah bizim Hudâmızı sâbit kıldı. Ona Allah ömürler versin! Ehl-i âlem hakkında taksîr etmedi!” diye duâ etti-ler. Ey adamcık! Hak sâbitdir, O’nun delîl nesine lâzım? Eğer bir iş görmek istersen, onun huzûrunda kendine bir mertebe ve makâm isbât eyle! Yoksa O, senin delîlin olmaksızın sâbitdir.”

آب اقرب منه من حبل الوريد

خفته می‌بند عطشهای شدید

3227. *Uyumuş olan şedîd susuzluklar görür, su ona şah damarından daha ya-kındır.*

Bu beyt-i şerîfde vücûd-i hakîkî-i Hak suya teşbîh buyurulmuştur. Zîrâ, “وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ” (Enbiyâ, 21/30) ya’nî, “Biz herşeyin hayâtını sudan yaptık” âyet-i kerîmesi mücibince herşeyin hayâtı ve dirliği sudandır. Vech-i şebih “dirilik” olmuş olur. Halbuki herşeyin ve hattâ suyun dahi hayât ve vücûdu vücûd-i hakîkî-i Hak’dandır.

Ma’lûm olsun ki, tenzîhin ma’nâ-yı lügavîsi, “uzaklaştırmak” demektir. Binâenaleyh, Hakk’ı bu eşyâdan tenzîh etmek O’nu bu eşyâdan ve kâinât-

dan uzaklaştırmak demek olur. Ehl-i istidlâlin tenzîhi, Hakk'ın zâtını eşyâdan uzaklaştırmak ve ancak bu eşyâ üzerinde O'nun ihâta-i ilmîsini kabul etmekden ibâret olur ki, hakikatde aslâ böyle bir tenzîh-i sırf yoktur. Zîrâ Hakk'ın zâtının ayrı bir hayyizi ve bu eşyânın dahi ayrı bir hayyizi yoktur ki, zât-ı Hak bu eşyâdan uzak olsun. Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin zât-ı latîfî nihâyetsiz ve hudutsuzdur. Binâenaleyh, bu eşyâ ayrı-ı vücûd-i Hak olan fezâ-yı bî-nihâyede yine o vücûd-i hakîkîde taayyün ve tekevvün etmiştir. Binâenaleyh, وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ (Hadîd, 57/4) âyet-i kerîmesi zât-ı Hakk'ın bilcümle eşyâya sâîf olduğuna sarîh bir delildir. Fakat ehl-i tenzîh bu delîl-i sarîhi inkâr edememekle berâber derler ki: "Hak Teâlâ eşyâyı muhîtdir ve eşyâyı karîbdir ve eşyâ ile berâberdir. Ama Hak Teâlâ'ya ihâta ve kurb ve maiyyetin ma'nâsı ne olduğunu bilmeyiz." Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (k.s.) hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'lerinde bu hakikat-i ihâta ve kurb ve maiyyeti îzâh buyurduğu halde bu münezzihler onu inkâr edip halkı ilimden cehle dâvet ederler. Ta'bir-i diğeri ile, uyanıklıktan uykuya da'vet ederler. Binâenaleyh bu uyumuş olan kimseler şedîd susuzluklar gördüğü halde, su me-sâbesinde olup matlûbları olan vücûd-i hakîkî onlara şâh damarlarından daha yakın olur.

حکایت آن زاهد که در سال قحط شاد و خندان بود با مفلسی
و کثرت عیال و خلق می‌مُردند از گرسنگی گفتندش چه هنگام
شادیت که هنگام صد تعزیه است گفت مرا باکی نیست

O zâhidin hikâyesidir ki, kıtlık senesinde müflisliği ve kesret-i iyâli ile berâber mesrûr ve gülücü idi. Halbuki halk açlıktan ölüyorlar idi. Ona dediler ki: "Ne meserret vaktidir? Belki yüz ta'ziye vaktidir." Dedi: "Benim için korku yokdur!"

همچنان کان زاهد اندر سال قحط بود او خندان و گریان جمله رهط

3228. Nitekim o zâhid kıtlık senesinde handân ve cümle kavim giryân idi.

Nitekim Hakk'ın yakınlığını ve berâberliğini müdrîk olan o zâhid, kıtlık se-
nesinde handân; ve Hakk'ın kendilerine yakın olduğundan gâfil bulunan hal-
kın kâffesi ağlayıcı ve gamlı idi.

پس بگفتند چه جای خنده است قحط بیخ مؤمنان بر کنده است

3229. *Binâenaleyh ona dediler ki: "Ne gülme yeridir? Kıtlık mü'minlerin kökünü koparmıştır!"*

Halk o zâhidin sürûruna bakıp dediler ki: "Ne gülüyorsun, bu hal gülü-
necek hal midir? Kıtlık mü'minlerin ölümlerine sebep oluyor ve köklerini
kazıyor!"

رحمت از ما چشم خود بر دوخته است ز آفتاب تیز صحرا سوخته است

3230. *"Rahmet bizden gözünü dikmiştir; keskin güneşden sahrâ yanmış-
[3244]dır!"*

"Çeşm dühten", göz dikmek, adem-i iltifatdan kinâyedir. "Keskin gü-
neş"den murâd, tecellî-i kahrîdir. Ya'ni, "Rahmet-i ilâhiyye bize karşı gözü-
nü kapamıştır ve iltifatını kesmiştir. Binâenaleyh tecellî-i kahrî-i ilâhîden bu
vücûd-i izâfî sahrâsı yanmış ve harâb olmuştur."

کشت و باغ و رز سیه استاده است در زمین نم نیست نا بالا و پست

3231. *"Ekin ve bağ ve asma çubuğu kara durmuştur; zemînde ne yukarıda ne
aşağıda rutûbet yoktur!"*

"Kuraklık ve yağmursuzluk yüzünden ekinler ve bağlar ve asma çubuk-
ları yeşillenmemiş ve kapkara bir halde kalmıştır. Toprağın ne altında ne de
üstünde rutûbet kalmamıştır."

خلق می‌میرند زین قحط و عذاب ده ده و صد صد چو ماهی دور از آب

3232. *"Halk bu kıtlıktan ve azâbdan sudan uzak balık gibi onar onar ve yü-
zer yüzer ölüyorlar!"*

بر مسلمانان نمی‌آری تو رحم مؤمنان خویشند و یک تن لحم وشحم

3233. *"Müslümanlara rahmet getirmiyor musun? Mü'minler akrabâdır ve
lahm ü şahm olan bir tendir!"*

Bu beyt-i şerifde, المؤمن كنفى واحدة ya'ni, "Mü'minler nefis-i vâhide gibidir"; المؤمن كرجل واحد ان اشتكى رأسه اشتكى كله وان اشتكى عينه اشتكى كله ya'ni, "Mü'minler şahs-ı vâhid gibidir, eğer başı ağrırsa cismnin hepsi ağır; ve eğer gözü ağırırsa vücudunun hepsi müteallim olur." Ve kezâ, لا يؤمن احدكم حتى يحب لأخيه يا'ni, "Sizden biriniz nefsi için sevdiği şeyi kardeşi için sevmeyince mü'min olmaz" hadîs-i şeriflerine işâret buyrulur. Ya'ni, "Halk dediler ki: "Sen müslümanların bu elîm hâllerine acımıyor musun? Halbuki mü'minler hadîs-i şeriflerde beyân buyurulduğu üzere birbirinin akrabâsıdır. Nitekim âyet-i kerîmede dahl, إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ (Hucurât, 49/10) ya'ni, "Mü'minler birbirinin kardeşidirler" buyrulur; ve et ile yağdan mürekkeb olan mâyeleri ve maddeleri bir olan cism-i vâhiddir."

رغ يك جزوى ز تن رغ همه است گر دم صلحت يا خود ملحه است

3234. "Gerek sulh veyâhud melhame deminde olsun, tenden bir cüz'ün renci hepsinin rencidir.

Gerek sulh ve gerek harb zamânında olsun cismni bir cüz'ü hastalandığı veyâ yaralandığı vakit cismni her tarafı elem duyar!"

گفت در چشم شما قحطست این پیش چشم چون بهشتست این زمین

3235. "Bu sizin gözünüze kıtlıktır. Benim gözümün önünde bu zemîn cennet gibidir!"

Ya'ni, Hak Teâlâ'nın kahrında lütfu gizlidir. Siz zâhir-bîn olduğunuz için ancak kahrı görüyorsunuz, bu tecellînin iç yüzünü görmüyorsunuz. Nitekim âyet-i kerîmede, بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهَرُهُ مِنْ قَبْلِهِ الْعَذَابُ (Hadîd, 57/13) ya'ni, "Onun bâtununda rahmet vardır ve zâhiri azâb cihetindendir" buyrulur. Birçok mahallerde dahi fîzâh olunduğu üzere bu âlem-i kesif-i şehâdet, sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin meclâsıdır. Esmâ ve sıfât-ı ilâhînin tecelliyâtında da aslâ ta'tûl yoktur. Binâenaleyh dâimâ kahrı lutuf, lütfu da kahrı ta'kîb eder. İşte tabîat-da aksü'l-amel olmasının sırrı da budur.

من همی بینم به هر دشت و مکان خوشه ها انبه رسیده تا میان

3236. "Ben her bir çölde ve mekânda mebzûl olan başakları belê kadar erişmiş görüyorum!"

"Ben bu kahr-ı ilâhînin iç yüzüne bakıyorum; her yerde buğday başakları insanların beline kadar büyümüş bir halde görüyorum!"

خوشه‌ها در موج از باد صبا پر بیابان سبزتر از گندنا

3237. "Sahrâ dolusu başaklar sabâ rüzgârından dalgalanmaktadır, pırasadan daha yeşildir!"

ز آزمون من دست بروی می‌زنم دست و چشم خویش را چون برکنم

3238. "Ben tecrübeden nâşî elimi onun üzerine vururum. Kendi elimi ve gözümü nasıl kaldırıyorum!"

"Ber kerden", yukan itmek, ya'ni kaldırmak demektir. Ya'ni, "Ben bu kahrın müteâkib gelecek olan lütfun sûretini âlem-i misâlde müşâhede ediyorum. Misâli ve berzahî olan elem ile o başakların letâfetini tecrübe ve muâyene zımnında okşuyorum. Elim ile okşadığım ve gözüm ile gördüğüm bu latîf başakları nasıl inkâr ederim! Onların üzerinden nasıl elimi ve gözümü kaldırıyorum!" Sırası düştükçe izâh olduğu üzere âlem-i şehâdetde zuhûr edecek sûretlerin misâli evvelen âlem-i misâlde zâhir olur.

یار فرعون تنید ای قوم دون ز آن نماید مر شما را نیل خون

3239. "Ey alçak kavim! Siz ten Firavun'unun dostusunuz. Ondan dolayı size Nîl kan görünür!"

"Ey âlem-i süfîye sapanıp kalmış tâife! Siz zâhir-bîn olduğunuz için Firavun meşrebinde olan cismin dostu oldunuz ve onun hükmü altında esirsiniz. Nazarınız bâtn-ı ahvâle nüfûz edemiyor. Ondan dolayı zâhir olan tecellî-i kahrînin tahtında mestûr olan tecellî-i lütfiye göremiyorsunuz. Nitekim Fir'avn'un kavmi olan Kibtîler Nîl nehrini kan gördüler ve Mûsâ (a.s.) ümmeti onu latîf su gördüler."

یار موسیٰ خرد گردید زود تا نماند خون و بینید آب رود

3240. "Çabuk, akıl Mûsâ'sının dostu olunuz, tâ ki kan kalmasın ve nehrin suyunu görünüz!"

Ya'ni, "Çabuk cisim Fir'avn'unun tâbiyetinden vazgeçip akl-ı maâd Mûsâ'sının dostu ve ümmeti olunuz, tâ ki nazarınız zâhirden bâtına intikâl etsin ve bir tecellî-i kahrî olan kan nazarınızda latîf suya inkılâb etsin.

Zîrâ bu tecellî-i kahrîyi bu şekilde üzerinize celb eden sizin hâl ve şânınızdır!"

با پدر از تو جفایی می رود آن پدر در چشم تو سگ می شود

3241. *Baba ki, senden bir cefâ gider, o baba senin gözünde köpek olur.*

"Cefâ", zulüm ve taaddî demektir. Ya'ni, "Meselâ dâimâ sana karşı lutuf ve ihsân ile muâmele eden baba ki, karşısında eğri hareket ile cefâ vâki' olsa ve o da sana kahr ile muâmele etmiş olsa, o baba senin nazarında bir yırtıcı köpek gibi görünür."

آن پدر سگ نیست تأثیر جفاست که چنان رحمت نظر را سگ نداشت

3242. *O baba köpek değildir. Cefânın te'siridir ki, böyle rahmeti nazara köpek göstericidir.*

O baba sana karşı lutuf ve ihsân menba'ı olduğu için aslâ köpek değildir. Senin ona karşı nazarını değiştiren şey, vâki' olan cefânın te'siridir ki, böyle bir merhamet ve lutuf menba'ı senin gözüne köpek mesâbesinde gösterdi. Bî-nâenaleyh senin bu görüşün yanlıştır.

گرگ می دیدند یوسف را به چشم چون که اخوان را حسودی بود و خشم

3243. *Mâdemki kardeşlerin hasûdluğu ve gazabı var idi, Yûsuf'u gözleriyle kurt gördüler.*

Nitekim Yûsuf (a.s.)'ın kardeşleri cemâl-i bâ-kemâl sâhibi olan o hazrete karşı hased ettiler ve öfkelenidiler; bâtınlarındaki bu bozukluk yüzünden bakışları eğri oldu ve o güzel Yûsuf'u kurt mesâbesinde gördüler. İşte bâtın bozukluğu böyle iyiyi fenâ gösterir.

با پدر چون صلح کردی خشم رفت آن سگی شد گشت بابا یار نف

3244. *Uaktâki peder ile sulh ettin, öfke gitti, o köpeklik gitti, baba sıcak dost oldu.*

Ya'ni, senin bâtınını ifsâd eden öfke gidip, babanla sulh olduğun vakit, evvelki nazarın derhâl değişir, o köpeklik zâil olup baban harâretli bir dostun olur.

در بیان آن که مجموع عالم صورت عقل کلست چون با عقل کل به کز روی حقا
کردی صورت عالم ترا غم فزاید در اغلب احوال چنان که با پدر بد کردی صورت پدر
غم فزاید ترا و نتوانی رویش دیدن اگر چه پیش از آن نور دیده بوده باشد و راحت جان

Onun beyânındadır ki, mecmû'-i âlem akl-ı küllün sûretidir. Vaktâki akl-ı külle eğrilik ile cefâ ettin, âlemin sûreti ağleb-i ahvâlde sana gam artırır. Nitekim babanla fenâ oldun. Babanın sûreti sana gam artırır ve her ne kadar bundan evvel nûr-i dîde ve râhat-ı cân olmuş idi ise de onun yüzünü göremezsîn

کل عالم صورت عقل کلست کوست بابای هر آنکه اهل قلست

3245. *Âlemin hepsi akl-ı küllün sûretidir ki; "Kul!" ehli olan her o kimse-
nin babasıdır.*

"Akl-ı küll"den murâd, hakikat-i muhammediyyedir ki, ona "akl-ı evvel" dahi derler. Bu hakikat vücûd-i mutlakın mertebe-i ahadiyyeden mertebe-i vahdete tenezzülüdür. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu mertebeye, *اول ما خلق الله العقل والنفس* ya'ni, "Allah Teâlâ'nın evvelen yarattığı şey akıl ve nefstir" hadîs-i şeriflerinde işâret buyurmuşlardır. Ve diğer bir hadîs-i şerifte de *اول ما خلق الله القلم وروحي* ya'ni, "Allah'ın evvelen yarattığı kalem ve benim rûhumdur" buyuruyor. Ve bilcümle akullar ibtidâ vücûda gelen bu mertebeden zuhûr ettiği ve ukulün kâffesinde bu akl-ı küll müdebbir ve mer'î olduğu için onların babası mesâbesindedir; ve bu mertebenin altındaki merâtibin hepsi bu akl-ı küllden tekevvün ettiği cihetle âlemin kâffesi bu akl-ı küllün sûreti olmuştur. Binâenaleyh, "Kul" ehli ya'ni, "kâbil-i hitâb olan her akıl sâhibi"nin babasıdır.

چون کسی با عقل کل کفران فرود صورت کل پیش او هم سنگ نمود

3246. *Vaktâki bir kimse akl-ı külle küfrân artırır, küllün sûreti de onun önün-
de köpek görünür.*

Ma'lûm olsum ki, şerâyi-i enbiyâ (aleyhimüsselam) her kulun isti'dâdına göre akl-ı küll dâiresinde çizilmiş hudûd-i ilâhîdir. Her kim bu hudûd hâricine çıkarsa akl-ı külle muhâlefet etmiş olur ve akl-ı külle muhâlefet eden kimse dahi kendi nefesine zulüm etmiş bulunur. Nitekim âyet-i kerîmede, وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ (Talak, 65/1) ya'ni, "Kim Allah'ın hudûdunu tecâvüz ederse muhakkak kendi nefesine zulmeder" buyrulur. Zîrâ onun bu hudûdu tecâvüzünden o muhâlifin nefesine birçok avânz-ı tabîyye musallat olur. Meselâ âyet-i kerîmede, وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (Necm, 53/39) ya'ni, "İnsan için ancak çalışıp çabaladığı şey vardır" buyrulur. Bu bir düstûr-i ilâhîdir ki, beşerin hem hayât-ı dünyevîyesine ve hem de hayât-ı uhrevîyesine şâmilidir. Bir kimse bu düstûrun hilâfına hareketle tembellik ederse, hem dünyâda ve hem de âhiretde fakr u zarûret belâsına giriftâr olur. Onun için Resûl-i Ekrem Efendimiz, إِنَّ اللَّهَ لَا يَحِبُّ الْبَطَالِينَ ya'ni, "Allah Teâlâ tembelleri sevmez!" buyurmuşdur; ve kezâ kânûn-i ilâhî müskirâtı men' etmiştir. Akl-ı külle muhâlefetle bu haddi tecâvüz eden kimserin kendi nefesine zulüm ettiğini isbâta hâcet yoktur. Çünkü bu muhâlefet neticesinde kendisine birtakım hastalıklar musallat olup âlemin sûreti ona muzlim ve çirkin görünür. Nazarında hiçbir şeyin lezzeti ve letâfeti kalmaz. Zîrâ, ona babası olan akl-ı küll te'dîb ile zâhir olmuştur. Nitekim bir kimse babasının çizdiği hudûd hâricine çıkarsa babası ona gazab eder. Babası ona karşı muâmele-i te'dîbiyyeye mübâseret edince artık onun yüzü ona çirkin görünür. Sâir ahkâm-ı şer'iyye de bunlara mûmâsîldir. İmdi bu misâller akl-ı küllün te'dîb-i husûsî ve ferdîsidir. Bir de te'dîb-i umûmîsi vardır ki, bu hâl bir hey'et-i ictimâiyye-i beşerîyenin müctemian akl-ı külle muhâlefetinde vâkı' olur. Nitekim ba'zı kavimler tûfan ve zelzele ve fırtına gibi âfât-ı tabîyye ile te'dîb olundular.

صلح کن با این پدر عاقی بهل تا که فرش زر نماید آب و گل

3247. *Bu baba ile sulh et, âsîliği bırak! Tâ ki su ve çamur altın döşeme görünsün!*

Ya'ni, bu baba olan akl-ı küllün çizdiği kânûn-i ilâhî dâiresine rücû' et ve muhâlefetden tevbe edip o baba ile sulh et, âsîlikden vazgeç! Tâ ki anâsır-ı muhtelifeden mürekkeb olan bu âlemin sûreti sana güzel ve parlak altın döşeme mesâbesinde görünsün ve zâhir ve bâun hastalıklarından kurtul!

پس قیامت نقد حال تو بود پیش تو چرخ و زمین مبدل شود

3248. *Binâenaleyh kıyâmet senin nakd-i hâlin olsun. Gök ve yer senin önünde değişmiş olsun!*

Ya'ni, baban olan akl-ı küllün çizdiği hudûd-i ilâhiyye dâiresine rücû' ettiğin ve eğri hareketden vazgeçtiğin vakit kendi irâdeni onun irâdesine terk etsen ve bu hâl içinde mevt-i irâdî ve ihtiyârî ile ölmüş olursun. Ve hâlin, *من مات فقد قامت قیامته* ya'ni, "Ölen kimsenin kıyâmeti kopar" hadîs-i şerîfine mâsadak olur. Artık umûmî kıyâmeti beklemeye hâcet kalmaz; ve kıyâmet senin önünde peşin olarak kopmuş bulunur. Ve, *یوم تبدل الارض غیر الارض* (İbrâhîm, 14/48) ya'ni, "O günde arz, arzın gaynına tebdîl olunur" âyet-i kerîmesi mücibince gök ve yer senin önünde değişmiş olur. Dünyâda iken neş'e-i âhîret üzerine yaşarsın ve her şeyin hakikatini müşâhede edersin.

من که صلحم دایما با این پدر این جهان چون جنتستم در نظر

3249. *"Ben ki, bu baba ile dâimâ sulhum, bu cihan benim nazarımda cennettir."*

Bu beyt-i şerîf zâhidin lisânındandır. "Ben ki dâimâ bu baba olan akl-ı küll ile sulh içindeyim. Bu dünyâ benim nazarımda cennet olmuştur."

هر زمان نو صورتی و نو جمال تا ز نو دیدن فرو میرد ملال

3250. *"Her zaman yeni bir sûret ve yeni bir cemâl! Hattâ yeni görmekten melâl olur."*

"Ben bu cennet-i 'âcîl içinde her zaman yeni bir sûret ve yeni bir cemâl görüyorum. Hattâ yeni yeni tecelliyât-ı ilâhiyyeyi gördüğüm için bende bıkmıklık ve usanç kalmamıştır." Zîrâ bıkmak ve usanmak bir defa gördüğü şeyi her vakit görmekten hâsıl olur.

Mâlûm olsun ki, âlem-i şehâdet esmâ-i ilâhiyye muktezâsından olarak ale'd-devâm mevcûd ve ma'dûm olur. Zîrâ Mûcid, Muhyî, Mübdî, Rahmân, Mün'im, Musavvir, Hâlık ve Kayyûm gibi esmâ, mevcûdâtın vücûdunu ve mezâhirin zuhûrunu iktizâ eder. Ve Mümît, Dârr, Kahr, Kâbız, Ferd ve Vâhid ve bunun emsâli esmâ dahi mezâhirin ademîyyetini ve hafâsını iktizâ eder. Suver-i âlemin kâffesi dâimâ halk-ı cedîd içindedir. Her lahza başka başka halk ve yeni yeni vücûd gelir; ve her göz açıp kapamada icâd ve i'dâm-ı diğerk vâkî'dir. Bu tecellîyi kendi nefsinde kıyâmeti kopan müşâhede eder.

من همی بینم جهان را پر نغم
آبها در چشمها جوشان مقیم
3251. "Ben cihânı pür-na'im suların çeşmelerde dâimâ fışkırıcı görüyorum!"

بانگ آبش می رسد در گوش من
مست می گردد ضمیر و هوش من
3252. "Onun suyunun sesi benim kulağıma erişiyor. Benim zamîrim ve aklım mest oluyor!"

"Ey zâhir-bîn olan tâife siz zâhirde olan kıldığı görüyorsunuz. Ben ise bâ-tında cihânı ni'metler ile dolu ve pınarlardan sular fışkırır bir halde görüyorum. O fışkıran suların sesi benim cism-i berzahîmin kulağına erişir. Binâena-lehy, benim bâtunum ve aklım bu letâfetden sarhoş oluyor."

شاخها رقصان شده چون تابان
برگها کف زن مثال مطربان
3253. "Dallar tâibler gibi oynayıcı, yapraklar mutriblar gibi el çırpıcı olmuşlardır."

"Tâib", asıl lûgatde "rücû' edici" ma'nâsınadır; günahdan rücû' edici ma'nâsında isti'mâl olunur. Burada ehl-i semâ' olan sûfilerden kinâyedir. Ya'ni, "Benim âlem-i misâlde gördüğüm ağaçların dalları semâ' eden sûfiler gibi oynayıcı ve yaprakları da mutriblar ve tegannî eden kimseler gibi el çırpıcı olmuştur."

برق آینه است لامع از نمد
گر نماید آینه تا چون بود
3254. "Âyînenin berkı kilimden parlayıcıdır. Eğer âyîne görünürse acabâ nasıl olur?"

Zât-ı Hak "âyîne"ye; ve esmâ ve sıfât-ı Hak "berk"e; ve taayyünât-ı âlem "kilim"e teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Hakk'ın esmâ ve sıfâtı kilim gibi ke-sîf olan bu taayyünât'da parlayıcıdır; ve onun bu taayyünât'da zâhir olan nûr-i tecellîsinden zamîr ve akıl mest olur. Eğer zât-ı latîfî bu hicâblar olmaksızın tecellî buyurursa acabâ nasıl olur ve ne hâl zuhûr eder?"

از هزاران من نمی گویم یکی
زانکه آکندهست هر گوش از شکی
3255. "Ben binlerden birini söylemiyorum; zîrâ ki, her kulak bir şekden tıkanmışdır."

Ya'ni, ben müşâhedelerimin binlercesinden bir tânesini bile söylemiyorum. Çünkü herkesin bâtın kulakları "Acabâ öyle midir?" diye şekk ile tıkan-

muş ve kendi vehminin icâd ettiği i'tikâda tâbi' olup ilm-i yakîni kolay kolay kabûl edemez, bir hâle gelmiştir.

پیش و ہم این گفت مزہ دادنست عقل گوید مزہ چه نقد منست

3256. *Vehmin önünde bu söz müjde vermektedir; akıl der ki: "Müjde nedir? Benim nakdimdir!"*

Bizim bu sözlerimiz i'tikâdât-ı vehmiyyesine tâbi' olan kimse indinde cennet-i 'âcilden müjde ve haber vermektedir. Ya'ni, bu sözlerimizi dinleyen vehim sāhibi der ki: "Bu sözler hep ahvâl-i âhirete müteallıktır. Dünyâda böyle şeylerin müşâhede mümkün değildir!" Fakat vehmin muhâlif olan akıl der ki: "Müjde ve haber vermek ne demektir? Bunlar benim indimde hâl-i hâzırdır ve nakiddir ve cennet-i 'âcildir."

Mâlûm olsun ki, zât-ı Hakk'ı maddeden mücerred olarak görmek mümkün değildir. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber (r.a.) *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'de: *لا يشاهد الحق مجردا عن المواد أبداً فإن الله بالذات غنى عن العالمين* ya'ni, "Hak mevâddan mücerred olarak ebeden müşâhede olunamaz. Çünkü Allah Teâlâ zâtıyla âlemlerden ganîdir!" Binâenaleyh, Hak ancak hicâbât-ı taayyünât arkasından müşâhede olunur. Zîrâ eğer zâtıyla mütecellî olsa, ikiligi vücûda getiren taayyünât kalmaz ki, müşâhede keyfiyeti vâki' olabilsin. Nitekim zâhîrde güneşe nazar etmek imkânı yoktur, gözü kamaştırır ve rü'yet keyfiyetini ibtâl eder. Küsûf vaktinde bir camî isledikten sonra güneşe bakarlar. Güneş ancak bu perde arkasından görülür. İmdi Hak dünyâda mevâdd-ı kesife perdesiyle müşâhede olunduğu gibi âhirette dahi âhiretin maddesi ve taayyünâtı arkasından müşâhede olunur ki, bu taayyünât cennetin sûretleridir; ve taayyünât-ı cehennemîye dahi böyledir. Dünyâda taayyünât-ı cemâliyye ve celâliyye karışık. Bu perdeler arkasından Hakk'ı müşâhede edenler mevt-i irâdî ile ölüp, ikilik vehminden kurtulan zevât-ı kâmileler. Nitekim hadîs-i şerîfde, *ان احدكم لن يرى ربه حتى يموت* ya'ni, "Sizden biriniz ölmedikçe rabbini müşâhede etmez!" buyurdu. Böyle olunca nefisleri diri olanlar ikilik vehminde müstağrak olup ancak taayyünâtın şahıslarını görürler. Onlar da Hakk'ı müşâhede edemezler ve bu müşâhede âhirete ta'lîk ederler. Binâenaleyh, bu gibilerin önünde enbiyâ ve evliyânın buna mümâsil sözleri âhiretten müjde ve haber vermektedir; ve fakat nefsi ölüp, akli fa'âl olan kimselerin indinde hâl-i hâzırdır.

قصهٔ فرزندان عزیر علیہ السلام کہ از پدر احوال پدر
می پرسیدند می گفت آری دیدمش می آید بعضی شناختندش بیهوش شدند بعضی کہ
نشناختندش گفتند خود مژده داد این بیهوشی شدن چیست

Üzeyir (a.s.)'ın oğullarının kıssasıdır ki, babadan babanın ahvâlini sordular. Üzeyir dedi ki: "Evet, onu gördüm geliyor!" Ba'zısı onu tanıdılar ve bî-hûş oldular. Ba'zıları ki, tanımadılar dediler ki: "Müjde verdi, bu bî-hûşluk nedir?"

Bu sûrh-i şerîf için küçük bir mukaddime lâzımdır. Buhtî'n-Nasr, Beytü'l-Makdis'i harâb ve ahâlisini esîr ettiğî sırada Üzeyir (a.s.)'ı da esîr etmiş ve erkek esirler ile berâber kendisinin pâyitahtı olan Bâbil'e götürmüş idi. O hazret bir müddet sonra esâretten kurtulup, Kudüs-i Şerîf tarafına teveccüh ederek harâbe karyesine geldi. Ağaçlardan biraz incir ve üzüm topladı. İncirden birazını yedi ve bâkisini sepete ve üzümü de sıkıp sırasını bir tulumla koydu. Eşeğini de önünde bir yere bağladı. Kendisi dahi bir duvara dayanıp oturdu. "Bu yıkılmış karye nasıl ma'mûr olur? Allah Teâlâ bunu nasıl diriltir?" diye düşünürken kuşluk vakti ölü hâlinde kaldı. Bu hâli ashâb-ı Kehf gibi yüz sene devâm etti. Yüz seneden sonra güneş batarken dirildi. Kuşluk vaktinden akşama kadar uykuda kaldığını zannetti. Halbuki eşiği ölmüş ve kemikleri dağınık bir halde kalmış idi. Bu hâle taaccüb ile bakarken, "Bu hâlde ne kadar kaldın?" diye bir nidâ işitti. Ve ona cevâben, "Bir gün veyâ yarım gün kaldım!" dedi. Tekrar hitâb geldi ki: "Hayır, yüz yıl kaldın! Taâmına ve şarâbına bak, bozulmadı! Eşeğe de bak, nasıl öldü ve eczâsı dağıldı? İşte şimdi biz onu diriltiriz!" Bu hitâbı müteâkib eşek dirildi. Bu kıssa sûre-i Bakara'da, ...أَوْ كَلَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا... (Bakara, 2/259) ["Yâhud görmedin mi o kımseyi ki, evlerinin duvarları çatılan üzerine çökmüş (altüst olmuş) bir kasabaya uğradı..."] âyet-i kerîmesinde mezkûrdur. Ve bu vak'anın dakâiki de Fusûsu'l-Hikem'de Fass-ı Üzeyrî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından beyân buyurulmuştur. Üzeyir (a.s.) dirildikten sonra kendi âilesi tarafına müteveccih oldu. Yüz sene zarfında oğullarının kimisi yüz yirmi ve kimi-

si yüz otuz yaşına girip ak saçlı ihtiyar olmuş idi. Kendisinin hayât-ı cismâ-niyyesi munkatı' olup cesedi hükmi-i tabiat hâricinde kaldığı için ihtiyarlamamış ve yattığı halde genç olarak kalmış idi. O hazret Tevrât-ı Şerif'in hâfızı olduğundan halk Üzeyir olduğunu hıfzından tanıyıp bildiler. Bu sûrh-i şerif oğulları ile olan mülâkât hakkındadır.

همچو پوران عزیز اندر گذر آمده پیرسان ز احوال پدر

3257. Geçit yerinde ahvâl-i pederden sorucu gelmiş olan 'Üzeyir'in oğulları gibi.

Ya'ni, vehim sâhibinin kelâm-ı enbiyâ ve evliyâdan işittiği sözü müjdeye ve habere atfetmesi ve akıl sâhibinin bunu nakd ve hâl-i hazır görmesi, Üzeyir (a.s.)'ın oğullarının hâli gibidir ki, babalarının ahvâlini yol üzerinde sorucu olmuşlar idi.

گشته ایشان پیر و باباشان جوان پس پدرشان پیش آمد ناگهان

3258. Onlar ihtiyar olmuş ve babaları delikanlı idi; imdi babaları ansızın öne geldi.

Üzeyir (a.s.)'ın oğulları mürûr-i eyyâm ile saçları ve sakalları ağarmış, birer ihtiyar olmuş ve cenâb-ı Üzeyir ise yukarıda izah olunduğu üzere üzerinden hayât-ı tabiat günleri geçmediğinden delikanlı kalmış idi. Üzeyir (a.s.) ansızın oğullarının öntüne çıkageldi.

چون پیرسیدند از او کای رهگذر از عزیز ما عجب داری خیر

3259. Vaktâki ondan, "Ey yolcu! Acabâ bizim 'Üzeyir'imizden haberin var mı?" diye sordular.

که کسیمان گفت امروز آن سَنَد بعد نومیدی ز بیرون می رسد

3260. "Zîra bir kimse bize dedi ki: "Bugün o sened, ümitsizlikden sonra dışarıdan erişir."

"Sened", mütemed ma'nâsıdır. Oğulları Üzeyir (a.s.)'ın kendisini bir yolcu zannıyla dediler ki: "Bizim babamız olan Üzeyir'i gördün mü? Ve ondan bir haber var mı? Zîrâ birisi bugün bize o mu'temed olan babanız, hayâtından ümidinizi kesmiş olduğunuzdan sonra dışarıdan size gelecektir!" dedi.

گفت آری بعد من خواهد رسید آن یکی خوش شد چو این مزده شنید

3261. Dedi: "Evet, benden sonra erişecektir." O birisi bu müjdeyi işittiği vakit hoş oldu.

باغک می‌زد کای مبشر باش شاد و آن دگر بشناخت بیهوش او فتاد
3262. "Ey müjdedci şâd ol!" diye bağurdu; ve o diğeri tanıdı, bi-hüş olarak düştü.

که چه جای مزده است ای خیره سر که در افتادیم در کان شکر
3263. Dedi ki: "Ey sersem! Ne müjde yeridir? Zîrâ, biz şehir menba'ına düştük."

Ma'lûm olsun ki, bir tâife zât-ı Hakk'ı noksan sıfatlardan veyâ mümkünâtın sıfatlarından sûret-i mutlakada takdîs ve tenzîh ederler. Bunlar Zât-ı Hakk'ı sıfat-ı tenzîhiyye ile bilmiş, fakat mezâhirde zuhûr cihetinden görmemiş ve bilmemiştir. Bunlar hakikatde ma'rifetullahdan kasırdır. Zîrâ "Hak eşyâyı zâuyla değil, ilmi ile muhîtdir" derler ve zâtdan sıfat-ı ilmi ayırırlar. Ve eşyâyı adem-i mesâbesindeki zılden addederler. Halbuki Hakk'ın zâtı eşyâdan hâriç olunca kendisi kayd ile mukayyed olur. Binâenaleyh *Gülşen-i Râz* sâhibi bunlar hakkında: *زیک چشمیست ادراکات تریه* Ya'ni, "İdrâkât-ı tenzîh bir gözülülûkdür" der. Ârif-i kâmil ise, "Hak, hakikat-i vâhidedir. Ya'ni, sıfatdan muarrâ olan zâtıyla cemî'-i taayyünâtdan münezzehdir. Zîrâ o mertebede gayriyet ve ikilik yoktur; ve Hak herşeyin sûretinde zâhir olmuş ve her bir taayyünün nefsine tecellî etmiş olması 'tibârîyle kâffe-i taayyünâta müstebihdir" der. Binâenaleyh bunların her iki gözü de görücüdür. Bunlar insân-ı kâmil mazharında Hakk'ı müşâhede ederler. Nitekim Ferîdüddîn-i Attâr hazretleri *Bîser-nâme*'lerinde şöyle buyururlar:

أحمدست اینجا أحد ای مرد کار سر حق را با تو گویم آشکار
"Ahmed (aleyhi's-salât ü ve's-selâm) bu mertebe-i kevnde ahad'dir. Ey iş adamı, sır-ı Hakk'ı sana açık söyleyim!"

İmdi Üzeyir (a.s.)'ın oğullarından evvelkisi, Hakk'ı, insân-ı kâmil mazharının gayrında arayan ve ikincisi, insân-ı kâmilî görünce onda Hakk'ı müşâhede edip tanıyan kimsenin misâlidir. Beyt-i Hazret-i Attâr:

مرد را باید که باشد شه شناس تا شناسد شاه را در هر لباس
"Kişinin şâhu tanıyıcı olması lâzımdır, tâ ki her libâs içinde şâhu tanısın!"

وهم را مزده ست و پیش عقل نقد ز آنکه چشم وهم شد محجوب نقد
3264. Vehm için müjdedir; ve aklın önünde nakiddir. Zîrâ ki vehmin gözü gâibin mahcûbudur.

Enbiyâ ve evliyanın Hak hakkındaki ihbân, Hakk'ı insân-ı kâmil mazharının gayrında arayan sâhib-i vehm için müjdedir; ve fakat, akıl sâhibi için hâl-i hâzırın beyânıdır ve nakdîdir. Çünkü, akıl sâhibi bu haberdan muhbirin zâtına intikâl eder. Vehmin gözü ise, Hakk'ı eşyanın hâricinde ve gâib zannederek bu gâibin mahcûbu olur. Ve Resûl-i Ekrem Hazretleri'nin, "Beni gören muhakkak Hakk'ı gördü" sözünü te'vîl edip, "gûyâ" kelimesini getirerek "Gûyâ ve ke-enne Hakk'ı gördü" der. Ve Hakk'ın sûretlerde zuhûrundan câhil olur. Ve *فَإِنَّمَا تُولَوا ظُهُورَ اللَّهِ* (Bakara, 2/115) ya'nî, "Ne tarafa dönersen Hakk'ın zâtı ve vechi vâki'dir" âyet-i kerîmesini kendi anlayışına göre te'vîl edip bu anlayışına da "kitab ve şerîat" ismini verir.

کافران را درد و مؤمن را بشیر / لیک نقد حال در چشم بهسیر

3265. *Kâfirler için dert ve mü'minler için beşîrdir. Fakat basîr olan göz önünde nakd-i hâldir.*

Enbiyâ ve evliyanın vücûdu ve onların ihbân, kâfirler için derddir ve elendir. Zîrâ kâfirler kendi nefislerinin ve enâniyetlerinin iktizâât-ı dâiresinde serbestçe hareket etmek isterler ve ancak hayât-ı dünyâyâ meclûb olup ondan başka yaşayış olmadığına hükmederler. Enbiyâ ve evliyâ ise onların keyiflerini kaçırır ve bu yüzden onlarda elem ve dert peydâ olur. Ve fakat mü'minler için müjdecidir; çünkü enbiyâ onlara hayât-ı bâkiyeyi tebşîr ederler ve cennet-i âcili tavsîf edip oraya duhûle sebep olan a'mâle teşvîk ederler. Fakat enbiyanın gerek zâtı ve gerek sözleri basîret gözü açık olan kimseler için nakd-i hâldir. Ya'nî bu kimseler Hakk'ı bu âlemde müşâhede eder ve cenneti bu âlemde bulurlar.

ز آنکه عاشق در دم نقد ست مست / لاجرم از کفر و ایمان برترست

3266. *Zîrâ ki, âşık nakd-i demi içinde mestdir, şühbesiz küfür ve îmândan berterdir.*

"Nakd", alışverişte peşin ve derhâl verilen para demektir ki, "veresiye"nin mukâbilidir. Burada âcîl ve peşin olan şey ve hâl ma'nâsına kinâyedir. "Âşık"dan murâd, basar-ı basîretî açık olan kimselerdir. Ya'nî, "Basar-ı basîretî açık olan Allah'ın âşıkları Hakk'ı görmek için âhirete intizâr etmezler. Belki hayât-ı dünyâda müşâhede içindedirler. Ve bu müşâhede-i âcileden sarhoş olmuşlardır. Onlar böyle geleceği haber verilen hâlî âcilen ve zamân-ı hâl için-

de gördükleri ve buldukları cihetle mertebe-i süfliyetde kalan küfür ve îmânın hâricine çıkmışlar ve bu süflî mertebeden yükselmişlerdir." Zîrâ küfür ve îmân görülme-yen şeye taalluk eder. Kâfirler bu âlem-i kesifin ahkâmıyla meşgûl olup peygamberlere muhâlif kaldıklarından görmedikleri âhireti inkâr ederler. Mü'minler ise, bu âlem-i kesifin hicâbâtı altında olup ahvâl-i âhireti görmemekle berâber peygamberlerin sözlerine inanırlar. Binâenaleyh küfür ve îmân görülme-yen bir hâle taalluk eder. Uşşâk-ı ilâhî ise ahvâl-i âhireti basar-ı basiretleriyle müşâhede ettiklerinden onların nazarında küfür ve îmânın taalluk edeceği bir şey kalmaz.

کفر و ایمان هر دو خود دربان اوست کوست مغزو کفر و دین او را چو پوست

3267. *Küfür ve îmân her ikisi onun kapıcısıdır. Zîrâ o içdir ve küfür ve dîn ona kabuk gibidir.*

"Küfür ve îmân âşık-ı Hak olan kâmilin hakikatının kapıcısıdır. Zîrâ onun hakikatının müşâhedesine ehl-i küfrün küfrü ve ehl-i îmânın dahi îmân-ı gaybîsi perdedir." Yukanda izâh olunduğu üzere küfür ve îmân görülme-yen şeye taalluk eder. Kâfir inanmadığı bir şeyi görsen bile te'vîl edip inkârında ısrar eder. Ya'ni kâfir hem esâsı ve hem de keyfiyeti inkâr eder. İmân-ı gaybî sâhibi de îmân ettiği şeyi görsen de kendi hayâline mutâbık olmadığı için, "O değildir" der; ya'ni, esâsa îmân ve keyfiyeti inkâr eder. Nitekim bir kimse Hızır (a.s.)ı görmeyi şiddetle arzu edermiş. Hz. Hızır bir rençber kıyâfetinde karşısına çıkıp, "Ben Hızır'ım, ne istersin?" dediği vakit hayâline mutâbık bir sûret olmadığı için Hızır'ın vücûduna îmânı olduğu halde kabul etmemiş ve onun îmân-ı gaybîsi Hızır'ı kabûle hicâb olmuşdur. Zîrâ o hakikat ve ma'nâ, cevizin ve bâdemın içi gibidir. Ve küfür ve dîn sûrete taalluk ettiği için o ma'nâya ve hakikate kabuk gibidir.

باز ایمان قشر لذت یافته

کفر قشر خشک رو بر تافته

3268. *Küfür güz çevirmiş kuru kabuktur. İmân dahi lezzet bulmuş kabuktur.*

Meselâ bâdemın dış kabuğu kuruyup dışa doğru kıvrılır ve kapkara olur. İç ile hiçbir ittisâli ve münâsebeti kalmaz. Fakat içe muttasıl olan ince kabuk içden lezzet bulmuşdur. Nitekim bâdemın beyaz olan içine muttasıl ince zarın kabuk bâdemın içi ile berâber çiğnenir. Zîrâ îmânda esas kabul ve fakat keyfiyet inkâr olunur. Binâenaleyh îmânın esas olan ma'nâya ve içe ittisâli vardır.

قشرهای خشک را جا آتشست قشر پیوسته به مغز جان خوشست

3269. *Kuru kabukların yeri ateşdir. Mağz-ı câna muttasıl olan kabuk hoşdur.*

Kuru kabuk mesâbesinde olan küfrün yeri mahall-i celâl olan ateşdir. Can mağzına muttasıl olan îmân-ı gaybî kabuğu latîfdır. İç ile berâber kâbil-i istîfâdedir.

مغز خود از مرتبه خوش برترست برترست از خوش که لذت گسترست

3270. *Halbuki iç, hoş olan mertebeden daha yüksektir. Hoşdan daha yüksektir, çünkü lezzet-güsterdir.*

Müşâhede-i hakikat mertebesi, iç olan hakikate muttasıl olmakla hoş ve latîf olan îmân mertebesinden daha yüksektir. O hoş mertebe daha yüksektir. Çünkü bu îmân kabuğuna lezzet yayıcıdır.

این سخن پایان ندارد باز گرد تا بر آرد موسیم از بحر گرد

3271. *'Bu sözün nihâyeti yokdur, rüçü' et! Tâ ki, Mûsâ'm denizden toz çıkarsın!*

Ya'ni, "Bu müşâhede ve îmân ve küfür mertebe ve hallerinin müteallık olan sözün nihâyeti yokdur, bunları bırakayım; tâ ki benim Mûsâ-yı rûhum hakikat deryâsından tozlar çıkarsın!" Zîrâ tevhîd-i sırfa müteallık olan ma'nâyı elfâz kisvesine koyup, anlatmak pek uzundur ve nihâyeti de gelmez. Binnâenaleyh bu bahisten rüçü' edelim. Mûsâ (a.s.) Bahr-i Ahmer'e asâsıyla vurup yardığı ve Benî-İsrâîl için açtığı yollardan toz çıkarıldığı gibi benim Mûsâ-yı rûhum dahi hakikat deryâsından bana tâbî' olanlara selâmete vusûl yollarını açsın ve ka'r-ı deryânın tozları mesâbesinde bulunan sülûke müteallık elfâzı çıkarsın. Mâ'lûm olsun ki, İmâm-ı Gazzâlî hazretleri *İhyâü'l-Ulûm*'da buyurur ki: "Mağz-ı tevhîdin iki kabuğu vardır. Bunlar içden uzaktır. Birisi budur ki, lisânen söylenir fakat kalben tasdik olunmaz. Bu münâfığın tevhîdîdir. İkincisi lisânen söylenir ve kalben de tasdik olunur. Bu tevhîd avâm-ı halkın ve ilm-i kelâm erbâbının tevhîdîdir. Ve iç olan tevhîd budur ki, muvahhid zâhîr olan her bir fiili ve vesâiti nazarıdan kaldırmak sûretiyle Hak'dan görür. Onun ibâdeti ancak Hakk'a olur, onun gaynına değil!" İşte halka, bu mağz olan tevhîdî elfâz ile anlatmak gayet müşkildir. Bu tevhîd kavâid-i sülûke itibâ' ile zevken anlaşılır.

در خور عقل عوام این گفته شد از سخن باقی آن بنهفته شد

3272. *Bu avâmın aklına lâyük söylenmiş oldu. Onun bâkisi sözden gizlenmiş oldu.*

"Binâenaleyh bu mağz olan tevhîde müteallik sözler avâm-ı halkın aklına münâsib elfâz ile söylenmiş oldu. Daha söylenmesi icâb eden sözler var idi. Fakat avâmın akli ve fikri bu sözleri idrâke müsâit olmadığından onlar gizli ve metrûk kaldı." Zîrâ bu sözler vahdet-i vücûd sırrına dâirdir. Bu vahdet-i vücûdu avâm değil ulemâ-i zâhir ve ilm-i kelâm erbâbı bile anlamaktan âciz kalmışlar ve hattâ tarikat-i Nakşibendiyye'ye mensûb olup ulemâ-i zâhirin mesleğini ihtiyâr etmiş bulunan İmâm-ı Rabbânî bile sırr-ı vücûdu idrâk edemediği için, gerek Şeyh-i Ekber hazretlerinin ve gerek *Fusûs ul-Hikem* şârihlerinin aleyhinde bulunmuş ve *Mektûbât*'ında bu zevât-ı kirâma ta'n ve i'tirâz etmiştir. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf* şârihlerinden ve tarikat-i Nakşibendiyye'den Hindî İmdâdullah (k.s.) hazretleri *Vahdet-i Vücûd Risâlesi*'nde şu ibâreleri yazmıştır:

"Bu mes'elenin esbâb-ı sübûtiyyesi çok nâzik ve nihâyet derecede dakîk-
dır. Fehm-i avâm ve istilâh-ı urefâdan âri olduğundan belki ulemâ-i zâhir onu idrâk edemezler. Ulemâ şöyle dursun belki henüz sülûkunu itmâm etmemiş ve makâm-ı nefisden geçip mertebe-i kalbe vâsil olmamış bulunan sûfiler bile bu mes'eleden zarar görürler ve mekr-i nefisden ve tezelsül ve lağziş-i pâdan çâh-ı ibâhete ve ka'r-ı dalâlete baş aşağı düşerler. Belki birçok gürûh düşmüşlerdir bile!.."

ز عقل ریزه است ای متهم بر قراضه مهر سکه چون نهم

3273. *Ey müttehem senin aklının altını kırındır. Kırıntı üzerine sikke müh-rünü nasıl koyayım?*

"Müttehem", kabahatlanmış; "kurâze", altın kırıntısı demektir. Ya'ni, "Ey nefsin arzûlanı icrâ etmek sûretiyle kabahatlanmış olan kimse! Senin altın gibi olan aklın henüz parçalanmış bir haldedir. Bu eşyâ-yı kesîrenin her biri aklının nazarında vücûd-i nefsü'l-emri ile mevcûd olup onların herbirine birer sûretle alâkası vardır. Binâenaleyh bu kadar parçalanmış olan bir akıl üzerine vahdet-i vücûd sikkesini ve tevhîd-i zât ve sıfât ve esmâ ve ef'âl sikkesini nasıl vurayım?" Ve meselâ a'refü'l-urefâ İmâm-ı Aliyyü'l-Murtazâ (k.v.) efendimiz hazretlerinin şu:

ويا من اطاعه العاصي بمعيانه

يا من ذكره الناسي بنسيانه

"Ey o zât-ı celîl ki, unutan kimse unutmalarıyla onu zikreder. Ve ey o zât-ı celîl ki, âsî isyânıyla ona itâat eder"

beyt-i şerifini söylesem, şer'e muğâyirdir zannıyla bin kerre istiğfâr edip kaçarsın. Zîrâ sırr-ı vücûdu havsâlan almaz. Nitekim bu ma'nâda:

وحده لا شريك له گویان

کفر و اسلام در راهش پویان

"Küfür ve İslâm, "O vâhiddir, O'nun şeriki yokdur!" deyici olduğu halde O'nun yolunda koşucudur"

buyurmuşlardır.

بر هزاران آرزو و طمّ و رِمّ

عقل تو قسمت شده بر صد مُهمّ

3274. 'Senin aklın yüz mühim üzerine, binlerce arzûya ve pek çok şeye taksîm olunmuşdur.

"Mühim", güç iş ve zarûrî ma'nâsınadır. "Tımm", deryâ ve çok mâl ve su üzerindeki hâr ü hâşâk; ve "rim", mağz ve toprak ve çok mâl ma'nâlarındadır. Ve "tımm ü rim" pek çok şey ma'nâsınadır. Ya'ni, "Senin aklın birçok ihtiyâcât-ı dünyeviyyeye muallak olmuş ve binlerce nefsinin arzûlarına ve pek çok mala taksim olunup dağılmıştır."

تا شوی خوش چون سمرقند و دِمِشَقْ

جمع باید کرد اجزا را به عشق

3275. Eczâyı aşk ile cem' etmek lâzımdır, tâ ki Semerkand ve Dimişk gibi olasın!

Altın gibi olan aklının mâsivâ-yı Hakk'a dağılmış olan parçalarını aşk-ı Hak ile toplamak lâzımdır. Tâ ki bu toplamak netîcesinde Semerkand ve Şam şehirleri gibi cemiyetli ve ma'mûr olasın.

پس توان زد بر تو سکهٔ پادشاه

جو جوّی چون جمع گردی ز اشتباه

3276. 'Uaktâki arpa arpa işlibâhdan cem' ettin, sonra senin üzerine pâdişâhın sikkelerini vurmak mümkündür.

"Cev", arpa demek ise de, burada "bir miskâlin yüzde biri" ma'nâsınadır. Zîrâ bir miskâl "yirmi kurat" ve her bir kurat "beş arpa" ağırlığında bir vezindir. Altın gibi kıymetli mâdenler bu vezinler ile tartılır. Ya'ni, "Altın mesâbe-

sinde olan aklının parçalarını şübheden ve vehimden arpa arpa toplayıp onları bir kitle hâline getirdiğin vakit üzerine pâdişâhın sikkelerini ve ma'rifetullah damgasını vurmak mümkündür." Dağınık bir hâlde iken bu sikke darb olunamaz.

ور ز منقالی شوی افزون تو خام از تو سازد شه یکی زرینه جام

3277. *‘E eğer ham olan sen, bir miskâlden ziyâde olursan şah senden bir altın kadeh yapar.*

"Hâm", muhâtabın sıfatıdır. Bir "miskâl", yüz arpa ağırlığında bir vezindir. "Şâh"dan murâd, Hak'dır. Ya'ni, "Ey ham olan muhâtab! Eğer sen dağılmış olan aklının parçalarını toplayıp bir miskâl ağırlığından ziyâde bir kitle hâline koyarsan Hak Teâlâ hazretleri senin o toplu altın olan aklından bir altın kadeh yapar ve onun içine şarâb-ı ma'rifetini koyar ve sen o şarâbı ehline içirirsin."

پس براو هم نام و هم القاب شاه باشد و هم صورتش ای وصل خوا

3278. *‘Binâenaleyh onun üzerinde şâhın hem adı ve hem elkabı ve hem onun sûreti olur, ey vasl isteyen!*

"Elkab", lakabın cem'idir; ve "lakab", ism-i aslıden sonra konan isimler demektir. "Şâhid"den murâd, Hak'dır ve "sûret"den murâd, sıfatdır. Ve bu ta'bîr ile, صورتی, "Allah Teâlâ Âdem'i kendi sıfatı üzerine halk etti" hadîs-i şerifine işâret buyrulur. Nitekim Âdem Hakk'ın, Hayat, İlim, Sem', Basar, İrâde ve Kudret ve Kelâm sıfatlarını hâmilidir. "Nâm"dan murâd dahi, kezâlik esmâ-i ilâhiyyedir. Zîrâ insân-ı kâmil mazhar-ı ism-i Zât'dır. Ve ism-i Zât olan "Allah" bîcümle esmâyı câmi'dir. Ya'ni, "Hak Teâlâ senin dağınık olan aklının toplanıp hepsini bir ma'rifet kadehi yapıp üzerine de bîcümle esmâ ve sıfatını ve lakablarını nakşeder ve sen âlem-i kevn-de Hakk'ın halîfesi olursun. Ey Hakk'a vâsil olmak isteyen kimse! Cem'iyetinin neticesinde sana böyle lutf-i ilâhî vâki' olur."

تا که معشوق بود هم نان و آب هم چراغ و شاهد و نقل و شراب

3279. *Hattâ ki ma'sûk sana hem ekmek ve su, hem çerâğ ve mahbûb ve meze ve şarâb olur.*

Ya'ni, keserât-ı âlem mezâhir-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye olup Hak bîcümle eşyâda hüviyeti ile sâîr olduğundan her biri Hakk'ın vechinin perdesi olan

eşyâ sûretleri nazarından kalkar. Ekmekde ve suda ve tenvîr âletlerinde ve mahbûblarda ve mezede ve şarâbda ancak ma'sûkun olan Hakk'ı müşâhede edersin. Rubâî: (*Lemeât'dan*).

گفتم که کرائی تو بدین زیبائی گفتا خود را که خود منم یکتائی
هم عشقم وهم عاشق وهم معشوقم هم آینه هم جمال وهم زیبائی

"Dedim ki: "*Sen bu zîbâlık ile kime mahsûssun?*" Böyle cevap verdi: "*Kendime mahsûsum. Muhakkak yektâlık benim şânımdır. Ben hem aşkım ve hem âşkım ve hem de ma'sûkum. Hem âyineyim, hem cemâlim ve hem de temâ-şâ-gerim!*"

جمع کن خود را جماعت رحمتست تا توانم با تو گفتن آن چه هست

3280. *Kendini cem' et, cemâat rahmetdir, tâ ki olan şeyi sana söyleyebileyim!*
[3294]

"Akıl ve fikrini tefrikadan cem' et! Zîrâ hadis-i şerîfde, الجماعة رحمة ya'ni "Cemâat rahmetdir" buyurulmuşdur. Eğer dağılmış olan eczâ-yı akıl ve fikrini aşk-ı Hak ile cem' edersen sana bu âlem-i halkda olan vahdeti söyleyebilirim." Eğer aklını ve fikrini vücûdda müstakil olduklarını tevehhüm ederek bu eşyâya taksim edersen, vahdet-i vücûda dâir sözleri dinlemeye ehil olmadığın anlaşılır ve sana bundan bahsetmek dahi boş olur.

ز انکه گفتن از برای باورست جان شرک از باورئ حق برست

3281. *Zîrâ ki, söylemek tasdik içindir. Can şîrk-i Hakk'ın tasdikinden berîdir.*

Ya'ni, "Söylemek, dinleyen kimsenin tasdik etmesine müessir olmak içindir. Halbuki şîrk dediğimiz ma'nânın canı ve esâsı hak olan sözü tasdik etmekten berîdir." Ma'lûm olsun ki, ulemâ-i zâhir "vücûd-i Hak" ve "vücûd-i halk" olmak üzere iki vücûd olduğunu iddiâ ederler. Ve âlemin vücûdunu vücûd-ı nefsü'l-emr ile mevcûd bilirler ve derler ki: "Peygamberler nefsü'l-emr ne ise onu tebliğ ederler. Ve eğer nefsü'l-emirde mevcûd bir olsa ve onun gaynının vücûdu olmasa setretmezler ve nefsü'l-emrin hilâfını söylemezler idi. Halbuki vahdet-i vücûd mu'tekadleri vücûdun iki olmasına kâil olan kimseyi müşrik addederler. Enbiyâ vahdet-i vücûda da'vet eylememişler, vücûdun iki olması na kâil olan kimseye müşrik dememişlerdir." Bu sözler Kur'ân ve ahâdis-i şerîfinin dekâyıkına vâkıf olamayıp ancak zâhiri görmekden mütevelliddir. Vahdet-i vücûd hakkında gerek Kur'ân'da ve gerek ahâdis-i şerîfde sarâhat derecesinde işâretler vardır. Ulemâ-i zâhir onların hepsinin ma'nâlarını te'vîl edip

kendilerinin dar olan dâire-i rü'yetlerine sokmak isterler. Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu zâhir-bîn olanlar hakkında, *يا'ني، الشرك في امتي اخفى من ديب النمل على الصفا* ya'ni, "Benim ümmetimde şirk karıncanın mücellâ bir şey üzerindeki yürüyüşünden daha hafidir" buyurmuştur. Bundan daha sarîh ne buyursun? Kur'ân-ı Kerîm'de, *ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا* (Müddessir, 74/11) ya'ni, "Yaratmıştım kimseyi benim ile vâhid olarak bırak!" buyrulur. *فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا قَوْمٌ وَجَهُ اللَّهِ* (Bakara, 2/115) ya'ni, "Ne tarafa teveccüh ederseniz Hakk'ın zâtı ve vechi vâki'dir" âyet-i kerîmesini onlar birtakım tekellüfât ile te'vil ederler. Eğer Hakk'ın ihâtası onların dedikleri gibi ilmî olup bu eşyâda hüviyyet-i ilâhiyye sâfî olmasa, bu âlem-i kesâfette olan insanların teveccüh eyledikleri yerde Hakk'ın zâtı ve vechi vâki' olduğu ma'nâsı abes olurdu. Fakat onlara bu ma'nâyı anlamak mümkün değildir. Çünkü onlar kendi i'tirâfları vech ile vücûdu ikiye ayırıp Hakk'ın varlığının karşısına bir varlık daha dikip her vechi ile Hakk'ın vücûdunun gayrı addettikleri bu vücûdu gizlice Hakk'ın vücûduna şerîk ittihâz ederler, sonra da "Biz müşrik-i hafî değiliz" derler. İmdi mâdemki hadîs-i şerîfde beyân buyrulduğu üzere onlarda böyle şirk-i hafî vardır, vahdet-i sıfâ dâir ne söyleyen tasdik etmezler. Zîrâ şirkin canı ve esâsı Hakk'ı tasdikden beridir ve uzaktır. Binâenaleyh onlarla konuşulduğu vakit bu "şirk-i hafî" dâiresinde konuşmak icâb eder. Nitekim VI. ciltde cenâb-ı Mevlânâ efendimiz buyururlar:

چون که جفت احوالیم ای شمن لازم آید مشرکانه دم زدن

"Ey putperest! Mâdemki şaşılardan arkadaşı olduk, müşrikçe konuşmak lâzım gelirdi"

جان قسمت گشته بر حشو فلک در میان شصت سودا مشترک

3282. *Feleğin karnında olan şey üzerine taksîm olunmuş can, altmış sevdâ arasında müşterekdir.*

"Haşv", batında olan şeye derler. "Feleğin karnı"ndan murâd, suver-i muhtelif-i kesîredir. Ya'ni, "Feleğin içinde bulunan birçok sûretlere taksîm olunmuş olan o kadar sevdâ ve hevâ arasında müşterek bir halde olmuştur ve o sûretlerin her birine ayrı ayrı alâkası vardır." Hind nüshalarında "haşv-i felek" ["feleğin karnı"] yerine "cevî-i felek" ["feleğin havası"] vâki'dir.

پس خموشی به دهد او را ثبوت پس جواب احمقان آمد سکوت

3283. *Binâenaleyh sükût ona çok sübût verir. Böyle olunca ahmakların cevâbı sükût geldi.*

Ya'ni, canı keserâta muallak olan kimseye karşı sükût etmek ve vahdet-den bahsetmemek ona sübût ve sükûnet verir. Zîrâ söylesen onun bâtını karma karışık bir hâle gelir ki, bu hâl onun hakkında mûcib-i fesâd olur. Böyle olunca keserât-ı mevhumeye vücûd verip alâka eden ahmaklara karşı verilecek cevâb sükûtdur.

می گشاید بی مراد من دهن

این همی دادم ولی مستی تن

3284. *Bunu biliyorum, fakat tenin sarhoşluğu benim murâdım olmaksızın ağız açıyor.*

Ben ahmağa verilecek cevâbın sükûtdan ibâret olacağını bilirim. Fakat ne yapayım ki benim vücûdumda zâhir olan hâl, rûhumun ahkâmıdır. Zîrâ cism mest olup kendinden geçmiş ve rûhumun hükmü altında kalmıştır. Bi-nâenaleyh rûhumdan fevârân eden esrâr ve hakâik, benim murâdım, ya'ni cismimin murâdı olmaksızın ağızından çıkar.

این دهان گردد به ناخواه تو باز

آن چنان کز عطسه و از خامیاز

3285. *Nitekim aksırıktan ve esnemenen bu ağız senin murâdın olmaksızın açılır.*

در تفسیر این حدیث که انی لاستغفر الله فی کل یوم سبعین مرة

Bu "Ben her gün Allah'a yetmiş kere istiğfâr ederim"
hadîsinin tefsîri hakkındadır

Bu hadîs-i şerîfin ibâresi hakkında muhtelif rivâyetler vardır. İbârenin birisi sürh-i şerîfde olduğu gibidir. Ve diğeri de, انه لیغان علی قلبی وانی لاستغفر الله فی کل یوم مائة مرة ya'ni "Ba'zı ahvâlde benim kalbimin üzeri perdelenir. Muhakkak ben Allah'dan günde yüz kere mağfîret isterim" sûretindedir. Câiz ki, bu hadîs-i şerîf fem-i saâdetden muhtelif zamanlarda bu sûretle iki defa sâdır olsun! Ve "yetmiş" ve "yüz" adedi hasr için değildir, belki çokluk beyânı içindir. "Ben her gün çok istiğfâr ederim" demek olur. Bu hadîs-i şerîfin tefsîrin-

de de ihtilâf vardır. Ba'zıları "kalbe gelen perde"den murâd, halkı dâvet için bu âlem-i kesâfete teveccüh buyurmalandır derler; ve ba'zıları da, Resûl-i Ekrem Efendimiz dâimâ terakkîde idi, her bir mertebeye terakkî buyurdukça onun mâdûnundaki mertebeyi hicâb addedip istiğfâr buyururlardı, demişlerdir. Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz vâris-i kâmil-i Nebevî olduğu cihetle bu hadîs-i şerîfin tefsîrinde evvelki ma'nâyı alıp buyururlar ki:

همچو پیغمبر ز گفتن و ز نثار توبه آرم روز من هفتاد بار

3286. *Peygamber gibi söylemekden ve saçmakdan, ben günde yetmiş kere tevbe getiririm.*

Peygamber gibi, maârif-i ilâhiyye hakkında söz söylemekden ve esrâr ve hikem-i rabbâniyye incilerini saçmakdan günde yetmiş kere pişman olurum ve birçok tevbel ederim.

لیک آن مستی شود توبه شکن منسی است این مستی تن جامه کن

3287. *Fakat o sarhoşluk tövbe bozucu olur. Bu ten mestliği unutturucu ve el-bise soyucudur.*

Fakat cismîn ahkâm-ı rûhiyye altında zebûn olup uyuşması ve sarhoşluğu cismîn diriliği ve halka teveccühü zamânındaki tövbesini bozucu olur. Zîrâ bu tenin sarhoşluğu o cismîn diriliği ve ayıklığı zamânındaki tövbeyi ve nedâmeti unutturucudur ve muhâkemât-ı akliyye libâsını soyucudur. Ma'lûm olsun ki, peygamberlerin nübüvveti zâhire ve velâyeti bâtına müteveccihdir. Nübüvveti cihetinden zâhire ve halka teveccühü zamânında isneyniyete ve keserâta müstenid olan şerîatla mütekellim olurlar. Ve velâyeti cihetinden bâtına ve Hakk'a teveccühü zamânında vahdet-i vücûd ile ve hakikatle mütekellim olurlar. Nitekim Resûl-i zîşân Efendimiz'in, لو دلتيم بحبل على الارض السفلى, "Eğer siz ipinizi arz-ı süflâyâ sarkıtsanız elbette Allah'ın üzerine düşerdi"; ve ديب النمل على الصفا, "Benim ümmetimde şirk, mücellâ bir taş üzerindeki kanncanın yürüyüşünden daha gizlidir"; ve لا تسب الدهر فان الدهر هو الله, "Dehre sövmeyin! Zîrâ dehr ancak Allah'dır" buyurması ve emsâli ahâdis-i şerife velâyetleri cihetinden buyurduğu ahâdis-i şerifedendir ki, şerîate nâzır olan ulemâ-i zâhire, vahdet-i vücûda dâir olan bu hadîslerin ma'nâlan müşkil gelir ve "müteşâbihâtıdır" deyip ma'nâlanı anlamaya uğraşmazlar. Ve "Peygamber vahdet-i vücûda dâir söz söylemedi" deyip vahdet-i vücûdu münkir olurlar. Ve vâris-i kâmil olan

evliyâ dahi, علماء امتی کاتباء بنی اسرائیل ya'ni, "Benim ümmetimin âlimleri Benî-İsrâîl enbiyâsı gibidir" hadîs-i şerîfi mücibince nübüvvet-i ta'rîfiyyeyi hâiz olduklarından, halka teveccühlerinde şeriatı takviye için şeriatla ve cihet-i velâyetleriyle Hakk'a teveccüh ettikleri vakit dahi hakikatle mütekellim olurlar. Nitekim vâris-i kâmil olan Hz. Mevlânâ (r.a.) efendimizin bu *Mesnevî-i Şerîf*'teki beyânât-ı aliyeleri bu hâlin şâhididir. Gâh nübüvvet-i ta'rîfiyyeleri cihetinden şeriat-i Ahmediyyeyi takviye ve gâh cihet-i velâyetleriyle birçok esrâr ve hakaîku ibzâl buyururlar.

مستی انداخت بر دانای راز

حکمت اظهار تاریخ دراز

3288. *Uzun olan târîhin izhârının hikmeti, sır bilici üzerine sarhoşluk attı.*

"Târîh", vakit bildirmek, ta'rîfî'l-vakt ma'nâsındır. "Târîh-i dirâz", "ezel"den kinâyedir. "Vakt-i ezelin izhârının hikmeti o vaktin sırnı bilici olan nebiyy-i mürselin ve veliyy-i kâmilin cismi ve zâhiri üzerine sarhoşluk havâle etti." "Ezel vaktinin sır"ndan murâd, hakâyık-i eşyânın istî'dâdılan üzerine vâki' olan kazâ-yı ilâhîdir ki, bunlar sır-ı kaderdir.

آب جوشان گشته از جف القلم

راز پنهان با چنین طبل و علم

3289. *Gizli sır ceffe'l-kalem cihetinden, böyle davul ve bayrak su fışkırtıcı olmuştur.*

Bu beyt-i şerifte *Buhârî-i Şerîf*'te Ebû Hureyre (r.a.) hazretlerinden rivâyet olunan, جف القلم بما انت لاق ya'ni, "Senin mülâkî olduğun şeyde kalem kurudu" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu hadîs-i şerîfin tefsiri V. cildde gelecektir. Ya'ni, "Kalem her ne vâki' olacak ise levh-i mahfûzda onu yazdı ve yazmaktan fâriğ oldu. Ya'ni, gizli olan hikemiyyât-ı ilâhiyye ve sır-ı kader ezelde kalemin yazıp kuruması yüzünden böyle debdebe ve ihtişâm ile ilm-i ledün fışkırtıcı olmuştur." Ya'ni bu ilm-i ledünün böyle izhâr ve ifşâsı dahi sır-ı kader icâbındandır demek olur.

خفته اید از درک آن ای مردمان

رحمت بی حد روانه هر زمان

3290. *Her zaman hadsiz rahmet akıcıdır. Ey adamlar onun derkinden uyumuşsunuz.* [3304]

"Rahmet"den murâd, hakikat-i muhammediyye menba'ının çeşmeleri olan evliyâ-i kirâmdır. Nitekim III. cildde [beyit: 1798]:

تا كندشان رَحْمَةً للعالمين

ز آن ياورد اوليا را بر زمين

Ya'ni, "Hak Teâlâ evliyâyı yeryüzüne âlemlere rahmet olmaları için getirdi" buyurulmuş idi. Ya'ni, "Vâris-i ulûm-i nebevî olan ve Hak Teâlânın hadsiz ve hesâbsız rahmetini akıtcı bulunan veliyy-i kâmil her zaman mevcûdudur. Ey gâfil insanlar siz o kâmilin idrâkinden uyumuşsunuz ve gözlerinizi kapamışsınız. Onların sûret-i beşeriyelerini kendiniz gibi kıyâs ediyorsunuz." Bu beyt-i şerîfde cenâb-ı Pîr zımnen zât-ı şerîflerine işâret buyurulur.

خفته اندر خواب جویای سراب

جامه خفته خورد از جوی آب

3291. *Uyumuşun elbisesi ırmaktan su içer. Uyumuş olan rû'yâda serâb isteyicidir.*

İnsân-ı kâmilin huzûrunda bulunduğu ve onun cisminin kulağı o ilm-i ledûn ırmağından maârif-i ilâhiyye suyunu içtiği halde, bunun farkında olmayıp serâb mesâbesinde olan ulûm-i zâhiriyyenin tâlibi olan kimse, ırmak kenârında uyumuş ve elbisesi ıslanmış olduğu halde rû'yâda serâb arkasında koşan kimseye benzer.

زین تفکر راه را بر خویش بست

می دود کابجای بوی آب هست

3292. *"Orada su kokusu vardır" diye koşar. Bu tefekkürden yolu kendi üzerine bağladı.*

Gafletde olan kimse ilm-i ledûn çeşmesi olan insân-ı kâmilin huzûrunu bırakıp, "Orada ilim kokusu vardır" diye ulûm-i zâhire erbâbı tarafına koşar. İşte böyle bir kimse bu tefekkürden dolayı Hak yolunu kendi üstüne bağladı.

بر خیالی از حق مهجور شد

ز آنکه آن جا گفت ز اینجا دور شد

3293. *"Zîrâ ki oradadır" dedi, buradan uzak oldu. Bir hayâl üzerine Hakk'a mensûb olandan mehcûr oldu.*

Hak yolunu kendi üzerine kapamasının sebebi budur ki, "Benim aradığım ilim oradadır" dedi. Bittabi' ilm-i ledûn çeşmesi olan insân-ı kâmilin huzûrundan uzak oldu. Halbuki onun bu düşüncesi bir hayâl idi; ve böyle bir hayâl üzerine Hakk'a mensûb olan insân-ı kâmilden mehcûr oldu.

رحمتی آریدشان ای وهروان

دور بیناند و بس خفته روان

3294. *Uzak görücülerdir. Halbuki, rûhu çok uyumuşturlar. Ey yolcular onlara bir rahmet getirin!*

"Revân", rûh ma'nâsına olduğu gibi, "gidici" ma'nâsına da gelir. "Yolcular"dan murâd, tarîk-ı Hakk'ın yolcuları olan evliyâ-i kirâmdır. Ya'ni, "Bu âlim-i zâhirîler ehl-i hakikat önlerinde olduğu halde hakikati uzakda görücüdürler. Halbuki çok uyumuş rûhhudurlar. Yâhud, uyumuş olarak gidicidirler. Ey evliyâ-i Hak, onların bu hallerine acıyn da onları uyuklarından uyandırın!"

من ندیدم تشنگی خواب آورد خواب آرد تشنگی بی خرد

3295. *Ben görmedim ki, susuzluk uyku getirsin. Akılsızın susuzluğu uyku getirir.*

"Cismânî olan susuzluğun uyku getirdiğini âlem-i hisde görmedim. Pek susamış ve susuzluktan ağzı köpürmüş olan kimsenin gözüne uyku girmez. Su arar fakat akılsızın rûhânî olan susuzluğu kendisine gaflet uykusu getirir." Nitekim feylesofların zevki, dâimâ felsefe arkasında koşmaktır ve bu koşmaktan aslâ usanmazlar. Ve bundan murâdları, hakikate vusûldür. Halbuki felsefeye daldıkça kendilerinde mahfî olan Hak'dan gâfil olurlar; ve onların bu harâreti büsbütün gaflet uyuklarına sebep olur.

خود خرد آنست که از حق چرید نی خرد که را عطار آورد

3296. *Muhakkak akıl odur ki, Hak'dan otladı; akıl değildir ki, onu Utârid getirdi.*

İlm-i nücûm erbâbı derler ki: "Nutfe rahm-i mâdere düştüğü ayda Zühâl, ikinci ayda Müşterî, üçüncü ayda Merth, dördüncü ayda Güneş, beşinci ayda Zühre, altıncı ayda Utârid, yedinci ayda Kamer, sekizinci ayda yine Zühâl, dokuzuncu ayda Müşterî'nin taht-ı te'sirinde olarak terbiye olunur ve Müşterî'nin terbiyesinde iken doğar. Müşterî'nin tabiatı sıcak ve yaş; ve hayât-ı tabîyyenin devâmına müessir olduğundan bu ayda doğanın çok yaşaması ümîd olunur. Bundan sonra bu terbiye devren ba'de devr devâm edip, çocuk Utârid'in terbiyesinde iken akl-ı cüz'î mertebesine erişir. İmdi eğer bir kimse Utârid seyyâresinin te'siriyle hâsıl olan bu akl-ı cüz'î ile iktifâ edip, muallim olarak ba's olunan enbiyânın ta'lîmâtını kabûl ve bu akl-ı cüz'isini tenvîr etmez ve onu akl-ı maâd mertebesine terakkî ettirmezse bu akıl dünyânın hayât-ı zâhiresinden başka hayat olduğunu görmediği ve ancak mezara kadar görebildiği cihetle insana lâîk ve makbûl bir akıl değildir. Belki akıl ancak Hak'dan ve ehl-i Hak olan enbiyâ ve evliyânın ulûmundan istifâde edip nûr alarak hayât-ı bâkiyeyi idrâk eden akıldır.

در بیان آن که عقل جزوی تا به گور بیش نبیند در باقی مقلد انبیا و اولیاست

Onun beyânındadır ki, akl-ı cüz'î mezara kadar olandan ziyâdesini
görmez; bâkide enbiyâ ve evliyânın mukallididir

بیش بینی این خرد تا گور بود و آن صاحب دل به نفخ صور بود

3297. *Bu aklın ön görücülüğü mezara kadar olur; ve sâhib-i dilin lâıyığı nefh-i sūr'a mülâbis olur.*

"Bu akıl"dan murâd, Utârid seyyâresinin te'sîriyle hâsıl olan "akl-ı cüz'î"dir. Bu akıl ancak hayât-ı dünyeviyyeyi müdrik olur. Ve bu hayât-ı dünyeviyye dahi mezara kadar devam eder. Ondan ötesini ya'ni, hayât-ı uhreviyyeyi görmez. Kâfirler bu hayâtı inkâr eder; ve mü'minler îman ederse de enbiyâya ve evliyâyâ taklîden îman eder. Gönül sâhibi, ya'ni, kalb gözleri açık olan enbiyâ ve evliyânın bu ön görücülükte lâıyığı ve nasîbi sūr-i İsrâ-fil'in nefhine ya'ni kıyâmete müteallık ve mülâbis olur. Ve onlar hayât-ı dünyeviyyeden ilerisini de görürler. Hind şârihleri "Be-nefh-i sūr"daki "bâ"yı edât-ı mef'ûl addedip mısra'ı evveldeki "tâ" edât-ı intihâsını buraya da teşmîl ederek "nefh-i sūra kadar" ma'nâsını vermişler ise de, İsmâil Ankaravî (k.s.) bu ma'nâyı beğenmiyor ve diyor ki: "Eğer böyle olursa enbiyâ ve evliyânın ön görücülüğü nefh-i sūra kadar olmak ve ondan ilerisini göremek lâzım gelir ki, bu doğru değildir. "Be-nefh-i sūr"daki "bâ", mülâbese içindir ve "tâ" edât-ı intihâsının buraya şümûlü yokdur."

این خرد از گور و خاکی نگذرد وین قدم عرصهٔ عجایب نسپرد

3298. *Bu akıl bir mezardan ve topraktan geçmez; ve bu ayak arsa-i acâibi tayy etmez.*

Bu akl-ı cüz'î ki, âlem-i kesâfetden ilerisine geçmez, ve bu aklın ayağı arsa-i acâib olan âlem-i berzahı tayyedemez. Nitekim rû'yâ âleminde bu akl-ı cüz'înin dâire-i tavnna muhâlif türlü türlü ahvâl görülür ve uyanıldığı vakit rû'yâdaki ahvâl-i acibeye hayret olunur.

زین قدم وین عقل رو بیزار شو چشم غیبی جو و بر خوردار شو

3299. *Bu kademden ve bu akıldan git, bîzâr ol! Gayba mensûb gözû iste, mûn-tefi' ol!*

Bu gidişden ve bu akl-ı cüz'ünün rehberliğinden git, bîzâr ol! Gayba men-sûb olan kalb gözünün açılmasını iste ve bu gözün ön görücülüğünden mûn-tefi' ol!

همچو موسی نور کی یابد ز جیب سخره استاد و شاگرد کتیب

3300. *Üstâdın maskarası ve kitabın şakirdi, nûru ne vakit Mûsâ gibi ceybin-den bulur?*
[3314]

"Akl-ı cüz'î, ilm-i zâhirînin tahsîlinde bir muallimin maskarası ve kitabın şakirdidir. Böyle bir aklın sâhibi Mûsâ (a.s.)'ın ceybinden çıkardığı yed-i bey-zâdaki nûru ne vakit bulur?" "Kitûb", kitabın imâle olunmuştur.

زین نظر وین عقل ناید جز دَوَّار پس نظر بگذار و بگزین انتظار

3301. *Bu nazardan ve bu akıldan baş dönmesinden başkası gelmez. Binâenaleyh nazarı bırak ve intizârı ihtiyâr et!*

"Düvâr", bir illet sebebiyle vâkî' olan baş dönmesi demektir. "Bu akl-ı cüz'ünün nazarından ve bu akıldan insanın başı döner. Ve idrâk-i hakâyık için düşünme düşüne baş sersem olur. Binâenaleyh dâimâ kısa gören bu aklın na-zarını bırak, ve Hakk'a ve ehl-i Hakk'a müteveccihen intizârı ihtiyâr et!" Zî-râ bu teveccüh hâlis ve kavî olursa elbet ihsân-ı ilâhî zuhûr eder.

از سخن گویی مجوید ارتفاع منتظر را به ز گفتن استماع

3302. *Söz söyleyicilikden yükselmek istemeyiniz! Muntazır için söylemekden dinlemek iyidir.*

Bu akl-ı cüz'ünün müktesebâtına mağrûren söz söyleyici olmak yüzünden akrân ve emsâl arasında yükselmek istemeyiniz! İhsân-ı ilâhîyi bekleyen kimsenin söylemesinden dinlemesi efdaldır.

منصب تعلیم نوعی شهوتست هر خیال شهوتی در ره بست

3303. *Ta'lim mansıbı bir nevi şehvettir. Şehvete mensûb olan her bir hayâl yolda putdur.*

"Henüz akl-ı cüz'î mertebesinden ve sıfât-ı nefsâniyyeden yakasını kurtarmamış olan kimsenin ta'lîm mansıbında bulunması bir nevi şehvetdir. Çünkü kendisini halka beğendirmekden nefis haz ve zevk alır. Haz ve şehvete mensûb olan her bir fikir ve hayâl tarîk-i Hak'da sâlikin putudur." Ve bu şehvete şehvet-i hafiyye derler. Resûl-i zîşân Efendimiz, الشهوة الخفية والرياء شرك ya'ni, "Şehvet-i hafiyye ve halka gösteriş şirkdir" buyunurlar.

گر به فضلش ره ببردی هر فضول کی فرستادی خدا چندین رسول

3304. *Eğer her fuzûl onun fazlına yol götüre idi, Hudâ bu kadar resûlü ne vakit gönderir idi?*

"Fuzûl" burada, "fâidesi olmayan mâlâya'ni ile meşgûl kimse" demektir. Türkçe'de "geveze" ve "çalçene" derler. Ya'ni, "Eğer akl-ı cüz'îsinin kuvveti-ne mağrûr olup halkı terbiyeye kıyâm eden her fuzûl Hakk'ın fazl ü inâyeti-ne yol bula idi, Hak Teâlâ hazretlerinin bu kadar peygamberi muallim olarak göndermesine hâcet kalmaz idi."

عقل جزوی همچو برقست و درخش در درختی کی توان شد سوی و خش

3305. *Akl-ı cüz'î şimşek ve parlaklık gibidir. Bir parlayış içinde vahş tarafına girmek ne vakit mümkün olur?*

"Dürahs" veyâhud "düruhs", her şeyin pertevine ve aydınlığa derler; ve "şimşek" ma'nâsına da gelir. Bu sûretde "derahş" telaffuz olunur. "Vahş", Bedehşân vilâyetidir. Bir şehrin ismidir (*Burhân*). Ya'ni, "Akl-ı cüz'înin nûru şimşek parlaklığına benzer. Şimşegin bir çakışında hâsıl olan nûr ve aydınlık ile gece karanlığında Vahş şehri tarafına gidilebilir mi?"

نیست نور برق بهر ره بری بلکه امرست ابر را که می گری

3306. *Şimşegin nûru rehberlik için değildir. Belki buluta "Ağla!" diye emirdir.*

"Şimşegin çakışından hâsıl olan nûr ile gece karanlığında yol bulup yürümek mümkün değildir. Zîrâ bu aydınlık insanlara karanlıkta rehber olamaz. Parlar ve derhâl söner. Şimşegin nûru buluta, "Ağla, yağmur yağdır!" diye emirdir." Bunun gibi akl-ı cüz'î zulmet-i tabîât içinde bir çakar ve derhâl söner. Binâenaleyh onunla hakikat yolu bulunamaz. Bu nûr "Acz içinde kal ve ağla!" diye bir emr-i ilâhîden ibâretidir.

برق عقل ما برای گریه است تا بگرید نیستی در شوق هست

3307. *Bizim aklımızın şimşegi aqlama içindir, tâ ki yokluk varlığın şevki içinde aqlasın!*

Bu âlem-i tabîat gecesinde çakan bizim aklımızın şimşegi aczimizi görüp ağlamak içindir. Yokluktan ibâret olan bizim vücûd-i izâfimiz kendinin aslı olan vücûd-i hakîkî-i Hakk'ın şevkinde ağlamak içindir.

عقل کودک گفت بر کتاب تن لیک نتواند بخود آموختن

3308. *Çocuğun aklı, "Kitaba teveccüh et!" dedi. Fakat kendi kendine öğrenemez.*

"Küttâb", burada mekteb ma'nâsındır. "Ten", "tenîden" masdarından emr-i hâzîrdır ve bu masdarın müteaddid ma'nâları vardır. Burada "bir şey et-râfında dolaşmak" ve "teveccüh ve iltifât etmek" ma'nâları münâsibdir. Ya'ni, "Mürâhik olan bir çocuğun aklı, "Mektebe teveccüh et ve ilim öğren!" der. Velâkin mektebe gittiği vakit orada kendi kendine bir şey öğrenemez. Elbet muallimin ta'lîmine muhtâc olur." Bunun gibi bu dünyâ dahi akl-ı cüz'înin mektebidir. Onun muallimleri enbiyâ ve evliyâdır.

عقل رنجور آردش سوی طیب لیک نبود در دوا عقلش معصیب

3309. *Hastanın aklı onu tabîb tarafına götürür. Fakat ilâçda onun aklı müsâib olmaz.*

Hastanın akl-ı cüz'îsi kendisini doktor tarafına sevk edecek kadar işe yarar. Fakat ilâç husûsuna gelince o akl-ı cüz'î isâbet edici olmaz. Bu ilâç doktorun akl-ı cüz'îsinin işi olur. Binâenaleyh akl-ı cüz'î, ulûm-i zâhirenin ihâtasında bile böyle âcizdir. Ulûm-i bâtneyi kendi kendine nasıl idrâk edebilir?

نک شیاطین سوی گردون می شدند گوش بر اسرار بالا می زدند

3310. *İşte şeytanlar felek tarafına gittiler Yukarının esrârı üzerine kulak vurdular.*

Bu ve âfideki beyt-i şeriflerde sûre-i Cin'de vâki, *وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجدْنَاهَا مُلْتَئِةً* (Cin, 72/8-9) ya'ni, "Biz semâyâya yaklaştığımız vakit, o semâyı kavî muhâfaza melekleriyle ve şihâblar ile dolu bulduk. Halbuki biz dinlemek için o semâdan otura-

cak yerlerde oturur idik. Şimdi kim dinlemek ister, kendisi için hazır bir ateş alevi bulur?" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Beyt-i şerifteki "şeyâtîn"den murâd, cinlerdir. Bi'set-i seniyyeden evvel fetret zamânında cisimleri hava ile harâretten terekküb eden cinler letâfet-i cismâniyyeleri müsâid olduğu cihetle melâike-i unsuriyyeden arz üzerinde vâki' olacak hâdisâta dâir ma'lûmât çalmak için semâya suûd ederler ve kendi velîleri olan kâhinlere birtakım ilâveler ile bu ma'lûmâtı ilkâ ederler. Ve kâhinler' de para mukâbilinde mürâcaat edenlere ba'zılan yalan ve ba'zıları doğru olan bu ma'lûmâtı verirler idi. Vaktâki Resûl-i Ekrem Efendimiz ba's olundu, ateş alevleriyle melâike onları âlem-i ulvîden âlem-i süflîye kovmaya başladılar.

تا شهب می رانندشان زود از سما

می ریبودند اندکی ز آن رازها

3311. O surlardan biraz kaptılar, ateş alevleri onları derhâl semâdan kovdu.

"Şühûb", şihâbın cem'idir; ve "şihâb", ateşin alevi demektir. Semâda geceleri ara sıra kamçı gibi görünür ve bunlara "uçar yıldız" derler. İlm-i hey'ete göre bunlar mahrekinden herhangi bir sebeble ayrılıp fezâda sukût eden ecrâmdır ki, fezâda şiddet-i seyirlerinden ateş peydâ olup dağılırlar. Ba'zı parçaları arzın câzibesine tutulup arza da sukût eder ki, bunlara "hacer-i semâvî" derler. Fakat her görünen ateş alevlerinin mutlakâ sukût-i ecrâmdan husûle gelmesi lâzım gelmez. Kur'ân-ı Kerîm'in haber verdiği gibi cinleri tard için seyyâlât-ı esîriyye arasından zuhûr eden elektrik kamçıları da olabilir. Bu ateş alevi keyfiyetini Hak Teâlâ bilir. Beşer için hükm-i kat'î vermek doğru değildir. Velhâsıl melâike cinleri semâdan bu ateş alevleriyle kovup dedi.

هر چه می خواهید زو آید بدست

که روید آن جا رسولی آمدست

3312. Ki: "Gidiniz, oraya bir resûl gelmiştir; her ne isterseniz ondan ele gelir."

"Arza Hakk'ın Resûl'ü ve elçisi gelmiştir. Evvele ve âhire mensesb olan ilimlerin hepsi ondadır. Her neyi öğrenmek isterseniz ondan öğrenebilirsiniz." Nitekim Resûl-i zîşân Efendimiz göklere müteallik olan ilmi de bize tebliğ buyurdu. Bu tebliğât fakîrin *Fusûsu'l-Hikem*'e yazdığım şerhin mukaddimesinde biraz tafsîlen beyân edilmiştir. Burada zikri uzun olur.

ادخلوا الآيات من أبوابها

گر همی جوید در بی بها

3313. "Eğer pahâsız inci isterseniz, evlere kapılarından giriniz!"

Bu beyt-i şerifte sûre-i Bakara'da olan, وَأَتُوا الْيَتِيمَ مِّنْ أَمْوَالِهِ (Bakara, 2/189) ya'nî, "Evlere kapılarından girip çıkın!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî, "Pahasız ve kıymet takdir olunamayan ulûm incilerini elde etmek isterseniz, bu ulûmun kapısı olan enbiyâya mürâcaat ediniz. Zîrâ onlar ulûm-i ilâhiyye hazînesinin kapısıdır." Bu âyet-i kerîme hakkında I. cildin 1656 numarasına müsâdif olan,

وَأَدْخُلُوا الْآيَاتِ مِّنْ أَمْوَالِهِ وَأَطْلُبُوا الْأَغْرَاضَ فِي أَسْبَابِهَا

"Evlere kapılardan giriniz; garazları da sebebler içinde taleb ediniz!" beyt-i şerifi dahi geçti.

مِزَنِ آن حَلَقَةِ دُرِّ وَ بَرِ بَابِ بَيْسْتِ از سوی بامِ فلکِتان راه نیست

3314. "O kapının halkasını vur ve kapıda dur! Feleğin damı tarafından size yol yoktur."

"Ulûm-i ilâhiyye hazînesinin kapısı olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ huzûrunda tevâzu' halkasına yapış ve o kapının önünde dur ve bekle! Zîrâ feleğin damı ve kubbesi tarafından ulûm-i ilâhiyye hazînesine vusûle sizin için yol yoktur." "Bîst", "istâden" masdarından "bâyîst" emr-i hâzîrının muhaffefidir.

نیست حاجتِتان بدین راه دراز خاکِی را داده ایم اسرارِ راز

3315. "Bu uzun yola size hâcet yokdur. Biz toprağa mensûb olana sırrın sırlarını vermişiz."

"Ey cin tâifesi, esrâra vukûf için size eflâke ve bu uzun yola çıkmaya hacet yokdur. Biz cism-i şerifi topraktan mahlûk olan Resûl'ümûze sizin vâkuf olmak istediğiniz sırrın sırlarını da vermişizdir." "Sırrın sırları"ndan murâd, Nebiyy-i zîşânın ve onun vârislerinin cem'iyet-i esmâiyyeye mazhariyetle hilâfeti hâiz olmalıdır.

پیش او آید اگر خائن نه اید نی شکر گردید ازو گر چه نه اید

3316. "Eğer hâin değilseniz onun önüne geliniz! Her ne kadar kamyş iseniz de şeker kamyş olunuz!"

"Eğer sizlere Hakk'ın ihsânı olan idrâke karşı hâin değilseniz, o Nebiyy-i zîşânın önüne kemâl-i edeb ve tevâzu' ile geliniz. Her ne kadar şimdiki halde içi boş kamyş mesâbesinde iseniz de onun sohbeti berekâtıyla içi ulûm ve maârif-i ilâhiyye ile dolu şeker kamyş gibi lezîz bir mahlûk olabilirsiniz!"

سیزه رویاند ز خاکت آن دلیل نیست کم از سم اسب جبرئیل

3317. *O delîl senin toprağından yeşillik bitirir. Cebrâil'in atının tırnağından aşağı değildir.*

Bu yukandan beri zikr olunan ebyât-ı şerîfe melâike lisânından yalnız cinlere değildir. Belki ins ü cinnedir. İnsanlara da hisse olduğu "zi hâket" ["senin toprağından"] hitâbından anlaşılır. Zîrâ ecsâm-ı cinde toprak unsuru yoktur. Ya'ni, "Ey akl-ı cüz'isine mağrûr olan insan, o Hak yolunun delîli olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ senin topraktan mahlûk olan cisminde hayât-ı mânevî eseri olan maârif-i ilâhiyye yeşilliklerini bitirir. O delîl Cebrâil (a.s.)ın atının tırnağından te'sir husûsunda daha aşağı değildir." İkinci mısra'da sûre-i Tâ Hâ'da vâki' olan, قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ قَالَ بَعَرْتُ بِمَا لَمْ يَبْعُرُوا بِهِ (Tâ Hâ, 20/95-96) ya'ni, "Mûsâ (a.s.) Sâmîrî'ye dedi: "Ey Sâmîrî! Bu yaptığın azîm iş nedir?" Sâmîrî cevâben dedi: "Ben Benî-İsrâil'in görmediği şeyi gördüm. Binâenaleyh, Resûl'ün izinden bir avuç toprak aldım. O yaptığım buzağıya attım!" âyeti kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, Cebrâil (a.s.) Mûsâ (a.s.)a beşer sûretinde ve ata binmiş bir halde zâhir oldu. Atının bastığı yerde yeşillik peydâ olurdu. Sâmîrî gördü, o izden bir avuç toprak aldı. Mûsâ (a.s.) Tûr'a gittiği vakit Benî-İsrâil'in altın ve gümüşten ma'mûl zînetlerini bir yere topladı ve eritti. Bir buzağı şekli yaptı ve o toprağı da o ma'den eridiği vakit içine attı. Buzağı donduktan sonra buzağı gibi sadâ vermeye başladı. Bu bâbda II. cildin 2028 numaralı beytinde izâhât verilmiştir.

سیزه گردی تازه گردی در نوی گر تو خاک اسب جبریلی شوی

3318. *Eğer sen Cibrîl'e mensûb olan atın toprağı olur isen yenilik içinde yeşil ve tâze olursun!*

"Cibrîl'e mensûb olan at"dan murâd, enbiyâ ve evliyâ hazarâtının ecsâm-ı unsurlileridir. Ve "Cibrîl"den murâd dahi rûhdur. Ya'ni enbiyâ ve evliyânın rûhlannın idâresi altında bulunan ecsâm-ı şerîfeleri muvâcehesinde mütevâzî ve zelîl olur isen, yeni yeni tecelliyât-ı ilâhiyye içinde diri ve tâze olursun!

سیزه جان بخش کان را سامری کرد در گوشه تا شد گوهری

3319. *Can bağışlayıcı yeşillik ki, onu Sâmîrî buzağıya attı, âkîbet gevhere mensûb oldu.*

Resûlün eseri olan yeşillik ki, rûh vericidir ve o eseri Sâmirî câmid olan buzağıya attı, âkîbet cevher-i rûha mensûb olup, o câmid heykelden buzağı sadâsı çıktı.

جان گرفت و بانگ زد زآن سبزه او آن چنان بانگی که شد فتنهٔ عدو

3320. O yeşillikden can tuttu ve sadâ vurdu; öyle bir sadâ ki, düşmanın fitne-
[3334] si oldu.

O câmid buzağı o Cibrîl'in atının bastığı yerde biten yeşillikden can aldı ve buzağı sadâsı çıkardı. Çıkan sadâ öyle bir sadâ idi ki, benî-âdemin düşmanı olan İblîs'in fitnesi oldu. Bunun gibi rûh-i hayvânîsi altında zebûn ve rûh-i insânî eserinden bî-nasîb kalmış olan bir kimse, Cibrîl'e mensûb at mesâbesinde olan insân-ı kâmilin cismi önünde mütevâzı' ve zelîl olursa bu tevâzu' ve zilletten heykel mesâbesinde olan cisminde rûh-i insânî eseri zâhîr olup, o rûhün sadâsı mesâbesinde olan ulûm-i ledünniyye zuhûr eder ve bu da ulûm-i ledünniyye düşmanları olan akl-ı cüz'î erbâbının indinde fitneyi mücib olur.

گر امین آید سوی اهل راز و رهید از سرکلهٔ مانند باز

3321. Sır ehli tarafına emîn olarak gelerseniz, doğan gibi ser-külâhdan kurtulursunuz.

"Ser-külâh", av için besledikleri doğan kuşlarının başlarına giydirdikleri külâhdır. Zîrâ acemi doğanın kendi cinsleri tarafına meyli vardır; ve avcı olan pâdişâh tarafından tevahhuş eder. Bu külâh onun gözlerini kapar. Ya'ni, "Sır ehli tarafına onun tevdi" edeceği sırâ emîn olarak gelerseniz doğanın başına geçirilen külâh gibi başınıza geçirilen riyâzât-ı şâkkadan kurtulursunuz. Rûhunuzun gözü âlem-i melekûtu görmeye başlar. O vakit esrâr-ı ilâhiyyeye vâkıf olursunuz."

Menkıbe: Zünnûn-i Mısırî hazretlerine birisi gelip der ki: "Ey şeyh! Bana esrâr-ı ilâhiyyeden bahset!" Hz. Şeyh, "Pekâlâ bahsedeyim. Fakat ondan evvel şu kutuyu al, Dicle'nin karşı tarafında sâkin olan falan zâta götür de gel!" der ve eline ağız kapalı bir kutu verir. O adam dahi kutuyu alıp yola çıkar. Esnâ-yı râhda kutu içinde bir şeyin hareket ettiğini hisseder. Sâika-i merâk ile kapağı açar, içinde bir fâre var imiş. Hayvan hemân sıçrayıp kaçar. O şahıs hayretde kalır ve boş kutuyu götürmeden ise geriye döner, keyfiyeti Zünnûn'a anlatır. Zünnûn hazretleri buyurur ki: "Kulların esrârına emîn olmayan

kimseye esrâr-ı ilâhiyye nasıl tevdi olunur?" Eğer nefsinizin sıfât-ı hânesiy-
le gelerseniz, başınıza riyâzât külahı geçirilir."

سر کلاه چشم بند و گوش بند که ازو بازست مسکین و نژند

3322. Göz bağı ve kulak bağı olan ser-külâhdan ki, doğan ondan miskîn ve süf-
lî olur.

"Nejend" veyâ "nijend", gamlı ve câmid ve alçak ve iniş ve öfkeli ma'nâ-
larına gelir. Burada gamlı veyâ süflî ma'nâları münâsib olur.

ز آن کله مر چشم بازان را سیدست که همه میلش سوی جنس خودست

3323. O külâhdan doğanın gözüne sedd vardır. Zîrâ onun bütün meyli kendi
cinsi tarafınadır.

"Doğan"dan murâd, sâlikdir. Bu beyitlerin hülâsası budur ki: Eğer insân-ı
kâmilin huzûruna nefsinizin sıfât-ı icâbatı olan huyânetle gelerseniz, o kâmil
sizin başınıza doğanların başına şahların geçirdiği külâh gibi riyâzât-ı şâkka
külâhını geçirir. Ve eğer nefsinizin sıfât-ı icâbatını ihmâl edip o kâmilin huzû-
runa emîn olarak giderseniz, bu külâhdan kurtulursunuz. Zîrâ riyâzât-ı şâkka
külâhından sâlikin nefsi miskîn olur ve alçalır; ve kendi cinsi olan ashâb-ı nef-
se meyil etmez, bu riyâzât külâhı mâni' olur.

چون برید از جنس با شه گشت یار بر گشاید چشم او را باز دار

3324. Uaktâki kendi cinsinden kesildi, şâha yâr oldu. Doğan sâhibi onun gö-
zünü açar.

Ashâb-ı nefisden olan sâlik giydiği riyâzât külâhının te'sîriyle şâh-ı hakî-
kî olan Hakk'a yâr olduğu ve ağıyardan geçtiği vakit, doğan sâhibi olan in-
sân-ı kâmil onun başındaki külâhı çıkartıp gözlerini açar.

راند دیوان را حق از مرصاد خویش عقل جزوی را ز استبداد خویش

* 3325. Hak şeytanları kendi mîrsâdından, akl-ı cüz'îyi kendi istibdâdından
kovdu.

"Mîrsâd", geniş yol ve güzergâh; ve "istibdâd", re'yinde istiklâl demektir.
Ya'ni "Hak Teâlâ, cinleri kendi geniş yolundan kovdu ve akl-ı cüz'îyi de ken-
di re'yindeki istiklâlinde kovdu" da buyurdu.

که سرّی کم کن نه تو مستبد بلکه شاگرد دلی و مستعد

3326. *Ki: "Az başlık et, sen müstebid değilsin! Belki bir kalbin şâkirdisin ve müstaidisin."*

"Ey akl-ı cüz'î, sen az riyâset et, zîrâ senin re'yin doğru değildir ki, istiklâl sâhibi olasın. Belki sen akl-ı küllün mazhan olan bir kâmilin kalbinin şâkirdisin ve o kalbin ta'lîmini kabûle müstaidisin." Zîrâ, akl-ı cüz'î, akl-ı küll-den kuvvet bulur.

زو بر دل رو که تو جزو دلی همن که بنده پادشاه عادل

3327. *"Çabuk kalbe git, zîrâ sen kalbin cüz'üsün. Âgâh ol ki, sen bir âdil pâdişâhın bendesisin."*

"Kalb"den murâd, akl-ı küllün mazhan olan insân-ı kâmilin kalbidir. "Ey akl-ı cüz'î sâhibi olan kimse! Çabuk insân-ı kâmilin kalbine gir ve onun muhabbetini kazan! Zîrâ, senin akl-ı cüz'în o akl-ı küldendir. Kendini akl-ı cüz'înin dar olan dâiresinde zelîl etme! Âgâh ol ki, sen bir âdil pâdişâh olan akl-ı küllün bendesisin. Bu akl-ı nâkısın sevgiyle âlem-i süflide kalma!"

بندگی او به از سلطان نیست که آنا خیر دم شیطانیست

3328. *Onun bendeliği sultanlıktan iyidir. Zîrâ, "Ben hayırlıyım!" şeytana mensûb olan sözdür.*

Akl-ı küllün mazhanı olan kalbin ya'ni, insân-ı kâmilin bendeliği, zâhirî sultanlıktan iyidir. Ey âlim-i zâhirî! Sen kendi ilm-i zâhirîne bakıp insân-ı kâmile karşı, "Ben ondan hayırlıyım!" deme! Zîrâ, *آنا خیر منه* (A'râf, 7/12; Sâd, 38/76) ya'ni, "Ben ondan hayırlıyım!" sözünü Hz. Âdem'e karşı şeytan söyledi. Ve Âdem'in zâhirine bakıp bâtınına nüfûz edemedi ve aldandı, matrûd-i ilâhî oldu.

فرق بین و برگزین تو ای حمیس بندگی آدم از کبر بلیس

3329. *Ey mahbûs, farkı gör ve Âdem'in bendeliğini İblîs'in kibrinden ayırt et!*

"Habîs", sıfat-ı müşebbehe olup, mef'ûl ma'nâsında "mahbûs" demektir. "Ey sıfat-ı nefsâniyyenin mahbûsu olan kimse, insân-ı kâmil Âdem-i Sâfî'nin vârisidir. Ona karşı, bir baş eğip hürmet ve itâat etmek var, bir de

İblîs'in kibri gibi kibir ve azamet edip ona muhâlefet etmek var. Bu iki hal-
den hangisinin daha makbûl olduğunu ayırt et!" Hind nüshalarında "ha-
bîs" yerine "hasîs" vâkî'dir. "Alçak tabiatlı", demek olup evvelki ma'nâyı
müeyyiddir.

گفت آنکه هست خورشید ره او حرف طوبی هر که ذلت نفسه

3330. O kimse ki, yolun güneşidir, "Her kim nefsi zell etti ise ne mutlu!"
[3344] sözünü söyledi.

Zulmet-i tabîat içinde Hak yolunu aydınlatan bir güneş olan Sultân-ı En-
biyâ (s.a.v.) Efendimiz hadîs-i şeriflerinde, حرف طوبی لمن ذلت نفسه ya'ni, "Ne mutlu
o kimseye ki nefsi zell etti!" buyurdu ve nefsin kötü sıfatlarından kurtulup,
onu rûhunun ahkâmı altında zebûn ve zell eden Hz. Âdem'in vârisi olan in-
sân-ı kâmilidir. O kâmil rûhunun âsâr-ı latifesiyle kendisine ilticâ eden ve sı-
fât-ı nefis ateşleri altında kavrulan kimselere râhat îrâs eder.

سایه طوبی بین و خوش بخُشَب سرینه در سایه بی سرکش بخُشَب

3331. Tûbâ'nın sâyesini gör ve latîf uyu! Baş koy, sâyede serkeşsiz uyu!

"Tûbâ", cennetde bir ağacın adıdır; ve Hind lûgatında "cennet" demektir;
ve tahayyür ve aksâ-yı ümniyye ma'nâsına da gelir. Ba'zı ehl-i lûgat indin-
de, aslı "tuyb" (طيب) idi. "Bâ"nın mâkabli mazmûm olduğu için "vâv"a kalb
olundu. Bu mûtâlaaya göre ma'nâsı, "rıza ve iyilik" demek olur. "Tûbâke!"
ve "Tûbâ leke!" derler ki, "Senin için hayır ve saâdetdir!" demektir. Türk-
çe'de "Ne mutlu!" "Ne saâdet!" diye tercüme olunur. Evvelki beyt-i şerîfde
bu ma'nâyadır. Bu beyt-i şerîfde dahi cennetdeki Tûbâ ağacı demek olup, in-
sân-ı kâmil bu âlemde bu ağaca teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Dünyâda tû-
bâ-yı cennetin misâli olan insân-ı kâmilin sâyesini gör ve ona ilticâ edip,
müsterihâne uyu; o sâyede uyu, serkeş olan nefis olmaksızın yat!" demek
olur. "Ser-nihâden", Bahâr-ı Acem'in beyânına göre "uyumak"dan kinâyeye-
dir. "Hasbîden", hem "yatmak" ve hem de "uyumak" ma'nâlarına gelir. Bu
beyt-i şerîfde insân-ı kâmilin sâyesine tevâzu' ile ilticâ eden kimsenin nefsi-
nin serkeşliğinden emîn olarak râhat edeceğine işâret buyurulur.

ظِلُّ ذَلَّتْ نَفْسُهُ خَوْشَ مَضْجَعِيسْتِ مستعدآن صفا را مهجعیست

3332. "Zellet nefsehâ"nın gölgesi hoş yatacak bir yerdir. Safâ müstaidlerine
mahsûs uyuyacak bir yerdir.

طوبى لمن ذلت نفسه ["Nefsi zelif olana ne mutlu!"] hadîs-i şerîfî mücibince amel edip, nefsinî Hak muvâcehesinde zillet-i kâmile ile zelif etmiş olan ve cennet Tûbâ'sı misâli bulunan insân-ı kâmilin sâyesi ve gölgesi hoş ve müsterihâne bir sûrette yatacak bir yerdir. Kalbleri safvet iktisâbına müstaid olan sâilkler için emîn bir sûrette uyuyacak bir yerdir. Oraya ilticâ eden bir kimseye nefsin her birisi yırtıcı canavar mesâbesinde olan sıfatları ve düşman-ı benî-Âdem olan İblîs hücum edemez. "Mezca", ism-i mekân olup, "yatacak yer"; ve "mehca", uyuyacak mahal demektir.

گر از این سایه روی سوی منی زود طاغی گردی و ره گم کنی

3333. *Eğer bu sâyeden benlik tarafına gidersen, hemân tâgî olursun ve yolu kaybedersin.*

Eğer Tûbâ-yı cennet mesâbesinde olan bu kâmile boyun eğmeyip de, "O da benim-gibi bir adam!" deyip benlik ve enâniyet tarafına gidersen İblîs gibi tâgî ve azgın olursun ve matrûd-i ilâhî olup, Hak ve hidâyet yolunu kaybedersin.

بیان آن که یا ایها الذین آمنوا لا تقدموا بین یدی الله و رسولہ

"Ey mü'minler! Kavlen ve fiilen Allah'ın ve Resûl'ünün önüne geçmeyin!" ma'nâsında olan âyet-i kerîmenin beyânındadır

چون نبی نیستی ز امت باش چون که سلطان نه رعیت باش
پس رو عارفان و خاموش باش و ز خود رأی و زحمت متراش

"Mâdemki peygamber değilsin, ümmetten ol! Mâdemki sultan değilsin raiyye ol!

Âriflerin gerisinde gidici ve sâkit ol, Ve kendinden bir rey ve zahmet bekleme!"

Bu âyet-i kerîme sûre-i Hucurât'ın evvelidir. Bu iki beyt-i şerîf dahi Hakîm Senâî (k.s.) hazretlerinin *Hadîka*'larından muktebesdir. İkinci beytün nihâyetindeki "me-turâş", "terâşiden" masdarından nehy-i hâzırdır. "Terâşiden", yontmak ma'nâsına geldiği gibi, *Şemsü'l-Lügât*'ın beyânına göre,

"turmalamak" ve "koparmak" ve "beklemek" ve "gâib etmek" ma'nâlarına da gelir.

زیر ظل امر شیخ و اوستاد

پس رو و خاموش باش از انقیاد

3334. *Şeyhin ve üstâdın emrinin zıllı altında arkaya git! İnkıyâddan sâkit ol!*

"Ey sâlik! Bir şeyh-i kâmilin ve üstâd-ı hâzıkın emrinin sâyesi altında, kendi aklını ve zekânı göstermek için ileriye gitme! Dâimâ onun emrini rehber ittihâz edip öne geçir ve kendin geri kal! Ve onun huzûrunda ma'rifet göstereceğim diye gevezelik etme, sâkit ol! Fakat, bu sükûtun inkıyâd cihetinden olsun." Ya'ni içinden, "Bu emir yanlıştır ama ne yapayım! Sesimi çıkaramam, usûl-i tarikat mâni'dir!" deme!. Belki, "Bu emir benim aklıma muvâfık gelmiyor, ama üstâdımın elbet bu emrinde benim anlayamadığım bir cihet vardır" de! Eğer sen böyle düşünür isen üstâdın senin müşkillini halleder.

Menkıbe: Bir bayram günü üstâdım Mesnevîhân Selânikli Mehmed Es'ad Dede (k.s.) hazretlerini tebrik ve ziyâret için Çayırılı Medresesi'ndeki odasına gitmiş idim. Odada başka ziyaretçiler de var idi. Ziyaretçiler odada bir halka hâlinde iki diz üzerine oturmuşlardı. Hz. Üstâd sohbet esnâsında bir hadîs-i şerîf okudu ve "Sadakâllâhü'l-azîm" dedi. Fakir içimden dedim: "Hazret "Sadaka Resûlullah" diyeceği yerde, sehven "Sadakallâhü'l-azîm" dedi!" Hazret o kadar cemâat arasında fakîre teveccüh edip, yine o hadîs-i şerîfi okudu ve ma'nidâr bir nazar ile yine "Sadakallâhü'l-azîm" dedi. Bu defa fakir içimden, taaccüb edip, "Acabâ, niçin böyle buyurdular?" dedim. Hz. Üstâd bu sefer fakîre hitâben: "Öyle değil mi ya? وَمَا يَنْطَلِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (Necm, 53/3-4) ya'ni, "Peygamber hevâ-yı nefsâniden söylemez! O ancak vahy olunan bir vahiydir" buyurdular ve içimdeki ukdeyi halletti. Binaenaleyh, sâlikin in-sân-ı kâmil huzûrundaki sükûtu yalnız zâhiren değil, bâtunen dahi olması lâ-zımdır. Beyt-i şerîfteki inkıyâd hem zâhire ve hem bâtuna âiddir.

مسخ گردی تو ز لاف کاملی

ور نه گر چه مستعد و قابلی

3335. *Ve yoksa her ne kadar müstaid ve kâbil isen de kâmilin lâfından dolayı mesh olursun.*

"Eğer huzûr-i kâmilde zikr olunan edeb dâiresinde hareket etmezsen, her ne kadar iktisâb-ı kemâle isti'dâd ve kâbiliyetün olsa bile, kendinin kemâlin-den bahisle övündüğün için, bâtınının sûreti memsûh olur." "Mesh", lügatte bir şeyin iyi olan sûreti fenâ sûrete tahavvül etmesi ma'nâsındır.

سرکشی ز استاد راز و با خیر

هم ز استعداد وامانی اگر

3336. *Hayırlı olan râz üstâdından baş çekersen isti'dâddan dahi geri kalırsın.*

"Ey sâlik, esrâr-ı ilâhiyyeden haberdâr olan o üstâd-ı kâmiliden baş çekersen ve ona karşı serkeşlik edersen isti'dâddan dahi geri kalırsın." Ma'lûm olsun ki, isti'dâd iki nevi'dir. Birisi "mec'ûl" ve diğeri "gayr-i mec'ûl"dür. "İsti'dâd-ı gayr-i mec'ûl", şahsın ayn-ı sâbitesinin isti'dâdıdır ki, bu aslâ değişmez. Ve "isti'dâd-ı mec'ûl" ise ânen-fe-ânen tebeddül eder. Meselâ yeni doğan bir çocuk sıfat-ı kelâm [sâhibi] olduğu halde konuşamaz. Bu sıfat onun isti'dâd-ı ezeli olmakla berâber kuvvededir. Fiilen zuhûr cisminin ânen-fe-ânen büyüyüp bu sıfatın zuhûruna müsâid bir hâle gelmesiyle olur. Binâenaleyh, cisme âit olan bu isti'dâd mec'ûldür. Hayvan yavrusunda, bu sıfat-ı kelâma isti'dâd-ı ezeli olmadığı için cismi ne kadar büyüye yine tekellüm imkânı olmaz.

ور بوی بی صبر گردی پاره دوز

صبر کن در موزه دوزی تو هنوز

3337. *Sen henüz çizme dikicilikde sabr et! Eğer sabırsız olursan eskici olursun.*

"Mûze", çizme ve lapçın demektir. Ve çizme dikicilik şâkirdlik şivesinden kinâyedir. "Pâre-dûz", eskici ve eski ayakkabılara yama yapan kimsedir. Bu da evvelki san'ata nazaran hakîrdir. Ya'nî, "Ey sâlik! Sen insân-ı kâmilin huzûrunda şâkirdlik zilletine sabr etmezsen ve kemâl da'vâsına kıyâm edersen, sonra onu redd ile daha hakîr bir hâle düşersin" demek olur.

جمله نو دوزان شدندی هم بعلم

کهنه دوزان گر بدیشان صبر و حلم

3338. *Eski dikicilere eğer sabır ve hilim olaydı, hepsi ilim ile yeni dikici olurlardı.*

"Eski dikiciler"den murâd, ulûm-i zâhiriyye ve felsefe ile meşgûl olanlardır. "Yeni dikici"den murâd, ulûm-i ledünniyye ve bâtuniyye erbâbidir. Ya'nî, "Ulûm-i zâhire erbâbında eğer nefisleriyle mücâhedeye ve riyâzete sabır ve kibir ve enânîyetlerine tecâvüz vukû'unda sabır olaydı, hepsi ulûm-i ledünniyye ile yeni hikmet erbâbı olurlar idi."

هم تو گویی خویش کالعقل عقال

بس بکوشی و باخر از کلال

3339. *Binâenaleyh, çalışırsın ve sonunda kelâlden yine sen kendin "Akıl ikaldır" dersin.*

"Kelâl", yorgunluk; "ikâl" ayak bağı. Ya'ni, "Ey âlim-i zâhirî! Kendi akıl ve zekâna i'timâden hikemiyât-ı ilâhiyyeye vukuf için çalışır, çabalarsın. Sonunda da yorgunluktan yine sen kendi lisânınla i'tirâf edip dersin ki, "Akıl ayak bağıdır!" Ma'lûm olsun ki, "akıl ikâldir" sözünü söyleyenin İmâm Fahreddin-i Râzî olduğu rivâyet olunur. Dâvûd-ı Kayserî hazretleri *Fusûsu'l-Hikem Şerh'i*nde âlim-i müşârünileyh'in şu beyitlerini kayd ediyor:

واكثر سعى العالمين ضلال

نهاية ادراك العقول عقال

سوى ان جمعنا فيه قيل و قال

ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا

"*Âkulların idrâkının nihâyeti ayak bağıdır. Ve âlimlerin çoğunun sa'yi dalâldir. Ve biz tûl-i ömrümüzde bahsimizden kıyl ü kâl cem' etmemizden gayn bir şey istifâde etmedik.*"

Müşârünileyh bu beyitleri hâlet-i nez'inde söylemiştir. İmâm Fahreddin-i Râzî, hicretin 543. senesinde tevellüd eyledi; 544. senesinde tevellüdü de rivâyet olunur. Muhyi's-sünne Ebû Muhammed el-Begavî'nin şâkirdlerinden olan babası Ziyâüddîn'den mebdâf-i ulûmu ve Mecdû'l-Cil'den Merâğa'da ilim ve hikmeti, ve Kemâl es-Simmânî'den fıkıh okudu; ve İmâm-ı Haremeyn'in *Şâmil* isimdeki kitabını hıfz ettiği rivâyet olunur. Lisân-ı Arabî ve Fârisî ile va'z ve nasihatde yed-i tûlâ sâhibi idi ve tasavvufa da vâkıf idi. Ulûm ve fûnûn-i mütenevviada bir deryâ ve zekâ ve irfanda misli nâdir idi. *Tefsîr, el-Metâlibü'l-âliye, Nihâyetü'l-ukûl, el-Erbâin, İrşâdü'n-nezâir, el-Me-âlim, Şerhu'l-işârât, Uyûnü'l-hikmet, ilh.* gibi birçok musannefâtı vardır. 606 sene-i hicriyyesinde Herat şehrinde vefât etmiştir. Rahmetullahi aleyh.

İmdi ulûm-i zâhiriyyede yektâ olan böyle bir zât-ı şerîf hâlet-i nez'inde bu beyitleri kâil olursa, sâir kendilerini beğenen ulûm-i zâhiriye-i cüz'îyye sâhiblerinin hâli nasıl olur?

عقل را می دید بس بی بال و برگ

همچو آن مرد مفلس روز مرگ

3340. O müfelsîf adam gibi ki, ölüm gününde, akli çok kanatsız ve kuvvetsiz
[3354] görürdü.

کز ذکاوت راندیم اسب از گراف

بی غرض می کرد آن دم اعتراف

3341. O dem garazsız i'tirâf etti ki: "Zekâvetden dolayı atı beyhûdeden sür-
dük!"

از غروری سر کشیدیم از رجال آشنا کردیم در بحر خیال

3342. "Bir gurûrdan nâsi ricâlden baş çektik! Hayâl deryâsında yüzgeçlik ettik!"

Yukarıki beyitte mezkûr merd-i müfelsif ile Ebû Ali b. Sînâ'ya işâret buyurulmuştur. Mûmâileyh felâsifinin şeyhidir. Vefâtı zamânında, "Ebû Ali, bu âlemden müflis ve câhil olarak gidiyor!" demiştir. Bu zât kendi akıl ve zekâ-sına mağrûr olduğu için zamânındaki evliyâullaha intisâbdan kendisini müstağnî görmüş ve akli ve fetâneti ile hakâyık-ı eşyâyı idrâke çalışmıştır. Bu zât hakkında *Nefehâtü'l-Üns*'te şöyle bir fıkra mûnderiştir.

Şeyh Mecdüddîn-i Bağdâdî buyurmuştur ki: "Vâkıada Sallâllâhu aleyhi ve sellem'den "İbn-i Sînâ hakkında ne buyurursunuz?" diye sordum. Buyurdular ki: هو رجل اراده ان يصل الى الله تعالى بلا واسطتي فحجته بيدي هكذا فسقط في النار "O bir adamdır ki, benim vâsıtam olmaksızın Allah Teâlâ'ya vâsıl olmak diledi. Onu şöyle elim ile men' ettim, nâra sukût etti." İşte bu zât, hâl-i ihtizârda kendisine âhval-i berzah münkeşif olduğu vakit, "Dünyâda akıl atını boşu boşuna sürdüğünü ve gurur sebebiyle ehl-i hakîkate baş eğmeye tenezzül etmeyip hayâl deryâsında yüzgeçlik ettiğini" teessüfle beyân etmiştir.

آشنا هیچست اندر بحر روح نیست اینجا چاره جز کشتی نوح

3343. Rûh deryâsında yüzücülük hiçdir. Orada Nûh'un gemisinden başka çâ-re yokdur.

"Bahr-i rûh"dan murâd, âlem-i gaybdır. "Nûh'un gemisi"nden murâd, şerîat-ı mutahhara-i Ahmediyye ve sünnet-i nebevîyyedir. Nitekim hadis-i şerîfde: مثل سنتي كمثل سفينة نوح فمن تمسك بها نجا ومن تخلف عنها غرق ya'ni, "Benim sünnetimin meseli Nûh gemisinin meseli gibidir. İmdi kim ki ona sarılırsa, kurtulur ve ondan yüz çeviren boğulur" buyurulmuştur. Ya'ni, "Rûha mahsûs bir deryâ olan âlem-i gaybda nazar-ı fikrî ile yapılan yüzücülük hiçdir. Orada Nûh (a.s.)ın gemisi mesâbesinde olan şer'-i ilâhîye ve sünnet-i nebevîye sarılmaktan başka çâre yokdur."

این چنین فرمود آن شاه رسل که منم کشتی در این دریای کل

3344. O resûllerin şâhı böyle buyurdu ki, "Bu deryâ-yı küll içinde gemi benim!"

Bu beyt-i şerîfde de: مثلي و مثل علماء امتي كسفينة نوح فمن تمسك بها نجا ومن تخلف عنها غرق ya'ni, "Benim meselim ve ümmetimin ulemâsının meseli, Nûh'un gemisi

gibidir. Kim ki ona sarılırsa kurtulur ve ondan yüz çeviren boğulur" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. "Deryâ-yı küll"den murâd, vücûd-i mutlak-ı Hakk'ın bîcümle merâtûbidir. Ya'ni, "Şeriat ve tarikat ve hakikat ve ma'rifet deryâlarının da ben ve benim vârisim olan ulemâ-i ümmetim, Nûh (a.s.)ın gemisi gibiyiz."

شد خلیفه راستی بر جای من

یا کسی کو در بصیرت‌های من

3345. *Yâhud bir kimse ki, o benim basîretlerimde, benim yerimde doğruluğun halîfesi oldu.*

"Rastî"de "yâ", masdariyet ma'nâsı üzerine tercüme olundu. Eğer vahdet için olursa, "Halife-i râstî", terkîb-i izâfî olmayıp "rastî", halîfenin sıfatı olur. Ya'ni "bir doğru halife" demek olur. Bu beyt-i şerîfde yine yukarıki beyitte zikrolunan hadîs-i şerîfin مثل علماء امتی ibâresine işâret buyrulur. "Ulemâ-i ümmet"den murâd, yalnız ulûm-i şer'iyeyi iktisâb edip tarikat, hakikat ve ma'rifetden bî-behre kalmış ve ehl-i hakikate mu'teriz bulunmuş olan ulemâ değildir. Belki vücûd-i mutlak-ı Hakk'ın cemî'i merâtibini hâlen ve zevkan idrâk etmiş olan ehass-ı evliyâullahdır ki, bu zevât-ı kirâm, sûre-i Yûsuf'un sonlarında vâkî' olan: قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (Yûsuf, 12/108) ya'ni, "Ey Resûlüm de ki: "İşte benim yolum budur ki, ben nâsı ve bana tâbi' olanları basîret üzere Allah'a da'vet ederim; ve Allah'ı tenzîh ederim ve ben O'na şîrk koşanlardan değilim"" âyet-i kerîmesi hükmünce Resûl-i Ekrem'e tebean mü'minleri basîret üzere Hakk'a da'vet ederler. Ve basîret üzere da'vet cemî-i merâtîbde Hakk'ı müşâhedeye da'vetdir.

رو نگردانی ز کشتی ای قتی

کشتی نوحیم در دریا که تا

3346. *Biz deryâda Nûh'un gemisiyiz, tâ ki ey delikanlı, gemiden yüz çevirmeyesin!*

Cenâb-ı Pîr efendimiz hadîs-i şerîfte beyân buyrulan ulemâ-i ümmetden oldukları için bu salâhiyetlerine binâen sâlikleri ve hakikat tâliblerini basîret üzere Hakk'a da'vet edip buyururlar ki: "Biz deryâ-yı küllde Hz. Nûh'un gemisi mesâbesindeyiz. Ey delikanlı, bizden yüz çevirme ve kendi akıl ve zekâvetine mağrûr olma!"

از نبی لا عاصم آئیم شنو

همچو کنعان سوی هر کوهی مرو

3347. *Ken'ân gibi her bir dağ tarafına gitme! Kur'an'dan "Lâ âsime'l-yevm"i dinle!*

"Ken'ân", Nûh (a.s.)'ın îmân etmeyen oğlunun adıdır. "Nübî", Kur'ân-ı Kerîm ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerifte sûre-i Hûd'da vâkı' وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ قَالَ سَأُولِي إِلَىٰ جِبَلٍ يَفْعَلُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالًا لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ (Hûd, 11/42-43) ya'ni, "Nûh (a.s.)'ın oğlu Ken'ân aynı bir yerde olduğu halde Nûh oğluna hitâben, "Ey oğlum, gel, bizim ile berâber gemiye bin ve kâfirlerden olma!" diye nidâ etti. "Ben bir dağa sığınırım. Beni sudan muhâfaza eder" dedi. Hz. Nûh, "Bugün rahm olunan kimseden başka Allah'ın emrinden hıfzedici yoktur" dedi. Ve ikisinin arasına dalga hâil oldu. Ken'ân boğulanlardan oldu" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Dağ tarafı"ndan murâd, ehl-i zekâvetin mağrûr olduğu akılları ve fikirleridir. Ve bu akıl ve fikir kişiyi şeytan ve nefis ve tabiat tûfanlarından kurtaramaz.

می‌نماید پست این کشتی از بند می‌نماید کوه فکرت بس بلند

3348. *Bağdan bu gemi sana alçak görünür. Senin fikrinin [dağı] çok yüksek görünür.*

Senin aklın, fikrin sana pek yüksek görüldüğü için deryâ-yı küllde gemi mesâbesinde olan insân-ı kâmil senin gözüne alçak ve hakîr görünür; ve aklın kalb gözünün bağıdır.

پست منگر هان و هان این پست را بنگر آن فضل حق پیوست را

3349. *Bu hakîre sakın ve sakın alçak bakma! O muttasıl olan Hakk'ın fazlına bak!*

Mütevâzî'olan bu insân-ı kâmile sakın ve sakın nazar-ı hakâretle bakma! Dâimâ ona muttasıl ve vârid olan Hakk'ın fazl ü inâyetine bak!

در علو کوه فکرت کم نگر که یکی موجش کند زیر و زیر

3350. *Sen fikrinin yüksekliğine az bak! Zîrâ, onu bir dalga altüst eder.*
[3364]

Bu beyt-i şerifte nazar-ı fikrî Nûh (a.s.)'ın oğlunun ilticâ ettiği "dağ"ı teşbîh buyurulmuşdur. Ve âlem-i sûrette dalğanın envâ'ı çokdur. Zîrâ, tecelliyât-ı ilâhiyye her anda bir şanda zuhûr eder ve bugünkü fikri yarın yıkar. Bu tecelliyâtın kimi cemâlf ve kimi celâlf olur. Meselâ bugün bir hakîkati münkîr olan yarın bir tecellî-i cemâlf ile mü'mîn olur. Veyâhud, nazar-ı fikrî ile hakîkat zannolunan bir hayâl bir tecellî-i kahîr netîcesinde hiçe tenezzül eder.

- گر تو کنعانی نداری باورم گر دو صد چندان نصیحت آورم
3351. *Eğer sen Ken'ân'lı isen, sana böyle yüz nasihat getirsem, bana i'timâd etmezsin.*

- گوش کنعان کی پذیرد این کلام که برو مهر خداست و ختام
3352. *Ken'ân'ın kulağı bu kelâmı ne vakit kabûl eder. Zîrâ onun üzerinde Hudâ'nın mührü ve hâlemi vardır.*

"Hitâm", mûhür ve üzerine mûhür basılan "mûhür mumu" ma'nâlarına gelir. Burada ikinci ma'nâyadır. Ya'ni, Ken'ân meşrebinde olan ehl-i inâd ve inkânın kulağı hiçbir vakit bizim bu nasihatlerimizi kabûl etmez. Çünkü Allah Teâlâ Hazretleri: *حَتَّمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً* (Bakara, 2/ 7) ya'ni, "Allah onların kalbleri ve sem'leri üzerine mûhür vaz' etti ve gözlerine örtü vurdu" âyet-i kerîmesi mücibince onun kulağına mûhür ve mûhür mumu vaz' etti.

- کی گذارد موعظه بر مهر حق کی بگرداند حدث حکم سبق
3353. *Hakk'ın mührü üzerinde ne vakit mev'iza geçer. Ne vakit yeni ve eski hükmü döndürür.*

"Hades", burada "yeni peydâ olan şey" ma'nâsınadır. "Sebak", burada "mesbûk" ya'ni geçmiş ve evvelce vâki' olmuş olan demektir. "Yeni"den murâd, emr-i teklîfî; ve "hükm-i sebak"dan murâd, emr-i irâdîdir. Zîrâ emir ikidir. Birisi "emr-i irâdî"dir ki, abdin ezelde ayn-ı sâbitesinin lisân-ı istîdâd ile Hak'dan taleb ettiği şey üzerine Hakk'ın hükmü ve irâdesidir. "Emr-i teklîfî", Hakk'ın peygamberleri vâsıtasıyla kullanına ale's-seviye vâki' olan teklîfîdir. Ve hâdis olan emr-i teklîfî, sâbık olan emr-i irâdîyi tebdîl edemez. Binaenaleyh, ezelde Hakk'ın kulaklarına mûhür vaz' ettiği kimselere va'z ve nasihat te'sîr etmez. Nasihat ettükçe, inâd ve inkân ziyâdeleşir.

- لیک می گویم حدیث خوش بینی بر امید آن که تو کنعان نبی
3354. *Fakat sen Ken'ân değilsin ümîdi üzerine latîf izlinin hadîsini söylüyorum.*

Bu beyt-i şerîfde sırr-ı kader olan emr-i irâdînin meçhûl olduğuna ve emr-i teklîfînin teblîği halka ale's-seviye olacağına işâret buyrulur. Ya'ni, emr-i irâdînin tebdîli mümkün olmadığını bilirim. Fakat bu emr-i irâdînin keyfîyeti

meçhûl olduğundan ezelde senin Ken'ân meşrebinde olmayı Hak'dan taleb etmemiş olduğun ümidi ile izi iyi ve latîf olan Peygamber-i zîşânın sözünü söylüyorum ve onun hadîs-i şerifini tebliğ ediyorum.

آخر این اقرار خواهی کرد همین هم ز اول روز آخر را بین

3355. *Nihâyet bunu ikrâr edeceksin. Âgâh ol da, evvelki günden sonki gün-
nû gör!*

Ey aklına mağrûr olup kâmilî hakîr görerek huzûrundan kaçan kimse! Sen nihâyet bu güvendiğin aklının hiçbir kıymeti olmadığını Ebû Ali Sînâ gibi ömrünün son gününde görüp ikrâr edeceksin. Bâri fırsat elde iken şimdiden o son günü gör de o gurûrdan vazgeç!

می توانی دید آخر را مکن چشم آخر بینت را کور کهن

3356. *Âhiri görebilirsin, âhir görücü olan gözünü kör ve köhne etme!*

Her iki mısradaki "âhir"ler son ma'nâsına olduğuna göre beyt-i şerîfin ma'nâsı budur ki: "Ey âkil geçinen kimse! Mâdemki zekâvet da'vâsındasın. Binâenaleyh, bu sâyede son günü görebilirsin. Böyle olunca son görücü olan gözünü kör ve eski yapma!" Fakat birinci mısra'daki, "âhur" hayvanlara mahsûs mahal olduğuna göre, ma'nâ-yı beyit şöyle olur. "Ey âkil geçinen kimse! Sende bir zâhir ve bir de bâtın gözü vardır. Zâhir gözüyle hayvanlar ile müşterek olduğun için hayvan ahırını mesâbesinde olan bu dünyânın hayât-ı zâhiresini görebilirsin. Fakat senin bir de son görücü olan gözün vardır. O gözü kör ve zaîf yapma!"

هر که آخر بین بود مسعود وار نبودش هر دم بره رفتن عتار

3357. *Her kim mes'ûdca âhir görücü olsa, yola gitmekde her dem ona sürçmek olmaz.*

Bu hayât-ı dünyâyâ mağrûr olmayıp ehl-i saâdet gibi evvelki günden son günü görücü olursa Hak yoluna gitmekde her dem dalâlete doğru ayağı kaymakdan kurtulur.

گر نخواهی هر دمی این خفت و خیز کن ز خاک پای مردی چشم نیز

3358. *Her an bu düşüp kalkmayı istemez isen, bir merdın ayağının toprağın-
dan gözünü keskin et!*

"Hüft ü hîz"den murâd, ehl-i aklın gâh hayâle, gâh hakîkate temâs etmesi hâlidir. "merd"den murâd, insân-ı kâildir. "Ayağının toprağı"ndan murâd, kâmilin huzûrunda tezellül ve tevâzu'dur. Ya'ni, "Ey aklına ve ilm-i zâhirine mağrûr olan kimse, hayâle düşmek ve ahyânen hakîkate temâs etmek gibi iki hâl-i zâd içinde yaşamakdan kurtulmak istersen, bir insân-ı kâmilin huzûrunda nefsinı zellî et! Ve bu tezellül ve tevâzu'un sebebi ile o kâmilin merhametini celb ederek onun feyz-i nazarıyla bâtın gözün keskin olsun ve son günü göresin."

تا بیندازی سر او باش را

کحل دیده ساز خاک پاش را

3359. Onun ayağının toprağını gözünün sürmesi yap, tâ ki evbâşın başını atasın!

"Evbâş", bayağı ve aşağı ve alçak ve kopuk kimse ma'nâsınadır. Burada alçak olan nefisden, kinâyedir. Ya'ni, "Insân-ı kâmilin ayağının toprağını bâtın gözüne sürme yap da çek, gözün nurlansın. Senin başucunda olan en alçak düşmanı göresin de mücâhede ve riyâzet ile o alçağın başını atasın!" Ve nefsin başı kibir ve inâddır. Eğer nefsin kibri ve inâdı kesilirse sâir sıfatları da hi zâif olur.

سوزنی باشی شوی تو ذو الفقار

که از این شاگردی و زین افتقار

3360. ^[3374] Zîrâ bu şâkirdlikden ve bu iftikârdan bir iğne olursan sen Zülfikâr olursun.

Ya'ni, "Sen insân-ı kâmilin şâkirdliğinden ve ona olan bu ihtiyaçtan mücâhede ve riyâzet sebebiyle bir iğne gibi incelirsin. Fakat bâtının İmâm Aliyyü'l-Murtazâ (r.a.) hazretlerinin Zülfikâr ismindeki keskin kılıcı gibi olur. Zülfikâr, "fâ"nın kesriyle galat ve fethiyle [Zülfekâr] sahîhdır. Zîrâ "fekâr", düğüm düğüm olan amûd-i fikarî ma'nâsınadır. Bu kılıç birtakım münhanî ukdelerden terkîb olunmuş olduğundan bu münâsebetle "Zülfekâr" denilmiştir. Aslen bu kılıç, Bedir gazâsında şehîd olan Âs b. Münebbih hazretlerinin. Peygamber Efendimiz'den İmâm-ı Ali (k.v.) efendimize intikâl etmiştir. İki çatal resm olunması tahayyûlât-ı galat neticesidir.

هم بسوزد هم بسازد دیده را

سرمه کن تو خاک هر بگریده را

3361. Sen her makbûlün toprağını sürme et! Gözünü hem yakar, hem yapar.

Sen her makbûl-i ilâhî olan evliyânın ayağının toprağını sürme et ve onun huzûrunda mütezellil ol! Bu tezellül ve tevâzu' senin zâhirî gözünü yakar,

mâsivâ-yı Hakk'ı görmez olursun. Fakat bâtın gözünü açar, bu sûretde her tarafda Hak'dan başka bir şey görmezsin.

چشم اشتر ز آن بود پس نور بار کو خورد از بهر نور چشم خار

3362. *Devenin gözü ondan dolayı nûr yağıdırıcudur. Zîrâ o göz nûru için diken yer.*

Bu beyt-i şerîf temsildir. Ya'ni, "Devenin gözü keskindir, çünkü diken yer. Ey sâlik, sen de bu âlem-i tabiatın huzûz ve lezzâtını terk edip deve mesâbesinde olan nefsine diken mesâbesinde olan riyâzât ve mücâhedât acıları tatdır ki, senin de bâtın gözün nurlansın."

قصه شکایت استر با اشتری که من بسیار در رو می‌افتم در راه رفتن تو کم
در روی می‌آیی حکمت این چیست، و جواب گفتن شتر استرها

Katırın deveye "Ben yola gitmekde çok yüz üstü düşünüyorum ve sen az yüz üstü geliyorsun. Bunun hikmeti nedir?" diye şikâyeti ve devenin katıra cevabı

اشتری را دید روزی استری چون که با او جمع شد در آخوری

3363. *Bir gün bir katır bir deveyi gördü. Vaktâki onunla bir ahırda cem' oldu.*

گفت من بسیار می‌افتم برو در گریوه و راه و در بازار و کو

3364. *Dedi: "Ben yüksek tepede ve yolda ve pazarda ve mahallede çok yüzüstü düşünüyorum."*

"Gerîve", tepe ma'nâsına ve "kû", "kûy" kelimesinin muhaffefidir, "mahalle" ma'nâsınadır.

خاصه از بالای کُ تا زیر کوه در سر آیم هر زمانی از شکوه

3365. *"Husûsiyle dağın yukarısından aşağısına kadar her bir zaman korkudan tepe üstü gelirim."*

"Şikûh", korku demektir.

- کم همی افتی نو در رو بهر چیست یا مگر خود جان پاکت دولتیست
3366. "Sen yüz üstü az düşüyorsun, ne içindir? Yâhud senin pâk olan cânın galibâ devlete mensûbdur."

"Devlet" kelimesinin lûgat i'tibâriyle müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "ikbâl ve saâdet" ma'nâsınadır.

- در سر آیم هر دم و زانو زخم پوز و زانو ز آن خطا پر خون کنم
3367. "Her dem tepe üstü gelirim ve diz vururum. O hatâdan ağızımı ve dizimi pür-hûn ederim."

"Her an yürürken ayağım kayıp tepe üstü düşerim ve dizimi yerlere çarparım. Bu hatâdan dolayı ağızım ve dizim kan içinde kalır." "Pûz", ağız ma'nâsınadır.

- کز شود پالان و رختم بر سرم و ز مکاری هر زمان زخمی خورم
3368. "Palanım ve semer takımın başım üzerinde eğri olur; ve kirâcudan her zaman dayak yerim."

"Raht", yük ve hayvanlara mahsûs eğer takımı ma'nâsınadır. Burada her iki ma'nâ da münâsibdir.

- همچو کم عقلی که از عقل تباه بشکند توبه بهر دم در گناه
3369. "Bir nâkıs akıllı gibi ki, bozuk olan aklından dolayı her dem günah içinde tövbesini bozar."

"Tebâh", burada bozuk ve fesâda giriftâr olmuş ma'nâsınadır.

- سُخْرَةُ ابليس گردد در زمن از ضعیفی رای آن توبه شکن
3370. O tövbeği bozan re'yinin zaîflığından dolayı zaman içinde İblis'in mas-
[3384] karası olur.

"Suhre", âciz ve işsiz ve birinin hükmü altında mağlûb olan adam ve ücretsiz iş ve istihzâ ma'nâlarına gelir. Birinin maskarası olan kimseye derler. Bu kussada "deve" mü'mine ve "katır" kendi aklına tâbi' olan gafîle teşbîh buyurulmuştur. Zîrâ mü'min basîret sâhibi olup enbiyâ ve evliyâyâ tâbi'"

olur ve onlara hürmet eder. Ve hodbîn kimse ise "Onlar da insan ben de insan, aramızda ne fark vardır, benim de aklım ve ilmim vardır" diyerek kendisini enbiyâya ve evliyâyâ tâbî' olmaktan müstağnî görür. Mü'min tebaiyeti berekâtıyla nefsinin ve şeytanın hilelerine az düşer. Ve hodbîn ise, dalâlet vâdîlerine sukût eder. Ve bu sukûtdan dolayı bir an için kendisine nedâmet gelirse de aklının ve re'yinin za'findan dolayı tekrâr o vâdî-i dalâlete düşer ve şeytanın mağlûbu ve maskarası olur.

در سر آید هر زمان چون اسب لنگ که بود بارش گران و زاه سنگ

3371. *Her zaman topal at gibi tepesi üstü gelir. Zîrâ atın yükü ağır ve yol taşlıdır.*

O hodbîn olan kimse her zaman hayât-ı dünyeviyyesinde topal at gibi tepesi üstü düşer. Zîrâ sıfât-ı nefsâniyyesinin yükü ağırdır; ve yürüdüğü tabîat yolu da çetin ve taşlıdır.

می خورد از غیب بر سر زخم او از شکست توبه آن ادبار خو

3372. *O idbâr huylu, tövbe-i bozmadan dolayı gaybdan başına darbe yer.*

"İdbâr", devlete ve saâdete arka vermek demektir. Ma'lûm olsun ki, Hakk'ın kullarını terbiyesi ya husûsî veya umûmî olur. Terbiye-i husûsî, enbiyâ ve evliyâ vâsıtasıyla olur. Enbiyâ halkın azgın olan nefislerine karşı hudûd-ı ilâhiyyeyi tebliğ etmişlerdir. Ve onların vârisleri olan evliyâ dahi bu hudûd-ı ilâhiyyeyi takviye için riyâzât-ı mütenevvia ve mücâhedât-ı muhtelif yollarını göstermişlerdir. Bir kimse tarîk-i enbiyâ ve evliyâyâ tâbî' olursa bu terbiye-i husûsî altında sür'atle insanlığın mertebe-i kemâline vâsıl olur. Ve eğer tâbî' olmazsa terbiye-i umûmiyye altına girip ahkâm-ı tabîiyye ve kavânîn-i ictimâiyye kisvesi altında darbeler yer. Meselâ hırsızlık ederse, ergeç tutulup kânûnî cezâsını bulur. Zinâyâ devâm ederse, frengi ve bel soğukluğu darbelerine uğrar. Kumara mübtelâ olursa, zillet-i fakr tokadını yer. Halka sû-i muâmele ederse, sû-i muâmele görüp müteessir olur. Bahîl olup malını fukarâdan esirger ise, esbâb-ı muhtelif dolayısıyla iflâsa doğru gider. Bu terbiye-i umûmiyye böylece devâm eder. Eğer hayât-ı dünyeviyyesinde bir terbiye-i umûmiyyenin farkına varıp bir derece ıslâh-ı nefis ederek enbiyâ ve evliyâyâ tâbî' olmazsa bu terbiye hayât-ı uhreviyyesinde de devâm eder.

باز توبه می کند با رأی سست دیو یک تف کرد و توبه ش را شکست

3373. *Tekrar gevşek re'y ile tövbe eder. Şeytan bir "Tüh!" dedi ve onun tövbesini bozdu.*

Nâkıs akıllı olan o kimse, gevşek re'y ve azmiyle, başına gelen belâdan dolayı yine nedâmet eder ve pîşmân olur ve yaptığı fenâlığı terk etmek ister. Şeytan onun bu tövbesine karşı bir "Tüh sana!" der ve tövbesini bozdurup yine o file mübâşeret ettirir. Ya'ni, şeytan ona der ki, "Tüh sana! Şu hayât-ı fâniye içinde kendini huzûzâtıdan ve ezvâkıdan mahrûm etmek budalalık değil mi? Keyfine bak, her belânın çâresi bulunur." O da bu iltifâtât-ı şeytâniyeye kapılarak yaptığı fenâlığı tekrâr eder ve bu sûretle tövbesini bozar.

ضعف اندر ضعف کبرش آن چنان که به خواری بگردد در واصلان

3374. *Za'f içinde za'f'dır; onun kibri öyledir ki, vâsıllara hakâretle bakar.*

Tövbesine ve nedâmetine karşı hâli za'f içinde za'f olduğu halde o akli nâkıs olan kimsenin kibri ve azameti de o derecededir ki, nefis ve şeytanın iğvââtına karşı kavî ve azimkâr olup, Hakk'a vâsıl olan kâmillere de hakâretle bakar. Ya'ni, kendi za'fını ve aczini görmez de kavîlere ve kâmillere hakâretle bakar.

ای شتر که تو مثال مؤمنی کم فتی در رو و کم بینی زنی

3375. *"Ey deve sen ki mü'min misâlisin, yüz üstü az düşersin; ve yüzünü az çarparsın."*

Ya'ni, "Mü'min hulkan ve filen şer'-i Ahmedi'ye sanılmış olduğundan ah-yänen iğvâât-ı nefsâniyye ve şeytâniyye sebebiyle kendisinden ma'siyet zühûr etse de derhâl tâib ve müstağfir olup bir daha o ma'siyete rücu' etmemeye azmeder. Binâenaleyh, yüzünü de dalâlet taşlarına az çarpar.

تو چه داری که چنین بی آفتی بی عثاری و کم اندر رو فتی

3376. *"Sen ne tutarsın ki, böyle âfetsiz ve kaymasızsın ve yüz üstü az düşersin?"*

"Senin ne meziyetin ve faziletin vardır ki, böyle benim başıma gelen belâlardan ve âfetlerden âzâdesin ve yürürken kaymazsın ve kazârâ düşsen da-hi az vâki' olur?"

گفت گر چه هر سعادت از خداست در میان ما و تو بس فرقه‌است

3377. *Dedi: "Gerçi her saâdet Hudâ'dandır. Bizim ve sizin aramızda çok farklar vardır."*

سر بلندم من دو چشم من بلند چشم عالی را امانست از گزند

3378. *"Ben yüksek başlıyım, benim iki gözüm yüksektir. Âli olan göz için zarardan emân vardır."*

"Benim meziyetlerim şunlardır ki, evvelen boynum uzun olmak itibâriyle, başım yüksektir ve iki gözümün görüşü dahi yüksek bir derecededir ya'nı, keskindir. Derece-i rü'yeti yüksek olan göz zarardan mahfûz olur."

از سر کُنه من بینم پای کوه هر گو و همواره را من توه توه

3379. *"Ben dağ başından dağın eteğini, her çukuru ve düz yeri ben kat kat görürüm."*

"Pây-ı kûh", burada "dağ eteği" demektir. "Gev", çukur; "tûh", "tûveh" demektir ve bu da çift ve iki dağ arasında fâsıla ve tortu ve perde ve kat demektir. "Tûh tûh", kat kat ve perde perde demek olur.

همچنان که دید آن صدر اجل پیش کار خویش تا روز اجل

3380. *Nitekim o Sadr-ı Ecell, kendi kârının önünü ecel gününe kadar gördü.*

"Sadr-ı Ecell", ta'bîrinin lûgat ma'nâsı, sadrın en büyüğü demek olur ki, "vezîr-i a'zam" ma'nâsında kullanılır. Burada, "ehl-i keşfın en büyüğü" ma'nâsında isti'mâl buyurulmuş olmak icâb eder. Ankaravî hazretleri, "Bu ta'bîrden murâd, muttakî olan kimsedir" buyururlar. Hind şârihlerinden Abdülfettah, "Mutlakan veliyy-i kâmilin zâtundan kinâyedir"; ve ba'zı şârihler dahi "Murâd, Bâyezîd-i Bistâmî hazretleridir ki, Ebu'l-Hasan Harakânî hazretlerinin ahvâlini görmüş idi" buyururlar. Fakat beyt-i şerîfde "Sadr-ı Ecell, kendi kârının önünü ve geleceğini ömrünün âhîrine kadar gördü" buyurulmasına ve bu hâl cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (k.s.) hazretlerinin hâli olmasına binâen bu beyt-i şerîfde Şeyh-i Ekber hazretlerine işâret buyurulması fakîre göre kaviyyen muhtemeldir. Bu ihtimâlin karîneleri budur ki, Şeyh-i Ekber hazretleri Hz. Pîr efendimiz ile muâsır idi, Konya'da yekdiğerlerine mülâkî oldular ve Şeyh-i Ekber hazretleri Sadreddîn Konevî (k.s.) hazretlerinin vâlidisini nikâh edip onu bizzat terbiye buyurdu. Ve Hz. Pîr

efendimiz cenâb-ı Sadreddîn ile Konya'da dâimâ sohbet buyururlar idi. Cenâb-ı Mevlânâ Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*'de cenâb-ı Sadreddîn'den naklen şu ibâreleri yazmışdır:

"Hz. Şeyh (ya'nî, Şeyh-i Ekber) buyurdu: "Vaktâki, bilâd-ı Endülüs'den diyâr-ı Rûm'a vâsıl oldum. Nefsimde azîmet ettim ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ benim üzerime benim için ve benden sudûrunu takdîr ettiği ahvâl-i zâhiriyye ve bâtniyye-i vücûdiyyemin tefâsîlini ömrümün âhırine kadar bana müşâhede ettirmedikçe gemiye binmeyeyim. Binâenaleyh, huzûr-i tâm ile ve şühûd-î âm ile ve murâkabe-i kâmile ile Hak Teâlâ'ya teveccüh ettim. Hak Teâlâ zâhîren ve bâtınen ömrümün âhırine kadar benden cârî olan ahvâlin kâffesini hattâ senin pederin İshak bin Muhammed'in sohbetini ve senin sohbetini, ahvâlini ve ulûmunu ve ezvâkını ve makâmâtını ve tecelliyâtını ve mükâşefâtını ve Hak Teâlâ'dan bilcümle huzûzâtını bana gösterdi; ve basîret üzere gemiye bindim. İhlâl ve ihtilâl olmaksızın olan oldu ve olmaktadır."

Diğer taraftan vahdet-i vücûd hakikatini açık ibârât ile yazan Şeyh-i Ekber olduğu için hakk-ı âlilerinde, bir şeyin evveli ma'nâsında olan "sadr" kelimesinin ve kendileri muhakkıkların ehassül-havâsı olduklarından "ecell" tâbirinin istî'mâlî pek mahallinde olmuş olur. Velhâsıl "Sadr-ı Ecell"den murâd, cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri olması kavîyyen muhtemeldir vesselâm!

آن چه خواهد بود بعد بیست سال دید اندر حال آن نیکو خصال

3381. Yirmi sene sonra olacak olan şeyi, o iyi ahlâklî hâl içinde gördü.

Zamân-ı dünyâ i'tibârıyla yirmi sene sonra vuku' bulacak olan hâdisân o iyi ahlâklî olan Sadr-ı Ecel hazretleri âlem-i keşfde zamân-ı hâl içinde gördü. Şu cihet dahi şâyân-ı tezkârdır ki, *Mesnevi-i Şerif*'in VI. cildinde vâkı' ilh. sûrh-i şerîfinin ilk beytinde şöyle buyrulur:

در بخارا خوی آن صدر اجل بود با خواهندگان حسن عمل

"Buhârâ'da o Sadr-ı Ecell'in huyı, isteyenlere hüsn-i amel etti."

Binâenaleyh, "Nikû-hisâl" ta'bîrine nazaran "Sadr-ı Ecell"den murâd, bu zât olması da muhtemeldir. Fakat bu zâtın menâkıbı meçhûlümüz olduğundan ömrünün âhırine kadar olan hâdisâtın kendisine meksûf olduğu ma'lûmumuz değildir.

بلکه حال مغربی و مشرقی

حال خود تنها ندید آن متقی

3382. O müttakî yalnız kendi hâlini görmedi, belki mağrıbe ve maşrika mensû-bun hâlini gördü.

Yukandaki îzâhâta nazaran bu beyt-i şerîf dahi Sadr-ı Ecell'in Şeyh-i Ekber hazretleri olduğunu takviye buyuruyor. Zîrâ o hazret yalnız kendinin hâline değil, başkalarının ahvâline muttali' olduğunu beyân buyurmuşlardır. Ve "müttakî" ta'bîrine nazaran Hz. Şeyh-i Ekber'in hakikat-i takvâ ile ittisâfi muhtâc-ı îzâh değildir. "Mağribî" ta'bîri ise, Hz. Şeyh'in mağribli olması itibâriyle daha açık bir işâret olmuş olur.

بهر چه سازد بی حب الوطن

نور در چشم و دلش سازد سکن

3383. Nûr onun gözünü ve gönlünü mesken yapar. Niçin yapar? "Hubbû'l-vatan..." için!

"Seken", mesken ma'nâsındır. İkinci mısra' hem suâli ve hem de cevâbı muhtevîdir. Ya'ni, "Nûr-i ilâhî, o Sadr-ı Ecell olan müttakînin gözünü ve gönlünü mesken yapar. Niçin mesken yapar bilir misin? Hubbû'l-vatan... için yapar." Ya'ni, nûr-i ilâhînin vatanı, ârif-i müttakînin kalbidir. Ve vatana muhabbet tabîidir. Binâenaleyh nûr-i ilâhî, kendi vatanı olan o Sadr-ı Ecell'in kalbine muhabbetden dolayı orasını mesken ittihâz etmiştir. Nitekim hadîs-i kudside: *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّكَ أَرْضِي لَكَ سَمَاءٌ وَلَكِنْ يَسَعِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ* ya'ni, "Ben yerime ve göğüme sığmadım, velâkin mü'min kulumun kalbine sığdım" buyrulur.

که سجودش کرد ماه و آفتاب

همچو یوسف کو بدید اول بخواب

3384. Yûsuf gibi ki o, evvelâ rû'yâda gördü ki, ay ve güneş ona sücûd etti.

Sûre-i Yûsuf'un ibtidâsında olan, *إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا* (Yûsuf, 12/4) ya'ni, "Vaktâki Yûsuf bâbasına, "Ey bâbam, ben on bir yıldızı ve güneşi ve ayı bana secde edici oldukları halde gördüm" dedi" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu rû'yâ keşf-i muhayyel nev'inden olup ta'bîre muhtâc idi. Ve böyle rû'yâlar dahi keşif envâ'ındandır ve kalbe mün'akis olan nûr-i ilâhî vâsıtasıyla görölür.

آن چه یوسف دیده بد بر کرد سر

از پس ده سال بلکه بیشتر

3385. On seneden sonra belki daha ziyâde, Yûsuf'un görmüş olduğu şey zuhûr etti.

"Ber kerden ser", baş yukan etmek demek olup, zuhûr etmekden kinâye-dir. Yûsuf (a.s.)'ın keşf-i muhayyel nev'inden olarak gördüğü bu rü'yânın eseri on sene sonra ve belki daha ziyâde bir vakit geçtikden sonra zuhûr etti ve "on bir yıldız"dan murâd, kardeşlerinin ve "şems ve kamer"den murâd, pederinin ve teyzesinin kendisine serfûrî etmeleri olduğu anlaşıldı. Nitekim yine sûre-i Yûsuf'ta, وَقَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأَىٰ مِنْ الْبَغْيِ قَدْ جُعِلَ رَأْيُكَ حَقًّا (Yûsuf, 12/100) ya'nî, "Yûsuf dedi: "Ey babacığım! İşte benim evvelden gördüğüm rü'yâmın ta'bîri ki, Rabbim onu hak kıldı" buyurulmuştur.

نیست آن بنظر بنور الله مگر آف نور ربانی بود گردون شکاف

3386. O "Yenzuru bi-nârullah" boş değildir. Nûr-i rabbânî feleği yarıcı olur.

الله يا'nî, "Mü'minin firâsetinden sakınınız, zîrâ o Allah'ın nûruyla nazar eder" hadîs-i şerifinde beyân buyurulan nûr-i ilâhî boş ve te'sîrsiz değildir. O nûr-i rabbânî, öyle bir nurdur ki, feleği yarıcı olur. "Gizâf", "hilâf" vezninde "gâf"ın kesriyle "beyhûde ve herze ve ma'nâsız ve he-sabsız ve hadsiz" ma'nâlarıdır (*Burhân* ve *Sirâcü'l-Lügât* ve *Cihangîr*). Fa-kat *Burhân*'da ve *Sirâc*'da zamm-ı gâf ile kullanıldığı da mezkûrdur.

نیست اندر چشم تو آن نور رو هستی اندر حس حیوانی گرو

3387. Senin gözünde o nûr yokdur, git! Hayvanlık hissi içinde merhûnsun.

"Girev", merhûn ve mahbûs ve mukayyed ma'nâsında müsta'meldir. Ya'nî, "Eğer sen, "Ben insanım, bu nûr niçin bende yokdur?" dersên, "Hayvanlık hissi içinde mahbûs ve mukayyed olduğun için yokdur" derim." Hayvanlık hissinden murâd, yeme ve içme ve muâmele-i cinsiyye gibi bir-takım hayvan hazırlarına kalbin incizâbı ve muhabbetidir. Binâenaleyh, böyle bir kimsenin gözü ancak hayvanlar ile müşterek olan rü'yet-i zâhire-münhasır kalır.

تو ز ضعف چشم بینی پیش پا تو ضعیف و هم ضعیف پیشوا

3388. Sen gözünün za'fından ayağının önünü görürsün. Sen zaîfsin ve sana kılavuz olan dahi zaîfdir.

Senin gözünün görüşü zaîfdır. Nihâyet ayağının önünü ve adım atacağın yeri görebilir. Düşünce ve re'y i'tibârıyla zaîfsin. Elinin ve ayağının rehberi ve pişvâsı olan gözün dahi zaîfdir.

پیشوا چشمست دست و پای را کو بیند جای را ناجای را

3389. *Elin ve ayağın kılavuzu gözdür. Zîrâ yeri ve yer olmayanı görür.*

Elin ve ayağın pîşvâsı ve kılavuzu gözdür. Zîrâ elin tutacağı ve tutamayacağı ve ayağın basacağı ve basamayacağı yerleri göz görür.

دیگر آن که چشم من روشترست دیگر آن که خلقت من اطهرست

3390. *"Diğeri odur ki, benim gözüm pek parlaktır. Diğeri odur ki, benim yaratılışım pek temizdir!"*

Deve katıra dedi ki, "Benim meziyetlerimden birisi de odur ki, gözüm pek keskin görür. Ve diğeri de budur ki, yaratılışım ve aslım pek temizdir. Deve oğlu deveyim! Senin gibi eşek oğlu katır değilim!"

ز انکه هستم من ز اولاد حلال نه ز اولاد زنا و اهل ضلال

3391. *"Zîrâ ki, ben helâl evlâddan oldum. Zînâ ve ehl-i dalâl evlâdından değil!"*

Bu beyt-i şerîfde veled-i zinânın tarîk-i Hak'da selâmet dâiresinde yürüyemeyeceğine işâret buyrulur. Hak Teâlâ hazretlerinin Kur'ân-ı Kerîm'de: *وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا* (Isrâ, 17/32) ya'ni, "Zinâyâ yaklaşmayın! Zîrâ o fenâ bir iş ve çirkin yol oldu" buyurması bu âlem-i kevnde ekmele-i mahlûkât olan insanın eğri yoldan sudûrunu men' içindir. Zîrâ eğri yoldan gelen yine o eğri yolun yolcusu olur. Bu sebeble muhakkaklar, "Veled-i zinâ cennet-i kalbe dâhil olamaz" demişlerdir. Binâenaleyh, cemiyet-i beşerîyye arasında kesret-i zinâ vukû'u, veled-i zinânın çoğalması, mürûr-i zaman ile âkıbet o cemiyetin izmihlâlîne sebep olur. Târihde okuduğumuz Romalılar'ın ve Bizanslılar'ın ahvâli bu esâsdaki sıdkın şahîdidir.

تو ز اولاد زنایی بی گمان تیر کز برد چو بد باشد کمان

3392. *"Sen şübhesiz evlâd-ı zinâdansın. Yay fenâ olduğu vakit, ok eğri uçar."*

"Ey katır, senin baban eşek ve anan atdır. Bir cinsden hâsıl olmuş bir mahlûk değilsin. Elbet, *الولد سر ایه* ya'ni, "Çocuk babasının sırdır" hadîs-i şerîfi mücibince baban olan eşeğin' ahvâli sende zâhîr olacaktır. Nitekim yay fenâ olduğu vakit, o yaydan çıkan ok dahi dosdoğru gidemez, eğri uçar."

تصدیق کردن استر جوابهای اشتر را و اقرار آوردن به
فضل او بر خود و از او استعانت خواستن و برو پناه گرفتن بصدق و نواختن
شتر استر را و ره نمودن و یاری دادن پدرانه و شاهانه

Devenin cevâblarını katırın tasdik etmesi ve kendi üzerine
onun fazlına ikrâr getirmesi ve ondan istiâne istemesi ve
sıdk ile ona ilticâsı ve devenin katırı okşaması ve yol
göstermesi ve pederâne ve şâhâne yardım etmesi

گفت استر راست گفتی ای شتر این بگفت و کرد چشم از اشک پر

3393. *Katır dedi: "Ey deve, doğru söyledin!" Bunu söyledi ve gözünü yaşdan dolu etti.*

ساعتی بگریست و در پایش فتاد گفت ای بگریزهٔ رب العباد

3394. *Bir saat ağladı ve onun ayağına düştü. Dedi: "Ey kulların Rabbinin makbûlü!"*

چه زیان دارد گر از فرخندگی در پذیری تو مرا در بندگی

3395. *"Eğer sen beni bendeliğe kabûl edersen, ferhundetlikden ne ziyân tutar?"*

"Ferhundegî", mübârek ve mes'ûd ve meymenetli olmak, ya'ni, kendi akl-ı maâş-ı nâkısına i'timâd edip insân-ı kâmiliden yüz çeviren kimseye, insân-ı kâmilin ettiği nasihat te'sîr edip kendi noksanını ve insân-ı kâmilin kemâlini tasdik etti ve onun huzûrunda tevâzu' gösterip dedi: "Eğer sen beni bendeliğe kabûl edersen senin saâdetinden ne eksilir?"

گفت چون اقرار کردی پیش من رو که رستی تو ز آفات زمن

3396. *Dedi: "Mâdemki benim önümde ikrâr ettin, git ki zamânın âfetterinden kurtuldun!"*

İnsân-ı kâmil insân-ı nâkıs dedi: "Mâdemki benim huzûrunda kibir ve ucûbden ve enânîyyet-i mevhûmenden geçip aczini izhâr ve kusûrunu i'tirâf ettin, zamânın âfetlerinden ve belâlarından kurtuldun. Artık tarîk-i Hak'da emîn olarak yürü!"

دادی انصاف و رهیدی از بلا تو عدو بودی شدی ز اهل ولا

3397. "Hak verdin ve belâdan kurtuldun. Sen düşman idin, ehl-i vilâdan oldun."

"Ey nâkıs! Nasihatlarımı kabûl edip, hak verdin ve kendi noksanını anladın ve kibir ve ucûbden geçtin. Binâenaleyh, kibir ve ucûbden getireceği belâdan kurtuldun." Nitekim *Risâle-i Gavsîyye*'de hitâb-ı ilâhî olmak üzere şöyle buyrulur: يا غوث بشر المذنبين بالفضل والكرم وبشر المعجيين بالعدل والقيم ya'ni, "Yâ Gavs, günahkâr kullarıma fazlım ve keremim ile müjde ver! Ve kendini beğenen mütekebbir kullarıma da adlim ve intikâmım ile müjde ver!" "Sen evvelce kendi nefsinin dostu ve bizim düşmanımız idin. Şimdi nefsinin düşmanı ve bizim dostumuz oldun." "Vilâ", vâv'ın kesri ile dostluk demektir.

خوی بد در ذات تو اصلی نبود کز بد اصلی نباید جز جُحود

3398. *Kötü huy senin zâtında aslî olmadı. Zîrâ asla mensûb olan kötûden inkârardan başkası gelmez.*

Kötü huy iki nev'dir. Birisi aslî ve diğeri ânzîdir ve âriyetdir. Ânzî olan kötû huy irşâd ve nasihat ile zâil olur. Fakat aslî olana irşâd ve nasihat te'sîr etmez. Belki irşâd ve nasihat ile inkârı daha ziyâde olur. Aslî olan kötû huyun menşei şekâvet-i ezeliyyedir; ve ânzî olan kötû huyların menşei de fenâ bir muhîtin te'sîri ve bulaşıklığıdır. "Cühûd", inkâr etmektir.

آن بد عاریتی باشد که او آرد اقرار و شود او توبه جو

3399. *Âriyetî olan o kötû olur ki, o ikrâr getirir, o tövbe isteyici olur.*

Sırr-ı kadere taalluk eden saâdet veya şekâvet-i ezeliyye meçhûl ve mes-tûr olduğundan şekâvet-i ezeliyyenin alâmetini evvelki beyitte izhâr buyurup, "Böyle bir kimseye irşâd ve nasihat te'sîr etmez ve nasihatla inkârı teşeddüd eder" dediler. Ve bu beyt-i şerîfde de saâdet-i ezeliyyenin alâmetini beyânen buyururlar ki: "Ehl-i saâdetden olan kimseye ârız olan âriyetî o kötûlûkdür ki, nasihat ile ve irşâd ile zâil olur; ve bu kötûlûğün sâhibi kusûrunu ikrâr eder ve o fenâlıklardan tövbe eder."

لا جرم اندر زمان توبه نمود

همچو آدم زلتش عاریه بود

3400. *Âdem gibi ki, onun zellesi âriyet idi, şübhesiz zamânında tövbe gösterdi.*
[3414]

"Zelle", lügatde yürürken ayağı kaymak ve söylerken hatâ etmek ma'nâsıdır. Ya'ni, "Saâd-i ezeli olan Hz. Âdem'in zellesi ve hatâsı âriyet idi; ve hatânın vuku'unu müteâkıb zamânında tövbe etti." Hz. Âdem'in zellesi hakkında I. ciltte 1259 numaradan i'tibâren birtakım hakâyık beyân buyurulmuştur.

ره نبودش جانب توبه نفیس

چون که اصلی بود آن جرم بلیس

3401. *Vaktâki o İblîs'in cürmü aslı idi, nefis olan tövbe tarafına ona yol olmadı.*

"Nefs", şerîf ve latîf ve halkın râğbeti ziyâde olup, kıymeti çok olan şey demektir. Ve nefis burada tövbenin sıfatıdır. Ya'ni, "Şekâvet-i ezeliyye sâhibi olan İblîs'in cürmü aslı idi ve kendi zâtından münfek değildi. Binâenaleyh, emr-i ilâhîye karşı yaptığı serkeşliği hoş gördü ve serkeşliğinde devâm etti. Aslâ şerîf ve latîf olan tövbe ve rücû' tarafına meyl etmedi."

و از زیانه نار و از دندان دد

رو که رستی از خود و از خوی بد

3402. *Gît ki, kendinden ve kötü huydan kurtuldun; ve ateşin alevinden ve yırtıcının dışından kurtuldun!*

Ey kimse gît ki, bu tevâzu' ve zillet ile nefisinden ve nefsinin kötü-huyundan ve kibir ve ucub sıfatlarından kurtuldun. Ve nefis ayn-ı cehennemdir ve onun sıfatları o nefis cehenneminin alevleridir; ve yırtıcı bir hayvandır ve onun dişleri fenâ sıfatlarıdır. Teşekkür et ki, bu alevlerden ve bu dişlerden kurtuldun.

در فگندی خود بیخت سرمدی

رو که اکنون دست در دولت زد

3403. *Gît ki şimdi devlete el vurdun, kendini ebedî olan tahta bıraktın!*

Nefsini düşman ve bizi dost gördüğün bu andan i'tibâren devlet-i ma'nevîye el vurdun ve kendini saâdet-i ebediyye tarafına attın.

اُدْخُلِ فِی جَنَّتِی در یافتی

فَادْخُلِ تُو فِی عِبَادِی یافتی

3404. *Sen "Fedhulî fî ibâdî"yi buldun; "Udhulî fî cenneti"yi idrâk ettin!*

Bu beyt-i şerifte sûre-i Fecr'in âhırinde olan, يَا نَفْسَ الْمُطْمَئِنَّةِ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ (Fecr, 89/27-30) ya'ni, "Ey nefs-i mutmainne! Râziye marziyye olduğun halde Rabbine rücû' et! İbâdım arasına gir ve cennetime dâhil ol!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Bu âyeti kerîme I. cildin 2696 numaralı beytinde de geçti. Cenâb-ı Pîr efendimiz orada "cennet", "makâm-ı rû'yet" ve "ibâda dühûlû" de, "havâss-ı ibâdın bâtını ve kalbî" ile tefsîr buyurmuşlar idi. Âtideki beyt-i şerîfde de bu tefsîri te'yîd buyururlar. "Yâften", bulmak; ve "der-yâften", idrâk etmek ve anlamak demektir.

در عبادت راه کردی خویش را رفتی اندر خلد از راه خفا

3405. *Kendin için onun kullarına yol yaptın, gizli yoldan Huld'e gittin!*

Ma'lûm olsun ki, bilcümle mahlûkât Allah'ın kuludur. Fakat her biri bir ismin bendesidir ki, teveccühleri Rabbü'l-erbâb olan Allah'a değil, bendesi olduğu ismedir. Bende-i hâss-ı ilâhî ancak Rabbü'l-erbâb olan Allah'ın bendesi olan insân-ı kâmil'dir. Zîrâ o kâmil, "Allah" ism-i câmi'inin mazhandır. Ve onun merâtib-i ilâhiyyeden hiçbir mertebeye iltifâtı yoktur. Nazan ancak zât-ı Hakk'adır. Nitekim *Risâle-i Gavsiyye*'de şöyle buyrulur: يَا غَوْثُ إِذَا زِدْتَ أَنْ تَدْخُلَ حَرَمِي فَلَا تَلْتَفِتْ بِالْمَلِكِ وَلَا بِالْمَلَكُوتِ وَلَا بِالْجَبَرُوتِ لِأَنَّ الْمَلِكَ شَيْطَانَ الْعَالَمِ وَالْمَلَكُوتَ شَيْطَانَ الْعَارِفِ حَرَمِي فَلَا تَلْتَفِتْ بِالْمَلِكِ وَلَا بِالْمَلَكُوتِ وَلَا بِالْجَبَرُوتِ الْوَاقِفُ فَمَنْ رَضِيَ بِوَاحِدٍ مِنْهَا فَهُوَ عِنْدِي مِنَ الْمَطْرُودِينَ ya'ni, "Yâ gavs! Benim harem-i zâuma girmek istersen, mülke, melekûta ve ceberûta iltifat etme! Zîrâ âlem-i mülk, âlimin şeytanıdır; ve melekût, ârifin şeytanıdır; ve ceberût, vâkıfın şeytanıdır. Kim ki bunlardan birine râzı olursa o benim indimde matrûdlardan olur." Binâenaleyh, bu mukaddimeden anlaşılır ki, Allah'ın kulu olmak güçdür ve olan kâmil dahi enderdir. "İmdi ey kimse, eğer sen kendine bu kabîl kulların kalbine girmek için yol yaptın ise, bil ki, gizli yoldan Huld'e ya'ni cennete dâhil oldun."

اهدنا گشتی صراط المستقیم دست تو بگرفت و بردت تا نعيم

3406. *"Sûrât-ı müstakîmi bize hidâyet et!" dedin, senin elini tuttu ve seni ni'mete kadar götürdü.*

O kâmile "Bizi doğru yola hidâyet et!" dedin. O da senin elini tuttu, seni dâr-ı naîm olan cennete kadar götürdü.

نار بودی نور گشتی ای عزیز غوره بودی گشتی انگور و مویز

3407. *Ey azîz, ateş idin nûr oldun. Koruk idin, tâze ve kuru üzüm oldun.*

"Engur", tâze üzüm; "mevîz", kuru üzüm demektir. "Ey insân-ı kâmile baş eĝen azîz! Sen bu serfûrûdan mukaddem nefsinin kibir ve ucûb ateşleri idin; vaktâki insân-ı kâmile karşı arz-ı zillet ettin, sende rûhun sıfatı zâhir oldu, nûr oldun. Evvelce koruk gibi ham ve ekşi idin, şimdi tatlı ve latîf üzüm ve kuru üzüm oldun."

شاد باش الله اعلم بالصواب

اخترى بودى شدى تو آفتاب

3408. *Bir yıldız idin, sen güneş oldun. Şâd ol! Allah doğruyu en ziyâde bilicidir.*

Ey azîz, sen insân-ı kâmile serfûrûdan mukaddem, ilm-i zâhirin sebebiyle bir yıldız mesâbesinde idin. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimize intisâbdan mukaddem Şemseddîn-i Mardinî hazretleri ulemâ-i zâhireden olup Hz. Pîr'e mu'terîz idi ve aslâ serfûrû etmezdi. Vaktâki âlem-i ma'nâda Risâletpenâh (s.a.v.) Efendimiz'i bundan dolayı dargın bir halde gördü ve zâhirde de cenâb-ı Pîr efendimizin kerâmet-i aliyyelerini müşâhede etti, ondan sonra o halden tövbe ve istiğfâr edip, âilesiyle berâber gelerek Hz. Pîr efendimiz'e inâbe etti. Tafsîlât, *Menâkub-ı Sipehsâlar*'da münderiçtir. "İmdi ey azîz! Sen yıldız iken, insân-ı kâmile bâunun nurlandı, şimdi güneş oldun. Mesrûr ol! Allah Teâlâ herkesin ef'âlinin sıdkını en çok bilir."

ای ضیاء الحق حسام الدین بگیر شهد خویش اندر فغن در حوض شیر

3409. *Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn! Tut, kendi balını sût havzına bırak!*

"Şehd", bal demektir. Burada nâmına *Mesnevî-i Şerîf* ithâf buyurulan Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin zevk-i mânevîsinden kinâyedir. "Havz-ı şîr", sût havzından murâd, *Mesnevî-i Şerîf*'dir. Zîrâ insân-ı kâmilî söyleten muhâtabı olan müntesibin isti'dâdıdır; ve bu ma'nâyâ dâir olan izâhât muhtelif mahallerde geçti. Ya'ni, "Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn tut, kendi isti'dâd-ı ezelinde mündemiç olan ezvâk-ı ma'neviyyeyi bu *Mesnevî-i Şerîf*'e ve bu ulûm-i ledünniyye havuzu içine dök!" Hind nüshalannda "havz-ı şîr" yerine "cûy-i şîr" vâki'dir.

یابد از بحر مزه تکثیر طعم

تا رهد آن شیر از تغییر طعم

3410. *Tâ ki o sût tağyîr-i ta'mdan kurtulsun, zevk deryâsından teksîr-i ta'm bulsun!*

[3424]

Ey Hüsâmeddîn hazretleri! Bu *Mesnevî-i Şerîf*'deki beyânâtımızı tâliblere sen kendi zevkini kaşıtararak takrîr et ki, bizim *Mesnevî-i Şerîf*'de beyân ettiğimiz rumûza nâehiller birtakım yanlış ma'nâlar vererek ta'm ve lezzetini bozmasınlar. Bil'akis sen takrîr et ki, bu *Mesnevî*'senin zevkinin deryâsından teksîr-i ta'm ve lezzet bulsun! Zîrâ bu ebyât-ı latîfenin altında gizli olan ma'ânî-i latîfeyi nâehiller şerh ve izâh edeyim derken onların tadını kaçırlar.

متصل گردد بدان بحر اُلت چوں که شد دریا ز هر تغیر رست

3411. *O elest deryâsına muttasıl olsun! Vâkâki deryâ oldu, her tağyîrden kurtuldu.*

Ya'ni, "Bu *Mesnevî-i Şerîf*'i takrîr ederken verdiğin ma'nâlar, "Elestü bi-rabbiküm?" hitâb-ı vâki' olan bezme kadar, ya'ni ervâh deryâsına kadar muttasıl olsun! Zîrâ *Mesnevî-i Şerîf*'den maksûd vahdet-i rubûbiyyetin beyânıdır. Vaktâki o ma'nâlar "Elestü bi-rabbiküm?" ya'ni, vahdet-i rubûbiyyet deryâsına muttasıl oldu, deryâ oldu demektir. Ve buraya vâsıl olan ma'nâlar artık her bir tağyîrden kurtulur." İmdi bu beyt-i şerîfde Mesnevîhânlara bir miftâh-ı azîm ihsân buyurulmuş olur. Nitekim, âfide gelecek olan şu beyt-i şerîf bu ma'nânın şâhididir.

منشوی ما دکان وحدتست آنچه بینی غیر آن واحد بتست

"Bizim *Mesnevî*'miz vahdet dükkânıdır; O vâhidin gayri ne görürsen putdur!"

منفذی یابد در آن بحر عمل آفتی را نبود اندر وی عمل

3412. *O bal deryâsına bir menfez bulur. Onda bir âfete amel olmaz.*

Süt havzı olan bu *Mesnevî*'senin bal deryâsı olan zevkine bir menfez bulur; ya'ni, bu *Mesnevî*'nin ebyât-ı müşkilesi mutlak sana münkeşif olur. Bi-nâenaleyh *Mesnevî*'ye yanlış ma'nâlar vermek âfetinin onda ameli ve te'sîri olmaz.

غرہ کن شیروار ای شیر حق تا رود آن غره بر هفتم طبق

3413. *Ey Hakk'ın arslanı, arslan gibi bağır! Tâ ki o bağıрма yedinci tabaka-ya kadar gitsin!*

"Gurre", Fârisî'de arslanın bağırması demektir. "Bu *Mesnevî*'mizi takrîr ederken, ey Hakk'ın arslanı olan Hüsâmeddîn Çelebi, arslan gibi bağır! Hat-

tâ o arslan sadâsı feleğin yedinci tabakasına kadar yükselsin!" Bu beyt-i şerifte "bağırma" ile can na'ralarına işaret buyrulur. Ve yedi feleğe kadar çıkan can na'ralandır. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bu na'ralar hakkında bir beyt-i şerifinde şöyle buyururlar:

بگو شها برسند حرفهای ظاهر من بهیچ کس نرسد نعرهای جانی من

"Benim zâhîrî sözlerim kulaklara erişir. Fakat, cana mensûb olan na'ralarım hiçbir kimseye erişmez."

چه خبر جان ملول سیر را کی شناسد موش غره شیر را

3414. Tok olan melûl canın ne haberi vardır? Sıçan ne vakit arslanın bağırmasınılanır?

Gıdâ-yı sûnî ile mi'desi dolmuş ve cânına hikem ve maârif-i ilâhiyyeden melâlet gelmiş olanın senin bu na'ralarından ne haberi olur? Onun canı senin bu cânâ mensûb olan na'ralarını duymaz. O kimse tabîat deliklerinde yaşıyan bir sıçandır; ve sıçan hakîr bir mertebede yaşadığından arslanın bağırmasını tanıyamaz.

بر نویس احوال خود با آب زر بهر هر دریا دلی عالی گهر

3415. Kendi ahvâlini her bir âlî-güher olan deryâ-dil için, altın suyu ile yaz!

"Âlî-güher"den murâd, ilm-i ezeli-i ilâhîde saîd olan kimse; "deryâ-dil"den murâd, havsala-i isti'dâdları gâyet geniş olup, maârif ve hikem-i ilâhiyyeyi ve vahdet-i vücûd sırnını kabûl eden kimseler. Ya'ni, "Ey zevk deryâsı olan Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri, kendi ahvâlini ve ezvâk-ı rûhâniyyeni bu Mesnevî-i Şerîf'e altın suyu ile yaz! Saâdet-i ezeliyye erbâbı ve havsala-i isti'dâdları geniş olanlar onu okusunlar ve istifâde etsinler!"

آب نیلست این حدیث جان فرا یا ریش در چشم قبطی خون نما

3416. Can-fezâ olan bu kelâm Nîl suyudur. Yâ Rab, onu Kibtî'nin gözüne kan göster!

Canın kuvvetini artıncı olan bu kelâm-ı Mesnevî Nîl nehrinin suyu mesâbesindedir. Nîl nehrinin suyu Mûsâ (a.s.)'ın tâbî'leri olan Sibtler'e su ve Fir'avn'ın tâbî'i olan Kibtler'e de kan görünmüş idi. Yâ Rab! Bu Mesnevî-i Şerîf'i de bize ve Mûsâ-yı rûhuna tâbî' olanlara güzel ve sâfî su göster! Ve

Kıbtî meşrebinde olup nefs-i Fir'avn'ına tâbî olarak bizden yüz çevirenlere çirkin ve kan göster!

لابه کردن قبطی سبطی را که يك سبو به نیت خویش از نیل بر کن و بر لب
من نه تا بخورم بحق دوستی و برادری، سبو که شما سبطیان بهر خود بر
می کنید از نیل آب صافست و سبو که ما قبطیان بر می کنیم خون صافست

Kıbtî'nin Sıbtî'ye, "Dostluk ve birâderlik hakkı için kendi niyetine
Nîl'den bir testi doldur ve içmem için ağzıma koy! Siz Sıbtîler'in
kendiniz için Nîl'den doldurduğunuz testi saf sudur ve biz Kıbtîler'in
doldurduğumuz testi sâfi kandır!" diye yalvarması

- من شنیدم که در آمد قبطی از عطش اندر وثاق سبطی
3417. *Ben işittim ki, bir Kıbtî susuzluktan bir Sıbtî'nin evine geldi.*
- گفت هستم یار و خویشاوند تو گشته ام امروز حاجتمند تو
3418. *Dedi: "Ben senin dostunum ve yakınınım, bugün senin hâcet-mendin olmuşum."*
- ز آنکه موسی جادویی کرد و فسون تا که آب نیل ما را کرد خون
3419. *"Zîrâ Mûsâ sihîrbazlık ve sihîr yaptı. Hattâ ki, Nîl suyunu bize kan etti."*

"Câdûyî", sihîrbazlık ve "fûsûn", sihîr demektir. Kıbtîler peygamberlerine adem-i ittîbâ sebebiyle kendilerine teveccüh eden ilâhî belâları Mûsâ (a.s.)'ın sihîrine hamledip kendilerini mazlûm ve Mûsâ (a.s.)'ı ve tâbî'lerini zâlim bildiler. Binaenaleyh, Kıbtî'nin Sıbtî'ye mürâcaatı tazallüm-i hâl için vâkî' olmuşdur.

- سبطیان زو آب صافی می خوردند پیش قبطی خون شد آب از چشم بند
3420. *"Sıbtîler ondan sâfi su içerler. Kıbtî'nin önünde su gözbağından kan oldu."*

"Sibtîler ya'ni, Benî-İsrâîl o Nîl'den sâf olarak su içerler. Halbuki Kıbtî'nin önünde o sâf olan su gözbağından, ya'ni sihirden dolayı kan olur."

قبط اینک می‌مرند از تشنگی از بی ادبار خود یا بد رگی

3421. "İşte Mısır halkı idbârdan yâhud fenâ damarlılıktan dolayı susuzluktan ölüyor."

"Kıbt", Mısır'ın yerli ahâlisine derler. Ya'ni, "İşte Mısır halkı ya sû-i tâlî'lerinden veyâhud asılları fenâ olduğundan dolayı bu belâ-yı sihre giriftâr oldular ve susuzluktan ölüyorlar."

بهر خود یک طاس را پر آب کن تا خورد از آب این یار کهن

3422. "Kendin için bir tas doldur, tâ ki senin suyundan bu eski dostun içsin!"

چون برای خود کنی آن طاس پر خون نباشد آب باشد صاف و حر

3423. "O tası kendin için doldurduğun vakit, kan olmaz, saf hür olarak su olur."

Ya'ni, "Sen Sibtî olduğun için kendine mahsûs olmak üzere Nîl'den bir tas doldurduğun vakit, kandan hür ve âzâd olarak saf su olur." Çünkü sihrin te'siri Sibtîler hakkında câri değildir.

من طفیل تو بنوشم آب هم که طفیلی در تبع بجهد ز غم

3424. "Ben de senin tufeylin olup su içeyim. Çünkü tufeylî teba'da gamdan sıçar."

"Tufeyl", hadd-i zâtında çağnılmadan ziyâfete giden Kûfe'li bir şâirin ismi olup, mecâzen "da'vetsiz olarak ziyâfete giden kimseler"e de teşmîl edilmiştir; ve ba'zen âhırine bir "yâ" ziyâde edip "tufeylî" derler. Ba'zen muhâvere-i Fârisî'de mecâzen vesîle ve zerîa ma'nâsına gelir (*Müntehabû'l-Lügât* ve *Gıyâsü'l-Lügât*). "Teba", birine uyan ve tâbî olan kimse demektir, cem'i "etbâ" gelir. Burada uymak ma'nâsnadır. Ya'ni, "Ey Sibtî, ben de senin tufeylin olup, senin sâf olarak içtiğin sudan içeyim. Zîrâ, tufeylî tâbî olmakda gamdan kurtulur ve tâbî olduğu kimsenin selâmet-i hâline istifâde eder."

گفت ای جان و جهان خدمت کنم پاس دارم ای دو چشم روشنم

3425. "Dedi: "Ey cihânın canı, hizmet edeyim, muhâfaza edeyim, ey benim iki parlak gözüm!"

Sibtî dedi: "Ey cihânın canı, dostluk hakkına riâyet edip sana hizmet edeyim. Ey benim iki gözüm, seni muhâfaza edeyim!" "Pâs" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada, "muhâfaza etmek ve sıkı tutmak" ma'nâlan münâsibdir.

بر مراد تو روم شادی کنم بنده تو باشم آزادی کنم

3426. "Senin murâdın üzere gideyim, şâdilik edeyim. Senin benden olayım, âzâdlık edeyim!"

Ya'ni, "Senin irâdene tâbi" olayım. Ve bu tebaiyeti kendime ağır bir yük addetmeyip bundan dolayı şâdilik edeyim ve mesrûr olayım ve senin benden olup, bu bendeliği âzâdlık ve hürlik bileyim!"

طاس را از نیل او پر آب کرد بر دهان بنهاد و نیمی را بخورد

3427. O tası Nîl suyundan doldurdu, ağzına koydu ve yarısını içti.

Sibtî, Kibtî'nin arzusuna muvâfakatla tası Nîl nehrinden doldurdu ve içindeki suyun yarısını içti.

طاس را کز کرد سوی آب خواه که بخور تو هم شد آن خون سیاه

3428. Tası "Sen de iç!" diye su isteyen tarafına eğri yaptı, o kara kan oldu.

Sibtî tasdaki suyun yarısını içtikden sonra, "Al, sen dahi iç!" diye Kibtî tarafına doğru eğdi. Kibtî'nin tarafındaki su kapkara kan oldu.

باز از این سو کرد کز خون آب شد قبطی اندر خشم و اندر تاب شد

3429. Tekrar bu taraftan eğrilitti, kan su oldu. Kibtî öfke içinde ve harâret içinde oldu.

Kibtî, kendi tarafındaki suyun kan olduğunu görünce tası bu taraftan diğer tarafa çevirdi, oradaki su da kan oldu. Kibtî bu hâle karşı öfkelen-di ve harâret içinde kaldı.

ساعتی بنشست تا خشمش برفت بعد ز آن گفتش که ای صمصام زفت

3430. [3444] Bir müddet oturdu, nihâyet onun öfkesi gitti. Ondan sonra ona dedi ki, "Ey azîmet-i sâdika sâhibi!"

"Samsam", keskin kılıç ve azîmet-i sâdika sâhibi, cesûr ve mukaddem ve diñç adam ma'nâsınadır (Kâmûs). Kibtî, Sibtî'nin dostluğa vefâkar olduğuna

işâreten bu ta'bîri kullanmıştır; ve bu hitâb âtîdeki beytin ilk mısra'ına merbûtdur.

ای برادر این گره را چاره چیست گفت او را او خورد کو متقیست

3431. "Ey birâder, bu düğüme çâre nedir?" dedi. "Onu o kimse içer ki, müttakîdir."

Ya'ni, Kıbtî dedi ki, "Ey azîm azîmet-i sâdika sâhibi, ey birâder! Bu sihir düğümünün açılmasına çâre nedir?" dedi. Sibî cevâben dedi ki: "Bu Nîl'in suyunu saf olarak ancak müttakî olan kimse içer. Binâenaleyh, bu sihir düğümü değildir. Belki küfür ve inkâr düğümüdür. Bu düğümü ancak îmân ve ikrâr açar."

متقی آنست کو بزار شد از ره فرعون موسی وار شد

3432. Müttakî odur ki, o Fir'avn'ın yolundan bîzâr oldu, Mûsâ-vâr oldu.

"Bîzâr", usanmış, küsmüş ve incinmiş olan kimse. Ya'ni, "Müttakî o kimse-dir ki, Fir'avn'ın gösterdiği yoldan usandı ve incindi ve Mûsâ (a.s.) gibi ona muhâlif oldu." Bu beyitlerde Mesnevî-i Şerîf münkirlerinin Fir'avn gibi olan nefislerinin hükmüne tâbi' oldukça ve Mûsâ-yı rûhlarına muhâlif bulundukça, Nîl suyu gibi olan ezvâk ve letâifinden mahrûm kalacaklarına işâret buyrulur.

قوم موسی شو بخور این آب را صلح کن با مه بین مهتاب را

3433. Mûsâ'nın kavmi ol, bu suyu iç! Ay ile sulh ol, mehtâbî gör!

Bir nebiyy-i zîşân olan Mûsâ (a.s.)ın ümmetinden ol, bu latîf suyu iç! Ay gibi olan o peygambere muhâlefetden vazgeç ve sulh ol! Onun bahşedeceği mehtâbî ya'ni, nûr-i îmânî gör!

صد هزاران ظلمتست از خشم تو بر عباد الله اندر چشم تو

3434. Senin öfkenden Allah'ın kulları üzerine senin gözünde yüz binlerce zulmet vardır.

Allah'ın mü'min kullanna karşı içinde öfke vardır. Ve bu öfke senin aklının gözüne gayet kuvvetli zulmet ve inkâr perdesini çekmiştir.

خشم بنشان چشم بگشا شاد شو عبرت از یاران بگیر استاد شو

3435. Öfkeni söndür, gözünü aç mesrûr ol! Dostlardan ibret al, üstâd ol!

Mü'minlere karşı olan öfke ateşini söndür! Ondan sonra akıl gözüyle, vâki' olan hâdisâtı muhâkeme et! O muhâkeme netîcesinde vereceğin doğru hükümden ve karardan mesrûr ol! Dostların olan insanların îmânından ibret al ve onların bu belâlardan masûn kaldığını gör ve doğru hüküm vermekte üstâd ol!

کی طفیل من شوی در اغتراف چون ترا کفریست همچون کوه قاف

3436. *Mâdemki senin Kâf dağı gibi küfrün vardır, iğtirâfda ne vakit benim tuseylim olursun?*

"İğtirâf", avuç ile suyu alıp içmeye derler. Ya'ni, "Nîl suyunun kan olmasına sebep olan şey küfrünüzdür. Mâdemki senin kalbinde Kâf dağı gibi azîm bir küfür vardır, Nîl'den avuç ile su alıp içmekte benim gibi bir mü'minin tuseyli olmakda hiçbir fâide yoktur."

کوه در سوراخ سوزن کی رود جز مگر آن کوه برگ که شود

3437. *Dağ iğne deliğine ne vakit gider? Meğer ki, o dağ saman yaprağı ola.*

Kâf dağı gibi olan küfür, iğne deliği gibi ince olan âlem-i gaybe geçebilir mi ki, kanun cânib-i gaybdan su olmasına müessir olsun. Meğer ki, o küfür saman yaprağı gibi ince olan îmân-ı gaybîye münkaliib olsun.

کوه را که کن باستغفار خوش جام مغفوران بگیر و خوش بکش

3438. *Dağı istiğfâr ile saman gibi yap! Mağfûrların kadehini hoş tut ve hoş çek!*

Küfür dağını istiğfâr ile saman çöpu gibi ince olan îmân-ı gaybî mertebesine tahvîl et! İnd-i ilâhîde mezâhir-i mağfîret olmuş olan kâmillerin şarâb-ı feyzinin kadehini al ve zevk ile çek ve iç!

تو بدین تزویر چون نوشی از آن چون حرامش کرد حق با کافران

3439. *Sen bu tezvîr ile ondan nasıl içersin? Çünkü Hâk onu kâfirlere harâm etti.*

"Tezvîr", yalan sözü söyleyip doğru yerine geçirmek demektir. Bundan murâd, Mûsâ (a.s.)'ın mu'cizesi olan hârikûlâde ahvâli sihire hamledip Kıbtîler'in kendilerini mazlûm yerine koymalandır. Ya'ni, "Ey Kıbtî! Sen suyun kan olmasını Mûsâ (a.s.)'ın sihirine atfedip, ona inkârında musır oldukça

Nîl'den suyu içemezsin. Çünkü küfürleri sebebiyle Hak Nîl'in suyunu kâfirlerle harâm etti."

کی خرد ای مفتری مفر

خالق تزویر تزویر ترا

3440. *Tezvîrin Hâlık'ı senin tezvîrini ne vakit satın alır? Ey iftirâ olunmuşun iftirâ edicisi!*

Sende tezvîr fikrini yaratan Hak'dır. Binâenaleyh, senin bâtınından Hak Teâlâ hazretleri haberdârdır. Şu halde senin tezvîrinin ind-i ilâhîde ne te'sîri olur? Ey kendisine sihirbazlık isnâdı ile iftirâ olunan Mûsâ (a.s.)'ın iftirâ edicisi!

خیله ات باد نهی پیمودنیست

آل موسی شو که حیل سود نیست

3441. *Mûsâ'nın âli ol, zîrâ hîlenin fâydası yokdur. Senin hîlen boş rûzgârı ölçmekdir.*

"Âl", inde'l-Arab, bilhâssa ehl-i beyte değil, kadri azîm olan bir kimsenin husûsiyetine dâhil olanlara ıtlâk olunur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: *أَدْخُلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ* (Gafir, 40/46) ya'ni, "Fir'avn'ın âlini pek şedîd azâba sokun!" buyurulmuştur. Zîrâ Fir'avn hayât-ı dünyevîyyede bir pâdişâh-ı azîmü'l-kadr olduğu için onun avene-i hâssasına "âl" tabir buyuruldu. Buradaki "âl" dahi, "Mûsâ (a.s.)'ın ümmetinden ol ve karâbet-i ma'nevîyye-i rûhiyyeyi ik-tisâb et!" demek olur. Ya'ni, "Ey Kıbtî, sen evhâm ve hayâline tâbî' olup, mu'cize-i peygamberîyi sihir addediyorsun ve bu hîle ile ona muhâlefet ediyorsun. Senin bu hîlen boş rûzgârı ve havayı ölçmek olur."

گردد او با کافران آبی دهد

زهره دارد آب کز امر صمد

3442. *Mecâli var mıdır ki su Samed'in emrinden dönsun, o kâfirlere su versin?*

"Zehre", tâkat ve mecâl; "Samed" esmâ-i ilâhîden olup, "her husûs kendisine arz-ı ihtiyâc olunan" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Suyun mecâli ve tâkatı var mıdır ki, Samed olan Hak Teâlâ hazretlerinin emrine muhâlefet etsin de, o su kâfirlere karşı kan olmaktan vazgeçsin ve su olup onların harâretlerini teskîn etsin?"

زهر مار و کاهش جان می خوری

تا تو پنداری که تو نان می خوری

3443. *Hattâ sen ekmek yediğini mi zannediyorsun? Yılanın zehrini ve can eksiltmesini yapıyorsun.*

Ey Kibtî, sen şimdi su ihtiyacı arkasında koşuyorsun. Bu küfrünle beraber bulacağın suyun sana ne fâidesi olacaktır? Nitekim bulup yediğin ekmeği sen eklemek zannediyorsun. O yediğin ekmeğin bânında yılanın zehiridir ve senin canını kemiriyor, haberin yoktur. Bâtının bozuk oldukça gıdâ-yı zâhiri o bozukluğu takviye eder.

نان کجا اصلاح آن جانی کند کو دل از فرمان جان ده بر کند

3444. *Ekmek o cânı nerede ıslâh eder ki, o can vericinin fermânında gönül koyarsın?*

Ey münkir, o senin yediğin gıdâ-yı sûrî ancak cismîni ve rûh-i hayvânîni takviye eder. Rûh-i insânîni takviye husûsunda aslâ fâidesi yoktur. O rûhu ancak nûr-i îmân ve ırfân kuvvetlendirir. Binâenaleyh senin rûh-i hayvânîni takviye ve küfür ve inkârı teşdîd edecek olan o ekmeğin ve gıdâ-yı sûrî, rûh-i insânîyi verici olan Hak Teâlâ hazretlerinin emir ve fermânına muhâlefet eder mi? Suya, "Kan ol!" diye emrettiği vakit kan olur. Ve ekmeğe, "Küfür ve inkâr ol!" diye emir geldiği vakit, o gıdâ-yı sûrî senin bânında küfür ve inkâr olur.

یا تو پنداری که حرف مثنوی چون بخوانی رایگانش بشنوی

3445. *Ya sen zanneder misin ki, kelâm-ı Mesnevî'yi okuduğun vakit onu bâd-ı hevâ dinleyesin?*

Gıdânın zâhiri ve bâtını olduğu gibi bu *Mesnevî-i Şerîf*'in dahi zâhiri ve bâtını vardır. Sen zanneder misin ki, bu *Mesnevî-i Şerîf*'i okuduğun vakit onun kelâm-ı zâhirisinin zımnında meknûz ve mestûr olan esrâr ve hakâiki bâd-ı hevâ dinleyesin? Onun ma'nâ-yı bâtunesine vukûf kuvvetli bir îmân mukâbilinde vâkî' olabilir.

یا کلام حکمت و سر نهان اندر آید زغبه در گوش و دهن

3446. *Yâhud kelâm-ı hikmet ve sırr-ı nihân kulağa ve ağıza kolay gelsin!*

"Zagbe", *Kâmûs*'un beyânına göre bir mevzî'in adıdır. Bu ma'nânın bu beyte münâsebeti yoktur. Ankaravî nüshasında bu kelime böyle yazılmış, "âsân ve kolay" ma'nâsı verilmiştir. Hind nüshalarında bu kelimenin yerine "sehl" yazılmıştır, ve "ragbe" ve "ra'be" nüsha olarak gösterilmiştir. "Ragbe"nin ma'nâsı *Kâmûs*'da, "tezellül ve ihlâs ile duâ etmek ve yalvarıp niyâz etmek"; ve "ra'be"nin ma'nâsı da, "doldurma" demektir ki, bunlardan

"ra'be" kelimesi bir dereceye kadar münâsebet alır. Ya'ni, "Yâhud hikmet kelâmı ve sırr-ı nihân kulağa ve ağıza doldurulmuş gelsin?" demek olur. Fakat "sehl" nüshası daha müreccahdır. Ya'ni, "Yâhud sen zanneder misin ki, kelâm-ı hikmet ve sırr-ı nihân-ı ilâhî dinleyen kimsenin kulağına kolayca gelsin veyâ söyleyenin lisânına kolayca gelsin" demek olur. Kelâm-ı hikmetin ve sırr-ı nihân-ı ilâhînin idrâki için evvelen ihlâs ve îmân-ı tâm, sâniyen nefis ile mücâhede ve riyâzet ve sünnet-i seniyye-i peygamberîye ittibâ' ve şeriat-ı mutahhara ahkâmını icrâya bezl ü himmet lâzımdır. Bunlar ile berâber inâyet-i Hak ibzâl buyurulmuş olmalıdır. Bu halde olan bir zât kelâm-ı hikmeti ve sırr-ı nihân-ı ilâhîyi hem söylemeye ve hem de dinlemeye ehil olur.

پوست بنماید نه مغز دانه‌ها

اندر آید لیک چون افسانه‌ها

3447. *Gelir, fakat efsâneler gibi. Kabuk görünür, tânelerin içi değil!*

Evet, *Mesnevî-i Şerif*'in ancak elfâz-ı zâhiresini his kulağı ile dinleyebilirsin. Onun hikâyât-ı zâhiresini anlarsın ve masallara benziyor dersin. Zîra, sana kabuk mesâbesinde olan elfâz ve hikâyeler görünür. O elfâzın altında gizli ve o hikâyelerin zımında mahfî olan hikemiyât-ı ilâhiyye ve esrâr-ı rab-bâniyye görünmez.

رو نهان کرده ز چشمت دلبری

در سر و رو در کشیده چادری

3448. *Başına ve yüzüne çarşaf çekmiş, senin gözünden yüzünü gizlemiş bir dilberdir.*

"Çâdur", burada kadınların tesettür için kullandıkları çarşaf demektir. Ya'ni, "*Mesnevî-i Şerif* bir dilberdir ki, nâmahremlerden tesettür için başına ve yüzüne kissalardan ve lafızlardan mürekkebe bir perde çekmiş ve çarşaf giymiştir. Ey nâmahrem olan münkir! O senin gözünden gizlenmiştir. Sen onu bir hikâye kitabı zannediyorsun!

همچنان باشد که قرآن از عتو

شاهنامه یا کلیله پیش تو

3449. *Utüvvden nâî Kur'ân senin indinde Şehnâme veyâ Kelîle gibi olur.*

"Utüvv", hadd-i tecâvüz etmek, serkeşlik etmek ve kendi nefsinin büyük tutmak ma'nalarına gelir. *Şehnâme*, Firdevsî ismindeki şâirin nazm ettiği kitaptır ki, onda frân hükümdarlarının ahvâlini ve pehlivanlarının ve kahramanlarının şecâatlarını tasvîr eder. Ve *Kelîle* ve *Dimne* nâmındaki kitâb dahi Hind hükemâsından Dâbşelim ismindeki bir hakimin hayvânât lisârından ol-

mak üzere hikemiyâta müteallik olarak telif ettiği bir kitâbdır ki, Fârisî'ye tercüme edilmiş ve adına *Envâr-ı Süheyli* denilmiştir; ve Türkçe'ye de tercüme edilmiş adına *Hümâyûn-nâme* denilmiştir. "Ey münkir, Biz *Mesnevî-i Şerîf* de birtakım hikemiyât-ı ilâhiyyeyi ve esrâr-ı rabbâniyyeyi gerçi kıssalar zımnında yazdık. Ve Kur'ân ve ahâdis-i şerifenin dekaykını bi'l-işâre beyân ettik. Fakat ne yapalım ki, sen anlayamadın! Kendi nefsini büyük tutup bizim muvâcehemizde âlim ve âkıl geçindiğin için Kur'ân-ı Fârisî olan bu *Mesnevî-i Şerîf* senin indinde *Şehnâme* veya *Kelîle* kitaplarından farklı olmadı." Ma'lûm olsun ki, bu beyt-i şerîfde "Kur'ân" lafzıyla işâret buyurulan *Mesnevî-i Şerîf* dir. Zîrâ hiçbir mü'min Kur'ân'ı başka bir kitâba muâdil tutmaz, velev ki feylesof olsun! Nitekim Hind şâirhlerinden Abdurrahman Leknevî (k.s.) hazretleri *Envârü'r-Rahmân* isimindeki kitâb-ı şerîflerinde şöyle buyururlar:

"Kur'ân-ı azîmü's-şân ile *Mesnevî-i Şerîf* arasındaki Arabî ve Fârisî olmalarından gayn fark yoktur. *Mesnevî-i Şerîf* e birkaç vecih ile Kur'ân ıtlâkı câizdir.

1. Kur'ân-ı Kerîm ne lisân ile olursa olsun, kalb-i beşere Hak Teâlâ hazretleri cânibinden münzel olan kelâmından ibârettdir. Eğer onun nüzûlü melek vâsıtasıyla tavr-ı vahy ile olursa o kelâm-ı nefsî mefrûzü'l-kirâedir. Ve eğer bilâ-vâsita-i melek, ilkâ ve ilhâm tavrı ile olursa o kelâm-ı kudsî vacibü'l-îmândır ve onun namazda kırâati câiz değildir. İmdi *Mesnevî-i Ma'nevî* nin mezâmîni kendi vaktinin peygamberî olan cenâb-ı Mevlânâ'nın kalb-i şerîfine, Hak (celle ve alâ) cânibinden, kısm-ı evvel vechi ile değil, kısm-ı sâni üzere münzeldir. Binâenaleyh kırâat-i *Mesnevî* nin namazda câiz olması ve kırâat-i Kur'ân'ın farz olması hakkındaki şübhe mündefî olur.

2. Kur'ân nasıl ki aslî'l-usûl-i dîn ise, *Mesnevî* dahi aslî'l-usûl-i dîndir. Nitekim cenâb-ı Mevlânâ ilk Dîbâce'de buyururlar ki: "Asl-ı usûl-i usûl-i usûl-i dîn ve yakîn ve fikhullahî'l-ekber ve şer'ullahî'l-ezherdir."

3. Kur'ân nasıl, "Hüden li'l-müttakîn" ["Müttakîler için yol gösterici"] (Bakara, 2/2) ve "Şifâün [ve rahmetün] li'l-mü'minîn" ve "velâ yezîdü'z-zâlimîne illâ hasâra" ["Mü'minler için şifâ ve rahmet" ve "zâlimlerin sâdece kaybını artırıcı"] (İsrâ, 17/82) ise *Mesnevî-i Ma'nevî* dahi "Müttakîler için hidâyet, mü'minîn ve tâlibîn-i rah-ı Hudâ için şifâ-i sudûrdur." Hudâ-yı müteâl hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'in medhinde lisân-ı Muhammedî (s.a.v.) hazretleri ile buyurur: *لَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْنَامٍ وَالْبَحْرِ يَمْلَهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ* (Lokmân, 31/27) ya'nî, "Eğer yeryüzünün ağaçları kâmilten kalem ve denizler hokka ve yedi deryâ o hokkanın mürekkebi olsa, kelimât-ı Hakk'ı yazmakla

bitiremezler. Hak (celle ve alâ) hazretleri *Mesnevî-i Şerîf*'in medhinde zebân-ı Hz. Mevlânâ ile böylece buyururlar:

مثنوی را نیست پایانی امید

گر شود بیشه قلم دریا مدید

"Eğer meşe ağaçları kalem ve deryâ mürekkebe olsa, *Mesnevî-i Şerîf*'e bir pâ-yân ümidi yokdur."

4. Kur'ân-ı Kerîm'in şânında nasıl ki, ^{يُغْنِيْكَ عَنْكَ كَثِيْرًا وَيَهْدِيْكَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيْمٍ} (Bakara2/26) ["Birçoklarını dalâlete sevk eder ve birçoklarını da hidâyete sevk eder"] vârid olmuş ise, *Mesnevî-i Şerîf*'in şânı dahi böyledir. Her kim onu i'tikâd ile okur ve kelâm-ı Hak bilirse bilâ-mürşid derece-i velâyete vâsıl olur. Nitekim beş yüz kişi başka mürşid olmaksızın *Mesnevî-i Şerîf*'i tilâvet ve amel yüzünden veliy-i kâmil olmuşlardır. Ve eğer bilâ-i'tikâd efsâne ve hezl tavrıyla okursa, velev ki âlim-i ma'kul ve menkul olsun, onun feyzinden mahrûm ve belki meslûbü'l-îmân olur.

5. Kur'ân-ı Kerîm'de mevzûniyyet-i kelâm ve onun nazım ve kavâfi ile edâsı ve tekellüfî sanâyi' ve bedâyi' husûslarında mütekellimin kasdı vâki' değildir. Fakat mütekellimin kasdı olmaksızın bi-tarîki'l-i'câz fevâid ile meşhûn olan kelâm-ı müsecca' ve mukaffâ ve mevzûn bahr-i min-ledûnden cûş eyler. Ve bi-nefsihî halâvet-âmiz ve tarab-engiz olur. Bunun gibi kelâm-ı mu'ciz-i nazm-ı *Mesnevî-i Şerîf* dahi kasd-ı fesâhat ve belâgat olmaksızın ve sanâyi' ve bedâyi' husûsunda tekellûf bulunmaksızın fesâhat ve belâgat ile mâlî ve halâvet-i şûr-engiz olarak cenâb-ı Mevlânâ'nın sine-i esrâr-ı gencinelerinden zâhir olmuştur. İşiten kimsenin kalbine te'sîr-i acib ve hâlet-i garîb târî olur. Hz. Mevlânâ (r.a.)den sonra efrâd-ı insâniden hiçbir ferde ayıklık kudreti ile berâber o hâlet-i mahviyyet ve istiğrâk nasîb olmamıştır."

İşte Şâh Abdurrahman Leknevî hazretlerinin *Mesnevî-i Şerîf* hakkında mahsûs delâile müsteniden vâki' olan mütâlaaları budur. Diğer beş vecih daha beyân buyurmuş iseler de bahis uzamamak için bu kadarla iktifâ olundu. Erbâb-ı insâfa bu kadarı da kâfidir.

که کند کحل عنایت چشم باز

فرق آن گه باشد از حق و مجاز

3450. *Hakdan ve mecâzdan fark o vakit olur ki, inâyet sürmesi gözü açsın!*

[3464]

"Hak"dan murâd, tefsîr-i Kur'ân-ı Kerîm olan *Mesnevî-i Şerîf* ve "mecâz"dan murâd, *Şehnâme* ve *Kelîle ve Dimne* kitablarıdır. Zîrâ *Mesnevî-i Şe-*

nîf Kur'ân gibi tevhîde ve vahdete da'vet eder ve onlardan bahseder. Bu kitâblar ise, vücûd-i mecâzî âlemi olan umûr-i kevnîyyeden bahseder. Binâenaleyh "hak" ile "mecâz"ın ta'rîfi ancak Hak Teâlâ hazretlerinin inâyet sûresini kalb ve akıl gözüne çekmek sûretiyle mümkün olur.

ور نه پشك و مشک پیش اخشمی هر دو یکسانست چون نبود شمی

3451. *Ve yoksa mâdemki kuvve-i şâmme yokdur, ahşemin indinde gûbre ile miskin her ikisi birdir.*

"Ahşem", burnu koku almayan kimse; "püşk", koyun ve âhû gûbresi. Ya'ni, "Eğer Hakk'ın inâyeti olmazsa burnu koku almayan kimse indinde gûbre ile misk müsâvî olduğu gibi, meşamm-ı ma'nevîsi kapalı olan kimse de hakikat ve mecâz kokusunu alamaz, ikisini de bir görür." Ve nazarında *Şeh-nâme* ve *Kelîle* ile *Mesnevî*'nin farkı olmaz.

خویشتن مشغول کردن از ملال باشدش قصد از کلام ذو الجلال

3452. *Zülcelâl'in kelâmından onun kasdı, melâlden nâsî kendisini meşgul etmek olur.*

"Zülcelâl'in kelâmı"ndan murâd, *Mesnevî-i Şerîf* dir. Zîrâ, *اذا احببت عبدا كنت له سمعا وبصرا و لسانا فبی یسمع وی یبصر وی یطق . . . الخ* ["Bir kulu sevdiğim vakit onun iştirisi, görmesi ve lisânı olurum. Benimle iştirir, benimle görür ve benimle konuşur ..."] hadîs-i kudsi mücibince bu *Mesnevî*'yi lisân-ı Hazret-i Pîr'den nâtik olan Hak'dır. Binâenaleyh *Mesnevî-i Şerîf* Zülcelâl'in kelâmı olur. Bu beyt-i şerîfde *Mesnevî-i Şerîf*'in hikâyât-ı zâhiresini okuyup def-i gam ve melâl etmek niyet ve kasdının fenâ olduğuna işâret buyrulur. Ya'ni, "Hakikat ile mecâzı fark edemeyen kimsenin *Mesnevî-i Şerîf*'i mütâlaa etmekden kasdı, kelâm-ı Zülcelâl'den def-i melâl ve gam etmek için olur."

کآتش و سواس را و غصه را ز آن سخن بنشانند و سازد دوا

3453. *Vesvâsın ateşini ve gussayı o sözden söndürsün ve devâ yapsın diye!*

"Vesvâs", vesveseye derler ki, "savt-ı hafî" ma'nâsındır; ve "vesvese verici" ma'nâsına da gelir. Bu ma'nâya göre şeytanın ismi olur. Ya'ni, "Kelâm-ı Zülcelâl'i içinin sıkıntısını, vesvese ve gussa ateşlerini söndürsün ve bu meşgûliyet sebebiyle içinin sıkıntısına bir çâre ve ilâc yapsın diye okur. Onun bu *Mesnevî-i Şerîf*'i mütâlaası, okuyup münderecâtıyla amel etmek

ve ulûm-i ledünniyyeden kalbinin gözünü açmak için değildir. Hikâyât-ı zâhiresi ve letâîfiyle def-i gam etmek içindir."

بهر این مقدار آتش شاندن آب پاک و بول یکسان شد بفن

3454. *Ateşin bu mikdârını söndürmek için tedbîrde temiz su ve sidik müsâvidir.*

Ey zâhir-bîn olan kimse, ateşin bu mikdârını ya'nî, içindeki vesvese ve gam ateşlerini söndürmek için tedbîr husûsunda, gerek temiz su olan bu *Mesnevî-i Şerîf* ve gerek bevl mesâbesinde olan *Şehnâme* ve *Kelîle ve Dimne* müsâvidir. Her ikisi de def-i gam için aynı te'sîri yapar. Zîrâ zâhirin bir şeye müteveccih olunca bâtının da onunla meşgul olur.

آتش وسواس را این بول و آب هر دو بنشانند همچون وقت خواب

3455. *Vesvâsın ateşini bu sidik ve suyun her ikisi uyku vakti gibi söndürürler.*

Uyku vaktinde dimâğ vesveseden ve gamdan nasıl âzâd bir hâlde kalırsa bu âb-ı sâfî menzilesinde olan *Mesnevî-i Şerîf*'in zâhiri ile sidik mesâbesinde olan mezkûr manzûmeler mütâlaa olunduğu vakit, vesvesenin ve gamın zevâline öylece te'sîr eder.

لیک گر واقف شوی زین آب پاک که کلام ایزد ست و روحناک

3456. *Fakat bu pâk olan sudan vâkıf olursan ki, Hâlık'ın kelâmıdır ve revh-nâkdir.*

Fakat Hâlık'ın kelâmı ve revh-nâk olan bu temiz su mesâbesinde ki *Mesnevî-i Şerîf*'in bâtınuna ve ma'nâlarına nüfûz eder ve vâkıf olursan;

نیست گردد وسوسه کلی ز جان دل ییابد ره بسوی گلستان

3457. *Candan vesvese külliyyen yok olur. Gönül gülistan tarafına yol bulur.*

ز آنکه در باغی و در جویی پرد هر که از سر صُحُف بویی برد

3458. *Zîrâ ki her kim sırr-ı suhufdan bir koku götürürse, bir bağda ve bir ır-makda uçar.*

Bu *Mesnevî-i Şerîf*'in dakâyıkına vâkıf olan kimsenin canından vesâvis-i nefsâniyye ve şeytâniyye külliyyen zâil olur. Onun kalbi maârif ve hikemiyât-ı ilâhiyye gülîstânı tarafına gider. Zîrâ her kim rabbânî olan kitâbların esrârın-

dan ve dakâyıkından bir koku alırsa, vahdet-i ilâhiyye bağında ve ulûm-i le-
dünniyye ırmağında uçar ve seyrân eder.

آن چنانکه هست می بینم ما

یا تو پنداری که روی اولیا

3459. *Ya sen zanneder misin ki, evliyânın yüzünü biz olduğu gibi görüyoruz?*

Bu beyt-i şerîf suâl-i mukadderin cevâbı olur. Ya'ni, birisi çıkıp diyebilir ki: "Siz evliyâyı ve evliyânın kelâmını pek ziyâde i'zâm ettiniz. Halbuki biz o gi-
bi zevâtı sâir mütevâzî' ve müttakî olan ulemâ gibi görüyoruz." Cenâb-ı Pir
buyururlar ki: "Evliyânın zâhiri var ve bâtını var. Sizin gördüğünüz onların
zâhiridir. Onların iç yüzlerini olduğu gibi görmek mümkün değildir." Ve bu
ma'nâyı *Fîhi Mâ Fîh*'in 21. faslında şöyle buyururlar:

"Âlemde bu kadar enbiyâ ve vâsıl evliyâ vardır ve onların verâsında di-
ğer evliyâ da vardır ki, onlar Hakk'ın mestûrlarıdır; ve bu evliyâ, "Ey azî-
mü's-şân olan Hudâ! Mestûrlarımdan birisini bize göster!" diye niyâz ederler.
Onların murâdı olmadıkça her ne kadar görücü göz olsa da o evliyâyı görmek
mümkün değildir. Umûmhânedeki fâhişeler bile kendilerini göstermedikçe on-
lara bir kimse vâsıl olamaz ve göremez. Mestûrân-ı Hakk'ı onların irâdeleri
olmaksızın görmek ve tanımak nasıl mümkün olur?" Ve kezâ Hz. Pîrin mür-
şid-i âlîleri Seyyid Burhâneddîn Muhakkık Tirmizî (k.s.) hazretlerine bir şa-
hıs, "Falan kimseden senin medhini işittim" dedi. Buyurdular ki: "İbtidâ gö-
reyim ki, o kimse nasıl bir kimsedir? Onda o mertebe var mıdır ki, beni anla-
yıp medh etsin. Eğer o beni söz ile tanımış ise, muhakkaktır ki tanımamış-
dır. Zîrâ bu söz ve o harf ve savt ve o dudak ve ağız kalmaz; bu arazdır. Ve
eğer fil ile tanımış ise yine böyledir. Ve eğer benim zâtımı tanımış ise sûret
zâta uymaz ki, medh etsin!"

چون نمی بینند رویم مؤمنان

در تعجب مانده پیغمبر از آن

3460. "Mü'minler benim yüzümü nasıl görmüyorlar?" diye ondan dolayı pey-
[3474] gamberler taaccübde kalmışdır.

که سبق برد ست بر خورشید شرق

چون نمی بینند نور روم خلق

3461. "Halk benim yüzümün nûrunu niçin görmüyorlar? Zîrâ şarkın güneşi
üzere sebk götürmüşdür."

Enbiyâ (a.s.) hazarâtı kendi bâtınlarının hakîkatlerinin Hak olduğunu bil-
diklerinden kendilerine îmân eden mü'minlerin dahi bu hakîkati müşâhede

etmelerini temennî ederler ve sırası düştükçe bu hakikati bi'l-işâre beyân buyururlar. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz: الحق من رآنى فقد رأى الحق ya'ni, "Beni gören muhakkak Hakk'ı gördü!" buyurmuştur. Fakat insan vücûdda ikilik vehmi içinde müstağrak olduğundan bu hadis-i şerifi te'vil edip, "Beni gören, güyâ muhakkak Hakk'ı gördü" ma'nâsını verir ve hadîse bir "güyâ" ve "ke-enne" lafzını ilhâk eder. Bu ma'nâya binâen Hz. Şeyh-i Ekber (r.a.) *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İlyâsî de: الوهم وهو السلطان الاعظم فى هذه الهيكل الانسانية وبه: التزيه بالوهم ونزهت فى التشبيه بالعقل ya'ni, "Vehim, bu heykel-i insânide sultân-ı a'zamdır. Ve şerâyi' dahi onunla nâzil oldu. İmdi teşbîh etti ve tenzîh etti. Tenzîhde vehm ile teşbîh etti ve teşbîhde dahi akıl ile tenzîh etti" buyururlar. Bu bahsin daha fazla izâhı *Fusûsu'l-Hikem Şerhi* mizdedir. Ya'ni, "Peygamberimiz (a.s.) kendi vücûdu saâdetlerinde zâhir olan Hak olduğunu müşâhede buyurdıklarından "Bu mü'minler benim yüzümü nasıl görmüyorlar? Halbuki benim yüzümün nûru şarkdan doğan sûrî güneşin nûruna gâlibdir ve ondan ileriye geçmiştir!" diye taaccüb buyurmuştur.

ورهمى بيند اين حيرت چراست تا كه وحى آمد كه آن رو در خفاست

3462. "Ve eğer görüyorlar ise, bu hayret ne içindir?" Nihâyet vahiy geldi ki, "O yüz hafâdâdır!"

Ya'ni, Peygamberimiz (a.s.) buyurur ki: "Halk benim hakikatimi ya görmüyorlar veyâhud görüyorlar. Eğer görmüyorlarsa taaccüb ederim. Benim ef'âl ve etvânım hakikatimin nûrunu şark güneşinden daha ziyâde izhâr ediyor. Ve eğer görüyorlar ise, niçin hayret edip beni tasdikde tevakkuf ediyorlar?" Hak Teâlâ hazretleri cenâb-ı Peygamber'in bu düşüncesine cevâben vahy buyurdu ki: "Ey Resûlüm! Senin o hakikatinin yüzü hafâdâdır ve gizlidir. Biz o yüze beşeriyet perdesini çektik. Binâenaleyh senin senliğinde Benim benliğimi göremezler!"

سوى تو ماهست و سوى خلق ابر تا نبيند را يگان روى تو گير

3463. *Senin tarafında ay ve halkın tarafında bulut vardır. Tâ ki Mecûsî senin yüzünü râygân görmeye!*

"Râygân", bâd-ı hevâ, mecâzen ve zahmetsiz olarak ele geçen şey; "gebr", mecûsî demektir ki, onlar vücûdda Yezdân ve Ehrimen nâmı ile iki mutasarrıf isbât ederler. Bunlardan birisi hâlık-ı hayr ve diğeri de hâlık-ı şer-

dir. Burada mecâzen vücûdu iki müstakıl kısma taksîm edip, birine "vücûd-i Hak" ve diğere "vücûd-i halk" diyenler murâd olunur. Ya'ni, "Ey Resûlüm, senin tarafında ay gibi nûr saçan vücûd-i hakîkî-i Hak ve halkın tarafında da bulut mesâbesinde olan vücûd-i mevhûm-i izâfî vardır. Bu bulut o ayın yüzüne onun için vaz' edilmiştir. Tâ ki, vücûdlarında ikilik evhâmı gâlib olan kimseler senin senliğinde benim benliğimi görmeyeler!"

سوی تو دانه ست و سوی خلق دام تا ننوشد زین شراب خاص عام

3464. *Senin tarafında tâne, o halkın tarafında tuzak vardır. Bu hâs şarâbdan avam içmeye!*

"Tâne"den murâd, bilcümle edyân ve mezâhib erbâbının aradığı Hak; ve "tuzak"dan murâd, vehm-i gayriyyettir. Ya'ni, "Ey Resûlüm! Senin tarafında ve nazarında kâffe-i halkın matlûbu olan Ben varım. Ve halkın tarafında ve nazarında ise, tuzak mesâbesinde olan vehm-i gayriyyet vardır ki, onları görmekden mahrûm eder. Ve ben bu tuzağı hikmet-i bâliğam ile bu müşâhede de şarâb-ı hâssından avâmın içmemesi için vaz' ettim."

گفت یزدان که تَرَاهُم یَنْظُرُونَ نقش حمامند هُم لَا یَعْمُرُونَ

3465. *Hâlîk buyurdu ki: "Sen onları nazar ederler görürsün. Onlar hamâm nakışlarıdır görmezler."*

Bu beyit cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından olup, sûre-i A'râf'ta olan, وَ تَرَاهُمْ یَنْظُرُونَ (A'râf, 7/198) ya'ni, "Ey Resûlüm, sen onların sana nazar ettiklerini görürsün. Halbuki onlar görmezler!" âyet-i kerîmesinin ma'nâ-yı bâtınîsini beyânen îrâd buyurulmuştur. Âyet-i kerîmenin zâhiri, putperestlerin tapıkları putlar hakkındadır. Ya'ni, "Putların gözleri vardır, o câmid gözler ile sana baktıklarını görürsün, halbuki o câmidlerde hâssa-i rû'yet yokdur" demek olur. Eşyânın sûretlerini görüp, bâtınlarından bî-haber olanların bakışları da putların bakışlarına benzer. Binâenaleyh, onlar ancak Peygamber'in sûret-i zâhirini görüp bâtınından ve hakikatinden bî-haber oldukları cihetle, bu âyet hükmüne dâhil olurlar ve hamâm duvarlarına nakş ettikleri insan resimlerine benzerler."

می‌نماید صورت ای صورت پرست کان دو چشم مرده او ناظرست

3466. *Ey sûret-perest! Sûret görünür ki, onun o iki ölü gözü nâzırdır.*

Ey sûretin temâşâsında müstağrak olan kimse! O senin temâşâ ettiğin sûretin câmid ve ölü bir halde bulunan iki gözünün sana doğru baktığı görünür.

پیش چشم نقش می آری ادب کوی چون پاسم نمی دارد عجب

3467. *Nakşın gözû önüne edeb götürürsün; dersin ki, "Acabâ niçin riâyet tutmuyor?"*

"Pâs", hıfz ü hırâset ve tarassud ve intizâr, hak ve riâyet ma'nâlarına gelir. Burada hak ve riâyet ma'nâsınadır. "Sen o nakşı ve heykeli adam zannedip gözünün önünde edibâne bir vaziyet alırsın. O ise câmid bir halde durur. Dersin ki, "Acabâ niçin benim kendisine karşı olan edebime riâyet ile mukâbele etmiyor?"

از چه بس بی پاسخست این نقش نیک که نمی گوید سلام را علیک

3468. *"Bugün nakış neden dolayı çok cansızdır ki, benim selâmuma "Aleyke!" demiyor?"*

Ya'ni, "Ben bu güzel nakşın önünde edibâne bir vaziyetde durup selâm verdim. Niçin bana cevap vermedi. Benim selâmuma karşı niçin "Aleyke's-selâm!" diye mukabele etmedi?"

می نجنباند سر سبیل ز جود پاس آن که کردمش من صد سجود

3469. *"Ona ben yüz sücûd ettiğime riâyet olarak cûd cihetinden niçin bıyığının ucunu kımıldatmaz?"*

"Bu sûrete karşı ben riâyet olarak önünde birçok defalar eğilerek selâm verdim. Lutfen ve keremen niçin bir cevâb olarak bıyığının ucunu kımıldatmıyor, ya'ni bir söz söylemiyor?" İşte enbiyâ ve evliyânın vaziyet-i müteacibâneleri de birer heykel-i câmid mesâbesinde olan ehl-i gaffetin muvâcehesinde böyle olur. Birisi çıkıp diyebilir ki: "Bu acib bir misâl oldu. Birçok sücûd ve tezellülün cevâbını alamamak Hak hakkında da vârid olur. Zirâ bir kul Hakk'a karşı birçok secdeler eder ve niyâzlarda ve münâcâtda bulunur, hiçbir mukabele ve cevâb alamaz?" Cenâb-ı Pir efendimiz bunun cevâbını âtîde beyân buyururlar.

حق اگر چه سر نجنباند برون پاس آن ذوقی دهد در اندرون

3470. *Gerçi Hak hâricle baş kımıldatmaz, riâyet olarak bâtında bir zevk verir.*
[34684]

Gerçi sûretiden münezzeh olan Hak bittabi' hâricte sana karşı bir cevâb olarak baş kımıldatmaz. Velâkin senin bu sücûdlarından ve niyâzlarından bâ-tınında bir zevk ve lezzet-i ma'nevî hâsıl olur. Bu sana Hakk'ın verdiği cevâbdır. Bu hâl senin tezellülünün hakkını vermekdir,

که دو صد جنیدن سر ارزد آن سر چنین جنباند آخر عقل و جان

3471. *Ki, o iki yüz baş kımıldatmaya değer. Nihâyet akıl ve can başını böy-le kımıldatır.*

Hakk'ın senin bătınına zevk ve lezzet ihsânı zâhirde iki yüz başın tahrîk-i cevâbisine bedeldir. Nihâyet zâhirde sûreti olmayan akıl ve canın baş kımıldat-ması da böyledir.

عقل را خدمت کنی در اجتهاد پاس عقل آنست کافر اید رشاد

3472. *Akla içtihad içinde hizmet edersen, aklın riâyeti odur ki, reşâdî artı-rır.*

Âlemde içtihad ve gayret sûretiyle akla hizmet edersen, akıl dahi bu hiz-mete riâyeten reşâdî ve zekâveti artırır. Sûretsiz olan aklın senin hizmetine karşı baş kımıldatması böyle olur.

حق جنباند بظاهر سر ترا لیک سازد بر سران سرور ترا

3473. *Hak zâhirde sana baş kımıldatmaz, fakat seni serler üzerine server yapar.*

Evet sûretiden münezzeh olan Hak, senin ona karşı yaptığın secdelere ve ibâdetlere mukâbil baş kımıldatmaz. Fakat seni başlar, ya'ni makâm-ı riyâ-setde bulunan kimseler üzerine server ve reis yapar.

مر ترا چیزی دهد یزدان نهان که سجود تو کنند اهل جهان

3474. *Hâlık sana muhakkak gizli bir şey verir ki, ehl-i cihân senin sücûdunu ederler.*

Ya'ni eğer sen Hakk'a kul olursan o Hâlık-ı Zülcelâl hazretleri sana muhakkak gizli bir şey verir. Ya'ni, bilcümle esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyesinin âsâr ve ahkâmını gizlice sana verir. Ve onların âsân sende öyle bir vech ile zâhir olur ki, cihân halkı senin bu hâl-i celîlini görüp huzûrunda baş eğerler. Nite-kim bu saâdetlilerden birisi olan cenâb-ı Fîr efendimiz'in peder-i âlîleri Sultân-

nû'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled (r.a.) hazretleri Belh'den hicret buyurup Konya sahrâsına vâsıl oldukları vakit Sultan Alâeddîn-i Selçukî (rahmetullâhi aleyh) bilcümle erkân-ı devletle çıkıp istikbâl etti ve kemâl-i tevkîk ile alıp şehre götürdü. Sarayın kapısına vâsıl olunca Sultan atından inip birkaç adım at üzerinde bulunan Sultânü'l-Ulemâ hazretlerinin rîkâbında yürüdü. O kadar ısrâr buyurdıkları halde Sultan tevâzu'da pek ileri gider ve "Kendi saâdet ve devletim için bu ubûdiyeti arz ediyorum" der idi. O vakit bu hâli gören şâirlerden birisi dahi şu beyitleri söylemiştir:

Ey ki hezâr âferîn bu nice sultân olur?

Kulu olan kişiler hüsrev ü hâkân olur.

Her ki bugün Veled'e inanuben yüz süre,

Yoksul ise bây olur, bây ise sultân olur!

Ve bu beyitler Mevlevî âyin-i şeriflerinde bestelenip semâ' esnâsında el'ân kırâat olunur. Ve kezâ sâdât-ı Nakşibendiyyeden Hâce Ubeydullah (k.s.) hazretlerinin kuvve-i kâhiriyye-i bâuniyye ile selâtûn-i cihâna galebesi, *Reşâhâtü Ayni'l-Hayât* nâmındaki eserde tafsîlen beyân olunmuştur. Ve cenâb-ı Pîr efendimizin şark ve garbdaki sıyt ve şöhretleri bu ma'nânın açık burhânıdır.

تا عزيز خلق شد يعنى كه زر

آن چنان كه داد سنگى را هنر

3475. *Nitekim bir taş a hûner verdi. Nihâyet halkın azîzi, ya'ni altın oldu.*

Hak Teâlâ hazretlerinin insânâ ihsân eylediği ma'nâ sebebiyle onu azîz etmesine taaccüb etme! Bunun zâhirde başka misâlleri de vardır. Meselâ kimyâda anâsır-ı basîta dediğimiz şeylerin hepsi toprağın istihâlâtundan tekev-vün eder. Evvelâ tahaccür edip katlaşır. Ziyâ, harâret ve elektrik ve tazyîk ve rutûbet ve yübüset gibi birtakım ahvâl ve şerâitîn te'sîri altında mürûr-i zamanla toprak, muhtelif anâsır hâline gelir. İstihâlât-ı mütemâdiye ile biri diğerine inkılâb eder. Ya'ni, demir, bakır, kurşun, kalay, tûtüyâ, alüminyum, gümüş ve altın olur. Nitekim ahîren zuhûr eden elektron nazariyesi, anâsır-ı basîtanın yekdiğerine inkılâbını keşf ve isbât etmiştir. Ehl-i kimyâ indinde maâdinin kâffesi birer emrâz ile ma'lûldür. Bu emrâzın kâffesinden berî ve kâmil olan altın ma'denidir. Bu sebeble altın her zamanda insanlar arasında azîz tutulmuştur; ve zamânımızda insanların izzeti kalmadığından bu azîz ma'den dahi kendi yüzünü gizlemiş ve yerini pek mübtezel olan kâğıt parçalarına bırakmıştır.

گوهری گردد برد از زر سبق

قطره آبی یابد لطف حق

3476. *Bir katre su Hakk'ın lutfunu bulur, bir gevher olur; altından sebk götürür.*

Bu beyt-i şerif ihsân-ı ilâhînin diğer bir misâlidir. Ya'ni, "Bir katre nîsan yağmuru sadefin ağzına düşer. Hakk'ın lutfuyla o sadefin içinde gayet kıymetli bir inci olur, tezyînat nokta-i nazarından altının fevkine geçer, ya'ni, o inci altın fedâ edilerek mübâyaa olunur."

جسم خاکست و چو حق تابیش داد در جهان گیری چو مه شد اوستاد

3477. *Cisim topraktır. Vaktâki Hak ona bir kudret verdi, cihangirlikde ay gibi üstâd oldu.*

"Tâb" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır. Burada "kudret ve parlaklık" ma'nâları münâsib olur. Ya'ni, "Cism-i insânî dahi topraktır. Hak Teâlâ o toprak kitlesine bir kudret ve bir parlaklık verdiği vakit âfâkı nûriyete gark etmekte ay gibi bir üstâd olur."

هین طلسمست این و نقش مرده است احقان را چشمش از ره برده است

3478. *Âgâh ol, bu tilsimdir ve ölü nakışdır. Onun gözü ahmakları yoldan götürmüştür.*

"Ey insan, âgâh ol! Bu toprak kitlesi olan cisim ve bu heykel hadd-i zâında ölü ve muncemid bir nakışdır. Eğer Hak Teâlâ o heykele bir ma'nâ koymamış ise onun hâli budur. Fakat ne yapalım ki, ba'zı tilsimler üzerine konmuş olan bir heykel-i câmid mesâbesinde olan bu cismin gözü ahmakları aldaup yollarını şaşırtmıştır." İşte ehl-i dünyâ olan eâzımın etrâfında menfaat-i dünyeviyye te'mîni için dönüp dolaşan ahmakların hâli muncemid heykellerin etrâfında dolaşıp onlara tapanlardan farklı değildir.

ابلهان سازیده اند او را رسند

می نماید او که چشمی می زند

3479. *O ki bir göz vurur görünür, ahmaklar onu sened yapmışlardır.*

"Çeşm zeden", göz kırpmağın kinâyesidir. O ma'nâsız heykelin göz kırptığını gören ahmaklar, onu kendilerine sened ittihâz etmişler ve cemî'-i umûrunda ona tapınmışlardır ve nızıklarını ve bilcümle ihtiyaçlarını ondan beklemişlerdir.

درخواستن قبطلی دعاء خیر و هدایت از سبطی و دعا کردن سبطی قبطلی
را بخیر و مقبول شدن آن از اکرم الاکرمین و أرحم الراحمین

Kıbtî'nin Sıbtî'den duâ-yı hayır ve hidâyet niyâz etmesi ve Sıbtî'nin
Kıbtî'ye hayır ile duâ etmesi ve onun Ekremü'l-ekremîn ve Erhamü'r-
rahîmîn cânibinden makbûl olması

گفت قبطلی تو دعایی کن که من از سیاهی دل ندارم آن دهن

3480. Kıbtî dedi: "Sen bir duâ et! Zîrâ ben gönlü karanlığından o ağzı tutmam."

Kıbtî'ye Sıbtî'nin sözleri te'sir edip dedi ki: "Ey kardeş, sen benim için bir duâ et! Zîrâ küfrümün şiddetinden gönlüm kapkara olmuştur. Binâenaleyh bende duâ edecek bir ağız yoktur.

که بود که قفل این دل وا شود زشت را در بزم خوبان جا شود

3481. "Zîrâ ola ki, bu gönlün kilidi açılsın, çirkine, görenlerin bezminde yer olsun."

"Zîrâ senin duân berekâtıyla kalbimin kilidi olan bu inkâr ve küfür kilidi açılsın. Bâtınî yüzü küfür ile çirkin bir hâle gelmiş olan benim gibi bir münkire nûr-i îmân ile bâtnları güzel ve latîf olan kimselerin bezminde ve meclisinde yer verilsin!" Bu beyt-i şerîfden anlaşılır ki, îmân etmek insanın irâdesiyle mümkün olamaz. Belki inâyet-i Hak lâzımdır. Zîrâ çok münkirler vardır ki, ehl-i îmânın sükûnet-i kalbiyyelerine gıpta ederler ve "Keşke bizde de îmân olsa da içimizde bir rahat ve sükûnet hâsıl olsa!" derler. Fakîr böylelerine bi'd-defeât tesâdüf etmiş ve acınmıştır.

از تو مسخی صاحب خوبی شود یا بلیسی باز کروی شود

3482. "Meshe mensûb olan senden güzelliğ sâhibi olsa, yâhud İblîs'e mensûb olan yine Kerrûbî olsa!"

"Mesh", lügatde, "bir şeyin sûretini diğer bir çirkin sûrete tahvîl etmek-dir." "Kerrûbî", "melâike-i mukarrebîn" demektir. Ya'ni, "Hadd-i zâtında benim güzel olan rûhum bu âlem-i kevnde çirkin olan nefsimin sûretine mesh olunmuştur. Ve el'ân rûhum meshe mensûbdur ve bâtını memsûh bir kimseyim. Duâ et ki, bu duânın berekâtıyla güzelliği sâhibi olsun! Ve esâsen ârif-i Hak ve melâike-i mukarrebîne mensûb olan rûhum, bu âlem-i kevn cinsinden olan nefsimin şeâretinden dolayı İblîs'e mensûb olup, serkeş bir hâle gelmiştir. Senin duân berekâtıyla yine evvelki hâline gelip melâike-i mukarrebîne mensûb olsun!"

یابد و تری و میوه شاخ خشک

یا بفر دست مریم بوی مشک

3483. "Yâhud Meryem'in elinin feriyile kuru dal tâzelik ve meyve ve misk kokusu bulsun!"

Bu beyt-i şerîfde Sibtî'nin duâsı İsâ (a.s.)'ın vâlidesi olan Hz. Meryem'in eline ve Kibtî'nin vücûdu da kuru ağaç dalına teşbîh buyurulmuştur. Ve Hz. Meryem'in mübârek elinden kuru ağacın yeşerip meyve verdiği kıssası sûre-i Meryem'de mezkûrdur.

کای خدای عالم جهر و نهفت

سیطی آن دم در سجود افتاد و گفت

3484. Sibtî o dem sücûda düştü ve dedi ki: "Ey âşikârın ve gizlinin bilicisi olan Hudâ!"

هم دعا و هم اجابت از توس

جز تو پیش که بر آرد بنده دست

3485. "Kul senden başka kimin huzûruna el kaldırır? Hem duâ ve hem icâbet sendendir!"

"Duâ", çağırmak ve da'vet etmek ve taleb etmek demektir. Bir kul matlûbunu taleb için Hakk'ı çağırdığı vakit Hak tarafından mutlaka "Lebbeck!" ile icâbet olunur. Eğer kulun taleb ettiği şey ayn-ı sâbitesinin isti'dâdına muvâfık bulunmuş ve vakt-i zuhûru da gelmiş ise derhâl icâbet buyurulur. Ve eğer vakt-i zuhûru gelmemiş ise, vakt-i merhûnuna ta'lîkan te'hîr olunur. Eğer kulun taleb ettiği şey isti'dâdına muhâlif ise isti'dâdına muvâfık olan bir şey ile icâbet olunur. Her bir sûrette duâ abdin kalbine Hak tarafından ilkâ buyurulur. Binâenaleyh, hem duâ ve hem de icâbet Hak'dan olur.

هم ز اول تو دهی میل دعا تو دهی آخر دعاها را جزا

3486. "Evvelden duâ meylini dahi sen verirsin. Nihâyet duâlara cezâyı da sen verirsin!"

"Kullann kalplerine duâ ve taleb meylini ilka eden de sensin. Sonra o duâlara icâbet edip mukâbilini veren de sensin!"

اول و آخر تویی ما در میان هیچ هیچی که نباید در بیان

3487. "Evvel ve Âhir sensin. Biz ortada hiçbir hiçbiriz ki beyâna gelmez!"

Ya'ni, "هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ" (Hadîd, 57/3) âyet-i kerîmesi hükmünce bu taayyünâtın Evvel'i ve Âhir'i sensin ve kezâlik bu taayyünâtta zâhîr olan dahi sensin ve bu taayyünâtın bâtını ve hakîkatı de sensin. Binâenaleyh bizim bizliğimiz, Senin senliğini gösteren bir nümâyîşden ibâret olduğundan ortada hiçbir hiçbiriz!" Ve bizim bu hiçbirimizi elfâz ile ta'rif ve beyân etmek mümkün değildir, zîrâ zevk ile anlaşılır. Velhâsıl biz ortada vücûd sâhibi değiliz. Vücûdumuz senin şuûnâtından ve varlığındandır; ve bîlümle e'âlimizde Senin kudretin ile kâdiriz ve senin ilmin ile âlimiz ve senin irâdenle müridiz.

اینچنین می گفت تا افتاد طشت از سر بام و دلش بیهوش گشت

3488. "Böyle söyledi, nihâyet leğeni dam başından düştü, ve onun kalbi bî-hûş oldu.

"Taşt ez bâm üftâden", kötü nâmın şâyi' olması ve güneşin gurûb etmesi ma'nâlarından kinâyedir. Burada ikinci ma'nâ murâd buyrulur. Ya'ni, "Sibtî bu yolda münâcât etti ve bu esnâda aklının güneşi gurûb etti ve kendinden geçti."

باز آمد او بهوش اندر دعا کس لِّلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

3489. "Tekrar duâda aklı geldi; "İnsan için ancak sa'y eylediği şey vardır!"

Sibtî, tekrar aklını başına toplayıp duâyâ başladı. Zîrâ bu âlem-i keserâtta insana kavlen ve fiilen çalışmak lâzımdır. Ve kendinden sâdır olan kavlin ve fiilin elbette birer sûretleri peydâ olur. Eğer kavli ve fiili güzel ise suver-i latîfe ve eğer çirkin ise suver-i kabîha tekevün eder. Velhâsıl, "وَأَن كَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى" (Necm, 53/39) âyet-i kerîmesi mûcibince "İnsanın eline gelen şey, ancak sa'y edip kazandığı şeydir!"

در دعا بود او که ناگه نعره
از دل قبطنی بجست و غره

3490. *O duâda idi ki, ansızın Kıbtî'nin kalbinden bir na'ra ve bir sayha sıçradı.*
[3504]

"Sibtî duâsına devam ederken Kıbtî'nin hâli değişti ve ansızın kalbinden bir na'ra ve bir sayha fırladı." "Gurre", arslan sesi demek olup, burada "sa-dâ-yı şedîd" murâd buyrulur.

که هلا بشتاب ایمان عرضه کن
تا بیرم زود زنار کهن

3491. *Dedi ki: "Hele çabuk ol, imân arz et, tâ ki hemân eski zünnârı keseyim!"*

Kıbtî o hâl içinde Sibtî'ye dedi ki: "Hele çabuk ol, bana imân arz ve mü'min olmam için ne yapmam lâzım olduğunu söyle, tâ ki hemân eski olan küfür bağını keseyim!"

آتشی در جان من انداختند
مر بلیسی را به جان بنواختند

3492. *"Benim canıma bir ateş attılar. Bir İblîs'i can ile okşadılar."*

"Senin duân berekâtıyla canıma bir âteş-i aşk attılar. Ben şeytanın tevâ-bi'inden olduğum için bir İblîs'den farkım yok idi. Fakat beni can ile ya'ni hi-dâyet ile okşadılar."

دوستی تو و از تو ناشگفت
حمد لله عاقبت دستم گرفت

3493. *"Senin dostluğun ve senden sabırsızlık, Allah'a hamdolsun ki, âkâbet elimi tuttu."*

"Şigift", sabretmek ma'nâsına olan "şigiften" kelimesinin muhaffefidir. Ya'ni, "Senin dostluğun ve aramızda ihtilâf-ı dîn olduğu halde senin dostluğuna ve sohbetine karşı vâki' olan sabırsızlık, Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ olsun ki, âkâbet elimi tuttu ve beni helâk-i ma'nevîden kurtardı."

کیمیایی بود صحبتهای تو
کم مباد از خان دل پای تو

3494. *"Senin sohbetlerin bir kimyâ idi. Gönül, evinden senin ayağın eksik olmasın!"*

"Pây", burada kudret ma'nâsınadır. Ya'ni, "Senin dostluğun ve sohbetin benim bakır mesâbesinde olan kalbimi alın yapmak için bir kimyâ idi. Kudret terbiyen gönül evinden eksik olmasın!"

تو یکی شاخی بدی از نخل خلد چون گرفتم او مرا در خلد برد

3495. "Sen Huld'ün nahlinden bir dal idin; vaktâki tuttum, o beni Huld'e götürdü."

"Sen kerem ve sehâvetinle ayn-ı sehâ ve kerem idin. Binâenaleyh, cennet nahlinin bir dalı idin. Ben sana sarıldım o beni cennete kadar götürdü." Bu beyt-i şerîfde şu hadîs-i nebevîye işâret buyrulur: السخاء شجرة من اشجار الجنة اغصانها متدليات في الدنيا فمن اخذ بغصن منها قاده ذلك الغصن الى الجنة ya'ni, "Sehâvet cennet ağaçlarından bir ağaçtır. Dalları dünyâyâ sarkmıştır. Kim ki ondan bir dalı tutarsa, bu dal onu cennete delâlet eder."

سیل بود آن که تنم را در ربود برد سلیم تالِب دریای جود

3496. "Sel idi o ki, tenimi kaptı; sel beni cûd deryâsının kenarına kadar götürdü."

"Senin sohbetin gûyâ ki bir sel idi, benim cismimi kaptı; o sohbet seli beni cûd ve kerem-i ilâhî deryâsının kenarına kadar götürdü."

من بیوی آب رفتم سوی سیل بحر دیدم در گرفتم کیل کیل

3497. "Ben su ümîdi ile sel tarafına gittim. Deryâ gördüm ölçek ölçek inci yakaladım."

"Ben su ümîdi ile senin seyl-i sohbetin ve mülâkâtın tarafına gittim. Orada su yerine deryâ gördüm ve o deryâdan ölçek ölçek maârif ve hakâyık incilerini yakaladım."

طاس آوردش که اکنون آب گیر گفت رو شد آبها پیشم حقیر

3498. "Şimdi su al!" diye ona tas getirdi. Dedi: "Git, sular benim indimde hakîr oldu."

Sibtî Kıbtî'de gördüğü bu hal üzerine: "Haydi şimdi artık mü'min oldun. Nîl'den su al da iç!" diye tas getirdi. Kıbtî, devâm eden zevk-i ma'nevîsi sebebiyle ona cevâben dedi ki: "Ey Sibtî, Git! Şimdi sular benim indimde hakîr oldu."

شربتی خوردم ز الله اشتري تا بمحشر تشنگی ناپد مرا

3499. "Allah iştirâ'dan bir şerbet içtim. Bana mahşere kadar susuzluk gelmez."

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Tevbe'de olan, إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ (Tevbe, 9/111) ya'ni, "Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mal-

larını cennet mukâbilinde iştirâ eyledi" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîmeye taalluk eden bir beyt-i şerîf dahi I. cildin 2749 numarasında geçti. Ya'ni, "Ben nefsimin hazzından ve nefsimden geçtim ve bunları Hak yoluna fedâ ettim. Benim benliğim gidince Hakk'ın varlığı zâhir oldu ve benim benliğim cennet-i Zât'da mahv ve müstehlek oldu. Binâenaleyh bu âyet-i kerîmenin ma'nâsından bir şerbet içtim. Artık kıyâmete kadar nefsimin hazzı ve susuzluğu vâkî olmaz!"

آن که جوی و چشمها را آب داد چشمه در اندرون من گشاد

3500. "O ki, ırmaklara ve pınarlara su verdi, benim bânımda bir pınar açtı."
[3514]

"O Zât-ı ecell-i a'lâ hazretleri ki, ırmaklara ve pınarlara su verdi, benim de bânımda bir pınar açtı ve beni Nîl suyundan müstağni kıldı."

این جگر که بود گرم و آب خوار گشت پیش همت او آب خوار

3501. "Bu ciğer ki, harâretli ve su içici idi, onun himmeti önünde su hakîr oldu."

Birinci mısra'daki "âb-hor", vâsf-i terkîbî olup "su içici" demektir. İkinci mısra'daki "hor", "âb"ın sıfatı olup "hakîr" ma'nâsındır. Binâenaleyh kâfiye-i beyt-i şerîf tamamdır. Ya'ni, "Küfrüm zamânında harâretli ve su içici olan ciğerimin himmeti ve kasdı önünde, şimdi su hakîr ve kıymetsiz oldu."

کاف کافی آمد او بهر عباد صدق وعده کهیمص

3502. ["*"Kâf-hâ-yâ-ayn-sâd" va'dindeki doğruluğa delîl olarak cenâb-ı Hak Kâfi isminin "kef"i oldu!*"]

Hurûf-i mukattaa telaffuzu ittibâriyle ikinci mısra'da عین کاف ها یا عین صدق وعد کاف ها یا عین okunmak sûretiyle hem vezin ve hem kâfiye tamam olur. Birinci mısra'da sûre-i Zümer'de vâkî اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ (Zümer, 39/36) ya'ni, "Allah abdine kâfi değil midir?" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. İkinci mısra'da dahi bu âyet-i kerîmedeki, va'din sıdkına delîl (کهیمص) gösteriliyor. Ya'ni, "Allah Teâlâ'nın "Kâfi" ism-i şerîfi, kullar için bu âyet-i kerîmedeki va'd mücibince kâfi geldi. Ve bu va'din sıdkına da "Kâfi" isminin "kâf"ını ve "Samed" isminin "sad"ını hâvî olan (کهیمص) delîl geldi. Bu beyt-i şerîfden mehmâ-emken çıkarılabilen ma'nâ budur. Şurrah-ı kirâm hazretlerinin her biri bir ma'nâya zâhib olmuşlardır. En doğrusu bu hurûf-i mukattaât-ı kur'âniyyenin keşf ve hallini hakîkatî vechi ile vâris-i ulûm-i Nebvî olan Hz. Pîr ve diğer verese-i kâmilîn olan evliyâullah hazarâtı bilir.

کافیم بدهم ترا من جمله خیر
بی سبب بی واسطه یاری غیر

3503. "Ben Kâfî'yim! Cümle hayrî, sebebsiz vâsıtasız başkasının yardımı olmaksızın sana ben veririm."

Ya'ni "Hak Teâlâ Hazretleri buyurur ki: "Benim bir ism-i şerîfim dahi Kâfî'dir. Sebebsiz ve vâsıtasız ve hiçbir gayrın yardımı olmaksızın sana her bir hayrî veririm."

کافیم بینان ترا سیری دهم
بی سپاه و لشکرت میری دهم

3504. "Kâfî'yim, sana ekmezsiz tokluk veririm. Piyâde ve süvârî askeri olmaksızın sana beylik veririm."

کافیم بی داروت درمان کنم
گور را و چاه را میدان کنم

3505. "Kâfî'yim, sana ilâcsız derman ederim. Mezârî ve kuyuyu meydan yaparım."

Ya'ni, "Ben Kâfîyim. Benim kifâyetim esbâb-ı zâhîrî isti'mâline muhtaç değildir. İlâcsız bir hastalığı izâle ederim ve dar olan mezârî ve kuyuyu genişletirim." Ba'zî nüshalarda "gûr" yerine "kûh" vâkî' olmuştur.

بی بهارت نرگس و نسرین دهم
بی کتاب و اوستا تلقین دهم

3506. "Sana baharsız nergis ve nesrin veririm. Kitâbsız ve muallimsiz telkîn veririm."

"Nesrîn", bir nevi' beyaz gül.

موسی را دل دهم با یک عصا
تا زند بر عالمی شمشیرها

3507. "Bir Mûsâ'ya bir asâ ile kuvvet veririm. Hattâ bir âlem üzerine kırılırlar vururum."

دست موسی را دهم یک نور و تاب
که طہانچه می زند بر آفتاب

3508. "Mûsâ'nın eline bir nûr ve ziyâ veririm ki, güneşe tokat vurur!"

Bu beyt-i şerifte, اسْلَکْ يَدَكَ فِي جَيْكِ تَخْرُجُ بَيْهَاءَ (Kasas, 28/32) ya'ni, "Elini ceybine sok! Nûr-i beyzâ hâlinde çıkarırsın!" âyeti kerîmesinde beyân buyurulan yed-i beyzâya işâret olunur. "Güneşe tokat vurmak", Mûsâ (a.s.)'ın elinden çıkan nûrun şiddetinden kinâyedir.

خون نیامیزم در آب نیل من خود کنم خون عین آیش را به فن

3509. "Ben Nil suyuna kan karıştırmam. O suyun aynını san'alla muhakak kan yaparım."

Ya'ni, "Nîl nehri suyunun rengini bozmak için ona kan karıştırmam. Belki suyun "ayn"ını ve zâtını san'at-ı kâdirânem ile kan yaparım." Ma'lûm olsun ki, ilm-i ilâhî de hem suyun ve hem de kanın hakikatleri sâbitdir. Bu hakikatlerin bu âlem-i kesâfetde zuhûru mutlakâ a'yân-ı hâriciyyelerine bağlı değildir. Cenâb-ı Hak murâd buyurduğu vakit, kanın hakikatini suyun aynından ve suyun hakikatini de kanın aynından izhâr eder. Nitekim Nemrûd'un ateşinin sûretinden İbrâhim (a.s.) için gülîstânın hakikatini izhâr buyurdu.

شادیت را غم کنم چون آب نیل که نیایی سوی شادیا سبیل

3510. "Senin şâdîni Nil suyu gibi gam yaparım ki, şâdîler tarafına yol bulamazsın!"
[3524]

"Nîl suyunu tahvîl ettiğim gibi ey insan, senin kalbindeki şâdîyi ve bastı dahi gama ve kabza tahvîl ederim. O halde ki, şâdîler ve mestler tarafına aslâ yol bulamazsın ve hiçbir vecihle kalbinin gamını izâle edemezsin."

باز چون تجدید ایمان بر تنی باز از فرعون یزاری کنی

3511. "Vaktâki tekrâr tecdîd-i îmân izhâr edesin, tekrar Firavundan bizârlık edesin."

"Tenîden" masdanı, burada "izhâr etmek" ma'nâsınadır.

موسئ رحمت بیینی آمده نیل خون بیینی از او آبی شده

3512. "Rahmet Mûsâ'sını gelmiş görürsün; kan olan Nil'i ondan su olmuş görürsün."

Bu iki beyt-i şerîf her ne kadar zâhîrde Sibtî lisânından Kıbtî'ye hitâb ise de bâtında insân-ı kâmil tarafından ehl-i istidlâl olan ehl-i îmânî îmân-ı hakîkiye da'vettir. Ve "tecdîd-i îmân" ta'bîrî ile bu ma'nâya işaret buyurulur. Ve âyet-i kerîmede bu ma'nânın şâhidi, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا (Nisâ, 4/136) ya'ni, "Ey îmân eden kimseler, îmân ediniz!" emridir ki, "Ey Allah'a îmân-ı istidlâli ile îmân edenler! İmân-ı hakîki ile îmân ediniz!"

Nitekim ashâb-ı kirâmdan Muâz b. Cebel (r.a.) ara sıra buyururlardı ki: يا صهيب ويا سلمان ويا بلال تعالوا نجلس ونؤمن ساعة فأتوا الى رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فقالوا

سوی چشم خود یکی نیلم روان برقرارم پیش چشم دیگران

3516. "Kendi gözüm tarafında bir Nîl'im akıcıdır. Başkalarının gözü önünde berkarârım.

"Ben gözümün önünde bana mahsûs bir Nîl nehri aktığını görüyorum. Halk benim bu müşâhedemden gâfildir. Ben onların nazarında olduğum hâl üzere karâr ediyorum ve aslâ değişmemiş bir haldeyim. Zîrâ onların gözleri zâhir gözüdür. Bu gözleriyle bâtınuma nüfûz edemezler."

همچنان که این جهان پیش نبی غرق تسبیحست پیش ما غیبی

3517. Nitekim Peygamber'in önünde bu cihan tesbîhin garkıdır. Bizim önümüzde gabîdir.

"Gabî", fîtnatı az olan kimse demektir. Burada cemâdlıktan kinâyedir. Hind nüshalarında "gabî" yerine "abî" vâkî' olmuşdur, "serkeş ve itâatsiz" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Nitekim Peygamber (a.s.)ın nazar-ı saâdetleri bu âlemin bâtınuna nüfûz buyurduğu için efrâd-ı âlemin kâffesini tesbîh-i Hak ile meşgul görür. Bizim nazarımız ise, zâhir-i âleme münhasır kaldığından bu efrâd-ı âlem câmid ve gabî bir haldedir." Nitekim âyet-i kerîmede, وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا وَرِئَاسَتُهُمْ (İsrâ, 17/44) ya'ni, "Hakk'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur. Velâkin siz onların tesbîhini idrâk edemezsiniz" buyrulur. Ma'rîfet-i cemâd hakkındaki izâhât I. cildin 2144 numarasını ta'kîb eden ve III. cildin dahi 1008 numarayı vely eden ebyât-ı şerîfede geçmiştir.

پیش چشمش این جهان پر عشق و داد پیش چشم دیگران مرده و جماد

3518. Onun gözünün önünde bu cihan aşk ve adl ile doludur. Başkalarının önünde ölü ve cemâddır.

Ya'ni, Nebiyy-i zîşânın gözüünün önünde bu cihan aşk ve adl ü dâd ile doludur. Zîrâ cemâd, nebât ve hayvan Hakk'ın ve kendi asıllarının âşığıdır. Ve onların kendi asıllarından ayrılıkları ve derece derece yine kendi asıllarına irtikâları, Hakk'ın adliyle vâkî' olan hükme müsteniddir. Bunun böyle olduğunu Nebiyy-i zîşân ve onun vârisleri görürler. Fakat bunların gayrı olan kimselerin nazarları zâhire olduğundan âlem onların önünde ölü ve cemâd ve bî-ma'nâ görünür.

پست و بالا پیش چشمش تیز رو از کلوخ و سنگ او نکته شنو

3519. Onun gözünün önünde aşağı ve yukarı hızlı gidicidir. O kerpiçden ve taşdan nûkte işiticidir.

"Resûl-i Ekrem'in gözünün önünde hem aşağı ve hem de yukarı tabakada bulunan eşyâ kendi aşılları olan Hakk'a doğru seyr-i serf' içindedirler ve hızlı gidicidirler. O kerpiçden ve taşdan nükte ışıttıcıdır." "Resûl-i Ekrem hazretlerinin taşdan nükte ışıttması", I. cildin 2188 numaraya mûsâdif olan beyitlerde mezkûrdur. Ve "cemâddan nükteler ışıtmek" bu ümmetin havâssında da vâki' olur. Nitekim *Nefehâtü'l-Üns*'de mezkûrdur ki, "Şeyh Ebu'l-Abbâs Harîfî ile Şeyh Abdullah Kurbânî pazara gidip Şeyh Abdullah'ın çocuğu için tebevvi' etmesi için camdan ma'mûl bir ördek almışlar. Sulehâdan ba'zî zevât dahi onlara iltihâk etmişler. Bir şey yemek üzere bir yere oturmuşlar, şerbet almaya karar vermişler. Bu şerbeti henüz kullanılmamış olan o ördeğin içine koymuşlar. Diğerleri taâmdan sonra dağılmışlar, Şeyh Ebu'l-Abbâs ile Şeyh Abdullah kalmış, ördekden bir sadâ sudûr edip demiş ki: "Hak Teâlâ'nın o kulları benim içimden bir şey yedikden sonra ben Allah hakkı için sidiğe ve murdar şeylere mahal olmam!" Bu sadâyı müteâkib o şişe Şeyh Abdullah'ın elinden fırlayıp parça parça olmuş, bu vak'ayı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî (k.s.) hazretlerine nakl etmişler, o hazret buyurmuş ki: "Siz ördeğin va'z ve irşâdından gâfil olmuştunuz. Onun maksûdu sizin tevehhüm ettiğiniz gibi değildir. Birçok kaplar vardır ki, sizden daha efdal olan zevât ondan taâm yemişlerdir ve yine murdar şeylere mahal olmuşlardır. Onun maksûdu "Gönülleriniz Hakk'ın ma'rifetine mahal olduktan sonra ona agyâr muhabbetini koymayınız!" demek idi. Ve kınılması dahi huzûr-i Hak'da kendi varlığını kınız demektir."

زين عجبت من ندیدم پرده

با عوام این جمله بسته و مرده

3520. *Bu cümle avâma bağlanmış bir ölüdür. Ben bundan daha acib bir perde görmedim.*
[3535]

Avâma karşı cemâd, nebât ve hayvan fikirden ve ma'rifetden bağı ve bir ölü hâlinde görünür. Ben bundan ve bu halden daha acib bir perde görmedim. Zîrâ Hak Teâlâ hakîmdir ve Hakîm ism-i şerîfinin muktezâsı olmak üzere eşyânın zevâhîrini bâunlarına perde etmiştir. Ve ism-i Zâhir'inin hükmü ile Settâr ism-i şerîfinin hükmünü ve eserini cem'etmiştir.

روضه و حفره بچشم اولیا

گورها یکسان پیش چشم ما

3521. *Bizim gözümüzün önünde mezarlar mûsâvidir. Evliyânın gözünde ravza ve hufredir.*

"Kabristana gittiğimiz vakit oradaki kabirlerin zâhirleri samt ve sükûnet-de müsâvî bir haldedir. Halbuki o kabirlere taalluk eden ervâhın kimi râhat-da ve kimi mihnettedir. Bunu evliyânın gözü görür." Nitekim hadis-i şerîfde, *يا'ني، القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفر البيران* "Mezar ya cennet bahçelerinden bir bahçedir veya hud cehennem çukurlarından bir çukurdur" buyrulur. Binaenaleyh, bizim nazarlarımızda mezarların dış yüzü iç yüzünün perdesidir. Cenâb-ı Pîr efendimiz, üslûb-i hakîmâne üzere halkı irşâd için kendilerini de avâm arasına idhâl edip, "bizim gözümüzün önünde" buyururlar.

عامه گفتندی که پیغمبر ترش از چه گشتست و شد ست آن ذوق کش

3522. *Avâm derlerdi ki: "Peygamber neden abûs olmuşdur? Ve o zevk öldürücü olmuşdur?"*

Ümmetin avâmı Peygamber Efendimiz'in dâimâ samt ve sükût içinde bulunduklarını görüp ekşi yüzlü ve abûsü'l-vech olmasına zâhib olarak derlerdi ki: "Resûl-i Ekrem hazretleri niçin ekşi yüzlü olmuş ve hayât-ı dünyeviyenin zevkini öldürücü ve izâle edici bulunmuşdur?"

خاصه گفتندی که سوی چشمتان نمی‌نماید او ترش ای امتان

3523. *Havâs derlerdi ki: "Ey ümmetler, sizin gözünüz tarafında o abûs görünür."*

Ya'ni, Resûl-i Ekrem hazretlerinin bâtın-ı şerîfine nazar eden havâs-ı ümmet derlerdi ki: "Ey ümmetler, o Hazret sizin zâhirî gözünüzün önünde öyle ekşi yüzlü ve abûs görünür."

يك زمان در چشم ما آيد تا خنده ها بيند اندر هل آتی

3524. *"Bir zaman bizim gözümüze geliniz, tâ ki "Hel etâ..."da olan gülme-leri görünüz!"*

Bu beyt-i şerîfde "Hel etâ..."da ya'ni sûre-i İnsan'da beyân buyrulan ehl-i cennetin beşâset-i vechlerine ve sürûr-i kalblerine işâret buyrulur. Nitekim bu sûre-i şerîfede: *فَوَقَّعَهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا* (İnsan, 76/11) ya'ni, "O ebrân Allah Teâlâ yevm-i kıyâmetin şerrinden vikâye edip vechlerine beşâset ve kalblerine sürûr ilâ buyurur" âyet-i kerîmesinde bu ma'nâ mezkûr-dur. Ya'ni, "Bir müddet bizim gibi kalb gözünün görmesi mertebesine geliniz ve cennet-i 'âcili bu dünyâ yolunuzda sûre-i İnsan'da beyân buyrulan ehl-i cennetin gülmelerini görünüz!"

منعكس صورت بزر آى جوان

از سر امرودين بنمايد آن

3525. O mün'akis sûret armut ağacının başından görünür. Ey delikanlı aşağıya gel!

"Armut ağacı"ndan murâd, ehl-i gafletin benliği ve kendilerinin mevhum olan vücûdlardır. "Bu benlik ve vücûd-ı vehmî ağacının üzerinde ancak ters sûreler ve hayâller görünür. Ey delikanlı, bu ağaçtan aşağıya in! Suver-i âlemi ters görmekten kurtulasın!"

تا بر آن جایی نماید نو کهن

آن درخت هستیست امرودين

3526. Armut ağacı o varlık ağacıdır. Sen onun üzerinde oldukça yeni eski görürsün.

"Yeni"den murâd, *Mesnevî-i Şerîf*'dir. Ve "eski"den murâd dahi, birtakım kıssalardır. Ya'ni, "Armut ağacından murâdımız varlık ve enâniyet ağacıdır. Ey âlim-i zâhiri ve ey feylesof efendi! Sen kendi enâniyet ağacının tepesinde bulundukça ve kendi dirâyet ve zekâvetini beğendikçe bu yeni olan *Mesnevî-i Şerîf*'sana birtakım eski hikâyelerden ibâret görünür." Nitekim sûre-i Şuarâ'da vâki, وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرِ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثًا إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ (Şuarâ, 26/5) ya'ni, "Her defâ Râhmân tarafından vahy ile yeni va'z ve tezkîri mütazamın âyet gelse, ondan yüz çevirir oldular" buyurulduğu gibi sûre-i En'âm'da da, يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (En'âm, 6/25) ya'ni, "Münkirler bu Kur'ân ancak eski kıssa ve efsânelerdir derler" buyurulur. Zîrâ o Kur'ân'ın münkirleri kendi enâniyetlerinin ağacında bulundukları için yeni Kur'ân onlara böyle eski göründü.

پر ز کژدمهای خشم و پر ز مار

تا بر آن جایی بینی خارزار

3527. Onun üzerinde oldukça hışım akreplerinden ve yılanlarından dolu dikenlik görürsün.

Sen bu vücûd-i mevhum ve enâniyet ağacının üzerinde oldukça, âlem-i hışım ve kahr akreplerinden ve yılanlarından dolu bir dikenlikden ibâret görürsün. Meselâ, bir meclise gittiğin vakit sana kıyâm ve iltifât etmeseler, o meclis senin nazarna akrep yuvası gibi müz'ic görünür. Sebebi senin enâniyetindir.

يك جهان پر گل رخاں و دايگان

چون فرود آیی بینی رایگان

3528. Vaktâki aşağıya gelesin, bedâva gül-ruhlar ve dâyeler ile dolu bir cihan görürsün.

Ya'ni, "Ey kendini beğenmiş olan kimse, enâniyet ağacından aşağıya inersen bedâva ve mebzûl gül yüzlüler ile dolu bir cihan görürsün." "Gül-ruh-lar"dan murâd, ehl-i sülûk ve "dâye"lerden murâd, mürebbî ve müşîd-i kâ-millerdir. "Râyeğân", yolda meşakkatsiz bir şey bulan kimse demektir. Aslı "râh-gân"dır. Hâ'yı hemzeye tahvîl ederek "râyeğân" okudular.

حکایت آن زن پلید کار که شوهر را گفت که آن خیالات

از سر امروزین می‌نماید ترا که چنینها نماید چشم آدمی را از سر امروزین، و او
سر امروزین فرود آیی تا آن خیالات برود، و اگر کسی گوید که آن چه آن مرد می
دید خیال نبود جواب آنست که این مثال ایست نه مثل، در مثال همین قدر بس بود
که اگر بر سر امروزین نرفتی هرگز آنها را ندیدی خواه خیال خواه حقیقت

Kocasına, "Sana o hayâller armut ağacının üzerinden görünüyor. Zîrâ armut ağacının üzerinden adamın gözüne böyle şeyler görünür; ve armut ağacının üzerinden aşağıya in, tâ ki o hayâller gitsin!" diyen fâhişe kadının hikâyesidir. Eğer bir kimse "O adamın gördüğü şey hayâl değil idi" derse, cevâb odur ki, "Bu bir misâldir, misl değildir. Misâlde ancak bu kadar kâfi olur. Zîrâ eğer armut ağacının üzerine gitmese idi, ister hayâl olsun, ister hakikat olsun aslâ onları görmez idi."

Ya'ni fâhişe kadın armut ağacına çıkıp, hiçbir aslı olmadığı halde hile kas-dıyla kocasına, "O sana fiil-i şen'i icrâ eden kimdir?" diye bağırıyor. Kocası, "Aşağıya in, böyle bir şey yok, başın dönmüşdür" diyor. Kadın aşağıya ini-yor, ağaca kocası çıkıyor. O ağaca çıkarken bir tarafa saklanmış olan kadının zamparası derhâl gelip kadınla muâmeleyle başlıyor. Bu defa da kocası ağaç-dan, "Behey kaltak, senin üzerinde olan kimdir?" diye bağırıyor. Kadın inkâr ediyor, "Böyle bir şey yokdur, sana öyle görünmüşdür. Zîrâ bu armut ağacı-nın hâssası böyle imiş!" diyor. Eğer birisi çıkıp derse ki, "Zevcin gördüğü şey hayâl değil idi, belki hakikat idi." Cevâben deriz ki: "Bu bir misâldir. Misâlde bir şeyin diğer şeye tamâmı tamâmına benzemesine hâcet yokdur, yalnız

vech-i şebah lâzımdır. O da budur ki, armut ağacının üzerinde bulunmak me-selesidir. Zîrâ zevc armut ağacının üstüne çıkmasa idi bu hakikatı de görme-yecek idi.

آن زنی می خواست تا با مَولِ خود بر زند در پیش شوی گول خود

3529. O bir kadın kendi ahmak kocasının önünde kendi ma'sûku ile 'birleşmek istedi.

"Mûl", kadının ma'sûku; "ber-zeden", birleşmek demektir. Burada zinâ-dan kinâyedir.

پس بشوهر گفت زن کای نیک بخت من بر آیم میوه چیدن بر درخت

3530. Binâenaleyh, kadın kocasına, "Ey nîk-baht! Ben meyve toplamaya ağaç
[3545] üzerine çıkıyorum!" dedi.

چون بر آمد بر درخت آن زن گریست چون ز بالا سوی شوهر بنگریست

3531. Uaktâki o kadın ağaç üzerine çıktı. Yukarıdan kocası tarafına baktığı vakit ağıladı.

گفت شوهر را که ای مأیون ردّ کیست آن لوطی که بر تو می‌فند

3532. Kocasına dedi: "Ey merdûd olan ibne!" Senin üzerine düşen o lûti kimdir?"

تو به زیر او چو زن بنموده ای فلان تو خود مخنت بوده

3533. "Sen onun altında kadın gibi yatmışsın. Ey falan, sen muhakkak puşt olmuşsun!"

گفت شوهر نی سرت گوی بگشت ورنه اینجا نیست غیر من به دشت

3534. Kocası dedi ki: "Hayır, gûyâ senin başın döndü ve yoksa burada sa-h-râda benden gayrı yokdur!"

زن مکرر کرد کان با بر طُله کیست بر پشت فرو خفته هله

3535. Kadın: "Hele senin arkan üzere aşâyuya yatmış olan o külâhlı kim-dir?" diye tekrâr etti.

"Burtula", eğri külâh ma'nâsınadır. "Hele", edât-ı tenbîhdir. "Hele söyle!" demektir.

- گفت ای زن هین فرود آ از درخت که سرت گشتی و خرف گشتی تو سخت
 3536. *Dedi: "Ey kadın, ağâh ol! Ağaçtan aşağı in! Zîrâ senin başın döndü. Pek bunak oldun."*

"Harîf", bunak ihtiyar ma'nâsındır.

- چون فرود آمد بر آمد شوهرش زن کشید آن مول را اندر برش
 3537. *Uaktâki aşağıya geldi, onun kocası çıktı. Kadın o ma'sûkunu kendi sînesine çekti.*

"Ber", burada göğüs ve sîne demektir. Ya'nî, "Kadın ağaçtan indi, bu ağaç nasıl şeydir diye tecrübe için kocası ağaca çıkmaya başladı. O sırada kadının kendi ma'sûku olan zamparasını gizlendiği yerden celb edip kendi sînesi üstüne çekti ve fil-i şenî'e başladı."

- گفت شوهر کیست آن ای روسپی که بیالای تو آمد چون کبجی
 3538. *Kocası dedi: "Ey orospu! O kimdir ki, bir maymun gibi senin üstüne geldi?"*

- گفت زن نی نیست اینجا غیر من هین سرت بر گشته شد هرزه متن
 3539. *Kadın dedi: "Hayır, burada benim gayrim yokdur. Ağâh ol, senin başın dönmüş oldu, herze peydâ etme!"*

"Tenîden" masdanndan olan "me-ten", burada "peydâ ve izhar etme" demektir.

- او مکرر کرد بر زن آن سَخَن گفت زن این هست از امرودین
 3540. *O, kadına o sözü mükerrem etti. Kadın dedi: "Bu, armut ağacındandır."*
 [3555]

Ağaç üzerindeki o adam kânsına, "O senin üstündeki adam kimdir?" diye sözünü tekrâr etti. Kadın dahi cevâben dedi: "Bu gördüğün şeyin aslı yokdur. Bu hayâl insanın gözüne armut ağacından peydâ olur."

- از سر امرودین من همچنان کز همی دیدم که تو ای قلتبان
 3541. *"Ey kaltaban! Ben de armut ağacının başından seni böyle eğri görüyordim."*

"Kaltaban", aslında "galtaban"dır. Ma'nâ-yı lügavîsi uzun ve üstüvânî taşdır ki, köy damlannın üstüne koydukları toprakları tazyik için yuvarlarlar. Bu

lûgat karısının fuhşunu gördüğü halde sükût eden "deyyûs" ma'nâsında kullanılmışdır. Vech-i nakli budur ki, taş yuvarlanmak husûsunda kendi ihtiyân-na mâlik değildir, isti'mâl eden kimsenin mahkûmudur; "deyyûs" dahi karısının mahkûmudur ve ona karşı ihtiyârına mâlik değildir. *Burhân, Reşîdî, Letâif, Cihangîrî ve Gıyâsü'l-Lügât* da böyle gösterilmiştir. Ya'ni, "Ey deyyûs, senin gördüğün şeyin aslı yoktur. Ben de seni bu ağaçta iken böyle eğri görüyordum." Bu beyt-i şerifdeki remiz ve işâret budur ki, gerek insân-ı kâmil ve gerekse insân-ı nâkıs, bu vücûd-i mevhûm-i izâfî üstündedirler. Fakat insân-ı nâkısın müşâhedeşi hayâldir ve insân-ı kâmilin müşâhedeşi hakîkatdır. Nitekim erkeğin müşâhedeşi hakîkat ve kadının müşâhedeşi yalan ve hayâl idi.

این همه تخیل از امروز نیست

هین فرود آتا بینی هیچ نیست

3542. "Ağâh ol, aşağıya gel! Tâ göresin hiçbir şey yoktur. Bu, bütün armut ağacından tahyîldir."

Ya'ni, "Bu vücûd-i izâfî ağacının üzerinde gördüğün şeyler hep hayâldir ve rü'yâ mesâbesindedir. O ağaçdan aşağıya indiğin ve o rü'yâdan uyandığın vakit hiçbir şey olmadığını görürsün. Bu gördüğün şeyler hep o ağacın tahyîlâtındandır."

تو مشو بر ظاهر هزلش گرو

هزل تعلیمست آن را جد شنو

3543. *Hezl ta'lûmdir, onu cidd dinle! Sen onun zâhir hezli üzerinde mahlûs olma!*

"Hezl", boş söz ve latife ve şaka tarzında söylenmiş söz; "cidd", hezlin zıddı olup, sahîf ve sâbit olan şey ma'nâsındadır. Cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Bizim *Mesnevî-i Şerîf*'deki hezlimiz ta'lîm içindir. Zîrâ onun zım-nunda biz birçok hakâyka ve ciddiyâta işâret ederiz. Binâenaleyh, sen hezlimizi cidd olarak dinle ve fikrini hezlin ve hikâyenin zâhirinde mahlûs etme!"

هزلها جدست پیش عاقلان

هر جدی هزلست پیش هازلان

3544. *Hâzillerin önünde her bir cidd hezldir. Âküllerin önünde hezller ciddir.*

Latîfelerin zâhiriyle meşgûl olan kimselerin önünde her bir ciddî olan sözler hezldir ve latîfedir. Zîrâ onların hikemiyât-ı ilâhiyye ve esrâr-ı rabbâniyye ile alâkalan yoktur. Fakat âküllerin önünde her bir latife ve şaka ciddîdir. Zîrâ onlar her kıssadan bir hisse almak isterler ve onlar hikemiyât-ı ilâhiyyenin meftûnudur.

تا بدان امرودین راهیست نیک

کاهلان امرودین جویند لیک

3545. *Kâhilller armut ağacını isterler. Fakat o armut ağacına kadar birçok yol vardır.*

“Hakikat yolunun kâhilleri ve tenbelleri, varlık ve enâniyet ağacını isterler. Fakat bu yolun müctehidlerinin ve çalışkanlarının varlıkları ve enâniyetleri ağacına kadar birçok yol vardır.” Ya’ni, bir kâmilin enâniyeti ve benliği vardır; bir de gâfilin enâniyeti ve benliği vardır. Kâmil “ben” derse, mukâbili “sen” olan “ben” değildir. Fakat gâfil “ben” derse, bu mukâbili “sen” olan “ben”dir. Nitekim bu ma’nâ II. cildin 2512, 2513, 2514 numaralı beyitlerinde izâh olundu ki, beyt-i şerîfin birisinde:

آن آنا در وقت گفتن رحمتست

آن آنا بی وقت گفتن لعنتست

Ya’ni, “O ene’yi vakitsiz söylemek la’netdir. O “ene”yi vaktinde söylemek rahmetdir” buyurulmuş idi. Binâenaleyh, her iki benlik ve enâniyet ağacı arasında fark-ı küllî vardır. Ve gâfilin varlığından kâmilin varlığına kadar çok yol vardır.

گشته تو خیره چشم و خیره رو

نقل کن ز امرودین کاکنون بر او

3546. *Armut ağacından nakl et! Zîrâ şimdi onun üzerinde kamaşık gözlü sersem yüzlü olmuşsun.*

Ey gâfil, o senin mev’hûm olan varlığın ve enâniyetin ağacından hakikî olan varlığa nakl et ve kendinin mev’hûm olan varlığından ve enâniyetinden geç! Zîrâ, sen şimdi o mev’hûm olan varlığının üzerinde kamaşık gözlü olmuşsun, biri bin görüyorsun; ve sersem yüzlü olmuşsun, dostu düşman zannediyorsun.

که بر او دیده کز و احوال بود

کین منی و هستی اول بود

3547. *Zîrâ bu evvelki benlik ve varlıktır ki, onun üzerinde göz eğri ve şaşılı olur.*

Ma’lûm olsun ki, iki nevi “fark” vardır. Birisi “cem”den evvelki fark”, diğeri “cem”den sonraki fark”dır. “Cem”den evvelki fark”, ulemâ-i zâhîrin ve mütekekkilîminin ve bilcümle ehl-i gafletin farkıdır ki bunlar, eşyânın vücûdunu ayrı ve Hakk’ın vücûdunu ayrı görürler. Ve eşyânın vücûdunu nefsü’l-emrde mevcûd bilirler. Bunlara nazaran Hak eşyâyı zâtıyla değil, ilmiyle muhîttir. “Cem”den sonraki fark”, evliyâullahın fenâ-fillahdan sonraki farkıdır ki, bunlar Hakk’ın vücûdunda eşyâyı ve eşyâda da Hakk’ı müşâhede ederler. Beyt-i

şerîfdeki evvelki benlik ve varlıktan murâd, "cem'den evvel olan fark"dır. Ve bu fark ve varlık içinde olanların bittabi' görüşleri eğridir. Zîrâ, bir vücûdu çok görürler ve vahdet-i vücûd erbâbını tahteye cür'et ederler ve kendilerinin şaş-şı olduğunu bilmezler. Bunlar sırr-ı vücûdu idrâk edememiş olan gâfillerdir.

چون فرود آیی از این امرودین کز نماد فکرت و چشم و سخن

3548. *Bu armut ağacından aşağıya indiğin vakit, fikrin ve gözün ve sözün eğri kalmaz.*

Bu evvelki benlik ve varlık olan armut ağacından aşağı inip, kendinin mevhûm varlığından vazgeçtiğin vakit, vahdet-i vücûd sırrını idrâk edersin. Fikrin doğruluk ve gözünün şaşılığı gidip, vücûd-i vâhid-i hakîkiyi görürsün ve sözün doğru olur. Zîrâ artık vahdet-i vücûd erbâbının sözlerini inkâr etmezsin.

يك درخت بخت يینی گشته این شاخ او بر آسمان هفتمین

3549. *Bunu bir baht ağacı olmuş görürsün ki, onun dalı yedinci kat gök üzerinde.*

"Sen kendi mevhûm olan varlığından geçersen, bu varlığı bir baht ve sadet ağacı olmuş görürsün. Ya'ni, vücûd-i imkânî ve abdânî vücûd-i Hakkâniye mübeddel olur; ve sen cemî'-i mevcûdâtta Hakk'ı müşâhede edersin ki, bu ikinci varlığın ve enâniyetin dalı olan ilim ve müşâhede yedinci kat göğe kadar gider; ve yedinci kat göğün esrârına da vâkif olursun." Hind nüshalarında "dıraht-ı baht" yerine "dıraht-ı saht" vâki'dir, "kavî ağaç" demek olur.

چون فرود آیی از او گردی جدا مبدلش گرداند از رحمت خدا

3550. *Uaktâki ondan aşağı inip cüdâ olasın, Hudâ onu rahmetden mübeddel eder.*

Sen o mevhûm olan varlık ağacından inip, ondan ayrıldığı vakit, Hak Teâlâ o varlık ağacını rahmetinden tebdîl olunmuş bir hâle getirir. Evvelâ bu varlıkta sen kendini görürdün, şimdi Hakk'ın varlığını görürsün.

زین تواضع که فرود آیی خدا راست يینی بخشد آن چشم ترا

3551. *Bu tevâzu'dan ki aşağıya inersin, Hudâ senin o gözüne doğru görücülük bahşeder.*

Ya'ni, sen Hakk'ın varlığı müvâcehesinde bir de kendine varlık isnâd etmekden utanıp tevâzu' ederek kendi varlığını terk ettiğin vakit, Hak Teâlâ senin bâtın gözünü açar. Artık her şeyi doğru görmeye başlar ve vahdet-i vücûdu idrâk edersin.

راست بینی گر بدی آسان و زبِ مصطفی کی خواستی او را ز ربِّ

3552. *Eğer doğru görücülük kolay ve mebzûl olaydı, Mustafa onu Rab'den ne vakit isterdi?*

Eğer kâinâta nazar olunduğu vakit her şeyi doğru görmek kolay ve mebzûl olaydı, Mustafâ (s.a.v.) hazretleri; اللهم ارنا الحق حقاً وارزقنا اتباعه اللهم ارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه اللهم ارنا الاشياء كما هي ya'ni, "Ey benim Allah'ım! Bana hakkı hak olarak göster ve bizi ona ittibâ' etmekle nızıklandır. Ey benim Allah'ım! Bize bâtılı bâtıl olarak göster ve bizi onun ictinâbı ile irzâk eyle! Ey benim Allah'ım, eşyâyı bize olduğu gibi göster!" buyurmaz idi. Zîrâ, bu âlemden birçok haklar bâtıl ve birçok bâtullar dahi hak-sûretinde zâhir olur. Onların tefrîki kolay değildir.

گفت بنما جزو جزو از فوق و پست آن چنان که پیش تو آن جزو هست

3553. *Dedi: "Bana cüz ve cüz ve yukarıdan ve aşağıdan göster. Öyle ki, o cüz senin indinde mevcûddur."*

Bu beyt-i şerif Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yukarıda mezkûr olan duâ-i şeriflerinin tefsîridir. Ya'ni, "Yâ Rabbi, bana bu eşyâ-yı âlemin her bir cüz'ünün ve süflisinden ve ulvisinden olan her bir şeyin hakikatini senin ilm-i ilâhinde sâbit olduğu gibi göster ve ben onların hakikatlerini müşâhede edeyim!" demektir.

بعد از آن بر رو بر آن امرودين که مُبَدِّل گشت و سبز از امر کن

3554. *Ondan sonra o armut ağacı üzerine git ki, "Kün!" emrinden mübeddel ve yeşil oldu.*

Cem' hâlinde evvelki mevhûm varlığından ve enâniyetinden geç git ve fenâ-fillah mertebesinde kendini ve cemî'-i eşyâyı vücûd-i Hak'da fânî kıldıkdan sonra yine o mevhûm olan armut ağacına ve enâniyete rücû' et ki, bu varlık ve enâniyet Hak Teâlâ'nın "Kün" "Ol" emrinden tebeddül etmiş ve kupkuru bir ağaç iken yemyeşil olmuştur. Bundan sonra ne fil ve ne de îrâde artık senin değildir, hepsi Hakk'ındır.

چون درخت موسوی شد این درخت چون سوی موسی کشایدی تو رخت

3555. *Sen yönünü Mûsâ tarafına çektiğin vakit, bu ağaç Mûsâ'ya mensûb olan ağaç gibi oldu.*

"Mûsâ'dan murâd, vücûd-i Hakkânî ile kâim olan mürşid-i kâmil; "raht", yol ve sefer eşyası ma'nâsına olup, sâlikin havâs ve kuvâsından kinâyedir. Ya'ni, "Sen havâs ve kuvânı insân-ı kâmil tarafına tevcih ettiğin vakit, bu senin varlık ağacın Mûsâ (a.s.)a mensûb olan ağaç gibi olur."

آتش او را سبز و خرم می کند شاخ او اینی آنا الله می زند

3556. *Ateş onu yeşil ve hoş-hâl eder. Onun dalı "İnnî enellâh!" na'rasını vurur.*

O senin varlığının ağacını tecellî-i zâtî ateşi yeşil ve latîf eder. Onun dalı Mûsâ (a.s.)ın ağacı gibi, اینی آنا الله (Kasas, 28/30) ya'ni, "Ben Allahım!" na'rasını vurur. Nitekim sûre-i Kasas'da mezkûr olan âyet-i kerîmede buyrulur. (Kasas, 28/30) ya'ni, "Vaktâki Mûsâ (a.s.) o ateşe geldi, sağ tarafındaki vâdiden, mübârek arz küt'asındaki ağaçdan, "Yâ Mûsâ! Muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâyım!" diye nidâ olundu."

زیر ظلیش جمله حاجات روا این چنین باشد الهی کیمیا

3557. *Onun sâyesi altında senin bîlcümle hâcetlerin revâ olur. İlâhî olan kimyâ böyle olur.*

Ya'ni, "O tecellî-i zâtî ile vücûd-i Hakkânî'ye mübeddel olan varlığının ağacı sâyesinde senin hep hâcetlerin revâ olur. İşte ilâhî olan kimyâ böyle senin bakır olan evvelki varlığını tebdîl ederek altın mesâbesinde olan ikinci bir varlık yapar." Nitekim, İsâ (a.s.): لن یلج ملکوت السموات من لم یولد مرتین ya'ni, "Bir kimse iki def'a doğmadıkça melekût-i semâvâta dühûl edemez!" buyurmuştur.

این منی و هستیت باشد حلال که در او بینی صفات ذو الجلال

3558. *Senin bu benliğın ve varlığın helâl olur. Zîrâ onda Zülcelâl'in sıfatlarını görürsün.*

Ya'ni, sen evvelki varlığında ve benliğinde hep kendi sıfatlarını görür ve "Ben yapıyorum" ve "Ben yaratıyorum" der idin. Bu tebeddül-eden ikinci var-

lığın ve benliğin içinde aslâ kendi sıfatlarını göremez ve ancak Celâl sâhibi olan Hak'ın sıfatlarını görürsün ve "Ancak Hak yapıyor ve yaratıyor!" dersin. Ehl-i gaflet olan ulemâ-i zâhir bu hâl içinde senden "Ene'l-Hak" ve "Enellah" na'rasının zuhûruna i'tiraz ederler. Fakat yine, onlar Mûsâ (a.s.)a ağaçtan "Enellah" hitâbının zuhûrunu hak bilirler. Bu basit düşünceli insanlara karşı cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) bir beyt-i şeriflerinde şöyle buyururlar:

حق زشجر گفت منم وآن شد مقبول همه گر ز بشر گوید این دور مدارش زعمی
"Hak ağaçdan Mûsâ (a.s.)a "Benim!" buyurdu ve o cümlelerin makbûlû oldu. Ya'ni hiç i'tirâz eden olmadı. Eğer ağaçdan daha efdal olan beşerden bunu söylerse körlükten onu uzak görür."

شد درخت کز مقوم حق نما اصله ثابت و فرعه فی السما

3559. Eğri ağaç Hak gösterici mukavvim oldu. Onun aslı sâbit ve onun fer'i semâdadır.

"Senin varlığın evvelâ eğri ağaç menzilesinde olup onun üzerinde eğri büğrü hayâller görür idin. Bu def'a tebdîl-i ilâhî ile o varlık diğer bir renge girdi. Hak gösterici bir doğru oldu." "Mukavvim", burada "doğru tutucu" demektir. "İmdi bu ağaç şecere-i tayyibe olup onun aslı sâbitdir ve fer'i de semâdadır." İkinci musrâ'da sûre-i İbrâhim'de olan; *أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ* (İbrâhim, 14/24) ya'ni, "Görmez misin, Allah Teâlâ nasıl bir mesel darb etti. Kelime-i tayyibe, şecere-i tayyibe gibidir. Onun aslı sâbit ve fer'i semâdadır" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. "Kelime"den murâd, bekâ-billah mertebesinde olan insân-ı kâmillerin vücûdudur ki, onlar bir şecere-i tayyibedir. Cisimleri asıl ve sâbit ve onların fer'leri olan a'mâl ve akvâl-i tayyibeleri semâya ve âlem-ul ulvîye suûd eder. Bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı bâtinîsi III. cildin 4374 numaralı beyt-i şerifi olan

بر فلک برهاست ز اشجار وفا أصلها ثابت و فرعه فی السما

[ya'ni "Felek üzerinde vefâ ağaçlarından meyveler vardır; onların aslı sâbit ve fer'i göktedir"] beytinde izâh edilmiştir.

کامدش پیغام از آن وحی مهم که کزی بگذار اکنون فاستقم

3560. *Zîrâ ona, "O vahy-i mühimden eğriliği bırak, şimdi müstakîm ol!" diye haber geldi.*

"Hak gösterici mukavvim olan varlık ağacına, "Eğriliği bırak, ya'ni eğri nazarı bırak! Artık müstakim ol! Ya'ni, doğru görücü ol!" diye mühim ve müşkil olan o ilhâm ve vahiyden haber geldi." Bu, فَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ (Hûd, 11/112; Şûrâ, 42/15) ya'ni, "Emr olunduğun gibi istikâmet et!" âyet-i kerîmesi sûre-i Hûd'da ve sûre-i Şûrâ'da vâkî'dir; ve bu âyet hakkındaki izâh III. cildin 743 numaralı beytinde de geçti.

Ma'lûm olsun ki, "emr-i irâdî" başka ve "emr-i teklîfî" başkadır. Bunlar hakkında sırası düştükçe muhtelif mahallerde izâhât-ı kâfiye verildi. Ve taf-sîlâtı da *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya' kubî'dedir. Enbiyâ hûn-i da'vetde emr-i irâdîden hicâb içinde olup, مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ (Mâide, 5/99) "Resûl üzerine ancak teblîğ vardır" âyet-i kerîmesi mücibince emr-i teklîfîyi ale's-seviye ibâdullaha teblîğ ile me'mûrdurlar. İmdi peygamber emr-i teklîfîyi teblîğ ettiği vakit icâbet olunmadığını görüp muztarib olur ve irâdeye muhâlif olduğu için icâbet olunmadığını fehm etmez. Eğer da'vetde kendisinin noksanına hamladip, mübâlağa etse, لَا يَكْفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسُعْمَهَا (Bakara, 2/286) [ya'ni "Allah her bir nefse ancak tâkatı ölçüsünde teklîfde bulunur"] hük-müne muhâlif olarak ibâdın vüs' ve tâkatlarından hâriç bir şeyle emretmiş olmakdan hazer eder. Zîrâ Resûl âlemlere rahmetdir. Vüs' ve tâkattan ziyâde teklîfle me'mûr değildir; ve izhâr-ı hüccetde mübâlağa etmek, ümmetin helâkine sa'y etmektir. Ve eğer teklîf-i mâ-lâ-yutâkdan hazer edip da'vetde mübâlağa etmezse, adem-i icâbeti görünce kendisinin da'vetde noksanına haml eder. Binâenaleyh, bu sebebler ile ıztırâba düşer. Bunun için Resûl-i Ekrem hazretleri, "Sûre-i Hûd ve emsâli beni ihtiyarlattı!" bu-yurmuştur.

بقية قصة موسى عليه السلام

Mûsâ (a.s.)'ın kıssasının bakiyyesi

این درخت تن عصای موسیست کامرش آمد که بیندازش ز دست
3561. Bu ten ağacı asâ-yı Mûsâ'dır ki ona, "Elden onu at!" diye emir geldi.

"Bu cisim ağacı, Mûsâ (a.s.)'ın asâsı gibidir ki, ona, "Evvelen onu elinden bırak!" diye emir geldi." Cisim asâsının elden bırakılması o cismin ahkâmına ve ıktizââtına karşı mücâhede olunmaktan kinâyedir. Zîrâ onun hükmü ve ıktizâsı kendi enâniyeti ve vehm-i istiklâlidir.

تا ببینی خیر او و شر او بعد از آن برگیر او را ز امرِ هو

3562. "Tâ ki onun hayrını ve şerrini göresin. Ondan sonra onu "Hû"nun emrinden tut!"

Ya'ni, "Cisim asâsını elden bırak ki, onun hayrını ve şerrini göresin." Zîrâ bir kimse bir şeyin içinde müstağrak olunca onun hâl ve şânını tedkik edemez. Binâenaleyh cismin şerri ancak onun hükmüne muhâlefetle görülür. Ve bu muhâlefet neticesinde de onun vücûdundaki hayır zâhir olur. Zîrâ bu cism-i kesif olmasa insan melekten efdal olamaz idi. Nitekim Sâib hazretleri buyurur:

صائب زملائك مطلب رتبت انسان آینه بی پشت چه صورت بنماید

"Ey Sâib! Rütbe-i insâniyyeyi melâikeden taleb etme! Zîrâ sırsız aynada ne sûret görünür?"

"İmdi bu cisim evvelki varlığını terk edince sonra onun yerine bir vücûd-i Hakkânî gelir ki, bu vücûd asâsı "Hû"nun ya'ni hüviyyet-i ilâhiyyenin emrinden tutulmuş olur."

پیش از افکندن نبود او غیر چوب چون بامرش برگرفت گشت خوب

3563. *Almadan evvel o değneğin gayrı olmadı. Vaktâki onun emriyle tutun, güzel oldu.*

Ya'ni, senin "cem'den evvelki fark"ın varlığın, dayanılacak bir değnekden başka bir şey değil idi. Vaktâki onu, emr ile atun, o kuru değnekden kurtuldun. Fakat yine onun emriyle tuttuğun vakit, o kuru değnek tebeddül etti ve güzel oldu.

اول او بد برگ افشان بره را گشت معجز آن گروه غره را

3564. *Evvelen o kuzuya yaprak silkici idi. O gâfil olan gürûha âcz verici oldu.*

"Gurre", burada, "gâflet" ma'nâsındır. Ya'ni, "Senin evvelki varlığın Mûsâ (a.s.)'ın emr-i ilâhiden evvel taşıdığı bir asâya benzer idi ki, o asâ hakkın-

da sûre-i Tâhâ'da şöyle buyrulur: *قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَعَشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا* مَآرِبٌ أُخْرَى (Tâhâ, 20/18) ya'ni, Mûsâ (a.s.) suâl-i ilâhîye cevâben dedi ki: "Bu asâdır, ben ona dayanırım ve koyunlarıma yaprak silkerim; ve benim için on-
da diğer maslahatlar vardır." Ve bu asâyı emr-i ilâhî ile bırakmazdan evvel
onun hâli böyle idi. Vaktâki onu emr-i ilâhî ile tekrâr tuttun, senin o varlık
asân gafil gürûha acz verici oldu."

گشت حاکم بر سر فرعونیان آبشيان خون کرد و کف بر سر زنان

3565. *Fir'avnlar'ın başı üzerine hâkim oldu. Onların suyunu kan ve ellerini başlarına vurucu etti.*

از مزارعشان بر آمد قحط و مرگ از ملخهایی که می خوردند برگ

3566. *Yaprak yiyen çekirgeler sebebinden onların tarlalarından kıtlık ve ölüm zâhir oldu.*

Mûsâ (a.s.) asâsı ile Fir'avn'a ve Fir'avn'a tâbi' olanların başına hâkim ol-
du ve asâsıyla Nîl'e işâret etti, Nîl suyu kan oldu. Ve bu hâli gören tebea-i
Fir'avn teessüslerinden ve elemelerinden ellerini başlarına vurdular. Ve kezâ
asâ ile tarlalarına işâret etti, çekirge alayı kapladı, onların ekinlerini yedi, ha-
râb etti. Kıtığa ve açlıktan ölüme mahkûm oldular. Bunlar gibi asâ-yı Mû-
sâ'ya mûmâsil olan evliyâullahın vücûd-i Hakkânîleri nefsi-i Fir'avn'a tâbi'
olan ehl-i gaflet hakkında böyle tasarruf eder. Fir'avn'un tebeasına müsteavlî
olan belâyâ-yı mütevâlîye sûre-i A'râf'da şöyle buyrulur: *فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ*
وَالجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ (A'râf, 7/133) ya'ni, "Biz onların üzerine tûfan ve
çekirge ve bit ve kurbağa ve kan gönderdik!"

تا بر آمد ییخود از موسی دعا چون نظر افتادش اندر منتها

3567. *Vaktâki onun nazarı mûntehâyâ düştü, âkîbet Mûsâ'dan bî-hod olarak duâ zâhir oldu.*

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'u ve tevâbi'ini da'vet ettikçe, onların muhâlefeti arttı;
ve başlarına gelen tûfan ve çekirge ve bit ve kurbağa ve kan istilâsı gibi be-
lâlardan da mütenebbih olmadılar. "Hz. Mûsâ'nın nazan onların bu mûnte-
hâsı ahvâline düştü. Âkîbet kendinin kendiliği olmaksızın lisânından duâ zâ-
hir oldu." "Duâ", burada kavî ve kelâm ma'nâsındır. Ya'ni, Mûsâ (a.s.)dan
âtideki beyt-i şerîfde mezkûr olan kelâm zâhir oldu da dedi

کین همه اعجاز و کوشیدن چراست چون نخواهد این جماعت گشت راست

3568. Ki: "Mâdemki bu cemâat doğru olmak istemez, bu bütün âciz kılmak ve çalışmak ne içindir?"

Ya'ni, "Mâdemki bu Mısır halkı doğru ve mühtedî olmak istemez, o halde onları âciz kılmak için başlarına türlü türlü belâlar musallat kılıp, hayât-ı dünyeviyelerinde âciz bir hâle getirmek ve onların hidâyetlerine çalışmak ne içindir? Ve bunda ne fâide vardır?" Sırr-ı kadere vukûf ma'nâsını mutazammın olan Mûsâ (a.s.)'ın bu talebi ve bu sözü li-hikmetin kendisinden bilâ-ih-tiyâr sâdır oldu. Zîrâ hîn-i da'vetde sırr-ı kader, enbiyâ (a.s.)'dan mestûrdur. Eğer mekşûf olsa da'vetlerine fûtûr gelir.

امر آمد که اتباع نوح کن ترک پایان بینی مشروح کن

3569. Emir geldi ki: "Nûh'a ittibâ' et! Meşrûh olan son görücülüğü terk et!"

"Meşrûh", mekşûf ma'nâsınadır. Ya'ni, "Mûsâ (a.s.)'a vahiy geldi ki, "Peygamberim olan Hz. Nûh'un filline muvâfakat ve ittibâ' et! Nazarına mekşûf olan ehl-i Mısır'ın âkibet-i ahvâlini görmeyi terk et!" Nûh (a.s.)'ın filli bu idi ki, قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَبَّا وَنَهَارًا (Nûh, 71/5) ya'ni, "Yâ Rabbî! Ben kavmimi gece ve gündüz da'vet ettim" ve ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَارًا ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا (Nûh, 71/8-9) ya'ni, "Sonra onları açıktan açığa da'vet ettim. Ba'dehû yüksek sadâ ile ilân ederek da'vet ettim ve birer birer çağırıp gizli gizli de da'vet ettim."

ز آن تغافل کن که داعی رهی امر بلغ هست نبود آن نهی

3570. "Ondan tegâfûl et ki, yolun da'vet edicisisin. "Belliğ" emri vardır, o boş olmaz."

"Tegâfûl", kasden gaflet göstermek demektir. Ya'ni, "Ey Mûsâ, sen o son görücülükden kasden gaflet et ve gâfil vaziyetini takın! Zîrâ sen hidâyet yolunun da'vetçisisin. Peygamberlere tarafımdan "Tebliğ et!" emri vardır. Bu "Tebliğ et!" emri boş değildir, benim bir hikmetime müsteniddir." Bu beyt-i şerîfde, يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ (Mâide, 5/67) ya'ni, "Ey Resûlüm! Sana inzâl olunan şeyi tebliğ et!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu beytin ilk mısraı Hind nüshalarında, منکر آخر که تو داعی رهی ya'ni, "Sona bakma ki, sen yolun da'vetçisisin" sûretindedir. Ve enbiyânın kaderden mahcûbiyetleri hakkındaki izâhât yukarıda 3560 numaralı beyitte geçti.

کترین حکمت کز این الحاح تو جلوه گردد آن لجاج و آن عتو

3571. "En aşağı hikmet ki, senin bu ilhâhından o inâd ve o serkeşlik zâhir olur."

"İlhâh", ibrâm etmek; "lecâc" inâd etmek; "utüv", serkeşlik ma'nâlarıdır. Ya'ni, "Yâ Mûsâ, senin bu da'vetdeki ilhâh ve ibrâmindan insanların bir kısmının inâdı ve serkeşliği tezâhür eder. İşte ilhâh ve ısrardaki en aşağı hikmet-i ilâhiyyem budur."

Ma'lûm olsun ki, peygamberlerin da'vetlerindeki hikmet müteaddiddir. Ezcümle, bir hikmet dahi budur ki, Rabbü'l-erbâb olan Hak Teâlâ hazretleri her biri bir rabb-i hâs olan esmâsı ahkâmından marzî ve mağzûb olanların temyîzini irâde buyurur. Bu temyîz ise zuhûr-ı ahkâmından sonra olur ve zuhûr-ı ahkâm ise, ba'de'l-imtihân mümkündür. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: (Mülk, 67/2) *الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيُبْلِغَكُمْ إِلَيْكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا* (Ya'ni, "O Allah Teâlâ ki, ölümü ve diriliği, hanginizin ameli en güzeldir, diye sizi imtihan etmek için yarattı." Ve kezâ buyurur: *وَلْيُبْلِغْكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ* (Muhammed, 47/31) ya'ni, "Sizden mücâhid olanları bilmek için sizi imtihan ederiz." Eğer mertebe-i azhar olan bu âlem-i şehâdetde peygamberlerin da'vet-i muşirâneleri olmasa, her ayn-ı sâbitenin isti'dâd ve kâbiliyyet-i zâtiyyesinden ibâret olan hüccet-i bâliğa fiilen zâhir ve şühûd ile tevessük edememiş olur idi.

فاش گردد بر همه اهل فرق

تلا که ره بنمودن و اضلال حق

3572. "Ta ki Hakk'ın yol göstermesi ve idlâli bütün fırkaların ehli üzerine zâhir olur."

Ya'ni, Hakk'ın ism-i Hâdî'si ve ism-i Mudill'i vardır. Âlem-i şehâdet ise esmâ-i ilâhiyyenin meclâsı ve mazharıdır. Ve bu mezâhir-i kevnîyyeden ba'zısı mazhar-ı Celâl ve ba'zısı mazhar-ı Cemâl'dir. Binâenaleyh halk muhtelif fırkalara münkasımdır. Enbiyâ ism-i Hâdî'nin ve İblîs ism-i Mudill'in mazhar-ı etemleridir. Enbiyâ bir taraftan halkı hidâyete da'vet eder; ve İblîs dahi içeriden dalâlete teşvîk eder. Enbiyânın da'veti zâhirdir; ve İblîs'in teşvîki ise hafî ve bâtındır. Ve bu âlem ism-i Zâhir'in hükmü altında bulunduğundan bâtında olan âsâr ve ahkâm zuhûr etmek lâzımdır. Binâenaleyh, enbiyânın da'vetdeki ilhâh ve ısrarlarından, bâtında olan ehl-i hidâyet ve ehl-i dalâlet birbirinden temeyyüz edip zâhir olur.

چون که مقصود از وجود اظهار بود بایدش از بند و اغوا آزمود

3573. *Çünkü vücûddan maksûd, izhâr idi. Ona nasihatdan ve ıgâvadan imtihan lâzımdır.*

"Mâdemki bu vücûdât-ı izâfiyyeden maksûd, kenz-i mahfide olan sıfât ve esmâ, ahkâm ve âsânın izhârı idi; binâenaleyh, imtihan için müşevvik-i hidâyet olan enbiyânın da'veti ve müvesvis-i dalâlet olan İblîs'in ilkaâtı lâzımdır." Nitekim yukanki beyitlerde izâh olundu.

دیو الحاح غوایت می کند شیخ الحاح هدایت می کند

3574. *Şeytan gavâyete ilhâh eder; şeyh hidâyete ilhâh eder.*

"Gavâyet", azgınlık ve dalâlet demektir. Ya'ni, "İmtihan için şeytan insanların bâtınında onları azgınlığa ve dalâlete ilhâh ve ibrâm eder. Ve enbiyâ ve onların vârisleri olan meşâyih-i hakikiyye zâhiren hidâyet tarafına ilhâh ve ibrâm eder." Hz. Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 12. faslında bu ma'nâyâ dâir şöyle buyururlar: "Eğer dikkatli bakar isen, fâsık ve sâlih ve âsî ve mutî" ve şeytan ve melek hepsi Hakk'a kulluk ederler. Meselâ pâdişâh ister ki kölelerini bir-takım sebebler ile imtihan etsin, tâ ki sebâtı olan kimdir ve sebâtsiz olan kimdir? Meydana çıksın ve nîk-ahd, bed-ahdden mümtâz olsun ve vefâlısı ve-fâsızdan ayrılsın. Sebâtlan zâhir olmak için onlara bir müvesvis ve müheyyic lâzımdır; ve eğer olmazsa onların sebâtı nasıl zâhir olur? İmdi o müvesvis ve müheyyic pâdişâha kulluk eder. Çünkü pâdişâhın murâdı onun böyle yapmasıdır. Ve sâbiti gayr-i sâbitden ayırmak ve sivrisinekler gidip onların gaynı kal-sın diye sivrisinekleri ağaçlardan ve bağlardan kovmak için onu gönderdi."

چون پیای گشت آن امر شجون نیل می آمد سراسر جمله خون

3575. *Uaktâki emr-i şücûn mütevâlî oldu, Nîl başdan başa hep kan geldi.*

"Şücûn", hâcet ma'nâsına olan "şecen" kelimesinin cem'idir. "Şecen", "hüzün" ma'nâsına da gelir. Bu ma'nâyâ geldiği vakit cem'i "eşcân" gelir. Şu halde "emr-i şücûn", hâcetlerin emri demek olur ve "şücûn", "kuûd" vezninde masdar olduğuna göre, bir adamı mahzûn ve gamnâk etmek ma'nâsına-dır. Nitekim, "Şecene'l-emrû fülânen" ya'ni, "Emr fülâna gamnâk oldu" derler. Ya'ni, "Vaktâki Kibîler'e gamnâk olan emir mütevâlî oldu, ya'ni onların belâları birbirini ta'kîb etti, bu def'a da bir belâ-yı muakkib olmak üzere Nîl nehri baştan başa kan oldu."

سخت شدن کار بر قبطیان و شفاعت طلب کردن فرعون از موسی

Kıbtüler üzerine kârin şedîd olması ve Fir'avn'un
Mûsâ'dan şefâat taleb etmesi

Bu sûrh-i şerîf Ankaravî nüshasında yoktur. Hind nüshalarında münderiçdir. Fihristde kolaylık olmak üzere derc ettim.

تا به نفس خویش فرعون آمدش لایه می کردش دو تا کرده قدش

3576. *Nihâyet Fir'avn kendi nefsiyle ona geldi. Onun boyu iki kat olup ona niyâz eyledi.*

Nîl'in kan olması beliiyesi gerek Fir'avn'a ve gerek Kıbtüler'e pek ağır geldiğinden âkubet Fir'avn bizzât Mûsâ (a.s.)'ın huzûruna geldi ve eğilip yalvarmaya başladı da dedi

کانه ما کردیم ای سلطان مکن نیست ما را روی ایراد سخن

3577. *Ki: "Ey sultan, bizim yaptığımız şeyi yapma! Bizim için söz irâdına yüz yoktur."*

Fir'avn niyâz ederek dedi ki: "Ey ma'nâ âleminin sultanı! Bizim yaptığımız fenâluğa karşı sen de bize fenâ muâmele ve cezâ etme! Biz sana o kadar serkeşlik ve fenâlık ettik ki, sana karşı söz söylemeye ve bir şey taleb etmeye yüzümüz kalmadı."

پاره پاره گردمت فرمان پذیر من به عزت خو گرم سبختم مگیر

3578. *"Sana pârâ pârâ ferman kabûl edici olurum. Ben izzet ile huy tutucuyum, beni sıkı tutma!"*

Ya'nî, "Yâ Mûsâ! Eğer duâ edip bu belâlân def' edersen, senin fermânını ve emirlerini birdenbire ve def'aten değil, yavaş yavaş ve parça parça olarak kabûl edici olurum. Zîrâ ben izzet ve saltanat mevki'inde bulunmaya alışmışım. Emirlerini def'aten kabûl etmek için beni sıkıştırma ve beni makam-ı izzetimde tebeama karşı zelîl etme!" Bu sûrh-i şerîfdeki ebyât sûre-i A'râf'da

olan, لَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَنَكُفَّ عَنْ الرِّجْزِ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ
ولترسلن معك بنی اسرائیل (A'râf, 7/134) ya'ni, "Onların üzerine azâb vâki' olduk-
da, "Yâ Mûsâ, bizim için senin indinde olan ahd ile duâ et! Eğer bizden bu
azâbı keşf edersen sana îmân edelim ve Benî-İsrâîl'i seninle berâber gönde-
relim" dediler" âyet-i kerîmesinin tefsîridir.

هين بجنبان لب برحمت ای امين تا بيند اين دهان آتشين

3579. "Ey emîn, dudağını merhametle kımıldat, tâ ki bu âteşin ağır bağlansın!"

"Âteşin ağız"dan murâd, gazab-ı ilâhîdir. "Merhametle dudağın kımıldan-
ması" azâb-ı vâki'in ref'i hakkındaki hayır duâdır. Ya'ni, "Ref-i azâb hak-
kında hayır duâ et ki, üzerimizden gazab-ı ilâhî kalksın!" demek olur.

گفت یا رب می فرید او مرا می فرید او فریبده ترا

3580. 'Dedi: "Yâ Rabbi, o beni aldatıyor. O sana aldanmış aldattıyor!"

Mûsâ (a.s.) dedi: "Yâ Rab, o Fir'avn beni aldatıyor. Zîrâ bu azâbı emrin ile
merfû' olsa, o eğer şekâvet-i ezeliyye ashâbından ise, yine îmân etmeyecektir.
Ve sen bana "Halkı ale's-seviyye da'vet et!" buyurdun. Ve şekâvet-i ezeliyye
ashâbını da'vetim, onlar hakkında hiçbir fâideyi mûcib olmayacağından mah-
zâ hikmet-i ilâhiyyen yüzünden ben sana aldanmış oluyorum. Eğer o da ref'i
azâbdan sonra îmân etmezse sana aldanmış olan ben kulunu aldatmış oluyor."

بشنوم یا من دهم هم خدعه اش تا بداند اصل را آن فرعکش

3581. "Dinleyeyim mi? Yâhud ben de onun hud'asını vereyim mi? Tâ ki o
fer' çekici aslı bilsin!"

Ya'ni, "Yâ Rab, Fir'avn'un ricâ ve iltimâsını kabûl edeyim mi? Yoksa ben
de onun hilesine mukâbele edeyim mi? Tâ ki o hilenin aslını ve menşe'ini ve
kendî hilesinin bu asıldan fer' olduğunu bilsin!"

کاصل هر مکرری و حیل پیش ماست هر چه بر خاکبست اصلش از ساست

3582. "Zîrâ her bir mekr ve hilenin aslı bizim indimizdedir. Her ne ki 'op-
rak üzerindedir, onun aslı semâdandır."

Ya'ni, "Her bir mekri ve hileyi izhâr eden bizim izâfî olan vücûdumuzdur.
Fakat her ne ki toprak üzerindedir ve vücûd-i izâfî âleminde zâhirdir, onun
aslı ve hakîkati a'yân-ı sâbite âleminde dir."

گفت حق آن سگ نیز زد هم بآن پیش سگ انداز از دور استخوان
 3583. *Flak buyurdu: "O köpek ona da değmez. Köpeğin önüne uzaktan kemik at!"*

Hak buyurdu ki: "Yâ Mûsâ! O köpek meşrebinde olan Fir'avn, hîle ile mukâbeleye değer bir şahsiyet değildir. Zîrâ hîle ile mukâbele etmek onun şahsına ehemmiyet vermek demek olur. O bu ehemmiyete lâyık değildir. Binâenaleyh, onun matlûbu hazz-ı nefsânîsidir. Binâenaleyh uzakdan kemik atmak mesâbesinde olan matlûbunu is'âf et!"

همن بجنیان آن عصا تا خاکها روا دهد هر چه ملخ کردش فنا
 3584. *"Haydi, o asâyı kıvıldat, tâ ki topraklar çekirgelerin fenâ ettiği her şeyi geri versin!"*

"O asânı, çekirgeden harâb olan onların tarlalan üzerine hareket ettir. Toprak onların mahv olan ekinlerini geriye versin!"

و آن ملخها در زمان گردد سیاه تا ببیند خلق تبدیل اله
 3585. *"Ve o çekirgeler derhâl siyah olsun, tâ ki halk Allah'ın tebdîlini görsün!"*
 "Sana mu'cize olarak verdiğim asânın tahrîki yüzünden tarlalara müstevlî olan çekirgeler derhâl kapkara bir hâle gelip mahv olsunlar! Ve neticede de halk Allah Teâlâ hazretlerinin a'yânın sûretlerini nasıl tebdîl ettiğini görsün!"

که سبها نیست حاجت مرا آن سبب بهر حجابست و غطاً
 3586. *"Zîrâ muhakkak benim için sebeblere hâcet yokdur. O sebeb hicâb ve perde içindir."*

تا طبعی خویش بر دارو زند تا منجم رو باستاره کند
 3587. *"Tâ ki tabîr, yüzünü ilâca vura; tâ ki müneccim yüzünü yıldızla çevire!"*

Ya'ni, "Tedbîrât-ı ilâhiyyem için sebeblere hâcet yokdur. Murâd ettiğim vakit, derhâl ateşi suya ve suyu da ateşe kalb ederim. Âlem-i sûrette birtakım sebepleri ehl-i gafletin gözlerine ve akıllarına hicâb ve perde olmak için vaz' ettim. Erbâb-ı gafletten olan tabîyyûn fâideyi ve zararı tabîatdan bildikleri için hasta oldukları vakit şifâyı ilâçdan beklesinler ve müneccimler dahi o uğuru ve uğursuzluğu yıldızların te'sirine affettiklerinden onlar da yüzlerini bu yıldızlara çevirsinler!"

سوی بازار آید از بیم کساد

تا منافق از حریصی بامداد

3588. "Tâ ki, münâfık harîsliğinden sabahleyin kesâd korkusundan dolayı pa-zara gelsin!"

"Kesad", metâ'in revaçsızlığı ve müşterisizlik demektir. Ya'ni, "Münâfık dahi rızkını Rezzâk'dan değil, belki esbâbdan ve alım ve satımın revâcından bildiğinden kesâd korkusu ile hırsından dolayı sabahleyin erkenden çarşıya koşup, dükkânını açsın!"

لقمه دوزخ بگشته لقمه جوی

بندگی ناکرده و ناشسته روی

3589. "Kulluk etmemiş ve yüzü yıkanmamış olan lokma isteyici, cehennemin lokması olmuştur."

"Hâlik'ının rezzaklığını unutmuş ve rızkını sebebeden bilmiş olan o münâfık harîş, sabah namazını bile kılmamış ve abdest alıp yüzünü de yıkamamış-dır. Lokma arkasında koşan bu münâfık, bu i'tikâd ve hâli ile cehennemin lokması olmuştur."

همچو آن بره چرنده از حطام

آکل و مأکول آمد جان عام

3590. *Hutâmdan otlayıcı olan o kuzu gibi, avâmın canı yiyici ve yenilmiş geldi.*

[3605] "Hutâm", esbâb ve sermâye ve mâl-ı dünyevî ve ot kınıntıları demektir. Burada "ot kınıntıları" ma'nâsındadır. "Avâmın canı ot parçalarını yiyen bir kuzuya benzer. Kuzu yer ve sonra da onu kesip yerler."

کو برای ما چرد برگ مراد

می چرد آن بره و قصاب شاد

3591. O kuzu otlar; ve kasap, "O bizim için murâd yaprağını otlar" diye şâddır.

"Berg", yaprak ma'nâsına geldiği gibi, diğer birçok ma'nâları daha vardır. Burada "revnak" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Kuzu otlar; ve onu kesecek olan kasap dahi, "O bizim için otlayıp semizleniyor ve bizim murâdımızın revnakını te'min ediyor" diye sevinir.

بهر او خود را تو فره می کنی

کار دوزخ می کنی در خوردنی

3592. *Yemeklikde cehennemin işini işliyorsun. Kendini onun için semiz yapı-yorsun.*

Ya'ni, ehl-i gaflet cehennemin gıdâsıdır, cehennem onlara doymaz. Nite-kim Kâf sûresinde: *يَوْمَ يَقُولُ لِحَبْنِهِمْ هَلْ مِنْ مَتَاعَاتٍ وَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ* (Kâf, 50/30) ya'ni,

"Biz yevmi-i kıyâmetde cehenneme, "Doldun mu?" diye hitâb ederiz. O "Da-ha var mı?" der!" buyrulur. Ve dâimâ boğazıyla meşgûl olanların yeri ce-hennem olacağı *وَيَا كُلُّنَا كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَقْوًى لَهُمْ* (Muhammed, 47/12) ya'ni, "Hayvânât-ı ehliyyenin yediği gibi yerler; ve onların makâmı nârdır" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulur. Ya'ni, "Ey gâfil yemek ve içmekle meşgûliyet husûsunda meşrebîn ve tabiatın, cehennemîn meşreb ve tabiatıdır. Cins cin-se meyletmek bir kâide olduğundan sen de kendini meşrebine muvâfık olan cehennem için besliyorsun."

کار خود کن روزی حکمت بچر تا شود فربه دل با کر و فر

3593. *Kendi işini yap, gıdâ-yı hikmeti otlâ! Tâ ki kerr ü ferli kalb semiz olsun!*

Cehenneme gıdâ olmak işini bırak da kendine lâzım olan işi işle; ve ken-dine lâzım olan iş, rûhun gıdâsı ve nızkı olan ilim ve hikmet tahsîlidir. Bu ilim ve hikmet gıdâsından kerli ferli olan kalbîn semiz olur, ya'ni, kalbîn nûr-i ya-kîn ile dolar.

خوردن تن مانع این خوردنست جان چو بازرگان و تن چون ره زنست

3594. *Tenin yemesi bu yemeğe mâni'dir. Can tâcir gibi ve cisim yol vurucu gi-bidir.*

Gıdâ-yı sûrî ile iştiğâl bu gıdâ-yı rûhânîyi yemeye mâni'dir. Can bir tâcir gibi ilim ve ma'rîfet metâ'ını toplamaya bakar. Cisim dahi yol vuran hırsızlar gibi onu soymak ister.

شمع تاجر آن گهست افروخته که بود ره زن چو هیزم سوخته

3595. *Tâcirin ışığı o vakit yanmıştır ki, yol vurucu odun gibi yanmış ola.*

Tâcirin ticâretinin revâcı yol vuran hırsızların faâliyeti münkesir olduğu vakit parlar. Bunun gibî cismin kuvveti ve faâliyeti azalırsa, rûhun nûru ve kuvveti tezâhür eder.

که تو آن هوشی و باقی هوش پوش خوشتن را گم مکن یاوه مکوش

3596. *Zîrâ sen o akılsın ve bâkî akıl örtücüdür. Kendini zâyî' etme, boş yere çalışma!*

Zîrâ sen bu cism-i unsurîden ibâret değilsin. Ancak o cisme taalluk etmiş olan akılsın. Bu cism-i sûrî o akıl denilen ma'nâyı örtücüdür. Binâenaleyh,

rehzen olan cisme hizmet edip kendini zâyî' etme ve cisme hizmet sûretiyle boş yere çalışma!

دان که هر شهوت چو خمرست و چو بنگ پرده هوشست و عاقل زوست دنگ

3597. *Bil ki, her şehvet şarâb ve esrâr gibi akıl perdesidir; ve âkil ondan deli olur.*

"Beng", keten ve kendir yaprağından yapılan esrardır. "Deng", hayrân, dîvâne ve bihûş ma'nâsınadır. "Ey gâfil bil ki, her şehvet ve hazz-ı nefsanî şarâb ve esrâr gibi insanı sarhoş edip aklın perdesi olur; ve insanın muhâkemesinde selâmet bırakmaz; ve en akıllı bir adam o haz ve şehveti yüzünden deli gibi olur."

خمر تنها نیست سر مستی هوش هر چه شهوانیست بند چشم و گوش

3598. *Yalnız şarâb aklın sermestliği değildir. Her ne şey ki şehvânîdir, gözü ve kulağı bağlar.*

Ya'ni, insanı sarhoş edip aklını bozan şey, yalnız şarâb değildir. Nefsin her arzûsu gözü ve kulağı bağlar. Mübtelâ-yı şehvet-i nefsanî olan kimsenin gözü doğru görmez ve kulağı da doğru sözü dinlemez. Beyit:

آه اگر مستی نمودی هر حرامی چون شراب آن زمان معلوم گردد در جهان هشیار کیست

"Ah, eğer her bir haram şarâb gibi sarhoşluk eseri izhâr edeydi, o zaman ci-handa kimin ayık olduğu ma'lûm olurdu!"

آن بلیس از خمر خوردن دور بود مست بود او از تکبر و ز جحود

3599. *O şeytan şarâb içmekden uzak idi. O tekebbürden ve inkârdan sarhoş idi.*

Şeytan insanların içtiği şarâbı içip sarhoş olmakdan uzak idi. Zîrâ onun bünye-i vücûdu buna müsâid değildir. Bununla berâber sarhoş idi, akıl ve muhâkemesi bozuk idi. Zîrâ nefsinin hazzı ve şehveti olan tekebbürden ve inkârdan sarhoş olmuş idi.

مست آن باشد که آن بیند که نیست زر نماید آن چه مس و آه نیست

3600. *Sarhoş o olur ki, onu görür ki yoktur; altın görünür o şey ki, bakır ve demirdir.*

Sarhoş o kimsedir ki, yok olan şeyi var görür. Meselâ bakır ve demir olan bir şeyi altın görür. Ve kezâ bu vücûdât-ı izâfiyyeyi müstakil görenler de sar-

hoşlar tâifesine mülhakdır. Zîrâ akl-ı selîm ile muhâkeme olunursa köpük me-sâbesindedir. Ona istiklâl vermek akılsızlık ve sarhoşluktur. Ve hele bu vücû-da istinâden kibir ve ucûb da'vâsı büsbütün muhâkeme noksânındandır.

این سخن پایان ندارد موسیا لب بجنیان تا برون آید گیا

3601. *Bu sözün nihâyeti yoktur. Ey Mûsâ, dudak kımlıdat, tâ ki onlar dışa-rı gelsin!*

دعا کردن موسی علیه السلام و سبز شدن کشت زارها و باران آمدن

Mûsâ (a.s.)'ın duâ etmesi ve ekinliklerin yeşil olması ve yağmur gelmesi

Bu sûrh-i şerîf Ankaravî nüshasında yoktur. Hind nüshalarında mevcûd-dur.

همچنان کرد و هم اندر دم زمین سبز گشت از سنبل و حب ثمین

3602. *Öyle yaptı, o demde zemân dahi sünbüleden ve iri tânelerden yeşil oldu.*

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'un tazarru'u üzerine duâ etti. Derhâl tarlalar başaklar-dan ve iri buğday tânelerinden yemyeşil oldu.

اندر افتادند در لوت آن نفر قحط دیده مرده از جوع البقر

3603. *O cemâat gıdâya düştüler. Kıtılık görmüş ve cûü'l-bakardan ölmüş idiler.*

"Lût", lezîz olan taâm aksâmından gıdâ; "nefer", cemâat; "cûü'l-bakar" bir illetin adıdır ki, bu illete mübtelâ olan doymak bilmez. Ya'ni, "O kıtlıktan kurtulan cemâat yemeye ve içmeye düştüler. Zîrâ yemeye doymamak illeti-ne mübtelâ olmuş ve açlıktan ölmüş idiler."

چند روزی سیر خوردند از عطا آن دمی و آدمی و چار پا

3604. *O deme mensûb olan âdem ve hayvan, birkaç gün atâdan doyunca yediler.*

Ya'ni, o zaman içinde bulunan gerek mü'min ve gerek kâfir bircümle insanlar ve hayvânât-ı sâire o atâ-yı umûmî-i ilâhîden doya doya yediler.

چون شکم پر گشت و بر نعمت زدند و آن ضرورت رفت و پس طاعی شدند

3605. *Uaktâki, karın doldu ve ni'mete çattılar ve o zarûret gitti ve sonra tâgî oldular.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i İsrâ'da olan, وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَفُوسًا (İsrâ, 17/83) ya'ni, "Biz insana in'âm ettiğimiz vakit yüz çevirir ve kendi tarafına uzaklaşır. Ve ona şer temâs ettiği vakit me'yûs olur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Vaktâki Mûsâ (a.s.)'ın duâsıyla onlar kütükden kurtuldu ve ni'met-i ilâhiyyeye müstağrak oldular, o zarûret hâli bertaraf oldu." Mezkûr âyet-i kerîme mücibince ondan sonra kendi nefislerinin ahkâmı tarafına teveccüh edip yine azdılar ve inkâra başladılar.

نفس فرعونست هین سیرش مکن تا نیارد یاد آن کفر کهن

3606. *Nefis Fir'avn'dur, âgâh ol! Onu tok etme, tâ ki o eski küfrü hatıra getirmeye.*

Nefis Fir'avn meşrebindedir, onun bu meşrebinden âgâh ol da, onu tok bir halde tutma! Zîrâ o açlık ile zellî olup tazarru' eder. Doyduğu vakit, kuvvet kesb edip küfrân-ı ni'met eder ve eski isyân ve serkeşliğine avdet eder.

بی تف آتش نگرده نفس خوب تا نشد آهن چو اخگر هین مکوب

3607. *Ateşin harâreti olmaksızın nefis latîf olmaz. Demir, ateşden kor gibi olmadıkça sakın dövme!*

Riyâzet ve mücâhede ateşinin harâreti olmadıkça nefis latîf olmaz. Binâ-enaleyh tarîk-i ilâhiye sülûkde muvaffak olmak istersen onu evvelâ bu riyâzet ateşiyle yumuşat. Nitekim demir, ateşde kızıp kor gibi olmadıkça dövülmez.

بی مجاعت نیست تن جنبش کنان آهن سردیست می کوبی بدان

3608. *Cisim açlıksız hareket edici değildir, bil ki soğuk demiri dövüyorsun.*

Cisim aç olmadıkça Hakk'a müteveccihen hareket edici değildir. Ey sâlik eğer tokluk ile tarîk-i Hakk'a sülûk edeyim dersen, senin bu filin soğuk demiri dövme kabîlinden olur.

گر بگرید ورنال زار زار او نخواهد شد مسلمان هوش دار

3609. *Eğer ağlasa ve eğer zâr zâr feryâd etse, o müslüman olmak istemez, akıl tut!*

O nefis belâ vaktinde ağlasa ve zâr zâr feryâd etse, ey sâlik aklını başına al, onun feryâdı ve ağlaması muvakkatdır. Belâ geçtikden sonra yine kendi zevkine ve hazzına rücû' eder ve aslâ müslüman olmak istemez. Zîrâ Hakk'a inkıyâd onun şânından değildir.

او چو فرعونست در قحط آن چنان پیش موسی سر نهد لابه کنان

3610. *O Fir'avn gibidir, kıtlık içinde öyle Mûsâ'nın önüne temellak edici olarak baş koyar.*
[3625]

چون که مستغنی شد او طاعی شود خر چو بار انداخت اسکیزه زند

3611. *Vaktâki müstağnî oldu, o lâgî olur. Eşek yükünü attığı vakit çifte atar.*

"Eskîze", at ve eşek ve katur gibi hayvanların sıçraması ve çifte atmaması ma'nâsındır. Ya'ni, "Nefis eşek gibidir. Sırtındaki belâ ve mihnet yükünü atıp râhata eriştiği vakit zıp sıçramaya ve çifte atmaya başlar." Bu beyt-i şerîfde sûre-i Alak'da olan, كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ أَكْفَرُ (Alak, 96/6-7) ya'ni, "Hakkâ ki insan kendisini müstağnî gördükde tuğyân eder" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

پس فراموش شود چون رفت پیش کار او ز آن آه و زاریهای خویش

3612. *İmdi onun işi, kendinin o âh ü zârîliklerinden ileri gittiği vakit onu unutmaması olur.*

"Pîş-reften-kâr", iş hüsn-i netîceye varmakdan kinâyedir. Ya'ni, "Nefsin başından o belâ kalkıp ağlayıp zırlaması hüsn-i netîceye vâsıl olduğu vakit, o evvelki hâli unutmaması olur. Zîrâ bir hâl ve şân içinde istiğrâk, evvelki hâlin nisyanını mücîb olur."

سالها مردی که در شهری بود يك زمان که چشم در خوابی رود

3613. *Senelerce bir adam ki bir şehirde olur, bir zaman ki gözü bir rû'yâyâ gider.*

شهر دیگر بیند او بر نیک و بد هیچ در یادش نیاید شهر خود

3614. *O iyi ve kötü dolu bir şehir görür. Onun hatırına aslâ kendi şehri gelmez.*

- که من آن جا بوده ام این شهر نو نیست آن من درینجا ام گرو
3615. *Demez ki, "Ben orada olmuş idim. Bu yeni şehir benim lâyığım değildir, burada mahbûsum!"*

- بل چنان داند که خود پیوسته او هم در این شهرش بده ست ابداع و خو
3616. *Belki öyle bilir ki, o dâimâ kendisi, hem de onun ibdâ'ı ve huyu o şehirdedir.*

Bu dört beyt-i şerîf bir misâl olarak îrâd buyurulmuştur. Meselâ bir adam senelerce bir şehirde yaşar ve o şehrin ahvâli ile ülfet eder. O şehir içinde uykuya daldığı vakit, rû'yâsında iyi ve kötü şeyler ile dolu bir şehir görür. Ve rû'yâsında gördüğü bu şehrin ahvâlinde müstağrak olur. Uyanıklık hâlindeki şehri aslâ hatırına gelmez ve demez ki; "Yâhu! Ben o şehirde yaşamakta idim. Bu yeni şehir benim zevkim değildir. Burada mahbûs kaldım." Belki kendisini o rû'yâda gördüğü şehir halkından addeder; ve bilir ki, kendinin zuhûru ve huyu ve ülfeti o şehirdedir. Zîrâ kendisi rû'yâda gördüğü bu sûret sebebiyle uyanıklıkta yaşadığı şehirden hicâba düşmüştür.

- چه عجب گر روح موطنهای خویش که بدهشتش مسکن و میلاد پیش
3617. *Ne acûbdır, eğer rûh evvelce kendisine mesken ve mîlâd olan kendi mev-tınlarını,*

- می‌نیارد یاد کین دنیا چو خواب می‌فرو پوشد چو اختر را سحاب
3618. *"Bu dünyâ rû'yâ gibidir, bulut yıldızları örttüğü gibi örter" diye hatıra getirmiyor.*

Bir hâl içinde istîğrâk, evvelki hâlin hicâbı olduğunun delîlidir ki, eğer rûh evvelce kendisinin meskeni ve doğum mahalli olan kendi mev-tınlarını, "Bu dünyâ rû'yâda görülen sûretlere benzer. Bu suver-i dünyeviyye, bulut yıldızların hicâbı ve perdesi olduğu gibi benim evvelki meskenimi ve vatanımı örtmüştür ve hicâb olmuşdur" diye hâtıra getirmezse acîb değildir.

- خاصه چندین شهرها را کوفته گردها از درک او ناروفته
3619. *Husûsiyle rûh, bu kadar şehirler tepmişdir; onun derkinden tozlar süpürilmemiştir.*

"Husûsiyle rûh-i insânî birçok şehirler tepmiş ve oralardan geçmiştir; ve onun idrâkinden geçtiği şehirlerin tozları el-ân süpürülmemiştir." Nitekim geçtiği yollar ve şehirler âtîdeki sûrh-i şerîfde mezkûrdur. Ba'zı nüshalarda "derk" yerine "küh" yazılmışdır. Murâd, kalb olur. Ya'ni, "tozlar onun kalbinden süpürülmemiştir" demektir.

اجتهاد گرم ناکرده که تا دل شود صاف و ببیند ماجرا

3620. *İc̣tihaḍ hârr etmemişdir, tâ ki kalbi sâf ola ve mâcerâyı göre !*
[3635]

Rûhun kalbi kesret tozlarıyla kirlenmiştir ve bu tozları temizlemek için harâretli bir sûrette ic̣tihaḍ etmemiş ve çalışmamıştır, tâ ki onun kalbi sâf ola ve sefere çıktığı andan i'tibâren kendi üzerinden cereyan etmiş olan ahvâle ve etvâra vâkuf ola!

سر برون آرد دلش از بخش راز اول و آخر ببیند چشم باز

3621. *Ve onun gönlü sır burcundan başını dışarı çıkara, açık olan göz evveli ve âhiri göre!*

"Bahş", burc ma'nâsıdır. İster kale burcu ve ister fêlek burcu olsun (*Burhân*). Rûhun kalbinden kesret tozları temizlenmemiş ki, esrâr-ı ilâhiyye burcundan başını dışarı çıkarsın da kendi sefeninin evvelini ve âhirini görebilsin. Hind nüshalarında "bahş" yerine "bahr" vâki'dir. "Sır deryâsından baş çıkarsın" demek olur.

اطوار و منازل خلقت آدمی از ابتدا

İbtidâ cihetinden Âdem'in hilkatının tavrıları ve menzilleri

آمده اول به اقلیم جماد و ز جمادی در نباتی اوقات

3622. *Evvelâ cemâd iklîmine gelmişdir; ve cemâdlıktan nebâtılığa düştü.*

Ya'ni, rûh-i insânî mertebe-i ervâhtan evvelâ cemâd iklîmine gelmiştir; ve cemâdlık mertebesinden dahi nebâtılık mertebesine düştü.

سالها اندر نباتی عمر کرد وز جمادی یاد نورد از نبرد

3623. *Senelerce nebâtılıkda ömür yaptı, halbuki cenkden dolayı cemâdlıktan yâda getirmedî.*

Ya'ni, rûh-i insânî birçok müddet toprağı teşkil eden anâsır-ı basîta âleminde dolaştı; ve senelerce de nebâtılık mertebesine intikâl edip yaşadı. Nebâtılık mertebesinde iken bu mertebenin îcâbı olan cenk ve cîdâl içinde kalıp, evvelce cemâdlık mertebesinde bulunduğunu aslâ hatınnâ getirmedî.

و ز نباتی چون به حیوانی فتاد نامدش حال نباتی هیچ یاد

3624. *Ve nebâtılıktan hayvanlığa düştüğü vakit nebâtılık hâli onun hatırına hiç gelmedi.*

"Ve senelerce yaşadığı nebâtılık mertebesinden hayvanlığa düştüğü vakit evvelce bulunduğu nebâtılık hâli aslâ onun hatırına gelmedi. Hayvanlık mertebesinin zevki ve duyguları içinde müstağrâk oldu." Bu beyitlerin nazîri III. cildde 3887'den 3892 numarasına kadar olan ebyât-ı şerîfede geçti.

جز همان میلی که دارد سوی آن خاصه در وقت بهار و ضیمُرآن

3625. *Âncuk bir meyilden gayrı ki, onun tarafına tutar, husûsiyle bahar ve zaymurân vaktinde.*

"Zaymurân", fesleğen yaprakları ma'nâsınadır. Ya'ni, "Hayvanlık mertebesinde iken nebât mertebesini tahattur etmez. Fakat onda nebât tarafına bir meyl-i tabîî vardır. Husûsiyle bahar mevsimi gelip yeşillikler kemâl-i letâfet ve tarâvetle neşv ü nemâ bulduğu ve fesleğenler top top fışkırdığı vakit, hayvanın bu nebâtâta meyli daha ziyâde mahsûs olur."

همچو میل کودکان با مادران سر میل خود نداند در لبان

3626. *Çocukların analarına meyli gibi ki, kadının sütüne kendi meylinin sırrını bilmez.*

"Hayvanın nebâta meyli çocukların analarına meyli gibidir. Çocuk, anası olan kadının sütüne kendi meylinin sırrını nasıl bilmezse, hayvan dahi nebâta olan meylinin sırrını öylece bilmez." "Libân", kadın sütü ve emzirmek ma'nâlarıdır.

همچو میل مفرط هر نو مرید سوی آن پیر جوان بخت مجید
3627. Her yeni mürîdin o tâlihi açık, şeref sâhibi tarafına meyl-i müfriti gibi...

"Civân-baht-ı mecîd", makâm-ı irşâdda bulunan insân-ı kâmilin sıfatıdır. "Tâlihi açık" ta'bîriyle ilm-i ilâhîde sâbit olan isti'dadının kemâline işâret buyrulur. Bu insân-ı kâmilin rûh-i küllîsi birçok ervâh-ı cüz'iyenin imâmı ve anası mesâbesindedir. Kendi mürşidine bu âlem-i kesîfde müsâdif olduğu vakit, bu ervâh-ı cüz'iyeye, çocukların analarına meylî gibi meyleder. Ve onun bu meylî, müfrit olup onu kendi mürşidinden kimse ayıramaz.

جزو عقل این از آن عقل گلست جنبش این سایه ز آن شاخ گلست
3628. Bunun cüz' olan aklı o küll olan akıldandır. Bu sâyenin hareketi o gül dalındandır.

Ma'lûm olsun ki, vücûd-i hakîkî-i Hak ahadiyet, vahdet, vâhidiyet mertebelerinde vitriyyet üzere olup libâs-ı gayriyyet ile mertebe-i rûhiyyete tenez-zülünde şef'iyyetle muttasıfır. Ve bu şef'iyyet küllü'l-küll olan rûh-i Muhammedî ile zâhîrdir. Binâenaleyh, bu şef'iyyet ve isneyniyet bir emir ve bir şe'n-i ilâhîden ibâretir. Onun için Kur'ân-ı Kerîm'de, وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي (İsrâ, 17/85) ya'ni, "Sana rûhdan suâl ediyorlar. "Rabbimin emir ve şe'nidir!" diye cevâb ver!" buyrulur. Bâdehû küllü'l-küll olan bu rûh-i Muhammedî'de bilcümle enbiyâ ve evliyâ hazarâtının ervâh-ı külliyyeleri müteayyin olmuş ve onlardan dahi her birine tâbi' olan ümemin ervâh-ı cüz'iyeleri taayyün etmişdir. Ve akıl rûhun sıfatı olduğundan, bu rûh-i Muhammedî'ye "akl-ı küll" dahi derler. "Halîfe-i ûlâ", "tercümân-ı ilâhî", "miftâh-ı vücûd", "kalem-i icâd", "cünd-i ervâh" sıfatlarıyla da tavsîf ederler. İmdi bu ervâh-ı cüz'iyenin akl-ı cüz'ileri kendilerinin tâbi' olduğu akl-ı küllendir. Ve onlar "gölge", ve tâbi' oldukları insân-ı kâmil "gül dalı" mesâbesindedir. Ve bu gül dalı, gül ağacı mesâbesinde olan küllü'l-küll olan rûh-i Muhammedî'ye merbûtdur.

سایه اش فانی شود آخر در او پس بداند سر میل و جست و جو
3629. Onun sâyesi nihâyet onda fânî olur. Binâenaleyh, meyltin ve cüst ü cünun sırrını bilir.

Ya'ni, insân-ı kâmilin rûhunun ve aklının cüz'ü ve sâyesi olan ve meyl-i müfrit ile bu insân-ı kâmile meyleden sâlik, âkâbet bu ifrât-ı meylinin netîce-

si olarak o kâmilde fânî olur ki, buna lisân-ı sûfiyyede "fenâ fi'ş-şeyh" derler. İşte bu "fenâ" neticesinde sâlik o kâmile olan meylinin sırrını ve hikmetini ve cüst ü cûsunun aslını bilir ve anlar.

سایه شاخ درخت ای نیک بخت کی بجنبید گر نجید این درخت

3630. Ey iyi tâlihlî! Ağacın dalının gölgesi, eğer bu ağaç kımıldamazsa ne va-
[3645] kit kımıldar?

"Ey isti'dâd-ı ezelişi yüksek olan sâlik! Senin tâbî' olduğun mürşid-i kâmil, küllü'l-küll olan akl-ı Muhammedî ağacının dalıdır. Sen de bu dalın gölgesisin. Bu ağaç kımıldarsa dal dahi kımıldar ve dalın kımıldamasından sen dahi kımıldarsın." Ya'ni sendeki bu meyl-i müfrit senden değildir. Belki seni tahrîk eden asıllardandır, demek olur.

باز از حیوان سوی انسانیش می کشید آن خالق که دانیش

3631. O Hâlık onu tekrar hayvandan insanlık tarafına çekti ki sen onu bilirsin.

Ya'ni, rûh-i insânî evvelâ cemâd, ba'dehû nebât, ba'dehû hayvan mertebelerine geldi. Sonra onu Hâlık'ı tekrar insanlık mertebesine çekti ki, sen bu mer-tebe-i insanda o Hâlık Teâlâ hazretlerinin vücûd-i vâhid-i hakîkisini bilir ve idrâk edersin.

Ma'lûm olsun ki, hilkat-i Âdem hakkında dört kâvil vardır:

Birincisi, Kur'ân-ı Kerîm'in ve ahâdis-i nebevîyyenin maânî-i zâhiresi üzerine müfessirîn-i kirâm taraflarından beyân buyurulan kavildir. Bunda ehl-i kitâbın cümlesi müttetikdir. Mücmelen beyânı budur ki: Hak Teâlâ hazretleri hey'et-i âlemi bütün levâzımı ile halk ve ikmâl buyurduktan sonra Âdem'in sûret-i cesedini "hame-i mesnûn"dan, ya'ni "yıllanmış, kokmuş çamur"dan tesviye edip ona rûh neff etti. Sonra onu cennetden ihrâç edip rûy-i zemîne indirdi. Ve Havvâ'yı onun dıl'-ı eyserinden yarattı. Âdem ile Havvâ arasında bi't-tenâsül nev'-i benî-Âdem türedi. Ehl-i tefsîrin kavline göre hilkat-i Âdem'den bu âna değin yedi bin sene kadar bir müddet geçmiştir.

İkincisi, Kur'ân-ı Kerîm'in ve ahâdis-i şerifenin maânî-i bâtinesi üzerine kâşif-i esrâr-ı ilâhiyye olan muhakikîn hazarâtı tarafından beyân buyurulan kavildir. Cenâb-ı Nî'metullah (k.s.) hazretleri sûre-i Nûh'da olan, وَاللّٰهُ اَنْتُمْ مِنْ الْاَرْضِ نَبَاتًا (Nûh, 71/17) ["Allah sizi de yerden bitki olarak bitirmiştir"] âyet-i kerîmesinin tefsîrinde şöyle buyururlar: اى انبتكم من الارض انباتا ابداعيا وصيركم انواعا

İmdi o rûh-i insânîye bu aklın tavrından dahi tahavvül etmek icâb eder. Zî-râ rûhun seferi tamam olmamıştır. Onun merâtib-i nüzûlî olduğu gibi me-râtib-i urûcu da zarûridir.

تا رعد زین عقل پر حرص و طلب صد هزاران عقل بیند بو العجب

3634. *Nihâyet hırs ve taleb dolu olan bu akıldan kurtulur. Bû'l-aceb olan yüz binlerce akıl görür.*

Rûh nihâyet mertebe-i insâniyyede hırs ve taleb ile dolu olan bu akl-ı ma-âşdan kurtulur. Ve bu akıl tavrının hâricinde olan ve pek acib bulunan birçok akıllar görür. Zîrâ bu akl-ı maâş âlem-i kesâfetteki kuyûd-ı tabîat dâiresinde mahbûsdur; ve zaman ve mekân ve cihât ile mukayyedir; ve bu akıl bast-ı zaman ve tayy-ı mekân gibi ahvâlî baîd ve acib görür. Vaktâki rûh bu akıldan kurtulur, ona bu gibi ahvâl acib gelmez.

گر چه خفته گشت و شد ناسی ز پیش کی گذارندش در آن نسیان خویش

3635. *Gerçi uyumuş oldu ve evvelden nâsi oldu. Onu kendi nisyânı içinde ne vakit bırakırlar!*

Gerçi rûh-i insânî bu beşeriyet mertebesinde evvelki hâli unutucu oldu ve bu mertebenin tavrı içinde uyumuş oldu ve gaflete düştü. Fakat onu kendi-nin bu unutkanlığı içinde aslâ bırakmazlar.

باز از آن خوابش بیداری کشند که کند بر رأی عالم ریشخند

3636. *Tekrar onu o uykudan uyanıklığa çekerler ki, âlemin re'yi üzerine rîş-hand eder.*

"O rûhu tekrar bu beşeriyet mertebesinde dalmış olduğu gaflet uykusundan uyandırır. Uyandıktan sonra uykuda olanların re'yi ve fikri ile istihzâ eder." "Rîş-hand", sakala gülücü ma'nâsında vâsı-ı terkîbîdir, istihzâ etmek-den kinâyedir. Uykuda olmak akl-ı maâşın tavrı dâiresinde mukayyed ol-makdır. Bu aklın tavrında mahbûs olanlar ehl-i istidlâldir. Ve uykudan uya-nanlar ehl-i keş olup onlar hakâyık-i eşyâyı görürler ve ehl-i istidlâlin mu-hâkemât-ı sakîmeleriyle istihzâ ederler. Nitekim feylesoflar havânk-ı âdâtı mümkün olurlar ve ulemâ-i zâhir dahi kendi tavr-ı akılları dâiresinde Kur'ân'a ma'nâlar verip ehl-i hakîkatî kendilerine güldürürler. Ve gafletten uyanan-lar derler

که چه غم بود آن چه می خوردم بخواب چون فراموشم شد احوال صواب

3637. Ki: "Rü'yâda yediğim şey ne gam idi! Niçin doğru hâller bana ferâmûş oldu?"

Ki, "Rü'yâda yediğim gam ve gussa ne gam ve gussa idi! Niçin uyanıklığın doğru olan ahvâlini unuttum da bu rü'yâ âleminin hayallerine daldım?"

چون ندانستم که آن غم و اعتلال فعل خوابست و فریست و خیال

3638. "Niçin bilmedim ki, o gam ve i'tilâl uyku fiilidir ve firb ve hayâldir?"

"İ'tilâl", illetli olmak, bahâne getirmek ve bir kimseyi işinden alkoymak demektir. Burada evvelki ma'nâ münâsibdir. Ya'ni, "Ben niçin o gamın ve gamla ma'lûl olmanın uyku fiili ve rü'yâ hâli olduğunu ancak bir aldanma ve hayâl olduğunu bilmedim de beyhûde yere muazzeb oldum?"

همچنان دنیا که حلم ناثمست خفته پندارد که این خود دائمست

3639. Kezâlik dünyâ ki, uyuyanın rü'yâsıdır, uyumuş olan kimse zanneder ki, bu muhakkak dâimdir.

Bu beyt-i şerîfde, یاذا ماتوا فانتهوا ya'ni, "Nâs uykudadırlar, öldükleri vakit uyanırlar" hadîs-i şerîfiyle şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur.

Câbir ibn Abdullah (r.a.) buyurur: کنت عند النبی صلی الله علیه و سلم اذ جاءه رجل ایض الوجه وعلیه ثياب بیض فقال السلام علیک یا رسول الله قال علیه السلام وعلیک السلام ورحمة الله فقال ما الدنیا ؟ قال علیه السلام الدنیا کحلم النائم فقال فکیف یکون الرجل فیها ؟ قال علیه السلام متشمر کطالب القافلة وقال فکم القرار فیها ؟ قال علیه السلام کقدر تخلف المختلف عن القافلة فقال فکم ما بین الدنیا والاخرة قال علیه السلام غمضة عین فذهب الرجل فقال علیه السلام هذا جبرائیل اتاکم یا بین الدنیا والاخرة فی الاخرة لیزهدکم عن الدنیا ویرغبکم فی الاخرة ya'ni, "Bize beyaz yüzlü ve üzerinde beyaz elbise olan bir adam geldiği vakit, (S.a.v.)'in yanında idim.

"Esselâmü aleyke yâ Resûlallah!" dedi. Aleyhisselâm Efendimiz:

"Ve aleyke's-selâm ve rahmetullah!" buyurdu.

"Dünyâ nedir?" dedi. Aleyhisselâm Efendimiz:

"Dünyâ uyuyan kimsenin rü'yâsı gibidir" buyurdu.

"Bir adam orada nasıl olur?" dedi. Aleyhisselâm Efendimiz:

"Kâfileye tâlib olan gibi hatırlanıcdır" buyurdu.

"Orada karâr ne kadardır?" dedi. Aleyhisselâm Efendimiz:

"Kâfileden geri kalanın geri kalış miktâdır" buyurdu.

"Dünyâ ve âhiret arası ne kadardır?" dedi. Aleyhisselâm Efendimiz:

"Bir göz yumması kadardır" buyurdu. Müteâkiben adam gitti. Aleyhisselâm Efendimiz buyurdu ki: "Bu Cebrâîldir. Sizi dünyâdan perhîz ettirmek ve âhirete terğîb etmek için size geldi" buyurdu.

تا بر آید ناگهان روز اجل وارهد از ظلمت ظن و دغل

3640. *Nihâyet ansızın ecel sabâhı gelir, zan ve dağal zulmetinden kurtulur.*
[3655]

Dünyâ rû'yasında müstağrak olan gâfilin nihâyet ansızın ecel sabâhı gelir, o vakit bu derin uykudan uyanır. Hadd-i zâtında ma'dûm hükmünde olup mevcûd zannettiği hayâlât-ı dünyeviyyenin dağalının ve hîlesinin zulmetinden kurtulur.

خنده اش گیرد از آن غمهای خویش چون ببیند مستقر و جای خویش

3641. *Kendinin müstakarrını ve yerini gördüğü vakit, o kendi gamlarından dolayı onu gülme tutar.*

Ölen kimse kendinin mahall-i istikrânını ve kendine mahsûs olan makâmı gördüğü vakit dünyânın mahz hayâlden ibâret olan ahvâline müteessir olup gam çektiğine taaccüb eder; ve bu taaccüb sebebiyle onu gülme tutar.

هر چه تو در خواب بینی نیک و بد روز محشر يك يك پیدا شود

3642. *İyi ve kötü her ne şey rû'yâda görür isen, mahşer gününde bir bir zâhir olur.*

Ya'ni, dünyâda uyuduğun vakit birtakım rû'yâlar görürsün ve birtakım ef'âlin vukû' bulur. Uyandığın vakit o rû'yâyı da ta'bîr ettirirsin. Muabbir uyanıklık hâlinde sana vâki' olacak olan ahvâli beyân eder. Bunun gibi bu dünyâdaki uyanıklık hâli de âhirete nazaran uykudan ibâretdir; ve gördüğün suver ve ef'âl dahi rû'yâdır. Binâenaleyh bu dünyâ rû'yasında iyi ve kötü her neyi görürsen onların ta'bîri mahşer gününde bir bir zâhir olur.

آن چه کردی اندر این خواب جهان گرددت هنگام بیداری عیان

3643. *Bu cihân uykusunda yaptığın şey uyanıklık vaktinde sana âşikâr olur.*

Bu dünyâ uykusunda senden zâhir olan ef'âlin ta'bîri uyanıklık hâli olan ölüm vaktinde sana zâhir olur.

تا نپنداری که این بد کردنیست اندر این خواب و ترا تعبیر نیست

3644. *Hattâ zannetme ki, bu kötüyü bu uyku içinde yapmak vardır ve senin için ta'bîr yokdur.*

Ya'ni, bu dünyâ uykusu içinde yaptığın fenâ fillin âlem-i hakikatde ta'bî-ri yokdur zannetme!

بلکه آن خنده بود گریه و زفير روز تعبير ای ستمگر بر اسير

3645. Ey esîr üzerine zulmedici kimse! Ta'bîr günü belki o gülme, ağlama ve inleme olur.

Ey âciz olan bir esîre zulmedici olan kimse! Ta'bîr günü olan rûz-i mahşerde senin bu dünyâ rüyâsındaki gülmen, ağlama ve inleme hâline mübeddel olur.

گریه و درد و غم و زاری خود شادمانی دان به بیداری خود

3646. Ağlamayı ve derdi ve gamı kendinin zâriliğini kendinin uyanıklığında şâdîmanlık bil!

Hayât-ı dünyâda görülen rü'yâlar aksine ta'bîr olunduğu gibi bu dünyâ-nın ahvâli de âhirete nazaran kezâ aksine ta'bîr olunur. Meselâ bu dünyâdaki ağlamayı ve derdi ve gamı ve kendinin zaîflığını uyanıklık hâli olan ölüm vaktinde şâdîmanlık bil!

ای دریده پوستین یوسفان گرگ برخیزی از آن خواب گران

3647. Ey Yûsuf'ların derisini yırtmış olan! O ağır uykudan kurt kalkarsın.

"Yûsuf'lar"dan murâd, mazlûmlardır. Ya'ni, "Ey bu hayât-ı dünyeviyyesinde mazlûmlara zulmetmiş olan kimse, ağır uyku mesâbesinde olan bu hayât-ı dünyâdan ölüm vâsıtasıyla ayrılp uyandığın vakit, kurt olarak kalkarsın ve hayât-i berzahıyyen kurt sûretleriyle muazzeb olur."

گشته گرگان يك بيك خواهی تو می دراند از غضب اعضای تو

3648. Senin huyların bir bir kurtlar olmuştur. Gazabdan senin a'zânı yırtarlar.

Ya'ni, "Senin garazlardan ibâret olan ahlâkıdan her biri kurtlar sûretine girmiştir. Hayât-ı berzahıyyede sana musallat olup öfkeli bir sûrette hücum ederek senin a'zânı yırtarlar." Bu ma'nâ II. cildin 959 numarasına mûsâdîf olan,

وقت محشر هر عرض را صورتیست صورت هر يك عرض را نوبتیست

[ya'nî "Vakt-i mahşerde her bir araza bir sûret vardır; her bir arazın sûretine nevbet vardır."] beyt-i şerifinde açık bir sûrette izâh edilmiştir.

خون نخسید بعد مرگت در قصاص تو مگو که مردم و یایم خلاص

3649. *Kısâsda senin ölümünden sonra kan uyumaz. Sen deme ki öldüm ve hâlâ bulurum.*

Bir kimse bir kimseyi haksız yere öldürdüğü vakit şer'an kısâs olunur. Ey zâlim ve kâtil, sen bir kimseyi öldürüp kısâs olunduğun vakit bil ki, maktûlün kanı uyumaz. O âlem-i berzahda faâliyetine devâm eder. Binâenaleyh sen deme ki, yaptığım fiil-i katlin cezâsını kısâs olunmakla buldum ve öldüm başka cezâdan kurtuldum.

این قصاص نقد حیلست سازبست پیش زخم آن قصاص این بازبست

3650. *Bu peşin olan kısâs hîle düzücülüktür. O kısâsın darbesi indinde bu oynuncaktır.*

Bu dünyâda olan kısâs-ı âcil tedbîr tertûbinden ibâretidir. O hayât-ı uhreviyyedeki kısâsın darbesine nisbeten bir oyuncak mesâbesinde[dir]. Zîrâ dünyâ kısâsındaki elem ve azâbın pek çok fevkindedir.

زین لعب خوانده ست دنیا را خدا کین جزا لعبست پیش آن جزا

3651. *Bundan dolayı Hudâ dünyâyâ "laib" ta'bîr etmiştir. Zîrâ bu cezâ o cezânın indinde oyundur.*

Bu beyt-i şerifte sûre-i Hadîd'de olan, اَعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَهَوٌّ (Hadîd, 57/20) ya'ni, "Biliniz ki, dünyâ hayât ancak oyun ve lehvdir!" ve sûre-i Ankebût'un âhîrinde olan, وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوَ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (Ankebût, 29/64) ya'ni, "Bu hayât-ı dünyâ ancak boş meşgale ve çocuk oyunudur; ve âhîret evi ise hayât-ı ebedîdir. Eğer bilseler!" âyet-i kerîmelerine işâret buyrulur. Ya'ni, "Hayât-ı dünyâdaki cezâların ve elemelerin hîffetinden dolayı Hak Teâlâ dünyâyâ zıkr olunan âyet-i kerîmelerde "oyun" ta'bîr buyurmuşdur."

کاین جزا تسکین جنگ و فتنه ایست آن چو اخلاص است و این چون ختنه ایست

3652. *Zîrâ bir cezâ cengin ve fitnenin teskînidir. O hadım etmek gibidir ve bu ise sünnet etmek gibidir.*

Zîrâ bu dünyânın cezâsı ehl-i dünyâ arasındaki cidâl ve fitne-i sûrinin teskîni ve nizâm-ı âlemin te'mîni içindir. Nitekim âyeti kerîmede, وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ

(Bakara, 2/179) ya'ni, "Sizin için kısısda hayat vardır" buyrulur. Zîrâ ehl-i sûret ve gaflet ölümden korkarlar. Onları katl-i nefse cür'etden men' için kısıs ve ölüm ile tehdîd icâb eder. Kısıs şeriatde bu tedbîr için mevzû'dur. Fakat kısıs ile kâtîlin cezâsı sâkıt değildir. Onun âhiretde de cezâ-i şedîdi vardır. O âhiretin cezâsı ihsâ etmek ya'ni bir kimsenin büsbütün âlât-ı tenâsülîyyesini kesip hadım etmek gibidir. Ve bu dünyânın cezâsı ise âlet-i tenâsülün ucundaki fazla deriyi kat' edip sünnet etmek gibidir. Velhâsıl azâb-ı âhiret azâb-ı dünyâyâ nazaran pek şedîddir. Nitekim hadîs-i şerîfde, *ان نار كم جزؤ من سبعين جزأ من نار جهنم* ya'ni, "Sizin bu ateşiniz cehennem ateşinin yetmiş cüz'ünden bir cüz'üdür" buyrulur.

در بیان آن که خلق دوزخ گرسنگانند و نالانند با حق تعالی
که روزیهای ما را فربه گردان و زود بما برسان که ما را صبر نماند

Onun beyânındadır ki, cehennem halkı açtırlar ve Hak Teâlâ'ya
"Bizim rızıklarımızı semiz et ve çabuk bize eriştir, zîrâ bizim
sabırımız kalmadı!" diye feryâd edicidirler

این سخن پایان ندارد موسیاً هین رها کن آن خران را در گمیا
3653. "Ey Mûsâ! Bu sözün nihâyeti yokdur. Ağâh ol! O eşekleri otlarda
brak!"

"Ey Mûsâ!" ta'bîriyle bilumûm insân-ı kâmillere ve bilhusus cenâb-ı Pîr
efendimizin zât-ı şerîflerine işâret buyrulur.

تا همه ز آن خوش علف فربه شوند هین که گرسنگانند ما را خشممند
3654. "Tâ ki o hoş alefden semiz olsunlar. Ağâh ol ki, bizim hıuşmılı kurtla-
rımız vardır!"

Bu beyitlerde sûre-i Hicr'in ibtidâsında vâkı' olan, *ذَرَهُمْ يَاقُلُوا وَيَسْتَعْمُوا وَيَتَّبِعُوا* (Hicr, 15/3) ya'ni, "Brak onları yesinler ve menfaatlensinler

ve emel onlar meşğul etsin. Onlar yakında bileceklerdir!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Ey Mûsâ, hayât-ı dünyânın ezvâk ve huzûzâtına dalmuş olan eşek meşrebindeki insanları kendi hallerine bırak, yiyip, içip se-mizlensinler! Bizim hayât-ı berzahîyyelerinde onlara öfke ile hücum edip yırtacak kurtlarımız vardır."

نالہ گرگان خود را موقنیم این خران را طعمہ ایشان کنیم

3655. "Kendi kurtlarımızın feryâdına mûkiniz. Bu eşekleri onların tu'mesi ederiz."

Ya'ni, "Zâlimlerin arazlardan ibâret olan ahlâk ve ef'âlleri kurtlar sûretle-rine mütemessil olup, dâr-ı azâb olan cehennemde onların vürûduna intizâ-ren feryâd ediyorlar. Biz onların feryâdını muhakkak sûretde biliyoruz ve işli-tiyoruz. Hayât-ı dünyevîyyeleri munkatî' olduktan sonra biz onları o kurtla-rın tu'mesi ve lokması ederiz."

این خران را کیمیای خوش دمی از لب تو خواست کردن آدمی

3656. "Bu eşekleri senin dudağından bir hoş nefes kimyâsı, âdemî etmek ister."

"Ey Mûsâ, senin ağzından sudûr eden ve kimyâ mesâbesinde olan bir la-tîf nefes ve kelâm, bu eşek sürülerini bu eşeklik sıfatından tebdîl edip insan yapmak ister."

تو بسی کردی بدعت و لطف و جود آن خران را طالع و روزی نبود

3657. "Sen dâ'vet ile birçok lutuf ve cûd ettin. O eşeklerin tâlihi ve nasîbi ol-madı."

"Ey Mûsâ, sen o eşek meşrebinde olan ehl-i gafleti âlem-i hayâlden âlem-i hakîkate da'vet edip onlar hakkında birçok lutuf ve keremler ettin. Fakat onların tâlî'i ve isti'dâd-ı ezelîleri ve nasîbleri olmadı."

پس فرو پوشان لحاف نعمتی تا بردشان زود خواب غفلتی

3658. "İmdi ni'met yorganını ört, tâ ki onları çabuk gaflet uykusu götüre!"

"İmdi mâdemki onların hayâlden hakîkate dönmek isti'dâdı yokdur, onla-rın üzerine bu âlem-i hayâlin ni'metleri yorganını ört, tâ ki onlar derin bir gaflet uykusuna dalsınlar ve bu nîam-ı hayâliyyede müstağrak olsunlar!"

تا چو بجهند از چنن خواب این رده شمع مرده باشد و ساقی شده

3659. "Tâ ki bu saf böyle bir uykudan sıçradıkları vakit şem' sönmüş ve sâkî gitmiş ola."

"Rede", saf ma'nâsındır. Ya'ni, "Tâ ki bu ehl-i gaflet safı böyle derin bir uykudan sıçradıkları ya'ni, hayât-ı dünyeviyyeleri munkatı' olup öldükleri vakit, fırsat şem'i sönmüş ve ma'rifet şarâbının sâkîsi olan insân-ı kâmilî de gitmiş görüp teessüf edeler."

داشت طغیانشان ترا در حیرتی پس بنوشند از جراهم حسرتی

3660. "Onların tuğyânı seni hayrette tuttu. İmdi "Cezâhüm..." den büyük hasret iççerler."

Birinci mısra'da sûre-i Yûsuf'da olan, حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ وَظَنُوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا (Yûsuf, 12/110) ya'ni, "Vaktâki resûller me'yûs oldular ve onlar tekzîb olunduklarını zannettiler, onlara nusretimiz geldi" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Ey Mûsâ sen onları da'vet ettikçe onların azgınlığının ziyâdeleşmesi seni hayrete ve yeise düşürdü." Ve ikinci mısra' dahi, وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةٌ وَحَرِيرًا (İnsân, 76/12) ya'ni, "Ve onların sabırları sebebiyle cezâları cennet ve hafır libâslardır" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Ey Mûsâ, sen onların tuğyanlarını görüp me'yûs olma! Onların hayât-ı uhreviyyede cezâları bu âyet-i kerîmenin hükmünden mahrûmiyetleri ve hasret şarâbını iççmeleridir."

تا که عدل ما قدم بیرون نهد در جزا هر زشت را در خور دهد

3661. "Tâ ki bizim adlimiz dışarıya ayak basa, cezâda her çirkine lâıyk olanı vere!"

Ma'lûm olsun ki, gerek dâr-ı dünyâ ve gerek dâr-ı âhiret esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin meclâsıdır. Dünyâda lutuf ve kahır âsânı mümtazicidir. Fakat âhiretde tecellî-i lutfının mahallî cennet ve tecellî-i kahrının mahallî de cehen-nemdir. Binâenaleyh dâr-ı âhiret Adl ve Hakem isimlerinin ahkâm-ı galebesi altındadır. Ve Adl ism-i şerîfinin muktezâsı herkese lâıygını vermek ve her hakkı hak sâhibine erîştirmekdir. Binâenaleyh, dünyâda nefislerini hadd-i şer'î dâhilinde habsedenlerin cezâsı ve hakkı, âhiretde cennet ve hadd-i şer'îyi tecavüz edip hayvanlar gibi mutlakul-inân hareket edenlerin cezâsı da cehen-nemdir. Nitekim âyet-i kerîmede, قَمَن يَّعْمَلُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَن يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

(Zilzâl, 99/7-8) ya'ni, "Zerre mikdân hayır işleyen onun mukâbili olan hayn ve zerre mikdân şer işleyen de onun mukâbili olan şerri görür" buyurulur.

کان شہی کہ می ندیدندیش فاش بود با ایشان نہان اندر معاش

3662. *Zîrâ o bir şehi ki, onu açık görmediler, maâşda gizli, onlar ile berâber idi.*

"Zîrâ şâh-ı hakikî olan Hakk'ı onlar bu hayât-ı dünyeviyyelerinde açık görmediler. Halbuki o şâh-ı hakikî bâtın cihetinden bu hayât-ı dünyeviyyelerinde ve maâşda onlar ile berâber idi." Nitekim âyet-i kerîmede, *وہو معکم* (Hadîd, 57/4) ya'ni, "Nerede olsanız, O sizinle berâberdir" buyurulur. Ma'lûm olsun ki, ehl-i zâhîr "Hak Teâlâ bu eşyâyı ilmiyle muhîttir" derler ve ihâta-i zâtiyyeyi kabul etmezler. Halbuki ilim sıfatdır, sıfatın mev-sûf olan zâtıdan infikâkını izâh edemedikleri halde bu i'tikâdlarında ısrâr ederler. *أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ* (Fussilet, 41/54) ya'ni, "Âgâh ol, O herşeyi muhîttir" âyet-i kerîmesini ihâta-i ilmiyye ile te'vîl ederler. Bunların zevk-i il-mîleri sîfâta kadardır ve sır-ı vücûda vukûfları yoktur. Cenâb-ı Pîr efendi-miz âtidedeki misâller ile ihâta-i zâtiyyeye irşâd buyururlar.

چون خرد با تست مشرف بر نت گز چه زو قاصر بود این دیدنت

3663. *Nitekim akıl seninle berâberdir. Her ne kadar senin bu görmeyen ondan kâsır ise de senin tenin üzerine yüksekten nazar eder.*

"Müşrif", burada "yüksekten nazar edici" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Maiyyet-i Hakk'ın misâli budur ki, senin aklın her nerede olsan seninle berâberdir. Böyle olmakla berâber senin bu zâhîr gözün onu görmekten âcizdir. "İş-te benim aklım budur!" diye gösteremezsin. Fakat, o akıl senin cismin üze-rinde senin ef'âline yüksekten nazar eder."

نیست قاصر دیدن او ای فلان از سکون و جنبشت در امتحان

3664. *Ey filân, senin sükûnundan ve hareketinden imtihan vaktinde onun gör-mesi kâsır değildir!*

Ya'ni, ey kimsel! Akıl senin fevkinden senin sükûnunu ve hareketini murâ-kabe eder. Hareket icâb eden yerde seni harekete ve sükûn icâb eden yerde de sükûna da'vet eder. Binâenaleyh sen onu görmediğin halde dâimâ o seni görür.

چه عجب گز خالق آن عقل نیز با تو باشد چون نه تو مستعجز

3665. *Eğer o aklın Hâlık'ı dahi seninle berâber olursa ne acıbdır? Sen niçin câiz kılıcı değilsin?*

Eğer o aklın zâtı seninle berâber olduğu gibi o aklın Hâlıkı'nın zâtı dahi seninle berâber olursa taaccübe şâyân bir hal midir? Niçin ihâta-i zâtıyyeyi câiz görmezsin de âyât-ı kur'âniyyeyi te'vîl edip "Hakk'ın eşyâyı ihâtası ihâta-i ilmiyyedir" dersin ve sûre-i Kâf'da olan, وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Kâf, 50/16) ya'ni, "Biz insanı yaratuk, onların nefislerinin ilkâ ettiği vesveseyi biliriz; ve biz ona şahdamarından daha yakınız" âyet-i kerîmesi, sarf bir sûrette ihâta-i zâtıyyeyi beyân buyurduğu halde onu te'vîl edersin.

بعد از آن عقلش ملامت می کند

از خرد غافل شود بر بد تند

3666. *Akıldan gâfil olur, fenâlık üzerinde dolaşır. Ondan sonra onun akli melâmet eder.*

Meselâ bir kimse aklın kendisini murâkabe ettiğinden gâfil olur. Bu aklın tav-nı hâricinde bir fenâlık tarafında dolaşır. Ondan sonra akıl içinden onu "Niçin bu fenâlığı yaptın? Bunun netîcesi böyle bir vehâmet tevlîd eder" diye levm eder.

کز حضورستش ملامت کردنی

تو شدی غافل ز عقلت نی

3667. *Sen aklımdan gâfil oldun. Akıl değil. Zîrâ melâmet etmeklik onun hu-zûrundandır.*

Sen aklının seni murâkabe ettiğinden gâfil oldun. Fakat akıl, seni murâkabeden gâfil değildir. Zîrâ senin yaptığın fenâlığı melâmet etmesi onun hu-zûrundan münbaisdir.

در ملامت کی ترا سیلی زد

گر نبودی حاضر و غافل بدی

3668. *Eğer hâzır olmasa idi ve gâfil olsa idi, melâmet husûsunda ne vakit sana bir tokat vurdu?*

Eğer aklın senin ef'âlini görücü olmasa idi, hiç sana melâmet tokatını vurur mu idi?

کی چنان کردی جنون و نفس تو

ور از او غافل نبودی نفس تو

3669. *Ve eğer senin nefsin ondan gâfil olmasa idi, ne vakit senin cünûnun ve harâretin böyle yapardı?*

"Cünûn", vehmin akli setr etmesidir; ve "tefes", sıcak olmak ve sıcaklık. Ya'ni, "Eğer senin nefsin aklın huzûr ve murâkabesinden gâfil olmasa idi, onun tavni hâricine çıkıp vehmin sevki ve nefsin harâreti sebebiyle birtakım fenâlıklar yapar mı idin?"

پس تو و عقلت چو اصطرب بود زین بدانی قرب خورشید وجود

3670. *Binâenaleyh sen ve senin aklın usturlâb gibidir. U'cûd güneşinin kurbunu bundan bilirsin.*
[3685]

"Usturlâb", güneşin terâzisi ma'nâsına olarak lafz-ı Yunânî'dir. Zîrâ "ustur", terâzi; "lâb", güneş demektir. Güneşin irtifâ'ını ve kurb ve bu'dunu ta'yîn için tam bir dâire şeklindedir. Rivâyete nazaran bu dâire Batlamyus tarafından icâd edilmiştir. Sonraları şemsin irtifâ'ı doksan dereceyi geçmediğinden rub'-ı dâire şekline ırçâ edilmiştir. Bu beyt-i şerîfde vücûd-i insânî ve onun aklı "usturlâb"a ve zât-ı Hak "güneş"e teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Usturlâb ile güneşin kurbu bilindiği gibi, senin vücûdun ve aklın ile de vücûd-i Hak güneşinin kurbu bilinir."

قرب بی چونست عقلت را بتو نیست چپ و راست و پس یا پیش رو

3671. *Senin aklının sana bî-çûn olan kurbu vardır. Solda ve sağda ve arkada veyâ yüz önünde değildir.*

Sen aklının sana olan yakınlığını ta'rîf edemezsin. Zîrâ onun yakınlığı ve berâberliği bî-keyfiyetdir ve ona bir cihet ta'yîni mümkün değildir.

قرب بی چون چون نباشد شاه را که نیابد بحث عقل آن راه را

3672. *Şâh için bî-çûn olan kurb niçin olmasın ki, akıl o yola bahis bulmaz.*

Mâdemki aklın zâtının ta'rîfe sığmayan bir yakınlığı vardır, o aklın Hâlîk'î olan şâh-ı hakîkinin zâtının ta'rîfe sığmayan bir yakınlığı niçin olmasın ki? O zât-ı Hakk'ın kemâl-i letâfetinden dolayı aklın ondan bahs etmeye aslâ yolu yoktur.

نیست آن جنبش که در اصبع تراست پیش اصبع یا پیش یا چپ و راست

3673. *Senin parmağında olan o hareket, parmağın önünde yahud onun arkasında yahud solunda ve sağında değildir.*

Ya'ni, hareketin parmağa ta'rîfe sığmayan ittisâli ve yakınlığı vardır.

وقت خواب و مرگ از وی می‌رود وقت بیداری قرینش می‌شود

3674. *Uyku ve ölüm vaktinde ondan gider, uyanıklık vaktinde onun karîni olur.*

O ta'rife sığmayan parmakdaki hareket uyku ve ölüm vaktinde parmakdan gider. Fakat uyanıklık vaktinde tekrar onun karını ve yakını olur.

کصبت بی او ندارد منفعت

از چه ره می آید اندر اصیبت

3675. *Senin parmağına ne yoldan geliyor ki, senin parmağın onsuz menfaat tutmaz?*

"O hareket senin parmağına hangi yoldan gelip gidiyor ve yakınlığı nasıl bir yakınlıktır, aslâ ta'rife sığmaz. Zîrâ o hareket olmasa senin parmağının aslâ sana fâidesi olmaz." Ma'lûm olsun ki, a'zânın harekâtı rûh-i hayvanîden münbaisdir; ve bu hareket iki nev'dir. Birisi kasıdsızdır ve diğeri maksada makrûndur. Meselâ uyuyan kimsenin vücûdundaki hareketler kasıdsız ve rûh-i hayvânînin te'sîriyledir. Fakat uyanıklık hâlindeki harekât bir fikir ve arzûdan münbaisdir. İmdi senin vücûdunda a'zânı tahrîk, muharrikin sana olan kurbu ve berâberliğini ta'rife sığmaz ve bî-çûn olursa onları halk eden Hâlık'ın senin vücûduna kurbu ve yakınlığı ve tasarrufu elbette ta'rife sığmaz.

از چه ره آید بغیر شش جهت

نور چشم و مردمک در دیده ات

3676. *Gözün ve gözbebeğinin nûru, senin gözüne altı cihetden gayrı ne yoldan gelir?*

Gözün ve gözbebeğinin nûru, rûhun bedene olan taallukunun te'sîrindedir. Ve rûhun vücûda olan kurbunu ve berâberliğini ta'rîf etmek kabîl değildir. Zîrâ ta'rife sığan şeyler altı cihetle mukayyed olan eşyâdır.

بی جهت دان عالم امر و صفات

عالم خلقت با سوی جهات

3677. *Halk âlemi cihetler tarafınadır. Emir ve sıfât âlemini cihetsiz bil!*

Halk âlemi ve kesâfet ve taayyünât mevzûnı cihetler tarafınadır ve cihetler ile mukayyeddir. Emir ve sıfât âlemini ma'nâ mevzûnını cihetden ârî bil.

بی جهتتر باشد امر لاجرم

بی جهت دان عالم امر ای صنم

3678. *Ey sanem, âlem-i emri cihetsiz bil! Şübhesiz âmir daha cihetsiz olur.*

Ey cism-i unsurî sâhibi olan insan, ma'nâdan ibâret olan âlem-i emri cihetsiz bil! Şübhesiz bu emir âleminin âmirinin zâtı daha cihetsiz olur ve ta'rife sığmaktan münezzeh bulunur.

بی جهت بد عقل و علام البیان عقلت از عقل و جانتر هم ز جان

3679. *Akıl cihetsiz oldu ve Allâmü'l-beyân akıldan daha akıl ve candan daha candır.*

Akıl kemâl-i letâfetinden dolayı altı cihet ile mukayyed olmadı. Allâmü'l-beyân olan Hakk'ın zât-ı şerifi ise, aklın Hâlık'ı olduğundan, akıldan daha latîf ve candan daha latîftir. Binâenaleyh, elbette cihât ile mukayyed olmaktan münezzehdir.

بی تعلق نیست مخلوقی بدو آن تعلق هست بی چون ای عمو

3680. *Bir mahlûk ona taalluksuz değildir. Ey amca, o taalluk bî-cündür.*
[3695]

Ya'ni, "Her bir mahlûkun Hakk'ın zât-ı latîfine taalluku vardır. Zîrâ her bir mahlûk o vücûd-i vâhid-i hakîkide mütekevindir. Ve onların varlıkları ve görünüşleri hakîkî değil, izâfidir. Fakat onların bu tekevvinlerinin zât-ı Hakk'a taallukları ta'rîfe sığar bir şey değildir." Meselâ senin hayâlin senin vücûdunda mütekevindir ve senin mec'ûlündür ve elbette sana taalluku vardır. Fakat bu taalluku ta'rîf etmek mümkün değildir. Zîrâ senin her cüz'ünü parça parça etsele ve bu hayâlini görmek isteseler hiçbir yerinde bulamazlar ve göremezler.

ز آنکه فصل و وصل نبود در روان غیر فصل و وصل نندیشد گمان

3681. *Zîrâ ki rûhda fasl ve vasl olmaz. Vehim fasl ve vaslın gayrını düşünemez.*

Âlem-i emirden olan rûhda ayrılık ve bitişiklik olmaz, zîrâ o ma'nâdır. Meselâ bir kâğıt üzerine "insân" kelimesi yazıldığı vakit, bu kelimeye taalluk eden ma'nâ bu nakşa bitişik değildir. Eğer ona bitişik olsa, bu nakış mahv edildiği vakit ma'nâsı da mahv olmak îcâb eder; ve ondan munfasıl ve ayrı da değildir. Zîrâ bu nakış görünce ma'nâsına intikâl olunur. Binâenaleyh, ma'nânın sûret hakkında faslı ve vaslı mevzû'-i bahs olamaz. Fakat vehim ve zan ancak fasl ve vasl hallerini düşünebilir.

غیر فصل و وصل بی بر از دلیل لیک بی بردن بنشانند علیل

3682. *Delîl cihetinden faslın ve vaslın gayrına iz götür. Fakat alîl olan iz götürmek teskîn etmez.*

Ya'ni, rûhun bedene taallukunda onun faslının ve vaslının gayrı olan bir fikri ta'kîb et ve bu fikri takvîye ve tahkîm için delîl ara ve misâller düşün. Nitekim biz bu bahisde o misâlleri îrâd ettik. Fakat akılı ahkâm-ı tabîat ile

ma'lûl olan kimselerin fikrini, bu deliller ve misâller teskîn etmez ve kandırmaz. O kimsenin fikrine rûhun cisme olan alâkasında fasl ve vasıldan gayri bir hâl sığmaz da der ki: "Rûh cisme ya muttasıldır veyâ munfasıldır." Hind nüshalarında "alîl" yerine "galîl" vâki'dir. "Susamış olan kimse" demektir. Bu sûretde ma'nâ, "İdrâk-i hakîkate susamış olan kimseye fasıldan ve vasıldan gayri olan bir hâli anlamak için delîl kâfi değildir" demek olur. Bu ma'nâlar beyt-i şerîfdeki "delîl" in delîl-i ilmî ve fikrî olmasına göredir. Eğer "delîl" den murâd, mürşid-i kâmil olursa ma'nâ şöyle olur. Ya 'nî, "Vehim ve zan ancak levâzım-ı ecsâm ve mekân ve cihet olan fasl ve vasl hallerini düşünebilir. Ey hakîkatin idrâkine susamış olan kimse! Sen hakîkat yolunun delîli ve rehberi olan mürşid-i kâmilden fasl ve vaslın gayri olan hâli izle. Fakat, isti'dâd-ı nâkis ile ma'lûl olan kimseyi bu izleyiş de kandırmaz" demek olur.

بی بیای می بر از دوری ز اصل تارگ مردیت آرد سوی وصل

3683. *Eğer asıldan uzak isen, peyderpey nişân bul, tâ ki mertlik damarı seni vasl tarafına götüre!*

Ey kimse, eğer sen fikren o hakîkî asıl olan Hakk'ın ihâta-i zâtîyyesinden uzak isen, bu ihâta hakkında mütevâliyen delîlde nişân ve âlâmet ara ve bul! Tâ ki, mertlik ve insanlık damarı seni o asla vusûl tarafına götürsün. "Peybürden", "nişân bulmak" ve "izlemek" ma'nâsınadır.

این تعلق را خرد چون پی برد بسته فصلت و وصلت این خرد

3684. *Bu taalluka akıl nasıl iz götürür? Bu akıl, vaslın ve faslın bağlanmıştır.*

Ma'lûm olsun ki, bu akl-ı cüz'î, Hakk'ı ve eşyâyı yekdiğerinden ayrı görür. Hak ve eşyâ arasında sâniyyet ve masnûiyyet nisbetinden başka bir şey görmez. Onun için tenzîh-i sırf erbâbı Hakk'ı kâmilen bu eşyâdan ayrı görür; ve onların akli ancak faslı kabûl eder. Ve Mücessime ve Hulûliye tâlîfesi de Hakk'ı bu eşyâya muttasıl görürler. Halbuki evvelki tâife eşyâyı vücûd-ı nef-sü'l-emri ile mevcûd bildikleri için şîrk-i hafidedirler; ve ikinci tâife de cehl-i sırf içindedirler. Bînâenaleyh, bu iki tâife vaslın ve faslın bağlanmışdır. Bu akl-ı cüz'înin bulabileceği nişân ve iz bu kadardır.

زین وصیت کرد ما را معصطفی بحث کم جوید در ذات خدا

3685. *Bundan dolayı bize Mustafâ, "Zât-ı Hudâ'da bahsi istemeyiniz!" diye vasiyet buyurdu.*

Ya'ni, akl-i cüz'î, fasl ve vasl hallerinin bağlanmış olduğu için Server-i âlem Mustafa (s.a.v.) Efendimiz hazretleri bize, تفكروا في كل شيء ولا تفكروا في تفكروا في، "Her şeyde tefekkür edin ve Allah'ın zâtında tefekkür etmeyin!" buyurur. Ve kezâ, تفكروا في خلق الله ولا تفكروا في الله فتهلكوا، "Allah'ın halkında tefekkür edin ve Allah hakkında tefekkür etmeyin, helâk olursunuz!" buyurur. Zîrâ, Allah Teâlâ'nın zâtı hakkında, "Acabâ ne keyfiyettedir ve nasıldır ve nasıl varlıktır?" diye tefekkür etmek, bu tefekkürde müstağrak olduğça akl-i cüz'înin helâkine mücib olur ve insan çıldırır. Ve kezâ, تفكروا في آلاء الله، "Allah'ın âlâsını, ya'ni esmâ ve sıfâtın[da] düşününüz; ve Allah hakkında tefekkür etmeyiniz!" buyurur. Bu sebebdan dolayı âyet-i kerîmede Hak Teâlâ hazretleri, وَيَحْذَرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَعُوفٌ بِالْعِبَادِ (Âl-i İmrân, 3/30) ya'ni, "Allah Teâlâ sizi kendî nefsinden ve zâtından tahzîr eder. Ve Allah kullarına Raûf'dur" buyurur. Rahmet-i kâmile ve re'fet-i şâmileleriyle kul-lan[nın] fikirlerini boş yere yormamalarını emreder.

آن که در ذاتش تفکر کرد نیست در حقیقت آن نظر در ذات نیست

3686. O ki, O'nun zâtında tefekkür etmeklikdir, hakikatde o nazar zâtında değildir.

Ma'lûm olsun ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin zât-ı şerîfi bil-cümle kuyûd ve izâfâtından münezzeh olan bir varlıktır. O varlığa işaret olunmak üzere cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (k.s.) hazretleri "vücûd-i mutlak" ta'bîr buyurmuşdur. Bu âlem-i kelâma mahsûs olan bir istilâhdır. Yoksa hakikatde o varlık mutlakiyyet kaydından dahi mutlakdır. Binâenaleyh, Zât-ı Kadîm'e ilm-i hâdisin taalluku muhâldir. Bu hususda insanın ilmine ne vârid olursa o mahlûktur ve o kimsenin mec'ûlüdür. Zât-ı Hak ise bunların cümlesinden münezzehdir. Binâenaleyh, o kimsenin nazan hakikatde zât-ı Hakk'a değildir, belki kendî vehminin icâd ettiği ma'nâyadır.

هست آن پندار او زیرا برآه صد هزاران پرده آمد تا اله

3687. Zîrâ o vehim yoldadır. İlâha kadar yüz binlerce perde geldi.

"Zîrâ Zât hakkındaki hayâlî icâd eden vehim yoldadır, çünkü mahlûktur. Binâenaleyh Allah'ın zâtına kadar yüz binlerce zulmânî ve nûrânî perdeler vardır." Nitekim hadîs-i şerîfde buyrulur: ان لله تعالى سبعين ألف حجاب من نور وظلمة، "Muhakkak Allah Teâlâ'nın nûrdan ve zulmetden yetmiş bin hicâbı vardır. Eğer inkîşâf etse, O'nun vec-

hinin ve zâtının nûru kendine müntehî olan basan yakar." Ya'ni, tecellî-i zâ-tîde isneyniyet ve ikilik kalmaz. Ve Şâh-ı velâyet İmâm-ı Aliyyü'l-Mürtazâ (k.v.) ve (r.a.) buyurur ki: كل ما يدركه عقلك فالله خالقك ya'ni, "Senin aklının id-râk ettiği her bir şeyin hâlıkı Allah Teâlâ'dır."

هر یکی در پردهٔ موصول خوست و هم او آنست کان خود عین هوست

3688. Her birisi bir perdede vâsıl olmuş huyhudur. Onun vehmi odur ki, o mu-hakkak "Hû"nun aynıdır.

Ya'ni, "Bu âlem-i kesâfetde Hakk'ı arayanlardan her biri bu zikrolunan yetmiş bin hicâbın birisine yapışıp kendisini zât-ı Hakk'a vâsıl olmuş farze-der ve vâsıl olmuş olanın huyunu tutar. Böyle bir kimsenin vehmi odur ki, muhakkak o hüviyyet-i ilâhiyenin aynı olmuşdur." Halbuki "vücûd-i müm-kin" in "vücûd-i vâcib" olmasına imkan yoktur. Hak Hak'dır ve abd de abd-dir. Nitekim Şeyh-i Ekber hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de şö-yle buyururlar: فوجوده من غيره فهو مرتبط بارتباط افتقار ولا بد ان يكون المستند اليه واجب الوجود لذاته غنيا في وجوده ولا شك ان المحدث قد ثبت حدوثه واقفاره الى محدث احدته لا مكانه في نفسه فوجوده من غيره فهو مرتبط بارتباط افتقار ولا بد ان يكون المستند اليه واجب الوجود لذاته غنيا في وجوده ya'ni, "Ve şek yokdur ki, muhakkak muhdesin hüddüsü ve kendi-sini ihdâs eden muhdise onun iftikâr onun kendi nefsinde imkânından nâşi sâ-bit oldu. İmdi onun vücûdu onun gayrındandır. Böyle olunca o itibât-ı iftikâr ile murtabıttır; ve müstenedün-ileyhin li-zâtihî vâcibü'l-vücûd, kendi nefsiyle vücûdunda ganî, gayr-ı müftekr olması lâbüddür." İmdi zulmânî ve nûrânî hi-câblardan her bir perde hâdis olduğundan o perdenin hükmünde müstağrak olanların "ayn-ı Hû" olmasına imkân yoktur. Ve bu ayniyet ve gayriyet mes'eleşi Hindli İmdâdullah (k.s.) hazretlerinin *Vahdetü'l-Vücûd* risâlesinde mevcûd olup fakîr tarafından tercüme edilmiş ve bu bahis fakîr tarafından *Fu-sûsu'l-Hikem*'e yazılan şerhin mukaddimesinde de munderic bulunmuşdur. Burada zikri uzun olur. Bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ındaki موصول خوست Hind nüshalarında موصول جوست dur. Bu sûretde ma'nâ "Her birisi bir perdede mev-sûl isteyicidir" demek olur. Fakat evvelki nüsha zevk-âverdir.

پس پیمبر دفع کرد این وهم از او تا نباشد در غلط سودا پر او

3689. Binâenaleyh, Peygamber ondan bu tevehhümü def etti, tâ ki galat için-de sevda pişirici olmaya!

"Sevdâ", burada hayâlât-ı fâside demektir. "Pez", "puhten" masdanndan emr-i hâzırdır. "Sevdâ-pezh", vasf-ı terkîbî olup "hayâlât-ı fâside pişirici" ve

"hayâlât besleyici" demek olur. Ya'ni, "Resûl-i Ekrem hazretleri yukandaki, اِنَّ لِلّٰهِ تَعَالٰی سَبْعِيْنَ اَلْفَ لَا تَفْكُرُوْا فِیْ ذٰتِ اللّٰهِ ["Allah'ın zâtında düşünmeyiniz!"] ve حِجَابٌ مِّنْ نُّوْرِ وَظُلْمَةٍ ["Allah Teâlâ'nın nurdan ve zulmetten yetmiş bin perdesi vardır!"] ilh. hadîs-i şeriflerinde bu perdelerde mevsûl huylu olmak vehmini birtakım galat ve yanlış görüşler içinde hayâlât-ı fâside pişirici olmamak için böyle düşünenlerden def etti."

و انکه اندر وهم او ترك ادب بی ادب را سر نگونی داد رب

3690. *Ue o kimse ki onun vehminde terk-i edeb vardır, Rab bî-edebe ser-nigûnluk verdi.*
[3705]

"Bî-edeblik"den murâd, mahlûku Hakk'ın zâtı addetmektir. Ma'lûm olsun ki, ba'zı kimseler muhakkıkların âsânını mütâlaa edip zât-ı latîf-i Hak ile bu eşyâ-yı kesife arasındaki râbitayı lâyıkiyla anlayamadıklarından, ya büsbütün "tenzih"de ifrâta veyâhud "teşbih-i sırf"a düşüyorlar. Münezzihler, Hak ile eşyâ arasında sâniyyet-masnûiyyet nisbetinden başka bir nisbet tahayyül edemiyorlar; ve müşebbihler dahi zât-ı Hakk'ı mahlûk mertebesine tenzil ediyorlar. Evvelki düşünce yarım ma'rifet ve ikinci düşünce ise bir cehl-i sırfdır ve edebesizliktir.

سر نگونی آن بود کو سوی زیر می رود پندارد او کو هست چیر

3691. *Ser-nigûnluk o olur ki o, aşağı tarafa gider. O zanneder ki, o metîn dağdır.*

"Ser-nigûn", baş aşağı demektir. Ya'ni, "Zât-ı latîf-i Hakk'ı zulmânî ve nûrânî olan hicâblardan birinin "ayn"ı bilmek, baş aşağı gitmek olur. Zîrâ o âlem-i halk olan âlem-i süflîye doğru gider. Bununla berâber o kimse zanneder ki, ma'rifette metîn bir dağ gibidir."

ز انکه حد مست باشد این چنین کو نداند آسمان را از زمین

3692. *Zîrâ ki sarhoşun haddi böyle olur ki, o göğü yerden bilmez.*

"Hadd", burada "ta'rîf" demektir. Ya'ni, "Sarhoşu ta'rîf ederken böyle ta'rîf edip derler ki, "O sarhoş göğü yerden fark edemez!" Ya'ni başı o kadar dönmüşdür ki, gördüğü yer midir yoksa gök müdür ayırt edemez." Binâenaleyh, gök mesâbesinde olan zât-ı Hakk'ı ve yer mesâbesinde olan mahlûkdan tefrik edemeyenler dahi başları dönmüş sarhoşlar gibidir.

در عجبهاش بفکر اندر روید از عظیمی و ز مهابت گم شوید

3693. *Onun acâyibinde fikre gidiniz. Azîmlikten ve mehâbelden gâib olunuz.*

الله تفکروا فی آلاء الله ["Allah'ın ni'metlerini düşününüz!"] hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Ya'ni, Hakk'ın zâtında tefekkürü terk edip onun acıb olan âsâr ve sıfatlarında tefekkür ediniz ki, onlarda ahkâm-ı esmâ ve sıfâtını göresiniz; ve bu esmâ ve sıfâtıyla vâki' tecelliyâtın azametinde ve mehâbetinde hayrân olup kendinizi gâib ediniz.

چون ز صنعتش ریش و سبلت گم کند حد خود داند ز صانع تن زند

3694. *Vaktâki onun sun'undan sakalını ve bıyığını zâyi' ede, kendi haddini Sâni'den bilir, susar.*

Vaktâki bir kimse zât-ı Hakk'ın sun'unun azametinden sakalını ve bıyığını zâyi' ede, ya'ni, kendinin varlığını ve enâniyetini gâib ede, artık kendinin haddini bilir ve Sâni' Teâlâ hazretlerinin zâtından bahs edemeyip susar. Zîrâ, zât-ı Hakk'ın azametini ilm-i hey'et okuyanlar fezâ-yı bî-nihâyeyi tasavvur ettikleri vakit idrâk ederek şaşırıp kalırlar.

جز که لا احمی نگوید او ز جان کز شمار و حد برونست آن بیان

3695. *O candan "Lâ uhûs"den gayrı söyleyemez. Zîrâ o beyân add ve hadden hâriçtir.*

Bu beyt-i şerîfde, اللهم لا احمي ثناء عليك انت كما ائتيت على نفسك ya'ni, "Ey benim Allah'ım! Ben senin nefsine senâ ettiğin gibi senâyı sana ta'dâd edemem!" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Ya'ni, "Acâibât-ı sun'-i ilâhîyi görenler bu hadîs-i şerîfden başka söz söyleyemez. Zîrâ Hakk'ın senâsı ferd-i âferidenin lîsânıyla ta'dâd ve ta'rîf olunamaz. Her ne söylense pek nâkıs kalır." Hînd şâirlerinden Veli Muhammed Ekberâbâdî buyurur ki: "Senâdan aczi i'tirâfın birkaç vechi vardır.

1. Bu senâyı lîsân-ı sûrî ve cisim ile yaparlar. Halbuki zâhirin bâtını ihâtası kâbil değildir.

2. Bir mahlûk senâ-yı Hakk'ı ifâ edemez. Ancak Hak cemî'-i mevcûdâtın lîsânıyla kendine senâ eder. Nitekim âyet-i kerîmede, وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبِحُ بِحَمْدِهِ (İsrâ, 17/44) ya'ni, "Hakk'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yokdur" buyurulur.

3. Mâdemki şühûd itbârıyla bende, Hakk'ı fâil ve kendini âlet görür, bî-nâenaleyh o şahsın senâsı yine Hakk'ın kendisini senâ etmesidir.

4. Mâdemki vahdet-i vücûd i'tibârıyla bende, hakikatde adem-i mahzûd, binâenaleyh, mertebe-i şühûdda olsun olmasın, Hakk'a lisânıyla senâ ettiği vakit, senâ eden yine Hakk'ın kendidir.

5. İhsâ edilemeyen senâ senâ-i kavlidir; ve Hakk'ın senâsı kendi zâtına senâ-i fiilî veya hâlîdir.

6. İhsâ-i senânın adem-i imkânı, Zât'ın adem-i idrâki mülâhazasıyladır.

رفت. ذو القرنین بکوه قاف و درخواست کردن که ای کوه قاف از عظمت صنعت حق ما را بگوی و گفت کوه قاف که صفت عظمت او بگفت نباید که پیش آن ادراکها فنا شود و لایه کردن ذو القرنین که از صنایعش که در خاطر داری و بر تو گفتن آن آسانتر بگوی

Zülkarneyn'in Kâf dağına gitmesi ve "Ey Kâf dağı! Hakk'ın sun'unun azametinden bize söyle!" diye ricâ etmesi ve Kâf dağının "Onun sıfat-ı azameti söze gelmez. Zîrâ O'nun indinde idrâkler fânî olur!" diye cevap vermesi ve Zülkarneyn'in "Onun sanâyi'inden hatırında tuttuğunu ve söylemesi sana pek kolay geleni söyle!" diye niyâz etmesi

Ma'lûm olsun ki, şurrâh-ı kirâm hazarâtı bu sürh-i şerîfde Zülkarneyn hakkında muhtelif mütâlaalar beyân etmişler ve ismine de "İskender" demişlerdir. Fakîr burada bir delîl-i kat'îye müstenid olmayan bu ihlûfâtı yazmaya lüzûm görmedim. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de İskender ismi mezkûr değildir. Yalnız, "Zülkarneyn" lakabıyla kıssası zikrolunmuştur. Âyât-ı kur'âniyyenin zâhirine nazaran bu zât aksâ-yı şarka doğru seyâhat etmiş ve orada pek ibtidâî akvâma mülâkî olmuştur. Nebî veya velî veya hükümdar olduğunda da ihlûf vardır. Ebû't-Tufeyl'den menkûldür ki, İmâm-ı Ali (k.v.) hazretlerine, "Zülkarneyn peygamber mi idi yoksa pâdişâh mı idi?" diye soruldu. Buyurdular ki: "Ne nebî idi ve ne de pâdişâh idi. Bir abd-i sâlih idi ki, Allah Teâlâ'yı severdi. Allah Teâlâ dahi onu severdi!"

Ma'lûmdur ki, elyevm beşer, küre-i arzın etrâfını denizden ve karadan ve havadan dâiren-mâdar devr etmektedirler. En büyük dağların mahalleri ve sath-ı bahrden irtifâlan coğrafya kitaplarında mûnderiçtir. Binâenaleyh eb-

yât-ı âtiyede beyân buyurulduğu üzere küre-i arzın etrâfını kuşatmış sâfi zümürüden müteşekkil bir dağa zâhirde hiçbir kimse müsâdîf olmamıştır. Halbuki Kopernik'den üç yüz sene evvel güneş bir taraftan gurbî ettikten sonra öbür tarafın altını ziyâdâr edeceğine buyuran, (cilt II, 42. beyit) ve

آفتابا ترك اين گلشن كنى تا كه تحت الارض را روشن كنى
["Ey güneş, arzın altını aydınlatmak için bu gülşeni terk edersin!"]

ذره ها دیدم دهانشان جمله باز گر بگویم خوردشان گردد دراز

["Zerreler gördün ağızları hep açık; eğer onların yemeğini söylersem uzun olur!"] (cild III, 26 numaralı) beyt-i şerifinde mikropların vücûdunu keşfen haber veren cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz arzın etrâfında maddeten böyle bir Kaf dağı olmadığını yine keşfen bilirler idi. Binâenaleyh bu sûrh-i şerîfde bir remz-i azîm vardır. O da budur ki, "Kaf dağı"ndan murâd, her asırda mevcûd ve vâhidü'z-zaman olan kutbü'l-aktâb hazretleridir. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz I. cildde, (2967 numarada) buyururlar:

خود جهان آن يك كس است او ابله است هر ستاره بر فلك جزو مه است
او جهان كامل است ومفرد است نسجه كل وجود او را بدست
خود جهان آن يك كس است وباقيان جمله اتباع و طفيل اند اى فلان

"Muhakkak cihan o bir kimsedir, o eblehdir. Felek üzerinde her bir yıldız ayın cüz'üdür. O zât, cihân-ı kâmil ve müfreddir. Nüsha-i küll-i vücûd onun için olmuştur. Muhakkak cihan o bir kimsedir ve bâkileri hep etbâ' ve tufeyl-dir, ey müstemî!"

Ve cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri dahi, *et-Tedbîrâtü'l-İllâhiyye fî Islâh-i Memleketi'l-İnsâniyye* kitabının temhîdinde buyururlar ki: فالقطب معلوم غير معين وهو خليفة الزمان ومحل النظر والتجلى ومنه تصدر الآثار على ظاهر العالم وباطنه وله يرحم من يرحم ويعذب من يعذب وله صفات ان اجتمعت فى خليفة عصر فهو القطب وعليه مدار الامر الالهى وان لم يتجمع فهو غيره ومنه تكون المادة الملك ذلك العصر ya'ni, "Kutub ma'lûm-ı gayr-ı muay-yendir, ya'ni halk onu tanımaz. Ve o halîfe-i zamân ve mahall-i nazar ve tellîdîr. Ve âlemin zâhirine ve bâtınına âsâr ondan sudûr eder. Ve rahm olunan kimseye onun sebebiyle rahm olunur ve azâb olunan kimseye onun sebebiyle azâb olunur. Ve onun sıfatları vardır. Eğer o sıfatlar halîfe-i asırda ic-timâ' ederse o kutubdur ve medâr-ı emr-i ilâhî onun üzerinedir. Ve eğer icti-

mâ' etmezse onun gayndır. Ve bu asrın hükümdârına madde ondan tekev-vün eder."

Ve onun "zümrüd"den olmasına gelince, kezâlik Şeyh-i Ekber hazretleri ay-nı eser-i şeriflerinin on yedinci bâbında hacet-i zümrüd bahsinde buyururlar ki: "Âlem-i kebirde mevcûd olan zümrüd taşına mukâbil insanda dahi bir sır ve la-tîfe vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu sırnın âyeti, *إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ* (A'râf, 7/201) ya'ni, "Şunlar ki ittikâ ederler, şeytan tarafın-dan onlara vesvese dokunsa tezekkür ederler. İmdi onlar doğru yolu görürler" âyet-i kerîmesidir. Âlem-i kebirdeki zümrüdün hâssiyyeti perîşân rû'yâlara mâ-nî' olmak ve kalbe kuvvet vermek olduğu gibi, kuvve-i müzekkirenin hâssiy-yeti dahi İblîs'i hîlesinden men' etmektir ve onu tedhîş eylemektir. Ve zümrüd taşının havâssından birisi de yılanın gözünü kör etmektir. Bundan dolayı ce-nâb-ı Pîr efendimiz III. cildin 2538 numarasına mûsâdif olan beyt-i şerîfe,

نفس اذرهاست با صد زور و فن روی شیخ او را زمرد دیده کن

ya'ni, "Nefis yüz kuvvetli ve hîleli ejderhâdir. Şeyhin yüzü göz koparıcı züm-rüddür" buyurmuştur. Ve V. cildin 1951, 1952 numaralı beyitlerinde bu ma'nâ mezkûrdur. İmdi, kutb-i zamân bu hâssiyyetin kemâlini câmi'dir. Bu sûrh-i şerîfden anlaşılacağı üzere Zülkarneyn kendi asrının kutbuna mülâkî olmuş ve âtîdeki suâlleri ondan sormuş ve cevâb almıştır.

رفت ذو القرنین سوی کوه قاف دید آن را کز زمرد بود صاف

3696. *Zülkarneyn Kafdağı tarafına gitti. Onu gördü ki, saf zümrüdden idi.*

Bir abd-i sâlih ve velî olan Zülkarneyn zamânın kutbuna mülâkî oldu, onun vech-i mübârekinin nefis ve şeytan yılanının gözünü kör edici bir sâfî zümrüdden ibâret gördü.

گرد عالم حلقة گشته او محیط مانند حیران اندر آن خلق بسیط

3697. *O âlemin etrafına ihâta edici halka olmuş; o halk-ı basîl hakkında hay-rân kaldı.*

"Basîl", burada vâsî' ve geniş ma'nâsındır. Ya'ni, "Bir velî olan Zülkar-neyn bâtın gözüyle gördü ki, o kutbu'l-aktâb hazretlerinin ma'nâsı emr-i ta-sarrufda âlemin etrafını ihâta edici bir halka olmuş ve âlem onun halka-i ta-sarrufu içinde kalmıştır. Binâenaleyh, Hz. Zülkarneyn o ma'nâsı vâsî' olan mahlûk-ı ilâhî ve abd-i rabbânî hakkında hayrette kaldı.

گفت تو کوهی دگرها چیستند که بیش عظم تو باز یستند

3698. *Dedi: "Sen dağsın, diğerleri ne derler? Zîrâ senin büyüklüğünün yanında oyuncakdurlar."*

Zülkarneyn dedi: "Sen ma'nâsî vâsî' bir veliyy-i Hak'sın. Fakat senin yanında diğer velîlerin hâli nedir? Zîrâ onlar senin büyüklüğünün yanında oyuncakdurlar." Ya'ni diğer velîlerin vüs'at-i ma'nâları senin vüs'atının yanında pek küçük kalır. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz yukarıda zikrettiğimiz beyt-i şeriflerinde, *هر ستاره بر فلک جزو مهست* ["Felek üzerinde her bir yıldız ayın cüz'üdüdür"] buyurmuşlar ve kutbu'l-aktâbı "ayın parlaklığı"na ve diğer velîleri de "yıldızların parlaklığı"na teşbîh buyurmuşlar idi.

گفت رگهای منند آن کوهها مثل من نبوند در حسن و بها

3699. *Dedi: "O dağlar benim damarlarımdır. Hüsni ü bahâda benim mislim olmazlar."*

Kutb-i zamân Zülkarneyn'e cevâben buyurdu ki: "O sâir evliyâ benim damarlarım ve tâbî' lerimdir. Güzellikde ve kıymetde benim mislim ve nazîrim olmazlar." Ma'lûm olsun ki, kutbu'l-aktâb, kalb-i Muhammedî üzere vâki' olup hakikat-i muhammediyenin mazhandır. Ve bu i'tibâr ile "Ümmetim, ümmetim!" diyenlerdendir. "Nefsim, nefsim!" diyenlerden değildir. Sâir evliyâda bu mazhariyet yoktur. Onlar kutbu'l-aktâb'ın tasarrufu altındadır ve füyûzât-ı ilâhiyye cümlelerin kalblerine kutbu'l-aktâbın kalbinden tevzî olunur; ve bilcümle ekvânda tasarruf eder. Binâenaleyh, ekvâna olan tecelliyât-ı lutfiyye ve kahriyye onun kabzasından zâhir olur.

من به هر شهری رگی دارم نهان بر عروقم بسته اطراف جهان

3700. *"Ben her bir şehir için gizli bir damar tutarım. Etrâf-ı cihân benim damarlarım üzerine bağlanmıştır."*

"Ben her bir şehrin halkı için gizli bir kuvve-i tasarrufiyyeye mâlikim. Etrâf-ı cihân benim tasarrufum üzerine bağlanmıştır."

حق چو خواهد زلزله شهری مرا گوید او من بر جهانم عرق را

3701. *"Hak bir şehrin zelzelesini istediği vakit o bana söyler, bir damarı sıratırım."*

"Hak Teâlâ hazretleri bir şehrin halkına kahr ile tecellî etmek için bir şehrin zelzelesini muîrâd ettiği vakit bana emreder. Ben de o şehire mahsûs olan bir damarımı oynatırım, ya'nî, himmetimi o şehrin kahrına tevcih ederim."

پس بجنبانم من آن رگ را بقهر که بدان رگ متصل گشتست شهر

3702. "Binâenaleyh, ben o damarı kahr ile kımıldatırım ki, şehir o damara muttasıl olmuştur."

چون بگويد بس شود ساکن رگم ساکنم و ز روی فعل اندر نگم

3703. "Vaktâki, "Kâfîdir!" der, damarım sâkin olur. Sâkinim ve fiil cihetinden sa'y içindeyim."

Ya'nî, "Kutbu'l-aktâb yeryüzünde hazîne-i ilâhiyyenin emînidir ve yed-i kudret-i Hak'da bir âletdir. Ve bir âlet nasıl ki, bir üstadın isti'mâline muhtâc olursa, bu halîfe dahi öylece Hakk'ın isti'mâline muhtâc olur ve Hakk'ın irâdesiyle hareket eder ve onu taklîb eden Hak'dır. Kutbun vazîfesi telakkî ettiği emr-i ilâhî üzerine esmâ-i ilâhiyyeden bir ismin hükmü zâhir olmak için bir tevcih-i kalbiden ibâret olduğundan zâhirde sâkindir ve bâtında sa'y içindedir."

همچو مرهم ساکن و بس کارکن چون خرد ساکن و ز او جنبان سخن

3704. "Merhem gibi sâkin ve çok iş yapıcıyım. Akıl gibi sâkin ve ondan söz hareket edicidir."

"Kutbun ekvân üzerinde tasarrufu, yara üzerine konulan merhemın tasarrufuna benzer. Zâhirde merhem sâkindir ve yara üzerinde bilâ-hareket durur. Fakat bu sükûnet içinde yara üzerinde işler yapar. Ve kezâ onun tasarrufu vücûdda aklın tasarrufu gibidir. Akıl sâkindir ve ondan maânî ile dolu olan elfâz ve kelâm hareket eder."

زرد آن کس که نداند عقلش این زلزله هست از بخارات زمین

3705. O kimsenin nezdindeki onun akli bunu bilmez. Zelzele arzın buhârâtındandır.

Aklı ekvânda tasarruf eden kutbu'l-aktâb olduğunu bilmeyen kimsenin indinde zelzele arzın buhârâtından vâkî olur. Ya'nî, onun aklının gözü ancak zelzelenin vukû'una sebep olan esbâb-ı maddiyyeyi görür; ve bu esbâbı tahrik edenin kim olduğunu bilmez. Zîrâ eğer zelzelenin sebep-i müstakilli ol-

sa o esbâb-ı mâddiyye dâimâ mevcûddur; ve zelzele de dâimâ mevcûd olmak lâzımdır. Arâzî-i bürkâniyyeden olan yerlerde uzun seneler zelzele vuku' bulmaz. Sonra hiç beklenmeyen bir mahalde zelzele zuhûr ediverir. Binâenaleyh, o esbâbın muharriki vardır. Nitekim âtûdeki sûrh-i şerîfde bu ma'nâ bir misâl ile tavzîh buyuruluyor.

موری بر کاغذ می رفت نبش قلم را ستودن گرفت ، موری دیگر تیزتر بود
گفت ستایش انگشتان را کن که این هنر از ایشان می بینم ، موری دیگر از هر
دو چشم روشنتر بود گفت من بازو را ستایم انگشتان فرع بازوند

Bir karınca kâğıt üzerinde giderdi. Kalemin yazmasını medhe başladı. Diğer bir karınca daha keskin idi. "Parmakları medh et ki, bu hüneri onlardan görüyorum" dedi. Diğer bir karınca her ikisinden daha parlak gözlü idi. "Ben kolu medh ederim, parmaklar kolun fer'idir" dedi

- مور کی بر کاغذی دید او قلم گفت با مور دیگر این راز هم
3706. *Bir karıncacık bir kâğıt üzerinde o kalemi gördü. Bu sırrı da başka karıncaya söyledi.*
- که عجائب نقشها آن کلاک کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد
3707. *Dedi ki: "O kalem, fesleğen ve süsen çiçekliği ve gül gibi, acâib nakışlar yaptı."*
- گفت آن مور اصبعست آن پیشه ور وین قلم در فعل فرعست و اثر
3708. *O karınca dedi: "O sanathâr parmakdır ve bu kalem fiilinde fer' ve eserdir."*

Ya'nî, "Bir küçük karınca bir kâğıt üzerinde kalemin türlü türlü nakışlar yaptığını gördü ve taaccüb edip, kendince sır addettiği bu hâli diğer bir karıncaya keşf etti ve, "Şu kalemin hünerine bak, ne güzel nakışlar yaptı!" dedi. Karıncanın nazarı bundan daha ileri olduğundan ona cevâben dedi ki: "O

nakışları yapan san'atkar, kalem değil parmağıdır ve bu kalem parmağın fiili-ne ve eserine tâbî'dir."

گفت آن مور سوم از بازوست که اصبع لاغر ز زورش نقش بست

3709. O üçüncü karınca dedi: "Pazudandır. Zîrâ zaîf olan parmak onun kuvvetinden nakış bağladı."

Üçüncü karıncanın nazarı daha keskin olduğundan onlara i'tirâzen dedi ki: "Hayır, bu nakışlar ne kalem-den ve ne de parmağıdandır. Belki koldandır. Zîrâ zaîf olan parmak, kolun kuvvetinden nakış bağladı."

همچنین می‌رفت بالا تا یکی مهتر موران فطن بود اندکی

3710. Nihâyet birisi böylece yukarıya gitti. Karıncaların en büyüğü biraz fa-
[3725] sîf idi.

گفت کز صورت مینید این هنر که بخواب و مرگ گردد بی‌خبر

3711. Dedi ki: "Bu hüneri sûret-den görmeyiniz. Zîrâ uykuda ve ölümdе bî-haber olur."

Nihâyet bir dördüncü karınca fikren onların fevkine çıktı. Zîrâ onların en büyüğü ve biraz daha çok fikirli ve dikkatli idi. Dedi ki: "Bu hüneri ve nakış-ları kalem-den ve parmağıdan ve koldan görmeyiniz. Zîrâ, bunlar sûret-dir ve sûretler ise uykuda ve ölümdе bî-haber bir hâle gelir."

صورت آمد چون لباس و چون عصا جز به عقل و جان نچنبد نقشها

3712. "Sûret libâs gibi ve asâ gibi geldi. Akıl ve canın gayrı ile nakışlar ha-reket etmez."

Ya'ni, "Cism-i beşerin müdebbiri ancak akıl ve candır ve ancak akıl ve can-ın te'sîrîyle sûret-i cisim harekete gelir."

بی‌خبر بود او که این عقل و قوای بی‌ز تقلیب خدا باشد جماد

3713. O bî-haber idi ki, bu akıl ve kalb, taklîb-i Hudâ olmaksızın cemâd olur.

Ya'ni, sûretin harekâtını akıl ve candan bilen bu dördüncü karınca her ne kadar diğerlerinden daha yüksek görmekte idiyse de bu da ma'rifetde nâkıs idi. Bilmezdi ki, bu akıl ve kalb dahi Hak Teâlâ hazretlerinin taklîbi ve dön-dürmesi olmasa cisim gibi cemâd hükmünde kalır.

بک زمان از وی عنایت بر کند عقل زیرک ابلهها می کند

3714. *Bir zaman ondan inâyeti koparsa, zekî olan akıl ahmaklıklar yapar.*

"Akıl cismin tasarrufunda ve tedbirinde müstakil değildir. Onu taklîb ve tasrîf eden dahi Hak Teâlâ hazretleridir. Eğer Hak Teâlâ ondan inâyetini ve imdâdını kaldırırsa o zekî olan akıldan türlü türlü ahmaklıklar zâhîr olur." Bu beyt-i şerîfde kutbu'l-aktâbın vücûdu bir sûretiden ibâret olup hakikatde âlemde mutasarrıf olan o olmayıp ancak Hak Teâlâ hazretleri olduğuna işâret buyrulur.

چون که کوه قاف در نطق سفت چو نوح گویا یافت ذو القرنین گفت

3715. *Vaktâki onu söyleyici buldu, vaktâki Kaf dağı nutuk incisini deldi, Zülkarneyn dedi:*

Zülkarneyn hazretleri vaktâki kutbu'l-aktâb hazretlerini hüccete ve mükâlemeye mütemâyil buldu ve inci mesâbesinde olan maârif ve hikemiyât-ı ilâhiyye sözlerini söylemeye başladı, o hazrete hitâben dedi.

کای سخن گوی خبیر راز دان از صفات حق بکن با من بیان

3716. *Ki: "Ey söz söyleyici, habîr ve sır bilici, bana Hakk'ın sıfatlarından beyân et!"*

"Habîr", "hibret"den sıfat-ı müşebbehedir. "Hibret", ilm-i zevkî demektir. Zîrâ kutbu'l-aktâb cem'iyet-i esmâiyyeyi hâiz ve onların âsânı kendi nef-sinden zevken ârifdir. Zülkarneyn dedi ki: "Ey Hakk'ın sırrını bilici ve ilm-i zevkî sâhibi olan söz söyleyici! Bana sıfat-ı ilâhiyyeyi açıkça beyân et!"

گفت رو کان وصف از آن هائلترست که بیان بر وی تواند برد دست

3717. *Dedi: "Git ki, o vasf ondan daha hâildir ki, beyân onun üzerine kudret götüre!"*

"Dest", burada "kudret" ma'nâsınadır. Kutbu'l-aktâb Zülkarneyn'e cevâben dedi ki: "Hakk'ın vasfı beşerin kullandığı mahdûd lügatler ve lafızlar ile beyân edilmek mertebesinden âlîdir; ve insanı pek ziyâde korkutucu bir mertebededir. Zîrâ sıfat-ı ilâhiyyeden bize bildirilenleri bile lâıyıkıyla idrâk edemiyoruz. Halbuki, meclâ-yı sıfat ve esmâ olan fezâ-yı 'bî-nihâyedeki mükevvenâtı bizim idrâkımız ihâta edemez. Âlât-ı fenniyye vâsitasıyla vâkı' olan idrâkâtımız bugün akıllanmızı durdurup tedhîş ediyor." Bu hâle işâreten cenâb-ı

Şeyh-i Ekber (k.s.) hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de hikmet-i rahmâniyyeye mukârin olan Fass-ı Süleymânî'nin nihâyetinde, *ولو نهينا على المقام السليماني على* ya'ni, "Ve eğer biz makâm-ı Süleymânî'ye tamâmı üzere tenbîh ede idik, sen bir emri görür idin ki, onun üzerine ittlâ' sana hevl verirdi" buyurur. Zîrâ, rahmet sıfât-ı ilâhiyyeden bir sıfatdır. Ve Süleyman (a.s.) ise rahmet-i imtînân ile rahmet-i vücûbu zevkan ârif idi. Nitekim tafsîli mezkûr fasdadır. İmdi bir sıfat-ı Hakk'ın mazharı olan zâtın makâmı hâil olursa, diğer sıfatların beyânında ne kadar hevl-nâk maânî zâhir olur.

يا قلم را زهره باشد كه بَسَر
بر نويسد بر صحائف ز آن خبر

3718. "Yâhud kaleme, ucu ile tâkat olur mu ki, sahîfeler üzerine ondan huber yaza?"

Ya'ni, "Böyle lisânen söylemek imkânı olmayan sıfât-ı ilâhiyyeyi kalem dahi sahîfeler üzerine yazmaktan âcizdir." Ya'ni, sıfât-ı ilâhiyye alâ-tarîkî'l-ihâta ne söylenebilir, ne de yazılabilir.

گفت کمتر داستانی باز گو
از عجبهای حق ای حبر نگو

3719. *Dedi: "Ey çok âlim, Hakk'ın aceblerinden en aşağı bir destânı açık söyle!"*

"Habr", "ha"nın fethi veya kesriyle [hıbr] âlim ve fâzıl kimse demektir. (*Sarrâh*) Bu kelimenin diğer ma'nâları da vardır. Burada bu ma'nâyadır. "Nî-kû", burada "çok" ma'nâsınadır. "Destân" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır. Burada "söz" demektir. Ya'ni, "Zülkarneyn tekrar kutub hazretlerine dedi: "Ey çok âlim ve fâzıl olan zât-ı muhterem! Hakk'ın acib olan tertîbât-ı kevnîyyesinden en aşağı olan, ya'ni bizim elfâz ve lügâtımıza ve aklımıza sıgân sözleri söyle!"

گفت اینك دشت سيمد ساله راه
كوههای برف پر کرده ست شاه

3720. *Dedi: "İşte üç yüz yıllık yol olan sahrâyı, şâh, kar dağları doldurmuştur."*
[3735]

"Kar dağları"ndan murâd, âtîde gelecek olan 3725 numaralı beyt-i şerîf-de görüleceği üzere gâfillerin suver-i müteayyineleridir. Kutbun taayyün-i sû-rîsi "Kâf dağı"na teşbîh buyurulduğu gibi, gâfillerin suver-i müteayyineleri dahi "kar dağları"na teşbîh buyurulmuştur. "Sahrâ"dan murâd, sahrâ-yı fikir ve hayaldir; ve "üç yüz yıllık yol"dan murâd, kutbu'l-aktâb hazretlerinin mertebesine varıncaya kadar olan efrâd-ı beşerin merâtüb-i fikriyyesinin

uzaklığından kinâyedir. Bu merâtibde olanların fikir ve hayâl-i gâfilâneleri soğuk karlara teşbîh buyurulmuştur. "Şah"dan murâd, mutasarrıf-ı hakîkî olan Hak Teâlâ hazretleridir.

کوه بر کتبی شمار و بی عدد می رسد در هر زمان برفش مدد

3721. "Dağ dağ üstüne hesâbsız ve adedsiz; her zamanda ona kar meded olarak ulaşır."

Ya'ni, "Hadsiz ve hesâbsız olan ehl-i gaflet birbiri üzerine yığılmıştır. Her birinin ayrı ayrı meslek-i fikrîsi ve hayâlîsi vardır. Onların her birine soğuk karlar mesâbesinde olan fikir ve hayâl meded ve yardım olarak erişir." Nitekim türlü türlü i'tikâdlar ve felsefî olan meslekler meydandadır.

کوه برفی می زند بر دیگری می رساند برف سردی تأثری

3722. "Bir kar dağı diğeri üzerine çarpar, kar soğukluğunu serâya erıştırir."

"Serâ", merkez-i hâk ve nemli toprak ve âlet ma'nâlannadır. Ya'ni, "Meselâ bir kar dağı olan feylesof efendi, diğer bir kar dağı olan feylesof üzerine çarpar ve onun meslek-i fikrîsine i'tirâz eder. Onlara vârid olan fikir ve hayâl, soğukluğu halkın en aşağı tabakasına kadar erıştırir."

کوه برفی می زند بر کوه برف دمدم ز انبار بی حد و شگرف

3723. "Bir kar dağı hadsiz ve derin anbardan kar dağı üzerine çarpar."

"Bir kar dağı olan gâfil hadsiz ve derin olan ism-i Mudill'in hazînesinden vârid olan fikr-i bâtul ve hayâl-i fâsid sebebiyle diğer bir kar dağı üzerine çarpar ve i'tirâz eder."

گر نبودی این چنین وادی شها تف دوزخ محو کردی جمله را

3724. "Ey şah! Eğer böyle vâdî olmasa idi, cehennemnin harâreti cümleyi yakar idi."

"Ey şah-ı ma'nâ olan Zülkarneyn! Eğer bu kar dağlarının soğukluğu olmasa idi, cehennemnin harâreti gibi yakıcı olan şevk-i ilâhî ateşi cümle halkı yakar ve mahvederdi. Bereket versin ki, bu ehl-i gafletin soğuk fikirleri ve hayâlleri bu harârete mâni' oluyor." Bu sûrh-i şerîfde fakîre lâiyh olan bir ma'nâ da budur ki, "Kâf dağı"ndan murâd, cenâb-ı Pîr (r.a.) efendimizin vü-cûd-i şerifleridir; ve "Zülkarneyn"den murâd, Hüsâmeddîn Çelebi (k.s.) haz-

retleridir ki, "iki karn" ile ism-i Zâhîr ile ism-i Bâtûn'ın ahkâmını hâiz olmalarından kinâyedir. Hattâ ba'zı nüshada "cümle râ" yerine "mermerâ" vâki'dir. "Bizi yakardı" demek olur.

تا نسوزد پرده های عافلان

غافلان را کوههای برف دان

3725. *Âkıllerin perdeleri yanmamak için, gâfilleri kar dağları bil!*

Ya'ni, "Âkıllerin perde-i beşerîyyetleri şevk-i ilâhî ateşi ile yanmamak için gâfillerin vücûdlarını kar dağları bili!" Zîrâ âkılleri icâbât-ı beşerîyye ile meşgûl eden ve bu ateşin şiddetine mâni' olan bu gâfillerdir. Nitekim Mâlik b. Dînâr hazretlerini pazarda halkın kalabalığı arasında gezerken görmüşler ve "Burada ne yapıyorsun?" diye sormuşlar. O hazret dahi, "Gaflet celbini istiyorum!" diye cevâb vermiştir.

سوختی از نار شوق آن کوه فاف

گر نبود عکس چهل برف باف

3726. *Eğer kar dokuyucu olan cehlin aksi olsa idi, o Kâf dağı şevkin ateşinden yanar idi.*

Eğer kar gibi bürüdet peydâ edici olan ehl-i gafletdeki cehlin insân-ı kâmilin kalbine aksi ve te'siri olmasa idi, o insân-ı kâmil şevk-i ilâhînin ateşinden yanar ve bi'l-küllîyye beşerîyet hâricine çıkar idi. Zîrâ insân-ı kâmilin irşâd-ı halk için hicâb-ı beşerîyyete rücû'u lâzımdır.

بهر تهدید لیمان دره ئیست

آتش از قهر خدا خود ذره ئیست

3727. *Ateş muhakkak Hudâ'nın kahrından bir zerredir. Alçakların tehdîdi için bir turadır.*

"Dirre", turadır ki, iplerin bükülmesinden hâsıl olan kamçı gibi bir şeydir. Gerek maddî ve gerek mânevî olan ateş Hak Teâlâ hazretlerinin sıfat-ı kahr ve celâlinden bir zerredir. Ya'ni, "Kalbe ânz olan bu şevk ateşi Hak Teâlâ'nın kahrından bir zerredir. Alçak olan nüfus-i beşerîyyenin te'dîbi ve hayvanlıktan teb'îdi için bir turadır ve kamçıdır." Zîrâ, nefis-i leîm bu âteş-i şevk ile müeddeb olur.

برد لطفش بین بر آتش سابقست

با چنین قهری که زفت و فائقست

3728. *Azûm ve fâik olan böyle bir kahr ile berâber, lutfunun serinliğini gör ki, ateş üzerine sâbıkdır.*

"Azîm ve maddî ateşlere fâik olan böyle bir kahr ateşi ile berâber Hak Te-âlâ'nın lutfunun serinliğini gör ki, o ateş üzerine sâbıktır." "Berd-i lutf"dan murâd, Hakk'ın nizâm-ı âlem için vaz' buyurduğu hâl-i gafletdir. Ve şevk ateşi beşeriyette bu gafletden sonra olduğu için lutfun serinliği bu ateşten mukaddem ve sâbıktır. Çünkü insanlar bu âlem-i keserâta geldikleri vakit fark-kable'l-cem' hâlinde bulunurlar. Sonra makâm-ı cem'e gelirler ve nâr-ı şevk makâm-ı cem'de başlar.

سبق بی چون و چگونہ معنوی سابق و مسبوق دیدی بی دوی

3729. *Sebk niteliksiz ve nasıllıksız ma'nevîdir. İkiliksiz sâbıkı ve mesbûku gördün mü?*

Ya'ni, lutfun kahrıdan sâbık olması bî-çün ve bî-çigünedir ya'ni, ta'rif e sığmaz, ma'nevîdir. Zîrâ her ikisi de sıfât-ı ilâhiyyedendir; ve sıfât-ı ilâhiyyenin cümlesi kadîm ve ezeli olduğundan bir sıfatın diğer sıfatdan mukaddem ve sâbık olması, vârid değildir. Sâbıkıyet ve mesbûkıyet nisbetleri ancak bu sıfât-ı kadîmenin âsân mezâhir-i kevnîyyede zâhir olduğu vakit belli olur. Zîrâ, vücûd-i mahz, lütuftur, kahr ondan sonradır; ve çünkü kahr vücûda ve varlığa terettüb eder. Vücûd ve varlık olmayınca kahrın taalluk edeceği mahal olmaz. Binâ-enaleyh bu i'tibâr ile lütf sâbık ve kahr mesbûktur. İkiliksiz sâbıkıyet ve mesbûkıyete gelince bu hâl a'yân-ı sâbite âlemine âiddir. Zîrâ bu âlem, suver-i ilmiyye-i ilâhiyye mertebesidir. Ve ilm-i ilâhî mertebesinde ise ikilik yokdur ve bî-çündür. Ya'ni, niteliksiz ve nasıllıksızdır ve ma'nevîdir. Çünkü bu mertebe zât-ı Hakk'ın kendi zâtına, kendi zâtında, kendi zâtıyla vâkı' olan tecellîsinden ibârettir. Bu mertebeye "mertebe-yi vâhidiyyet" ve "hakikat-i insâniyye" derler.

گر ندیدی آن نقصان توست که عقول خلق ز آن کان یک جوست

3730. *Eğer görmedin ise, o senin noksânındandır. Zîrâ, halkın akılları o menba'dan bir arpadır.*

Eğer bu ikiliksiz sâbıkıyet ve mesbûkıyeti görmüyor isen, senin mertebenin ve aklının noksânındandır. Zîrâ halkın akılları bu hakikat-i insâniyye mertebesinden bir arpa kadar ya'ni, o mertebeye nisbeten halkın akılları cüz'idir. Nitekim âyet-i kerîmede, وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا (İsrâ, 17/85) ya'ni, "Siz e ilimden verilen şey ancak azdır" buyrulur. Hind nüshalarında birinci misrâ' فهم پست sûretindedir. "Eğer görmüyor isen o senin anlayışının alçaklığındandır" demek olur.

عیب بر خود نه بر آیات دین کی رسد بر چرخ دین مرغ گلین

3731. *Ayıbı kendi üzerine koy, dîn âyâtı üzerine değil! Ne vakit çamurlu kuş din feleği üzerine erişir?*

"Âyât-ı dîn"den murâd, ehl-i hakikat olan kâmillerdir. Onlar Kur'ân-ı Kerîm'in ve ahâdis-i şerifenin bâtınlarını ve inceliklerini gösterirler. Ya'ni, "Ey kimse! Vücûd-ı Hakk'ın merâtibini ve onun vahdetini görmüyor isen, bu hâl senin noksânından ve anlayışının alçaklığındandır. Binâenaleyh, kusûru ve ayıbı kendi nefesine isnâd et! Yoksa dînin âyâtı olan ehl-i hakikatın keşfen vâki' olan beyânât-ı aliyelerine değil! Sen âlem-i süflînin havâss-i hamsene verdiği ma'lûmât üzerine birtakım delâil îrâd edip ya tenzîh-i sırfa veya teşbih-i sırfa hükmedersin. Bu ulûm-i istidlâliyye ile senin rûhun ve aklın kanatları çamurlanmış bir kuş mesâbesindedir. Böyle bir çamurlu kuş, dînin feleği olan vahdet-i sırfa ne vakit erişebilir?" Böyle bir kuş ancak âlem-i süflîde ve ikilik âleminde çırpınıp durur.

مرغ را جولانگه عالی هواست ز آنکه نشو او ز شهوت وز هواست

3732. *Kuşun âli olan cevalângâhı havadır. Zîrâ ki onun neşvi şehvelden ve hevâdandır.*

"Kuşun yüksek olan cevalângâhı eflâke kadar değil, ancak havaya kadardır ve havâ-yı nesimî içinde uçabilir. Zîrâ ki onun neşv ü nemâsı şehvetden ve hevâdandır." Ya'ni, kuşun vücûdunun tekevvünü nutfeden değil, belki erkek kuşun dişi kuşun uzv-i tenâsülüne şehvetle bıraktığı havadandır. Binâenaleyh uçuşu da kendinin neş'etine muvâfık olarak hava içinde olur. Bunun gibi insanın tekevvünü de şehvetden ve kesif olan nutfedendir. Binâenaleyh onun rûh-i hayvânîsine merbût olan akl-ı maâşının uçabildiği sâha dahi bu âlem-i kesâfette ancak havâss-i hamsesinin verdiği ma'lûmâtın dâiresidir. Birinci mısra'da "hevâ", havâ-yı nesimîdir. İkinci mısra'daki "hevâ", hevâ-yı nefis olduğundan kâfiye sahihtir.

پس تو حیران باش بی لا و بلی تاز رحمت پشت آید محملی

3733. *Binâenaleyh sen hayır ve evetsiz hayrân ol! Tâ ki senin önüne rahmetden bir mahmil gelsin.*

"Mahmil", masdar-ı mîmî olup, merkeb ve develerin üzerindeki hevdec ma'nâsınadır. Ya'ni, "Eğer sen âyât-ı dîn olan ehl-i hakikatın kelâmını nok-

san fehîm ve aklından dolayı anlayamıyor isen, ne hayır de, ne de evet! Ya'ni, ne inkâr et ve ne de tasdîk et! "Ben bunu anlayamadım" deyip tevakkuf et! Tâ ki rahmet-i ilâhiyyeden sana bir mahmil-i rûhânî gelip seni o anlayamadığın ma'nâlara kadar götürsün." Zîrâ anlamadan hayır ve evet demekde zarar vardır.

چون ز فہم این عجائب کودنی گر بلی گوئی تکلف می کنی

3734. *Mâdemki bu acâibin fehîminden ahmaksın, eğer evet dersen tekellüf edersin.*

Mâdemki, ehl-i hakîkatin vahdet-i sırf hakkındaki beyânât-ı acibelerini anlamakdan âcizsin, eğer anlamadan baş sallayıp evet dersen tekellüf etmiş olursun ve tekellüf bâtında olmayan şeyi zahmetle çıkarmaktır. Bu hal makbûl bir haslet değildir. Bunun için (S.a.v.) Efendimiz, اتقوا امتی ابعدهم عن التكلف, ya'ni, "Benim ümmetimin etküyâsi tekellüfden çok uzaktır" buyururlar.

ور بگوئی نی زندنی گردنت قهر بر بندد بدان نی روزنت

3735. *Ve eğer hayır dersen, hayır senin boynunu vurur. Kahır, o hayır ile senin pencereni bağlar.*

"Ve eğer anlamadan hakâyık-i ehlullahı inkâr edip hayır dersen, senin bu inkârın senin boynunu vurur. Kahr-ı ilâhî senin kalb gözünü kör eder ve aklının penceresini kapatır. Bu kahr hem ma'nen ve hem de zâhiren vâki' olur." Nitekim vâizin birisi Ayasofya câmi'-i şerifinde esnâ-yı va'zında Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (k.s.) hazretlerinin maârif-i alîyyelerine i'tirâz eder imiş; ve bu i'tirâzında musır bulunup ekser-i dersinde tekrâr eder imiş. Bir gece rüyâsında Hz. Şeyh zuhûr edip, "Benden ne istiyorsun? Bir daha i'tirâz edecek olursan seni bu elimdeki kılıç ile kırk parça ederim!" buyurmuş. Vâiz bu rüyâdan havf edip bir müddet sükût etmiş. Fakat yine bir gün her nasılsa rüyâyı unutup va'zında coşarak hazret-i şeyh aleyhinde bulunmuş. Dersden çıktığı vakit herkes dağılmış, o da avlu tarafına doğru giderken üzerine bir fenâlık gelmiş ve avluda bulunan bir ağaca dayanmış, bir müddet sonra da yıkılmış. Görenler alıp Gülhâne'ye götürmüşler, orada teslim-i rûh etmiş. O akşam evine gidemediği için hânesinin halkı aramaya mecbûr olmuşlar. Nihâyet Gülhâne'de olduğunu haber alıp oraya gitmişler. Fakat Gülhâne'de bu vâiz vefât ettiği vakit doktorlar kimsesiz bir adam zannıyla teşrîhâneye götürüp orada talebeye ders göstermişler. Bilâhare böyle âilesi olduğunu haber

alınca doktorlar telâş edip derhâl parçaladıkları a'zâlarını birleştirip tekfîn etmişler. Ve âilesine karşı da beyân-ı i'tizâr edip kefenin açılmamasını çünkü cesedinin kırk parça edilmiş bulunduğunu söylemişlerdir. Ve Hz. Şeyh'in ma'ârifine içinden i'tirâz edip zâhirde *Fütûhât* tercümesini okumak isteyen bir zâ-tın ağzı kapanıp dudakları içeriye çıktığını ve bir kelime bile okuyamadığını fakîr kendi gözüm ile gördüm.

پس همین حیران و واله باش و بس تا در آید نصر حق از پیش و پس

3736. *Böyle olunca ancak hayran ve vâlih ol ve işte bu kadar! Ta ki Hakk'ın yardımını önden ve arkadan gele!*

Ya'ni, hakâyık-i ehlullâha aklın ermediği vakit, ne inkâr et ve ne de tasdik et, hayrân ol! Bu hayretin ve safvet-i kalbin sebebiyle sana Hakk'ın yardımını önden ve arkadan gelir. Anlayamadığın ma'nâları zevkan anlamaya başlarsın. Sakın evliyâ-i Hakk'a ta'rîz etme!

چون که حیران گشتی و گنج و فنا با زبان حال گفتی اهدنا

3737. *Vaktâki hayrân ve perişân ve fânî oldun, hâl dili ile "İh'din!.." dedin.*

"Vaktâki ehl-i hakîkatın hâline ve kâline i'tirâz etmeyip hayrette kaldın ve akl-ı cûz'ın perişân oldu ve kendi dirâyetine i'timâden o hâlî ve kalî muhâkeme etmekden fânî oldun, senin bu hâlin, اهدنا الصراط المستقیم (Fâtîha, 1/6) ya'ni, "Yâ Rabbi, beni sırât-ı müstakîme hidâyet et!" demek ma'nâsını mutazammın oldu." "Gîc", dimâğı perişân ve muhtel olan ma'nâsınadır.

زفت زفتست و چو لرزان می شوی می شود آن زفت نرم و مستوی

3738. *Çetinin çetindir; ve lerezân olduğun vakit, o çetin mülâyim ve müstevî olur.*

"Zeft", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır. Burada "sert ve çetin" demektir. Ya'ni, "Hâl ve kâl-i evliyâ çetinin çetindir, ya'ni, pek çetindir. Vaktâki onlara karşı titreyici olursan o çetin olan şey mülâyim ve düz olur ve sana basit görünür ve idrâkine kolay gelir."

زانکه شکل زفت بهر منکرست چونکه عاجز آمدی لطف و برست

3739. *Zîrâ ki, çetin olan şekil münkir içindir. Vaktâki âciz geldin, lûtf ve ihsândır.*

Ya'ni, enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın hâl ve kâlleri şeklinin çetin olması münkirler içindir. Zîrâ, münkirler inkâr ettikçe onların hakîkatı bu münkirlerle mestûr kalır. Fakat ey-kimse! Onların önünde kendi aczini ve kusûrunu i'tirâf edip inkâr ve tasdîki terk ederek hayrette kalırsan, bu aczin sana lütuf ve ihsân olur; ve neticede bilmediğin ve anlayamadığın hakâyika muttali' olursun.

نودن جبرائیل علیہ السلام خود را بمصطفی بصورت خویش و از هفتصد
پرو چون یک ظاهر شد افق را بگرفت و آفتاب محجوب شد با همه شعاعش

Cebrâil (a.s.)'ın kendisini Mustafâ'ya kendi sûretiyle göstermesi ve vaktâki onun yedi yüz kanadından birisi zâhîr oldu, ufkı tuttu ve güneş bu kadar şua'ıyla berâber mahcûb oldu

Ma'lûm olsun ki, vücûd-i mutlakın hakikat-i muhammediyye mertebesinden hakikat-i insâniyye ya'ni, suver-i ilmiyye mertebesine tenezzülünden sonra bu mertebenin mâ-dûnundaki merâtibe tenezzülü sıfat-ı Kudret'in me-zâhirin ya'ni kuvâ ile vâki'dir. Zîrâ, ef'âl kuvvet ile tezâhür edeceğinden ef'âl-i ilâhiyye dahi melâike-i kirâm vâsitasiyle zâhîr olur. Kuvâ-yı ilâhiyyenin is-mi lisân-ı şeriatda "melâike"dir. Zîrâ "melek", kuvvet ve şiddet ma'nâsındır. Melâike âlem-i his ve şehâdetde eşhâs-ı kesîfe gibi görünmezler. Zîrâ ervâh-ı âlem-i hayâlde suver-i muhtelifeye temessülen meşhûd olurlar. Bu temessül râinün ahvâl ve i'tikâdâtı ile münâsebetdârdır. Hz. Cibrîl'in cenâb-ı Meryem'e ve diğer melâike-i kirâmın Lût (a.s.)a vesâir enbiyâ (aleyhimüsse-lâm)a ve evliyâyâ ve sulehâyâ temessülleri gibi. Onların bu temessülleri es-nâsında râinün nezdinde hâzır olanlar bu melâikeyi müşâhede edemezler. Zî-râ âlem-i hayâle dâhil olan ancak râidir. Meğer ki, huzzârdan dahi âlem-i ha-yâle dâhil olanlar bulunsun. Bu temessülü bunlar da görebilirler. Yoksa me-lâikenin hakikat-i asliyyeleri üzere rû'yeti beşeriyet âleminde mümkün değil-dir. Bu hakîkate binâen sûre-i En'âm'da kâfirlerin Peygamber'e "Bir melek göndere idi de, keşke bize peygamber olduğunu söyleye idi!" demelerine kar-şı Hak Teâlâ, وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا (En'âm, 6/9) ya'ni, "Eğer o resulü bir me-

lek olarak göndere idik, elbette âdem sûretinde yapardık" buyurur. Bunun için Hz. Cibrîl, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e âdem sûretinde temessül ederdi. Ve kezâlik sûre-i Meryem'de, قَارِئْنَا إِلَيْهَا رُوحًا قَمَشَلْ لَهَا بِتَرَا سَوِيًّا (Meryem, 19/17) ya'ni, "Biz Meryem'e rûhumuz olan Cibrîl'i gönderdik, ona beşer-i seviyy sûretinde temessül etti" buyurulur. *Tefsîr-i Kâşânî*'de sûre-i Fâtır'da, جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولَىٰ أَجْنَحَةٍ مِّثْلَىٰ ثَلَاثٍ وَرَبَّاعٍ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ (Fâtır, 35/1) ["Melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun. O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar."] âyet-i kerîmesinin tefsîrinde buyurur ki: "Herhangi bir meleğin kendisinden müteessir olan şeye bir te'sîr ile ittisâli onun kanadıdır. Binâenaleyh her bir cihet-i te'sîr bir kanat olmuş olur. Melâikenin kanatları ya'ni, vücûh-i te'sîrâtı adede münhasır değildir. Belki onların te'sîrât-ı müte-nevvia-i kesîresi hasebiyle kanatları gayr-ı kâbil-i ta'dâddır. Onun için (S.a.v.) Efendimiz leyle-i mi'râc'da Cebrâil (a.s.)ı altı yüz kanatlı olarak müşâhede ettiklerini hikâye buyurmuşlardır. Maksad-ı âlfleri, يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ["O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar"] (Fâtır, 35/1) âyet-i kerîmesi mûcibince vücûh-i te'sîrâtının kesretine işâret buyurmaktır.

مصطفى می گفت پیش جبرئیل کہ چنان کہ صورت تست ای خلیل

3740. *Mustafâ Cebrâil'in önünde dedi ki: "Ey Halil! Nasıl ki senin sûretin vardır."*

مر مرا بنما تو محسوس آشکار تا ببینم مر ترا نظاره وار

3741. "Bana sen mahsûs, âşikâr olarak göster, tâ ki nazar ediciler gibi göreyim!"

Ya'ni, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz Cebrâil (a.s.)a hitâben buyurdu ki: "Ey dost! Senin sûret-i asliyye-i melekiyyen nasıl ise, bu âlem-i his ve şehâdetde bana onu hissen ve zâhiren göster, tâ ki ben senin o sûretini bir cismi temâşâ edenler gibi göreyim!"

گفت توائی و طاقت نبودت حسن ضعیفت و تنک سخت آیدت

3742. *Dedi: "Kadir olmazsın ve senin tâkatın olmaz. His zaîf ve incedir, sana zor gelir."*

Hız. Cibrîl cevâben dedi: "Yâ Resûlallah! Sen şimdî bu âlem-i taayyün-i be-şerî içinde benim sûret-i asliyye-i melekiyyemi âlem-i hisse naklen mütemessil olmama kâdir olmazsın ve buna tâkat getiremezsin. Zîrâ his âlemi zaîfdır ve incedir. Bu sûret-i mütemessile his gözüne zor ve şedîd gelir."

گفت بنما تا ببیند این جسد تا چه حد حس ناز کست و بی مدد

3743. *Dedi: "Göster, tâ ki bu cesed görsün. Acabâ his ne hadde kadar nâzîk-dir ve mededsizdir?"*

Ya'ni, Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Cibrîl'e isrâr edip buyurdular ki: "Sû-ret-i aslıyyeni bu âlem-i hisse naklen mütemessil ol, bu cesed görsün. Baka-lım bu hissin tahammülû ne kadardır ve nezâketi ve mededsizliği ne hadde kadardır, anlayalım!"

آدمی را هست حس تن سقیم لیک در باطن یکی خلق عظیم

3744. *Âdemîn'in teninin hissi sakîmdir. Fakat bâtınında bir halk-ı azîm vardır.*

Benî-Âdem'in havâssi sakîmdir ve ma'lûldür ve gâyet tahammülsüzdür. Fakat bâtınında Hakk'ın bir halkı vardır ki, azîmdir, aslâ cismine benzemez. Zîrâ onun hakîkatî hakâyık-ı câmi'dir ve emânet-i ilâhiyyeyi hamle müstaid olmuştur.

بر مثال سنگ و آهن این تنه لیک هست او در صفت آتش زنه

3745. *Bu cisim taş ve demir misâli üzeredir. Fakat o, sıfatda çakmaktır.*

"Âteş-zene", çakmak demektir. Ya'ni, "Bu cism-i insânî taş ile demire benzer. Her ikisi de sûret-i kesîfe sâhibidir. Fakat onlarda bir sıfat vardır ki, ona da "çakmak" derler. Bâtın ve ma'nâ itibâriyle ateş izhâr edicidirler."

سنگ و آهن مولد ایجاد نار زاد آتش بر دو والد قهر بار

3746. *Taş ve demir ateş icâdının mahal-i tevellüdüdür. Ateş iki vâlid üzerine kâhr yağdırıcı oldu.*

Ya'ni, "Taş ile demirin hey'et-i mecmûasına "âteş-zene" sıfatını verirler. Çünkü onların bâtınından ateş zuhûr eder ve ateşin icâdı bunlardan doğar; ve taş ile demir ateşin vâlididir. Vaktâki ateş bunlardan zuhûr eder, bu iki vâlid üzerine kâhr yağdırıcı olur. Zîrâ ateş taşı yakıp parçalar ve demiri kıpkırmızı yapıp yumuşatır." Hind nüshalarında, بر دو والد yerine زین دو والد vâkı'dir. "Bu iki vâliddden kâhr yağdırıcı ateş doğdu" demek olur.

باز آتش دستگار وصف تن هست قاهر بر تن او شعله زن

3747. *Ateş dahi ten vâsfının kâdiridir. Onun teni üzerinde kâhirdir, şûle-zendir.*

"Dest-gâr", kâf-ı Fârisî ile "kâdir" ma'nâsınadır. "Ateş"den murâd, kahr-ı ilâhîdir ki, bu kahr Âdem'e cennet-i zâtta "İhbitû!.." emriyle vâki' olmuşdur. Ve Âdem bu taayyün-i kesifî ile zât-ı Hak'dan hicâba ve gaflete düşmüştür. Binâenaleyh bu cism-i kesif, o âteş-i kahrın dest-gârı ve kâdiridir; ya'ni, o kahrın eserini izhâra kâdir olan bir cism-i unsurîdir; ve bu kahr ve Hak'dan uzaklık ateşi, bu cism-i unsurî üzerinde kâhir ve gâlibdir; ve onda dâimâ sıfât-ı nefsânîyye şu'lelerini vurucudur. Bu beyt-i şerîfde biraz yukanda geçen. [3728] numaralı

با چنین قهری که زفت و فائقتس برد لطفش بین که بر وی سابقست

[“Azîm ve fâik olan böyle bir kahr ile berâber, lutfunun serinliğini gör ki, ateş üzerine sâbıkdır.”] beyt-i şerîfine merbûtdur.

باز در تن شعله ابراهیم وار که از او مقهور گردد برج نار

3748. *Tende İbrâhim gibi şu'le vardır ki, ateşin burcu ondan makhûr olur.*

Fakat yine cisimde İbrâhim (a.s.) gibi bir şu'le-i ezeli vardır. İbrâhim (a.s.) vücûd-ı şerîfiyle Nemrûd'un ateşini nasıl gülzâre döndürdü ise, o şu'le dahi, âteş-i kahrın burcu, bu taayyün-i kesifî ve onun âsân olan sıfât-ı nefsânîyyeyi kahr eder ve onu gülzâr-ı hakâyık ve maârife tebdîl eder.

لا جرم گفت آن رسول ذو فنون رمز نحن الاخرون السابقون

3749. *O zû-fünûn olan Resûl, lâ-cerem, "Nahnü'l-âhirüne's-sâbikûn" remzini dedi.*

Şühesiz, zû-fünûn olan Sultân-ı enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz, نحن الاخرون السابقون ya'ni, "Biz sâbıklardan olan âhirlerizi!" hadis-i şerîfinde, bu şu'le-i İbrâhimî'nin evvel ve taayyün-i kesifinin âhir olduğuna işaret buyururlar. Bu hadis-i şerîf de bu cildin 528 numaralı beyt-i şerîfinde dahi geçti.

ظاهراً این دو به سندانى زبون در صفت از کان آنها فزون

3750. *Zâhirde bu iki bir örs zebûndur. Sıfatda demirlerin menba'ından ziyâdedir.*

"Zâhirde taş ve demirin her ikisi de demircinin örsüne zebûndur. Demirci örs üzerinde bunları çekiç darbesiyle parça parça eder. Fakat, onların her ikisinin bir sıfatı vardır ki, demirlerin menba'ı o sıfata karşı zebûndur ki, o da her

ikisinde mündemic olan ateşdir; ve ateş bilcümle maâdini ve taşları yakar ve eritir; ve hattâ şekillerini tebdîl edip buhar hâline bile getirir." İşte insanın cismi de zâhiren böyle zebûndur. Fakat onun sîfât-ı mahfiyyesi bütün zevâhiri altüst eder. "Sendân", demircilerin üzerinde demir dövdükleri örs ma'nâsınadır.

پس بصورت آدمی فرع جهان وز صفت اصل جهان این را بدان

3751. *Binâenaleyh, Âdem sûrette cihânın fer'idir. 'Ue sîfat cihetinden cihânın aslıdır, bunu bil!*

Ya'ni, "Âdem'in cismi bu kesif olan dünyânın cüz'ündendir ve ondaki anâsırdan müteşekkildir. Fakat onda mündemic ve mahfi olan sîfat cihetinden bu cihân-ı kesifin aslıdır." Nitekim ağacın meyvesi ağacın cüz'üdür. Fakat ağaç meyve için dikilip terbiye olunduğu cihetle meyve, ağacın aslı olur. İşte, لولاك لولاك لما خلقت الافلاك ya'ni, "Ey insân-ı kâmil! Sen olmasa idin, eflâki yaratmaz idim!" hadîs-i kudsi bu ma'nâyı beyân buyurur.

ظاھرش را بشه آرد بچرخ باطنش باشد محیط هفت چرخ

3752. *Onun zâhirini bir sivrisinek çarka getirir. Onun bâtını, yedi feleği muhât olur.*

"İnsân-ı kâmilin cismine bir sivrisinek soksa çarka ve harekete getirir. Fakat onun bâtını bu manzûme-i şemsiyyenin hey'et-i mecmûasını ihâta edicidir. Çünkü onların vücûdu bu insân-ı kâmilin zuhûru içindir." Birinci mısra'daki "çerh", dönmek ve ikinci mısra'daki "çerh", felek ma'nâsınadır. Binâenaleyh kâfiye-i beyt sahihdir.

چونکہ کرد الحاح بنمود اندکی هیبتی کہ شود زو مندکی

3753. *'Uaktâki ilhâh etti biraz, bir heybet gösterdi ki, dağ ondan mündekk olur.*

"Mündekk", infîl bâbindan ism-i mef'ûldür. Masdar-ı sülâsisi "dekk"dir; "vurmak ve dövmek ve parça parça etmek" demektir. Binâenaleyh "mündekk", "parça parça olmuş" ma'nâsına olur. Bu beyt-i şerif Cibrîl (a.s.)'ın hey'et-i asliyyesiyle görünmesi kıssasına rücû'dur. Cenâb-ı Pîr bundan evvel cism-i zâhîrinin derece-i za'fını ve fakat bâtının kuvvetini bir mukaddime hâlinde beyân buyurdudan sonra kıssaya rücû etmişlerdir. Ya'ni, "Resûl-i Kibriyâ (a.s) Efendimiz Hz. Cibrîl'e hey'et-i asliyyesi ile görünmesi için ilhâh ve isrâr buyurdular. Hz. Cibrîl dahi biraz kendi sûret-i asliyyesinden bir heybet gösterdi ki, o sûretin heybetinden dağ parça parça olmuş olur."

شهری بگرفته شرق و غرب را از مهابت گشت بی هوش مصطفی

3754. *Bir şehperî şark ve garbı tulmuş, Mustafâ mehabetden bî-hûş oldu.*

"Şehper", kuş kanadının en uzun tüyü demektir. Burada Hz. Cibrîl'in vü-cûh-i te'sîrâtının en mühimlerinden birisini temsîl-i cismânî ile izhâr etmesidir. Zîrâ ma'nânın bu âlem-i hisde sûretten ârî olarak görünmesi mümkün değildir. Binâenaleyh Hz. Cibrîl, bu ma'nâya münâsib bir sûret ile Resûl-i Ekrem Efendimiz'in his gözlerine zâhir oldu. Ve onun azameti şarkı ve garbı tuttu ve âfâkı kapladı. Bu temessül, ancak Resûl-i Ekrem Efendimiz'in his gözlerine münhasır olduğundan, onu âfâkda bu mehabetle müşâhede eden dahi ancak o Hazret (a.s.) idi. Efrâd-ı sâirenin his gözleri bundan mahcûb idi. Nitekim temessül eden ervâhdan ba'zıların ba'zı zevât gördüğü halde onun yanında bulunanların görmediği menâkıb-ı evliyâda çok vâki'dir. Cenâb-ı Cibrîl bu mehabetle zâhir olunca Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz o mehabetden bî-hûş oldu ve kendilerinden geçti.

چون ز بیم و ترس بیهوشش بدید جبرئیل آمد در آغوشش کشید

3755. *Vaktâki korkudan ve heybetden onu bî-hûş gördü, Cebrâil geldi onu âgûşuna çekti.*

Vaktâki Resûl-i Ekrem Efendimiz'in cism-i zâhirlerinin bu heybetden bî-hûş olduğunu Hz. Cibrîl (a.s.) gördü, sûret-i beşerîyeye temessül edip, geldi o Ser-ver-i kâinâtı kucağına aldı ve onu o bî-hûşluktan ve baygınlıktan ayılttı.

آن مهابت قسمت بیگانگان وین نجمش دوستان را رایگان

3756. *O mehabet yabancılardan nasîbidir; ve bu iltifât dostlara mebzûldür.*

"Tecemmüs", kelimesinin sülâsisi "cemş"dir. Ve Kâmûs'un beyânına göre, "cemş" mahbûb ile mülâabe edip ötesini ve berisini sıkıştırmak ma'nâsındır. "Tecemmüs", tefe'ül bâbından masdar olup, tekellûf ile mülâtefe etmek ve gönül almak demek olur. Ya'ni, "Hz. Cibrîl'in bu mehabeti cismânî olan yabancılar içindir. Bu gönül almak dostlar için mebzûldür. Nitekim cismânî ve nefsanî olan Lût ve Semûd kavimlerine heybetle zâhir olup onları helâk etti. Fakat Hakk'ın dostları için onların lütufları ve gönül almaları mebzûlen vâki' olur.

هست شاهان را زمان بر نشست هول سرهنگان و صارمها بدست

3757. *Şahlar için yukarı oturma zamânı vardır. Çavuşların hevli ve elde keskin kılıçları vardır.*

Bu ve âtîdeki ebyât-ı şerife yabancılara karşı olan muâmele başka ve dostlara ve mahremlere olan muâmele başka olduğunu tavzih için misâldir. Ya'nî, "Bir zamân olur ki pâdişahlar tahtları üzerine kurulup mehâbetle otururlar ve etrâfına da müsellağ ve heybetli muhâfızlar dizilir."

دور باش و نیزه و شمشیرها که بلرزند از مهابت شیرها

3758. *Yasakçılar ve mızraklar ve kılıçlar vardır ki, mehâbetden arslanlar titrer.*

"Dûr-bâş", asıl ma'nâsı "uzak ol!" demektir ki, "yasakçı"dan kinâye olur.

بانگ چارووشان و آن چو گانها که شود سست از نهییش جانها

3759. *Çavuşların sesi ve, o çevgânlar vardır ki, onun heybetinden canlar gevşek olur.*

"Çevgân", ucu eğri sopalardır ki, cirit meydanlarında onunla top çelerler. "Nihîb", nihâb" kelimesinin kâide-i fârisiyye üzere imâle olunmuşudur; "heybet ve azamet" ma'nâsıdır. Bu hâl, pâdişâhın resmî bir alay yaptığı vakitlerde olup etrâfındaki bu muhâfızların hey'etinin heybetinden ve azametinden görenlerin canları gevşer; ve fesâda meyledecekler varsa kuvve-i ma'nevîyeleri gevşer.

این برای خاص و عام ره گذر که کندشان از شهنشاهی خبر

3760. *Bu reh-güzerin hâssı ve âmmı içindir ki, onlara bir şehinşâhdan haber vere.*

Bu heybet ve azamet yollarda olan havâs ve avâma pâdişâh alayının geldiğini haber vermek içindir.

از برای عام باشد این شکوه تا کلاه کبر نهند آن گروه

3761. *Bu heybet avâm içindir, tâ ki o tâife kibir külâhını koymasınlar!*

Evvelki beyitte mezkûr olan "hâs ve âmm" ta'bîrinde hâssın âmm ile be-râber zikri alayın geldiğini umûma ihbâr ma'nâsıdır. Burada yalnız avâmın zikri heybete ma'tûfdur. Binâenaleyh, ma'nâda tenâkuz yoktur. Ya'nî, "Pâdişâh bu heybetini ve azametini bilhassa avâm-ı nâs tâifesine gösterir. O ayak takımları kibir ve serkeşlik külâhını başlarına giyip hükûmete karşı is-yân edemesinler!"

تا من و ماهای ایشان بشکند نفس خود بین فتنه و شر کم کند

3762. *Tâ ki onların benlikleri ve bizlikleri kırıla, hodbîn olan nefis fitneyi ve şerri az ede!*

"Men ü mâ-hâ", benlikler ve bizlikler demektir; murâd, enânîyettir. Ya'ni, "Pâdişâhın heybetinden bu ayak takımının dimâğlarında olan benlikler ve bizlikler kırılmak ve kendini görücü olan nefis fitneyi ve şerri az yapmak içindir."

شهر از آن امن شود کان شهریار دارد اندر قهر زخم و گير و دار

3763. *Şehir ondan emîn ola, zîrâ şehriyâr hükûmetin zahmının kahrını tutar.*

"Şehriyâr", sâhib-i kudret pâdişâh demektir. Ya'ni, "Pâdişâhın bu heybeti, fitneye ve fesâda mâil olan avâmın cür'etlerini kırarak şehir onların fesadlarından emîn olmak içindir." "İmin" [Eymin] "âmin" kelimesinin imâle olunmuşudur. Zîrâ, sâhib-i kudret olan hükümdâr ehl-i fesâd olanlara karşı hükûmetin darbe-i kahrına mâlikdir. "Gîr ü dâr", cenk ve kavga ma'nâsına olup, bu da hükûmet ma'nâsını mutazammındır.

پس بمیرد آن هوسها در نفوس هیبت شه مانع آید ز آن نحوس

3764. *Binâenaleyh, o hevesler nefislerde olur. Şâhın heybeti o uğursuzluklardan men' edici gelir.*

"Şâhın heybetinden ve satvetinden nâsîf nefislerde olan fitne ve fesâd ateşini söndürür ve şâhın heybeti, o uğursuzlukları men' eder." "Nühûs", "nahs"ın cem'idir, "uğursuz olmak" ma'nâsındır (*Akrebü'l-Mevârid*).

باز چون آید بسوی بزم خاص کی بود آنجا مهابت یا قصاص

3765. *Uktâki bezm-i hâs tarafına geri gelir, orada kısâs ve mehâbet ne vakit olur!*

Şâh o heybetli ve mehâbetli alaydan vaktâki sarayına avdet edip bir bezm-i hâs ve meclis-i iştret tertîb edip sevdiklerini ve mahremlerini meclisine kabûl eder, artık o mecliste husûsiyet ve şevk ü şetâret hüküm sürer; ve orada aslâ kısâs ve mehâbet olmaz. Gerek şâh ve gerek ehl-i meclis inbisât içinde olur.

حلم در حلمت رحمتها بجوش نشنوی از غیر چنگ و نی خروش

3766. *Hilim hilim içindedir ve rahmetler cüşdadır. Çengden ve neyden başka hurûş işitmezsin.*

"Hilm", yumuşaklık ve mülâyemet; "cüş", kaynamak ve çalkanmak ve hareket etmek; "çeng", çalgı âleti; "hurûş", çağırışma ve bağırışma ve şamata demektir. Ya'ni, "O meclis-i hâsda şâhın hilmî ve yumuşaklığı kat katdır ve merhamet ve ihsânı hâl-i harekettedir. Orada çengden ve neyden başka bir gürültü ve patırtı işitmezsin."

طل و کوس هول باشد وقت جنگ وقت عشرت با خواص آواز چنگ

3767. *Küçük davulun ve büyük davulun hevli cenk içindir. Çeng sesi havâs ile izzet vaktinde olur.*

هست دیوان محاسب عام را و آن پری رویان حریف جام را

3768. *Muhâsibin dîvânı avâm içindir; ve o peri yüzlüler kadehin harîfîdir.*

"Dîvân", büyük meclis; "muhâsib", mufâale bâbından ism-i fâildir, "hesâb edici" demektir. Ya'ni, "Hesâb sorucu olan büyük meclis veya mehakim avâm içindir. Havâssın harekâtı ma'kul ve hesâblı olduğundan ömründe o gibi meclislere ve mahkemelere çıkmayanlar çokdur; ve o peri yüzlü güzel sâkiyeler ve sâkiler, işret meclisinin musâhibidirler ki, bunlar havâsdır." Hînd nüshalarında ikinci mısra' *و آن پری رویان گرفته جام را* süretinde vâkı'dir. "Ve o peri yüzlüler ve güzeller meclis-i hâsda kadeh tutmuşlardır." Bu mısra' dahi aynı ma'nâyı ifâde eder.

آن زیره و آن خود مر چالیش راست و آن حریر و رود مر تعیش راست

3769. *O zırh ve o tolga cenk içindir; ve ipek ve saz ta'rîşe mahsûsdur.*

"Zırh", eski harblerde demir halkalardan ma'mûl câketdir. "Hûd", harbde başa giyilen demirden ma'mûl külâhdır ki, ona Türkçe "tolga" derler. Arabî'si "miğfer" dir. "Çalış", harb ve cenk demektir. "Rûd", kelime-i Fârisî olup, birkaç ma'nâya gelir. Burada bir sazın adıdır. "Ta'rîş", üzerine ba'zı nebâtât sarmak üzere yapılan çardaktır. Burada "kameriye" dediğimiz çardaktır ki, ehl-i zevk, üzerine hanımelleri ve menekşe gülleri gibi kokulu nebâtât sarmak üzere yapılır ve altında sazlar ile işret ederler. Ya'ni, "O zırh ve tolga harb ve darb

esnâsında kullanılır; ve ipekli döşemeler ve libâslar ve sadâsı latîf olan sazlar da kameriye zevki âlemine mahsûsdur.”

این سخن پایان ندارد ای جواد ختم کن و الله اعلم بالرشاد

3770. *Ey cevâd, bu sözün nihâyeti yokdur, hatm et! Ve Allah Teâlâ doğru yo-*
[3785] *lu çok bilicidir.*

Ey beyân-ı hikemiyyât ve maârifde nefsi cömerd olan Mevlânâ! Mehâbetin yabancılarla ve lütuf ve iltifânın dostlara olduğunun misâlleri çokdur ve bu sözün nihâyeti yokdur. Bu bahsi bitir de sadede rücû' et! Ve Allah Teâlâ doğru yolu çok bilicidir.

اندر احمد آن حسی کو غاربست خفته این دم زیر خاک یثرب است

3771. *O bir his ki Ahmed'de gurûb edicidir, şimdi Yesrib'in toprağı altında*
uyumuşdur.

“His”den murâd, havâss-i zâhire-i cisimdir. “Yesrib”, Medîne-i Münevve-re şehrinin ismidir. Ya’ni, “Server-i enbiyâ Ahmed (a.s.) Efendimiz’de fânî ve gurûb edici olan havâss-i zâhire-i cisim, şimdi Medîne-i Münevvere’nin toprağı altında uyumuş ve faâliyetten sukût etmiştir.

و آن عظیم الخلق او کان صفرست بی تغیر مقعد صدق اندرست

3772. *Ve o azîmü’l-hulk ki, o saf yurtucudur, tagayyürsüz mak’ad-i sıdkdadır.*

Bu beyt-i şerîfin birinci mısra’ında sûre-i Kalem’de vâki’, *وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ عَظِيمٍ* (Kalem, 68/4) [“Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin”] ve ikinci mısra’da dahi sûre-i Kamer’de vâki’ *إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ فِي مَقْعَدِ صَدَقٍ عِنْدَ مُلْكٍ مُّقْتَدِرٍ* (Kamer, 54/54-55) [“Takvâ sâhibleri cennetlerde ve ırmakların kenarlarındadır. Güçlü ve Yüce Allah’ın huzûrunda mak’ad-i sıdkdadır”] âyet-i kerîmelerine işâret buyrulur. Ya’ni, “Server-i âlem Efendimiz’in azîm olan hulkuna ve ma’nâsına gelince bilcümle merâtib-i ervâhı çiğneyip hepsinin fevkine geçmiştir; ve onun rûh-i küllî-i Muhammedî’si hiçbir tagayyüre uğramaksızın melik-i muktedir olan huzûr-i ilâhîde mak’ad-i sıdkdadır.”

جای تغییرات اوصاف تنست روح باقی آفتاب روشنت

3773. *Tagyîrâtın mahallî tenin vasıflarıdır. Bâkî olan rûh parlak güneşdir.*

Ya’ni, beşer sûret ve ma’nâdan ve cisim ve rûhdan mürekkebdir. Cismin sıfatlarında türlü tagayyûrât olur. Zîrâ cisim birçok tavırlar ve istihâleler ge-

çirir ve nihâyet fânî olur. Fakat rûhun sıfatlarında aslâ tagayyür ve istihâlât yoktur. O bâkîdir ve parlak bir güneşdir, dâimâ nûrunu saçar.

بی ز تبدیلی کہ لا غریبہ بی ز تغیری کہ لا شرقیہ

3774. *Bir tağyürsizdir ki, şarka mensûb değildir; bir lebûlsizdir ki, garba mensûb değildir.*

Ya'ni, cism-i beşer cemâdlık mertebesinden doğar ve ölür; ve nebât mertebesinden doğar ve ölür; ve sonra hayvâniyet mertebesinden doğar ve ölür; ve sonra da insanlık mertebesinden doğar ve cenîn olur ve çocuk olur ve delikanlı olur, sonra ihtiyarlar. Bu keserât âleminde gürûb eder. Binâenaleyh o cisim hem şarkî ve hem de garbî olur. Rûha gelince, rûhda bu tagayyûrâtın hiçbirisi yoktur; ve türlü türlü istihâleler geçirip tebeddül etmez. Binâenaleyh, onun için şurûk ve gürûb yoktur. Ve cisim mekân ile mukayyeddîr. Şarkda ve garbda bulunur. Rûh ise, mekân ile mukayyed değildir. Ne şarka mensûbdur ne de garba!

آفتاب از ذره کی مدهوش شد شمع از پروانه کی بیهوش شد

3775. *Güneş zerreden ne vakit medhûş oldu? Şem' pervânedan ne vakit bî-hûş oldu?*

"Güneş"den murâd, rûh-i küllî-i Muhammedî (a. s.)dir. "Zerre"den murâd, o rûh-i küllînin tevâbî'idir ki, Hz. Cibrîl de bunda dâhildir. Nitekim hadîs-i şerîfde, *انا من الله والمؤمنون من نوري* ya'ni, "Ben Allah'danım ve mü'minler benim nûrumdandır" buyrulur. Ve "şem'"den murâd, kezâ o rûh-i küllîdir; ve "pervâne"den murâd, Hz. Cibrîl (a.s.)dır; "medhûş", hayretten dolayı aklı gitmiş olan. Ya'ni, "O rûh-i küllî-i Muhammedî, zerre mesâbesinde olan kendi tevâbî'inden ve cenâb-ı Cibrîl'den medhûş olur mu? Ve kendinin pervânesi olan Hz. Cibrîl'den o şem'-i a'zam bî-hûş olur mu?"

جسم احمد را تعلق بد بدان این تغیر آن تن باشد بدان

3776. *Cism-i Ahmed için ona taalluk oldu; bu tağayyür tenin lâıykı oldu, bil!*

"Cebrâil (a.s.)ın azametini müşâhededen nâşî vâkî' olan bî-hûşluk, Ahmed (a.s.) Efendimiz'in cism-i şerîfine taalluk etti. Bu tağayyür ancak cismin lâıykı oldu. Ey hakîkatın tâlîbî olan sâlik, bunu böyle bil! Yoksa bu bî-hûşluğun rûh-i küllî-i Muhammedî'ye aslâ taalluku yoktur." Ankaravî hazretleri, "bedân" zamîrini rûh-i a'zama ırcâ' buyurmuştur. Bu sûrette ma'nâ şöyle

olur: "Ahmed (a.s.)'ın cism-i şerîfinin o rûh-i a'zama taalluku oldu. Bil ki, bu tagayyür tenin lâîyıkı olur."

همچو رنجوری و همچون خواب و درد جان از این اوصاف باشد پاک و فرد

3777. *Bir hasta gibi ve uyku ve elem gibi, can bu evsâfdan pâk ve münferid olur.*

Ya'ni, hasta olan ve uyuyan ve elem çeken ancak cisimdir. Ve bunlar rûh-i hayvânînin cisme verdiği hâssa-i his ile mahsûs olur. Cevher-i mücerred-i nûrânî olan can bu evsâfdan pâk ve ayrı ve müfred olur.

خود تنام وز بگویم وصف جان نزله افتد در این کون و مکان

3778. *Ve eğer canın vasfını söylersem, muhakkak kâdir olmam; bu kevn ü mekâna zelzele düşer.*

"Ve eğer canın ya'ni, rûh-i küllî-i Muhammedî'nin vasfını söylesem, onun vasfını bizim mahdûd olan lügatlarımıza sığmayacağı için, ifâdeye kâdir olamam; ve mümkün olabildiği kadar söylesem kevn ü mekâna zelzele düşer." Ya'ni, ukûl-i zaîfe erbâbının havsala-i idrâki bu ifâdeleri kabûl edemeyeceği için herkesi bu beyânât aleyhine ayaklandırmış olurum. Çünkü rûh-i a'zam halîfe-i ilâhîdir ve halîfe ise müstahlifin "ayn"ıdır. İşte bu kadar remiz kâfi olur.

رو بهش گر يك دمى آشفته بود شیر جان مانا که آن دم خفته بود

3779. *Eğer onun tilkisi bir dem perîşân oldu ise, gûyâ ki o dem, can arslanı uyumuş idi.*

"Mânâ", şibih ve nazîr ve mânend ve sanki ve gûyâ ki, ve zannedersin ki, ma'nâlarına gelir. "Tilki"den murâd, Server-i âlem Efendimiz'in cism-i saâdetleridir; ve rûh-i a'zamları arslana teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Hz. Cibrîl'in kendi hakîkatine münâsib bir sûretle temessül ettiği vakit Server-i âlem Efendimiz'in cism-i saâdetleri âşûfte ve bî-hûş ve perîşân oldu ise, gûyâ ki o anda rûh-i a'zamları uyumuş, ya'ni kendi evsâfiyla zuhûru terk etmiş idi." Zîrâ Resûl-i Ekrem hazretlerinin teklîf-i âlîleri Hz. Cibrîl'in sûret-i asliyyesine his gözüyle nazar etmek idi. Binâenaleyh, o sûreti his gözüyle müşâhede buyurmak için tamâmıyla âlem-i hisse müteveccih olmuşlar idi. Bu sebeble cism-i şerîfleri o müşâhededen müteessir oldu; ve bittabî', cism-i şerîflerinin faâliyetini arzû buyurmaları üzerine, rûh-i a'zamlarının faâliyeti[ni] o

anda bertaraf etmiş olurlar idi. Nitekim bu kadar mu'cizât ve havânk rûh-i a'zamlarının faâliyeti ile zuhûra geldi; ve harbde yaralanmak gibi ahvâl da-hi cism-i şerîflerinin faâliyeti ile vâki' oldu.

خفته بود آن شیر کز خواہست پاک اینت شیر نرمسار سہمناک

3780. *O arslan uyumuş idi ki, uykudan pâkdir. İşte yumuşak başlı korkunç*
[3795] *arслан!*

Ya'ni, "O arslan olan rûh-i a'zam-ı Muhammedî uyumuş idi. Ya'ni, cisim üzerinde kendi sıfâtıyla zuhûrunu terk etmiş idi. Zîrâ cisim gibi ona uyku ârız olmakdan pâkdir. İşte sana bir arslan ki, hem yumuşak başlı ve hem de korkunçdur." "Nerm-sâr"; "nerm", yumuşak, "sâr", baş ma'nâsınadır; "yumuşak başlı" demek olur. "Sâr", mübâlağa ma'nâsı da ifâde eder. Bu ma'nâyâ göre "pek yumuşak" demektir.

خفته سازد شیر خود را آن چنان کہ تمامش مرده داند این سگنان

3781. *Kendi arslanını öyle uyumuş yapar ki, bu köpekler onu tamâmen ölmüş*
bilirler.

"Kendisini uyumuş yapmak"dan murâd, makâm-ı abdiyyet ile zuhûrdan kinâyedir. Ve "köpekler"den murâd, ehl-i nefis olan münkirlerdir. Ya'ni, "Server-i âlem (a.s.) ekser-i evkâtde makâm-ı abdiyyet ile zâhîr olduğundan ehl-i nefis olan münkirler ve münâfiklar o Hazret'i tasarrufâtıdan ve mugayyebâta ittîlâ'dan gâfil addederlerdi." Bu beyt-i şerîfde âriflere, makâm-ı abdiyyetde olup, hiçbir vech ile tasarruf etmemek sûretiyle sünnet-i seniyyeye ittibâ'a işâret vardır. (*Bahrü'l-Ulûm* ve *İmdâdullah* hazarâtı şerhlerinden).

ور نہ در عالم کرا زهره بدی کہ ربودی از ضعیفی تڑبدی

3782. *Ve yoksa âlemde kimin mecâli olurdu ki, bir zaîfden bir çöpü kapa idi.*

"Türbûd" ve "tîrbîd", içi boş çöp ve kamsız ma'nâsınadır. Ya'ni, eğer o hakikat arslanı kendisini bi'l-iltizam uyumuş bir hâle koyup, halkın ahvâlinden tecâhül etmese idi, hiçbir kimsenin bir zaîfin elinden bir çöp almaya ve ona zulüm etmeye mecâli olmaz idi. Server-i âlemin ve onun vârisi olan kâmillerin bu tecâhülleri, ahkâm ve âsâr-ı esmânın zuhûruna müsâit bulunmak için olduğu vâreste-i izâhıdır.

کف احمد ز آن نظر مخدوش شد بحر او از مهر کف پر جوش شد

3783. *Ahmed'in kefi o nazardan mahdûş oldu; onun denizi muhabbet köpüğünden pür-cûş oldu.*

"Kef"den murâd, cisim ve cismin havâssidir. Ve "bahîr"den murâd, rûh-i küllî ve onun kemâlâtıdır. "Mahdûş", tırmalanmış demektir. Ya'ni, "Hz. Cibrîl'in hey'etindeki heybete olan nazardan müteessir olan Ahmed (a.s.) Efendimiz'in ancak cism-i şerîfi oldu. Onun rûh-i küllî-i Muhammedîsi muhabbeti ilâhî köpüğünden pür-cûş oldu." Ya'ni, zâhîrî başka ve bâtınî başka bir hâlde oldu; ve mu'teber olan da onların bâtın-ı şerîfleri idi. Zîrâ, cisimde sâir nâs ile müsterekdirlir.

مه همه کفست معطی نور پاش ماه را گر کف نباشد گو مباحث

3784. *Ay, bütün nûr saçıcı mu'tî olan kefdir. Eğer ayın keffi olmazsa, olma de!*

Ya'ni, Server-i âlemin bâtını olan rûh-i küllîleri ay gibi bîlcümle merâtib-i kevnîyyeye nûr saçan eldir. Nûr saçan ayın eli olmağa lüzum olmadığı gibi, onların el mesâbesinde olan cism-i şerîfleri de müteessir olup faâliyetden kalmış ise, varsın kalsın de! Zîrâ rûh-i küllîleri faâliyetde ve cûş ü hurûşdadır.

احمد ار بگشاید آن پر جلیل تا ابد مدهوش باشد جبرئیل

3785. *Eğer Ahmed celîl olan o kanadı açarsa, Cebrâîl ebede kadar medhûş olur.*

Eğer Ahmed (a.s.) Efendimiz, eğer o azîm olan rûh-i küllîleri kanadını açarsa Cibrîl (a.s.) ebede kadar medhûş olup kendinden geçer idi. Zîrâ o rûh-i a'zam, hazret-i Cibrîl'i dahi muhîttir; ve çünkü Server-i âlem Efendimiz "ebu'l-ervâh"dır.

چون گذشت احمد ز سدره و مرصدهش و ز مقام جبرئیل و از حدش

3786. *Vaktâki Ahmed Sidre'den ve onun mersadından ve Cebrâîl'in makâmından ve onun haddinden geçti,*

"Sidre", lügatde, "kenardaki ağaç" ma'nâsınadır. Ve şerîatda, "Sidretü'l-müntehâ", yedinci gökdeki bir ağacın ismidir. "Mersad", mahal-i târassud. Ya'ni, "Ahmed (a.s.) Efendimiz vaktâki mi'râc gecesinde Sidretü'l-müntehâdan ve Cibrîl'in mersadından ve makâmından ve haddinden ileriye geçti;"

گفت او را من بیر اندر یم گفت رو رو من حریف تو نیم
 3787. Ona dedi: "Haydi benim arkamdan uç!" Dedi: "Git, git! Ben senin harifin değilim!"

Resûl-i Ekrem Efendimiz Cibrîl'e dedi: "Haydi sen de benim arkamdan geç, bu Sidretü'l-müntehâdan ileri geçelim!" Cenâb-ı Cibrîl dedi ki: "Hayır sen git, ben buradan ileride senin refikin ve musâhibin olamam!" Zîrâ, Sidretü'l-müntehâ âlem-i sûretin nihâyetidir; ve Resûl-i Ekrem hazretlerinin mi'râcları kendi hakikatları olup cenâb-ı Cibrîl'in burada sûret-i cibriliyyet ile onlara refâkat etmesi mümkün değildi. Eğer kendi makâmından bir adım ileriye atmış olsa, onun sûret-i cibriliyyesi o hakikatde mahvolurdu.

باز گفت او را یا ای پرده سوز من به اوج خود نفرتستم هنوز
 3788. Tekrâr ona dedi: "Gel ey perde yakıcı! Ben henüz kendi evcime gitmemişimdir."

"Perde-sûz", âlem-i sûrete ma'nâ indiricilikden kinâyedir. Zîrâ Hz. Cibrîl enbiyâ (a.s.)a vahy-i ilâhîyi inzâl eder; ve Hz. Meryem'e de ma'nâ-yı İsevî'yi tahmîl etti. "Evc", burada "yüksek mertebe" demektir. Ya'nî, "Resûl-i Ekrem Efendimiz tekrâr Hz. Cibrîl'e hitâben buyurdu ki: "Ey perde-sûz, ey emîn-i vahy-i ilâhî! Gel bana refâkat et. Zîrâ ben henüz kendi yüksek mertebem olan hakikat-i muhammediyyem makâmına gitmemişimdir ve mi'râcım tamam olmamıştır."

گفت بیرون زین حد ای خوش فر من گر زخم پری بسوزد پر من
 3789. Dedi: "Ey benim hoş-ferim. Eğer bu hadden hâriç kanat çarparsam, benim kanadım yanar."

"Fer", şân, şevket ve rifâat demektir. Ya'nî, "Ey benim şân ve şevketi ve rifâti güzel ve latîf olan refikim! Benim makâmım bu sidretü'l-müntehâdır. Bu makâmımın hâricine çıkamam. Eğer bu hadden hâriç hareketim vâki' olursa benim kanadım ve sûret-i cibriliyyem yanar ve kendimden geçer ve bî-hûş kalırım."

حیرت اندر حیرت آمد این قصص ییہشی خاصگان اندر اخص
 3790. Bu kıssalar, hâsaların ehass hakkında bî-hûşluğın, hayret içinde hayret geldi.
 [3805]

"Hâss"dan murâd, Hz. Cibrîl ve "ehass"dan murâd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'dir. "Kısas", kıssanın cem'idir. "Kıssa"nın cemi' olarak zikri, bu bahisde iki kıssa mezkûr olmasından nâşîdir. Birisi Resûl-i Ekrem'in âlem-i hisde Cibrîl'in müşâhedesinden bî-hûşludur; ve ikincisi de Cibrîl'in kendi makamını tecâvüzü ve hakikat-i muhammediyyenin inkişâfı takdîrinde yacacağı ve bî-hûş olacağıdır. Binâenaleyh, bu iki kıssada evvelki hal hayreti mûcib olduğu gibi, ikinci hâl de hayreti mûcibdir. Binâenaleyh, bu kıssalar hayret içinde hayretidir.

چند جان داری که جان پرداز است

بیشیا جمله اینجا بازیست

3791. *Cümle bî-hûşluklar burada oynacaktır. Ne kadar can tutarsın ki, candan fâriğ oluculuk vardır.*

Bu beyt-i şerîf, hâsların ehass hakkındaki bî-hûşluklarının tefsiridir. Ya'ni, "Bütün bî-hûşluklar hâsların ehass hakkındaki bî-hûşluklarına nisbeten bir oynaktır ve küçük bir hâldir. Senin canının kuvveti ve mukâvemeti ne kadardır? Ve onda canlılık mertebesinden geçecek kadar pehlivanlık var mıdır? Zîrâ bu mertebedeki bî-hûşlukda can uçuruculuk ya'ni, can.fedâ edicilik vardır." Beyt-i Niyâzî-i Mısıf (k.s.):

Aşk yolu belâlıdır

Her kârı cefâlıdır

Cânından ümidin kes

Cânâna erem dersin

Eğer bir pehlivanlık yoksa Hz. Cibrîl'in, *لو دنوت ائمة لاحترقت* ya'ni, "Bir parmak yaklaşırsam, yanarım!" dediği gibi, sen dahi yanmaktan korkup kendi makamından bir parmak ileriye geçemezsin!

تو نه پروانه و نه شمع نیز

جبرئیل اگر شریفی و عزیز

3792. *Ey Cebrâil, gerçi sen, şerîf ve azîzsın! Sen pervâne değilsin ve şem' dahi değilsin.*

"Ey Cebrâil, sen her ne kadar şerîf ve azîz ve melek-i mukarreb isen de, bu âlem-i kevnin şem'i değilsin. Zîrâ, o şem'in hâdimisin; ve pervâne dahi değilsin, zîrâ o şem'in tevâbi'inden dahi değilsin. Senin makam-ı ma'lûmun vardır. O şem'in pervâneleri beşerden olur." Beyt-i Sâib-i İsfahânî (k.s.):

صائب زملائك مطلب رتب انسان آينه ي پشت چه صورت بنمايد

"Ey Sâib! Mertebe-i insâniyyeyi melâikeden isteme! Zîrâ, sırsız bir aynâ sûret göstermez."

شمع چون دعوت کند وقت فروز جان پروانه نهرهیزد ز سوز

3793. 'Parlama vaktinde şem' pervâneyi da'vet ettikde pervânenin canı yanmakdan perhîz etmez.

Zîrâ yanmak vaktinde şem' da'vet edince pervânenin canı yanmakdan çekinmez. Nitekim, Resûl-i zîşânın, efrâd-ı beşerden olan hakîkati pervâneleri, derhâl onun da'vetine icâbet edip canlarını fedâ etmişlerdir. Ve nitekim hicret-i nebeviyye esnâsında Hz. Sıddîk-i A'zam ile İmâm-ı Ali (k.v.) aslâ canlarını ve nefislerini hesâba katmadılar; ve ashâb-ı Bedir ve ashâb-ı Uhud'un ve dest-i Kerbelâ şühedâsının halleri meydandadır. Sen ise, ey şerîf ve azîz olan Hz. Cibrîl! Resûl-i Ekrem'in taleb-i refâkati üzerine yanmakdan korkup o refâkati terk ettin. Zîrâ refâkatin ve can fedâsının sâiki aşk idi. Nitekim *Mevlid-i Şerîf*'de Süleymân (Çelebi) Efendi hazretleri Resûl-i Ekrem Efendimiz'in lisanından şöyle buyururlar:

Çün ezelde bana aşk oldu delîl,

Yanar isem ben yanayım ey Halîl!

Ankaravî hazretlerinin bu beyt-i şerîfde beyân buyurduğu vecih dahi şudur: Burada "Cibrîl"den murâd, mertebe-i akulda olan akî-kâmil sâhibleridir. "Pervâne"den murâd, (S.â.v.)in vârisleri ve cemâl-i Ahmedî'nin âşığı olan ashâb-ı fenâ ve erbâb-ı safâdır ki, melek-i mukarreb onların mertebesine vâsıl olmaz. Bu sebeble cenâb-ı Pîr Cebrâil (a.s.)a hitâb ve akl-kâmil sâhiblerine takrîz edip buyururlar: "Ey makâm-ı akulda ve mertebe-i melekiyyetde ve rûhâniyyetde kalan ve hâslar zümresine dâhil olan kimse! Gerçi sen dahi nef-sü'l-emirde azîz ve şerîfsin; velâkin sen pervâne gibi âşık değilsin; ve şem' gibi ma'sûk dahi değilsin. Zîrâ şem'-i hakîkî olan insân-kâmil tecellî-i zâtî ânunda pervâne gibi olan âşıkları kendi visâline da'vet ettiği vakit, pervânenin canı yanmakdan ve fânî olmaktan perhîz etmez.

این حدیث منقلب را گور کن شیر را بر عکس صید گور کن

3794. Bu münkalib olan kelâmı defn et! Arsları aks üzere yaban eşejinin saydı et!

"Münkalib olan kelâm"dan murâd, cism-i Muhammedî'nin sûret-i Cibrîl'den bî-hûşluğu ve Cibrîl'in dahi, hakikat-i muhammediyyenin inkişâfından ebede kadar medhûşluğu ki, bu haller birbirinin aksi ve münkalibidir. "Şîr"den murâd, cenâb-ı Mevlânâ efendimizin rûh-i şerifleridir; ve "yaban eşeği"nden murâd dahi, cism-i unsurleridir. Nitekim yukarıda geçen 3779 numaralı beyt-i şerîfde canı, "arşlan"a ve cismi de, "tîlki"ye teşbîh buyurmuşlar idi. Ve "Teşbîhde hatâ olmaz" kâidesi meşhûrdur. Ya'ni, "Ey Mevlânâ! Bu münkalib ve aks üzere olan beyânâtı defn et! Nâmahremeler nazannndan ört de, arşlan gibi olan rûhunun ahkâm ve âsânını yaban eşeği mesâbesinde olan cismine avlat ki, rûhâniyet âleminden cismâniyet âlemine dönüp sûret-perest olan bu halkı irşâd edesin!" demek olur.

بند کن مشك سخن پاشيت را وامكن ابنان قلماشيت را

3795. *Sen söz saçıcılık kırbaşını bağla; sen boş söz söyleyicilik dağarcığını açma!*

"Pâşiden", saçmak; "sühan-pâş" vasf-ı terkîbidir. "Pâşi"deki "yâ" masdariyet, ve "tâ" hitâb içindir. "Kalmâş", herze ve beyhûde ve ma'nâsız ve nâma'kul söz demektir (*Burhân*). "Kalmâşî"deki "yâ", masdariyet ve "tâ", hitâb içindir. Fakat, "kalmâşî" (قلماشيت) kelimesinin "Kul mâ şî'te" (قل ما شئت) ibâre-i arabîyesinin muhaffefi olması da mühtemeldir. Zîrâ *Mesnevî-i Şerîf*'de bu gibi tasarrufât çoktur. İbârenin ma'nâsı, "İstedğini söyle!" demektir ki, "ağza geleni söylemek"den kinâye olur. Evvelki ihtimâle göre ma'nâ: "Ey Mevlânâ, sen söz saçıcılık tulumunu ya'ni, cismi bağla! Avâma nazaran herze ve beyhûde görünen kelâm dağarcığını açma!" İkinci ihtimâle göre, "Ağzına geleni söylemek dağarcığını açma!" demek olur. Ankaravî nüshasında "pâşî" yerine "şâşî" vâki'dir. Bu kelîme "şâşiden" masdandanıdır. "İşemek ve râtûb olmak ve terâşsüh etmek ve sızmak" ma'nâlarına gelir. Burada "sızmak" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Sen söz sızdıncılık tulumunu kap!" demek olur ki, esrâra müteallik olan kelimâtı sızdırmaktan kinâyedir.

آن که بر نگذشت اجزاش از زمین پیش او معکوس قلماشيت بين

3796. *O kimse ki, onun eczâsı zemînden geçmedi, onun önünde senin, kalmâş-lığının ma'kûsü gör!*

Ecza-yı vücûdu anâsır-ı arziyye mertebesinden ileri geçemeyip can âlemi-ne ayak basmamış olan kimselerin indinde, senin boş sözcülüğünden mütevellid ma'kûs sözlerden ibâret bill Zîrâ, bu gibi cismânîlerin esrâr-ı rûhâniy-

yeye vukûfları yoktur. Onlar senin bu münkalib ve ma'kûs kelâmlarını saçma ve beyhûde hayâlâtıdan ibâret zannederler.

يَا غَرِيبًا نَازِلًا فِي دَارِهِمْ لَا تُخَالِفُهُمْ حَبِيبِي دَارِهِمْ

3797. Ey onların "ev"ine garîb olarak nâzil olan habîbim! Onlara muhâlefet etme, müdâra et!

"Hüm", zamîr-i gâibleri, akıllan cismâniyet âleminde ileri geçemeyen kimselere râcî'dir. Birinci mısra'daki "dâr", mufâale bâbından emr-i hâzırdır, "müdâra et!" demektir. Ve "müdârât", bir kimsenin bir kimseye karşı içindeki muhâlefeti saklayıp, zâhirde hüsn-i muâmele ve iltifât etmek demektir. İkinci mısra'daki "dâr", "ev" ma'nâsındır ve murâd, cismâniyetdir. "Garîb", vatanından ayrılmış ve yabancılar içinde kalmış olan kimseye derler. Bu hitâb, ya cenâb-ı Mevlânâ efendimizin kendi rûh-i şerîflerine veyâhud Ankara-vî hazretlerinin buyurduğu gibi Hüsâmeddîn Çelebi (k.s.) hazretlerine olmak vâridir; ve bunun zımnında bilcümle ehl-i dillere de tavsiyedir. Ya'ni, "Ey cismânîler arasına garîb olarak nâzil olan rûh-i habîbim!" veyâhud, "Habîbim Hüsâmeddîn Çelebi, o cismânîlerin seviye-i idrâklerine muhâlif söz söyleme! Zâhirde onlara müdârâ et!" Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz VI. cildde bu ma'nâyı te'yiden şöyle buyururlar:

چون که جفت احوالnim ای شمن لازم آید مشرکانه دم زدن

"Ey sûret-perest! Mâdemki biri iki gören şaşılarsın arkadaşısız, müşrikçe konuşmak lâzım gelir!"

أَعْطَ مَا شَاءَ وَرَامُوا وَارْضِهِمْ يَا ظَلَمِينًا سَاكِنًا فِي أَرْضِهِمْ

3798. Ey onların arzında sâkin olan misâfir! Onların murâd ettikleri ve istedikleri şeyi ver ve onları râzı et!

"A'tî", if'âl bâbından emr-i hâzır; "râmû", "revm" masdarından fil-i mâzî, "taleb" ma'nâsındır. "Arzî", if'âl bâbından emr-i hâzırdır, "râzı et!" demektir. "Zâin", sefer edici ma'nâsındır. Ya'ni, "Ey cismânîlerin arz-ı cismâniyyetinde sâkin olan rûh-i misâfirim! O cismânîlerin murâd ve talepleri vech ile söz söyle ve onların bâtınlarını râzı ve mutmain kıl!"

تا رسیدن در شه و در ناز خوش رازیا با مروزی می ساز خوش

3799. Şâha ve nâz-hoşa erişinceye kadar ey Rey'li, Merv'li ile hoş geçin!

"Şâh"dan murâd, şâh-ı hakîkî olan Hak Teâlâ hazretleridir. "Nâz", bura-da yeni bitmiş ve yeni zâhir olmuş demektir; ve "hoş", burada "bûse" ma'nâsına gelir. "Nâz-hoş", "yeni zâhir olan bûse" demek olur; ve bundan Hakk'ın yeniden zâhir olan tecelliyât-ı latîfesi murâd olunur. "Râzî", "Rey" şehrine mensûb demektir. "Rey" kelimesinde "yâ" harfini "elif'e kalb ve bir de "ze" harfi ilâve ederek "Râzî" derler. "Râz", sır ma'nâsına olmak i'tibâ-riyle "sırma mensûb" demek dahi olur; "ehl-i hakikat"den kinâyedir. "Merve-zî", Horosan'da vâki' "Merv" şehrine mensûb demektir. Nisbet vaktinde, "Merv" in "vav"ından sonra bir "ze" harfi ziyâde ederler. Hülâsa-i ma'nâ şudur: "Ey âlem-i hakîkate mensûb olan rûhum, Hakk' a ve O'nun yeni bûse-si olan tecelliyât-ı latîfesine erişinceye kadar, ehl-i sûret olan cismânîler ile hoş geçini!" Bu beyt-i şerîfde, *تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ* (Maâric, 70/4-5) ya'nî, "Melâike ve rûh, Hakk'a mîkdârı elli bin yıl olan bir günde urûc eder. Binâenaleyh, sabr-ı cemil ile sabr et!" âyet-i ke-rîmesine işâret buyrulur.

نرم باید گفت قولاً لينا

موسيا در پيش فرعون زمن

3800. Ey Mûsâ, zamânenin Fir'avn'ı indinde mülâyim söz ile yumuşak söy-
[3815]lemek lâzımdır.

Mûsâ'dan murâd, rûh-i şerîfî Hz. Mevlânâ veyâhud Çelebi Hüsâmeddîn hazretleri olmak câizdir. "Zamânenin Fir'avn'ından murâd, ehl-i dünyâ ve cismânî olan kimselerdir. Ya'nî, "Hak Teâlâ Mûsâ ve Hârûn hazretlerine hi-tâben, اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ فَقَوْلَا لَهُ قَوْلًا لِّينًا (Tâhâ, 20/43-44) ya'nî, "İkiniz Fir'avn'a gidiniz. Zîrâ o azdı! Ona mülâyim söz ile söyleyiniz!" buyurdu. Bi-nâenaleyh, sen dahi "Ey Mûsâ-yı rûhum veyâ Hüsâmeddîn Çelebim! Ehl-i nefis olan cismânî kimseleri irşâd için onlara mülâyim sözler söyle!"

ديگدان و ديگ را ويران کنی

آب اگر در روغن جوشان کنی

3801. Eğer kaynayan yağ içine su koyar isen, ocağı ve çömleği harâb edersin!

Bu cismânî kimselerin sîfât-ı nefsâniyyeleri vücûtlarında kaynayan yağ-lara benzer ve onlara karşı sert sözler ile yapılan nasîhatler de soğuk su ka-bilindedir. Bir çömlek veya tencere içindeki yağ fokur fokur kaynarken içi-ne birdenbire soğuk su dökülürse şedîd bir teâmül-i kimyevî husûle gelip yağ taşar, çömlek ve yağ karmakanşık bir hâle gelir. Binâenaleyh, bu gibi cismâ-nî kimselere mülâyim söz söylemek lâzım gelir.

وسوسه مفروش در لیل الخطاب

نرم گو لیکن مگر غیر صواب

3802. *Mülâyim söyle, lâkin gayr-ı savâb söyleme! Hitâb-ı mülâyemetde ves-vese satma!*

Ey mürid-i hakîkî olan Hüsâmeddîn'im! Ehl-i nefis olanlara yumuşak sözler söyle fakat, onu Hak yoluna celbedeceğim diye nefsinin hazzına münâsib ve gayr-ı savâb söz de söyleme! Ve kezâ bu mülâyim sözler arasında onu vesveseye düşürecek kelâm dahi sarf etme! Zîrâ, sâlikin kalbinde hâsıl olan her nevi' vesvese onun bâtunını terakkîden mahrûm eder.

ای که عصرت عصر را آگاه کن

وقت عصر آمد سخن کوتاه کن

3803. *İkinci vakti geldi, sözü kısa et! Ey kimse ki senin asrın asrı âgâh edicidir.*

Yukanlarda dahi beyân olunduğu üzere bu *Mesnevî-i Şerîf*'i cenâb-ı Pîr söyler ve Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri de yazar idi. Bu beyt-i şerîfden anlaşıldığına göre, buraların yazılması ikinci vaktine müsâdîf olmuştur. İkinci vakti akşama yakın olduğundan Hz. Pîr efendimiz, zât-ı şerîflerine hitâben, "Ey Mevlânâ, artık ikinci vakti geldi ve akşam yaklaştı. Sözü kısa kes! Ey sen ki, senin asrın ve zamânın, ehl-i asn gafletten uyandırıcıdır." Ankaravî hazretleri ikinci musrâ'daki birinci "asn"ı, "sıkmak" ma'nâsına alıp buyururlar ki: "Ey hakîm-i ilâhî, senin nerm ve hilm ile halkı sıkman ehl-i asn âgâh edicidir."

نرمی فاسد مکن طینش مده

گو تو مر گل خواره را که قند به

3804. *Sen çamur yiyene de ki: "Şeker iyidir!" Fâsîd yumuşaklık etme, ona çamur verme!*

"Çamur"dan murâd, telezzüzât-ı nefsânî ve müsteheyyât-ı cismânî; ve "şeker"den murâd, gîdâ-yı rûh olan hikem ve esrâr-ı rabbânîdir. Ya'ni, "Cismânî kimsenin hazz-ı nefsânîsine muvâfık sûretde halîmâne söz söyleme ve ona bunların fenâ olduğunu yumuşaklık ile anlat! Zîrâ sâlikin hazz-ı nefsânîsine muvâfık sözler yumuşak ve halîmâne olsa da onun bâtunını bozar. Bî-nâenaleyh, sen ona yemeye alıştığı çamuru yedirmiş olursun.

گر ز حرف و صوت مستغنیستی

نطق جان را روضه جانستی

3805. *Canın nuthu için sen, cana mensûb olan ravzasındır; ve gerçi harf ve savldan müstağnâsındır.*

Ya'ni, "Sen gerçi harf ve savtdan ve elfâz isti'mâlinden müstağnîsin. Canın harfsiz ve sadâsız olan nutkuna mahsûs olan câna mensûb bir hakâyık ve maârif bahçesisin." Bu beyt-i şerif Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerine hitâb olunmak münâsibdir. Zîrâ yukarıda, 3803 numaralı beyt-i şerîfde cenâb-ı Pîr efendimiz zât-ı şerîflerine hitâben, "İkinci vakti oldu, sözü kısa kes!" buyurmuşlar idi. Bu beyt-i şerîfde de, "Ey Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri! Gerçi sen benim harf ve savt ile söyleyeceğim elfâz-ı zâhirî kisvesi altındaki hakâyık ve maârifden müstağnîsin. Çünkü benim canımın harfsiz ve savtsız kelâmı için, sen benim canıma mensûb olan bir bahçesin. Sana elfâz ile canımdan tulû' eden hakâyık ve maârif söylememiş olsam bile benim canımın vâridâtı senin canının gülzârına aks eder ve bu hakâyık ve maârif-i ilâhiyye çiçekleri o gülzârda biter.

ای بسا کس را که بنهادست خار این سر خر در میان قندزار

3806. *Şekeristan içinde bu eşek başı, ey çok kimseye ki diken koymuşdur.*

ظن بیرد از دور کان آنست و بس چون قُج مغلوب و ا می رفت پس

3807. *Uzaktan zan götürdü ki o, ancak odur. Mağlûb olan koç gibi geriye gitti.*

"Şekeristan"dan murâd, harfsiz ve savtsız olan candan zuhûr eden hakâyık ve maârif-i ilâhiyyedir. "Eşek başı"ndan murâd, âtîdeki beyt-i şerîfde beyân buyurulduğu üzere elfâz-ı sûriyyedir. "Diken"den murâd, adem-i idrâkdir. Ya'ni, "Rûhun harfsiz ve savtsız olan ulûm-i ledünniyyesi şekeristanı içine elfâz-ı zâhiriyye vaz'ı, birçok kimselere karşı adem-i idrâk dikenini koymuşdur. Öyle bir kimse zannetti ki, ma'nâ ancak o elfâz-ı zâhiriyyenin delâlet ettiği şeyden ibârettir." Meselâ *Mesnevî-i Şerîf*'deki esrâr ve hakâyık, kıssalar ve hikâyeler altında mezkûrdur. Bunlar şekeristan içine eşek başı koymak mesâbesindedir. Bu *Mesnevî*'yi okuyanlardan birçok kimseler zannederler ki, *Mesnevî* ancak bu kıssalardan ve hikâyelerden ibârettir. Binâenaleyh, çok kimseler adem-i idrâkleri sebebiyle mağlûb olan koç gibi, "Bu okunacak kitâb değildir!" diye geriye giderler. Hattâ fakîr ba'zı kimselerden işittim ki, "Cenâb-ı Mevlânâ büyük bir zâtdır. Ama kitabı mühim bir kitâb değildir!" derler. Bunları o şekeristân-ı hakâyık ve maârifden ürküten o eşek başı mesâbesinde olan kıssalar ve hikâyelerdir.

صورت حرف آن سر خر دان یقین در رز معنی و فردوس برین

3808. *Kelîmenin sûretini ma'nâ asmalarında ve firdevs-i âlîde yakînen o eşek başı bil!*

"Rez", üzüm asması; "firdevs", içinde yemiş ağaçları olan bostan ma'nâsıdır. Ya'ni, "Kelimelerin sûretlerini bu kitâb-ı *Mesnevî*'deki ma'nâ asmalarında ve esrâr ve hakâyık meyveleri ile dolu olan bu firdevs-i âlîde muhakak eşek başı bil! Bu eşek başı bostanlarda vuhûs ve tuyûru ürküttüğü ve kaçırdığı gibi kelimelerin sûreti ve yukarıda beyân olunan münkalib sözlerde idrâki nâkis olanları bu kitâb-ı *Mesnevî*'den kaçırsın.

ای ضیاء الحق حسام الدین در آر این سر خر را در آن بطیخ زار

3809. *Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsameddîn! Bu eşek başını o kavun-karpuz tarlasına getir.*

"Bittûh", kavun ve karpuz; "zâr", edât-ı mübâlağadır. "Bittûh-zâr", kavun ve karpuz tarlası demek olur. Kavun ve karpuzdan murâd, *Mesnevî-i Şerif*'in kıssaları ve hikâyeleri ve hezliyâtıdır. Vech-i şebek budur ki, kavun ve karpuzun dışı tatsız kabuk ve içi lezizdir. Bu kıssaların dahi zâhiri kabuk ve bâtını zevk-âver bir takım hakâyık ve esrâr-ı rabbânîdir. Ya'ni, "Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsameddîn Çelebim! Bu eşek başı mesâbesinde olan benim söylediğim elfâzı, kavun ve karpuz tarlası gibi olan bu *Mesnevî-i Şerif* kitabına yazı!" demek olur.

تا سر خر چون بمرد از مسلحه نشو دیگر بخشدش آن مبطلحه

3810. *Tâ ki eşek başı, selhâneneden öldüğü vakit, o kavun ve karpuz tarlası ona başka neşv bağışlasın!*

"Meslaha", hayvanın derisi yüzüldüğü mahal ya'ni, selhâne demektir. "Mehtaha", kavun ve karpuz biten mahal ma'nâsıdır. Ya'ni, "Nihâyet o eşek başı mesâbesinde olan elfâz meslahadan öldüğü ya'ni, ma'nâları zâhir olduğu vakit, bu kavun-karpuz tarlası mesâbesinde olan *Mesnevî-i Şerif*, o elfâza yeniden başka bir neşv ve dirilik bağışlasın!"

همین ز ما صورتگری و جان ز تو نی غلط این هم ز تو خود هم آن ز تو

3811. *Âgâh ol, sûret yapıcılık bizden ve can sendendir. Hayır! yanlış, bu da senden o da sendendir.*

Ya'ni, "Elfâzın sûretlerini tertîb edip söylemek bizden ve onların canı olan ma'nâlarını beyân ve şerh etmek sendendir. Hayır, bu söylediğim yanlıştır. Çünkü *Mesnevî-i Şerif*'in elfâz ve kelimâtı da sendendir. Onun ma'nâları da

sendendir." Çünkü onları cezb eden senin o geniş olan havsala-i isti'dâdındır. Nitekim hadîs-i şerîfde: *يقن الحكمة على لسان الواعظين بقدر مهمهم* ya'ni, "Allah Teâlâ hikmeti vâizlerin lisânı üzerine onların himmetleri mikdârınca telkîn eder" buyrulur.

بر فلک محمودی ای خورشید فاش بر زمین هم تا ابد محمود باش

3812. *Ey açık güneş, felek üstünde mahmûdsun, zemîn üzerinde de ebede kadar mahmûd ol!*

Bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ında, *ان لله اولياء اخفاء معروفون بين اهل السماء ومستورون* ya'ni, "Allah'ın pek gizli evliyâsı vardır ki, gök ehli arasında ma'rûf ve arz ehli arasında mestûrdurlar" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'ni, "Ey Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri, âlem-i melekût ehli olan ervâh-ı âliye arasında mahmûd ve memdûhsun. Şimdiye kadar arz ya'ni, âlem-i mülk ehli arasında gizli idin. Bundan sonra yeryüzünde de ebede kadar mahmûd ve memdûh ol!"

Ma'lûm olsun ki, evliyanın merâtibi ve evsâfı muhtelifdir. Bu ma'nâyı cenâb-ı Pîr'in müridlerinden Ferîdun bin Ahmed Sipehsâlâr hazretleri yazdıkları *Menâkıb*'da Sultan Veled hazretleri'nden naklen, şöyle beyân buyrulur: "Hakk'ın âşiklarıyla, ma'sûkları üç mertebedir. Mansûr-ı Hallâc (r.a.) âşıklık makâmının birinci mertebesinden idi. Onun mertebe-i vustâsı, "azîm" ve âhir mertebesi "a'zam"dır. Bu üç mertebenin ahvâl ve akvâli âlemde zâhir oldu. Velâkin ma'sûkân-ı ilâhînin üç mertebesi gizlidir. Kâmil ve vâsıl âşıklar birinci mertebeden olan ma'sûkları yalnız nâmını işittiler ve onların yüzünü görmek temennisinde bulundular. Ma'sûkları mertebe-i vustâsından bulunanların nâm ve nişânına kimse erişemedi. Âhirinden olanları ise hiç işitmediler!"

تا زمینی با سمائی بلند یک دل و یک قبله و یک خو شوند

3813. *Tâ ki yere mensûb olanlar, göğe mensûb olanlar ile bir kalbli ve bir kibleli ve bir huylu olsunlar.*

Tâ ki ehl-i mülk ile ehl-i melekût senin medhinde bir kalbli ve bir kibleli ve bir huylu olsunlar; ve yer ve gök ehli müttehiden senin ezkâr-ı cemîleni lisanlarına getirsinler!

تفرقه بر خیزد و شرک و دوی وحدتست اندر وجود معنوی

3814. *Tefrika ve şirk ve ikilik kalksın; vücûd-i mânevîde vahdet vardır.*

"Vücûd-i mânevî", istilâh-ı sûfiyede ikinci doğuştan ibâretidir ki, bu doğuş sâlikin meşîme-i tabiatdan ve onun ahkâmından hârice çıkmasıdır. Nitekim İsâ (a.s.), *يا ليتك ولد من ملوك السموات والارض* ya'ni, "İki doğmayan kimse semâvât ve arzın melekûtuna giremez!" buyurur. Sâlikin vücûdu bu mer-tebeye vâsıl olup, tabîatdan ve tabîatın ahkâmından çıkarsa tefrika ve vücûd-da müşâreket duygusu ve ikilik kalkar. Vahdet-i mahza nâil olur. (*Abdûllatif ve İmdâdullah* hazarâtının şerhinden tercüme). Ya'ni, "Senin medhinde ehl-i melekût ile ehl-i mülk müttehid olup sûretde olan tefrika ve ikilik kalsın ve rûhda itihâd hâsıl olsun!"

چون شناسد جان من جان ترا یاد آرند اتحاد ما جرى

3815. *Vaktâki benim canım, senin canını tanıya, mâcerânın itihâdını yâda getirirler.*

Ya'ni, vaktâki benim canım âlem-i esrâr ve ma'nâda senin canını tanıya, rûhiyet âlemindeki mâcerânın itihâdını hatıra getirirler. Zîrâ can hadd-i zâ-tında birdir ve cisimler ma'dûd ve müteferriktir. Nitekim bu cildin 411 numarasına müsâdif olan beyt-i şerîfde,

مؤمنان معدود لیک ایمان یکی جسمشان معدود لیکن جان یکی

["Mü'minler ma'dûd, fakat îman birdir; onların cisimleri ma'dûd, fakat can birdir"] ve kezâ II. cildin 186 numarasına müsâdif olan beyt-i şerîfde dahi,

تفرقه در روح حیوانی بود نفس واحد روح انسانی بود

["Tefrika rûh-i hayvânide olur; rûh-i insânî ise nefis-i vâhid olur"] buyurmuşlar idi. Bu beyitlerin izâhı oralarda mezkûrdur.

موسی و هارون شوند اندر زمین مختلط خوش همچو شیر و انگبین

3816. *Yeryüzünde Mûsâ ve Hârûn sût ve bal gibi latîf ihtilâl edici olurlar.*

Ya'ni, rûhiyet âlemindeki vahdet ve itihâdın eseri bu sûret ve cismâniyet âleminde dahi zuhûr eder. Nitekim hadîs-i şerîfde, *الارواح جنود مجنده فما تعارف* الارواح جنود مجنده فما تعارف *يا ليتك ولد من ملوك السموات والارض* ya'ni, "Ervâh tertîb olunmuş bir ordudur. Onlardan muârefeleri olanlar i'tilâf etti ve yabancılıkları olan muhâlefet etti" buyurulur.

چون شناسد اندک و منکر شود منکری اش پرده سائر شود

3817. *Vaktâki az tanır ve münkir olur, onun münkirliği örtücü perde olur.*

Bu beyt-i şerîfdeki hitâb umûmadır. Ya'ni, "Vaktâki bir kimsenin canı benim canımı az tanır ve benim esrâr ve maârifime münkir olur, onun münkirliği kendisinin canına örtücü bir perde olur." Binâenaleyh, benim canımı görmez ve ezvâk-ı maârifimden nasîb alamaz.

پس شناسائی بگردانید رو خشم کرد آن مه ز ناشکری او

3818. *Binâenaleyh tanıyıcılık ondan yüz çevirdi. O ay onun şükûrsüzlüğünden hışım etti.*

"Ay"dan murâd, insân-ı kâmilin rûh-i şerîfidir. Ya'ni, bir insân-ı kâmilî az tanıyan kimse o kâmilî herhangi bir vecihden münkir olursa, o az tanıyıcılık dahi büsbütün o münkirden yüz çevirir ve büsbütün tanıyamaz bir hâle gelir. Bunun sebebi budur ki, o kimsenin o az tanınmasına karşı şükûrsüzlük edip inkâr etmesi üzerine rûh-i insân-ı kâmilin gazab etmesi ve ona kahr ile tecellî etmesidir. Birinci mısra'daki "pes", çok ma'nâsına olan "bes" olduğu takdirde ma'nâ, "Az tanıyıp da münkir olan kimseden çok tanıyıcılık da yüz çevirdi ve onu kemâliyle tanıyamaz oldu" demek olur. Ve "az tanımak" sûrete nazar etmektedir. Zîrâ sûret bâtının perdesidir.

زین سبب جان نبی را جان بد ناشناسا گشت و پشت پای زد

3819. *Bu sebebdan dolayı Peygamber'in canını kötü can tanımayıcı oldu ve tepme vurdu.*

Ya'ni, az tanıyıp inkâr etmesinden dolayı kötü can Peygamber'in canını tanımayıcı oldu ve bu inkârı sebebiyle büsbütün tepme vurdu, ya'ni, bilküllîye muhâlefet etti. Zîrâ inkâr-ı cüz'î gitgide inkâr-ı küllîye mübeddel olur. Nitekim zamânımızda küllîyen Peygamber'i inkâr edenlerin ibtidâ halleri ba'zı ahkâm-ı şer'îyye hakkındaki inkârlarından ve i'tirazlarından başlar.

این همه خواندی فرو خوان لم یکن تا بدانی لج آن گبر کهن

3820. *Bunu hep okudun. "Lem yekûn"ü de oku! Tâ ki o eski kibrin inâdını göresin!*

Ya'ni, sûret-i nazar ile az tanımanın ve bu sebeble kısmen inkârın, büsbütün inkâra müeddî olduğunu bizim sözlerimizden okudun. Kur'ân-ı Kerîm'den de, لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُتَفَكِّينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ مِنْ رَبِّهِمْ رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ

يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً فِيهَا كُتِبَ قِیمَةٌ (Beyyine, 98/1-3) ya'ni, "Ehl-i kitabdan ve müşriklerden küfreden kimseler, onlara hüccet geldiği vakit dahi küfürden münfekk olmazlar. Allah'dan bir Resûl'dür ki, temiz sahîfeleri okur ki, onda doğru yazılar vardır" sûre-i şerîfesini oku! Tâ ki o eski küfrün inâdını göresin! Ma'lûmdur ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in zuhûr edeceği ve ahvâli ve şemâilî Tevrât ve İncil'de mezkûr olduğundan yahûdiler ve nasrânîler zuhûruna muntazır idiler. Ve o Hazret'i kitaplarında mezkûr olan sûret i'tibâıyla tanımış idiler. Vaktâki meb'ûs olup, onları İslâm'a da'vet etti, kalplerinde eskimiş olan küfürden rücû' etmeyip inâd ettiler. Ve evvelce kitâblarından sûret i'tibâıyla tanıdıkları Peygamber'i külliyyen inkâr ettiler. Nitekim âtıdeki ebyât-ı şerîfede beyân buyurulur.

در بیان اعتقاد یهود و نصاری پیش از بعثت در شان جناب حضرت پیغمبر
علیه الصلاة والسلام و نام او را حرز جان کردن و ظهورش را خواهان بودن

Bi'setten evvel Cenâb-ı Hazret-i Peygamber (a.s.)'ın şânı
hakkında yehûd ve nasârânın i'tikâdı ve onun nâmını
hırz-ı cân etmesi ve onun zuhûrunu isteyici olması
beyânındadır

Bu sûrh, Ankaravî nüshasında mûnderic değildir, Hind nüshalarında muharrerdir. Fihristde kolaylık olacağı mülâhazasıyla derc olundu.

پیش از آن کہ نقش احمد فر نمود نعت او هر گبر را تعویذ بود

3821. Ondan evvel ki Ahmed'in nakış fer gösterdi; onun na'tı her kâfir için ta'vîz idi.

"Nakış"tan murâd, sûret-i cismâniye; "fer", şân ve şevket; "na't", makbûl ve memdûh olan sıfatlar, "gebr", mecûsî ve kâfir; "ta'vîz", belâdan mahfûz kalmak için halkın boyunlanna astıkları "muska" ma'nâlanıdır. Ya'ni, Ahmed (a.s.) Efendimiz'in sûret-i cismânîleri bu âlemde zâhîr olmazdan evvel kâfirler kitâblarda gördükleri o Hazret'in evsâf-ı cemîlesini kâğıt-

lara yazıp muska yaparak boyunlarına asarlar idi. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bi'set senelerine dâir gerek Tevrât'da ve gerek İncil'deki beyânât hakkında şimdiye kadar birçok kitablara ve risâlelere yazılmıştır. Ezcümle, 1288 tarihinde tab' edilmiş olan *İzâhü'l-Merâm fî Keşfi'z-Zalâm* isimindeki kitâb ile son zamanlarda münteşir *Asr-ı Saâdet* nâmındaki eserde bu husûsda izâhât vardır.

کین چنین کس هست تا آید پدید از خیال روش دلشان می طید

3822. *Böyle bir kimse vardır, tâ ki zâhir gelsin diye, onun yüzünün hayâlin-den onların kalbi çırpınır idi.*

"Tapîden", çırpınmak demektir. Ya'ni, "Kitablarda geleceği haber verilmiş, "Böyle zât-ı mübârek vardır. Aman gelsin de görelim!" diye o Hazret'in cemâl-i latîfinin hayâlinden dolayı kalbleri sabırsızlık ile çırpınır idi."

سجده می کردند کای رب بشر در عیان آریش هر چه زودتر

3823. *"Ey beşerin Rabbi! Her ne ise onu pek çabuk zâhire getir!" diye secde ederler idi.*

Ya'ni, o kâfirler, "Ey nev'-i beşerin mürebbîsi olan Hak Teâlâ hazretleri, o zuhûrunu kitâblarda ihbâr buyurduğun zât-ı şerîf nasıl bir vücûd ve nişân ise onu pek çabuk bu âlem-i sûrete getir!" diye secde ve münâcât ederlerdi.

تا بنام احمد از یستفتحون یاغیانشان می شدندی سر نگون

3824. *Hattâ "Yestefihûn" dan onları yâğîleri Ahmed'in adı ile baş aşağı olurlar idi.*

"Yâğî", âsî ve şakî demektir. Hind nüshalarında "bâğî" yazılmıştır. İkisi de bir ma'nâya gelir. "Ser-nigûn", baş aşağı ve mağlûb demektir. Ma'lûm olsun ki, yahûdiler Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bi'setinde evvel *Tevrât*'ta zuhûru haber verilmiş Server-i Âlem Efendimiz'in vücûd-i mübâreki ile Hak'dan düşmanları üzerine galebe ve fetih taleb ederlerdi. Ve Arab müşrikleri de yahûdileri taklîd ederek bu nâm-ı şerîf ile Hak'dan nusret isterler idi. Vaktâki Resûl-i Ekrem Efendimiz Kur'ân-ı Kerîm ile âlem-i vücûda geldi, gelmezden evvel nâm-ı şerîfi ile fetih ve nusret taleb ettikleri bu zât-ı zîşânı inkâr edip

kâfir oldular. Nitekim sûre-i Bakara'da vâkı' olan, *وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ* (Bakara, 2/89) ya'ni, "Vaktâki onlara kendileriyle berâber olan kitabı (Tevrât ve İncil'i) tasdik edici Allah indinden bir kitâb, (Kur'ân) geldi, halbuki bu kitabın nüzûlünden evvel küfreden kimseler üzerine fetih taleb eder oldular idi. İmdi vaktâki bildikleri kimse geldi ve ona kâfir oldular. Allah'ın la'neti kâfirler üzerinedir" âyet-i kerîmesinde bu hakikat beyân buyrulur. Ve bu beyt-i şerîfde, "Yestefihûn" ile bu âyet-i kerîmeye işâret buyrulmuştur.

هر کجا حرب مهوئی آمدی غوثشان کراری احمد بدی

3825. *Her nerede korkunç bir harb gele idi, onların gavsı Ahmed'in kerrâr-lığı olur idi.*

"Mehûl", ism-i mef'ûldür; korkulmuş ve korkunç demektir. "Mehûlî"de "yâ", vahdet içindir. "Kerrâr", hamle edici, âhirindeki "yâ" masdariyet içindir. "Gavs", feryâd edip yardım istemek. Ya'ni, "Resûl-i Ekrem Efendimiz'in zuhûrundan evvel o kâfirlerin önüne her nerede korkunç bir harb gelse idi, onların yardım istemesi, Ahmed (a.s.) Efendimiz'in rûhâniyetlerinin hamle ve hücum ediciliği olur idi."

هر کجا بیمار می مزمن بدی یاد اوشان داروی شافی شدی

3826. *Her nerede bir müzmin hasta olaydı, O'nun yâdı onlara şâfi ilâç olurdu.*

"Müzmin", üzerinden zaman geçip eskimiş ve total ve kötürüm ma'nâlarına gelir.

نقش او می گشت اندر راهشان در دل و در گوش و در افواہشان

3827. *Onların yollarında, gönüllerinde ve kulaklarında ve ağızlarında onun nakşı olur idi.*

O kâfirlerin caddelerinde geleceği haber verilmiş Resûl-i Ekrem hazretlerinin kendi kitaplarında mezkûr olan ism-i şerîfi levhalar üzerine yazılmış olurdu. O isim onların kalblerinde yer tutmuş idi; ve kulakları birbirlerinden o isim işitiir ve ağzlarında da o isim dolaşır idi.

بلکه فرع نقش او یعنی خیال

نقش او را کی بیابد هر شغال

3828. *Her çakal onun nakşını ne vakit bulur? Belki onun nakşının fer'i ya'ni hayâl idi.*

“Çakal”dan murâd, rûh-i hayvâniyye ve sîfât-ı nefsânîyye ahkâmında müstağrak olan kimsedir. Ya'ni, her nefsânî ve cismânî olan kimse Resûl-i Ekrem Efendimiz hazretlerinin nakış ve sûret-i hakîkisini bulamaz ve görmez. Onun ma'nâ âlemindeki gördüğü, o Hazret'in nakşının fer'i ve hayâlidir. Çok kimseler rü'yâlarında cenâb-ı Peygamber'i görmek şerefine nâil olduklarını beyân ederler. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sûret-i hakîkîleriyle müşerref olan kimselerin ahvâlinde azîm tebdîl vâkî' olmak lâzım geldiği halde bunlar yine kendi nakışlarının ahkâmında istiğrâktan başlanını kaldırmazlar. Binâenaleyh onların gördükleri sûret sûret-i hakîkî-i Peygamberi değildir. Belki o sûretin fer'i olan bir hayâldir ki, bu hayâlî gören kendi dimâğında onu yine kendisi icâd etmiştir.

از دل دیوار خون دل چکد

نقش او بر روی دیوار ار فتد

3829. *Onun nakşı eğer duvarın yüzüne düşe idi, duvarın içinden gönül kanı damlar idi.*

“Duvar”dan murâd, cemâddır. Ya'ni, “Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hakîkî olan sûret-i şerîfesi cemâd üzerinde bir şemme olsa idi, o cemâdın bâtunında hakikat-i insânîyye hâsıl olup ondan gönül kanı damlar ya'ni, aşk-ı ilâhî ateşi parlar idi.” Nitekim I. ciltde vâkî’ “Sütûn-i Hannâne” kussası bu ma'nânın şâhididir.

که رهد دیوار در حال از دو رو

آن چنان فرخ بود نقشش برو

3830. *Onun nakşı onun üzerinde öyle mübârek olurdu ki, duvar derhâl iki yüzden kurtulur.*

“Server-i âlem hazretlerinin sûret-i hakîkîsi o kesif cemâd üzerinde öyle mübârek olurdu ki, duvar o iki yüzlülükden ya'ni, kesâfetin icâbından kurtulur ve letâfet kesbederdi.” “Ferruh”, mübârek ve meymûn ma'nâsınadır. Aslı, “fer-i ruh”dur. “Fer”, güzel ve yakışıklı ve “ruh”, yüz ma'nâsına olup “güzel yüzlü” demek olur.

آن دو رویی عیب مر دیوار را

گشته بایک رویی اهل صفا

3831. *Ehl-i safânın bir yüzlülüğüne nisbeten duvar için o iki yüzlülük ayıb olmuştur.*

Ya'ni, insanın cismi cemâd olduğu gibi, duvar dahi cemâddır. Ve iki yüzlülük kesâfetin icâbındandır. Fakat duvar cemâd nev'inden olduğundan onun iki yüzlülük aybından kurtulması mümkün değildir. İnsan ise, rûh-i hayvânî ile rûh-i insânîden mürekkebdir. Binâenaleyh, onun duvar gibi iki yüzlülüğünde ve kesâfetin ahkâmı dâiresinde kalması ayıbdır ve kusurdur. Rûh-i insânînin âsârından istifâde edip kalbini ahkâm-ı kesâfetden halâs eden ehl-i safâya nisbeten insanın bu iki yüzlülüğü ayıb ve kusurdur. Nitekim (S.a.v.) Efendimiz hadis-i şeriflerinde buyururlar ki: تجدون شر الناس يوم القيامة ذوالوجهين الذي يا'ni, "Kıyâmet gününde nâsın şerlisini iki yüzlü bulursunuz ki, bir vecih ile öyle ve bir vecih ile böyle gelir."

چون بدیدندش بصورت برد باد

این همه تعظیم و تفعیم و داد

3832. *Uaktâki onu sûrele gördüler, bütün ta'zîm ve tefhîm ve muhabbeti hava götürdü.*

Ya'ni, ehl-i kitâb Resûl-i Ekrem hazretlerinin evsâf-ı cemîlesini ve şemâ'il-i latîfesini kendi kitâblarından okudukları zaman yukarıda zikrolunduğu vech ile son derece ta'zîm ve muhabbet ederlerdi. Nitekim, elyevm hristiyanların ellerindeki Yuhannâ'nın İncil'inde Hz. İsâ (a.s.)'ın şu sözleri naklediliyor: "Ben artık sizin ile çok söyleşmem. Zîrâ bu dünyânın sultânı geliyor. Ama bende onun hiç alâkası yoktur." "Alâkası olmayan"ın ma'nâsı budur ki, Sultân-ı kâinât (s.a.v.) Efendimiz Arabî ve Kureyşî'dir. İsâ (a.s.) ise, Bî-nî-İsrâîl'dendir. Beynlerinde bu vecih ile bir alâka yoktur. Müstakil bir kitâb ve şeriat sâhibi olduklarından cenâb-ı Mesîh ile bu husûsda bir alâkaları mevcûd değildir. Vaktâki Sultân-ı kevneyn Efendimiz bu âlem-i sûrete geldi, ve ehl-i kitâb rüesâsının o gıyâbî olan ta'zîm ve tefhîmleri ve muhabbetleri berhevâ olup gitti o Hazret'e düşman olup, hakk-ı âlîlerinde fenâ sözler söylediler ve aleyhinde kitâblar yazdılar.

قلب را در قلب کی بود ست راه

قلب آتش دید و شد در دم سیاه

3833. *Kalp ateşi gördü ve derhâl siyah oldu. Kalpın kalbe ne vakit yolu olmuştur.*

Kalp altın ateşe ma'rûz kaldığı vakit derhâl kararır. Kalpın enbiyâ ve evliyânın kalbine girmeye yolu yoktur. Zîrâ Resûl-i Ekrem'in zuhûrundan evvel ehl-i kitâbdan ve müşriklerden bir kısmının muhabbetleri ve ta'zîmleri kalp altın mesâbesinde idi. O Hazret'in ateş mesâbesinde olan sûret-i seniyyeleri zâhir olduğu vakit o ta'zîmler ve muhabbetler karardı ve adâvete mübeddel oldu. Zîrâ kalp olan muhabbet ve ta'zîmler kalbe ve bâtına nüfûz etmek için aslâ yol bulamazlar.

قلب می‌زد لاف اشواق محک تا مریدان را در اندازد بشک

3834. *Kalp mihekk şevklerinin lâfını vurur, tâ ki müridleri şekke ata!*

Ya'ni bu ehl-i kitâbın münkir olan reislerinin nümûnesi ve örneği olarak her zamanda bâtınları kalp altın mesâbesinde olan kimseler vardır ki, onlar mihekk olan enbiyâya ve evliyâya olan şevklerinden bahsedip övünürler. Bunlar bu övünmeyi kendilerinin bir veliyy-i kâmil oldukları hakkında müridlerin kalberine şek ve şübhe ilkâsı için yaparlar. Halbuki onların bâtınları hevesât-ı nefsâniyye ile doludur. Onların bu iştiyâkları kalpdir ve sahtedir.

افتد اندر دام مکرش ناکسی این گمان سر بر زند از هر خسی

3835. *Onun mekrinin tuzağına bir nâ-kes düşer; bu şek her bir dînden zâhir olur.*

Böyle bir müzevirin hilesinin tuzağına ancak akılsız ve âdî bir kimse düşer ve onu kendisine mürşid ittihâz eder. O müzevirin bir mürşid-i kâmil olması şübhesi her bir akılsız ve dirâyetsizin kalbinde zuhûr eder. Akıl ve dirâyet sâhibi olan bir kimse böyle bir müzeviri sözünden ve hâlden derhâl idrâk edebilir.

کین اگر نه نقد پاکیزه بدی کی بستگ امتحان راغب شدی

3836. *Der ki: "Eğer bu temiz nakd olmasa idi, tecrübe taşına ne vakit râğib olur idi?"*

Ya'ni, o şübheye düşen akılsız kimse der ki: "Eğer bu zât sıfât-ı nefsâniyyeden temizlenmiş bir mürşid-i kâmil olmasa idi, mihekk taşı olan enbiyâ ve evliyânın muhabbeti ile yanar tutuşur mu idi? Bu zamânının evliyâsının ve âriflerinin hüccetine müştâk olur mu idi?"

او محک می خواهد اما آن چنان که نگرده قلبی او ز آن عیان

3837. *O mihekk ister, amma öyle ki, ondan onun kalplığı, âşîkar olmaya!*

Ya'ni, bu müzevir ve kalp olan kimse kendisinin kalplığını ve müzevirliğini meydana çıkarmayacak olan bir mihekk ya'ni, bir velî ister ki, o velî onun ayıbını yüzüne vurmasın ve onu kâmil addedip halka medhetsin! Ve hattâ kendisini irşâda me'mûr etsin ve o da bu sâyede tezvîrâtına devam etsin!

آن محک که او نهان دارد صفت نه محک باشد نه نور معرفت

3838. *O mihekk ki o, sıfatı gizli tutar, ne mihekk olur, ne de nûr-i ma'rifet!*

Halbuki böyle bir müzeviri ve kalpı medh edip onun sıfat-ı rezîlesini gizleyen mihekk ne mihekkidir ve velîdir ve ne de ma'rifet-i ilâhiyyenin nûrudur. Zîrâ veliyy-i kâmil ayna gibidir ve onun vücûd-i şerfî ma'rifet-i ilâhiyyenin nûrudur. Beyt-i Niyâzi-i Mısrî (k.s.):

Halk içre bir âyineyim
Her kim bakar bir ân görür
Her ne görür kendi yüzün
Ger yahşî ger yâman görür

آینه کو عیب رو دارد نهان از برای خاطر هر قلیان

3839. *Âyîne ki o, her kaltabanın hatırı için yüzün ayıbını gizli tutar.*

"Kaltaban", kendi zevcesinin fuşşunu görüp, râza olan deyyûs ma'nâsı-nadır. Ya'ni, "Her deyyûsun hatın için onun bâtnının yüzündeki ayıbını saklayan bir âyîne!"

آینه نبود منافق باشد او این چنین آینه تا توانی مجو

3840. *Âyîne olmaz o, münâfık olur! Böyle âyîneyi kâdir oldukça isteme!*
[3855]

Bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ı yukanki beyt-i şerîfin mütemmimidir. Ya'ni, "Senin kalbinin yüzündeki nefsanî kusurları ve ayıpları göstermeyen kimse kâmil değildir. Belki içi dışına uymayan bir münâfıktır ve mürsid değildir. Böyle bir kimsenin mürsidliğini gücün yettikçe isteme ve arama! Ve böyle bir kimseye musâhip olma!" Hînd nüshalarında ikinci mısra', این چنین *Âyîne* ra her kîz *ger* sūretindedir. "Böyle bir âyîneyi aslâ arama!" demek olur.

ختم کن واللہ اعلم بالوفاق

آینہ جو راست گو و بی نفاق

3841. Doğru söyleyici ve nifaksız bir âyîne iste! Hatm et! Ve Allah Teâlâ vifâkı en çok bilendir.

Binâenaleyh, nifâksız ve senin kalbinin kötü sıfatlarını hatıra ve gönüle bakmayarak sana açıkça ve doğruca söyleyen bir mürşid ara! Ey Mevlânâ bu IV. cild *Mesnevî-i Şerîf*'i burada bitir. Ve Allah Teâlâ hazretleri vifâkı ya'nî, tevfikini kime refik edeceğini pek ziyâde bilicidir.

Cenâb-ı vâhibü'l-atâyâ hazretlerine bî-nihâye hamd ü senâ olsun ki, bu IV. cild Mesnevî-i Şerîf'in şerhi dahi 20 Zilhicce 1352 ve 5 Nisân 1934 ef- renci târihinde Perşembe günü saat 1 i 10 geçe tamâm oldu. Her bir cildin şerhinde birkaç ay hastalık sebebiyle inkitâ' hâsıl olduğu gibi bu cildin şerhinde de üç buçuk ay kadar bir inkitâ' vukû'a gelmiştir.

MESNEVÎ'NİN IV. CİLDİNİN SONU